

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAU

Volumul LXV

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAU

2002

vol. LXV

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
„Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-250-3

Apărut 2020

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE „COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAU

2002
vol. LXV

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul LXV

PROBLEME ECONOMICE NR. 1-2/2002	1
<i>SĂRĂCIA ȘI EXCLUDEREA SOCIALĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	3
1. PROBLEMATICA SĂRĂCIEI LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE	7
2. METODE DE MĂSURARE A SĂRĂCIEI ȘI A EXCLUDERII SOCIALE	10
2.1. Metode aplicate în evaluările naționale	10
2.2. Metoda Eurostat	11
2.3. Sistemul de indicatori ai incluziunii sociale	14
3. DIMENSIUNI ALE SĂRĂCIEI	17
3.1. Incidența sărăciei	18
3.2. Profilul sărăciei	22
3.3. Persistența sărăciei	25
3.4. Deficitul de venituri	26
4. COORDONATE ALE EXCLUDERII SOCIALE	27
5. VENITUL MINIM GARANTAT ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE	34
5.1. Locul venitului minim garantat în sistemele de protecție socială	34
5.2. Caracteristici ale schemelor de venit minim garantat	40
6. PLANURILE NAȚIONALE DE COMBATERE A SĂRĂCIEI ȘI A EXCLUDERII SOCIALE	43
ANEXE	45
PROBLEME ECONOMICE NR. 3-4-5/2002	73
<i>EFICIENȚA UTILIZĂRII RESURSELOR NATURALE ÎN INDUSTRIE</i>	75
CUVÂNT INTRODUCȚIV	79

Capitolul 1. CADRUL METODOLOGIC DE ABORDARE – FACTORI DE INFLUENȚĂ, CERINȚE ȘI INDICATORI DE ANALIZĂ A EFICIENȚEI ECONOMICE A UTILIZĂRII RESURSELOR NATURALE.....	81
1.1. Abordarea multicriterială a eficienței economice în exploatarea și utilizarea resurselor naturale	81
1.2. Probleme specifice determinării eficienței economice a exploatării și utilizării resurselor minerale	86
1.3. Eficiența economică în industriile producătoare de bunuri intermediare obținute din resurse minerale	98
1.4. Probleme specifice eficienței exploatării și utilizării resurselor forestiere	101
ANEXĂ.....	106
Capitolul 2. EXPLOATAREA ȘI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR DE PETROL, GAZE NATURALE ȘI PRODUSE PETROLIERE	107
2.1. Industria extractivă a hidrocarburilor în contextul economic național.....	107
2.2. Caracteristicile industriei de exploatare a hidrocarburilor din România.....	109
2.3. Eficiența utilizării hidrocarburilor pe filiere tehnologice de prelucrare	117
ANEXE	123
Capitolul 3. EFICIENȚA UTILIZĂRII RESURSELOR DE CĂRBUNE PE FILIERE ALE INDUSTRIILOR DE BUNURI INTERMEDIARE ...	130
3.1. Eforturile necesare pentru obținerea cărbunilor	131
3.2. Principalele filiere tehnologice de utilizare a resurselor de cărbune și delimitarea domeniilor de analiză pe aceste filiere.....	137
3.3. Considerații cu privire la eficiența utilizării cărbunilor	142
Concluzii.....	144
ANEXĂ.....	146
Capitolul 4. EFICIENȚA UTILIZĂRII MINEREURILOR NEFEROASE PE FILIERE ALE INDUSTRIILOR DE BUNURI INTERMEDIARE ...	148
4.1. Situația actuală a industriei miniere în domeniul exploatării minereurilor neferoase în România	153
4.2. Utilizarea eficientă a minereurilor pe filiere de obținere a metalelor neferoase	163

Capitolul 5. EXPLOATAREA ȘI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR FORESTIERE	170
5.1. Caracteristicile fondului forestier din România. Eficiența exploatării resurselor forestiere	170
5.2. Eficiența utilizării resurselor forestiere.....	174
Bibliografie	183
PROBLEME ECONOMICE NR. 6/2002	185
<i>AGRICULTURA ECOLOGICĂ ȘI PERCEȚIA SCHIMBĂRII DE LA CANTITATE LA CALITATE.....</i>	<i>187</i>
INTRODUCERE	191
1. DELIMITĂRI CONCEPTUALE ALE UNOR TERMENI DE SPECIALITATE	193
2. PRINCIPIILE ȘI REGULILE PRODUCȚIEI AGROALIMENTARE ECOLOGICE.....	195
3. CONVERSIA PRODUCȚIEI CONVENȚIONALE LA PRODUCȚIA ECOLOGICĂ.....	198
4. PRODUSELE AGROALIMENTARE ECOLOGICE PE PLAN MONDIAL ...	200
5. PIAȚA PRODUSELOR AGROALIMENTARE ECOLOGICE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	201
6. PRODUSELE AGROALIMENTARE ECOLOGICE ÎN ROMÂNIA	207
CONCLUZII.....	211
BIBLIOGRAFIE.....	211
ANEXE.....	212
PROBLEME ECONOMICE NR. 7-8-9/2002	215
<i>OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ DIN PERSPECTIVA RĂCORDĂRII LA COORDONATELE STRATEGIEI EUROPENE PENTRU OCUPARE (SEO) — O ABORDARE GLOBALĂ</i>	<i>217</i>
1. ARGUMENTE PENTRU O NOUĂ ABORDARE A OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ	221

2. CRIZA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ – O CRIZĂ DURABILĂ CU IMPACT AGRAVANT ASUPRA COSTULUI TRANZIȚIEI	233
2.1. Nevoia de clarificări conceptuale.....	233
2.2. Zece ani de declin și precarizare a ocupării forței de muncă	237
3. ROMÂNIA ÎN CONTEXT EUROPEAN.....	253
3.1. Punctul de start	253
3.2. Relația creștere economică–ocupare a forței de muncă. Tendențe pe termen lung	259
3.3. Strategia europeană pentru ocupare. Procese și tendințe semnificative pentru conturarea unui nou pattern al ocupării.....	263
4. PERSPECTIVE ȘI RISCURI	281
4.1. Directivele CE privind SEO pe anul 2001.....	281
4.2. Posibile riscuri.....	283
4.3. În loc de concluzii: o nouă filosofie și noi instrumente de susținere a ocupării forței de muncă.....	285
ANEXE.....	295
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	320
PROBLEME ECONOMICE NR. 10/2002	323
<i>IMPACTUL ÎMBĂTRÂNIRII DEMOGRAFICE ASUPRA OFERTEI POTENȚIALE DE FORȚĂ DE MUNCĂ.....</i>	<i>325</i>
1. CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA PROCESULUI DE ÎMBĂTRÂNIRE DEMOGRAFICĂ	329
2. EVOLUȚIA PROCESULUI DE ÎMBĂTRÂNIRE DEMOGRAFICĂ ÎN ROMÂNIA DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.....	332
3. EVOLUȚIA POPULAȚIEI ACTIVE – OFERTA POTENȚIALĂ PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ULTIMELE CINCI DECENII	337
4. PERSPECTIVE DEMOECONOMICE LA ORIZONTUL ANULUI 2020	342
4.1. Evoluția proiectată a populației în vârstă de muncă (15-64 de ani) până în anul 2020	342
4.2. Mutații în structura pe vârste a populației în vârstă de muncă.....	344
4.3. Raportul de înlocuire.....	345
4.4. Evoluția probabilă a populației active până în anul 2020	346
5. CONCLUZII.....	350

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	355
-----------------------------	-----

PROBLEME ECONOMICE NR. 11-12/2002 _____ 357

<i>PROBLEMA CHELTUIELILOR DE ÎNTREȚINERE OBLIGATORII ALE REZIDENTILOR LA BLOC</i>	<i>359</i>
---	------------

1. CONSTRUIREA DE LOCUINȚE LA BLOC ÎN ANII SOCIALISMULUI.....	363
2. CRIZA LOCUIRII LA BLOC DIN ANII '90	366
3. SEMNALE ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ PRIVIND ACUTIZAREA PROBLEMEI CHELTUIELILOR OBLIGATORII ALE FAMILIEI CARE LOCUIEȘTE LA BLOC	367
4. METODA DE CERCETARE	372
5. CARACTERISTICI SOCIODEMOGRAFICE ALE GOSPODĂRIILOR URBANE ROMÂNEȘTI ȘI VENITURILE ACESTORA ÎN ANUL 1999	373
5.1. Evoluția veniturilor familiilor de salariați în anii '90 în raport cu nivelul minim de trai	375
5.2. Veniturile pensionarilor în raport cu nivelul de subzistență aferent pensionarilor din mediu urban	375
6. CHELTUIELILE DE CONSUM ȘI TENDINȚELE STRUCTURILOR CONSUMULUI DE BUNURI ȘI SERVICII	377
6.1. Cheltuielile pentru întreținerea locuinței – comparații internaționale.....	382
7. PERCEPȚII ALE POPULAȚIEI ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII, ÎN DATELE ICCV.....	383
8. CALITATEA LOCUIRII ÎN ANII TRANZIȚIEI	390
9. CONSUMUL DE ENERGIE AL ROMÂNILOR	396
10. EVOLUȚIA CHELTUIELILOR EFECTIVE CU ÎNTREȚINEREA LOCUINȚEI ALE FAMILIEI CARE LOCUIEȘTE LA BLOC, ÎN ANII '90, ÎN BUCUREȘTI ȘI BRAȘOV	398
10.1. Cheltuielile pentru întreținerea locuinței	398
10.2. Cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică	399
10.3. Scăderea la nivel național a indicatorilor privind consumul de utilități casnice.....	400
10.4. Cheltuielile pentru plata serviciului telefonic	401

10.5. Evoluția unor cheltuieli obligatorii din bugetul unei familii, în raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV, în perioada 1990-2000	402
CONCLUZII.....	403
ANEXE.....	405
BIBLIOGRAFIE.....	411
PROBLEME ECONOMICE NR. 13-14/2002	413
<i>INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE – TENDINȚE STRUCTURALE</i>	<i>415</i>
PARTEA I. TENDINȚE MAJORE IN INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ SI PE PLAN MONDIAL	419
Capitolul 1. LOCUL ȘI ROLUL INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ÎN ECONOMIA UNIUNII EUROPENE.....	419
Capitolul 2. TENDINȚE GENERALE ÎN EVOLUȚIA, STRUCTURA ȘI NIVELUL DE PERFORMANȚĂ ALE INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE A UNIUNII EUROPENE, COMPARATIV CU SUA ȘI JAPONIA.....	424
Capitolul 3. PRINCIPALII FACTORI AI EVOLUȚIEI STRUCTURII INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE A UNIUNII EUROPENE	434
PARTEA A II-A. TENDINȚE MAJORE IN PRINCIPALELE SECTOARE ALE CONSTRUCȚIEI DE MAȘINI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ SI PE PLAN MONDIAL. DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI PENTRU PROCESUL DE AJUSTARE SECTORIALĂ, ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	446
Capitolul 1. TENDINȚE MAJORE ÎN INDUSTRIA CONSTRUCTOARE DE MAȘINI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	446
1.1. Construcții metalice și produse din metal.....	446
1.2. Mașini și echipamente	448
1.3. Mașini electrice și echipamente electronice	451
1.4. Mecanică fină, optică și ceasuri.....	454
1.5. Mijloace de transport	456

Capitolul 2. DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI ALE PROCESULUI DE AJUSTARE SECTORIALĂ ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	460
BIBLIOGRAFIE	477

PROBLEME ECONOMICE NR. 15-16/2002 _____ 479

<i>COSTURI ȘI BENEFICII ALE RESTRUCTURĂRII MODELULUI DE FUNCȚIONARE A PIEȚEI FORȚEI DE MUNCĂ</i>	<i>481</i>
1. CLARIFICAREA NOȚIUNII DE MODEL AL OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ.....	485
2. MODELE DE OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ȚĂRILE CU ECONOMIE DE PIAȚĂ CONSOLIDATĂ.....	488
3. TENDINȚE ALE TRANSFORMĂRII MODELELOR DE OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ, ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ȘI EXTINDERII UTILIZĂRII TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE.....	491
4. EVOLUȚIA DURATEI MUNCII	502
5. MODIFICĂRI ALE STRUCTURII PROFESIONALE A POPULAȚIEI OCUPATE.....	514
6. MUTAȚII ÎN STATUSUL OCUPAȚIONAL AL POPULAȚIEI OCUPATE	520
7. DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU CREȘTEREA STABILITĂȚII OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE	524
BIBLIOGRAFIE	530
ANEXE.....	531

PROBLEME ECONOMICE NR. 17/2002 _____ 549

<i>MODELE ȘI STRATEGII ALE INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	<i>551</i>
1. STATELE CENTRAL ȘI EST-EUROPENE ÎN CONTEXTUL PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ	555
1.1. Modele ale integrării economice în spațiul central și est-european	555
1.2. Transformările sistemice de după 1989 din Europa Centrală și de Est în contextul procesului integrării europene.....	558

1.3. Integrarea progresivă a statelor central și est-europene în Uniunea Europeană	563
2. INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE EUROPENE.....	568
2.1. O scurtă privire istorică asupra relațiilor dintre România și Uniunea Europeană	568
2.2. Transformările sistemice din România după 1989: continuarea și adâncirea lor	569
2.3. Etapele importante ale procesului complex de integrare a României în Uniunea Europeană.....	576
3. NOUA CONSTRUCȚIE EUROPEANĂ ȘI ADERAREA ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ.....	589
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	592
PROBLEME ECONOMICE NR. 18/2002	597
<i>DE CE POLITICĂ AGRICOLĂ ARE NEVOIE ROMÂNIA?</i>	599
INTRODUCERE	603
CE POLITICĂ AGRICOLĂ TREBUIE SĂ PROMOVEZE ROMÂNIA?.....	605
1. EVALUAREA POLITICILOR AGRICOLE: RESTRICȚII ȘI OPORTUNITĂȚI	605
2. POSIBILE OPȚIUNI STRATEGICE	607
2.1. Formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale	608
2.2. Relansarea procesului investițional	611
2.3. Formarea unei structuri agrare performante	615
2.4. Facilitarea procesului de creștere a productivității marginale a resurselor de muncă din zonele rurale	619
ANEXĂ.....	624
INTERVENȚII.....	628
PROBLEME ECONOMICE NR. 19/2002	639
<i>INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE, MODERNIZAREA ȘI ÎNZESTRAREA CU FACTORI</i>	641
1. CONSIDERAȚII GENERALE	645

2. CONCEPTUL DE INVESTIȚII STRĂINE	649
2.1. Clasificarea investițiilor străine	649
2.2. Investițiile străine, motive, interese	651
2.3. Investițiile străine directe și principalele categorii de investitori ...	654
3. FORMELE INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE	656
4. CORPORAȚIA TRANSNAȚIONALĂ ȘI INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE	657
4.1. Conceptul privind corporația transnațională	657
4.2. Corporațiile transnaționale, creșterea rolului investițional și înzestrarea cu factori.....	660
5. INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE ȘI ÎNZESTRAREA CU FACTORI	662
5.1. Teoria înzestrării cu factori	662
5.2. Teoria avantajelor competitive.....	663
5.3. Rolul investițiilor străine directe în modernizarea factorilor de producție, crearea și susținerea avantajelor competitive în România	666
BIBLIOGRAFIE	672
PROBLEME ECONOMICE NR. 20-21/2002	675
<i>IMPACTUL SOCIOECONOMIC AL FENOMENELOR NATURALE DEZASTRUOASE ÎN ROMÂNIA - INUNDAȚII, ALUNECĂRI DE TEREN, SECETĂ</i>	
	677
<i>DEZASTRELE NATURALE – FENOMENE MEREU ÎN ATENȚIA SOCIETĂȚII</i>	
	681
Capitolul 1. SISTEMUL DE CONCEPTE REFERITOARE LA FENOMENE NATURALE DEZASTRUOASE.....	683
Capitolul 2. INUNDAȚIILE, UNUL DINTRE CELE MAI FRECVENTE FENOMENE NATURALE DEZASTRUOASE.....	685
Capitolul 3. ALUNECĂRILE DE TEREN. CONSECINȚE ASUPRA COMUNITĂȚILOR UMANE DIN ROMÂNIA	705
Capitolul 4. MANIFESTĂRI ALE SOLIDARITĂȚII CU POPULAȚIA AFECTATĂ DE UNELE DEZASTRE NATURALE – INUNDAȚII ȘI ALUNECĂRI DE TEREN	709

Capitolul 5. REACȚII ALE POPULAȚIEI LA INIȚIATIVELE DE SOLIDARITATE NAȚIONALĂ	714
Capitolul 6. SECETA, ARIDIZAREA ȘI DEȘERTIFICAREA. EFECTE ASUPRA COMUNITĂȚILOR UMANE.....	716
6.1. Considerații generale asupra fenomenului.....	716
6.2. Seceta, aridizarea și deșertificarea în România.....	717
6.3. Politici sociale în zonele afectate de secetă, aridizare și deșertificare.....	724
6.4. Strategia prevenirii și combaterii secetei, aridizării și deșertificării în România	725
BIBLIOGRAFIE	727
ANEXE	730
PROBLEME ECONOMICE NR. 22-23/2002	743
<i>PIAȚA INTERNĂ UNICĂ</i>	745
Capitolul 1. CONCEPTUL PIEȚEI INTERNE	749
1.1. Conceptul pieței comune	749
1.2. Conceptul pieței unice (INTERNE)	751
1.3. Strategia pieței interne din 1999	756
Capitolul 2. LIBERA CIRCULAȚIE A MĂRFURILOR	761
2.1. Crearea și funcționarea uniunii vamale	762
2.2. Reglementări de bază în domeniul vamal al Uniunii Europene ...	762
2.3. Uniunea vamală - fundament al UE și element esențial al pieței interne unice	763
2.4. Influența lărgirii UE și negocierilor OMC asupra sistemului vamal al UE.....	766
2.5. Program de consolidare: Uniunea vamală 2002	767
2.6. Rolul sistemului vamal pe piața internă unică	769
2.7. Efectele creării și funcționării pieței interne unice asupra comerțului intra și extra-comunitar.....	770
Capitolul 3. LIBERA CIRCULAȚIE A SERVICIILOR	772
3.1. Tratatul de la Roma și libera circulație a serviciilor	772
3.2. Progresul integrării pieței serviciilor.....	773
3.3. Strategia pieței interne în domeniul serviciilor.....	774

Capitolul 4. LIBERA CIRCULAȚIE A CAPITALURILOR	776
4.1. Tratatul de la Roma și libera circulație a capitalului	776
4.2. Impactul Actului Unic European și al Tratatului de la Maastricht.....	776
4.3. Impactul introducerii euro asupra pieței de capital	777
4.4. Principalele etape ale construcției monetare europene	778
Capitolul 5. LIBERA CIRCULAȚIE A PERSOANELOR ÎN SPAȚIUL UNIUNII EUROPENE	790
5.1. Evoluția conceptului de liberă circulație a persoanelor	790
5.2. Strategia Uniunii Europene privind libera circulație a persoanelor	792
5.3. Impactul liberei circulații a persoanelor din țările central și est- europene asupra UE.....	795
BIBLIOGRAFIE	799
PROBLEME ECONOMICE NR. 24/2002	803
<i>VIITORUL UNIUNII EUROPENE LA ORIZONTUL ANULUI 2010</i>	<i>805</i>
INTRODUCERE	809
Capitolul 1. PERFORMANȚELE ȚĂRILOR CENTRAL ȘI EST-EUROPENE CANDIDATE LA ADERARE - PREMISĂ A PROCESULUI DE EXTINDERE A UNIUNII EUROPENE	811
1.1. Progresele țărilor central și est-europene candidate la UE în realizarea criteriilor economice de aderare	811
1.2. Progrese sensibile ale negocierilor de aderare	823
Capitolul 2. STRATEGIA UNIUNII EUROPENE DE EXTINDERE SPRE EST	828
2.1. Strategia extinderii UE și divergențe de opinii în țările membre ..	828
2.2. Scenarii și calendare posibile privind aderarea celor 12 țări candidate.....	830
Capitolul 3. ROMÂNIA ÎN ECUAȚIA INTEGRĂRII EUROPENE	834
3.1. Direcții posibile de dezvoltare a României, în funcție de estimarea costuri-beneficii intersectoriale în perspectiva aderării la UE.....	834
3.2. Impactul tranziției și procesului de integrare europeană asupra României. Modalități de transformare a efectelor negative în efecte pozitive	834

Capitolul 4. UNIFICAREA CONTINENTULUI EUROPEAN - O ABORDARE LA ORIZONTUL VIITORULUI-TRECUT	839
4.1. Anul 2010 - „Visul” de la Copenhaga s-a îndeplinit.....	839
4.2. Costuri și beneficii în plan economic și social după extinderea Uniunii Europene la UE 27	842
4.3. Probleme cu care se confruntă UE după extindere	844
BIBLIOGRAFIE	846
INDEX DE AUTORI	849

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 1-2/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMANA
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ**

SĂRĂCIA ȘI EXCLUDEREA SOCIALĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Maria MOLNAR

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PROBLEMATICA SĂRĂCIEI LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE.....	7
2. METODE DE MĂSURARE A SĂRĂCIEI ȘI A EXCLUDERII SOCIALE.....	10
2.1. Metode aplicate în evaluările naționale	10
2.2. Metoda Eurostat	11
2.3. Sistemul de indicatori ai incluziunii sociale.....	14
3. DIMENSIUNI ALE SĂRĂCIEI	17
3.1. Incidența sărăciei	18
3.2. Profilul sărăciei	22
3.3. Persistența sărăciei	25
3.4. Deficitul de venituri	26
4. COORDONATE ALE EXCLUDERII SOCIALE	27
5. VENITUL MINIM GARANTAT ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE.....	34
5.1. Locul venitului minim garantat în sistemele de protecție socială ...	34
5.2. Caracteristici ale schemelor de venit minim garantat.....	40
6. PLANURILE NAȚIONALE DE COMBATERE A SĂRĂCIEI ȘI A EXCLUDERII SOCIALE.....	43
ANEXE.....	45

1. Problematika sărăciei la nivelul Uniunii Europene

Sărăcia este un fenomen prezent și în țările membre ale Uniunii Europene, chiar dacă standardul general de trai este înalt și foarte înalt în raport cu cel înregistrat în țările aflate în zonele sărace ale lumii, precum și cu cei înregistrați în România. Problematika sărăciei a reintrat în preocupările de ordin social ale țărilor vest-europene încă de la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor 70. Acestea s-au amplificat în ultimul deceniu, au depășit sfera de interes a statelor și reprezintă în prezent unul din principalele domenii ale acțiunii sociale la nivelul Uniunii Europene.

Combaterea sărăciei constituie unul dintre obiectivele politicii sociale promovate de statele membre ale Uniunii Europene. Elaborarea politicilor de combatere a sărăciei, stabilirea obiectivelor concrete, a direcțiilor de acțiune, alegerea instrumentelor și înfăptuirea politicilor de combatere a sărăciei reprezintă prerogative ale statelor. Politica socială, în general, constituie unul din domeniile aflate prin excelență în competența statelor membre.

Implicarea Comunității Europene a fost limitată, având în vedere competențele și instrumentele aflate la dispoziția sa. Aceasta a constat, în principal, în promovarea unor acțiuni orientate spre încurajarea și susținerea preocupărilor privind sărăcia și excluderea socială sau spre mobilizarea tuturor actorilor relevanți pentru lupta împotriva excluderii sociale¹, precum și în elaborarea unor recomandări privind asigurarea unui nivel minim de resurse pentru toți cetățenii.

Una dintre formele de acțiune comunitară în acest domeniu o reprezintă aplicarea unor programe antisărăcie pe termen mediu: 1975-1980, 1985-1989, 1989-1994 și 1994-1999. Programele au avut drept principal scop realizarea schimbului de experiență practică în domeniu, cuprinzând și realizarea unor proiecte de cercetare menite să conștientizeze societatea în legătură cu procesele și situațiile de excludere socială și să evalueze politicile promovate în domeniu².

¹ European Commission, Toward a Europe of Solidarity: Intensifying the Fight against Social Exclusion, Fostering Integration, Communication from the Commission, Brussels, 1992; European Commission, Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council establishing a programme of Community action to encourage cooperation between member States to combat social exclusion. COM (2000). 368 final. Brussels, 2000.

² European Commission, Final Report on the First Programme of Pilot Schemes and Studies to Combat Poverty, COM (81), 769 (final), Brussels, 1981; European Commission, On Specific Community Action to Combat Poverty, Council Decision of 19 December 1984,

Recomandarea nr. 92/441 privind criteriile comune referitoare la resurse suficiente și asistența socială în sistemele de protecție socială¹, adoptată de Consiliu la 24 iunie 1992, constituie un alt instrument de susținere a eforturilor făcute de statele membre pentru combaterea sărăciei și a excluderii sociale. Recomandarea stabilește principiile și condițiile de garantare a unui nivel minim al resurselor astfel încât să fie asigurată respectarea demnității umane, garantare inclusă între obiectivele comune prevăzute în Recomandarea nr. 92/442 privind convergența obiectivelor și politicilor de protecție socială². Ambele recomandări se bazează pe prevederile din Programul de acțiune socială elaborat de Comisia Europeană în vederea implementării Cartei comunitare privind drepturile sociale fundamentale ale lucrătorilor (1989).

Introducerea în Tratatul de la Amsterdam a capitolului privind politica socială. Între obiectivele căreia este prevăzută și combaterea excluderii sociale, a extins sfera acțiunii comunitare în domeniul sărăciei, amplificând responsabilitatea organismelor europene față de combaterea sărăciei. Conform art. 136 al Tratatului "comunitatea și statele membre trebuie să aibă ca obiective promovarea ocupării, îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă, astfel încât să fie posibilă armonizarea acestora în condițiile menținerii îmbunătățirilor realizate, protecție socială adecvată, dialogul social, dezvoltarea resurselor umane în scopul susținerii unui nivel înalt al ocupării și combaterea excluderii"³. Tratatul de la Nisa include combaterea excluderii sociale între domeniile în care comunitatea trebuie să susțină și să completeze activitățile statelor membre în domeniul social (art. 137, alin. 1, lit. j), prevăzând că "în acest scop. Consiliul poate adopta măsuri menite să încurajeze cooperarea între statele membre prin inițiative orientate spre îmbunătățirea cunoștințelor, schimbul de informații și bună practică, promovarea unor abordări și metode de evaluare inovatoare, excluzând orice armonizare a legilor și reglementărilor statelor membre" (art. 137, alin. 2, lit. a)⁴.

85/8/EEC. Official Journal of the EEC, 2/24/1985; European Commission, Final Report on Second European Poverty Programme 1985-1989, Brussels, 1991; European Commission, Community programme for the social and economic integration of the least-privileged groups (1989-1994); European Commission, Medium-term action programme to combat exclusion and promote solidarity: a new programme to support and stimulate innovation (1994-1999).

¹ Recommendation no. 92/441/EEC of 24 June 1992 on common criteria concerning sufficient resources and social assistance in social protection systems, J.O. L 245 of 26-08-92.

² Recommendation no. 92/441/EEC of 27 July 1992 on the Convergence of Social Protection Objectives and Policies, J.O. L 245 of 26-08-92.

³ Consolidated version of the Treaty establishing the European Community, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1997.

⁴ Treaty of Nice amending the Treaty on the European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts. Official Journal of the European Communities, C 80/1, 10.3.2001.

Summit-ul de la Lisabona din martie 2000, care a subliniat rolul politicii sociale în dezvoltarea UE, a decis intensificarea cooperării europene în politicile de promovare a incluziunii sociale (implicit în combaterea sărăciei și excluderii sociale), având în vedere "necesitatea de a acționa pentru realizarea unui impact decisiv pentru eradicarea sărăciei până la orizontul 2010"¹. S-a convenit, de asemenea, ca politicile de combatere a excluderii sociale promovate de statele membre să se bazeze pe metoda deschisă de coordonare, care presupune stabilirea unor obiective comune, elaborarea unor planuri naționale de acțiune pentru promovarea includerii sociale și a unui program al Comisiei Europene de încurajare a cooperării în acest domeniu, stabilirea unui sistem de indicatori comuni și evaluarea comparativă a rezultatelor. Presupunând respectarea suveranității statelor în ceea ce privește elaborarea și promovarea politicii sociale, această metodă înseamnă un proces organizat de elaborare, evaluare, comparare și ajustare a politicilor sociale ale statelor membre, bazat pe învățare reciprocă. Metoda este menită să ajute statele să-și elaboreze propriile politici de combatere a sărăciei. În așa fel încât acestea să reflecte condițiile specifice fiecărei țări, să-și împărtășească experiența și să își evalueze rezultatele în mod transparent și comparabil.

Consiliul de la Nisa, din decembrie 2000, a stabilit obiectivele comune ale combaterii sărăciei și excluderii sociale și a solicitat statelor membre să elaboreze, în prima jumătate a anului 2001, *Planurile naționale de promovare a incluziunii sociale*. Acestea cuprind programele de combatere a sărăciei și excludere socială pe următorii doi ani, cu evidențierea politicilor și instrumentelor aflate în curs de aplicare, în special a "cele mai bune practici", adică a acelor care au dat rezultate foarte bune. Planurile au fost prezentate Comisiei Europene în iunie 2001, fiind supuse unei prime evaluări. Într-un raport comun al Comisiei, Consiliului, Parlamentului European, Comitetului Economic și Social și Comitetului Regiunilor. În cursul anului 2001, s-a convenit și asupra setului de indicatori care va sta la baza monitorizării armonizate a rezultatelor programelor și politicilor naționale, iar din anul 2002 va fi lansat și *Planul comunitar de acțiune pentru promovarea colaborării în domeniul combaterii sărăciei și excluderii sociale*.

¹ Draft Joint Report on Social Inclusion. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2001.

2. Metode de măsurare a sărăciei și a excluderii sociale

La nivelul Uniunii Europene, preocupările privind sărăcia și excluderea socială vizează și armonizarea instrumentelor de evaluare.

2.1. Metode aplicate în evaluările naționale

Statele membre au propriile evaluări privind sărăcia, realizate de organisme oficiale de statistică sau de echipe de experți din mediul academic. Principala metodă de evaluare este metoda relativă, care se bazează pe utilizarea unui prag al sărăciei calculat la nivelul a 50% (sau 60%) din media sau mediana distribuției gospodăriilor după nivelul veniturilor sau al cheltuielilor de consum. Veniturile sau cheltuielile de consum sunt ajustate cu ajutorul unor scale de echivalență cunoscute și larg utilizate în lucrări de comparații internaționale, cum sunt scala Oxford (denumită și scala OCDE)¹ și scala OCDE modificată², sau a unor scale de echivalență proprii, adaptate specificului național³.

În unele țări (Anglia, Germania, Italia) se utilizează și metoda absolută, care presupune utilizarea unui prag absolut determinat pe baza evaluării nevoilor de bază ale gospodăriilor cu ajutorul bugetelor minime de consum.

O altă metodă de evaluare a sărăciei, aplicată complementar în unele țări, este metoda subiectivă, dezvoltată pe baza cercetărilor realizate la Universitatea Erasmus din Rotterdam, care presupune stabilirea stării de sărăcie direct pe baza aprecierii gospodăriilor sau în funcție de un prag stabilit pe baza aprecierii gospodăriilor privind necesarul minim de resurse.

¹ Conform scalei Oxford, primului adult din gospodărie i se atribuie coeficientul de echivalență 1: celorlalți adulți, 0,7; iar copiilor între 0-14 ani, 0,5. considerându-se, astfel, că o gospodărie formată din doi adulți trebuie să cheltuiască de 1,7 ori mai mult decât o persoană singură pentru asigurarea aceluiași nivel de bunăstare, iar o gospodărie formată din doi adulți și doi copii de 2,7 ori mai mult decât o persoană singură.

² Scala OCDE modificată atribuie primului adult coeficientul 1, următorilor adulți 0,5 și copiilor 0,3; astfel, coeficientul de echivalență aferent unei gospodării formate din doi adulți și doi copii este 2.1.

³ De exemplu, în Anglia se utilizează scala McClements, care atribuie următorii coeficienți: 0.61 capului gospodăriei, 0.39 soției acestuia, 0.46 altui adult secundar, 0.42 celui de-al treilea adult, 0.36 următorilor adulți, 0.09 copiilor de 0-1 ani, 0.18 copiilor de 2-4 ani, 0.21 copiilor de 5-7 ani, 0.23 copiilor de 7-10 ani, 0.25 copiilor de 11-12 ani, 0.27 copiilor de 13-15 ani și 0.36 copiilor de 16 ani și peste. Scala utilizată în Italia cuprinde coeficienți de echivalență diferențiați în funcție de numărul persoanelor din gospodărie: 1,00 pentru o persoană, 1,67 pentru două persoane, 2,23 pentru trei persoane, 2,72 pentru patru persoane, 3,18 pentru cinci persoane, 3,60 pentru șase persoane, 4.01 pentru șapte persoane etc.

În Olanda, evaluarea sărăciei are la bază un prag constant, stabilit în 1990 la nivelul de 16 mii de guldeni anual pe adult echivalent și indexat anual în raport cu evoluția prețurilor, și o scală de echivalență oficială proprie¹.

Informațiile statistice utilizate pentru măsurarea sărăciei provin în principal din anchetele naționale privind bugetele de familie.

Alături de aceste metode, care presupun evaluarea unidimensională a sărăciei sub aspect monetar, se utilizează și metode de evaluare multidimensională. Acestea au în vedere și aspecte nemonetare ale condițiilor de viață, privațiuni care țin de condițiile de locuit (absența unor elemente de confort al locuinței sau probleme legate de calitatea locuinței și a mediului de locuit), de dotarea cu bunuri durabile (absența unor bunuri strict necesare), de posibilitatea satisfacerii unor nevoi de bază etc.; de asemenea, aprecieri subiective privind condițiile de viață și capacitatea de acoperire a cheltuielilor impuse de satisfacerea nevoilor de bază cu resursele de care dispun gospodăriile.

Evaluarea multidimensională se realizează fie prin analiza unui sistem de indicatori referitori la aspectele esențiale ale sărăciei și ale excluderii sociale, fie prin calculul unor indicatori sintetici agregați. Se utilizează mai multe modalități de sintetizare a diferitelor aspecte ale sărăciei. Una dintre ele presupune numărarea privațiunilor pe care le cumulează fiecare gospodărie, fiind considerate sărace acele gospodării care cumulează mai multe privațiuni decât un număr prestabilit, considerat prag al sărăciei multidimensionale². Conform unei alte metode, se calculează rata sărăciei multidimensionale prin raportarea numărului de gospodării care cumulează două sau trei simptome ale sărăciei – monetar, condiții de viață și subiectiv – la numărul total al gospodăriilor³. O a treia metodă – metoda TFR (*Totaily Fuzzy and Relative*)⁴ – a fost dezvoltată pe baza teoriei mulțimilor vagi (*fuzzy*) și constă în calculul unor indicatori sintetici, care măsoară gradul de apartenență a unei gospodării sau a unei categorii de gospodării la mulțimea săracilor.

2.2. Metoda Eurostat

Evaluarea comparativă a sărăciei în statele membre ale UE intră în sarcina Oficiului de Statistică al Comunităților Europene (Eurostat), mandatul

¹ Coeficienții scalei sunt stabiliți în funcție de numărul persoanelor adulte și al copiilor.

² Townsend P., *Poverty in the United Kingdom*, Allen Lane, Harmondsworth, 1979; Nolan B., Whelan C.T., *Resources, Deprivation, and Poverty*, Clarendon Press, Oxford, 1996.

³ Lollivier S., Verger D., *Pauvrete d'existence, monetaire ou subjective sont distinctes*, *Economie et statistique*, 308, 309, 310, 1997.

⁴ Lemmi A., Pannuzzi B., Mazzolli B., Cheli B., Betti G., *Multidimensional and Relative Poverty Estimates: the Case of Italy in the First Half of the Nineties*, Conference: Poverty Measures, Employment and Social Security in Transition Economies, University of York, 31 July -2 August 1997.

acestui din partea Consiliului European fiind acela de "a produce cu regularitate informații relevante și comparabile privind sărăcia".

Eurostat realizează lucrări de statistică a sărăciei încă de la începutul anilor '80. Cercetările privind sărăcia în statele membre, realizate sub egida Eurostat¹, sunt legate de necesitatea de a evalua rezultatele programelor antisărăcie promovate de țările membre și de Comisia Europeană.

În studiile Eurostat, care cuprind și importante dezvoltări în plan metodologic, a fost aplicată metoda relativă de evaluare a sărăciei, bazată pe utilizarea cheltuielilor de consum ale gospodăriilor și a unui prag al sărăciei stabilit la nivelul a 50% din media distribuției gospodăriilor după nivelul cheltuielilor de consum, ajustate inițial cu ajutorul scalei Oxford (OCDE) și ulterior cu ajutorul scalei OCDE modificată.

Studiile de statistică a sărăciei au primit un nou impuls și importanță în urma includerii obiectivului combaterii sărăciei în Tratatul de la Amsterdam, fiind orientate în direcția armonizării metodelor de măsurare a sărăciei și a excluderii sociale. În acest scop, au fost constituite grupuri de experți², care în 1998 au trasat cadrul activității Eurostat în domeniul statisticii sărăciei și au elaborat recomandări privind metoda de evaluare a veniturilor, a sărăciei și excluderii sociale, precum și cu privire la realizarea rapoartelor despre sărăcie³. Primul raport privind *Sărăcia și excluderea socială în statele membre ale Uniunii Europene*⁴, care reprezintă și ultima evaluare comparativă complexă a sărăciei, a fost realizat pe baza acestor recomandări. Studiile de evaluare și analiză a sărăciei la nivel european, ca și cele referitoare la metodele de măsurare, sunt contractate de Eurostat cu echipe de cercetare din mediul academic sau constituite în cadrul organismelor de statistică ale unora dintre țările membre ale Uniunii Europene.

Conform recomandărilor, Eurostat măsoară sărăcia sub aspect monetar, definită din perspectiva insuficienței veniturilor (*income poverty*), și excluderea socială, definită multidimensional, din perspectiva resurselor financiare, a privațiunilor de ordin material cu care se confruntă gospodăriile și a insatisfacției privind activitatea.

¹ Eurostat, *Poverty in Figures: Europe in the early 1980s*, Theme 3, Serie C, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1990; Hageaars A.J.M., de Vos K., Zaidi M.A., *Poverty Statistics in the late 1980s: Research based on micro-data*. Eurostat. Theme 3, Serie C, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1994.

² High Level Think Tank on Poverty Statistics, Task Force on Social Exclusion and Poverty Statistics, Canberra Group on Income Statistics.

³ Eurostat Task Force, *Statistics on Poverty and Social Exclusion*, 1998.

⁴ Eurostat. *Income Poverty and Social Exclusion in Member States of the European Union*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2000.

Metoda relativă a rămas, în continuare, principala metodă utilizată de Eurostat pentru măsurarea sărăciei sub aspect monetar¹. Elementele de bază ale metodei sunt:

- utilizarea veniturilor disponibile, ca indicator pe baza căruia se compară nivelul de trai al gospodăriilor;
- ajustarea veniturilor disponibile ale gospodăriilor pe baza scalei de echivalență OCDE modificată;
- stabilirea unui prag al sărăciei la nivelul a 60% din mediana distribuției populației după nivelul veniturilor disponibile pe adult echivalent;
- calculul ratei sărăciei, a deficitului mediu și a ratei sărăciei persistente, ca principali indicatori ai sărăciei².

Evaluarea excluderii sociale se bazează pe calculul unor rate specifice, reprezentând ponderea:

- persoanelor care trăiesc în gospodării care întâmpină dificultăți financiare *fac față nevoilor cu mare dificultate, întârzie cu plata utilităților);
- persoanelor care trăiesc în gospodării care nu își permit satisfacerea unor nevoi de bază {să consume carne sau pește cel puțin o dată la două zile, să își cumpere haine noi, să petreacă cel puțin o săptămâni de concediu departe de casă);
- persoanelor care au probleme legate de confortul locuinței (lipsa băii sau a dușului, igrasie, insuficiența spațiului);
- persoanelor care nu dispun de bunuri durabile necesare (autoturism, telefon, televizor color) datorită faptului că gospodăria nu dispune de resursele necesare;
- persoanelor (de peste 16 ani) care au probleme de sănătate (stare a sănătății proastă sau foarte proastă, probleme de sănătate de lungă durată care afectează sever activitatea zilnică);
- persoanelor (de peste 16 ani) private de contacte sociale (persoane care se întâlnesc cu prietenii sau cu rudele mai rar decât o dată pe lună sau deloc);

¹ Există în prezent, la nivelul Eurostat, și preocupări legate de fundamentarea unei metode absolute de evaluare a sărăciei, cercetarea fiind realizată de o echipă coordonată de J. Bradshaw (Bradshaw J., Finch N., Bradshaw Report. Conclusions et recommandations și Eurostat's reaction to the Bradshaw report, Eurostat – Groupe de travail "Statistiques sur le revenu, la pauvreté, et l'exclusion sociale", DOC. E2/SEP/20/2001 și DOC. E2/SEP/21/2001, Luxembourg, 2001.

² Rata sărăciei reprezintă ponderea în totalul populației a persoanelor din gospodăriile ale căror venituri disponibile sunt mai mici decât pragul sărăciei. Rata sărăciei persistente se referă la persoanele din gospodăriile ale căror venituri se află sub pragul sărăciei timp de trei ani consecutivi. Deficitul mediu (*poverty gap*) este distanța medie dintre venitul gospodăriilor și pragul sărăciei, cantitatea medie de resurse necesare pentru a completa veniturile gospodăriilor, astfel încât toate să depășească pragul sărăciei.

- persoanelor (de peste 16 ani) lipsite de satisfacția legată de muncă sau de activitatea de bază.

Se calculează, de asemenea, ponderea persoanelor care cumulează dezavantaje multiple în mai multe domenii.

Informația statistică necesară evaluării sărăciei și excluderii sociale are drept sursă Panelul de Gospodării al Comunităților Europene (ECHP). Acesta reprezintă o cercetare selectivă de tip longitudinal privind veniturile, situația financiară, situația pe piața muncii, sănătatea, educația, condițiile de locuit etc., realizată în toate țările UE. Eșantionul, reprezentativ la nivel național și la nivelul UE, este menținut în cercetare mai mulți ani. Cercetarea se realizează anual. A început în anul 1994, fiind inițial proiectată pentru o perioadă de trei ani (1994-1996) cu un eșantion format din 61000 de gospodării și 127000 de persoane de 16 ani și peste și ulterior prelungită pentru încă două perioade de câte trei ani (1997-1999 și 2000-2002)¹.

2.3. Sistemul de indicatori ai incluziunii sociale

Intensificarea colaborării între țările membre ale Uniunii Europene, în vederea realizării obiectivului de combatere a excluderii sociale, a adus în prim-planul preocupărilor organismelor europene necesitatea elaborării unui sistem de indicatori ai incluziunii sociale.

Instrument de bază al "metodei deschise de coordonare" promovate în acest domeniu, sistemul cuprinde indicatori, clar definiți și cu o metodologie comună de calcul, asupra cărora au convenit toate statele membre. Aceștia sunt mențiți să faciliteze fundamentarea politicilor de combatere a sărăciei și excluderii sociale, conform obiectivelor comune stabilite la nivelul Uniunii Europene, precum și monitorizarea rezultatelor obținute de statele membre prin aplicarea acestor politici. Sistemul armonizat de indicatori ai incluziunii sociale este considerat o componentă de bază a limbajului comun necesar evaluării comparative a rezultatelor sociale, un instrument valoros deopotrivă pentru instituțiile europene, pentru guvernele statelor membre, pentru partenerii sociali și pentru organizațiile non-guvernamentale din spațiul european.

Sistemul de indicatori ai incluziunii sociale cuprinde indicatori ai sărăciei și excluderii sociale, indicatori de rezultat al căror nivel scăzut (sau a căror diminuare)

¹ Prelucrarea rezultatelor anchetei este însă deosebit de greoaie, iar datele devin disponibile cu mare întârziere, astfel încât analiza efectuată în anul 2000 a putut utiliza numai rezultatele primelor trei valuri (1994, 1995 și 1996). De altfel, însăși realizarea unei anchete panel la nivel european este extrem de dificilă și costisitoare, astfel încât nu se mai are în vedere continuarea cercetării, accentul punându-se pe armonizarea statisticilor naționale privind veniturile și condițiile de viață.

poate semnaliza un aspect sau altul al incluziunii sociale. Sistemul este construit pe trei nivele¹.

Primul nivel este format dintr-un număr restrâns de indicatori (7) de maximă relevanță:

1. rata sărăciei la pragul de 50% și 60% din mediana venitului disponibil ajustat cu scala de echivalență OCDE modificată, indicator care măsoară riscul de sărăcie sub aspect financiar (*risk of financial poverty*);
2. inegalitatea veniturilor, măsurată prin raportul dintre veniturile persoanelor cuprinse în quintila superioară a distribuției după nivelul veniturilor și veniturile celor din quintila inferioară (S80/S20);
3. proporția persoanelor în vârstă de 18-24 de ani, care au numai educație de nivel secundar și care nu urmează o școală sau o formă de pregătire, care să le asigure o calificare cel puțin echivalentă;
4. rata șomajului de lungă durată, conform definiției BIM;
5. ponderea populației care trăiește în gospodării fără persoane ocupate (*jobless households*);
6. proporția persoanelor care decedează înainte de împlinirea vârstei de 65 de ani sau raportul dintre numărul persoanelor din prima și ultima quintila, care se clasifică în rândul celor cu o stare de sănătate proastă și foarte proastă, conform definiției OMS;
7. ponderea persoanelor care trăiesc în gospodării lipsite de anumite dotări ale locuinței sau care au anumite probleme legate de locuință.

Cei 14 indicatori propuși pentru cel de-al doilea nivel sunt mențiți să susțină indicatorii din primul nivel și să evidențieze alte dimensiuni ale fenomenului. Aceștia sunt:

1. rata sărăciei la pragurile de 40% și 70% din mediană și rata calculată la pragul de 60% din mediana fixată în termeni reali la o anumită dată;
2. valoarea pragului de 60% din mediană, calculat în PPS (*purchasing power standard*) pentru una și pentru patru persoane;
3. ponderea persoanelor din gospodăriile aflate persistent (trei ani consecutiv) la riscul de sărăcie sub aspect financiar;
4. deficitul mediu și median pe adult echivalent, la pragul de 60% din mediană;
5. inegalitatea veniturilor măsurată prin raportul dintre decilele extreme și prin coeficientul Gini;
6. ponderea populației de 18-59 (64) de ani, care are numai educație secundară sau inferioară acesteia;

¹ Atkinson A., Cantillon B., Marlier E., Noian B., Indicators for Social Inclusion in the European Union. Raport prezentat la Conferința "Indicators for Social Inclusion: Making Common EU Objectives Work", Antwerp. 14-15 septembrie 2001.

7. ponderea lucrătorilor descurajați și a populației neocupate în totalul populației în vârstă de 18-59 (64) de ani, exclusiv cei cuprinși în sistemul de educație;

8. ponderea populației care trăiește în gospodării fără persoane ocupate, care dispun de venituri inferioare pragului de 60% din mediană",

9. ponderea persoanelor ocupate care fac parte din gospodării sărace în raport cu pragul de 60% din mediană;

10. ponderea persoanelor ocupate plătite la nivel scăzut;

11. ponderea persoanelor care nu pot obține tratament medical din cauze financiare sau datorită listelor de așteptare:

12. ponderea populației care trăiește în locuințe supraaglomerate;

13. ponderea persoanelor din gospodării care înregistrează întârzieri la plata chiriei sau ipotecii;

14. ponderea persoanelor din gospodării care nu pot obține o anumită sumă în caz de urgență.

Nivelul al treilea este rezervat unor indicatori utilizați de fiecare țară, în scopul reflectării specificului național sau pentru a facilita interpretarea celor din primul și al doilea nivel.

3. Dimensiuni ale sărăciei

În virtutea concepției potrivit căreia sărăcia este un fenomen specific fiecărei societăți, evaluarea proporțiilor sărăciei se face în raport cu praguri naționale, determinate la nivelul de 60% din mediana distribuției populației din fiecare țară în funcție de nivelul veniturilor ce revin în medie pe adult echivalent în fiecare gospodărie. Și, întrucât nivelul median al veniturilor prezintă diferențe mari de la o țară la alta, pragul calculat pentru anul 1996 variază între 3,8 mii unități PPS anual în Portugalia și 11,4 mii unități PPS în Luxemburg, conform evaluării realizate de Eurostat pe baza datelor panelului de gospodării al comunităților europene (ECHP) din anul 1996 (tabelul nr. 1)¹.

Tabelul nr. 1
Principalii indicatori ai sărăciei în Uniunea Europeană, 1996

	Pragul național al, sărăciei mii PPS ^{a)}	Numărul persoanelor sărace, milioane		Rata sărăciei ^{c)} , %		Rata sărăciei persistente ^{d)} la pragul național, %	Deficitul mediu relativ ^{e)} la pragul național, %
		la pragul național	la pragul UE ^{b)}	la pragul național	la pragul UE		
Austria	7,7	1,0	0,4	13	5	...	27
Belgia	7,6	1,7	0,9	17	9	7	29
Danemarca	7,9	0,6	0,3	12	5	3	27
Fransa	7,2	9,1	5,3	16	9	6	26
Germania	7,7	13,1	7,8	16	10	7	34
Grecia	4,3	2,1	4,0	21	39	10	35
Irlanda	5,3	0,6	0,9	18	26	8	24
Italia	5,2	10,5	14,3	19	25	8	36
Luxemburg	11,4	0,0	0,0	12	2	5	23
Olanda	6,9	1,8	1,2	12	8	3	34

¹ Raportul Eurostat privind sărăcia și excluderea socială în Uniunea Europeană, finalizat în anul 2000. cuprinde date referitoare la anii 1994-1996. Acesta reprezintă cea mai completă și sigură sursă de date privind sărăcia și excluderea socială în țările Uniunii Europene, motiv pentru care vom utiliza în principal informațiile cuprinse în acest document. Raportul Comisiei Europene privind planurile naționale de acțiune pentru incluziune socială, elaborat în anul 2001, cuprinde și date referitoare la anul 1997. Acesta nu acoperă însă toate aspectele tratate în primul raport, reprezentând o sursă mai săracă de date. În aceste condiții, îl vom utiliza complementar, pentru a oferi și informații privind anul 1997: cu mențiunea că există unele diferențe între indicatorii prezentați în cele două rapoarte, datorate probabil unor diferențe de ordin metodologic.

	Pragul național al, sărăciei mii PPS ^{a)}	Numărul persoanelor sărace, milioane		Rata sărăciei ^{c)} , %		Rata sărăciei persistente ^{d)} la pragul național, %	Deficitul mediu relativ ^{e)} la pragul național, %
		la pragul național	la pragul UE ^{b)}	la pragul național	la pragul UE		
Portugalia	3,8	2,1	4,6	22	47	12	34
Regatul Unit	6,8	11,1	8,0	19	14	8	26
Spania	4,5	7,1	12,8	18	33	8	32
UE 13	-	61,1	60,3	17	17	7	31

a) PPS (purchasing power standard) este o unitate de referință comună utilizată pentru a exprima indicatorii monetari din diferite țări la paritatea puterii de cumpărare.

b) Pragul unic, stabilit la nivelul a 60% din mediana veniturilor gospodăriilor din toate țările (6.4 mii PPS anual în anul 1996, ceea ce înseamnă, de exemplu, 13747 mărci germane anual, respectiv 1146 DM tunar).

c) Ponderea persoanelor din gospodăriile ale căror venituri se află sub pragul sărăciei în totalul populației.

d) Ponderea persoanelor din gospodăriile care s-au aflat sub pragul național al sărăciei trei ani consecutiv (1994, 1995 și 1996). În totalul populației din 1996.

e) Diferența medie dintre veniturile gospodăriilor sărace și pragul național al sărăciei, raportată la pragul sărăciei.

Sursa: Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union. Eurostat, 2000.

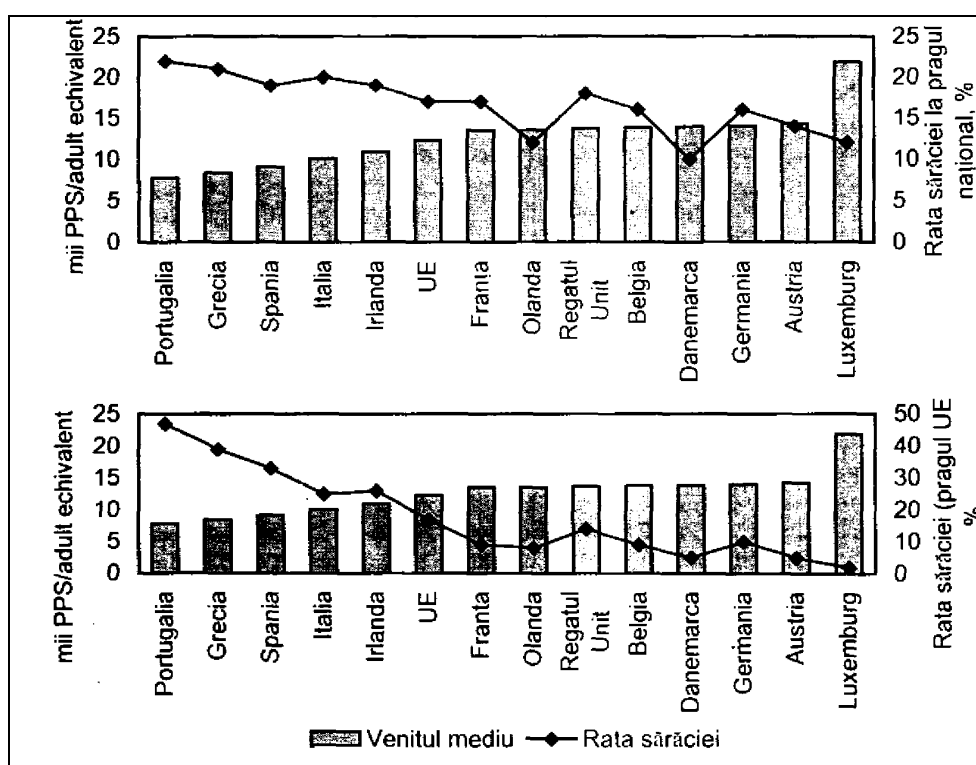
3.1. Incidența sărăciei

Rezultatele evaluării bazate pe pragurile naționale arată că, în 1996, 17% dintre toți cetățenii Uniunii Europene – unul din șase – trăiau în gospodării sărace (definite și ca gospodării cu venituri mici), adică în gospodării ale căror venituri erau mai mici decât 60% din mediana veniturilor din țara în care locuiesc; aceasta înseamnă 61.1 milioane de persoane din 24,8 milioane de gospodării. Cea mai scăzută rată a sărăciei (12%) a fost înregistrată în Danemarca, Luxemburg și Olanda, iar cele mai înalte în Portugalia (22%) și Grecia (21%). Rate relativ înalte, superioare celei medii, au fost înregistrate și în Spania, Irlanda, Italia și Regatul Unit.

Analiza comparativă a ratei sărăciei evidențiază relația dintre incidența sărăciei și nivelul general de trai. Chiar dacă este măsurată în raport cu praguri relative ale sărăciei, calculate în funcție de nivelul veniturilor din fiecare țară, rata sărăciei arată, în general, o extindere mai mare a sărăciei în țările caracterizate printr-un nivel mai scăzut al veniturilor populației și o frecvență mai scăzută a apariției acestora în țările în care gospodăriile dispun de venituri mari. Astfel, cu excepția Regatului Unit, în toate țările, care în 1996 au înregistrat rate ale sărăciei de 19-22% (Grecia, Irlanda, Italia, Spania și Portugalia), nivelul mediu al veniturilor ce revin pe adult echivalent nu a depășit 11 mii unități PPS, situându-se

la numai 7,8 mii PPS în Portugalia și 8,4 mii PPS în Grecia. În schimb, în țările cu cele mai scăzute rate ale sărăciei (Austria, Danemarca, Luxemburg și Olanda) nivelul mediu al veniturilor a depășit 13.5 mii PPS (anexa 1).

Figura nr. 1. Veniturile gospodăriilor și rata sărăciei, 1996

Relația cu nivelul general de trai și implicit cu nivelul de dezvoltare al fiecărei țări este mai pregnantă atunci când rata sărăciei este calculată în raport cu un prag al sărăciei unic pentru toate țările UE, calculat la nivelul de 60% din mediana veniturilor tuturor gospodăriilor din țările UE (6,4 mii PPS anual/adult echivalent, în anul 1996). Incidența sărăciei este mult mai mare în țările mai puțin dezvoltate (47% în Portugalia și 39% în Grecia) și mult mai mică în țările bogate (2% în Luxemburg, țara cu cel mai înalt nivel al veniturilor, și 5% în Danemarca și Austria). Aceasta înseamnă că, dacă în Danemarca și Austria numai una din 20 de persoane se află în stare de sărăcie, în Portugalia aproape una din două persoane se află în această situație. Peste 60% din persoanele al căror venit se situează sub pragul european locuiesc în Grecia, Irlanda, Italia, Portugalia și Spania.

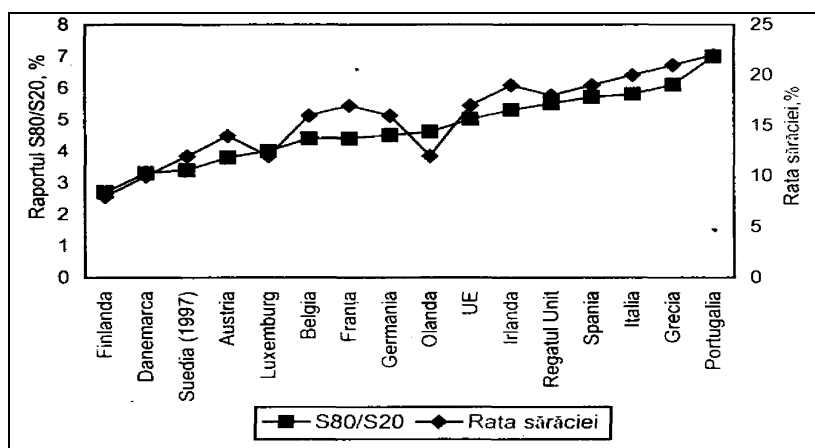
Faptul că țările, ai căror locuitori dispun de venituri mai scăzute, înregistrează o incidență mai mare a sărăciei, chiar și în raport cu pragul național, se explică prin gradul mai înalt de inegalitate a veniturilor în țările mai sărace. În 1996, raportul dintre partea din veniturile totale deținută de persoanele situate în quintila superioară (cea mai bogată cincime a populației) și cea deținută de persoanele aflate în quintila inferioară (cea mai săracă cincime a populației), S80/S20, a fost de 7.0 în Portugalia, de 6,1 în Grecia, de 5,8 în Italia, de 5,7 în Spania și 5,3 în Irlanda, dar numai de 3,3 în Danemarca și 3,8 în Austria (anexa 1). Menționăm, de asemenea, că în Finlanda și în Suedia, care au înregistrat în 1997 rate ale sărăciei de 9% și respectiv 12%, raportul S80/S20 a fost de 3,0 și respectiv de 3,4. Celălalt indicator al inegalității veniturilor, coeficientul Gini, a depășit 0,3 în Portugalia (0,37), Grecia, Irlanda, Italia și Spania, fiind de numai 0,23 în Danemarca și 0,26 în Austria (de asemenea, de 0,23 în 1997 în Finlanda și Suedia).

De gradul mai mare de inegalitate este legată și incidența mai mare a sărăciei în Regatul Unit (19% în 1996), caracterizată însă prin nivelul relativ înalt al veniturilor (13.7 mii PPS sau 10 mii de lire sterline. În medie anual pe adult echivalent). În 1996, în Regatul Unit, raportul S80/S20 a fost de 5.5 și coeficientul Gini de 0,34.

Diferențele dintre țări în ceea ce privește gradul de inegalitate și incidența sărăciei sunt determinate în mare măsură de sistemele de protecție socială, în primul rând de volumul cheltuielilor efectuate de acestea. Cheltuielile de protecție socială ce revin în medie pe un locuitor din țările care au înregistrat cele mai scăzute rate ale sărăciei au fost de circa două ori mai mari decât cele din țările caracterizate prin mai multă sărăcie: în 1996 acestea s-au ridicat la 8297 PPS anual în Luxemburg, 6884 PPS în Danemarca, 6050 PPS în Austria și 6272 PPS în Suedia. În timp ce în Portugalia s-au ridicat numai la 2535 PPS. În Grecia la 2651 PPS, în Irlanda la 3065 PPS. iar în Spania la 3161 PPS (anexa 1). La nivelul Uniunii Europene (EU 15) cheltuielile sociale au fost de 5152 PPS. Ponderea cheltuielilor de protecție socială în PIB a depășit 30% în Danemarca, Finlanda, Olanda, Suedia și Germania și s-a situat în intervalul de 19-23% în Irlanda (18,5%), Portugalia (21,6%), Spania (21,9%), și Grecia (23,1%).

Transferurile sociale au diminuat rata sărăciei cu 30 și mai multe puncte procentuale în Finlanda, Danemarca, Luxemburg, Suedia și în Belgia și numai cu 16% în Grecia și Portugalia. Datorită existenței transferurilor sociale, în 1996 în Finlanda, rata sărăciei a fost numai la o cincime din nivelul pe care l-ar fi înregistrat fără transferuri (8% față de 38%), în timp ce în Portugalia a fost la 58% din acest nivel (22% față de 38%).

Figura nr. 2 Inegalitatea și sărăcia, 1996

În cazul țărilor cu niveluri scăzute ale ratei sărăciei, se poate remarca faptul că la diminuarea sărăciei au avut o contribuție importantă alte transferuri decât pensia de bătrânețe. În Finlanda și Danemarca, contribuția acestora a fost mult mai mare decât cea a pensiei: pensia de bătrânețe a contribuit la diminuarea ratei sărăciei cu 6 și respectiv 9 puncte procentuale, iar celelalte transferuri cu 24 și respectiv 21 de puncte procentuale. În Olanda, Luxemburg și Suedia contribuția celor două componente a fost aproximativ egală.

În Italia și Grecia, precum și în Spania și Portugalia, pensia este prestația socială care determină diminuarea ratei sărăciei, contribuția celorlalte prestații fiind mult mai scăzută.

Tabelul nr. 2
Rata sărăciei, înainte și după transferurile sociale, în 1996

	Rata sărăciei, %			Contribuția transferurilor la reducerea ratei sărăciei, puncte procentuale			Rata sărăciei după transferuri. În % față de rata sărăciei înainte de transferuri
	după transferuri	înainte de transferuri (inclusiv pensia)	înainte de transferuri (exclusiv pensia)	Pensia de bătrânețe	Alte transferuri	Total transferuri	
Finlanda	8	38	32	6	24	30	21
Danemarca	10	40	31	9	21	30	25
Olanda	12	38	24	14	12	26	32
Luxemburg	12	42	26	16	14	30	29

	Rata sărăciei, %			Contribuția transferurilor la reducerea ratei sărăciei, puncte procentuale			Rata sărăciei după transferuri. În % față de rata sărăciei înainte de transferuri
	după trans- feruri	înainte de trans- feruri (inclusiv pensia)	înainte de trans- feruri (exclusiv pensia)	Pensia de bătrâ- nețe	Alte trans- feruri	Total trans- feruri	
Suedia (1997)	12	45	29	16	17	33	27
Austria	14	40	25	15	11	26	35
Belgia	16	46	28	18	12	30	35
Germania	16	38	23	15	7	22	42
Franța	17	41	28	13	11	24	41
Regatul Unit	18	39	30	9	12	21	46
Spania	19	42	26	16	7	23	45
Irlanda	19	42	33	9	14	23	45
Italia	20	41	22	19	2	21	49
Grecia	21	37	23	14	2	16	57
Portugalia	22	38	28	10	6	16	58
UE	17	40	26	14	9	23	42

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion. *Communication from the Commission to the Council the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2001.*

3.2. Profilul sărăciei

Riscul de a face parte din gospodăria al căror venit se află sub pragul sărăciei diferă în funcție de vârstă, sex, tipul de gospodărie, nivel de instruire și statut ocupațional.

Incidența sărăciei este mai mare în rândul copiilor (sub 18 ani), al **tinerilor** (18-24 de ani) și al vârstnicilor (65 de ani și peste). La nivelul Uniunii Europene (EU 13), ponderea celor care trăiesc în gospodăria aflate sub pragul național al sărăciei în totalul populației din aceste grupe de vârstă a fost de respectiv 21%, 24% și 18%. În 1996, rata sărăciei în rândul copiilor și al tinerilor a depășit rata medie la nivel național, în toate țările, cu excepția Danemarcei¹ și Greciei, respectiv a Irlandei, Austriei și Portugaliei.

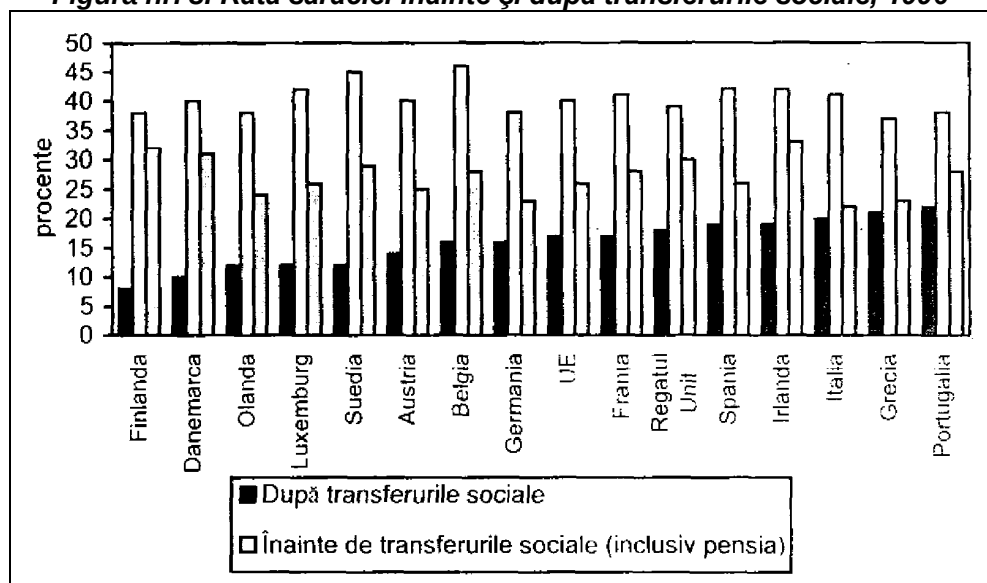
Rata sărăciei la copii, de 21% în medie, s-a ridicat la 46% în cazul copiilor din gospodăriile monoparentale și la 65% în cazul celor din gospodăriile de șomeri. Cea mai înaltă rată a sărăciei la copii a fost înregistrată în Regatul Unit (25%) și cea mai scăzută în Danemarca (5%).

¹ În Danemarca, rata sărăciei în rândul copiilor a fost de numai 5%. în schimb, în rândul tinerilor s-a ridicat la 31%. iar în rândul vârstnicilor la 25% (comparativ cu media națională de 12%).

Riscul de sărăcie în rândul tinerilor este mai mult decât dublu în raport cu cel național în Danemarca și Olanda¹.

Rata sărăciei în rândul vârstnicilor este superioară celei naționale în Austria, Belgia, Danemarca, Grecia, Franța, Portugalia și Regatul Unit, dar este cu mai mult de o cincime mai mică decât media națională în Spania, Irlanda și Italia.

Figura nr. 3. Rata sărăciei înainte și după transferurile sociale, 1996

Diferența dintre rata sărăciei în rândul femeilor și cea în rândul bărbaților nu este mare (18% față de 16%), dar se manifestă la toate categoriile de vârstă și în toate țările. O incidență considerabil mai mare a sărăciei în raport cu media națională a fost înregistrată aproape în toate țările în cazul femeilor în vârstă de 65 de ani și peste (24% în Austria și Belgia, 26% în Danemarca, 27% în Regatul Unit, 35% în Grecia și 38% în Portugalia), situându-se sub media națională numai în Luxemburg, Olanda, Spania și Suedia. Faptul că riscul sărăciei este considerabil mai mare în cazul femeilor decât în cel al bărbaților este într-o anumită măsură estompat de modul în care sunt măsurate veniturile gospodăriilor.

¹ Se menționează, însă, că rata sărăciei la această grupă de vârstă este supraevaluată, datorită faptului că aceasta cuprinde numeroși studenți, (bursieri sau aflați în întreținerea părinților), ale căror venituri nu au putut fi cuprinse integral în veniturile disponibile.

Întrucât în calculul veniturilor ce revin în medie pe adult echivalent din fiecare gospodărie veniturile femeilor sunt însumate cu cele ale bărbaților. Astfel, în cazul cuplurilor, rata sărăciei este egală pentru femei și bărbați. Rata sărăciei este însă mult mai mare în cazul femeilor singure decât în cazul bărbaților singuri, atât în cazul celor în vârstă de până la 65 de ani (25% față de 19%, inclusiv al celor ocupate (16% față de 10%), cât și în cazul celor vârstnice (27% față de 20%). Diferența apare și la gospodăriile monoparentale, unde rata sărăciei este de 33% dacă părintele este femeie, față de 30% dacă acesta este bărbat.

Cele mai puternic afectate de riscul sărăciei sunt gospodăriile monoparentale, în cazul cărora rata sărăciei a fost de 32% la nivelul Uniunii Europene, ceea ce înseamnă că una din trei persoane care trăiesc în astfel de gospodării este afectată de riscul sărăciei. Rata sărăciei familiilor monoparentale a fost considerabil mai mare decât media națională în toate țările – cu excepția Danemarcei, unde s-a ridicat numai la jumătatea mediei (7% față de 12%) – fiind mai mult decât dublul mediei naționale în Germania (36%), Olanda (29%) și în Regatul Unit (43%).

În cazul cuplurilor cu trei și mai mulți copii dependenți, rata sărăciei a fost de 25 %, fiind superioară ratei înregistrate la nivel național în toate țările, cu excepția Danemarcei și Greciei. Această categorie de gospodării este mai puternic afectată de riscul sărăciei, în comparație cu situația la nivel național, în Spania, Italia, Luxemburg, Austria și Portugalia,

Persoanele care locuiesc singure, în special cele vârstnice, sunt mai afectate de sărăcie decât cuplurile. Pe ansamblul UE, rata sărăciei la persoanele singure mai tinere de 65 de ani a fost de 22%, iar la cele de 65 de ani și peste a fost de 25%. Numai în Spania și în Olanda s-a înregistrat o incidență mai scăzută a sărăciei la vârstnicii singuri în raport cu media națională; în Danemarca însă rata sărăciei la această categorie de populație a fost de 33%, în Austria de 28%, iar în Portugalia de 53%.

Riscul de sărăcie s-a dovedit mai mare în cazul gospodăriilor care dispun de un nivel scăzut de educație: rata sărăciei de 26% pe ansamblul UE.

Mai mult de jumătate din persoanele care trăiesc în gospodării fără persoane ocupate și fără pensionari s-au aflat sub pragul național al sărăciei: 51% în cazul gospodăriilor de șomeri și 53% în cazul celor formate numai din persoane inactive, fără pensionari. Rata sărăciei în rândul persoanelor care fac parte din gospodăriile de șomeri a depășit 50% în Belgia, Franța, Irlanda, Italia și Regatul Unit, fiind mai scăzută numai în Danemarca, precum și în Grecia și Portugalia. În toate țările. Însă, riscul sărăciei în rândul gospodăriilor de șomeri este considerabil mai mare decât cel mediu la nivel național: de peste trei ori în Austria, Belgia, Franța, Irlanda, și Olanda.

În cazul gospodăriilor de pensionari, aproximativ una din cinci persoane este săracă. Frecvența persoanelor sărace în această categorie de gospodării

este mare în Grecia (34%) și în Portugalia (43%); de asemenea, în Danemarca și Regatul Unit. Pentru persoanele din gospodăriile de pensionari, riscul de sărăcie este mai mare decât cel mediu, aproape în toate țările, cu excepția Spaniei, Irlandei, Italiei și Olandei.

Tabelul nr. 3
Rata sărăciei, după statutul ocupațional al persoanelor din gospodării

- în % -

	Total gospodării	Gospodării cu persoane ocupate	Gospodării de șomeri	Gospodării de inactivi, cu pensionari	Gospodării de inactivi, fără pensionari
Austria	13	11	41	17	47 -
Belgia	17	11	61	19	55
Danemarca	12	8	21	29	52
Franța	16	12	58	19	55
Germania	16	13	47	16	73
Grecia	21	17	33	34	29
Irlanda	18	10	58	15	60
Italia	19	17	56	13	50
Luxemburg	12	10	33	15	54
Olanda	12	10	45	10	33
Portugalia	22	18	32	43	60
Regatul Unit	19	11	54	27	59
Spania	18	15	46	16	25
UE 13	17	13	51	19	53

Deși este mult mai mică decât cea înregistrată la celelalte categorii de gospodării, rata sărăciei gospodăriilor care cuprind persoane ocupate (*working households*) a înregistrat niveluri semnificative în toate țările, datorită existenței salariilor mici, a ocupării precare sau a unui număr mare de persoane dependente.

3.3. Persistența sărăciei

Una dintre preocupările majore ale organismelor Uniunii Europene și ale statelor membre o constituie persistența sărăciei. Rata sărăciei persistente (exprimată prin ponderea persoanelor din gospodăriile care s-au aflat sub pragul național al sărăciei atât în 1996, cât și în 1994 și 1995) a fost de 7% la nivelul UE, ceea ce înseamnă peste 40% din totalul persoanelor aflate sub pragul sărăciei în 1996.

Rata sărăciei persistente a fost de 3% (un sfert din total) în Danemarca și Olanda, ridicându-se la 10% în Grecia și 12% în Portugalia (48% și respectiv 55% din total).

Riscul persistenței sărăciei este mai mare pentru femei (8%), pentru copii și tineri (9%), precum și pentru persoanele vârstnice (8%), în special pentru

cele care trăiesc singure (11%). Frecvența sărăciei persistente este de trei ori mai mare în cazul gospodăriilor de șomeri (23%) și al celor formate din persoane inactive, fără pensionari (21%). Rata sărăciei persistente este de 8% în cazul gospodăriilor de pensionari și de 5% în cazul celor care cuprind persoane ocupate. Ponderea persoanelor afectate trei ani la rând de sărăcie este de:

- 13% în cazul gospodăriilor monoparentale;
- 11 % în cazul cuplurilor cu trei și mai mulți copii dependenți;
- 12% în cazul celor care dispun de un nivel scăzut de educație.

3.4. Deficitul de venituri

Profunzimea sărăciei este evaluată, la nivelul fiecărei persoane sau gospodării sărace, prin diferența dintre pragul sărăciei și veniturile gospodăriei calculate în medie pe adult echivalent. Această diferență, care măsoară distanța care separă fiecare gospodărie săracă de pragul sărăciei, reprezintă un deficit de venituri. La nivelul gospodăriei, acest deficit reprezintă suma minima necesară completării veniturilor gospodăriei, pentru a depăși pragul sărăciei.

La nivelul Uniunii Europene, diferența medie dintre pragurile naționale ale sărăciei și veniturile gospodăriilor sărace a fost, în anul 1996, de 2 mii PPS pe adult echivalent și 3,3 mii PPS pe gospodărie (anexa 9). În aceste condiții, costul total al ridicării tuturor celor 24,8 milioane de gospodării sărace deasupra pragului sărăciei ar fi fost de 80,7 miliarde PPS (costul direct, fără cheltuieli administrative și fără a lua în considerare pierderile din sistemele de asistență socială).

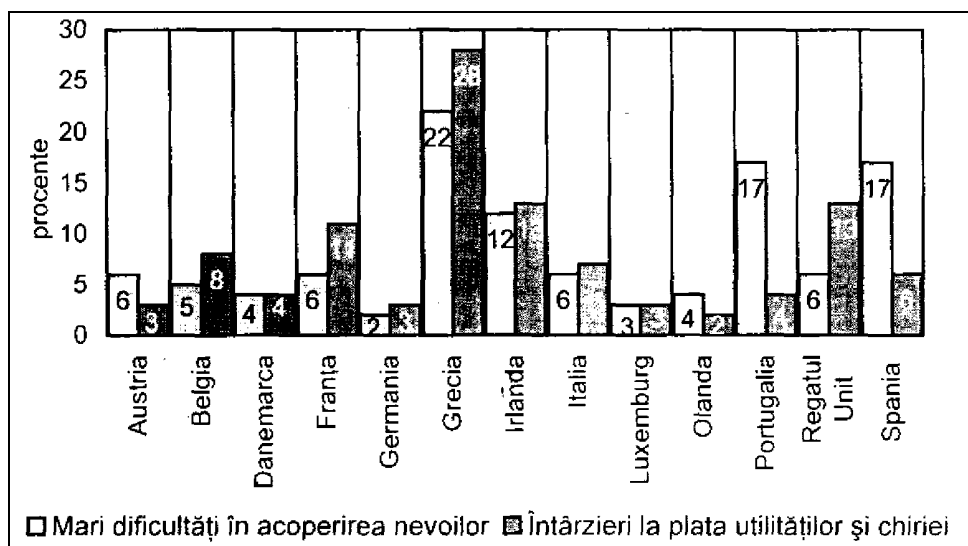
Deficitul mediu relativ (egal cu raportul dintre deficitul mediu și pragul sărăciei) a fost de 31% la nivelul Uniunii Europene, ceea ce înseamnă că veniturile gospodăriilor sărace se ridică în medie la numai 69% din nivelul minim necesar pentru a nu fi considerat sărac. Deficitul mediu relativ cel mai înalt a fost înregistrat în Italia (36%), foarte înalt fiind și cel înregistrat în Grecia (35%), Germania, Olanda și Portugalia (34%). Conform estimării, costul direct al eradicării sărăciei în anul 1996 ar fi fost de 24.3 miliarde PPS în Germania, 11,9 miliarde de PPS în Franța, 12,8 miliarde PPS în Italia, 13,5 miliarde PPS în Regatul Unit, 1,4 miliarde PPS în Austria și 1 miliard PPS în Danemarca.

4. Coordonate ale excluderii sociale

Pornind de la definiția excluderii sociale ca fenomen multidimensional, raportul Eurostat analizează situația gospodăriilor din punctul de vedere a 15 indicatori non-monetari, obiectivi și subiectivi, exprimând dezavantaje și privațiuni cu care se confruntă, în corelație cu poziția acestora din perspectiva veniturilor (sărace sau non-sărace sub aspect monetar) și a statutului ocupațional.

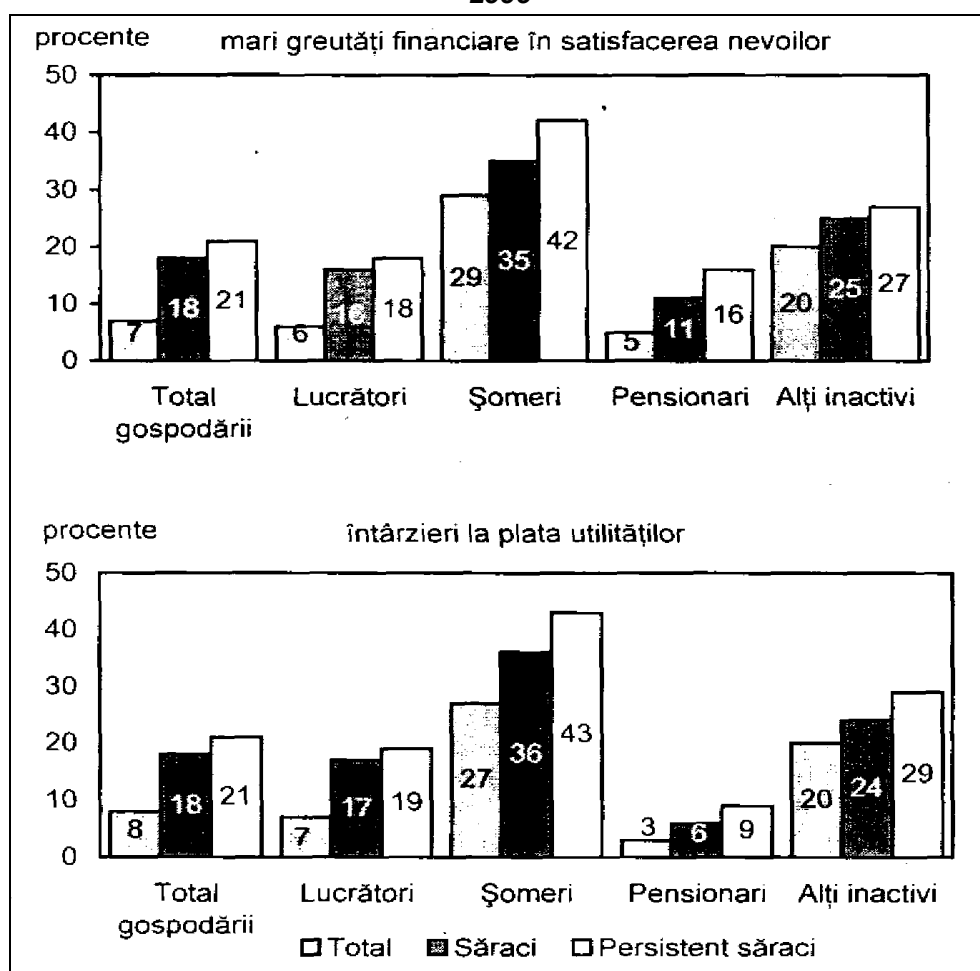
În ceea ce privește dificultățile financiare cu care se confruntă gospodăriile, cercetarea a evidențiat că, în anul 1996, 7% din populația țărilor Uniunii Europene (EU 13) trăiau în gospodării care fac față nevoilor cu foarte mari dificultăți, iar 8% în gospodării care au înregistrat întârzieri la plata utilităților (electricitate, apă, gaze) și/sau la plățile legate de locuință (chirie sau rate la creditul ipotecar). Ponderea celor care au mari dificultăți în acoperirea nevoilor și al celor care au avut întârzieri în efectuarea plăților este mult mai mare în cazul gospodăriilor sărace (18%), mai ales al celor afectate de sărăcie persistentă (21%). În această situație s-au aflat 29% (respectiv 27%) din persoanele care compun gospodăriile de șomeri, 35% (36%) din persoanele din gospodăriile sărace de șomeri și 42% (43%) din cele din gospodăriile de "șomeri persistent sărace (anexa 10).

Figura nr. 4. Ponderea persoanelor din gospodăriile care au dificultăți financiare în țările UE, 1996

Ponderea cea mai înaltă a persoanelor din gospodăriile care au mari dificultăți financiare și arierate a fost înregistrată în Grecia (22% și 28%). Cu dificultăți financiare mari se confruntau, de asemenea, 17% din populația Spaniei și a Portugaliei și 12% din populația Irlandei, dar numai 2% din populația Germaniei, 4% din populația Danemarcei și a Olandei, 5% din locuitorii Belgiei și 6% din cei ai Franței, Italiei, Austriei și Regatului Unit. Peste 10% din populația Franței, a Irlandei și a Regatului Unit aparțin gospodăriilor care au avut întârzieri la plata utilităților, în această situație aflându-se numai 2-4% din populația Germaniei, Danemarcei, Luxemburgului, Olandei, Austriei și Portugaliei.

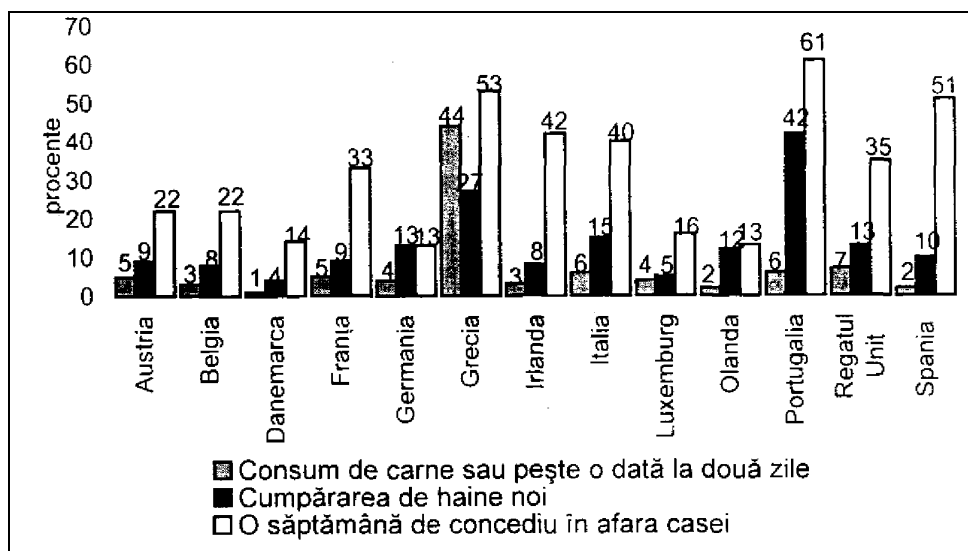
Figura nr. 5 Ponderea persoanelor din gospodării cu dificultăți financiare, 1996

Faptul că o parte dintre gospodării nu își pot permite satisfacerea unor nevoi de bază este considerat un alt simptom al sărăciei și excluderii sociale. În 1996, 6% din populația Uniunii Europene (aproximativ 21 milioane de persoane) trăiau în gospodării care nu își permiteau să consume carne sau pește o dată la două zile, 11% în gospodării care nu își permiteau cumpărarea de haine noi și 31% (aproape una din trei persoane) nu aveau posibilitatea să-și petreacă o săptămână de concediu în afara casei (anexa 11). În cazul gospodăriilor sărace, ponderea persoanelor aflate în incapacitatea de a-și satisface cele trei categorii de nevoi s-a ridicat la 14%, 28% și 59%, iar în cazul celor afectate de sărăcie persistentă la 17%, 32% și 67%. În cazul gospodăriilor de șomeri, al celor sărace și persistent sărace din această categorie, 17%, 22% și respectiv 27% nu își puteau permite consumul de carne în parametri normali; 32%, 39% și 43% nu și-au permis cumpărarea de haine noi; 72%, 82% și 87% nu și-au permis concediu în afara casei.

Din totalul persoanelor aflate în sărăcie din perspectiva veniturilor, 34% trăiesc în gospodării care nu își permit satisfacerea uneia dintre cele trei categorii de nevoi, iar 29% în gospodării care nu își permit satisfacerea a două sau a tuturor celor trei categorii de nevoi. În Grecia și Portugalia, ponderea săracilor din gospodăriile care nu își permit satisfacerea a două sau a toate trei categoriile de nevoi a fost de 72% și respectiv 67%, în Danemarca de 8%, iar în celelalte țări a variat între 16% și 36%.

Figura nr. 6 Ponderea persoanelor din gospodăriile care nu își permit anumite componente ale consumului

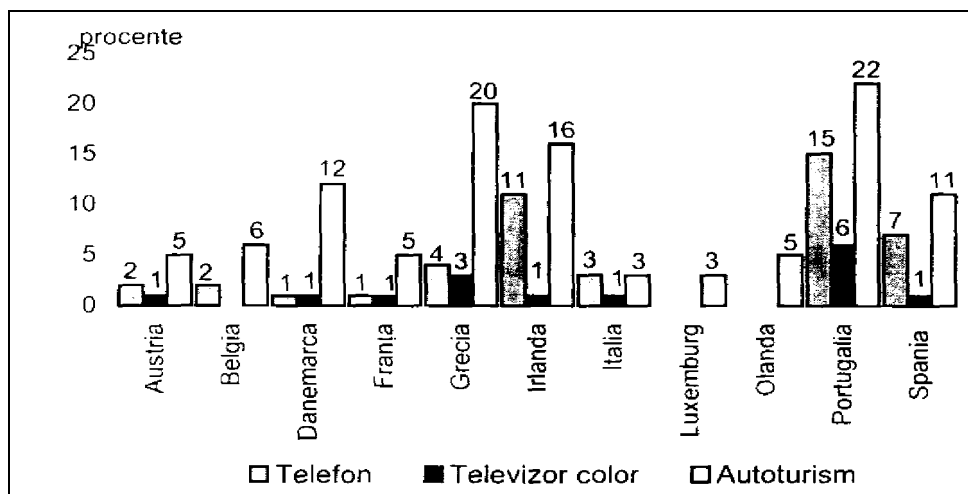

Imposibilitatea asigurării unui consum normal de carne sau pește a caracterizat aproape jumătate din populația Greciei (44%). mai mult de două treimi din populația săracă a acestei țări (68%) și 77% din locuitorii ei aflați în sărăcie persistentă. În toate celelalte țări, ponderea populației care nu își permitea consumul de carne a fost mai mică de 10%. Gospodăriile aflate în imposibilitatea de a cumpăra haine noi au cumulat 42% din populația Portugaliei, 27% din populația Greciei și 12-15% din populația Germaniei, Italiei, Olandei și Regatului Unit. Concediul în afara casei nu a fost accesibil pentru mai mult de jumătate din populația Greciei, Spaniei și Portugaliei (53%, 51% și respectiv 61%) și pentru 30-40% din populația Franței, Irlandei, Italiei și a Regatului Unit.

Imposibilitatea asigurării dotării gospodăriei cu bunuri durabile constituie un alt aspect al precarității condițiilor de viață în țările Uniunii Europene. Pe ansamblul UE (13), 3% din totalul populației trăiau, în 1996, în gospodării care nu își permiteau dotarea cu telefon (8% în gospodăriile sărace sub aspect monetar). 1% în gospodării care nu dispuneau de televizor color (3% în rândul săracilor) și 8% în gospodării care nu dispuneau de autoturism (9% din populația săracă și 21% din cea persistent săracă); 8% din totalul populației erau lipsiți de unul dintre cele trei bunuri, iar 2% de două sau trei (18% și respectiv 6% din populația săracă) (anexa 12).

Cea mai mare pondere a populației din gospodării care nu își permit dotarea cu telefon, televizor color și autoturism a fost înregistrată în 1996 în Portugalia (15%, 6% și 22% pe ansamblul gospodăriilor; 32%, 18% și 38% în cazul gospodăriilor sărace sub aspect monetar).

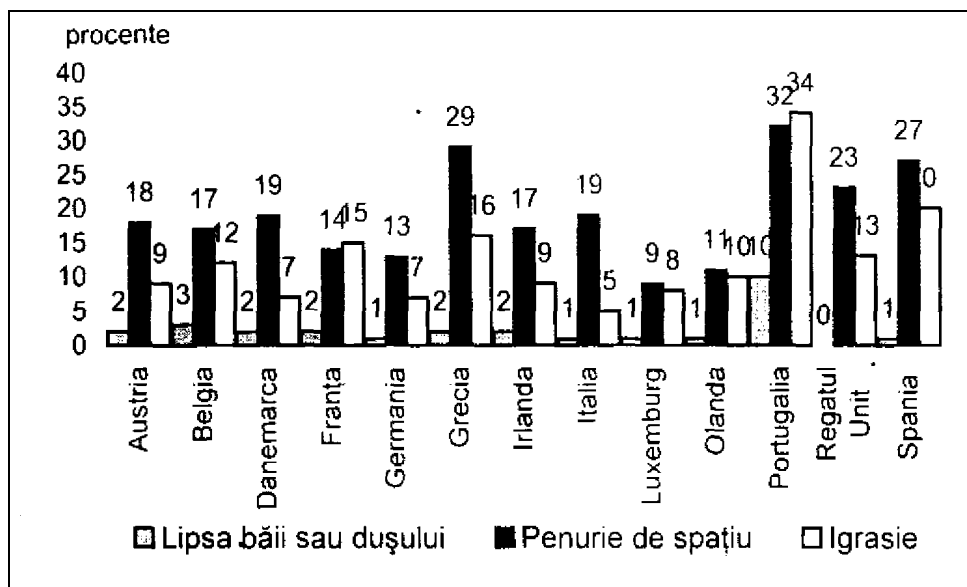
Figura nr. 7. Ponderea persoanelor din gospodăriile care nu își permit dotarea cu anumite bunuri durabile, 1996

O parte a populației din țările UE are anumite probleme legate de confortul locuinței. 2% din totalul populației (4% din populația săracă și 5% din cea persistent săracă) trăiesc în locuințe fără baie sau duș, 19% (25% și respectiv 26%) în locuințe supraaglomerate (au insuficient spațiu de locuit), 12% (19% și respectiv 20%) în locuințe cu igrasie. 22% din totalul populației UE (27% din populația săracă) se confruntă cu una dintre cele trei probleme, 5% (10% din populația săracă) cu două sau trei (anexa 13).

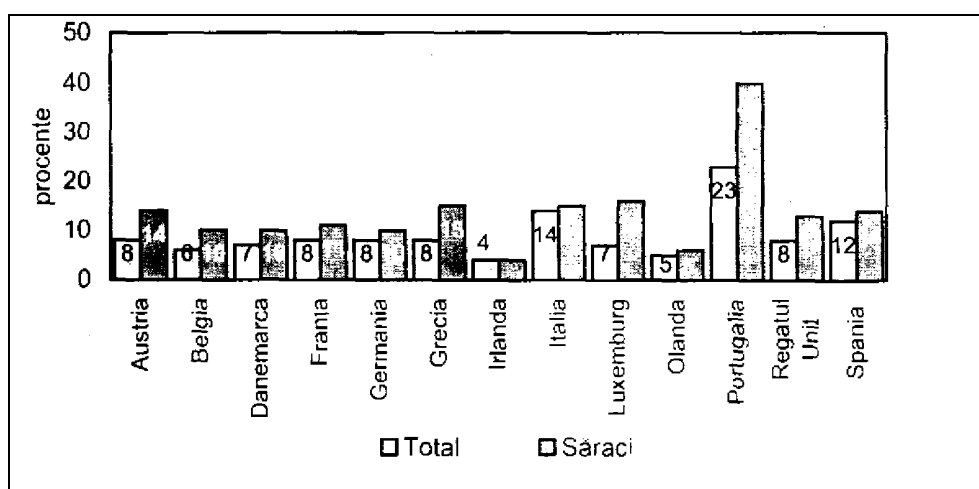
Numai în Portugalia s-a înregistrat o pondere de 10% a populației lipsite de baie sau duș în locuință (25% în cazul populației sărace), în restul țărilor ponderea fiind de 0-3%. În schimb, ponderea populației care trăiește în gospodării care se confruntă cu penuria de spațiu de locuit a fost relativ mare în toate țările: 32% în Portugalia, 20-30% în Grecia, Spania și Regatul Unit, 9-19% în celelalte țări. Tot Portugalia deține recordul privind ponderea populației care trăiește în locuințe cu igrasie (34% din total populație; 47% din populația săracă), ponderi relativ mari (10-20%) înregistrându-se și în Belgia, Grecia, Spania, Franța, Olanda și Regatul Unit. În Portugalia, 49% din totalul populației și 61% din populația săracă se confruntă cu cel puțin una dintre cele trei probleme, din care 34% cu două sau trei.

Figura nr. 8. Ponderea persoanelor din gospodării care au probleme legate de locuință, 1996

Eurostat analizează sărăcia și excluderea socială și din perspectiva existenței unor probleme de sănătate. Conform datelor ECHP, în anul 1996, aproximativ una din zece persoane de 16 ani și peste din Uniunea Europeană (adică în jur de 29 milioane de persoane) și-a perceput starea de sănătate ca fiind 'proastă sau foarte proastă', iar pentru 7% din totalul populației de 16 ani și peste activitatea zilnică a fost sever afectată de probleme de sănătate fizică sau mintală, sau de handicap.

Figura nr. 9. Ponderea persoanelor care au probleme de sănătate, 1996

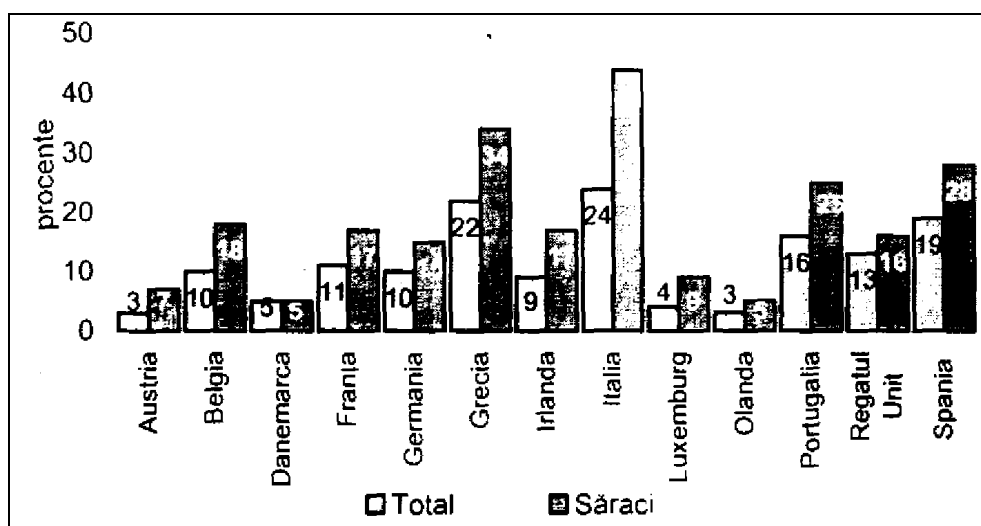
Cei care își percep sănătatea ca proastă sau foarte proastă reprezintă 4% din totalul populației de 16 ani și peste în Irlanda, 12% în Spania, 14% în Italia și 23% în Portugalia; în celelalte țări ale UE, ponderea lor este mai mică de 10%. Ponderea acestora este mai mare în gospodăriile sărace și persistent sărace (13%, respectiv 15%, față de 9% în gospodăriile nonsărace). Problemele de sănătate apar cel mai frecvent în rândul persoanelor vârstnice (14% la grupa de vârstă de 55-64 de ani și 23% la persoanele de 65 de ani și peste, față de 2% la cele de 16-24 de ani) și se manifestă mai frecvent în cazul persoanelor din gospodăriile de șomeri decât al celor din gospodăriile cu persoane ocupate (13% față de 5%).

Un aspect al excluderii sociale este constituit de frecvența scăzută sau absența contactelor sociale, a întâlnirii cu prietenii sau cu rudele la domiciliu sau în locuri publice. Pe ansamblul Uniunii Europene, 6% din totalul populației de 16 ani și peste (aproximativ 17 milioane de persoane) au declarat în 1996 că se întâlnesc cu rudele sau cu prietenii mai rar decât o dată pe lună sau deloc. Ponderea populației care are contacte sociale rar sau deloc este mai mare

în Portugalia și Luxemburg (10%), în Franța și Belgia (9%) și este mică în Irlanda (1%), în Grecia și Spania (2%), în Danemarca și Olanda (3%). Persoanele din gospodăriile sărace sunt mai frecvent afectate de acest gen de autoexcludere (8% față de 5% în cazul celor din gospodăriile nonsărace); de asemenea, persoanele vârstnice (9% față de 1-3% în cazul celor de 16-34 de ani).

În fine, Eurostat tratează și insatisfacția legată de muncă sau de activitatea de bază ca unul din aspectele excluderii sociale. 14% din populația de 16 ani și peste din Uniunea Europeană (aproximativ 40 milioane persoane) au declarat în 1996 un grad înalt și foarte înalt de insatisfacție în legătură cu munca sau activitatea de bază. Ponderele acestora se ridică la 24% în Italia și 22% în Grecia, dar numai la 3-5% în Austria, Olanda, Luxemburg și Danemarca.

Figura nr. 10 Ponderea persoanelor nesatisfăcute (total) de munca sau activitatea principală, 1996

Cazurile de insatisfacție legată de activitate sunt mai frecvente în rândul populației sărace (23%), ai persoanelor de 18-24 de ani (19%) și al celor sărace de 25-54 de ani (27-28%) și este foarte mare în rândul șomerilor (46% respectiv 50% în cazul celor săraci).

5. Venitul minim garantat în țările Uniunii Europene

Venitul minim garantat este o componentă a sistemelor de securitate socială din țările Uniunii Europene, orientată direct spre combaterea sărăciei, mai precis spre susținerea persoanelor aflate în situația de sărăcie sau sub amenințarea de a cădea în sărăcie. De altfel, toate componentele securității sociale sunt angrenate, într-un fel sau altul, în combaterea sărăciei, la niveluri și modalități diferite, prin scheme speciale sau prin mecanisme și elemente orientate în acest scop.

5.1. Locul venitului minim garantat în sistemele de protecție socială

O contribuție importantă la prevenirea sărăciei o au sistemele publice de asigurări sociale, care asigură mijloacele necesare de existență persoanelor afectate de riscuri sociale: bătrânețe, boală, pierderea susținătorului, șomaj.

Niveiul de protecție asigurat de veniturile din sistemele publice de asigurări sociale din țările Uniunii Europene este în general înalt, peste cel necesar unui minim de trai. În țările în care sunt calculate ca procent din veniturile realizate înainte de producerea riscului, aceste prestații sunt mai aproape de obiectivul conservării nivelului de trai decât de cel al combaterii sărăciei. Acest mod de calcul al pensiilor, al indemnizațiilor de boală și al ajutoarelor de șomaj, realizat pe principiile asigurărilor sociale, de inspirație bismarckiană, este cel mai frecvent utilizat. În diferite variante și la diverși parametri, el se aplică în Belgia, Germania, Franța, Italia, Luxemburg, Grecia, Spania și Portugalia. Obiectivul combaterii sărăciei este mai accentuat în țările în care prestațiile sunt forfetare. Astfel, în țările cu sisteme publice de securitate socială constituite după modelul *beverid-gian* (Regatul Unit și Irlanda, Olanda și Danemarca), pensiile și ajutoarele de boală și șomaj, cuprind o componentă de bază de nivel fix (*flat-rate benefit*), la care se adaugă pensii și ajutoare suplimentare, realizate în special din regimuri private de asigurări sociale. Componenta de bază a acestor sisteme este apropiată ca nivel de pragul oficial de sărăcie (venitul minim garantat).

Un element care răspunde obiectivului combaterii sărăciei, propriu ambelor tipuri de sisteme, este modularea prestațiilor în funcție de sarcinile familiale ale beneficiarilor. În Belgia, de pildă, procentele aplicate la calculul pensiei și al ajutorului de șomaj sunt mai mari dacă pensionarul are soția în întreținere, iar alocațiile familiale sunt mai mari în cazul familiilor de pensionari și de șomeri. În alte țări, sistemele prevăd suplimente pentru persoanele aflate în întreținere, suplimente forfetare (în Regatul Unit, Irlanda, Franța și Portugalia) sau stabilite ca procent aplicat la pensie și la alocația de șomaj (Grecia).

O zonă importantă a protecției împotriva sărăciei este acoperită de alocațiile familiale. Finanțate în principal de stat din impozite sau prin sisteme de asigurări sociale susținute prin cotizații plătite de patronat, alocațiile familiale sunt, în cea mai mare măsură, distribuite pe principiul universalității, în scopul susținerii veniturilor familiilor cu copii. Astfel, cel puțin o parte din alocațiile plătite răspund unor obiective care transcend combaterea sărăciei. O parte din ele, însă, cele care revin familiilor aflate în zona sărăciei și în apropierea acesteia, contribuie efectiv la diminuarea sărăciei și la prevenirea acesteia, prin faptul că acoperă o parte (mai mare sau mai mică, în funcție de standardele naționale) a cheltuielilor curente (prin alocațiile standard) sau ocazionale (prin ajutoarele acordate la naștere, ajutoare pentru procurarea celor necesare începerii anului școlar etc.) legate de creșterea, întreținerea și educația copiilor.

Dincolo de existența acestor alocații, de proporții relativ mari în unele țări, există câteva elemente ale sistemelor naționale de alocații familiale care servesc mai direct realizării obiectivului combaterii sărăciei. Sunt elemente derivate din necesitatea luării în considerare a diferențelor care apar în volumul cheltuielilor de consum în funcție de componența familiilor, pe de o parte, și a capacității limitate a veniturilor din muncă, a pensiilor, a indemnizațiilor de boală și a ajutoarelor de șomaj de a asigura întreținerea familiilor compuse din mai mulți membri, pe de altă parte. Ne referim. În primul rând, la modularea alocațiilor standard în funcție de rangul (și implicit numărul) copiilor. În cea mai mare parte a sistemelor, nivelul alocațiilor crește, o dată cu rangul copiilor. Diferențele sunt, în general, mai mari între primii doi și / sau primii trei copii, iar progresivitatea se întinde până la al treilea – al patrulea copil, dar și până la al optulea și chiar mai departe. Există, în al doilea rând, în câteva țări, suplimente la alocațiile standard sau diferențe între aceste alocații în funcție de vârsta copiilor sau de existența în familie a unui copil handicapat; de asemenea, în cazul copiilor orfani, în cazul în care părinții (unul sau amândoi) sunt pensionari sau șomeri sau când copiii se află în sarcina unui singur părinte. În alte țări, alocațiile standard au un nivel relativ scăzut; în schimb, familiile care dispun de venituri mai mici, în principal cele de pensionari, de șomeri și familiile monoparentale, beneficiază de suplimente la prestațiile principale (pensii, ajutoare) pentru fiecare copil aflat în sarcina lor. În al treilea rând, avem în vedere modularea, în câteva țări, a nivelului alocațiilor standard în funcție de venitul familiilor și plata acestora (precum și a altor alocații familiale), numai până la un anumit nivel al veniturilor; aceasta, pentru orientarea mai precisă spre cei săraci a resurselor limitate alocate protecției familiilor cu copii.

Protecția celor neacoperiți sau insuficient acoperiți de sistemele tradiționale de securitate socială, ca și a celor care nu-și asigură venituri din muncă suficiente pentru un trai decent (fie pentru că lucrează în timp parțial, fie pentru că sunt ocupați în activități prost plătite), a făcut necesară constituirea unor instrumente și scheme de protecție speciale, orientate mai precis spre combaterea sărăciei, prin asigurarea unor venituri minime și instituirea unor ajutoare

permanente sau ocazionale pentru cei lipsiți de resurse. Protecția prin venituri minime se realizează pe două niveluri. Nivelul minimurilor categoriale este grevat pe sistemele tradiționale de securitate socială, constituindu-se într-o componentă și un complement al acestora. La acest nivel, protecția împotriva sărăciei se realizează prin stabilirea și garantarea unor niveluri minime pentru prestațiile din sistemele tradiționale, prin instituirea unor prestații menite să asigure un minim de resurse pentru unele categorii de populație și a unor ajutoare pentru nevoi speciale. În fine, ultimul nivel de protecție (ultima plasă de siguranță) este asigurat de schemele venitului minim garantat, componentă relativ nouă a sistemelor de securitate socială din țările dezvoltate. Aceste scheme constau. În esență, în acoperirea diferenței între nivelul veniturilor realizate de familii din muncă, din prestații sociale și din alte surse și nivelul minim stabilit ca fiind necesar pentru ca familia să nu trăiască în sărăcie; pentru toți cetățenii/famiiliile care altfel nu au posibilitatea să depășească acest prag. Prin construcția sa și mecanismele de acțiune, este un nivel de protecție complementar, rezidual. Gândit, însă, pentru a umple toate golurile și a acoperi toate zonele incomplet sau deloc protejate-prin celelalte componente ale securității sociale, el capătă un caracter cvasiuniversal și consistența unui sistem distinct și de sine stătător al acesteia.

Sistemele naționale de securitate socială se caracterizează prin grade diferite de dezvoltare a acestor componente de minim, prin soluțiile de ordin principal și tehnic utilizate în acest domeniu, ca și prin modul de îmbinare a diferitelor componente și soluții, prin accentul asupra uneia sau alteia. Diferențele sunt în bună măsură determinate de construcția și filosofia sistemelor de securitate socială, precum și de puterea economică a fiecărei țări. Analiza sistemelor din țările Uniunii Europene (anexa 18) pune în evidență câteva modalități de abordare și soluționare a problemei minimului.

(a) În Grecia, una dintre țările cele mai puțin dezvoltate ale Uniunii Europene, în care nivelul de protecție (dat de quantumul prestațiilor sociale) este scăzut comparativ cu cel realizat în țările mai bogate, sistemul de securitate socială cuprinde numai minimurile categoriale. Lipsește schema generală de garantare a unui venit minim. Principalele elemente de minim sunt nivelurile minime stabilite pentru prestațiile de asigurări sociale. În general diferite de la un tip de prestație la alta, ele sunt integrate în construcția sistemelor de asigurări și sunt suportate în întregime din bugetele acestora. Alocațiile de asistență socială se adresează în principal unor categorii speciale de populație (lucrători agricoli vârstnici, persoane handicapate, persoane repatriate etc).

(b) Sistemele sunt relativ apropiate ca structură în Italia, Spania și Portugalia. Nivelul general de protecție este mai înalt în primele două țări și există scheme de garantare a unui venit minim; este drept, nu la nivel național, ci regional și cu standarde diferite de la o regiune la alta. În Portugalia funcționează, din 1996, o schemă națională de venit minim garantat. Prestațiile minime

stabilite pentru regimurile de asigurări sociale (de pensii în Italia, de pensii și șomaj în Spania și în Portugalia) sunt la fel de importante în construcția sistemelor. Apare însă un element nou. În aceste țări, completarea nivelului pensiei până la cel minim stabilit, în cazul în care din formula de calcul rezultă un cuantum mai scăzut al pensiei, se face numai dacă veniturile totale ale pensionarului și ale familiei sale nu depășesc un anumit plafon. În Spania, diferența dintre nivelul minim stabilit și nivelul rezultat din calculul pensiilor (*complemento por minimos*) este suportată de stat; la fel și prestația minimă de șomaj, pentru cei care au dreptul la o prestație mai mică în regim de asigurări. Principalele prestații de asistență socială, organizate în completarea celor de asigurări sociale, pe aceleași categorii de riscuri, sunt:

- pensia socială de bătrânețe și pensiile, ajutoarele și indemnizațiile sociale acordate persoanelor handicapate, în Italia;
- pensia noncontributivă de bătrânețe și de invaliditate, prestația de asistență pentru șomeri și prestațiile familiale noncontributive, în Spania;
- pensia socială de bătrânețe și de invaliditate, pensia socială pentru văduve(i) și orfani, supliment la pensia socială pentru îngrijirea persoanelor dependente, în Portugalia.

(c) Între țările dezvoltate, ale căror prestații de asigurări sociale sunt dependente de mărimea veniturilor, Belgia și Franța au sisteme mai complexe de venituri minime, cuprinzând atât niveluri minime ale prestațiilor de asigurări sociale și o diversitate de prestații de asistență socială, cât și venitul minim garantat. O particularitate a nivelurilor minime din sistemul de pensii (de bătrânețe, în special) constă în faptul că pensia minimă este stabilită corespunzător perioadei de asigurare aferente pensiei integrale, cuantumul ei reducându-se proporțional (până la un anumit nivel în Belgia și nelimitat în Franța) dacă stagiul de cotizare este incomplet. Minimul funcționează, prin urmare, numai în raport cu venitul, nu și cu perioada de asigurare. În cadrul alocațiilor de asistență socială, dezvoltate în ambele țări. În forme și pe domenii diverse, remarcăm existența unor alocații diferențiale menite să completeze veniturile beneficiarilor până la un nivel stabilit; de fapt, formule de garantare a unui venit minim pentru anumite categorii de populație pentru care riscul căderii în sărăcie este mare. Avem în vedere alocația suplimentară din Fondul Național de Solidaritate (care completează alocația specială acordată persoanelor vârstnice fără pensie sau cu o pensie sub un anumit plafon) sau minimul de bătrânețe, alocația pentru persoanele adulte handicapate și alocația de părinte singur (în Franța); venitul garantat persoanelor vârstnice și alocația pentru persoanele handicapate (în Belgia). Caracterul complementar și rezidual al schemei generale de garantare a venitului minim este mai pregnant în sistemele de securitate socială a acestor țări.

(d) Spre deosebire de acestea, în sistemele de securitate socială din Germania și Luxemburg, asigurarea veniturilor minime cade în sarcina schemelor

generale de garantare a venitului minim. În Luxemburg există un nivel minim al pensiei de bătrânețe, corespunzător vechimii integrale, însă el este mai curând rezultat din calcul decât stabilit ca atare, astfel încât nu are un rol activ de protecție. În Germania, nu există nici un fel de niveluri minime în regimurile de asigurări sociale, avându-se în vedere necesitatea respectării principiului de bază al asigurărilor sociale, acela al corespondenței între volumul prestațiilor și acela al contribuțiilor; din considerente de eficiență și echilibru al sistemelor. În același timp, ajutorul social, cum este denumită în Germania alocația diferențială destinată acoperirii diferenței dintre venitul minim garantat și veniturile efectiv realizate de familia solicitantului de ajutor, a asimilat prestațiile de asistență socială. Cuantumul acestuia cuprinde, pe lângă nivelul normal (de bază), suplimente (de 20% din nivelul de baza) pentru nevoile speciale ale unor grupuri de populație (bătrâni, persoane handicapate, orbi, familii monoparentale, femei gravide etc), ajutoare pentru locuință și încălzire și ajutoare unice sau neperiodice pentru îmbrăcăminte, gospodărie sau nevoi urgente. Beneficiarilor de ajutor social li se garantează acoperirea nevoilor individuale în situații diferite, în special în caz de boală.

(e) Locul venitului minim garantat este similar în sistemul de securitate din Danemarca, Finlanda și Suedia: el constituie singura componentă propriu-zisă de minim din sistem. Sistemul mai cuprinde și o serie de alocații și ajutoare de asistență socială în cazuri și pentru nevoi speciale:

- pentru acoperirea unor cheltuieli ale familiilor lipsite de resurse (de îngrijire a sănătății, de îngrijire și educare a copiilor, de încălzire, pentru mutarea în altă locuință), pentru asigurarea unui venit de înlocuire a salariului pierdut de un părinte care trebuie să îngrijească la domiciliu un copil handicapat etc. În Danemarca;
- pentru acoperirea cheltuielilor legate de locuință, a cheltuielilor medicale mai importante, a cheltuielilor legate de îngrijirea copiilor și a altor cheltuieli considerate esențiale, în Finlanda;
- pentru acoperirea cheltuielilor legate de locuință, de consumul casnic de electricitate, de călătoria la și de la locul de muncă, de asigurarea gospodăriei, îngrijirea medicală, lucrări stomatologice urgente, cumpărare de ochelari, cotizații de membru de sindicat sau contribuții la asigurări de șomaj, în Suedia.

(f) în Olanda, țară al cărei sistem de securitate socială are o structură asemănătoare celui din Danemarca, schema generală a venitului minim garantat asigură un nivel de protecție la fel de înalt și are un rol central în asigurarea minimului de trai. Nici în acest caz, sistemele de asigurări sociale nu prevăd niveluri minime ale prestațiilor. Spre deosebire de sistemul danez, sistemul de securitate socială din Olanda cuprinde un regim de asistență socială (înainte de schema generală a venitului minim garantat): o serie de prestații categoriale, menite să asigure completarea veniturilor unor categorii de populație la nivelul minimului social (egal cu venitul minim garantat în cadrul schemei generale). Acestea

sunt suplimentele diferențiale pentru completarea prestațiilor de asigurări sociale de boală, invaliditate și șomaj; de asemenea, unele alocații speciale pentru persoanele lipsite de protecția asigurărilor sociale: șomerii de lungă durată, șomerii vârstnici și cei parțial handicapați, persoanele vârstnice și cele parțial handicapate care desfășoară activități independente, dacă sunt nevoite să-și întrerupă activitatea.

(g) Sistemele de securitate socială din Regatul Unit și Irlanda se deosebesc de celelalte sisteme cu construcție similară (din Danemarca și Olanda) prin nivelul mai redus de protecție asigurat prin venitul minim garantat în cadrul schemei generale și prin varietatea mare a prestațiilor menite să asigure un minim de resurse, ajutor {bănesc, în principal) și asistență diferitelor categorii de populație, afectate de tot felul de riscuri sau aflate în situații speciale. Principalele scheme categoriale de garantare a venitului minim sunt:

- pensia noncontributivă de bătrânețe, pensia noncontributivă de văduvie, pensia pentru persoane handicapate, alocația de șomaj și alocația de părinte singur, cu niveluri de bază ale prestațiilor și suplimente (pentru persoane aflate în întreținere și pentru situații speciale) similare sau foarte apropiate de cele prevăzute de schema generală a venitului minim garantat, în Irlanda;
- pensia pentru persoane de peste 80 de ani, alocația de invaliditate, alocația pentru lucrători handicapați ocupați parțial, alocațiile pentru îngrijire și asistență acordate persoanelor handicapate, alocația pentru locuință, în Regatul Unit.

Experiența vest-europeană pune, prin urmare, în evidență existența, în combinații diverse, a următoarelor formule de venituri minime:

- prestațiile minime de asigurări sociale, încorporate în construcția sistemelor de asigurări și suportate integral din bugetele de asigurări sociale; o variantă a acestora o reprezintă nivelurile minime stabilite pentru vechime integrală și diminuate proporțional în caz de vechime incompletă în sistemul de asigurări;
- prestațiile minime de asigurări sociale, suportate din bugetul asigurărilor sociale până la nivelul rezultat din formula de calcul, iar restul din bugetul statului;
- prestații minime de asistență socială (pensia socială și alocația de asistență pentru șomeri), peiechi ale prestațiilor minime de asigurări sociale, dar de nivel mai mic decât acestea din urmă;
- prestații de bază forfetare în regimurile de asigurări sociale, cu niveluri sensibil mai înalte decât venitul minim garantat; stabilite, în general, pentru vechime integrală;
- alocații speciale și ajutoare acordate cu controlul resurselor {*means-tested*), altele decât venitul minim garantat;

- venituri minime garantate categoriale, cu niveluri egale sau mai mari decât în cadrul schemei generale;
- venitul minim garantat (schema generală).

Din punctul de vedere al fluxului efectiv de venituri pe care îl generează aceste minimuri, pot fi identificate:

- prestații integrale, egale ca mărime cu minimul stabilit;
- alocații diferențiale, egale cu diferența dintre minimul stabilit și veniturile de care dispune beneficiarul din alte surse.

5.2. Caracteristici ale schemelor de venit minim garantat

Ca schemă generală de protecție și sistem distinct al securității sociale, venitul minim garantat este relativ nou, fiind cea mai tânără componentă a securității sociale. E drept că în unele țări el a fost instituit mai demult, în 1933 în Danemarca și în 1948 în Regatul Unit și a apărut destul de devreme în Germania (1961) și Olanda (1963), apoi în Belgia (1974) și Irlanda (1977), fiind de dată relativ recentă în Luxemburg (1986) și Franța (1988), precum și în Portugalia (1996).

Schema generală a venitului minim garantat se adresează tuturor celor care dispun de venituri la un nivel inferior minimului garantat și constă în plata unui ajutor social, sub forma unei alocații diferențiale, care acoperă ecartul dintre venitul minim stabilit ca necesar pentru gospodăria solicitantului de ajutor și veniturile de care dispune aceasta din diverse surse. Dreptul la acest ajutor îl au toți cetățenii și, în general, acesta se acordă nelimitat, pe întreaga perioadă în care gospodăria solicitantului se află în situația de a nu-și putea asigura mijloacele de existență minime (cu excepția sistemelor din Franța, Spania și Italia unde perioada de acordare a ajutorului este limitată). În cazul în care solicitantul este apt de muncă, ajutorul social se acordă cu condiția ca acesta să-și manifeste disponibilitatea de a munci, să dovedească faptul că se află în căutarea unui loc de muncă.

Nivelurile de bază ale venitului minim garantat sunt stabilite de autoritățile naționale (ale landurilor în Germania și Austria, ale regiunilor în Spania și Italia), în diverse modalități – pornind de la salariul minim, de la nivelul pensiei de bază sau al pensiei minime, de la coșul de consum sau de la cheltuielile efective ale gospodăriilor cu venituri mici – și sunt indexate, în general periodic, o dată sau de două ori pe an, în funcție de evoluția prețurilor și/sau a salariilor.

Nivelurile venitului minim garantat sunt stabilite distinct pentru persoane singure și pentru gospodării de diferite dimensiuni, în general sub formă modulară, nivelurile de referință și scalele de echivalență utilizate fiind diferite de la o țară la alta (anexa 19). Apar, astfel, diferențe sensibile între nivelurile minimului garantat (determinate pe tipuri de gospodării) din diferite țări (tabelul nr. 4). Aceste diferențe derivă în principal din standardul general de viață și nivelul de protecție oferit de prestațiile tradiționale de securitate socială, din capacitatea economiei de a asigura un anumit standard minim pentru toate gospodăriile, precum și din "concepția asupra nivelului de protecție dezirabil și oportun la un moment dat. În general, diferențele între nivelurile stabilite și între modalitățile

de construcție și combinare a acestor niveluri pe tipuri de gospodării, între modalitățile de indexare și alte caracteristici ale acestei scheme reflectă adaptarea ei la parametri și particularitățile nivelului general de trai și ale sistemului de securitate socială din fiecare țară. Menționăm că în unele țări (Germania, Danemarca, Regatul Unit), nivelurile de bază ale minimului sunt majorate cu sume reprezentând suplimente pentru nevoi specifice unor categorii speciale ale populației (bătrâni, persoane handicapate, gospodării monopa-rentale), alocații pentru locuință (chirie, încălzire etc.) și ajutoare speciale pentru anumite nevoi ale gospodăriei. Venitului minim garantat îi este asociat dreptul la acoperirea cheltuielilor de îngrijire a sănătății care cad în sarcina beneficiarilor de ajutor social, prin plata contribuțiilor la asigurările de sănătate, rambursarea plăților efectuate de aceștia pentru servicii medicale etc. Este important de subliniat totodată că, în cele mai multe țări, la nivelurile standard ale minimului se adaugă alocațiile familiale; acestea din urmă nu fac parte din nivelul minim garantat, fiind tratate ca o componentă distinctă a sistemului de protecție socială.

Tabelul nr. 4
Nivelul venitului minim garantat în țările Uniunii Europene, în 2000

- în EURO -

	Per- soană singură	Cuplu fără copii	Cuplu cu un copil	Cuplu cu doi copii	Cuplu cu trei copii	Gospodărie mono- parentală cu un copil	Gospodărie mono- parentală cu doi copii
Austria	359-475	481-589	699-942	904-1191	1117-1477	505-685	710-923
Belgia	529	705	832	1017	1233	832	1004
Danemarca	996	1992	2746	2840	2934	1503	1639
Finlanda	333/348	566/592	800/836	990/1039	1193/1247	566/592	760/794
Franța	389	584	700	817	973	584	700
Germania	324	585	803	1021	1238	541	871
Irlanda	396	634	750	867	998	513	629
Italia	232-269	338-542	440-697	542-852	594-914	338-542	338-542
Luxemburg	848	1273	1500	1816	2195	1076	1364
Olanda	466	933	997	1073	1137	717	782
Portugalia	125	249	312	374	436	187	249
Regatul Unit	690	915	1201	1439	1608	976	1174
Spania	180	180	210	240	270	180	210
Suedia	351	510	787	1015	1213	546	744

Sursa: EC-MISSOC, *La protection sociale dans les Etats membres de l'UE et de l'Espace economique europeen. Situation au 1 er janvier 2000 et evolution.*

La calculul ajutorului social, din venitul minim garantat se scad veniturile pe care le obține gospodăria din muncă (salarii și venituri din activități independente), din prestații sociale (pensii, indemnizații și ajutoare, nu și alocațiile familiale) și din proprietate. Ajutorul se acordă, în general, pe principiul subsidiarității, numai după epuizarea celorlalte drepturi la prestații sociale, a dreptului la pensia alimentară și având în vedere obligativitatea întreținerii soți-

ei (lipsite de venituri) și a copiilor minori. Menționăm că, pentru a-i stimula pe beneficiari să-și caute și să ocupe un loc de muncă (chiar cu timp parțial și mai prost plătit), o parte din salariul obținut de un beneficiar de ajutor social la angajarea într-un nou loc de muncă nu se ia în considerare în calculul ajutorului (nu se scade din acest ajutor), cel puțin o anumită perioadă de timp.

6. Planurile naționale de combatere a sărăciei și a excluderii sociale

Consiliul European din decembrie 2000 de la Nisa a convenit asupra a patru obiective comune ale combaterii sărăciei și excluderii sociale:

- facilitarea ocupării și a accesului tuturor la resurse, drepturi, bunuri și servicii;
- prevenirea riscurilor excluderii sociale;
- susținerea celor mai vulnerabili;
- mobilizarea tuturor organismelor cu responsabilități în domeniul social și a celor afectați de sărăcie și excludere socială.

Planurile naționale de acțiune cuprind un spectru larg de politici și instrumente de combatere a sărăciei, care reflectă preocupările de a răspunde celor patru obiective stabilite în comun, precum și construcția propriilor sisteme de protecție socială.

Toate țările pun un accent deosebit pe facilitarea ocupării, ca direcție-cheie de combatere a sărăciei, politicile promovate în acest sens fiind orientate spre:

- crearea oportunităților de ocupare și pe dezvoltarea capacității de încadrare în muncă pentru acei indivizi, grupuri sau comunități care în general se află departe de piața muncii;
- dezvoltarea unei piețe a muncii mai deschise și sensibile la ocuparea celor care în general sunt marginalizați și excluși și a unor instrumente de stimulare a ocupării categoriilor vulnerabile ale forței de muncă (tineri, lucrători vârstnici, persoane handicapate, minorități etnice și emigranți etc.);
- reconcilierea dintre participarea la muncă și viața de familie.

În ceea ce privește facilitarea accesului la resurse, drepturi, bunuri și servicii, programele naționale se orientează spre:

- organizarea sistemelor de protecție socială astfel încât tuturor să le fie garantate resursele necesare unui trai conform demnității umane și să fie stimulată participarea la muncă a tuturor celor care sunt apti de muncă. accentul fiind pus în acest context pe dezvoltarea sistemului de acordare a venitului minim garantat în sensul îmbunătățirii adecvabilității și accesibilității acestuia, precum și pe asigurarea unor venituri din muncă suficient de mari și a unei combinații a acestora cu ajutorul social, astfel încât să fie stimulată ocuparea beneficiarilor de ajutor:

- facilitarea accesului la o locuință decentă și sănătoasă și a posibilității de a utiliza serviciile necesare unui trai normal (electricitate, apă, căldură etc);
- asigurarea accesului la serviciile de ocrotire a sănătății;
- facilitarea accesului și a utilizării serviciilor de educație și cultură (cu accent special spre reducerea barierelor care împiedică participarea la educație, spre combaterea abandonului școlar și spre asigurarea formării profesionale continue), precum a accesului la justiție. În special în ceea ce privește cunoașterea și respectarea drepturilor.

Politicile orientate spre prevenirea riscurilor de excludere socială au în vedere:

- promovarea incluziunii informaționale (*inclusion*), în sensul pregătirii oamenilor în vederea ocupării în locuri de muncă specifice economiei informaționale și prin facilitarea utilizării noilor instrumente de comunicare de către toți cetățenii, inclusiv de către cei aflați în situații de izolare și marginalizare;
- prevenirea supraîndatorării și a fenomenului "oamenilor fără casă" (*home-lessness*);
- susținerea solidarității familiale.

Politicile de suport pentru categoriile cele mai vulnerabile sunt orientate în principal spre:

- promovarea integrării persoanelor care se confruntă cu sărăcia persistentă, persoane handicapate sau persoane care se confruntă cu probleme speciale de integrare ("oameni fără casă", bolnavi mintal, consumatori de droguri și alcoolici, ex-deținuți, prostituate etc.);
- eliminarea excluderii sociale în rândul copiilor;
- acțiuni în favoarea zonelor defavorizate. Realizarea celui de-al patrulea obiectiv implică:
- promovarea participării și exprimării persoanelor aflate în situația de excludere socială;
- mobilizarea autorităților publice naționale, regionale și locale, crearea unor instrumente și structuri de coordonare adecvate și adaptarea serviciilor administrative și sociale la nevoile persoanelor aflate în situația de excludere socială;
- promovarea dialogului și a parteneriatului dintre toate organismele publice și private relevante prin: implicarea partenerilor sociali, a organizațiilor nonguvernamentale și a prestatorilor de servicii sociale; încurajarea responsabilității sociale și a angajării active a cetățenilor; întărirea responsabilității sociale a mediului de afaceri.

ANEXE

Anexa 1

Veniturile gospodăriilor și cheltuielile de protecție socială în Uniunea Europeană în anul 1996

	Nivelul venitului disponibil pe adult echivalent				Raportul S80/S20	Coeficientul Gini	Cheltuieli pentru protecție socială	
	Monedă națională, mii unități		Mii PPS				În % față de PIB	PPS/locuitor
	Venitul mediu	Venitul median	Venitul mediu	Venitul median				
Austria	217,7	195,8	14,3	12,9	3,8	0,28	29,6	6050
Belgia	580,7	531,0	13,8	12,6	4,4	0,28	28,8	5823
Danemarca	135,7	128,0	13,9	13,1	3,3	0,23	32,5	6884
Franta	97,8	86,8	13,5	11,9	4,4	0,29	31,0	5728
Germania	30,1	27,5	14,0	12,8	4,5	0,28	30,6	6335
Grecia	1980,1	1700,1	8,4	7,2	6,1	0,34	23,1	2651
Irlanda	7,6	6,2	10,9	8,9	5,3	0,33	18,5	3065
Italia	17114,1	14640,0	10,1	8,6	5,8	0,33	25,3	4749
Luxemburg	893,2	773,2	21,9	19,0	4,0	0,28	25,2	8297
Olanda	30,4	25,8	13,5	11,5	4,6	0,30	30,8	5952
Portugalia	1110,1	904,3	7,8	6,3	7,0	0,37	21,6	2535
Regatul Unit	10,0	8,3	13,7	11,4	5,5	0,34	27,7	4865
Spania	1225,3	1022,8	9,1	7,6	5,7	0,33	21,9	3161
UE	-	-	12,3	10,7	5,0	0,29	27,8	5123

Sursa: Eurostat, *Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union, 2000*;

Eurostat, *Social protection expenditure and receipts (Data 1980-1997), 2000*.

Anexa 2

Rata sărăciei și coeficientul Gini în UE 15

- în % -

	Rata sărăciei, la pragul calculat în fiecare an			Rata sărăciei, la pragul calculat pentru anul 1997			Coeficientul Gini		
	1995	1996	1997	1995	1996	1997	1995	1996	1997
Austria	13	14	13	14	14	13	28	26	25
Belgia	17	16	15	16	14	15	37	34	34
Danemarca	12	10	8	11	8	8	22	22	21
Finlanda	...	8	9	...	...	9	...	22	23
Franta	17	17	17	17	18	17	30	29	30
Germania	17	16	14	15	13	14	31	30	29
Grecia	22	21	22	21	22	22	35	34	35
Irlanda	19	19	20	17	14	20	34	34	33
Italia	20	20	19	19	20	19	33	32	32
Luxemburg	12	12	...	...	...	...	29	28	...
Olanda	11	12	13	12	12	13	29	31	28
Portugalia	23	22	23	22	22	23	38	37	38
Regatul									
Unit	22	18	22	23	20	22	34	34	34
Spania	20	19	19	20	19	19	34	35	35
Suedia	...	...	12	...	...	12	...	...	23
UE 15	18	17	18	17	17	18	32	32	31

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2001.

Anexa 3

Rata sărăciei, pe sexe și grupe de vârstă, în anul 1996

- în % -

	Total	0-15 ani	16-24 ani	25-49 ani	50-64 ani	65 ani și peste
Total						
Austria	14	18	14	11	11	21
Belgia	16	21	22	12	13	21
Danemarca	10	5	17	6	6	24
Finlanda	8	5	19	5	7	12
Fransa	17	22	28	12	14	17
Germania	16	22	21	13	12	16
Grecia	19	24	24	17	18	14
Irlanda	19	26	19	15	13	21
Italia	20	24	28	17	17	17
Luxemburg	12	17	18	9	10	9
Olanda	12	15	27	10	8	8
Portugalia	22	25	18	16	22	37
Regatul Unit	18	26	19	12	13	25
Spania	19	24	24	17	18	14
Suedia (1997)	12	10	22	12	7	9
UE	17	22	23	14	14	19
Bărbați						
Austria	12	18	12	10	9	16
Belgia	15	21	20	9	13	18
Danemarca	8	4	17	5	5	21
Finlanda	8	5	20	5	9	6
Fransa	17	23	25	12	16	15
Germania	14	22	18	12	11	11
Grecia	21	21	24	15	18	32
Irlanda	18	25	18	14	15	14
Italia	19	24	25	16	17	13
Luxemburg	12	22	16	8	9	8
Olanda	12	15	26	9	7	8
Portugalia	21	25	16	15	21	36
Regatul Unit	16	25	18	11	11	22
Spania	19	22	26	16	18	15
Suedia (1997)	12	10	20	14	7	8
UE	16	22	21	13	14	19

(continuarea anexei 3)

	Total	0-15 ani	16-24 ani	25-49 ani	50-64 ani	65 ani și peste
Femei						
Austria	16	19	15	12	13	24
Belgia	18	20	24	14	12	24
Danemarca	11	6	17	6	6	26
Finlanda	8	5	19	5	5	16
Franța	18	21	32	13	13	19
Germania	17	21	23	14	14	19
Grecia	21	19	23	15	22	35
Irlanda	20	28	20	17	12	26
Italia	20	23	30	18	18	20
Luxemburg	12	12	20	10	11	9
Olanda	13	15	27	11	8	7
Portugalia	23	26	20	17	23	38
Regatul Unit	20	28	22	14	15	27
Spania	19	26	22	18	18	14
Suedia (1997)	11	10	24	10	7	10
UE	18	22	25	15	15	21

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion, *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, 2001.

Anexa 4

**Rata sărăciei, pe categorii de persoane (de 16 ani și peste),
după statutul ocupațional**

- în % -

	Total per- soane de 16 ani și peste	Salariați ¹	Lucrători pe cont propriu	Someri	Pensionari	Inactivi ²
1996						
Austria	13	6	20	31	16	21
Belgia	15	3	18	30	17	26
Danemarca	10	3	15	8	21	26
Finlanda	9	2	15	17	10	18
Franța	16	7	16	43	17	28
Germania	14	7	7	39	17	25
Grecia	21	11	22	28	31	22
Irlanda	17	4	13	39	17	26
Italia	18	8	19	48	13	26
Luxemburg	10	5	12	...	11	15
Olanda	12	6	18	23	...	15
Portugalia	22	10	34	29	32	27
Regatul Unit	16	6	14	48	24	27
Spania	18	6	30	34	11	21
Suedia	...	...	...	...	...	...
UE 15	16	7	16	40	17	25
1997						
Austria	13	5	25	31	16	21
Belgia	15	4	15	29	18	24
Danemarca	9	3	13	4	18	21
Finlanda	8	2	13	19	7	18
Franța	16	6	17	38	15	31
Germania	12	6	5	35	15	23
Grecia	23	11	23	38	36	24
Irlanda	18	5	13	44	22	27
Italia	18	7	24	47	13	24
Luxemburg	...	...	...	...	...	...
Olanda	13	5	17	19	...	21
Portugalia	22	11	32	34	33	28
Regatul Unit	17	5	15	49	29	31
Spania	18	7	27	36	13	21
Suedia	...	...	...	...	...	...
UE 15	16	6	17	38	18	25

¹ Salariați sau alte persoane ocupate, exclusiv lucrători pe cont propriu (employed, not self-employed);

² Persoane inactive, exclusiv pensionari.

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2001.

Anexa 5

**Rata sărăciei, după tipul de gospodărie,
în 1996**

- în % -

	Total gospodării	Gospodării formate din o persoană					
		Total	Bărbat	Femeie	Sub 30 ani	30-64 ani	Peste 64 ani
Austria	14	27	18	31	34	19	31
Belgia	16	21	11	27	26	15	25
Danemarca	10	25	19	30	42	11	29
Finlanda	8	23	23	24	48	14	25
Franța	17	24	23	24	41	15	25
Germania	16	21	17	24	34	15	25
Grecia	21	25	20	30	24*	13	33
Irlanda	19	37	30	43	21	29	48
Italia	20	23	14	27	27*	13	28
Luxemburg	12	12	5	17	13*	11	13
Olanda	12	19	20	18	53	8	7
Portugalia	22	47	42	49	...	34	55
Regatul Unit	18	27	20	31	29	18	33
Spania	19	11	11	11	21*	16	8
Suedia (1997)	12	23	26	20	46	18	11
UE 15	17	23	18	25	31	16	26

(continuarea anexei 5)

	Gospodării fără copii, formate din:			Gospo- dării mono- paren- tale	Cupluri cu copii			Alte gospo- dării cu copii
	Doi adulți de 65 ani și peste ¹	Doi adulți sub 65 ani	Mai mulți adulți		1 copil	2 copii	3 și mai mulți copii	
Austria	15	8	5	32	10	11	31	17
Belgia	18	8	5	30	9	14	25	24
Danemarca	19	4	7	7	3	2	13	5
Finlanda	4	5	6	9	3	3	5	11
Franța	14	11	8	31	8	9	34	30
Germania	11	9	7	55	13	11	38	12
Grecia	18	15	12	36	14	17	36	24
Irlanda	10	7	4	52	11	16	33	18
Italia	13	9	15	19	13	19	40	32
Luxemburg	9	10	2	27*	8	9	23	17
Olanda	8	6	7	45	9	9	18	17
Portugalia	38	18	14	32	16	16	40	21
Regatul Unit	20	7	5	49	11	16	36	19
Spania	18	15	12	36	14	17	36	24
Suedia (1997)	4	7	35*	16	6	7	12	44*
UE 15	15	10	9	38	11	14	35	22

¹ Cel puțin unul din cei doi adulți în vârstă de 65 de ani și peste.

* Date nesemnificative.

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2001.

Anexa 6

Rata sărăciei la copii (sub 18 ani), în anul 1996

- în % -		- în % -	
	Total UE		Rata sărăciei la copii
Total gospodării	21	Austria	15
Gospodării:		Belgia	20
- cu persoane ocupate	16	Danemarca	5
- de șomeri	65	Franta	19
- de pensionari	38	Germania	20
- de inactivi	68	Grecia	19
Gospodării monoparentale	46	Irlanda	24
Cuplu cu:		Italia	23
1 copil	10	Luxemburg	18
2 copii	14	Olanda	15
3 și mai mulți copii	26	Portugalia	23
		Regatul Unit	25
		Spania	24
		UE	21

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2001.

Anexa 7

Rata sărăciei la diferite niveluri ale pragului sărăciei,
în anul 1996

	40%	50%	60%	70%
din mediana venitului disponibil pe adult echivalent				
Austria	4	7	14	22
Belgia	6	10	16	24
Danemarca	2	5	10	17
Franta	4	10	17	25
Finlanda	2	4	8	16
Germania	6	9	16	22
Grecia	9	15	21	27
Irlanda	3	8	19	29
Italia	8	13	20	26
Luxemburg	3	6	12	20
Olanda	5	8	12	21
Portugalia	9	15	22	29
Regatul Unit	6	12	18	26
Spania	9	13	19	25
Suedia (1997)	4	7	12	20
UE	6	11	17	25

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2001.

Anexa 8

Rata sărăciei înainte și după transferurile sociale, în anul 1996

	Înainte de transferurile sociale		După transferurile sociale
	exclusiv pensia de bătrânețe	inclusiv pensia de bătrânețe	
Austria	25	40	14
Belgia	28	46	16
Danemarca	31	40	10
Franța	28	41	17
Finlanda	32	38	8
Germania	23	38	16
Grecia	23	37	21
Irlanda	33	42	19
Italia	22	41	20
Luxemburg	26	42	12
Olanda	24	38	12
Portugalia	28	38	22
Regatul Unit	30	39	18
Spania	26	42	19
Suedia (1997)	29	45	12
UE	26	40	17

Sursa: Draft Joint Report on Social Inclusion, *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, 2001.

Anexa 9

Deficitul mediu și total de venituri, în anul 1996

	Deficit mediu, mii PPS/persoană	Deficit mediu relativ, %	Deficit mediu pe gospodărie, mii PPS	Deficit total	
				Miliarde unități PPS	Miliarde unități monedă națională
Austria	2,1	27	3,2	1,4	21,3
Belgia	2,2	29	3,7	2,6	109,5
Danemarca	2,1	27	2,7	1,0	9,7
Franța	1,9	26	3,0	11,9	86,6
Germania	2,6	34	3,9	23,4	50,3
Grecia	1,5	35	2,7	2,2	520,3
Irlanda	1,3	24	2,4	0,5	0,4
Italia	1,9	36	3,5	12,8	21708,8
Luxemburg	2,6	23	4,8	0,1	4,1
Olanda	2,4	34	3,7	3,0	6,8
Portugalia	1,3	34	2,2	1,8	256,9
Regatul Unit	1,8	26	2,7	13,5	9,9
Spania	1,5	32	3,0	6,1	822,9
UE	2,0	31	3,3	80,7	-

Sursa: Eurostat, *Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union*, 2000.

Anexa 10

**Ponderea persoanelor din gospodăriile care se confruntă
cu dificultăți financiare, 1996**

- în % -

	Mari dificultăți în acoperirea nevoilor				Întârzieri la plata utilităților și chiriei			
	Total	Non-săraci	Săraci	Săraci persistent	Total	Non-săraci	Săraci	Săraci persistent
Austria	6	5	15	...	3	2	6	...
Belgia	5	3	12	15	8	6	18	20
Danemarca	4	4	10	8	4	4	6	2
Franța	6	4	18	24	11	8	24	29
Germania	2	1	8	7	3	2	6	7
Grecia	22	16	43	48	28	25	39	44
Irlanda	12	8	29	38	13	10	30	40
Italia	6	4	15	19	7	5	17	22
Luxemburg	3	2	14	13	3	2	13	15
Olanda	4	2	14	16	2	1	10	15
Portugalia	17	13	31	31	4	3	7	5
Regatul Unit	6	4	17	18	13	9	29	33
Spania	17	13	36	42	6	4	15	18
UE - total	7	5	18	21	8	6	18	21
din total UE 13								
Gospodării:								
- cu persoane ocupate	6	4	16	18	7	6	17	19
- de șomeri	29	23	35	42	27	19	36	43
- de pensionari	5	3	11	16	3	2	6	9
- de alți inactivi	20	15	25	27	20	15	24	29
Persoane singure								
- sub 65 ani	10	7	20	23	9	8	14	14
- 65 ani și peste	5	4	9	11	3	2	5	7
Cupluri fără copii								
- sub 65 ani	3	2	12	15	4	4	9	10
- 65 ani și peste	4	2	11	16	3	2	6	8
Gospodării monoparentale	16	10	27	32	18	12	29	37
Cupluri cu								
- 1 copil	5	4	17	20	7	5	20	25
- 2 copii	6	4	21	20	7	8	19	17
- 3 și mai mulți copii	9	6	18	23	15	9	30	31

Sursa: Eurostat, Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union, 2000.

Anexa 11

**Ponderea persoanelor din gospodăriile care nu își pot permite anumite
componente ale consumului, 1996**

- în % -

	Consum de carne sau pește o dată la două zile		Cumpărarea de haine noi		O săptămână de concediu în afara casei		Două sau toate cele trei componente	
	Total	Săraci	Total	Săraci	Total	Săraci	Total	Săraci
Austria	5	12	9	19	22	49	8	20
Belgia	3	6	8	19	22	47	7	20
Danemarca	1	4	4	8	14	24	4	8
Fransa	5	14	9	21	33	67	9	24
Germania	4	9	13	27	13	29	8	21
Grecia	44	68	27	51	53	85	41	72
Irlanda	3	9	8	22	42	68	9	24
Italia	6	13	15	28	40	70	14	29
Luxemburg	4	8	5	16	16	44	5	16
Olanda	2	7	12	34	13	38	8	28
Portugalia	6	15	42	69	61	86	38	67
Regatul Unit	7	19	13	31	35	64	14	36
Spania	2	5	10	19	51	80	10	20
UE - total	6	14	13	28	31	59	12	29
din total UE 13								
Gospodării:								
- cu persoane	4	11	10	24	27	54	9	24
ocupate								
- de șomeri	17	22	32	39	72	82	34	42
- de pensionari	6	13	14	26	32	55	13	26
- de alți inactivi	19	23	34	39	64	70	36	43
Persoane singure								
- sub 65 ani	8	17	15	29	27	47	15	30
- 65 ani și peste	8	13	20	28	39	56	19	27
Cupluri fără copii								
- sub 65 ani	3	10	7	20	16	41	6	20
- 65 ani și peste	5	10	12	23	28	52	11	23
Gospodării monoparentale	13	22	25	40	53	74	26	41
Cupluri cu								
- 1 copil	4	13	10	25	24	51	8	24
- 2 copii	4	12	10	25	26	55	9	
- 3 și mai mulți copii	7	17	18	35	39	71	17	37

Sursa: Eurostat. Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union, 2000.

Anexa 12

**Ponderea persoanelor din gospodăriile care nu își pot permite dotarea
cu anumite bunuri durabile, 1996**

- în % -

	Telefon		Televizor color		Autoturism		Două sau toate cele trei componente	
	Total	Săraci	Total	Săraci	Total	Săraci	Total	Săraci
Austria	2	5	1	1	5	11	1	1
Belgia	2	8	0	2	6	18	1	6
Danemarca	1	3	1	3	12	22	1	3
Franta	1	5	1	1	5	31	1	4
Germania	1	3	0	1	...	...	...	...
Grecia	4	11	3	9	20	31	3	9
Irlanda	11	23	1	1	16	31	6	15
Italia	3	6	1	2	3	5	1	2
Luxemburg	0	1	0	0	3	13	0	0
Olanda	0	2	0	1	5	19	0	1
Portugalia	15	32	6	18	22	38	10	27
Regatul Unit	...	...	1	2	10	24	...	...
Spania	7	18	1	2	11	22	3	7
UE - total	3	8	1	3	8	19	2	6
din total UE 13								
Gospodării:								
- cu persoane ocupate	2	7	1	2	6	14	1	5
- de șomeri	10	15	3	5	25	31	7	9
- de pensionari	2	5	1	4	8	14	1	4
- de alți inactivi	9	13	3	4	27	33	6	10
Persoane singure								
- sub 65 ani	4	10	3	8	17	30	4	11
- 65 ani și peste	4	8	2	5	9	10	2	5
Cupluri fără copii								
- sub 65 ani	2	6	0	2	4	13	1	4
- 65 ani și peste	2	5	1	3	7	14	1	4
Gospodării monoparentale	5	9	1	3	23	36	4	10
Cupluri cu								
- 1 copil	3	7	0	2	4	14	1	4
- 2 copii	3	11	0	2	5	17	1	6
- 3 și mai mulți copii	5	14	1	3	8	19	3	9

Sursa: Eurostat. *Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union, 2000.*

Anexa 13

**Ponderea persoanelor din gospodăriile care au anumite
probleme legate de locuință, 1996**

- în % -

	Lipsa băii sau a dușului		Penurie de spațiu		Igrasie		Două sau toate cele trei componente	
	Total	Săraci	Total	Săraci	Total	Săraci	Total	Săraci
Austria	2	6	18	21	9	13	4	7
Belgia	3	7	17	25	12	16	5	10
Danemarca	2	5	19	19	7	9	3	7
Franța	2	7	14	19	15	27	5	11
Germania	1	4	13	17	7	7	2	4
Grecia	2	8	29	33	16	26	8	15
Irlanda	2	3	17	23	9	18	4	11
Italia	1	2	19	31	5	9	3	8
Luxemburg	1	1	9	16	8	11	2	2
Olanda	1	1	11	19	10	21	2	8
Portugalia	10	25	32	33	34	47	22	34
Regatul Unit	0	0	23	27	13	23	5	10
Spania	1	2	27	32	20	28	8	13
UE - total	2	4	19	25	12	19	5	10
din total UE 13								
Gospodării:								
- cu persoane	1	3	21	28	11	18	5	10
ocupate								
- de șomeri	2	2	29	34	20	22	10	13
- de pensionari	3	8	7	8	9	14	3	5
- de alți inactivi	4	5	22	26	20	23	8	11
Persoane								
singure								
- sub 65 ani	3	7	16	19	11	15	4	7
- 65 ani și peste	6	11	6	7	10	14	3	6
Cupluri fără copii								
- sub 65 ani	1	2	11	16	9	13	3	7
- 65 ani și peste	2	6	6	9	9	16	2	5
Gospodării								
monoparentale	2	3	22	29	16	21	6	11
Cupluri cu								
- 1 copil	1	2	21	26	11	16	5	10
- 2 copii	1	2	25	29	11	26	5	13
- 3 și mai mulți								
copii	1	3	31	39	16	25	8	12

Sursa: Eurostat, *Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union, 2000*.

Anexa 14

**Ponderea persoanelor de peste 16 ani care au probleme
de sănătate, 1996**

- în % -

	Stare de sănătate proastă și foarte proastă		Activitatea zilnică grav afectată de problemele cronice de sănătate	
	Total	Săraci	Total	Săraci
Austria	8	14	6	6
Belgia	6	10	7	11
Danemarca	7	10	8	12
Fransa	8	11	10	12
Germania	8	10	8	10
Grecia	8	15	6	10
Irlanda	4	4	4	4
Italia	14	15	5	6
Luxemburg	7	16	6	12
Olanda	5	6	8	8
Portugalia	23	40	11	19
Regatul Unit	8	13	8	12
Spania	12	14	6	7
UE - total	10	13	7	10
din total UE 13				
Gospodării:				
- cu persoane ocupate	5	7	4	4
- de șomeri	13	13	7	7
- de pensionari	21	24	18	21
- de alți inactivi	23	20	17	15
Persoane singure				
- sub 65 ani	9	14	8	11
- 65 ani și peste	23	24	19	20
Cupluri fără copii				
- sub 65 ani	8	13	7	9
- 65 ani și peste	20	24	16	20
Gospodării monoparentale	9	9	6	6
Cupluri cu				
- 1 copil	3	6	3	5
- 2 copii	3	7	2	4
- 3 și mai mulți copii	4	6	3	4

Sursa: Eurostat, *Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union*, 2000.

Anexa 15

Ponderea persoanelor de peste 16 ani care se întâlnesc cu rudele sau prietenii mai rar decât o dată pe lună sau deloc, 1996

- % -

	Total	Săraci		Total	Săraci
Austria	7	12	Gospodării:		
Belgia	9	9	- cu persoane ocupate	5	6
Danemarca	3	7	- de șomeri	6	7
Franța	9	13	- de pensionari	8	11
Germania	6	8	- de alți inactivi	9	9
Grecia	2	3	Persoane singure		
Irlanda	1	1	- sub 65 ani	5	6
Italia	...	...	- 65 ani și peste	10	11
Luxemburg	10	14	Cupluri fără copii		
Olanda	3	4	- sub 65 ani	4	8
Portugalia	10	13	- 65 ani și peste	8	9
Regatul Unit	4	6	Gospodării monoparentale	7	9
Spania	2	3	Cupluri cu		
UE - total	6	8	- 1 copil	4	8
			- 2 copii	4	5
			- 3 și mai mulți copii	5	5

Sursa: Eurostat, Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union, 2000.

Anexa 16

Ponderea persoanelor nesatisfăcute (total) de munca sau de activitatea principală, 1996

- % -

	Total	Săraci		Total	Săraci
Austria	3	7	Gospodării:		
Belgia	10	18	- cu persoane ocupate	13	22
Danemarca	5	5	- de șomeri	46	50
Franța	11	17	- de pensionari	11	14
Germania	10	15	- de alți inactivi	22	25
Grecia	22	34	Persoane singure		
Irlanda	9	17	- sub 65 ani	15	22
Italia	24	44	- 65 ani și peste	10	13
Luxemburg	4	9	Cupluri fără copii		
Olanda	3	5	- sub 65 ani	12	19
Portugalia	16	25	- 65 ani și peste	10	13
Regatul Unit	13	16	Gospodării monoparentale	20	30
Spania	19	28	Cupluri cu		
UE - total	14	23	- 1 copil	12	28
			- 2 copii	11	23
			- 3 și mai mulți copii	12	25

Sursa: Eurostat, Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union, 2000.

Anexa 17

Ponderea persoanelor din gospodăriile care cumulează dezavantaje în unul, două sau trei domenii¹, 1996

- în % -

	Un domeniu		Două domenii		Trei domenii	
	Total	Săraci	Total	Săraci	Total	Săraci
Austria	31	44	9	19	1	3
Belgia	28	33	10	20	3	10
Danemarca	28	34	6	11	1	1
Franta	34	40	13	31	4	11
Germania	26	36	6	12	1	3
Grecia	33	32	28	40	14	23
Irlanda	30	33	15	29	6	15
Italia	34	41	14	27	3	9
Luxemburg	21	37	6	21	1	2
Olanda	24	36	6	19	1	5
Portugalia	37	31	37	55	3	5
Regatul Unit	32	33	15	27	7	17
Spania	39	40	24	38	3	9
UE - total	32	37	14	26	3	9

¹ Dificultăți financiare, (2)consum legat de satisfacerea unor nevoi de bază (came, haine noi, concediu) și (3)probleme legate de locuință.

Sursa: Eurostat. *Income Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union*. 2000.

Anexa 18

**Prestații minime în sistemele de securitate socială
din țările Uniunii Europene, în anul 2000**

	Prestații minime în regim contributiv	Venitul minim garantat	Prestații minime și alte ajutoare în regim non-contributiv
Austria	• Nivel minim al pensiei de bătrânețe (f) • Nivel minim al pensiei de urmaș (f) • Nivel minim al pensiei de invaliditate (f) • Ajutorul de șomaj minim	Sozialhilfe (la nivelul landurilor)	
Belgia	• Pensia minimă de bătrânețe (a) • Pensia minimă de urmași (b) • Indemnizație minimă de boală • Indemnizații minime de șomaj	Minimum de Moyens d'Existence (Minimex) 1974	• Venitul minim garantat pentru persoanele vârstnice • Alocații pentru persoane handicapate - alocația de substituție a veniturilor - alocația de integrare - alocația de asistență pentru persoane vârstnice • Ajutoare pentru plata în avans a pensiei alimentare • Alocații familiale garantate și suplimente pentru copiii care nu beneficiază din alte scheme
Danemarca		Social Bistand	• Asistență în situații speciale - acoperirea cheltuielilor personale (ocrotirea sănătății, ajutoare și educație pentru copii, mutarea într-o locuință mai bună); - venit compensator și acoperirea cheltuielilor adiționale pentru persoanele care au un copil handicapat sub 18 ani, care locuiește acasă); - acoperirea cheltuielilor adiționale pentru persoanele handicapate fizic care au o locuință proprie;

(continuarea anexei 18)

	Prestații minime în regim contributiv	Venitul minim garantat	Prestații minime și alte ajutoare în regim non-contributiv
			- compensarea pierderii de venit pentru persoanele care stau acasă pentru a îngriji un muribund.
Finlanda		Toimeentul otuki 1982	• Alocație pentru locuință • Alocație pentru persoanele aflate în întreținerea militarilor în termen.
Franța	• Pensie minimă de bătrânețe (c) • Alocație de văduvie • Pensie minimă de văduvie • Pensie minimă de invaliditate și de bătrânețe pentru văduv / văduvă • Pensie minimă de invaliditate • Alocație de solidaritate pentru șomeri de lungă durată	Revenu minimum d'insertion 1988	• Alocație specială și alocație suplimentară de bătrânețe (d) • Alocație pentru adulți handicapați (d) • Alocație de inserție pentru anumite categorii de șomeri • Alocație pentru părinte singur
Germania		Sozialhilfe 1961	• Ajutoare pentru nevăzători • Alocații pentru părintele care stă acasă pentru îngrijirea copilului mic • Alocații pentru educație • Alocații pentru locuință .
Grecia	• Pensie minimă de bătrânețe • Pensie minimă de urmași • Pensie minimă de invaliditate • Ajutor de șomaj minim		• Ajutoare pentru persoane handicapate • Alocație de șomaj pentru cei care caută pentru prima dată un loc de muncă și pentru repatriați • Alocație pentru copii lipsiți de susținere familială • Alocație forfetară pentru repatriați • Ajutoare pentru nevoi speciale • Alocație de maternitate pentru mamele fără susținere financiară

(continuarea anexei 18)

	Prestații minime în regim contributiv	Venitul minim garantat	Prestații minime și alte ajutoare în regim non-contributiv
			• Alocație forfetară pentru locuință • Ajutoare pentru refugiați de origine greacă veniți din Europa de Est, Egipt, Albania • Alocații familiale pentru emigranții greci reveniți în țară • Alocații pentru familii monoparentale • Alocații pentru încălzire acordată persoanelor handicapate
Irlanda	• Pensie minimă de urmași	Supplementary Welfare Allowance 1975	• Pensie non-contributivă de bătrânețe (d) • Alocație pentru persoane aflate în incapacitate de muncă datorită bolii (d) • Alocație de părinte singur • Pensie de văduvie • Alocație pentru îngrijire • Pensie pentru nevăzători • Suplimente pentru chirie sau dobândă la creditul pentru locuință • Suplimente și plăți pentru nevoi excepționale • Alocație pentru îmbrăcăminte și încălțăminte la începutul anului școlar etc.
Italia	• Pensia minimă de bătrânețe(e) • Alocație minimă de invaliditate (e)	Minimo Vitale. Reddito minimo (la nivel regional)	• Alocație socială de bătrânețe • Pensia de invaliditate • Pensia pentru nevăzători • Pensia pentru surdo-muți • Ajutor lunar pentru persoane parțial invalide • Alocație lunară pentru persoane minore invalide • Alocație pentru însoțitor • Alocație specială pentru parțial nevăzători • Alocație specială de comunicare pentru surdo-muți

(continuarea anexei 18)

	Prestații minime în regim contributiv	Venitul minim garantat	Prestații minime și alte ajutoare în regim non-contributiv
			• Asistență financiară pentru refugiați politic • Asistență financiară pentru victimele calamităților naturale • Asistență pentru studenți, burse și alocații • Ajutoare pentru imigranți • Asistență financiară în situații deosebit de grele.
Luxemburg	• Pensia minimă de bătrânețe (a) • Pensia minimă de urmași (a) • Pensia minimă de invaliditate (a)	Revenu Minimum Garanti 1986	
Olanda		Sociale Bijstand (1863)	• Supliment la indemnizația la invaliditate până la minimul social • Supliment la ajutorul de șomaj • Alocație de asistență pentru șomeri • Venit minim pentru șomerii vârstnici sau parțial handicapați • Venit minim pentru persoanele vârstnice sau parțial handicapate care au lucrat pe cont propriu
Portugalia	• Pensie minimă de bătrânețe • Pensie minimă de urmași • Pensie minimă de invaliditate • Ajutor de șomaj minim (egal cu salariul minim)	Redimento minimo garantido (1996)	• Pensie socială de bătrânețe • Pensie socială de invaliditate • Alocație de integrare a tinerilor în muncă
Regatul Unit		Income Support 1948	• Pensia de bătrânețe categoria C • Pensia de bătrânețe categoria D (persoane de 80 ani și peste)

(continuarea anexei 18)

	Prestatii minime în regim contributiv	Venitul minim garantat	Prestatii minime si alte ajutoare în regim non-contributiv
		modificat în 1987	• Alocația pentru invaliditate severă • Alocația de suplimentare a veniturilor pentru persoanele cu capacitate de muncă redusă • Alocația de îngrijire pentru persoanele vârstnice • Reducere de impozit pentru persoanele handicapate • Ajutor pentru locuință • Ajutoare pentru maternitate • Ajutoare pentru înmormântare • Ajutoare pentru încălzire
Spania	• Pensie minimă de bătrânețe (b) • Pensie minimă de urmași (b) • Pensie minimă de invaliditate(b) • Ajutor de șomaj minim	Inghresa mínimo de inserción sau renta mínima (la nivel regional)	• Pensie non-contributivă de bătrânețe • Pensie non-contributivă de invaliditate • Alocația de existență pentru someri • Alocație pentru copii
Suedia		Social Bidrag 1982	• Ajutor și servicii pentru persoane cu deficiențe funcționale (handicapate)

a) Diferența dintre pensia minimă și cea rezultată din calcul este finanțată de stat și se acordă în funcție de resursele pensionarului.

b) Nivelul minim al pensiei este stabilit pentru vechime integrală; în caz de vechime incompletă, pensia se reduce proporțional.

c) Pensia minimă corespunde vechimii integrale; în caz de vechime incompletă, se reduce proporțional.

d) Prestatii (alocații / pensii) diferențiale: în funcție de resurse.

e) Pensia se ridică până la nivelul minim dacă veniturile pensionarului nu depășesc un anumit nivel.

f) Suplimentul compensator, reprezentând diferența dintre nivelul minim și cel rezultat din calcul, este finanțat de stat.

Sursa: EC-MISSOC. La protection sociale dans les Etats membres de l'UE et de l'Espace économique européen. Situation au 1er janvier 2000 et évolution.

Anexa 19

**Nivelul venitului minim garantat în țările Uniunii Europene
în anul 2000**

	Moneda națională	EURO
Austria	(ATS)	
Niveluri diferite în statele federale:		
- persoană singură,	4937 - 6540	359 - 475
- cuplu, cu sau fără copii	6520 - 9480	481 - 589
- părinte singur	4034 - 5940	293 - 432
- partener	2575 - 3680	187 - 267
Exemple, inclusiv alocațiile familiale		
- cuplu cu un copil (10 ani) ^a	9620 - 12960	699 - 942
- cuplu cu doi copii (10 și 12 ani) ^a	12440 - 16385	904 - 1191
- cuplu cu trei copii (8-10-12 ani) ^a	15375 - 20325	1117 - 1477
- familie monoparentală cu un copil (10 ani) ^a	6945 - 9420	505 - 685
- familie monoparentală cu doi copii (8 și 10 ani) ^a	9765 - 12705	710 - 923
Belgia	(BFR)	
Niveluri lunare, fără alocații familiale		
- persoană singură	21334	529
- cuplu cu sau fără copii	28445	705
- familie monoparentală	28445	705
- coabitant	14223	353
Exemple, inclusiv alocațiile familiale		
- cuplu cu un copil (10 ani)	33569	832
- cuplu cu doi copii (8,12 ani)	41012	1017
- cuplu cu trei copii (8-10-12 ani)	49749	1233
- familie monoparentală cu un copil (10 ani)	33569	832
- familie monoparentală cu doi copii (8,10 ani)	40506	1004
Danemarca	(DKK)	
Niveluri lunare, fără alocația pentru locuință:		
- persoane care întrețin cel puțin un copil	9865	1326
- persoană singură	7410	996
- persoană sub 25 ani care locuiește cu părinții	2324	312
- persoană sub 25 ani care locuiește separat	4753	639
Se adaugă trimestrial alocațiile familiale:		
- copii de 0-3 ani	2925	393
- copil de 3-7 ani	2650	356
- copil de 7-18 ani	2100	2822
Exemple, inclusiv alocațiile familiale		
- cuplu (>25 ani), fără copii	14820	1992
- cuplu cu un copil (10 ani)	20430	2746
- cuplu cu doi copii (8,12 ani)	21130	2840
- cuplu cu trei copii (8-10-12 ani)	21830	2934

(continuarea anexei 19)

	Moneda națională	EURO
- familie monoparentală cu un copil (10 ani)	11186	1503
- familie monoparentală cu doi copii (8,10 ani)	12193	1639
Suplimente		
- pentru persoanele care trebuie să suporte cheltuieli mari pentru întreținerea gospodăriei și pentru locuință:		
- în cazuri speciale pentru cheltuieli mari și neprevăzute		
Finlanda	(FIM)	
Niveluri de bază lunare diferențiate teritorial (I/II)		
- persoană singură și părinte singur	2071 / 1981	348 / 333
- cuplu - fiecare soț	1760 / 1684	296 / 283
- copil de 18 ani și peste care locuiește cu părinții	1512 / 1446	254 / 243
- copil de 10 -17 ani	1450 / 1387	244 / 233
- copil sub 10 ani	1305 / 1248	219 / 210
Exemple		
- persoană singură	2071 / 1981	348 / 333
- cuplu fără copii	3520 / 3368	592 / 566
- cuplu cu un copil (10 ani)	4970 / 4755	836 / 800
- cuplu cu doi copii (8,12 ani)	6180 / 5884	1039 / 990
- cuplu cu trei copii (8-10-12 ani)	7414 / 7093	1247 / 1193
- familie monoparentală cu un copil (10 ani)	3521 / 3368	592 / 566
- familie monoparentală cu doi copii (8,10 ani)	4722 / 4517	794 / 760
Alocație suplimentară pentru:		
- cheltuieli legate de locuință (93% dintr-un cost rezonabil)		
- cheltuieli medicale mari		
- costul îngrijirii copilului		
- alte cheltuieli considerate esențiale		
Franța	(FRF)	
Niveluri lunare, cu alocațiile familiale:		
- persoană singură	2552	389
- familie fără copii	3829	584
- familie monoparentală cu un copil	3829	584
- cuplu cu un copil	4594	700
- cuplu cu doi copii	4594	700
- cuplu cu trei copii	5360	817
Alocațiile familiale sunt luate în considerare la determinarea resurselor	6381	973
Alocația pentru locuință este luată în considerare la determinarea resurselor cu o rată fixă care		

(continuarea anexei 19)

	Moneda națională	EURO
reprezintă: - pentru o singură persoană: 12% din nivelul de bază al VMG - pentru două persoane: 16% din VMG pentru două persoane - pentru trei persoane: 16,5% din VMG pentru trei persoane		
Germania	(DEM)	
Niveluri medii în vechile landuri (la 1 iulie 1999) - nivel de bază, alocațiile pentru persoane singure și supliment pentru nevoi speciale pentru părinte singur - fără luarea în considerare a costului locuinței: - persoană singură - cuplu fără copii - cuplu cu un copil - cuplu cu doi copii - cuplu cu trei copii - familie monoparentală cu un copil (sub 7 ani) - familie monoparentală cu doi copii (8 și 10 ani)	633 1144 1570 1996 2422 1059 1703	324 585 803 1021 1238 541 871
Sume adiționale pentru locuință și încălzire: - 1 persoană - 2 persoane - 3 persoane - 4 persoane - 5 persoane	548 730 853 939 1046	280 373 436 480 535
Irlanda	(IEP)	
Niveluri de bază lunare : - persoană singură - cuplu fără copii - cuplu cu un copil - cuplu cu doi copii - cuplu cu trei copii - familie monoparentală cu un copil - familie monoparentală cu doi copii	312,00 499,20 556,40 613,60 670,80 369,20 426,40	396 634 706 779 852 469 541
Exemple, cu alocații familiale: - cuplu cu un copil - cuplu cu doi copii - cuplu cu trei copii - familie monoparentală cu un copil - familie monoparentală cu doi copii	590,90 682,60 785,80 403,70 495,40	750 767 998 513 629

(continuarea anexe 19)

	Moneda națională	EURO
Italia	(mii ITL)	
Niveluri diferite pe regiuni:		
- persoană singură	450 - 520	232 - 269
- 2 persoane	655 - 1050	338 - 542
- 3 persoane	851 - 1350	440 - 697
- 4 persoane	1050 - 1650	542 - 852
- 5 persoane	1150 - 1770	594 - 914
Luxemburg	(LUF)	
Niveluri, fără alocații familiale:		
- persoană singură	34226	848
- cuplu fără copii	51339	1273
- cuplu cu un copil	54455	1350
- cuplu cu doi copii	57571	1427
- cuplu cu trei copii	60687	1504
- familie monoparentală cu un copil	37342	926
- familie monoparentală cu doi copii	40458	1003
Niveluri, cu alocații familiale:		
- cuplu cu un copil (10 ani)	60522	1500
- cuplu cu doi copii (10 și 12 ani)	73248	1816
- cuplu cu trei copii (8-10-12 ani)	88566	2195
- familie monoparentală cu un copil (10 ani)	43409	1076
- familie monoparentală cu doi copii (8 și 10 ani)	55010	1364
Olanda	(NLG)	
Niveluri standard nete lunare, fără alocații familiale:		
- persoană singură de 21 - 65 ani	1028	466
- cuplu fără copii	2056	933
- părinte singur	1439	653
Se adaugă o alocație de vacanță, care reprezintă 8% din aceste niveluri.		
Niveluri lunare (fără alocația de vacanță), cu alocații familiale:		
- cuplu cu un copil (10 ani)	2197	997
- cuplu cu doi copii (10 și 12 ani)	2364	1073
- cuplu cu trei copii (8-10-12 ani)	2506	1137
- familie monoparentală cu un copil (10 ani)	1581	717
- familie monoparentală cu doi copii (8 și 10 ani)	1722	782
Portugalia	(PTE)	
- persoană singură	25000	125
- cuplu	50000	249
- cuplu cu un copil	64500	312

(continuarea anexei 19)

	Moneda natională	EURO
- cuplu cu doi copii	75000	374
- cuplu cu trei copii	87500	436
- familie monoparentală cu un copil	37500	187
- familie monoparentală cu doi copii	50000	249
- gospodărie cu trei adulți	67500	337
Regatul Unit	(GBP)	
Niveluri lunare, inclusiv alocații familiale:		
- persoană singură de 25 ani	430,86	690
- cuplu fără copii	571,48	915
- cuplu cu un copil (10 ani)	749,92	1201
- cuplu cu doi copii (8 și 12 ani)	898,90	1439
- cuplu cu trei copii (9, 13, 17 ani)	1004,46	1608
- părinte singur (18+) cu un copil (10 ani)	609,31	976
- părinte singur (18+) cu doi copii (8 și 12 ani)	733,15	1174
Spania	(mii ESP)	
Niveluri medii:		
- persoană singură	30	180
- cuplu fără copii	30	180
- familie monoparentală	30	180
- cuplu cu un copil	35	210
- cuplu cu doi copii	40	240
- cuplu cu trei copii	45	270
Suedia	(SEK)	
Niveluri lunare destinate acoperirii cheltuielilor personale (alimentație, îmbrăcăminte și încălțăminte, timp liber, sănătate și igienă, telefon și TV etc.):		
- persoană singură	2400	281
- cuplu	4630	510
- copii de:		
0 - 1 ani	1220	143
1 - 2 ani	1470	172
3 ani	1160	136
4 - 6 ani	1440	168
7 - 10 ani	1590	186
11 - 14 ani	1890	221
15 - 18 ani	2140	250
Niveluri lunare destinate acoperirii cheltuielilor comune ale membrilor gospodăriei:		
- 1 persoană	600	70
- 2 persoane	680	79
- 3 persoane	780	91

(continuarea anexei 19)

	Moneda națională	EURO
- 4 persoane	840	98
- 5 persoane	940	110
- 6 persoane	1000	117
- 7 persoane	1060	124
Exemple:		
- persoană singură	3000	351
- cuplu fără copii	4360	510
- cuplu cu un copil (10 ani)	6730	787
- cuplu cu doi copii (8,12 ani)	8680	1015
- cuplu cu trei copii (8-10-12 ani)	10370	1213
- familie monoparentală cu un copil (10 ani)	4670	546
- familie monoparentală cu doi copii (8,10 ani)	6360	744

Sursa: EC-MISSOC, La protection sociale dans les Etats membres de l'UE et de l'Espace économique européen. Situation au 1er janvier 2000 et évolution.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 3-4-5/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI**

**EFICIENȚA UTILIZĂRII
RESURSELOR NATURALE
ÎN INDUSTRIE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

COORDONATOR PROGRAM:

conf. dr. Viorica Răducanu

COORDONATOR TEMĂ:

dr. Marius Bulearcă

COLECTIV DE AUTORI:

conf. dr. Viorica Răducanu

dr. Marius Bulearcă

drd. Marina Bădileanu

drd. Cristian Sima

drd. Cornelia Neagu

COLABORATOR:

drd. Cristiana Tudor-Soare – Universitatea “Athenaeum” – București

CONSULTANT DE SPECIALITATE:

dr. Nicolae Turdean – Ministerul Industriei și Comerțului

conf. dr. Marin Comșa – Universitatea “Spiru Haret” – București

CUPRINS

CUVÂNT INTRODUCATIV	79
Capitolul 1. CADRUL METODOLOGIC DE ABORDARE – FACTORI DE INFLUENȚĂ, CERINȚE ȘI INDICATORI DE ANALIZĂ A EFICIENȚEI ECONOMICE A UTILIZĂRII RESURSELOR NATURALE.....	81
1.1. Abordarea multicriterială a eficienței economice în exploatarea și utilizarea resurselor naturale	81
1.2. Probleme specifice determinării eficienței economice a exploatării și utilizării resurselor minerale	86
1.3. Eficiența economică în industriile producătoare de bunuri intermediare obținute din resurse minerale	98
1.4. Probleme specifice eficienței exploatării și utilizării resurselor forestiere	101
ANEXĂ.....	106
Capitolul 2. EXPLOATAREA ȘI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR DE PETROL, GAZE NATURALE ȘI PRODUSE PETROLIERE	107
2.1. Industria extractivă a hidrocarburilor în contextul economic național.....	107
2.2. Caracteristicile industriei de exploatare a hidrocarburilor din România.....	109
2.3. Eficiența utilizării hidrocarburilor pe filiere tehnologice de prelucrare	117
ANEXE.....	123
Capitolul 3. EFICIENȚA UTILIZĂRII RESURSELOR DE CĂRBUNE PE FILIERE ALE INDUSTRIILOR DE BUNURI INTERMEDIARE ...	130
3.1. Eforturile necesare pentru obținerea cărbunilor	131
3.2. Principalele filiere tehnologice de utilizare a resurselor de cărbune și delimitarea domeniilor de analiză pe aceste filiere	137
3.3. Considerații cu privire la eficiența utilizării cărbunilor	142
Concluzii.....	144
ANEXĂ.....	146

Capitolul 4. EFICIENȚA UTILIZĂRII MINEREURILOR NEFEROASE PE FILIERE ALE INDUSTRIILOR DE BUNURI INTERMEDIARE ...	148
4.1. Situația actuală a industriei miniere în domeniul exploatării minereurilor neferoase în România	153
4.2. Utilizarea eficientă a minereurilor pe filiere de obținere a metalelor neferoase	163
Capitolul 5. EXPLOATAREA ȘI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR FORESTIERE	170
5.1. Caracteristicile fondului forestier din România. Eficiența exploatării resurselor forestiere	170
5.2. Eficiența utilizării resurselor forestiere.....	174
Bibliografie	183

Cuvânt introductiv

În cadrul programului Utilizarea eficientă a resurselor naturale în industrie și politici de protecție a factorilor de mediu (1999-2001), în anul 2000 s-a realizat studiul Eficiența utilizării resurselor naturale (minerale și forestiere) pe filiere ale industriilor de bunuri intermediare. Obiectivul studiului din acest an l-a constituit identificarea și precizarea elementelor metodologice de abordare a eficienței economice a utilizării resurselor naturale, cât și prezentarea elementelor de analiză a eficienței utilizării acestora pe filiere tehnologice specifice fiecărui tip de resurse (minerale și forestiere).

În abordarea eficienței exploatării resurselor naturale au existat preocupări dintotdeauna, începând cu Ricardo și Malthus, resursele naturale fiind considerate elemente de bază ale capitalului natural. Eficiența economică exprimă, în zilele noastre, abilitatea agenților economici din România de a utiliza în mod rațional factorii de producție, obținând efecte maxime cu eforturi cât mai mici posibile în condițiile naturale date.

Important este faptul că, până în prezent, nu a fost încă identificată o metodologie cuprinzătoare și unitară pentru aprecierea eficienței exploatării și utilizării resurselor naturale care să reflecte atât efortul făcut de societate (de la identificarea și promovarea acestora în circuitul productiv, până la extracția, prelucrarea și încorporarea lor în bunuri intermediare), cât și efectele obținute (validate pe piață prin comercializarea acestor bunuri).

În accepțiunea autorilor, eficiența economică a utilizării resurselor naturale trebuie abordată multicriterial, ceea ce permite, în cazul industriei extractive, fundamentarea deciziilor de atragere în circuitul economic a noi zăcăminte de resurse minerale, exploatarea și/sau închiderea unor unități, iar în cazul resurselor forestiere determinarea eforturilor implicate pentru regenerarea și păstrarea unui echilibru ecologic permanent.

Studiul analizează eficiența utilizării resurselor naturale (minerale și forestiere) pe filiere de prelucrare având în vedere o abordare multicriterială, dar în funcție de specificul resursei (energetice sau neenergetice) s-a insistat fie pe utilizarea indicatorilor energetici și tehnologici (cărbune, petrol și gaze), fie tehnologici (minereuri), fie sociali (cărbune) sau pe cei ecologici (resurse forestiere). Scopul declarat fiind analiza eficienței economice, tratarea pe filiere tehnologice de prelucrare s-a concentrat pe indicatorii criteriului economic (cheltuieli de producție, valoare adăugată, producție industrială), aceștia prevalând, încă, în luarea deciziilor la diverse niveluri în ceea ce privește dezvoltarea în perspectivă a industriei extractive și a exploatării resurselor forestiere.

Fiind în plin proces de tranziție, cercetarea economică românească încă nu și-a sedimentat toate elementele metodologice de evaluare a potențialului economic național; la fel, și demersul nostru poate fi incomplet. Ca atare, autorii mulțumesc anticipat tuturor celor care vor veni cu sugestii și propuneri de îmbunătățire a analizelor prezentate în acest studiu.

Autorii

Capitolul 1

CADRUL METODOLOGIC DE ABORDARE

– factori de influență, cerințe și indicatori de analiză a eficienței economice a utilizării resurselor naturale –

Preocupări în domeniul fundamentării eficienței exploatarei resurselor naturale au existat întotdeauna, începând cu Ricardo și Malthus, continuând cu reprezentanții școlii neoclasice și până în prezent, când aceste resurse sunt considerate elemente de bază ale capitalului natural. Problematika fiind deosebit de complexă, abordările sunt diferite în funcție de tipul resursei (epuizabile sau neepuizabile) și tipul de proprietate (publică sau privată).

La adoptarea deciziilor privind modul de alocare a resurselor pentru obținerea bunurilor economice, agenții economici producători se confruntă cu două tipuri de constrângeri: interne (de ordin tehnologic), și externe (specifice mediului economico-social unde-și desfășoară activitatea). Din multitudinea alternativelor de producție agentul economic trebuie să aibă abilitatea de a alege pe cea mai eficientă din punct de vedere economic. Eficiența economică exprimă, în acest caz, calitatea activității agentului economic de a utiliza în mod rațional factorii de producție, deci de a obține maximum de efect cu minimum de eforturi, ceea ce constituie o cerință esențială în orientarea acțiunilor și a deciziilor economice. Realizarea unei eficienței economice maxime constituie factorul primordial în creșterea competitivității produselor pe piața internă și externă.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, eficiența economică a devenit un concept complex care trebuie să ia în considerare toate efectele rezultate dintr-un proces de producție, atât a celor cuantificabile, cât, mai ales, a celor necuantificabile, în aria sa fiind incluse pe lângă problemele de natură economică și cele sociale, tehnologice și ecologice. În acest context, analizarea eficienței economice, trebuie făcută după un ansamblu de criterii atât de natură economică, cât și socioumană care să ia în considerare nu numai efectele principale cât și pe cele secundare, conexe și colaterale, inclusiv pe cele ale factorului timp.

1.1. Abordarea multicriterială a eficienței economice în exploatarea și utilizarea resurselor naturale

Studierea eficienței economice privind utilizarea resurselor naturale în condițiile impactului progresului tehnic asupra producției este una din problemele cele mai complexe și mai disputate ale teoriei și practicii contemporane

deoarece implică un ansamblu de criterii și motivații specifice procesului decizional de alegere a variantelor optime de producție, pe baza unor factori de influență cu intensități diferite, în raport cu scopul acțiunii și condițiile socioeconomice existente la un moment dat în societate.

Până în prezent, nu există o metodologie cuprinzătoare și unitară pentru aprecierea eficienței exploatarei și utilizării resurselor naturale care să reflecte, pe de o parte, întregul efort pe care îl face societatea de la identificarea și promovarea acestora în circuitul productiv, până la extracția, prelucrarea și încorporarea lor în bunuri economice, iar pe de altă parte, efectele obținute, verificate prin comercializarea pe piață a respectivelor bunuri economice. În studiile efectuate în cadrul institutului, ca și în literatura de specialitate se consideră că, o apreciere corectă a evidențierii eficienței exploatarei și utilizării resurselor naturale trebuie să se bazeze, pe de o parte, pe utilizarea analizei multicriteriale în scopul evidențierii eforturilor, iar pe de altă parte, pe identificarea și aplicarea unui model matematic de determinare a modului în care aceste eforturi sunt transmise și influențează competitivitatea bunurilor economice comercializate pe piața internă și/sau externă. O asemenea abordare ne va permite să părăsim practica utilizării subiective a unui singur criteriu care poate fi, uneori, numai de natură politică. Aplicarea analizei multicriteriale, în analiza eficienței economice, va permite: fundamentarea deciziilor de atragere în circuitul economic a unor noi zăcăminte de resurse minerale epuizabile; exploatarea și/sau închiderea unor unități extractive; identificarea modalităților în care luarea unor decizii afectează competitivitatea produselor industriale pe filiere tehnologice. În cazul resurselor forestiere, o asemenea abordare ne va facilita determinarea cu mai multă rigurozitate a eforturilor implicate pentru regenerarea și păstrarea unui echilibru ecologic permanent, ținând seama că, în general, exploatarea nerațională a acestora are efecte dezastruoase asupra mediului înconjurător.

În accepțiunea noastră, așa cum am specificat anterior, eficiența economică nu trebuie să se limiteze numai la elemente pur economice, ci să analizeze și efectele introducerii progresului tehnic, modificărilor ecologice și sociale, acțiunile politice într-o anumită etapă etc. În acest caz, comensurarea eficienței economice presupune alegerea acelor indicatori care pot fi corelați și incluși într-un sistem multicriterial în așa fel încât oricând să existe posibilitatea delimitării criteriului economic unic, considerat optim pentru fiecare fază a fluxului tehnologic de utilizare a resurselor naturale. Criteriul economic unic se referă la corelarea componentelor acestui sistem, nu numai din punctul de vedere al cheltuielilor și al rezultatelor proceselor productive, cât mai ales din cel al totalității costurilor sociale atașate diferitelor opțiuni economice și tehnologice, ceea ce presupune mutații profunde în concepțiile și comportamentele economico-sociale ale agenților economici producători, reorientarea tehnologică a activităților de producție, modernizarea proceselor de producție etc. Abordarea conceptului de eficiență economică, considerăm că trebuie făcută după acele

criterii care răspund intereselor atât la nivel microeconomic (al agentului economic), cât și la nivel macroeconomic, ca suport al asigurării competitivității și dezvoltării economice-sociale a unei țări. În procesul de accentuare a globalizării economiilor, competitivitatea trebuie privită nu numai la nivelul fiecărui agent economic producător, ci la nivelul economiei naționale.

Corelarea și cuprinderea acestor criterii într-un sistem trebuie să ofere posibilitatea definirii la un moment dat a criteriului considerat optim, corespunzător fiecărei filiere de utilizare a unei anumite resurse naturale și fiecărei etape de dezvoltare economico-sociale.

Unul din obiectivele eficienței economice îl constituie, minimizarea consumului de resurse energetice și de materii prime prin alegerea celor mai judicioase căi și metode de utilizare a fiecărei resurse naturale. Criteriul energetic este deosebit de relevant deoarece orice schimbare structurală ce apare în sistemul energetic și/sau în investițiile pentru prelucrarea primară a resurselor naturale influențează nivelul de eficiență economică din industria manufacturată ca și din celelalte ramuri ale economiei naționale.

Criteriul tehnologic, de asemenea, are un rol important în aprecierea eficienței economice. De fapt, există o strânsă dependență între nivelul economic și nivelul tehnologic al unei țări, ritmul de introducere a progresului tehnic și nivelul de eficiență economică se intercondiționează reciproc. Obținerea eficienței economice nu poate fi despărțită de introducerea acelor metode și tehnologii de fabricație care să permită obținerea unor produse calitativ superioare dar, în același timp, cu consumuri reduse de resurse energetice, de materiale și de forță de muncă și, implicit, cu o productivitate sporită a muncii.

Promovarea tehnologiilor nepoluante sau a celor care contribuie la protecția mediului înconjurător, ca și la reducerea efectelor nocive ale vechilor tehnologii, pentru refacerea ecosistemului, constituie, de asemenea, unul din obiectivele realizării unei industrii durabile și eficiente. Efectele nocive și cele de degradare a mediului pe care unitățile economice din industria extractivă și de prelucrare primară le provoacă societății, respectiv economiei naționale, nu întotdeauna au fost sau sunt evidențiate în cheltuielile de producție, ceea ce a făcut ca interesul pentru introducerea tehnologiilor nepoluante să nu fie prea mare. Însă, de cele mai multe ori, cheltuielile necesare pentru introducerea unor noi tehnologii sunt mai mici decât cele pentru refacerea mediului, pentru redarea în circuitul economic a multor terenuri agrosilvice afectate de activitățile extractive, deoarece prevenirea poluării și a degradării biosferei, în cele mai multe cazuri, costă mai puțin decât remedierea daunelor. Includerea în costurile de producție a cheltuielilor pentru prevenirea fenomenelor care afectează negativ mediul înconjurător, a devenit o condiție *sine qua non* a fiecărei activități economice, în prezent nemaiputându-se vorbi de o eficiență economică imediată ci de efecte economice în timp, progresul tehnic fiind de fapt un pro-

gres ecologic care contribuie atât la protejarea, cât și la refacerea daunelor provocate biosferei.

Promovarea la export a produselor competitive, deci a unui export eficient prin care să se asigure echilibrarea balanței externe și de plăți a țării constituie un criteriu deosebit de important în abordarea eficienței economice, în special pentru țările importatoare de resurse energetice și de materii prime. În acest sens, considerăm ca deosebit de necesară analizarea eficienței utilizării resurselor naturale și prin modul în care fiecare resursă încorporată într-un produs destinat exportului este valorificată. O asemenea analiză se impune cu atât mai mult pentru produsele comercializabile pe piața Uniunii Europene, cu cât una din principalele condiții o reprezintă respectarea regulilor de origine, prin care se cere ca fiecare produs să aibă încorporate cel puțin 60% resurse din producția internă.

În concluzie, interpretarea criteriilor de abordare a eficienței economice trebuie să fie făcută distinct, în funcție de tipul resursei exploatare (energetice, minerale, forestiere etc.), ca și tipul produsului în care este încorporată (produs energointensiv sau material-intensiv). De asemenea, la analiza eficienței utilizării resurselor naturale nu trebuie omise influențele a doi factori, factorul timp și factorul natural.

Orice proces investițional privind identificarea, confirmarea și atragerea în circuitul economic a anumitor zăcămintele de resurse minerale, exploatarea fondului forestier, ca și promovarea în circuitul agricol a unor terenuri cu fertilitate scăzută implică un anumit risc datorat influențelor factorului natural și factorului timp. Dacă la stabilirea volumului cheltuielilor de investiții și a celor de producție influența factorului natural poate fi determinată cu mai multă precizie, ca urmare a cunoașterii condițiilor de exploatare, cuantificarea factorului timp este dificilă și supusă permanent modificărilor determinate de jocul prețurilor pe piața mondială la materiile prime și la resursele energetice, ca și de impactul progresului tehnic.

Alegerea alternativelor de exploatare a anumitor resurse naturale se bazează pe cunoașterea condițiilor naturale în funcție de care urmează să se determine tehnologia de exploatare și, implicit, nivelul de eficiență economică obținabil. De exemplu, în cazul zăcămintelor de substanțe minerale, într-un anumit fel se pune problema influenței factorului natural asupra nivelului de eficiență economică la exploatarea în subteran și în alt fel la exploatarea în carieră. De asemenea, stabilirea eforturilor de atragere în circuitul productiv a anumitor resurse naturale, implicit deschiderea finanțărilor pentru începerea investițiilor la noile obiective, se bazează pe evaluarea cantitativă și calitativă atât a rezervelor exploatabile (pentru substanțele minerale), cât și a terenurilor agricole și silvice (în cazul resurselor de origine vegetală).

În cazul resurselor minerale, factorul natural este cel care relevă cel mai bine discrepanța dintre eforturile făcute de țara noastră pentru obținerea resur-

selor naturale din producția internă față de cele realizate de alte țări care beneficiază de condiții geominiere mai favorabile. Cu alte cuvinte, condițiile naturale sunt cele ce generează dezavantaje comparative în exploatarea zăcămintelor din țara noastră. Factorul natural este cel care influențează nivelul principalilor indicatori de apreciere a oportunității atragerii în circuitul economic a noi resurse minerale¹.

Exploatarea, ca și atragerea în circuitul economic a unor noi zăcămintele de resurse minerale, sunt puternic influențate de factorul timp, în prezent fiind exploatare perimetru cu condiții geominiere dintre cele mai dificile și care, în cele mai multe cazuri, necesită adoptarea unor noi tehnologii și metode avansate de recuperare a resursei, în măsură să reducă eforturile nefavorabile date de calitatea rezervelor.

Cuantificarea influenței factorului timp este destul de dificilă în industria extractivă unde, eficiența economică a exploatării unor zăcămintele de substanțe minerale depinde de factorul natural². Factorul timp poate influența nivelul indicatorilor economici, pe de o parte, ca factor favorabil sau compensator al efectelor nefavorabile ale factorului natural, iar pe de altă parte ca factor de agravare a acestor efecte prin mărirea imobilizărilor de fonduri de investiții sau de producție în diferite etape. De aceea este necesară o judecată pertinentă privind modul de alocare a fondurilor de investiții atât pentru a compensa efectele nefavorabile ale factorului natural, cât și pentru a preveni viitoare cheltuieli datorate neluării în considerare a unor aspecte ecologice și sociale.

În cazul resurselor forestiere, timpul este acela care influențează direct eforturile pentru refacerea fondului forestier (exploatat fără nici o motivare) sau pentru asigurarea echilibrului ecologic al unei zone, ținând seama de faptul că regenerarea pădurilor durează 50-100 ani în funcție de specia de arbori plantați. Factorul timp exercită influențe multiple și în diferite momente ale ciclului de atragere în circuitul economic a unor resurse forestiere, influențe care, de multe ori, nu pot fi cuantificate riguros. O asemenea problemă apare, deoarece între momentul plantării arborilor și exploatarea propriu-zisă a unei păduri trece o perioadă lungă, timp în care se produc modificări sensibile în viața economi-

¹ În funcție de condițiile geominiere de zăcămintele se alege tehnologia și se stabilește nivelul fiecărui indicator, atât a celor energetici (consumurile de energie depind de nivelul tehnologiei adoptate), ecologici (gradul de poluare este în funcție de tipul tehnologiei utilizate), sociali (numărul și calitatea forței de muncă depind de tipul exploatării și de tehnologia de preparare), cât mai ales a celor economici (volumul investițiilor, mărirea costurilor unitare de producție, productivitatea muncii etc.).

² Sunt numeroase exemple în care rezerve de resurse minerale, deși identificate și confirmate geologic, sunt încadrate pentru mult timp în categoria rezervelor de prognoză, din lipsa unor tehnologii de preparare eficiente tehnico-economic. În momentul apariției unor tehnologii, rezervele respective sunt reanalizate pentru a fi atrase în circuitul economic, dacă au condiții tehnico-economice de exploatare eficiente.

că, fapt pentru care se pune adesea problema reactualizării efectelor în funcție de evoluția ratei dobânzii.

În concluzie, apreciem că pentru cuantificarea influenței factorului natural asupra oportunității atragerii în circuitul productiv a anumitor resurse naturale trebuie să se țină seama de cantitatea și calitatea rezervei, iar pentru cuantificarea influenței factorului timp, de “cheltuielile unitare echivalente” și/sau de “cheltuielile actualizate în funcție de rata dobânzii” la un anumit orizont de timp.

În noul context istoric de trecere la economia globalizată, eficiența exploatării și utilizării resurselor naturale trebuie să fie făcută cu mult discernământ, astfel încât să nu fie lezat interesul național, ca și cel al agenților economici producători și utilizatori. În fața acestor noi provocări, consider că o asemenea analiză trebuie să fie făcută atât pe cele trei niveluri consecutive de realizare a bunurilor economice: industria extractivă; industria producătoare de bunuri intermediare; industria prelucrătoare, cât și în funcție de modul în care agenții economici din România răspund și se confruntă cu condițiile impuse de piața internă și/sau piața externă, mai ales cu cele impuse de UE.

1.2. Probleme specifice determinării eficienței economice a exploatării și utilizării resurselor minerale

Industria extractivă a constituit nucleul dezvoltării economice în fazele timpurii ale industrializării, atât prin materiile prime și energia necesară pe care le-au oferit acestui proces, cât și prin aportul său la crearea acumulărilor. O dată cu dezvoltarea economică a țărilor, cu amplificarea schimburilor economice internaționale, aportul industriei extractive la crearea PNB s-a diminuat continuu în favoare celorlalte ramuri industriale și sectoare ale economiei naționale.

Comparativ cu celelalte ramuri ale industriei, industria extractivă are anumite caracteristici, care-i imprimă și o tratare diferită a eficienței economice:

- față de nivelul mediu de eficiență a investițiilor în industrie, cel realizat în industria extractivă este mai redus;
- relațiile dintre elementele proceselor de producție extractive se prezintă diferit, omul și factorii de producție utilizați sunt în continuă mișcare în condițiile în care stocul de resurse minerale care urmează să fie extras nu se modifică;
- cunoașterea dimensiunii și calității rezervei impune executarea de lucrări generatoare de cheltuieli suplimentare pentru cercetarea subsolului, organizarea unor compartimente geologice și topografice, crearea unor noi fronturi de lucru etc.
- modificarea locului de muncă, în condițiile lucrului subteran, sub influența unor variații permanente a presiunii miniere, a emanațiilor de gaze, a viiturilor de apă etc., reclamă organizarea unor sectoare și activități specia-

le, mai ales pentru refacerea unor lucrări miniere, dirijarea presiunii miniere, aerajul locului de muncă, degazarea zăcămintelor, evacuarea apelor etc.

- condițiile specifice de lucru determină consumuri suplimentare de muncă pe unitatea de produs și necesită un volum mai mare de manoperă;
- complexitatea activității de producție este cauzată atât de numărul și de varietatea substanțelor utile ce trebuie exploatare, cât și de multiplele probleme pe care situația geominieră le ridică pentru fiecare zăcămintă în parte¹.

Specificul investițiilor din industria extractivă este, de asemenea, deosebit de cel al investițiilor din ramurile prelucrătoare și se caracterizează prin:

- amplasamentul unităților de producție este impus de regiunea în care se află zăcămintul respectiv și nu este ales în raport cu sursele de aprovizionare cu materii, materiale, resurse energetice etc.;
- calitatea produselor miniere este întotdeauna condiționată de calitatea zăcămintului;
- fronturile de lucru sunt în permanență deplasate fie în lungimea, fie în adâncimea zăcămintului ceea ce conduce la efectuarea de investiții suplimentare pentru menținerea capacității de producție.

Activitatea în industria extractivă este în continuă schimbare fiind legată în mod nemijlocit de acțiunea factorului natural dată de calitatea zăcămintului exploatat, în principal, de conținutul de substanțe utile, de posibilitățile de acces la acestea și de nivelul tehnologiilor de preparare (exprimat prin gradul de recuperare a elementelor utile din minereurile extrase). La o anumită perioadă, după începerea exploatării, se poate produce înrăutățirea calității zăcămintului sau creșterea dificultății accesului la acesta, astfel încât activitatea, care la început era rentabilă, să nu mai poată fi continuată din motive de eficiență economică. Încă de la începutul atragerii în circuitul economic, anumite zăcămintele, deși conțin o gamă largă de elemente utile, sunt exploatare cu o eficiență scăzută, întrucât tehnologiile de preparare cunoscute permit numai o recuperare parțială a acestor substanțe, iar masa minieră extrasă nu este valorificată integral. Deși condițiile de mediu în industria extractivă au o influență mai redusă asupra nivelului producției, acestea influențează direct productivitatea muncii și nivelul de eficiență economică².

¹ În România, deși zăcămintele de resurse minerale au un număr variat și însemnat de substanțe minerale, conținutul componentelor utili ai minereurilor extrase, în special a celor metalifere, se situează, în general, sub nivelul conținutului componentelor utili similari pe plan mondial.

² Este cazul exploatării în carieră la care condițiile atmosferice influențează direct nivelul productivității muncii și, implicit, pe cel al eficienței economice a respectivelor activități.

Specific industriei extractive este atât consumul mare de fonduri de producție, cât mai ales, recuperarea relativ lentă a acestora. Comparativ cu industria prelucrătoare, în industria extractivă consumul de fonduri de producție pe lucrător ocupat este mult mai ridicat, deși eficiența economică a acestei ramuri este mult mai scăzută.

O particularitate a industriei extractive o constituie faptul că, deși productivitatea muncii pe lucrător poate crește, eficiența economică a activității miniere poate înregistra scăderi. Acest fenomen se manifestă, în special, la exploatarea zăcămintelor cu conținuturi tot mai scăzute de elemente utile, unde pe unitatea de substanță recuperată din minereul extras se înregistrează costuri sociale tot mai ridicate.

În cazul substanțelor minerale utile solide (cărbuni și minereuri) condițiile de zăcământ care caracterizează aceste resurse se referă la: cantitatea minimă de rezerve exploatabile industrial; adâncimea maximă de exploatare la zi și în subteran; grosimea minimă a straturilor sau filoanelor; grosimea maximă a intercalațiilor de steril sau extinderea maximă a zonelor necorespunzătoare calitativ și care se includ în extinderea rezervoarelor; coeficientul maxim de descoperită pentru zăcămintele exploatare la zi; coeficientul minim de mineralizare, pe unități de calcul (în cazul existenței intercalațiilor sterile) care nu pot fi conturate în faza de cercetare; condițiile hidrologice ale formațiunilor acvifere (presiune maximă, debit maxim), tectonica zăcământului etc.

În afara cunoașterii acestor condiții naturale cu caracter general se impune, pentru fiecare grupă de rezerve, identificarea condițiilor specifice ce caracterizează o anumită resursă, astfel:

- pentru lignit și cărbune brun trebuie specificate în mod obligatoriu puterea calorică inferioară medie minimă a combustibilului inițial (care diferă de la un zăcământ la altul și chiar în cadrul aceluiași zăcământ de la un strat la altul), iar pentru uilă conținutul mediu de cenușă și de umiditate la combustibilul anhidru¹;
- în cazul minereurilor metalifere și a unor substanțe nemetalifere condițiile industriale specifice trebuie să fie cunoscute încă de la deschiderea exploatării și se referă la: conținuturile minime limită în component util echivalent (pentru conturarea rezervelor totale și a celor industriale); conținuturile medii minime în component util (pe unitatea de calcul, zăcământ sau perimetru); conținutul maxim în componenți dăunători și conținutul mediu minim în component util echivalent (pe total rezervă din care rezerve exploatabile industrial);

¹ Rezervele de uilă ale țării noastre sunt formate din uile de gaz slab cocsificabil (22% din zăcămintele), uile de gaz flambate, de asemenea, slab cocsificabile (25% din zăcămintele), uile pentru cocs (10% din zăcămintele), și uile energetice fără proprietăți de cocsificare (43% din zăcămintele).

- în cazul substanțelor minerale utile fluide (țiței și gaze naturale) se ține seama de condițiile naturale specifice, necesare pentru evaluarea cantitativă și calitativă a rezervelor care se referă la gradul de cunoaștere a unităților hidro dinamice cu unități de bază ale zăcămintului. La stabilirea gradului de cunoaștere a unităților hidro dinamice se iau în considerare condițiile geologice ale zăcămintului, valorile medii și variația caracteristicilor fizice ale rocilor colectoare ale fluidelor respective (grosimea totală și efectivă, porozitatea, saturația în fluide etc.), precum și caracteristicile chimice ale acestora (conținutul în sulf, vâscozitatea etc.). Astfel, gradul de recuperare a hidrocarburilor, exprimat prin factorul final de recuperare din rezervă, este determinat, pe de o parte, de caracteristicile geologice și geofizice ale unității hidro dinamice, iar pe de altă parte, de nivelul tehnicii și al metodelor de exploatare disponibile la un moment dat. De menționat este și faptul că evaluarea rezervelor de hidrocarburi fluide trebuie să se facă nu numai pe baza parametrilor geologici și geofizici determinați pentru unitatea hidro dinamică, ci și în funcție de eforturile economice și energetice implicate pentru obținerea acestor resurse.

Cuantificarea influenței factorului natural asupra nivelului principalilor indicatori de apreciere a eficienței economice a exploatării unor zăcăminte de resurse minerale este o problemă destul de dificilă, mai puțin abordată în literatura de specialitate. În general, se consideră că, dacă se cunoaște cantitatea și calitatea rezervei, se poate aprecia quantumul cheltuielilor necesare exploatării respectivului zăcămint. Acești doi indicatori nu sunt însă suficienți pentru determinarea influenței factorului natural asupra indicatorilor de apreciere a oportunității atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de resurse minerale. În afară de volumul și calitatea rezervei, pentru o apreciere corectă a volumului principalilor indicatori ce exprimă influența factorului natural, trebuie să se ia în considerare și adâncimea medie de exploatare, distanța medie de transport a masei miniere sau a fluidelor la instalațiile de preparare sau la beneficiar, grosimea straturilor în cazul substanțelor minerale solide sau a caracteristicilor fizice ale rocilor colectoare în cazul fluidelor etc. Influența factorului natural asupra nivelului unor indicatori, cum sunt: volumul investițiilor, mărimea costurilor unitare de producție, consumul de resurse energetice, randamentul de recuperare etc., se determină în funcție de mai multe variabile. În acest caz, indicatorii care exprimă factorul natural, cum sunt: volumul rezervei industriale, calitatea rezervei, volumul lucrărilor de deschideri și pregătiri miniere, adâncimea medie de exploatare, conținutul mediu util, distanța medie de transport a masei miniere sau a utilajului, reprezintă variabile care influențează diferit nivelul principalilor indicatori de apreciere a eficienței exploatării anumitor zăcăminte de resurse naturale.

Factorul natural, exprimat prin diversitatea condițiilor geominiere ale zăcămintelor, influențează nivelul tuturor indicatorilor de apreciere a oportunității

atragerii în circuitul economic a unor noi resurse naturale ca și a eficienței exploatărilor. Această influență poate fi **directă** (atunci când nivelul acestor indicatori depinde direct de nivelul indicatorilor ce exprimă factorul natural) și **indirectă** (când influența este în lanț)¹.

În cazul în care factorul natural (calitatea minereului scade, iar accesul la zăcămintă devine tot mai greu) înregistrează efecte negative cumulate, metodele de extracție și tehnologiile de preparare, deși sunt moderne, nu pot asigura creșterea producției pe post. Mai mult, valoarea pe unitate de substanță utilă crește ca efect al acțiunii atât a forțelor naturale, cât și a celor de dotare, iar eficiența economică se reduce continuu, ajungându-se la exploatare ineficiente. În concluzie, în industria extractivă progresul tehnic nu poate fi însoțit întotdeauna de sporirea eficienței economice, nici de un progres economic al ramurii.

Eficiența economică a exploatareii zăcămintelor de resurse minerale este legată direct de schimbarea în timp a volumului masei miniere extrase, a calității mineralului, a cheltuielilor specifice de extracție care antrenează modificări ale tehnologiilor de preparare (în scopul realizării produselor la parametri calitativi necesari proceselor de prelucrare primară), deci de factorul timp. Modificările produse în calitatea produselor miniere datorită atragerii în circuitul productiv a zăcămintelor mai sărace determină schimbări, de multe ori radicale, în industriile de prelucrare primară, ceea ce impune evaluarea cheltuielilor de extracție înainte de începerea exploatareii propriu-zise a unui zăcămintă.

Influența factorului timp asupra oportunității atragerii în circuitul economic a unor noi zăcămintă de resurse minerale este crucială. Perfecționările aduse utilajelor de exploatare și de prospectare geologică, ca și a celor de exploatare au dus la atragerea în circuitul economic a unor resurse care până nu de mult erau considerate atât improprie folosirii lor industriale, cât și mult prea scumpe (petrolul extras din subsolul marin, zăcămintăle de minereuri metalifere cu conținut scăzut, lignitul cu putere calorică redusă etc.). De asemenea, posibilitățile tehnologice ale actualului sfârșit de mileniu au permis descoperirea unor noi materii prime care să le înlocuiască pe cele tradiționale devenite deficitare. Totuși, trecerea la noile materii prime s-au făcut destul de greu și se fac în continuare cu dificultate.

Timpul are influențe deosebite și asupra ciclului de atragere în circuitul economic a unor noi zăcămintă de resurse minerale. De exemplu, între momentul cercetării fundamentale geologice și al descoperirii unui zăcămintă (ce conține una sau mai multe substanțe utile) și momentul confirmării rezervei, a proiectării și deschiderii investițiilor, trece o perioadă destul de mare, iar lucrările de investiții și de deschidere miniere pot dura încă mult timp, perioadă în care

¹ De exemplu, conținutul în cenușă al huilei extrase influențează direct randamentul de recuperare a huilei nete, consumul specific de energie influențează nivelul energiei nete realizate pe tona de ulei energetică sau cocsificabilă etc.

se avansează, și totodată se imobilizează, fonduri de investiții pentru obiective care vor fi folosite de generațiile viitoare¹.

În industria extractivă cele mai mari fonduri sunt imobilizate în perioada de investiții care are durate diferite în funcție de tipul exploatării și volumul rezervelor, ca și de durata care se parcurge până la atingerea capacităților de producție. În industria extractivă, spre deosebire de celelalte ramuri ale producției materiale, durata care se parcurge până la atingerea capacității de profil este destul de mare, întrucât, deși o unitate minieră este proiectată pentru o anumită capacitate finală de producție, pe parcurs, pe măsura exploatării zăcămintelor, se pun în funcțiune capacități de producție parțiale, în cele mai multe cazuri, fără obținerea unui profit, deoarece costurile unitare de producție sunt foarte mari. Pe măsura pătrunderii în zăcământ, a creării fronturilor de lucru și a atingerii capacităților de producție proiectate, cheltuielile de producție scad și apoi se mențin aproximativ constante atâta timp cât condițiile naturale de zăcământ nu suferă modificări sensibile. O dată cu scăderea calității rezervei, cu declinul natural al zăcământului și cu creșterea dificultăților de extracție, cheltuielile necesare obținerii unității de produs minier cresc fiind necesare noi investiții pentru menținerea capacităților de producție până la epuizarea stocului.

Cuantificarea riguroasă a cheltuielilor de producție și a celor de investiții, cumulate pentru toate fazele de atragere în circuitul economic și de exploatare a unui zăcământ este destul de dificilă, mai ales în cazul în care această perioadă se întinde pe parcursul a mai multor generații, iar cheltuielile inițiale de cercetare geologică, de proiectare și de investiții sunt suportate numai de cei ce inițiază asemenea activități.

În concluzie, specificul investițiilor în industria extractivă necesită acordarea unui rol deosebit cuantificării influenței factorului timp pentru comensurarea, la un moment dat, fie a eforturilor realizate în trecut (în cazul în care se pune problema oportunității menținerii sau dezvoltării vechilor capacități de producție), fie a efectelor ce pot fi obținute în viitor (în cazul exploatării unor noi zăcămintele)².

Dintre indicatorii folosiți în analiza oportunității exploatării unor zăcămintele de resurse minerale, cei care prezintă gradul de relevanță cel mai ridicat din

¹ Sunt cazuri în care anumite rezerve sunt considerate ca probabile sau de prognoză, întrucât în momentul identificării nu au condiții tehnico-economice de valorificare, și care pot deveni exploatabile în viitor pe măsura descoperirii unor noi metode de extracție și tehnologii de preparare, eficiente din punct de vedere economic. Perioada care se parcurge de la identificarea și confirmarea rezervelor și includerea lor în rândul celor exploatabile este destul de mare, ceea ce face ca, de cele mai multe ori, eforturile inițiale de cercetare geologică să nu mai poată fi recuperate prin prețurile de comercializare a produsului minier.

² În acest scop este necesară analiza dinamică prin care să se poată actualiza la un anumit moment toate valorile dispersate în timp (metodă numită "tehnica actualizării"), pe baza unei fundamentări aprofundate asupra duratei ciclului de atragere în circuitul economic a zăcământului și a mărimii coeficientului de actualizare.

punctul de vedere al posibilităților de cuantificare a influenței factorului timp asupra acestei activități sunt indicatorii “cheltuieli unitare echivalente” și/sau “cheltuieli actualizate”, ambii oferind posibilitatea comensurării eforturilor în orice etapă a ciclului de atragere în circuitul economic a unor noi rezerve de resurse naturale. Opțiunea pentru calcularea fie a “cheltuielilor unitare echivalente”, fie a “cheltuielilor actualizate” la cuantificarea influenței factorului timp asupra oportunității exploatarei resurselor minerale este susținută și de faptul că, pe de o parte, aceste resurse sunt diferite ca tip, iar pe de altă parte, rezervele aceleiași resurse diferă cantitativ și calitativ, ceea ce face ca, în mare măsură exploatarea miniere să nu aibă aceleași capacități de producție. Orice reducere a etapelor de atragere în circuitul economic a unor rezerve și, implicit, a duratei de imobilizare și a creșterii fondurilor imobilizate are influențe benefice asupra eficienței economice a exploatarei zăcămintelor respective.

Stabilirea modului în care factorul timp influențează (în diferitele etape ale circuitului de atragere în circuitul economic și de exploatare a unei rezerve) nivelul eforturilor făcute și al veniturilor obținute are o importanță deosebită și pentru determinarea momentului în care exploatarea respectivului zăcămintă devine ineficientă, punându-se astfel problema, fie a alocării unor fonduri de investiții suplimentare pentru noi metode și tehnologii care să fie eficiente din punct de vedere economic, fie a închiderii unității miniere respective (anexa nr. 1.1.). Între indicatorii de apreciere a oportunității atragerii în circuitul economic a unor zăcămintă de resurse minerale, ca și a celor de exploatare a zăcămintelor respective, există legături multiple care pot fi evidențiate prin intermediul unor funcții specifice (tabelul nr. 1.1.).

Tabelul nr. 1.1.
Indicatori de apreciere a eficienței economice a exploatarei resurselor minerale (activități extractive și de preparare)

Faza	Indicatorul	Modul de exprimare	Relația de calcul		Criteriul eficienței
Extracția	Investiția specifică $\left(s_r^e\right)$	lei/tona* masă minieră extrasă	$s_r^e = \frac{a_r^e}{q_r^e}$	$S_r^e = \frac{\sum a_{ri}^e}{\sum q_{ri}^e}$ i=1,2, în	q_r^e -maxim s_r^e -minim
	Productivitatea muncii W_r^e	tone*/om (m.c. în cazul gazelor naturale)	$W_r^e = \frac{q_r^e}{N_r^e}$	$W_r^e = \frac{\sum q_{ri}^e}{\sum N_{ri}^e}$ i=1,2, în	q_r^e -maxim W_r^e -minim

Faza	Indicatorul	Modul de exprimare	Relația de calcul		Criteriul eficienței
	Consumul de resurse energetice (K_r^e)	tcc/tona*	$K_r^e = \frac{e_j^e}{q_r^e}$	$K_r^e = \frac{\sum e_{ji}^e}{\sum q_{ri}^e}$ i=1,2, în j=1,2, în	q_r^e -maxim K_r^e -minim
	Costurile unitare de producție (c_r^e)	lei/tona*	$c_r^e = \frac{c_r^e}{q_r^e}$	$c_r^e = \frac{\sum c_{ri}^e}{\sum q_{ri}^e}$ i=1,2, în	q_r^e -maxim c_r^e -minim
	Eficiența economică a fondurilor fixe (z_r^e)	tona*/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază	$z_r^e = \frac{q_r^e}{f_r^e}$	$z_r^e = \frac{\sum q_{ri}^e}{\sum f_{ri}^e}$ i=1,2, în	q_r^e -maxim z_r^e -minim
	Eficiența energetică a fondurilor fixe (e_r^e)	tcc/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază	$e_r^e = \frac{e_j^e}{f_r^e}$ j=1,2, în e	$E_r^e = \frac{\sum e_{ji}^e}{\sum f_{ri}^e}$ i=1,2, în j=1,2, în	q_r^e -maxim e_r^e -minim
Prepararea în cazul minereurilor și cărbunilor	Randamentul de recuperare a utilului în concentrat η_r^p	%	$\eta_r^p = \frac{q_h^p}{q_r^p} \cdot 100$	$\eta_r^e = \frac{\sum q_{ri}^p}{\sum q_{ri}^e} \cdot 100$ i=1,2, în	
	Investiția specifică de fază (s_r^p)	lei/tona**	$s_r^p = \frac{a_r^p}{q_r^p}$	$s_r^p = \frac{\sum a_{ri}^p}{\sum q_{ri}^p}$ i=1,2, în	q_r^p -maxim s_r^p -minim
	Cumulată ($E + P$) (s_r^e)	lei/tona**	$s_{re}^p = \frac{a_r^e + a_r^p}{q_r^p}$	$s_{re}^p = \frac{\sum a_{ri}^e + \sum a_{ri}^p}{\sum q_{ri}^p}$ i=1, 2, 11, în	q_r^p -maxim s_r^e -minim
	Productivitatea muncii de fază (w_r^p)	tone**	$w_r^p = \frac{q_r^p}{N_r^p}$	$w_r^p = \frac{\sum q_{ri}^p}{\sum N_{ri}^p}$ i=1,2, în	q_r^p -maxim w_r^p -maxim

Faza	Indicatorul	Modul de exprimare	Relația de calcul		Criteriul eficienței
	Consumul de resurse energetice de fază $\left(K_r^p\right)$	tcc/tona**	$K_r^p = \frac{\sum e_r^p}{q_r^p}$	$K_r^p = \frac{\sum e_{ri}^p}{\sum q_{ri}^p}$ i=1,2, în	K_r^p -minim q_r^p -maxim
	Consumul cumulat de resurse energetice	tcc/tona**	$K_{rj}^c = K_r^e + K_r^p$	$K_{rj}^c = \frac{\sum e_{ji}^e}{\sum N_{ri}} + \frac{\sum e_{ri}^p}{\sum q_{ri}^p}$	K_{rj}^c -minim q_r^c -maxim
	Costurile unitare de producție	lei/tona**	$c_r^p = \frac{C_r^p}{q_r^p}$	$C_r^p = \frac{\sum C_{ri}^p}{\sum q_{ri}^p}$	c_r^p -minim q_r^p -maxim
	Eficiența economică a fondurilor fixe de fază	tone**/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază	$Z_r^p = \frac{q_r^p}{f_r^p}$	$Z_r^p = \frac{\sum q_{ri}^p}{\sum f_{ri}^p}$ i=1,2, în	Z_r^p -maxim q_r^p -maxim
	Cumulată $\left(Z_{rc}^p\right)$	tone**/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază $(E + P)$	$Z_{rc}^p = \frac{q_r^p}{f_r^e + f_r^p}$	$Z_{rc}^p = \frac{\sum q_{ri}^p}{\sum f_{ri}^e + \sum f_{ri}^p}$ i=1,2, în	Z_r^p -maxim q_r^p -maxim
	V_{rc}^p	lei cifră de afaceri/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază $(E + P)$	$V_{rc}^p = \frac{P_{mf}}{f_r^e + f_r^p}$	$V_{rc}^p = \frac{\sum P_{mfi}}{\sum f_{ri}^e + \sum f_{ri}^p}$	V_{rc}^p -maxim Z_r^p -maxim
	Eficiența energetică a fondurilor fixe $\left(E_r^p\right)$	tcc/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază	$e_r^p = \frac{\sum e_j^e + \sum e_j^p}{f_r^e + f_r^p}$ j=1, 2, în	$E_r^p = \frac{\sum e_{ji}^e + \sum e_{ji}^p}{f_{ri}^e + f_{ri}^p}$ i=1,2, în j=1,2, în	e_r^p -minim q_r^p -maxim

Notă: * tona de resursă minerală extrasă (minereuri, cărbune, țiței) și 1000 m.c. gaze naturale extrase; ** tone de concentrate metalifere sau uleiă preparată.

Semnificația simbolurilor utilizate:

$a_r^{e,P}$ - investițiile efectuate pentru extracție (e) și prepararea (P) a resurselor minerale;

$q_r^{e,P}$ - cantitatea de mineral (e) și de concentrat (P);

$N_r^{e,P}$ - numărul de muncitori utilizați pentru extracție (e) și prepararea (P);

$e_{ij}^{e,P}$ - consumul de resurse energetice (j) pentru extracția (e) și prepararea (P);

$f_r^{e,P}$ - valoarea medie anuală a fondurilor fixe din activitatea de bază în extracție (e) și preparare (P);

$C_r^{e,P}$ - cheltuielile de producție înregistrate în activitatea de extracție (e) și preparare (P), determinate conform relației:

$$C_j = \frac{C_e + C_P - P_{CS}}{\sum_{j=1}^n (P_j Q_j^m)}$$

unde: C_j - reprezintă cheltuielile alocate pentru cantitatea utilă "j" (în lei/an);

C_e și C_P - costul de producție pentru extracție (e) și preparare (P) (în lei/an);

P_{CS} - valoarea componentelor utile extrase secundar (în lei/an);

P_j - prețul unei tone de resursă în concentrate (lei/t);

Q_j^m - producția anuală de concentrate (tone);

n - cantitatea de concentrate ce constituie producția destinată vânzării (tone).

Analizele economice privind eficiența economică în industria extractivă, sunt fundamental diferite de cele utilizate în cazul resurselor reînnoibile sau în industria prelucrătoare. Teoretic, proprietarul unui zăcământ de resurse minerale atras în circuitul economic (fie că este un proprietar privat, fie că este statul), poate să-și facă un program de extracție în timp (pe toată durata de exploatare a întregului stoc de resurse minerale), în condiții de eficiență economică, în scopul obținerii unui profit maxim, în aceeași manieră ca și proprietarul unei întreprinderi producătoare de bunuri intermediare sau din industria prelucrătoare. Diferența constă în modul de stabilire a nivelului producției la care poate obține un profit maxim. Spre deosebire de proprietarul întreprinderii din industria prelucrătoare, proprietarul exploatării miniere va încerca să-și sta-

bilească în fiecare perioadă un anumit nivel al producției, care să-i permită obținerea unui profit maxim, în funcție de termenul de epuizare a stocului din resursa existentă în zăcământ. O asemenea modalitate de calcul va modifica obișnuita condiție de maximizare a profitului: venitul marginal (MR) trebuie să fie egal cu costul marginal (MC). Maximizarea profitului, în cazul industriei extractive trebuie să se bazeze pe costul de oportunitate al exploatării în timp a zăcământului respectiv, care reprezintă, de fapt, costul exploatării rezervei până la epuizarea stocului de resurse minerale. În acest caz, pentru maximizarea profitului trebuie să se calculeze așa-numitul cost al epuizării resursei (Hartwick, J.M., Oleweiler N.D. 1986 p. 188), când condiția inițială de maximizare a profitului din industria prelucrătoare: $P(MR) = MC$ devine în cazul resurselor epuizabile: $P = MR + \text{costul de oportunitate}$ în funcție de termenul de epuizare a resursei.

Pentru calcularea acestui cost proprietarul unei exploatări miniere, spre deosebire de cel al unei întreprinderi din industria prelucrătoare, trebuie să țină seama de modul de realizare a rentei miniere în orice perioadă de timp, ca și de termenul de recuperare a investiției efectuate.

În literatura de specialitate sunt prezentate în acest sens, două modele: modelul lui Gray și modelul lui Hotelling.

Modelul lui Gray se aplică, în general, numai în cazul în care, din start se admite existența unui preț constant, când proprietarul unei mine decide cantitatea de minereu care se poate extrage, în funcție de termenul de epuizare a resursei existente în zăcământ. În acest scop, autorul a presupus că trebuie respectate trei condiții: prețul unitar de comercializare pe piață va rămâne constant (în termeni reali) pe toată durata de viață a respectivei mine(1); producătorul (fie proprietarul, fie cel ce a concesionat mina) cunoaște cu certitudine cantitatea de minereu existentă în stoc (2); minereul existent în stoc are aceeași calitate (3). O dată ce sunt respectate aceste trei condiții costul de extracție depinde numai de cantitatea extrasă. Dacă mina este un bloc gigantic de minereu pur (de exemplu de minereu de cupru), iar prețul pe tonă rămâne constant, atunci costul marginal realizat prin extragerea unei bucăți din respectivul bloc de mineral crește de atâtea ori de câte ori s-au efectuat aceste extracții. Problema care se pune este dacă se cunoaște cu exactitate cantitatea ce trebuie extrasă în fiecare perioadă, în ordinea maximizării valorii actualizate a profitului obținabil prin exploatarea întregii cantități de minereu existentă în rezervă. Modelul lui Gray este atrăgător și aplicabil în practică, deoarece de multe ori pe piață materiile prime obținute din resurse minerale sunt comercializate la un preț relativ constant în timp.

Maximizarea profitului la o exploatare minieră necesită însă obținerea unui venit mare în funcție de costul de producție realizat în fiecare perioadă, până la epuizarea zăcământului. Calcularea profitului din fiecare an trebuie făcută în funcție de rata dobânzii, Gray ajungând la următoarea concluzie, condi-

ția de bază a unei activități miniere eficiente este ca ritmul de creștere al rentei să fie cel puțin egal cu rata dobânzii din fiecare perioadă analizată.

În cazul minelor care au rezerve de minereuri cu calități din ce în ce mai scăzute, pe măsură ce se pătrunde în adâncimea stocului, trebuie să se determine costul de extracție, ca și cel al preparării fiecărei tone brut-extrase dintr-un stoc neomogen din punct de vedere calitativ.

Variația calității minereului pe măsura pătrunderii în mină este o problemă de mare actualitate, mai ales în România care dispune de rezerve de resurse minerale cu conținuturi din ce în ce mai reduse. Dacă minereul existent în stoc nu este pur, costul extracției crește cu fiecare tonă extrasă în plus, în fiecare perioadă de timp, când resursa este disipată în toată roca, în filoane care variază din punct de vedere calitativ și cantitativ. În acest caz, costul extracției crește pe unitatea de resursă extrasă, deoarece conținutul său se diminuează, iar renta descrește progresiv. Deci costul marginal al extracției și al prelucrării primare a fiecărei tone de minereu au tendințe diferite.

Modelul lui Hotelling, inițial, s-a axat pe cazul exploatării unui stoc de resurse minerale dintr-o singură mină examinând posibilitatea de extracție optimă a resursei respective, privită din punct de vedere social, în scopul maximizării bunăstării sociale. Deși se referea la o singură mină, modelul lui Hotelling a fost utilizat și la nivelul întregii industrii extractive. Atât Gray (1916), cât și Hotelling (1931) în modelele lor, au plecat de la aceleași condiții privind eficiența extracției resurselor minerale, și anume că valoarea actualizată a unei unități omogene din stocul finit de resurse minerale trebuie să ofere elementele necesare elaborării unui model de extracție, principiu reflectat de condițiile 1 și 2, pe care le-au denumit condiții acoperitoare, care împreună cu condiția terminală și în funcție de dimensiunea stocului, pot constitui elemente de bază pentru elaborarea unui plan de extracție optimă, atât la nivelul industriei extractive cât și pentru o singură exploatare minieră.

Hotelling a avut o viziune proprie asupra metodelor de extracție a unei resurse dintr-un stoc finit demonstrând că evoluția unei industrii extractive competitive are aceeași evoluție cu cea a cererii de resurse minerale, dacă guvernul deține informații corecte asupra dinamicii prețurilor. De aceea, autorul a pornit de la presupunerea că industria extractivă trebuie analizată ca o singură exploatare minieră când prețul produsului minier poate fi considerat constant pentru o anumită perioadă. Totodată, a considerat că în industria extractivă curba cererii are o evoluție negativă și, la un moment dat, ca urmare a unui preț scăzut, poate apărea un echilibru pe piața fiecărui mineral atunci când oferta este egală cu cererea.

Extinderea modelului utilizat de Hotelling pentru activitatea economică a unei exploatări miniere la nivelul întregii industrii extractivă a presupus introducerea unor schimbări în alternativele de extracție în funcție de condițiile geominiere de exploatare a fiecărui tip de resursă minerală.

În opinia sa, evoluția prețului și a modalităților de extracție într-o industrie extractivă este afectată de: (a) creșterea costurilor de extracție; (b) creșterea ratei dobânzii; (c) introducerea unor taxe și impozite de către guvern; (d) scăderea calității minereului din rezervă; (e) volumul investițiilor necesare.

1.3. Eficiența economică în industriile producătoare de bunuri intermediare obținute din resurse minerale

Analiza eficienței economice a utilizării resurselor minerale în industriile producătoare de bunuri intermediare, în opinia noastră, trebuie făcută în raport cu tipul resursei de bază, încorporată în produsul respectiv, după cum urmează în continuare.

1. În cazul resurselor minerale trebuie să se țină seama de faptul că în industria extractivă un rol determinant îl are factorul natural. În decursul timpului, pentru satisfacerea consumului tot mai mare de resurse minerale, datorită epuizării zăcămintelor bogate și ușor accesibile, s-au atras în circuitul productiv zăcămintele cu conținuturi utile din ce în ce mai scăzute și cu condiții geominieră tot mai dificile de exploatare, ceea ce a determinat o creștere frecventă a costurilor de extracție, chiar în condițiile în care s-au aplicat metode și tehnologii specifice. Din aceste considerente apreciem că progresul tehnic la nivelul industriei extractive nu este întotdeauna însoțit de sporirea și chiar asigurarea eficienței economice a extracției și preparării resurselor minerale cu influențe sensibile asupra competitivității produselor manufacturate, în special al celor realizate de industria de prelucrare primară.

2. Atragerea în circuitul economic a noi zăcămintele este un proces amplu, care se derulează în mai multe etape (de la identificarea unor rezerve, confirmarea și includerea lor în categoria celor exploatabile, până la exploatarea propriu-zisă), pe parcursul cărora pot apărea modificări sensibile ale deciziilor inițiale; deci, în industria extractivă factorul timp are o influență mult mai mare decât în celelalte ramuri ale industriei și influențează sensibil nivelul tuturor indicatorilor economici. Cuantificarea influenței acestui factor asupra eficienței economice a exploatării și utilizării resurselor minerale este destul de dificilă, deoarece timpul poate fi, pe de o parte, un factor favorabil sau compensator ale efectelor nefavorabile ale factorului natural, iar pe de altă parte, un factor de agravare al acestor efecte prin prisma imobilizărilor de fonduri de investiții în industria extractivă.

3. Exploatarea resurselor minerale (mai ales când se face în carieră), contribuie la degradarea mediului înconjurător ceea ce impune evaluarea, pe de o parte, a daunelor pe care le produce, iar, pe de altă parte, la evaluarea eforturilor de înlăturare a acestor daune, factorul ecologic având o influență sensibilă asupra eficienței exploatării și utilizării acestor resurse. În plus, industriile de prelucrare primară, ca și cele de obținere a energiei electrice și termice

sunt considerate, în cea mai mare parte ca poluante, cu efecte majore asupra mediului înconjurător.

4. Pe măsura exploatării, în timp, unele rezerve de resurse minerale se epuizează sau devin din ce în ce mai puțin profitabile, ceea ce duce la închiderea unor exploatări miniere cu toate consecințele ce decurg dintr-un asemenea proces, dar mai ales cu disponibilizări de personal calificat numai în acest domeniu. Mai mult, la exploatarea în subteran a zăcămintelor de cărbuni și de minereuri metalifere se înregistrează boli profesionale deosebit de grave, cum ar fi silicoza. Pentru diminuarea acestor efecte nefavorabile asupra situației economice și a stării de sănătate a personalului se fac cheltuieli cu caracter social destul de mari (cheltuieli cu reprofilarea și reintegrarea în muncă a personalului disponibilizat, pentru crearea unor noi locuri de muncă, pentru construirea de spitale etc.); deci factorul social, mai mult ca în alte ramuri economice, are o influență sensibilă asupra eficienței exploatării și utilizării resurselor minerale.

Aprecierea eficienței economice a exploatării și utilizării eficiente a resurselor minerale, așa cum rezultă din cele prezentate mai sus, trebuie abordată prin prisma unui sistem de criterii – tehnologic, energetic, ecologic, social și economic – ținând seama atât de evoluția în timp a domeniilor analizate, cât și de atractivitatea acestor resurse în procesul de globalizare a economiei. Dacă criteriul economic va continua să rămână esențial în fundamentarea deciziilor în industria extractivă, totuși trebuie să se țină seama și de influențele celorlalte criterii, care pot avea efecte sensibile propagate în industriile prelucrătoare (tabelul nr. 1.2.).

Tabelul nr. 1.2.
Indicatori de apreciere a eficienței activităților de prelucrare primară a resurselor minerale

Indicatorul	Modul de exprimare	Relația de calcul	Criteriul
Randamentul de recuperare a substanței utile din:			
• concentrat	%	$\eta_1^m = \frac{Q^m}{Q^c} \cdot 100$	η_1^m -maxim η_2^m -maxim
• mineralul extras	%	$\eta_2^m = \frac{Q^m}{Q^c} \cdot 100$	Q^m -maxim
Consumul cumulat de forță de muncă	om-ore/tonă de produs primar	$C_{mj} = \sum_{i=1}^n K_{mi} + C_{ij} + C_{mj}$ $i \in M$	C_{mj} -minim Q^m -maxim

Indicatorul	Modul de exprimare	Relația de calcul	Criteriul
Productivitatea muncii • de fază	t. produs primar/pers.	$W^m = \frac{Q^m}{N^m}$	W^m -maxim Q^m_w -maxim
• cumulată	t. produs primar/pers.	$w_e^m = \frac{Q^m}{\sum N^e + \sum N^P + \sum N^m}$	W_e^m -maxim Q^m -maxim
Consumul cumulat de resurse energetice (K_{rm})	tcc/tonă de produs primar	$K_{rm} = \sum_{i=1}^n K_{ri} C_{im} + C_{rm}$ $i \in M$	K_{rm} -minim Q^m -maxim
Costurile unitare de producție (c^m)	lei/t. de produs primar	$c^m = \frac{\sum C^m}{Q^m}$	c^m -minim Q^m -maxim
Eficiența economică a fondurilor fixe (Z_r^m)	tone produs primar/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază	$Z_r^m = \frac{Q^m}{F_r^m}$	Q^m -maxim Z_r^m -minim
	lei cifră de afaceri/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază	$Z_{r(r)}^m = \frac{P_{mf}^m}{F_r^m}$	Q^m -maxim $Z_{r(V)}^m$ maxim
Eficiența energetică a fondurilor fixe	tcc/1000 lei fonduri fixe din activitatea de bază	$e_r^m = \frac{\sum E_r^m}{F_r^m}$	Q^m -maxim e_r^m -minim

Semnificația simbolurilor utilizate:

Q^m - cantitatea de materii prime și materiale obținută din prelucrări primare (m);

Q^c - cantitatea de (substanță utilă în concentrate) (c);

C_{mj} - consumul cumulat de forță de muncă (m) pentru obținerea unei tone de produs primar (j);

$N^{m,P,e}$ - numărul de personal din activității de prelucrare primară (m), preparare (P) și extracție (e) pentru obținerea produsului primar respectiv;

C^m - cheltuielile de producție din activitatea de prelucrare primară pentru obținerea produsului (m);

F_r^m - valoarea medie anuală a fondurilor fixe din activitatea de prelucrare primară;

p_{mf}^m - cifra de afaceri obținută în activitatea de prelucrare primară (p).

1.4. Probleme specifice eficienței exploatării și utilizării resurselor forestiere

Pădurea constituie una din principalele resurse naturale reînnoibile ale globului, dar care este utilizată abuziv și tăiată sălbatic, procesul de replantare fiind extrem de lung și dificil. Pădurea a fost și este sectorul care a furnizat și furnizează materiile prime necesare industriei, în principal din trei rațiuni:

1. creșterea populației și, implicit, a necesarului de hrană a mărit presiunea asupra pământului, ceea ce a avut ca rezultat lichidarea multor suprafețe împădurite; declinul suprafețelor împădurite, în multe regiuni, a devenit inevitabil pentru susținerea vieții;
2. utilizarea lemnului pentru foc și ca material de construcții a dus la o exploatare dură a pădurilor, la început în țările industrializate și, ulterior, în toate zonele globului bogate în resurse forestiere de calitate;
3. războaiele, de-a lungul timpului, au avut efecte dezastruoase asupra pădurii, în special a celor din Europa.

În fața unor asemenea presiuni asupra pădurilor s-a pus problema regenerării fondului forestier, implicit a cheltuielilor necesare și a efectelor obținabile.

A. Regenerarea fondului forestier este un proces îndelungat (apreciat la peste 50 ani), costisitor și cu influențe asupra mediului (schimbarea climei, eroziunea solului etc.). O dată cu dezvoltarea industriei de prelucrare a lemnului, fabricarea hârtiei și a mobilei, precum și cu amplificarea comerțului mondial cu produse manufacturate având ca principală materie primă lemnul, s-a înregistrat și un proces rapid de despădurire cu efecte majore asupra mediului natural, în special, asupra vieții și sănătății. Politicile în domeniul refacerii fondului forestier vizează, în principal, trei factori:

- procesele de despădurire și necesitatea obținerii lemnului pentru sectorul casnic;
- impactul unor esențe specifice de lemn din alte țări care dispun de un fond forestier mai mare și de calitate;
- încurajarea sectorului privat pentru a participa la regenerarea fondului forestier prin diferite modalități de plată (bani cash, scutiri de taxe și impozite pentru un număr de ani etc.).

Activității de regenerare a pădurilor a început să i se acorde o atenție aparte, în special în a doua jumătate a secolului al XX-lea când s-a pus problema adoptării unor politici axate pe raportul dintre termenul de recuperare a investițiilor efectuate pentru regenerarea fondului forestier și evoluția ratei dobânzii. În acest sens, în literatura de specialitate, au apărut diferite puncte de

vedere care se referă la faptul că în strategiile și politicile din silvicultură trebuie să se ia în considerare ratele de actualizare a dobânzii și a capitalului, în timp, în scopul argumentării oportunității efectuării cheltuielilor necesare refacerii fondului forestier (Alfred, 1968; Feldstein 1964, 1974; Arrow 1966; Arrow și Kurz 1970). Analiza ratei de actualizare se bazează pe costul de oportunitate. Astfel, prin sacrificarea altor proiecte alternative, rata de actualizare trebuie să fie egală cu rata costului social de oportunitate sau cu rata costului preferențial care pot fi definite ca "oportunitate ce măsoară posibilitatea ca societatea să poată alege proiectele alternative de investiții, în care se utilizează mai bine fondurile de investiții din mai multe considerente" (Kula, 1994, p. 80). În primul rând, cele mai bune alternative sunt cele din sectorul privat unde obiectivul în utilizarea ratei costului social de oportunitate este evitarea dispărării investițiilor. În al doilea rând, la estimarea ratei costului social de oportunitate, ca bază a analizelor ratei de actualizare, guvernele trebuie să utilizeze măsuri extreme, specifice, cum ar fi: realizarea unui minimum de beneficiu, considerat ca acceptabil pentru noile investiții făcute de mari firme private; determinarea stocului pieții în funcție de rata beneficiului, considerată ca reprezentativă pentru rata costului social de oportunitate; calcularea ratei medii marginale a beneficiului, care poate fi luată în considerare, într-o oarecare măsură, pentru alegerea modului de calcul a ratei de actualizare.

În al treilea rând, fondurile utilizate pentru finanțarea investițiilor din sectorul de stat vor determina reducerea investițiilor din sectorul privat, dar mai ales a consumului privat. În cazul finanțării publice a proiectelor de împădurire, dacă guvernele prevăd impunerea tuturor fondurilor existente pe piața de capital, atunci rata costului social de oportunitate va fi mai ridicată decât rata beneficiilor private, ajustată de imperfecțiunile pieții sau de externalități. În orice caz, cele mai multe proiecte finanțate de stat au ca scop reducerea consumului privat. Alternativele de alocare, în acest caz, se bazează pe modul de utilizare a ratei dobânzii, nu pe rata costului social de oportunitate.

B. În activitățile de împădurire se utilizează analizele cost-beneficiu, deoarece este normal să se cuantifice volumul masei forestiere, în funcție de înălțimea, greutatea sau cantitatea de lemn uscat. În cuantificarea volumului masei lemnoase se pot utiliza doi indicatori: rata anuală de creștere și sporul mediu anual. Primul indicator reprezintă rata anuală de creștere în volum în fiecare perioadă de timp, iar cel de-al doilea, rata medie de creștere de la plantare până la timpul de tăiere.

Unul dintre avantajele plantării arborilor, asemănător cu regenerarea naturală, se referă la posibilitatea selectării speciilor în funcție de obiectivele alese. Analiza speciilor este factorul crucial al succesului fiecărui program de împădurire. De multe ori, din considerente economice, autoritățile silvice pot

planta diferitele specii de arbori din alte rațiuni, cum ar fi: păstrarea cursurilor apelor; prevenirea alunecărilor de teren; păstrarea climei; protecția diferitelor specii de animale și plante bine cunoscute; influența diferitelor specii de arbori asupra fertilității solului. Clima și tipurile de soluri în localități constituie constrângeri naturale în analiza speciilor de arbori care trebuie plantați. Atunci când condițiile pentru creșterea arborilor sunt favorabile, trebuie alese cu discernământ diferitele specii, iar atunci când condițiile sunt nefavorabile, alegerea este limitată la un număr relativ mic de specii, în ambele cazuri, distribuția naturală a copacilor constituind regula de bază.

În general, programele de împădurire vizează trei obiective principale:

1. maximizarea valorii și a volumului fondului forestier din sectorul privat, în funcție de raportul cost-eficiență;
2. acoperirea cererii de locuri de muncă din sectorul rural;
3. crearea de locuri de recreere, educație, ca și de conservare, și înfrumusețare a mediului înconjurător.

Proiectele de împădurire trebuie să satisfacă anticipat anumite criterii de evaluare, susținute de analize cost-beneficiu și prezentate în continuare:

- a) Evaluarea costurilor și a beneficiilor pe baza costului de oportunitate a proiectelor de împădurire. Pentru evaluarea costurilor și a beneficiilor se iau în calcul și evoluțiile prețurilor pe specii de arbori. Este bine cunoscut faptul că multe resurse au utilizări alternative în economie, iar costul folosirii lor poate fi considerat în calculele de evaluare ca o alternativă, care trebuie să se refere nu numai la masa lemnoasă care este încorporată în bun, ci și la modul de alocare a acesteia în anii în care se recoltează, exprimată în termeni reali. Schimbările de preț, deși este obligatoriu să fie luate în calcul, în silvicultură sunt considerate ca având un caracter relativ (Kula, 1994, p. 86).
- b) Costul pământului este un alt element ce trebuie să fie luat în calcul în analizele cost-beneficiu. Prețul pe piață al pământului este reflectat prin costul său de oportunitate, care poate include și câteva elemente ale valorii capitalizate a subvențiilor necesare pentru producția agricolă. Costul de oportunitate trebuie totuși să țină seama și de ajustările ce apar atunci când se exclud subvențiile din prețul pe piață al unui produs agricol. Deci, atunci când se calculează prețul de piață al pământului se identifică veniturile reale obținabile prin utilizarea fiecărui teren propus pentru vânzare.
- c) Costul operațional (efectiv realizat) în silvicultură include munca utilizată, ca și amortizarea utilajelor și a materialelor folosite. Estimarea valorii acestor elemente se bazează pe calculul costului unitar, care se presupune egal cu costul marginal al proiectelor suplimentare de împădurire. Costul de oportunitate, în acest caz, se presupune că este egal cu costul fiecărui proiect analizat.

- d) Beneficiile din proiectele de împădurire sunt atât cuantificabile cât și ne-cuantificabile și provin din: veniturile din vânzarea pădurii; activități turistice, de recreere, educație și conservare a pădurii; utilizarea pădurilor în alte scopuri, valoarea finală a pământului ocupat de pădure, ca și de drumuri forestiere, astfel:
- veniturile ce provin din vânzarea lemnului depind în foarte mare măsură de evoluția prețurilor pentru fiecare esență de lemn. În literatura de specialitate se apreciază că dacă prețul lemnului crește cu până la 2% anual, prețul real va crește cu 1-2% (Porter și Cristy -1962; Barnett și Morse – 1963; Hiley – 1967 și Kula – 1988);
 - activitățile de recreere și educație sunt adiacente activităților din silvicultură, dar necesită efectuarea unor investiții, uneori ne semnificative (Kula, 1994). Câteodată aceste beneficii nu sunt luate în considerare la evaluarea proiectelor de împădurire, mai ales pentru zonele situate în apropierea localităților. Pentru utilizarea pădurilor ca locuri de recreere sunt necesare, în cele mai multe cazuri, investiții din alte fonduri decât cele pentru proiectele de împădurire. Efectele multiple ale distrugerii pădurilor ar trebui incluse în totalul cheltuielilor de producție, deși nu sunt considerate cheltuieli de investiții specifice silviculturii;
 - valoarea finală a pământului și drumurilor de acces, inclusă în analiza cost-beneficiu, reprezintă, de fapt, valoarea inițială pe baza căreia se fac toate calculele de împădurire.
- e) Rata de actualizare se bazează pe evoluția ratei dobânzii calculate de la primul până la ultimul an, deci pe toată perioada de investiție.
- f) Distribuția echilibrată a veniturilor este o parte importantă a analizelor cost-beneficiu. Într-o anumită măsură, una din țintele silviculturii o constituie redistribuirea veniturilor contribuabililor prin reducerea șomajului (prin împădurire se ocupă noi posturi), ceea ce reprezintă efectele distribuției autocontrolate. Câteodată, sunt necesare informații în plus pentru identificarea măsurii în care fiecare proiect de împădurire prevede locuri de muncă pentru cei care, încă din această fază, sunt considerați lucrători sezonieri, cu influențe mari asupra deciziilor de alocare a fondurilor necesare împăduririi.

C. Proiectele de împădurire a terenurilor private se bazează pe siguranța unor asemenea afaceri. Sunt puține cazurile în care plantarea unor arbori se face în scopuri ornamentale, guvernele dând proprietarilor privați anumite alocații pentru plantarea unor specii valoroase. În afară acestor alocații, un impact similar asupra înțelegerilor guvern-proprietari privați îl are utilizarea unor *taxe stimulative, ca și prețul lemnului*, care stau la baza calcului profitabilității proiectelor de investiții în silvicultură. În general, sunt multe variabile care descurajează potențialii investitori în silvicultură cum ar fi rata reală a dobânzii. Dacă rata reală a dobânzii crește în termeni reali, efectele negative vor fi duble, deoarece, în primul rând costurile vor crește rapid și îi va descuraja pe investitorii

potențiali iar, în al doilea rând, investirea banilor în depozite la bancă apare mai atractivă decât utilizarea banilor în proiecte pentru silvicultură. O influență negativă asupra investițiilor în silvicultură o are prețul pământului, deoarece împădurirea reduce posibilitatea vânzării acestuia. Prețul bunurilor agricole alternative care se pot obține prin cultivarea pământului adesea au o influență negativă. Cu cât acestea sunt mai mari și duc la obținerea unor rate scăzute a profitului, cu atât se reduc investițiile în silvicultură.

D. Problema optimului rotației speciilor de arbori este una dintre cele mai interesante probleme în economia resurselor forestiere și implică selectarea timpului optim al tăierii arborilor în funcție de vârsta pădurii și esențele copacilor. În practică, perioada de recoltare depinde de mai mulți factori cum ar fi, utilizarea finală a copacilor (mobilă, furnire estetice, celuloză etc.), costul recoltării și prețul lemnului în perioada de tăiere.

De asemenea, extinderea sau scurtarea perioadei optime de rotație sunt influențate direct de sistemul de taxe. Cele mai relevante taxe sunt:

- taxe pe vânzarea masei lemnoase care reprezintă taxa aplicată venitului pe care l-a putut obține proprietarul prin comercializarea lemnului, influențate de creșterea sau descreșterea prețului pe piață, ca și de mărimea perioadei între plantare și recoltare;
- alocațiile guvernamentale, sub formă de subvenție (taxe negative), care reduc costurile inițiale ale plantării și scurtează perioada de rotație;
- taxa de utilizare a pământului, impusă de guvern pe hectarul cumpărat pentru utilizări forestiere, care poate fi echivalentul creșterii costului resursei forestiere la agentul economic și poate duce la sporirea perioadei de rotație pentru a obține un profit maxim (copacii sunt tăiați atunci când dau o masă lemnoasă mai voluminoasă);
- licențe acordate pentru împădurire, pentru hectarul luat ca bază de calcul și care are efecte similare cu taxa de utilizare a pământului;
- taxa pe profit este fixată în raport cu profitul obținut prin vânzarea lemnului și nu afectează intervalul optim de rotație;
- schimbările în nivelul ratei dobânzii, parametru esențial, care afectează direct rezultatele finale. O rată mare a dobânzii va scurta durata de rotație optimă și va determina atragerea investitorilor care doresc să-și recupereze mai rapid capitalul investit.

ANEXĂ

Anexa nr. 1.1

Metode de calcul a influenței factorului timp

La întreprinderile miniere (în special la exploatarea în subteran) investițiile făcute înainte de darea minei în exploatare reprezintă numai o parte din investițiile totale, care dețin o pondere minimă. Reprezentarea acestor cheltuieli se face sub forma fluxului bănesc care reflectă particularitățile de exploatare a multor zăcămintele.

Suma investițiilor și a cheltuielilor de exploatare propriu-zise formează un flux bănesc de cheltuieli (notat cu “-”), iar veniturile realizate din producție formează un flux bănesc invers (notat cu “+”). Soldul acestor fluxuri bănești poate fi zero, pozitiv sau negativ și se poate modifica radical în timp, relevând eficiența sau ineficiența acestor activități. Pentru reprezentarea factorului timp, în calculele economice se utilizează mai multe metode.

La baza acestor metode stau calculele procentuale sub una din formele:

O anumită mărime “ A_0 ” în “ t ” ani se transformă:

a) fie în: $A_t = A_0 (1+E)^t$

unde: E reprezintă o anumită normă anuală de creștere și presupune de fapt o evoluție în salturi a mărimii A_0 .

b) fie în: $A_t = A_0 \times e^{Et}$

ceea ce reprezintă o creștere continuă a mărimii “ A_0 ” iar “ e ” semnifică baza logaritmilor naturali.

Conform acestor accepțiuni, mărimea E poate lua diferite valori în funcție de tipul investițiilor făcute sau analizate.

Mărimea normei de discontinuitate E nu are o valoare propriu-zisă, utilizându-se pentru determinarea eficienței economice a investițiilor, de exemplu, $E = 0,08$ sau pentru cazul introducerii tehnicii noi, $E = 0,10$. De exemplu, în cazul industriei extractive a substanțelor minerale metalifere, norma de discontinuitate E are valori diferite în funcție de calitatea și mărimea zăcămintului, precum și de tipul de exploatare. În industria extractivă, spre deosebire de celelalte ramuri industriale, pentru menținerea capacităților de producție la parametrii proiectați, în cazul zăcămintelor la care condițiile geominiere devin tot mai nefavorabile (accesibilitate tot mai grea, conținuturi mai scăzute), se acordă așa-numitele “investiții de menținere a capacităților de producție”, care în multe cazuri au valori de până la 70% din valoarea inițială. Deoarece norma de discontinuitate E variază de la o exploatare la alta, aceasta poate lua valori cuprinse fie între 0,08-0,10 pentru noile investiții în care $t > 10$ ani, fie între 0,05-0,08 pentru investițiile de menținere a capacităților de producție la parametrii proiectați. În acest mod, influența factorului timp poate fi diferențiată în funcție de tipul și faza în care se face analiza activității economice a unei exploatare miniere.

Capitolul 2

EXPLOATAREA ȘI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR DE PETROL, GAZE NATURALE ȘI PRODUSE PETROLIERE

Sistemul statistic și informațional actual are multe lacune; din acest motiv, la realizarea unor analize care să folosească întreg setul de indicatori propuși în tabelul nr. 1.1 pentru evaluarea eficienței economice a utilizării resurselor naturale pe filiere tehnologice de prelucrare primară, în capitolele următoare se vor utiliza doar acei indicatori considerați relevanți pentru resursa respectivă și pentru care există date disponibile (anexa nr. 2.1).

România are pe uscat și pe mare o suprafață cu roci sedimentare și condiții de acumulare a hidrocarburilor de aproximativ 130000 km². În această suprafață, condițiile geologice de formare și acumulare a hidrocarburilor sunt foarte diferite, peste 95% din aceste rezerve fiind plasate la adâncimi ce depășesc 3500 m, cu influență directă asupra eficienței activității de exploatare.

2.1. Industria extractivă a hidrocarburilor în contextul economic național

România era recunoscută în literatura de specialitate ca fiind prima țară din lume cu producție de țiței înregistrată oficial (275 tone extrase în anul 1857). Legile miniere din anii 1895 și 1924 au stimulat pătrunderea capitalului străin, ceea ce a dus la înființarea a numeroase societăți cu capital mixt (Astra Română-Shell, Steaua Română, Româno-Americană, Concordia, Creditul Minier ș.a.). Dacă în anul 1900 se extrăgeau 0,250 mil. tone (locul 3 în lume după Rusia și SUA), 1,1 mil. tone în anul 1920 (locul 4 în lume), în 1937 producția maximă interbelică a fost de 7,147 mil. tone, pentru ca în anul 1976 să se atingă o producție maximă de 7 mil. tone (locul 20 în lume); după acest an, declinul producției de petrol a început să devină vizibil, tendință înregistrată și în zilele noastre.

În ceea ce privește exploatarea gazelor naturale, aceasta a demonstrat încă din anul 1909, prin sonda nr. 2 Sărmășel, când s-a pus în evidență primul zăcământ de gaze din Bazinul Transilvaniei. Pe seama rezervelor descoperite și a dezvoltării consumului industrial, producția de gaz metan s-a dezvoltat continuu până în anul 1976 (când s-a înregistrat un maxim de 29,8 mld. mc) și s-a menținut la niveluri relativ ridicate până în anii 1985-1988. După această perioadă, consecința a gradului de exploatare, potențialul productiv al zăcămin-

telor (debite și presiuni) a scăzut, conducând la o diminuare constantă a producției de gaz metan.

Oricum, activitățile menționate au permis ca în cei peste 140 de ani, cât însumează istoria exploatării petrolului și a gazelor în România, să fie puse în evidență 380 structuri cu petrol și 154 structuri cu gaze naturale. Dacă se are în vedere faptul că prima rafinărie din Europa a început să funcționeze în România, în anul 1857 la Râfov lângă Ploiești¹, studii realizate de experți români și străini arată că industria de prelucrare a țițeiului din România este cea mai importantă din Europa Centrală și de Est, distingându-se nu atât prin amploare și tradiție, cât și prin unele caracteristici cum ar fi: complexitatea (capacitatea de cracare catalitică și indicii de complexitate Nelson) este cea mai mare din țările CEE și comparabilă cu media europeană (anexa nr. 2.2); integrarea principalelor rafinării cu unități petrochimice (anexa nr. 2.3), în vederea furnizării de materii prime pentru industria petrochimică din aval, la costuri și calitate constantă, racordări de conducte formând o rețea complexă între rafinării și piața de materii prime și produse petroliere etc.

Activitatea de bază a industriei petroliere constă în valorificarea rezervelor de țiței și gaze naturale dovedite, de rafinare a țițeiului și de obținere a produselor petroliere de primă prelucrare, cât și de distribuție și comercializare a produselor petroliere, care se realizează prin, intermediul a două societăți naționale (SN PETROM București și SN ROMGAZ Mediaș²

Valorificarea rezervelor de țiței și gaze naturale se face prin intermediul unui important număr de capacități de producție cuprinzând, în principal: circa 16900 de sonde de extracție țiței și gaze naturale; 848 de parcuri de colectare și separare a amestecurilor de țiței, gaze, apă extrase prin sonde; 21 de instalații de dezbenzinare și uscare a gazelor; două stații de deetanizare a gazelor; 254 de stații de comprimare a gazelor în câmpurile de extracție și în sistemul de transport; peste 35000 km de conducte în câmpurile de extracție, pe sistemele de transport și distribuție a gazelor naturale; trei platforme de foraj destinate valorificării rezervelor de hidrocarburi de pe platoul continental al Mării Negre etc.

¹ Istoria industriei petroliere din România de peste 140 ani consemnează și alte originale priorități cum este, de exemplu, iluminarea cu petrol lampant a orașului București încă din anul 1857.

² Conform HG nr.334/28.04.2000, SN ROMGAZ Mediaș s-a divizat în următoarele structuri organizatorice:

SN Transport Gaze Naturale TRANSGAZ SA;
SC Exploatare și Producție a Gazelor Naturale EXPROGAZ SA;
SC Distribuție a Gazelor Naturale DISTRIGAZ SA;
SC Distribuție a Gazelor Naturale DISTRIGAZ SUD SA;
SN Depozitare Subterană a Gazelor Naturale DEPOGAZ SA.

Sectorul de rafinare a țițeiului din România cuprinde un număr de 10 societăți comerciale cu o capacitate totală de prelucrare la sfârșitul anului 1989 de 34 mil. tone/an, dar care prin restructurare și raționalizare, prin scoaterea din funcțiune a câte unui modul de câte 3,5 mil. tone/an din cele cinci rafinării mari, în anul 1998 s-a ajuns la o capacitate activă de cca 20 mil. tone/an. Cele 10 rafinării sunt specializate în prelucrarea de țițeiuri din țară și din import, dintre care cinci rafinării sunt considerate mari¹ (PETROBRAZI, PETROTEL, RAFO, ARPECHIM și PETROMIDIA) și cinci rafinării sunt considerate mici (ASTRA, VEGA, STEAUA ROMÂNĂ, DĂRMĂNEȘTI, PETROLSUB).

2.2. Caracteristicile industriei de exploatare a hidrocarburilor din România

a. Dezvoltarea eficientă a industriei extractive a țițeiului în România presupune modernizarea unei ramuri cu vechie tradiție, ce asigură cca 1/3 din volumul țițeiului livrat capacităților de rafinare, o industrie aflată acum mult sub nivelul tehnologic mondial, stare defavorabilă accentuată și de condițiile naturale dificile, specifice unor zăcăminte aflate într-un stadiu avansat de depletare.

Din rezervele recuperabile de țiței și condensate de categorie A+B puse în evidență până la 01.01.1998, s-au extras 76% din rezerve, rămânând de extras 24%. Rezervele inițiale exploatabile pe seama energiei naturale a zăcămintelor au fost extrase în proporție de 85,5%, iar din cele pe seama aplicării metodelor de creștere a factorului de recuperare s-au extras 41,6%. Ca urmare, în fondul actual de rezerve predomină rezerve secundare (52,2%).

Din punct de vedere al repartizării pe unități geologice majore, 50,9% din rezervele descoperite se localizează în Carpații Orientali, 25,3% în Platforma Moesică, 15,7% în Depresiunea Getică, iar restul de 8,4% în alte șase unități geologice. Pe trepte de adâncime, numai 2,1% din rezervele descoperite până în prezent se situează la adâncimi mai mari de 3500 m.

Rezervele estimate ca posibil a fi descoperite în viitor, calculate cu factori primari la nivelul celor realizate în prezent, reprezintă cca 9,5-15,7% față de cele descoperite până în prezent.

Producția de țiței (tabelul nr. 2.1) realizată în trusturi de foraj și extracție ce au în exploatare mari bazine petrolifere este influențată, în principal, de vechimea exploatării acestora, care le conferă o tendință similară de comportare în timp (tabelul nr. 2.2).

¹ Clasificarea în rafinării mari și mici a fost făcută pe baza criteriilor legate de capacitatea de producție, vechimea echipamentului, complexitatea tehnologică și sursa de aprovizionare cu țiței (anexa nr. 2.4).

Tabelul nr. 2.1
Producția fizică

	U.M.	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Țiței extras	mii t	6713	6737	6717	6626	6517	6309
Gaze naturale	mil.mc	21318	19598	19016	18162	15916	14441
Țiței supus prelucrării	mii t	13191	14744	15259	13426	12429	12520
Benzine	mii t	3078	3779	3922	3671	3642	3627
Petroluri	mii t	394	362	248	185	168	181
Motorine	mii t	3731	4688	4695	4197	3952	4035
Păcură	mii t	3711	3376	2984	2405	2083	1941
Uleiuri minerale	mii t	230	231	208	217	171	155
Bitum de petrol	mii t	319	340	347	350	305	241
Gaze lichefiate (aragaz)	mii t	239	259	280	264	242	304

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1999.

Tabelul nr. 2.2
Nivelul principalilor indicatori de producție în extracția țițeiului

- % din total ramură -

Unitatea organizatorică	Țiței net extras	Țiței extras prin erupție	Țiței extras prin pompaj	Debit mediu de țiței	Total fluid extras	Procent de impurități	Număr de sonde
TFE Bolintin	21,6	2,7	29,1	105,1	52,8	95,0	23,0
TFE Boldești	21,3	14,4	23,2	94,1	14,8	82,5	22,1
TFE Pitești	18,3	16,2	18,8	101,6	14,1	84,1	19,3
TFE Arad	12,1	15,1	10,1	94,1	8,0	81,4	11,5
TFE Moinești	11,2	3,5	15,9	61,2	5,2	73,7	18,2
TFE Tg.Jiu	8,1	11,2	2,9	109,3	4,2	76,6	5,8
Petromar	7,4	36,9	-	6110,2	0,9	0,3	0,1

Sursa: Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.

Astfel, pentru zonele vechi este specifică ponderea mare a impurităților în fluidul extras (82,5-95%), a numărului de sonde în producție (19-23%), a țițeiului extras prin pompaj (18,8-29%) și a producției în volumul total realizat la nivelul ramurii (18,3-21,5%). Ca urmare, activitatea de cercetare geologică, de foraj și de producție vizează, în prezent, descoperirea rezervelor la mare adâncime și a celor din platoul continental al Mării Negre. De aceea, gradul mai redus de participare a rezervelor secundare la realizarea producției indică dificultăți materiale și tehnologice generate de aplicarea proceselor de recuperare intensivă la scară industrială.

Prin urmare, extracția rezervelor de țiței existente a necesitat un cost mediu de 1664,25 mii lei/tonă (tabelul nr. 2.3). Față de acest nivel mediu, unită-

țile extractive au realizat abateri semnificative, cele mai mari costuri fiind înregistrate la TFE Moinești (2223,17 mii lei/tonă) și la TFE Bolintin (1925011 mii lei), datorită condițiilor dificile specifice vechimii exploatării și gradului diferit de aplicare a metodelor de recuperare intensivă. De exemplu, pentru unitățile care aplică preponderent (peste 90%) aceeași metodă de recuperare (injecția de apă), abaterea costului unitar de producție este de 70% (TFE Moinești a realizat 2223,17 mii lei/tonă față de 1312160 mii lei/tonă în cazul TFE Pitești).

Remarcăm faptul că, în structura costului de producție, ponderea cea mai mare revine cheltuielilor pentru amortizarea capitalului fix (39-41%), în timp ce celelalte cheltuieli importante (pentru combustibili, energie și apă, respectiv pentru salarii și cota pentru descoperiri rezerve) au o pondere aproximativ constantă, de 9-11% fiecare.

Valorificarea rezervelor secundare se face prin suplimentarea energiei de zăcământ cu ajutorul unui fluid injectat în zăcământ, iar acesta reprezintă factorul care influențează în cea mai mare parte nivelul consumului de energie în extracția țițeiului (anexa nr. 2.5).

Tabelul nr. 2.3
Costurile de producție realizate în industria extractivă
a țițeiului, în anul 1998

- mii lei/tonă -

Unitatea organizatorică	Costul de producție	Costul țițeiului extras prin metode avansate de recuperare
TFE Bolintin	1925,011	4927,272
TFE Boldești	1444,071	3926,472
TFE Pitești	1312,16	4893,495
TFE Moinești	2223,166	4611,604
TFE Arad	1575,426	4074,924
TFE Târgu-Jiu	1278,800	2934,429
Cost mediu zona de uscat	1665,498	3605,799
PETROMAR	2035,655	-

Sursa: *Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.*

Fiind un indicator important în aprecierea eficienței procesului de obținere a unei resurse energetice cum este țițeiul, consumul energetic specific direct (la nivel de ramură) este relativ scăzut, de 0,1124 tcc/tonă țiței pentru faza de extracție, reprezentând 8% din echivalentul energetic al țițeiului extras, dar mai crescut, de cca 0,1757 tcc/tonă țiței pentru fazele de foraj, extracție și transport a țițeiului, reprezentând 12,6% din echivalentul energetic al țițeiului. Având în vedere că energia înglobată în utilaje reprezintă, în medie, cca 0,046 tcc/tonă

țiței¹, aportul energetic net al țițeiului extras (energia netă disponibilă) este de 1,2416 tcc/tonă țiței în urma fazei de extracție (randament de extracție 88,7%) și de 1,1783 tcc/tonă țiței în fazele de foraj, extracție și transport (randament de extracție a țițeiului de 84,1%). Aceste consumuri se modifică pentru țițeiul extras prin procesele de recuperare intensivă și pot diminua considerabil randamentul de extracție (tabelul nr. 2.4).

Volumul investițiilor alocate industriei extractive a țițeiului (tabelul nr. 2.5), investiții care au scăzut constant în ultimii ani, este destinat preponderent (65%) activității de foraj și extracție propriu-zisă, lucrărilor pentru construirea și echiparea sondelor de exploatare și de promovare a rezervelor prin lucrări de recuperare intensivă. Păstrarea, în continuare, a acestui ritm de investiții permite menținerea nivelului actual a gradului de asigurare a producției din rezerve (25 ani), în condițiile în care are loc accentuarea declinului natural al zăcămintelor.

b. Dezvoltarea eficientă a industriei extractive a gazelor naturale pentru a asigura cantitățile de gaz metan necesare cererilor de consum, atât ca materie primă, cât și ca resursă energetică presupune extinderea exploatării unor zăcăminte cu parametri mai puțin favorabili decât cei care au caracterizat evoluția ramurii până în prezent.

Tabelul nr. 2.4
Consumul energetic și randamentul de extracție pentru unele metode de recuperare intensivă a țițeiului

Indicatorul	U/M	Metoda de recuperare		
		injecție de apă	injecție de abur	combustie subterană
1. Consum specific suplimentar caracteristic metodei de recuperare	tcc/t	0,0292	0,9746	0,1964
2. Consum specific total ^{*)}	tcc/t	0,2509	1,1953	0,4181
3. Randamentul de extracție a țițeiului ^{**)}	%	82,1	14,7	70,2

Notă: * s-a inclus consumul suplimentar al metodei de recuperare intensivă, consumul pentru extracție, foraj și transport, precum și consumul cumulat;

****s-a calculat prin raportare la puterea calorică a țițeiului.**

Sursa: Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.

¹ Studii de economie industrială, nr. 23, IEI, București, 1982.

Tabelul nr. 2.5
Dinamica investițiilor în industria hidrocarburilor
- mld.lei/preturi curente -

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1. Extracție petrol și gaze	224634	472118	534550	871383	2366229	3570187
2. Prelucrare țiței	18866	43386	100793	115079	236586	558799
TOTAL – industrie	1410758	2951821	5402901	9186765	19771596	27568154

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1999.

În ceea ce privește rezervele recuperabile de gaze din România, din volumul total al acestora, 73% se află în patrimoniul SN ROMGAZ Mediaș și 27% în evidența SNP PETROM. Potențialul actual de rezerve al României este alcătuit din 73,4% rezerve existente și 26,6% rezerve de perspectivă. Din totalul rezervelor existente în zăcăminte, 36% sunt de joasă presiune (sub 20 atm), iar cca 64% sunt cu presiuni mai mari de 20 atm. (de înaltă și medie presiune). În Depresiunea Transilvaniei, din rezerva totală existentă, numai 57% din zăcăminte au presiuni mai mari de 20 atm.

Rezervele existente sunt localizate în 274 de structuri geologice, răspândite inegal pe teritoriul țării, atât în zona de uscat (98,8%), cât și pe platoul continental al Mării Negre (1,2%). Cele mai importante structuri și, respectiv, rezerve sunt concentrate în Depresiunea Transilvaniei (65%), restul fiind localizate în zona extracarpatică. Zăcămintele de gaze naturale sunt situate la adâncimi cuprinse între 200 și 4300 m; din totalul rezervelor de uscat 94,9% se află la adâncimi de peste 3500 m, iar restul de 3,9% la adâncimi mai mici de 3500 m.

Rezervele de perspectivă din Depresiunea Transilvaniei (21,3%) vor fi depășite în viitor de cele posibil de descoperit în Depresiunea Getică (24,7%).

Producția de gaze naturale (tabelul nr. 2.1) are o tendință descrescătoare, explicată în cea mai mare parte prin situația rezervelor și evoluția acestora, precum și prin trecerea la exploatarea unor zone cu condiții mai dificile și parametri mai scăzuți. Astfel, presiunea medie de colectare a gazului metan în câmpurile de extracție s-a redus cu cca 4-6% anual, ajungând de la 60-64 bari în 1975-1980, la circa 15-25 bari după anul 1990. Acest fapt, corelat cu atingerea unui factor de recuperare înalt pentru majoritatea zăcămintelor aflate în exploatare (Filitelnic 55,9%, Grebeniș 44,5%, Deleni 51,4%, Sânmartin 52,5%, Sărmășel 52,1%, Bazna 66,5%, Târgu-Mureș 58,8%, Copșa Mică 79% și Noul Săsesc 81%), din care unele cu pondere mare în producție, a determinat, de asemenea, accentuarea declinului din ultimii ani.

Față de alte ramuri, extracția gazului metan nu necesită cheltuieli ridicate de exploatare. Astfel, raportat la o tcc, costul gazului metan este de peste nouă ori mai mic decât cel al țițeiului (58936 lei/tcc față de 548077 lei/tcc). Evoluția costului de producție și a structurii acestuia (tabelul nr. 2.6) evidențiază câteva

caracteristici specifice acestei activități: ponderea mare, de peste 50%, a cheltuielilor pentru descoperiri rezerve; participarea redusă și relativ constantă, de cca 10% a cheltuielilor cu salariile; creșterea, atât în valoare absolută, cât și ca pondere, până la 4,4%, a cheltuielilor cu combustibilii, energia și apa, ca urmare a accentuării dificultăților generate de scăderea presiunilor de zăcământ și necesitatea asigurării transportului.

Trebuie menționat că pentru cele trei schele de producție a gazului metan există diferențieri ale costurilor de producție, astfel: 188985 lei/1000 mc la schela Mediaș, 193822 lei/1000 mc la schela Târgu-Mureș și 387810 lei/1000 mc la schela Ploiești. În cazul schelei Ploiești, costurile de producție sunt duble față de costul mediu al ramurii (203496 lei/1000 mc) ca urmare a cotei de amortizare mai mari, corespunzătoare unor cheltuieli sporite de realizare a sondelor și a cheltuielilor suplimentare pentru înmagazinarea subterană a gazelor.

Tabelul nr. 2.6
Evoluția costului de producție și a structurii acestuia pentru extracția gazului metan

- % -

Elemente de cheltuieli	1995	1996	1997	1998
Materii prime și materiale	1,7	2,3	1,9	3,0
Combustibili, energie, apă	0,5	0,5	1,3	4,4
Amortizarea capitalului fix	35,3	30,7	27,4	27,1
TOTAL CHELTUIELI MATERIALE	39,2	38,5	33,4	37,3
Salarii, impozite, CASS	10,3	9,4	9,8	9,8
Cheltuieli pentru descoperiri rezerve	49,8	51,8	56,2	51,8
TOTAL CHELTUIELI CU MUNCA VIE	60,8	61,8	66,6	62,7
COST TOTAL				
%	100	100	100	100
LEI/1000 MC	115926	182229	184731	203496

Sursa: *Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.*

Din punct de vedere al necesarului energetic, activitatea de extracție a gazului metan solicită un consum relativ redus, de cca 6%, comprimarea gazelor fiind cea care consumă cea mai mare parte din necesarul energetic. Comprimarea gazelor s-a realizat în proporție de 20% cu compresoare acționate electric (cu un consum specific mediu de 20,873 MWh/1 mil.mc) și 80% prin compresoare utilizând agent termic (cu un consum specific mediu de 5,969 tcc/1 mil.mc) (anexa nr. 2.6).

Pentru cele opt structuri gazeifere din Depresiunea Transilvaniei, consumurile energetice suplimentare, ca urmare a introducerii unei noi trepte de presiune, sunt minime și afectează în mică măsură randamentul de extracție, și reprezintă 2% din valoarea energetică a gazului metan extras (exemplul struc-

turii Deleni). Dacă se are în vedere și consumul energetic al activității de transport, acest consum se majorează, în medie, cu 0,6% astfel încât conținutul energetic al gazului metan ajuns la consumatorul final este diminuat cu cca 1,8-2,6%.

Specifică industriei extractive a gazului metan este și evoluția sezonieră a producției, variație impusă de consumator (anexa nr. 2.7). De aici rezultă că o altă activitate consumatoare de energie, prin care se urmărește asigurarea vârfului de consum în perioada de iarnă, este înmagazinarea subterană a gazului metan în zăcămintele de la Urziceni și Butimanu. Ținând seama de consumul mediu realizat de cele două stații de comprimare, echivalentul energetic al gazului metan se reduce prin înmagazinare subterană cu cca 1,1%, astfel încât conținutul energetic al acestuia (având în vedere și consumurile specifice din fazele anterioare) se diminuează cu 2,9-3,7%.

Volumul de investiții (tabelul nr. 2.5) a fost destinat în proporție de 56,8% activității de cercetare geologică pentru descoperirea de noi rezerve și 29,6% pentru activitatea de foraj de exploatare și de creare de noi capacități de producție. Utilajul de suprafață, de construcție relativ simplă, specific sondelor în erupție, reprezintă 4,7% din totalul investițiilor, iar stațiile de comprimare a gazelor 8,9%. Această structură reflectă particularitatea exploatării zăcămintelor de gaze prin energia proprie de zăcământ a acestora, care nu reclamă o dotare cu utilaje costisitoare.

c. Schimbările majore din economia României au adus modificări sensibile în **sectorul de rafinare a țițeiului**. Ca urmare a reducerii importurilor de țiței și a scăderii producției de țiței indigen, în contextul restructurării întregii economii, s-a impus și restructurarea sectorului de prelucrare a țițeiului prin reducerea capacității de prelucrare de la 34 mil. tone de țiței/an la 20 mil. tone de țiței/an. Această reducere de prelucrare are implicații majore pe plan energetic, dar mai ales în sectorul petrochimic și în infrastructura din aval care utilizează produse petrochimice. Toate aceste modificări explică scăderea producției de produse petroliere (tabelul nr. 2.1), în condițiile în care și oferta de produse petrochimice s-a adaptat la cererea de pe plan european.

După cum rezultă din datele prezentate, cererea internă de produse petroliere se orientează sensibil spre produsele ușoare ca urmare a creșterii gradului de motorizare determinat de creșterea standardului de viață. Necesitatea alinierii specificațiilor de calitate ale carburanților și combustibililor produși în România la normativele internaționale privind protecția mediului ambiant va determina o deplasare a consumului către combustibili ecologici. Astfel, până în anul 2003 benzina fără plumb va reprezenta peste 80% din consumul total, iar motorina cu conținut redus de sulf va reprezenta peste 50%.

Față de industria extractivă a hidrocarburilor, în sectorul de rafinare a țițeiului se înregistrează costuri de producție cu valori mai ridicate (tabelul nr. 2.7). Aceste costuri variază semnificativ de la o rafinărie la alta, în funcție de

specializarea fiecărei rafinării în prelucrarea unor tipuri de țiței cu rezultate optime în profilul tehnologic, în condițiile asigurării unui necesar de 12 mil. tone de țiței din import, corespunzător asigurării programului energetic (anexa nr. 2.8) și a programului petrochimic de funcționare cu două pirolize. Oricum, în structura costului de producție din industria de rafinare a țițeiului, ponderea cea mai mare (de peste 75%) o reprezintă cheltuielile cu materiile prime, respectiv achiziționarea de țiței din producția internă sau din import, alte costuri importante fiind reprezentate de cheltuielile de prelucrare propriu-zise.

Tabelul nr. 2.7
Costurile de producție înregistrate în rafinăriile românești, anul 1998

- mld.lei -

Rafinăria	Costuri totale	Țiței din import	Țiței din țară	Cheltuieli de prelucrare	
				Total	Unitare (mii lei/t)
PETROBRAZI	6840,5	-	5214,2	1626,3	542,1
PETROTEL	7869,8	4309,2	2259,5	1301,1	500,4
ARPECHIM	10633,5	9382,5	-	1251,0	417,0
RAFO	8923,3	6862,4	747,4	1313,6	525,4
PETROMIDIA	11259,0	9382,5	-	1876,5	625,5
ASTRA ROMÂNĂ	1556,4	-	955,9	600,5	1091,8
DĂRMĂNEȘTI	948,9	-	782,1	166,8	367,0
STEUA ROMÂNĂ	551,3	-	434,5	116,8	467,1
VEGA	1004,4	-	782,1	222,3	493,9

Sursa: *Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.*

O remarcă specială pentru rafinăria RAFO unde cheltuielile cu achiziționarea de țiței reprezintă doar 50,21% din costurile totale de producție. De asemenea, din punctul de vedere al adâncimii de prelucrare, rafinăriile mai au tehnologii de conversie adâncă, toate având în profilul lor instalații de cracare catalitică și instalații de cocsare (cu excepția ARPECHIM), ajungându-se pe această cale la valorificarea adâncă a țițeiului prelucrat, respectiv 65% produse albe și 6% gaze pentru chimizare și gaze combustibile, restul fiind reprezentat de celelalte produse.

Un element important pentru analiza eficienței ramurii este acela că rafinăriile mari (PETROBRAZI, PETROTEL, ARPECHIM și RAFO) dispun de câte două module de prelucrare care pot fi operate independent, ceea ce face ca o astfel de rafinărie exploatată la numai 50% din capacitatea nominală să poată opera în condiții de eficiență economică.

O problemă specifică rafinăriilor o constituie consumurile energetice, care însumează cca 7-20% din țițeiul supus la prelucrare. Consumurile, în funcție de gradul de adâncime a prelucrării, de nivelul tehnic al tehnologiilor și al dotărilor, evaluarea consumurilor energetice în tcc, în condiții optime de funcționa-

re, prezintă interes pentru aprecierea modului în care este folosită energia în diferite rafinării. Ca urmare a acestor aprecieri, a rezultat că în majoritatea rafinăriilor din România consumurile energetice (tabelul nr. 2.8) sunt mai mari decât în rafinăriile moderne, fiind necesare măsuri pentru reducerea acestora.

Tabelul nr. 2.8
Consumurile energetice înregistrate în rafinăriile din România

Rafinăria	Factor mediu de complexitate NELSON	Consum energetic, kgcc/t
PETROBRAZI	11,73	219
PETROMIDIA	10,73	260
PETROTEL	9,54	176
RAFO	8,69	194
ARPECHIM	7,06	221
STEUA ROMÂNĂ	5,49	150
ASTRA ROMÂNĂ	4,52	90
DĂRMĂNEȘTI	3,50	100
PETROSUB	2,50	69
VEGA	1,90	74

Sursa: Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.

2.3. Eficiența utilizării hidrocarburilor pe filiere tehnologice de prelucrare

Pentru analiza eficienței utilizării resurselor de hidrocarburi pe filiere tehnologice de prelucrare, cât și a valorificării produselor petroliere este necesară încadrarea acestor trei ramuri (industria extractivă a țițeiului, industria extractivă a gazelor naturale și industria de rafinare a țițeiului) în economia națională. Prin evidențierea legăturilor cuantificate cu ajutorul indicilor consumurilor intermediare din BLR, pe care le au cu ramuri aflate în amonte (furnizoare de produse și servicii pentru aceste trei ramuri) și aval (beneficiare de produsele rezultate pe aceste trei ramuri) se poate evidenția intensitatea legăturii acestora cu alte ramuri.

Astfel, pentru industria extractivă a țițeiului principalele industrii aflate în amonte sunt:

- “alte transporturi” (transporturi terestre) cu 21,1%, pentru aprovizionare tehnico-materială cu echipament de extracție, tubulatură și aparatură de întreținere a sondelor în exploatare;

- “producția și distribuția energiei electrice” cu 19,2%, pentru energia electrică furnizată trusturilor de foraj și extracție în vederea dezvoltării unei activități normale de producție;
- “industria construcțiilor metalice și a produselor din metal” cu 9,4%, pentru echipamentele și instalațiile livrate ramurii.

Așa cum era de așteptat, principalele beneficiare ale industriei extractive a țițeiului, care consumă aproape integral produsele ramurii, sunt:

- “prelucrarea țițeiului” cu 76,7%, căreia îi sunt livrate majoritatea produselor ramurii;
- “producția și distribuția energiei electrice” cu 22,6%, pentru produsele livrate ca resursă energetică.

În ceea ce privește industria extractivă a gazelor naturale, principalele industrii aflate în aval sunt:

- “producția și distribuția energiei electrice” 18,8%, pentru energia electrică consumată, în special, în stațiile de comprimare și înmagazinare subterană a gazelor;
- “fabricarea altor mașini de utilizare specifică” cu 9,7%, pentru aprovizionarea tehnico-materială cu echipamente de extracție necesare sondelor în exploatare;
- “fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice” cu 8,6%, pentru furnizarea de instalații specifice extracției gazelor naturale.

Ca beneficiară găsim în aval “producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazelor)” cu 95,7%, ramura industrială care are ca scop distribuția gazelor produse și livrate de industria extractivă.

Pentru industria de rafinare a țițeiului, principalele ramuri din amonte sunt:

- “industria extractivă a țițeiului” cu 81%, evident principalul furnizor de materii prime pentru prelucrare;
- “transporturi prin conducte” cu 9%, pentru materiile prime transferate la rafinărie.

Industriile aflate în aval sunt:

- “alte transporturi (transporturi terestre)” cu 20%, pentru combustibilii livrați și utilizați de mijloacele de transport auto;
- “chimia” cu 9%, pentru materiile prime petrochimice care sunt preluate pentru sinteza diferitelor produse chimice;
- “comerț” cu 8%, pentru produsele petroliere livrate populației (GPL).

O imagine asupra eficienței utilizării hidrocarburilor o oferă și analiza contribuției acestor ramuri la crearea produsului intern brut (PIB), a valorii adăugate brute (VAB) și a producției industriale (tabelul nr. 2.9).

Un indicator important îl reprezintă nivelul consumurilor intermediare;

constituind diferența dintre valoarea producției industriale și valoarea brută nou creată, el arată importanța prețurilor materiilor prime și a energiei pentru aceste ramuri.

Tabelul nr. 2.9
Evoluția producției industriale și valoarea adăugată brută în industria hidrocarburilor și a prelucrării țițeiului
- mld.lei/prețuri curente -

Ramura	Anul	Producție	Consum intern	VAB
Extracție petrol și gaze	1993	664,2	268,6	395,6
	1994	1618,9	622,2	996,7
	1995	2241,6	940,3	1301,3
	1996	3401,8	1494,6	1907,2
	1997	9594,3	4215,8	5378,5
Prelucrare țiței	1993	1522,9	1197,7	325,2
	1994	3655,0	3019,0	636,0
	1995	5040,1	4611,7	428,4
	1996	7163,0	6448,8	714,2
	1997	17045,7	15304,9	1740,8
TOTAL INDUSTRIE	1993	21304,5	14523,1	6781,4
	1994	50219,6	32201,3	18018,3
	1995	72092,8	48381,5	23711,3
	1996	118096,4	81914,9	36181,5
	1997	256550,6	178456,8	78093,8

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1999.

Interesant este faptul că, față de o pondere medie de 65% la nivelul întregii industrii, consumurile intermediare în extracția hidrocarburilor ocupă cca 40-44%, în timp ce în prelucrarea țițeiului acestea au o pondere de cca 90%. Acest procent ridicat demonstrează că în industria de rafinare, volumul valorii nou create depinde de gradul de complexitate a instalațiilor de adâncimea prelucrării (de unde și nevoia de produse albe, cu un coeficient mai mare de prelucrare, cerință a economiei românești și tendință pe plan mondial, în industria de rafinare a țițeiului).

Accentuarea după anul 1995 a problemelor economico-financiare în ceea ce privește performanțele industriei de exploatare a hidrocarburilor și de rafinare a țițeiului, au fost generate, în mod obiectiv, de restricțiile mediului intern și internațional (creșterea prețurilor pe piața mondială, limitarea accesului la resursele valutare, accentuarea blocajului financiar au condus la necesitatea abordării unitare și specifice a unor cerințe impuse de Programul de integrare europeană, cât și de conținutul unor acte normative aprobate în Parlamentul României (Legea petrolului, Legea protecției mediului, Legea protecției muncii și PSI etc.).

Ca urmare a reducerii importurilor de țiței și a raționalizării importului de gaz metan, pe de o parte, și ca o consecință a restructurării sectorului de prelucrare a țițeiului, prin reducerea capacității de rafinare de la 34 mil. tone țiței/an, la 18-20 mil. tone țiței/an într-o primă etapă și relansarea la 22 mil. tone țiței/an în perspectiva anului 2005, pe de altă parte, analiza eficienței industriei de extracție și prelucrare a hidrocarburilor se focalizează pe evaluarea viabilității economice a filierei extracție-rafinare-prelucrare. Analiza eficienței ramurii pornește de la următoarele premise de calcul:

- funcționarea sectorului de rafinare se bazează pe prelucrarea a 18-20 mil.tone țiței/an până în anul 2000, și suplimentarea până la 22 mil.tone țiței/an până în anul 2005 ca urmare a modernizării instalațiilor de distilare atmosferică în vid de 3,5 mil.tone țiței/an rămase în funcțiune în cele 5 mari rafinării;
- țițeiul necesar prelucrării în situațiile considerate, este asigurat la nivelul de 6,3-6,5 mil. tone țiței/an până în anul 2000, cu o diminuare la 5,5-6 mil.tone țiței/an până în anul 2005, diferența de 12-14 mil.tone țiței/an fiind asigurată din import;
- materiile prime petrochimice sunt asigurate astfel: hidrocarburile aromatice se obțin prin funcționarea întregului bloc (inclusiv instalațiile de izomerizare și Parex) din complexele de la PETROBRAZI și PETROMIDIA; nafta se obține prin transferuri între rafinării pentru funcționarea la capacitate a instalațiilor de piroliză de la ARPECHIM și PETROMIDIA;
- prețurile țițeiurilor din import și ale produselor de rafinărie se bazează pe prețurile de cotație de pe piața mediteraneană, corectate cu prețul transportului;
- costurile de prelucrare sunt calculate pe baza valorilor comunicate de rafinării, considerând ca bază cantitatea și tipul de țiței (import sau intern) prelucrat de fiecare rafinărie.

Evaluarea eficienței utilizării hidrocarburilor pe filiere tehnologice are la bază indicatorii *gross-margin* (încasări din vânzări din care se deduce costul materiilor prime) și *net margin* (*gross-margin* din care se scad costurile de operare).

Pentru sectorul de rafinare, calculele au condus la valoarea de 19,7 \$/tona-țiței pentru *gross-margin* și -0,4 \$/tona-țiței la *net-margin* până în anul 2000 și, respectiv, la valoarea de 20,4 \$/tona-țiței pentru *gross-margin* 2,9 \$/tona-țiței la *net-margin* până în anul 2005.

Conform practicilor înregistrate pe plan mondial, filiera tehnologică a exploatării și prelucrării hidrocarburilor poate și trebuie extinsă până la nivelul sectorului petrochimic. De altfel, după cum arătam anterior, rafinăriile mari românești au în componență, sau sunt integrate, cu puternice complexe petrochimice, un avantaj competitiv în analiza eficienței ramurii.

Astfel, calcule similare aplicate pentru sectorul petrochimic au condus la valoarea de 29,4 \$/tona-țiței pentru *gross-margin* și 11,1 \$/tona-țiței pentru *net-margin* până în anul 2000, și respectiv la valoarea de 34,1 \$/tona-țiței pentru *gross-margin* și 14,6 \$/tona-țiței pentru *net-margin* până în anul 2005.

Analizele prezentate pentru sectorul de rafinării și sectorul de petrochimie sunt făcute la poarta rafinării, fără să se ia în considerare activitatea de distribuție datorită lipsei de informații privind ponderea produselor petroliere desfăcute direct din rafinării, prin depozitele zonale către operatorii privați sau prin stațiile proprii de distribuție.

Din analiza rezultatelor cumulate pe ambele sectoare, rezultă că activitatea de rafinare a țițeiului însoțită de aceea de fabricare a produselor petrochimice este viabilă și realizează o valoare de 49,1 \$/tona-țiței pentru *gross-margin* și 10,7 \$/tona-țiței pentru *net-margin* până în anul 2000, și respectiv o valoare de 54,5 \$/tona-țiței pentru *gross-margin* și 17,5 \$/tona-țiței pentru *net-margin* până în anul 2005. Se observă astfel că, atât nivelul înregistrat pentru indicatorul *gross-margin*, cât și pentru indicatorul *net-margin*, conferă o îmbunătățire a eficienței în cazul analizei eficienței ramurii ce extinde filiera tehnologică de prelucrare până la sectorul petrochimic, inclusiv.

*

* *

Din prezentarea și analiza datelor prezentate se pot trage unele **concluzii**:

- activitatea societăților comerciale din extracția hidrocarburilor se desfășoară fără subvenții de la bugetul de stat;
- veniturile înregistrate din activitatea industrială în prețuri curente permit obținerea unei rate a profitului de cca 10%, cele mai profitabile societăți fiind cele care au demonstrat elasticitate în gama de produse/servicii oferite celorlalte ramuri ale economiei;
- costurile de operare reprezintă, în medie, 70-80% din veniturile calculate la prețuri cu ridicata și cca 60-75% (cu pondere mai mare la gaze) din costurile de producție medii;
- ponderea costurilor de operare în costurile de producție nu diferă substanțial de cea înregistrată în SUA și în unele țări din Europa de Vest la exploatarea pe uscat;
- costurile de explorare și dezvoltare (investițiile), în România, reprezintă 28-33% din totalul costurilor de producție, ponderi cu mult mai mici decât cele înregistrate în alte țări cu industrie petrolieră;
- în ceea ce privește costurile cu materiile prime, materiale și energia, și respectiv consumurile specifice, deși din punct de vedere fizic acestea nu se situează la nivelul performanțelor din alte țări cu industrie petrolieră, în special datorită fiabilității scăzute a utilajelor și echipamentelor,

ponderea lor în costuri va avea o tendință de creștere, dar și ca urmare a creșterii prețurilor utilităților la furnizori;

- analiza economică a sectorului de rafinare relevă faptul că menținerea în funcțiune în cele 5 rafinării mari a câte unui modul de prelucrare (*processing-train*) de 3,5 mil.tone-țiței/an conduce la o capacitate totală de prelucrare de 18-20 mil.tone-țiței/an până în anul 2000 și, respectiv, de 22 mil.tone-țiței/an până în anul 2005, capacitate în concordanță deplină cu cererea de produse petroliere și de materii prime petrochimice pentru anul 2000 și până la nivelul anului 2005;
- analiza eficienței economice pe filiere tehnologice de prelucrare a hidrocarburilor conduce la concluzia că activitatea combinată a sectorului de rafinare a țițeiului cu sectorul de petrochimie este viabilă și trebuie păstrată în continuare, conferind cele mai mari valori pentru indicatorii de eficiență (*gross-margin* = 49,1 \$/tona-țiței-prelucrat și *net-margin* = 10,7 \$/tona-țiței-prelucrat până în anul 2000; și respectiv: *gross-margin* = 54,5 \$/tona-țiței-prelucrat și *net-margin* = 17,5 \$/tona-țiței-prelucrat până în anul 2005).

ANEXE

Anexa nr. 2.1

Informații privind disponibilitatea datelor necesare pentru calculul indicatorilor de apreciere a eficienței economice a exploatarei resurselor minerale (activități extractive, de preparare și prelucrare primară)

Faza	Indicatorul	Relația de calcul	Informații privind disponibilitatea datelor
Extracția	Investiția specifică (s_r^e)	$s_r^e = \frac{a_r^e}{q_r^e}$	a_r^e – nu există date disponibile
	Productivitatea muncii W_r^e	$W_r^e = \frac{q_r^e}{N_r^e}$	indicatorul este utilizat în analizele din industria extractivă a cărbunelui și minereurilor
	Consumul de resurse energetice (K_r^e)	$K_r^e = \frac{e_j^e}{q_r^e}$	indicatorul este utilizat în analize
	Costurile unitare de producție (c_r^e)	$c_r^e = \frac{c_r^e}{q_r^e}$	indicatorul este utilizat în analize
	Eficiența economică a fondurilor fixe (z_r^e)	$z_r^e = \frac{q_r^e}{f_r^e}$	f_r^e – nu există date disponibile
	Eficiența energetică a fondurilor fixe (e_r^e)	$e_r^e = \frac{e_j^e}{f_r^e}$ $j = 1, 2, \text{ în}$	f_r^e – nu există date disponibile
Prepararea (în cazul minereurilor și cărbunilor) sau prelucrare primară (în cazul țițeiului)	Randamentul de recuperare a utilului în concentrat η_r^p	$\eta_r^p = \frac{q_n^p}{q_r^e} \cdot 100$	indicatorul este utilizat în analize
	Investiția specifică de fază (s_r^p)	$s_r^p = \frac{a_r^p}{q_r^p}$	a_r^p – nu există date disponibile

Faza	Indicatorul	Relația de calcul	Informații privind disponibilitatea datelor
	Cumulată $\begin{pmatrix} E + P \\ s_r^e \end{pmatrix}$	$s_{re}^p = \frac{a_r^e + a_r^p}{q_r^p}$	a_r^e, a_r^p – nu există date disponibile
	Productivitatea muncii de fază $\begin{pmatrix} w_r^p \end{pmatrix}$	$w_r^p = \frac{q_r^p}{N_r^p}$	indicatorul este utilizat în analize
	Consumul de resurse energetice de fază $\begin{pmatrix} K_r^p \end{pmatrix}$	$K_r^p = \frac{\sum e_r^p}{q_r^p}$	indicatorul este utilizat în analize
	Consumul cumulat de resurse energetice	$K_{rj}^c = K_r^e + K_r^p$	indicatorul este utilizat în analize
	Costurile unitare de producție	$c_r^p = \frac{C_r^p}{q_r^p}$	indicatorul este utilizat în analize
	Eficiența economică a fondurilor fixe de fază	$z_r^p = \frac{q_r^p}{f_r^p}$	f_r^p – nu există date disponibile
	Cumulată $\begin{pmatrix} z_{rc}^p \end{pmatrix}$	$z_{rc}^p = \frac{q_r^p}{f_r^e + f_r^p}$	f_r^e, f_r^p – nu există date disponibile
	V_{rc}^p	$v_{re}^p = \frac{P_{mf}}{f_r^e + f_r^p}$	f_r^e, f_r^p – nu există date disponibile
	Eficiența energetică a fondurilor fixe $\begin{pmatrix} E_r^p \end{pmatrix}$	$e_r^p = \frac{\sum e_j^e + \sum e_j^p}{f_r^e + f_r^p}$ $j = 1, 2, \text{ în }$	f_r^e, f_r^p – nu există date disponibile

Anexa nr. 2.2

**Factorul mediu de complexitate (indicele Nelson)
al principalelor rafinării din Europa, SUA și Asia**

Rafinaria	Compania deținătoare	Capacitatea - mil.t/an -	Factor mediu de complexitate Nelson
1. Rafinării din SUA			
El Segundo California	Chevron Inc.	10,56	8,22
Carson California	Atlantic Richfield Co.	10,15	10,06
Catlettsbug Kentucky	Ashland Petroleum Co.	9,71	12,74
Baton Rouge Louisiana	Exxon Co.	19,16	11,14
Martinez California	Shell Oil Co.	6,37	14,83
Yorktown Virginia	Amoco Oil Co.	2,41	8,25
2. Rafinării din Europa			
Antwerp, Belgia	Belgium Refining Comp.	3,64	4,45
Donges, Franța	Elf France	9,10	5,58
Pernis, Olanda	Shell Nederland Raffinaderj BV	15,83	9,09
Fawley, Anglia	Esso Petroleum	13,76	7,35
3. Rafinării din Asia			
Shueiba, Kuwait	KNP Co.	8,51	8,16
Mina Al-Ahmadi, Kuwait	KNP Co.	16,64	4,57
Negishi, Japonia	Nippon Petroleum Refining	18,88	7,09
Marifu, Japonia	Koa Oil Co.	5,00	8,24

Sursa: Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.

**Integrarea activității rafinăriilor
cu unitățile petrochimice**

1. **Rafinăria PETROBRAZI**, care prelucrează țiței indigen, produce carburanți și hidrocarburi aromatice care mai departe sunt prelucrate în complexul petrochimic integrat cu rafinăria. Prezența în rafinărie a unor capacități mari de cocsare și a cracării catalitice permit o conversie adâncă a țițeiului prelucrat.
2. **Rafinăria PETROTEL** produce carburanți, dar rămâne principalul producător de lubrifianți din România, având și un sector petrochimic integrat în rafinărie.
3. **Rafinăria ARPECHIM** produce carburanți, combustibili, uleiuri lubrifiante pe linia hidrocracare-hidrodeparafinare, precum și produse petrochimice, în special poliolefine, fiind legată funcțional (printr-un sistem de conducte) de combinatul chimic OLTCHIM Râmnicu-Vâlcea, căruia îi furnizează o mare parte din materiile prime necesare (etilena, propilena etc.).
4. **Rafinăria RAFO** produce carburanți și combustibili și alimentează cu materii prime combinatul petrochimic CAROM, care se află pe aceeași platformă.
5. **Rafinăria PETROMIDIA**, prin poziția ei în apropierea terminalului petrolier, este destinată prelucrării în exclusivitate a țițeiului din import și are poziția cea mai avantajoasă pentru exportul de produse. Rafinăria este integrată cu un complex petrochimic, care de asemenea poate exporta o parte a producției sale în condiții avantajoase.
6. **Rafinăria ASTRA ROMÂNĂ** prelucrează țițeiuri neftenice și produce produse speciale, strategice, necesare în industria energetică, minieră și extractivă (peste 100 de sortimente).
7. **Rafinăria DĂRMĂNEȘTI**, care prelucrează țiței exclusiv din zona Moldova, este singura din țară care produce cocs acicular, destinat anozilor pentru industria metalurgică.
8. **Rafinaria STEAUA ROMÂNĂ** este specializată în producerea de lubrifianți speciali, de mic tonaj, bitum rutier, parafină și ceruri petroliere.
9. **Rafinăria VEGA** produce, în principal, solvenți, bitum și catalizatori pentru instalațiile din rafinării.

Anexa nr. 2.4

**Clasificarea rafinăriilor din România după capacitate
și factorul mediu de complexitate**

Rafinăria (localitatea)	Țiței prelucrat din:	Capacitatea, mil.tone/an		Factorul mediu de complexitate
PETROBRAZI (Brazi)	țară	7,5	3,5	11,73
PETROMIDIA (Midia)	import	4,0	3,5	10,73
PETROTEL (Teleajăn)	țară – import	5,4	3,5	9,54
RAFO (Onești)	țară – import	5,2	3,5	8,69
ARPECHIM (Pitești)	import	7,0	3,5	7,96
STEAUA ROMÂNĂ (Câmpina)	țară	0,4	0,4	5,49
ASTRA ROMÂNĂ (Ploiești)	țară	1,9	0,7	4,52
DĂRMĂNEȘTI	țară	1,6	0,5	3,50
PETROLSUB (Suplacul de Barcău)	țară	0,4	0,4	2,50
VEGA (Ploiești)	țară	1,1	0,4	1,90

Sursa: Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.

Anexa nr. 2.5

**Consumul specific de fluid injectat pentru
unele metode de recuperare intensivă**

Unitatea organiza- torică	Injectia de apă -mc/t țiței-	Injectia de gaze -mc/t țiței-	Injectia de aer -mc/t țiței-	Injectia de abur -t/t țiței-
TFE Bolintin	36,0	-	6105,1	-
TFE Târgu-Jiu	89,2	8754,6	-	-
TFE Arad	116,8	-	2482,0	15,6
TFE Pitești	26,7	-	2753,1	-
TFE Boldești	40,0	1831,0	24491,6	-
TFE Moinești	14,7	-	-	-
PETROMAR	4,4	-	-	-
Nivel mediu	28,7	2490,7	3170,7	13,7
Nivel mondial	5-25	2000-3000	3000-4000	5-6

Sursa: Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.

Anexa nr. 2.6

**Consumul de energie pentru comprimarea gazului metan
în câmpurile de extracție**

Structuri produc-tive de gaze	Volumul de gaze comprimat anual - mil.mc -	Consum specif-ic pentru com-primare ^{*)} - tcc/mil.mc -	Rația de com-primare	Consum de energie - mii tcc -
Sânmartin	565	9,5	2,3	5,36
Grebeniș	800	10,1	2,5	8,08
Prod-Nadeș	577	10,2	2,5	5,88
Filitelnic	1460	8,6	2,2	12,81
Deleni	528	10,2	2,5	5,38
Dumitrești	565	7,9	2,3	4,41
Laslaul Mare	363	9,1	2,3	3,30
Ernei	650	8,6	2,3	5,59

Notă: * inclusiv consumul specific de energie electrică.

Sursa: Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice, MIC, 1998.

Anexa nr. 2.7

**Sistemul de livrare a gazului metan
către consumatori**

Repartiția inegală pe teritoriu a rezervelor de gaz metan și necesitatea asigurării cu combustibil a consumatorilor au dus la crearea unui sistem complex de transport, cu o rețea de conducte de peste 9700 m și o capacitate maximă de 120 mil.mc/zi, superioară capacității surselor de gaze. Livrarea gazelor naturale se face prin nouă sisteme de transport:

- sistemele I-V de înaltă presiune (max.40 bari) transportă aproximativ 73% din producția de gaze și alimentează zonele exterioare arcului carpatic;
- sistemele VI-IX de joasă presiune (max.24 bari) transportă aproximativ 27% din producția de gaze, alimentează zona de centru a țării și se confundă cu regiunea în care se află 80% din zăcămintele în exploatare.

Repartiția livrărilor de gaze naturale pe diferite zone ale țării oferă imaginea gradului de dependență al acestora de combustibilii gazoși.

Principalele caracteristici ale fiecărui sistem de transport gaze sunt următoarele:

- I. sistemul sud-est (Râșnov – Țara Bârsei – Valea Prahovei – Ploiești – București) este cel mai solicitat sistem la care sunt racordate și zăcămintele de gaze libere și gazele asociate din extracarpați, din Oltenia și

- Muntenia de est și totalizează aproximativ 22% din gazele naturale vehiculate;
- II. sistemul Pitești – Govora – (Câmpulung-Muscel – Pitești – Govora – Turnu-Măgurele) cel mai lung sistem, cu cele mai ridicate presiuni de plecare la stațiile de compresoare din depresiunea Transilvaniei (Daneș și Sinca) reprezintă 10% din livrările de gaze;
 - III. sistemul vest-Oltenia (Alba Iulia – Călan – Hunedoara – Deva – Paroșeni – Târgu-Jiu – Craiova – Oțelul Roșu – Reșița – Bocșa – Timișoara – Arad) realizează legătura cu sistemul de nord, zona Arad și Satu Mare, și deține aproximativ 20% din volumul de gaze naturale livrate;
 - IV. sistemul est-Moldova (Bacău – Piatra-Neamț – Bicăz – Roman – Iași – Pașcani – Suceava – Botoșani – Galați – București) exploatează zăcămintele din Depresiunea Transilvaniei și din Moldova (Roman-Săcuieni), Depresiunea Bârladului precum și gazele naturale din Muntenia de est. Alimentează cu gaze naturale cea mai întinsă zonă geografică și deține un sfert din livrările de gaze naturale;
 - V. sistemul nord (Dej – Baia Mare – Satu Mare) asigură consumul de gaze naturale a cinci județe și deține cea mai mică pondere în livrările de gaze, aproximativ 2%.
 - VI. sistemul nord-vest (Luduș – Câmpia Turzii – Ocna Mureș – Turda – Cluj – Arad) reprezintă aproximativ 4% din volumul gazelor livrate;
 - VII. sistemul centru (Luduș – Târgu-Mureș – Reghin – Ungheni) cu aproximativ 8% pondere în gazele totale livrate;
 - VIII. sistemul Sibiu – Victoria – Făgăraș – Mediaș – Copșa Mică, reprezentând aproximativ 6% din volumul gazelor livrate;
 - IX. sistemul Sighișoara – Fântânele – Târnăveni – Blaj, cu o pondere de aproximativ 3% în volumul total al gazelor vehiculate.

Anexa nr. 2.8

Gradul de dependență energetică

- % -

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1. Țiței (inclusiv gazolină și etan)	47,3	45,2	43,7	48,6	51,4	51,8
2. Gaze naturale	82,0	79,9	75,1	70,9	74,7	74,8
TOTAL	71,8	73,0	70,0	69,8	69,0	70,3

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1999.

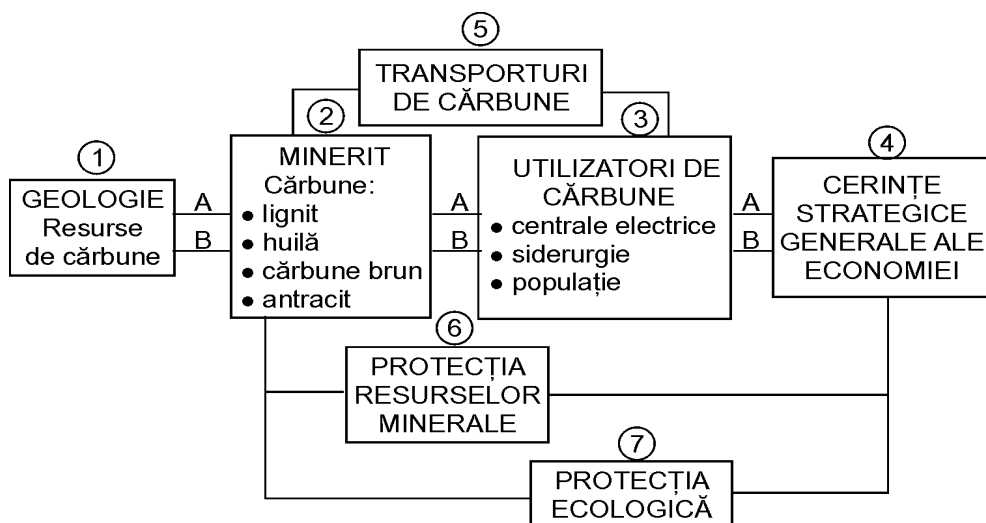
Capitolul 3

EFICIENȚA UTILIZĂRII RESURSELOR DE CĂRBUNE PE FILIERE ALE INDUSTRIILOR DE BUNURI INTERMEDIARE

În cadrul multitudinii de corelații care guvernează dezvoltarea de ansamblu a economiei naționale poate fi conturată o linie macroeconomică generatoare, pe de o parte, de rezultate urmărite într-un anumit context de politică economică sau, dimpotrivă, de perturbații.

Această linie este alcătuită din patru module de bază și trei module complementare (figura nr. 3.1).

**Figura nr. 3.1. Linii macroeconomice privind eficiența
utilizarea resurselor de cărbune**

Sursa: Industria minieră din România – prezent și perspectivă, Studiu MIC, 1996.

În traseul modulelor de bază, activitatea de cercetare geologică, prin rezultatele sale, se află în relație în dublu sens cu industria extractivă și cu industriile utilizatoare de cărbune pentru asigurarea cerințelor generale ale economiei.

În primul sens (A) rezultatele activității geologice (rezervele) condiționează industria extractivă (cantitatea și calitatea cărbunelui) care, la rândul său, determină dimensionarea activității utilizatorilor orientați spre satisfacerea necesităților economiei.

În sens invers (B) necesitățile economiei exercită presiuni asupra dimensionării activității utilizatorilor care, la rândul lor, solicită producția minieră, motivând în final amplificarea cercetărilor geologice în domeniile de interes.

Nici unul din modulele existente în lanț nu poate exista autarhic, ci acestea se succed în mod obiectiv.

Liniile complementare cuprind, în principal corelații ale industriei extractive a cărbunelui cu transportatorul (modulul 5) și respectiv cu cerințele generale ale economiei privind protecția resurselor minerale (modulul 6) și protecția ecologică (modulul 7). Ambele linii complementare reprezintă relații cu sens unic (cerințe, control).

În aprecierea eficienței utilizării resurselor de cărbune este necesară, în primul rând, determinarea eforturilor generate de obținerea acestora, conturarea principalelor filiere tehnologice de utilizare pe principalii beneficiari pentru ca, în final să se poată preciza domeniile de utilizare eficientă.

3.1. Eforturile necesare pentru obținerea cărbunilor

Ca orice activitate economică, activitatea de exploatare a cărbunelui consumă materiale și forță de muncă în scopul obținerii unor produse care se vând pe piață. Dacă există cerere pe piață și valoarea produselor vândute acoperă costurile sau, mai mult, permite realizarea unui profit, această activitate are șanse să se mențină și să se dezvolte.

Atunci când costurile de producție sunt mai mari decât veniturile realizate din vânzări, activitatea este nerentabilă și, în acest caz, pot exista următoarele situații:

1. statul poate contribui cu subvenții alocate din buget pentru anumite produse, pentru acoperirea unor diferențe între costuri și venituri, nivelul subvențiilor fiind determinat de posibilitățile bugetului țării. Această situație poate fi acceptată într-o economie de piață numai pentru o anumită perioadă de timp și pentru activități riguros dimensionate;
2. costurile realizate depășesc valoarea obținută din vânzări la care se adaugă și subvențiile. Rezultă că unitatea minieră respectivă produce pierderi și nu-și poate asigura fondurile pentru achiziționarea de materiale, utilaje, piese de schimb, plata salariilor, fondurile pentru investiții, achitarea obligațiilor către bugetul de stat și de asigurări sociale, rambursarea creditelor angajate, inclusiv a dobânzilor.

În această situație este necesar:

- să se analizeze cauzele care determină pierderile și să se elimine, în scopul echilibrării balanței costuri-venituri;
- să se oprească activitatea, dacă aceste lucruri nu pot fi realizate, continuarea activității fiind în dezavantajul unității, al salariaților, al țării.

În general, sectorul exploatării cărbunelui a fost caracterizat printr-un număr mare de angajați, productivitate a muncii redusă și costuri de producție ridicate.

Principalele elemente și situații critice care se reflectă în costurile de extracție a cărbunelui sunt prezentate în continuare.

1. Caracteristicile geologico-miniere, reprezentate prin:
 - tectonică complicată, adâncime mare (400-1100 m);
 - calitate slabă;
 - volum mare de steril ce trebuie excavat la descopertare pentru extracția în carieră (8-10 m³ steril/tona de cărbune);
 - amplasarea zăcămintelor de lignit sub nivelul hidrostatic, fiind necesară asecarea și excavarea 10 m³ apă/tona de cărbune.
2. Utilajele tehnologice din cariere sunt realizate în cea mai mare parte în România pe bază de licență Krupp, a anilor 1960-1970 și obțin indici medii reduși de funcționare a liniilor tehnologice (0,10-0,12) în comparație cu indicii mult mai ridicați (0,25 – 0,35) ce se înregistrează pe plan european cu utilaje performante;
3. Avansările lunare ale abatajelor cu front lung, de 25-30 m/lună, cu mult sub vitezele de avansare ce se realizează pe plan mondial;
4. Fiabilitatea redusă a utilajelor miniere generează costuri ridicate de exploatare, folosirea unui personal numeros pentru întreținere și reparații, productivitate a muncii scăzută, precum și consumuri energetice mari (tabelul nr. nr. 3.1);
5. Costul ridicat al echipamentelor și utilajelor miniere;
6. Costul ridicat al transportului personalului la și de la domiciliu (cost suportat de agenții economici din minerit);
7. Durata anuală redusă (250 de zile) a funcționării capacităților de producție și fondul diminuat al timpului de lucru (30 ore/săptămână în schimburi de 6 ore) în minele de huiță;
8. Gradul redus de utilizare a capacităților de producție la cărbune (85%);
9. Cota semnificativă de participare la cost a muncii vii (60-70%).

Tabelul nr. 3.1

**Consumurile de energie electrică și termică pe ansamblul industriei
extractive la nivelul anului 1999**

	ENERGIE ELECTRICĂ			ENERGIE TERMICĂ		
	kWh	%	% față de 1998	mii Gcal	%	% față de 1998
INDUSTRIA EXTRACTIVĂ	3183	10,9	85,4	2938	9,0	65,1
- extracția și prepararea cărbunelui	1042	3,6	86,0	152	0,5	50,8
- extracția petrolului și gazelor naturale	1563	5,3	84,7	2677	8,2	65,3

Sursa: *Balanța energetică pentru anul 1999, CNS, 2000.*

La toate aceste elemente se adaugă și costul ridicat al transportului de la producător la consumatori, pe distanțe mari, a cărbunelui cu valoare relativ redusă dar în cantități deosebit de mari (30% din volumul transportului de marfă a SNCFR).

Ca efect al acestor caracteristici costurile de extracție a cărbunelui sunt în general mai mari decât prețurile de vânzare pe piață, astfel că statul sprijină prin subvenții bugetare producția de ulei, lignit și cărbune brun extras prin lucrări subterane.

Situația economico-financiară nefavorabilă a companiilor și a societăților naționale a constituit în permanență o problemă majoră a acestora. Scăderea drastică a subvențiilor bugetare pentru acoperirea pierderilor din producție și mai ales pentru cheltuielile de capital necesare re tehnologizărilor, blocajul financiar general, restanțele mari la plata producției livrate centralelor termoelectrice au contribuit la acumularea de mari datorii către bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale și către furnizorii de produse și servicii, precum și a înregistrării de importante pierderi reflectate în bilanțul contabil.

Situația economico-financiară a principalilor agenți economici din industria extractivă a cărbunelui este prezentată în continuare.

A. Compania Națională a Huilei Petroșani (CNH Petroșani)

1. Exploatează ulei energetică (3,5 mil. tone/an) destinată, în principal, termocentralelor de la Mintia și Paroșeni (însușind peste 1000 MW putere disponibilă), precum și cantități reduse de cărbune brun și antracit.
2. Toate exploatarea sunt subterane, cu mari probleme privind securitatea muncii datorită pericolului iminent de explozie a gazelor din zăcămint și a prafului de cărbune.

3. Exploatarea huilei este puternic subvenționată (38%) în condițiile în care pentru obținerea unei producții marfă de 1000 lei se cheltuiesc 1603 lei. În opinia specialiștilor, în Valea Jiului nu se va putea obține niciodată huiă fără subvenții; în prezent subvențiile se situează la 113 mii lei/tona de huiă și 146,5 mii lei /tona de cărbune brun.
4. Costurile unitare variază în funcție de tipul resursei și/sau a produsului minier, astfel:

huiă brută	503,3 mii lei/t
cărbune brun	384,6 mii lei/t
huiă spălată pentru cocs	904,8 mii lei/t
huiă energetică spălată	635,7 mii lei/t
huiă energetică preparată	758,9 mii lei/t
antracit	3 406,8 mii lei/t
5. Capacitățile de producție existente (5 mil. tone/an) depășesc nivelurile de producție realizate.
6. Nivelul scăzut al productivității muncii pe ansamblul companiei naționale (în anul 1999 de 65 mil. lei/pers.) este datorat în principal condițiilor dificile de exploatare din subteran; discrepanța dintre performanța românească și cea internațională se datorează parțial modului de angajare a oamenilor în activități care nu sunt întreprinse în mod normal de societățile miniere. În parte, nivelul scăzut al productivității muncii reflectă costul scăzut al muncii în comparație cu alți factori de producție.
7. Valea Jiului se confruntă cu grave probleme sociale datorită nerezolvării problemelor personalului disponibilizat, 25,5 mii persoane (56,5%), în perioada 1997-2000.

B. Compania Națională a Lignitului Oltenia – Târgu-Jiu (CNLO Târgu Jiu)

1. Exploatează lignit, în marea majoritate în cariere, cu utilaje de mare capacitate, performante, astfel că bilanțul contabil este în general pozitiv, compania neprimind subvenții de la bugetul de stat.
2. Livrează cca. 20 mil.t /an lignit pentru aproape 20 de centrale termoelectrice ale CONEL, care însumează aproximativ 25% din puterea disponibilă din Sistemul Energetic Național.
3. În condițiile în care pe plan mondial nu se mai exploatează cărbune de calitate similară, intervine totuși o subvenție mascată și anume, aceea că se plătește un preț mai mare decât cel corespunzător calității mărfii livrate.
4. Cu toate că în evidențe activitatea companiei este rentabilă (855 lei cheltuiți la 1000 lei producție marfă) aceasta are datorii mari către bugetul de stat și bugetul asigurărilor sociale.

5. Problema principală cu care se confruntă compania este că singurul beneficiar al producției de cărbune energetic, TERMOELECTRICA, nu plătește integral și la termen cărbunele primit, astfel că CNLO avea de încasat de la acesta 3000 mld. lei în 1999.
6. Ca urmare a restrângerii sau sistării activității productive la unele mine cu rezerve geologice în epuizare, precum și cu condiții dificile de exploatare care generează costuri exagerate de producție și pierderi, productivitatea muncii pe ansamblul CNO a înregistrat o creștere de 33,2% ajungând în 1999 la o valoare de 157,2 mil. lei/pers.
7. Costurile unitare pe tona de lignit extras s-au situat în 1999 la 153,6 mii lei.
8. Importanța bazinelor carbonifere din Oltenia este determinantă pentru sectorul de producție a energiei electrice: aproximativ 80% din producția totală de cărbune și 90% din producția totală de lignit se obține din această zonă.
9. În această zonă sunt amplasate cele mai mari termocentrale din țară (Turceni, Rovinari, Ișalnița cu o putere instalată însumând 5300 MW) precum și Halânga și Șotânga (însumând 500 MW capacitate instalată) situate la distanțe economice favorabile de transport față de unitățile furnizoare de cărbune.

C. Societatea Națională a Cărbunelui Ploiești (SNC Ploiești)

1. Exploatează 2,3 mil. t lignit și cărbune brun destinat centralelor termoelectrice de la Brașov, Borzești, Oradea.
2. Beneficiază de subvenții în proporție de 30%, cheltuielile la 1000 lei producție marfă au scăzut progresiv, în 1999 înregistrând un nivel de 1433 lei.
3. Se confruntă cu aceleași probleme ca și compania din Târgu-Jiu în ceea ce privește încasarea contravalorii cărbunelui livrat la TERMOELECTRICA.
4. Cheltuielile pe tona de cărbune extras au fost de 284,9 mii lei, subvențiile unitare ridicându-se la 46,5 mii lei/t.
5. Productivitatea muncii reprezenta, în 1999, o valoare de 61 mil. lei/pers.

D. Societatea Comercială a Cărbunelui Banat-Anina (SCC Banat-Anina)

1. Este o mică societate care s-a desprins la sfârșitul anului 1999 de CNH Petroșani ca urmare a măsurilor prevăzute în programul de restructurare a acestei companii.
2. În prezent se află în plin proces de organizare și de ajustare a activității, iar producția de cărbune are un nivel scăzut (cca. 0,25 mil. tone/an huiă energetică) și este destinată centralelor termoelectrice Mintia și Drobeta Turnu-Severin.

3. În anul 1999 înregistra un nivel al cheltuielilor la 1000 lei producție marfă de 1967 lei, și beneficia de un grad de subvenționare de 49%, subvențiile unitare fiind de 112,9 lei/tona de cărbune.
4. Costul unitar, în 1999, se situa la valoarea de 529,4 lei/t, iar productivitatea muncii era de 51 mil. lei/pers.

Sistemul de prețuri

Prețurile pentru cărbunele energetic livrat termocentralelor sunt stabilite anual prin reglementări specifice care țin seama atât de cotațiile internaționale cât și de inflație. Pentru aceste produse prețurile se stabilesc și se modifică la propunerea Ministerului Industriei și Comerțului de către Oficiul Concurenței.

Inflația a făcut ca în permanență prețurile stabilite, de regulă, o dată sau de două ori pe an, să se situeze sub nivelul evoluției cotațiilor internaționale, respectiv a inflației, cu influență negativă directă asupra parametrilor economici de eficiență.

Astfel, la lignit prețul pentru o Gcal a scăzut de la începutul anului 1997 până în prezent de la 8,76 \$ la 7,62 \$, iar la huilă de la 10,37 \$ la 8,26 \$ (tabelul nr. 3.2). În același timp, indicele de creștere a prețurilor produselor miniere a fost inferior celui al materialelor și energiei necesare în procesul de producție.

Tabelul nr. 3.2
Evoluția prețurilor cărbunelui în perioada 1991-2000

	UM	15 iulie 1991	1 nov 1993	26 febr. 1997	31 sept 1997	30 sept. 1998	15 febr. 1999	26 mai 1999	1 oct. 1999	Febr. 2000
Lignit	lei/Gcal	561	7100	63948	67465	73390	95450	118400	122500	139700
	\$/Gcal	9,35	7,43	8,76	8,76	8,04	8,30	8,16	7,62	7,62
Huilă ener-	lei/Gcal	583	7900	75701	79654	85470	103500	128300	132800	159400
getică	\$/Gcal	9,72	8,27	10,37	10,34	9,49	9,00	8,84	8,26	8,69
Curs	lei/\$	60	955	7300	7700	9000	11500	14500	16069	18330

Sursa: *Strategia industriei miniere din România pe termen mediu 2000-2005 și perspectiva anului 2010, MIC, februarie 2000.*

Pe ansamblul companiilor naționale din exploatarea cărbunelui, pierderile (diferența dintre cheltuieli și venituri incluzând și subvențiile) au însumat în perioada 1991 – 1997 cca 2447mil.\$, iar la nivelul anului 1998 acestea au fost 141 mil.\$ (tabelul nr. 3.3).

Tabelul nr. 3.3
Rezultatele economice ale activității de exploatare
a cărbunelui la unitățile care au înregistrat cele mai mari pierderi
în perioada 1991-1998

- mil. \$ -

Specificație	C.N.H. Petroșani		S.N.C. Ploiești	
	1991-1997	1998	1991-1997	1998
Cheltuieli de exploatare	2126,6	212,3	673,1	74,4
Venituri din producție	1005,1	109,5	382,8	35,5
Subvenție	783,1	36,3	216,2	10,5
Pierderi din exploatare	1157,5	102,8	290,3	38,9
TOTAL	1940,6	139,1	506,5	49,4

Sursa: Programul de oprire a unor activități miniere, în revista: *Industrie și comerț în România*, nr. 4, martie 1999.

3.2. Principalele filiere tehnologice de utilizare a resurselor de cărbune și delimitarea domeniilor de analiză pe aceste filiere

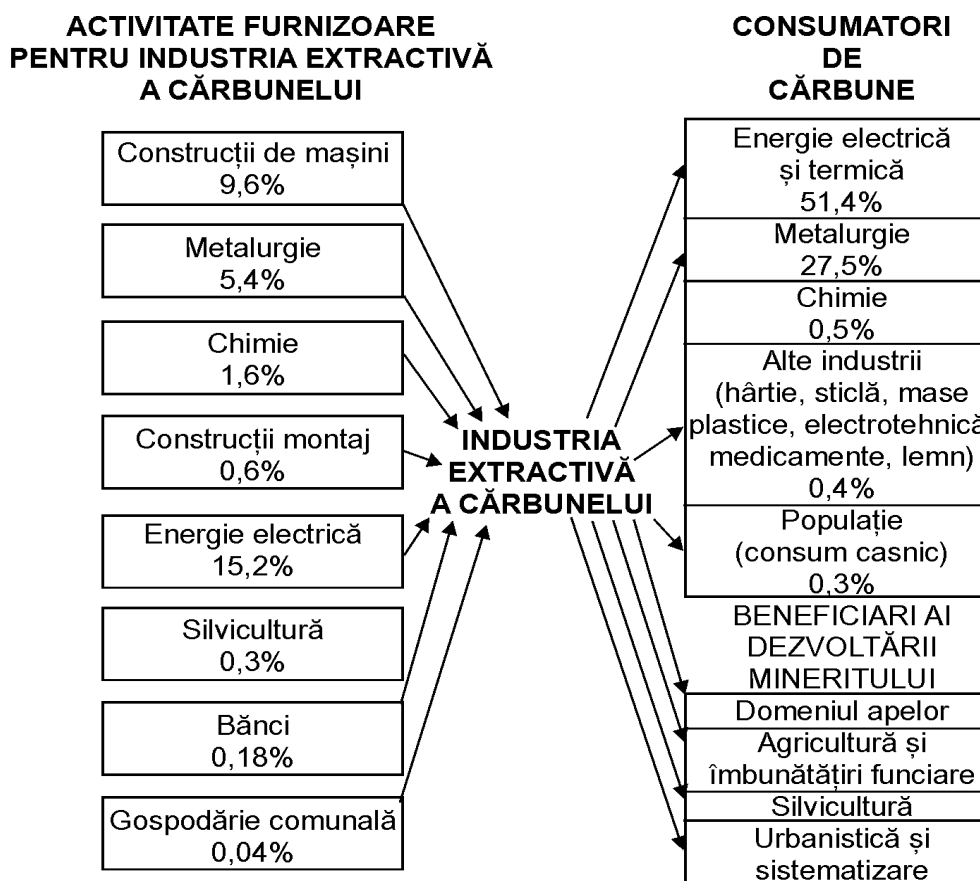
Fiecare sector industrial și industria, în ansamblul său, încorporează într-o formă sau alta produse miniere, respectiv cărbune.

Analiza principalelor fluxuri ale ramurii extractive a cărbunelui evidențiază intensitatea legăturilor din amonte (intrări) și a celor din aval (ieșiri) (figura nr. 3.2). Analizele se bazează pe datele din tabelul nr. input – output din anul 1997.

Principalii consumatori de cărbune sunt:

- centralele electrice de producere a energiei electrice și termice (38% din totalul puterii instalate în Sistemul Energetic Național se bazează pe arderea cărbunelui; consumurile intermediare reprezentau 4064,2 mld. lei în 1997, respectiv 51,64%);
- siderurgia pentru fabricarea cocsului metalurgic (consumurile intermediare reprezentau 2165,1 mld. lei în 1997, respectiv 27,5%);
- chimia (în procesul producerii cocsului metalurgic se obțin produse derivate (benzen, toluen, xilen, sulf) utilizate ca materii prime în chimia organică de sinteză și industria coloranților; consumurile intermediare reprezentau 44,8 mld. lei în 1997, respectiv 0,5%);
- alte industrii (sticlă, hârtie, mase plastice, electrotehnică, alimentară, medicamente, lemn, cosmetice; dețin ponderi reduse ale consumului intermediar totalizând 0,4%);
- populația pentru consum casnic (consumul final de cărbune al gospodăriilor a fost de 29,3 mld. lei în anul 1997, adică 0,3%).

Figura nr. 3.2. Interferențe ale industriei extractive a cărbunelui în cadrul sistemului economiei naționale

Sursa: *Industria minieră din România – prezent și perspectivă, Studiu elaborat de MIC, 1996.*

Alături de beneficiarii produsului de bază (cărbunele) se situează și beneficiarii dezvoltării industriei miniere și anume:

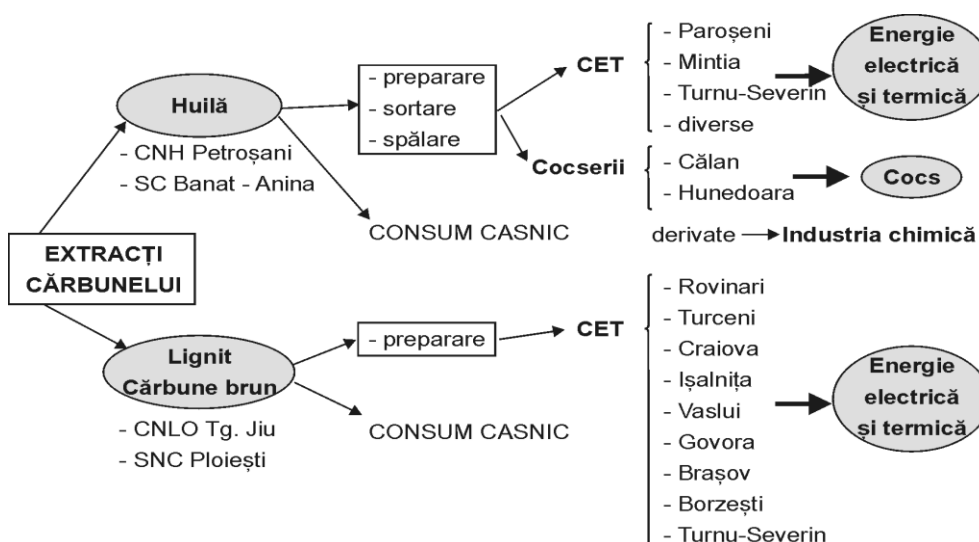
- domeniul apelor prin amenajări hidrologice, deviații de cursuri, sisteme de canalizare, regularizări de debite, baraje executate pentru protejarea împotriva inundațiilor;
- agricultura prin refacerea terenurilor degradate sau neproductive;
- silvicultura prin refacerea fondului forestier.
- urbanistica și sistematizarea prin strămutări de gospodării individuale și alte așezări.

Principalii furnizori de produse și prestatori de servicii pentru industria extractivă a cărbunelui sunt:

- construcțiile de mașini – furnizează utilajele tehnologice, instalațiile și echipamentele miniere precum și piesele de schimb;
- energetică – furnizează energia electrică și termică;
- transporturi – transport pe calea ferată a cărbunilor și a personalului;
- chimie – reactivi pentru prepararea cărbunilor, explozivi minieri, articole din cauciuc;
- silvicultură – lemn pentru susținerea lucrărilor miniere din subteran.

Principalele filiere tehnologice de utilizare a resurselor de cărbune sunt prezentate în figura nr. 3.3.

Figura nr. 3.3. Filiere tehnologice de utilizare a resurselor de cărbune

Utilizarea cărbunelui pentru producția de energie electrică și termică

Parametrii privind calitatea cărbunelui utilizat în producerea energiei se situează la limita inferioară fapt datorat condițiilor geologico-miniere și caracteristicilor fizico-mineralogice.

Valoarea termică (puterea calorifică) a cărbunelui energetic este de 1,6-1,85 Gcal/t la lignit și 3,5 Gcal/t la huilă iar umiditatea și conținutul de cenușă e de 42% respectiv 10%, conținutul de sulf e de până la 2%.

Trebuie totuși menționat că aceste caracteristici calitative relativ reduse se înscriu în ecartul de calitate pentru care au fost construite centralele termoelectrice astfel încât 96% din producția internă de cărbune este destinată sectorului energetic, asigurând integral cererea internă a acestui sector.

Consumul de cărbune între anii 1970-1989 a crescut cu 150% și a fost susținut de eforturile deosebite din exploatarea minieră, dar a scăzut după 1989 mai puternic decât producția de electricitate. Cota de lignit din consumul de cărbune a crescut în prima parte a acestei perioade deoarece rezervele de antracit de calitate superioară au început să fie mai greu de exploatat.

În totalul producției de energie termoelectrică cărbunele deținea în anul 1998 o pondere de 41,8% din care 32,3% energie produsă pe bază de lignit (tabelul nr. 3.4).

Tabelul nr. 3.4
Structura producției de energie termoelectrică
pe tipuri de combustibili

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Energie termoelectrică, total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
– cărbune	44,7	46,6	48,4	44,9	42,5	41,8
– lignit	34,3	36,3	36,0	33,2	31,1	32,3

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1999.

Vechimea, mărimea și localizarea centralelor electrice reflectă dezvoltarea istorică a utilizării combustibilului. Unele centrale mici, pe bază de cărbune datează din anii '50, cum ar fi Doicești, lângă exploatarea de lignit, și Paroșeni, în bazinul carbonifer de pe Valea Jiului. Centralele mari pe lignit de la Turceni, Rovinari, Craiova au fost construite în anii '70, la fel ca și centrala mare pe antracit de la Mintia. Turceni și Rovinari, cele mai mari centrale generatoare din țară, au o capacitate de 2310 MW și, respectiv, 1720 MW fiind echipate, în principal cu grupuri de 330 MW – șapte la Turceni și patru la Rovinari. Cazanele și turbinele sunt fabricate sub licență, în industria românească, după originile germane și franțuzești.

Centralele de la Rovinari și Turceni, care sunt decisive pentru sistemul energetic au unele probleme de proiectare și funcționare. Grupurile calculate la 330 MW ating în practică doar 200 MW și doar 40% din timpul de funcționare. Eficiența termică este doar de 2/3 din eficiența proiectată. Centralele mai mici pe lignit, în mare parte de fabricație cehoslovacă, au parametri de funcționare mai buni.

În ceea ce privește consumul specific de combustibil pentru producerea energiei electrice și termice se remarcă valori ridicate în cazul producerii energiei termoelectrice pe bază de cărbune (cu deosebire lignit) comparativ cu cei-

lalți purtători de energie primară și față de media pe total energie produsă (tabelul nr. 3.5).

Productivitatea muncii pe salariat a scăzut continuu după 1996 înregistrând indici de 84,2% în 1997 respectiv 78,5% în 1998 comparativ cu anul 1995.

Tabelul nr. 3.5
Consumul specific de combustibil pentru producerea energiei electrice și termice

- kg ep/1000 kWh -

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Energie termoelectrice total, din care:	258	257	252	255	246	237
- cărbune	300	294	283	287	270	260
- lignit	310	299	295	300	284	266
- prod. petoliere	220	220	207	214	204	175
- gaze naturale	227	226	227	232	225	217

Sursa: *Balanța energetică pentru anul 1999, CNS, 2000.*

Se apreciază că energia electrică produsă pe bază de cărbune este cu 40% mai scumpă decât cea produsă cu combustibil nuclear și cu 30% mai scumpă decât cea pe bază de hidrocarburi, costul fiind în medie de 50 \$/MW. Energia electrică în România se produce cu costuri superioare celor de pe plan mondial, deoarece se utilizează cărbune care este, în general, mai scump decât energia nucleară sau hidro, cărbunele obținut în România, în special, este foarte scump, comparativ cu cel folosit pe plan mondial.

Utilizarea cărbunelui pentru obținerea cocsului metalurgic

Huila exploatată în Valea Jiului are calitate slabă de cocsificare fiind utilizată numai în proporție de 5-6% din cantitatea produsă, ca adaos la rețetele de fabricare a cocsului, metalurgia preferând cărbunele din import atunci când are dezechilibru pentru a-l plăti.

Întreaga cantitate de huilă este spălată înainte de livrare, dar conținutul ridicat de cenușă al cărbunelui indigen livrat indică faptul că spălătoriile nu funcționează la caracteristicile proiectate.

Producția internă de cocs metalurgic a scăzut după anul 1989, când se situa la 5,3 mil. tone, menținându-se în perioada 1990 – 1997 la valori apropiate de 2,7 mil. tone. Realizarea acestui nivel de producție s-a bazat în principal pe importurile de cărbune cocsificabil (5 mil. tone în 1989 a scăzut la 3,4 mil.tone în 1993 și 4,3 mil.tone în 1997) și în mică măsură pe cel din resurse interne (3,1 mil. tone în 1989 și 0,4 mil. tone în 1997) (tabelul nr. 3.6).

Tabelul nr. 3.6
Evoluția producției de cocs metalurgic
în perioada 1989-1997

- mil.tone -

	1989	1990	1991	1993	1995	1997
Producția internă de cocs metalurgic	5,3	3,7	2,4	2,4	2,7	3,1
Consumul intern de cărbune cocsificabil	8,1	5,6	3,6	3,7	4,2	4,7
- din producție internă	3,1	1,3	1,0	0,3	0,3	0,4
- din import	5,0	4,3	2,6	3,4	3,9	4,3

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1998.

În aceste condiții nu se poate vorbi de o utilizare eficientă a huilei interne prin cocsificare, producția de huilă cocsificabilă menținându-se în perspectiva anului 2010 la valori sub 1 mil. tone.

Utilizarea cărbunelui pentru consumul casnic

În afara sistemului de subvenții pentru producția brută de cărbune și spălarea lui, cărbunele intern primește o subvenție și la prețul de vânzare. Fără subvenții, CNH estimează că nu poate penetra pe piața sectorului casnic. CNH deține instalații de brichetare, de pregătire a cărbunelui pentru sectorul casnic; în principiu, zona casnică rurală și peri-urbană poate fi considerată o piață relativ stabilă și substanțială (tabelul nr. 3.7).

Tabelul nr. 3.7
Evoluția consumului casnic de cărbune în perioada 1991-1997

- mld. lei prețuri curente -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Cărbune	0,4	1,6	2,9	5,9	7,8	9,3	29,3
Curs lei/\$	60	308	955	1654	2033	3153	7700

Sursa: Conturile naționale, CNS, 1998.

În practică, totuși, veniturile sunt scăzute și chiar cu subvenții pătrunderea pe piața sectorului casnic este dificilă.

3.3. Considerații cu privire la eficiența utilizării cărbunilor

Apreciem că deciziile privind nivelul producției de cărbune și de energie produsă pe bază de cărbune sunt de o importanță deosebită angajând răspunsuri pe un interval mediu de timp pentru toate unitățile implicate în proces.

Astfel, eliminarea bruscă a subvențiilor acordate pentru activitatea de exploatare a huilei și cărbunelui brun înseamnă crearea, în timp relativ scurt de

la aplicarea măsurii, a unui impact economic și social deosebit în contextul în care se găsește economia țării în perioada de tranziție.

O astfel de măsură poate reduce progresiv, până la anulare, resursele interne de produse miniere strategice pentru economia națională. Astfel, într-un timp relativ scurt, s-ar reduce potențialul de producție a cărbunelui cu:

- 10-15 milioane tone cărbune energetic (lignit) cu putere calorică redusă 1650-2000 kcal/kg, parametru calitativ important, care împreună cu alte caracteristici (conținutul de cenușă și umiditatea) au stat la baza proiectării și construirii centralelor termoelectrice din bazinul Oltenia;
- 1-2 milioane tone ulei energetică pentru centralele electrice Mintia și Paroșeni;
- 600-1000 mii tone ulei cocsificabilă reprezentând 25% din necesarul total;
- 1-2 milioane tone cărbune pentru consumul casnic al populației.

În același timp ar interveni și necesitatea preluării din import a cantităților de cărbune cerute în economie care va solicita fonduri valutare importante. Se vor înregistra dificultăți în asigurarea ritmică a cantităților deoarece intervine imposibilitatea tehnologică de a aduce din afara României anual 40-60 mil.tone cărbune, ceea ce ar bloca căile de transport din țările tranzitate sau porturile maritime sau fluviale românești.

Față de creșterea relativ modestă, dar constantă, a cererii de produse miniere începând cu anii 1992-1993, pentru viitorul apropiat se apreciază că va fi o cerere constantă de cărbune la nivelul realizărilor pentru anul 1998.

Pentru cărbunele energetic produs în țară cerința pe piața internă este dincolo de orice dubiu. În acest sens precizăm următoarele elemente:

- în cadrul previziunilor privind dezvoltarea economiei românești, strategia sectorului energetic prevede că – pe termen lung – va exista o cerere cu creșteri moderate de energie electrică și termică, iar în cadrul cererii totale nu se va putea renunța, cel puțin într-un interval scurt de timp, la funcționarea centralelor electrice pe cărbune;
- pe termen mediu, piața internă va solicita cca 20 mil.tone lignit/an și 3 mil. tone ulei/an (tabelul nr. 3.8);
-

Tabelul nr. 3.8

Evoluția consumului de cărbune necesar producerii energiei electrice și termice în perioada 2000-2005 și în perspectiva anului 2010

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Lignit + cărbune brun	24	24	24	22	22	22	18
Huile energetice	3	3	3	3	3	3	3

Sursa: *Strategia industriei miniere din România pe termen mediu 2000-2005 și perspectiva anului 2010, MIC, februarie 2000.*

- infrastructura existentă de producere a energiei electrice prin arderea cărbunelui deține o pondere importantă din puterea instalată în sistemul energetic național, iar funcționarea acesteia nu va putea fi oprită fără efecte negative majore;
- cărbunele energetic din producția internă este o sursă sigură deoarece, pe de o parte rezervele geologice asigură continuitatea producției pentru cel puțin 50 de ani, la nivelul actual al producției, iar pe de altă parte capacitățile de producție dețin infrastructura de bază, care în cazul viabilizării acestora pot fi reabilitate cu costuri minime;
- restructurarea sectorului carbonifer poate crea condiții de creștere treptată (dublare sau chiar triplare) a productivității muncii și implicit a competitivității cărbunelui; exploatarea lignitului din cariere este de pe acum competitivă în ceea ce privește costurile de producție;
- alternativa importului de energie electrică nu reprezintă o soluție tehnică și nici economică; dimpotrivă se prevede posibilitatea ca România să exporte energie electrică.

Date fiind condițiile geologico-miniere foarte complexe ale zăcămintelor de cărbune din țara noastră, se apreciază necesară o creștere cu minimum 15% a puterii calorifice a cărbunelui livrat.

În opinia specialiștilor, costul maxim corespunzător echivalenței valorice a unei tone de cărbune energetic din producția internă, pentru ca aceasta să fie competitivă, ar trebui să se situeze la valori de 17 \$/tonă pentru lignitul exploatat în cariere (cu o putere calorifică de 1,65 Gcal/tonă), 19,3 \$/tonă pentru cel din subteran (1,85 Gcal/tonă), iar pentru huilă energetică (3,9 Gcal/tonă) netă 28,6 \$/tonă.

Concluzii

- Cărbunele energetic, chiar în condițiile unor parametri calitativi reduși cu implicații directe asupra eficienței termice, va continua să dețină cel puțin pe termen mediu, o pondere importantă în puterea instalată și Sistemul Energetic Național; trebuie totuși menționat că aceste caracteristici calitative relativ reduse se înscriu în ecartul de calitate pentru care au fost construite centralele termoelectrice, astfel încât 96% din producția internă de cărbune va fi destinată sectorului energetic, asigurând integral cererea internă a acestui sector.
- Participarea huilei, din surse interne, la procesul de cocsificare se va menține în continuare la cote reduse, față de aportul huilei din import; huila exploatată în Valea Jiului are calitate slabă de cocsificare fiind utilizată numai în proporție de 5-6% din cantitatea produsă, ca adaos la rețelele de fabricare a cocsului, metalurgia preferând cărbunele din import atunci când are devize pentru a-l plăti.

- Consumul casnic de cărbune va constitui o piață relativ stabilă, dar ne-semnificativă din punctul de vedere al valorificării eficiente a resurselor de cărbune.
- Deciziile privind nivelul producției de cărbune și de energie produsă pe bază de cărbune sunt de o importanță deosebită angajând răspunsuri pe un interval mediu de timp pentru toate unitățile implicate în proces. Astfel, eliminarea bruscă a subvențiilor acordate pentru activitatea de exploatare a huilei și cărbunelui brun înseamnă crearea, în timp relativ scurt de la aplicarea măsurii, a unui impact economic și social deosebit în contextul în care se găsește economia țării în perioada de tranziție.

ANEXĂ

Anexa nr. 3.1

Situația economică a companiilor/societăților naționale de extracție a cărbunilor pentru anul 1999

Specificație	U.M.	CNLO Târgu-Jiu	CN a Huilei	SNC Ploiești	SC Minieră Banat Anina
1. Resurse de bilanț (A+B+C) la 01.01.	mii t	726733,0		116429	
Caracteristici calitative					
- putere calorică inferioară	kcal/kg	1730,0			
- cenușă	%	39,7			
- umiditate	%	42,6			
Cărbune extras	mii t	17732,5	3568,9	2343	210,0
- putere calorică inferioară	kcal/kg	3497	3497	2,2	2,5
- cenușă	%	39,7		35,78	61,0
- umiditate	%	41,3		34,06	
3. Valoarea PM	mld.lei	3185,9	1293,1	466,1	56,5
4. Costuri PM	mld.lei	2725,4	2073,1	667,8	111,2
Costuri unitare pe produs	lei/t	153692,0	503278		
- lignit			384635		
- uilă brută			635733	284952,2	
- cărbune brun			904863		
- uilă energetică			3406813		529448
- uilă cocsificabilă					
- antracit					
6. Cheltuieli la 1000 lei PM	lei	855,0	1603,2	1432,7	1967,4
7. Aport bugetar total, din care:	mil.lei	189797,6	554558	196151,8	27421
- subvenții	mil.lei	0,0	415243	109085	15610
- transferuri	mil.lei	76292,8	83874	33464	5653
- chelt.capital retehnologizare	mil.lei	49556,0	36420		1150
- chelt.capital mediu	mil.lei	0,0			
- conservări mine	mil.lei	20252,6	8655	37464	1444
- închideri mine	mil.lei	0,0	366		
- plăți disponibilizați	mil.lei	43696,2			3564
- costuri alternative	mil.lei	0,0	alocații bugetare din fondul de dispoziția Guv.10000		
8. Subvenții unitare	lei/t	0,0	uilă 112963	46552,07	112963

Specificație	U.M.	CNLO Târgu-Jiu	CN a Huilei	SNC Ploiești	SC Minieră Banat Anina
			cărbune brun 146504		
9. Aport bugetar total față de PM	%	6,0	42,9	42,09	48,5
10. Nr. mediu personal	nr.	20266,0	19914	7638	1107
11. Nr. pers. disponibilizat	nr.	1219,0	501	1571	99
12. $W = \frac{PM}{\overline{Nr. pers.}}$	mil. lei/pers	157,2	64,9	61,1	51,1

Sursa: Strategia industriei miniere din România, pe termen mediu și în perspectiva anului 2010, MIC, 2000.

Capitolul 4

EFICIENȚA UTILIZĂRII MINEREURILOR NEFEROASE PE FILIERE ALE INDUSTRIILOR DE BUNURI INTERMEDIARE

Eficiența folosirii resurselor minerale din producția internă, în contextul industriei românești, depinde de o serie de factori ce influențează întregul parcurs de prospectare, evaluare, exploatare și extragere a elementelor utile și obținerea metalelor neferoase, cum ar fi: valoarea minerală a zăcământului, condițiile de exploatare a acestuia, tehnologiile aplicate pe parcursul întregului proces de obținere a produsului finit concretizat în metalele neferoase.

Elementele minerale componente ale zăcământului, pot influența pozitiv sau negativ valoarea zăcământului, în funcție de concentrația acestor elemente, precum și a posibilităților oferite de tehnologiile folosite de a separa substanțele nedorite în timpul prelucrării minereului.

Valoarea economică a unui zăcământ este dată de totalitatea elementelor minerale componente ale acestuia.

La o primă evaluare, însă, resursele minerale identificate sunt evaluate așa cum se află în zăcământ, fără a lua în considerare modificările ce intervin în procesul de exploatare. Cu toate acestea, în cazul în care cantitatea de steril este deosebit de mare, evaluarea zăcământului ține cont de acest fapt. De asemenea, în cazul existenței unei cantități semnificative dintr-un element util, care se poate recupera din subproduse (concentrate), se va determina atât conținutul în zăcământ cât și în subprodusul (concentratul) respectiv în vederea unei evaluări corecte a acestuia.

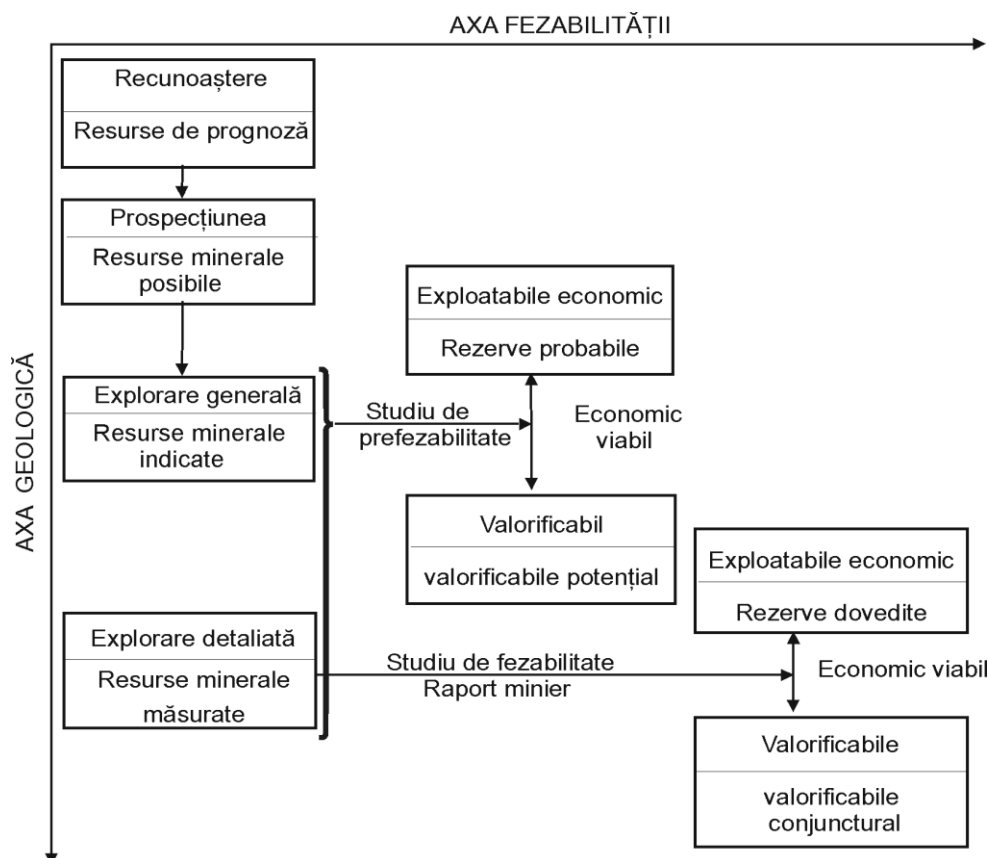
Un element de maximă importanță, ce influențează semnificativ stabilirea valorii substanțelor minerale exploatate, este felul în care acestea sunt extrase. Astfel la zăcămintele exploatabile la zi se determină, în general, și volumul copertei, în variante ale adâncimii maxime de exploatare în carieră, precum și adâncimea și condițiile geominiere la exploatarea în subteran. În general, exploatarea carierelor presupune costuri sporite cu îndepărtarea copertei, transportul și nu în ultimul rând cu refacerea zonei exploatate. Refacerea ecosistemelor afectate de exploatarea de suprafață, strămutarea așezărilor umane precum și atenuarea efectelor nedorite provocate de activitatea de extracție propriu-zisă, presupun eforturi financiare și umane ce influențează semnificativ deciziile de începere a exploatarea în carieră a minereurilor sau nu.

În general, evaluarea resurselor pe unități de calcul se face prin determinarea volumului lor, iar în cazul în care resursele se exprimă în unități de masă

(tone, kilograme), se utilizează și greutatea volumetrică. În cazul zăcămintelor tabulare, volumul resurselor se stabilește cu ajutorul suprafeței și al grosimii medii. În cazurile speciale, cum ar fi cazul zăcămintelor în care substanța minerală utilă apare grupată sub formă de cuiburi în roca purtătoare de mineralizație, se evaluează cantitatea totală de rocă, apoi cantitatea de resurse de substanță minerală utilă se obține prin aplicarea coeficientului de mineralizare.

Pe baza resurselor minerale evaluate pe unități de calcul se determină resursele cumulate, în cadrul fiecărei grupe și categorii, pe orizonturi sau trepte de exploatare, pe corpuri de substanță minerală utilă, pe perimetre și pe total zăcământ figura nr. 4.1.

Figura nr. 4.1. Schema clasificării resurselor minerale/rezervelor în vederea evaluării

Sursa: Agenția Română pentru Resurse Minerale, 1999.

În urma acestor demersuri sunt cunoscute resursele valorificabile. Această categorie de resurse are, în general, o valoare economică certă, pentru că, resursele valorificabile și rezervele se evaluează din resurse minerale identificate, luându-se în considerare condițiile tehnologice, precum și modificările ce pot interveni în cadrul procesului de exploatare (diluție sau pierderi de exploatare).

Pentru a înlătura posibilitatea apariției unor distorsiuni în cadrul procesului de evaluare și pentru a mări exactitatea valorii economice determinate, resursele valorificabile și rezervele se evaluează pe aceleași unități de calcul pe care au fost evaluate resursele minerale din care provin, cu precizarea raportului de transformare a acestora în rezerve sau resurse valorificabile.

Din punct de vedere tehnologic indicatorii ce reflectă în mod direct eficiența exploatării minereurilor neferoase și, de asemenea, exprimă optimul procesului productiv sunt:

- a) capacitatea de producție;
- b) randamentul de recuperare a substanței utile;
- c) consumurile specifice de materii prime și materiale;
- d) gradul de modernizare.

Acești indicatori caracterizează atât procesul economic în sine, cât și eficiența tehnologiilor folosite ținând cont de faptul că modernizările sau schimbarea tehnologiilor pot modifica substanțial procesul productiv.

În general, modalitățile actuale, de fundamentare a eficienței exploatării zăcămintelor de minereuri neferoase evidențiază, direct sau implicit, unii din indicatorii menționați (capacitate de producție, consumurile specifice de materii prime și materiale, randamentul de recuperare a substanțelor utile), astfel încât se poate aprecia că aspectele ce se au în vedere la fundamentarea studiilor de exploatare a zăcămintelor de minereuri neferoase sunt, în primul rând, cele de ordin calitativ și cantitativ ce vizează realizarea unui volum maxim posibil al producției în condiții de eficiență economică.

a) Capacitatea de producție este un indicator ce exprimă cantitatea maximă de minereu obținută într-o perioadă de timp, în condiții normale de organizare a producției și a muncii, impuse de utilizarea optimă a utilajelor și tehnologiilor din dotare, precum și a resurselor de forță de muncă.

Capacitatea totală a unei exploatări rezultă din însumarea capacității tuturor punctelor de lucru. Pentru industria extractivă a minereurilor neferoase, în condițiile actuale, acest indicator este puternic influențat de tehnologiile folosite în cadrul exploatărilor miniere precum și de creșterea gradului de dificultate a exploatării generat de creșterea treptei de adâncime a orizonturilor exploatare, dificultăți care influențează negativ mărimea capacității de producție și, implicit, eficiența exploatării zăcămintului respectiv.

b) Randamentul de recuperare a substanței utile reprezintă procentul de substanță utilă, obținută din cantitatea de substanță brută extrasă supusă prelucrării.

Acest indicator exprimă sintetic eficiența tehnologică a întregului proces de producție. De asemenea, este indicatorul ce relevă gradul în care producția de minereuri neferoase obținută asigură necesitățile de dezvoltare a industriilor beneficiare (metalurgică, chimică etc.).

Nivelul indicatorului este influențat, în mod direct, atât de calitatea mine-reului extras cât și de eficiența procesului de preparare.

Datorită concentrației scăzute a minereului extras în țară, valoarea metalurgică este mică. Astfel, pentru prepararea concentratelor sunt extrase cantități de minereu mult mai mari decât în celelalte țări ce prelucrează minereuri neferoase. Pentru a obține 17,2 mii tone de cupru în concentrate, în anul 1999, a fost necesară prelucrarea a aproximativ 13800 mii tone de minereu extras, respectiv de 3-4 ori mai mult decât în cazul marilor exploatări existente pe plan mondial.

c) Consumurile specifice de materii prime și materiale exprimă cantitatea de materie primă sau materialele necesare pentru obținerea unei unități de producție fizică.

Prin activitatea de exploatare a minereurilor neferoase, atât în subteran cât și în carieră indicatorul este menționat numai sub forma consumului de materiale.

Pentru exploatările în carieră acestea reflectă, în mod deosebit necesarul de materiale pentru funcționarea utilajelor de excavare și transport (anvelope, motorină etc.), iar pentru exploatările în subteran se menționează consumurile specifice pentru lucrările de deschidere și pregătire (lemn de mină, plasă de mină, profiluri metalice pentru susținere etc.).

În condițiile actuale în care se desfășoară activitatea în domeniul minier, în care subvențiile au fost drastic diminuate, acest indicator este puternic afectat. Reducerea cheltuielilor în cele două Companii Naționale, respectiv REMIN SA – Baia Mare și MINVEST – Deva, s-a făcut prin diminuarea consumurilor specifice, fapt ce a condus în unele cazuri chiar la afectarea siguranței miniere.

d) Gradul de modernizare relevă ponderea producției obținute cu utilaje de performanță (la nivel mondial) în producția totală realizată.

Acesta este un alt indicator grav afectat de scăderea subvențiilor acordate de stat activității din acest domeniu. Cheltuielile pentru re tehnologizare și dotarea cu echipamente performante au fost diminuate și în unele cazuri chiar sistate, acest fapt, având ca efect direct scăderea eficienței economice a exploatării acestor resurse.

Dintre indicatorii economici folosiți în calculul eficienței activității industriei extractive sunt analizați cu precădere costul de producție, prețul de producție

și productivitatea muncii. De asemenea, tot pentru evidențierea eficienței economice a producției interne sau pentru alegerea alternativei producției interne sau import de resursă este necesară o comparație atentă cu prețurile stabilite la bursele internaționale atât a materiei prime cât și a metalului finit obținut.

Nivelul cotației la bursa internațională este deosebit de important mai ales în cazul metalelor neferoase ce suferă fluctuații semnificative în perioade scurte de timp.

Necesitatea calculării corecte a indicatorilor economici de producție se datorează faptului că, în cea mai mare parte, aceștia au utilizări concrete și directe, fiind indicatori primari (costul și prețul de producție, prețul extern), dar și ca elemente de calcul al indicatorilor derivați (cheltuieli totale și materiale la 1000 lei producție marfă, rentabilitate etc.). Astfel, în vederea evidențierii cât mai corecte a eficienței economice a exploatării resurselor de minereuri neferoase este necesară o studiere amănunțită a acestor indicatori.

În condițiile în care activitatea minieră din acest domeniu se află în continuă scădere, principalii indicatori puternic afectați sunt:

- costul unitar de producție, prin scăderea cheltuielilor materiale precum și a cheltuielilor cu munca vie, mai ales prin disponibilizările masive aplicate în cursul ultimilor ani. De asemenea, în acest context putem sublinia și diminuarea drastică a cheltuielilor alocate pentru introducerea tehnicii noi și pentru procurarea unor utilaje performante;
- prețul de producție (ca funcție de reflectare a valorii) prin modificările survenite în cadrul procesului tehnologic. Acesta afectează, la rândul său, nivelurile prețurilor produselor finale ale industriilor utilizatoare (metalurgie, chimie etc.). Subliniem faptul că în condițiile actuale prețul de producție nu asigură recuperarea costurilor, activitatea fiind subvenționată în mare măsură;
- productivitatea muncii în principal prin îngreunarea condițiilor geominiere de extracție precum și prin scăderea cantității de substanță utilă la tona de minereu extrasă. Calcularea productivității muncii în unități fizice se poate face atât prin raportarea la tona de masă minieră extrasă cât și la tona de substanță utilă extrasă. Compararea rezultatelor celor două raportări subliniază eficiența muncii minelor în condițiile existente;
- prețurile externe – prin fluctuațiile produselor pe piața metalelor neferoase. Cu cât prețul metalelor neferoase este mai scăzut cu atât activitatea minieră în acest domeniu este mai ineficientă fiind cunoscut faptul că minereul extras în țară este de 3-4 ori mai slab calitativ comparativ cu cel de pe plan mondial.

După cum se poate constata, pe tot parcursul procesului de producție factorul natural are un rol determinant influențând nivelul tuturor indicatorilor și, în mod direct, eficiența economică a activității miniere din acest domeniu. Tratarea unilaterală, dintr-un singur punct de vedere (economic sau tehnologic), a

problemelor miniere este dezavantajoasă dacă nu se ține seama de influența tuturor factorilor care iau parte la activitatea respectivă.

4.1. Situația actuală a industriei miniere în domeniul exploatării minereurilor neferoase în România

Zăcămintele de substanțe minerale utile cunoscute în România, precum și cele puse în evidență de cercetările geologice desfășurate până în prezent, sunt în marea lor majoritate de dimensiuni mici sau medii, iar componenții utili, valorificabili au valori reduse.

În cea mai mare parte zăcămintele care au caracteristici calitative mai bune au dimensiuni reduse, sunt situate la adâncimi mari și necesită exploatarea lor în subteran, ori, în general este știut faptul că volumul costurilor în exploatarea subterană este de câteva ori mai mare decât al celor de la suprafață.

În această situație sunt toate zăcămintele auro-argintifere, plumb-zincoase, mare parte a zăcămintelor de cupru din România.

În puținele cazuri favorabile, în care zăcămintele au o dezvoltare mai mare, sunt situate la suprafață și, deci, pot fi exploatare în cariere – ne referim aici la zăcămintele cuprifere de la Roșia Poieni și Moldova Nouă – caracteristicile calitative sunt reduse – cuprul din carierele respective având conținuturi de 0,3-0,6% cu mult sub media marilor exploatare existente la nivel mondial.

Conținuturile în metal ale minereurilor extrase sunt reduse. Valoarea metalurgică (valoarea produselor metalurgice) a unei tone din rezerva din zăcămintele exploatare în România este de 5-7 \$/tonă, respectiv de 3-4 ori mai mică decât la zăcămintele ce se exploatează pe plan mondial în condiții de rentabilitate.

Este cunoscut faptul că metalurgia neferoasă solicită o concentrație minimă a substanței utile în concentrat de aproximativ 16,5% pentru cupru. Acest procent de substanță utilă asigură rentabilitatea procesului metalurgic, fiind un prag minim necesar funcționării anumitor tehnologii.

Efortul de preparare în condițiile specifice țării noastre este amplificat de "sărăcia" substanței utile în minereul extras, cantitățile de minereu prelucrate în vederea obținerii concentratelor corespunzătoare fiind de 3-10 ori mai mari decât în mod normal.

Rezervele geologice de resurse minerale utile solide din zăcămintele (proprietate a statului) care pot fi exploatare cu actualele tehnologii miniere cunoscute sunt evaluate în prezent la:

- 40 milioane tone minereuri auro-argintifere;
- 90 milioane tone minereuri polimetalice;
- 900 milioane tone minereuri cuprifere.

Caracterizarea generală a tehnologiilor și echipamentelor de extracție și a preparare a substanțelor minerale utile

Tehnologiile miniere folosite pentru extracția și prepararea substanțelor minerale utile solide se caracterizează prin:

- metode de exploatare (extracție) și preparare sunt în bună parte la nivelul celor utilizate pe plan european și mondial – influențează eficiența exploatării;
- utilajele și echipamentele folosite la extracție, preparare și transport sunt uzate fizic și moral – influențează negativ eficiența exploatării;
- performanțele tehnice și economice ale tehnologiilor practicate sunt reduse ca efect al condițiilor geologico-miniere dificile de zăcământ și a fiabilității scăzute a utilajelor din dotare, care sunt și neperformante – influențează negativ eficiența exploatării;

Insuficiența surselor pentru cheltuieli de capital nu a permis în ultimii ani derularea unui program coerent de modernizare a minelor, carierelor și uzinelor de preparare, atât sub aspect tehnologic cât și pentru înlocuirea echipamentelor vechi – influențează negativ eficiența exploatării.

Strategiile aplicate până în prezent au condus la crearea unui sector minier mult lărgit față de cât ar fi fost justificat economic și a fost necesar un foarte mare sprijin bugetar pentru menținerea unei producții ce se baza în totalitate pe subvenții.

Valoarea indicatorilor economici relevă diferența dintre cele două companii miniere din domeniul extracției și prelucrării minereurilor neferoase. Se observă că în ambele cazuri costurile realizate depășesc valoarea obținută din vânzarea produselor miniere extrase statul fiind nevoit să subvenționeze substanțial activitatea minieră (tabelul nr. 4.1).

Tabelul nr. 4.1.
Indicatori economici în 1999 în sectorul
extracției minereurilor neferoase

Specificație	U.M.	REMIN SA Baia Mare	MINVEST SA Deva
1. Minereu extras, metale în concentrație	mii tone	1962	
2. Valoarea producției marfă	mil.lei	412987	361101
3. Costuri producție marfă	mil.lei	892078	1239604
4. Costuri unitare pe produs			
- Pb în concentrat plumbos	lei/t	5255282	13925904
- Pb în rest concentrat	lei/t	5828414	9947850
- Zn în concentrat zincos	lei/t	16150326	25646849
- Zn în rest concentrat	lei/t	19964503	27465647
- Cu în concentrat cupros	lei/t	46453851	59849267

Specificație	U.M.	REMIN SA Baia Mare	MINVEST SA Deva
- Cu în rest concentrat	lei/t	30949883	61559376
- Au în concentrat aurifer	lei/t	207054862	237708736
- Au în nămol aurifer	lei/t	383585069	345380008
- Ag în concentrat aurifer	lei/t	724036	-
- Ag în nămol aurifer	lei/t	939159	-
5. Cheltuieli la 1000 lei VPM		2342	3433
6. Aport bugetar total, din care:	mil.lei	521128	581163
7. Subvenții producție	mil.lei	441126	474681
- transferuri	mil.lei	37965	34205
- cheltuieli capitale, rețehnologizare	mil.lei	27000	78000
- cheltuieli capital mediu	mil.lei	6850	200
- conservări mine	mil.lei	12990	1277
- închideri mine	mil.lei	114	0
- plăți disponibilizări	mil.lei	2143	63000
- costuri alternative	-	-	-
8. Subvenții unitare			
- Pb în concentrat plumbos	lei/t	2720145	5990502
- Pb în rest concentrat	lei/t	3379912	10495098
- Zn în concentrat zincos	lei/t	8376706	16545714
- Zn în rest concentrat	lei/t	12140400	13735280
- Cu în concentrat cupros	lei/t	29569264	25476600
- Cu în rest concentrat	lei/t	19039431	19258100
- Au în concentrat aurifer	lei/t	124372515	105190782
- Au în nămol aurifer	lei/t	278281148	189413534
- Au în rest concentrat	lei/t		
- Ag în concentrat aurifer	lei/t		
- Ag în nămol aurifer	lei/t		
- Ag în rest concentrat	lei/t		
9. Aport bugetar total față de producția marfă	R7/R3x 100	142,9	161
10. Număr mediu personal	nr.	12128	13315
11. Număr personal disponibilizat	nr.	857	1852
12. Productivitatea valorică	lei/pers.	-	27119865

Sursa: MIC, Direcția Generală Mine Geologie, 2000.

Între anii 1995 și 1999, în timp ce producția de metale neferoase a scăzut cu cca 15-30%, subvențiile pe total au scăzut de patru ori iar cheltuielile de capital de la buget de peste cinci ori. Cu toate acestea gradul de subvenționare a fost de 70% pentru MINVEST Deva și 57% pentru REMIN Baia Mare (tabelul nr. 4.2), pierderile de exploatare fiind de aproape 70 mil.\$ și, respectiv, 5,1 mil.\$ (tabelul nr. 4.3).

În general, pentru starea capitalului fix din industria minieră, scăderea drastică a alocațiilor de la buget și lipsa surselor proprii ale companiilor au făcut, ca în prezent, acestea să se confrunte cu probleme deosebite privind performanțele tehnologice (cu impact direct asupra celor economice) în unele

cazuri creându-se chiar premisele de insecuritate a muncii și de asemenea de agravare a factorilor poluanți, care accentuează dezechilibre ecologice.

Lipsa capitalului circulant a făcut ca o altă problemă deosebită cu care se confruntă toate companiile miniere să fie problema acumulării de datorii la bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat și la furnizori, în special la CONEL, așa cum rezultă din tabelul nr. 4. 2.

În perioada 1990-1999, deși sprijinul Guvernului pentru industria minieră a fost de aproximativ 5948,2 mil.\$, reprezentând 3200 mil.\$ subvenții pentru producție, 1550 mil.\$ alocații bugetare pentru cheltuielile de capital și 243,6 mil.\$ transferuri, au rezultat pierderi de exploatare de 954,6 mil.\$. Pentru a opri subvenționarea activității, Guvernul a decis:

- să oprească toate activitățile miniere în minele care operau în condiții periculoase și neeconomice sau unde rezervele s-au epuizat;
- să reducă forța de muncă în industria minieră prin oferirea unor pachete de plăți compensatorii minelor de până la 20 de salarii lunare (Ordonanța nr. 22/ 1997);
- să crească investițiile pentru modernizarea producției în minele care au fost considerate că pot deveni profitabile. În anul 1999 subvențiile s-au redus la 100 mil.\$ și pierderile suplimentare se estimează la un nivel de 43,9 mil.\$.

Tabelul nr. 4.2
Situația companiilor/societăților naționale aflate în coordonarea strategică a MIC

Nr. crt	Compania/ Societatea	Județele în care își desfășoară activ.	Unități Subordonate	Beneficiari	1999				Obligații financiare restante la 31.12. 1999* (mld.lei)	Creanțe la 31.12. 1999** (mld.lei)
					Producția fizică	Cheltuieli la 1000 PM	Grad de subvenționare (%)	Nr. mediu personal		
1.	CNCAF MINVEST S.A. Deva	HD,AB, BH,CJ, HG,CS TL	3 filiale cu statutul de SC pe acțiuni	ALLIED; DEALS Baia Mare; AMPELLUM Zlatna; SOMETRA S.A Copșa Mică	10300 t Cu 1100 t Pb 3000 t Zn 1000 kg Au	3433	70	13315	1) 2114,4 2) 273,2 3) 403,1 4) 1438,1 5) 623,5	1)394,3 2)-
2.	CNMPN REMIN SA Baia Mare	MM,SM, BN,BV	4 sucursale fără personalitate juridică	GEOMIN București	5600 t Cu 16300 t Pb 23500 t Zn 1300 kg Au	2342	57	12128	1) 685,0 2) 32,9 3) 271,4 4) 380,7 5) 15,0	1) 288,3 2)-

Notă: * 1) total datorii; 2) datorii la bugetul de stat; 3) datorii la bugetul asigurărilor sociale; 4) alte datorii – din care: 5) datorii la CONEL;

**1) total creanțe – din care: 2)creanțe la CONEL

Sursa: MIC, Direcția Generală Mine Geologie, 2000.

Tabelul nr. 4.3
Pierderi de exploatare

Compania	Principalele produse	Nr. mine în operare	Vânzări (mil.\$)	Pierderi de exploatare (mil.\$)	Total alocații bugetare (mil.\$)
Compania Națională Minvest – Deva	Cu, Pb, Zn, Au, Fe, Mo	27	99,2	-69,6	48,5
Compania Națională Remin – Baia Mare	Cu, Pb	17	102,7	-5,1	42,5

Sursa: MIC, Direcția Generală Mine Geologie, 2000.

Evoluția producției

Tabelul nr. 4.4
Evoluția producției fizice la principalele substanțe minerale utile solide între anii 1989-1999

- mil.tone -

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Plumb în concentrate	38,2	25,1	16,2	17,0	17,1	21,0	20,4	18,8	17,1	15,1	17,4
Zinc în concentrate	55,3	36,0	26,7	26,1	28,1	34,4	35,1	31,3	29,4	25,7	26,5
Cupru în concentrate	47,5	32,0	27,0	25,6	25,4	26,2	24,3	14,5	23,6	19,6	17,2

Sursa: MIC, Direcția Generală Mine Geologie, 2000.

Producția de concentrate a scăzut constant, începând din anul 1989, ajungând, în medie, la aproximativ 50% în anul 1999. Această tendință se va menține și în următorii ani pe măsură ce va fi pus în practică programul aprobat de Guvern de închidere a capacităților miniere nerentabile.

La metalele neferoase în concentrate prețurile au scăzut până la mijlocul anului 1999, ca urmare a scăderii cotațiilor internaționale, în prezent înregistrându-se un revirement al acestora.

Mai remarcăm că indicele de creștere a prețurilor produselor miniere raportat la cel al materialelor și energiei în procesul de producție, în permanență au fost mai mici decât acestea din urmă.

Programul de închidere a minelor

În anul 1990 industria minieră din România se prezenta în fața cerințelor impuse de economia de piață cu peste 70% din capacitățile puse în funcțiune, bazate pe zăcămintele sărace și pe tehnologii neperformante ca o consecință a

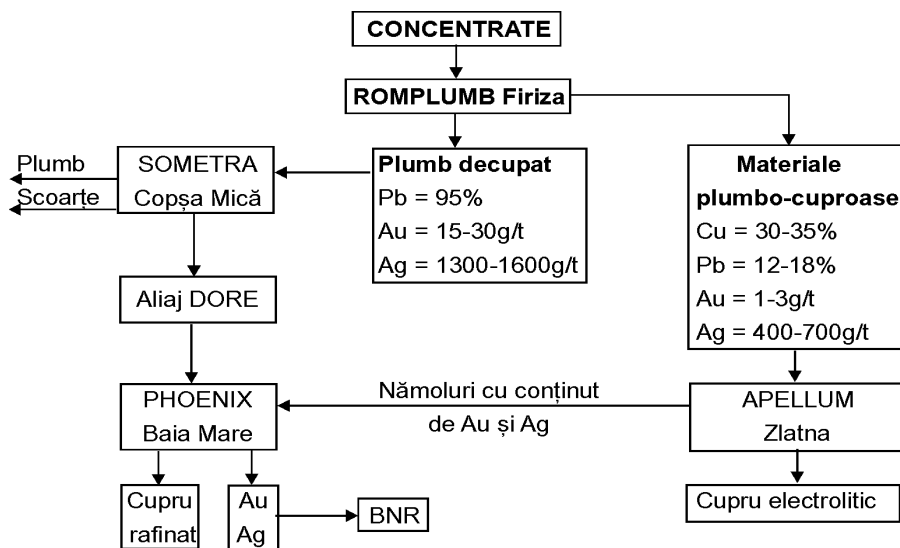
folosirii de utilaje uzate tehnic și moral. Numărul mare de personal, de peste 200000, se află în mare majoritate în colonii și localități cvasimonindustriale. Practic mai mult de jumătate din exploatarea miniere existente în acel moment, nu puteau face față cerințelor economiei de piață.

În scopul eficientizării producției miniere a început punerea în aplicare a procesului de închidere a minelor fără șanse de a fi rentabilizate din punct de vedere economic.

În acest context, în sectorul extracției minereurilor neferoase ca de altfel în tot minierul românesc, programul de închidere este finanțat de Banca Mondială care a încheiat cu Guvernul României acorduri de alocare a unor împruturi rambursabile.

În anii 1997 și 1998 au fost aplicate măsuri concrete de restructurare a sectorului, determinate de necesitatea diminuării sau eliminării subvențiilor bugetare și a pierderilor. Dintre aceste măsuri se remarcă instituirea prin OUG nr. 22/1997 privind acordarea unor plăți compensatorii către personalul disponibilizat, care pentru mineri reprezintă echivalentul a 12-20 de salarii medii/ramură. Caracteristic anului 1997, a fost o masivă reducere de personal din unitățile miniere prin trei modalități: desprinderi de activități, pensionări și disponibilizări (la cerere), cu acordarea de plăți compensatorii.

Figura nr. 4.2a. Schema fluxurilor tehnologice pentru concentratele neferoase

Tabelul nr. 4.5
Situația disponibilizării, dimensiunea mișcării personalului
din sectorul minier

	Personal existent la 11.01.97	Personal disponibilizat în ian.97	Personal ieșit din sistem în perioada august-decembrie 1997				Total disponibil în anul 1997	Personal rămas la 1 ian.98	Personal rămas la 1 ian 99	Personal rămas la 1 ian. 2000
			Total	Desprindere în soc.com.	Dispon. cu plăți compensatorii	Alte cauze				
CNH Petroșani	45141	2105	19796	424	18190	1182	21901	23240	20735	19615
CNLO Târgu-Jiu	51044	1376	26528	7212	19165	151	27904	23140	21000	20030
SNC Ploiești	16184	209	5775	-	5667	107	5983	10201	9323	7656
CNCu Deva	25633	50	10204	2000	8152	52	10254	15379	14247	12600
CNMPN Baia-Mare	27500	1103	13225	288	12268	669	14328	13172	12650	11355
CNU București	5805	214	1505	-	1427	78	1719	4086	3070	2312
SNS București	4572	295	683	-	593	90	978	3594	3478	3186
TOTAL	175879	5352	77715	9924	65462	2329	83067	92812	84645	76754

Sursa: MIC, Direcția Generală Mine Geologie, 2000.

Investitori străini în domeniu minier

Pe baza caracteristicilor de bază ale zăcămintelor de resurse minerale solide din țara noastră, prezentate în cadrul acestei lucrări și ținând seama de eficiența în general redusă a activității companiilor naționale miniere, exploatarea zăcămintelor de cărbune și minereuri nu prezintă un interes deosebit pentru investitorii străini.

Deși legislația specifică (Legea minelor) și alte reglementări în vigoare oferă unele facilități pentru investitorii români sau străini din domeniul minier, aceștia au fost atrași numai de câteva cazuri în cooperări cu parteneri români, în activitatea minieră, mai ales în cercetarea și valorificarea depozitelor cu conținuturi de metale prețioase (aur și argint).

În prezent funcționează trei societăți mixte cu parteneri străini, și anume:

1. SC Aurul SA Baia-Mare, având 50% capital românesc și 50% capital străin. Ea s-a constituit prin asocierea fostei Regii Autonome REMIN Baia-Mare cu firma australiană Esmeralda Ltd. și care a realizat o investiție pentru recuperarea metalelor prețioase din două halde de steril din zona Baia-Mare, utilizând o tehnologie nouă, adusă de partenerul străin;
2. SC Eurogold Resources SA Deva, având 35% capital românesc și 65% capital străin. Ea s-a constituit prin asocierea fostei Regii Autonome a Cuprului Deva, cu firma Gabriel Resources Ltd., înregistrată în SUA. Societatea mixtă operează pe zăcămintul aurifer Roșia Montană, pentru cercetarea în detaliu a potenției

alului de rezerve, urmând ca pe baza rezultatelor obținute și a studiului de fezabilitate, să se treacă la etapa de investiții în scopul exploatării zăcămintului;

3. SC Devagold SA, având 40% capital românesc și 60% capital străin. Ea s-a constituit prin asocierea fostei Regii Autonome a Cuprului Deva cu firma Castel Europa înregistrată în Canada. Societatea mixtă în principal pe zăcămintele aurifere Certej și Zlatna, pentru cercetarea geologică a acestora. Pe baza rezultatelor obținute la finele programului de cercetare, se va elabora studiul de fezabilitate pentru fundamentarea investițiilor necesare lucrărilor de exploatare.

Piața produselor miniere

În industria metalurgică de metale neferoase din țară, prin privatizarea și re-vigorarea economică a uzinelor Phoenix Baia-Mare și Sometra Copșa Mică se prevede că necesarul de metale în concentrate prezintă o ascensiune importantă:

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Plumb în concentrate	43	46	47	47	50	50	65
Zinc în concentrate	57	57	57	57	57	57	72
Cupru în concentrate	54	59	57	67	67	85	135

Sursa: MIC, *Direcția Generală Mine Geologie*, 2000.

Față de această cerere, constatăm că, actualmente, industria minieră din România nu poate acoperi cu producția proprie decât cca 38%, deși producătorii interni de metale neferoase o preferă importului care este mai scump datorită cheltuielilor mari de transport.

În ce privește prețurile produselor miniere, acestea sunt stabilite prin avize ale Oficiului Concurenței și, în general, au corespondență cu cotațiile internaționale. La metalele neferoase cupru, plumb și zinc în concentrate, prețurile propuse sunt corelate cu creșterile înregistrate în ultimele luni la bursa de la Londra.

Activități consumatoare de produse miniere

Principalii consumatori sunt:

- pentru produse din minereuri (concentrate metalifere):
 - metalurgia neferoaselor (producerea de cupru electrolitic, zinc metalurgic, plumb electrolitic, aur și argint rafinat, fabricarea aluminei);
 - siderurgie;
 - chimie;
 - industria construcțiilor metalice.

Interdependențele ramurii sunt caracterizate, după cum urmează în continuare.

- Ramurile din amonte:
 - contribuția cea mai mare, în proporție de aproape 25% o au transporturile (în condițiile studiate a fost luat în considerare și transportul minereurilor importate);
 - altă influență importantă este produsă de producția și distribuția de energie electrică cu o pondere de aproape 20 de procente;
 - necesitatea dotării cu utilaje și echipamente a făcut ca sectorul de fabricare de utilaje pentru metalurgie să participe cu o pondere de aproape 6%, iar industria de mașini și echipamente electrice cu un procent de 3,4%
- Ramurile din aval:
 - principalul beneficiar al sectorului este metalurgia neferoasă (producerea cuprului electrolitic, zinc metalurgic, plumb electrolitic, aur și argint rafinat, fabricarea aluminei) ce preia aproape 85% din producția de minereuri și concentrate;
 - industria construcțiilor metalice preia aproximativ 2,5% din producția de minereuri extrase și prelucrate;
 - în proporții mici, cu ponderi sub 2% din producție sunt siderurgia (pentru producția de feroaliaje) și chimia.

Figura nr. 4.2b. Intensitatea legăturilor ramurii “Extracția și prepararea minereurilor neferoase” cu industriile din amonte și aval

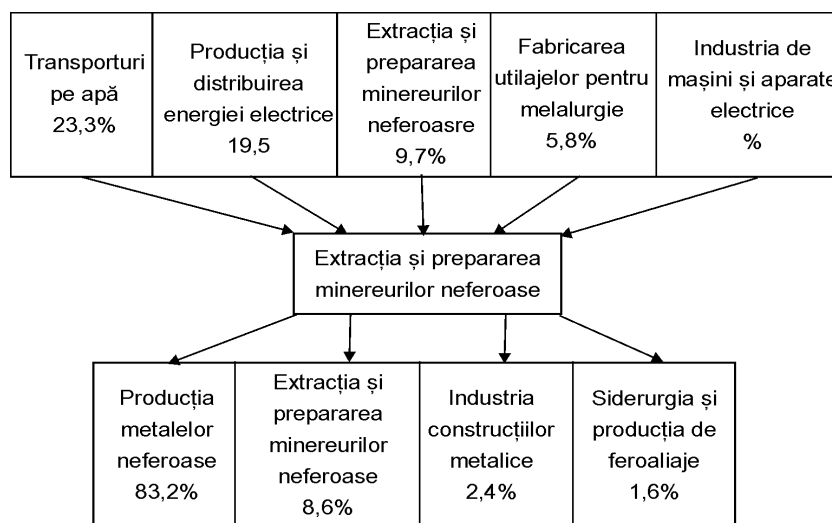
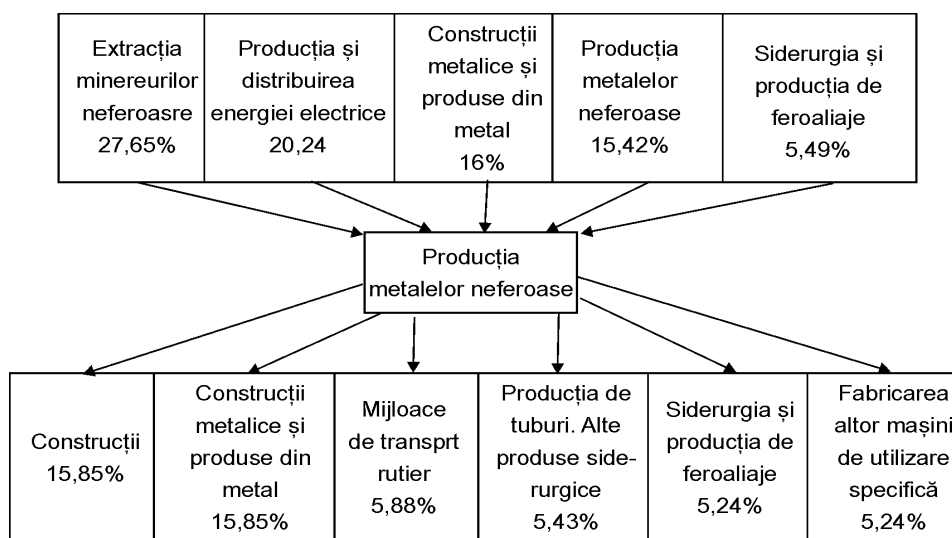

Figura nr. 4.2c. Intensitatea legăturilor ramurii “Producția metalelor neferoase” cu industriile din amonte și aval

De altfel, importurile de concentrate au o valoare semnificativă variind între 81,1% pentru concentratele plumbo-zincoase și 22,2% pentru concentrate selective plumboase (tabelul nr. 4.6).

Tabelul nr. 4.6
Baza de materii prime pentru metalurgia neferoasă, în anul 1998

	Din țară (%)	Din import (%)
Pentru cupru		
• concentrate miniere	62,62	37,38
Pentru plumb		
• concentrate selective plumboase	77,8	22,2
• concentrate colective Pb+Zn	85,2	14,8
Pentru zinc		
• concentrate plumbo-zincoase	18,9	81,1
• concentrate selective	87,2	12,8

Sursa: date INMR S.A. București, 2000.

4.2. Utilizarea eficientă a minereurilor pe filiere de obținere a metalelor neferoase

După cum am afirmat, concentrația scăzută în substanță utilă în minereu impune eforturi deosebite pentru obținerea unor concentrate ce satisfac cererile metalurgiei neferoase.

Aceste importuri au menirea de a îmbunătăți calitatea materiei prime necesare întregului flux tehnologic (figura nr. 4.3) ce are ca puncte finale obținerea metalelor neferoase grele (Cu, Zn, Cd etc.) a sulfatului de cupru și nu în ultimul rând a aurului și argintului.

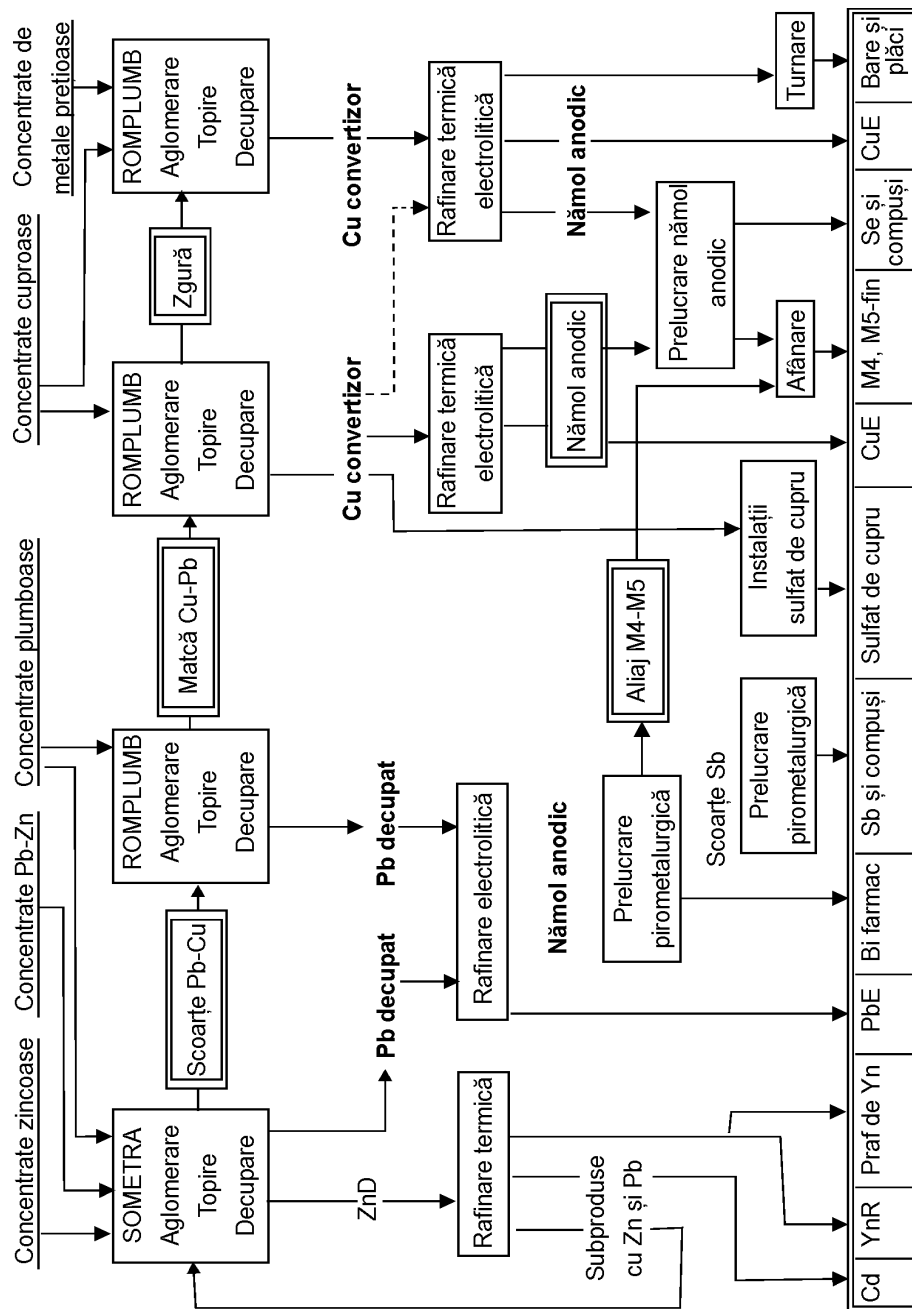
Cea mai mare parte a producției de cupru rafinat electrolitic se realizează la SC Phoenix SA Baia Mare. Datorită influenței negative, de ordin tehnologic, dar și a materiei prime slab calitative, se obține, în general, un preț de cost de aproximativ 1876 \$/tonă. Acest preț depășește nivelul mondial cu aproape 300 \$/t. Este cunoscut faptul că prețul de cost la nivel mondial, estimat pentru un profit brut de 10% la prețul de vânzare-cotație este de 1450-1600 \$/t.

Această aproximație destul de largă este cauzată de fluctuația pe care o are cuprul în operațiunile de vânzare la bursele internaționale.

Din structura prețului de cost la Phoenix Baia Mare, 66,5% reprezintă cheltuielile pentru materii prime și materiale (în principal, concentrate cuproase având un conținut mediu de 16,5% Cu). Prețul de cost, este cu 31% mai mare decât valoarea medie mondială datorită, în principal, prețului ridicat de achiziționare a concentratului cupros. Concentrația în cupru a concentratului din țară este net inferioară unei concentrații medii de 20-25% la nivel mondial.

Sărăcia în substanță utilă a concentratelor cuproase din țară conduce implicit și la creșterea consumurilor energetice, precum și a consumurilor tehnologice aferente proceselor metalurgice, fapt ce afectează eficiența economică a obținerii cuprului, în general.

Figura nr. 4.3. Fluxul prelucrării integrate în țară a concentratelor de metale grele

În vederea modernizării, la SC Phoenix Baia Mare s-a achiziționat licență know-how precum și utilaje specifice de la firma Outokumpu – Finlanda, pentru prelucrarea concentratelor cuproase prin procedeul de “topire în sustensie”, în cuptor, cu obținerea de mată cuproasă. Această mată se prelucurează în continuare prin convertizor, obținând cupru brut. S-a ales această colaborare deoarece, acest procedeu tehnologic se pretează cel mai bine condițiilor existente în țara noastră.

Cuprul astfel obținut se rafinează termic și apoi se toarnă sub formă de anodi pentru a fi rafinat electrolitic, obținându-se cupru de puritate 99,97%.

Al doilea producător de cupru din țară este Ampelum Zlatna. Aici, în cadrul Uzinei Noi, s-a instalat un cuptor de topire în suspensie a concentratelor cuproase, dar a funcționat numai doi ani, fără a atinge parametri proiectați, acum aflându-se în conservare.

În prezent, se produce cupru prin prelucrarea concentratelor cuproase și subproduselor metalurgice cu conținut de cupru (zgură, etc.), prin topire în cuptor cu vatră și convertizarea masei obținute.

Acest procedeu prezintă avantajul că pot fi prelucrate concentrate cuproase de slabă calitate. Dezavantajul acestui procedeu constă în faptul că este un mare consumator de energie și gaze naturale având un randament scăzut de funcționare. Continuarea procesului tehnologic, și anume, rafinarea termică și electrolitică, este făcută la SC Phoenix Baia Mare.

O parte din cuprul de convertizor produs este topit și granulat, în vederea obținerii sulfatului de cupru.

Plumbul rafinat electrolitic se obține la SC Sometra SA Copșa Mică. Această uzină a fost privatizată și nu s-au putut obține date legate de nivelul prețului de cost și a altor indicatori economici.

La nivel mondial, însă, în anul 1998, cheltuielile de prelucrare a concentratelor plumboase au fost de 196-205 \$/tonă. Acest nivel a fost stabilit pentru un preț de vânzare, cotație LME de 550 \$/tonă), iar prețul de achiziție a concentratului plumbos de 290-299 \$/tonă.

Zincul rafinat este, de asemenea, produs la Copșa Mică. Pentru anul 1998, pe plan mondial cheltuielile de prelucrare a concentratului zincos cu 49-55% Zn, a fost de 190 \$/tonă.

În cadrul întreprinderii Romplumb Firiza, prin prelucrarea concentratelor plumboase, aglomerare și apoi topire în cuptor vertical se obține plumbul brut. Plumbul brut este livrat uzinei din Copșa Mică, singurul producător de plumb rafinat și zinc rafinat din țară. Această uzină utilizează tehnologia achiziționată în 1961 de la firma Imperial Smelting Process – Marea Britanie, pentru prelucrarea concomitentă a concentratelor de plumb, de zinc și a concentratelor colective de plumb și zinc realizând și recuperarea metalelor însoțitoare, existente în aceste concentrate miniere (Cd, Sb, Bi, Au, Ag).

Piața metalelor neferoase grele, confirmă în general, mai ales în ultima perioadă, tendința economiei naționale de descreștere. Cererea de cupru, plumb și zinc a scăzut datorită scăderii producției industriei de mașini și echipamente electrice, industriei militară, industriei electrotehnică etc. Filierile de producție a celor trei metale (figurile nr. 4.4 și nr. 4.5), demonstrează faptul că, în mare măsură, cu excepția cuprului, cererea internă este asigurată de producția realizată în țară, cum este cazul plumbului și zincului.

Figura nr. 4.4. Filiera plumb/zinc – anul 1998

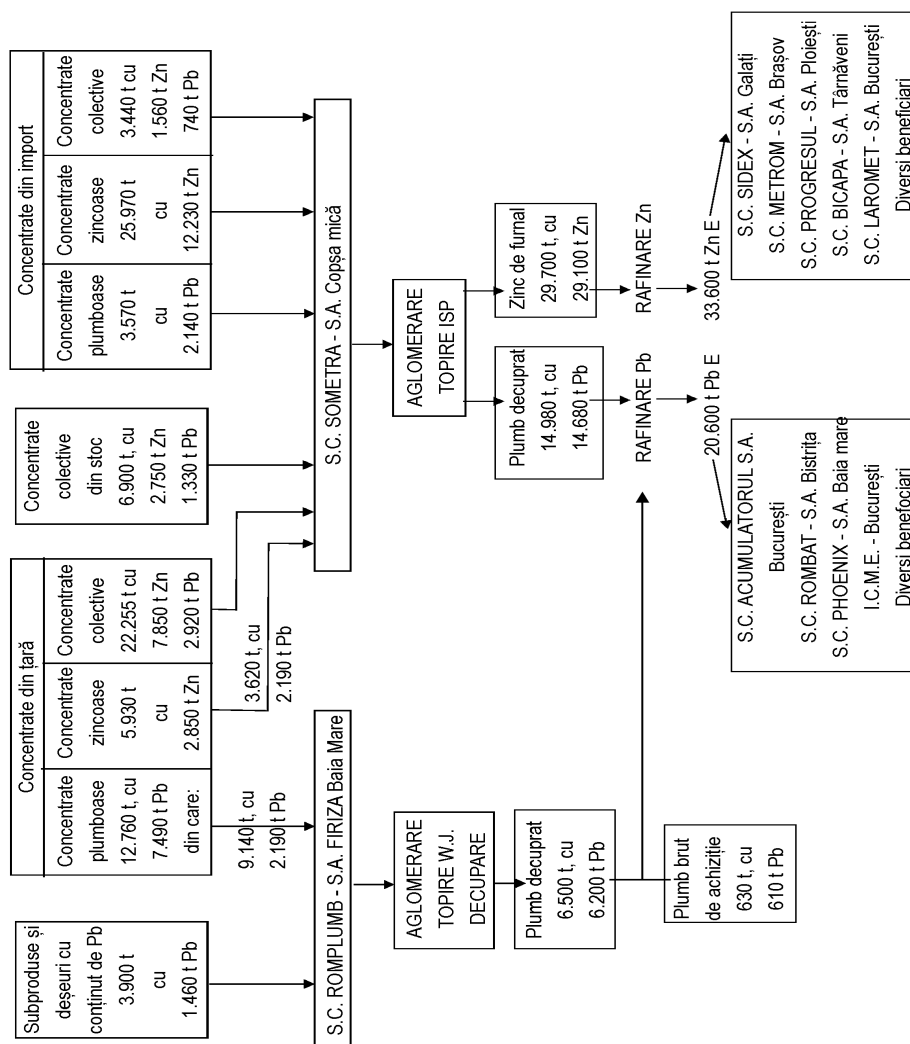
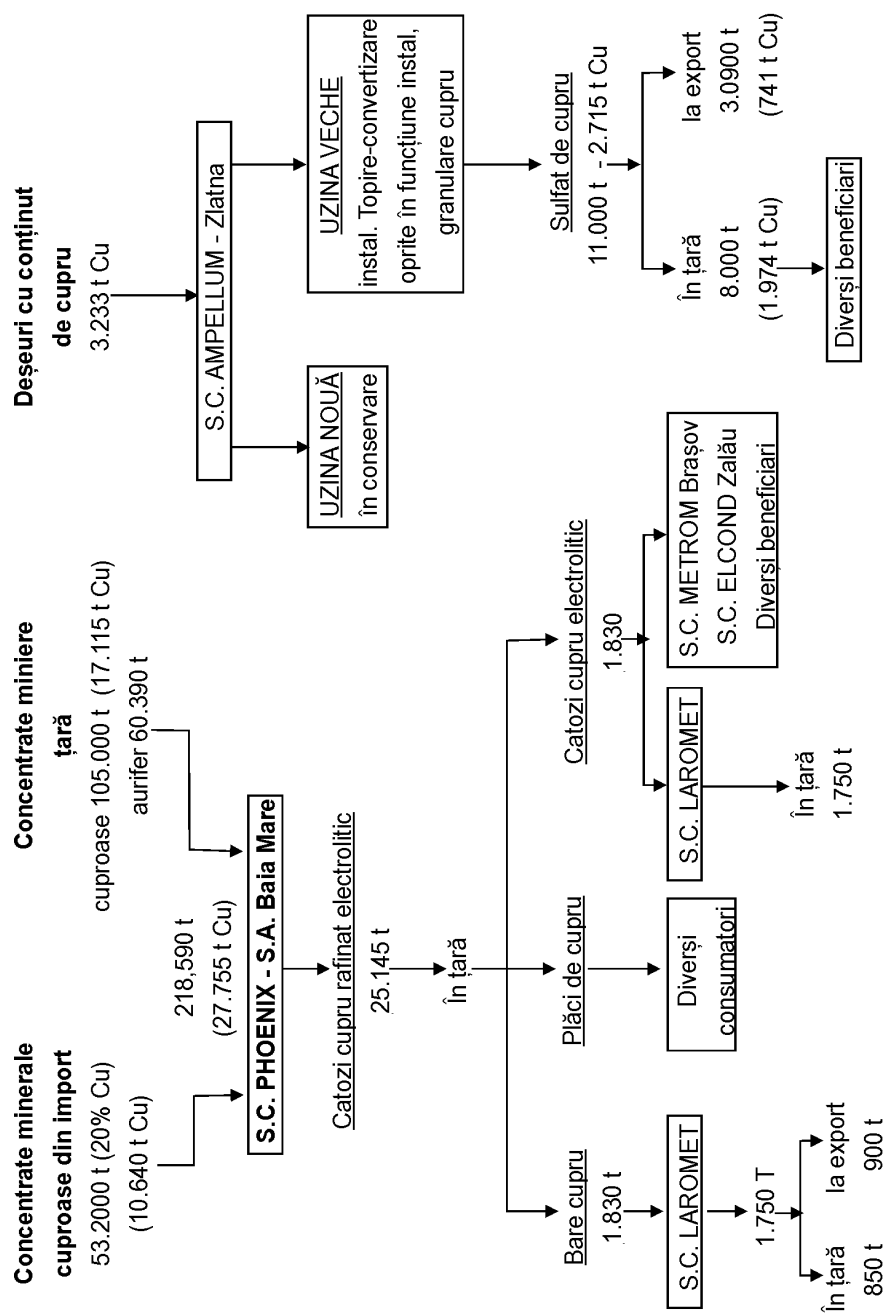

Figura nr. 4.5. Filiera cupru – anul 1999

Necesarul de cupru este asigurat doar în proporție de aproape 50% din producția internă restul fiind procurat de pe piața externă (tabelul nr. 4.7).

Tabelul nr. 4.7
Producția și consumul de cupru, plumb și zinc în anii 1998-1999

- tone -

Denumirea produsului	1998			1999		
	Producția	Consumul în țară	Grad de acoperire	Producția	Consumul în țară	Grad de acoperire
Plumb rafinat	20100	20100	100	21650	21650	100
Zinc rafinat	36800	36800	100	33600	33600	100
Cupru electrolitic	26100	52200	50	25145	52200	482

Sursa: IMUR SA, București.

De asemenea, pe întregul parcurs al procesului tehnologic, sunt extrase și puse în valoare metale însoțitoare, menite să crească valoarea metalurgică a minereurilor extrase brut valorificate superior, cadmiul, stibiul, bismutul și nu în ultimul rând aurul și argintul.

Analizând din punct de vedere economic filierele de obținere și prelucrare a metalelor neferoase, putem constata eficiența redusă a unor activități ce se constituie în adevărate puncte nodale și unde sunt necesare decizii de stopare sau continuare a activităților.

Extracția și prepararea minereurilor neferoase sunt activități care solicită, după cum am arătat, o subvenționare masivă din partea statului.

De aceea eficientizarea exploatărilor miniere impune o serie de măsuri bazate pe analizarea unor factori, cum ar fi:

- analiza cadrului legislativ care a stat la baza organizării și funcționării companiilor miniere;
- analiza structurii managementului și a raportului dintre diversele verigi ale acestuia în cadrul companiilor;
- analiza posibilităților de revitalizare a fiecărei mine operaționale, la nivelul tehnic și tehnologic existent, a oportunității de modernizare și de introducere de tehnologii noi;
- analizarea fiecărei unități miniere din punct de vedere al: pieței de desfacere a produselor; anticipării cifrei de afaceri; capacității de producție și a utilizării acesteia; legăturilor cu industria orizontală; resurselor umane; productivității; costurilor de producție;
- analiza prețului produselor miniere pe plan mondial;
- analiza evoluției producției miniere în funcție de cererea de pe piața internă, în condițiile comerțului internațional liberalizat și a viitoarei aderări a României la UE;

- evaluarea resurselor financiare necesare reconstrucției minelor viabile și a minelor cu potențial de revitalizare.

Guvernul și-a propus să restructureze sectorul minier prin încurajarea investițiilor private în activitatea minieră, precum și transformarea exploatărilor miniere în societăți comerciale pe acțiuni. O dată ce sunt transformate în societăți comerciale pe acțiuni, vor fi încurajate să se restructureze prin eliminarea activităților de exploatare cu costuri ridicate. De asemenea, se prevede stimularea cererii de societăți mixte private, ca mijloc de reducere ulterioară a costurilor de producție și de susținere cu investiții a dezvoltării acestora.

Pentru îmbunătățirea performanțelor tehnice și tehnologice cu efecte economice pe termen scurt, s-au abordat, deja, numeroase proiecte de re tehnologizare a minelor și carierelor după cum urmează:

- re tehnologizarea proceselor productive din sectorul producției de minereuri cuprifere precum și aurifere și polimetalice și concentrarea activității pe obiectivele la care se poate obține o îmbunătățire semnificativă a eficienței economice;
- creșterea calității minereurilor extrase cu 8-10% (prin dirijarea exploatării astfel încât să se stocheze în subteran o mai mare parte din sterilul dislocat în procesul de extracție) și crearea – prin aceasta – a posibilităților de creștere a randamentelor de extracție, ceea ce duce la reducerea costurilor de producție;
- realizarea de instalații pentru recuperarea cuprului prin solubilizarea chimico-bacteriană și pentru cianurarea directă a minereurilor auro-argintifere;
- valorificarea aurului și argintului din resurse neconvenționale cu conținuturi reduse, dar recuperabile (pirite aurifere, halde și iazuri vechi, zguri metalurgice).

Capitolul 5

EXPLOATAREA ȘI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR FORESTIERE

Părerea conform căreia industria forestieră poate genera venituri și materie primă care să impulsioneze dezvoltarea economiei naționale a fost adesea infirmată de performanțele economico-financiare înregistrate de această ramură. În consecință, Jack Westoby, fostul lider al Departamentului Silviculturii din cadrul Organizației pentru Agricultură și Alimentație (FAO), sublinia: "Creșterea interesului pentru proiectele forestiere are puțin de-a face cu ideea că industria forestieră are o contribuție semnificativă și multilaterală la dezvoltarea economică și socială generală ... Din noile venituri generate, o parte jalnic de mică a fost reintrodusă în activitatea forestieră, iar rolul mult mai important pe care aceasta l-ar fi putut juca în sprijinirea agriculturii și creșterea bunăstării rurale a fost complet ignorat".

5.1. Caracteristicile fondului forestier din România. Eficiența exploatarei resurselor forestiere

În prezent, caracteristicile pădurilor sunt influențate de modul de utilizare, forma de proprietate, relief, sol, climă, vegetație, faună etc.

În România, pădurile ocupă 6.342 mii hectare de teren; exceptând fondul forestier, există 319 mii hectare de vegetație forestieră, astfel încât pădurile ocupă 26% din teritoriul național, țara noastră aflându-se, din acest punct de vedere, pe locul zece în Europa.

Repartizarea fondului forestier în funcție de natura proprietății arată că peste șase milioane hectare se află în proprietate publică (din care 5.883 mii hectare sunt păduri), iar 337 mii hectare fac parte din proprietatea privată (din care 334 mii hectare sunt păduri).

În teritoriu, fondul forestier este gestionat de 42 de Ocoluri Silvice a căror rază de acțiune variază de la 6,9% din suprafața totală ocupată de păduri (Ocolul Silvic Suceava), la 0,25% (Ocolul Silvic Silvodelta).

Distribuția, pe diferite altitudini, a fondului forestier este neuniformă. Astfel, 58,5% din fondul forestier se regăsește în zona montană, 34,8% în regiunile de deal, iar 6,7% la câmpie. Se constată că zona de câmpie prezintă cel mai mare deficit de suprafețe împădurite (comparativ cu 15-20% în țările europene dezvoltate). În acest sens, cele mai deficitare regiuni sunt Câmpia Bărăganului (3,5% păduri), Câmpia Olteniei (5,3%), Câmpia de Vest (3,2%), Câmpia Transilvaniei (6,8%), Câmpia Moldovei (4,1%).

Distribuția fondului forestier pe etaje bioclimatice arată că ponderea cea mai însemnată o dețin etajul de deal cu păduri de gorun și fag (26%) și etajul montan cu păduri de brad și molid (25%). O pondere însemnată o dețin și pădurile montane de fag (14%) și de molid (11%), dar și cele de fag și cvercete din zonele de deal (11%).

Principalele specii existente în pădurile din România sunt fagul (31%), molidul (22,8%), stejarul (18,2%), foioasele de esență tare (15,4%), foioase de esență moale (5,1%).

Balanța de vârstă a fondului forestier arată un surplus pentru categoriile de vârstă până la 60 de ani, și un deficit pentru celelalte categorii, în special pentru cele exploatabile.

Pădurile va trebui să îndeplinească funcția economică, dar și pe cele ecologică și socială, toate fiind indispensabile satisfacerii nevoilor umane (tabelul nr. 5.1). În acest sens, analiza rolului funcțional al pădurilor se bazează pe destinația suprafețelor acoperite cu păduri și poate constitui un punct de pornire în vederea proiectării funcționale a fondului silvic în viitor.

Tabelul nr. 5.1

**Structura pe destinații funcționale a fondului forestier național,
în anii 1955, 1993 și 2000**

- % -

	1955	1993	2000
1. Păduri destinate să asigure următoarele funcții:	13	50	62
1.1 Protecția cursurilor apelor	3	18	21
1.2 Protecția solului și subsolului	7	19	24
1.3 Protecția împotriva poluării industriale și pentru menținerea climei	1	3	5
1.4 Asigurarea funcției recreative	2	6	7
1.5 Cercetarea în interes științific, arii protejate	1	4	5
2. Păduri destinate exploatării și prelucrării ulterioare a lemnului	87	50	38
FONDUL FORESTIER NAȚIONAL	100	100	100

Sursa: *Strategia de restructurare a exploatării și prelucrării lemnului și a producției de mobilier, Ministerul Industriei și Comerțului, 1998.*

Din anul 1955 și până în prezent, ponderea pădurilor cu funcții speciale de protecție (grupa 1) a crescut de aproape patru ori. Dintre aceste funcții, datorită factorilor de climă și reliefului, în România, cele mai importante sunt cele de protecție a solului și a apelor. Se constată, de asemenea, faptul că o din ce în ce mai mică parte a fondului forestier național este alocată exploatării și prelucrării ulterioare, fapt ce poate reflecta atât creșterea rolului produselor substituente în totalul consumului, cât și conștientizarea importanței rolului ecologico-social al pădurii și stoparea exploatării extensive a resurselor forestiere.

Productivitatea actuală a arboretelor, pe clase de vârstă, este de 4% la clasa I de producție, 25% la clasa a II-a, 50% la clasa a III-a, 15% la clasa a IV-a, respectiv 6% la clasa a V-a de producție. Volumul de material lemnos al arborilor pe picior este 1341 mil.mc. Densitatea medie a masei lemnoase este de 215 mc/ha, țara noastră fiind a cincea dintre țările europene, după Elveția (278 mc/ha), Austria (234 mc/ha), Cehia și Slovenia (217 mc/ha).

Cel mai mare volum mediu pe hectar este oferit de pădurile de brad (396 mc), urmate de cele de molid (278 mc) și cele de fag (264 mc), valori care se apropie de potențialul mediu al acestor specii. Sub acest potențial se situează pinul (88-63 mc/ha), plopul (179 mc/ha), gorunul (172 mc/ha), stejarul pedunculat (119 mc/ha).

Creșterea medie anuală a volumului de masă lemnoasă este de 4,09 mc pe an/ha, dacă se ia în considerare prima categorie de vârstă (1-20 de ani) și de 5,27 mc/an/ha în cazul celorlalte categorii. Cele mai mare creșteri apar în cazul: bradului (8,2 mc/an/ha), molidului (7,2 mc/an/ha), fagului (5,4 mc/an/ha), stejarului (4,9 mc/an/ha) și gorunului (4,8 mc/an/ha).

Potențialul forestier, respectiv masa lemnoasă recoltabilă anual este 16,1 mil. mc, din care 12,2 mil.mc foioase și 3,9 mil.mc rășinoase. Potențialul anual al produselor principale – masa lemnoasă recoltabilă provenită din exploatarea arboretelor – este de 10,1 mil.mc. Potențialul anual de produse secundare – masa lemnoasă recoltabilă rezultată prin activități speciale de îngrijire a exemplarelor tinere de arborete – este de 3,885 mil.mc. Prin lucrări de igienizare, sunt recoltate aproximativ 2,146 mil.mc.

Introducerea zonării funcționale, în anul 1954, a conferit amenajărilor silvice românești un caracter de conservare, venind în întâmpinarea tendințelor către o exploatare extensivă a resurselor forestiere.

Un studiu privind sectorul forestier din România, efectuat în anul 1993, finanțat de Banca Mondială, a estimat o creștere a potențialului biologic al pădurilor românești, de la 22 mil.mc/an, la 22-27 mil.mc/an în perioada 2015-2025, și la aproximativ 30 mil.mc/an după această perioadă. Este important de subliniat faptul că metodologia de calcul utilizată nu ține seama de structura zonală și topografia locurilor unde sunt amplasate pădurile din țara noastră. În acest sens, este suficient de menționat că majoritatea arborilor care pot fi exploatați în următorii 20 de ani sunt concentrați în zone forestiere unde accesul este foarte dificil. Un alt fapt important de amintit este acela că multe păduri care fac parte din categoriile funcționale de maximă intensitate (circa 600 mii hectare) sunt excluse de la procesul de prelucrare, tăierile nefiind permise.

Exploatarea lemnului pentru economie (aproximativ 10-11,5 mc/an) este realizată în proporție de 52-54% de firme comerciale cu capital de stat; 38-40% de agenți economici privați; 7% de ROMSILVA. Cantitatea de lemn destinată populației din mediul rural este de aproximativ 4 mil.mc/an. Producția industrială, care include exploatarea și prelucrarea primară a lemnului, este realizată

prin 163 firme comerciale (80% cu capital mixt și 20% cu capital privat) provenind din transformarea fostelor unități de stat și, de asemenea, prin 12.000 unități private apărute în ultimii ani, producția acestora din urmă reprezentând circa 20% din total.

Pe piața lemnului, atât ROMSILVA cât și agenții economici care cumpără lemn pe picior de la ROMSILVA sau de la proprietari particulari, vând lemnul sub formă de produse fasonate în urma sortării pe diferite sortimente industriale (lemn de lucru din stejar, cu diametrul mai mare de 24 cm; lemn de lucru din paltin cu diametrul mai mare de 40 cm; lemn de lucru din fag pentru furnire estetice; lemn de lucru din fag pentru furnire tehnice etc.). Sortarea se face în conformitate cu standardele în vigoare și/sau cu pretențiile cumpărătorilor. Prețurile acestor sortimente sunt diferite de la un ocol silvic la altul, în funcție de stațiunile forestiere de unde se recoltează lemnul, de accesibilitatea zonei, de dezvoltarea industrială și economico-socială, apropierea de marile centre de prelucrare, substratul litologic, regimul de precipitații etc.

În aceste condiții, ROMSILVA, care este administratorul pădurilor statului și are, printre atribuțiile stabilite, obligația de gestionare a fondului forestier de stat în condițiile respectării regulilor impuse de autoritatea centrală (Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului) și a funcționării eficiente, trebuie să-și dimensioneze cheltuielile astfel încât, din lemnul destinat exploatarei, în fiecare an să-și acopere aceste cheltuieli și să ânceie anul în condiții de profit.

Practic, prețul sortimentelor industriale de lemn aduse "la drum auto" este suma dintre prețul lemnului pe picior și cheltuielile de exploatare. Discutăm de prețuri și nu de costuri deoarece, pe piața lemnului, acestea tind să se uniformizeze, iar diferențele dintre ele (prețuri și costuri) exprimă tocmai performanța agentului economic. Astfel, într-o zonă greu accesibilă, cu prețuri foarte ridicate ale procesului de exploatare a lemnului (aducerea lemnului de pe picior la drum auto, sortat în sortimente industriale) ROMSILVA este nevoită să reducă prețul de pornire la licitație a lemnului pe picior, întrucât sortimentele de produse din lemn rotund fasonate și chiar produsele obținute din prelucrarea primară a lemnului, au prețuri relativ uniforme.

Din vânzarea lemnului pe picior, ROMSILVA ar trebui să-și acopere cheltuielile obligatorii pentru îndeplinirea misiunii pentru care a fost creată:

- paza fondului forestier;
- combaterea dăunătorilor pădurii;
- regenerarea pădurilor naturală și/sau artificială (inclusiv plantarea de puieți etc.);
- cultura vânatului și salmonicultura;
- asigurarea accesibilității fondului forestier;
- îngrijirea și conducerea arboretelor etc.

Suma deizelor pentru activitățile enumerate anterior formează cheltuielile din bugetul administrației și determină, totodată, prețul de pornire la licitație

pentru masa lemnoasă pe picior, preț care, în conformitate cu legislația, trebuie să asigure funcționarea administrației fondului forestier în condiții de eficiență (tabelul nr. 5.2).

Tabelul nr. 5.2
Evoluția indicatorilor economici ce caracterizează activitatea
ROMSILVA în anii 1994, 1995, 1996 și 2000

Indicatorul	U.M.	1994	1995	1996	2000*
Nivelul cheltuielilor la 1000 lei venituri	lei/1000 lei	962,0	955,0	948,0	870,0
Ponderea cheltuieli cu munca vie în total costuri	%	29,0	32,0	32,0	31,5
Profitul brut	mld. lei	43,5	54,0	65,0	130,0
Rata profitului brut calculată la total venituri	%	3,8	4,5	5,2	8,4

Notă: * nivelul previzionat al indicatorilor.

Sursa: *Strategia de restructurare a exploatarei și prelucrării lemnului și a producției de mobilier, Ministerul Industriei și Comerțului, 1998.*

Dar, de la un ocol silvic la altul, cheltuielile diferă substanțial. De exemplu, la Ocolul Silvic Pucioasa (județul Dâmbovița), 55% din totalul cheltuielilor efectuate în primele nouă luni ale anului 2000 îl reprezentau cheltuielile cu personalul, 0,8% cheltuielile pentru împădurire, 2,7% cele cu combustibilul, 5% cele pentru transport, 0,3% cele cu energia și apa.

Împărțirea pe fluxuri tehnologice a destinației buștenilor va permite analiza eficienței utilizării resurselor forestiere (figura nr. 5.1).

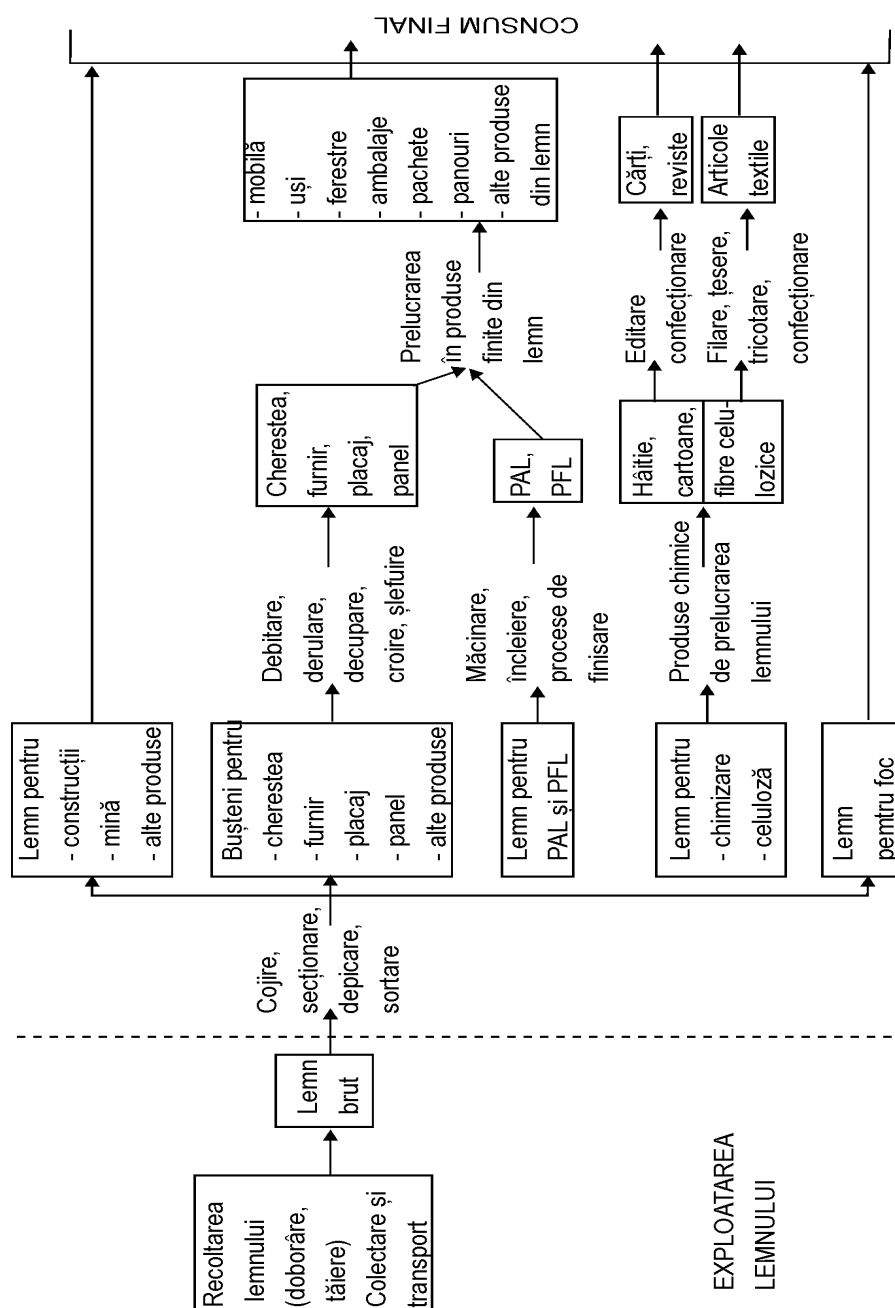
Se remarcă o creștere substanțială a ratei profitului, ceea ce semnifică o îmbunătățire a performanțelor economice a ROMSILVA, fapt ce este reflectat și de scăderea ponderii cheltuielilor aferente forței de muncă în costul de producție, dar și de evoluția descendentă a nivelului cheltuielilor totale la 1000 lei venituri.

Este evident faptul că nivelul consumului și prețul produselor forestiere depinde nu numai de nivelul activității sectoarelor consumatoare, dar și de ponderea pe piață a produselor forestiere, care rezultă din competitivitatea acestora (preț, performanțe), în raport cu alte materiale. Factorii care stau la baza substituției către sau de la produsele forestiere includ percepțiile privind calitățile ecologice ale materialelor concurente, eforturile promoționale etc.

5.2. Eficiența utilizării resurselor forestiere

Pentru analiza eficienței utilizării resurselor forestiere este necesară, în opinia noastră, prezentarea locului pe care îl ocupă cele două industrii (industria de prelucrare a lemnului și industria celulozei, hârtiei și cartonului) în economia națională, prin evidențierea intensității legăturilor din amonte și aval pe care acestea le au cu alte ramuri de activitate (figurile nr. 5.2 a și nr. 5.2.b).

Figura nr. 5.1. Fluxul tehnologic de prelucrare a masei lemnoase

Astfel, pentru industria de prelucrare a lemnului se poate remarca intensitatea legăturilor amonte, cuantificate cu ajutorul indicilor consumurilor intermediare din Balanța Legăturilor dintre Ramuri (BLR), cu ramurile “exploatare forestieră”, “transporturi” și “producția și distribuția energiei electrice”. Așa cum era de așteptat, principalele beneficiare ale industriei lemnului sunt industria mobilei și construcțiile. Remarcăm totuși faptul că intensitatea legăturii în aval cu industria mobilei este de trei ori mai mare decât cu sectorul construcțiilor.

În ceea ce privește industria celulozei, hârtiei și cartonului, se poate evidenția energointensivitatea acesteia prin intensitatea legăturii cu industria energiei electrice. De altfel, această industrie se află pe locul șase în clasamentul celor mai energointensive ramuri din industria prelucrătoare (1,8% din consumul de energie din industrie). Alte ramuri furnizoare sunt industria chimică și evident, industria lemnului; beneficiarii ramurii sunt, în principal, ediliturile.

Figura nr. 5.2a. Intensitatea legăturilor industriei de prelucrare a lemnului cu industriile din amonte și aval

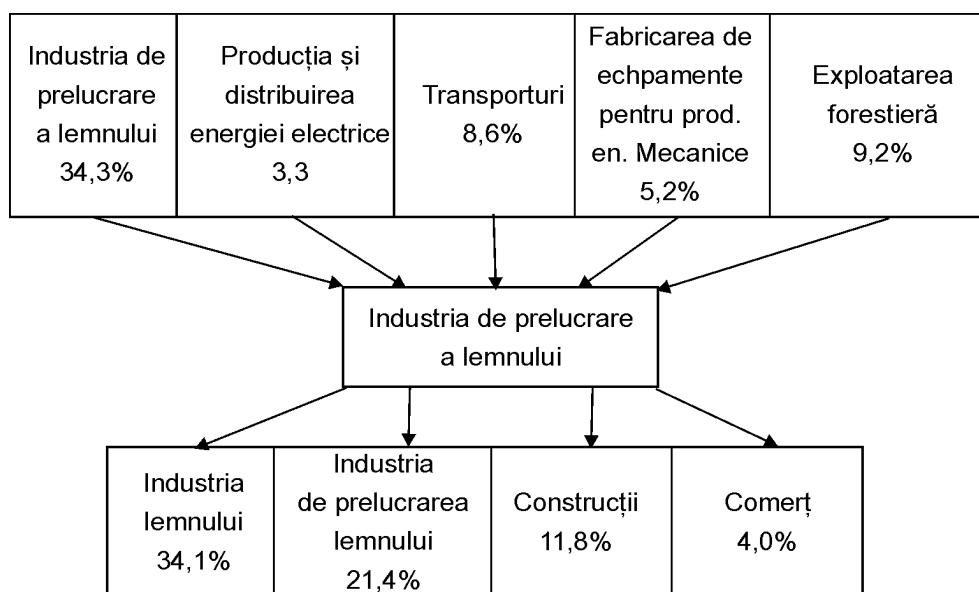
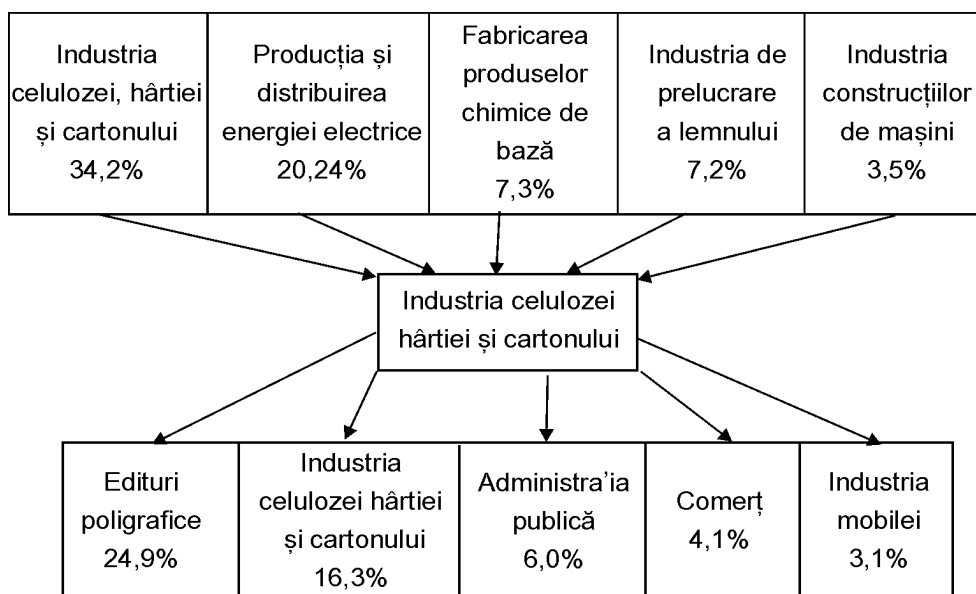

Figura nr. 5.2b. Intensitatea legăturilor industriei celulozei, hârtiei și cartonului cu industriile din amonte și aval

O imagine asupra locului celor două industrii ce folosesc drept materie primă resursele forestiere o oferă analiza contribuției acestora la crearea PIB, a valorii adăugate brute din industrie și a producției industriale (tabelul nr. 5.3).

Tabelul nr. 5.3
Contribuția industriei de prelucrare a lemnului și a industriei celulozei, hârtiei și cartonului la crearea PIB, VAB din industrie și a producției industriale

- mld. lei prețuri curente -

Indicatorul	1994	1995	1996	1997	1998
Produsul Intern Brut, din care:	49773,2	72135,5	108919,6	252925,7	368260,7
- VAB industrie total, din care:	18018,3	23711,3	36181,5	78093,8	78807,9
- VAB în industria de prelucrare a lemnului	489,0	625,0	1287,2	2369,5	1935,5
ponderea în VAB din industrie %	2,7	2,6	3,6	3,0	2,5
- VAB în industria celulozei, hârtiei și cartonului	152,2	244,4	418,8	638,8	829,1

Indicatorul	1994	1995	1996	1997	1998
ponderea în VAB din industrie %	0,8	1,0	1,2	0,8	1,1
Producția industrială					
- total industrie	44300,7	60339,3	92978,9	217339,6	260899,3
- industrie prelucrătoare	35251,4	48599,6	76198,0	171363,2	205444,8
- prelucrarea lemnului	793,6	1127,8	1800,4	3798,3	5105,3
- celuloză, hârtie și carton	397,7	753,0	1159,6	2099,1	2534,9
Structura producției industriale %					
- industrie prelucrătoare	79,6	80,5	82,0	78,8	78,7
- prelucrarea lemnului	2,3	2,3	2,4	2,2	2,5
- celuloză, hârtie și carton	1,1	1,5	1,5	1,2	1,2

Sursa: 1. *Anuarul statistic al României, Comisia Națională pentru Statistică, 1999;*
2. *date prelucrate în cadrul Institutului de Economie a Industriei.*

Ponderile VAB a industriei de prelucrare a lemnului și a industriei celulozei, hârtiei și cartonului în totalul VAB obținut în industrie au înregistrat o evoluție crescătoare până în anul 1996 (3,6%, respectiv 1,2) urmând o scădere în anul 1997 și o relativă revigorare în anul 1998 (2,5%, respectiv 1,1%). Un trend similar a fost urmat și în cazul ponderilor celor două industrii în structura producției industriale (2,4%, respectiv 1,5% în anul 1996 și 2,5%, respectiv 1,2% în anul 1998).

Semnificativă este diferența dintre valoarea producției industriale și VAB, indicator ce arată nivelul consumurilor intermediare și, implicit, importanța prețurilor materiei prime și a energiei pentru cele două ramuri industriale. Valoarea acestui indicator este dependentă, în cea mai mare măsură, de specificul ramurii, dar și de eficiența consumurilor în cadrul acesteia. Astfel, în industria de prelucrare a lemnului, în anul 1997, valoarea acestui indicator arată o pondere de aproape 40% a consumului intermediar în valoarea producției, față de o pondere de circa 65% calculată pentru totalul industriei. În ceea ce privește industria celulozei, valoarea consumului intermediar se ridică la cca 70% în valoarea producției industriale, fapt ce reflectă, între altele, energointensivitatea acestei industrii.

Urmărind fluxul tehnologic de prelucrare a masei lemnoase (figura nr. 5.1), putem analiza aceiași indicatori pentru un nivel mai avansat de dezagregare a celor două ramuri industriale, și anume, la nivel de produse (tabelele nr. 5.4 și nr. 5.5).

Tabelul nr. 5.4
Indicatori economici ce caracterizează activitatea din industria de prelucrare a lemnului, în anul 1998

Cod CAEN	Denumirea produsului/indicatorului	U.M.	Producție	Export	VAB - mil.lei -	VAB/ produs - mii lei/ u.m -
2010	Cherestea, total, din care:	m.c.	1617575	423032	1380287	853
	- Cherestea de rășinoase	m.c.	1050676	286479	727260	692
	- Cherestea de fag	m.c.	426562	119359	554238	1299
	- Cherestea de stejar	m.c.	45169	4053	54589	1209
	- Cherestea din diverse specii foioase	m.c.	95168	13141	44808	471
2020	Furnire estetice	m.p.	24254638	604988	30506	1
	Placaje din lemn	m.c.	75071	30289	113242	1508
	Placi din așchii de lemn (PAL)	m.p.	11592087	266519	79835	7
	Placi fibrolemnoase (PFL)	tone	46291	14290	33942	733
	Placi înnobilate	m.p.	688603	100540	10256	15
	Panel	m.p.	1215604	897327	23882	20
2030	Panouri și materiale lem- noase pt.construcții	m.p.	258111	230179	39018	151

Sursa: date prelucrate în cadrul Institutului de Economie a Industriei.

Tabelul nr. 5.5
**Indicatori economici ce caracterizează activitatea din industria celulozei,
hârtiei și cartonului, în anul 1998**

Cod CAEN	Denumirea produsului/ indicatorului	U.M.	Produc- ție	Export - mil.lei -	VAB - mil.lei -	VAB/produs - mii lei/um -
21	Celuloza, hârtie și cartoane				829059	
2111	Celuloza și semiceluloza	tone 100% usc.	162126	2208	26795	165
2112	Hârtie	tone	281333	71525	355320	1263
	Cartoane și mucavale	tone	24727	1304	35589	1439
2121	Carton ondulat	tone	45370	0	78383	1728
	Saci de hârtie	mii buc.	16852	2024	25287	1501
	Confecții din cartoane	tone	59514	1805	294896	4955

Sursa: date prelucrate în cadrul Institutului de Economie a Industriei.

Se poate remarca valoarea adăugată relativ mare a placajelor din lemn, dar și cea înregistrată pentru cheresteaua de fag și stejar, aceasta din urmă fiind, practic 83,71% din cea a cherestei de rășinoase, care înregistrează cea mai mare valoare. Constatăm totuși, faptul că, la export, cantitatea cerută de cherestea de rășinoase este de 2,4 ori mai mare decât cea de fag și de 70 de ori mai mare decât cea de stejar. Pentru export este cerut și panelul (aproape 75% din producția internă este destinată exportului), dar și panourile și materialele lemnoase pentru construcții (cca 90%) produse cu valoare adăugată mică.

O analiză mai atentă a cifrelor poate conduce la constatarea faptului că cererea pentru export depinde mai puțin de VAB și mai mult de condițiile concrete ale pieței externe, de distanța până la destinații, de competitivitatea produselor românești etc.

În ceea ce privește produsele industriei celulozei, hârtiei și cartonului, se poate remarca preponderența exportului de hârtie (peste un sfert din producția internă de hârtie este destinată exportului). De asemenea, constatăm nivelurile relativ apropiate ale valorilor adăugate ale produselor analizate, excepție făcând confecțiile din cartoane. Se constată, de asemenea că, deși pentru hârtie se înregistrează una din cele mai mici VAB, volumul exportului acestui produs este de cca 40 de ori mai mare decât cel al confecțiilor de cartoane; din păcate, numai 3% din producție este destinată exportului.

De altfel, putem face constatarea faptului că, la export, sunt cerute, în special, produsele cu valoare adăugată mai mică (cartoane și mucavale – 5,27%, saci de hârtie 12,1%).

În consecință, obiectivul strategic general al industriei lemnului în perioada următoare este creșterea eficienței economice în întreaga activitate prin valorificarea superioară a resursei de masă lemnoasă disponibilă pentru industrializare.

În perspectivă, utilizarea resurselor forestiere este strâns legată de atenția dată activității de cercetare-dezvoltare în acest domeniu, dar și de importanța pregătirii de personal calificat care să gestioneze și să valorifice superior masa lemnoasă. În acest sens, se poate remarca o scădere continuă a numărului de absolvenți înscriși în învățământul profesional, de ucenici, postliceal și de maiștri, dar și o rată foarte mică de absolvire. Astfel, în anul școlar 1997-1998, din cei cca 11000 înscriși, doar un număr de 3162 au absolvit, adică mai puțin de o treime. De remarcat este faptul că în cazul învățământului universitar și postuniversitar situația cifrei de școlarizare este similară.

În activitatea propriu-zisă de cercetare-dezvoltare din industria lemnului (exclusiv mobilă), numărul de salariați a crescut cu peste 60% (de la 79 în anul 1997 la 130 în anul 1998), mai ales în ceea ce privește personalul cu studii superioare, în timp ce pentru industria de celuloză, hârtie și carton, numărul personalului încadrat a scăzut cu cca 10%.

Un alt aspect important este nivelul cheltuielilor totale de cercetare-dezvoltare angrenate în cele două industrii, care a fost în anul 1998 inferior celui din anul precedent. Astfel, în anul 1997, acesta era de 0,23% în industria de prelucrare a lemnului, respectiv 0,73% din total în industria de celuloză, hârtie și carton, în timp ce în anul 1998 acesta a scăzut la 0,19%, respectiv 0,64% din total. Dintre aceste cheltuieli, în anul 1997, cca 31,17%, respectiv 10,91% reprezentau cheltuieli de capital, iar în anul 1998 aceste cheltuieli au scăzut drastic la 1,63%, respectiv 3,71%.

Limitarea resurselor de masă lemnoasă industrializabilă la 11 mil.mc impune industriei lemnului restricții și rigori noi; prioritar este acum ca din aceeași cantitate de resurse de lemn să se producă mai mult, mai bun și mai ales mai util pentru societate cu costuri mai mici, în condițiile protejării mediului ambiant.

Important devine modul de distribuție a materialului lemnos în concordanță cu nevoile industriei care se va dezvolta după criterii economice și sociale.

Exploatarea întregului volum de masă lemnoasă și respectarea destinației materialului lemnos conform standardelor de calitate în vigoare este o premisă indispensabilă valorificării superioare a lemnului.

Balanța masei lemnoase jalonează alternativele valorificării lemnului în scopul creșterii eficienței economice în această ramură industrială (tabelul nr. 5.6).

Datorită consumului anual constant (1600 mii mc), în ceea ce privește destinația pentru foc a resursei de masă lemnoasă, se înregistrează o scădere aproape nesemnificativă în anul 2000 față de anul 1996 (de la 15,24% la 14,54%). Această situație se datorează gradului redus de dezvoltare economico-socială în mediul rural, unde populația se constituie în principalul consumator al lemnului pentru foc.

De asemenea, se remarcă un nivel relativ constant al utilizării lemnului în construcții (2,63%), valoarea scăzută reflectând orientarea consumatorilor către produsele substituențe (aluminiiu, fier, beton armat, cărămidă).

Tabelul nr .5.6
Balanța masei lemnoase în anii 1994, 1995, 1996 și 2000

-mii mc-

Resursa de masă lemnoasă	1994	1995	1996	2000
Total, din care pentru:	9800	10400	10500	11000
Cherestea	2750	3500	3500	3500
- din aceasta pt. mobilă	1138	1155	1200	1300
Furnir	550	620	800	900
- din aceasta pt. mobilă	300	350	350	410
Celuloză	1600	1700	1900	2300
PAL-PFL	960	1100	1100	1300
- din aceasta pt. mobilă	755	765	765	850

Resursa de masă lemnoasă	1994	1995	1996	2000
Construcții	280	290	290	290
Mină	250	290	290	290
Foc	1730	1600	1600	1600
Alte utilizări, din care:	1000	600	320	100
- noi produse	300	400	250	75
Consum tehnologic	680	700	700	720

Sursa: *Strategia de restructurare a exploatării și prelucrării lemnului și a producției de mobilier, Ministerul Industriei și Comerțului, 1998.*

O situație alarmantă se înregistrează în ceea ce privește utilizarea masei lemnoase pentru produsele noi, care, datorită satisfacerii cerințelor noi ale consumatorilor, au avantajul pătrunderii pe segmente noi de piață, chiar dacă nu au o valoare adăugată spectaculoasă. Dacă în anul 1995 se înregistra o pondere de 3,84% a utilizării masei lemnoase pentru produse noi, în anul 2000 aceasta a scăzut la 0,66%, fapt care poate semnifica atât o preocupare redusă pentru extinderea piețelor existente, un efort redus în ceea ce privește activitatea de marketing, dar și o intensitate tehnologică redusă a industriei lemnului.

Pentru identificarea utilizărilor celor mai avantajoase din punct de vedere economic ale resursei principale a pădurilor, se poate determina gradul de valorificare a acestora (tabelul nr. 5.7).

Tabelul nr. 5.7
Gradul de valorificare a masei lemnoase, exprimat în prețurile de desfacere ale produselor

Produsul		1994	1995	1996	2000
Lemn pe picior	lei/mc	9110	15507	20200	44500
Masă lemnoasă utilizată pt. realizarea unui metru cub de:					
Cherestea rășinoase	lei/mc	57605	76240	99115	283080
* din care la export	\$/mc	165	165	175	190
Cherestea de fag	lei/mc	70020	100372	130484	372675
* din care la export	\$/mc	340	360	365	380
Cherestea de stejar	lei/mc	98547	122584	157600	450181
Plăci din aşchii de lemn	lei/mc	67708	75305	86100	137760
Plăci fibrolemnoase	lei/mc	64231	74700	86846	142800
Placaj	lei/mc	214126	255330	331929	948000
Mobilier	lei/mc	341541	405200	526760	1504480
Valoarea producției de mobilă obținută dintr-un metru cub de masă lemnoasă	lei/mc în corp.	898792	1066315	1386210	3959160

Sursa: *Strategia de restructurare a exploatării și prelucrării lemnului și a producției de mobilier, Ministerul Industriei și Comerțului, 1998.*

Din analiza datelor prezentate se pot desprinde câteva concluzii:

- o parte din ce în ce mai mică din fondul forestier va fi alocată exploatării și prelucrării în scopuri industriale;
- majoritatea arborilor care pot fi exploatați în următorii ani sunt concentrați în zone forestiere unde accesul este foarte dificil;
- costurile de producție diferă considerabil de la un ocol silvic la altul;
- multe păduri care fac parte din categoriile funcționale de maximă intensitate sunt excluse de la tăiere;
- industria de mobilă valorifică cel mai bine masa lemnoasă (de 37,5 ori raportat la valoarea lemnului pe picior și de 4,8 ori raportat la valoarea cherestelei încorporate, la nivelul anului 1994); având în vedere că producția de mobilier angajează forța de muncă în cel mai înalt grad și în condițiile sociale cele mai bune, că nu viciază mediul și că mobila are desfacerea asigurată la export, înseamnă că acestui sector trebuie să i se subordoneze toate celelalte activități din această ramură;
- producția de semifabricate și prefabricate din lemn trebuie limitată la strictul necesar industriei de mobilă, iar în cazul în care condițiile tehnice determină un excedent de producție, doar acesta trebuie valorificat la export;
- pentru creșterea volumului producției în condițiile unor resurse materiale limitate trebuie reduse consumurile specifice astfel încât, din aceeași cantitate de lemn, să se producă mai multă mobilă;
- în condițiile în care materialul lemnos devine insuficient se poate apela la înlocuitori, cum ar fi: metal, mase plastice, sticlă și chiar material ceramic.

Bibliografie

1. *Alfred, A.M., The correct yardstick for state investment*, District Bank Review, 1968.
2. *Arrow, K.J.; Kurz, M., Public Investment, the Rate of Return and Optimal Fiscal Policy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD, 1970.
3. *Arrow, K.J., Discounting and public investment criteria, in Water Research* (eds.A.V.Kneese and S.C.Smith), Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD, 1966.
4. *Barnett, H.; Morse, C., Scarcity and Growth: the Economics of Natural Resource Availability*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD, 1963.
5. *Feldstein, M.S., The social time preference rate in cost-benefit analysis*, Economic Journal, 74, 1964.
6. *Gray, L.C., Rent under the assumption of exhaustibility*, Quaterly Journal of Economics, 28, 1916.

7. *Hartwick, J.M.; Olewiler, N.D., The Economics of Natural Resource Use*, Harper & Row, New York, 1986.
8. *Hiley, W.E., Woodland Management*, Faber & Faber, London, 1967.
9. *Hotteling, H., The economics of exhaustible resources*, Journal of Political Economy, 39, 137-75, 1931.
10. *Kula, E., The Economics of Forestry – Modern Theory and Practice*, Croom Helm, London and Timber Press, Portland, OR, 1988.
11. *Kula, E., The modified discount factors for project appraisal in the public sector*, Project Appraisal, 3, 85-9, 1988.
12. *Kula, E., The modified discounting method – comment on comments*, Project Appraisal, 3, 110-13, 1989.
13. *Kula, E., Economics of Natural Resources, the Environment and Policies*, Second Edition, Chapman & Hall, London, 1994.
14. *Potter, N.; Christy, F.T., Trends in Natural Resource Commodities: Statistics of Prices, Output, Consumption, Foreign Trade and Employment in the UE, 1870-1977*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD, 1962.
15. x x x, **Strategia de restructurare a exploatării și prelucrării lemnului și a producției de mobilier**, Ministerul Industriei și Comerțului, 1998.
16. x x x, **Strategia de restructurare a industriei de extracție a hidrocarburilor, de rafinare a țițeiului și a industriei petrochimice**, Ministerul Industriei și Comerțului, 1998.
17. **Strategia de restructurare a industriei miniere din România pe termen mediu 2000-2005 și perspectiva anului 2010**, Ministerul Industriei și Comerțului, 2000.
18. x x x, **Programul de oprire a unor activități miniere**, revista Industrie și Comerț în România nr. 4, martie 1999.
19. x x x, **Industria minieră din România – prezent și perspectivă**, Ministerul Industriei și Comerțului, 1996.
20. x x x, **Conturile Naționale**, Comisia Națională pentru Statistică, 1998.
21. x x x, **Balanța energetică pentru anul 1999**, Comisia Națională pentru Statistică, 2000
- x x x, **Anuarul statistic al României**, Comisia Națională pentru Statistică, 1999

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 6/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ**

AGRICULTURA ECOLOGICĂ ȘI PERCEPȚIA SCHIMBĂRII DE LA CANTITATE LA CALITATE

dr.ing. Elena SIMA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	191
1. DELIMITĂRI CONCEPTUALE ALE UNOR TERMENI DE SPECIALITATE	193
2. PRINCIPIILE ȘI REGULILE PRODUCȚIEI AGROALIMENTARE ECOLOGICE.....	195
3. CONVERSIA PRODUCȚIEI CONVENȚIONALE LA PRODUCȚIA ECOLOGICĂ.....	198
4. PRODUSELE AGROALIMENTARE ECOLOGICE PE PLAN MONDIAL ...	200
5. PIAȚA PRODUSELOR AGROALIMENTARE ECOLOGICE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	201
6. PRODUSELE AGROALIMENTARE ECOLOGICE ÎN ROMÂNIA	207
CONCLUZII.....	211
BIBLIOGRAFIE	211
ANEXE.....	212

Introducere

Protecția și conservarea resurselor și a mediului natural constituie un obiectiv important al acestui început de mileniu. Grijă pentru păstrarea stării de sănătate a populației, asigurarea securității alimentare și îmbunătățirea condițiilor de viață sunt tot atâtea puncte cheie ale noii maniere de abordare a viitorului omenirii prin prisma resurselor.

Întrucât societatea umană este o societate a mediului natural, dependentă și tributară în totalitate acestuia, apare evident faptul că premisa existenței noastre viitoare o constituie transpunerea în fapt a conceptului *de dezvoltare economică durabilă*. Acest tip sau formă de dezvoltare economică, care asigură satisfacerea cerințelor prezente de consum fără a le compromite sau prejudicia pe cele ale generațiilor viitoare, presupune o nouă atitudine față de mediul ambiant, precum și modificarea relațiilor dintre om și natură, în sensul stabilirii unui nou parteneriat între cele două entități.

În sfera politicilor agricole, interesul pentru o dezvoltare durabilă se concretizează prin luarea în considerare a efectelor agriculturii asupra mediului și a contribuției pe care o poate avea la protecția și conservarea mediului natural. Cheia durabilității agricole este calitatea solului. Incluzând și atributele ce decurg din relațiile solului cu securitatea și calitatea alimentelor, cu sănătatea umană și animală, calitatea solului este și mai puternic legată de calitatea mediului înconjurător,

Toate acestea fac ca, pretutindeni în lume, dar mai ales în țările dezvoltate, agricultura și mediul înconjurător să se bucure de un sistem preferențial de ocrotire din partea societății, stimulându-se metodele de producție agricolă compatibile cu protecția mediului, a solului și a spațiilor naturale, metode specifice *agriculturii ecologice, biologice sau organice*.

Agricultura ecologică promovează, prin urmare, obținerea unor produse sănătoase, menținerea fertilității solurilor, optimizarea calității producției, dar nu anulează modernizarea. Fiind un criteriu de minimizare a gradului de poluare a mediului, aceasta stimulează utilizarea integrală a resurselor regenerabile, dar și folosirea rațională a unor inputuri de proveniență industrială (utilaje moderne, semințe selecționate, substanțe fitosanitare în cantități limitate etc.)

În Uniunea Europeană protecția mediului este o politică distinctă, iar gestiunea resurselor naturale, diminuarea poluării, valorizarea patrimoniului natural, dezvoltarea agriculturii ecologice, protecția peisajelor sunt considerate priorități în perspectiva dezvoltării durabile, pentru care, după 1992, an al reformei PAC, există o obligativitate stabilită la nivel comunitar.

În perspectivă, dimensiunea ecologică a politicii agricole comune se va accentua, agricultorul va fi privit, tot mai mult, în două ipostaze: de producător și de agent activ în protecția mediului natural și conservarea peisajelor, iar "calitatea ecologică" a produselor agroalimentare va fi cel mai eficient instrument de politică agricolă aplicat la nivel comunitar, măsurile de garantare și promovare a exigențelor ecologice pentru fiecare tip de produs fiind extrem de precise.

Integrarea agriculturii românești în structurile UE necesită, prin urmare, o atentă armonizare a politicii agricole, în sensul preluării și adaptării mecanismelor economice, a reglementărilor, a standardelor și a legislației comunitare favorabile agriculturii ecologice, datorită condițiilor din țara noastră, propice organizării și dezvoltării acestui tip de agricultură.

Pornind de la aceste considerente, a sporit nevoia de clarificări conceptuale, de precizări noționale, de inventariere a regulilor și principiilor specifice agriculturii ecologice, precum și de evaluare a dimensiunii pieței produselor agroalimentare ecologice la nivel mondial și național. Însă, datorită "faptului că publicațiile statistice sunt sărace în informații privind producția și comerțul cu produse agroalimentare ecologice, acest demers nu a fost deloc lipsit de dificultăți.

Cu toate acestea, analiza efectuată relevă o orientare prioritară a multor țări către susținerea agriculturii ecologice ca alternativă viabilă la agricultura convențională, intensivă, de tip industrial, iar preferința consumatorului pentru produsele agroalimentare ecologice și potențialul de absorbție al pieței aflat în creștere oferă oportunități sporite producătorilor, procesatorilor și comercianților de produse agroalimentare ecologice, biologice sau organice.

1. Delimitări conceptuale ale unor termeni de specialitate

Agricultura ecologică a apărut ca alternativă la agricultura convențională, de tip industrial, care își dovedește pe zi ce trece limitele, precum și neajunsurile în ceea ce privește calitatea produselor obținute, dar și influențele negative aduse mediului înconjurător, prin folosirea unor cantități însemnate de substanțe chimice (îngrășăminte chimice și substanțe pentru combaterea bolilor și dăunătorilor).

Producția agroalimentară ecologică are ca scop realizarea unor sisteme agricole durabile, diversificate și echilibrate, care să asigure protejarea resurselor naturale și sănătatea consumatorilor.

Produsele agroalimentare ecologice sunt mult mai scumpe decât produsele agroalimentare neecologice, dar sunt foarte apreciate de consumatori, deoarece sunt produse de calitate, hrănitoare, sănătoase, gustoase. Ele sunt consumate, de preferință, în stare proaspătă sau cât mai puțin prelucrate.

Producțiile ecologice obținute sunt, după cum afirmă Jakob Hansen în "Organic farming is a small but dynamic activity in EU" (EUROSTAT, 2001), cu mult mai mici decât în cazul practicării unei agriculturi convenționale, intensive, dar diminuarea cheltuielilor cu îngrășămintele chimice, cu substanțele fitosanitare și cu lucrările mecanice determină înregistrarea unor cheltuieli de producție mai mici decât a tehnologiilor neecologice.

De asemenea, în baza reducerii pe cât mai mult posibil a lucrărilor mecanice» produsele ecologice pretind un volum de muncă manuală mai mare, ceea ce înseamnă, pentru micile exploatații agricole familiale, mai multă forță de muncă familială antrenată în efectuarea lucrărilor agricole și mai multe șanse de a supraviețui și de a face față concurenței pe piața produselor agroalimentare.

*În producția agroalimentară ecologică nu sunt permise *Organismele Modificate Genetic (OMG) și derivatele lor* – organisme/plante de cultură cărora, prin intermediul unor tehnici moderne de inginerie genetică (numite biotehnologii), li se transferă anumite gene (cu caracterele dorite) într-un mod nenatural prin reproducere și/sau recombinare.*

*În producția agroalimentară ecologică sunt permise, după regulile și principiile ecologiste, numai organismele/plantele de cultură obținute prin *conjugare, transducție și hibridare*.*

*Conform legislației românești termenul *ecologic* este similar cu termenii *biologic, organic* sau cu combinațiile acestora *organobiologic și bioorganic* (art. 1, alin.(3), HG nr. 917, din 13 sept. 2001).*

Termenii de agricultură ecologică, biologică, organică sunt utilizați cu același înțeles și în Regulamentul Consiliului CEE nr. 2092/1991, delimitând conceptual sistemele de producție care creează condiții pentru re folosirea energiei pierdute în proces de producție și asigură realizarea unui echilibru între cele trei dimensiuni ale sistemului de agricultură: economică, socială și ecologică.

În agricultura ecologică există o serie de termeni de specialitate foarte strict delimitați în Ordonanța de Urgență nr. 34/2000. dintre care enumerăm:

- *producere* – toate acțiunile efectuate într-o fermă agricolă/unitate alimentară în scopul obținerii de produse agroalimentare ecologice;
- *preparare* – toate operațiunile de conservare și/sau procesare a produselor agricole, inclusiv sacrificarea și tăierea animalelor, ambalarea și/sau modificările făcute pe etichetele de prezentare a metodei de producție ecologică a produselor proaspete, conservate și/sau procesate;
- *comercializare* – deținerea sau expunerea în vederea vânzării, oferirea spre vânzare, vânzarea, livrarea sau alte modalități de plasare pe piață a produselor agroalimentare ecologice;
- *certificare* – procedura prin care organismele de inspecție și certificare acreditate furnizează o atestare scrisă din care să rezulte că produsele agroalimentare ecologice sau sistemul de control al acestora sunt conforme cu metodele folosite în agricultura ecologică
- *etichetare* – mențiunile, indicațiile, mărcile de fabrică sau de comerț, imaginile reproduse pe ambalaj, documentul, înscrisul, inelul sau banda, care însoțesc produsele agroalimentare ecologice;
- *materie primă* – produse de origine vegetală și animală, în stare naturală, proaspătă, conservată sau produsele derivate prin prelucrarea industrială a acestora, precum și substanțele organice și anorganice care conțin sau nu aditivi, utilizate în hrana animalelor;
- *operator* – orice persoană fizică sau juridică, care produce, prepară, importă/exportă și/sau comercializează produse agroalimentare ecologice.

2. Principiile și regulile producției agroalimentare ecologice

Agricultura ecologică se bazează pe o cunoaștere amănunțită a naturii locurilor, a interacțiunilor și mecanismelor biologice, a rolului microorganismelor aparținând unei anume "grupe fiziologice", reprezentând în final imaginea integrării organice a plantelor cultivate cu particularitățile naturii locurilor respective.

Producția agroalimentară ecologică urmărește promovarea unor tehnici și tehnologii de cultivare a solului și de creștere a animalelor, care să asigure:

- a) conservarea și refacerea fertilității solului, precum și a diversității biologice a mediului înconjurător prin:
 - eliminarea tehnologiilor poluante;
 - folosirea mai puțin intensivă a terenurilor agricole;
 - cultivarea de plante leguminoase, plante pentru îngrășăminte verzi sau plante cu înrădăcinare adâncă în cadrul unui asolament corespunzător;
 - Încorporarea în sol a substanțelor ecologice, sub formă de îngrășăminte naturale organice, provenite de la unitățile de creștere a animalelor care respectă regulile și practicile producției ecologice;
 - folosirea de produse derivate provenind din unități de producție care respectă regulile și practicile producției ecologice;
- b) promovarea unor tehnologii și realizarea unor structuri de producție care să permită folosirea de soiuri și varietăți de plante și/sau de rase și specii de animale tolerante sau rezistente la factorii de mediu, respectiv cu înaltă adaptabilitate la variațiile acestora;
- c) prevenirea și combaterea bolilor, dăunătorilor și buruienilor fără substanțe chimice prin procedee biologice, mecanice și fizice care constau în:
 - folosirea de specii și varietăți tolerante sau rezistente la boli și dăunători;
 - aplicarea unui program de rotație a culturilor, eliminând monocultura;
 - protejarea entomofaunei utile prin asigurarea de garduri vii, locuri pentru cuibare, lansare de prădători și arderea cu flacără a buruienilor;
- d) utilizarea economică a resurselor energetice convenționale și înlocuirea acestora în mai mare măsură prin utilizarea produselor secundare refofosibile.

În vederea obținerii unor produse agroalimentare ecologice, principiile și regulile producției ecologice adoptate de legislația românească, permit folosi-

rea numai a produselor care nu lasă reziduuri persistente, dăunătoare omului, plantelor și animalelor. Aceste produse sunt împărțite în următoarele categorii: fertilizatori și amelioratori ai solului, pesticide, materiale furajere, aditivi alimentari, ingrediente pentru prepararea alimentelor, substanțe folosite în alimentația animalelor, substanțe ajutătoare pentru pregătirea furajelor, produse pentru curățarea și dezinfectarea adăposturilor pentru animale și alte produse.

În *producția vegetală*, în cadrul tehnologiilor ecologice trebuie să se folosească semințe sau material vegetativ săditor obținut prin metodele producției ecologice (*conjugare, transducție și hibridare*), iar operatorii trebuie să respecte o serie de condiții specifice pentru:

- obținerea de produse vegetale neprocesate, animale și produse animaliere neprocesate, cu excepția semințelor și a materialului săditor;
- obținerea de semințe și material de înmulțire vegetativ, plante-mamă pentru semințe și forme parentale pentru materialul de înmulțire vegetativ;
- obținerea de răsaduri, care reprezintă, în sensul normelor agriculturii ecologice, acele plante întregi destinate plantării pentru producția vegetală ecologică.

Producția animalieră formează o parte integrantă a unităților/fermelor care practică agricultura ecologică și trebuie:

- a) să contribuie la echilibrul sistemelor de producție agricolă, prin respectarea cerințelor nutriționale ale culturilor și prin îmbunătățirea materiei organice a solului, asigurând în acest fel menținerea interdependenței sol-plantă, plantă-animal și animal-sol (producția în afara solului nefiind considerată ecologică);
- b) să asigure păstrarea fertilității solului și ameliorarea acestuia pe termen lung, contribuind la dezvoltarea agriculturii durabile, prin utilizarea resurselor naturale care pot fi reînnoite (gunoi de grajd, culturi de leguminoase și culturi furajere);
- c) să respecte și să nu depășească numărul maxim de animale pe hectar, care este echivalentul a 170 kg azot/ha/an, conform regulilor producției ecologice.

În *producția de ciuperci* se pot utiliza substraturi alcătuite din următoarele componente:

- a) Îngrășământ natural și excremente de animale, obținute de la fermele care aplică metode de producție ecologică;
- b) produse de origine agricolă provenite de la unități/ferme care aplică metode de producție ecologică;
- c) turbă netratată chimic;
- d) lemn netratat cu produse chimice după tăiere;
- e) produse minerale, enumerate în lista "fertilizatorilor și amelioratorilor solului", apă și sol.

Apicultura este o activitate importantă care, prin acțiunea de polenizare a albinelor, contribuie la protecția mediului și la creșterea producției agroforestiere, iar calificarea produselor apicole ca fiind obținute după metodele de producție ecologică este strâns legată de: originea albinelor, caracteristicile și amplasarea stupilor, alimentația albinelor, prevenirea bolilor și tratamentele aplicate stupilor. practicile de management apicol, precum și de calitatea mediului.

3. Conversia producției convenționale la producția ecologică

Conversia producției convenționale la producția ecologică are în vedere realizarea unui agroecosistem viabil și durabil și se face în concordanță cu standardele ecologice naționale și internaționale într-o anumită perioadă, care poate fi conform Art. 5, alin. (3) din Ordonanța de Urgență nr. 34/2000 de:

- 2 ani pentru culturile de câmp anuale.;
- 3 ani pentru culturile perene și plantații;
- 2 ani pentru pajiști și culturi furajere;
- 12 luni pentru vite pentru carne;
- 6 luni pentru rumegătoare mici și porci;
- 12 săptămâni în cazul animalelor pentru producția de lapte;
- 10 săptămâni pentru păsări (producție de ouă sau carne) cumpărate la vârsta de 3 zile;
- 12 luni pentru albine, dacă familia a fost cumpărată din stupine convenționale.

Conversia producției convenționale la producția ecologică este autorizată de către *organismele de inspecție și certificare*, care *pot reduce sau prelungi durata perioadei de conversie*, în cazuri speciale și în condițiile respectării următoarelor cerințe:

- a) parcelele erau deja convertite sau în curs de conversie;
- b) reziduurile de la produsele pentru protecția plantelor sunt prezente în cantități nesemnificative în sol și în plante (în cazul plantelor perene);
- c) recolta obținută, care a fost supusă unui tratament cu produse chimice, nu se comercializează cu specificarea "produs ecologic".

Perioada de conversie se reduce *la minimum 6 luni*, în cazurile în care parcelele supuse conversiei au fost tratate cu un produs care figurează pe lista de "fertilizatori și amelioratori ai solului" cuprinzând produsele permise în agricultura ecologică și în cazurile în care parcelele respective au fost tratate cu un produs care nu figurează pe lista de "fertilizatori și amelioratori ai solului", dar care a fost folosit în cadrul unor acțiuni de combatere a unei maladii sau a unui dăunător, la inițiativa direcțiilor județene fitosanitare.

De asemenea, perioada de conversie se reduce *la un an* pentru pășuni, traseele exterioare și suprafețele de exerciții în aer liber utilizate de speciile de animale și se reduce *la 24 de luni* când există *conversia simultană*, totală a unității de producție, incluzând animalele, pășunile și/sau orice teren utilizat pentru

furajarea animalelor, furajele provenind, în principal, din aceeași unitate de producție.

Conversia producției convenționale la producția ecologică este, prin urmare, un proces complex, care se referă însă nu numai la schimbarea interrelațiilor dintre organisme vii și mediul înconjurător, respectiv la ansamblul factorilor naturali și ai celor creați de om. aflați în interdependență, ci și la schimbările care afectează întreaga dezvoltare umană.

Marile probleme cu care se confruntă omenirea în prezent, precum degradarea mediului natural și efectul poluant al exploatării și folosirii resurselor, impun tot mai mult depășirea conținutului tradițional biologic al ecologiei și accentuarea rolului ei de știință a gospodăririi planetei, de menținere a condițiilor favorabile dezvoltării vieții.

4. Produsele agroalimentare ecologice pe plan mondial

Informațiile referitoare la producția și comerțul internațional cu produse agroalimentare ecologice sunt foarte puține. Cu toate acestea, în limita datelor disponibile, *Centrul de Comerț Internațional UNCTAD/OMC de la Geneva* apreciază (în "Forum du Commerce International, nr. 3/1998") că piața internațională a produselor agroalimentare ecologice înregistrează o *tendință accentuat pozitivă*.

Producția de alimente și băuturi, obținută conform principiilor agriculturii ecologice, este realizată, în cantități comerciale. În cea. 27 de țări în curs de dezvoltare din Africa; 18 țări din zona Asia-Pacific, din care 13 țări în curs de dezvoltare; circa 25 de țări în curs de dezvoltare din America Centrală și de Sud; cele 15 state membre ale Uniunii Europene; 7 țări în tranziție din Europa Centrală și de Est; SUA; Canada; Australia; Japonia.

În țările în curs de dezvoltare producția și oferta de produse ecologice este orientată, în principal, spre fructe și legume proaspete, plante aromatice și condimente, ceai, cafea și cacao, plante oleaginoase, zahăr și orez.

În țările dezvoltate și în tranziție producția și oferta de produse ecologice este orientată, în principal spre carne și produse din carne, lapte și produse lactate, băuturi alcoolizate și alte produse alimentare ecologice prelucrate industrial, dar cu respectarea principiilor ecologice.

Consumul de produse agroalimentare ecologice este localizat în câteva din țările Uniunii Europene (Germania, Franța, Anglia, Olanda, Danemarca), în Elveția, în Statele Unite ale Americii și în Japonia.

Integrarea protecției mediului în ansamblul activităților socioeconomice, creșterea performanțelor economice și ecologice, precum și schimbarea modelelor de producție și de consum neviabile sunt susținute pe plan mondial printr-o serie de instrumente juridice, instituționale și financiare.

În acest context, piața mondială a produselor agroalimentare ecologice va prezenta, conform studiului amintit mai sus, un potențial de absorbție în creștere, producătorii-exportatorii având oportunități sporite de a-și vinde produsele, cu condiția respectării exigențelor calitative deosebite impuse acestor produse, calități atestate printr-un sistem de certificare extrem de riguros.

5. Piața produselor agroalimentare ecologice în Uniunea Europeană

În ceea ce privește abordarea dezvoltării durabile în Uniunea Europeană, utilizarea rațională a resurselor naturale este unul dintre cele mai importante obiective ale politicii sale economice, iar cadrul optim de funcționare a sectorului agroalimentar este dat de crearea condițiilor de autoreglare a componentelor sale prin utilizarea eficientă a resurselor și protecția mediului.

Dezvoltarea durabilă a sectorului agroalimentar în UE este concepută ca având un caracter sistemic (Zahiu L. și Dachin A., 2001), ceea ce înseamnă că agricultura, cât și prelucrarea, comercializarea și celelalte activități conexe urmăresc utilizarea eficientă a resurselor, conservarea și economisirea lor pentru generațiile viitoare.

Agricultura ecologică nu anulează modernizarea, după cum se subliniază în Regulamentul Consiliului CEE nr. 2092/1991, ci este un criteriu de evaluare a tehnologiilor agricole, de minimizare a gradului de poluare a mediului și de estimare a viabilității sistemului agricol pe termen lung.

Pentru a asigura dezvoltarea durabilă a agriculturii, în UE, are loc reorientarea totală către aplicarea metodelor ecologice de producție. Potrivit datelor furnizate de studiile de specialitate se estimează o reducere cu 10-30% a venitului mediu în agricultura ecologică față de cea convențională, deoarece în sistemele de agricultură ecologică se obțin randamente medii mai scăzute, din cauza extensificării producției.

Dar, prin politicile agricole și de dezvoltare rurală promovate în țările membre UE se asigură acoperirea pierderilor de venituri printr-un sistem de compensații. Totodată, prețurile produselor ecologice sunt mai mari decât a celor neecologice.

De asemenea, se acordă o importanță crescândă nu numai susținerii extensificării producției și agriculturii ecologice, ci și ameliorării condițiilor de transformare și comercializare a produselor agricole și silvice ecologice, cele mai multe programe regionale ale UE urmărind crearea de locuri de muncă în zonele rurale, atribuind în acest sens fonduri pentru investiții, pentru modernizarea transformării și comercializării produselor agroalimentare ecologice.

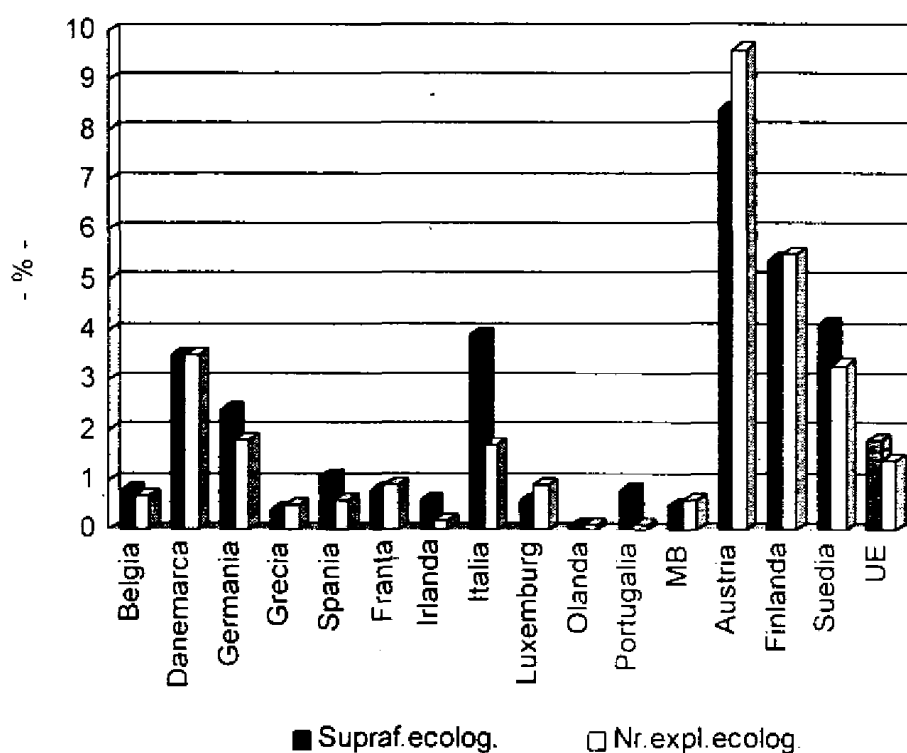
Din punct de vedere al ofertei piața produselor agroalimentare ecologice se concentra în Uniunea Europeană, în 1998, în Austria, Finlanda, Suedia, Danemarca, Germania, Italia, Spania și Grecia.

În această lucrare, analiza ofertei de produse agroalimentare ecologice se referă, în principal, la *suprafețele agricole ecologice, la numărul de ferme*

ecologice și la structura producției ecologice, deoarece datele statistice disponibile fac referire foarte puțin la volumul producției ecologice realizate și comercializate, neexistând încă pentru fermele ecologice o obligație oficială de a declara astfel de informații.

Potrivit datelor publicate de Hansen Jakob în *Organic farming is a small but dynamic activity in EU* (2001), suprafața destinată agriculturii ecologice era în UE, în anul 1998 de 2,3 mii. ha, reprezentând aproximativ 2% din suprafața agricolă totală, iar numărul fermelor care aplicau principiile agriculturii ecologice sau care se aflau în conversie la agricultura ecologică era de 99.404, ceea ce însemna doar 1,4% din întregul număr de ferme agricole (figura nr. 1).

Figura nr. 1 Ponderea suprafeței agricole ecologice și a numărului de exploatații ecologice în UE, în 1998

Sursa: Jakob Hansen – "Organic farming is a small but dynamic activity in EU" EUROSTAT, 2001.

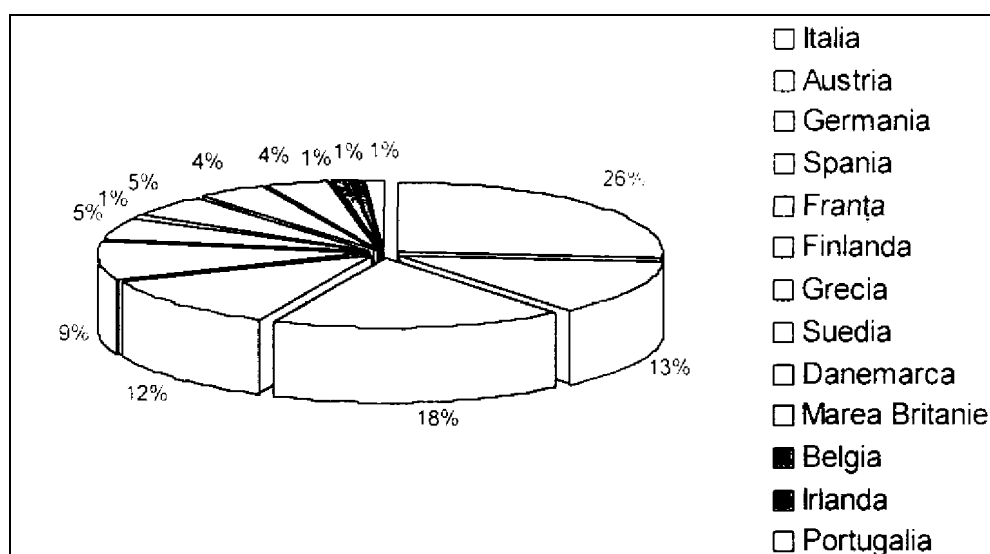
Odată cu lărgirea UE, în 1995, a crescut numărul statelor membre cu orientare spre agricultura ecologică. Astfel, în 1998, cea mai mare suprafață destinată producției ecologice era înregistrată în studiul lui Jakob Hansen. În Austria, reprezentând 8,4% din întreaga sa suprafață agricolă utilă, iar ponderea fermelor care aplicau principiile ecologice era de aproape 10 procente.

Urmează Finlanda și Suedia, țări intrate în UE tot în 1995, cu 5,4% și respectiv 4,1% din suprafața agricolă utilă destinată agriculturii ecologice și cu 5,5% și 3,5% ferme ecologice (figura nr. 1).

În statele membre UE cu statut mai vechi, orientarea spre agricultura ecologică a început după 1993, datorită reformei PAC din 1992. Ca urmare a reglementărilor comunitare de extensificare a producției și de ecologizare a agriculturii a crescut suprafața și numărul de ferme ecologice în Italia, Danemarca și Germania, valorile existente în 1998 regăsindu-se în anexa nr. 1.

În ceea ce privește ponderea în suprafața totală destinată agriculturii ecologice, a Uniunii Europene (figura nr. 2), remarcăm faptul că Italia deține 26%, Germania 18%, Austria 13%. Spania 12% iar Franța 9%.

Figura nr. 2. Ponderea suprafeței agricole ecologice a fiecărui stat membru în totalul suprafeței agricole ecologice din UE, în 1998

Sursa. Jakob Hansen – "Organic farming is a small but dynamic activity in EU" EUROSTAT, 2001.

Ponderea cea mai mare în numărul total al fermelor ecologice din UE (figura nr. 3) o dețin Italia cu 39% și Austria cu 20%, fiind urmate de Germania cu 9%, Spania cu 7%, Franța cu 6%, și Grecia cu 4%.

Ca importanță a locului și rolului pe care îl are agricultura ecologică în UE remarcăm faptul că patru state (Italia, Germania, Austria și Spania) totalizează 69% din suprafața totală consacrată farmingului ecologic și 75% din numărul total al acestui tip de ferme înregistrate în 1998, în studiul lui Jakob Hansen.

De altfel, în scopul evaluării impactului proiectului "Mac Sharry" adoptat în 1992, care propunea o reformă fundamentală a Politicii Agricole Comune (PAC) și a stabilirii unor noi măsuri de stimulare a metodelor de producție compatibile cu protecția mediului, a solului și a spațiilor naturale. Începând din 1993 Comisia Europeană a susținut financiar numeroase proiecte de cercetare orientate spre colectarea de informații detaliate despre agricultura ecologică.

Potrivit datelor furnizate de studiile lui Lampkin și a colaboratorilor săi, în 1998, în UE, fermele ecologice aveau o suprafață medie 22,8 ha, cu mult mai mare decât suprafața medie de 18,4 ha a fermelor neecologice, cu variații semnificative de la o țară la alta (figura nr. 4).

Figura nr. 3 Ponderea exploatațiilor ecologice a fiecărui stat membru în totalul numărului de exploatații ecologice din UE, în 1998

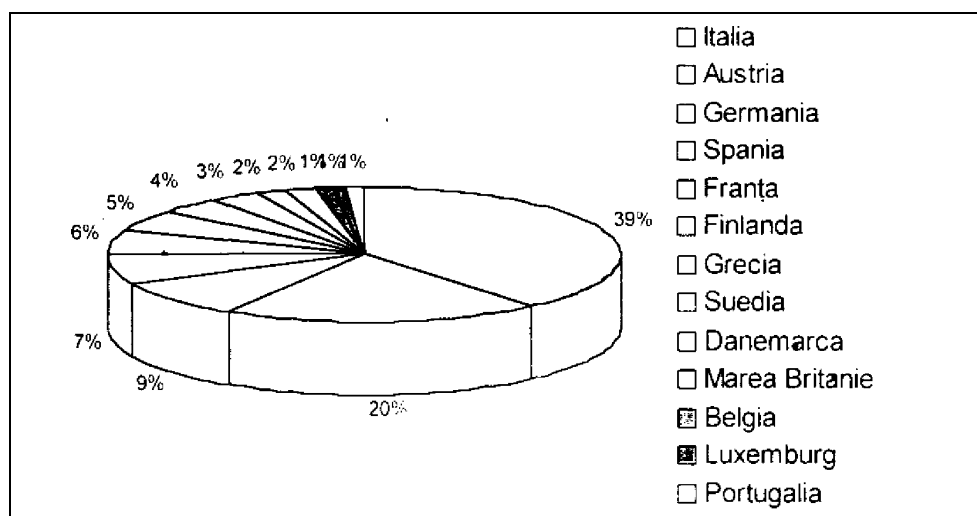
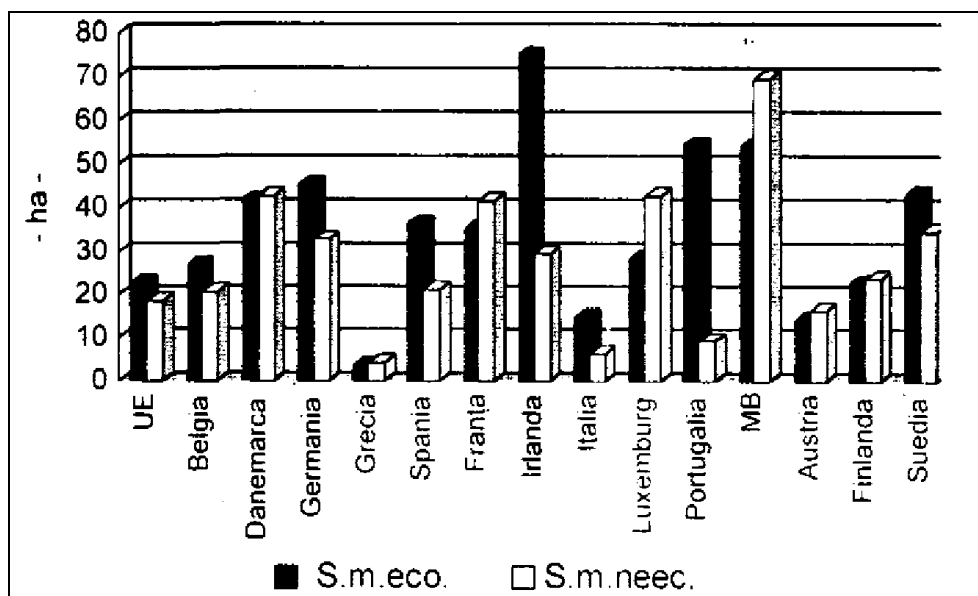

Figura nr. 4. Suprafața medie a fermelor ecologice comparativ cu cea a fermelor neecologice în UE, în 1998

Sursa: Jakob Hansen – "Organic farming is a small but dynamic activity in EU" EUROSTAT. 2001.

Astfel, în Portugalia suprafața medie a fermelor ecologice este de cinci ori mai mare decât cea a fermelor neecologice, în Irlanda de trei ori mai mare, iar în Italia de două ori mai mare. Excepție face Marea Britanie unde suprafața medie a fermelor ecologice este mai mică decât cea a fermelor neecologice, dar cu mult mai mare decât media suprafeței ecologice la nivel de UE.

De altfel. În majoritatea țărilor membre UE, cu excepția Greciei, Italiei și Austriei, suprafața medie a fermelor ecologice are valori mai mari decât media UE și este mai mare decât suprafața medie a fermelor neecologice, iar acolo unde sectorul agriculturii ecologice are o vechime mai mare {Austria, Finlanda, Danemarca, Suedia) diferențele între suprafața medie a fermelor ecologice și a celor neecologice este mult mai mică (anexa nr. 1).

Studiul lui Lampkin și colab. asupra structurii producției agricole ecologice relevă faptul că în 1998 existau trei mari categorii de culturi ecologice: culturi în teren arabil (cereale și plante furajere); horticultura (măslini și vii); pășiști și pășuni. Ponderea acestora era diferită de la un stat membru UE la altul (anexa nr. 2).

Informațiile privind creșterea animalelor în regim ecologic sunt mult mai puține decât cele privind sectorul vegetal, în principal pentru că reglementările comunitare au fost direcționate spre producția vegetală ecologică.

În Uniunea Europeană, din punct de vedere al **consumului**, piața produselor agroalimentare ecologice se concentra în anul 1998, în principal, în câteva state (Germania, Franța, Anglia, Olanda, Danemarca), astfel de produse fiind însă apreciate de majoritatea consumatorilor comunitari.

Piața germană a produselor "bio" este considerată ca fiind deosebit de concurențială, din punctul de vedere al rețelelor de comercializare, al nivelului calitativ, al nivelului prețurilor și al metodelor publicitare, Germania reprezentând cea mai mare piață europeană pentru astfel de produse și a doua piață din lume. după SUA, consumul acestor produse situându-se, conform estimărilor Centrului de Comerț Internațional UNCTAD/OMC de la Geneva, pe o curbă accentuat crescătoare în următorii ani.

Pe **pieța franceză**, consumul de produse "bio" a înregistrat, în ultimii ani, un ritm mediu anual de creștere de circa 20%, reprezentând în continuare un debușeu important pentru exportatorii specializați, deși s-au luat măsuri de încurajare a agriculturii ecologice.

Piața britanică a produselor "bio" și-a dublat dimensiunile în ultimii doi ani, gradul de acoperire a cererii de fructe și legume proaspete, cereale, carne și produse lactate din import, fiind în medie de 60-70%, cu perspective de dezvoltare extrem de favorabile.

Nivelul consumului de produse "bio" pe **pieța olandeză** este mai redus comparativ cu Germania, Franța sau Anglia, deși Olanda este unul dintre principalii importatori europeni de astfel de produse pe care le prelucrează în unitățile industriale proprii, reexportându-le apoi în celelalte țări europene.

Danemarca reprezintă o piață cu un înalt standard calitativ pentru produsele agroalimentare ecologice, ritmul mediu anual de creștere a vânzărilor de produse ecologice situându-se în ultimii ani la un nivel înalt, de 30-40%. statul danez încurajând producția locală și consumul de astfel de produse.

Spania și Italia sunt importanți producători de cereale, legume și măslinae, dar și consumatori de produse agroalimentare ecologice.

În perspectivă, dimensiunea ecologică a Politicii Agricole Comune se va accentua, iar această tendință trebuie să stea în atenția noilor state care vor adera la UE, fiind obligate să își restrângă sfera agresiunilor ecologice.

6. Produsele agroalimentare ecologice în România

România dispune de condiții pentru dezvoltarea agriculturii ecologice datorită solurilor sale fertile și productive întinse pe o mare suprafață de teren arabil, a chimizării și tehnologizării care nu au atins nivelurile din țările UE, a parcelelor mici care se pretează foarte bine la aplicarea practicilor agriculturii ecologice, precum și a deschiderii agricultorului român către nou.

Protecția mediului și asigurarea securității alimentare reprezintă componente prioritare ale strategiei și politicilor Ministerului Agriculturii, Alimentației și Pădurilor (MAAP). În vederea alinierii la politica comunitară viitoare, orientată către promovarea unei agriculturi durabile, în cadrul *Programului național de redresare și dezvoltare a agriculturii, industriei alimentare și pădurilor, pentru perioada 2001-2002* s-a elaborat *Programul de măsuri și acțiuni privind dezvoltarea agriculturii ecologice*.

Din punct de vedere legislativ, cadrul organizatoric și tehnic în care se produc, prepară, importă/exportă și/sau se comercializează produse agroalimentare ecologice este reglementat în principal de:

- **Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 34/2000** privind produsele agroalimentare ecologice (Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.172, din 21 aprilie 2000), aprobată prin **Legea nr. 38/2001** – lege cadru pentru agricultura ecologică, armonizată cu Reglementările Uniunii Europene {Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 122, din 12 martie 2001};
- **Hotărârea de Guvern nr. 677/2001** privind înființarea Institutului de Bioresurse Alimentare ca organism de acreditare a organismelor de inspecție și certificare și pentru efectuarea de teste de calitate și cercetări în domeniul agriculturii ecologice;
- **Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 108/2001** privind exploatațiile agricole prin care exploatațiile agricole familiale pot fi stimulate pentru practicarea agriculturii ecologice;
- **Hotărârea de Guvern nr. 917, din 13 septembrie 2001**, pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a prevederilor Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 34/2000, privind produsele agroalimentare ecologice (*Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 640, din 12 octombrie 2001*).

La stabilirea regulilor și principiilor de producție agroalimentară ecologică prevăzute în legislația românească s-au avut în vedere:

- Reglementarea Consiliului Europei (CEE) nr. 2092/91 din 24 iunie 1991 și amendamentele la aceasta;

- Reglementarea Consiliului Europei (CE) nr. 1804/99 din 19 iulie 1999;
- Reglementările Federației Internaționale a Mișcărilor pentru Agricultură Organică (IFOAM), etc.

Normele metodologice de aplicare a prevederilor Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 34/2000, privind produsele agroalimentare ecologice stabilesc:

- regulile detaliate privind principiile producției ecologice pentru: plante și produse (vegetale) din plante; animale și produse animaliere obținute de la următoarele specii: bovine, bubaline, porcine, ovine, caprine, cabaline și păsări; apicultură și produse apicole;
- metodele de producție ecologică folosite;
- lista produselor permise a fi utilizate în agricultura ecologică;
- lista produselor utilizate pentru combaterea bolilor sau igienizarea, dezinfectarea și dezinsectizarea adăposturilor, utilajelor și a instalațiilor pentru creșterea animalelor, precum și pentru fertilizarea sau ameliorarea solului;
- lista mineralelor și a oligoelementelor (similare cu produsele naturale) utilizate în alimentația animalelor ca surse suplimentare de preparare a furajelor;
- numărul maxim de animale pe hectar și suprafețele minime ale adăposturilor în interior, în exterior și alte caracteristici ale acestora pentru diferite specii de animale și tipuri de producție.

Ministerul Agriculturii, Alimentației și Pădurilor (MAAP) este abilitat:

- să adopte reglementări armonizate cu normele și standardele ecologice comunitare;
- să stabilească prin ordin al ministrului condițiile și data până la care operatorii pot utiliza semințe, material săditor și răsaduri care nu au fost obținute după metode ecologice;
- ca prin ordin al ministrului, la propunerea ANPE, să poată include noi produse în lista cuprinzând produsele permise a fi utilizate în agricultura ecologică și să poată stabili condiții suplimentare pentru utilizarea acestora;
- ca prin ordin al ministrului, la propunerea ANPE, să poată modifica lista cuprinzând ingredientele și metodele de prelucrare care pot fi utilizate la prepararea alimentelor ecologice și să poată stabili condiții suplimentare de utilizare a acestora.
- **Autoritatea Națională a Produselor Ecologice (ANPE)** a fost înființată pentru punerea în aplicare a dispozițiilor Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 34/2000, ca serviciu de specialitate în cadrul MAAP și asigură respectarea prevederilor legale specifice, precum și controlul privind me-

todele de producție ecologică a produselor agroalimentare ecologice, având totodată următoarele atribuții:

1. elaborează *Programul național* privind agricultura ecologică;
2. inițiază, prin minister, proiecte de acte normative privind agricultura ecologică;
3. emite și revizuieste periodic caietele de sarcini-cadru pentru produsele ecologice, aprobate prin ordin al ministrului agriculturii;
4. elaborează reguli și norme de control, de certificare și comercializare a produselor agroalimentare ecologice, în concordanță cu reglementările organismelor internaționale în domeniu, la care România este parte;
5. înregistrează și ține evidența la zi a operatorilor, persoane fizice și juridice, care produc, prepară sau importă/exportă produse agroalimentare ecologice;
6. acreditează persoane fizice și juridice din sectorul public sau privat pentru efectuarea inspecției și a testelor de calitate pentru producția ecologică;
7. controlează și supraveghează activitatea organismelor de inspecție și certificare acreditate;
8. aprobă *Programul de inspecție și certificare* propus de organismele acreditate;
9. retrage acreditarea organismelor de inspecție și certificare care nu respectă normele prevăzute în ordonanța de urgență și reglementările adoptate în temeiul acesteia;
10. asigură legătura cu organismele internaționale specializate în domeniul agriculturii ecologice;
11. organizează programe de formare și pregătire a operatorilor din agricultura ecologică.

Potrivit legislației românești în vigoare **etichetarea** produselor ecologice se face cu etichete care respectă regulile specifice privind etichetarea produselor agroalimentare ecologice, armonizate cu reglementările Uniunii Europene și aprobate prin ordin al ministrului agriculturii, alimentației și pădurilor.

Pe etichete se indică în mod obligatoriu:

- numele și adresa producătorului sau prelucrătorului;
- denumirea produsului și metoda de producție ecologică utilizată;
- numele și marca organismului de inspecție și certificare;
- condițiile de păstrare și termenul minim de valabilitate;
- interzicerea depozitării în același spațiu a produselor ecologice cu alte produse (neecologice).

De asemenea, pe etichetă poate să apară o *siglă specifică produselor ecologice controlate*, înregistrată la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci, emisă și aplicată pe baza sistemului de certificare, indicând că produsul respectiv este conform cu regulile de producție ecologică.

Sistemul de inspecție și certificare, precum și condițiile de acreditare a organismelor de inspecție și certificare sunt stabilite de MAAP, prin ordin al ministrului și este asigurat de Institutul de Bioresurse Alimentare. Orice operator de produse agroalimentare ecologice trebuie să înregistreze aceasta activitate la AN PE și să se supună controlului unui *organism de inspecție și certificare acreditat*.

Înregistrarea de către ANPE a operatorilor de produse agroalimentare ecologice se face pe baza unei notificări care cuprinde: numele și adresa operatorului; amplasarea incintelor și a parcelelor unde se desfășoară operațiunile; natura operațiunilor și a produselor; angajamentul operatorului pentru efectuarea operațiunii în conformitate cu respectarea legislației în vigoare, indicând data la care încetează cultivarea produselor a căror utilizare pe parcelele respective nu este compatibilă cu agricultura ecologică; numele organismului de inspecție și certificare la care operatorul se înregistrează pentru inspecția unității/fermei sale.

Pe eticheta produselor care au fost supuse sistemului de inspecție și certificare poate să apară și mențiunea **Agricultura ecologică Ecorom-Sistem de control RO**, când produsele obținute prin metodele de producție ecologică:

- au făcut obiectul inspecției pe tot parcursul ciclului de producție, preparare și comercializare (pentru producția animalieră inspecțiile fiind efectuate în toate stadiile: producție, sacrificare, tăiere, până la vânzarea către consumator);
- au fost obținute sau preparate de operatori de produse agroalimentare, care au fost supuși controlului organismelor de inspecție și certificare acreditate;
- sunt ambalate și transportate în ambalaje închise.

Organismele de inspecție și certificare trebuie să respecte cu strictețe *confidențialitatea datelor*, a procedurilor tehnologice, a rețetelor și a operațiunilor efectuate de operatorii de produse agroalimentare ecologice.

Pentru ca România să poată face export de produse agroalimentare ecologice cu siglă românească, trebuie să îndeplinească condițiile prevăzute de legislația comunitară și să fie inclusă pe lista țărilor terțe emisă de Comisia Europeană, aceste obiective fiind foarte clar delimitate în **Programul de măsuri și acțiuni privind dezvoltarea agriculturii ecologice**.

Concluzii

Prin urmare, se poate aprecia că: agricultura durabilă va asigura ameliorarea pe termen lung a resurselor naturale dacă sfera agresiunilor ecologice se va restrânge; dimensiunea ecologică a politicii agricole se va accentua la nivel mondial, agricultorul fiind tot mai mult privit în două ipostaze – de producător și de agent activ în protecția și conservarea mediului natural; piața produselor agroalimentare ecologice va prezenta, în viitor, un potențial de absorbție în creștere, producătorii-exportatorii având oportunități sporite de a-și vinde produsele, cu condiția respectării exigențelor calitative deosebite impuse acestor produse atestate printr-un sistem de certificare extrem de riguros; România poate deveni un lider al agriculturii ecologice datorită condițiilor naturale și a tradițiilor locale, însă numai cu voința și efortul celor implicați în organizarea acestui sistem de agricultură. Dar, va reuși oare acest mod de agricultură să asigure securitatea alimentară și să câștige bătălia mondială pentru hrană?

Bibliografie

1. Hansen Jakob, *Organic farming is a small but dynamic activity in EU*, Organic Farming – Statistics in focus nr. 5/2001, EUROSTAT.
2. Lampkin N., C. Foster, S. Padel și P. Midmore, *The policy and regulatory environment for organic farming in Europe*, Welsh Institute of Rural Studies, Aberystwyth University, Wales, 1998.
3. Pascariu Gabriela, *Uniunea Europeană – Politici și piețe agricole*, Editura Economică, 1999.
4. Zahiu Letiția și Dachin Anca, *Politici agroalimentare comparate*, Editura Economică, București 2001.
5. *** *Agriculture, environnement, developpement rural: Fairs et chiffres – Les défis de l'agriculture*, Belgium, 1999.
6. *** *Agricultura României*, colecția 1990-1999.
7. *** *Forum du Commerce International*, nr. 3/1998, CCI-UNCTAD/OMC Geneva.
8. *** *Monitorul Oficial al României*, colecția 1999-2001.
9. *** *Tribuna economică*, colecția 1999.

ANEXE

Anexa nr. 1

**Situația agriculturii ecologice în Uniunea Europeană,
în 1998**

Nr. crt.	Țara	Ponderea S.agr. ecol. în S.agr.tot. a UE și a fiec. stat	Ponderea S.agr. ecol. a fiec. stat în S.agr. ecol. tot. a UE	Ponderea nr.expl. ecol. în nr. tot.expl. din UE și din fiec. stat	Ponderea nr.expl. ecol. a fiec. stat în nr. tot. expl. ecol. din UE	Suprafața agricolă medie (ha)	
						neec.	ecol.
1.	Belgia	0,8	0,5	0,7	0,4	20,6	26,8
2.	Danemarca	3,5	4,1	3,5	2,2	42,6	41,8
3.	Germania	2,4	18,4	1,8	9,3	32,9	45,2
4.	Grecia	0,4	0,7	0,5	4,2	4,3	3,7
5.	Spania	1,1	11,9	0,6	7,4	21,2	36,5
6.	Franța	0,8	9,7	0,9	6,3	41,7	35,3
7.	Irlanda	0,6	1,1	0,2	0,3	29,4	74,9
8.	Italia	3,9	25,5	1,7	39,4	6,4	14,7
9.	Luxemburg	0,6	...	0,9	0,3	42,5	28,6
10.	Olanda	0,1	...	...	...	18,6	...
11.	Portugalia	0,8	1,3	0,1	0,5	9,2	54,5
12.	Marea Britanie	0,5	3,5	0,6	1,5	69,3	53,9
13.	Austria	8,4	12,7	9,6	20,3	16,3	14,2
14.	Finlanda	5,4	5,1	5,5	5,1	23,7	23,0
15.	Suedia	4,1	5,6	3,5	3,0	34,7	43,3
16.	UE	1,8	100	1,4	100	18,4	22,8

Sursa: Hansen Jakob, "Organic farming is a small but dynamic activity in EU", Organic Farming - Statistics in focus nr. 5/2001, EUROSTAT.

Anexa nr. 2

**Ponderea produselor ecologice în câteva state membre UE,
în 1998**

Nr. crt		Dane-marca	Grecia	Franța	Italia	Luxem-burg	Portu-galia	Suedia	Nor-vegia
1.	Cereale	32,3	6,5	15,5	30,7	15,6	18,1	24,9	6,4
2.	Pl. ind.	1,0	1,3	3,9	5,7	-	-	0,9	-
3.	Păstăi	2,9	-	2,6	-	1,6	-	3,4	-
4.	Cartofi	0,8	-	1,3	-	1,7	-	0,8	0,8
5.	Pl. hortic.	1,2	1,6	1,8	3,8	1,2	-	0,4	0,5
6.	Citrice	-	8,4	-	0,9	-	-	-	-
7.	Vii	-	10,2	3,6	4,7	-	2,6	-	-
8.	Măslini	-	61,5	-	8,4	-	46,5	-	-
9.	Fructe proaspete	-	-	1,7	-	1,0	1,5	-	0,4
10.	Alune	-	-	0,6	-	-	5,4	-	-
11.	Semințe	-	-	-	4,0	-	-	-	8,0
12.	Pl. furaj	40,4	2,5	4,0	28,1	23,8	18,5	44,8	-
13.	Pl. med.	-	-	-	-	-	1,1	-	0,2
14.	Păș/paj	15,8	-	61,3	-	54,2	2,5	19,0	82,3
15.	Altele	5,6	7,7	3,7	13,7	0,9	3,8	5,8	1,3

Sursa: Lampkin N., C. Foster, S. Padel și P. Midmore. The policy and regulatory environment for organic farming in Europe, *Welsh Institute of Rural Studies, Aberystwyth University, Wales*, 1998.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 7-8-9/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ**

**OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ
DIN PERSPECTIVA RACORDĂRII LA
COORDONATELE STRATEGIEI
EUROPENE PENTRU OCUPARE (SEO)
— O ABORDARE GLOBALĂ —**

dr. Steliana PERT

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. ARGUMENTE PENTRU O NOUĂ ABORDARE A OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ	221
2. CRIZA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ – O CRIZĂ DURABILĂ CU IMPACT AGRAVANT ASUPRA COSTULUI TRANZIȚIEI	233
2.1. Nevoia de clarificări conceptuale.....	233
2.2. Zece ani de declin și precarizare a ocupării forței de muncă.....	237
3. ROMÂNIA ÎN CONTEXT EUROPEAN.....	253
3.1. Punctul de start.....	253
3.2. Relația creștere economică–ocupare a forței de muncă. Tendințe pe termen lung	259
3.3. Strategia europeană pentru ocupare. Procese și tendințe semnificative pentru conturarea unui nou pattern al ocupării.....	263
4. PERSPECTIVE ȘI RISCURI	281
4.1. Directivele CE privind SEO pe anul 2001.....	281
4.2. Posibile riscuri.....	283
4.3. În loc de concluzii: o nouă filosofie și noi instrumente de susținere a ocupării forței de muncă.....	285
ANEXE	295
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	320

Obiectivul strategic al U.E. stabilit la summit-ul de la Lisabona (23-24 martie 2000) este acela de "...a deveni cea mai competitivă și dinamică economie a cunoașterii din lume, capabilă de o creștere economică durabilă acompaniată de ameliorarea cantitativă și calitativă a ocupării forței de muncă și de o mai mare coeziune socială. Realizarea acestui obiectiv va permite Uniunii restabilirea ocupării depline." (Décision du Conseil sur les lignes directrices pour la politique de l'emploi dans des Etats membres en 2001).

1. Argumente pentru o nouă abordare a ocupării forței de muncă

Cu mai bine de un an și jumătate în urmă, **Anna Diamantopoulou**, comisar al Comisiei Europene însărcinată cu "ocuparea forței de muncă și politică socială", cu prilejul lansării pachetului de măsuri (directive, recomandări etc.) în vederea accelerării reformelor piețelor muncii în U.E., remarcă cu deplină îndreptățire următoarele: "Nici o rațiune nu justifică ca un nivel ridicat al șomajului să fie încă considerat normal într-o țară europeană. Noi dorim ca cetățenii europeni să beneficieze de un număr sporit de locuri de muncă de calitate mai bună. Noi ne fixăm noi obiective ambițioase: eradicarea analfabetismului, oferta adresată tuturor de a participa la acțiuni de educație și formare profesională pe parcursul întregii vieți, terminând cu capcana sărăciei. Noi nu vom tolera formarea unei clase de «lucrători săraci» în Europa. Locuri de muncă de calitate pentru o forță de muncă de calitate, acesta este obiectivul nostru" (Anna Diamantopoulou, 2000).

În contextul exploatării cât mai eficace a climatului economico-social favorabil U.E., de la începutul anilor 2000, prin continuarea și adâncirea reformelor pieței muncii, comisarul european sublinia, de asemenea: "... Noi nu putem să ne permitem nici o relaxare/încetinire în ce privește reforma piețelor muncii în U.E. Sunt întrunite condițiile pentru ca noi să putem crea mai multe locuri de muncă, de o mai bună calitate, într-o societate cu o creștere economică ridicată și o inflație slabă. Nu putem să ratăm această ocazie. În decursul ultimilor ani am parcurs deja un drum lung, dar, în prezent, este nevoie de un **nou impuls** pentru a pune Europa la muncă. Dacă se va aplica pachetul de măsuri de susținere a ocupării, nimeni nu va mai putea spune că piețele europene ale muncii frânează creșterea" (Anna Diamantopoulou, 2000).

Ca atare, Consiliul European de la Lisabona a hotărât – pe baza evaluării progreselor și limitelor observate după circa doi ani și jumătate de aplicare a

Strategiei europene pentru ocupare – elaborarea unei noi strategii globale în favoarea ocupării forței de muncă, reformei economice și coeziunii sociale, ca parte integrantă a societății bazate pe cunoștințe. Implicit, s-a angajat să creeze toate condițiile necesare ocupării depline, ridicând **educația și formarea profesională pe parcursul întregii vieți la rangul de vector/mecanism** principal al employabilității, de axă transversală a celor patru piloni pe care este construită și funcționează SEO. În același context al unor preocupări constante pentru cuplarea coeziunii economice și sociale este de reținut un al doilea element fundamental pentru viitorul ocupării, sub aspect cantitativ și calitativ, și anume **rolul major al parteneriatului social, al partenerilor de dialog** în ce privește noile dimensiuni ale relațiilor industriale, cu accent pe modernizarea organizării muncii, pe promovarea educației și formării pe tot parcursul vieții, creșterea ratei de ocupare, cu deosebire a celei a femeilor. Acestea au făcut obiectul dezbaterilor și hotărârilor Consiliului European de la Santa Maria de Feira (19-20 iunie 2000). Iar toate acestea, ca și altele, au fost aprobate de Summitul U.E. de la Nisa din decembrie 2000, concretizându-se în orientări de politică economică și socială, în directive globale și recomandări naționale pentru 2001, integrate însă într-o viziune prospectivă cu finalități în 2010/2012.

Am abuzat poate de opiniile comisarului european în domeniu, ca și de sublinierea din start a unor orientări și accente noi în ce privește ocuparea forței de muncă în calitate de componentă majoră a modelului social european, a ceea ce specialiștii denumesc adesea "noua construcție europeană" sau "uniunea economică și socială europeană". Apreciem însă că o asemenea abordare se impune din mai multe rațiuni ce țin de mediul economic-social și de cel științific internațional și național.

Înainte de toate, este de remarcat faptul că la frontiera dintre milenii – evident, după o anumită perioadă de acumulări pozitive, dar și negative – la nivel european, al comunității academice, al organismelor internaționale și naționale cu competențe în domeniu, **ocuparea forței de muncă** – prin amplitudini, conexiuni, implicații dintre cele mai diverse – se impune ca o **prioritate economică, social-culturală și politică**. Parafrazându-l pe Malraux, în mileniul 3, **ocuparea forței de muncă** întrunește fie **valențele unui mecanism de prosperitate socială și individuală** de realizare a coeziunii economice și sociale și evitare a segmentărilor și polarizărilor păguboase, fie pe **cele ale unei bombe cu explozie întârziată**, dar nu mai puțin distrugătoare. De altfel, în acest sens, este suficient să reamintim că, în Carta socială de la Osnabruck (noiembrie 1998), se sublinia, printre altele, că "...criza socială cu care Europa se confruntă nu are cauze naturale, ea a fost provocată de politica neoliberală promovată de majoritatea guvernelor din U.E. În anii '90, multe state au eșuat în încercarea de a aduce o schimbare în domeniul pieței muncii și de a se apropia de dezideratul ocupării depline. Dimpotrivă, dezvoltarea a fost împiedicată, iar criza locurilor de muncă amplificată de o **politică fiscală** prin care se dorea consolidarea finanțelor publice și de o **politică monetară** orientată ex-

clusiv spre stabilitatea monedei. Ca urmare a unui șomaj permanent și de masă, syndicatele au slăbit ca forță, s-a manifestat, astfel, o politică de **redistribuire de jos în sus**, precum și o politică socială care a redus din ce în ce mai mult **garanțiile câștigate în materie de securitate socială**. Numai puține țări au înregistrat succese, realizând o reducere substanțială a șomajului pe baza unui pachet novator de politici." (*Osnabruck Social Charter*, 1998, s.n.). Tratatul de la Amsterdam (art.128), Summit-ul de la Luxemburg (decembrie 1997) stabilesc o nouă strategie a ocupării, adaptată condițiilor existente și unor obiective pe termen lung. De asemenea, prin rezoluția Consiliului European din decembrie 1997, se stabilesc liniile directoare pentru ocuparea forței de muncă în 1998. Este astfel lansată SEO – cunoscută și sub numele de "Procesul Luxemburg" – ca răspuns la provocările mediului economic și social înaintea menționate.

Caseta nr. 1

Trei componente integrate

- continuarea dezvoltării unei **politici macroeconomice coordonate**, fundamentate (funcțional) pe o piață interioară performantă;
- mobilizarea ansamblului politicilor comunitare în **serviciul ocupării forței de muncă**;
- coordonarea politicilor de ocupare ale statelor membre pe baza orientărilor comune privind concomitent obiectivele și mijloacele, convergența cu obiective stabilite în comun, controlabile în mod sistematic, periodic actualizate și care ar trebui să fie cuprinse în planuri de acțiune naționale pentru ocupare, stabilite de fiecare dintre statele membre.

Această coordonare a politicilor statelor membre din perspectiva relansării și consolidării ocupării este pusă în operă prin liniile directoare pentru ocupare stabilite la nivel european, compatibile cu orientările majore de politică economică, traduse în formule specifice, concrete, de fiecare stat membru.

Sursa: *Résolution du Conseil du 15 Décembre 1997.*

Oricum, Luxemburg 1997, prin deciziile strategice adoptate, se înscrie ca un moment de referință în materie de ocupare a forței de muncă și coordonare în celelalte tipuri de politici la nivelul U.E. și în interiorul fiecărui stat membru. Rezonanțele sale sunt multiple, iar efectele, la rândul lor, multiplicatoare. Pe de o parte, acestea, prin STRATEGIA EUROPEANĂ PENTRU OCUPARE, constituie un răspuns pragmatic de soluționare a unui încâlcit ghem de probleme economice și sociale acumulate în timp, dar care acționau ca frâne, îndepărtându-se practic de filosofia Essenului și a Cărții albe "Creștere-Competitivitate-Ocupare". Pe de altă parte, este un răspuns înțelept la semnalele comunității științifice academice, deschizând

totodată noi piste de cercetare care pot conduce la schimbarea unor paradigme considerate până nu de mult imbatabile.

În al doilea rând, dacă cu mai puțin de 10 ani în urmă, aprecierea generală era că piața/piețele muncii sunt cele mai puțin restructurate/modernizate, cele mai rigide, în prezent, urmare a aplicării la nivel european și al fiecărui stat membru – în măsură și cu instrumente diferite – a directive-lor și recomandărilor U.E., piața/piețele muncii cunosc un amplu și profund proces de restructurare, reformare, modernizare și inovare sub aspectul politicilor, mecanismelor, funcționalității în condiții de **integrare organică** (subliniem acest fapt) în strategiile globale ale creșterii economice și dezvoltării sustenabile. Îndrăznim să avansăm ideea – care ar putea provoca multe reacții adverse – că, cel puțin prin prisma evoluțiilor de până acum, asistăm la o **nouă ierarhie a finalităților și priorităților**, asociată cu **schimbări în ce privește mecanismele**. Ocuparea forței de muncă, definită la orizont 2010 ca ocupare deplină, devine, în fapt, **finalitate, obiectiv strategic**, iar ansamblul coerent al politicilor economice, fiscale, monetare, instrument de atingere, de realizare a acestei finalități în condiții de performanță economică și socială. Ca atare, reforma pieței muncii va atrage după sine reforme economice și sociale. Sunt cu deosebire vizate politicile macroeconomice fiscale, monetare, de credit, dobânzi etc. și, nu în ultimă instanță, cele de educație și formare profesională continuă, de securitate socială. În acest cadru, una dintre problemele importante adresate mai ales comunității științifice va fi cea a (re)definirii ocupării, a ocupării depline în noile condiții, luând în considerare cele două componente: "cererea de ocupare" (cu toate structurile sale) și, respectiv, "oferta de ocupare". Și, implicit, tipurile/formele de ocupare a forței de muncă, relațiile dintre acestea.

Lecțiile **ocupării forței de muncă** în U.E. și nu numai, rezultate după o practică de câteva decenii, sunt o bună sursă de inspirație. Și se pare că conduc la concluzia că ocuparea forței de muncă este din ce în ce mai puțin atașată unei singure doctrine/școli/curent al teoriei economice. Ca proces cu trei dimensiuni majore intercorelate – **cea economică, cea educațional-formativă și cea socială** – ocuparea forței de muncă, indiferent de adjectivul pe care-l putem adăuga – deplină, optimă, de echilibru – poate fi atinsă doar printr-un **pachet** de măsuri și mecanisme corelate și, paradoxal, de sorginte doctrinară diferită. În timp și spațiu – așa cum istoria dezvoltării economico-sociale o atestă – combinațiile dintre acestea pot varia.

În opinia noastră, concluzia cea mai importantă și actuală, care se detașează, deocamdată, din lecțiile unor țări dezvoltate care, în timp, au promovat politici și mecanisme diferite ca geneză doctrinară, este aceea

potrivit căreia **ocuparea forței de muncă nu este doar**, iar în anumite situații nici măcar în primul rând, **o problemă a pieței muncii**.

Caseta nr. 2

Lecțiile U.E.

- Nu se poate asigura ocuparea deplină printr-o lege (decret, act normativ).
- Nu se poate asigura ocuparea nici prin deficite bugetare.
- Într-o uniune economică în care statele membre sunt interconectate (cum este U.E., s.n.), nu se pot promova politici economice prin care șomajul să fie exportat în alte state membre.
- Nu se poate concura cu celelalte state (membre) prin dumping social, adică prin diminuarea standardelor sociale pentru a reduce costurile și a crea locuri de muncă.
- Nu se pot crea locuri de muncă doar în sectorul public. Una dintre premisele creșterii economice susținute și a competitivității este asigurarea condițiilor pentru crearea de întreprinderi private capabile să prospere și să se dezvolte.

Este nevoie să se amelioreze funcționarea eficientă a piețelor muncii și a celor de capital pentru adaptarea regulilor și reglementărilor la noile tehnologii și la schimbările organizării muncii.

- Este necesar să crească gradul de employabilitate și adaptabilitate a forței de muncă, concomitent cu acceptarea de către lucrători a acestor schimbări în condiții de securitate a ocupării.
- Nu se pot concepe și aplica sisteme de protecție socială având obiective diferite de cele ale politicilor active ale pieței muncii; ambele trebuie să încurajeze căutarea activă de locuri de muncă, să-i stimuleze pe angajatori să recruteze forța de muncă.
- Partenerii sociali nu pot fi "călăreți liberi" în economie, ei au datoria să contribuie la realizarea obiectivelor ocupării nu numai prin acorduri salariale responsabile, dar, totodată, prin adaptarea și modernizarea lumii muncii (Daniel Folden, 1998).
- Și, în fine, politicile economice și sociale trebuie să fie **integrate, consistente** (s.n.) de-a lungul timpului, să se susțină reciproc pentru a genera încrederea producătorului și a consumatorului, pentru a avea impact favorabil pe termen lung asupra cererii agregate.
- Și, de aici, o concluzie generală: "Nu se pot crea condiții pentru locuri de muncă mai multe și mai bune **în afara unor politici macroeconomice orientate spre stabilitate și dezvoltare** (s.n.). Pe de altă parte, politicile macroeconomice nu pot fi susținute fără reformele structurale ale pieței muncii. Și ambele se cer susținute de buna funcționare a piețelor de capital, de produse și servicii" (Annie Heise, 1998; Karl-Johan Lonnroth, 2000).

Adesea, din varii motive, aceasta este prea puțin percepută la adevăratele sale dimensiuni și implicații pe termen mediu și lung. Ocuparea – cu dimensiunile sale multiple și intercorelate, purtătoare potențiale ale unor segmentări riscante – este o **problemă a funcționării tuturor piețelor**, rezultat al (in)coerenței și (ne)coordonării tuturor politicilor, o problemă cu impact **intra și intergenerațional**¹. Ca atare, **ocuparea nu poate fi "abandonată" doar în sarcina unui minister sau a cel mult două-trei ministere care comunică defectuos cu instituțiile sale specializate**. Este, până la urmă, prin efectele sale interconectate de durată, o problemă de **securitate națională** asemănătoare **securității alimentare**, de răspundere guvernamentală, de coordonare intra și interinstituțională, regională și locală, de dialog, parteneriat și concertare socială, o problemă de management, de acțiune, asumare a răspunderilor în sfera sa de competență, dar și, poate nu în ultimă instanță, de **comportament** pe piața muncii.

În al treilea rând, extinderea U.E. prin integrarea – la momentul potrivit – a țărilor candidate vine cu încărcătura sa de **costuri și beneficii** pentru ambele părți. Există numeroase probleme care se cer soluționate în perioada de preaderare și negociere. Nu sunt nici puține și nici ușoare. După cum – dacă avem în vedere unele declarații ale experților C.E. și chiar unele inițiative – va exista un tratament diferențiat, o perioadă apreciată în limitele a 5-7 ani după integrarea unei țări sau a alteia. O asemenea situație este generată fie de cererea unor țări candidate pentru prelungirea perioadei de aplicare a unor directive într-un domeniu sau altul, perioadă negociată în procesul de preaderare, fie de măsurile de **autoprotecție** ale țărilor în prezent membre U.E. față de costurile sau riscurile pe care le implică lărgirea U.E. pentru fiecare dintre ele. Privite din perspectiva resurselor umane, a dezvoltării sustenabile a fiecărei economii, a egalității de oportunități, șanse și tratament, se conturează deja "pericolul" apariției unor **discriminări**, al "plasării cetățenilor europeni" în diferite "ierarhii", ceea ce este contrar principiilor U.E. După cum nu poate fi **minimalizat** nici riscul indus de **comportamentul populației** din țările membre ale U.E. care manifestă o anumită teamă/reticență în fața valului extinderii. Orice s-ar spune, lărgirea U.E. va conduce, cel puțin în perioada ce urmează imediat după integrare, prin efectul de impact al cuprinderii unor țări cu nivel de dezvoltare economică mai redus, la o diminuare a PIB/capita la nivelul U.E., abstracție făcând aici de încetinirea creșterii economice și de efectul demografic. Procesul de distribuție a resurselor între țările membre va suferi modificări. Și, în fine, o anumită marjă de risc rezultă și din concurența, nu întotdeauna loială, dintre țările candidate înseși. Afirmările noastre, care pot părea dure sau mai puțin adevărate, au în vedere, în contextul studiului nostru, mai ales fenomene și

¹ De-a lungul a peste un deceniu de tranziție, în lucrările elaborate de cercetătorii din sectorul "Resurse umane" din Institutul de Economie Națională, această subliniere a fost deseori făcută, bine receptată în mediul academic, dar cu impact practic minor, dacă nu nul.

processe care sunt localizate pe piața muncii, chiar dacă determinările lor sunt în principal de altă natură.

În acest perimetru al pieței interne a muncii, ca atare, se concentrează o seamă de probleme care cu greu își vor găsi soluții convenabile atâta vreme cât reforma instituțională a U.E. întârzie, iar o serie de principii economico-sociale sunt sistematic ignorate sau ocolite. Multe dintre acestea au pondere, îngreunează dosarul(ele) de negociere. Ce avem în vedere? Este deja bine cunoscut faptul că în documentele U.E. se subliniază cu tenacitate că pe piața internă a U.E., de câțiva ani buni, și-au făcut apariția **deficite de forță de muncă**. Este vorba, înainte de toate, de **penurie de forță de muncă tânără în profesii de mare complexitate și înaltă competență** sau de profesii de competență medie din domeniul serviciilor (sănătate, industrie hotelieră, construcții civile etc.) și chiar în unele ocupații din industrie. În același timp, penuria se resimte, mai ales sezonier, în ocupații de calificare redusă sau chiar fără calificare. Este vorba totuși de locuri de muncă față de ocuparea cărora forța de muncă autohtonă are reticențe. Ca urmare, **migrația definitivă** a forței de muncă din țări candidate (emigrație) sau **temporară**, pe baza unor acorduri guvernamentale și prin intermediul unor societăți specializate sau/și direct prin Internet, are, în ciuda unor principii agreeate teoretic, **caracter selectiv** din punctul de vedere al **recrutării forței de muncă**. Cu toate că, pentru persoanele care intră în acest circuit, beneficiile sunt evidente (formare profesională, dezvoltarea carierei, calitatea vieții de muncă, recompense etc.), principiul "tratament egal la muncă de valoare egală" este aplicat **discriminatoriu**.

În același timp, migrația îmbracă și forma unei **mișcări necontrolate** dinspre țările candidate spre cele membre ale U.E. și chiar între țările candidate. Această mișcare a forței de muncă, ale cărei proporții sunt greu de apreciat, alimentează în permanență piața paralelă a muncii în forme diversificate și, de cele mai multe ori, în condiții de muncă mult sub cele medii. Evident că efectele negative se resimt atât în bugetele țărilor "exportatoare" de forță de muncă, cât și în ceea ce privește protecția socială a persoanelor respective în caz de accidente, boală, șomaj etc.. Evident, față de un asemenea fenomen, poziția guvernelor, nu totdeauna congruentă cu cea a firmelor, este **protecționistă**, de **autoprotecție** prin împiedicarea intrării în țară, prin trimiterea în țările de origine atunci când sunt descoperiți. De aceste fenomene nu sunt scutite nici țările candidate, mai ales că legislația acestora, comparativ cu cea europeană, este încă deficitară (cazul României).

Un al patrulea set de argumente în favoarea reconsiderării în plan teoretic și pragmatic a ocupării forței de muncă – cu privire specială la cazul României – derivă din **tratamentul** – în opinia noastră, neadecvat, rezidual – aplicat ocupării forței de muncă în procesul de tranziție. În condițiile unei moșteniri destructurate, ale coexistenței excedentelor și deficitelor de forță de muncă sub aspect regional, sectorial și/sau ocupațional și educațional-profesional, ale

unor segmentări frustrante pentru categoriile de forță de muncă capabile de a produce intensiv valoare adăugată, **resursa umană a fost marginalizată**. Ca atare, în ce privește capitalul uman, avantajul comparativ și competitiv de la debutul tranziției s-a disipat sau a "lucrat" în favoarea altor medii economice.

A apărut aici primul paradox sau poate primul cerc vicios: reforma, tranziția, pentru a reuși, avea nevoie de **oameni competenți, de folosirea în țară a inteligenței**, cu atât mai mult cu cât capitalul uman era factorul de producție cel mai abundent. Dar formarea/dezvoltarea acestui corp de specialiști necesită fonduri care fie că erau prost alocate, fie că, în cazul resurselor externe de care România a beneficiat, nu erau în întregime folosite sau, cel mai rău, nu s-a asigurat ordinea normală a priorităților în alocarea acestora. Ca atare, eficiența a fost mult sub cea așteptată. Liniile de comunicare dintre piața muncii și piața educației și formării profesionale continue au fost, la toate nivelurile, obturate. Din acest fenomen contradictoriu rezultă și **prima lecție a tranziției românești** în materie de ocupare: **nu se pot obține succese durabile** în realizarea coerentă a reformei economice, în crearea unei economii de piață funcționale și a unei societăți democratice prin **subocupare, șomaj, nonperformanță, insecuritate a veniturilor și insecuritate socială, prin polarizare și extindere a sărăciei**, altfel spus, prin rupturi permanente între economia nominală și cea reală, între realitate și așteptările oamenilor.

În al cincilea rând, este cazul să reamintim, să aducem încă o dată în atenția specialiștilor aserțiunea potrivit căreia **ocuparea forței de muncă are caracter multidimensional**. Ca atare, aceste dimensiuni se cer avute în vedere în mod coerent și, după caz, pe termen scurt, mediu și lung. Asupra unora dintre aceste dimensiuni – via piața muncii – dorim să insistăm.

Ocuparea forței de muncă – centrul vital al unei piețe funcționale a muncii – are, prin excelență, o **dimensiune economică**. Este, în opinia noastră, caracteristica care-i determină locul și funcțiile în calitate de variabilă și mecanism de echilibru economic, de stabilizare macroeconomică.

De partea **cererii** de forță de muncă este, evident, o **variabilă dependentă**, derivată din proporțiile, starea și funcționalitatea celorlalte piețe în interacțiunea lor. Proporțiile și structurile, intensitatea (ne)ocupării sunt determinate, celelalte condiții fiind considerate neschimbate, de **cererea agregată de bunuri și servicii**. Paradoxal, dacă din rațiuni care țin, printre multe altele, de volumul și structura ocupării, de nivelul veniturilor reale ale populației ocupate **cererea agregată de bunuri și servicii se reduce, ocuparea**, la rândul ei, este **în suferință**, manifestându-se fenomene de criză atât în ce privește proporțiile populației ocupate (declin persistent), sporirea și cronicizarea șomajului, cât și reducerea puterii de cumpărare care, în cele din urmă, va influența negativ în continuare evoluția cererii agregate de bunuri și servicii. **Cercul se închide, dar circuitul pe traiectoria prezentată continuă**. Același impact îl are și substituirea prin importuri a unei părți a producției care ar putea fi produsă în țară în condiții compa-

rabile, iar în unele situații chiar mai bine. Chiar dacă la început importul a acoperit deficitul de ofertă de bunuri și servicii, în timp, depășind granițele funcționalității normale, devine **factor de blocare a ocupării în plan intern**. În fapt, chiar dacă nu se recunoaște, nu se importă numai bunuri și servicii, ci se **importă**, indirect evident, **și șomaj** și alte tipuri de dezechilibre macroeconomice (deficit al balanței comerciale, deficit de cont curent).

De partea **ofertei**, **ocuparea forței de muncă** are o dimensiune demografică și una educațional-formativă de importanță majoră. Mărimea ofertei de forță de muncă la un moment dat este, făcând abstracție aici de soldul migrației externe, inclusiv de efectul repatrierii, determinată, cu o distanță temporală de 15-20 de ani, în primul rând **demografic**. Din acest punct de vedere, oferta de forță de muncă nu mai este derivată, ci se cristalizează ca un segment principal al pieței muncii. În plan **secund**, ca moment și mecanism de acțiune, dar **principal** ca impact, intervine **piața educației și formării profesionale**. Din perspectiva ocupării forței de muncă, "intervenția" educației și formării profesionale pe parcursul întregii vieți se concretizează în:

- **flexibilizare**, prin durata educației și formării profesionale inițiale și continue, ca și prin rata de cuprindere, în diferite forme de pregătire, a ofertei de forță de muncă, ceea ce este de natură să conducă la ajustarea, în anumite limite, a cererii și ofertei de forță de muncă;
- **concertarea cererii și ofertei de forță de muncă** prin crearea unui sistem de comunicare eficient între piața(ele) muncii propriu-zisă și piața educației și formării profesionale; reducerea costurilor legate de abandon școlar și/sau profesional, ale mobilității și adaptabilității etc. Aceasta implică, concomitent cu studierea atentă a posibilelor evoluții de pe piața muncii, întărirea **funcției anticipative** a educației și formării profesionale. În același timp, are o importantă funcție de reproducție, la cote calitative superioare, a ofertei de forță de muncă, de calificări (Antonella Piochia, Marcel Boll de Bol, 1997);
- o relație mai bună, convergentă, între cererea economică și, respectiv, cea socială de educație și formare profesională, realizată prin acțiuni sistematice de consiliere și orientare profesională pe întregul parcurs al vieții;
- prin **emigrație** (sau migrație pe timp determinat) se realizează **export** de forță de muncă, cel puțin prin trei canale¹: a) export de **competență** (de înaltă competență) mai mult sau mai puțin gratuit (de regulă, gratuit) pentru țările gazdă a unor însemnate contingente de forță de muncă pentru formarea cărora s-au făcut însemnate investiții în țările de origine și ale căror beneficii, în virtutea unor drepturi, libertăți și responsabilități ale omului, sunt cedate altor țări, celor de emigrație; b) rata extrem de redusă de reîntoarce-re în țară a tinerilor care pleacă să studieze în străinătate; c) export de șo-

¹ În realitate, acestea se reduc la două. Am optat însă pentru prezentarea lor separată din rațiuni de evidențiere mai pregnantă a fenomenului.

maior, din moment ce cei care hotărăsc să plece să muncească în altă parte nu găsesc un loc de muncă corespunzător, convenabil, remunerativ în țară. Judecățile noastre sunt și rămân valabile atâta vreme cât "libera circulație a forței de muncă" acționează ca "fata morgana", pe care, în ciuda străduințelor, nu o poți atinge. Și, evident, atâta vreme cât **ocuparea forței de muncă, crearea de locuri de muncă durabile, de bună calitate** constituie mai degrabă o declarație politică de intenție (mai cu seamă în perioade electorale) și mai puțin o acțiune pragmatică cu efecte vizibile, măsurabile și controlabile¹, aceasta va rămâne, prin impactul său economic și social, una din zonele cele mai calamitate din România.

Ocuparea forței de muncă are și o însemnată **dimensiune socială**. Aceasta, deși prezentă în textura ocupării, se manifestă mai ales prin efectele sale atât în ce privește populația ocupată ca atare – sintetic, prin **venitul real** obținut și capacitatea acestuia de a asigura un trai decent – cât și prin **implicațiile economice și extraeconomice ale neocupării, șomajului, precarizării locurilor de muncă și a venitului de muncă**, sporirea ratei de sărăcie, inclusiv de sărăcie extremă, și diversificarea profilului acesteia. Chiar și numai prin prisma acestor elemente, **costul social al tranziției este foarte ridicat**. Acesta devine **mecanism destabilizator**, atacă în substanță deopotrivă coeziunea economică și socială. Într-un mediu economic instabil, dominat o bună perioadă de timp de declin economic continuu, de reducerea puterii de cumpărare la 50%-60% comparativ cu 1989, lipsa de resurse economice, pe de o parte, gestionarea defectuoasă a acestora în favoarea măsurilor pasive, mergând în unele perioade după 1997 (vezi impactul plăților compensatorii) până la 90%-95% din bugetul pieței muncii, a condus nu numai la redistribuirea sărăciei, dar, prin efectul pervers al politicii fiscale, aceasta s-a realizat prin preluare de la cei cu venituri mai mici în favoarea celor cu venituri mai mari și/sau în favoarea celor care, prin activitatea lor ineficientă, slab competitivă, erau producători de pierderi care s-au acumulat în economie, atingând proporții uriașe. Ca atare, nu numai persoanele inactive (neocupate sau sub și peste vârsta aptă de muncă), ci și o bună parte a celor ocupați au devenit **persoane ocupate sărace, cu statut de salariați, de lucrători independenți sau de lucrători familiali neremunerați**.

Din acest mod defectuos de gestionare a celui mai abundent și valoros factor de producție decurge al **doilea paradox** și, respectiv, a **doua lecție** a tranziției în materie de ocupare. Paradoxul rezidă în **marginalizarea, mergând până la neglijare, a dimensiunii economice a ocupării și transferarea sa în zona socialului**. În fond, aplicarea în condițiile tranziției din România a teoriei autoreglării/ajustării cererii și ofertei de forță de muncă în mod automat în funcție de evoluțiile de pe celelalte piețe se dovedește neadecvată, contraproductivă. Mai mult, în virtutea unor precepte teoretice, îndrăznim să spunem, depășite de viață, **restructurarea** nu de puține ori a fost văzută și realizată

¹ Asupra acestei probleme vom reveni în paragrafele următoare.

doar ca reducere a ocupării forței de muncă. Și, din nou paradoxal, **în timp ce productivitatea muncii sporește – prin efectul reducerii ocupării – economia se afla într-un declin vizibil, iar relația dintre performanța economică și remunerarea acesteia nu funcționează** (vezi, de exemplu, nivelul salariilor din industria ușoară, care în anii 2000-2001 a fost una din locomotivele relansării exportului). Dacă acestea sunt paradoxurile, se pune întrebarea care este lecția? În opinia noastră, învățămintele se leagă de un **management corect**, adecvat realităților din economie, al **ocupării, folosirii și remunerării forței de muncă**. Dincolo de teoriile care pot fi seducătoare privind funcția pieței muncii de alocare a resurselor de muncă, de ajustare a ocupării etc. (Cătălin Păuna, Bianca Păuna, 2000), **cea mai de seamă lecție** – perfect integrată conceptului dezvoltării umane durabile, inclusiv în condiții de globalizare – se concretizează nu numai în integrarea organică a ocupării în pachetul de politici economice și sociale, ci și – aceasta este, poate, cel mai important – în acțiunea **tuturor celorlalte politici în serviciul ocupării forței de muncă**. Altfel spus, este necesar ca lucrurile să fie așezate în ordinea lor firească de priorități, sincronizări și finalități, astfel încât să fie înlăturate barierele care rezultă din punerea "carului înaintea boilor".

În al șaselea rând, în condițiile contemporane, ocuparea forței de muncă sub toate aspectele sale – volum, structuri, remunerare, recompensare, disponibilizare, protecție decentă, normală în cazul concedierilor colective, amenajarea timpului de muncă, condiții, securitate și calitate a vieții de muncă etc. – este o componentă de primă mărime a relațiilor de comunicare, dialog, parteneriat și concertare socială la diferite niveluri de organizare a acestora (*Social Dialogue in the Candidate Countries*, 2001; Franciszek Draus, 2001). În ce privește România, remarcăm mai întâi că aceasta, la prima vedere, este o necesitate înțeleasă. Sistemul relațiilor industriale este în bună măsură legiferat începând din anul 1991, deși procesul a fost inegal, iar multe dintre legile sau normele juridice sunt perfectibile. Unele dintre acestea sunt deja depuse la parlament. Cu toate acestea, apar o serie de probleme. Unele sunt legate de aplicarea ca atare de către fiecare partener social a normelor legale, inclusiv a diverselor protocoale încheiate într-un moment sau altul (Constantin Ciutacu, Steliana Perț, Valentina Vasile, 2001). Altele, cu o semnificație aparte în etapa de preaderare, sunt legate de faptul că **dialogul și parteneriatul social sunt componente ale acquis-ului comunitar**, cu relevanță de prim ordin, sub numeroase aspecte, în perioada de lărgire a U.E. Din această perspectivă, se ridică numeroase probleme de construcție instituțională, de informare și consultare, de funcționalitate în condiții de lărgire a câmpului de acțiune și asumare întocmai a responsabilităților fiecărui partener în aria sa de competență (Odile Quintin, 2000). În procesul de cristalizare/consolidare a sistemului de relații industriale din România, au apărut câteva puncte nodale, noduri de tensiuni și presiuni în relațiile de parteneriat social. Când facem această afirmație ne gândim la fenomene cum sunt gradul diferit de organizare și raportul inegal

de forțe al partenerilor sociali cu impact asupra derulării și rezultatelor negocierilor colective. Multă vreme, sindicatelor – localizate mai ales în întreprinderi cu capital majoritar de stat, unele cu caracter monopolist – le-a aparținut supremația. Dar criza ocupării, scăderea puternică a numărului salariaților, unele imperfecțiuni ale legii sindicatelor ș.a. au atenuat, inclusiv prin desindicalizare, puterea acestora, în condiții în care patronatul se întărește (în anul 2001 a fost, în fine, promulgată și legea patronatului), iar raportul de forțe tinde să se echilibreze; gradul redus de sindicalizare din sectorul privat, cu deosebire din IMM; frontul problematic al negocierilor colective a fost timp îndelungat focalizat pe salarii (mărime, structură, indexare etc.) și mult mai puțin, insuficient, pe condițiile și securitatea muncii, pe ocupare performantă, pe (re)conversie și (re)calificare profesională. Acestea sunt zone **descoperite**, iar fiecare partener social ar trebui să-și asume responsabilitățile care-i revin. Este suficient să reamintim, în acest sens, că statul, prin organismele sale abilitate, a fost un foarte slab gestionar al propriei sale proprietăți. Mai mult, de dragul unei păci sociale iluzorii sau temporare, a cedat ușor la presiuni sindicale, favorizând astfel derapaje economice și inechități. În condițiile de negocieri colectivă menționate și ale existenței unor imperfecțiuni legislative și instituționale, multe **constrângeri** au caracter destabilizator în economie și societate. Până în anii 2000/2001, putem vorbi, credem, nu atât de un dialog social veritabil, ci mai curând – cu perioade scurte de acalmie – de confruntări sociale, producătoare de pierderi, generatoare de neîncredere etc. Iar **lecția** acestei experiențe, cu plusurile și minusurile ei, este aceea de a face din **relația de parteneriat social și mecanismele de susținere a acestuia instrumente viabile și, mai ales, credibile de stimulare și susținere a ocupării forței de muncă, de asigurare a securității muncii, de așezare pe baze funcționale și echitabile a raporturilor intra și intergeneraționale**. Acesta este, în fapt, și spiritul promovat la Lisabona pentru SEO și, respectiv, în obiectivele C.E. pentru 2001. În legătură cu acest din urmă aspect, Consiliul European de la **Santa Maria de Feira** (iunie 2000) "... a invitat partenerii sociali să joace un rol mai important, definind, punând în operă și evaluând liniile directoare pentru ocupare care intră în sfera lor de competență, punând accent pe **modernizarea organizării muncii, pe educație și formare pe parcursul întregii vieți, pe creșterea ratei de ocupare, în special a celei a femeilor**" (s.n.).

În fine, o ultimă problemă, ale cărei soluții sunt greu de imaginat de pe poziția susținerii ocupării forței de muncă ca factor valorizator al tuturor formelor de capital, inclusiv a celui uman, privește în fapt arta de a concilia cerințele care derivă din Acordul de asociere și Parteneriatul pentru aderare, între care preluarea, transpunerea și aplicarea acquis-ului comunitar cu condiționalitățile impuse prin acorduri cu Banca Mondială și, mai ales, cu Fondul Monetar Internațional. Și aceasta, deoarece este evident că aceste instrumente/acorduri la care România este parte sunt construite pe baze filosofice diferite și, ca atare, cel puțin în unele situații, prioritățile, obiectivele și mijloacele de realizare a lor diferă.

2. Criza ocupării forței de muncă – o criză durabilă cu impact agravant asupra costului tranziției

În acest paragraf nu intenționăm să facem o abordare exhaustivă a gamei extrem de diversificate, controversate, teoretic și practic, a ocupării forței de muncă în procesul de tranziție¹. Reținem în analiza noastră doar câteva **probleme cheie** și, respectiv, **indicatori** pentru măsurarea dimensiunilor, intensității, structurilor și tendințelor ocupării forței de muncă, dintr-o dublă perspectivă: a funcționării pieței naționale a muncii și a valorizării factorului uman pentru susținerea (!) dezvoltării; a convergenței/asimetriei și armonizării (!?) cu evoluțiile din ultimii ani din U.E., determinate de schimbări în filosofia politică, în doctrina economico-socială, ca și în cuplarea adecvată a multora dintre mecanismele de proiectare/ajustare a ocupării forței de muncă într-un mediu economic dinamic și matur. Premisa de bază de la care pornim – promovată prin Cartea Albă a U.E. de la Copenhaga 1994 și alte documente de referință ale U.E. – este cea a legăturii indisolubile dintre **creșterea economică, investiții și ocupare a forței de muncă** (anexa nr. 1 – Principalele documente ale U.E. pentru Strategia europeană a ocupării).

2.1. Nevoia de clarificări conceptuale

În domeniul ocupării se operează cu o mulțime de concepte, noțiuni și indicatori care constituie aparatul științific și metodologic de analiză, diagnostic și proiecție în acest domeniu. În ultimul timp însă, circulă o serie de noțiuni/concepte noi care merită a fi mai bine descifrate, mai ales că nu totdeauna își găsesc și cel mai fericit și expresiv corespondent în limba română. Aceeași tendință de lărgire și aprofundare se manifestă și în plan metodologic, al pachetului de indicatori care pot exprima cel mai bine procesele și fenomenele din domeniul ocupării, ca și legăturile acestora cu celelalte zone ale economiei și societății. Asistăm concomitent la o *diversificare, armonizare și integrare*, care ridică probabil numeroase probleme atât analiștilor din domeniul economiei și sociologiei resurselor umane, cât și statisticienilor și informaticienilor.

Asupra câtorva concepte ne vom opri în continuare². Unul dintre acestea, cu o circulație tot mai largă, este cel de “employability” (emploibilitate). Cel

¹ Problema a fost pe larg abordată în numeroase studii apărute după 1990, inclusiv în cadrul grupului de reflecție al Academiei Române – Evaluarea stării economiei naționale (ESEN 1) (Steliana Perț, Gheorghe Zaman, 2000; Florin Pavelescu, Gheorghe Oprescu, Nicoleta Odaie, 2001, Rapoartele naționale ale dezvoltării umane privind România, 1997, 1998, 1999, 2000).

² Cât privește sistemul informațional al ocupării forței de muncă, apreciem că acesta merită o cercetare specială. Este totuși de subliniat că statistica națională a făcut numeroase, uti-

mai adesea, în limba română se folosește ca atare sau se traduce prin ocupaționalitate sau ocupabilitate. În opinia mea, un corespondent ideal al acestui concept nu găsim, cel mai potrivit ar fi, probabil, “capacitatea de ocupare, privită ambivalent de partea cererii și, respectiv, a ofertei de forță de muncă”. Dar, dincolo de “denumire”, care nu exclude și un anumit risc de utilizare frecventă a termenului din limba engleză sau franceză, important este să-i descifrăm, pe cât posibil cât mai corect, conținutul, luând în considerare cele două structuri de bază ale oricărei piețe, inclusiv a muncii: oferta, respectiv cererea de forță de muncă.

Din punct de vedere al **ofertei de muncă** a unei persoane, grup de persoane etc., ocupabilitatea/potențialitatea de ocupare se poate defini ca ansamblu coerent al capacităților de a desfășura o activitate utilă de care individul/indivizii **dispun (le posedă)** și pe care le **oferă** spre utilizare. Altfel spus, dispune de **competențele necesare locurilor de muncă** existente sau în dezvoltare, este/sunt apt/apți de a le exercita și ocupa într-un anumit interval de timp, de regulă reglementat juridic.

Astfel definită, capacitatea de ocupare este suma interconectată (rezultanta) a unor componente de bază care se circumscriu conceptului de **sistem de competențe**. Între acestea, amintim: cunoștințele de bază și specialitate asociate cu metodologia învățării continue; calificările dobândite și potențiale – care “indică” ce poți să faci la un moment dat și “ce poți deveni”, perspectivele în carieră; deprinderi de activitate; aptitudini și talente; comportamente, interese și motivații. În literatura de specialitate a ultimilor ani marcată de dinamica accelerată și schimbătoare a lumii profesiilor, de înnoire a stocului de profesii și calificări, de “abandonare” a **conceptului de calificare** în favoarea celui de **competență** (Grootings Peter, 1995; Bunk P. Gehard, 1994; Steliana Perț, 1997), capacitatea de ocupare definită din perspectiva ofertei de forță de muncă este dependentă de cinci factori (*Strategies to Combat Social Exclusion, Echilibrul dintre protecție și oportunități*, 2000), și anume:

- calificările/competențele profesionale (teoretice, metodologice, participative);
- contextul general, starea și caracteristicile funcționării pieței muncii, inclusiv a relațiilor de dialog și parteneriat social;
- calități personale;
- mediul social (inclusiv cel familial);
- atitudini/comportamente/motivații.

le și apreciate progrese. **Dosarul statistic**, inclusiv capitolul de indicatori sociali, se numără printre cele **negociate cu U.E. și închise**. Au fost diversificate și rafinate metodele de colectare, prelucrare și difuzare a informațiilor. Credem că, în prezent, preocupările specialiștilor din INS, MMSS, ANOFM, MEC și alte organisme se cer focalizate spre armonizarea cu sistemul de indicatori propuși și utilizați de U.E. în SEO și PAN (anexele 2–12).

Este evident că, din optica **ofertei de forță de muncă, capacitatea de ocupare** este conectată, pe de o parte, la calități personale (născute sau dobândite) și, mai ales, la sistemele de educație și formare profesională pe întreg parcursul vieții, capabile, la rândul lor, să **anticipeze** nevoile viitoare ale pieței muncii. Este deci o problemă de **investiție umană, de sistem, conținuturi, metodologii și resurse** – inclusiv umane – **ale educației permanente**.

În acest cadru, de pe pozițiile integrării în U.E. și ale preluării acquis-ului comunitar, este de notat că, potrivit concluziilor Summit-ului de la Lisabona, educația și formarea pe parcursul întregii vieți îmbracă **caracteristicile unui mecanism orizontal/transversal** de susținere a fiecăruia dintre **cei patru piloni ai SEO**, cu deosebire în ce privește pilonul “capacitate de inserție profesională” și cel al “capacității de adaptare” (directivele 4–6). În concepția C.E., educația și formarea pe parcursul întregii vieți cuprinde “...orice activitate de învățare utilă, formală sau informală, cu caracter permanent, care vizează ameliorarea cunoștințelor, aptitudinilor și competențelor” (*Décision du Conseil sur les lignes directrices pour la politique de l'emploi des Etats membres en 2001*).

Din optica **cererii de forță de muncă** (de competențe, de calificări) sau a ofertei de locuri de muncă, capacitatea de ocupare ar putea fi definită ca disponibilitate a agenților/operatorilor economici și/sau sociali, publici și privați de a investi, a crea și a oferi locuri de muncă atractive. Aceasta implică coordonare pe mai multe planuri:

- relația (flexibilă, mobilă) dintre exigențele postului de muncă și nivelurile de competență a celui ce-și oferă capacitatea sa de muncă, de natură să satisfacă interesele economice și sociale ale ambilor parteneri (angajator și angajat);
- condiții de muncă, inclusiv amenajare a orarelor de lucru și securitate a muncii cât mai bună, ceea ce implică preocupări, investiții, structuri instituționale de monitorizare și evaluare;
- pachet de recompense – salarial și nesalarial, în bani sau natură – bazat pe un set de principii fundamentale; legături între remunerarea directă și performanță, perspective de promovare în carieră; solidaritate și echitate în remunerare prin echilibrarea (optimizarea) raportului dintre componentele salariale și cele nesalariale ale pachetului de recompense;
- participare la decizie, participare financiară la distribuirea rezultatelor care întăresc atașamentul față de prestigiul și poziția firmei pe piață;
- promovarea și susținerea unor mecanisme de reacție la nevoi sociale ale forței de muncă (timp liber, vacanțe, educație etc.).

Evident, aceste exigențe – care în principal țin de știința, arta și tehnicile managementului performant al resurselor umane – implică ameliorări ale **relațiilor de dialog și parteneriat social**. Potrivit actualelor orientări legate de no-

ua construcție europeană, **rolul partenerilor sociali** sporește, iar funcțiile acestora se diversifică. Și este pe deplin justificat, din moment ce, la nivel U.E., chiar și sau poate mai ales în condițiile lărgirii acesteia, **coeziunea economică și coeziunea socială via ocupare performantă a forței de muncă, la nivel comunitar și al fiecărei țări membre**, devin cuvinte de ordine, obiective exprese ale SEO, subliniate la Summit-ul de la Lisabona și mai ales la Santa Maria de Feira și, respectiv, Nisa.

În fine, tot din optica **cererii de forță de muncă** își face tot mai mult loc sintagma “**locuri de muncă de calitate mai bună**”. Fără a încerca o definire a acesteia, apreciem că o asemenea expresie este un răspuns calificat la fenomenele și tendințele din ultimele două decenii de **precarizare**, prin variate formule ridicate adesea la rangul de manifestări ale unor noi modele de ocupare, a utilizării forței de muncă. **Ocuparea, prin definiție, este un proces economic și social benefic**. Dacă aceste beneficii nu există sau dacă se distribuie disproporționat prin mecanisme legale, dar și ilegale (evaziune, corupție, furt etc.) în favoarea unora, suferă întreaga economie. Securitatea economică, a individului și familiei sale sunt puse sub semnul întrebării, în dilemă, iar securitatea socială se subțiază în timp ce numărul solicitanților de protecție socială sporește, iar masa celor care contribuie la crearea resurselor necesare se contractă. Dacă ieșirea din acest impas este realizată mai ales prin **mecanisme ale politicii fiscale**, respectiv prin utilizarea prevalentă a instrumentelor celor mai facile și sigure de formare a veniturilor bugetului (asociate uneori cu artificii juridice), criza se adâncește și diversifică. În cazul în care reformele întârzie sau, și mai grav, nu sunt adecvate realităților în care se aplică, se îndepărtează de realități, criza se accentuează. Afectează nu numai generațiile prezente și relațiile dintre ele, ci și generațiile viitoare. Pe termen mediu și lung, este atacată – prin calitatea nesatisfăcătoare, sub aspect biofiziologic și educațional-formativ, a ofertei de forță de muncă, prin performanță și slabă competitivitate – capacitatea de ocupare. Așa cum spuneam, cu câțiva ani în urmă, **flexibilitatea** pieței muncii, pe care s-a bătut multă monedă și s-a consumat multă cerneală, nu este un răspuns universal la constrângerile și limitele sociale și instituționale ale pieței muncii (Steliana Perț, 1994). Indiferent de formele sale, flexibilitatea ocupării trebuie să răspundă exigențelor legate de o anume masă critică și, respectiv, un **prag critic** sub nivelul căruia orice discuție devine scolastică, neperformantă, demotivantă.

Concluzia care se impune, chiar și numai din aceste extrem de sumare considerații, este aceea că singura orientare profitabilă este asigurarea de locuri de muncă care satisfac concomitent exigențe economice, educațional-sociale, tehnice și organizatorice, care, prin efectele pe care le generează, întrețin motivația pentru muncă și performanță, pentru dezvoltare continuă și, evident, îngustează până la eliminare efectele negative ale vechilor sisteme de organizare, analiză și proiectare a locurilor de muncă.

Numai în acest mod ocuparea forței de muncă, în condițiile zilei de azi, capătă atributul de **ocupare durabilă**. Aceasta nu se confundă însă, iar dina-

mica vieții economice și sociale nu o mai permite, cu **stabilitatea locului de muncă**, înțelesă ca o ocupare a unui loc de muncă pe parcursul întregii vieți active. **Ocuparea durabilă sau durabilitatea ocupării nu exclude, ci, dimpotrivă, implică flexibilitate funcțională (profesională), flexibilitate internă/externă, progres în carieră pe verticală sau orizontală, mobilitate sectorială, ca și flexibilitate salarială.**

Cu alte cuvinte, este un proces dinamic de învățare continuă, de anticipare/adaptare la noi cerințe ale pieței muncii, de apropiere a pieței educației și formării profesionale de cea a muncii, de performanțe crescânde, de motivare și satisfacție, de remunerare/recompensare corectă, de prevenire și corectare a unor imperfecțiuni ale funcționării pieței muncii indiferent de sursa de generare și canalele de difuzare ale acestora.

2.2. Zece ani de declin și precarizare a ocupării forței de muncă

Analiza ocupării forței de muncă în România în procesul de tranziție și pregătire pentru integrare evidențiază, pe de o parte, progrese de ordin instituțional–legislativ în formarea unei noi piețe a muncii și (re)definire a politicilor de ocupare, iar pe de altă parte, disfuncționalități/distorsiuni/rigidități în ce privește funcționarea pieței muncii.

Ajustarea cererii și ofertei de forță de muncă s-a făcut în mare parte haotic, fără orizont, funcția pieței muncii de (re)alocare eficientă, economic și social, a forței de muncă fiind afectată sub cele mai diverse fațete (*Piața muncii și politicile sociale în România, 2000: Raportul național al dezvoltării umane: România 2000*, Gheorghe Zaman, Constantin Ciutacu, Grigore Vâlceanu, 1997; Gheorghe Oprescu, 2001 ș.a.). Lăsând de o parte progresele incontestabile în direcția liberalizării pieței muncii, a creării bazelor instituțional–legislative ale acestora – evident perfectibile – și chiar eforturile de preluare/transpunere a acquis-ului comunitar, ne vom concentra analiza pe coordonata **stare și evoluție a ocupării forței de muncă**. Din această optică, primii 10 ani de tranziție nu pot fi apreciați decât ca ani ai unei **crize durabile, prelungite, a ocupării**. Este vorba de o criză în parte moștenită, evidentă încă de la jumătatea anilor '80, când limitele modelului de ocupare promovat își făcuseră deja apariția, cât mai ales de o **criză de adaptare/ajustare** indusă de tranziție într-un mediu economic instabil, marcat puternic de recesiune și inadaptare structurală a economiei reale, ca și de incoerențe și desincronizări ale politicilor economice și sociale. Care sunt principalele **zone de concentrare** a crizei ocupării forței de muncă și cum se manifestă ele? Aceasta este întrebarea la care ne propunem să răspundem în continuare.

În analiza noastră pornim de la un set de **indicatori cheie**, evident incompleți, dar care exprimă proporțiile și structurile ocupării, intensitatea acesteia, tendințe și asimetrii purtătoare de ineficiență, de deficit de performanță și

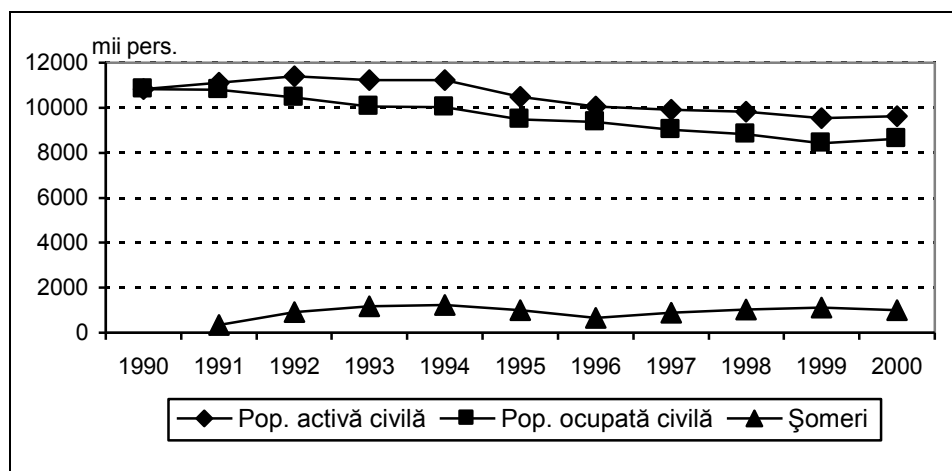
competitivitate (anexa nr. 14), acestea din urmă, printr-un circuit de feed-back, afectând negativ ocuparea, ca volum, rată, structură și tendință.

2.2.1. Este de observat mai întâi că, în timp ce **populația potențial activă**, respectiv **populația în vârstă de 15–64 ani** se înscrie pe o curbă **ascendentă**, ceilalți **indicatori de volum ai ocupării**, dimpotrivă, se înscriu pe o curbă **descendentă**. Altfel spus, **capacitatea de ocupare a economiei**, pe fondul unor recesiuni și dezechilibre cronice, al reducerii cererii interne, **se comprimă**. În 1999 comparativ cu 1990, populația în vârstă de 15–64 de ani sporește cu **245,3 mii de persoane** față de 1990, iar în anul 2000 cu aproape **282 mii de persoane** față de același an de referință. În aceste condiții, în care și rata de cuprindere în învățământ a populației de vârstă corespunzătoare, cu excepția celui superior, a fost afectată negativ, indicatorii de volum ai ocupării comparativ cu 1990 s-au înrăutățit:

- în 1999, **populația civilă activă** s-a redus cu aproape **1290 mii de persoane**, reprezentând 88% din nivelul anului 1990;
- **populația civilă ocupată** s-a diminuat cu circa **2420 mii de persoane**, situându-se față de 1990 la 77,7%;
- numărul de **șomeri înregistrați** a sporit cu **793 mii de persoane**, de peste 3,3 ori comparativ cu 1991.

Este evident că evoluțiile descendente ale populației civile active au fost preponderent determinate de **scăderea continuă**, de la un an la altul, a **populației civile ocupate**, trendul numărului de șomeri – indiferent de oscilațiile din interiorul perioadei – având funcția de estompare a șocului indus de rata constant negativă a ocupării forței de muncă.

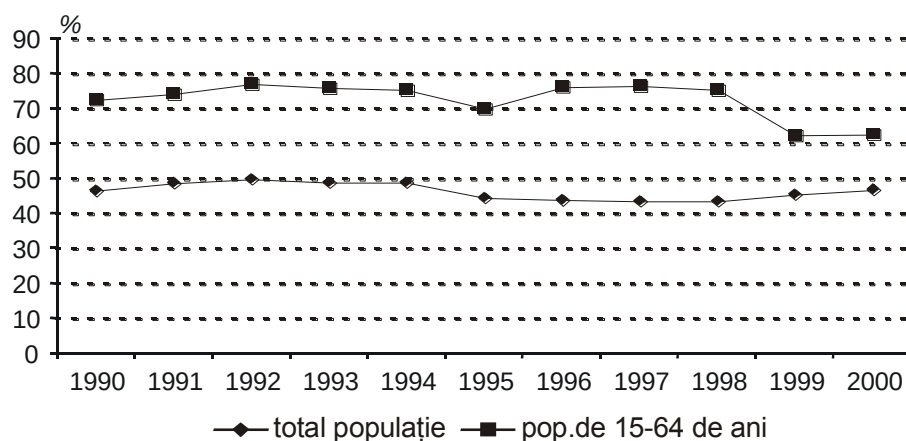
Graficul nr. 1. Evoluția populației civile active și a populației civile ocupate și a șomerilor în 1990–2000

Din punctul de vedere al **volumului ocupării**, pe fondul stopării declinului economic și al unei ușoare creșteri economice, anul **2000** marchează o schimbare care a continuat, probabil, cu o viteză mai accelerată, în anul 2001. Astfel, în **2000 față de 1999**, populația civilă activă sporește cu **86,5 mii de persoane** (100,9%). Acest spor rezultă din două tendințe opuse, diferite de cele din perioada 1990–1999: **populația civilă ocupată** sporește cu **209,7 mii de persoane** (102,5%), în timp ce numărul de șomeri în decembrie 2000 era mai mic cu 123,8 mii de persoane față de decembrie 1999 (89,1%). În acest context, este de reținut – pentru a fi verificată în continuare – relația dintre rata de creștere economică (+/-) și ritmul creșterii/scăderii ocupării. Între 1990 și 1999, ajustând puțin datele, putem vorbi de un raport 1:1, respectiv la un procent de scădere a PIB/capita i-a corespuns un procent de reducere a ocupării. În anul 2000 – în special prin relansarea exportului – la un procent de creștere a PIB, ocuparea a sporit proporțional mai mult. Dar, judecând de pe poziția legilor economiei de piață, ale creării unei **economii de piață funcționale, competitive** în mod normal, rata de creștere a ocupării este/ar trebui să fie proporțional mai mică decât cea a creșterii economice. Evident, aici intră în joc și alte variabile: **investițiile** din sume interne și externe, nivelul **salariilor**, al veniturilor reale, **gradul de impozitare a forței de muncă** (raportul dintre costul salarial direct și indirect), **prioritățile și profunzimea restructurării, limitarea/atenuarea structurilor monopoliste** din economie, **convergența acțiunilor partenerilor sociali** spre obiective bine definite, controlabile, respectate de fiecare dintre aceștia. În acest context, apreciem că restructurarea, pentru a răspunde unor cerințe de eficientizare reală a economiei, de competitivitate pe piața internă și, respectiv, pe cea a U.E., nu mai poate și nu mai trebuie să fie în principal cantonată în zona reducerii ocupării, ci **în cea a prevenirii, reconversiei în timp util a forței de muncă, astfel ca, prin venituri, să fie susținută sporirea cererii interne și a producției, în condițiile de echilibrare a exportului și importului, de calitate și competitivitate**. În-vadarea pieței interne de produse importate, contrafăcute, de slabă calitate și/sau de “second hand” – un segment de piață inadmisibil de extins – nu fac altceva decât să restricționeze ocuparea forței de muncă. În ultimă instanță, reprezintă o formă mascată de import de șomaj.

2.2.2. Rata de activitate, de participare a populației civile active se înscrie până în anul 2000 pe un trend continuu descendent: în 1999, rata de activitate a **populației totale** era mai mică cu 1,2 puncte procentuale comparativ cu 1990, în timp ce rata de activitate a **populației în vârstă de 15–64 de ani** era mai redusă cu 10,3 puncte procentuale (62,4% în 1999 față de 72,7% în 1990).

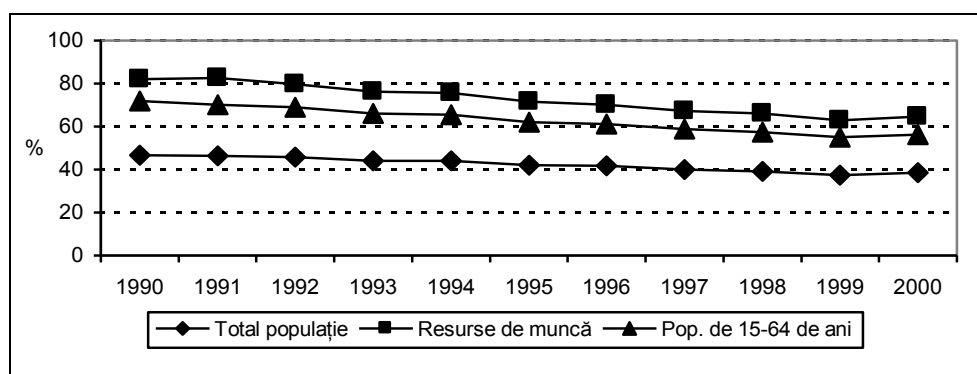
Graficul nr. 2. Rata de activitate a populației totale și a populației în vârstă de 15-64 de ani, în România, în perioada 1990-2000

În anul 2000, ambele rate înregistrează o ușoară tendință de redresare: +1,5 puncte procentuale rata de activitate a populației totale și, respectiv, +0,4 puncte procentuale rată de activitate a populației în vârstă de 15-64 de ani.

2.2.3. Rata de ocupare a populației civile, în 1999 comparativ cu 1990, cade puternic: **-9,2 p.p.** pentru populația totală; **-19 p.p.** pentru resursele de muncă și, respectiv, **-16,9 p.p.** pentru populația în vârstă de 15-64 de ani.

Graficul nr. 3. Rata de ocupare a populației totale, resurselor de muncă și populației în vârstă de muncă, în România, în perioada 1990-2000

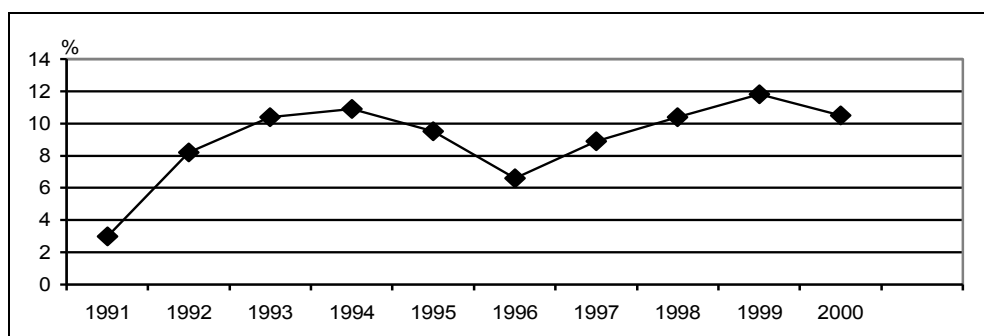

În anul 2000, rata de ocupare a **populației totale** era deosebit de scăzută, **38,5%** (un spor de 1 p.p. față de 1999); rata de ocupare a **resurselor de muncă** s-a “prăbușit” la **64,6%** comparativ cu 82% în 1990, iar cea a populației în vârstă de **15-64 de ani** la 56,2% (55% în 1999), mult sub media țărilor U.E.

2.2.4. Rata de șomaj înregistrat are o dinamică accelerată până în 1994, pentru ca în anii 1995/1996 să scadă de la 10,9% în 1994 la 9,5% în 1995 și 6,6% în 1996; din 1997 își reia alura crescătoare, în decembrie 1999 fiind de 11,5%, pentru ca în 2000 să scadă la 10,5%. Acest trend descrescător se menține și în 2001 – în octombrie 2001, rata de șomaj înregistrat a fost de 7,7%.

În legătură cu fiabilitatea/credibilitatea datelor privind numărul de șomeri înregistrați și a ratei de șomaj s-au purtat și se vor mai purta discuții. Aici atragem atenția doar asupra a două elemente, cu efecte asemănătoare ca tendință, dar diferite în ce privește conținutul, beneficiile și costurile pe care le implică. Primul element ține de **legislația** privind protecția socială a șomerilor (durata cotizării, durata și forma de indemnizare, sursele de alimentare a fondului de șomaj etc.) și de **respectarea simultană** a trei principii: **cel al solidarității** în ce privește colectarea fondurilor pentru protecția celor care rămân temporar fără loc de muncă; **cel al asigurării** în ce privește cuantumul indemnizației de șomaj și cel al **echității** care, la urma urmelor, este expresie a aplicării corecte a primelor două. Oricum, nici unul dintre ele nu poate și nu trebuie să fie “transformat” în principiu de “asistență socială”. Or sub acest din urmă aspect, legislația din România a fost și rămâne (chiar prin proiectul noii legi a ocupării forței de muncă) cel puțin ambiguă. În plus, apreciem că este greșită și chiar imorală încercarea de disoluție a “principiului asigurării” și a celui al “echității” în cel al “solidarității”.

Graficul nr. 4. Rata de șomaj înregistrat în România, în perioada 1991-2000

Al doilea element, de o importanță capitală, ține de **echilibrul dintre măsurile active și pasive ale pieței muncii, de ansamblul măsurilor, inclusiv fiscale**, de încurajare a creării de noi locuri de muncă durabile, de calitate, de încurajare a angajării șomerilor și, respectiv, a absolvenților. Și în aceste domenii au existat suficiente piedici, distorsiuni, cu costuri sociale extrem de dure. Și nu întâmplător, **teama de șomaj** începe să se situeze pe primele locuri în diferite sondaje de opinii privind riscurile cu care populația este confruntată în procesul de tranziție. Și, ceea ce este mai grav, afectează preponderent tineretul.

2.2.5. Fără a intra într-o discuție cu privire la categoriile și zonele defavorizate, pe larg prezente în literatura de specialitate în țara noastră din ultimii ani, aducem în atenția cititorului câteva aspecte relevante puse în evidență **de modulul complementar** din *Ancheta forței de muncă în gospodărie (AMOGO)* în tr. III 2001 privind **“Tranziția de la școală la muncă”**. Obiectivul principal al modulului menționat a fost furnizarea unor informații privind **integrarea tinerilor pe piața forței de muncă** din momentul părăsirii sistemului educațional. În consens cu recomandările Eurostat, ancheta s-a adresat persoanelor **în vârstă de 15-35 de ani** (32,9% din populația totală) **care și-au încheiat studiile în ultimii 10 ani** (*Ancheta asupra forței de muncă în gospodărie – AMIGO, 2001*).

În tr. III 2001, **numărul șomerilor BIM** în vârstă de **15-34 de ani** reprezenta 66,4% din numărul total al șomerilor BIM. Dacă în tr. III 2001 rata de șomaj BIM a fost de **10,2%**, pe grupe de vârstă prezenta diferențe sensibile, cele mai înalte rate de șomaj fiind înregistrate la grupele de vârstă: 15-19 ani – 20,3%; 20-24 de ani – 15,7%.

Pe **niveluri de instruire**, modalitățile de părăsire a sistemului de învățământ diferă: ponderea celor care au ieșit din sistem prin absolvire cu diplomă fiind net în favoarea celor care au urmat forme superioare de pregătire.

Tabelul nr. 1
Structura populației care a părăsit sistemul educațional,
după modalitățile de părăsire

- % -

Nivelul de instruire	Total	Modalitatea de părăsire		
		Absolvire cu diplomă	Absolvire fără diplomă	Abandon școlar/exmatriculare
Total	100,0	89,3	5,7	5,0
Univ. de lungă durată	8,3	99,3	*	-
Univ. de scurtă durată	1,5	97,5	*	-
Postliceal, tehn. de maiștri	3,9	99,4	*	-
Liceal	36,0	97,7	2,0	*

Nivelul de instruire	Total	Modalitatea de părăsire		
		Absolvire cu diplomă	Absolvire fără diplomă	Abandon școlar/exmatriculare
Profesional, compl., de ucenici	22,7	97,2	2,0	0,8
Gimnazial	23,8	75,9	16,4	7,7
Primar	3,1	10,7	13,9	75,4
Fără școală absolvită	0,7	-	-	100,0

* – ne semnificativ.

Notă: În sensul anchetei, **părăsirea sistemului educațional** este înțeleasă ca fiind **definitivă** când o persoană și-a terminat studiile, indiferent de modalitate, și nu și-a mai reluat, după o întrerupere, pregătirea; **temporară** în cazul în care întreruperea s-a făcut pentru o perioadă mai mare de un an, cu condiția ca persoana să-și fi reluat studiile.

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) 2000, INS, 2001.

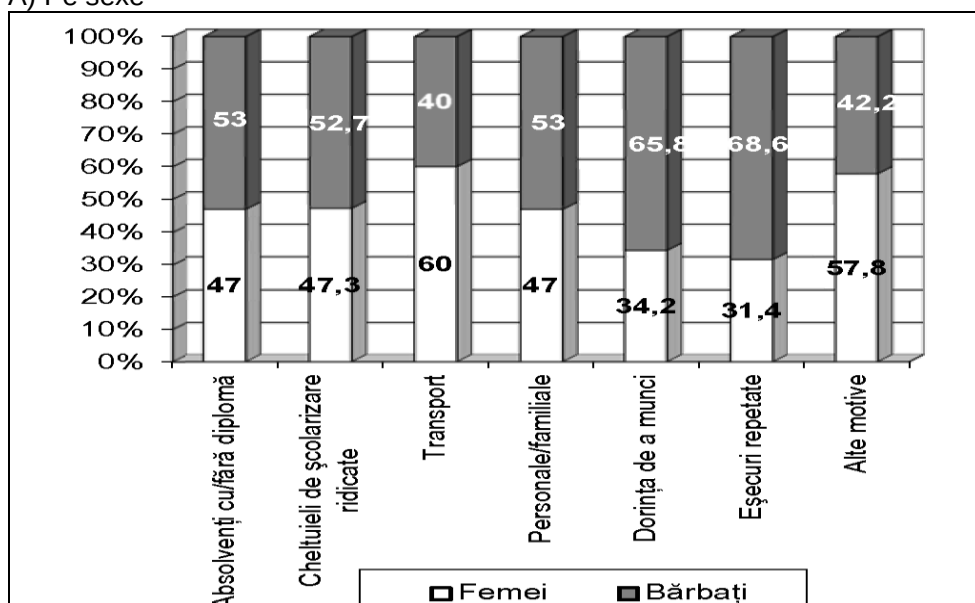
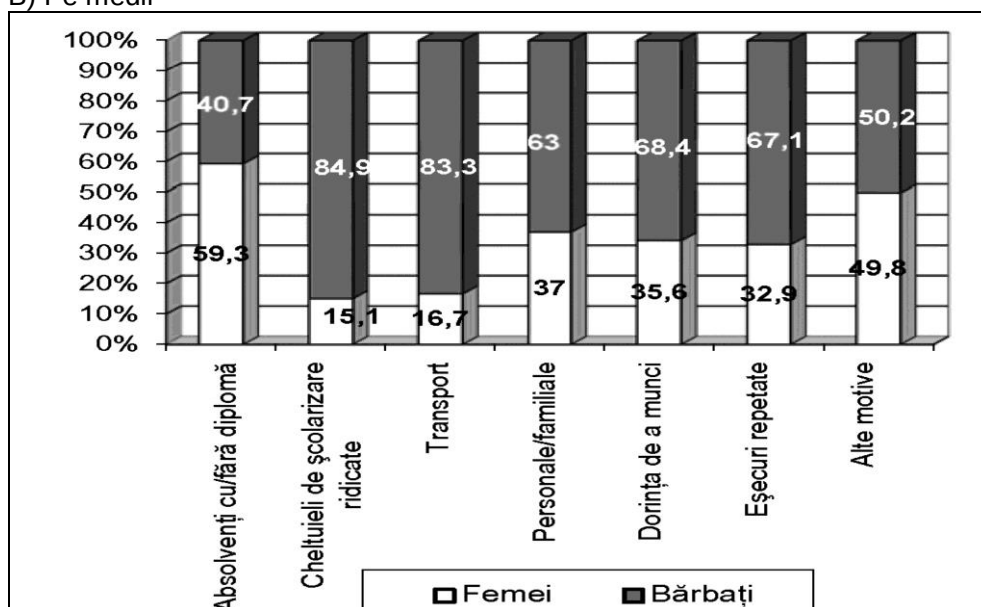
Alături de **absolvire**, alte motive cu o oarecare pondere în decizia de părăsire a sistemului educațional au fost:

- dorința de a munci – 5,7%;
- cheltuieli ridicate de școlarizare – 4,0%;
- probleme familiale – 2,0%;
- eșecuri repetate – 1,4%.

În raport cu aceste medii, există variații importante pe **grupe de vârstă** și **sexe**, **niveluri de instruire**, **medii** etc. Cât privește **nivelul de instruire** al persoanelor care au părăsit sistemul educațional, structura este următoarea:

• primar și fără școală absolvită 3,7%;	• profesional 22,7%;
• postliceal 3,9%;	• gimnazial 23,8%;
• universitar 9,9%;	• liceal 36,0%.

În general, nivelul de educație al celor din mediul urban este superior celui din rural: 15,5% dintre persoanele din mediul urban erau absolvenți ai învățământului superior, în timp ce în rural ponderea acestora era doar de 3%. Prin contrast, în rural se concentrau persoanele cu pregătire primară și gimnazială fără școală absolvită: raportul între urban și rural pentru persoanele din această categorie era de 1:2,52.

Graficul nr. 5. Motivele părăsirii sistemului educațional, pe sexe și medii**A) Pe sexe****B) Pe medii**

Informația cea mai relevantă, în opinia noastră, pe care modulul “Tranziția de la școală la muncă” o oferă se referă la **perioada** în care persoana care a părăsit sistemul educațional și-a găsit un loc de muncă semnificativ. Mai puțin de jumătate – 48,4% – și-au găsit un loc de muncă semnificativ, 53,9% bărbați și 42,1% femei, 68% în urban și 32% în rural. Șansa de a găsi un loc de muncă este cu atât mai mare cu cât nivelul de instruire este mai ridicat.

Tabelul nr. 2
Structura persoanelor care și-au găsit un loc de muncă semnificativ,
după nivelul de instruire și perioada necesară găsirii acestuia

- % -

	Total	Nivel de instruire							
		Univ. lungă durată	Colegii	Posticeal, tehnic, de maiștri	Liceal	Profesional, compl., de ucenici	Gimnazial	Primar	Fără școală absolvită
sub 3 luni	50,0	64,9	70,5	71,9	42,7	48,5	46,1	*	*
3-5 luni	0,9	1,5	*	3,7	0,5	*	*	-	-
6-8 luni	6,6	8,1	8,4	8,5	6,6	6,9	4,1	-	-
9-11 luni	5,7	5,5	-	-	7,1	4,7	5,9	-	-
12-17 luni	8,6	9,7	*	4,3	10,8	7,6	6,1	-	-
18-23 luni	5,2	3,7	*	5,0	7,3	3,4	4,3	-	-
24 luni și peste	23,0	6,6	9,9	5,2	25,0	28,9	32,3	76,0	85,0

* – nesemnificativ.

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) 2000, INS, 2001.

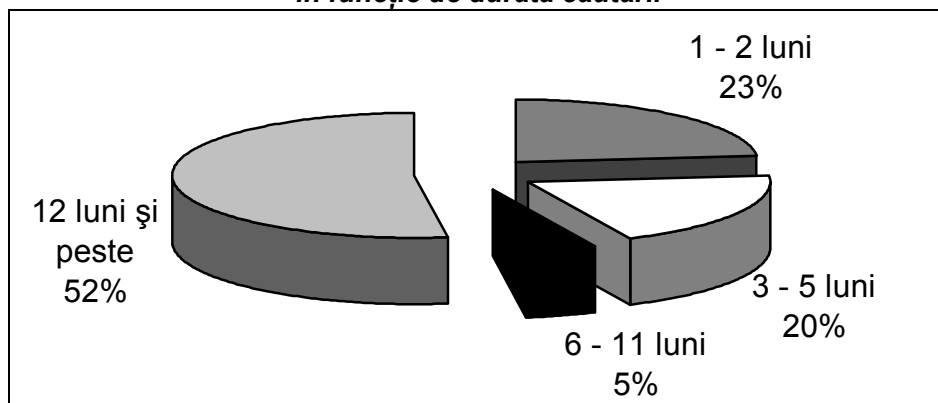
Reține atenția cu deosebire existența, în strânsă corelație cu nivelul de instruire, a unui proces de polarizare a persoanelor în funcție de durata necesară găsirii unui loc de muncă semnificativ:

- ponderea persoanelor care au nevoie de o perioadă mai mică (exprimată în luni) pentru găsirea unui loc de muncă este **superioară mediei** la cei cu pregătire universitară și postliceală și **inferioară** pentru celelalte niveluri de pregătire;
- în schimb, ponderea persoanelor cărora le sunt necesare **12 luni și peste** pentru găsirea unui loc de muncă, față de un indice mediu de **36,8%**, se situează între **43%** pentru cei cu pregătire liceală și gimnazială și, respectiv, **13,5%** pentru absolvenții învățământului postliceal și tehnic de maiștri și **29%** pentru cei care au absolvit cursuri universitare de lungă (20%) și scurtă durată (9%);
- alarmant de ridicată este ponderea celor care au nevoie de **24 luni și peste** pentru a-și găsi un loc de muncă: **23% nivel mediu**, cu o puterni-

că zonă de concentrare la absolvenții de liceu (25%), de învățământ profesional, complementar și de ucenici (28,9%), gimnazial (32,3%), primar (76%) și fără școală absolvită (85%).

O altă remarcă din multitudinea celor pe care le permite ancheta, legată direct de ocupare și **modalitățile de asigurare** a acestora, **de funcționalitatea unor instituții ale pieței muncii, cu competențe în domeniu**, se referă la modalitățile de căutare activă a unui loc de muncă și durata căutării. **Menționăm că se au în vedere numai persoanele care au căutat neîntreput un loc de muncă** (798.014 persoane).

Graficul nr. 6. Structura persoanelor care au căutat un loc de muncă, în funcție de durata căutării

În baza acestor date procentuale, ca și a celor din tabelul anterior, apreciem că riscul de șomaj de lungă durată se menține alarmant, tinde să se situeze între 45% și 50% în condițiile actualei legislații. Schimbările preconizate de noile reglementări s-ar putea să aibă mai ales funcție cosmetică, fără o schimbare de fond profundă, asemănătoare unei operații estetice la o persoană de o "anumită vârstă".

Interesante și, totodată, convergente cu tendințele din țările europene sunt informațiile care privesc metodele de căutare neîntrepută/activă a unui loc de muncă: **44,6%** folosesc o singură metodă, iar **53,4%** mai multe metode.

Serviciul public de ocupare – reprezentat prin agențiile de ocupare a forței de muncă – este folosit doar de ceva mai mult de un sfert din cei care caută un loc de muncă; de departe, cele mai utilizate metode sunt: **contactarea directă a angajatorilor și apelul la diferite relații**. La acestea recurg peste 64% (30,8% + 33,3%) din persoanele care caută un loc de muncă. Surprinzător de redusă – din rațiuni diferite, însă – este ponderea deținută de **demersurile de demarare a unei activități pe cont propriu**, 1,6% (lipsă de

fonduri, birocrație, fiscalitate, teamă de risc, consultanță insuficientă ș.a.), și **înscrierile la agenții private de plasare** (credibilitate redusă, deficit de informare).

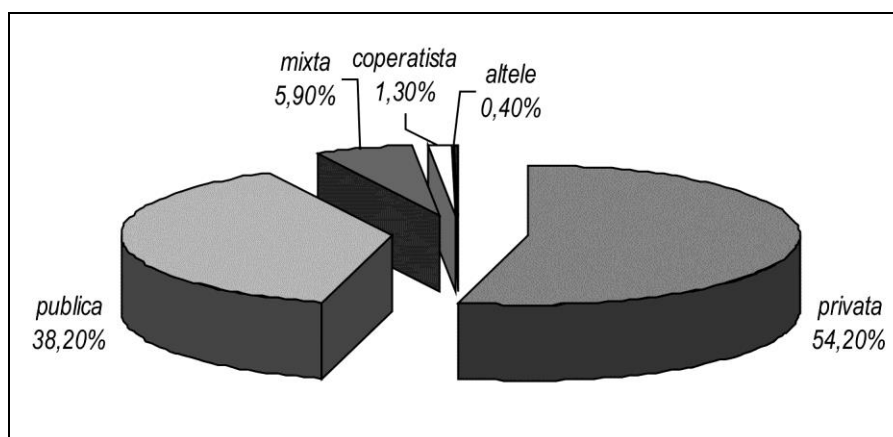
Unele particularități ale “tranziției de la școală la muncă” sunt oferite de analiza distribuției persoanelor care și-au găsit un loc de muncă semnificativ pe forme de proprietate.

Tabelul nr. 3
Structura persoanelor care caută activ un loc de muncă,
după metoda de căutare utilizată

	- % din total -
O singură metodă	100,0
Înscriere la agențiile de ocupare a forței de muncă	26,1
Demersuri pentru a începe o activitate pe cont propriu	1,6
Înscriere la agențiile particulare de plasare	1,0
Publicare de anunțuri	2,7
Răspunsuri la anunțuri	3,7
Contactare directă a patronilor sau a factorilor responsabili cu angajarea	30,8
Apel la prieteni, rude, colegi, sindicate	33,3
Altă metodă în afara celor menționate	0,8
Mai multe metode	100,0
din care: înscrierea la agenția de ocupare a forței de muncă și alte metode	46,0

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) 2000, *INS*, 2001.

Graficul nr. 7. Repartizarea pe forme de proprietate a persoanelor
care și-au găsit un loc de muncă semnificativ

La nivel global, peste **54%** și-au găsit un prim loc de muncă semnificativ în sectorul privat. Dacă însă se pune în relație două caracteristici – **forma de proprietate** și, respectiv, **nivelul de instruire** – situația se schimbă sensibil. Astfel, au ales cu prioritate **sectorul public**:

- 60,4% din absolvenții învățământului superior;
- 69,2% din absolvenții învățământului postliceal de specialitate;
- absolvenții învățământului liceal, gimnazial, primar și, respectiv, fără școală absolvită au **gravitat spre sectorul privat**.

O asemenea structură a “opțiunilor” în căutarea primului loc de muncă reflectă, pe de o parte, structura ofertei de locuri de muncă, iar pe de altă parte, un anumit comportament tributar într-o oarecare măsură neîncrederii în sectorul privat al celor care caută un loc de muncă. Această apreciere este susținută de distribuția pe grupe de ocupație a persoanelor care au obținut un loc de muncă semnificativ: 23,8% muncitori și meseriași, 15,3% lucrători operativi din servicii și comerț, 12,9% specialiști cu ocupații intelectuale și științifice.

În fine, în legătură cu caracterul durabil sau mai mult sau mai puțin durabil al primului loc de muncă – cel puțin din perspectiva carierei și motivației – analiza **distribuției persoanelor în funcție de vechimea la primul loc de muncă semnificativ este concludentă**.

Tabelul nr. 4
Repartizarea persoanelor după vechimea
la primul loc de muncă semnificativ

- % din total -

Durata (luni)	Total	Bărbați	Femei	Urban	Rural
6 – 11	8,8	7,8	9,9	8,6	9,1
12 – 17	11,0	9,8	12,5	11,3	10,5
18 – 24	7,5	6,2	9,1	8,0	6,6
24 și peste	72,7	76,2	68,5	72,1	73,8

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) 2000, *INS*, 2001.

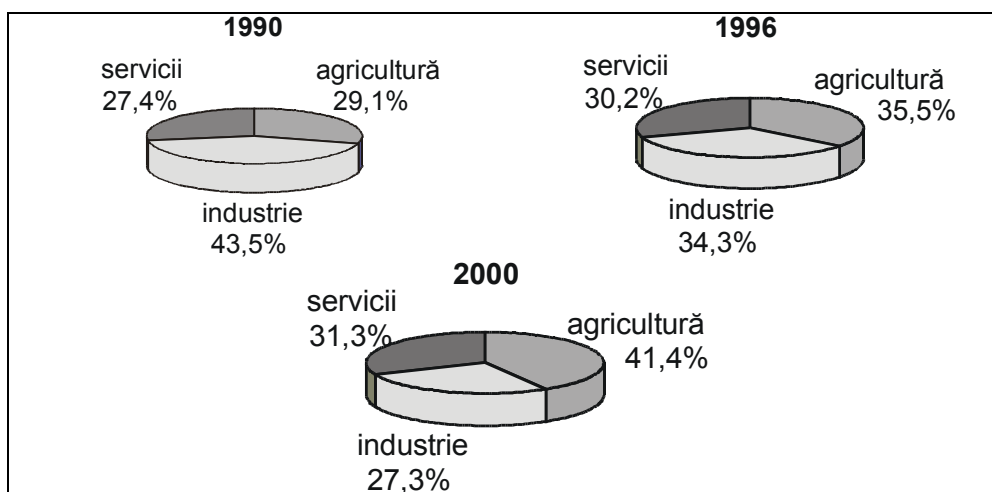
Rezultă că aproape 73% dintre persoanele care și-au găsit un loc de muncă semnificativ și-au păstrat acest loc cel puțin doi ani; 56,5% dintre acestea erau bărbați, iar aproximativ 68% își aveau reședința în mediul urban.

2.2.6. Deplasările în structura forței de muncă, poate cu o singură excepție notabilă, sunt mai degrabă **derutante, purtătoare de ineficiență, generatoare de contraperformanță, marcate de asimetrii** greu de acceptat și de explicat din perspectiva progresului economic și social, a dezvoltării umane sustenabile. Alături de declinul ocupării, mutațiile structurale, prin amplitudinea și efectele lor, constituie factor de majorare a costului tranziției în România, de risipă a capitalului uman.

În primul rând, am remarca drept încurajatoare evoluția ocupării forței de muncă în **sectorul privat**: populația civilă ocupată în acest sector sporește de la 9% în 1990 la 70,4% în 2000, iar a salariilor de la 5,4% la 45%. Pe acest fond, apreciem drept necesare trei mențiuni: a) există mari diferențe pe ramuri și subramuri ale economiei; b) sectorul privat în unele ramuri nu și-a dovedit – prin investiții și management – capacitatea de ocupare a forței de muncă. Mai mult, în anii 1997-2000, a devenit, din creator de locuri de muncă, generator de șomaj; c) în agricultură, sectorul cu rata cea mai înaltă de privatizare a ocupării, lucrătorii familiari neremunerați dețin ponderi foarte mari, iar agricultura, în ansamblu, are eficiență scăzută.

În al doilea rând, evoluțiile **sectoriale** ale ocupării forței de muncă sunt distonante, chiar arhaice. Practic, asistăm de mai bine de 10 ani, pe de o parte, la **un fenomen păgubos economic și social de reagrarizare a structurii ocupării**, iar pe de alta, **de dezindustrializare a acestei structuri, în condițiile în care ponderea populației ocupate în servicii bate, practic, pasul pe loc**, cele câteva puncte procentuale de creștere rezultând mai ales din jocul cifrelor. Și nici nu s-ar putea ieși din “capcana subdezvoltării serviciilor” atât timp cât **venitul real**, prin nivelul și structura sa, nu poate susține cererea de servicii. Dezvoltarea serviciilor publice și private, terțIALIZAREA, este mai mult un slogan decât o realitate palpabilă, **durabilă**.

Graficul nr. 8. Structura populației civile ocupate pe sectoare, 1990, 1996 și 2000

Ponderea ocupării în agricultură – peste 40% din populația civilă ocupată – în condițiile de **îmbătrânire demografică și feminizare accentuate, de**

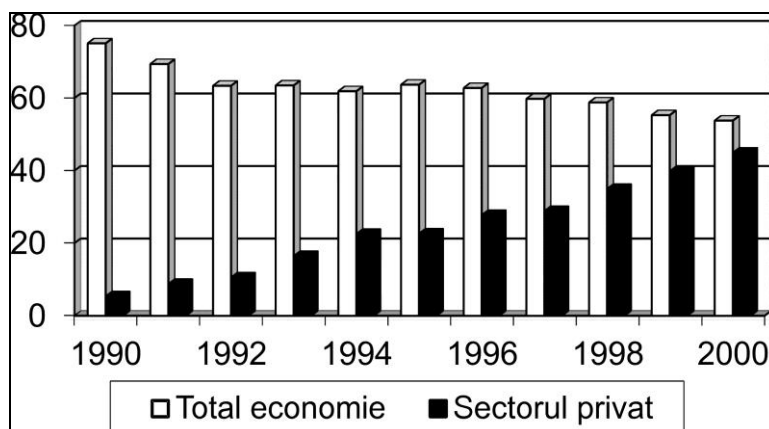
subdotare tehnică – afectează grav indicatorii de performanță și competență ai unui sector care dispune de condiții naturale dintre cele mai favorabile, cu atât mai mult cu cât nu au fost puse cu adevărat în operă politici rurale de substanță, nu există încă o “cultură a dezvoltării comunitare, locale”. A transforma, adesea prin măsuri administrative, agricultura într-un **refugiu** al populației care nu-și mai găsește loc de muncă în ramurile neagrare nu poate constitui o soluție. Dimpotrivă, suprapopulația agrară astfel constituită atacă, în primă și ultimă instanță, eficiența agriculturii, imprimându-i caracter de agricultură de subzistență, atacă securitatea alimentară a națiunii și, pe cale de consecință, calitatea ofertei de forță de muncă, înainte de toate a celei din mediul rural. Dovedește, la scara instituțiilor cu competențe în domeniu, incapacitate managerială, inclusiv instituțională, slăbiciune în fața presiunii diverselor grupuri de interese și stimularea așa-numitei migrații sectoriale și profesionale de subzistență (Constanța Mihăescu, 2000).

În al treilea rând, **reducerea drastică a numărului și ponderii salariaților** în populația ocupată se detașează ca unul dintre procesele aberante, asimetrice, cu tendință de îndepărtare de structurile din țările dezvoltate, de nivelul european. Este un proces cu ample și dure consecințe economice și sociale, una dintre capcanele tranziției în România. În perioada 1990-2000, numărul de salariați s-a redus cu 3496 mii de persoane, cu peste 1.286 mii de persoane mai mult decât scăderea populației ocupate civile în același interval de timp. De menționat este și faptul că, în timp ce în anul 2000 ocuparea dădea semne de ușoară redresare (populația civilă ocupată înregistrând, comparativ cu 1999, un spor de cca 210 mii de persoane), **numărul de salariați continuă să se reducă** (12,4 mii de persoane). Aceasta înseamnă – dacă avem în vedere sporirea populației ocupate în agricultură – un spor al lucrătorilor familiali neremunerați și al lucrătorilor pe cont propriu, +222 mii de persoane, de la 44,7% la 46,2% în structura populației ocupate civile după statutul profesional. Un ușor spor, în procente, au înregistrat patronii. Ca urmare, ponderea salariaților, între 1999 și 2000, s-a diminuat cu mai mult de 21 p.p., de la 75,1% la 53,8%. Această reducere la nivel global este rezultatul a două tendințe contrare pe forme de proprietate: spor negativ în sectorul public și spor pozitiv în cel privat.

Este nu numai dificil, ci chiar o anomalie a gândi că o asemenea structură ocupațional-profesională netezește drumul spre Europa economică și socială ferm orientată (o dată cu “procesul Luxemburg”) spre ocupare deplină, locuri de muncă durabile, de mai bună calitate, un venit remuneratoriu și echitabil, evitarea riscului sărăciei și a existenței unei pături de lucrători săraci.

Graficul nr. 9. Ponderea salariaților în populația civilă ocupată

- % -

Pentru România, o asemenea structură ocupațional-profesională este purtătoare de apăsătoare presiuni și tensiuni economice resimțite, printre altele, în nivelul, structura și securitatea necesară a venitului, sub diversele sale forme, în capacitatea de economisire și investițională, inclusiv pentru creare de noi locuri de muncă, în sistemul de educație și formare a populației preactive și, respectiv, în protecția socială decentă și echitabilă a celei postactive, în sistemul de asigurare în fața diverselor riscuri, în primul rând a celui de șomaj etc. Pe cale de consecință, pentru a face cât de cât față unor riscuri, se recurge la cea mai la îndemână metodă, cea a **înăspririi** până la pragul de suportabilitate (al agenților economici și al salariaților) a sistemului de impozite și taxe asupra forței de muncă.

Aceasta este una din zonele cele mai calamitate ale tranziției românești, datorată unui comportament irațional, antieconomic și social al guvernării, capacității sale instituționale și de management limitate. A explica astăzi, în anul 2001, că presiunea impozitării asupra forței de muncă este determinată de raportul – este adevărat, necorespunzător – dintre numărul persoanelor care contribuie la forma veniturilor bugetului consolidat (inclusiv cel al asigurărilor sociale, al fondului de șomaj etc.) și numărul beneficiarilor ni se pare din punct de vedere economic o aberație, o modalitate de a “transforma” **efectul în cauză**. În nici un caz, soluția problemelor ocupării forței de muncă, a modernizării structurii acesteia, a sporirii performanței, motivației și venitului **nu poate fi cea a presiunii fiscale asupra forței de muncă** și nici a unor cosmetizări de ordin juridic. Soluția este cea a creării mediului economic necesar relansării ocupării, coerenței diverselor politici și din perspectiva ocupării forței de muncă. Altfel spus, ceea ce experții U.E. numesc “a pune pachetul de politici economice și sociale în serviciul ocupării forței de muncă”.

Caseta nr. 3**Unele dileme și, eventual, soluții**

În prezent, **fondul de șomaj**, care a devenit din nou excedentar, este constituit din cotizațiile angajatorilor (5%) și ale angajatului (1%). Dacă numărul și rata de șomaj au proporțiile care rezultă din informațiile MMSS, iar perioada de plată a indemnizației de șomaj, potrivit noului proiect de lege, urmează să se reducă, credem că sunt **întrunite condițiile** de reducere a cotizațiilor celor care contribuie la constituirea fondului de șomaj. În al doilea rând, se pare că o serie de probleme cu impact asupra **costului forței de muncă** și, în final, a interesului pentru crearea de noi locuri de muncă derivă și din unele prevederi ale noului Cod al muncii. Considerate de unii drept **aberații**, apreciind modernitatea concepției noului Cod al muncii, credem însă că se cer – cel puțin pentru o bună perioadă de timp, o perioadă tranzitorie – evitate formule cu efect bumerang de **tipul plăților compensatorii** sau/și al constituirii unor fonduri de **garantare** mamut care vor stimula dezvoltarea pieței paralele a muncii, concomitent cu accentuarea blocajelor din economie. Finalizarea proiectului noului Cod al muncii, cu toate că este o inițiativă guvernamentală, se cere realizată cu participarea celorlalți doi parteneri sociali – patronat și sindicate. Altfel va continua să fie o sursă de tensiuni și presiuni sociale îndreptate spre guvern, deopotrivă de patronate și sindicate. Oricum, având în vedere cerința adoptării Codului muncii și din perspectiva armonizării legislative, a preluării/transpunerii acquis-ului comunitar, informarea, consultarea și negocierea cu partenerii sociali este una de primă importanță pentru un Cod al muncii modern, dar adaptat realităților din România.

3. România în context european

Acest ultim paragraf al studiului nostru este destinat – apelând pe larg la metoda comparațiilor internaționale – să circumscrie, pe de o parte, locul României în procesul de integrare, convergențele și disparitățile privind tendințele ocupării forței de muncă și ale politicilor de asigurare a acesteia, iar pe de altă parte, să surprindă procesele, fenomenele și tendințele noi induse de SEO și PAN în perioada 1997–2000 în UE și țările membre și, în acest cadru, să stabilească unde este poziționată România, care este distanța pe care o mai are de parcurs și ordinea de prioritate a problemelor care așteaptă soluții viabile, durabile. De aceea, sub aspect metodologic, analiza va lua în considerare țările membre ale Uniunii Europene (U.E. 15), precum și cele 10 țări candidate din spațiul central și est-european (fără Cipru, Malta și Turcia), aflate în prezent în diferite stadii de negociere. Pentru început, vom încerca să desprindem tendințe și procese pe termen lung (1990–2000), iar în partea a doua analiza se va cantona pe perioada **1997–2000**, respectiv asupra primilor doi ani și jumătate (3 ani) de aplicare a SEO (1998–2002), a directivelor C.E. pentru ocupare și, evident, a recomandărilor adresate țărilor membre.

Caseta nr. 4

Global și național în SEO

Potrivit principiilor constructiv-funcționale ale SEO, aceasta, prin **liniile directe/rectoare/prin directivele** stabilite anual (peste 50 până în prezent), stabilește cadrul general, coordonatele globale ale ocupării forței de muncă, obligatorii pentru țările membre, ca și pentru cele candidate în perioada de preaderare. Recomandările făcute țărilor membre – pe baza analizelor anuale ale rezultatelor PAN – au menirea de a atrage atenția asupra unor probleme care, într-o țară sau alta, sunt prioritare sau pot avea rezonanță majoră pentru realizarea obiectivelor globale ale U.E.

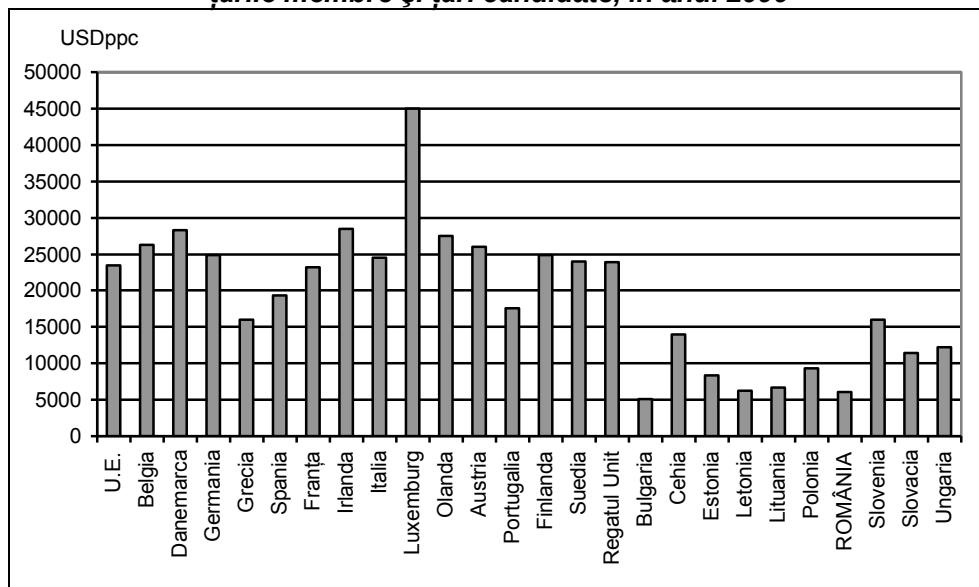
Planurile de acțiune naționale pentru ocupare – stabilite anual de fiecare țară – sunt instrumentul principal prin care, în funcție de condițiile concrete, se stabilesc obiectivele, prioritățile și mecanismele de punere în operă a politicilor naționale de ocupare. De aici o concluzie de însemnătate practică deosebită: SEO și PAN fac legătura dintre **dimensiunea globală**, la nivelul U.E., a ocupării forței de muncă și **dimensiunea națională a acesteia**.

3.1. Punctul de start

În prezent, globalizarea – cu impactul său pozitiv și negativ, puternic contestat într-o lume tot mai polarizată – și noua economie, din rațiuni multiple,

cel mai adesea au propulsat pe un loc fruntaș **dezvoltarea umană sustenabilă**, conferind în acest cadru **ocupării forței de muncă, educației și formării pe întreg parcursul vieții, anticipării, mobilității și adaptabilității** forței de muncă și mediului economic funcții și misiuni noi în calitate de mecanisme ale unei creșteri economice sănătoase, ale unei distribuții echitabile, în favoarea progresului economic și social al fructelor acestei creșteri. De aceea, în demersul nostru de încadrare a României în contextul țărilor membre și al celor asociate, am luat în considerare cei patru indicatori care, în interconexiunea lor, determină valoarea **INDICELUI DEZVOLTĂRII UMANE**. PIB/capita la PPC calculat în USD se menține redus, în jurul a o pătrime din media țărilor U.E.15. (anexa nr. 15)

Graficul nr. 10. PIB/capita la PPC în U.E., țările membre și țări candidate, în anul 2000

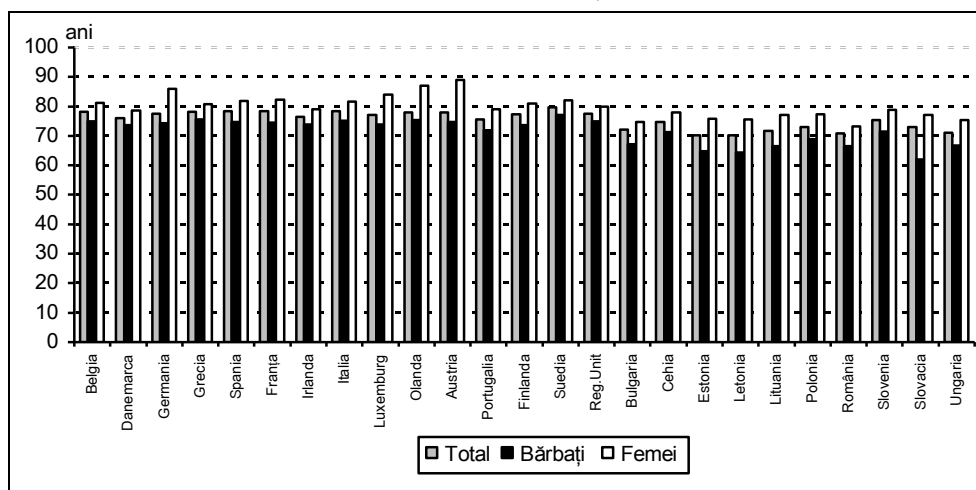
În anul 2000, față de media U.E.15 (=100), cele 15 țări membre se situau pe un palier cuprins între 68,1% în Grecia și 191,5% în Luxemburg. Notăm că doar 4 din țările membre se situau sub media U.E.: Grecia (68,1%), Spania (82,1%), Portugalia (74,9%), Franța (98,7%), în timp ce alte țări aveau niveluri mult superioare mediei: Luxemburg (191,5%), Irlanda (121,3%), Danemarca (120,4%), Olanda (117,0%), Belgia (111,9%), Austria (110,6%); restul țărilor se situau în limite relativ reduse, în vecinătatea venitului mediu al UE (exprimat în PIB/capita) (1%–6%). Notăm, de asemenea, că, de regulă, țările care depășesc sensibil media U.E. sunt de proporții relativ mici, iar unele dintre acestea

au beneficiat din plin în ultimii ani de asistență din fondurile structurale (Irlanda, de exemplu), după cum de aceste fonduri au beneficiat cu prioritate și țări cum sunt Portugalia, Spania, Grecia.

Cât privește **țările candidate**, acestea, în ansamblu, se situează sub media U.E.15. Cu 68% din PIB/capita din nivelul U.E.15, **Slovenia** are practic același nivel cu Grecia. Restul țărilor se dispersează pe un evantai cu o deschidere destul de însemnată, 21,6% – Bulgaria, 59,6% – Cehia, 51,9% – Ungaria. Celelalte, cu excepția Slovaciei (48,5%), au mai puțin de 40% din media U.E. **România**, cu 25,7%, deține penultimul loc (după Bulgaria – 21,6%). Ca urmare a recesiunii din anii 1997–1999, România a pierdut teren în cursa cu obstacole pentru aderare la U.E., “cedând” practic peste 6 puncte procentuale față de media U.E. a PIB/capita. Ușoara creștere economică din anul 2000 (1,6%) nu putea să recupereze pierderea de substanță din anii anteriori. Este evident că recuperarea unui asemenea decalaj implică eforturi investiționale susținute, ajustări structurale performante, reforme instituționale reale, **o rată de creștere economică** sensibil mai înaltă decât media U.E. și decât cea din cele mai multe țări candidate.

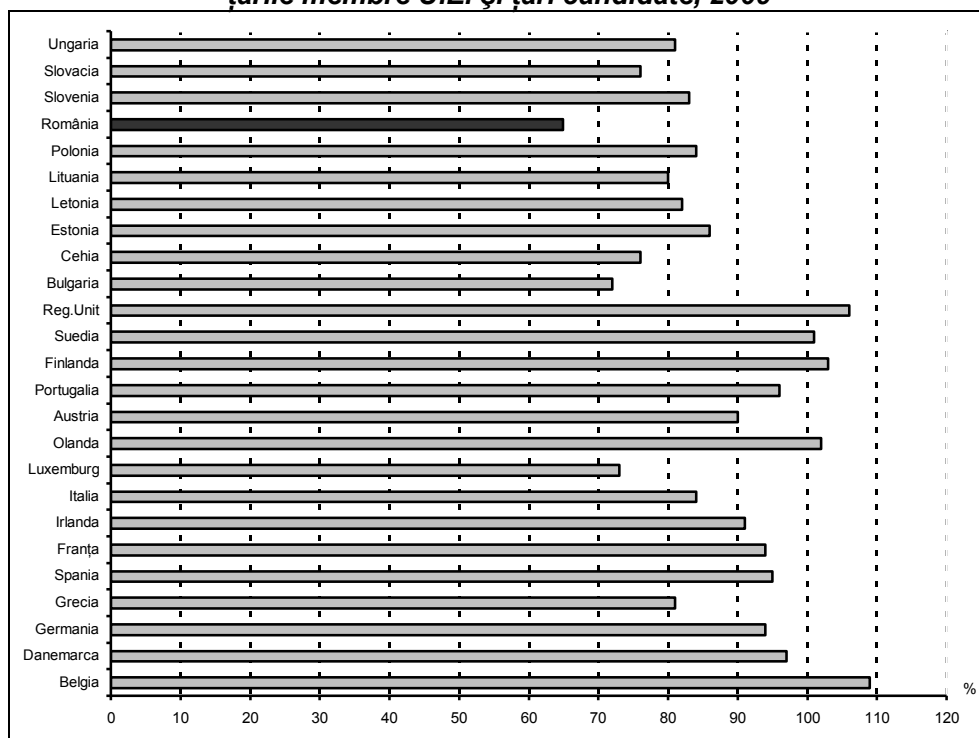
Speranța de viață la naștere – un al doilea indicator relevant – în total, pentru bărbați și femei se diferențiază net în țările membre U.E. și, respectiv, în cele candidate. În acest caz, diferențele în favoarea primului grup de țări membre U.E. sunt de câțiva ani (4–8 ani pe total, 5–10/12 ani pentru bărbați, 4–6 ani pentru femei).

Graficul nr. 11. Speranța de viață la naștere în țările membre U.E. și țări candidate, total, bărbați, femei

Indicele educației – un indice combinat între rata de alfabetizare a populației adulte și rata brută de cuprindere în toate formele de învățământ – are, cu excepția României, valori cuprinse între 0,90% și 0,99%. Dacă rata de alfabetizare are valori de 97%-98%, pe cale de consecință, dimensiunea indicelui educației este în principal influențată de rata brută de cuprindere în toate formele de învățământ. Astfel, în țările **membre U.E.**, cu excepția Greciei (81%), Italiei (84%), Luxemburgului (73%), rata brută de cuprindere tinde să atingă sau chiar să depășească 100%. În **țările candidate** – care în procesul de tranziție au pierdut mult din avantajul comparativ pe care-l dețineau înainte de 1990 – valorile acestui indicator se situează între 70% și 86%. **România**, datorită mai ales “strangulării” după 1990 a cererii de învățământ secundar, dar și unor incoerențe, băjbăieli în ce privește reforma învățământului preuniversitar și chiar profesional (vocațional), avea în 1999 o rată brută de cuprindere în **toate** formele de învățământ de doar 64,9% (93,9% în învățământul primar, 69,4% în cel secundar și 28% în cel superior – *Human Development Report*, 2000; Gerardo Berthin, 2001).

Graficul nr. 12. Rata brută de cuprindere în toate formele de învățământ în țările membre U.E. și țări candidate, 2000

Așadar, alături de handicapul cu care România este confruntată, din perspectiva “formării unei economii de piață funcționale, capabile să facă față forțelor concurenței de pe piața internă a U.E.”, este tot mai mult confruntată cu un handicap indus de formarea, dezvoltarea și utilizarea capitalului uman, de pierderile unor avantaje comparative și competitive – pe diverse canale – pe care le deținea la începutul anilor '90 (Steliana Perț, 2000). Altfel spus, România ratează, într-o măsură deloc neglijabilă, șansa de lărgire a orizonturilor oamenilor, din perspectivă profesională, a ocupării și a securității venitului, precum și de creare a potențialului (financiar, material, uman și managerial) necesar realizării dezvoltării umane durabile.

“Rețelele tehnologice” – se subliniază în Raportul mondial al dezvoltării umane pe anul 2001 – “transformă harta dezvoltării tradiționale, lărgind orizontul oamenilor și creând un potențial capabil să realizeze într-un deceniu progrese pentru care în trecut erau necesare generații” (Human Development Report, 2001).

În aceeași ordine de idei, din perspectiva potențialului de muncă, remarcăm încă un aspect care poate juca rolul de **atu** al integrării în U.E. a țărilor candidate, de contrabalansare care rezultă din **nivelul venitului** și al creării/consolidării unei economii de piață funcționale. Avem în vedere **populația activă potențială**, respectiv proporția populației în vârstă de 15–64 de ani în totalul populației în U.E., țările membre și țările candidate (anexa nr. 16).

Îmbătrânirea demografică, inclusiv cea a populației active – oferta de forță de muncă – este mai accentuată în U.E.15 și țările membre comparativ cu cele candidate. Populația în vârstă de 15–64 de ani reprezenta în 2000 la nivelul **U.E.15 66,8%**, iar în cele 10 țări candidate din spațiul central și est-european 75%. În acest din urmă grup de țări, era superioară țărilor membre U.E. Pe de altă parte, populația de 65 de ani și peste, ca pondere, este mai mare în U.E. și țările membre decât în grupul țărilor candidate.

În acest context însă, nu putem să nu observăm accentuarea proceselor de îmbătrânire demografică în România, pierderea practic în deceniul 1990-2000 a avantajelor rezultate din declanșarea proceselor de tranziție demografică în România cu un decalaj de 7-8 decenii mai târziu decât în țările occidentale, în prezent membre ale UE. Fără îndoială, acest fenomen va marca evoluția ofertei de forță de muncă, gradul de îmbătrânire a populației active/ocupate.

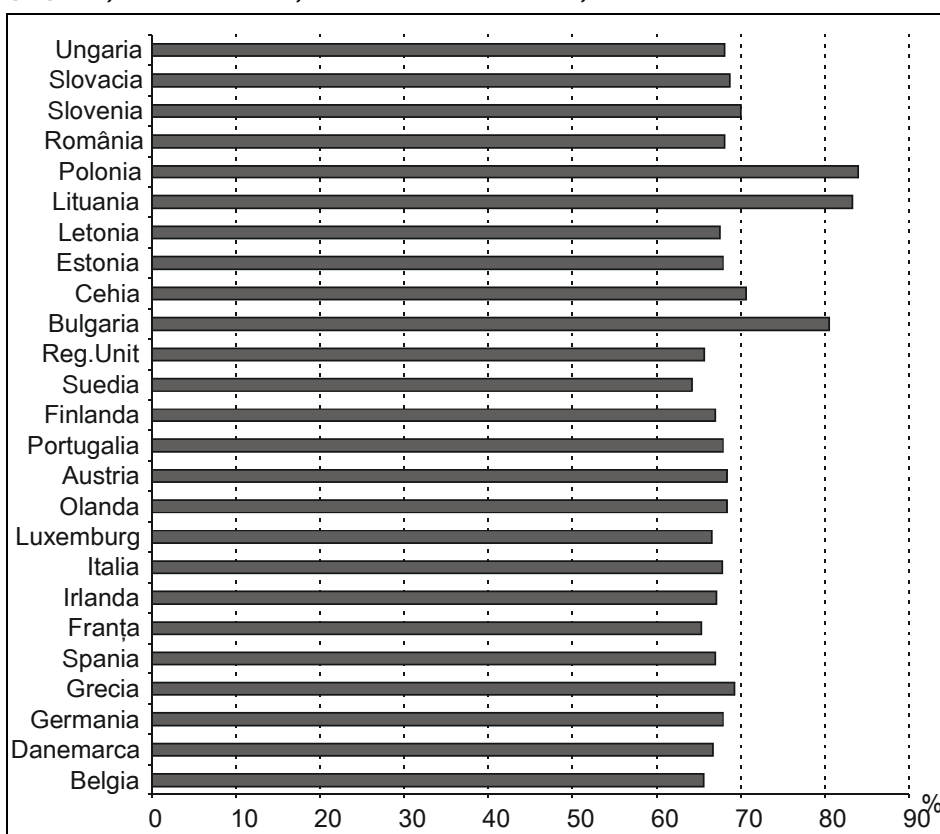
Iar anul 2005 va constitui un moment de referință, de încheiere a unui anumit tip de evoluție a ofertei de forță de muncă și declanșare a altuia. Toate celelalte condiții considerate egale, nu este exclus să apară pe termen lung deficite de forță de muncă,acompaniate de o serie de schimbări în structura demografică a populației active.

Diferențele menționate în valorile raportului de dependență demografică și, respectiv, economică, dar și într-o serie de tendințe deja manifeste pe piața muncii cer schimbări în mecanismele de ajustare a cererii și ofertei de forță de

muncă. Între acestea, menționăm: încurajarea prelungirii duratei vieții active în țările membre U.E., mergând până la apariția unei “noi filosofii” în domeniu; rata relativ ridicată de migrație (inclusiv ilegală) a populației tinere din țările candidate; apariția unor deficite de forță de muncă pe piața internă a U.E., cu dimensiuni diferite pe țări; politici selective și protecționiste de imigrare; apariția în țările U.E. a unor formule noi de recrutare a forței de muncă etc.

Lărgind gama indicatorilor pentru analiză, prin cuprinderea unor **indica-tori cheie** ai resurselor umane și ai ocupării forței de muncă din U.E.15, țările membre și cele 10 țări asociate la nivelul anului 2001, ajungem la concluzii in-teresante care, într-o anumită măsură, exprimă și posibilele implicații – costuri – ale integrării celor 10 țări în U.E. Evident, privesc doar de pe pozițiile ocupării forței de muncă.

Graficul nr. 13. Ponderea populației în vârstă de 15–64 de ani în totalul populației, în U.E.15, țările membre U.E. și țări candidate, în anul 2000

Tabelul nr. 5
Populația totală, populația în vârstă de 15–64 de ani, populația ocupată, număr de șomeri în U.E.15 și țările candidate din Europa Centrală și de Est, în anul 2000

	Total mii pers.	U.E.15	Țări candidate ECE (10)	În % din total	
				U.E.15	Țări can- dicate ECE (10)
Populație, total	466075*	372036	94039	79,8	20,2
Populație totală 15-64 de ani	319144	248640	70504	77,9	22,1
Populație ocupată totală	207558	164702	42852	79,4	20,6
Populație ocupată 15-64 de ani	198473	157351	41122	79,3	20,7
Număr de șomeri (BIM)	20194	14185	6009	70,2	29,8

Sursa: Calculat pe baza datelor "Key Employment Indicators", în vol. Employment in Europe, 2001, E.C., Brussels, 2001.

Așadar, țările candidate vor deține o cincime din populația totală a U.E. **lărgite**, 22% din populația în vârstă de 15-64 de ani, circa 21% din **populația ocupată totală** și, respectiv, din **populația ocupată în vârstă de 15–64 de ani**. Dar, și aceasta este de reținut, o **pondere mult superioară în rândul șomerilor**, aproximativ 30%. Ca atare, costurile sociale ale integrării, inclusiv cele ale U.E., par a fi importante, mai ales că reformele instituționale întârzie. Ele pot accentua unele din decalajele existente față de SUA și chiar Japonia (chiar dacă în aceste țări recesiunea este mai puternică). Pe de altă parte, creează Uniunii, în actuala sa componentă, oportunități de **lărgire a pieței sale interne**, inclusiv a zonei euro.

3.2. Relația creștere economică–ocupare a forței de muncă. Tendințe pe termen lung

Între rata de creștere economică și dinamica ocupării forței de muncă – toate celelalte condiții fiind considerate neschimbate – există o relație de **dependență directă**, dar **neproporțională**. Econometric, s-a demonstrat că un procent de creștere a PIB/locuitor atrage un spor al ocupării forței de muncă de 0,2–0,5, judecând în număr de persoane sau echivalent timp de muncă complet. Variațiile sunt determinate de structurile economice, de tehnologie, de caracteristici ale noilor locuri de muncă (locuri de muncă de antrenare cu efecte multiplicatoare sau locuri de muncă de însoțire/de acompaniere).

În legătură cu aceasta, cu câteva decenii în urmă, fostul cancelar german Helmut Schmidt sublinia: **creșterea economică de astăzi reprezintă investițiile de mâine și locurile de muncă de poimâine**. Altfel spus, nu este posibilă ocuparea forței de muncă fără **creștere economică și investiții**. Mai

aproape de zilele noastre, în Cartea albă a U.E. "Creștere–Competitivitate–Ocupare" accentul se deplasează spre **creștere eficientă și competitivă**, singura capabilă să stimuleze ocuparea, să prevină sporirea șomajului, să corecteze – prin mecanisme adecvate – imperfecțiuni ale pieței muncii. Cu toate acestea, chiar "în ciuda" unor generații de programe variate de sprijinire a ocupării forței de muncă, aceasta continuă să fie o zonă fierbinte mai mult sau mai puțin la discreția acțiunii imperfecte a forțelor pieței care înclină (aceasta a reprezentat la un moment dat o alegere politică declarată) balanța în **favoarea competitivității și în defavoarea ocupării**. La mijlocul anilor '90, se părea că U.E. a intrat într-o capcană dificil de depășit, mai ales că piața muncii europene întârzia să se reformeze sau unele din măsurile de reformă nu erau întru totul adecvate mediului economic și culturii organizaționale europene. Momentul Maastricht II și mai ales Amsterdam și Luxemburg (1997) oferă noi orizonturi/deschideri soluționării mai bune a complexe, dificile și mult discutatei și controversatei probleme a ocupării forței de muncă în condiții economice schimbate, marcate de globalizare și de așa-numita "nouă economie", de extinderea tehnologiei informației și comunicațiilor.

Crearea "Europei economice și sociale", "Noua construcție europeană", "Modelul social european", al căror nucleu dur rezidă în unitatea dintre coeziunea economică și cea socială, transformă "ocuparea deplină redefinită" în obiectiv strategic pe termen lung (2010); militează pentru coordonarea politicilor economice și sociale din perspectiva relansării ocupării forței de muncă ("o strategie coordonată în favoarea ocupării"), a creării unui coridor de conciliere a cerințelor de sporire a competitivității cu cele ale creării de locuri de muncă durabile, de calitate mai bună, a prevenirii șomajului și limitării șomajului de lungă durată. Această reorientare a fost reînnoită la Consiliul European de la Lisabona din martie 2000. În decizia Consiliului European asupra liniilor directe ale ocupării în statele membre, se sublinia că obiectivul strategic al U.E. în primul deceniu al mileniului 3 este acela de: "...a deveni economia cunoștințelor cea mai competitivă și dinamică din lume, capabilă de o creștere durabilă însoțită de îmbunătățirea cantitativă și calitativă a ocupării și de o mai mare coeziune socială. Realizarea acestui obiectiv va permite Uniunii să restabilească condițiile ocupării depline" (s.n.; *Décision du Conseil*, 2000).

În acest context sumar creionat, să vedem în continuare cum a evoluat ocuparea forței de muncă, tendințele acesteia în ultimul deceniu al secolului XX.

Datele tabelului nr. 6, privite static și dinamic, global și pe grupe de țări, prilejuiesc câteva constatări relevante pentru evoluția relației dintre creșterea economică și cea a ocupării forței de muncă, ca și pentru sesizarea **impactului dinamizator al SEO în ce privește modelul de ocupare** în condițiile unei rate de creștere economică pozitivă, cu valori, în perioada 1997-1998, cuprinse între **2,6% și 3,3%** la nivelul U.E.¹⁵. Există mari diferențe pe țări, în favoarea ce-

lor care au beneficiat de susținută asistență din fondurile structurale (Irlanda, Grecia, Portugalia, Spania).

a) Dacă avem în vedere țările membre ale U.E.15, se constată o serie de **inflexiuni în modelul și intensitatea corelației** dintre **creșterea economică și dinamica ocupării globale**. Fără a ne îndepărta prea mult de realitate, putem vorbi de două perioade distincte: **ante și post-Tratatul de la Amsterdam** și îndeosebi **Decizia Consiliului European de la Luxemburg privind SEO**.

Astfel, între **1990 și 1996**, rata de creștere economică s-a menținut modestă, cu valori cuprinse, la nivelul U.E.15, între **-0,4% (1993) și 2,8% (1994)**, care, într-un anumit fel, poate fi interpretată ca o excepție. Unele țări (Finlanda, Suedia, Regatul Unit, Portugalia), în anii 1991–1993, au înregistrat valori negative ale creșterii PIB real, compensate – cu excepția Portugaliei – de valorile superioare mediei în anii 1994–1996. În condițiile prezentate, în întreaga perioadă, ocuparea a crescut/scăzut proporțional mai rapid decât dinamica (+/-) a PIB. De menționat și faptul că sunt situații în care, deși PIB sporește, ocuparea se reduce și, evident, șomajul crește. Acestea, alături de semnalele venite dinspre comunitatea academică și succesele modeste, chiar nereușitele unor politici de ocupare lansate, ca și presiunea bugetară exercitată de costul neocupării au “impus” o nouă gândire, mai pragmatică, în materie de ocupare durabilă, securitate a veniturilor, prelevări și transferuri sociale. Ceea ce a condus la așa-numitul “proces Luxemburg”.

Tabelul nr. 6
Evoluția PIB real (1) și a ocupării forței de muncă (2) în U.E. 15, țările membre și țări candidate, 1991-2000, în % față de anul anterior

	1991		1992		1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
UE 15	1,7	0,2	1,2	-1,2	-0,4	-0,7	2,8	-0,2	2,4	0,7	1,7	0,4	2,6	1	2,9	1,6	2,6	1,6	3,3	1,8
Belgia	1,9	0,1	1,6	-0,5	-1,5	-0,7	3	-0,4	2,6	0,7	1,2	0,4	3,4	0,8	2,4	1,2	2,7	1,3	4	1,8
Danemarca	1,1	-0,6	0,6	-0,9	0	-1,5	5,5	-0,4	2,8	0,7	2,5	1,3	3	1,3	2,8	1,4	2,1	0,9	2,99	0,8
Germania	5	1,7	2,2	-1,6	-1,1	-1,4	2,3	-0,2	1,7	0,1	0,8	-0,3	1,4	-1,2	2,1	0,9	1,6	1,1	3	1,5
Grecia	3,1	-2,3	0,7	1,4	-1,6	1	2	1,9	2,1	0,9	2,4	-0,4	3,5	-0,3	3,1	3,4	3,4	-0,7	4,1	1,2
Spania	2,5	1	0,9	-1,5	-1	-2,9	2,4	-0,5	2,8	1,8	2,4	1,2	3,9	2,8	4,3	3,7	4	3,5	4,1	3,3
Franța	1	0,2	1,5	1	-0,9	-1,2	2,1	0	1,7	0,8	1,1	0,3	1,9	0,5	3,4	1,3	2,9	1,8	3,1	2
Irlanda	1,9	0	3,3	-0,3	2,7	0,6	5,8	3,1	9,7	5,1	7,7	3,6	10,7	6,1	8,6	6,9	9,8	6,1	10,7	4,7
Italia	1,4	1,9	0,8	0,2	-0,9	-2,9	2,2	-1,8	2,9	-0,5	1,1	1	2	0,3	1,8	0,9	1,6	1,3	2,9	1,5
Luxemburg	6,1	1,4	4,5	1,5	8,7	-0,2	4,2	0,7	3,8	0,7	2,9	1	7,3	1,3	5	2,1	7,6	2,2	8,5	5,5
Olanda	2,3	1,8	2	0,2	0,8	0	3,2	0,5	2,3	1,4	3	2,3	3,8	3,2	4,1	3	3,9	2,8	3,9	2,5
Austria	3,3	1,4	2,3	0,2	0,4	-0,6	2,6	-0,1	1,6	0	2	-0,6	1,3	0,5	3,3	0,8	2,8	1,4	3,2	0,9
Portugalia	2,6	2,8	2,5	-1,6	-1,1	-2	2,2	-1	2,9	-0,7	3,7	-6	3,8	1,7	3,8	2,7	3,3	1,8	3,3	1,7
Finlanda	-6,3	-5,6	-3,3	-7,2	-1,1	-6,3	4	1,1	3,8	1,6	4	1,4	6,3	3,3	5,3	2,1	4,2	2,1	5,7	1,5
Suedia	-1,1	-1,5	-1,4	-4,4	-2,2	-5,2	4,1	-0,8	3,7	1,3	1,1	-0,6	2,1	-1,1	3,6	1,2	4,1	2,3	3,6	2,2

	1991		1992		1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Regatul Unit	-1,5	-3	0,1	-2,3	2,3	-1,4	4,4	0,7	2,8	1,5	2,6	1,1	3,5	2	2,6	1,4	2,3	1,1	3	1,1
Bulgaria	...	...	-7,3	-8,1	-1,5	-1,6	1,8	0,6	2,9	1,3	-10	0,1	-7	-2,7	3,5	-2	2,4	-3,8	5,4	-3,5
Cehia	...	...	...	...	0,1	-0,2	2,2	1,1	5,9	0,7	4,8	0,2	-1	-0,7	2,2	1,4	-0,8	-2,1	3,1	-0,6
Estonia	...	...	...	...	...	...	-2	-2,2	4,3	-5,3	3,9	-1,6	10,6	0,4	4,7	-1	-1,1	-4,1	6,6	-0,3
Letonia	-10,4	-0,8	-34,9	-7,3	-15	-6,9	0,6	-10	-0,8	-3,5	3,3	-2,7	8,6	1,9	3,9	0,6	0,1	-0,5	5,7	0
Lituania	-5,7	2,4	-21,3	-2,2	-16	-4,2	-9,8	-5,8	3,3	-1,9	4,7	0,9	7,3	0,6	5,1	-1	-4,1	-0,5	2,9	-3,3
Polonia	...	...	...	...	3,7	-2,4	5,3	1	7	1,8	6	1,9	6,8	2,8	4,8	2,3	4,2	-2,2	4,2	-0,3
România	-12,9	-0,5	-8,8	-3	1,5	-3,8	3,9	-0,5	7,1	-5,2	3,9	-1,2	-6,1	-3,8	-5,4	-2	-3,2	-0,6	1,6	-0,8
Slovenia	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	5	-1,7	4,8	0,9
Slovacia	...	...	...	...	...	...	...	...	6,7	2,1	6,2	3,3	6,2	-1,1	4,1	1,5	1,9	-3,2	2,2	-1,4
Ungaria	...	...	...	...	-0,6	-6,3	2,9	-2	1,5	-1,9	1,3	-0,8	4,6	0	4,9	1,4	4,5	3,1	5,3	1

Sursa: Macroeconomic Indicators in the EU, Employment in Europe, 2001, EC, Brussels, 2001.

Iar efectele pozitive nu au întârziat să apară. Este dificil însă, în acest moment, să apreciem, dacă avem în vedere contextul mondial, durabilitatea acestor procese, gândite ca procese de lungă durată și cuprinzătoare perspectivă.

A doua etapă, 1997(8)–2000, reflectă nemijlocit impactul SEO, al aplicării directivelor (52 până la sfârșitul anului 2000) și recomandărilor pentru relansarea ocupării forței de muncă ca liant al coeziunii economice și sociale. În cei 3 ani pentru care dispunem de date cu privire la realizarea SEO, cu o singură excepție – Grecia în anul 1999 – ocuparea forței de muncă are o **evoluție pozitivă**; sporește de la un an la altul, dar, normal, cu un ritm mai lent decât creșterea PIB. Creșterea susținută a U.E.15 și a țărilor membre a creat condiții favorabile pentru sporirea ocupării; spre exemplu, în anul 2000, față de media creșterii PIB în U.E.15 de **3,3%** și a ocupării de **1,8%**, amplitudinea diferențelor pe țări se înscrie în ce privește PIB între **10,7%** în **Irlanda** și **2,9%** în Danemarca, iar a ocupării între **5,5%** în **Luxemburg** și **0,8%** în Danemarca.

b) Cât privește **țările candidate** supuse într-un interval redus de timp unor reforme și restructurări de o magnitudine deosebită, nemăiîntâlnite în istoria dezvoltării economice, situația este mult diferită ca sens, intensitate, corelații și efecte. O **primă** constatare se referă la faptul că, de regulă, probabil și în virtutea menținerii unor comportamente ale vechiului model de ocupare, ale impactului potențial al șomajului indus de unele reforme, **corelația dintre evoluția PIB și cea a ocupării** se derulează într-o zonă de anormalitate, respectiv **ocuparea scade mai încet decât PIB**, cu unele mici excepții (Estonia, 1995/1996, Letonia 1995/1996, Cehia, Polonia, Ungaria); în același **pattern** de evoluție pot fi introduse și țările în care PIB crește mai repede decât ocuparea sau aceasta din urmă continuă să se reducă. Această tendință este prezentă în toate țările, cu excepția Bulgariei în anul 1996.

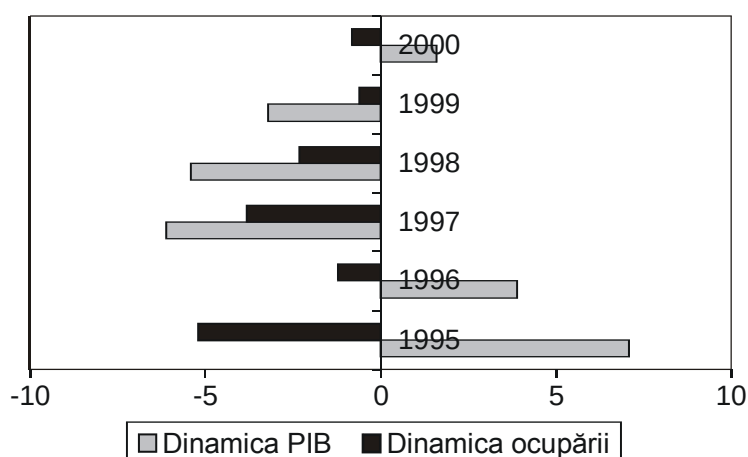
După 1997, aceasta fiind cea de **a doua** constatare, apreciem că efectul procesului Luxemburg, în mod firesc, este puțin prezent în țările candidate. Abia în anii 2000–2001, acestea au început să preia **directivele CE** cu privire la SEO și să treacă la elaborarea PNA. În aceste condiții, deși cu câteva excepții ritmurile de creștere economică sunt **pozitive**, cele ale ocupării forței de muncă sunt în marea majoritate a țărilor **negative** an de an, tinzând spre generalizare în anii 1998–2000.

Cât privește România, de la un an la altul, **ocuparea** a fost **descendentă**, chiar și atunci când PIB a sporit.

3.3. Strategia europeană pentru ocupare. Procese și tendințe semnificative pentru conturarea unui nou pattern al ocupării

În condițiile actuale de evoluție a economiei mondiale în ansamblu, ca și a fiecărei economii naționale, ocuparea forței de muncă și combaterea șomajului s-au impus ca **probleme globale**, de stringentă actualitate, ale dezvoltării economice sustenabile, ale întăririi solidarității și coeziunii economice și sociale, ca probleme globale care însă “suportă” inegal impactul globalizării, al mondializării economiilor.

Graficul nr. 14. Creșterea PIB (real) și a ocupării forței de muncă în România, în perioada 1995–2000
(în % față de anul anterior)

În Europa, ca și în alte zone ale lumii, după mai bine de câteva decenii de neoliberalism, de importante, ca proporții și intensitate, presiuni asupra bugetelor de securitate socială, se conturează, în plan științific, dar mai ales în cel

pragmatic, un proces susținut de mai puternică **conștientizare** și o mare **responsabilizare** a tuturor factorilor implicați în managementul ocupării și gestionării resurselor umane.

Ocuparea forței de muncă – ca garant al securității venitului, al autoprotecției economice și sociale, al menținerii și întăririi coeziunii economice și sociale – devine, în prezent, veriga fundamentală a construcției europene a unei **“Europe mai democratice și sociale”** (Jacques Santer). Ultimul deceniu al secolului XX a fost, la nivel european, deceniul unor solide acumulări și acțiuni în direcția elaborării și operaționalizării, prin mecanisme adecvate, a coordonatelor **Modelului social european**. Acest nou model, pe cale de concretizare prin punerea în operă, în mod coordonat, a unui pachet de politici și măsuri, devine, la începutul secolului XXI, vector principal a Tratatului de la Amsterdam.

3.3.1. Tratatul de la Amsterdam (1997) care include un nou titlu asupra ocupării forței de muncă și combaterii șomajului – sinteză a unor preocupări și acțiuni concretizate în decursul mai multor ani – constituie cadrul general în baza căruia se pun fundamentele unei noi strategii europene pentru ocuparea forței de muncă și combaterea șomajului. În baza prevederilor Tratatului, Consiliul European de la Luxemburg (noiembrie 1997) decide elaborarea **Strategiei europene pentru ocupare**, o strategie multianuală pentru perioada 1998–2002. În iunie 1999, cu prilejul Summit-ului de la **Cologne**, a fost semnat **Pactul european pentru ocupare**. Summit-ul de la Lisabona (martie 2000), consacrat problemelor ocupării, lansează noi linii directoare ale ocupării adresate guvernelor tuturor țărilor membre ale U.E., precum și recomandări specifice pentru fiecare țară membră U.E.

Deciziile Consiliului European de la Luxemburg marchează un nou punct de plecare, reflexie, reconsiderare și acțiune a statelor membre în procesul de integrare/coordonare a diferitelor tipuri de politici și punerea acestora în **“serviciul ocupării forței de muncă”**. Reprezintă atât o continuare pe coordonate noi a deciziilor angajate cu câțiva ani în urmă de către Consiliul European de la Essen și Cartea albă **“Creștere–Competitivitate–Ocupare”** (1994), ca și un exemplu la provocările noilor tendințe ale evoluțiilor economice, sociale, marcate, în plan economic, de globalizare și de nereușitele unor politici ale pieței muncii.

Principalele **obiective** stabilite la Luxemburg, în decembrie 1997, pentru SEO vizează:

- *politici active și preventive* de combatere a șomajului tinerilor și a celui de lungă durată;
- *reforme* ale fiscalității și prestațiilor sociale;
- reducerea presiunii fiscale asupra costului muncii;

- *educație și calificare* pe parcursul întregii vieți (“tout au long de la vie”; “life long learning”);
- îmbătrânirea demografică a forței de muncă și *prelungirea vieții active*;
- *egalitate de șanse* între femei și bărbați;
- *promovarea* sectorului de servicii;
- parteneriatul social și modernizarea organizării muncii.

Liniile directoare și recomandările elaborate de Consiliul European în concepție integrată, ferm orientate pe probleme și priorități coordonate, vizează realizarea obiectivelor ambițioase stabilite la Lisabona pentru anul 2010, respectiv o **rată de ocupare** a populației în vârstă de 15–64 de ani de **70%** pentru **bărbați** și **60%** pentru **femei**. Acestea urmează a fi prioritar realizate într-o mai susținută politică a statelor membre în direcția educației și formării profesionale pe parcursul întregii vieți, a definirii mai bune a zonei de implicare și a nivelurilor de acțiune a celor angajați în aceste acțiuni (guverne, autorități locale, patronate, syndicate etc.). În același timp, se apreciază, cu îndreptățire, că partenerii sociali au datoria să se implice activ în punerea în funcțiune a fiecăreia dintre componentele Strategiei europene pentru ocupare. Evident, într-o abordare plurianuală, directivele anuale și recomandările Consiliului European sunt destinate a susține pas cu pas (an de an), în mod diferențiat pe țări, în funcție de situația concretă, atingerea obiectivelor fixate la nivelul U.E., a corectării unor inadvertențe, a introducerii noi orientări, a nuanțării sau a deplasării accentelor puse pe una sau pe alta din măsurile de politică de ocupare și combatere a șomajului. De altfel, acest mecanism de lucru este convergent cu art. 128, parag. 2 al Tratatului de la Amsterdam, care prevede adoptarea în fiecare an – pe baza analizei Planurilor naționale de acțiune (PNA) și a raportului de realizare a acestora – a liniilor directoare ale politicii de ocupare a statelor membre U.E. în cadrul unei strategii coordonate în favoarea ocupării.

SEO este susținută prin credite din Fondul social european, ale cărui acțiuni pentru perioada 2000–2006 sunt preponderent orientate pe problemele ocupării forței de muncă în statele membre.

Ca atare, problematica ocupării forței de muncă se află, în prezent, între prioritățile Comisiei Europene care apreciază că este necesar să se facă totul pentru a lupta contra șomajului, al cărui nivel inacceptabil amenință coeziunea societății europene. De aceea, deciziile Consiliului European de la Luxemburg marchează un nou început pentru politica de ocupare și combatere a șomajului.

În acest cadru, este mai evident decât oricând că măsurile **preventive** au o importanță deosebită pentru relaxarea evoluției șomajului **tinerilor** și a șomajului de **lungă durată**, prin identificarea din timp a nevoilor individuale și a celor ale pieței muncii și corelarea acestora, iar pe aceste baze, pentru a găsi răspunsuri adaptate, capabile să susțină sistematic măsurile active de inserție profesională, sporirea capacității de ocupare a fiecărui stat membru și a U.E. în

ansamblu. SEO – pus în operă începând din 1998 – este chemat să răspundă unor astfel de exigențe. SEO este construit în jurul a patru axe principale sau pe patru stâlpi de rezistență (anexa nr. 18):

- ameliorarea capacității de inserție profesională;
- dezvoltarea spiritului antreprenorial;
- încurajarea capacității de adaptare a întreprinderilor și a lucrătorilor pentru a permite pieței muncii să reacționeze la provocările și mutațiile din economie;
- întărirea politicilor de egalitate a șanselor.

3.3.2. Procesul angajat și lansat de Consiliul European la Luxemburg în 1997 a reușit să pună în funcțiune un cadru de succes, ambițios prin obiectivele sale finale, de coordonare a politicilor de ocupare în U.E. După trei ani de aplicare (1998–2000) a liniilor directoare și a recomandărilor anuale, rezultatele sunt vizibile și stimulative, efectele benefice ale diverselor programe și reforme se fac simțite la scara societală și individuală, chiar dacă există diferențe și inegalități între statele membre în ce privește asimilarea directivelor și aplicarea recomandărilor. Sunt astfel confirmate concluziile Summit-ului de la Lisabona (23–24 martie 2000) cu privire la rolul **fundamental** și **global** al societății cunoștințelor pentru realizarea obiectivului **ocupării depline**, prin edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere, pe dezvoltarea politicilor de educație și formare pe parcursul întregii vieți, a calificărilor și competențelor în tehnologia informațiilor și comunicațiilor (TIC).

În concluziile Consiliului European și ale Comisiei Europene, pe baza analizelor rezultatelor SEO până la mijlocul anului 2000 (în vederea pregătirii liniilor directoare pentru anul 2001 care au fost dezbătute la Summit-ul de la Nisa), se subliniază: “Pentru a pune în operă strategia de la Lisabona, nici un proces nu trebuie adăugat celor deja în vigoare – marile orientări de politică economică, Luxemburg, Cardiff, Cologne. Este necesar mai întâi de a întări decizia politică la nivelul U.E. într-un anumit număr de domenii – inovație, reformă economică, educație și formare, protecție socială – prin adoptarea unei metode deschise de coordonare bazată pe liniile directoare, pe repere și urmărire (monitorizare) sistematică”. Evident, agenda socială adoptată la Nisa lansează noi mesaje politice care vor orienta SEO spre măsuri noi, mai ambițioase.

Din punct de vedere **economic** – ca urmare a ameliorării politicilor economice – reformele structurale cu efect asupra piețelor muncii sunt aplicate într-un context economic mai favorabil, care stimulează **cererea** de forță de muncă. Această particularitate generează responsabilități noi pentru factorii politici pentru ca reforma structurală să susțină și să accelereze creșterea economică și a ocupării forței de muncă în condiții de menținere a stabilității financiare și a nivelului prețurilor.

Cu toate acestea, se remarcă în Raportul Comisiei Europene, pe piața muncii se mențin numeroase probleme structurale, cu deosebire în ce privește “diferențele de evoluție între grupuri sociale și regiuni, care se manifestă prin fenomenul **pieței muncii cu două viteze** (ș.a.) și al disparităților regionale persistente”. În același timp, apar – practic pentru toate țările membre – probleme noi, de tipul penuriei de forță de muncă și al deficitelor de calificări în anumite domenii, spații geografice etc.

Din punct de vedere **politic**, Consiliul European a stabilit la Lisabona ca obiectiv **ocuparea deplină** în Europa într-o nouă economie, o economie emergentă. În primul deceniu al secolului XXI, acest obiectiv se concretizează în sporirea capacității de reacție, de răspuns la provocările generate de tranziția spre economia și societatea cunoașterii, modernizarea și consolidarea modelului social european, în întărirea deciziei de a investi în resursa umană, într-un model de protecție socială activă și o politică macroeconomică echilibrată.

În aceste coordonate, **educația și formarea profesională** pe parcursul întregii vieți devine obiect al unei strategii complete care acoperă toate aspectele procesului de învățare, respectiv înglobează orice activitate de învățare utilă, formală sau informală, care se înscrie într-un proces permanent destinat a îmbunătăți cunoștințele, aptitudinile și competențele.

Un element de primă mărime pentru SEO din perspectiva **societății informaționale** este reprezentat de elaborarea și implementarea de programe/măsuri capabile să garanteze că **sistemele de educație și formare și cetățenii** vor fi echipați, dotați, pentru a putea participa la societatea informațională, că vor fi pregătiți pentru tranziția spre societatea cunoștințelor.

În acest context sumar menționat, se pune întrebarea care sunt progresele principale care atestă necesitatea, utilitatea și responsabilizarea factorilor implicați în elaborarea SEO, a PNA și, desigur, în aplicarea lor? Și, eventual, care sunt riscurile, dacă există asemenea riscuri? Deci care sunt rezultatele notabile? Ce perspective oferă?

a) Perspectivile pozitive ale creșterii economice și ocupării încurajează reforme economice îndrăznețe în vederea restructurării și ameliorării durabile a funcționării pieței muncii.

b) **Solida sporire a ocupării, pe fondul reluării creșterii economice.** După 1997, au fost create **4 milioane de locuri de muncă**, în special în **servicii**; cele mai puternice creșteri s-au înregistrat la forța de muncă cu **calificare înaltă** (specialiști și tehnicieni), ca și la lucrătorii din comerț și personalul din servicii; **pentru prima dată după 1990**, numărul locurilor de muncă cu **timp complet** de muncă îl depășește pe cel al **celor cu timp parțial** (63% din creșterea totală a locurilor de muncă), deși locurile de muncă cu timp parțial și cele temporare continuă să crească (3% pe an); aceasta reprezintă 30% din numă-

rul total al locurilor de muncă din U.E. (80% din locurile de muncă cu timp parțial sunt ocupate de femei).

Rata de ocupare a populației în vârstă de 15–64 de ani a crescut de la 60,1% în 1997 la 63,3% în 2000; deși **femeile** au fost principalele beneficiare ale acestor creșteri, rata lor de ocupare (54% în 2000 și 50,7% în 1997) este sensibil inferioară celei a bărbaților (70,4% în 1997 și, respectiv, 72,5% în 2000).

Deși rata de ocupare a populației în vârstă de 15–64 de ani sporește în toate țările, există **diferențe pe țări** destul de importante. De menționat că unele dintre acestea au atins deja nivelurile preconizate pentru anul 2000 – o rată globală de ocupare de 70% (60% pentru femei). Între acestea, se detașează Danemarca (76,5%), Suedia, Olanda, Regatul Unit (peste 70%); alte state – Grecia, Spania, Italia – mai au încă un drum lung de parcurs (în 2000 rata de ocupare se situa între 53% și 55%).

c) De remarcat prezența mai mare a **tinerilor** pe piața muncii, ceea ce poate fi apreciat ca un progres în gestionarea procesului de **tranziție de la școală la activitate**. Astfel, în 2000 față de 1997, rata de ocupare a tinerilor în vârstă de 15-24 de ani sporește de la 36,9% la 40,3% pentru ambele sexe, de la 40,7% la 43,8% pentru bărbați și de la 33,7% la 36,8% pentru femei (anexa nr. 19);

d) Este de remarcat și tendința de sporire a ratei de ocupare a populației în vârstă de 55–64 de ani de la: 36,2% la 37,7% pentru totalul forței de muncă din această grupă de vârstă, de la 47,1% la 47,9% pentru bărbați și, respectiv, de la 26,1% la 27,9% pentru femei.

Sigur că, și în aceste cazuri, se manifestă inegalități pe țări, regiuni etc. (anexa nr. 19). Politicile de stimulare/favorizare a tranziției de la “școală la muncă”, de prelungire a vieții active sunt încă limitate, adesea frânate.

e) **Țările candidate**, cu o singură excepție, **Ungaria**, comparativ cu cele membre U.E., înregistrează diminuări ale ratei de ocupare totale, a celei a bărbaților, ca și a celei a femeilor.

- Dacă în 1997 rata de ocupare a populației în vârstă de 15–64 de ani avea valori cuprinse între **52%** în **Ungaria** (o rată foarte scăzută) și **68,6%** în **Cehia** (superioară mediei U.E.15 din acel an), în anul 2000 ecartul avea valori cuprinse între **51,5%** în **Bulgaria** (cea mai scăzută rată de ocupare pentru cele 25 de țări) și 64,9% în Cehia, în scădere cu 3,7 p.p. față de 1997, menținându-se în continuare superioară mediei U.E.15 din anul 2000. Aceleași tendințe se înregistrează și în ce privește ratele de ocupare ale bărbaților și femeilor în vârstă de 15–64 de ani.
- România, deși se înscrie în trendul descendent (-3,3 p.p. pe total, -3,9 p.p. pentru bărbați, -2 p.p. pentru femei) caracteristic țărilor candidate, atinge totuși, în 2000, la nivel global și pentru femei, niveluri superioare celor realiza-

te de U.E.15 în 2000 și, evident, mai mari decât în multe din țările membre U.E. (anexa nr. 19);

- Rata de ocupare a tinerilor în vârstă de 15–24 de ani oscila în 1997 între **28,6% pentru total, 32,4% bărbați și 24,7% femei în Ungaria**, sensibil inferioară ratelor corespunzătoare din U.E.15 și majoritatea țărilor membre, și **42,7% – ambele sexe, 49,5% – bărbați, 35,9% – femei în Cehia**, mai mare decât în U.E.15; în 2000 diferențele se situau între **20,5% în Bulgaria** (23% – bărbați, 18% – femei) și 36,4% (39,3% – bărbați, 33,6% – femei) în Cehia.

În consecință, nivelurile ratelor de ocupare ale tinerilor în vârstă de 15-24 de ani în toate țările candidate, **inclusiv în România**, erau inferioare celor realizate de U.E.15. Acesta reprezintă un **semnal îngrijorător** pentru relația dinamică dintre piața muncii și piața educației și formării profesionale, inclusiv pentru managementul tranziției de la școală la activitate.

- În fine, rate de ocupare inferioare ca mărime mediei U.E.15 și celor mai multe dintre țările membre, exceptând Estonia și Lituania, se constată, în țările candidate, și în ce privește rata de activitate a populației în vârstă de 55–64 de ani.

În lumina acestor sumare considerații prilejuite de datele din anexa nr. 19, este evident că în prezent țările candidate au o distanță apreciabilă de parcurs pentru a se apropia de (a atinge) obiectivele fixate de C.E. pentru anul 2010 (an în care se apreciază că toate aceste țări vor fi deja membre U.E.). Ca atare, problematica ocupării trebuie așezată la locul ei și susținută – corespunzător concepției U.E. – prin toate celelalte tipuri de politici. Plastic vorbind, este vorba de a nu sacrifica ocuparea/omul/oamenii în “favoarea” unor echilibre nominale fără rezonanță pozitivă în viața cetățenilor europeni. Acesta rămâne încă un teren de confruntare doctrinară care nu poate fi soluționată practic decât prin politici convergente la scară națională și internațională.

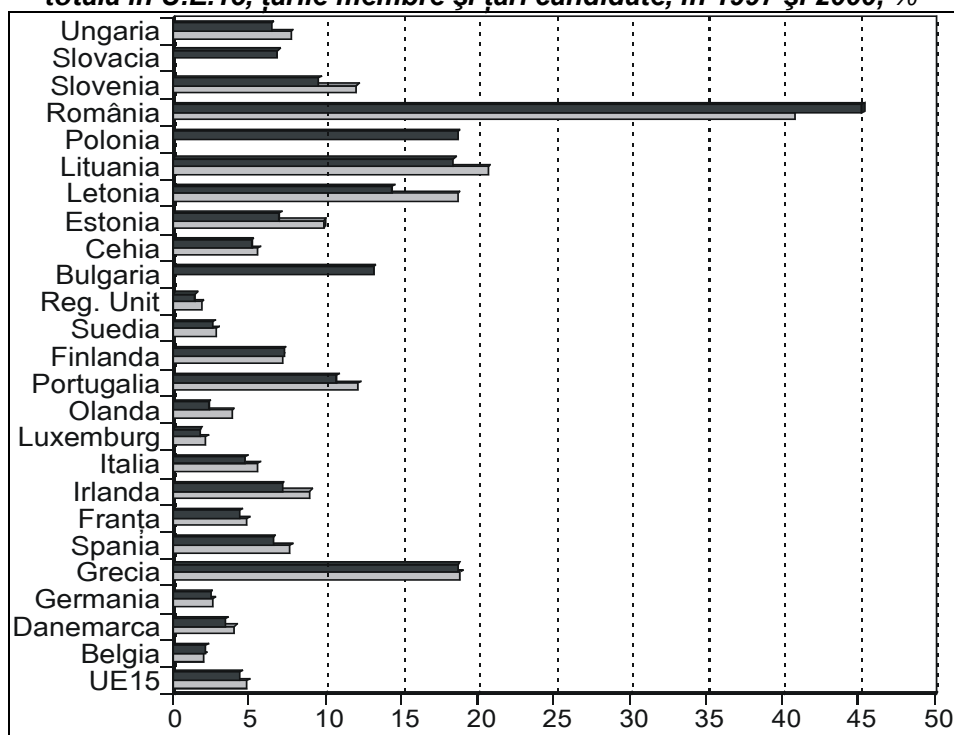
3.3.3. Structura sectorială a ocupării forței de muncă constituie una din axele principale de conciliere a nevoii de competitivitate cu cea de ocupare, a ocupării cu securitatea venitului

Analizată comparativ, structura ocupării sectoriale a forței de muncă – formată pe parcursul unei perioade relativ îndelungate – prezintă diferențe sensibile în cele două grupe de țări – membre U.E. și cele candidate – și mai ales între țările candidate. În acest cadru, **România** ocupă o poziție singulară, dar cu impact economic și social puternic. Prin proporție și evoluție, prezintă numeroase și periculoase asimetrii (anexa nr. 20).

Prima constatare, cu două aspecte relevante: populația ocupată în agricultură în U.E.15 în 1997 reprezenta **4,9%**, cu o dispersie pe țări între **1,9% în Regatul Unit și 18,9% în Grecia**; în 2000 comparativ cu 1997, aceasta se reduce la 1,5% în Regatul Unit și 18,7% în Grecia, iar la nivelul U.E.15 la 4,4%.

Peste acest nivel se situează un număr relativ mic de țări: Greciei i se adaugă: Portugalia (10,8%), Irlanda (7,8%), Spania (6,6%) și Finlanda (6,3%).

Graficul nr. 15. Ponderea populației ocupate în agricultură în ocuparea totală în U.E.15, țările membre și țări candidate, în 1997 și 2000, %

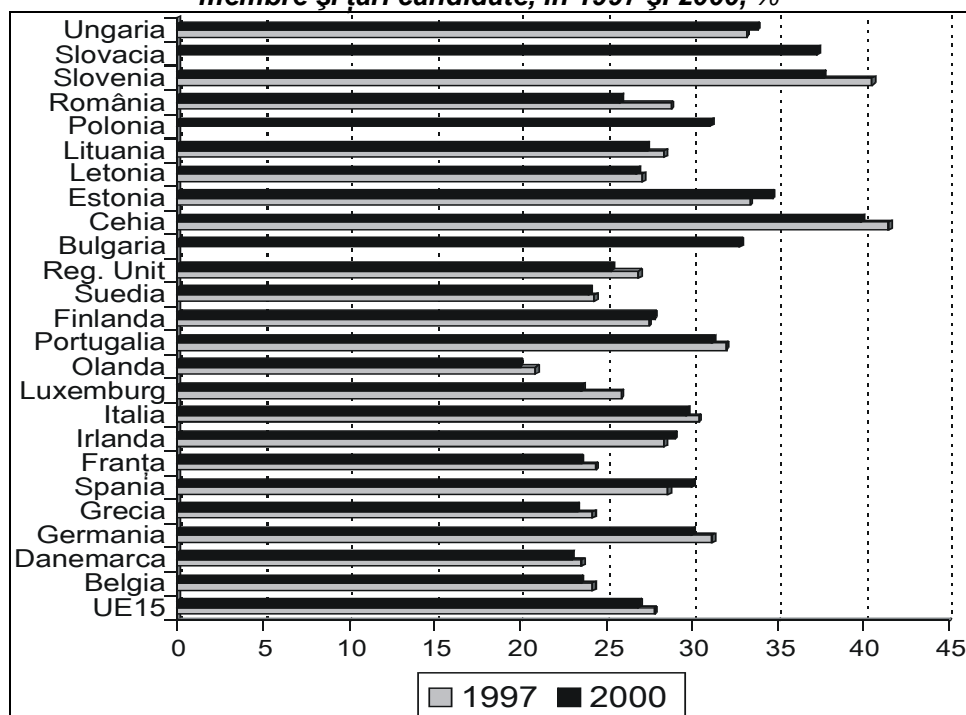

A doua constatare privește **țările candidate**: fără nici o excepție, deopotrivă în 1997 și în 2000, ponderea populației ocupate în agricultură este sensibil superioară celei din U.E.15: între 5,6% (Cehia) și 40,9% (România) în 1997 și între 5,2% (Cehia) și 45,2% (România). Potrivit datelor Eurostat, **singura țară** în care **ponderea populației ocupate în agricultură** se situează la cote greu de imaginat în Europa, tinzând să sporească, este România. În alte țări din acest spațiu, dimensiunile relative ale ocupării în agricultură sunt inferioare nu numai celor din Grecia, dar și celor din Portugalia și Spania în anul 2000. Dacă ne referim exclusiv la **România**, este clar că aici sunt întrunite multe erori legislative și de politică economică care își transmit impactul nu doar asupra ocupării, ci și a productivității globale, a competitivității produselor agricole/industriei alimentare pe piața românească și piața internă a U.E., concurență neloială și din partea unor competitori pe propria noastră piață, împingând practic – din lipsă de resurse financiare și a politicii prețurilor – agricultura cu un secol în urmă. Chiar și numai pentru aceste

motive este nevoie de concentrare și focalizare a eforturilor spre **eficientizarea exploatației agricole** integrate într-o concepție modernă de dezvoltare a ruralului. În plus, așa cum vom constata în continuare, masiva deplasare (în cifre absolute, dar mai ales relative) a ocupării în agricultură în România s-a realizat, în opinia noastră, printr-o **dezindustrializare** la fel de “forțată”, în parte fără orizont, ca industrializarea în regimul trecut.

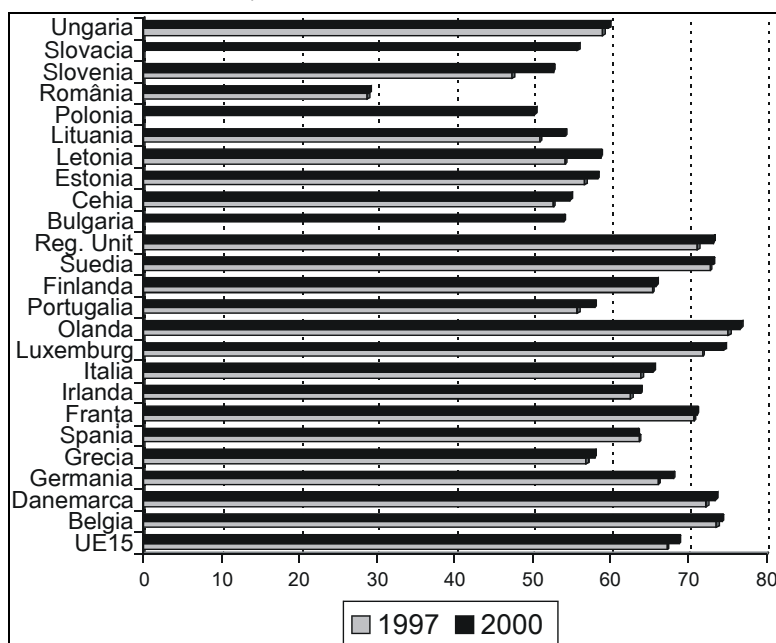
A treia constatare, populația ocupată în industrie la nivelul U.E.15 reprezenta 27,8% în 1997 și 26,9% în 2000, cu o amplitudine a diferențelor pe țări ce se înscria în 1997 între 20,9% (Olanda) și 31,2% (Germania), iar în 2000 între 20% și 30% în aceleași țări. **Țările candidate** dețin ponderi ale populației ocupate în industrie, atât în 1997, cât și în 2000, între circa 33% și 40%. Reținem, de pildă, că, în 2000, populația ocupată în industrie reprezenta 39,9% în Cehia, 37,7% în Slovenia, 37,3% în Slovacia, 34,7% în Estonia, 33,8% în Ungaria, 31,1% în Polonia. Cu **25,8%** populație ocupată în industrie în anul 2000, **România** se situa pe ultimul loc între cele 10 țări, ponderi sub 30% mai înregistrându-se doar în Letonia și Lituania.

Graficul nr. 16. Ponderea populației ocupate în industrie în U.E.15, țările membre și țări candidate, în 1997 și 2000, %

A patra constatare privește ponderea și evoluția populației ocupate în servicii. Și în acest segment există diferențe sensibile între cele două grupe de țări, pe de o parte, și între **România** și celelalte țări fie din U.E.15, fie candidate, pe de altă parte.

Graficul nr. 17. Ponderea populației ocupate în servicii în U.E.15, țările membre și țări candidate, în 1997 și 2000, %

Fără prea multe comentarii, menționăm doar că ocuparea în servicii în U.E. tinde spre 70%, în unele țări acest nivel fiind depășit (Danemarca, Germania, Luxemburg, Olanda, Suedia, Regatul Unit), tinzând spre un prag maxim de ocupare în acest sector (graficul nr.17);

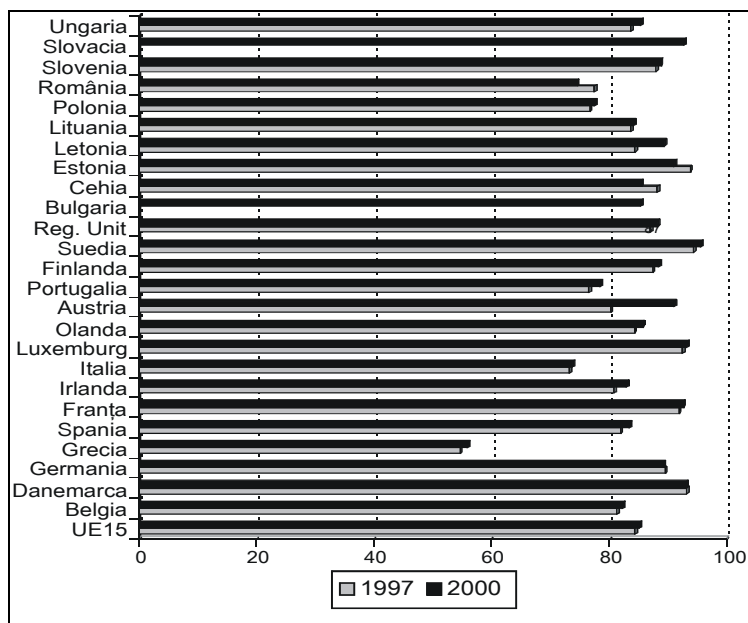
- Cu excepția României, în care populația ocupată în servicii oscilează în jurul nivelului de 29%, în toate țările candidate ocuparea în servicii depășește de regulă, în anul 2000, 54%, **Ungaria** și, într-o măsură ceva mai mică, **Estonia** și **Letonia** având chiar o pondere superioară celei realizate, în același an, de Grecia și Portugalia (59,8%, 58,3% și 58,7% față de 58%).

Prin prisma ultimelor două constatări, credem că în România atât industria, cât mai ales serviciile au încă un imens potențial de ocupare. Pentru aceasta însă este nevoie de **politici adecvate de relansare a cererii, de îmbunătățire a calității, de investiții și export de valoare adăugată, care**

permit reducerea importurilor și crearea condițiilor de echilibrare a balanței de plăți externe, de reducere a deficitului contului curent. Există potențial nepus în valoare, neglijat până la cote nepermise, de relansare cu succes pe unele segmente ale pieței serviciilor (servicii medicale, servicii turistice cu accent pe turismul cultural, servicii științifice, servicii în domeniul informațiilor și comunicațiilor etc.). Toate acestea cu caracteristici ale unor locuri de muncă de antrenare care vor modifica configurația și imaginea ocupării în România.

3.3.4. Una dintre cele mai dificile probleme cu care România se confruntă pe plan intern, dar și în procesul de integrare derivă din ponderea redusă, în permanentă scădere, a **numărului și ponderii salariaților** în totalul populației ocupate. Problema a fost abordată și în paragraful anterior; aici atragem doar atenția că, în timp ce în România salariații reprezentau în anul 2000 – în conformitate cu metodologia BIM/Eurostat – 55,3% din totalul populației ocupate, în țările membre ale U.E.15 aceștia depășeau 85%, în ușoară creștere comparativ cu 1997. În plus, în țări cum sunt: Danemarca, Franța, Luxemburg, Olanda, salariații dețin peste 90% din populația ocupată. Numai Grecia are un nivel asemănător cu cel al României (56%).

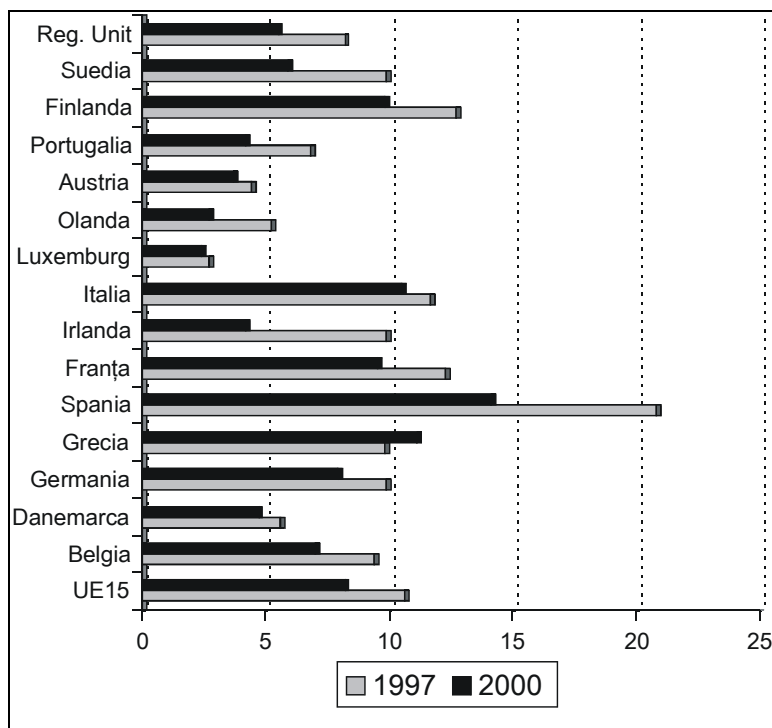
Graficul nr. 18. Ponderea salariaților în populația ocupată în U.E.15 și țările membre, în 1997 și 2000, %

Pentru România, ponderea redusă, cu tendință **neîntreruptă** de diminuare, constituie un handicap cu impact economic puternic atât în ce privește starea economică a celor care au un loc de muncă, cât și în ceea ce privește potențialul de creare a fondurilor necesare securității sociale, menținerii la cote decente, dacă nu îmbunătățite, a relațiilor intra și intergenerații. Dacă aceste tendințe se vor menține, se conturează scăderea severă în următorii ani a ratei de înlocuire a venitului prin pensie, un domeniu în care deja există enorme dezechilibre și tensiuni care afectează profund sănătatea și securitatea națiunii.

3.3.5. Numărul șomerilor a scăzut – pentru prima dată după o lungă perioadă – în 2000 față de 1997 cu peste **3700 mii de persoane**, iar **rata șomajului** cu 2,4 p.p., de la 10,6% la 8,2% (anexa nr. 21). Rate superioare mediei U.E.15 se înregistrează în: Spania (14,1%), Grecia (11,1%), Finlanda (9,8%), Franța (9,5%); rate de șomaj mult sub nivelul mediei U.E.15 se constată în țări cum sunt: Olanda (2,4%), Austria (3,7%), Irlanda (4,2%), Regatul Unit (5,5%) și Suedia (5,9%).

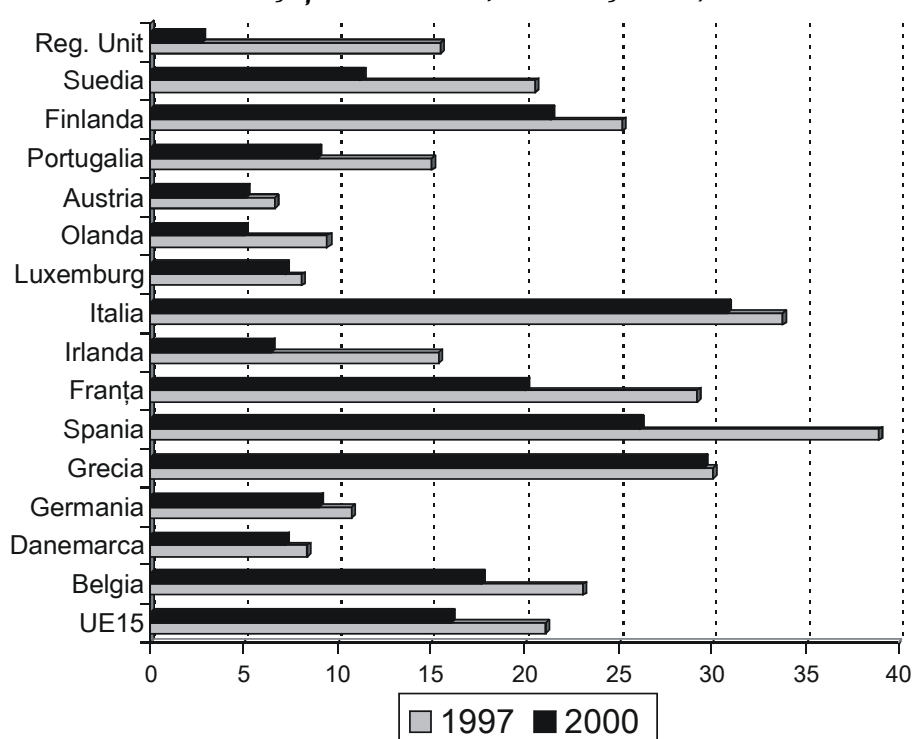
Graficul nr. 19. Rata șomajului în U.E.15 și țările membre, în anii 1997 și 2000, %

De regulă, rata de șomaj a **femeilor**, chiar dacă se înscrie pe o curbă descendentă, este **superioară** ratei de șomaj a **bărbaților**.

Tinerii în vârstă de 15–24 de ani continuă să rămână cea mai defavorizată categorie de forță de muncă pe piața muncii (anexa nr. 21). În raport cu rata medie a șomajului, cea a **tinerilor de 15–24 de ani** este, la nivelul U.E.15, de circa **2 ori mai mare**, în unele țări membre fiind cu mult mai mare: Grecia – 29,6%, Spania – 26,2%, Franța – 20,1%, Italia – 30,8%, Finlanda – 21,4%.

Graficul nr. 20. Rata de șomaj a tinerilor în vârstă de 15–24 de ani în U.E.15 și țările membre, în 1997 și 2000, %

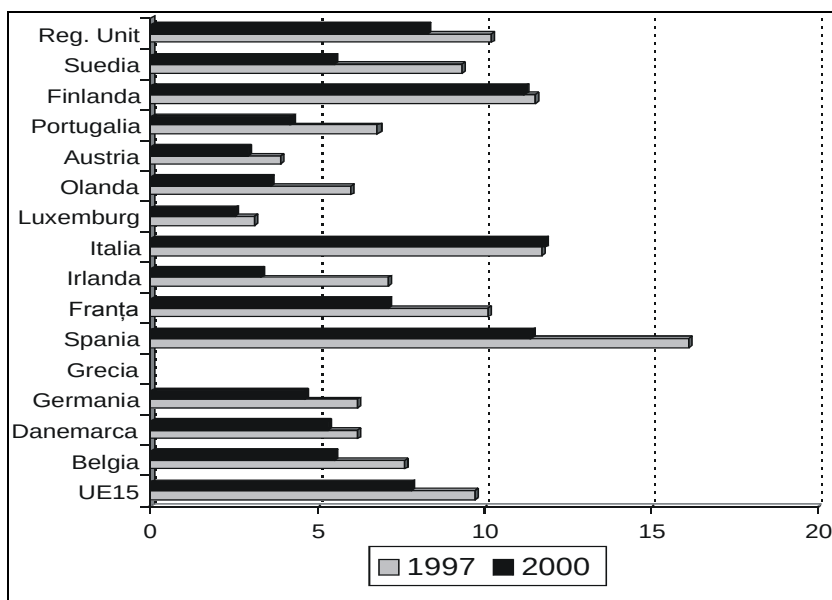
În anul 2000, ponderea tinerilor șomeri în vârstă de 15–24 de ani în totalul populației din aceeași grupă de vârstă era de 7,8% în anul 2000, în scădere față de 1997 (9,7%).

Șomajul de lungă durată (12 luni și peste), deși în scădere, continuă să fie o problemă și o preocupare majoră. Efectele economice și social-umane ale acestei forme de șomaj – cu determinări multiple – sunt deosebit de dure, inclusiv pentru țările bogate. La nivelul U.E., rata șomajului de lungă durată în

anul 2000 a fost de 3,6%, cu 1,6 p.p. mai mică decât în 1997; valori superioare mediei se constată în Danemarca (3,8%), Germania (4%), Spania (5,9%), Franța (3,8%) și Italia (6,4%).

În aceeași perioadă, 1997–2000, evoluțiile șomajului, în diferitele sale structuri, se diferențiază, cu extrem de puține excepții, de cele din țările U.E.15. Evident, aceste “divergențe” în raport cu evoluțiile din U.E. își au explicații obiective și, deopotrivă, subiective. Cele **obiective** țin de amplitudinea transformărilor induse de reformele economice în procesul de tranziție, inclusiv de cele ale pieței muncii și, nu în ultimul rând, de “presiunea” moștenirii în materie de ocupare a forței de muncă. Cele **subiective** țin de capacitatea instituțională și managerială limitată, dar variabilă de la o țară la alta, de mentalități și comportamente ale forței de muncă și ale partenerilor sociali pe piața muncii. În plus, la acestea apreciem că putem adăuga **orientările**, cel mai adesea diferite, ale U.E. și ale organizațiilor financiare internaționale – în speță, F.M.I. și B.M. – în ce privește sistemul de legături dintre dimensiunile economice și sociale ale reformelor, dintre economia reală și cea nominală, dintre așa-numita **stabilizare macroeconomică** și **ajustare structurală** și **dimensiunea umană a tranziției**.

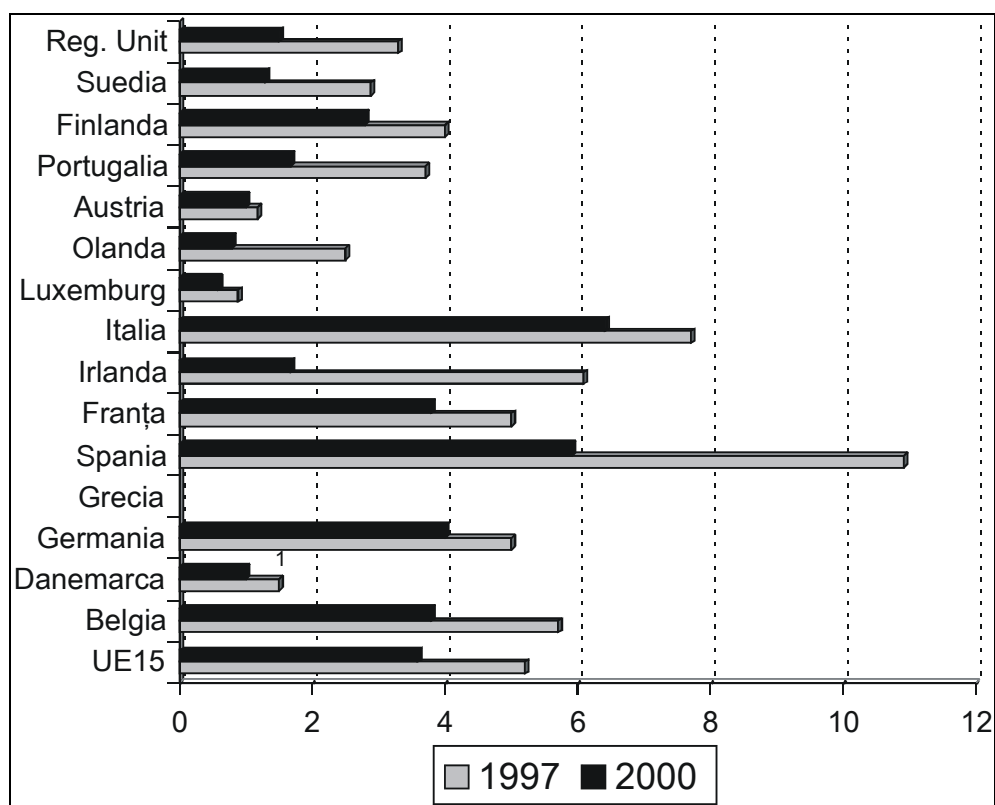
Graficul nr. 21. Ponderea șomerilor în vârstă de 15–24 de ani în totalul populației de aceeași grupă de vârstă, în U.E.15 și țările membre, în 1997 și 2000, %

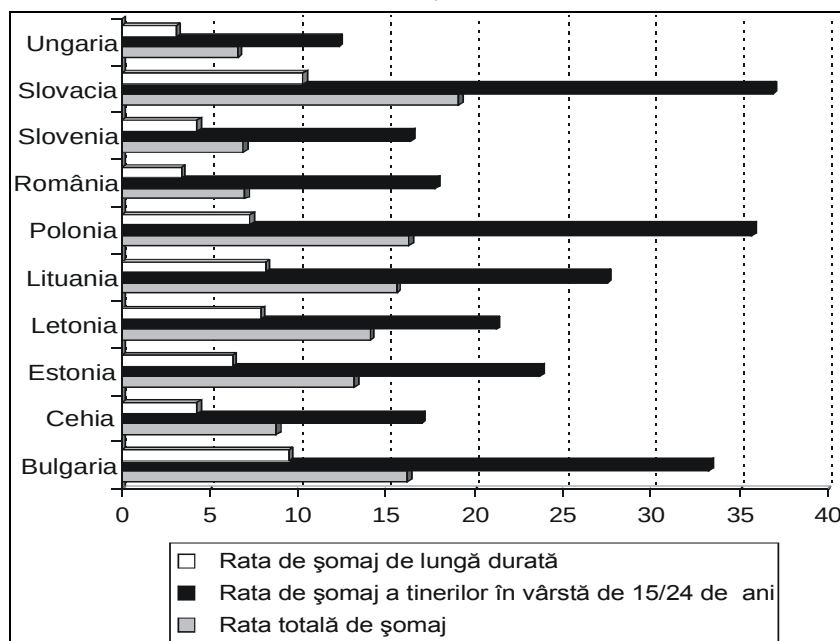
Nu de puține ori, constrângerile din optica organizațiilor financiare internaționale corecte, justificate, au creat presiuni și tensiuni economice, îngustând foarte mult marja de manevră în materie de gestiune a resurselor umane – o problemă de competență guvernamentală, de dialog și parteneriat social.

În anul 2000 față de 1997, în **toate** țările candidate, **numărul de șomeri crește**; de asemenea, cu două excepții – Letonia și Ungaria – sporește și **rata de șomaj**, având valori superioare celor din U.E.15: în anul 2000, rata totală de șomaj avea o amplitudine cuprinsă între 6,6% în Ungaria și 19,1% în Slovacia (anexa nr. 21).

Graficul nr. 22. Rata șomajului de lungă durată în U.E.15 și țările membre, în 1997 și 2000, %

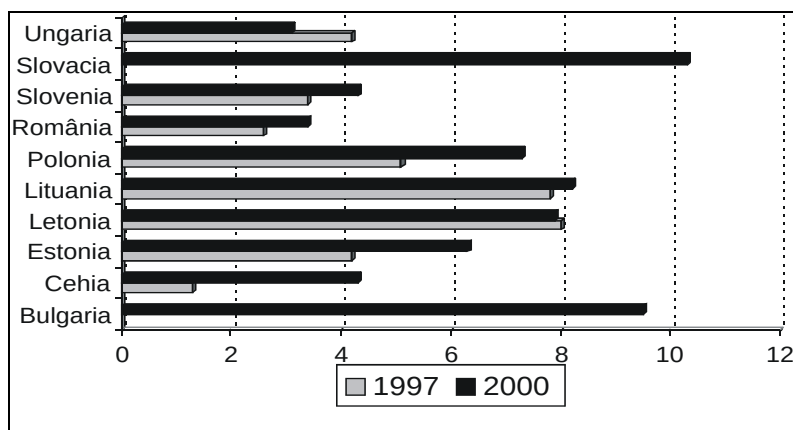
Graficul nr. 23. Rata de șomaj total, a tinerilor în vârstă de 15–24 de ani și a șomajului de lungă durată în țări candidate, în anul 2000, %

În anul 2000, **rata de șomaj a tinerilor în vârstă de 15–24 de ani**, sensibil mai mare decât în U.E.15, avea valori cuprinse între 12,3% în Ungaria (de aproape 2 ori mai mare decât rata medie), 36,9% în Slovacia, 35,7% în Polonia, 33,3% în Bulgaria, 23,7% în Estonia etc. În **România**, rata șomajului era, în același an, de 17,8%, în **creștere** cu 0,4 p.p. față de 1997 (17,4%). Privite numai în lumina acestor cifre, este evident că **țările candidate** sunt și vor fi în continuare confruntate cu o presiune puternică a tinerilor – o bună parte dintre ei intrați pentru prima dată pe piața muncii. **Prevenirea șomajului tinerilor** se conturează astfel ca una din prioritățile majore ale strategiilor și, respectiv, ale planurilor anuale de acțiune ale acestor țări.

Alături de **șomajul tinerilor**, la fel de alarmant și greu în consecințe economice și socio–umane este și **șomajul de lungă durată**. Rata ridicată a șomajului de lungă durată și ponderea mare a persoanelor care se află în șomaj de 12 luni și peste în țările candidate se impun, de asemenea, ca probleme prioritare ale pieței muncii, la care factorii implicați trebuie să caute soluții adecvate și viabile în strategiile și planurile naționale de acțiune. Altfel, șomajul de lungă durată își va intensifica “capacitatea” de deprofesionalizare, de precarizare a ocupării și veniturilor, de descurajare și, de ce nu, de “susținere” a pieței paralele a muncii, de tensiuni și disoluție socială.

Graficul nr. 24. Rata de șomaj de lungă durată în țări candidate, în anii 1997 și 2000, %

3.3.6. Și o schimbare surprinzătoare în raport cu evoluțiile de până acum. Dacă această tendință se va menține, multe din ortodoxismele în domeniul ocupării, modelului de ocupare etc. al ultimelor decenii vor fi puse în dilemă sau oricum va trebui, dacă nu în totalitate revizuite, cel puțin ajustate la noile realități.

Așa cum se apreciază în documentele U.E., pentru prima dată după 1990, numărul locurilor de muncă nou create cu timp complet a fost mai mare decât al celor cu timp parțial. Peste 63% din creșterea totală a numărului locurilor de muncă între 1997–2000 a fost deținut de sporul locurilor de muncă cu timp complet, care, în general, întrunesc în mai mare măsură caracteristici ale unor locuri de muncă durabile, de calitate.

În al doilea rând – și aceasta reprezintă, de asemenea, o tendință nouă în raport cu evoluțiile precedente – **numărul locurilor de muncă nou create cu contracte de muncă pe durată nedeterminată** depășește **numărul celor temporare**. În jur de 57%-58% din locurile de muncă cu **statut de salariat** au fost **locuri de muncă cu contracte pe durată nedeterminată** (această tendință și-a făcut loc începând din 1994, fiind accentuată după 1997, o dată cu lansarea SEO).

Concomitent, locurile de muncă cu **timp parțial** și, respectiv, cele cu contracte pe durate determinate și-au continuat dinamica ascendentă, deși creșterea acestora s-a încetinit. Astfel, în anul 2000, din numărul total al locurilor de muncă din U.E.15, 17,7% erau locuri de muncă cu timp parțial, iar 11,4% locuri de muncă cu contracte pe durată determinată. În raport cu aceste medii, aceste ponderi aveau valori care oscilau între 25% (Regatul Unit) și 8% (Spania) pentru locurile de muncă cu timp parțial, respectiv 26,7% (Spania) și 3,8% (Irlanda) pentru locurile de muncă cu contracte pe durată determinată. Dacă locurile de muncă cu **timp**

parțial sunt, în majoritate covârșitoare, ocupate de **femei** (80% din persoanele care lucrează cu timp parțial), cele **temporare** sunt preponderent ocupate de **bărbați**.

În fine, de reținut este și faptul că, pe fondul creșterii prevalente a ocupării în **servicii**, apar și semne ale sporirii ocupării în **industrie**.

În **țările candidate**, aceste ponderi sunt de regulă inferioare: 1,9% (Slovia), 16,4% (România) pentru locurile de muncă cu timp parțial și între 2,1% (Estonia) și 10,8% (Slovenia) pentru locurile de muncă cu contracte pe durată determinată.

3.3.7. Încercând, în baza informațiilor utilizate, o concluzie generală, remarcăm **două** fenomene care coabitează: pe de o parte, progrese incontestabile însoțite de tendințe noi, iar pe de alta, menținerea unor disfuncționalități, distorsiuni și constrângeri care devin obiect de preocupări prioritare în anii care vin.

Progresele sunt legate de reformele structurale ale pieței muncii, cu un triplu efect: de **dinamizare** funcțională a acestora; de **sporire a capacității de adaptabilitate** și, am spune, și **anticipare și reacție** a piețelor muncii europene la provocările incluse de schimbările mediului economic și social; de aprofundare, coerență și coordonare a politicilor economice și sociale la scară europeană și națională din perspectiva **dezvoltării umane** durabile, printr-o mai bună folosire a mecanismului ocupării forței de muncă.

Constrângerile/problemele rămase în suspensie, care necesită acțiuni coordonate în continuare, se concentrează în zone cum sunt: șomajul încă mare al tinerilor în vârstă de 15–24 de ani, asociat cu o rată/pondere încă nepermis de mare într-o Europă nouă a șomajului de lungă durată; ecarturi persistente în ce privește ocuparea, capacitatea de inserție și adaptare, egalitatea de șanse, oportunități și tratament; participare la educație și formare profesională pe tot parcursul vieții; disparități regionale; rata relativ redusă de ocupare a populației de 64 de ani și peste; apariția unor semnale din ce în ce mai puternice cu privire la existența unei penurii cantonate în anumite segmente profesionale; inegalități puternice în ce privește șansele de ocupare ale diferitelor grupuri profesionale și profesii. În ultimii 5 ani, de exemplu, potrivit aprecierilor C.E., creșterea ocupării a fost spectaculoasă (5% pe an) în profesii legate de informatică sau stimulate de procesele de globalizare a economiei, de cele de transformare a gestiunii și, nu în ultimul rând, de apariția unor noi nevoi sociale, cu șanse de dezvoltare. Aceasta ar putea deveni însă – printr-o politică înțeleaptă de educație și formare profesională – o zonă care, prin libera circulație a forței de muncă în condiții de egalitate de șanse și tratament, ar putea fi acoperită în măsură însemnată de țările candidate (atât pe piața lor internă, cât și pe piața internă a U.E.). Și, indubitabil, România ar putea să-și aducă – prin cantitate și calitate – contribuția la acest proces.

4. Perspective și riscuri

Progresele realizate de U.E. ca urmare a aplicării SEO, dar și problemele doar parțial soluționate, numeroasele constrângeri care au apărut impun în continuare, susțin experții C.E., politici macroeconomice sănătoase, o creștere economică stabilă, evoluții apropiate ale salariilor și veniturilor, reforme structurale compatibile cu orientările majore de politică economică, completarea, combinarea și rafinarea Directivelor C.E. pentru SEO, ca și a recomandărilor pe țări.

Examinarea, după doi ani și jumătate de aplicare a SEO, a rezultatelor obținute a condus la concluzia **menținerii celor patru piloni** (inserție profesională, spirit antreprenorial, adaptabilitate, egalitate de șanse). Structura SEO pe 4 piloni și-a dovedit valoarea și nu trebuie modificată înainte de încheierea ciclului de 5 ani (2002). Dar, ca urmare a Summit-ului de la Lisabona, noile orientări au fost încorporate în liniile directoare pentru anul 2001. Accentul principal introdus la Lisabona constă în "...adoptarea unei strategii globale în materie de ocupare, de reformă economică și coeziune socială în cadrul societății bazate pe cunoștințe și în angajamentul de restabilire a condițiilor ocupării depline" (*Décision du Conseil sur les lignes directrices de l'emploi des Etats membres en 2001*). Comisia a optat pentru introducerea **caracterului orizontal**, care vizează concomitent **obiectivul general** (ocuparea deplină în 2010) și **fundamentele instituționale** ale strategiei. Această orientare delimitează de o manieră mai precisă rolurile diferiților factori implicați și ia în considerare necesitatea continuării eforturilor de definire a obiectivelor și metodelor de evaluare comparativă, inclusiv sistemul informațional.

În al doilea rând, caracterul orizontal al SEO vizează încă **două aspecte apreciate drept esențiale**. Primul dintre acestea – subliniat cu deosebire de către Consiliul European de la Santa Maria de Feira – se referă la sporirea **rolului, implicării și responsabilizării partenerilor sociali** în aplicarea liniilor directive în zona lor de competență. Al doilea privește **educația și formarea profesională pe parcursul întregii vieți**, subliniată cu deosebire în concluziile Summit-ului de la Lisabona. Acest aspect are o relevanță aparte pentru pilonul "inserție profesională și capacitate de adaptare", fără a subestima importanța sa și pentru ceilalți doi piloni ai SEO.

4.1. Directivele CE privind SEO pe anul 2001

Pilonul I. Ameliorarea capacității de inserție profesională:

- combaterea șomajului tinerilor și prevenirea șomajului de lungă durată;

- o abordare mai favorabilă ocupării: prestații, impozite și taxe, sisteme de formare profesională;
- o politică performantă de prelungire a vieții active;
- dezvoltarea competențelor pentru noua piață a muncii în procesul de educație și formare profesională pe parcursul întregii vieți. Acesta este considerat factorul cheie pentru dezvoltarea noii economii bazate pe cunoștințe, pe tehnologia informațiilor și comunicațiilor, ameliorarea calitativă și cantitativă a ocupării forței de muncă;
- politici active destinate plasamentului în muncă, prevenirii și eliminării locurilor înguste deja apărute;
- lupta împotriva discriminării și promovarea integrării sociale prin lărgirea accesului la educație și la ocupare.

Pilonul II. Dezvoltarea spiritului antreprenorial și crearea de noi locuri de muncă:

- noi oportunități de ocupare în societatea bazată pe cunoștințe și în servicii; imperativul exploatarea tuturor posibilităților potențiale de creare de locuri de muncă, al mobilizării surselor de creație ale noii economii, inclusiv în domeniul serviciilor tradiționale, productive și personale, cât și ale protecției mediului;
- acțiuni locale pentru ocupare, inclusiv întărirea parteneriatului social la acest nivel;
- reforme fiscale în favoarea ocupării și formării, analiza impactului fiscalității asupra ocupării; un sistem fiscal mai favorabil ocupării, prin **ușurarea fiscalității și prelevărilor obligatorii asupra muncii; sporirea investiției în resursele umane.**

Pilonul III. Încurajarea adaptabilității întreprinderilor și salariaților:

- modernizarea organizării muncii – stabilirea unui parteneriat durabil în acest sens, prin acorduri speciale privind variatele aspecte ale organizării muncii; ameliorarea calității vieții de muncă;
- susținerea capacității de adaptare în întreprinderi, în procesul educației și formării pe parcursul întregii vieți; acorduri cu partenerii sociali pe probleme majore ale educației și formării pentru a amplifica capacitatea de adaptare și inovare; condiții pentru a oferi fiecărui lucrător șansa de a-și însuși cultura societății informaționale până în anul 2003; identificarea și diseminarea celor mai bune practici în domeniul educației și formării.

Pilonul IV. Întărirea politicilor egalității de șanse între femei și bărbați

Realizarea obiectivului egalității de șanse între femei și bărbați – în conformitate cu concluziile Summit-ului de la Lisabona – necesită, pe de o parte,

intensificarea eforturilor fiecărui stat membru, iar pe de altă parte, acțiuni concertate în ce privește condițiile care influențează comportamentul pe piața muncii al femeilor și bărbaților. Practic, acestea se regăsesc transversal în cei patru piloni ai SEO.

Principalele **linii de acțiune** se referă la:

- “atacul” coordonat împotriva discriminării între bărbați și femei, cu deosebire în anumite sectoare și profesii în care inegalitățile sunt frapante;
- concilierea vieții profesionale cu viața de familie, prin implicarea și asumarea de responsabilități deopotrivă de către femei și bărbați; facilitarea reintegrării în activitate după o perioadă de absență de pe piața muncii; servicii de calitate pentru realizarea unor sarcini familiale; suprimarea progresivă a obstacolelor care frânează reintegrarea în activitate.

4.2. Posibile riscuri

Deși, din perspectiva ocupării, rezultatele sunt, după aproape trei ani ai drumului parcurs, încurajatoare, există însă, în raport cu **obiectivul final** și cu **directivile U.E.**, o serie de riscuri. Acestea sunt de natură diferită și pot conduce la abateri sau derapaje în raport cu țintele urmărite.

În **primul** rând, se manifestă inegalități, explicabile până la un anumit punct, în aplicarea celor patru piloni la nivelul U.E. și al țărilor membre, după cum există diferențe de la o țară la alta în stabilirea priorităților, a mijloacelor de acțiune aferente fiecărui pilon. În mod cert, principalul mecanism de susținere a politicilor active rămâne **serviciul de ocupare**, în primul rând **serviciul public de ocupare** care dispune de instituții și structuri operaționale. De aici, un prim factor de risc cu caracter politic, și anume: **acela de a considera că problematica ocupării și programele de ocupare intră doar în sfera de competență a ministerelor muncii**, ceea ce este nu numai fals, ci și dăunător, deoarece **ocuparea forței de muncă, cu toate efectele ei benefice**, impune o **strategie integrată** care angajează responsabilitatea întregului guvern, a parlamentului și a tuturor partidelor. Este necesar deci ca în fiecare moment să existe **voință și acțiune politică coordonate, ale parteneriatului și sindicatelor, cooperare intra și interguvernamentală, parteneriat cu societatea civilă în favoarea creșterii economice, a ocupării și a prevenirii șomajului**.

În **al doilea** rând, există un risc **economic și financiar** care poate bloca sau întârzia aplicarea SEO. Avem în vedere, concomitent, unda de șoc pe care încetinirea creșterii economice în S.U.A., schimbările în politica S.U.A. induse de ultimele evenimente teroriste, dezechilibrele de pe piețele financiare – cele mai globalizate – pot afecta, în sensul reducerii, rata de creștere economică la nivelul mondial, inclusiv în U.E., reformele structurale. Într-un asemenea context, evident soluționarea problemelor care fac obiectul SEO și al PAN va fi cel puțin întârziată. Și aceasta cu atât mai mult cu cât este dificil de a împăca ob-

iectivele ocupării cu restricțiile echilibrelor bugetare și cu cele structurale. Dar, fără rezolvarea corespunzătoare și corelată a acestor probleme, nu se poate înainta cu viteza dorită și atinge rezultatele scontate.

În **al treilea** rând, chiar dacă condițiile favorabile creșterii ocupării din perioada 1998–2000 se vor menține sau chiar îmbunătăți (puțin probabil, însă), U.E. trebuie să facă față provocărilor noii economii, să recupereze decalajul față de S.U.A. și Japonia în acest segment cheie al dezvoltării contemporane. Or, "...totuși, condițiile unei tranziții reușite spre o economie bazată pe cunoaștere nu sunt în nici un caz întrunite în U.E. și întârzierile ar putea fi înregistrate în ce privește un număr important de avantaje potențiale dacă realizările la nivelul reformelor economice și structurale nu se vor accelera" (*Rapport conjoint sur l'emploi 2000*, C.E., Bruxelles, 2000).

În **al patrulea** rând, din varii motive, mai ales dacă mediul economic va avea de suferit, există riscul real al unor **încordări în funcționalitatea relațiilor de parteneriat social**, în angajarea fermă a partenerilor sociali pe linia aplicării directivelor SEO, a susținerii sale în cele mai diversificate forme, a reformelor piețelor muncii aflate în diverse stadii de realizare. Probabil că cel mai important **centru de interes și presiune în acest caz va fi reforma sistemelor de impozitare, în general, a forței de muncă, de indemnizare a șomerilor în special.**

În **al cincilea** rând, unele riscuri pot rezulta din diferențele dintre capacitatea/voința **organelor locale** de a se implica în crearea locurilor de muncă la nivel local, în folosirea înțeleaptă a fondurilor destinate acestui scop.

În **al șaselea** rând, există probleme de creare/funcționare a unui sistem unic de înregistrare, monitorizare, evaluare a măsurilor din SEO și PAN. Această necesitate înțeleasă este destul de departe de a se regăsi într-un sistem informațional coerent și funcțional, la nivel U.E., în fiecare din țările membre și, într-o perspectivă nu prea îndepărtată, în cele candidate. Existența unui asemenea sistem de indicatori, construit pe baze conceptual–metodologice unitare, este extrem de importantă pentru **noua politică a ocupării în U.E.**, concepută ca o componentă a **Modelului social european**, a cărui esență rezidă, în ultimă instanță, în **coeziune economică și socială, în concertarea, prin politici și mecanisme adecvate, a acestor două dimensiuni, dincolo de orice opțiune/doctrină politică.**

Fără îndoială, aceste riscuri vizează și țările candidate care sunt într-o fază mai puțin avansată de elaborare a SEO și a PNA. Constrângerile economice, financiare și fiscale amintite acționează cu forță mai mare în multe dintre aceste țări, între care și România, putând antrena distorsiuni majore.

4.3. În loc de concluzii: o nouă filosofie și noi instrumente de susținere a ocupării forței de muncă

4.3.1. Cu circa o jumătate de an în urmă, cu prilejul lansării acțiunii pentru PNO în România, realizat cu asistența Olandei și Germaniei, ambasadorul Olandei în țara noastră, Pieter Jan Wolthers, remarcă, cu multă îndreptățire, următoarele: "...cel mai sigur mod de îmbogățire (prosperitate, n.n.) este asigurarea unui loc de muncă, și nu corupția, criminalitatea sau jocurile de noroc, inclusiv loto... E păcat să vedem că resursele umane din România, cea mai mare bogăție naturală a ei, nu găsesc unde să muncească pentru țara lor".

Pentru România – țară candidată la U.E. – ocuparea, cu efectele ei multiple asupra securității individului, familiei sale și societății, este o necesitate de prim ordin, dictată deopotrivă de factori interni (starea și dinamica economiei, a reformelor economice, potențialul uman al României – a doua țară ca mărime din spațiul central și est-european etc.) și externi (exigențele și costurile aderării la U.E.). În ultimă analiză, acestea impun gestionarea corespunzătoare, într-o viziune strategică integrată, a resurselor umane, într-un cuvânt, **încurajarea muncii**, sporirea venitului și securității sociale prin muncă, și nu prin "acceptarea statutului de șomer" în condiții de protecție socială fragilă sau ale muncii la negru.

Orientările mai recente (2001) privind politicile pieței muncii vizează consolidarea **componentei active** inclusiv printr-o mai bună gestionare și monitorizare a programelor de ocupare, prevenire și combatere a șomajului. A face efectiv din **ocuparea forței de muncă, prevenirea și combaterea șomajului** o prioritate a reformei economice și sociale articulată cu celelalte componente răspunde atât nevoilor interne de valorificare a celui mai abundent factor de producție – forța de muncă – cât și unor cerințe care derivă din preluarea, transpunerea și aplicarea acquis-ului comunitar în procesul de pregătire a integrării în U.E.

Dacă previziunile se vor dovedi corecte și/sau va exista voința politică de realizare a lor, anul 2001 va marca o schimbare de concepție și practică în ce privește încurajarea ocupării forței de muncă. Esența acestei schimbări rezidă în deplasarea accentuată **de la măsuri pasive spre cele active**, în promovarea prin variate politici, mecanisme și dispozitive de gestionare a pieței muncii capabile să stimuleze **căutarea activă a unui loc de muncă** și, concomitent, **munca performantă, competitivă**.

Totodată, și aceasta este esențial pentru România, nevoia articulării componentelor reformelor și a mecanismelor de realizare a acestora este mai actuală mai mult decât oricând înainte. Și aceasta, cu atât mai mult cu cât în plan pragmatic, al acțiunii concrete, câștigă teren, devenind perenă, ideea potrivit căreia ocuparea forței de muncă nu mai este, dacă a fost vreodată în mod real, doar o **problemă a pieței muncii**, ci una a tuturor piețelor. Ca atare, ocu-

parea forței de muncă – în măsura în care este acceptată și tratată ca prioritate – nu se poate realiza în condiții optime fără creștere economică și structuri economice sănătoase, eficiente, fără macrostabilitate și coerență structurală, fără echilibru în interiorul mixului de politici economice, educațional–formative, sociale. Altfel nu se poate ieși din **cercul vicios** al “ocupării forței de muncă versus competitivitate”, cu efectele lui turbulente asupra economiei și societății. Susținerea ocupării forței de muncă printr-o nouă abordare strategică și tactică, crearea unei structuri compatibile cu cea din țările membre ale U.E., reducerea în perspectivă a decalajelor **nu mai pot** fi neglijate sau marginalizate. Nu se pot sacrifica, credem, interese și obiective de perspectivă, în favoarea unora cu rază scurtă de acțiune, de cele mai multe ori contraproductive, cu efecte negative, cu costuri sociale ridicate, de durată.

4.3.2. Principalele obiective și priorități ale ocupării forței de muncă pe termen lung, la orizont 2010/2011, pot fi sintetizate astfel:

- sporirea ratei de ocupare a populației în vârstă de muncă de la 55% în 2000 la 68%-70% (apropiat de nivelul pe care și-l propune U.E. pentru 2010); o rată a șomajului care ar putea evolua de la 10%-11% în anii 2001/2002 la 7%-8% în 2004 și, respectiv, 5%-6% în 2010/2011;
- prevenirea, prin crearea unei piețe tranzitionale de la școală la activitate, a șomajului tinerilor;
- ameliorarea puternică a structurii ocupării forței de muncă: de la **desincronizări și asimetrii** spre **convergență** a structurii ocupaționale; reducerea și întinerirea populației ocupate în **agricultură**, concomitent cu **diversificarea** activităților din mediul rural; stabilizarea și stabilitatea relativă a populației ocupate în **sectorul secundar** și eficientizarea ocupării în acest sector vital pentru asigurarea condițiilor absolut necesare dezvoltării sustenabile (structuri sectoriale eficiente, locuri de muncă durabile, securitatea venitului din muncă, autoprotecție etc.); crearea condițiilor minim necesare pentru sporirea **durabilă** a ocupării în **sectorul de servicii**, cu accent pe activitățile de înaltă tehnicitate și complexitate care asigură crearea de **locuri de muncă de antrenare**, performante și eficiente, limitează emigrarea forței de muncă înalt calificate și încurajează reîntoarcerea celor care studiază în străinătate;
- limitarea, prin politici corecte de salarii și venituri, prin politici fiscale atractive, prin crearea unui mediu prielnic și predictiv pentru dezvoltarea afacerilor, deopotrivă a proceselor accentuate de segmentare/polarizare pe piața muncii, ca și a piețelor paralele ale muncii;
- egalitate de oportunități și tratament; urmărirea mai atentă și combaterea unor fenomene de discriminare, de încălcare a acestui principiu fundamental al creării Europei sociale;
- consolidarea progreselor în domeniul **educației și formării profesionale inițiale și continue**, relansarea cererii economice și sociale de educa-

ție; legături funcționale între evoluția pieței muncii, a cererii de calificări și oferta sistemului de EFPC;

- limitarea proporțiilor și reducerea șomajului de lungă durată;
- atenuarea disparităților regionale/teritoriale în ce privește rata de ocupare, de șomaj, nivelul veniturilor etc.;
- asigurarea unui raport funcțional, benefic, între **internalizarea** unor costuri induse de gestionarea ocupării și șomajului (de pildă **importul de șomaj**) și, respectiv, **externalizarea** altor costuri și/sau beneficii generate de libera circulație a forței de muncă, transferul – prin migrație legală/illegală, prin acorduri bilaterale – de competențe, cooperare internațională etc.

4.3.3. În deplin consens cu **orientările U.E.** în materie de ocupare a forței de muncă, instrumentul principal de punere în operă devine **Planul național de acțiune multianual**. Prevederile acestuia, în fiecare etapă, ținând seamă de prioritățile naționale, trebuie să fie compatibile cu Directivele U.E. pentru SEO. În plus, să țină seamă de **recomandările anuale** ale C.E. adresate fiecărei țări. Țările candidate, între care și **România**, se află în curs de elaborare a acestor PNO. Ca atare, apreciem că, valorificând inteligent șansa oferită de U.E., minimizând costurile și maximizând beneficiile, cuvintele cheie ale unui asemenea PNA sunt: **capacitatea sporită de ocupare, inserție profesională și în activitate; prevenire a distorsiunilor majore; articulare a mixului de politici; mobilitate/adaptabilitate/flexibilitate; coerență/coordonare; monitorizare și evaluare**. Iar premisa esențială rezidă în asigurarea pe termen lung a unui ritm de creștere economică relativ înalt (mai înalt decât media U.E.) concomitent cu accentuarea ajustărilor structurale din economie, sporirea performanțelor economice, a competitivității și veniturilor. Se pare că, pornind de la propriile noastre condiții, trebuie să învățăm să folosim și să protejăm mai bine cea mai importantă resursă a țării, să obturăm canalele de irosire a capitalului uman.

PNAO va fi construit pe cei patru piloni ai SEO: îmbunătățirea capacității de angajare și ocupare, dezvoltarea spiritului antreprenorial și crearea de noi locuri de muncă, sporirea capacității de adaptabilitate a întreprinderilor și lucrătorilor, consolidarea egalității de șanse între femei și bărbați. Concomitent, practic, pentru fiecare pilon se va urmări și soluționarea unor probleme de tipul legislativ-instituțional, al capacității de implementare a PNO la nivel național și local, parteneriat social, training pentru implementarea acțiunilor finanțate din Fondul social european.

Așa cum se exprima domnul **Fotiadis**, reprezentant al delegației U.E. în România (până nu demult), acest plan: “va reprezenta principalul instrument al politicii sociale care va ajuta România în rezolvarea problemelor pieței muncii într-un mod organizat”. Altfel spus, va ajuta la crearea cadrului legislativ și administrativ, pe baza modelelor practicate în U.E.

Corespunzător liniilor obiective ale SEO pentru anul 2001, **obiectivele orizontale** vizează crearea condițiilor propice ocupării depline într-o societate bazată pe cunoștințe și inovație. Acest obiectiv major al politicii de ocupare a U.E. este susținut de măsuri și recomandări adecvate fiecărui pilon. Ca atare, în formule concentrate și adaptate trebuie să se regăsească și (în) cei patru piloni ai PNA din România. La unele din acestea ne vom referi în continuare, cu sublinierea că nu putem acoperi aria vastă a complicatei și controversatei problematice a ocupării și șomajului în România. Vom încerca o grupare a acestora pe cei patru piloni ai SEO, respectiv ai PNAO.

Pilonul I. Sporirea capacității de ocupare, de inserție și reinserție profesională

a) Reconsiderarea concepției/abordării ocupării forței de muncă. În acest sens, este nevoie de acțiuni în direcția:

- perfecționării legislației muncii, înainte de toate a legii privind protecția socială a șomerilor și reintegrarea lor profesională;
- revederea sistemului de indemnizare, astfel încât să încurajeze căutarea activă a unui loc de muncă, cu respectarea principiilor solidarității, asigurării și echității;
- relație funcțională și stimulativă între performanță și remunerare, astfel încât să fie susținută motivația pentru muncă;
- revizuirea **fiscalității** asupra **salarilor și muncii**, astfel încât costul ridicat al muncii pe seama elementelor indirecte (a tot felul de contribuții și fonduri speciale) să nu mai descurajeze ocuparea forței de muncă, crearea de noi locuri de muncă, funcționarea pieței muncii, limitarea frontierei de acțiune ale acestui mecanism neproductiv, antieconomic și social de încurajare a muncii la negru, a evaziunii fiscale etc.;
- încurajarea reîntoarcerii la muncă după o întrerupere;
- sporirea puternică a măsurilor active, atât sub aspectul fondurilor destinate în acest scop, cât și al zonei de acoperire a celor care intră sub incidența acestor măsuri (U.E. își propune, la nivel mediu, o proporție de 20%);

b) Politică de încurajare a prelungirii vieții active, stopare/limitare a fenomenului de retragere prematură de pe piața muncii:

- sporirea capacității de muncă și adaptare a lucrătorilor în vârstă, prin punerea în operă de acțiuni de încurajare a perfecționării calificării lor; promovarea unor formule variate de amenajare a timpului de lucru, valorificarea potențialului productiv al persoanelor în vârstă prin acțiuni de neîngrădire a participării lor la muncă;
- un acces suficient de larg al categoriilor mai înaintate de vârstă la formarea profesională complementară, ceea ce ar conduce la egalizarea șanselor acestei categorii pe piața muncii. Aceasta implică și schimbarea

mentalității forței de muncă vârstnice, o mai mare deschidere spre mobilitate profesională și chiar sectorială/teritorială a acestora;

- sub aspect **legislativ**, se cer reglementări care să încurajeze participarea la muncă, și nu acceptarea, mai mult sau mai puțin “liber consimțită”, a șomajului voluntar (prin plăți compensatorii, de pildă), care nu favorizează ocuparea, fie cu statut de salariat, fie în activități independente. Dimpotrivă, devine sursa de **descurajare** și de conflict social. Iar așa-zisa protecție socială este fragilă, nesustenabilă, alimentând extinderea sărăciei;

c) *Dezvoltarea competențelor pentru noua piață a muncii, aflată în proces de restructurare și dezvoltare, oricum, o piață probabil mult mai dinamică, competitivă, în care securitatea ocupării și mobilitatea se armonizează.*

În acest context, **educația și formarea profesională continuă, pe parcursul întregii vieți este factor cheie**, decisiv pentru succesul ansamblului de măsuri necesare a fi luate în acest domeniu. Dezvoltarea noii economii bazate pe cunoștințe, tehnologia informațiilor și comunicațiilor nu poate fi realizată fără crearea la nivel **de masă a competențelor necesare**, inclusiv a celor metodologice, participativ–contribuționale și sociale: “Valorizarea forței de muncă apte de a fi ocupată presupune înarmarea persoanelor cu capacitatea de a accede la avantajele societății bazate pe cunoaștere și a culege fructele acesteia, de a acționa asupra deficitului de calificări, de a preveni eroziunea calificărilor datorită șomajului, nonparticiparea și excluderea pe parcursul întregii vieți” (*Lignes directrices pour l’emploi en 2001*).

Din această perspectivă este necesar a fi întreprinse măsuri vizând:

- evaluarea reformelor din domeniul învățământului (preuniversitar, tehnic–profesional, superior) în vederea identificării **punctelor forte** care va trebui menținute și întărite și, respectiv, a **celor slabe** care necesită corecturi și adaptări la noile cerințe derivând atât din nevoi naționale, cât și din nevoi legate de compatibilizarea cu sistemele și reformele din U.E. Într-un cuvânt, școala românească ar trebui să reintre pe o traiectorie pozitivă, ocupând poziția de **prioritate națională efectivă** pe care o merită. Și aceasta, cu atât mai mult cu cât România ar putea fi – dacă-și valorifică potențialul de care dispune – exportatoare de **servicii de educație și formare profesională** în domenii cheie, competitive;
- echilibru între diversele componente ale conținuturilor învățământului (curriculum), cu accent pe cunoștințe cheie – tehnologic, informativ/comunicare, limbi străine – utile pe piața muncii, dar și pentru învățarea pe tot parcursul vieții;
- eradicarea surselor de alimentare (prin necuprindere în învățământ a circa 5% din numărul copiilor de vârstă școlară) a analfabetismului;

- reducerea abandonului școlar, cu deosebire în învățământul preuniversitar;
 - sporirea ratei de pasaj din învățământul obligatoriu (9 ani) în învățământul secundar;
 - revigorarea, prin sprijin substanțial, a învățământului din mediul rural;
 - crearea unor condiții favorabile pentru trecerea fără mari dificultăți **de la școală la viața activă** (o a doua șansă, calificări cheie și chiar organizarea unei așa-numite “piețe tranzitionale a muncii”, încurajarea – prin diverse mecanisme fiscale și de creditare a agenților economici – a angajării absolvenților, reglementarea juridică, pe baze contractuale, a practicii elevilor și studenților etc.);
 - crearea condițiilor – financiare, materiale, umane – care facilitează accesul adulților la programe/stagii de formare continuă. O mai clară delimitare a competențelor și răspunderilor factorilor implicați, **întărirea parteneriatului social, participare și management adecvat la nivel local** astfel încât să fie satisfăcute, înainte de toate, nevoile comunităților locale, atât în domeniul economic, cât și în cel social;
 - dotarea cu mijloace informatice moderne, lărgirea accesului la Internet și la resursele multimedia;
 - folosirea mai bună în interiorul diferitelor categorii de populație activă a oportunităților oferite de programele de asistență internațională (Socrates, Leonardo da Vinci, RICOP, PHARE 2001 ș.a.);
- d) *O mai bună inserție profesională a tinerilor în vârstă de 15–24 de ani și reinserție a șomerilor de lungă durată:*
- punerea în acțiune a unor **strategii cu caracter preventiv**: identificarea în timp util a nevoilor de forță de muncă, a aspirațiilor individuale și concilierea acestora astfel încât creșterea șomajului să fie limitată și/sau prevenită;
 - reglementări juridice compatibile cu cerințele inserției profesionale rapide și eficiente;
- e) *Un accent incomparabil mai mare pe măsuri active de ocupare, în vederea:*
- stimulării reale a interesului pentru căutarea activă a unui loc de muncă, schimbării mentalităților și comportamentelor;
 - prevenirii fenomenelor de excludere socială;
 - prevenirii deficitelor, locurilor înguste în ce privește anumite calificări și/sau competențe;
Realizarea acestor deziderate implică:
 - îmbunătățirea serviciilor de **identificare/studiere a locurilor de muncă disponibile, de mediere și plasare**. Dar activitatea de calitate în acest domeniu necesită sporirea numărului de personal care-și desfășoară ac-

tivitatea în astfel de servicii și îmbunătățirea pregătirii lor profesionale, înarmarea cu competențele necesare;

- politici speciale de orientare și consiliere profesională pentru evitarea deficitului/excedentului de calificări pe piața muncii;
- politici de creare de locuri de muncă **attractive, durabile, competitive și recompensatorii** pentru forța de muncă de înaltă calificare, prevenind astfel, în bună măsură, **migrația** acestora sau asigurând reîntoarcerea în țară a tinerilor care studiază în străinătate;
- evitarea ca prin “inginerii juridice” să se creeze o imagine deformată, ne-reală asupra ocupării;

f) Măsuri susținute împotriva discriminării pe piața muncii, promovarea integrării sociale prin ocuparea forței de muncă.

Pilonul II. Dezvoltarea spiritului antreprenorial și crearea de locuri de muncă

În acest scop, un accent aparte este necesar să se pună concomitent pe: crearea de locuri de muncă durabile de calitate, dezvoltarea IMM-urilor și a microafacerilor, formarea managerilor, combaterea muncii la negru etc.

- reducerea obstacolelor, cele mai multe birocratice, de creare de noi întreprinderi, de inițiere a unor microafaceri. De asemenea, este nevoie de mai multă **operativitate** și focalizarea, cu adevărat, pe domenii/probleme cheie, fundamentale în managementul și aplicarea programelor de asistență internațională care vizează reconversia profesională;
- reexaminarea legislației fiscale cu privire la sarcinile salariale și nonsalariale, precum și a celei privind protecția și asistența socială. Un raport optim între costul direct al forței de muncă, în speță cel salarial legat de performanță, și cheltuielile indirecte, care majorează nepermis de mult costul muncii și descurajează ocuparea;
- condiții pentru atragerea unei părți a forței de muncă din activitățile informale în cele formale (se apreciază, în prezent, că circa 1,2 milioane de persoane lucrează la negru, fără contract de muncă);
- identificarea sectoarelor/activităților care dispun de potențial real și durabil de creare de locuri de muncă în condiții de competitivitate. Este vorba de activități agricole, industriale, de servicii pentru producție și populație, inclusiv servicii sociale;
- accent sporit pe **acțiuni de ocupare la nivel local și regional**, pe baza studierii nevoilor locale de forță de muncă și de calificări, a orientării formării profesionale în concordanță cu acestea, a activizării parteneriatului. Elaborarea, la nivelul celor 8 regiuni de dezvoltare, iar în acest cadru, la nivelul diverselor localități și chiar bazine de ocupare, a unor planuri de acțiune pentru ocupare ar putea fi o întreprindere benefică.

Pilonul III. Încurajarea/promovarea adaptabilității întreprinderilor și a lucrătorilor

Din rațiuni derivând mai ales din starea economică a întreprinderilor, din calitatea managementului firmelor cu capital majoritar de stat, dar nu numai, preocupările pentru promovarea schimbării și adaptabilității au fost neglijate sau au ocupat o pondere extrem de redusă. Comportamentul celei mai mari părți a firmelor, pentru o bună bucată de timp, a fost unul de **supraviețuire**, iar cel al lucrătorilor a rămas în bună măsură dependent de vechiul model de ocupare a forței de muncă. Nici **sindicatelor** și nici **patronatele** nu au acordat, în fapt, atenția necesară dezvoltării adaptabilității firmelor și lucrătorilor la provocările și schimbările din mediul economic și social.

Aceste comportamente, pe măsură ce s-au cronicizat, au devenit **frâne** ale unei evoluții economice sănătoase, competitive, asiguratoare de locuri de muncă și venituri. De aceea, **promovarea mobilității companiilor și lucrătorilor în pas cu dinamica piețelor** trebuie să devină pilon important al PNA. Principalele direcții de acțiune ar putea fi următoarele:

- modernizarea organizării muncii și a diverselor forme de muncă prin mecanismul **negocierii și încheierii de acorduri între partenerii sociali** (la nivel național, sectorial, regional, de firmă). Este vorba de acorduri cuprinzătoare, integrate, care includ simultan problematica economică și tehnologică, cu impactul ei asupra organizării/amenajării timpului de muncă, a formelor de muncă, a echilibrului necesar între flexibilitatea ocupării și securitatea economică și socială a lucrătorului și întreprinderii;
- ameliorarea reglementărilor juridice în domeniu și consolidarea instituțională a funcționării instituțiilor pieței muncii abilitate cu răspunderi în acest domeniu;
- supravegherea aplicării corecte a legislației muncii;
- susținerea adaptabilității prin educație și formare de-a lungul întregii vieți, promovarea sistemului de acorduri de parteneriat în acest scop.

Pilonul IV. Dezvoltarea și promovarea unor politici de egalitate a șanselor între femei și bărbați

a) Integrarea egalității șanselor între bărbați și femei în politica economică și socială națională:

- organisme specializate în probleme de egalitate a șanselor (în prezent, în România, în cadrul MMSS există o direcție de "egalitate a șanselor";
- analize periodice și proceduri de evaluare a modului de aplicare/realizare a PNO pentru bărbați și femei;
- perfecționarea sistemului informatic–statistic cu privire la egalitatea de șanse;

b) Combaterea discriminării între bărbați și femei:

- reducerea ecartului în ce privește oportunitățile de ocupare, tratamentul egal, nivelul salariului pentru o muncă de valoare egală, în general în ce privește **situația femeii atât pe piața muncii**, cât și în activitățile de familie, comunitare ș.a;
- măsuri în direcția reprezentării mai echilibrate a femeilor și bărbaților în diverse sectoare și/sau profesii, ca și în funcții de execuție și conducere;
- egalitate de remunerare: aplicarea principiului “la muncă de valoare egală, salariu (venit) egal”;

c) Concilierea vieții profesionale cu viața de familie. Acesta este un domeniu în care – în ciuda acțiunilor întreprinse, inclusiv în plan legislativ – inegalitățile se mențin importante, iar șansele de reducere a lor pe termen scurt și mediu sunt modeste. Reușitele sunt dependente de factori economici, socio-culturali și educaționali–formativi, comportamentali, religioși, tradiționali etc. Ca atare, direcțiile de acțiune pentru concilierea celor două componente majore ale vieții adultului sunt:

- măsuri și politici de sprijinire a familiei, de dezvoltare a unor servicii sociale în slujba familiei. Este vorba de servicii de **calitate** și, în același timp, cât mai larg **accesibile** din punctul de vedere al prețului. De reținut este și faptul că **serviciile sociale pentru familie pot deveni o sursă importantă de creare de noi locuri de muncă**, educație și formare profesională. Nu întâmplător, în literatura de specialitate, se vorbește de “**economia socială**” în **calitate de potențial creator de locuri de muncă durabile**;
- crearea de oportunități pentru reintegrarea în viața activă a femeilor și, respectiv, a bărbaților, care, pentru o anumită perioadă, și-au întrerupt activitatea. Examinarea obstacolelor existente și inițierea de măsuri în consecință (reconversie profesională, planuri de dezvoltare a carierei, formule diverse de ocupare etc.).

În acest paragraf final al studiului nostru, pornind nu numai de la examinarea problemelor și tendurilor din perioada 1990–2000, ci și a semnelor de însănătoșire pe care economia României a început să le lanseze începând din anul 2000, am încercat să punem în evidență **politici și mecanisme** de promovare a ocupării, a prevenirii și combaterii șomajului.

Premisa fundamenatlă de la care am pornit și pe care ne-am construit demersul analitic a fost aceea că: pentru **România**, care dispune de un important potențial de muncă, valorificarea acestui potențial la cote cât mai înalte de eficiență și competitivitate, **ocuparea forței de muncă constituie o prioritate națională**. Dar, în abordarea acesteia, nu se poate face abstracție de contextul general, sintetizat practic în **provocările și costurile generate și atrase de globalizarea economiilor și de integrarea în UE**. De aceea, concluziile noastre cu necesitate au ținut seama de încă **două seturi de condiționalități**.

Primul dintre acestea, recunoscut în literatura și practica internațională, se referă la faptul că **ocuparea, prevenirea și combaterea șomajului**, ca genă, efecte și soluții, depind în ultimă instanță de funcționalitatea **tuturor** piețelor. Ca atare, pot fi soluționate printr-un **mix de mecanisme și mijloace diferite ca natură**, dar articulate într-o perspectivă globală.

Al doilea, România ca țară candidată este obligată, prin acordurile semnate cu U.E. și opțiunea fermă pentru integrare, să-și racordeze politicile de ocupare și combatere a șomajului la **orientările** U.E. în domeniu, evident cu accentele, prioritățile, mecanismele care sunt cerute și posibil de aplicat în condiții interne specifice.

Desigur că există, în studiul nostru, priorități, mecanisme, probleme insuficient abordate, precum există și probleme care suscită discuții. Dar mesajul pe care am dorit să-l transmitem este acela de reconsiderare a factorului uman în procesul de reformă economică și socială, de mai bună valorizare a bogăției celei mai importante a României; sperăm să fie receptat corespunzător de cei cărora li se adresează.

Noiembrie 2001

ANEXE

Anexa nr. 1

Principalele documente ale U.E. pentru strategia europeană a ocupării

- Traité d'Amsterdam (titre 128) (1997)
- Sommet pour l'emploi de Luxembourg (novembre 1997)
- La résolution du Conseil Européen, "La stratégie européenne pour l'emploi", Luxembourg, 1997
- Lignes directrices de la SEO adoptées dans le cadre du Sommet de Luxembourg ont été transposées en termes des mesures concrètes et administrative par chaque Etat membre à travers de leur Plan d'action national pour l'emploi (PANs), PANs 1998, PANs 1999, PANs 2000.
- Conférence à Strasbourg: Vers une approche stratégique de l'action locale pour l'emploi
- Rapport conjoint sur l'emploi 2000 (version finale) (19/12/00)
- Colloque – Stratégies territoriales en faveur de l'emploi (08/11/00)
- "Agir au niveau local pour l'emploi" ou comment donner une dimension locale à la Stratégie européenne pour l'emploi. La campagne continue (25/11/00)
- Les recommandations aux Etats membres (06/09/00)
- Les lignes directrices pour l'établissement des plans d'action nationaux de l'année prochaine (06/09/00)
- La Commission adopte un ensemble de dispositions percutantes pour accélérer la reforme des marchés du travail de l'UE (06/09/00)
- Conférence sur le financement de la protection sociale en Europe (13/12/99)
- "Paquet Emploi": la touche finale (13/12/99)
- L'emploi en Europe 1998
- Des emplois pour des gens – des gens pour l'emploi: transformer les lignes directrices en action
- Communications de la Commission sur les politiques communautaires en faveur de l'emploi
- La stratégie européenne pour l'emploi – Investir dans les ressources humaines, investir dans des emplois plus nombreux et de meilleure qualité
- Conférence européenne des directeurs des ressources humaines, 1999
- "Le vieillissement de la population active européenne – Employabilité et productivité" (22/9/99)

- Mise en œuvre des lignes directrices au niveau local: conférence des maires en faveur de l'emploi (22/9/99)
- Lignes directrices pour l'emploi 2000
- Rapport conjoint sur l'emploi 1999
- La Commission adopte les lignes directrices pour l'emploi de l'an 2000 (9/9/00)
- La Commission formule des recommandations sur la mise en œuvre des politiques de l'emploi des Etats membres (9/9/99)
- Semaine de l'emploi 99: du 3 au 5 novembre 1999
- *L'action locale pour l'emploi* (9/9/99)
- Conférence sur l'employabilité de l'Observatoire de l'emploi (22/6/99)
- Le Pacte européen pour l'emploi a été lancé au Sommet de Cologne (16/6/99)
- Plans d'action nationaux pour l'emploi de 1999 (10/6/99)
- Exécution de la stratégie de l'emploi: quinze séminaires sur l'emploi organisés avec les Etats membres (26/4/99)
- Stratégie coordonnée pour l'emploi: conférence de la présidence allemande (23/4/99)
- La Commission adopte un document sur l'emploi pour le Sommet de Cologne (23/4/99)
- La Suède devrait tirer parti de sa main-d'œuvre qualifiée (15/3/99)
- Conférences des ministres du travail du G8 sur les politiques d'emploi dans une économie globale en pleine mutation (8/3/99)
- Moderniser les Services Publics de l'Emploi pour soutenir la stratégie européenne de l'emploi (Com (98) 641 final)
- Les lignes directrices pour l'emploi 1999 (version finale)
- Rapport conjoint sur l'emploi, 1998
- Rapport sur les taux d'emploi, 1998

Anexa nr. 2

Sistemul de indicatori pentru SEO
Indicatori ai performanțelor de bază

Indicatorul	Definiție	Funcția – capacitatea cognitivă
I. Indicatori ai ocupării:		
1. Creșterea ocupării totale	Variația anuală a numărului de persoane care au un loc de muncă, în %	Măsurarea rezultatului global al strategiei pentru ocupare
2. Rata totală de ocupare	Ponderea persoanelor ocupate în vârstă de 15-64 de ani în populația totală din aceeași grupă de vârstă, în %	Indicator standard care exprimă performanța majoră a strategiei de ocupare
3. Rata de ocupare pe grupe de vârstă*	Ponderea persoanelor ocupate din grupa de vârstă de 15-24 de ani, 25-54 de ani, 55-64 de ani, în populația totală din grupele respective de vârstă, în %	Indicator complementar de performanță; este orientat, în principal, pe urmărirea modului de aplicare a recomandărilor și obiectivelor privind menținerea persoanelor vârstnice în activitate (55-64 de ani și peste)
4. Rata totală de ocupare în echivalent timp complet de muncă	Numărul total de ore efectiv lucrate, raportat la numărul mediu anual de ore de muncă cu timp complet, calculat în raport cu populația totală în vârstă de 15-64 de ani, în %	Indicatorul are funcția de a completa informațiile privind rata ocupării, luând în considerare diferențele între numărul mediu de ore de muncă pe o persoană care ocupă un loc de muncă. Poate fi calculat și pe grupe de vârstă (indicatorul 3)
*) Indicatorii 2, 3 și 4 sunt calculați pentru total forță de muncă ocupată și, separat, pentru bărbați și femei.		
II. Indicatori ai șomajului (total, bărbați, femei):		
1. Rata totală de șomaj	Nr. total de persoane în șomaj (corespunzător metodologiei BIM) în raport cu populația activă totală, în %	Indicatorul standard de evaluare/apreciere a strategiei de combatere a șomajului
2. Rata de șomaj a tinerilor	Nr. de tineri în vârstă de 15-24 de ani care se află în șomaj, raportat la populația totală din aceeași grupă de vârstă, în %	Indicator standard de urmărire/apreciere a incidenței șomajului în rândul tineretului
3. Rata șomajului de lungă durată	Nr. de persoane aflate în șomaj de lungă durată (> 12 luni) ca pondere în populația activă totală, în % (metodologia BIM)	Indicator standard care permite urmărirea și evaluarea obiectivului de reducere a șomajului de lungă durată

III. Indicatori economici legați de ocupare:		
1. Creșterea reală a PIB	Medie anuală, în %	Măsoară activitatea totală: indicator al volumului total al producției din economie
2. Creșterea productivității aparente a muncii	Creșterea PIB pe persoană ocupată, respectiv pe oră de muncă, în %	Măsoară intensitatea muncă a creșterii economice: pune în relație volumul total al creșterii producției cu forța de muncă suplimentară necesară pentru a realiza această creștere
3. Costul unitar real al forței de muncă	Creșterea remunerării totale pe salariat, ajustată în funcție de productivitatea forței de muncă și de deflatorul PIB, în %	Măsoară costul forței de muncă. Indice compas care combină: variațiile costului total al forței de muncă, în termeni reali, cu cele ale productivității muncii

**Indicatori ai politicilor de ocupare
corespunzători Directivelor 1-3**

Directivele 1-2		
Variabile	Indicatori	
	Input	Output
A: Nr. de tineri/adulți care devin șomeri în decursul lunii x	Indicator de efort: Proporția tinerilor/adulților care au devenit șomeri în luna x	Rata de intrare în șomaj de lungă durată: proporția tinerilor/adulților care se
B: Nr. de tineri/adulți aflați în șomaj fără întrerupere la sfârșitul lunii x + 6 (12)	x și au inițiat un plan individual de acțiune înainte de a ajunge la o durată a șomajului de 6/12 luni.	aflau în șomaj fără întrerupere la sfârșitul lunii x + 6/(12).
C: Nr. de tineri/adulți care au devenit șomeri în cursul lunii x și au inițiat un plan de acțiune individual concret înainte de luna x + 6 (12)	C/A (%)	B/A (%)
D: Nr. de tineri/adulți care au devenit șomeri în luna x și se află tot în șomaj la sfârșitul lunii x + 6 (12) și care nu au inițiat încă un plan individual de acțiune	Rata de nonefort (non-respect): proporția tinerilor/adulților deveniți șomeri în luna x care se aflau tot în șomaj în luna x + 6 (12), dar care nu au inițiat un plan de acțiune individual. D/B (%)	

Directivile 1-2		
Variabile	Indicatori	
	Input	Output
Directiva 3		
E: Nr. de participanți la programe de formare sau alte măsuri similare care, în perioada precedentă, erau în șomaj (medie anuală) *	Rata de activizare*: nr. de participanți la programe de formare sau alte măsuri similare, care, în perioada precedentă, erau în șomaj, în raport cu nr. de șomeri înscrși. Distribuție pe tipuri de măsuri.	Rata de reîntoarcere în șomaj după participare la un program/măsură activă (%); distribuție pe tipuri de măsuri (%)
F: Nr. de șomeri înscrși/ înregistrați, medie anuală	E/F (%)	Facultativ: Rata de reintegrare în activitate după participare la programul de măsuri active (%); distribuție pe tipuri de măsuri

*) De preferință, medii anuale întemeiate pe măsuri lunare.

Indicatori de performanțe structurale

Directiva	Indicatorul	Definiția
Indicatori de educație și formare profesională		
Directiva 6	Nivel mediu de instrucție (LL1)	Proporția populației care are o diplomă de nivel secundar ciclul 2, total, pe sexe, grupe de vârstă, în %
	Rata de participare la procesul de educație și formare (LL2)	Proporția populației care este cuprinsă în sisteme de educație și formare profesională, total, pe sexe, grupe de vârstă, statut profesional; în %
Directiva 7	Rata tinerilor care părăsesc (abandonează) prematur sistemul școlar (LL3)	Proporția populației în vârstă de 18-24 de ani care au terminat învățământul secundar primul ciclu (nivel 2) sau mai puțin și nu au continuat nici studiile și nici o altă formare profesională, total, pe sexe, în %
Directiva 8	Accesul elevilor la ordinatoarele (LL4)*	Numărul elevilor pe un ordinat, total, pe niveluri de învățământ (primar, secundar), în persoane
	Accesul la Internet în școli (LL5)*	Proporția școlilor conectate la Internet, după nivelul de învățământ (primar, secundar)
*) Cei doi indicatori vor fi utilizați împreună pentru a răspunde obiectivului Directivei 8 care constă în "echiparea școlilor cu material informatic și facilitarea accesului elevilor la Internet"		
Indicatori ai spiritului antreprenorial		
Directiva 10	Rata de ocupare în întreprinderile mici și mijlocii (RO IMM1) (%)	Proporția salariaților din IMM-uri în numărul total al persoanelor ocupate, total, bărbați, femei
Directiva 11	Rata de activitate a independentilor (ROI2) (%)	Proporția lucrătorilor independenți în nr. total al persoanelor ocupate total, bărbați, femei
Directiva 13	Rata de ocupare în servicii (ROS3) (%)	Proporția persoanelor în vârstă de 15-64 de ani ocupați în servicii în nr. total al persoanelor de aceeași vârstă, total, bărbați, femei

Directiva	Indicatorul	Definiția
	Rata anuală de creștere a ocupării în servicii (ROS4); creștere medie anuală, în %	Sporul +/- anual al numărului de salariați din sectorul de servicii, total, bărbați, femei
	Pondere a ocupării în servicii (ROS5) (%)	Proportia salariaților ocupați în sectorul de servicii în numărul total al populației ocupate; total, bărbați, femei
Indicatori de fiscalitate		
Directiva 14	Pondere a PIB a prelevărilor totale (TT) (%)	Încasări totale provenite din impozite și cotizații sociale ale salariaților și angajaților, în procente, din PIB
	Sarcina fiscală medie pentru un celibatar care are o remunerare slabă (TW1), (%)	Raportul între totalul prelevărilor (impozite asupra veniturilor persoanelor fizice, cotizații sociale ale salariaților și ale angajatorilor, inclusiv impozitul asupra masei salariale) suportate de un lucrător celibatar fără copii care câștigă 50% din salariul mediu și remunerarea totală
	Sarcina fiscală medie pentru un cuplu care are o remunerare scăzută/slabă (TW2) (%)	Raportul între totalul prelevărilor (impozite asupra veniturilor persoanelor fizice, cotizațiilor sociale ale salariaților și angajatorilor, inclusiv impozitul asupra masei salariale) suportate de un cuplu fără copii, al cărui partener principal câștigă 50% din salariul mediu, și remunerarea totală
	Rata efectivă de impozitare a forței de muncă salariate (REIS) (%)	Suma costurilor salariale indirecte și a impozitelor asupra veniturilor persoanelor fizice suportate de forța de muncă salariată (exclusiv, deci, lucrătorii independenți), exprimate în % în totalul salariilor brute
Indicatori ai egalității între femei și bărbați		
Directiva 19	Ecartul între ratele de șomaj absolute (EO1)	Diferența între ratele de șomaj ale femeilor și cele ale bărbaților în cifre absolute – puncte procentuale
	Ecartul între ratele de ocupare absolute (EO2)	Diferența între ratele de ocupare ale femeilor și cele ale bărbaților în cifre absolute – puncte procentuale
	Indicele segregăției profesionale între sexe (EO3)	Pondere medie națională a ocupării femeilor și, respectiv, a bărbaților pe profesii; diferențele sunt adăugate pentru a obține dezechilibrul total între sexe. Se exprimă în procente din populația totală ocupată
	Indicele segregăției sectoriale între sexe (EO4)	Pondere medie a femeilor și bărbaților ocupați pe sectoare; diferențele sunt adăugate pentru a obține dezechilibrul sectorial total între sexe. Se exprimă în procente din ocuparea totală

Directiva	Indicatorul	Definiția
	Ecartul remunerării între sexe (EO5)	Raportul dintre indicele remunerării femeilor și cel al bărbaților pentru salariații care au lucrat mai mult de 15 ore pe săptămână; total, sector public, sector privat
	Ecartul de venituri pe sexe (EO6)	Ponderea femeilor care câștigă mai puțin de 50% din venitul mediu național anual în raport cu proporția corespunzătoare a bărbaților
Directiva 20	Impactul asupra ocupării al situației familiale pe sexe (EO7)	Ecartul absolut între ratele de ocupare ale persoanelor fără copii și ale celor cu un copil în vârstă de 0-6 ani, pe sexe (grupa de vârstă 20-50 de ani)
	Diferența incidenței (impactului) asupra ocupării femeilor și bărbaților în funcție de situația familiei (EO8)	Raportul între indicatorul EO7 pentru femei și pentru bărbați, %
	Ponderea involuntară a muncii cu timp parțial, pe sexe (EO9)	Proporția muncii involuntare cu timp parțial, pe sexe, în raport cu rata totală de ocupare cu timp parțial (%)

Notă: În raport cu această listă completă de indicatori care, în calitate de componentă a acquis-ului comunitar, se cere însușită și aplicată de fiecare țară membră sau candidată la U.E., în PANO se mențin încă mari diferențe. În principal, acestea se referă la: concepte/definiții care se abat, mai mult sau mai puțin, de la cele standardizate; inexistența sau slaba fiabilitate a unor informații statistice absolut necesare pentru calculul indicatorilor menționați; dificultăți de distribuție a unora dintre indicatorii pe sexe, profesii, sectoare etc; gradul diferit de însușire/aplicare a unor indicatori; priorități naționale variate (anexele 3-12). Toate acestea, evident, se constituie în greutăți de analiză comparată a progreselor înregistrate și, respectiv, într-o mai precisă focalizare a directivelor și recomandărilor anuale ale C.E. prin organismele sale specializate. Cât privește **țările candidate**, nu dispunem de informații. Aflate, în prezent, în proces de elaborare/definitivare a strategiilor pentru ocupare și a planurilor de acțiune naționale, acestea dispun de un **instrument statistic** de certă valoare teoretică și metodologică care va contribui la accelerarea procesului de compatibilizare a statisticii naționale în materie de ocupare cu cea a U.E.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000. Annexe statistique. Definitions, tableaux et graphiques, CE, Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 3

Aplicarea Directivelor 1–2 SEO în țările membre ale U.E.

Țara	Directiva 1			Directiva 2		
	Aplicare (1)		Neaplicare	Aplicare (1)		Neaplicare
	Integrală	Previziuni pt. aplicare integrală		Integrală	Previziuni pt. aplicare integrală	
Belgia		2001				x
Danemarca	x				Începutul 2001	
Germania		2002			2002	
Grecia			x			x
Spania		2002			2002	
Fransa		2002			2002	
Irlanda	x				Sfârșitul 2000	
Italia (2)			x			x
Luxemburg	x			x		
Olanda	x				2002	
Austria	x			x		
Portugalia		Sfârșitul 2000			Sfârșitul 2000	
Finlanda	x			x		
Suedia	x			x		
Regatul Unit	x			x		

Notă: 1) În conformitate cu politicile privind Directivele 1 și 2, este necesară asistență individualizată și intervenție în timp util, preventivă pentru șomerii tineri/adulți înainte de 6 (12) luni de șomaj, astfel încât să poată fi identificate progresele realizate; 2) Italia s-a angajat să aplice integral Directivele 1 și 2 până în 2003.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 4

**Stadiul reformelor privind sistemele de indemnizare
a șomerilor în anul 2000**

Țara	Reforme globale	Măsuri de stimulare focalizate	Prelungirea vieții active	
			Politici de descurajare a retragerii anticipate și/sau privind vârsta pensionării	Stimulente pentru angajare și alte măsuri
Belgia		x		x
Danemarca	x		X	x
Germania		x	X	x
Grecia		x		x
Spania		x		x
Fransa		x		x
Irlanda	x	x		
Italia		x		
Luxemburg		x		
Olanda	x		X	x
Austria				x
Portugalia		x	X	x
Finlanda			X	x
Suedia		x		x
Regatul Unit	x	x		X

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 5

Aplicarea Directivei 6 în țările membre, 2000

Țara	Participarea la educație și formare	Nivel de educație	Obiectiv	Abordare globală
Belgia	la nivel mediu	sub medie	da	nu
Danemarca	peste medie	peste medie	da	da
Germania	sub medie	peste medie	nu	nu
Grecia	sub medie	sub medie	nu	nu
Spania	sub medie	sub medie	nu	nu
Fransa	sub medie	la nivel mediu	da	nu
Irlanda	sub medie	sub medie	nu	da
Italia	sub medie	sub medie	nu	nu
Luxemburg	sub medie	la nivel mediu	nu	nu
Olanda	peste medie	la nivel mediu	da	da
Austria	la nivel mediu	peste medie	da	nu
Portugalia	sub medie	sub medie	da	nu
Finlanda	peste medie	la nivel mediu	nu	da
Suedia	peste medie	peste medie	nu	da
Regatul Unit	peste medie	peste medie	da	da

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 6

Vedere de ansamblu privind capacitatea de adaptare, 2000

Progrese privind parteneriatele realizate în cadrul aplicării PAN*	Austria		Belgia		Dane-marca		Finlanda		Franța		Germania		Grecia		Irlanda		Italia		Luxemburg		Olanda		Portugalia		Spania		Suedia		Regatul Unit	
	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS	G	PS
	Fără schimbări	Marischimări	Fără schimbări	Marischimări	Fără schimbări	Marischimări	Fără schimbări	Marischimări	Progrese	Marischimări	Progrese	Progrese	Progrese	Progrese	Fără schimbări	Progrese	Fără schimbări	Progrese	Fără schimbări	Progrese	Fără schimbări	Progrese	Fără schimbări	Progrese	Fără schimbări	Progrese	Fără schimbări	Progrese	Fără schimbări	Progrese
Măsuri de stimulare /acorduri privind formarea continuă	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Măsuri specifice axate pe calificări T.I.C.	x	⊗	⊗	⊗	x	x	x	x	x	x	x	x	⊗	x	x	x	⊗	⊗	⊗	⊗	x	x	x	x	⊗	x	x	x	x	⊗
Organizarea muncii Reorganizarea timpului de lucru**	⊗	x	x	x	⊗	x	⊗	x	x	x	x	x	⊗	⊗	x	x	x	x	x	x	x	x	x	⊗	x	⊗	x	⊗	⊗	⊗
Modernizarea contractuală***	⊗	⊗	⊗	x	⊗	⊗	x	x	⊗	x	⊗	x	⊗	⊗	x	x	⊗	⊗	x	⊗	x	x	x	x	x	x	x	x	x	⊗
Noi forme de organizare a muncii****	⊗	⊗	x	x	x	x	x	x	x	x	⊗	x	⊗	x	x	x	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	x	x	⊗	⊗	x	x	x	x	x
Lucrătorii cei mai vârstnici	x	x	x	x	⊗	x	x	x	x	⊗	x	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	x	x	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	x	⊗	⊗	⊗

Notă: G = guvern; PS = parteneri sociali; ⊗ = nu este consemnată în PAN 2000.

* = toate statele membre consultă parteneri sociali cu prilejul negocierilor colective/individuale; în unele cazuri, parteneriatul este întemeiat pe condiții-cadru stabilite de guvern, dar aplicate de PS; în altele, parteneriatul cuprinde guvernul și partenerii sociali ale căror negocieri colective se poartă asupra unei game de probleme economice, fiscale, salariale legate de ocupare; ** = reducerea duratei săptămânale, lunare, anuale a muncii; munca cu timp parțial; *** = revizuirea unor reglementări privind contractele de muncă temporare, disponibilizări, reforma integrală a legislației, relațiile de muncă ș.a.; **** = noi forme de organizare introduse prin negocieri colective și susținute de guvern – participarea la decizie, inclusiv financiară, noi sisteme de remunerare, munca în echipă, policalificare.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 7

**Tablou comparativ al recomandărilor Consiliului European
pentru anii 1999 și 2000**

	Număr recomandări					
	Adoptate 1999	Propuse 2000	Menținute 2000	Modificate în 2000	Suprimate în 2000	Adoptate pentru prima oară în 2000
Belgia	4	5	0	3	1	2
Danemarca	2	3	0	2 (o recomandare din 1999 a fost divizată în două)	0	0
Germania	5	5	1	2	2	2
Grecia	6	6	1	5 (două au fost concentrate într-una)	0	1
Spania	4	5	0	3 (au fost transformate	1	3

	Număr recomandări					
	Adoptate 1999	Propuse 2000	Menținute 2000	Modificate în 2000	Suprimate în 2000	Adoptate pentru prima oară în 2000
				în două recomandări)		
Franța	4	5	0	3	1	2
Irlanda	3	2	0	2	1	0
Italia	5	5	0	4 (două au fost unite într-o singură reco- mandare)	1	2
Luxemburg	2	3	0	2 (unite într-o singură recomandare)	0	2
Olanda	2	2	0	2	0	0
Austria	3	3	0	3	0	0
Portugalia	3	4	0	3	0	1
Finlanda	3	3	0	3	0	0
Suedia	2	3	0	2	0	1
Regatul Unit	4	4	0	3 (două recomandări din 1999 au fost reu- nite)	1	2
Total	52	58	2	42	8	18

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 8

Indicatori din PAN pentru Directivele 1–2 și 3

Țara	Directiva 1-2	Directiva 3	Lacune ale informațiilor statistice
Belgia	x	x	
Germania	x	x	
Danemarca	x	x	
Grecia			Date necomparabile pentru Directiva 3. Nu există date pentru Directivele 1–2
Spania	x	x	Fiabilitate îndoielnică a datelor
Franța	x	x	Nu corespunde definițiilor comune
Irlanda	x	x	Incomplet. Nu corespunde definițiilor comune. Nu există distribuție pe sexe
Italia		x	Nu există informații pentru Directivele 1–2
Luxemburg	x	x	
Olanda	x	x	Nu corespunde definițiilor comune (Directiva 1)
Austria	x	x	
Portugalia	x	x	
Finlanda	x	x	
Suedia	x	x	
Regatul Unit	x	x	Fără repartizare pe sexe; fără cifre absolute

Notă: PAN = Plan de acțiune național.

Directiva 1–2 – prevenirea șomajului tinerilor.

Directiva 3

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 9 a

Indicatori de output – fluxul intrării în șomaj de lungă durată

A. Șomeri tineri

Țara	1998			1999		
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei
Belgia (1)	43,7	43,5	44,0	41,6	41,1	42,0
Germania (2)				15,2	n.d.	n.d.
Danemarca (4)				10,0	8,0	12,0
Grecia						
Spania	15,5	24,2	21,5	11,9	8,1	15,4
Finlanda (2)	(9,9)	(11,0)	(8,9)	10,3	12,0	8,9
Franta (3)	19,7	16,8	22,8	18,3	16,1	20,6
Irlanda	12,3	n.d.	n.d.	12,3	n.d.	n.d.
Italia						
Luxemburg	17,8	16,4	19,6	20,3	20,0	20,6
Olanda				*13,0	*12,0	*15,0
Austria	8,2	6,5	10,2	3,4	2,5	4,4
Portugalia	17,3	15,0	18,8	20,2	15,3	23,3
Suedia	3,9	3,9	3,9	3,2	3,8	2,6
Regatul Unit	18,4	19,6	16,0	17,0	n.d.	n.d.

Notă ^{*)} observări pe 3 luni.

(1) Date necomparabile cu celelalte state membre, perioadele mai mici de 3 luni nu sunt considerate ca o întrerupere a șomajului înregistrat; (2) Date necomparabile ca urmare a schimbării bazei de calcul; (3) Estimări pornind de la valoarea indicatorului național; (4) Datele se referă doar la **șomerii indemnizați**.

n.d. – Lipsă de date.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 9b

Indicatori de output – fluxul intrării în șomaj de lungă durată

B. Șomeri adulți

Țara	1998			1999		
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei
Belgia (1)	37,1	34,9	39,1	35,0	33,4	36,4
Germania (2)				16,7	n.d.	n.d.
Danemarca (4)	4,0	4,0	5,0			
Grecia						
Spania	12,7	19,1	15,5	7,9	6,6	9,0
Finlanda (2)	11,6	14,1	9,8	10,6	13,8	8,6
Franta (3)	18,0	16,4	19,8	15,9	14,5	17,5
Irlanda				8,1	n.d.	n.d.
Italia						
Luxemburg	13,6	13,4	13,8	13,8	13,8	13,7
Olanda				*26,0	*22,0	*31,0
Austria	4,3	3,3	6,5	1,0	0,7	1,5

Țara	1998			1999		
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei
Portugalia	15,9	16,8	15,3	23,8	24,9	23,0
Suedia	5,4	5,1	5,6	15,0	17,4	12,4
Regatul Unit	12,1	13,3	8,4	11,0	n.d.	n.d.

Notă: * observări pe 3 luni.

(1) Date necomparabile cu celelalte state membre, perioadele mai mici de 3 luni nu sunt considerate ca o întrerupere a șomajului înregistrat; (2) Date necomparabile ca urmare a schimbării bazei de calcul; (3) Estimări pornind de la valoarea indicatorului național; (4) Datele se referă doar la **șomerii indemnizați**.

n.d. – Lipsă de date.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 10 a

Indicatori de input (măsuri active) în țările membre ale U.E., 1998, 1999

A. Șomeri tineri

Țara	1998						1999					
	Indicatori de efort			Indicatori de nonrespect			Indicatori de efort			Indicatori de nonefort		
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei
Belgia	*18,6	*19,0	*18,1	*57,6	*56,2	*58,9	20,6	21,5	19,7	50,4	47,7	53,2
Germania							74,4	n.d.	n.d.	15,8	n.d.	n.d.
Danemarca (5)							5,0	4,0	6,0	84,0	84,0	84,0
Grecia												
Spania (1)							45,4	48,5	42,5	79,1	79,7	78,8
Finlanda							95,0	94,1	95,8	48,4	49,3	47,3
Franta (2)							4,1	3,6	4,5	77,8	77,5	78,0
Irlanda				**60,7			n.d.	n.d.	n.d.	**58,8	n.d.	n.d.
Italia												
Luxemburg	31,4	33,9	28,3	29,9	22,0	38,3	39,3	41,3	36,7	13,8	7,5	21,9
Olanda (3)							100,0	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0
Austria (4)	71,3	72,3	70,1	4,4	3,5	5,0	62,4	61,6	63,2	15,2	14,2	15,9
Portugalia	**35,3	n.d.	n.d.	33,4	38,3	31,0	**32,1	n.d.	n.d.	18,7	19,0	18,6
Suedia	96,1	96,1	96,1				89,7	91,6	87,6	3,4	2,8	4,6
Regatul Unit							100,0	n.d.	n.d.	0,0	n.d.	n.d.

* Date revizuite pe baza raportului 2000.

** Estimări pe baza datelor naționale.

(1) Fiabilitate îndoieală cu deosebire în ce privește indicatorul **non respect**, care poate fi supraestimat;

(2) Calcule pe baza indicatorilor naționali;

(3) Observații pe 3 luni;

(4) Rata de non respect nu este comparabilă în timp (modificare a bazei de date);

(5) Indicatorul se referă doar la șomerii indemnizați;

n.d. – Lipsă de date.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 10 b

Indicatori de input (măsurile active) în țările membre ale U.E., 1998, 1999

B. Șomerii adulți

Țara	1998						1999					
	Indicatori de efort			Indicatori de non respect			Indicatori de efort			Indicatori de non efort		
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei
Belgia	*17,0	*16,3	*17,0	47,1	43,9	49,8	16,0	15,8	16,2	54,3	52,7	55,6
Germania							77,0	n.d.	n.d.	20,8	n.d.	n.d.
Danemarca (5)							11,0	8,0	14,0	76,0	78,0	74,0
Grecia												
Spania (1)							32,5	32,1	32,9	84,0	87,1	82,0
Finlanda							94,5	92,7	95,6	52,1	52,5	51,8
Franța (2)							4,0	3,4	4,7	74,8	76,6	73,2
Irlanda							n.d.	n.d.	n.d.	**52,9	n.d.	n.d.
Italia												
Luxemburg	17,7	17,8	17,7	63,1	61,2	64,8	26,3	26,5	25,9	41,4	42,0	40,7
Olanda (3)							17,0	15,0	19,0	63,0	62,0	64,0
Austria (4)	71,2	69,4	74,7	3,6	4,0	3,2	62,9	59,0	70,0	14,2	17,9	10,7
Portugalia	**35,0	n.d.	n.d.	11,1			**31,5	n.d.	n.d.	21,2	19,0	22,7
Suedia	94,6	94,9	94,4				92,9	94,3	91,4	4,7	4,8	4,6
Regatul Unit							100,0	n.d.	n.d.	0,0	n.d.	n.d.

Notă: * Date revizuite pe baza raportului 2000.

** Estimări pe baza datelor naționale.

(1) Fiabilitate îndoieală cu deosebire în ce privește indicatorul **non respect**, care poate fi supraestimat;

(2) Calcule pe baza indicatorilor naționali;

(3) Observații pe 3 luni;

(4) Rata de non respect nu este comparabilă în timp (modificare a bazei de date);

(5) Indicatorul se referă doar la șomerii indemnizați;

n.d. - Lipsă date.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 11

Rata de reintegrare în activitate a șomerilor

în țările membre ale U.E., 1999

Țara	Participanți la toate măsurile		Participanți la programe de formare	
	număr	% șomeri	număr	% șomeri
Belgia	410.013	80,8 (64,8)	62.892	12,4 (6)
Danemarca (a)	59.250	44 (39)	36.783	27,5 (21,9)
Germania (b)	1.880.000	45,8 (37,2)	765.000	18,4 (22)
Grecia	n.d.	n.d. (18)	n.d.	n.d. (14)
Spania (e)	962.391	41,9 (27,2)	336.483	20,8 (22,7)
Franța	n.d.	22,5 (20,3)	n.d.	3,1 (3,1)
Irlanda	95.845	49,6 (36)	19.306	10 (7,9)
Italia	498.600	23,1	285.000	13,2
Luxemburg	1.797	33,6 (31)	1.247	23,3 (12,7)

Țara	Participantii la toate măsurile		Participantii la programe de formare	
	număr	% șomeri	număr	% șomeri
Olanda	134.560	34	64.370	16,4
Austria (c)	48.356	21,4 (15,8)	34.233	15,1 (11,3)
Portugalia	63.989	18,8 (18,4)	25.299	7,4 (7,8)
Finlanda	104.487	30 (30,4)	56.768	16,6 (17,0)
Suedia	239.643	86,6 (93,3)	98.036	35,4 (47,8)
Regatul Unit (d)	109.300	8,7 (5,9)	93.708	7,4 (5,6)

Notă: a. Primele 3 trimestre din 1999;

b. Nu sunt disponibile pentru participanții la măsurile de formare datele autorităților locale;

c. Pe baza datelor șomerilor înscrși, inclusiv solicitanții de locuri pentru ucenicie;

d. Cea mai mare parte a măsurilor din Regatul Unit prevăd educația sau formarea;

e. Datele pentru 1999 cuprind ajutoarele (subvențiile) acordate pentru acordarea șomerilor; nu sunt compatibile cu cele din 1998;

(...) date pentru 1998.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 12

Număr de elevi care revin la un ordinator în unele țări membre ale U.E.

Țara	Învățământ	
	Primar	Secundar
Finlanda	11	7
Suedia	13	6
Danemarca	14	9
Regatul Unit	16	9
Irlanda	18	8
Olanda	13	16
Belgia	25	13
Fransa	31	10
Italia	51	14
Portugalia	150	65

Notă:*) Date furnizate prin PAN.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 13

Proporția școlilor conectate la Internet în unele țări membre ale U.E.

(%)

Țara	Primar	Secundar
Luxemburg *)	40	100
Fransa	11	63
Belgia *)	24	72

Țara	Primar	Secundar
Italia	36	84
Suedia ^{*)}	85	88
Olanda ^{*)}	38	90
Regatul Unit ^{*)}	62	93
Danemarca ^{*)}	85	93
Finlanda	90	95
Portugalia	4	100
Irlanda	95	100

Notă: ^{*)} Date furnizate prin PAN.

Sursa: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, C.E., Bruxelles, 2000.

Anexa nr. 14

Indicatori cheie ai ocupării forței de muncă în România, 1990–2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. Populație activă civilă (mii persoane)	10839,5	11123,2	11387,0	11226,7	11235,5	10491,4	10038,5	9904,1	9837,7	9549,9	9636,4
2. Populație ocupată civilă (mii persoane)	10839,5	10785,8	10458,0	10062,0	10011,6	9493,0	9379,0	9022,7	8812,6	8419,6	8629,3
3. Șomeri înregistrați (mii persoane)	*	337,4	929,0	1164,7	1223,9	998,4	657,6	881,4	1025,1	1130,3	1007,1
4. Rata de activitate (%)											
• total populație	46,7	48,8	50,0	49,0	49,0	44,6	43,9	43,7	43,7	45,5	47,0
• populație în vârstă de 15-64 ani	72,7	74,3	77,2	76,1	75,5	70,3	76,4	76,7	75,5	62,4	62,8
5. Rata de ocupare (%)											
• total populație	46,7	46,5	45,9	44,2	44,0	41,9	41,6	40,0	39,2	37,5	38,5
• resurse de muncă	82,0	82,5	79,6	76,1	75,6	71,5	70,1	67,3	66,0	63,0	64,6
• populație în vârstă de 15-64 ani	71,9	70,1	69,0	66,1	65,6	62,0	61,1	58,8	57,5	55,0	56,2
6. Rata de șomaj înregistrat (%)	*	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5
7. Structura populației ocupate (%)											
• agricultură	29,1	29,8	33,0	36,0	36,5	34,5	35,5	37,6	38,1	41,2	41,4
• industrie	43,5	39,9	37,1	35,8	34,4	33,6	34,3	32,0	30,7	28,4	27,3
• servicii	27,4	30,3	29,9	28,2	29,1	31,9	30,2	30,4	31,2	30,4	31,3
8. Număr de salariați (mii persoane)	8142,2	7483,5	6627,4	6385,3	6200,6	6047,7	5893,9	5399,1	5181,6	4658,7	4646,3
Pondere a salariaților în populația ocupată (%)	75,1	69,4	63,4	63,5	61,9	63,7	62,8	59,8	58,8	55,3	53,8
Pondere populație ocupată în sectorul privat**	9,0	33,6	41,0	43,8	49,2	50,7	51,5	57,5	61,8	66,7	70,4
Pondere a salariaților din sectorul privat	5,4	8,8	10,6	16,5	22,6	22,7	27,8	28,9	35,0	39,9	45,0

Notă: * 1990 = 100; ** include sectorul privat cu capital integral străin; patroni; lucrători pe cont propriu; lucrători familiari neremunerați.

Sursa: Calculat pe baza informațiilor din Balanța forței de muncă (1990–2001), I.N.S.

Anexa nr. 15

PIB/capita, speranța de viață la naștere, indicele educației, rata de cuprindere în învățământul de toate gradele în U.E.15, țările membre și țări candidate, 2000

Țara	PIB/capita în dolari SUA la PPC	Raportul dintre PIB/capita din fiecare țară și PIB/capita U.E.15 (%)	Speranța de viață la naștere (ani)			Indicele educației ¹⁾	Rata de cuprindere în învățământul de toate gradele
			Total	Bărbați	Femei		
Uniunea Europeană 15	23500	100,0					
Belgia	26300	111,9	78,2	75,0	81,3	0,99	109,0
Danemarca	28300	120,4	76,1	73,6	78,6	0,98	97,0
Germania	24900	106,0	77,6	74,3	86,0	0,97	94,0
Grecia	16000	68,1	78,1	75,5	80,8	0,92	81,0
Spania	19300	82,1	78,3	74,8	81,9	0,97	95,0
Franța	23200	98,7	78,4	74,5	82,3	0,91	94,0
Irlanda	28500	121,3	76,4	73,8	79,1	0,96	91,0
Italia	24500	104,3	78,4	75,2	81,6	0,94	84,0
Luxemburg	45000	191,5	77,2	73,9	84,0	0,90	73,0
Olanda	27500	117,0	78,0	75,3	87,0	0,99	102,0
Austria	26000	110,6	77,9	74,7	89,0	0,96	90,0
Portugalia	17600	74,9	75,5	71,9	79,1	0,93	96,0
Finlanda	24900	106,0	77,4	73,7	81,0	0,99	103,0 ²⁾
Suedia	24000	102,1	79,6	77,0	82,1	0,99	101,0 ²⁾
Regatul Unit	23900	101,7	77,5	75,0	80,0	0,99	106,0 ²⁾
Țări candidate							
Bulgaria	5071	21,6	72,2	67,1	74,8	0,90	72,0
Cehia	14000	59,6	74,7	71,2	78,0	0,96	76,0
Estonia	8355	36,3	70,3	64,8	75,8	0,94	86,0
Letonia	6264	26,7	70,1	64,3	75,6	0,93	82,0
Lituania	6656	28,3	71,8	66,5	77,0	0,93	80,0
Polonia	9300	39,6	73,1	69,0	77,3	0,94	84,0
România	6041	25,7	70,8	66,5	73,3	0,88	69,0
Slovenia	15977	68,0	75,3	71,5	78,9	0,94	83,0
Slovacia	11400	48,5	73,1	61,9	77,0	0,91	76,0
Ungaria	12200	51,9	71,1	66,8	75,4	0,93	81,0

Notă: 1) Combină rata de alfabetizare a populației adulte și populația cuprinsă (rata brută de cuprindere) în învățământul primar, secundar și terțiar.

Sursa: Principaux indicateurs économiques, O.C.D.E., Paris, avril, 2001; Human Development Rapport 2001, Making New Technologies, Work for Human Development, U.N.D.P., New York, Oxford University Press, 2001.

Anexa nr. 16

**Populația, populația în vârstă de muncă, raportul
de dependență în U.E., țările membre și țări candidate, 2000**

	Ponderea populației în vârstă de 15-64 de ani (%) [*]	Ponderea populației în vârstă de până la 15 ani (%) ^{**}	Ponderea populației de 65 de ani și peste (%) ^{**}	Raport de dependență ^{**}	
				Populația 0-14 ani + 65 de ani și peste față de populația 15-64 de ani	Rap. de dependență al pers. vârstnice de 65 de ani și peste/ 15-64 de ani
UE15	66,8	17,1	15,9	49	24
Belgia	65,6	17,7	16,5	42	25
Danemarca	66,7	18,0	14,9	49	22
Germania	67,9	16,0	15,8	47	23
Grecia	69,3	15,8	16,5	48	24
Spania	67,0	15,6	16,1	48	24
Franta	65,3	19,0	15,6	53	24
Irlanda	67,1	22,7	11,4	52	17
Italia	67,8	14,8	17,4	47	26
Luxemburg	66,6	18,7	14,3	49	21
Olanda	68,4	18,4	13,5	47	20
Austria	68,4	17,2	15,4	48	23
Portugalia	67,9	17,0	15,1	47	22
Finlanda	67,0	18,7	14,6	50	22
Suedia	64,2	18,7	17,4	57	27
Regatul Unit	65,7	19,2	15,7	54	24
Țări candidate					
Bulgaria	80,5	16,3	15,7	47,1	23,1
Cehia	70,6	16,8	13,8	44,1	19,9
Estonia	67,9	19,0	13,9	49,0	20,7
Letonia	67,5	19,3	14,3	51,6	21,5
Lituania	83,3	20,4	13,0	50,2	19,5
Polonia	84,0	20,3	11,9	47,5	17,6
România	68,1	18,8	13,0	46,6	19,1
Slovenia	70,0	16,8	12,9	42,2	18,3
Slovacia	68,7	20,4	11,3	46,4	16,5
Ungaria	68,1	17,3	14,5	46,6	21,3

Notă: * – în total populație; ** – 1998.

Sursa: Employment in Europe 1999 și 2000, Key employment indicators in Member States and in Central and Eastern Europe; E.C. Brussels, 1999; 2000; Central and European Countries employment and labour market review, Biannual, Eurostat, Them 3, Population and Social Conditions, E.C., 2000.

Anexa nr. 17

**Indicatori-cheie ai populației și ocupării în U.E.,
țările membre și țări candidate în 2000**

Țara	Populație mii persoane	% din populația U.E.	Pop. în vârstă de 15-64 de ani mii persoane	% din pop.15-64 de ani U.E.	Pop. ocupată - mii persoane	% din populația ocupată a U.E.	Nr.de șomeri – mii persoane	% din total șomeri U.E.15
Uniunea Europeană15	372036*	100,0	248640*	100,0	164702*	100,0	14185	100,0

Țara	Populație mii per- soane	% din populația U.E.	Pop. în vârstă de 15-64 de ani mii per- soane	% din pop.15- 64 de ani U.E.	Pop. ocu- pată - mii per- soane	% din popu- lația ocu- pată a U.E.	Nr.de șomeri – mii per- soane	% din total șomeri U.E.15
Belgia	10239	2,75	6719	2,7	3895	2,4	311	2,2
Danemarca	5298	1,42	3532	1,4	2763	1,7	135	1,0
Germania	81132*	21,81	55082*	22,2	38534	23,4	3133	22,1
Grecia	10325*	2,75	6878*	2,8	3920*	2,4	493	3,5
Spania	39211	10,54	26271	10,6	15671	9,5	2381	16,8
Franta	57894*	15,56	37829*	15,2	23317	14,2	2456	17,3
Irlanda	3799	1,02	2549	1,0	1696	1,0	74	0,5
Italia	57189	15,37	38784	15,6	23059	14,0	2466	17,4
Luxemburg	431**	0,12	287**	0,1	262**	0,2	4	0,3
Olanda	15683**	4,22	10722**	4,3	8182	5,0	220	1,6
Austria	8013	2,15	5483	2,2	4046	2,5	142	1,0
Portugalia	10008	2,69	6798	2,7	4913	3,0	215	0,2
Finlanda	5174	1,39	3465	1,4	2264	1,4	253	1,8
Suedia	8872	2,38	5700	2,3	4271	2,6	265	1,9
Regatul Unit	58679	15,77	38540	15,5	27910	16,9	1632	11,5
Țări candidate	94039	100,0	70504	100,0	42852	100,0	6009	100,0
Bulgaria	6832	7,3	5502	7,8	2872	6,7	556	9,3
Cehia	10220	10,9	7111	10,0	4675	10,9	449	7,4
Estonia	1431	1,5	972	1,3	604	1,4	92	1,5
Letonia	2424	2,6	1637	2,3	976	2,3	161	2,7
Lituania	2967	3,2	2472	3,5	1525	3,6	281	4,7
Polonia	30535	32,5	25652	36,4	14518	33,9	2830	47,1
România	22338	23,8	15213	21,6	10898	25,4	816	13,6
Slovenia	1988	2,1	1393	2,0	894	2,1	66	1,1
Slovacia	5377	5,7	3692	5,2	2083	4,9	491	8,2
Ungaria	9927	10,6	6760	9,6	3807	8,9	267	4,4

Notă: * Estimări Eurostat; ** 1992.

Sursa: Key Employment Indicators, Employment in Europe, Brussels, E.C., 2001.

Anexa nr. 18

Linii directoare stabilite de C.E. în 1998 pentru Strategia europeană de ocupare

I. Ameliorarea capacității de inserție profesională, cu accent pe:

a) dezvoltarea strategiei preventive – pe o perioadă de maximum 5 ani – vizând, cu deosebire, șomajul tineretului și șomajul de lungă durată:

- crearea pentru fiecare tânăr, într-o perioadă care să nu depășească **6 luni** de șomaj, a unor oportunități de inserție profesională: formare/calificare, reconversie, experiență profesională, locuri de muncă. Se are în vedere promovarea oricărei măsuri ce favorizează integrarea profesională;
- sprijinirea **șomerilor adulți** înainte ca durata șomajului să atingă 12 luni, prin mecanismele anterior menționate, de a-și găsi un loc de muncă, ca și orientarea profesională **individualizată**;
- măsurile **preventive** ferme se cer combinate cu cele de reinserție a șomerilor de lungă durată;

b) *pasajul de la măsuri pasive la măsuri active ale pieței muncii:*

- revizuirea, acolo unde este cazul, a sistemelor de prestații de șomaj și de indemnizare, astfel încât să fie încurajată **căutarea activă a unui loc de muncă**, sporirea capacității de inserție a șomerilor, a proporțiilor persoanelor care vor beneficia de măsuri active, apropierea treptată de țările cele mai performante în care ponderea măsurilor active este de cel puțin 20% din cheltuieli;

c) încurajarea parteneriatului social în gestionarea pieței muncii:

- partenerii sociali sunt chemați ca, în sfera lor de competență, să încheie acorduri care vizează creșterea oportunităților de formare și experiență profesională, stagii sau alte măsuri care vizează creșterea capacității de inserție profesională, de ocupabilitate a forței de muncă;
- statele membre și partenerii sociali vor stimula educația și formarea pe parcursul întregii vieți prin metode variate;

d) facilitarea pasajului de la școală la muncă (o piață a muncii tradițională):

- îmbunătățirea calității învățământului astfel încât să se reducă substanțial numărul tinerilor care abandonează sau părăsesc prematur sistemul școlar fără o calificare, ceea ce frânează accesul pe piața muncii, respectiv ocuparea;
- înarmarea tinerilor cu capacități și aptitudini de adaptare la mutațiile tehnologice și economice, cu calificări și competențe care răspund nevoilor pieței muncii.

II. Dezvoltarea spiritului antreprenorial:

a) facilitarea administrării și gestiunii întreprinderilor:

- reglementări clare, stabile și fiabile;
- ușurarea și simplificarea sarcinilor administrative și fiscale care grevează costurile, eficiența, competitivitatea, afectând, din aceste motive, la scară macro și microeconomică, employabilitatea;
- o atenție deosebită se va acorda dimensiunii, optimizării cheltuielilor generale și a celor administrative în cazul unor angajări suplimentare de forță de muncă;
- încurajarea și dezvoltarea activităților independente (microafaceri, inițiative proprii etc.);

b) crearea de noi locuri de muncă:

- punerea în valoare a tuturor surselor potențiale de creare de noi locuri de muncă în plan local, regional și național, folosirea în acest scop a noilor tehnologii și inovații;
- amplificarea acțiunilor și a posibilităților locale de creare de noi locuri de muncă (servicii), cu deosebire în economia socială și în activități legate de nevoi de forță de muncă, de calificări noi, nesatisfăcute încă de piața educației și formării profesionale;

c) un sistem fiscal mai propice (favorabil) creării de noi locuri de muncă. Inversarea tendinței de lungă durată de sporire a fiscalității și a prelevărilor obligatorii asupra forței de muncă, a muncii în general (acestea au sporit de la 35% în 1980 la 42% în 1995) care blochează în bună măsură ocuparea și stimulează munca la negru, împing spre deficite bugetare:

- reducerea treptată a sarcinii fiscale totale, a presiunii fiscale asupra muncii și a costului nesalarial al muncii, fără a pune în pericol înșănătoșirea finanțelor publice și echilibrul financiar al sistemului de securitate socială;
- examinarea oportunității introducerii unor taxe (asupra energiei, asupra emisiilor poluante), precum și a reducerii TVA asupra serviciilor cu intensitate mare de forță de muncă, neexpuse concurenței transfrontaliere.

III. Încurajarea capacității de adaptare a întreprinderilor și lucrătorilor:

a) modernizarea organizării muncii:

- negocierea de către partenerii sociali, la diferite niveluri, de acorduri orientate spre modernizarea organizării muncii, inclusiv a unor forme flexibile de muncă, în scopul sporirii productivității și competitivității întreprinderilor și, respectiv, al asigurării echilibrului între flexibilitate și securitate economică și socială. Pot fi avute în vedere formule de tipul: analizării timpului de muncă, reducerii timpului de muncă, reducerii orelor suplimentare, dezvoltării lucrului cu timp parțial, formării profesionale pe parcursul întregii vieți, întreruperi temporare de carieră ș.a.m.d.;
- examinarea posibilităților introducerii în legislația muncii de noi tipuri de contracte, mai adaptabile condițiilor noi de evoluție a ocupării, diversificării formelor de ocupare favorizate și de economia informațiilor și comunicațiilor;

b) susținerea capacității de adaptare a întreprinderilor la noile cerințe ale pieței:

- reexaminarea obstacolelor, mai ales a celor fiscale, care pot greva investițiile în general, a celor în resursele umane cu deosebire;
- în cazul în care este nevoie, statele pot acorda facilități și stimulente fiscale sau de altă natură pentru a încuraja și sprijini dezvoltarea formării profesionale în întreprinderi, anticiparea noilor nevoi de calificare și reducerea riscului de șomaj, sporirea mobilității;
- examinarea reglementărilor legislative din optica sporirii capacității de adaptare a pieței muncii la schimbările structurale din economie.

IV. Întărirea politicilor de egalitate a șanselor:

a) promovarea nondiscriminării între bărbați și femei:

- sporirea ratei de ocupare a femeilor;
- evitarea dezechilibrelor în ce privește reprezentarea femeilor și a bărbaților în anumite sectoare de activitate sau profesii;
- reducerea ecartului dintre rata de șomaj a femeilor și cea a bărbaților, ca și a subreprezentării femeilor în unele activități/profesii și, respectiv, a suprareprezentării în altele;

b) concilierea vieții profesionale și a celei de familie:

- punerea în acțiune a diverselor directive și acorduri ale partenerilor sociali în materie de creare a unor servicii de calitate pentru îngrijirea copiilor și a persoanelor dependente, în scopul favorizării și menținerii femeilor și a bărbaților pe piața muncii;
- sporirea gradului de acces la serviciile de îngrijire/supraveghere a copiilor și la cele de sănătate;

c) facilitarea reintegrării în viața activă:

- examinarea mijloacelor de suprimare progresivă a obstacolelor care frânează reintegrarea bărbaților și femeilor în viața activă remunerată după o perioadă de întrerupere a activității;

d) favorizarea integrării persoanelor handicapate în viața activă.

Sursa: Résolution de Conseil du 15 décembre 1997, nr. 13200/97, C.E., Luxembourg, 1997.

Anexa nr. 19

**Rata de ocupare a populației pe grupe de vârstă în U.E.15,
țările membre, țări candidate, total, bărbați, femei,
în anii 1997 și 2000**

Țara	1997												2000											
	15-64 de ani						25-54 de ani						15-64 de ani						15-24 de ani					
	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.
U.E. 15	60,1	70,4	50,7	36,9	40,7	33,7	73,5	85,2	62,4	36,2	47,1	26,1	63,3	72,5	54,0	40,3	43,8	36,8	76,6	87,2	65,9	37,7	47,9	27,9
Belgia	56,9	67,1	46,5	26,4	30,4	22,4	74,1	86,0	61,8	22,1	31,7	12,9	60,5	69,5	51,5	29,1	32,8	25,4	77,4	87,3	67,2	26,3	36,4	16,6
Danemarca	74,9	80,5	69,1	66,6	68,5	64,2	82,4	88,3	76,7	51,7	62,7	40,3	76,3	80,8	71,6	66,0	68,5	63,3	84,2	88,5	79,8	55,7	64,1	46,6
Germania	63,7	71,9	55,3	44,6	47,0	42,1	76,6	85,7	67,3	38,1	47,5	28,7	65,4	72,8	57,9	46,1	48,6	43,6	79,5	87,5	71,3	37,3	46,1	28,6
Grecia	55,1	72,1	39,3	25,3	31,1	20,0	69,7	89,7	50,8	41,0	59,1	24,6	55,6	70,8	40,9	26,8	31,9	21,9	69,5	88,2	52,0	39,2	55,4	24,7
Spania	48,5	65,6	33,6	26,7	34,5	20,3	61,6	82,0	43,4	33,5	52,1	18,0	55,0	69,9	40,3	32,7	39,0	26,2	67,8	85,4	50,7	36,8	55,0	20,1
Franța	59,6	67,0	52,4	24,6	27,1	22,2	76,7	86,0	67,7	28,7	32,9	24,7	62,2	69,3	55,3	29,0	32,0	26,0	78,8	87,8	70,0	29,7	33,1	26,5
Irlanda	57,5	69,1	45,9	41,4	43,8	38,8	63,1	82,5	53,7	40,3	53,7	21,7	65,1	76,1	54,0	50,6	54,4	46,8	75,4	88,2	62,6	45,3	63,3	27,2
Italia	51,0	65,8	36,4	24,7	28,9	20,3	65,6	83,6	47,6	28,1	42,3	14,8	53,5	67,5	39,6	25,9	29,5	22,1	67,9	84,7	50,9	27,8	41,1	15,3
Luxemburg	59,9	74,3	45,3	34,5	36,9	32,1	74,4	92,1	56,1	23,9	35,4	12,9	62,9	75,1	50,3	31,9	35,5	28,2	78,4	92,8	63,4	27,4	38,2	16,8
Olanda	68,0	78,3	57,4	57,8	59,2	56,3	78,2	90,4	65,6	31,8	43,8	19,8	73,2	82,4	63,7	69,2	71,0	67,3	81,8	92,3	71,1	38,3	50,1	26,5
Austria	67,7	76,8	58,4	54,9	59,3	50,4	80,6	89,9	70,9	28,5	40,6	17,2	68,3	77,0	59,4	53,1	58,3	47,6	82,2	90,6	73,6	28,9	41,2	17,2
Portugalia	64,1	72,6	56,1	38,7	44,3	32,9	78,6	87,5	70,3	47,3	58,8	37,2	68,3	75,8	60,3	43,5	49,1	37,1	81,9	89,8	73,9	51,0	62,1	41,1
Finlanda	62,8	66,7	60,4	30,3	34,8	32,6	77,9	81,9	74,6	36,2	39,0	33,8	67,5	70,6	64,4	40,2	40,6	39,9	81,5	85,5	77,4	42,7	44,5	41,0
Suedia	69,4	71,1	67,7	35,9	36,5	35,3	80,6	82,6	78,6	62,7	64,7	60,7	73,0	74,8	71,0	41,6	42,2	41,0	83,8	85,8	81,7	65,1	67,8	62,5
Regatul Unit	70,2	76,9	63,4	57,9	59,8	55,9	78,6	85,8	71,3	43,3	58,5	38,5	71,2	77,8	64,6	56,2	58,3	54,0	80,4	87,5	73,2	50,8	60,1	41,7

Țara	1997												2000											
	15-64 de ani						25-54 de ani						15-64 de ani						15-24 de ani					
	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.	T.	B.	F.
Țări candidate																								
Bulgaria	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	51,5	56,1	47,2	20,5	23,0	18,0	69,7	72,1	67,4	22,1	34,9	11,2
Cehia	68,6	77,1	60,2	42,7	49,5	35,9	85,2	92,3	78,1	38,5	54,8	24,0	64,9	73,1	56,8	36,4	39,3	33,6	81,5	89,2	73,7	36,1	51,6	22,1
Estonia	64,9	69,7	60,6	35,4	40,3	30,5	78,9	81,7	76,2	48,8	59,6	40,5	60,6	64,3	57,1	27,4	31,4	23,2	76,8	79,5	74,2	43,0	50,2	37,5
Letonia	58,7	63,5	54,2	30,1	34,0	25,9	76,0	79,2	73,0	37,0	49,2	28,1	58,2	62,3	54,3	30,4	35,2	25,6	74,2	75,4	73,9	35,4	48,3	25,9
Lituania	62,9	67,6	58,5	34,0	39,9	28,0	78,9	80,1	77,8	40,2	57,0	27,4	60,1	61,8	58,5	26,7	30,2	23,2	76,0	75,1	76,8	42,2	52,2	34,5
Polonia	58,8	66,2	51,6	27,8	32,0	23,6	74,3	82,0	66,7	35,5	44,5	27,7	55,1	61,2	49,3	24,1	26,4	21,9	71,0	77,5	64,5	29,0	37,4	21,8
România	67,2	73,4	61,1	38,1	42,1	34,2	82,2	88,6	75,8	55,0	62,8	48,2	64,2	69,5	59,0	34,0	36,9	31,1	78,6	84,6	72,7	52,0	57,4	47,3
Slovenia	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	56,3	61,6	51,1	28,3	28,7	27,9	74,2	79,1	69,3	21,5	35,2	10,2
Slovacia	62,8	67,1	58,4	38,5	42,6	34,3	81,3	84,3	78,1	22,7	29,8	16,4	62,7	66,7	58,5	31,2	34,7	27,4	82,6	85,5	79,6	22,3	31,0	14,3
Ungaria	52,0	59,6	44,8	28,6	32,4	24,7	69,8	77,7	62,1	17,9	27,1	10,7	55,9	62,7	49,4	33,1	37,0	29,2	72,8	79,0	66,7	21,9	33,0	13,0

Notă: pe raster – 1998.

Sursa: Kay Employment Indicators, Employment in Europe, 2001, E.C., Brussels, 2001.

Anexa nr. 20

Structura populației ocupate pe sectoare în U.E.15, țările membre și țări candidate, în 1997 și 2000

Țara	Populația ocupată pe sectoare (%)					
	Agricultură		Industrie		Servicii	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000
U.E. 15	4,9	4,4*	27,8	26,9*	67,3	68,8*
Belgia	2,1	2,2	24,2	23,5	73,7	74,3
Danemarca	4,1	3,5	23,6	23,0	72,3	73,5
Germania	2,7	2,5	31,2	30,0	66,2	68,1
Grecia	18,9	18,7*	24,2	23,3*	56,9	58,0*
Spania	7,7	6,6	28,6	30,0	63,7	63,5
Franta	4,9	4,4	24,4	23,5	70,7	71,1
Irlanda	9,0	7,2	28,4	29,0	62,6	63,9
Italia	5,6	4,8	30,4	29,7	64,0	65,5
Luxemburg	2,2	1,8*	25,9	23,6*	71,9	74,6*
Olanda	3,9	2,4	20,9	20,0	75,2	76,7
Austria	...	...	...	...	...	...
Portugalia	12,2	10,8	32,0	31,2	55,8	58,0
Finlanda	7,2	6,3	37,5	27,8	65,4	65,9
Suedia	2,9	2,7	24,3	24,0	72,8	73,2
Regatul Unit	1,9	1,5	26,9	25,3	71,2	73,2
Țări candidate						
Bulgaria	...	13,2	13,2	32,8	...	54,0
Cehia	5,6	5,2	41,5	39,9	52,6	54,8
Estonia	9,9	7,0	33,4	34,7	56,7	58,3
Letonia	18,7**	14,4	27,1**	26,8	54,2**	58,7
Lituania	20,7**	18,4	28,4**	27,4	50,9**	54,2
Polonia	...	18,7	...	31,1	...	50,3
România	40,9	45,2	28,8	25,8	28,8	29,0
Slovenia	12,1	9,6	40,5	37,7	47,4	53,7
Slovacia	...	6,9	...	37,3	...	55,8
Ungaria	7,8	6,5	33,2	33,8	59,0	59,8

Notă: * – Estimări Eurostat (tr. I – tr. IV); ** – 1998.

Sursa: Employment Indicators in the E.U. Member States and in Central and Eastern Europe, Employment in Europe, E.C., Brussels, 2001.

Anexa nr. 21

Ponderea muncii cu timp parțial, a contractelor cu durată determinată, a lucrătorilor independenți și, respectiv, a salariaților în U.E., țările membre și țări candidate, în 1997 și 2000

- % din total ocupare -

	Munca cu timp parțial		Contracte cu durată determinată		Lucrători pe cont propriu		Salariați	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000
UE 15	16,9	17,7	10,6	11,4	15,6	14,8*	84,4	85,2
Belgia	17,2	20,8	5,3	7,5	18,6	17,7	81,4	82,3
Danemarca	22,5	21,3	9,8	9,1	7,8	6,9	92,2	93,1
Germania	17,6	19,4	10,5	11,4	10,5	10,2	89,5	89,3
Grecia	4,8	4,3*	5,6	7,0	45,4	44,0	54,6	56,0
Spania	8,0	8,0	27,5	26,7	18,1	16,6	81,9	83,4
Franta	17,0	16,9	12,3	13,8	8,1	7,4	91,9	92,6
Irlanda	13,6	16,4	7,3	3,8	19,1	17,0	80,9	83,0
Italia	6,8	8,4	5,8	7,5	26,7	26,2	73,3	73,8
Luxemburg	8,2	10,5*	3,8	4,9*	7,5	6,8*	92,5	93,2
Olanda	38,2	41,1	9,9	11,9	15,7	14,3	84,3	85,7
Austria	14,7	16,3	6,3	6,4	19,7	18,9	80,3	91,1
Portugalia	10,7	10,8	11,1	14,8	29,4	27,5	70,6	78,5
Finlanda	11,0	12,3	15,9	14,4	12,6	11,5	87,4	88,5
Suedia	24,4	22,6	11,3	13,1	5,6	5,6	94,4	95,6
Regatul Unit	24,9	25,0	6,7	6,2	13,0	11,8	87,0	88,2
Țări candidate								
Bulgaria	...	...	...	...	...	14,7		
Cehia	6,1	5,4	6,9	6,4	11,8	14,5		
Estonia	10,3	6,7	2,0	2,1	6,2	8,1		
Letonia	12,3**	10,8	6,7**	5,7	11,6**	10,6		
Lituania	...	8,6	5,1**	3,1	16,3**	15,9		
Polonia	10,7	10,6	4,0	4,2	23,3	22,5		
România	15,2	16,4	1,8	1,6	22,4	25,4		
Slovenia	8,2	6,1	11,6	10,8	12,0	11,2		
Slovacia	...	1,9	...	3,7	...	7,8		
Ungaria	3,7	3,6	5,5	5,8	16,3	14,6		

Notă: * Estimări Eurostat; ** - 1998.

Sursa: Key Employment Indicators, Employment in Europe 2001, E.C., nr.5, Brussels, 2001.

Anexa nr. 22

Numărul de șomeri, rata de șomaj, total, a tineretului, de lungă durată, în U.E.15, țările membre și țări candidate, în 1997 și 2000

Țara	Nr. total de șomeri		Rata de șomaj (%):							
	(mii)		a pop. de 15 ani și peste*		a tineretului în vârstă de 15-24 de ani **		a șomajului de lungă durată ***		a tinerilor de 15-24 de ani****	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000
UE 15	17866	14185	10,6	8,2	21,1	16,1	5,2	3,6	9,7	7,8
Belgia	398	311	9,4	7,0	23,1	17,7	5,7	3,8	7,6	5,5
Danemarca	159	135	5,6	4,7	8,4	7,3	1,5	1,0	6,2	5,3

Țara	Nr. total de șomeri		Rata de șomaj (%):							
	(mii)		a pop. de 15 ani și peste*		a tineretului în vârstă de 15-24 de ani **		a șomajului de lungă durată ***		a tinerilor de 15-24 de ani****	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000
Germania	3882	3133	9,9	7,9	10,8	9,1	5,0	4,0	5,4	4,6
Grecia	421	493	9,8	11,1	30,1	29,6	...	...	...	...
Spania	3351	2381	20,8	14,1	38,9	26,2	10,9	5,9	16,1	11,4
Franța	3126	2456	12,3	9,5	29,2	20,1	5,0	3,8	10,1	7,1
Irlanda	152	74	9,9	4,2	15,4	6,5	6,1	1,7	7,1	3,3
Italia	2690	2466	11,7	10,5	33,8	30,8	7,7	6,4	11,7	11,8
Luxemburg	5	4	2,7	2,4	8,1	7,3	0,9	0,6	3,1	2,5
Olanda	395	221	5,2	2,7	9,5	5,1	2,5	0,8	6,0	3,6
Austria	167	142	4,4	3,7	6,7	5,2	1,2	1,0	3,9	2,9
Portugalia	331	215	6,8	4,2	15,1	9,0	3,7	1,7	6,8	4,2
Finlanda	314	253	12,7	9,8	25,2	21,4	4,0	2,8	11,5	11,2
Suedia	437	265	9,9	5,9	20,6	11,3	2,9	1,3	9,3	5,5
Regatul Unit	2026	1632	8,2	5,5	15,5	12,8	3,3	1,5	10,2	8,3
Țări candidate										
Bulgaria	...	556	...	16,2	...	33,3	...	9,5	...	10,2
Cehia	219	449	4,3	8,8	7,0	17,0	1,3	4,3	3,2	7,5
Estonia	74	92	10,6	13,2	19,0	23,7	4,2	6,3	8,3	8,5
Letonia	170 ^{a)}	161	14,5 ^{a)}	14,1	27,1 ^{a)}	21,2	8,0 ^{a)}	7,9	11,2 ^{a)}	8,2
Lituania	224 ^{a)}	281	12,5 ^{a)}	15,6	23,7 ^{a)}	27,5	7,8 ^{a)}	8,2	10,6 ^{a)}	10,1
Polonia	1864	2830	11,0	16,3	22,8	35,7	5,1	7,3	8,2	13,4
România	654	816	5,5	7,0	17,4	17,8	2,6	3,4	8,0	7,4
Slovenia	64	66	6,6	6,9	16,3	16,4	3,4	4,3	7,5	6,1
Slovacia	...	491	...	19,1	...	36,9	...	10,3	...	16,5
Ungaria	354	267	9,0	6,6	16,9	12,3	4,2	3,1	5,8	4,6

Notă: a) – 1998; * % din forța de muncă de 15 ani și peste; ** % din forța de muncă de 15-24 de ani; *** % din forța de muncă; **** % din populația în vârstă de 15-24 de ani.

Sursa: Key Employment Indicators, Employment in Europe 2001, E.C., Brussels, 2001.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- * * * *Décision du Conseil sur les lignes directrice pour la politique de l'emploi des Etats membres en 2001*, CE, Bruxells, 2000
- Ana Diamantopoulou *La Commission adopte un ensemble de dispositions percutantes pour accélérer la réforme des marchés du travail de L'UE*, CE, Bruxelles
- * * * *Ways to Social Peace in Europe*, Osnabrück Social Charter, 1998
- * * * *Les lignes directrices pour la Résolution du Conseil du 15 décembre 1997*, CE, Bruxelles, 1997
- Karl-Johan-Lönnroth *Intervention on European Employment and Social Policy and Enlargement*, Prague, 11-12 May 2000
- Daniel Folden *Trade Union and Their European Strategies, Working Paper, International Congress "Ways to Social Peace in Europe"*, Osnabrück, November 1998
- Annie Heise *Employment Policy in Europe, Working Paper, International Congress "Ways to Social Peace in Europe"*, Osnabrück, November 1998
- Giorgio Bonacci *The Pre-accession Strategy and Phare in the Employment and Social Field, Conference on European Employment and Social Policy and Enlargement*, Prague, May, 2000
- Ludwig Schubert *Full Employment in the EU Again in 10 Years, Working Paper, International Congress "Ways to Social Peace in Europe"*, Osnabrück, November 1998
- Constantin Ciutacu *Șomaj-inflație. O provocare pentru știința economică*, CIDE, București, 1991
- Steliana Perț
(coordonare)
și colectiv
- a) *Piața muncii în România în perioada de trecere la economia de piață. Dimensiuni. Caracteristici. Tendințe*, CIDE, București, 1991
- b) *Piața muncii în economia de tranziție. Mecanisme și politici de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului*, CIDE, București, 1992
- c) *Potențialul uman al unor țări din spațiul central și est-european*, CIDE, București, 1993

-
- d) *Piața muncii în România. Ocupare – flexibilitate – dezvoltare umană*, CIDE, București, 1994
- Steliana Perț *Le chômage pendant la transition: genèse, dimensions, caractéristiques et tendances*, Revue Roumaine des Sciences Economique, juillet-décembre, 1993
- Steliana Perț
(coordonator) și colectiv *Evaluarea capitalului uman. Coordonate strategice ale evoluției pieței muncii în România*, IRLI, București, 1997
- Valentina Vasile *Salariul în economia de tranziție a României*, Teză de doctorat, INCE, AR, 2000
- Diana Preda *Ocupare și dezvoltare durabilă*, Teză de doctorat, INCE, AR, 2001
- Luminița Chivu *Factori ai competitivității muncii în agricultura românească*, Teză de doctorat, INCE, AR, 2001
- David Marsden “Marché du travail. Limites sociales des nouvelles théories”, în *Economics*. Paris, 1989
- Antonela Pichio
Marcel Bal de Boll
Cătălin Păuna
Bianca Păuna “Scăderea PIB și realocarea forței de muncă”, în volumul *Tranziția economică în România. Trecut, prezent și viitor* (coordonatori: Christof Ruhl, Daniel Dăianu), WB și Centrul Român de Politici Economice, 2000
- * * * *Joint Social Partners’ Conference ETUC/UNICE-UEAPHE/CEEP, Social Dialogue in the Candidate Countries*, Bratislava, 16-17.03 2001
- Franciszek Draus *Dialogue social dans les pays candidats à l’Union Européenne*, Rapport de synthèse, Bratislava, 16-17.03.2001
- Constantin Ciutacu,
Steliana Perț,
Valentina Vasile *Dialogue social en Roumanie*, Rapport National, Bratislava, 16-17.03.2001
- Odile Quintin *Social Dialogue Acquis*, Conference on European Employment, Prague, Mai 2000
- George Oprescu *Piața muncii*, Editura Expert, 2001
- Steliana Perț
Gheorghe Zaman “Piața muncii în tranziție: între liberalizare și constrângeri instituționale și sociale”, *Oeconomica* nr. 4/2000
- Florin Marius Pavelescu “Dezechilibrele pieței forței de muncă și corelația venituri salariale – rezultate ale activității economice”, *Oeconomica* nr.3/2001
- Nicoleta Odae “Aspecte ale dinamicii și structurii ocupării forței de muncă”, *Oeconomica* nr.3/2001

-
- *** *Growth, Competitiveness, Employment, The Challenges and Ways Forward into 21st Century*, White Paper, 1994
- *** *Raportul național al dezvoltării umane: România 1997, 1998, 1999*, PNUD, INCE, INS, Ed. Expert, București, 1997, 1998, 1999
- Gerardo Berthin *Raportul național al dezvoltării umane: România 2000*, VANEMONDE intrade 2000
- Steliana Perț *“Formarea profesională a forței de muncă. Conținut. Mutații și exigențe din perspectiva noii construcții europene”*, *Probleme economice* nr. 39-40-41, CIDE, 1997
- Steliana Perț,
Diana Preda,
Gabriela Platon
Peter Grootings *Active measures for Employment and Development of Human Ressources: Vocational Training for the Unemployed in Romania*, ETF, NOR, Bucharest, 1999
- “De la qualification à la compétence: de quoi partons nous?”*, *Revue Européenne*, nr.1/1994
- Gerhard P.Bunk *“Transmission de la compétence dans la formation professionnelle en Allemagne”*, *Revue Européenne*, nr.1/1994
- *** *Stratégies to Combat Social Exclusion. Contributions of the Social Policy, Research Group*, CIREM-Informa, nr.22, January 2000
- *** *Echilibrul dintre protecție și oportunități. O strategie de protecție socială în economiile în tranziție*, Banca Mondială (Colectivul de Protecție Socială, Unitatea Sectorului de Dezvoltare Umană, Regiunea Europei și Asiei Centrale), Ed. Expert, București, 2000
- *** *La politique sociale et la politique du marché du travail en Roumanie*, OCDE/CCSM, Paris, 2000
- Gheorghe Zaman,
Constantin Ciutacu,
Grigore Vâlceanu
(coordonare) *Blocaje în economia de tranziție a României. Forme de manifestare. Cauze. Efecte. Mecanisme și soluții*, Editura Tehnică, București, 1997
- *** *Anchete asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), anul 2000*, INS, București, 2001
- Steliana Perț *Capitalul uman – factor cheie al creșterii economice durabile. Convergențe și disparități*, CIDE 2001
- *** *Human Development Report 2001. Making New Technologies, Work for Human Development*, UNDP, New York, Oxford University Press, 2001

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 10/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**IMPACTUL ÎMBĂTRÂNIRII
DEMOGRAFICE ASUPRA OFERTEI
POTENȚIALE DE FORȚĂ DE
MUNCĂ**

conf. univ. dr. Constanța MIHĂESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA PROCESULUI DE ÎMBĂTRÂNIRE DEMOGRAFICĂ	329
2. EVOLUȚIA PROCESULUI DE ÎMBĂTRÂNIRE DEMOGRAFICĂ ÎN ROMÂNIA DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.....	332
3. EVOLUȚIA POPULAȚIEI ACTIVE – OFERTA POTENȚIALĂ PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ULTIMELE CINCI DECENII	337
4. PERSPECTIVE DEMOECONOMICE LA ORIZONTUL ANULUI 2020	342
4.1. Evoluția proiectată a populației în vârstă de muncă (15-64 de ani) până în anul 2020	342
4.2. Mutații în structura pe vârste a populației în vârstă de muncă.....	344
4.3. Raportul de înlocuire.....	345
4.4. Evoluția probabilă a populației active până în anul 2020	346
5. CONCLUZII.....	350
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	355

1. Considerații generale asupra procesului de îmbătrânire demografică

Trăim într-o epocă marcată de profunde și rapide transformări demografice, socioeconomice și politico-militare la nivel planetar.

În plan demografic, cel mai important proces pe care îl parcurg, cu predicție țările dezvoltate din punct de vedere economic și social, îl constituie *îmbătrânirea demografică*. Aceasta desemnează schimbarea structurii pe vârste a populației, prin creșterea importantă a proporției vârstnicilor în populația totală, în detrimentul proporției tinerilor, cu numeroase implicații în toate sferele activității umane.

Îmbătrânirea demografică suscită numeroase polemici în literatura de specialitate, în linii mari, între două tabere. Pentru una dintre ele, constituită în majoritate din economiști și demografi, îmbătrânirea este o problemă sau, cel puțin o *evoluție cu implicații grave, care ar trebui combătută recurgând la soluții clasice de tipul: creșterea fertilității, creșterea vieții active, sporirea imigrației etc.*

Cealaltă tabără, formată, în general din sociologi, îmbătrânirea demografică reprezintă numai un proces de mutații sociale la care societățile afectate trebuie și pot să se adapteze, în așa manieră încât să maximizeze avantajele și să limiteze inconvenientele. Pentru aceștia din urmă, îmbătrânirea demografică nu se combate, ci se temperează, nu se neagă, ci se recunoaște. *Structurile demografice nu trebuie forțate să se adapteze la structurile economice, sociale sau politice, dimpotrivă, aceste structuri economice, sociale sau politice trebuie să urmeze sensul transformărilor demografice, care sunt în fapt o reacție la interdependențele multiple și complexe între toate structurile fundamentale ale societăților moderne.*

După Michel Loriaux (1995)¹, societățile occidentale au creat prin industrializare condițiile îmbătrânirii populațiilor lor. Această îmbătrânire demografică a determinat apariția unor noi situații care, la rândul lor au intensificat procesul îmbătrânirii. Dintr-o problemă pur demografică, îmbătrânirea demografică a devenit o problemă economică și de organizare socială cu atât mai greu de rezolvat, cu cât nici în planul cercetării științifice și nici în cel al politicilor nu s-au înțeles progresul și avantajele aduse de o populație vârstnică din ce în ce mai numeroasă.

Principală cauză a îmbătrânirii demografice, așa cum s-a mai precizat, este tranziția la un nou regim de reproducere a populației, de la regimul tradițional caracterizat prin rate înalte de natalitate și mortalitate, la regimul modern, cu rate scăzute de natalitate și mortalitate².

¹ Loriaux Michel, "Du vieillissement démographique à l'intégration des âges: la révolution de la gérance", în "Population" nr. 6/1995, Paris.

² Grigorescu C., "Îmbătrânirea demografică în România – trecut, prezent și perspectivă", revista: Economistul nr. 781/7 iunie, 1996.

Pe de o parte, reducerea natalității a fost consecința diminuării continue a fertilității, care a condus la "contracția" bazei piramidei vârstelor. Pe de altă parte, scăderea mortalității la toate grupele de vârstă a determinat creșterea duratei medii a vieții, și implicit, "îngroșarea" vârfului piramidei.

Îmbătrânirea demografică se realizează, în principal, prin baza piramidei, efectivele tinerelor generații cu care se compară proporțional grupele din vârful piramidei, aflându-se într-o continuă scădere.

Dintre factorii economico-sociali cu un rol esențial în reducerea fertilității în țările dezvoltate și care, într-un fel sau altul, s-au manifestat și în România, amintim¹:

1. *scăderea ponderii gospodăriilor agricole tradiționale*, caracterizate printr-o fertilitate înaltă, necesară atât pentru activitatea productivă, cât și pentru asigurarea securității persoanelor vârstnice;
2. *emanciparea femeilor*, accesul la învățământul de toate gradele și atragerea lor în activitățile neagricole;
3. *exigențele sporite* ale părinților relativ la creșterea și *educația copiilor* care necesită timp și cheltuieli importante;
4. *extinderea asigurărilor sociale*, mai ales a regimurilor publice de pensii și a instituțiilor de îngrijire a persoanelor vârstnice dependente, care au redus rolul copiilor în susținerea părinților la bătrânețe;
5. *creșterea timpului liber*, accesul la tipuri divertisment cât mai variat și la mijloace moderne de transport colectiv și individual, dorința persoanelor adulte și a familiilor lor de a beneficia de aceste facilități.

Evident, că în societatea modernă fertilitatea este influențată și de alți factori care țin de cultură, religie sau politică demografică care, ca și cei amintiți mai sus acționează diferit de la o țară la alta.

Determinanții fundamentali menționați au influențat în fapt, comportamentul demografic, cu efecte directe asupra practicilor privind limitarea numărului de nașteri, cum ar fi: calendarul căsătoriilor și rata nupțialității, vârsta medie la prima căsătorie, proporția celibatului, rata divorțialității, practicarea avortului sau utilizarea mijloacelor anticoncepționale.

Cât despre *consecințele îmbătrânirii demografice* la care a dus scăderea fertilității, acestea sunt plasate de către Jacques Henripin (1995)² pe două paliere financiare:

1. creșterea costului serviciilor de sănătate;
2. dificultatea asigurării unui nivel de trai decent (convenabil) pensionarilor.

¹ *** "The Determinants and Consequences of Population Trends. New Summary of Finding an Interaction of Demographic, Economic and Social Factors", vol. I., U.N., New York, 1973, p. 86-92.

² Mihăescu C., "Vieillessement de la population: inconvénients et adaptation", în revista "Population" nr. 6/1995, INED, Paris.

Același autor arată care ar putea fi remediile așa-zis "clasice" care ar putea conduce la atenuarea consecințelor nedorite ale îmbătrânirii: a) *schimbări dirijate ale nivelului fenomenelor demografice* și b) *adaptarea diferitelor comportamente demografice*.

Referindu-se la schimbările demografice, J. Henripin (op. cit.) are în vedere *creșterea natalității și recurgerea la imigrație*. O puternică imigrație poate reduce îmbătrânirea, dar, pe termen mediu și lung, efectul nu este foarte important. Imigranții sunt, de regulă, mai tineri ca populația în care intră, dar ei îmbătrânesc la fel de repede, iar structura lor pe vârste se integrează în structura de ansamblu a populației. Calea reală de întinerire a populației este *creșterea fertilității*, astfel că singura imigrație care i-ar putea fi un substitut perfect ar fi *imigrarea bebelușilor orfelini*.

În prezent, multe țări din OCDE afișează o situație demografică "favorabilă" căci generațiile baby-boom-ului sunt în vârstă de muncă și "întrețin" un număr relativ redus de pensionari. Peste un deceniu și jumătate, situația se va schimba, căci tocmai aceste generații numeroase vor atinge vârsta de pensionare, iar populația activă va fi din ce în ce mai mică, urmare a scăderii fertilității începute din anii '60. În același timp, va crește durata medie a vieții și numărul persoanelor foarte vârstnice (de 80 de ani și peste) va fi în creștere rapidă.

Această situație se întâlnește în linii mari în majoritatea țărilor OCDE existând, cum este și firesc, decalaje importante între piramidele vârstelor și ritmurile în care îmbătrânesc populațiile lor. Proiectările demografice ale OCDE arată că până în anul 2030 populația în vârstă de muncă (15 – 64 ani) în zona OCDE ar putea să scadă cu 4,5% față de anul 2010. Această scădere ar putea fi mult mai accentuată în numeroase țări ca: Germania (24%), Italia (18%), Japonia (17%), Spania și Olanda (15%).

Majoritatea studiilor și modelelor întreprinse în aceste țări, au demonstrat că principala cauză a îmbătrânirii demografice este *scăderea de lungă durată a natalității și mai puțin creșterea speranței de viață la naștere*. Într-adevăr, mărirea ponderii populației vârstnice este provocată de diminuarea succesivă a efectivelor generațiilor care se adaugă populației existente și mai puțin de scăderea mortalității, respectiv creșterea duratei medii a vieții care afectează toate vârstele și care, în final determină creșterea numărului persoanelor vârstnice.

2. Evoluția procesului de îmbătrânire demografică în România după cel de-al doilea război mondial

În România, procesul îmbătrânirii demografice s-a instalat cu un decalaj de șapte-opt decenii față de țările vest-europene însă pe fundalul "rupturilor" de după 1990, acest decalaj s-a diminuat la aproape un deceniu.

La 1 ianuarie 2001 vârsta medie a populației României era de 37 de ani, iar vârsta mediană de 34,4 de ani. În timp ce proporțiile persoanelor care depășeau 60 și, respectiv, 65 de ani erau de 18,9% și respectiv 13,5%. De remarcat, că la începutul anului 2001 numai populația din grupa 60-64 de ani reprezenta 5,5% din populația totală, adică tot atât cât constituia populația din clasa mare de 65 de ani și peste în anul 1948.

După cel de-al doilea război mondial și până în prezent s-a produs schimbarea ponderii populației în vârstă de 60 de ani și peste, în sensul creșterii ei sistematice și, respectiv, a populației de 0-14 ani, în sensul scăderii acesteia. Dacă în decursul primelor trei decenii de după cel de-al doilea război mondial (1948-1977) tinerii "au pierdut" 3,5 puncte procentuale din greutatea lor specifică, în următorii 20 de ani această pierdere aproape s-a dublat. Intensificarea scăderii acestei proporții s-a produs în realitate după anul 1990, pe fondul scăderii accelerate a natalității. Astfel, diminuarea ponderii tinerilor de la 23,6% în 1990 la 18,0% în 2001, a reprezentat o pierdere notabilă de 5,6 puncte procentuale în numai 10 ani, cu atât mai îngrijorătoare cu cât proporția vârstnicilor din acest an o depășește pe cea a tinerilor pentru prima dată în istoria demografică a țării (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Structura populației pe grupe mari de vârstă, vârsta medie și raportul de dependență în perioada 1948-1999

Indicator/Anii	1948	1956	1966	1977	1987	1990	2001
Populația totală	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
0-14 ani	28.9	27.5	26.0	25.4	24.2	23.6	18,0
15-59 ani	61.9	62.6	61.7	60.2	60.9	60.8	63,1
15-29 ani	26.5	27.1	23.1	23.5	22.4	22.6	24,1
30-44 ani	20.5	19.2	23.3	19.9	20.2	21.0	21.1
45-59 ani	14.9	16.3	15.3	16.8	18.2	17.2	17,9
60 ani și peste	9.2	9.9	12.3	14.4	14.9	15.6	18.9
65 ani și peste	5.6	6.4	7.9	9.9	9.7	10.3	13.5
Vârsta medie	29.8	30.0	32.4	33.0	34.5	34.9	37
Vârsta mediană	25.2	25.4	30.1	30.1	30.3	30.4	34.4
Rap. dependență (la 1000),	616	597	621	661	642	645	585

Indicator/Anii	1948	1956	1966	1977	1987	1990	2001
total. din care:							
Tineri (0-14 ani)	467	439	421	422	397	390	286
Vârstnici (60 ani și peste)	149	158	200	239	245	255	299

Notă: Numai pentru 2001 datele se referă la 1 ianuarie, în rest momentul de referință este 1 iulie.

Sursa: Informații preluate sau calculate din Anuarul demografic al României. edițiile 1994 și 1996. ale CNS. Caietul "Efectivul și structura populației României la 1.01.2001", INS,. București. 2001 și "Analize demografice. Situația demografică a României în perioada 1990-1998". CNS. București. 1999.

În ceea ce privește *populația vârstnică* (60 de ani și peste), greutatea ei specifică a crescut fără nici o excepție de-a lungul perioadei analizate, prin compensarea "pierderilor" suferite de populația tânără. În strânsă legătură cu evoluția ponderii acestora, importanța relativă a vârstnicilor a crescut în mod treptat timp de patru decenii: de la 9,2% în 1948 la aproape 15,0% în 1989.

După anul 1990, pe fondul "prăbușirii" natalității, proporția vârstnicilor a crescut vertiginos și în numai 10 ani a atins 18,9%, dublându-și practic nivelul înregistrat imediat după cel de-al doilea război mondial și *depășind pentru prima dată ponderea tinerilor* (figura nr. 1).

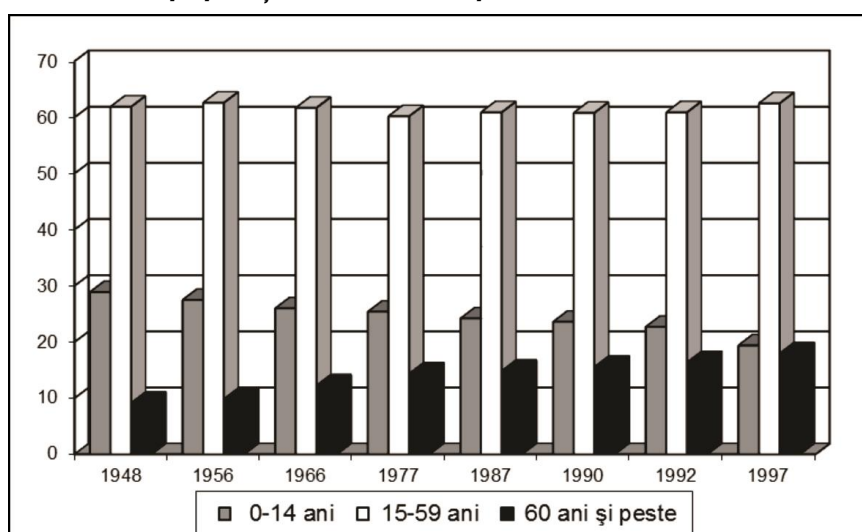
Luată global, *populația adultă* (15-59 ani) a suferit schimbări în mai mică măsură, căci în decurs de cinci decenii ponderea sa în populația totală a oscilat în jurul a 61 de procente, pentru ca după anul 2000 să înregistreze creșteri ale ponderii sale, spre 63%. În interiorul ei se poate observa un proces de scădere a proporției segmentului de 15-29 de ani (adultii tineri), contracarat după anul 1990 de adăugarea la generațiile "baby-boom"-ului (1967-1968) a generațiilor "pletorice" din 1974-1977¹. Segmentul de mijloc – populația de 30-44 de ani – și-a menținut o proporție relativ constantă – aproximativ o cincime din populația adultă, în timp ce grupa 45-49 de ani a "câștigat" tot mai mult în "importanță". Astfel, de la 14,9% în 1948 și 15,3% în 1966, "adultii vârstnici" (45-49 ani) au ajuns să reprezinte peste 17 procente din populația adultă, după anul 1990 (tabelul nr. 1).

Recurgând la o paralelă cu schimbările care afectează populația la nivel global putem afirma că această evoluție oglindește în fapt *procesul de îmbătrânire demografică a populației adulte*, care a accelerat și accelerează, cu ritmuri din ce în ce mai mari, procesul îmbătrânirii demografice de ansamblu a populației românești. Cum populația adultă constituie suportul populației în

¹ Sunt generațiile revirimentului temporar al natalității, ca urmare a înăspririi, în anul 1973, a legislației referitoare la avort.

vârstă de muncă și din aceasta se recrutează într-o măsură covârșitoare¹, populația activă nu este greu să deducem că acest proces are și va avea implicații numeroase și importante asupra activității economice și sociale.

Figura nr. 1. Evoluția structurii pe grupe mari de vârstă a populației României în perioada 1948-2001

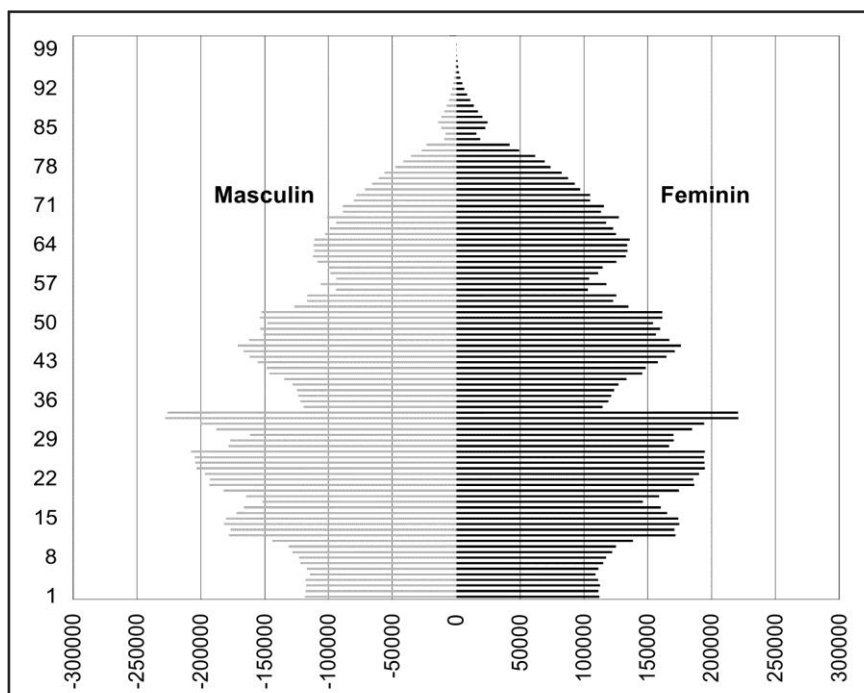
Sursa: Realizat pe baza informațiilor preluate sau calculate din Anuarul demografic al României, edițiile 1994 și 1996, ale CNS. Caietul *„Efectivul și structura populației României la 1.01.1997 și, respectiv, la 1.01.2001”*, INS, București.

Este relativ ușor de imaginat ce consecințe sociale și economice generează evoluția raportului de dependență, ce implicații apar în sfera producției și a consumului de bunuri materiale și spirituale, în planul ocrotirii sănătății și al asigurării pensiilor, al alocării resurselor bugetare și al educației etc.

Văzută pe ansamblu, piramida vârstelor la 1 ianuarie 2001 este extrem de sugestivă pentru maniera în care procesul de îmbătrânire demografică a afectat populația României.

¹ În populația activă sunt cuprinse și persoane care au mai puțin de 15 ani și mai mult de 59 de ani, în funcție de anumite criterii care compun definiția populației active și la care vom face referiri în cea de-a doua parte a lucrării.

Figura nr. 2. Piramida vârstelor populației României la 01.01.2001

Sursa: Realizat pe baza informațiilor din Caietul "Efectivul populației României la 1 ianuarie 2001", INS, București, 2001.

Cu unele excepții, forma piramidei se aseamănă cu cea a populațiilor din țările dezvoltate din punct de vedere economic și social. *Baza* este în continuă comprimare, *trunchiul* – foarte proeminent, iar *vârful* – mult mai însemnat ca suprafață comparativ cu piramidele de acum 50 sau 40 de ani, dar nu suficient de consistent față de cel al piramidei unei țări dezvoltate, din cauza unei durate medii a vieții mult mai scăzute.

Celelalte particularități ale piramidei (zone de îngustare sau de lărgire a benzilor) sunt determinate de deficitele de nașteri din timpul celor două războaie mondiale, de politica pronatalistă, coercitivă dusă de vechiul regim, respectiv, de relaxarea totală a legislației privind avortul după anul 1990.

Ca și în România¹, în celelalte țări ex-socialiste, consecința cea mai directă a evoluțiilor demografice sintetizate prin scăderea brutală a fertilității și creșterea duratei medii a vieții, s-a tradus printr-o accelerare a *procesului de*

¹ Mihăescu C., "Populație și ocupare. Trecut, prezent și viitor", Ed.Economică, București, 2001.

îmbătrânire demografică, prezentă de altfel în toate țările europene. În țări ca Polonia și Slovacia proporția populației cu vârste de peste 65 de ani oscilează în jurul a 12 procente, fiind catalogate ca țări încă relativ tinere, în comparație cu țări vecine ca România, Ungaria sau Bulgaria, pentru care ponderea populației vârstnice depășește 13% din totalul populației.

Din punct de vedere demografic, se poate aprecia că România se înscrie în tabloul demografic general al fostelor țări socialiste, actualmente în tranziție. Cu toate acestea trebuie să menționăm că ea iese din acest cadru prin evoluții negative în planul mortalității generale, al mortalității infantile, precum și în cel al duratei medii a vieții, atestând o scădere mult mai puternică a nivelului de trai și a calității serviciilor de sănătate și sociale decât în celelalte țări aflate în tranziție.

3. Evoluția populației active – oferta potențială pe piața forței de muncă în ultimele cinci decenii

Din punct de vedere economic, cea mai importantă categorie demografică este *populația activă*, denumită și *forța de muncă potențială a societății*. Numărul, structura, nivelul de instruire și de formare profesională, ca și modul de utilizare a acestei forțe de muncă au o mare influență asupra produsului intern brut (PIB), asupra dezvoltării economice, sociale și culturale de ansamblu.

În același timp, proporțiile, structura și evoluția ocupării sunt determinate de acțiunea conjugată a numeroși factori. Unii dintre aceștia guvernează dimensiunea (cantitativă și structurală) a *ofertei* de forță de muncă, în timp ce alții determină volumul *cererii* pe piața acestui factor. Cei mai importanți sunt factorii demografici, economici, educaționali, sociopsihologici, factorii de politică economico-demografică, socială și factorii instituționali.

Schimbările social-economice radicale pe care le impune transformarea unei economii de comandă într-o economie de piață generează, fără îndoială, mutații în volumul, calitatea și structura populației active. Examinarea acestor mutații, studiul ocupării, al fundamentelor demografice ale acesteia, analiza implicațiilor și consecințelor acestor mutații, ca și evaluarea tendințelor și perspectivelor populației active pe fondul schimbărilor în structura social-economică a țării, sunt extrem de importante.

Importanța lor derivă din faptul că populația activă produce bunurile materiale și spirituale necesare întregii societăți, ea generează progresul economic, social și cultural, jucând un rol foarte important în ritmul reformelor economice, în modernizarea economiei, ca și în îndeplinirea obiectivelor extrem de ambițioase ale României pe plan extern: *aderarea la Uniunea Europeană și integrarea în NATO*.

Toate evoluțiile demografice și-au pus și își vor pune amprenta pe termen mediu și lung asupra *forței de muncă* din economie, deoarece ele se regăsesc, în mod sintetic, în mărimea și dinamica sporului natural al populației. Cu un decalaj de 15 – 20 de ani, sporul natural influențează populația în vârstă de muncă, baza de formare a populației active. În consecință, *componenta demografică* este, în timp și spațiu, principală *determinantă a ofertei de forță de muncă*.

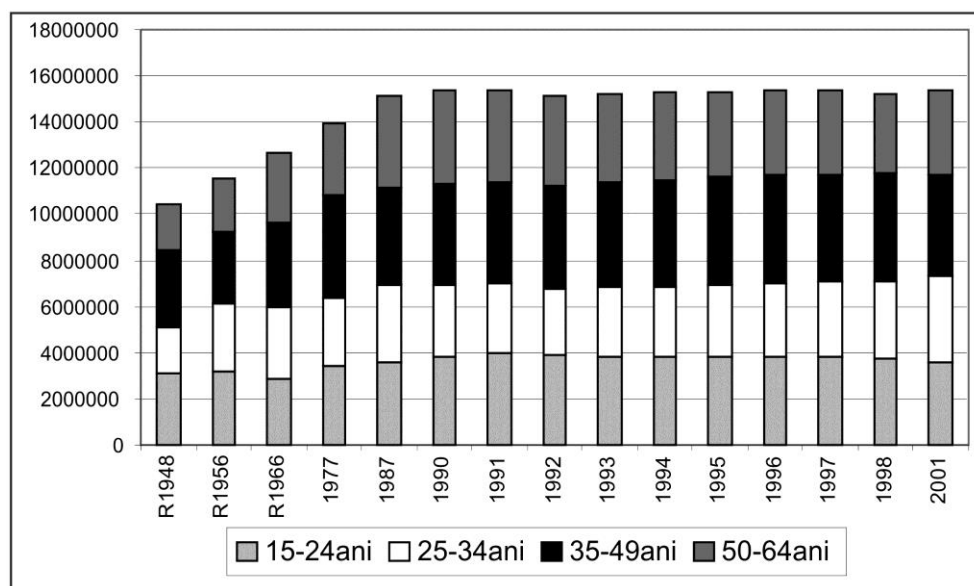
După cel de-al doilea război mondial și până la mijlocul anilor '90, *populația activă civilă* a României a cunoscut o evoluție continuu ascendentă, culminând cu efectivul de *11387 mii de persoane active civile*, înregistrat în anul 1992, cel mai mare nivel atins până în prezent. După o stagnare de doi ani, populația activă a intrat într-un *declin accelerat* și, în numai doi ani (1995 și

1996), s-a diminuat cu aproape 1,2 milioane de persoane active civile, pierdere echivalentă cu jumătate din creșterea înregistrată pe durata a aproape patru decenii și jumătate (1950 – 1994). Ritmul scăderii s-a temperat începând din 1997, astfel că la începutul anului 1998, populația activă civilă avea un efectiv comparabil cu cele înregistrate în anii '70 (9904 mii de persoane).

La această evoluție, factorul demografic și-a manifestat influența prin intermediul *traectoriei populației în vârstă de muncă*, în timp ce alți factori și-au sintetizat acțiunile în *propensiunea spre activitate a acestei populații*.

- Până la începutul anilor '90, *populația în vârstă de muncă (15-64 de ani)* din România a cunoscut o evoluție ascendentă, urmând, cu un decalaj de aproximativ 15 ani, *traectoria populației totale*¹. Din acest motiv, în pofida declinului demografic general instalat din anul 1991, populația în vârstă de muncă a înregistrat în deceniul 1987 – 2000 o evoluție, pe care am califica-o drept *staționară*, efectivele anuale oscilând ușor în jurul a 15,3 milioane de persoane (figura nr. 3).

Figura nr. 3. Evoluția populației în vârstă de muncă din România în perioada 1948-2001

Sursa: Realizat pe baza informațiilor preluate sau calculate din Anuarul demografic al României, edițiile 1994 și 1996, ale CNS; Caietul "Efectivul și structura populației României la 1.01.1997 și, respectiv, la 1.01.2001", INS.. București.

¹ Mihăescu C., op.cit.

Ca pondere în totalul populației, segmentul în vârstă de muncă s-a caracterizat printr-o *mare stabilitate* de-a lungul a patru decenii și jumătate (1948 – 1993). Din anul 1994 însă, proporția populației potențial active în populația totală a început să crească, sporind în numai patru ani cu 1 punct procentual. În termeni de structură, această creștere rapidă echivalează cu instalarea unor dezechilibre importante în structura pe vârste a populației țării, cu implicații asupra dezvoltării ei economice, sociale și culturale.

Cauza unei astfel de evoluții rezidă în *accentuarea declinului demografic general, și în intensificarea fără precedent a procesului de îmbătrânire demografică* a populației țării, după 1990. Acest proces de ansamblu au fost precedat de mutații în structura pe vârste a populației în vârstă de muncă. De menționat, că instalarea *procesului de îmbătrânire demografică în cadrul acestui segment*, s-a produs în perioada 1948-1987, prin scăderea ponderii persoanelor din grupa 15-24 de ani și creșterea proporției celor din ultima grupă de 50-64 de ani. Surprinzător, din anul 1995 grupa tânără (15-24 de ani) o surclasează pe cea vârstnică (50-64 de ani) cu 1-1,2%, datorită alimentării primeia cu generațiile "valului" demografic al anilor '60. Iată, impactul direct al evoluției demografice asupra populației potențial active (anexa nr. 1).

Prin prisma consecințelor sale de mai târziu, am putea compara legislația pronatalistă coercitivă, instituită de regimul comunist în noiembrie 1966, cu o "anestezie" prelungită, de concentrație diferită de la o perioadă la alta, injectată corpului demografic românesc, în scopul de a îndepărta cât mai mult posibil perspectiva încetirii creșterii demografice și a accentuării procesului de îmbătrânire demografică a forței de muncă și a populației, în ansamblul său.

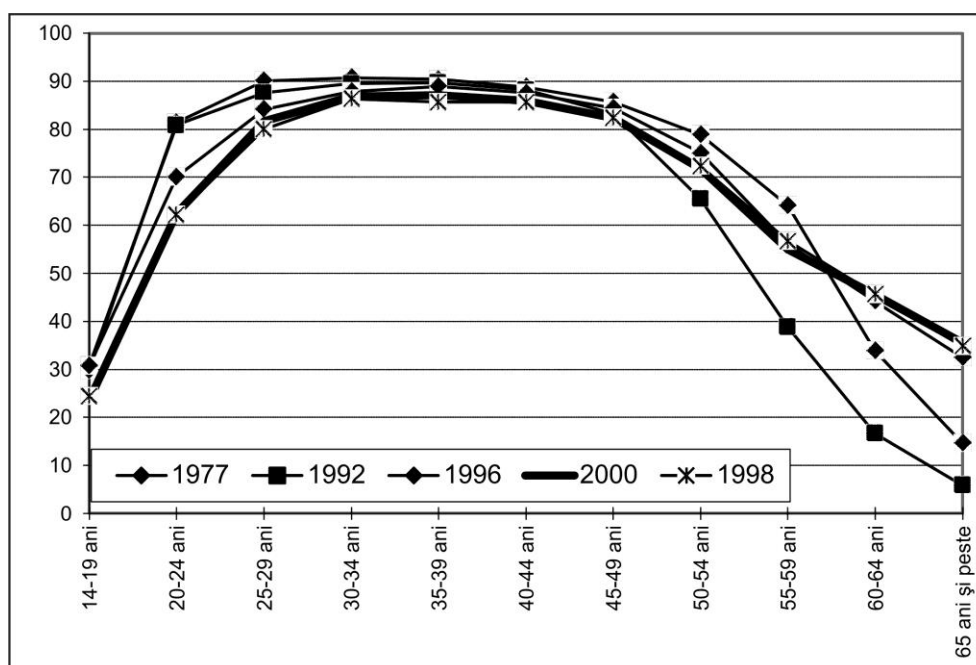
Datorită "lag"-ului de aproximativ 15 ani cu care fenomenele și procesele demografice se resimt în cadrul populației în vârstă de muncă, rezultatele acestei anestezii se dovedesc maxime în anii '90. Pe parcurs, acestea vor pune din ce în ce mai multe probleme economice și sociale, din cauza creșterii puternice a ponderii populației potențial active "adulte" (35-49 de ani) și "vârstnice" (50-64 de ani). Din anul 2010 aceste ponderi însumate ar putea reprezenta în jur de trei cincimi din populația potențial activă. Consecințele demoeconomice, sociale și culturale provocate de o structură pe vârste a forței de muncă puternic dezechilibrată vor fi numeroase, complexe și greu de gestionat, fiind extrem de costisitoare și posibil generatoare de tensiuni sociale.

- Celălalt factor care hotărăște dimensiunea populației active – *propensiunea generală către activitate, sau rata generală de activitate*, reprezintă un adevărat "model" de participare a populației la activitate, model influențat de numeroși factori de ordin economic, social, cultural, de tra-

diție și comportament etc., exprimând sintetic particularitățile unui anumit nivel de dezvoltare¹.

În cinci ani (1996-2000) rata generală de activitate a cunoscut o evoluție în creștere față de deceniul al optulea. Creșterea se datorează atât *scăderii sistematice a efectivului populației totale, cât și influenței factorului demografic, prin intrarea generațiilor numeroase din anii '60 în grupele de vârstă cu înclinație spre activitate foarte ridicată* (figura nr. 4., anexa 2).

Figura nr. 4. Evoluția populației în vârstă de muncă din România în perioada 1948-2001

Interesant este că mijlocul anilor '90 a adus schimbări importante în *propensiunea spre activitate a persoanelor vârstnice de 65 de ani și peste*, în sensul intensificării ei fără precedent². Aparent paradoxal, într-un interval de numai opt ani (1991-1998) și după valul pensionărilor anticipate, populația din grupele active terminale (55-59, 60-64 și 65 de ani și peste) reia și intensifică foarte mult participarea la activitatea economico-socială. Creșterea este mult mai accentuată în cazul populației masculine, comparativ cu cea feminină. Cauzele unei asemenea evoluții trebuie căutate în deprecierea sistematică a nivelului

¹ VI. Trebici, "Demografia", Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 414.

² Facem abstracție de diferențele metodologice între ancheta AMIGO și recensământuri.

de trai al majorității populației, prin scăderea severă a veniturilor bănești reale ale acestora și, în special, ale persoanelor vârstnice

Față de alte țări ex-socialiste, aflate în tranziție, sau chiar față de țări dezvoltate economic, rata generală de activitate din România este cotate, ca una foarte înaltă. Corelația cu rezultatele economice face paradoxală această constatare. Rata mare de activitate este rezultatul exclusiv al intensității unui factor calitativ: *ratele de activitate specifice pe vârste*. Din păcate ele nu prezintă valori mari pentru grupele de maxim randament, productivitate sau creativitate în muncă, dimpotrivă, astfel de valori se înregistrează la grupele vârstnice de activitate – 60-64 și 65 de ani și peste, în care majoritatea persoanelor sunt active într-o agricultură de subzistență. În concluzie, departe de a fi un fapt pozitiv, nivelul înalt al ratei generale de activitate din România reflectă *degradarea continuă și severă a veniturilor reale ale populației, forțată să fie activă până la vârste foarte înaintate, comparativ cu alte țări avansate din punct de vedere economic, cu experiență în economia de piață sau chiar cu țările aflate în tranziție*.

4. Perspective demoeconomice la orizontul anului 2020

Perspectivile demografice sunt preluate din lucrarea autoarei, «*Populație și ocupare. Trecut, prezent și viitor*», lucrare apărută în Editura Economică, în anul 2001. Au fost elaborate patru variante de proiectare¹ care, cu o singură excepție (varianta cea mai optimistă), indică scăderea lentă, dar sigură a efectivului populației României până în anul 2020. Fără a avea pretenția că una sau alta dintre variantele propuse va fi identică sau foarte apropiată de realitatea următorilor 20 de ani, esențial este mesajul acestora – *fără o reducere a mortalității și o creștere a fertilității, perspectivele demografice ale României s-ar traduce sigur printr-un declin demografic, mai mult sau mai puțin accelerat, în funcție de intensitatea fenomenelor mișcării naturale și migratorii a populației*: de la 22,5 milioane de locuitori în 1998, populația ar putea ajunge în 2020, fie la un efectiv ușor oscilant în jurul a 21 de milioane de locuitori, fie la 20 milioane, în varianta menținerii coordonatelor demografice din 1998.

Procesul de îmbătrânire demografică de ansamblu se va accentua și mai mult, fiind posibil ca ponderea tinerilor să scadă la mai puțin de 16% din totalul populației, în timp ce proporția vârstnicilor să-i devanseze, la niveluri situate în jurul a 16,5%. Structura pe vârste a populației în vârstă de muncă se va schimba considerabil: dacă în 1998 aproape 33,7% din această populație avea vârste de 45 de ani și peste, în toate variantele de prognoză, această pondere va fi de aproximativ 35,4% în anul 2010 și de peste 40,5% în 2020, oglindind *accelerarea procesului de îmbătrânire demografică a forței de muncă potențiale a țării*. Pe acest fond, raportul de dependență a populației vârstnice va crește permanent, în timp ce presiunea exercitată de segmentul tânăr asupra populației adulte, potențial active, se va diminua considerabil, astfel că pe total, raportul de dependență nu se va modifica semnificativ până în 2020.

4.1. Evoluția proiectată a populației în vârstă de muncă (15-64 de ani) până în anul 2020

Deși la niveluri ușor diferite, rezultatele tuturor variantelor de proiectare indică aceeași evoluție în timp a efectivului populației în vârstă de muncă (15-64 de ani): *până în anul 2005* acesta va crește ușor din cauza alimentării cu generațiile mai numeroase, apărute pe fondul politicii pronataliste forțate dusă de vechiul regim până în 1990; *după 2005* va începe declinul acestui segment de populație, cel mai accentuat observându-se în cazul variantei CONSTANTE (descreșterea medie anuală de – 83 mii de persoane), iar cel

¹ Ipotezele de lucru se pot consulta în lucrarea amintită, la pag. 216-224.

mai mic în varianta OPTIMISTĂ (scăderea medie anuală de 381 mii de persoane). În oricare variantă numărul populației cu vârste cuprinse între 15 și 64 de ani va coborî sub 15 milioane de persoane în 2020 (tabelul nr. 2 și anexele 3.a – d).

Cauzele acestui declin sunt bine cunoscute, în principal fiind vorba despre scăderea puternică a natalității după 1989, creșterea mortalității, mai ales a celei masculine la vârstele adulte (cel puțin până în 1997) și intensificarea migrației cu ritmuri diferite de la o perioadă la alta).

Deși populația care formează cea mai mare parte a bazei din care se recrutează forța de muncă intră în scădere după 2005, nu același lucru se poate afirma despre un alt segment de populație, al cărui grad de participare la activitatea economică a crescut foarte mult în ultimul timp: populația vârstnică de 65 de ani și peste (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2
Evoluția probabilă a efectivului populației în vârstă de muncă
în perioada 1999-2020

<i>mii persoane</i>						
Gr. vârstă/Variantă	1998	2000	2005	2010	2015	2020
15-64 de ani						
OPTIMISTĂ	15319	15361	15459	15426	15136	14910
REALISTĂ	15319	15362	15469	15409	15098	14660
PESIMISTĂ	15319	15360	15455	15371	15036	14541
CONSTANTĂ	15319	15357	15414	15258	14826	14175
65 de ani și peste						
OPTIMISTĂ	2884	3030	3180	3169	3300	3701
REALISTĂ	2884	3030	3188	3151	3253	3620
PESIMISTĂ	2884	3030	3176	3121	3201	3545
CONSTANTĂ	2884	3028	3137	3011	2987	3175
Total 15 ani și peste						
OPTIMISTĂ	18203	18391	18639	18595	18436	18611
REALISTĂ	18203	18392	18657	18560	18351	18280
PESIMISTĂ	18203	18390	18631	18492	18237	18086
CONSTANTĂ	18203	18385	18551	18269	17813	17350

Cu excepția variantei CONSTANTE, evoluția acestei categorii este strict crescătoare, foarte posibil să depășească 3,5 milioane de persoane în anul 2020. Varianta exceptată își datorează situația menținerii pe întreg intervalul de prognoză a unor niveluri scăzute ale duratei medii a vieții (cele înregistrate în perioada 1996 – 1998).

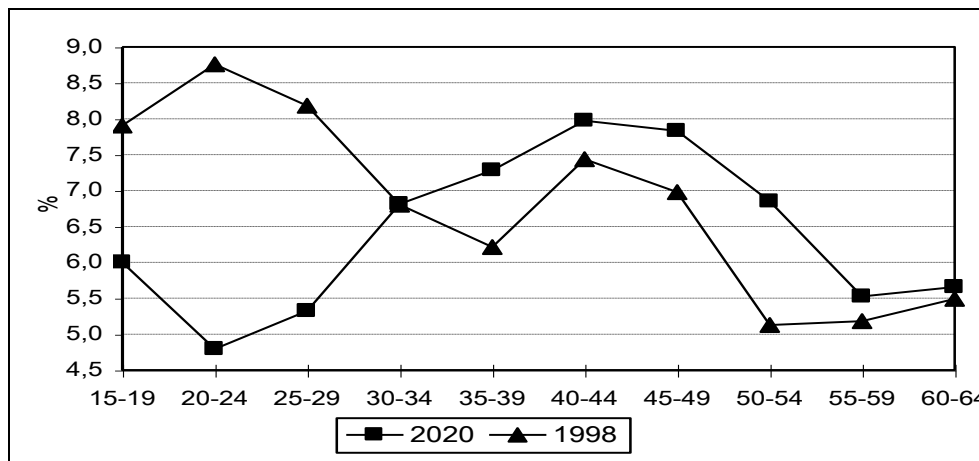
4.2. Mutații în structura pe vârste a populației în vârstă de muncă

La mici diferențe procentuale între variante, structura populației în vârstă de muncă reflectă, fără excepție, accentuarea *procesului de maturizare demografică* a acestui segment al populației, paralel cu procesul îmbătrânirii demografice la nivel total.

Persoanele cu vârste cuprinse între 35 și 54 de ani vor fi din ce în ce mai numeroase și, dacă în anul 1999 ele reprezentau 26% din populația în vârstă de muncă, în anul 2020 este posibil să ajungă la o pondere situată între 30% (varianta OPTIMISTĂ) și 33,4% (varianta CONSTANTĂ) (figura nr. 5). Această creștere se va face în detrimentul grupelor tinere de muncă 15 – 34 de ani care vor înregistra în aceeași perioadă scăderi, de la 32% la 22,9% (varianta OPTIMISTĂ) sau la 24,8% (varianta CONSTANTĂ).

Dacă pentru perioada actuală și chiar imediat următoare, aceste mutații structurale se traduc printr-o *maturizare a populației active potențiale*, în viitorul mai îndepărtat ele vor conduce la instalarea procesului de îmbătrânire demografică a acestei populații, cu implicații economice, sociale și chiar politice din cele mai complexe și greu de gestionat. Generațiile tinere care vor alimenta populația activă în anii următori vor fi numeric din ce în ce mai reduse, în timp ce majoritatea populației adulte va intra în categoria populației active vârstnice (peste 50 de ani).

Figura nr. 5. Structura pe grupe de vârstă a populației în vârstă de muncă în 1998 și 2020

În cadrul populației adulte și vârstnice potențial active, singurele grupe de vârstă care vor înregistra ponderi oscilante vor fi cele care cuprind generațiile născute în perioadele celor două războaie mondiale și respectiv în anii de scădere puternică a natalității de la începutul anilor '60.

4.3. Raportul de înlocuire

Efectivul populației de 15 – 64 de ani este direct influențat de fluxurile de intrare, respectiv ieșire din această categorie. Astfel cei care împlinesc 15 ani intră în populația în vârstă de muncă, iar cei care împlinesc 64 de ani, în mod normal, ar trebui să iasă (există numeroase excepții din moment ce rata de activitate după 65 de ani este în continuă creștere în prezent).

În variantele de proiectare propuse, neavând informații pe ani de vârstă am comparat grupa de vârstă 10-14 ani cu cea de 65-69 de ani pentru a calcula acest "rulaj" demoeconomic.

Intensificarea dezechilibrării pe vârste a populației potențial active este foarte clar pusă în evidență de raportul de înlocuire sau de diferența absolută dintre grupele marginale mai sus menționate.

Tabelul nr. 3
Diferența și proporția dintre grupele de 10-14 ani și 65-69 ani

în mii pers. exceptând specificațiile exprese

Varianta/Gr.varsta	1998	2000	2005	2010	2015	2020
OPTIMISTA						
10-14 ani	1703	1609	1250	1121	1400	1593
65-69 ani	878	1120	1032	909	1059	1327
(10-14)-(65-69)	825	489	218	212	341	266
(10-14)/(65-69)(%)	1.9	1.4	1.2	1.2	1.3	1.2
REALISTA						
10-14 ani	1703	1609	1250	1117	1209	1214
65-69 ani	878	1120	1024	907	1052	1301
(10-14)-(65-69)	825	489	226	210	157	-87
(10-14)/(65-69)(%)	1.9	1.4	1.2	1.2	1.1	0.9
PESIMISTA						
10-14 ani	1703	1609	1250	1116	1164	1170
65-69 ani	878	1120	1043	901	1041	1280
(10-14)-(65-69)	825	489	207	215	123	-110
(10-14)/(65-69)(%)	1.9	1.4	1.2	1.2	1.1	0.9
CONSTANTA						
10-14 ani	1703	1609	1249	1116	1115	1056
65-69 ani	878	1120	1015	885	985	1191
(10-14)-(65-69)	825	490	234	231	130	-135
(10-14)/(65-69)(%)	1.9	1.4	1.2	1.3	1.1	0.9

Natalitatea din ce în ce mai scăzută după 1989 și mortalitatea extrem de ridicată, mai ales la grupele adulte vor marca evoluția populației în vârstă de muncă pe întreaga perioadă de prognoză: în toate variantele, fără excepții, atât diferența, cât și raportul dintre cele două grupe de vârstă specificate vor cunoaște scăderi semnificative. Potrivit datelor, în 1998 la ieșirea potențială din populația în vârstă de muncă a 10 persoane de 65 – 69 de ani intrau, în mod potențial, 19 persoane din grupa 10 – 14 ani, iar în anul 2010 acest raport de înlocuire va fi de 12 sau 13 (tabelul nr. 3). În schimb, în anul 2020 valorile raportului vor indica mai puțin de 10 tineri de 10-14 ani ce revin la 10 persoane de 65-69 de ani, în toate variantele mai puțin în cea OPTIMISTĂ.

Aceste niveluri reflectă dificultățile pe care le va întâmpina schimbul demografic intergenerațional, căci în 2020 va fi posibil ca la ieșirea a 10 persoane vârstnice din populația activă să intre numai 9 tineri din grupa 10-14 ani, echivalând cu un posibil deficit între cele două grupe de 87 de mii de persoane (varianta REALISTĂ) până la 135 mii de persoane (varianta CONSTANTĂ).

Beneficiile unei creșteri semnificative a fertilității în planul resurselor de forță de muncă se pot foarte bine evidenția în acest context: în varianta OPTIMISTĂ, în care din anul 2015 indicele conjunctural al fertilității ar fi superior pragului de înlocuire exactă a generațiilor (2, 3 copii la o femeie), diferența, respectiv raportul dintre grupele marginale se mențin pozitivă, respectiv, supraunitar (tabelul nr. 3).

Apreciem că cele mai mari șanse de a se apropia de realitatea viitoare le au variantele REALISTĂ și PESIMISTĂ, de aceea evoluția cea mai probabilă credem că va fi cea în care se vor înregistra comprimări ale fluxurilor de intrare în populația de vârstă de muncă, simultan cu o posibilă intensificare a fluxurilor de ieșire din aceasta. Am precizat – o "posibilă" intensificare – având în vedere anumite modificări care ar putea interveni în legislația pensionării, în legislația muncii, în prognozele productivității muncii sociale, în schimbările pe care progresul științific și tehnic le poate aduce în organizarea vieții active a omului.

4.4. Evoluția probabilă a populației active până în anul 2020

Prin aplicarea celor două modele ale ratelor de activitate, respectiv de ocupare: a) ratele specifice din anul 1998 și b) media ratelor specifice pe anii 1996, 1997 și 1998, proiectarea populației active și ocupate s-a "dezvoltat" la câte opt subvariante fiecare (tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4
Ratele de activitate și de ocupare folosite
în proiectare

*în % față de populația totală din
grupa respectivă de vârstă*

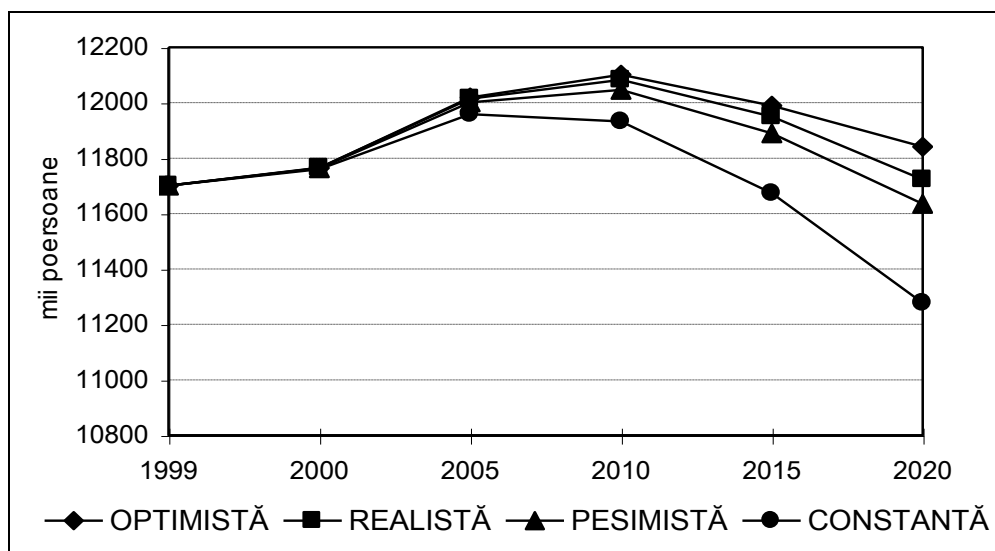
Grupa de vârstă	Rate de activitate		Rate de ocupare	
	Amigo 1998	Media Amigo 1996-1998	Amigo 1998	Media Amigo 1996-1998
14-19 ani	26.3	28.5	20.0	21.1
20-24 ani	65.0	67.7	54.6	57.0
25-29 ani	81.8	83.2	75.5	76.9
30-34 ani	85.3	86.7	80.3	81.6
35-39 ani	87.2	88.3	82.2	83.4
40-44 ani	86.9	87.5	82.6	82.9
45-49 ani	83.2	84.1	79.9	78.4
50-54 ani	72.9	74.4	71.0	66.6
55-59 ani	56.8	56.9	56.2	52.4
60-64 ani	45.0	45.4	45.6	44.2
65 ani și peste	34.8	33.7	34.8	33.7
Total	51.4	51.9	48.2	48.5

Sursa: *“Ancheta asupra forței de muncă în gospodării – Amigo pentru anii 1996, 1997 și 1998”, CNS, București, 1997-1999 și calcule ale autoarei în cazul mediilor.*

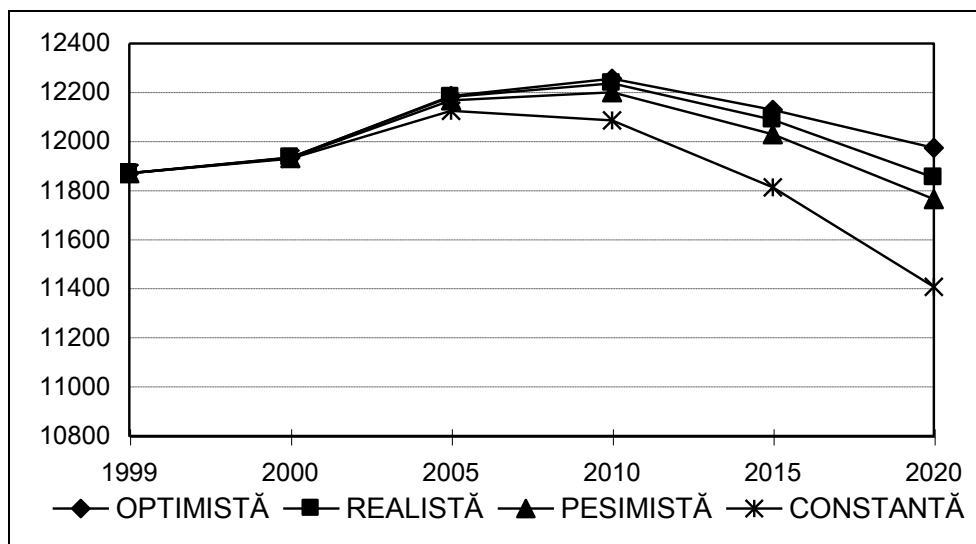
La aceeași serie de rate de activitate specifice pe vârste, efectivul populației active, respectiv ocupate are cel mai ridicat nivel în cadrul variantei OPTIMISTE, iar cel mai mic în varianta CONSTANTĂ. Între cele două modele de activitate, ratele medii pe anii 1996, 1997 și 1998 obținute de ancheta AMIGO dau efectivele cele mai numeroase comparativ cu menținerea ratelor din 1998, pentru fiecare variantă a proiectării demografice considerată.

Ca evoluție în timp, șase din cele opt subvariante de proiectare prevăd o tendință de creștere a populației active până în anul 2010, când s-ar putea înregistra un maxim de peste 12 milioane de persoane (figurile nr. 6a și 6b).

**Figura nr. 6a. Evoluția populației active în intervalul 1999-2020
(rate de activitate din 1998)**

**Figura nr. 6.b. Evoluția populației active în perioada 1999-2020
(rate medii de activitate între 1996-1998)**

Celelalte două subvariante exceptate provin din varianta CONSTANTĂ prin aplicarea celor două regimuri diferite de activitate. Se poate observa că menținerea nivelurilor de fertilitate și respectiv mortalitate din anul 1998 pentru încă două decenii, ar putea determina pe viitor un maxim al populației active mai devreme cu aproximativ cinci ani, față de alte condiții de evoluție a mișcării naturale.

După anul 2010 se observă că populația activă intră în declin din cauza evoluției "pereche" a populației în vârstă de muncă.

Mai importante decât evoluția numerică a populației active sunt schimbările în structura pe vârste a acesteia. Prezentarea sintetică a procesului de maturizare a forței de muncă potențială beneficiază de aportul unui *coeficient* denumit "*de stabilitate*". Acesta reprezintă *raportul dintre populația activă în vârstă de 15 – 39 de ani și populația activă de 40 de ani și peste*.

În cadrul populației active, îndeosebi după 2010 va crește ponderea persoanelor active vârstnice, coeficientul de stabilitate unitar din 1998 devenind, la orizontul anului 2020, subunitar (0,7). Altfel spus, în 2020 la la 10 persoane de 40 de ani și peste vor reveni 7 persoane cu vârste cuprinse între 15 și 39 de ani.

5. Concluzii

Datorită "lag"-ului de aproximativ 15 ani cu care fenomenele și procesele demografice se resimt în cadrul populației în vârstă de muncă, respectiv în populația activă, perspectivele demoeconomice s-ar putea plasa pe următoarele coordonate:

- indiferent de varianta abordată, *numărul populației în vârstă de muncă va intra în scădere după anul 2005*, din cauza căderii severe a natalității înregistrate după 1989. Generațiile tinere care vor alimenta în anii următori populația activă vor fi numeric din ce în ce mai reduse, în timp ce majoritatea populației adulte va intra în limitele populației active vârstnice (de peste 50 de ani). Această evoluție va avea un ecou deosebit în planul productivității muncii sociale, al asigurărilor sociale, în cel al organizării muncii și al promovării ierarhiilor, în plan social fiind posibile tensiuni nedorite și greu de gestionat;
- dacă nivelurile, deloc optimiste, ale natalității și mortalității se vor menține sau chiar înrăutăți pe termen lung, actuala "maturizare" a populației în vârstă de muncă și a populației active se va transforma într-o "îmbătrânire accentuată". În aceste condiții, dacă ținem cont de legătura care există între producție și forța de muncă și de faptul că productivitatea muncii, prin intermediul progresului tehnic și al posibilităților atât de limitate de investiții, nu evoluează decât foarte lent la scara întregii economii, această structură îmbătrânită, precum și deficitul de forță de muncă ce ar rezulta, ar putea constitui factorii unei slabe creșteri economice sau chiar ai prelungirii nedorite a recesiunii economice actuale. Raționând în termenii alocării resurselor globale, această situație va avea drept consecințe diminuarea fondurilor alocate sectoarelor sociale ale economiei, purtătoare de progres uman pe termen lung: sănătatea, educația și mediul înconjurător. Altfel spus, s-ar putea compromite eforturile întreprinse până în prezent în domeniul dezvoltării umane durabile, într-o perioadă de tranziție economică extrem de dificilă (inclusiv din cauza gestionării ei defectuoase) din care România nu are altă șansă de ieșire decât relansarea creșterii economice.

Pe de altă parte, am putea aduce în discuție și o altă viziune asupra acestor evoluții: dacă avem în vedere că dezvoltarea economică a secolului următor se prefigurează ca una de tip calitativ, cu tehnologii de mare randament, automatizate și informatizate, atunci problema unei potențiale crize a resurselor de muncă, practic, nu își are sensul. Excedentul actual de forță de muncă și șomajul cronic din țările postindustrializate, introducerea săptămânii de lucru de 35 de ore pot fi luate ca implicații ale unei populații în creștere asu-

pra echilibrelor pe piața forței de muncă. Și în acest caz am putea spune că perspectiva deficitului este chiar pozitivă. Rămâne totuși ca extrem de importantă, problema structurii pe vârste a forței de muncă, puternic deformată de valurile demografice provocate de politica foșat-natalistă dusă de vechiul regim. Este o problemă căreia țările dezvoltate și, în același timp, mai avansate în tranziția demografică, dispunând de resurse financiare mult mai importante decât România și fără o asemenea intensitate a deformării, nu i-au găsit soluții din cele mai convenabile, cu toată atenția acordată de decenii întregi. Cu atât mai puțin se vor putea imagina și aplica măsuri operative de rezolvare în momentul în care implicațiile demoeconomice ale acestor valuri se vor manifesta cu maximă “virulență”.

- În schimb, dacă fertilitatea și mortalitatea vor înregistra niveluri în creștere și, respectiv, în scădere, într-un context economic mai bun, este posibil ca aceste procese demoeconomice să evolueze mult mai lent și să dea răgaz aplicării unei politici demografice și a unor soluții demoeconomice care să anihileze din efectele negative ale îmbătrânirii populației și forței de muncă.

Anexa 1

**Populația în vârstă de muncă și structura acesteia
pe grupe mari de vârstă în perioada 1948-2001**

Anul	Total populație	Pvm 15-64 ani (persoane)	%	din care							
				15-24ani (persoane)	%	25-34ani (persoane)	%	35-49 ani (persoane)	%	50-64 ani (persoane)	%
R1948	15872624	10399746	65.5	3071535	29.5	2055349	19.8	3291483	31.6	1981379	19.1
R1956	17489450	11560544	66.1	3177594	27.5	2935540	25.4	3097815	26.8	2349595	20.3
R1966	19103163	12625318	66.1	2857972	22.6	3120686	24.7	3693880	29.3	2952780	23.4
1977	21659440	13940222	64.4	3457781	24.8	2937782	21.1	4474759	32.1	3069900	22.0
1987	22949430	15149728	66.0	3556185	23.5	3380524	22.3	4241749	28.0	3971270	26.2
1990	23201835	15334386	66.1	3860244	25.2	3108160	20.3	4360073	28.4	4005909	26.1
1991	23192065	15386647	66.3	3983412	25.9	2986969	19.4	4442424	28.9	3973842	25.8
1992	22794963	15150247	66.5	3924899	25.9	2858373	18.9	4451949	29.4	3915026	25.8
1993	22763280	15211928	66.8	3854574	25.3	2975259	19.6	4534478	29.8	3847617	25.3
1994	22730210	15267027	67.2	3803914	24.9	3082446	20.2	4595929	30.1	3784738	24.8
1995	22684269	15311030	67.5	3789380	24.7	3160527	20.6	4645628	30.3	3715495	24.3
1996	22607620	15339369	67.9	3797047	24.8	3219756	21.0	4672881	30.5	3649685	23.8
1997	22545925	15338587	68.0	3792500	24.7	3285602	21.4	4663132	30.4	3597353	23.5
1998	22502803	15180552	67.5	3750234	24.7	3371755	22.2	4640002	30.6	3418561	22.5
2001	22430457	15365942	67.6	3584428	23.3	3722602	24.2	4424549	28.8	3634363	23.7

Notă: – Pvm – populație în vârstă de muncă 15-64 ani; col. 3 – ponderea populației în vârstă de muncă în populația totală; col. 5,7,9,11- proporția grupelor respective de vârstă în populația în vârstă de muncă.

- Pentru anii 1948, 1956, 1966 s-au folosit datele de la recensământurile din anii respectivi; pentru anii 1977, 1987 și 1990-1995 s-a utilizat populația medie, pentru anii 1996 – 1998 populația de la 1 iulie, iar pentru 2001, populația de la 1 ianuarie.

Sursa: Calcule pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României – 1996, CNS, București, 1996; Anuarul statistic al României 1997 și 1998, CNS, București, 1998 și 1999; Caietul CNS " Efectivul și structura populației României la 1.07.1998 și 2001".

Anexa nr. 2

**Ratele de activitate pe sexe și pe vârste la recensământurile din 1977,
1992 și la anchetele Amigo 1996, 1997 și 1998**

- în % -

Grupa de vârstă/anul	Ambele sexe				
	1977	1992	1996	1998	2000
14-19 ani	29.8	30.8	30.7	24.5	23,6
20-24 ani	81.4	80.9	70.1	62.2	62,6
25-29 ani	90.1	87.6	84.2	80.0	81,7
30-34 ani	90.7	89.5	87.9	86.4	86,8
35-39 ani	90.4	89.7	88.9	85.7	87,1
40-44 ani	88.8	88.2	87.6	85.7	86,0
45-49 ani	85.7	83.2	84.4	82.5	82,4
50-54 ani	78.9	65.5	75.1	72.4	71,8
55-59 ani	64.1	38.8	56.1	56.8	54,9
60-64 ani	33.9	16.7	44.2	45.7	45,6

Grupa de vârstă/anul	Ambele sexe				
	1977	1992	1996	1998	2000
65 ani și peste	14.6	5.9	32.5	34.8	35,5
Total	50.1	45.9	51.8	51.4	51,6

Sursa: Preluări de date sau calcule ale autoarei pe baza informațiilor din Anuarul statistic al României – 1990, CNS, București, 1990; Anuarul statistic al României – 1997, CNS, București, 1998; Balanța forței de muncă la 1.01.1998, CNS, București, 1998; Ancheta asupra forței de muncă în gospodărie (AMIGO) -1996 și 2000, în, București.

Anexa nr. 3a

Evoluția probabilă a populației României, pe grupe de vârstă în perioada 1999-2020 – varianta OPTIMISTĂ (anul de pornire – 1998)

- mii persoane -

Grupa de vârstă/anul	1998	1999	2000	2005	2010	2015	2020
0-4	1164	1140	1141	1421	1615	1596	1498
5-9	1433	1316	1257	1126	1406	1599	1580
10-14	1703	1676	1609	1250	1121	1400	1593
15-19	1779	1721	1725	1603	1246	1118	1397
20-24	1971	1960	1904	1717	1598	1243	1116
25-29	1841	1842	1894	1892	1709	1591	1239
30-34	1531	1664	1695	1879	1882	1702	1586
35-39	1398	1375	1416	1677	1866	1871	1695
40-44	1673	1610	1529	1390	1656	1847	1856
45-49	1570	1616	1645	1486	1362	1627	1823
50-54	1154	1237	1305	1582	1442	1327	1595
55-59	1166	1105	1086	1233	1512	1385	1286
60-64	1236	1205	1162	1000	1153	1425	1317
65+	2884	2972	3030	3180	3169	3300	3701
Total	22503	22439	22398	22436	22737	23031	23282

Anexa nr. 3b

Evoluția probabilă a populației României, pe grupe de vârstă în perioada 1999-2020 – varianta REALISTĂ (anul de pornire – 1998)

- mii persoane -

Grupa de vârstă/anul	1998	1999	2000	2005	2010	2015	2020
0-4	1164	1140	1136	1228	1232	1141	1062
5-9	1433	1316	1257	1122	1214	1219	1130
10-14	1703	1676	1609	1250	1117	1209	1214
15-19	1779	1721	1725	1603	1246	1114	1206
20-24	1971	1960	1904	1717	1597	1242	1111
25-29	1841	1842	1894	1892	1709	1590	1238
30-34	1531	1664	1695	1880	1881	1700	1584
35-39	1398	1375	1416	1678	1865	1869	1692
40-44	1673	1610	1529	1391	1654	1844	1851
45-49	1570	1616	1646	1487	1360	1623	1815
50-54	1154	1237	1305	1584	1439	1323	1585

Grupa de vârstă/anul	1998	1999	2000	2005	2010	2015	2020
55-59	1166	1105	1086	1235	1508	1378	1275
60-64	1236	1205	1162	1002	1150	1415	1303
65+	2884	2972	3030	3188	3151	3253	3620
Total	22503	22439	22394	22257	22123	21920	21686

Anexa nr. 3c

**Evoluția probabilă a populației României, pe grupe de vârstă în perioada
1999-2020 – varianta PESIMISTĂ (anul de pornire – 1998)**

- mii persoane -

Grupa de vârstă/anul	1998	1999	2000	2005	2010	2015	2020
0-4	1164	1140	1136	1183	1188	1102	994
5-9	1433	1316	1257	1122	1169	1175	1091
10-14	1703	1676	1609	1250	1116	1164	1170
15-19	1779	1721	1725	1603	1246	1113	1161
20-24	1971	1960	1903	1717	1597	1241	1109
25-29	1841	1842	1894	1891	1707	1589	1236
30-34	1531	1664	1695	1879	1879	1698	1581
35-39	1398	1375	1416	1677	1862	1864	1688
40-44	1673	1610	1529	1390	1650	1837	1843
45-49	1570	1616	1645	1485	1355	1614	1804
50-54	1154	1237	1305	1581	1432	1313	1572
55-59	1166	1105	1086	1232	1500	1366	1261
60-64	1236	1205	1162	1000	1143	1401	1286
65+	2884	2972	3030	3176	3121	3201	3545
Total	22503	22439	22392	22186	21965	21678	21341

Anexa nr. 3d

**Evoluția probabilă a populației României, pe grupe de vârstă în perioada
1999-2020 – varianta CONSTANTĂ (anul de pornire – 1998)**

- mii persoane -

Grupa de vârstă/anul	1998	1999	2000	2005	2010	2015	2020
0-4	1164	1140	1139	1137	1078	962	834
5-9	1433	1316	1257	1123	1122	1063	948
10-14	1703	1676	1609	1249	1116	1115	1056
15-19	1779	1721	1725	1602	1243	1111	1110
20-24	1971	1960	1903	1716	1594	1237	1105
25-29	1841	1842	1894	1890	1703	1582	1228
30-34	1531	1664	1695	1876	1873	1688	1568
35-39	1398	1375	1415	1675	1853	1848	1666
40-44	1673	1610	1528	1385	1638	1813	1808
45-49	1570	1616	1645	1479	1342	1585	1756
50-54	1154	1237	1304	1573	1414	1283	1516
55-59	1166	1105	1086	1225	1477	1327	1205
60-64	1236	1205	1162	993	1121	1352	1213
65+	2884	2972	3028	3137	3011	2987	3175
Total	22503	22439	22390	22060	21585	20953	20188

Bibliografie selectivă

- 1 Dumont A., Gérard-François, *Démographie, science sociale: La vie, la mort, la foi.*, Paris, Presses Universitaires de France, 1993.
- 2 Dumont Gérard-François, *Le monde et les hommes. Les grandes évolutions démographiques*, Edition Litec, Paris, 1995.
- 3 Fouquet Annie, *Démographie socio-économique*. Collection Mementos Dalloz, Paris, 1990.
- 4 Gérard Hubert (coordonator), *La sociologie des population*, Les Presses de l'Université de Montreal, Canada, 1995.
- 5 Ghețau V., *Tranziție și demografie*, revista: Populație și societate, nr.2/mart.-apr.1997.
- 6 Ghețau V., *De ce politică demografică are nevoie România*, revista: Populație și societate, nr. 3/ mai-iunie 1997.
- 7 Ghețau V., *Recrudescența mortalității și scăderea duratei medii a vieții*, revista Populație și societate, nr. 6/dec.1998.
- 8 Grigorescu C., *Îmbătrânirea demografică în România – trecut, prezent și perspective*, în Economistul/ iunie 1996.
- 9 Mihăescu C., *Tendențe actuale și de perspectivă ale îmbătrânirii demografice. Consecințe în planul populației active*, comunicare științifică prezentată la simpozionul "Tendențe actuale în cibernetică", Băile Felix, Oradea, mai 1999.
- 10 Mureșan Cornelia, *L'évolution démographique en Roumanie: Tendances passées (1948 – 1994) et perspectives d'avenir (1995 – 2030)*, în Population, nr. 4-5/1996, INED, Paris.
- 11 Perț Steliana (coordonator), *Piața muncii în România – ocupare, flexibilitate și dezvoltare umană*, IEN, CIDE, București, 1997.
- 12 Perț Steliana (coordonator), *Piața muncii în România în perioada de tranziție. Mecanisme și politici de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului*, Academia Română, INCE, CIDE, București, 1992.
- 13 Romaniuc Anatole, *Are nevoie România de o politică demografică?*, revista: Populație și societate, nr. 1/ian.-feb. 1998 nr. 3/ mai-iunie 1998.
- 14 Romaniuc Anatole, *Europa în fața destinului său demografic*, revista: Populație și societate, nr. 4/iulie-aug. 1998.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 11-12/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

PROBLEMA CHELTUIELILOR DE ÎNTREȚINERE OBLIGATORII ALE REZIDENȚILOR LA BLOC

dr. Mariana STANCIU (coordonator)
dr. Adina MIHĂILESCU,
Simona ILIE

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

*La activitatea de documentare științifică
și de culegere a datelor
au participat:
dr. Mariana Stanciu,
dr. Adina Mihăilescu,
drd. Simona Ilie,
Gabriela Neagu*

Cuprins

1. CONSTRUIREA DE LOCUINȚE LA BLOC ÎN ANII SOCIALISMULUI.....	363
2. CRIZA LOCUIRII LA BLOC DIN ANII '90.....	366
3. SEMNALE ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ PRIVIND ACUTIZAREA PROBLEMEI CHELTUIELILOR OBLIGATORII ALE FAMILIEI CARE LOCUIEȘTE LA BLOC	367
4. METODA DE CERCETARE	372
5. CARACTERISTICI SOCIODEMOGRAFICE ALE GOSPODĂRIILOR URBANE ROMÂNEȘTI ȘI VENITURILE ACESTORA ÎN ANUL 1999	373
5.1. Evoluția veniturilor familiilor de salariați în anii '90 în raport cu nivelul minim de trai	375
5.2. Veniturile pensionarilor în raport cu nivelul de subzistență aferent pensionarilor din mediu urban	375
6. CHELTUIELILE DE CONSUM ȘI TENDINȚELE STRUCTURILOR CONSUMULUI DE BUNURI ȘI SERVICII	377
6.1. Cheltuielile pentru întreținerea locuinței – comparații internaționale.....	382
7. PERCEPȚII ALE POPULAȚIEI ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII, ÎN DATELE ICCV.....	383
8. CALITATEA LOCUIRII ÎN ANII TRANZIȚIEI	390
9. CONSUMUL DE ENERGIE AL ROMÂNILOR	396
10. EVOLUȚIA CHELTUIELILOR EFECTIVE CU ÎNTREȚINEREA LOCUINȚEI ALE FAMILIEI CARE LOCUIEȘTE LA BLOC, ÎN ANII '90, ÎN BUCUREȘTI ȘI BRAȘOV	398
10.1. Cheltuielile pentru întreținerea locuinței	398
10.2. Cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică	399
10.3. Scăderea la nivel național a indicatorilor privind consumul de utilități casnice.....	400
10.4. Cheltuielile pentru plata serviciului telefonic	401

10.5. Evoluția unor cheltuieli obligatorii din bugetul unei familii, în raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV, în perioada 1990-2000	402
CONCLUZII.....	403
ANEXE.....	405
BIBLIOGRAFIE.....	411

1. Construirea de locuințe la bloc în anii socialismului

Procesul de modernizare a societății românești care a avut o deosebită amploare în cele patru decenii anterioare, a căpătat dimensiuni și particularități noi în perioada de tranziție la economia de piață din anii '90.

În socialism, între domeniile care au suferit schimbări radicale, a fost și *arhitectonica așezărilor urbane*. Aceasta vizează direct modul de locuire a populației și nu numai. S-au schimbat concepțiile privind stilul construcțiilor și așezarea în spațiu a clădirilor destinate locuirii oți diverselor tipuri de utilități publice sau sociale, cum sunt instituțiile administrației de stat, clădirile în care se desfășoară activități economice, ori cele destinate prestării anumitor servicii, magazinele etc.

Niciodată în istoria României, nu s-au construit atâtea locuințe într-un timp atât de scurt, ca în perioada socialistă. Practic au fost demolate cartiere întregi și au fost construite altele noi. În contextul politicii de dezvoltare urbană, prin construirea de blocuri cu facilități moderne de locuire, statul a pus în practică mai multe serii de programe de construcții. Acestea au fost date în folosință populației, cu chirie sau erau puse în vânzare, la prețuri relativ accesibile, facilitându-se cumpărarea lor prin intermediul acordării de către stat a unor credite speciale pe termen lung. Locuințele respective erau puțin diferențiate ca nivel de confort și ca suprafață locuibilă. Multe dintre ele lăsau mult de dorit în ceea ce privește calitatea execuției, izolarea fonică și termică, sau dotarea cu anumite utilități indispensabile desfășurării unei vieți normale în epoca modernă (utilități interioare locuinței – alimentare cu apă caldă și rece, cu gaze naturale etc. sau utilități exterioare, de genul – locuri pentru parcarea autovehiculelor, locuri de joacă pentru copii, spații salubre pentru depozitarea resturilor menajere etc.)

În aceste condiții, spre mijlocul anilor '80. România era pe punctul de a rezolva, pentru o primă etapă și la un nivel – să spunem – de supraviețuire, problema locuirii în mediul urban.

Desigur, în prezent se pune frecvent în discuție adecvarea anumitor construcții urbane pentru scopurile pe care le servesc, sau estetica, durabilitatea, și setul de oportunități pe care anumite obiective arhitectonice le garantează și le oferă.

În mod cert, multe dintre clădirile care au fost construite în anii socialismului, ar fi putut, probabil, să ofere o utilitate mult mai ridicată, o estetică mai avansată și o durabilitate mai mare, dacă ar fi fost construite după proiecte mai generoase și ar fi fost plasate mai inteligent în spațiu. Dar criza construirii sau

finalizării unor noi obiective arhitectonice – destinate locuirii sau altor utilități – care a urmat imediat după anul 1990. demonstrează că este mai dificil decât s-ar crede, să se mobilizeze și să se orienteze eforturile investiționale spre acest domeniu, pentru a construi măcar și la nivelul la care s-a construit în anii socialismului.

Numărul total al locuințelor care s-au dat în folosință, în România, în intervalul 1951-1989 depășește 5,5 milioane. Dintre acestea, 2.984.083 apartamente, cu 95.571 mii mp suprafață locuibilă, au fost construite din fonduri de la bugetul de stat, din fondurile întreprinderilor și ale organizațiilor cooperatiste și obștești. Din fondurile populației au fost construite 2.244.382 locuințe, cu -76.765 mii mp suprafață locuibilă. Un număr de 2.284.661 locuințe, adică aproximativ 40% din fondul total de locuințe nou construite, au fost date în folosință în mediul rural.

Dinamica dării în folosință a unor locuințe, de-a lungul intervalului 1951-1989, relevă că cele mai multe (peste 3 milioane) s-au construit în perioada 1961-1980. Cel mai mic număr de locuințe (aprox. 1 milion) s-au dat în folosință în anii '80, anul 1989 constituind un an record în acest sens. (Anuarul statistic al României, 1990, CNS).

Transformările care au avut loc în societatea românească în anii socialismului, au fost uriașe. Ele au schimbat din temelii modul de viață tradițional al românilor. Multe dintre ele au derivat din evoluția inerentă a contextului socio-demografic, economic și politic din centrul și estul Europei.

Principalele mutații care s-au produs în spațiul românesc, din perspectiva consumului populației au decurs din industrializarea și modernizarea economiei românești și trecerea la producerea unor bunuri și servicii de consum, pe scară largă. În acest context, a avut loc schimbarea modelelor de consum ale populației, în sensul:

- tranziției de la un consum alimentar statistic mai sărac în elemente nutritive, la un consum net superior cantitativ, calitativ și sortimental; cadrul social și conjunctural în care pot avea loc activități de consum alimentar a evoluat, în sensul diversificării și modernizării, schimbându-se fundamental tehnicile de păstrare, conservare și pregătire a alimentelor;
- intrării în folosință curentă a unor noi tipuri de bunuri de larg consum, care răspund în mod superior, unor trebuințe mai vechi sau mai noi; trecerea treptată a unor bunuri considerate anterior de lux, în categoria celor de strictă utilitate;
- tranziției de la modul de locuire tradițional, dezvoltat preponderent în mediul rural, la locuirea în blocuri cu mai multe nivele, cu locuințe standardizate, având preponderent două-trei camere și dependențe moderne;

-
- tranziției demosociale a gospodăriilor de la familia lărgită, multigenerațională, spre familia nucleară, în care conviețuiesc doar părinții și copiii;
 - trecerii de la modelul clasic de ocupare a forței de muncă, în care bărbații erau principalii aducători de venituri în gospodărie, iar femeile erau casnice, la modelul în care atât bărbații, cât și femeile sunt angajați pe piața muncii;
 - migrării centrului de greutate a sarcinilor și responsabilităților pentru procesul de socializare și asistare a dependenților, de la nivelul familiei, la nivelul unor servicii sociale sau comunitare specializate;
 - trecerii de la consumul casnic, bazat preponderent pe sursele interne ale gospodăriei de tip rural, la consumul de tip urban, bazat pe achiziționarea unor bunuri și servicii corelate, în cadrul unei economii din ce în ce mai intens monetarizate;
 - tranziției de la consumul unor bunuri a căror valoare derivă, în special, din investiția unor resurse de tipul materii prime, materiale plus forță de muncă, la un consum cu o valoare energetică, informațională și simbolică mai ridicată (Stanciu M., 2001).

Toate aceste transformări au dus la *conturarea treptată a unui nou mod de consum* pentru populația din țara noastră, îndeosebi în spațiul urban. În ultimul deceniu însă modul de consum socialist devenise anacronic și tot mai greu de susținut economic, social și politic.

2. Criza locuirii la bloc din anii '90

În anii tranziției la economia de piață, modul de consum ale cărui baze s-au pus, în România, în primele trei decenii ale socialismului, s-a dovedit, pentru un număr din ce în ce mai mare de consumatori, dificil și, în multe cazuri, chiar imposibil de susținut economic. Procesul masiv de sărăcire a populației, cu accente deosebite în anii 1994-1995, corelat cu unele evoluții aberante în planul dezvoltării economiei bunurilor și serviciilor de larg consum, au determinat manifestarea unor tensiuni și frustrări insurmontabile în sfera calității vieții populației majoritare.

În acest context, în domeniul locuirii, țara noastră s-a confruntat nu numai cu criza scăderii abrupte a activității din sfera construcțiilor de locuințe, ci și cu o criză a locuirii în blocurile deja construite.

Nenumărate familii care locuiesc la bloc, fac demersuri pentru a se deconecta de la rețeaua publică de alimentare cu utilități casnice, pe motivul că prețurile impuse de furnizori sunt aberant de mari și nu reflectă valoarea economică reală a bunurilor și serviciilor furnizate. Instalarea unor microcentrale private pentru furnizarea apei calde și a căldurii pe timp de iarnă constituie soluția adoptată de cei mai mulți. Există însă și familii care datorită lipsei de mijloace economice, trăiesc în condiții de viață de nedescris, multe dintre acestea, pe timpul iernii, expunându-se la diverse accidente, ca urmare a utilizării unor mijloace improvizate de încălzire, cu totul inadecvate.

Familii sărace – pensionarii cu pensii mici, familiile sărace cu copii, salariații cu salarii mici, șomerii, etc. – fac demersuri pentru a-și găsi o soluție de locuire mai ieftină. Ei își vând apartamentele la bloc și se mută în cartierele mai marginase sau în mediul rural. Cele mai multe dintre aceste familii adoptă această procedură, constrânse fiind de acumularea unor datorii foarte mari la plata întreținerii și în urma somațiilor asociațiilor de locatari.

3. Semnale în presa românească privind acutizarea problemei cheltuielilor obligatorii ale familiei care locuiește la bloc

În toate orașele țării, foarte multe familii, din cauze obiective, înregistrează restanțe foarte mari sau nu mai reușesc să-și achite cheltuielile obligatorii pentru întreținerea locuinței. La începutul lunii octombrie 2001, Societatea bucureșteană RADET anunță public (prin intermediul postului TV Antena 1) că se află în proces deschis cu peste 1800 de asociații de locatari din Municipiul București, ca urmare a faptului că acestea refuză, ori se află în imposibilitatea de a-și achita cheltuielile de întreținere. Suma datorată de aceste asociații de locatari se ridică la peste 41 miliarde de lei. Ca urmare, Societatea RADET amenință cu închiderea brânșamentelor de alimentare către datornici.

În același spirit, Societatea APANOVA anunță în repetate rânduri, închiderea alimentării cu apă a blocurilor de locuințe care au datorii mari la plata întreținerii. Este bine cunoscut cazul Blocului C. 11 din cartierul Militari, din București, care, potrivit Societății APANOVA, la nivelul lunii martie 2001, avea datorii de 700 de milioane de lei. Asociația de locatari a blocului respectiv susține însă că acest lucru este imposibil, de vreme ce în decembrie 2000, datoriile sale către APANOVA se ridicau la numai 95 milioane de lei. (TV Antena 1, 03.10.2001).

Asemenea exemple sunt însă de ordinul miilor, la nivelul întregii țări.

În cele ce urmează prezentăm doar câteva extrase din colecția *ziarului "Adevărul"* din anul 2000:

- 6 ianuarie, Mediafax, pag. 7: Compania Apa Brașov are de recuperat peste 98 miliarde de lei, din care 45,6 miliarde de lei reprezintă penalități. Asociațiile de locatari datorează 10,4 miliarde de lei, iar suma datorată de consumatorii individuali se ridică la 2,2 miliarde de lei. Cea mai mare datorie o înregistrează Asociația de locatari nr. 143, cu 518 milioane de lei.
- 8-9 ianuarie, C.T., pag. 12: "Prețul energiei va crește la primăvară din cauza introducerii TVA și creșterii dolarului".
- 10 ianuarie, I.W. pag. 1: "În plin centrul Aradului, Maria Ionescu s-a stins din viață de inaniție și de boală. Apartamentul victimei fusese debransat de la lumină și căldură, femeia trăind doar din pensia de urmaș și alocația fetei.
- CC. pag. 3: "Un ieșean din trei nu mai are apă caldă". Familiile din cartierele cele mai sărace ale Iașului – Dacia, Mircea cel Bătrân, Galata, Metalurgiei s-au mai ales cu un necaz: lipsa apei calde. La 225 de asociații

de locatari din cartierele amintite, care au datorii către Regia Autonomă de Termoficare de peste 23 miliarde de lei, furnizarea apei calde este sistată începând cu 10 ianuarie.

- 13 ianuarie, A.P. pag. 3: "Zeci de mii de apartamente vor rămâne fără apă caldă" (Braşov).
- CC pag. 3: "Mai mult de jumătate din populaţia laşului a rămas fără apă caldă.
- 14 ianuarie, Mediafax, pag. 4: "ROMGAZ asigură că nu vor exista probleme în livrarea gazelor către CONEL şi populaţie".
- "La Braşov, gazul metan este insuficient şi pentru agenţii economici, şi pentru populaţie".
- 26 ianuarie, CC, pag. 3: Dacă nu se găsesc bani de combustibil pentru centralele termice. Mangalia şi Medgidia vor rămâne fără căldură.
- 27 ianuarie, S.V., pag. 3: "După ninsorile abundente din ultimele zile gerul a pus stăpânire pe ţară; 16°C temperatura medie în apartamentele bucureştenilor. Locatarii de la etajele superioare nu au nici apă rece". CC, pag. 8: "În Petrila nu e pic de căldură".
- E.R., pag. 3: "În Râmnicu Vâlcea de la sursă la consumator preţul apei creşte de peste 10 ori".
- 28 ianuarie, A.P., pag. 3: "În locuinţele braşovenilor sunt 14°C". 2 februarie, D.O.: "Se pregăteşte o majorare grasă a tarifelor la energia electrică". Negocieri între CONEL şi Agenţia Naţională pentru Reglementarea Energiei, în vederea majorării tarifelor la energie electrică.
- 5 februarie, C.S.: "După ce a acceptat o medie de 18,6%, ANRE va stabili luni cu cât se scumpeşte energia".

Propunerea CONEL de majorare a preţurilor cu 50% a fost respinsă. Ca argument pentru majorarea preţurilor CONEL a invocat deprecierea monedei naţionale şi scumpirea pe plan mondial a combustibililor. "RADET, are de recuperat peste 77 miliarde de lei de la zece firme bucureştene".

De asemenea, este amintit faptul că şi asociaţiile de locatari au datorii către RADET, în jur de 3,49 miliarde de lei, datorii acumulate fie prin neplata facturilor spre RADET fie ca urmare a fraudelor comise de către administratorii asociaţiilor de locatari.

- 10 februarie, A.S.: "Noile tarife la energia electrică incită CONEL şi autorităţile de reglementare" – Adina Sădeanu – ANRE a motivat că preţurile stabilite de CONEL "nu sunt fundamentate şi nu reflectă costurile reale ale societăţii".
- 11 februarie, C.Ş.: "Preşedintele ANRE este categoric: CONEL vrea să-şi rezolve toate problemele prin creşterea tarifelor". Principalele rezerve ale ANRE faţă de pretenţiile CONEL s-au referit la faptul că, la actualul consum de energie al României o treime din capacitatea de producţie este în plus. Creşterea tarifelor s-ar datora faptului că "CONEL ar fi vrut să-şi rezolve toate problemele (materii, prime, reparaţii, investiţii, salarii)

doar prin creșterea tarifelor "a declarat Jean Constantinescu, președintele ANRE.

- 12 februarie, D.O.: "CONEL și ANRE continuă să se certe pe prețul kw/oră".
- 15 februarie, V.C: "Creșterea preturilor la energie nu poate depăși legal, 14,5%"
- 17 februarie, I.Ș.: "Tarifele pentru servicii devastează buzunarele populației" - Transporturile, poșta și telecomunicațiile – pe primele locuri în topul scumpirilor". "Contribuția serviciilor la formarea PIB este în scădere. Astfel în 1998 valoarea adăugată brută realizată în sfera serviciilor a scăzut cu 6,8%, iar în primul semestru al anului trecut cu alte 2,3%. În loc să devină unul dintre cele mai dinamice sectoare, serviciile continuă să rămână un sector nesemnificativ în structura economiei românești".
- 21 februarie, A. P.: "Apa brașovenilor se va scumpi cu 15%". Justificare – o prevedere din acordul de împrumut cu BERD, conform căruia prețul apei trebuie să fie corelat periodic cu rata inflației.
- 6 martie, CC, pag. 15: "De la 1 aprilie, în Iași, o nouă scumpire a apei potabile.
1 m³ de apă rece = 6.224 lei față de 5.232 lei.
1 m³ de apă canalizată = 1.009 lei".
- 17 martie R.V., pag. 3: "De la 1 aprilie – căldura, curentul și apa – mai scumpe cu 19%, pe lista scumpirilor sunt și tarifele Poștei și cele ale SNCFR".
C.N.: "Gazul metan va exploda într-o lună".
R.V.: "În două săptămâni telefoanele vor fi "mai fierbinți" cu 17,62%. Un impuls egal 550 lei, abonamentul între 41 și 108 mii de lei".
- 28 martie, Cl., pag. 9: Restructurarea CONEL se traduce prin ineficiență, prețuri mari și calitate redusă:
 - fond de salarii de 1% din PIB;
 - de 5 ori mai mulți angajați decât la companiile similare din străinătate;
 - creanțe aproximativ egale cu debitele;
 - cadou de primăvară – scumpirea energiei cu cel puțin 34%.
- 29 martie, D.B., pag. 3: "Pentru o parte din locatarii blocului M17 de pe strada Dumbrava Nouă, din București, restanțele la întreținere depășesc valoarea unei excursii în Hawaii. Deși scara cu datorie de 300 de milioane are numai 54 de apartamente, facturile de întreținere nu s-au mai achitat din 1996. Restanțele la întreținere depășesc 62 de milioane de lei".
D.B., pag. 3: "Pentru a-i face pe datornici să-și plătească restanțele RGAB va întrerupe apa potabilă la încă 60 de asociații de locatari".
C.T., pag. 1: "De la 15 mai 1 mc. gaz – 1080 de lei. De la 1 iunie 1 kw - 1250 lei. Gazele și energia se scumpesc cu 20%".
CJ3,, Al.B.: "Începând cu 1 iunie a.c. prețul gazelor naturale va crește de la 900 de lei la 1100 de lei/mc".

M. M. pag. 1: "Energia electrică pentru consumatorii casnici va fi mai scumpă cu 29,5%, dar populația va putea opta între mai multe tipuri de tarife: social (0-50kwh) se va majora cu 12,5% /582 lei = 1 kwh); standard (>50 kwh, >31,5%, 1 kwh = 749 lei. Taxa de abonament la tariful standard va fi de 859 lei/zi".

C.G., Al.B.: "Prețul energiei electrice crește cu 34%, iar al energiei termice cu 43,9%. Tariful social pentru consumatorii casnici va crește cu numai 12,5%".

CC, pag. 3: "Doar un sfert dintre ieșeni vor mai avea apă caldă. S-a efectuat debranșarea locatarilor din asociațiile cu datorii de la rețeaua de furnizare a căldurii".

C.T., pag. 1: "Crește prețul energiei electrice cu 10%, începând cu decembrie, a treia oară în acest an".

- 3 august, C.T.: "La numai două luni de la ultima scumpire, prețul energiei electrice se umflă, din nou, cu 10,34%. Scumpirea se datorează secetei, creșterii consumului final și prețului combustibililor".
- 15 august, Mediafax: "Scumpirea energiei provoacă noi creșteri de prețuri la alimente".
- 14 decembrie, C.T.: "Din ianuarie, energia electrică s-ar putea scumpi cu 10,75%".
- 16 decembrie, V.C: "De la 1 ianuarie 2001 – tarifele RomTelecom mai mari cu 11,72%".
- 21 decembrie, C.T.: "Imediat după sărbători – produsele și serviciile se scumpesc din noi".

*

Din paragrafele anterioare rezultă faptul că în anii '90, populația din țara noastră a trăit un adevărat coșmar al măririi prețurilor la utilitățile casnice de primă importanță (apă caldă și rece, gaze naturale, energie electrică, telecomunicații, etc.) ceea ce a creat tensiuni sociale și economice extrem de mari la nivelul percepției generale și al relațiilor economice din domeniile implicate.

Pe de o parte, populația a resimțit din plin faptul că situația creșterii prețurilor practicate de întreprinderile care dețin monopolul distribuției utilităților amintite, a scăpat de sub orice control, ceea ce a creat situații uneori absurde și absolut dramatice în planul posibilităților de acoperire a cheltuielilor lunare obligatorii ale familiilor care locuiesc la bloc și nu numai.

Pe de altă parte, întreprinderile furnizoare de utilități și servicii declară că se confruntă la rândul lor, pe de o parte, cu o criză de producție, iar pe de altă parte, cu o criză financiară, pe fondul blocajului financiar rezultat din acumularea unor datorii mari ale populației (dar și ale utilizatorilor industriali) la plata întreținerii.

De ambele părți, la nivelul percepției generale s-au acumulat o serie de suspiciuni care încordează relațiile dintre cererea și oferta de servicii.

Prin prezentă lucrare, vom încerca să observăm dimensiunile reale ale așa-numitei crize de producție și crize financiare suportate de agenții economici implicați, dar și percepția și unele argumente ale populației, în legătură cu acest subiect, urmărind să deducem dacă datornicii acumulează datorii, fiind constrânși de motive obiective sau, este vorba, așa cum spun furnizorii, despre sustragerea deliberată de la asumarea plății pentru propriul consum de utilități.

4. Metoda de cercetare

Metoda de investigație se sprijină pe prezentarea unor indicatori obiectivi privind evoluția veniturilor și a consumului de utilități casnice aferent populației României în anii '90, utilizând și unele comparații internaționale. De asemenea, vom analiza structura și ierarhia cheltuielilor de consum ale populației, în anii '90.

Pe de altă parte, vom interpreta câteva seturi de date din baza ICCV, culese, cu diverse prilejuri, în Municipiul București și în alte orașe ale țării, după cum urmează:

- setul de date referitoare la "cheltuielile familiale cel mai greu de susținut" din cadrul cercetării *Calitatea vieții copiilor din familiile sărace*, coordonator dr. Mariana Stanciu;
- setul de date privind *Cheltuielile de întreținere ale unor familii care locuiesc la bloc în anii '90*, din orașele București și Brașov, realizat de Simona Mie;
- baza de date privind evoluția *Minimului de trai în anii tranziției*, inițiată de dr. Gheorghe Barbu și actualizată de dr. Adina Mihăilescu.
- baza de date a cercetării *Diagnoza calității vieții*, coordonată de prof. dr. Ioan Mărginean;

5. Caracteristici sociodemografice ale gospodăriilor urbane românești și veniturile acestora în anul 1999

În anul 1999, din totalul gospodăriilor grupate după statutul ocupațional al capului de gospodărie, 30,3% fac parte din categoria salariați și 51,1% din categoria pensionari. Gospodăriile din urban sunt conduse în proporție de 45,8% de salariați, 40,9% de pensionari și 7,2% de șomeri.

Tabelul nr. 1 Structura gospodăriilor după statutul ocupațional al capului gospodăriei, pe medii (%)

Categorii de gospodării	Total gospodării	Urban	Rural
Salariați	30,4	45,8	16,3
Patroni	0,5	0,7	0,3
Lucrători pe cont propriu în activități neagricole	2,7	3,0	2,5
Țărani	8,3	0,8	15,0
Șomeri	6,0	7,2	4,8
Pensionari	51,1	40,9	60,2
Alt statut (elevi, studenți, casnice, întreținuți etc.)	1,0	1,6	0,9

Sursa: *Veniturile, cheltuielile și consumul populației nr. 1/2000, CNS, p. 3.*

Mărimea medie a unei gospodării românești este de 2.7 persoane. Membrii familiilor sunt în proporție de 16.9% copii până la 15 ani, 60,4% persoane în vârstă de 15-59 ani și 22,7% vârstnici de 60 de ani și peste. Puțin mai mult de jumătate din numărul total de gospodării sunt formate din 1-2 persoane, dar 57,3% dintre familiile de acest tip sunt rezidente în mediu rural. În urban, au o frecvență mai mare gospodăriile formate din 2-3 persoane (51,2%). Gospodăriile de 6 și mai multe persoane reprezintă 5,1% din totalul gospodăriilor și sunt localizate în proporție de 29% în urban.

Venitul total nominal brut a fost de 2377,4 mii lei lunar pe o gospodărie, constituit în proporție de 70,4% din venituri bănești și 29,6% din venituri în natură. În mediul urban, aportul veniturilor bănești este mai mare decât în cel rural, acesta reprezentând 86,3% din totalul veniturilor populației din urban.

Veniturile bănești nominale brute au provenit, în principal, din activități salariale – 54,5% din total – și din prestații de protecție socială – 29,2%.

Cheltuielile totale de 2.346,3 mii de lei lunar pe o gospodărie au fost destinate acoperirii nevoilor curente de consum (81%), achitării impozitelor, taxelor și altor plăți obligatorii reprezentând 9,9% din veniturile totale.

Nivelul mediu lunar al cheltuielilor totale ale unei gospodării din mediul urban a fost cu cca 333 mii lei mai mare decât al unei gospodării din rural.

Gospodăriile de salariați. Sunt formate în proporție de 75,6% din persoane apte de muncă, ponderea copiilor de până la 15 ani reprezentând 22,8%, iar a vârstnicilor de 60 de ani și peste fiind de 1,6%. Majoritatea gospodăriilor de salariați (62%) au în componere 3-4 persoane, mărimea medie a unei gospodării fiind de 3,3 persoane. Peste 71% din aceste gospodării sunt localizate în mediul urban. Salariații, cap de gospodărie în vârstă de 35-54 ani reprezintă 70% din total, iar cei mai tineri de 35 de ani reprezintă 25%.

Veniturile nominale nete ale gospodăriilor de salariați au fost mai mari decât media pe total gospodării, ridicându-se la 3285,1 mii de lei lunar pe gospodărie.

Cheltuielile totale au fost în medie de 3206,6 mii de lei lunar pe o gospodărie, preponderente (83,3%) fiind cheltuielile bănești.

Gospodăriile de șomeri. Sunt rezidente în proporție de 57,5% în urban și au în componere 3-4 membri (52,4%).

Cei mai mulți membri ai acestor gospodării se încadrează în grupa de vârstă 15-59 ani (73,6%), *copiii până la 15 ani reprezentând 24,9%, iar vârstnicii 1.5%.*

Majoritatea membrilor acestor gospodării (58%) sunt persoane active economic. Dintre acestea, 2/3 sunt șomeri. Dintre persoanele care trăiesc în gospodăriile de șomeri, 53,3% au absolvit învățământul primar/gimnazial sau profesional, iar 27,2% pe cel liceal sau postliceal.

Veniturile totale nominale brute de 1908.5 mii de lei lunar pe o gospodărie au provenit 66,3% din surse bănești, iar restul din contravaloarea produselor obținute din resurse proprii sau gratuit.

Veniturile bănești ale acestor gospodării au fost obținute din salarii (36%) și din prestațiile de protecție socială (34,1%), veniturile acestei categorii sociale prezentând un grad ridicat de eterogenitate.

Ajutorul de șomaj și alocația de sprijin au o pondere de numai 22,8% în totalul veniturilor bănești, suma medie lunară pe un șomer fiind de 220,1 mii de lei.

Cheltuielile totale efectuate de o gospodărie au fost în medie lunar, de 1991,4 mii de lei, ponderea cea mai mare (68%) revenind cheltuielilor bănești. Aproximativ 93% din totalul cheltuielilor au fost destinate acoperirii nevoilor curente de consum și achitării taxelor sau plăților obligatorii.

Gospodăriile de pensionari. Aproape 75% din totalul gospodăriilor de pensionari sunt formate din 1-2 persoane, mărimea medie fiind de 2,2 persoane. Pensionarii cap de familie, în vârstă de peste 59 ani dețin o pondere de 79,2%.

Majoritatea membrilor acestor gospodării (77,5%) sunt persoane inative economic, cele active, în urban, cuprinzând în special salariați. Un procent de

67,5% dintre membrii acestor gospodării au un nivel de educație primar, gimnazial sau sunt absolvenți ai unei școli profesionale.

Veniturile totale nominale brute au fost de 1921,1 mii lei lunar pe o gospodărie și s-au format în proporție de 61,8% din surse bănești. Veniturile bănești au ca sursă principală prestațiile de protecție socială (65,1%), în cadrul cărora pensia de asigurări sociale reprezintă 93,7%.

În structura cheltuielilor totale, preponderente (62,5%) au fost cheltuielile bănești, care au fost dirijate spre cumpărarea unor mărfuri și plata unor servicii, în proporție de 83,2 (*Veniturile, cheltuielile și consumul populației, nr. 1/2000 CNS*).

5.1. Evoluția veniturilor familiilor de salariați în anii '90 în raport cu nivelul minim de trai

În tabelul nr. 4 vom prezenta raportul dintre veniturile familiilor de salariați constituite din 4 persoane (părinți plus 2 copii minori) luând în calcul veniturile salariale medii sau minime nete, ale unei singure persoane, alocațiile pentru copii și nivelul minim de trai calculat în cadrul ICCV – respectiv nivelul minim decent aferent condițiilor perioadei de tranziție și nivelul de subzistență – pentru intervalul 1990-2000.

5.2. Veniturile pensionarilor în raport cu nivelul de subzistență aferent pensionarilor din mediu urban

Tabelul nr. 2
Veniturile medii pentru pensionari în intervalul 1990-2000

Indicator/	Decembrie					
Anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensia medie		10.510	13.593	70.593	75.146	146.123

Indicator/	Decembrie				
Anul	1996	1997	1998	1999	2000
Pensia medie	175.658	466.604	553.483	1.035.203	1.103.834

Tabelul nr. 3. Nivelul de subzistență pentru familia de 2 pensionari în intervalul 1990-2000

Indicator/Anul	Dec. 1990	Aug. 1992	Dec. 1992	Aug. 1994	Dec. 1994	Aug. 1996
Nivelul de subzistență	2.553,5	14.974	23.216,3	123.808	140.956	228.352
Nivelul a doua pensii medii			26.308		150.292	

Indicator/Anul	Dec. 1996	Aug. 1998	Dec. 1998	Aug. 2000	Dec. 2000
Nivelul de subzistență	282.154,2	898.933,6	998.938,4	1.955.420	2.177.426
Nivelul a două pensii medii	351.316		1.106.966		2.207.668

Observații: din datele de mai sus rezultă că familia de pensionari având două pensii medii, a trăit pe tot intervalul anilor '90 foarte aproape de nivelul de subzistență.

Un nivel mai apropiat de cel decent a fost atins doar în anul 1996.

Tabelul nr. 4. Veniturile salariale ale familiei de 4 persoane și minimul de trai

Octombrie											
Indicator/Anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1 Veniturile salariale medii nete la nivelul economiei naționale – lei	3.414	9.824	24.080	79.732	160.483	242.612	374.644	797.194	1.170.924	1.656.981	2.357.201
2 Salariu minim (net) – lei	2.000	5.635	10.721	33.227	53.577	75.000	97.000	250.000	350.000	450.000	609.000
3. Alocația pentru primul copil - lei	230	575	1.150	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000
4. Alocația pentru al doilea copil - lei	270	625	1.200	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000 40.000	65.000 40.000	65.000 40.000	65.000 60.000
5. Minimul de trai decent- lei	5512	19.435	57.147	236.940	447.416	555.670	805.512	2.164.148	3.186.428	4.803.577	6.864.627
6. Minimul de subzistență – lei	3.342	11.783	34.645	143.645	271.246	336.875	488.341	1.312.026	1.931.790	2.912.196	4.161.720
7. Raportul dintre col. 1 (plus col. 3 și col.4) și col.5 (în%)	71,9	56,7	46,2	37,3	38,7	46,9	49,5	43,3	42,1	38,0	37,1
8. Raportul dintre col.1 (plus col.3 și col. 4) și col.6 (în%)	117,1	93,6	76,3	61,6	63,9	77,4	81,6	71,4	69,4	62,7	61,2
9 Raportul dintre col.2 (plus col 3 și col 4) și col 5 (în%)	45,4	35,2	22,9	17,7	14,8	16,7	15,9	17,3	16,3	12,9	11,6
10 Raportul dintre col.2 (plus col.3 și col 4) și col 6 (în%)	74,8	58,0	37,7	29,2	24,5	27,6	24,8	28,5	26,9	21,2	19,2

*Salariul minim net începând cu octombrie 2000 a fost de 700.000 lei din care s-au scăzut contribuțiile de 1% șomaj, 5% pensie, 7% sănătate: din decembrie a fost 1.000.000 de lei: ia 1 martie 2001 s-a mărit la 1.400.000 de lei.

Notă: 1. Începând cu anul 1992, nici două venituri salariale medii n-au fost suficiente pentru a acoperi minimul de trai decent al unei familii din mediul urban, constituită din patru persoane (părinți + 2 copii); 2. Două salarii minime au putut acoperi maximum 60% din minimul de subzistență al unei familii de genul celei menționate; 3. Un singur venit salariat mediu net a acoperit mai puțin de 50% din minimul de trai decent și între 58,3 și 82% din minimul de subzistență al unei familii luate drept etalon.

6. Cheltuielile de consum și tendințele structurilor consumului de bunuri și servicii

Unul dintre motivele de bază pentru care populația României a protestat în Decembrie '89 împotriva regimului ceaușist l-a constituit deteriorarea gravă a structurilor consumului și micșorarea volumului acestuia la majoritatea bunurilor și serviciilor. Era normal ca după anul 1990, așteptările românilor în ceea ce privește standardul de viață general să crească. În pofida tuturor așteptărilor, *după anul 1990. Odată cu liberalizarea prețurilor, explozia inflației și diminuarea veniturilor reale ale gospodăriilor, consumul populației a înregistrat o nouă etapă de involuție.* Dinamica structurii cheltuielilor totale de consum, de-a lungul anilor '90. este elocventă în acest sens.

Cheltuielile de consum vizează cheltuielile pentru cumpărarea de produse alimentare, nealimentare și pentru plata serviciilor.

Datele privind cheltuielile medii lunare ale populației, obținute din *Anche-ta integrată în gospodării efectuată de CNS începând cu anul 1995*, pe un eșantion cu reprezentativitate națională, cuprinzând în jur de 36000 de gospodării, atestă nivelul scăzut și structura dezechilibrată a consumului populației, ceea ce situează țara noastră, din această perspectivă, între ultimele țări europene.

În mod tradițional, românii au alocat o mare pondere a veniturilor lor spre achiziționarea de produse alimentare. În anii tranziției însă această tendință a căpătat dimensiuni neobișnuite pentru o țară cu o economie bazată preponderent pe structuri moderne de producție.

În anul 1994, s-au manifestat cele mai accentuate dificultăți economice, pentru majoritatea categoriilor de consumatori, Tot atunci s-a produs și impactul maxim al exploziei sărăciei în România, când ponderea cheltuielilor alimentare în totalul cheltuielilor de consum a atins valori extrem de ridicate.

Tabelul nr. 5. Ponderea cheltuielilor alimentare în totalul cheltuielilor de consum, în anul 1994 (%)

Familii de salariați	Familii de țărani	Familii de pensionari de asigurări sociale de stat
60,0	77,1	67,7

Sursa: Anuarul statistic al României. 1995. CNS.

Nici înainte și nici după anul 1994, cheltuielile alimentare nu au depășit ponderea de 60%, în cazul salariaților, țăranilor sau pensionarilor deși valorile

înregistrate au oscilat frecvent în jurul acestei valori. Ponderi mai mari de 60%, la acest tip de cheltuieli, s-au înregistrat însă constant în cazul șomerilor.

Destinarea a 55-60% sau mai mult, din cheltuielile totale de consum pentru acoperirea nevoilor alimentare indică un standard de viață extrem de scăzut, afectat pe scară socială largă de tendința spre sărăcire. Acesta constituie un semnal asupra faptului că, în realitate, chiar și nevoile alimentare ale populației au fost departe de a fi satisfăcute, volumul achizițiilor de produse alimentare situându-se sub nivelul potențial de saturație. În anii tranziției, deși nu a mai fost practică ca în socialism raționalizarea consumului de alimente prin măsuri administrative, aceasta totuși s-a produs indirect și discriminatoriu, prin intermediul distribuirii veniturilor.

De aceea, practic, multe familii au suferit cronic de foame. Cele mai multe familii s-au aflat în situația de a realiza o dureroasă opțiune între a-și satisface ia un nivel cât mai ridicat nevoile de hrană sau a-și achita unele cheltuieli cu regim obligatoriu (cheltuielile de întreținere, cheltuielile de școlarizare a copiilor etc). Această realitate rezultă clar din faptul că, în anii 1997-1999, cheltuielile reale pentru achiziționarea de mărfuri alimentare și nealimentare au avut dinamici susținut negative din cauză că au crescut tarifele unor servicii și cheltuielile cu caracter obligatoriu (transport. Întreținerea locuinței, energie electrică, telefon etc.).

După revigorarea de scurt termen și pe baze nedurabile a economiei din anul 1996. s-a înregistrat un nou regres al consumului populației, atât din perspectiva structurilor acestuia, cât și a volumului de mărfuri și servicii consumate, cu accente deosebite în anul 2000.

Tabelul nr. 6. Structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor (%)

Cheltuielile totale de consum	Anul	Total 100%	Salariați 100%	Țărani 100%	Pensionari 100%	Șomeri 100,0	Patroni 100,0
Alimente și băuturi	1995	57,4	56,1	59,1	58,8	62,0	42,7
	1996	57,6	56,4	57,6	58,6	65,5	48,1
	1997	58,8	58,1	58,8	59,4	63,3	51,0
	1998	57,2	54,8	58,8	58,9	63,2	46,8
	1999	53,5	50,9	57,0	54,6	59,6	44,2
Îmbrăcăminte și încălțăminte	1995	9,9	11,8	8,0	7,7	7,8	11,6
	1996	9,1	11,3	7,3	6,9	7,5	11,8
	1997	7,5	9,5	6,3	5,3	7,5	10,9
	1998	7,4	9,7	6,0	5,2	7,2	12,3
	1999	6,3	8,5	5,1	4,5	6,0	9,7
Locuință și înzestrarea cu bunuri	1995	18,1	15,0	23,3	22,2	13,2	13,9
	1996	19,5	15,7	25,5	23,7	15,6	12,9
	1997	19,3	14,4	27,4	23,7	15,3	14,8
	1998	19,6	15,6	26,2	23,3	16,4	13,5

Cheltuielile totale de consum	Anul	Total 100%	Salariați 100%	Țărani 100%	Pensionari 100%	Șomeri 100,0	Patroni 100,0
	1999	22,1	17,6	27,0	26,3	18,1	15,9
Medicamente și îngrijire medicală	1995	1,6	1,2	0,8	2,3	0,9	1,8
	1996	1,8	1,5	0,7	2,5	1,0	1,2
	1997	2,0	1,6	0,7	2,8	1,3	1,9
	1998	2,3	1,8	0,8	3,2	1,6	2,3
	1999	2,5	1,9	0,9	3,4	1,4	2,6
Transport și telecomunicații	1995	6,1	7,1	4,5	4,3	10,4	19,5
	1996	5,2	6,3	5,4	3,5	3,7	12,4
	1997	6,0	7,9	3,5	4,1	6,3	12,9
	1998	6,6	9,0	4,2	4,4	5,0	15,6
	1999	7,6	10,4	4,8	5,3	6,4	17,2
Cultură, învățământ, sănătate	1995	3,3	4,5	2,0	1,9	2,2	5,3
	1996	3,0	4,1	1,2	1,9	2,7	8,2
	1997	2,7	3,9	1,1	1,8	2,3	3,0
	1998	3,2	4,5	1,5	2,2	2,6	4,7
	1999	3,4	4,9	1,6	2,3	3,2	4,8
Alte cheltuieli	1995	3,6	4,3	2,3	2,8	3,5	5,2
	1996	3,8	4,7	2,3	2,9	4,0	5,4
	1997	3,7	4,6	2,2	2,9	4,0	5,5
	1998	3,7	4,6	2,5	2,8	4,0	4,8
	1999	4,6	5,8	3,6	3,6	5,3	5,6

Notă datele provin din Ancheta integrată pe gospodării. Structurile sunt calculate pe baza datelor (venituri, cheltuieli) medii pe gospodărie. În prețuri curente.

Observăm că veniturile mai mari ale familiilor de patroni, au permis realizarea unei structuri net diferite a cheltuielilor de consum, statistic aceștia fiind de fapt, singura categorie socială care și-a putut permite satisfacerea substanțială a altor nevoi decât cele fundamentale.

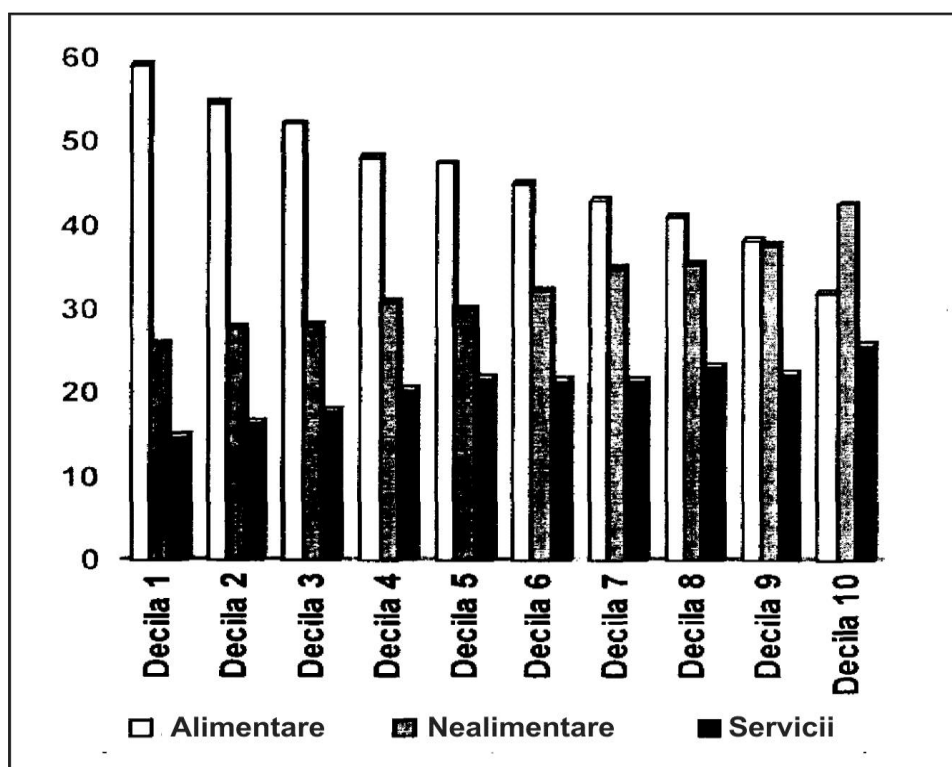
În anul 1998, veniturile totale nominale brute au fost în medie de 2038 mii de lei lunar pe o gospodărie {aproximativ 80% venituri bănești și restul, venituri în natură}. În timp ce cheltuielile totale au fost în medie de 2000,7 mii de lei lunar pe o gospodărie, constituindu-se în proporție de 80.1% din cheltuieli bănești. Acestea au avut ca destinații principale cumpărarea de mărfuri și servicii pentru consum (70,8%), respectiv plata impozitelor, taxelor și a altor plăți obligatorii {21,6%}. Specific gospodăriilor de salariați a fost nivelul relativ ridicat al impunerilor aferente activităților salariale (la 100 lei salariu brut 24 lei au re-venit diverselor tipuri de impuneri).

Cheltuielile medii lunare de consum ale unei gospodării au fost destinate în proporție de 4/5 pentru alimentație, locuință și bunurile aferente acestora. Îmbrăcăminte și încălțăminte. (*Veniturile, cheltuielile și consumul populației nr. 2/1998. CNS. p. 13-14*).

Corelația dintre nivelul veniturilor, structura cheltuielilor și gradul de satisfacere a diverselor categorii de nevoi de consum devine evidentă dacă observăm gruparea gospodăriilor pe decile de venit (*graficul nr. 1*). Pentru realizarea graficului au fost utilizate datele *Anchetei integrate pe gospodării pentru anul 1998*, a CNS. Decila de venit cuprinde 10% din numărul total de gospodării, ordonate crescător după mărimea venitului. Distribuția gospodăriilor pe decile de venit se face pe baza venitului total pe o persoană, deflatat cu indicele prețurilor de consum.

Din *graficul nr. 1* se observă că ponderea cheltuielilor alimentare o depășește pe aceea a altor tipuri de cheltuieli de la decila nr. 1 la decila nr. 9 inclusiv. Aceasta semnifică faptul că, în mod cert, abia la nivelul decilei a 10-a a fost atins punctul de saturație în ceea ce privește satisfacerea nevoilor alimentare, o mare parte a veniturilor fiind dirijată spre cheltuielile nealimentare și servicii.

Graficul nr. 1. Structura cheltuielilor bănești de consum pe decile de venit, în anul 1998

Sursa: Ancheta integrată pe gospodării. CNS.

Trendul susținut ascendent al cheltuielilor nealimentare și al cheltuielilor pentru servicii semnifică faptul că, la aceste categorii de cheltuieli, nu a fost atins în mod cert punctul de saturație nici măcar pentru consumatorii din decila nr. 10.

Decalajul existent între structura de consum realizată în cadrul decilei nr. 10 și cea aferentă decilei nr. 1 fixează limitele unui *potențial teoretic de consum*, care din diverse motive nu poate fi satisfăcut deocamdată. În esență, este vorba despre lipsa veniturilor necesare achiziționării bunurilor; aceasta este însă corelată și cu o serie de alți factori care țin de obiceiurile de consum, de tendințele spre economisirea sau investirea veniturilor în anumiți factori de producție, de existența unor factori conjuncturali etc.

În timp ce consumatorii decilei nr. 1 alocă 59,5% din cheltuielile lor bănești spre sfera alimentară, 25,9% pentru produsele nealimentare și 14,6% pentru servicii, în decila nr. 10 se alocă 31,7% din cheltuielile bănești pentru sfera alimentară (ceva mai mult de jumătate din ponderea aferentă cheltuielilor alimentare ale decilei nr. 1), 42,4% pentru mărfurile nealimentare și 25,9% pentru servicii.

În aceste condiții, în valoare absolută, o gospodărie din prima decilă cheltuie pentru alimente o sumă de aproximativ 1,5 ori mai mică decât o gospodărie din decila nr. 10. Pentru mărfurile nealimentare acest raport este de 4,7 la 1, iar pentru servicii, de aproximativ 5 la 1, în defavoarea decilei nr. 1. Acest decalaj este resimțit intens în mediul social, cu atât mai mult cu cât în familiile din decila nr. 1 se află mai mulți membri, aceștia fiind îndeosebi copii.

Cheltuielile medii de consum lunare pe o persoană semnifică apariția unor decalaje relativ mari între consumul diverselor categorii de consumatori structurate pe criterii socioprofesionale. În toate cazurile, patronii prezintă un consum mult mai echilibrat decât salariații sau categoriile cele mai defavorizate – pensionarii și șomerii. Cheltuielile medii lunare pe o persoană cresc invers proporțional cu mărimea gospodăriei și cu numărul de copii aflați în întreținere. La gospodăriile formate din 6 sau mai multe persoane, cheltuielile totale de consum pe o persoană reprezintă sub 50% din cele ale gospodăriilor care cuprind o singură persoană.

În structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor, cheltuielile bănești sunt preponderente, ele acoperind aproximativ 70% din volumul consumului, restul de 30%, provenind din resurse proprii.

În anul 1998, cheltuielile bănești cu cele mai mari ponderi, erau realizate pentru cumpărarea de alimente și băuturi, acestea oscilând între 22,4% – pentru gospodăriile de 2 persoane și pentru cele de 6 persoane – și 24,8% – pentru gospodăriile de 3 persoane. De altfel, gospodăriile de 3 persoane realizau și cea mai ridicată pondere a cheltuielilor bănești. Gospodăriile de 3 persoane și cele de 4 persoane au alocat o proporție mai mare decât celelalte pentru cheltuielile nealimentare (19,9% și respectiv 19,7% din cheltuielile bănești tota-

le). Pentru plata serviciilor, cel mai ridicat efort se înregistrează la gospodăriile de 1 persoană (13,1%), acestea fiind urmate de gospodăriile de 2 persoane (12,7%).

La capitolul impozite, taxe, contribuții, cotizații, asigurări pentru bunuri și persoane, cele mai mari ponderi ale cheltuielilor revin gospodăriilor de 3 persoane și celor de 4 persoane, cu 13,1% și, respectiv, 13%, cele mai reduse contribuții relative având gospodăriile cu 1 persoană (4,3%).

6.1. Cheltuielile pentru întreținerea locuinței – comparații internaționale -

În anii '90, România s-a numărat între țările în care, mai ales spre sfârșitul intervalului (cu accente deosebite în anul 1997), populația a fost obligată să cheltuiască o pondere din ce în ce mai mare a veniturilor pentru întreținerea locuinței, indicii prețurilor de consum pentru acest articol de cheltuieli fiind consecvent mai ridicați pentru România în cadrul grupului de țări central și est-europene.

Tabelul nr. 7. Ponderea cheltuielilor medii pentru întreținerea locuinței, apă, electricitate și alți combustibili în totalul cheltuielilor de consum în România și câteva țări central și est-europene

Țara/Anul	1996	1997	1998	1999	2000
Bulgaria			14,2	15,9	16,3
R. Cehă	14,0	15,6	18,1	15,9	16,9
Ungaria	17,9	18,6	20,6	21,6	20,2
Polonia		16,5	17,7	18,4	17,9
România	13,4	12,9	14,9	17,6	19,2
Slovenia	10,4	10,8	10,2	10,4	
Slovacia	12,9	12,7	12,2	14,6	16,3

Sursa: CESTAT. Buletin statistic 1/2001. CNS.

Tabelul nr. 8. Indicii prețurilor de consum pentru întreținerea locuinței apă, electricitate, gaze și alți combustibili

Anul/Țara	1996	1997	1998	1999	2000
Bulgaria			135,4	127,8	113,7
R. Cehă	110,4	118,7	130,2	109,1	108,3
Ungaria	128,6	122,8	115,3	110,4	109,7
Polonia	120,4	117,9	115,6	109,6	111,2
România	138,5	273,7	172,1	195,1	163,6
Slovenia	118,4	113,2	108,2	109,8	118,3
Slovacia	104,6	107,2	106,3	129,7	132,5

Sursa CESTAT Buletin statistic 1/2001. CNS.

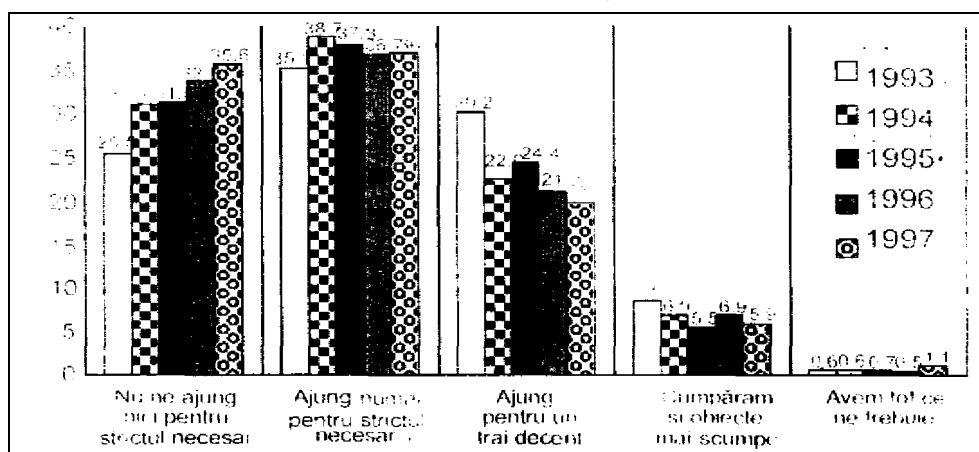
7. Percepții ale populației asupra calității vieții, în datele ICCV

În intervalul 1990-2000, ICCV a efectuat numeroase cercetări vizând măsurarea unor indicatori obiectivi și subiectivi ai calității vieții. Aceste cercetări au fost axate și pe surprinderea dimensiunilor reale ale principalelor **probleme** economice și sociale cu care populația s-a confruntat direct în anii tranziției, cum au fost: explozia și adâncirea sărăciei, deteriorarea securității și protecției sociale, explozia infracționalității și a criminalității, destrucțiunea unor instituții sau organizații care aveau ca obiect oferta de servicii sociale, creșterea fenomenului de delincvență juvenilă etc. Un loc central l-au avut cercetările privind scăderea standardului de viață și impactul politicilor sociale asupra acestuia.

În cele ce urmează, vom prezenta doar câteva dintre rezultatele uneia dintre cercetările cele mai reprezentative ale ICCV, desfășurată anual, de-a lungul primului deceniu al tranziției, denumită *Diagnoza calității vieții*, realizată de un colectiv de cercetători sub coordonarea prof. dr. Ioan Mărginean.

Așa cum rezultă și din capitolele prezentate anterior, sub presiunea inflației, a creșterii prețurilor și a diminuării veniturilor, gospodăriile românești au fost constrânse să-și restrângă cheltuielile de consum pentru a putea acoperi, în general strictul necesar. Dar multe gospodării au întâmpinat dificultăți chiar și în privința acoperirii strictului necesar, încă din primii ani ai tranziției (graficul nr. 2).

Graficul nr. 2. Cum estimați veniturile totale ale familiei dvs., în raport cu necesitățile ?

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean. Baza de date a ICCV.

Observăm proporția copleșitoare a celor care declară că banii nu le ajung nici pentru strictul necesar și a celor care apreciază că banii le ajung numai pentru strictul necesar. *Consumatorii care au declarat că banii nu le ajung nici pentru strictul necesar au fost din ce în ce mai mulți, de la un an la altul, proporția lor fiind maximă la finalul intervalului prezentat – anul 1997.*

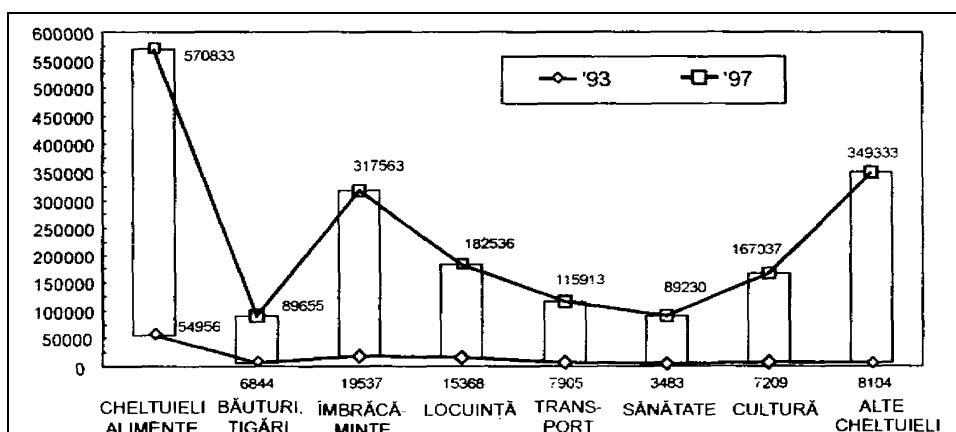
În cazul consumatorilor care au apreciat că banii le ajung numai pentru strictul necesar, observăm că ei au atins proporția maximă în anul 1994, adică atunci când în România s-a produs cel mai mare impact al fenomenului sărăciei. Ponderea acestora s-a menținut extrem de ridicată de-a lungul tuturor anilor cuprinși în grafic, ea surclasând, de departe, categoria de consumatori care apreciau că banii le ajung doar pentru un trai decent. De altfel, observăm că și aceștia din urmă, au scăzut sensibil ca proporție, pe măsura avansării spre anul 1997.

Așadar, intervalul 1993-1997 a constituit o perioadă când săracii au devenit tot mai mulți, iar cei care au trăit la limita de jos a decenței au devenit tot mai puțini.

Rezultatele cercetării menționate, pun în lumină și unele fenomene privind evoluția cheltuielilor de consum pentru diferite tipuri de familii, după cum urmează:

- în intervalul 1993-1997, în cazul familiei de doi adulți cu doi copii în întreținere, cele mai mari creșteri medii s-au înregistrat la cheltuielile alimentare, urmate de capitolul "alte cheltuieli" și de "cheltuielile pentru îmbrăcăminte..." în același interval, creșteri relativ însemnate au fost înregistrate și la "cheltuielile privind locuința" și "satisfacerea nevoilor culturale". Cele mai mici creșteri au avut loc la cheltuielile pentru serviciile de transport și serviciile medicale (graficul nr. 3);

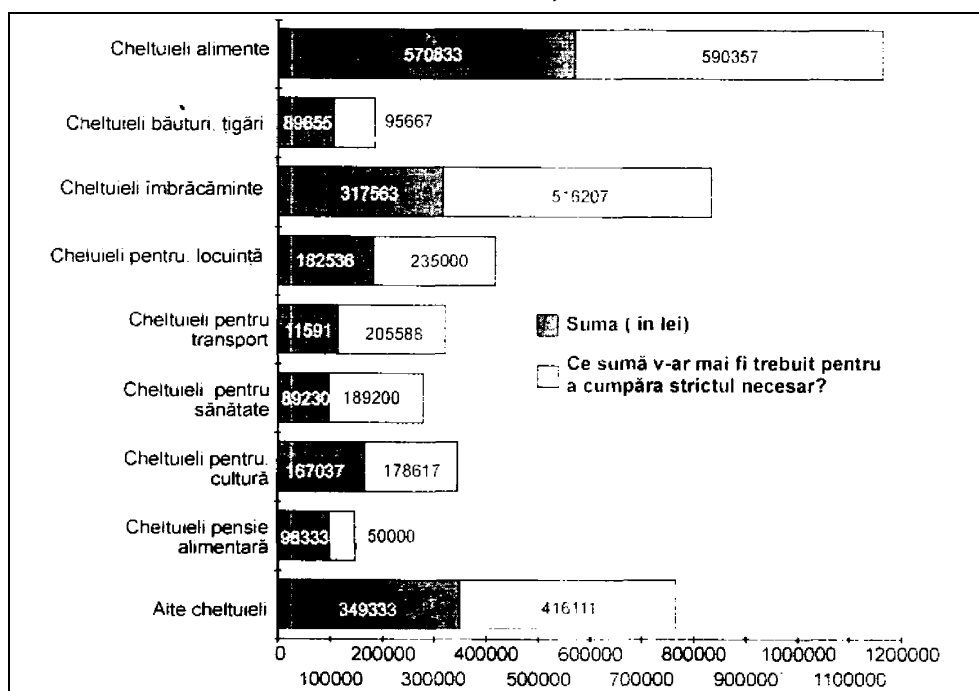
Graficul nr. 3. Cheltuieli ale familiei de 4 persoane între 1993-1997

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean. Baza de date a ICCV.

- urmărind raportul cheltuielilor de consum ale familiei de doi salariați comparativ cu aceea de doi salariați plus doi copii în întreținere, în anul 1993, observăm că. În medie, *familia cu doi copii consuma pentru alimente doar cu foarte puțin mai mult decât familia fără copii – ceea ce semnifică o restrângere a cheltuielilor alimentare la nivelul familiilor cu copii, tocmai pentru a face față unui consum mai ridicat la capitolele îmbrăcăminte, încălțăminte și alte articole pentru copii, întreținere locuință, transport, cultură și alte cheltuieli*. Singurele domenii unde familia cu doi copii pare a cheltui mai puțin decât familia fără copii, se referă la băuturi, țigări și cheltuielile pentru sănătate (graficul nr. 4).

Graficul nr. 4. Raportul cheltuielilor de consum pentru familia de 2 salariați și familia de 2 salariați + 2 copii, în 1993

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean. Baza de date a ICCV.

Pentru anul 1997, ierarhia surprinsă în graficul nr. 3 s-a confirmat și prin răspunsurile la întrebarea: "Ce sumă v-ar mai fi trebuit pentru a cumpăra strictul necesar?" (graficul nr. 5). O inversare a ierarhiei apare numai în cazul "altor cheltuieli", cu cele pentru "îmbrăcăminte...", în sensul că populația a perceput necesitatea de a dispune de o sumă mai mare pentru cumpărarea de îmbrăcă-

mente, încălțăminte, deși din graficul nr. 3, rezultă că, în fapt, populația a alocat o sumă mai mare pentru acoperirea altor cheltuieli.

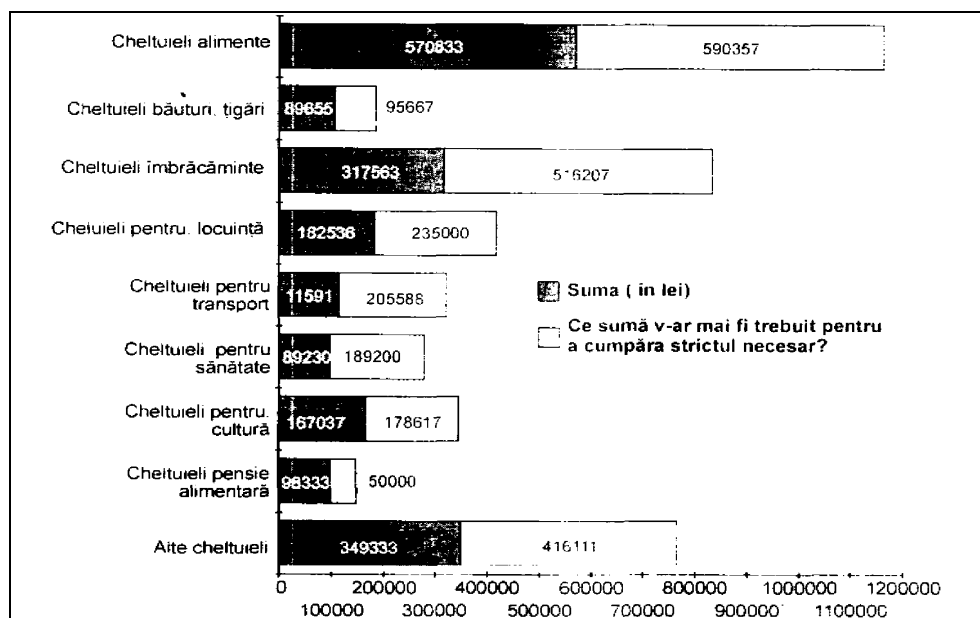
O asemenea situație a apărut ca urmare a faptului că, în cadrul capitolului "alte cheltuieli" sunt incluse o serie de cheltuieli cu caracter obligatoriu, care prin creșterea lor au diminuat posibilitățile populației de a aloca suma dorită în scopul achiziționării unor articole de îmbrăcăminte și încălțăminte.

Remarcăm totuși că *deficitul cel mai mare de resurse economice este perceput de către populație la capitolul cheltuieli alimentare*. Aceasta semnifică faptul că, deși cuantumul cel mai mare al resurselor disponibile este alocat achiziționării unor produse alimentare totuși populația nu reușește să-și satisfacă la un nivel acceptabil acest tip de nevoi. Situația este cu atât mai gravă cu cât, ea apare în cazul familiilor în care există copii minori în întreținere.

Un deficit destul de ridicat este semnalat și față de înzestrarea familiilor cu îmbrăcăminte și încălțăminte, ceea ce înseamnă că și la acest capitol frustrările în consum sunt percepute ca fiind deosebit de mari.

Niveluri de frustrare relativ apropiate, dar mai scăzute decât cele de la capitolul alimentar sau capitolul îmbrăcăminte-încălțăminte, apar și în ceea ce privește domeniile utilizării serviciilor de transporturi, dotării locuinței și/sau întreținerii acesteia, consumului cultural și consumului pentru întreținerea sănătății.

Graficul nr. 5 Familia de 4 persoane în anul 1997

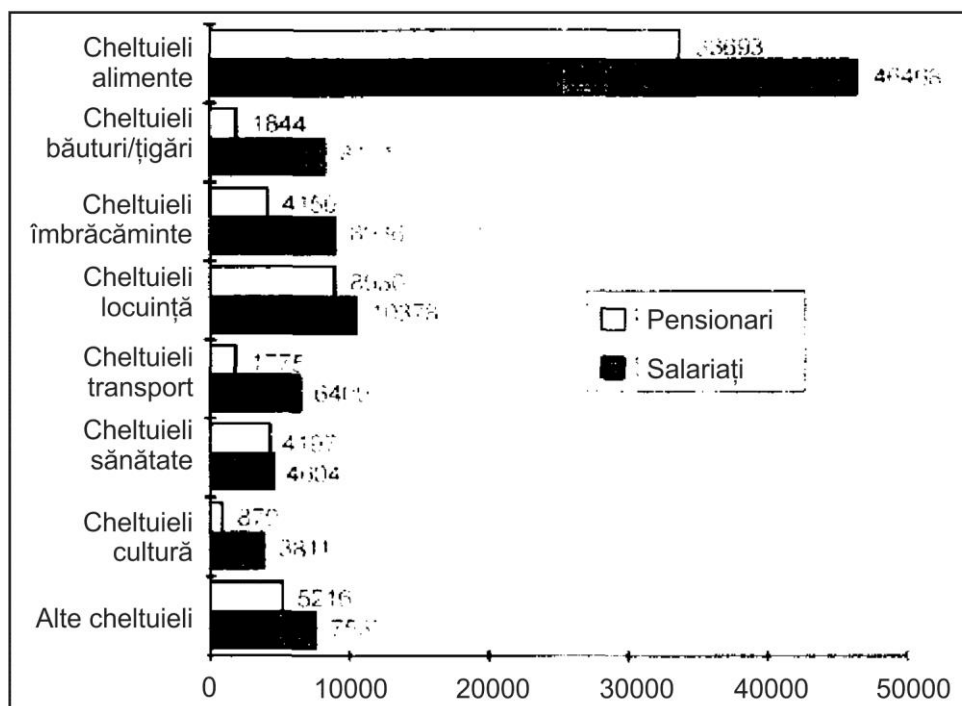

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean Baza de date a ICCV.

Nici familiile de pensionari nu au dus-o mai bine. Încă din primii ani ai tranziției, nivelul lor de trai s-a detașat net de cel al familiilor de salariați. În sens negativ (graficele nr. 6 și 7).

Deși se poate argumenta că nevoile alimentare ale persoanelor vârstnice sunt mai mici comparativ cu cele ale generațiilor mai tinere active economic, totuși din datele ICCV rezultă că diminuarea cheltuielilor alimentare ale pensionarilor a fost cu mult mai severă decât s-ar justifica prin argumentul respectiv. În anul 1993, acestea erau cu 27.5% mai scăzute decât ale familiilor de salariați, în condițiile în care familiile de salariați înseși erau deja puternic frustrate la acest capitol (graficul nr. 6).

Graficul nr. 6. Comparatie între familiile de salariați și pensionari în anul 1993

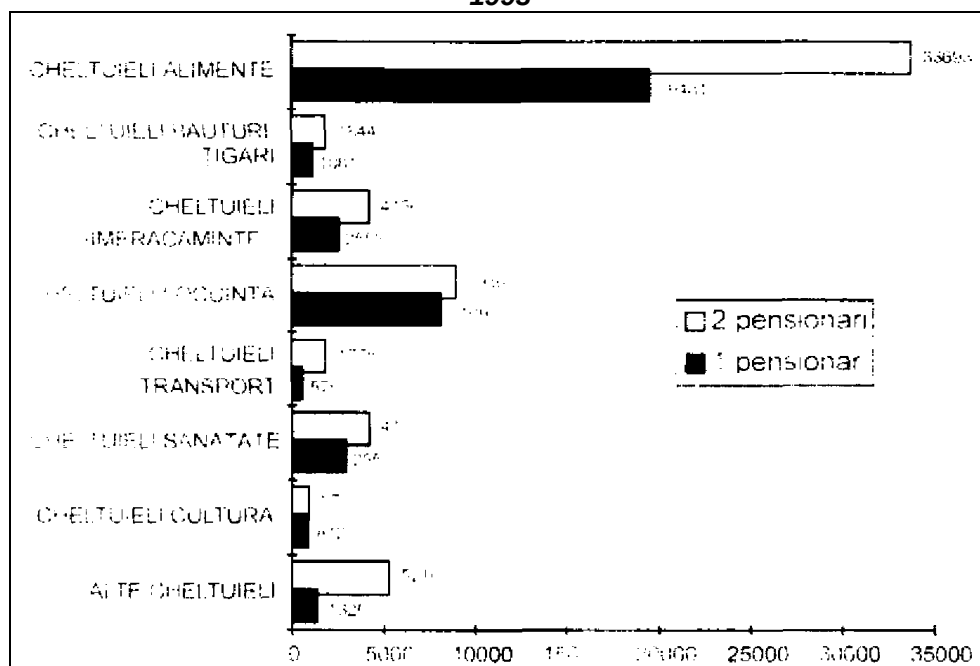
Sursa. *Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean. Baza de date a ICCV.

Pentru pensionari, ponderea cheltuielilor cu întreținerea locuinței și a celei pentru medicamente este relativ mare, aceste ponderi fiind apropiate de cele corespunzătoare familiilor de salariați, ceea ce determină restricționarea severă a cheltuielilor la alte capitole de cheltuieli, cum rezultă din graficul nr. 7.

În anul 1993, când populația a început efectiv să simtă șocul tranziției, *situația pensionarului singur* începuse deja să devină dramatică. El era nevoit să consume pentru alimente doar cu aproximativ 8% mai mult decât jumătate din cheltuielile aferente cuplului de pensionari, *și să achite o sumă aproape egală pentru întreținerea locuinței*, în condițiile în care, în cel mai bun caz, el nu dispunea decât de o pensie de asigurări sociale de stat. Nu întâmplător, cheltuielile pentru sănătate ale pensionarului singur erau cu aproape 18% mai mari decât cele ale pensionarului care trăia în cuplu (graficul nr. 7).

Din datele cercetării privind *Impactul sărăciei asupra calității vieții copiilor - soluții de atenuare* – coordonată de dr. M. Stanciu, au rezultat și o serie de informații privind percepția populației asupra problemelor legate de cheltuielile obligatorii ale familiilor sărace cu copii. Cercetarea a fost efectuată în anul 2001 lunile februarie-mai și a utilizat un eșantion format din 341 de familii sărace cu copii, din orașul București (251 familii) și din două zone rurale din apropierea Bucureștiului (90 familii). Menționăm că la data efectuării cercetării aceste familii aveau în întreținere un număr de 813 copii (sub vârsta de 18 ani).

Graficul nr. 7. Cheltuielile unui pensionar față de familia de 2 pensionari, 1993

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean Baza de date a ICCV.

În cadrul eșantionului au fost cuprinse în proporție de 27% familii fără venituri, și în proporție de 49,5%, familii cu venituri de tip salarial.

Deși ponderea celor care realizau venituri de tip salarial (salarii + pensii pentru limită de vârstă) a fost relativ scăzută în cadrul eșantionului, aceasta a fost suficient de ridicată pentru a demonstra că existența unui (unor) venit(uri) de tip salarial într-o familie nu constituie – în foarte multe cazuri – o garanție pentru ieșirea din sărăcie și depășirea dificultăților destul de mari ale acoperirii cheltuielilor familiale de tip obligatoriu. Această situație capătă accente deosebit de grave atunci când este vorba de familii care locuiesc la bloc și au în întreținere doi sau mai mulți copii.

La întrebarea: "Care sunt cheltuielile care apasă cel mai mult asupra posibilităților economice ale familiei?" familiile care dețineau apartamente la bloc au menționat următoarele:

- cheltuieli alimentare – pentru 46% dintre familii;
- întreținere locuință – pentru 40,8% dintre familii;
- întreținere copii – pentru 6,7% dintre familii;
- altele – pentru 5% dintre familii;
- îmbrăcăminte, încălțăminte – pentru 4,1% dintre familii.

Așadar, pentru familiile cu copii care locuiesc la bloc, dificultățile economice de cel mai ridicat ordin sunt resimțite în domeniul alimentar, iar pe locul secund, în domeniul achitării cheltuielilor de întreținere a locuinței și al efectuării unor plăți obligatorii pentru întreținerea copiilor.

La solicitarea de a estima cheltuielile pentru bunuri și servicii pe care ar fi trebuit să le achite în luna precedentă, și nu au făcut-o din lipsă de bani. la subcapitolul "întreținere locuință", au fost indicate următoarele sume, cu ponderile din eșantion aferente:

între	0	- 500.000 lei	-14%
între	500.001	-1.500.000 lei	- 29,5%
între	1.500.001	- 3.000.000 lei	- 32,5%
între	3.000.001	- 5.000.000 lei	- 19,0%
peste	5.000.001		-5%

Cele mai multe familii au avut nevoie de sume cuprinse între 1.500.001 - 3.000.000 de lei pentru a-și achita la lună cheltuielile de întreținere. Au existat însă și destule cazuri care sumele în deficit au depășit plafonul de 3.000.000 de lei – acestea fiind, în general, familii care au acumulat în lunile trecute datorii mai mari la întreținere.

Pentru achitarea cheltuielilor privind *serviciul telefonic*, sumele indicate în deficit au fost mult mai mici – între 0 – 3.000.000 de lei, în condițiile în care 82,4% din eșantion a declarat un deficit cuprins între 0 – 500.000 de lei. Acest fapt semnifică însă că cele mai multe dintre familiile cuprinse în eșantion, și-au limitat sever acest tip de cheltuieli.

8. Calitatea locuirii în anii tranziției

Deși în socialism s-a construit mult în România, problema locuinței a rămas nerezolvată, pentru multe familii. În prezent, calitatea locuințelor construite nu corespunde exigențelor unei vieți normale, sănătoase, potrivit standardelor de calitate practicate în lumea civilizată. S-au construit multe apartamente în blocuri, cu un grad ridicat de tipizare, cu un nivel scăzut de finisare și de înzestrare cu facilitățile necesare unei locuiri civilizate (în cele mai multe cazuri, izolarea fonică a apartamentelor este extrem de precară, de asemenea condiționarea termică -extrem de vulnerabilă față de gerurile iernii sau zilele caniculare ale verii: în cele mai multe cazuri, blocurile nu au fost prevăzute cu spații pentru amplasarea de garaje, cu locuri special amenajate pentru joaca copiilor, pentru depozitarea resturilor menajere etc.).

Cu toate neajunsurile, putem aprecia totuși că în socialism s-a făcut câte ceva pentru a facilita încheierea unor noi familii, știut fiind că acest proces este strict condiționat de oportunitățile oferite de societate tinerelor cupluri de a dobândi, sub o formă sau alta, o locuință proprie. Condițiile respective erau totuși departe de a apropia România de standardele de locuire existente în celelalte țări europene.

Tabelul nr. 9
Facilități de confort ale locuințelor în câteva țări europene

-%-

Țara	Locuințe echipate cu:			
	Apă curentă	Baie-duș	WC	Încălzire centrală
Austria -1996(1)	99,7	95,4	94,4	68,9
Belgia- 1991	99,6	87,7	91,9	60,1
Bulgaria- 1996	89,1	55,0	57,9	17,0
Canada-1990	96,0	94,0		94,6
R.Cehă-1990	96,9	90,9	88,5	59,0
Danemarca -1996	100,0	92,1	97,5	97,5
Franta-1996	99,9	97,0	97,3	81,8
Germania -1993		96,5	96,5	77,8
Polonia-1996	90,6	78,6	78,6	69,2
Regatul – Unit	100,0	99,5	94,7	80,6
România- 1992	51,6	47,0	47,1	39,1
Suedia – 1993	100,0	100,0	100,0	100,0
Ungaria- 1996	84,4	79,6	75,6	48,2
SUA-1995	99,7	99,6 (2) i 98,0 (2)		84,6

Notă: 1. Datele se referă numai la rezidenți; 2. Exclusiv unitățile de locuit în care dotările sînt comune la două sau mai multe gospodării.

Sursa: Economia mondială în cifre. Breviar de statistică internațională. CNS 1998. p 125.

După anul 1989, o dată cu trecerea la economia de piață, construcția de locuințe din România a intrat într-o perioadă de criză din care nu pare să fi ieșit nici în prezent. În anii '90 producția de locuințe s-a redus la mai puțin de jumătate din cea aferentă perioadei anilor 80, ca urmare a reducerii alocațiilor guvernamentale destinate susținerii acestui sector. Locuințele construite din fonduri publice, în intervalul 1990-1997 au reprezentat 43,7% din totalul locuințelor construite în perioada 1982-1989, când ponderea acestui tip de locuințe era de 93% din total.

În urma Recensământului din anul 1992 s-a relevat că, la momentul respectiv. În România existau:

- 508.400 de locuințe cu o suprafață totală a camerelor de locuit sub 16 mp. (adică sub 1,13 camere/ locuință) în care locuiau 905.300 de persoane (adică 1.57 persoane/cameră), ceea ce înseamnă cea 4% din populația țării;
- 7.178 de spații de locuire, cu un grad ridicat de inadecvare față de parametrii minimi necesari unei locuiri în condiții civilizate, din care 5.470 se găseau în construcții provizorii, nefinalizate sau deteriorate;
- 244.181 de locuințe care nu dispuneau de curent electric, apă curentă, canalizare, gaze naturale etc.) în acestea trăiau 435.804 persoane.

Supradensitatea locuirii a constituit și constituie încă o problemă extrem de greu tolerabilă, mai ales în cazul familiilor cu mulți copii. În România, în anii 90. existau peste 1,39 milioane de persoane care dispuneau de mai puțin de 4 mp. suprafață de locuit. Dintre acestea, aproximativ 77.000 de persoane nu dispuneau decât de suprafețe de până la 2 mp.

După anul 1990, prin acordarea unor credite cu dobânzi reduse populației care ocupa deja locuințele sociale, în scopul cumpărării acestora, a fost lichidat fondul de locuințe sociale, ceea ce deși a creat unele efecte pozitive, în cele din urmă, a dus la agravarea problemelor din domeniul locuirii. Locuințele sociale, în principiu, sunt atribuite cu chirie subvenționată unor persoane sau familii a căror situație economică nu le permite accesul la o locuință proprietate personală (definiție dată în *Legea locuinței nr. 14/1996*). Acest tip de locuințe erau menite deci să fie distribuite pe o perioadă limitată de timp, până la găsirea unei soluții adecvate de locuire pentru persoanele sau familiile în cauză.

Prin trecerea acestor locuințe în proprietatea locatarilor instalați la momentul aplicării respectivei decizii, statul nu a mai putut răspunde ulterior unor probleme de locuire presante, nemaipunând de un fond locativ pe care să îl administreze. Simultan s-a retras masiv din domeniul construcției de locuințe. Într-un moment în care inițiativa privată a fost extrem de slabă în acest domeniu.

Cu toate acestea, un segment relativ puțin consistent al populației care a dispus de mijloacele economice necesare, și-a asumat inițiativa construirii din fonduri proprii a unor locuințe, după cum rezultă din tabelul următor.

Observăm că spre finalul intervalului, mai mult de 87% din totalul locuințelor construite proveneau din fondurile investite de populație.

Ca urmare a politicilor de locuire aplicate în perioada tranziției, marea majoritate a locuințelor românilor are statut de proprietate personală și doar 5% dintre acestea au alt statut.

Tabelul nr. 10
Construirea de locuințe din fondurile populației în perioada 1990-1997

	Anul							
	1990	1991	1992	1993	1993	1995	1996	1997
Total locuințe terminate, din care:	48599	27958	27538	30071	36743	35822	29460	29921
- din fondurile populației	5779	6438	13811	19219	25896	26744	25201	26149
Procente din total	1,9	3,1	50,2	64,0	70,6	75,0	85,5	87,3

Sursa: Anuarul statistic al României 1997. CNS.

Tabelul nr. 11
Structura gospodăriilor după statutul de ocupare a locuinței -% -

	1995	1996	1997	1998	1999
Gospodării care ocupă locuințe:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- proprietate personală	92,4	92,8	94,2	94,7	95,0
- închiriate de stat	5,1	4,4	3,2	2,6	2,3
- închiriate de la particulari	0,9	1,0	1,0	0,9	1,1
- cu titlu gratuit	1,6	1,8	1,6	1,8	1,6

Sursa Baza de date a ICCV

Ponderea cea mai mare a locuințelor construite în intervalul 1990-1997, din fondurile populației (între 71,1 – 81,3%), au rezidența în mediul rural, deși în cifre absolute, numărul total de locuințe construite după anul 1990 a fost mai scăzut în mediul rural decât în cel urban. Analistii din domeniu apreciază că această tendință nu a reprezentat o opțiune liberă din partea populației, ci, mai degrabă, a fost rezultatul unor constrângeri de ordin economic sau situațional (D. Sandu. 1998. N.A Dan. 1999).

Este de așteptat ca acest trend să se diminueze și chiar să înceteze imediat ce situația economică a României se va redresa, iar mediul de rezidență urban va constitui din nou un punct de maximă atracție pentru forța de muncă, pentru agenții economici care pot iniția unele afaceri etc. În perioada 1990-1996, numărul locuințelor construite în mediul rural a reprezentat doar 2/5 din total. După anul 1995 însă numărul locuințelor construite în rural a început să crească.

Tabelul nr. 12. Indicatori generali privind condițiile de locuit, în anul 1997

Indicatori	UM	Urban	Rural
Locuințe din beton, cărămidă sau BCA	% din total mediu	91,1	45,4
Încălzire termică, cu centrală proprie sau gaze	% din total mediu	81,5	8,5
Aprovizionare cu apă în interiorul locuinței	% din total mediu	86,6	12,6
Cu instalație de canalizare	% din total mediu	85,9	12,8
Cu baie în interiorul locuinței	% din total mediu	81,0	10,3
Cu grup sanitar în interiorul locuinței	% din total mediu	80,8	6,6
Suprafață medie de locuit pe persoană	mp./persoană	14,7	15,5

Sursa: Ancheta integrată în gospodării, 1997, CNS.

Cu toate acestea, locuințele noi, construite în rural, nu au reușit să diminueze prea mult din decalajele de dezvoltare existente de decenii între așezările românești rurale și urbane. Indicatorii privind condițiile de locuit în cele două medii rezidențiale sunt elocvenți în acest sens. Singurul indicator superior reprezentat în rural este suprafața medie de locuit pe persoană, deși și acesta are o valoare surprinzător de scăzută, dacă avem în vedere posibilitățile de spațiu pe care le oferă, totuși, mediul rural.

Structura gospodăriilor după tipul și mărimea locuinței relevă faptul că cele mai multe familii – peste 61% – locuiau în case de tip individual în intervalul 1995-1999. proporția acestora aflându-se în continuă creștere, câtă vreme construirea de apartamente în blocuri se menține la o dinamică destul de scăzută.

Tabelul nr. 13. Structura gospodăriilor după tipul și mărimea locuinței (%)

	1995	1996	1997	1998	1999
Gospodării care ocupă locuințe de tip:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- apartament	38,7	36,1	36,3	36,2	35,5
- casă de tip individual	61,3	63,9	63,7	63,8	64,5
Gospodării care ocupă locuințe de tip:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- apartament format din:	38,7	36,1	36,3	36,2	35,5
- 1 cameră	4,7	4,7	4,0	4,0	4,1
- 2 camere	19,5	18,3	19,2	18,8	18,4
- 3 camere	12,0	10,9	11,1	11,4	11,0
- 4 camere și mai multe	2,5	2,2	2,0	2,0	2,0
- casă de tip individual formată din:	61,3	63,9	63,7	63,8	64,5
- 1 cameră	4,7	5,2	4,9	4,9	4,7
- 2 camere	20,7	22,0	21,8	22,5	22,9
- 3 camere	20,7	21,4	21,8	22,0	22,3
- 4 camere și mai multe	15,2	15,3	15,2	14,4	14,6

Sursa: Baza de date a ICCV.

Cele mai multe apartamente sunt formate din 2 camere. În cazul caselor individuale, numărul de camere este dispersat mai echilibrat decât în cazul apartamentelor. Casele individuale dispun însă într-o proporție mai scăzută de facilități și instalații moderne necesare asigurării igienei și confortului.

Indicatori de genul 346 de locuințe la 1000 de locuitori, 43 mp. suprafață utilă și 2,5 camere în medie pe o locuință (comparativ cu 3,7 în Bulgaria, 3,4 în Ungaria, 4,1 în Germania, 3,8 în Franța, 3,7 în Danemarca, 5 în Irlanda și în Marea Britanie, 3,8 în Grecia – (*CNS Anuarul României 1992-1996, Baichin P. 1996 și Tumer B. ș.a. 1992*), situează țara noastră sub media dacă nu chiar la periferia țărilor europene din perspectiva calității locuirii.

În România există o strânsă legătură între condițiile de locuit și standardul de viață al familiilor. Acest lucru a fost pus în evidență și de către ICCV, în urma unei cercetări întreprinse în anul 1994, coordonată de prof.dr. C. Zamfir, în scopul evaluării dimensiunilor sărăciei din România. Cercetarea care a utilizat un eșantion multistadial stratificat de 2.504 gospodării, a relevat că *există o corelație strânsă între numărul de camere de locuit/gospodărie, numărul de persoane/cameră și poziția pe care o ocupă gospodăriile față de pragurile de sărăcie. Cu cât situația economică (nivelul veniturilor etc.) a unei familii este mai precară, cu atât spațiul locuibil ce revine unei persoane este mai restrâns* (Pascall. p. 88, în C. Zamfir, 1995).

La întrebarea "*Cum apreciați locuința dvs.?*", răspunsurile au avut următoarea distribuție:

Nu avem, stăm provizoriu	Proastă	Nici bună, nici proastă	Bună
1,5%	6,6%	31,9%	59,7%

Sursa: ICCV, *Dimensiuni ale sărăciei în România. 1994*, coord. C. Zamfir, Editura Expert, 1995.

Data fiind izolarea impusă, vreme de decenii, asupra spațiului sociocultural românesc, este foarte probabil ca aspirațiile majorității populației, în materie de calitate a locuirii, să fi fost foarte scăzute la momentul cercetării.

Considerând că 1,5% reprezintă procentul familiilor care nu aveau o locuință la momentul respectiv, se poate aproxima că, în iulie 1994, aveau nevoie urgentă de o locuință cel puțin 120.000 de familii. Alte circa 530.000 de familii aveau condiții de locuire autoapreciate ca fiind proaste. Aceste cifre pot fi însă subestimate deoarece metoda de eșantionare nu a cuprins extremele: populația foarte săracă. (N. A. Dan. op. cit. p. 461).

O problemă socială deosebită este și asigurarea locuinței pentru populația tânără. În țara noastră, tinerii constituie un segment social puternic defavorizat, care reclamă pe toate căile dificultățile extraordinare cu care se confruntă atunci când doresc să-și procure o locuință.

Potrivit datelor din baza ICCV – "*Tineret 94*", cercetare coordonată de prof.dr. I. Mărginean – în anul 1994, deși vârsta îi îndreptățește la un statut de

locuire separat, *66,4% dintre tineri locuiau împreună cu părinții*. Statutul de locuire al tinerilor era influențat semnificativ de unele caracteristici demografice, astfel: fetele locuiau într-o măsură mai mare fără părinți, probabil datorită faptului că ele se căsătoresc în medie cu câțiva ani înaintea băieților; tinerii mai înaintați în vârstă au găsit posibilități de locuire separat de părinți într-o proporție mai ridicată decât ceilalți; cei căsătoriți locuiau separat de părinți, într-o proporție mai mare decât cei necăsătoriți; probabilitatea separării de părinți era mai ridicată pentru cei cu nivel de educație școlară mai ridicat; de asemenea, au existat tendințe mai accentuate de a avea un statut separat de locuire din partea intelectualilor; în mediul rural, locuirea împreună cu părinții a tinerilor era mai frecventă decât în cel urban. În medie, cam 20% dintre tineri erau proprietari locuinței în care trăiau, restul trăind în locuințe care nu le aparțineau (Popescu E. p. 130, în Mărginean I. coord., 1996).

Spre finalul deceniului zece, costurile întreținerii locuințelor (apartamentelor) au crescut foarte mult, depășind cu mult posibilitățile economice ale familiilor cu venituri mici (familii tinere, tineri care locuiau singuri etc.). Această situație a creat premise ca unele familii tinere să-și piardă locuințele, sau să se mute în locuințe mai precare, ca urmare a acumulării unor datorii foarte mari, prin neachitarea cheltuielilor de întreținere lunare.

9. Consumul de energie al românilor

În anii tranziției, România s-a situat între consumatorii medii de energie, din cadrul grupului țărilor central și est-europene. De exemplu, în anul 1996, România a consumat 29,12 milioane tone echivalent combustibil de tip lichid. Polonia, de exemplu, care are o populație mai puțin decât dublă comparativ cu România a consumat 70,38 mil.t, adică o cantitate de energie cu mult mai mare decât dublul consumului din România. Un consum comparabil cu al României a avut R. Cehă (27,68 mii. t), în condițiile în care această țară are însă o populație cu mult mai mică decât a țării noastre.

În anul 1996, consumul de energie al țării noastre era sub formă de: combustibili gazoși (34,3%), combustibili lichizi (24,5%), păcură (19,3%), electricitate (11,7%), cărbune (5,1%) și combustibil neconvențional (aprox. 5%) (*Trends in Europe.... 1998/1999*).

Resursele de energie ale țării noastre oglindesc, de altfel, această ierarhie a consumului. Observăm că anul de maximă aprovizionare cu energie a țării, în intervalul prezentat în tabelul de mai jos, a fost 1995. După aceea, disponibilul pentru consum a început să scadă, ajungând la valori extrem de scăzute în anul 1997 și 1998, mai ales pentru gazele naturale și cărbune, deși și resursele de țiței s-au diminuat sensibil.

Tabelul nr. 14
Resursele și consumul de energie¹⁾ ale României

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Resurse de energie (mii tone c.c.) – total ²⁾	749290	75431	74491	82301	82450	75342	68437
din care:							
• cărbune (inclusiv cocs din import)	17782	16208	16918	17765	17605	16617	13629
• gaze naturale	29892	28782	26520	27493	27748	22775	21391
• țiței	19804	21794	22713	23256	20802	19169	18471
• energie electrică primară	1983	1939	1825	2146	2214	2281	2467
• energie nuclearo- electrică	-	-	-	-	362	1409	1384
Consumul intern de energie (mii tone c.c.)	65888	65979	62073	70323	71971	65026	58564
Consumul populației	9219 ³⁾	9506 ³⁾	9158 ³⁾	12600	15175	13823	13450
Consumul intern mediu anual de energie pe locuitor (kg c.c.)	2891	2900	2731	3101	3183	2884	2603
Pondere importului în consumul de energie (%)	35,1	33,1	37,8	39,5	37,3	39,4	37,0
Consumul final mediu anual de energie electrică pe locuitor (kwh)	1795	1731	1676	1751	1859	1717	1620,6

1) Date recalculate în sistemul energiei finale, sistem utilizat de țările Uniunii Europene și de majoritatea țărilor lumii; 2) Inclusiv energia recuperată.

Sursa: Anuarele statistice ale României. 1993-1999. CNS.

În ceea ce privește consumul intern mediu anual de energie pe locuitor, acesta a urmat în linii mari graficul disponibilului. Înregistrând o oarecare creștere în anii 1995-1996. urmând o scădere abruptă după aceea.

Consumul de energie al populației a atins un moment de vârf în anul 1996, după care a scăzut, revenind la valori mai apropiate de consumul anului 1995.

10. Evoluția cheltuielilor efective cu întreținerea locuinței ale familiei care locuiește la bloc, în anii '90, în București și Brașov

Pentru a observa dinamica concretă a acestor cheltuieli, vom analiza câteva serii de date aferente intervalului 1990-2000, privind cheltuielile pentru *întreținerea locuinței*, pentru *alimentarea cu energie electrică* și pentru *serviciul telefonic*, ale unor familii din orașele București și Brașov.

Senile de date de care dispunem se referă la:

- un apartament, confort 1, cu două camere, locuit de o familie formată din două persoane, situat în zona Crângași din București;
- un apartament, confort 1, cu două camere, locuit de o familie formată din două persoane, situat în zona Gării din Brașov;
- o garsonieră, confort 1, locuită de o persoană, în orașul Brașov.

Datele privind cheltuielile acestor consumatori vor fi corelate cu cuantumul de venituri aferent nivelului de subzistență, pentru două persoane (doi salariați; doi pensionari) și respectiv o persoană (un salariat).

10.1. Cheltuielile pentru întreținerea locuinței

Urmărind evoluția cheltuielilor pentru întreținerea unui apartament cu două camere, confort 1, în care locuiesc două persoane (este vorba despre cheltuielile comparabile¹ (anexele nr. 1 și 2) pentru orașul București și, respectiv, Brașov observăm următoarele:

- Cartierul Crângași din București este un cartier mai apropiat de periferia Bucureștiului decât zona Gării din Brașov. Cu toate acestea observăm diferențele mari dintre sumele pretinse pentru plata întreținerii în cele două orașe, în defavoarea sistematică a orașului București, începând din anul 1992 până în anul 1998. Excepție de la regulă face doar luna decembrie 2000, când familia din Brașov plătește în termeni comparabili, o sumă mult mai mare decât cea din București.
- Trendul liberalizării prețurilor a produs efecte mult mai rapid în orașul București decât în provincie. La nivelul anului 1992, cheltuielile comparabile pentru întreținerea locuinței, care înregistrau deja o puternică tendință ascendentă în București, se aflau încă, deși pentru puțină vreme, pe o pantă descendentă în provincie.
- Anul 1994 {al exploziei fenomenului sărăciei în țara noastră} marchează atât pentru capitală, cât și pentru provincie, un moment de creștere sub-

¹ Cheltuielile comparabile rezultă prin divizarea cheltuielilor nominale cu indicele de inflație sintetic aferent fiecărei perioade considerate.

stanțială a cheltuielilor pentru întreținerea locuinței. Observăm că pentru cazul analizat din orașul Brașov aceste cheltuieli au crescut mai mult decât dublu, atât în luna august, cât și în decembrie. Fenomenul a fost prezent și în București, cu precizarea că în București, pentru luna decembrie, creșterea cheltuielilor comparabile a fost de numai 23% față de perioada similară din urmă cu doi ani.

- Anul 1996 marchează un moment de relativă diminuare a cheltuielilor pentru plata întreținerii, atât pentru București, cât și pentru Brașov:
- Din anul 1998 însă cheltuielile pentru plata întreținerii locuinței încep să crească vertiginos în ambele orașe, trend care se menține și în anul 2000.

Practic în această perioadă (1996-2000) regiile autonome de furnizare a utilităților casnice (apă, energie electrică, gaze naturale) încep să semnaleze public dificultățile pe care le au în colectarea de la populație a sumelor datorate pentru plata întreținerii. Momentul coincide și cu expulzarea a numeroase familii din locuințele lor, pe motivul acumulării unor datorii mari la plata întreținerii.

Și cheltuielile pentru întreținerea locuinței pentru o garsonieră, confort 1, locuită de 1 persoană, în orașul Brașov, au crescut (anexa nr. 3) din anul 1994 până în 2000. Pentru lunile august, valoarea cheltuielilor s-a mărit de aproape 3 ori în anul 2000 față de 1994, în timp ce pentru lunile de iarnă, acestea au crescut de la un an la altul cu aproximativ 10%, cu excepția anului 1996, când acestea au scăzut comparativ cu anul 1994.

10.2. Cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică

Din datele înscrise în anexele nr. 4, 5 și 6 rezultă următoarele:

- Cheltuielile pentru plata alimentării cu energie electrică, pentru un apartament de 2 camere, confort 1, locuit de 2 persoane. În București (anexa nr. 4) au prezentat o tendință de scădere în anul 1992 față de 1990 și în 1996 – 1998 față de 1994. Dar ascensiunea înregistrată la acest tip de cheltuieli în anii 1994 și 2000 a fost deosebit de abruptă;
- În cazul familiei din orașul Brașov a existat un moment de ușoară ascensiune a cheltuielilor de acest tip în luna august 1994, după care, foarte probabil, a apărut o tendință de recul al consumului (anexa nr. 5). Presupunem aceasta deoarece, deși până în luna decembrie 1994 prețul energiei electrice a continuat să crească, observăm că suma nominală achitată pentru alimentarea cu energie electrică a fost aproape egală cu cea din luna august 1994. În același timp, observăm că în luna decembrie 1990, adică atunci când procesul inflaționist abia se declanșase, costul comparabil al consumului de energie electrică indică – prin mărimea sa, pe care nu o mai egalează în nici unul din anii tranziției, un consum de energie electrică, probabil nesuspus unor tendințe de diminuare. În ciuda supravegherii stricte a consumului de energie electrică, care pare să se fi instituit după anul 1994, costurile

comparabile ale acestuia continuă să crească în decembrie 1998 – tendință care se menține și în anul 2000.

- Evoluția cheltuielilor comparabile pentru plata alimentării cu energie electrică, pentru o garsonieră locuită de 1 persoană, în orașul Brașov (anexa nr. 6) indică la nivelul anului 2000, luna august, o creștere de aproape 2 ori față de perioada similară a anului 1994, când costul comparabil al majorității utilităților casnice a atins valori de vârf pentru anii '90. Acest fenomen s-a produs în condițiile în care în anii 1997-1999 consumul casnic general de energie electrică a înregistrat un recul puternic, ca urmare a creșterii masive a prețurilor energiei electrice.

Acest fapt rezultă din toți indicatorii care se referă la consumul energetic casnic.

10.3. Scăderea la nivel național a indicatorilor privind consumul de utilități casnice

Consumul energetic final al populației. Între anii 1994-1999 prezintă următoarea dinamică:

(în mii tone echivalent petrol)

1994	1995	1996	1997	1998	1999
6.408	8.818	10.618	9.673	9.412	8.757

Sursa: Anuarul statistic al României, 2000. CNS.

Un trend descrescător prezintă, de altfel, și consumul de apă potabilă distribuita consumatorilor casnici. Între 1996-1999:

(în mil. m³)

1994	1995	1996	1997	1998	1999
1.168	1.230	1.316	1.291	1.297	1.208

Sursa: Anuarul statistic al României, 2000. CNS.

La nivelul anului 1999 o *diminuare substanțială* a suferit și volumul de gaze naturale distribuite pentru uz casnic. Între anii 1994-1999, acesta a avut următoarea evoluție:

(în mil.m³)

1994	1995	1996	1997	1998	1999
4.545	5.772	6.118	6.100	6.215	3.921

Sursa: Anuarul statistic al României, 2000. CNS.

Per ansamblu, indicii producției industriale pentru energia electrică, termică, gaze naturale și apă, au evoluat astfel:

(1995 = 100%)

1996	1997	1998	1999
103	89,3	78,3	75,1

Sursa: Anuarul statistic al României, 2000. CNS.

10.4. Cheltuielile pentru plata serviciului telefonic

În zilele noastre, accesul populației la serviciul telefonic fix și chiar la cel mobil a devenit o necesitate absolută.

Imediat după anul 1990, consumatorii de servicii telefonice din România s-au confruntat cu o explozie a costurilor reale ale acestui serviciu, ceea ce a determinat, pe de o parte, diminuarea consumului categoriilor de consumatori cu venituri scăzute, sau chiar debranșarea benevola sau silită a unora dintre aceștia de la rețeaua publică. Pe de altă parte, însă în rândurile consumatorilor cu posibilități economice mai mari, a avut loc o extindere destul de consistentă, a telefoniei mobile.

În cele ce urmează vom observa cum au evoluat. În anii '90 cheltuielile cu serviciul telefonic ale unor familii din București și Brașov, dispunând de câte un post telefonic fix.

Analizând seriile de date de care dispunem constatăm următoarele:

- În cazul familiei de 2 persoane din București (anexa nr. 7), costul serviciului telefonic din luna august 1992 semnifică diminuarea sensibilă a consumului, ca urmare a măririi prețului pentru serviciul telefonic fix. Valorile comparabile ale costurilor serviciului telefonic din ceilalți ani indică menținerea unui regim de austeritate în ceea ce privește consumul, pe tot parcursul anilor '90. Cu toate acestea, cheltuielile comparabile cu serviciul telefonic fix prezintă o creștere masivă la nivelul anului 1994, situație care determină un recul și mai accentuat al consumului în anii 1995-1999. Dar chiar în condițiile respective, costul serviciului telefonic din anul 2000 reușește aproape să îl egaleze pe cel din anul 1994 (luna august) și chiar să îl depășească cu mult în luna decembrie.
- Deși valorile sunt altele în cazul familiei de 2 persoane din Brașov, observăm că trendul cheltuielilor cu serviciul telefonic fix este foarte asemănător cu cel al familiei din București. Merită, poate să menționăm că saltul costurilor comparabile ale serviciului telefonic pentru familia din Brașov. În anul 2000 este mult mai consistent decât cel aferent familiei din București.
- Familia de o persoană din Brașov prezintă un trend al cheltuielilor care se înscrie în trendul general, adică, diminuarea cheltuielilor comparabile în anul 1996 și creșterea masivă a acestora după aceea, în decembrie 2000, acestea fiind mai mult decât duble față de decembrie 1996.

10.5. Evoluția unor cheltuieli obligatorii¹ din bugetul unei familii, în raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV, în perioada 1990-2000

- În cazul familiei de 2 salariați din București (anexa nr. 10), observăm că raportul dintre nivelul de subzistență și cheltuielile obligatorii cu întreținerea locuinței (NS/CO) evoluează *între 3,28 – 8.78 pentru intervalul august-1990 – 2000 și între 3.12 – 7.16 pentru intervalul decembrie 1990 – 2000*. Cele mai mari valori apar o singură dată în anul 1992. Cele mai scăzute și mai frecvente valori oscilează între 3,12 – 3,97 și apar după august 1996.
- Pentru familia de 2 pensionari din București (anexa nr. 11) ecartul raportului NS/CO este mai scăzut, pentru intervalele menționate, decât pentru familia de salariați, respectiv, *între 2,96 – 7,93 pentru lunile august și 2,81 – 6,46 pentru lunile decembrie*. Cele mai scăzute și mai frecvente valori oscilează între 2.81 – 3,98 și apar între anii 1994-2000.
- Familiei de 2 salariați din Brașov (anexa nr. 12) îi corespunde un ecart al raportului NS/CO ceva mai generos decât celei din București, astfel: *între 4.17 – 15.72 pentru august și între 2,43 – 8.32 pentru decembrie*. Cea mai mare valoare aparține lunii august 1992. iar cea mai scăzută, lunii decembrie 2000.
- Pentru familia de 2 pensionari din Brașov, raportul NS/CO are un ecart mai restrâns decât pentru familia de salariați din Brașov. *Valoarea minimă a acestui raport, aferentă lunii decembrie 2000 (de 2,11) este mai mică decât cea corespunzătoare familiei de pensionari din București. În schimb valoarea maximă a raportului NS/CO (de 14,20 pentru luna august 1992) este mai ridicată decât maxima aferentă familiei de pensionari din București (de 7,93).*
- Din datele de care dispunem, rezultă că familia de 1 persoană (salarial) din Brașov a beneficiat de un ecart al raportului NS/CO cuprins între *2,39 (luna august 2000) și 6.52 (luna august 1994)*. cete mai frecvente și mai scăzute valori, ale acestui raport, apar în intervalul decembrie 1998 – decembrie 2000.

¹ În cheltuielile obligatorii suni incluse cheltuielile pentru întreținerea locuinței, cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică și cheltuielile pentru serviciul telefonic.

Concluzii

Din datele și informațiile prezentate în lucrarea de față rezultă că, în anii '90, populația din țara noastră a făcut față cu mari dificultăți condițiilor economice impuse prin procesul de tranziție. Viața unor categorii largi de populație s-a desfășurat sub *stress-ul* asigurării mijloacelor de trai și a veniturilor bănești absolut necesare pentru achitarea unor cheltuieli obligatorii pentru întreținerea locuinței, alimentarea cu energie electrică, plata serviciul telefonic, a transportului în comun, întreținerea și școlarizarea copiilor, plata diverselor taxe și impozite cu regim obligatoriu etc.

Ca urmare, *criza care s-a manifestat în domeniul cererii și ofertei de utilități casnice* a căpătat dimensiuni fără precedent pentru populația rezidentă la bloc, aflată în apropierea pragului sărăciei. Această criză a constituit doar o altă expresie a fenomenului larg de sărăcire a populației, chiar dacă au existat și numeroase cazuri când anumite familii cu posibilități economice mai mari s-au sustras de la achitarea cheltuielilor de întreținere, pe motivul că *"nici alții nu-și plătesc datoriile"*. Criza alimentării cu utilități casnice (apă caldă și rece, gaze naturale etc.) a fost acutizată și prin *manifestarea a numeroase fenomene de fraudă, prin sustragerea fondurilor menite achitării cheltuielilor de întreținere de către persoanele autorizate să gestioneze fondurile respective* (administratori, casieri etc.).

Pe de altă parte, trebuie menționat și faptul că. În perioada de tranziție și în special în ultimii ani '90, întreprinderile producătoare și distribuitoare ale unor utilități casnice, din București și din țară, au avut tendința de a transfera o parte substanțială a costului ineficienței lor economice, pe seama prețurilor de livrare la consumator a utilităților respective, ceea ce a afectat profund standardul de viață al populației rezidente la bloc și nu numai. Direct, dar și indirect, prin intermediul costurilor de producție ale altor întreprinderi furnizoare de bunuri și servicii, dependente energetic de furnizorii în cauză, întreaga economie a resimțit influențele negative ale acestui fenomen. Acest fapt este demonstrat și prin decalajele mari existente între prețurile impuse consumatorilor racordați la rețelele publice de alimentare cu utilități și prețurile care rezultă din instalarea unor microcentrale proprii.

În condițiile, în care în anii '90, jumătate din populația României a oscilat în jurul pragului de sărăcie, iar *costul cheltuielilor obligatorii pentru întreținerea locuinței și pentru asigurarea unui mod de viață civilizat* (exclusiv cheltuielile alimentare), cel puțin la limita inferioară a acestui concept, a *depășit (mai ales în ultimii ani '90) 50% din nivelul de subzistență, este de înțeles de ce numeroase familii (fără venituri, cu venituri foarte mici sau sporadice) au fost în imposibilitate de a-și achita la termenele convenite cheltuielile obligatorii.*

Aceste afirmații sunt confirmate pe deplin prin evoluția raportului dintre *nivelul de subzistență/cheltuielile obligatorii (NS/CO)* aferent familiilor prezentate în capitolul nr. 10, astfel:

- Pentru familia de salariați formată din 2 persoane din București perioadele cele mai dificile au fost anul 1994 și intervalul decembrie 1996 – decembrie 2000.
- Pentru familia de salariați din Brașov perioada cea mai dificilă a început în decembrie 1998 și a continuat până în decembrie 2000, când cheltuielile obligatorii au atins cote fără precedent. Per ansamblu, însă familia din Brașov pare să fi suportat mai ușor tranziția decât cea din București.
- Familia de pensionari din București s-a descurcat mult mai greu decât cea din Brașov, cu excepția lunii decembrie, deși la momentul decembrie 2000 situația era deosebit de dificilă pentru ambele familii.
- Per ansamblu, familiile de salariați și pensionari din Brașov au fost mai puternic afectate de procesul inflaționist la nivelul lunii decembrie 2000, decât cele din București.
- Anii cu cea mai dramatică scădere a nivelului de trai dintre toți anii tranziției au fost, se pare, anul 1994 și anul 2000. *Anul 2000 a impus un regim de austeritate fără precedent, atât pentru pensionari, cât și pentru salariați.*

În ultimii ani ai deceniului, consumul de energie electrică, apă, gaze naturale ș.a. al populației României a înregistrat scăderi semnificative, ca urmare a creșterilor mari de prețuri la aceste bunuri și servicii. Acest fapt este deosebit de vizibil la nivelul anului 1999 (subcapitolul 10.3).

Așadar, o pensie minimă, un salariu minim, o indemnizație de șomaj etc. nu pot fi oricât de mici. *În condițiile unei economii de piață cu orientare socială reală.* Această concluzie este cu atât mai mult valabilă în ceea ce privește veniturile populației din sfera asistenței și protecției sociale. Faptul acesta capătă însă o relevanță deosebită când avem în vedere veniturile care au la bază existența unui statut de angajare în muncă anterior sau curent – este de așteptat ca acesta să-i permită beneficiarului minima demnitate de a-și asigura un trai decent lui și familiei sale și de a-și achita lunar, cheltuielile aferente întreținerii locuinței.

Așadar, salariul minim, pensia minimă, indemnizația de șomaj și alte tipuri de venituri minime ar trebui fundamentate avându-se în vedere nevoile de consum aferente cel puțin unui prag minim de subzistență, atâta vreme cât nu poate fi susținut un nivel decent de viață.

ANEXE

Anexa nr. 1

Orașul București Evoluția cheltuielilor de întreținere pentru un apartament cu 2 camere, confort 1, locuit de 2 persoane

Anul	Costul nominal al întreținerii locuinței (august) (lei)	Indicele ^x sintetic al inflației (august)	Costul comparabil ^{xx} al întreținerii locuinței (august) (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent	Costul nominal al întreținerii locuinței (decembrie) (lei)	Indicele ^x sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil ^{xx} al întreținerii locuinței (decembrie) (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1990	128	1,00	128	x	238	1,39	173	x
1992	1.175	8,60	137	↗	2.652	13,33	199	↗
1994	19.645	74,88	262	↗	20.885	85,25	245	↗
1996	30.664	197,96	155	↘	55.344	244,60	226	↘
1998	148.866	781,75	190	↗	198.955	868,72	229	↗
2000	393.256	1695,64	232	↗	485.670	1.887,16	267	↗

NOTA: ^x Indicii sintetici ai inflației aferenți lunilor august și respectiv decembrie ale fiecărui an au fost calculați prin produsul indicilor lunari ai prețurilor de consum (inflației) aferenți fiecărei luni, începând cu luna noiembrie 1990 (când s-a legiferat liberalizarea prețurilor) și până la luna de referință; ^{xx} Costurile comparabile ale întreținerii locuinței s-au calculat prin raportarea costului nominal al întreținerii la momentul de referință, la indicele sintetic al inflației, pentru luna respectivă.

Anexa nr. 2

Orașul Brașov Evoluția cheltuielilor de întreținere pentru un apartament cu 2 camere, confort 1, locuit de 2 persoane^x

Anul	Cost nominal al întreținerii locuinței (august)(lei)	Indicele ^x sintetic al inflației la (august)	Costul comparabil ^{xx} al întreținerii locuinței (august)(lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent	Costul nominal al întreținerii locuinței (decembrie) (lei)	Indicele ^x sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil ^{xx} al întreținerii locuinței (în lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1990	...	1,00	...	x	373	1,38	270	x
1992	449	8,60	52	...	1.300	13,33	98	↘
1994	8.234	74,88	110	↗	21.640	85,25	254	↗
1996	16.780	197,96	85	↘	36.617	244,60	150	↘
1998	92.667	781,75	119	↗	189.124	868,72	218	↗
2000	338.090	1.695,64	199	↗	854.482	1.888,16	453	↗

NOTĂ: ^x Indicii sintetici ai inflației aferenți lunilor august și, respectiv, decembrie ale fiecărui an au fost calculați prin produsul indicilor lunari ai prețurilor de consum (inflației) aferenți fiecărei luni, începând cu luna noiembrie 1990 (când s-a legiferat liberalizarea prețurilor) și până la luna de referință; ^{xx} Costurile comparabile ale întreținerii locuinței s-au calculat prin raportarea costului nominal al întreținerii la momentul de referință, la indicele sintetic al inflației, pentru luna respectivă.

Anexa nr. 3

Orașul Brașov

Evoluția cheltuielilor reale de întreținere pentru o garsonieră confort 1,
locuită de 1 persoană

Anul	Costul nominal al întreținerii locuinței (august)(lei)	Indicele [*] sintetic al inflației (august)	Costul comparabil ^{xx} al întreținerii locuinței (august)(lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent	Costul nominal al întreținerii locuinței (decembrie) (lei)	Indicele [*] sintetic al inflației (decembrie)	Costul real ^{xx} al întreținerii locuinței (decembrie) (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1994	3.700	74,88	49,41		13.630	85,25	159,88	
1996	13.480	197,96	8,00	↘	27.025	244,60	110,48	↘
1998	51.500	781,75	65,87	↗	146.000	868,72	168,06	↗
2000	243.900	1.695,64	143,83	↗	334.800	1.888,16	177,31	↗

NOTA: ^{*}Indicii sintetici ai inflației aferenți lunilor august și, respectiv, decembrie ale fiecărui an au fost calculați prin produsul indicilor lunari ai prețurilor de consum (inflației) aferenți fiecărei luni, începând cu luna noiembrie 1990 (când s-a legiferat liberalizarea prețurilor) și până la luna de referință; ^{xx}Costurile comparabile ale întreținerii locuinței s-au calculat prin raportarea costului nominal al întreținerii la momentul de referință, la indicele sintetic al inflației, pentru luna respectivă.

Anexa nr. 4

Orașul București

Evoluția cheltuielilor reale ale consumatorilor pentru plata alimentării cu energie electrică * pentru un apartament cu 2 camere,
locuit de 2 persoane

Anul	Costul nominal al alimentării cu energie electrică (august)(lei)	Indicele [*] sintetic al inflației (august)	Costul comparabil ^{xx} al consumului de energie electrică (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent	Costul nominal al alimentării cu energie electrică (decembrie) (lei)	Indicele [*] sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil ^{xx} al consumului de energie electrică (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1990	70	1,00	70	x	120	1,38	87	x
1992	462	8,60	54	↘	510	13,33	38	↘
1994	7.200	74,88	96	↗	10.500	85,25	123	↗
1996	13.480	197,96	68	↘	15.900	244,60	65	↘
1998	31.300	781,75	40	↘	46.793	868,72	54	↘
2000	159.125	1.695,94	94	↗	160.996	1.887,16	85	↗

NOTĂ: ^{*}Indicii sintetici ai inflației aferenți lunilor august și, respectiv, decembrie ale fiecărui an au fost calculați prin produsul indicilor lunari ai prețurilor de consum (inflației) aferenți fiecărei luni, începând cu luna noiembrie 1990 (când s-a legiferat liberalizarea prețurilor) și până la luna de referință. ^{xx}Costurile comparabile ale energiei electrice s-au calculat prin raportarea costului nominal al energiei electrice la momentul de referință, la indicele sintetic al inflației, pentru luna respectivă.

Anexa nr. 5

Orașul Brașov

Evoluția cheltuielilor comparabile* pentru alimentarea cu energie electrică a unui apartament de 2 camere, locuit de 2 persoane

Anul	Cost nominal al alimentării cu energie electrică (august)(lei)	Indicele sintetic al inflației (august)	Costul comparabil al consumului de energie electrică (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent	Costul nominal al costului energiei electrice (decembrie) (lei)	Indicele sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil al consumului de energie electrică (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1990	...	1,00	...		110	1,38	80	
1992	203,5	8,60	24		385,3	13,33	29	↘
1994	2.000	74,88	27	↗	2.080	85,25	24	↘
1996	2.409	197,96	12	↘	2.409	244,60	10	↘
1998	6.200	781,75	8	↘	12.330	868,72	14	↗
2000	24.864	1.695,94	15	↗	32.895	1.888,16	17	↗

NOTĂ: Metoda de calcul a indicatorilor este similară cu cea utilizată în anexa nr. 4.

Anexa nr. 6

Orașul Brașov

Evoluția cheltuielilor comparabile* pentru alimentarea cu energie electrică a unei garsoniere locuită de o persoană

Anul	Costul nominal al alimentării cu energie electrică (august) (lei)	Indicele sintetic al inflației (august)	Costul comparabil al consumului de energie electrică (august)(lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent	Costul nominal al alimentării cu energie electrică (decembrie) (lei)	Indicele sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil al consumului de energie electrică (decembrie) (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1994	5.280	74,88	70,51		...	85,25	...	
1996	10.860	197,96	54,85	↘	12.861	244,60	52,57	
1998	39.560	781,75	50,60	↘	61.505	868,72	70,79	↗
2000	228.000	1.695,94	134,43	↗	108.920	1.888,16	57,68	↘

NOTĂ: *Metoda de calcul a indicatorilor este similară cu cea utilizată în anexa nr. 4.

Anexa nr. 7

Orașul București
Evoluția cheltuielilor comparabile* pentru plata serviciului telefonic,
ale unei familii de 2 persoane^x

Anul	Cost nominal al serviciului telefonic în (august)(lei)	Indicele sintetic al inflației (august)	Costul comparabil al serviciului telefonic (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul anterior	Costul nominal al serviciului telefonic (decembrie) (lei)	Indicele sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil al serviciului telefonic (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1990	112	1,00	112	x	138	1,38	100	x
1992	250	8,60	29	⤵	427	13,33	32	⤵
1994	4.885	74,88	65	↗	3.970	85,25	47	↗
1996	6.400	197,96	32	⤵	7.320	244,60	30	⤵
1998	34.550	781,75	44	↗	42.090	868,72	48	↗
2000	106.300	1.695,64	63	↗	126.000	1.888,16	67	↗

NOTA: * Metoda de calcul a indicatorilor este similară cu cea utilizată în anexa nr. 4.

Anexa nr. 8

Orașul Brașov
Evoluția cheltuielilor comparabile* pentru serviciul telefonic
al unei familii de 2 persoane

Anul	Cost nominal al serviciului telefonic (august)(lei)	Indicele sintetic al inflației (august)	Costul comparabil al serviciului telefonic (august) (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent	Costul nominal al serviciului telefonic (decembrie) (lei)	Indicele sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil al serviciului telefonic (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1990	...	1,00	...		109	1,38	79	
1992	402	8,60	47		1.402	13,33	105	↗
1994	4.670	74,88	62	↗	3.770	85,25	44	⤵
1996	7.325	197,96	37	⤵	5.100	244,60	21	⤵
1998	34.280	781,75	44	↗	18.130	868,72	21	→
2000	155.700	1.695,64	92	↗	142.000	1.888,16	75	↗

NOTA: *Metoda de calcul a indicatorilor este similară cu cea utilizată în anexa nr. 4.

Anexa nr. 9

Orașul Brașov
Evoluția cheltuielilor comparabile ale unei persoane*
pentru plata serviciului telefonic

Anul	Cost nominal al serviciului telefonic în (august) (lei)	Indicele sintetic al inflației (august)	Costul comparabil al serviciului telefonic (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul anterior	Costul nominal al serviciului telefonic (decembrie) (lei)	Indicele sintetic al inflației (decembrie)	Costul comparabil al serviciului telefonic (lei)	Sensul evoluției costului comparabil față de intervalul precedent
1994	3.390	74,88	45,27		2.250	85,25	26,39	
1996	3.700	197,96	18,69	⤵	4.360	244,60	17,82	⤵
1998	27.110	781,75	34,67	↗	20.150	868,72	23,19	↗
2000	62.200	1.695,64	36,68	↗	77.000	1.888,16	40,78	↗

NOTA: * Metoda de calcul al indicatorilor este similară cu cea utilizată în anexa nr. 4.

Anexa nr. 10

Orașul București
Evoluția cheltuielilor obligatorii din bugetul unei familii de 2 salariați, în
raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV
pentru familia de 2 salariați

Anul	Cheltuieli obligatorii totale*		Nivelul de subzistență pentru familia de 2 salariați		Raportul dintre nivelul de subzistență și cheltuielile obligatorii totale	
	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie
1990	310	496	---	2.828,3	---	5,70
1992	1.887	3.589	16.586,0	25.714,4	8,78	7,16
1994	31.730	35.355	137.130,0	156.123,2	4,32	4,41
1996	50.544	78.564	252.923,2	312.514,6	5,00	3,97
1998	214.718	287.838	995.660,8	1.106.426,0	4,63	3,84
2000	658.681	772.666	2.165.828,0	2.411.721,0	3,28	3,12

NOTA: *Sunt incluse cheltuielile de întreținere a locuinței, cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică și cheltuielile pentru serviciul telefonic.

Anexa nr. 11

Orașul București
Evoluția cheltuielilor obligatorii din bugetul unei familii de 2 pensionari în
raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV
pentru familia de 2 pensionari

Anul	Cheltuieli obligatorii totale*		Nivelul de subzistență pentru familia de 2 pensionari		Raportul dintre nivelul de subzistență și cheltuielile obligatorii totale (NS/CO)	
	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie
1990	310	496	---	2.553,5	---	5,14
1992	1.887	3.589	14.974,0	23.216,3	7,93	6,46
1994	31.730	35.355	123.808,0	140.956,0	3,90	3,98
1996	50.544	78.564	228.352,0	282.154,2	4,51	3,59
1998	214.718	287.838	898.933,6	998.938,4	4,18	3,47
2000	658.681	772.666	1.955.420,0	2.177.426,0	2,96	2,81

NOTA: *Sunt incluse cheltuielile de întreținere a locuinței, cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică și cheltuielile pentru serviciul telefonic.

Anexa nr. 12

Orașul Brașov
Evoluția cheltuielilor obligatorii din bugetul unei familii de 2 salariați
în raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV
pentru familia de 2 salariați

Anul	Cheltuieli obligatorii totale*		Nivelul de subzistență pentru familia de 2 salariați		Raportul dintre nivelul de subzistență și cheltuielile obligatorii totale	
	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie
1990	---	592,0	---	2.828,3	---	4,77
1992	1.054,5	3.087,3	16.586,0	25.714,4	15,72	8,32
1994	14.904,0	27.490,0	137.130,0	156.123,2	9,20	5,67
1996	26.514,0	441.126,0	252.923,2	312.514,6	9,53	7,08
1998	133.147,0	219.584,0	995.660,8	1.106.426,0	7,47	5,03
2000	518.654,0	1.029.377,0	2.165.828	2.411.721,0	4,17	2,34

NOTA: *Sunt incluse cheltuielile cu întreținerea locuinței, cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică și cheltuielile pentru serviciul telefonic.

Anexa nr. 13

Orașul Brașov
Evoluția cheltuielilor obligatorii din bugetul unei familii de 2 pensionari în raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV pentru familia de 2 pensionari

Anul	Cheltuieli obligatorii totale*		Nivelul de subzistență pentru familia de 2 pensionari		Raportul dintre nivelul de subzistență și cheltuielile obligatorii totale	
	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie
1990	...	592,0	...	2.553,5	...	4,31
1992	1.954,5	3.087,3	14.974,0	23.216,3	14,20	7,51
1994	14.904,0	27.490,0	123.808,0	140.956,0	8,30	5,12
1996	26.514,0	44.125,0	228.352,0	282.154,2	8,61	6,39
1998	133.147,0	219.584,0	898.933,6	998.928,4	6,75	4,54
2000	518.654,0	1029.377,0	1.955.420,0	2.177.426,0	3,77	2,11

NOTĂ: *Sunt incluse cheltuielile cu întreținerea locuinței, cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică și cheltuielile pentru serviciul telefonic.

Anexa nr. 14

Orașul Brașov
Evoluția cheltuielilor obligatorii din bugetul unei familii de 1 persoană (salariat) în raport cu nivelul de subzistență calculat de ICCV pentru familia de 1 persoană

Anul	Cheltuieli obligatorii totale*		Nivelul de subzistență pentru familia de 1 salariat		Raportul dintre nivelul de subzistență și cheltuielile obligatorii totale	
	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie	luna august	luna decembrie
1994	12.370	...	80.665,0	91.837,5	6,52	...
1996	30.560	44.246	148.778,9	183.832,8	4,87	4,15
1998	118.170	227.655	585.684,9	650.841,3	4,96	2,86
2000	534.100	520.720	1.274.021,0	1.418.665,0	2,39	2,72

NOTĂ: *Sunt incluse cheltuielile cu întreținerea locuinței, cheltuielile pentru alimentarea cu energie electrică și cheltuielile pentru serviciul telefonic.

Bibliografie

- Dan N.A., 1999, *România și politica ei de locuire în contextul Europei de Est și al Uniunii Europene*, în *Politici Sociale în România*, coord. C.Zamfir, Ed. Expert, 1999.
- Mărginean I. (coord.), *Tineretul deceniului unu*, Ed. Expert, 1996.
- Pascal L., *Locuința și alocarea resurselor, gospodăriei*, în C. Zamfir (coord.) *Dimensiuni ale sărăciei*, Ed. Expert, 1995.
- Sandu D., *Decupaje teritoriale și politica de dezvoltare regională în România*, Biblioteca Demographica, CIDE, București, 1998.
- Stanciu M. (coord.), Mihăilescu A., Teodorescu M., *Impactul sărăciei asupra calității vieții copiilor. Soluții de atenuare*, Raport de cercetare din Biblioteca ICCV, 2001.
- Stanciu M., *Structuri moderne ale consumului european*, Editura Genicod, București, 2001.
- Zamfir C. (coord.), *Dimensiuni ale sărăciei*, Ed. Expert, București, 1995.
- xxx *Ancheta integrată pe gospodării*, 1995-1998, CNS.
- xxx *Anuarul statistic al României 1990*. CNS.
- xxx *Anuarul statistic al României 1992-1996*, CNS.
- xxx *Buletinul statistic CESTAT*, 1998/3, CNS.
- xxx *Buletinul statistic CESTAT*, 2001 /1, CNS.
- xxx Popescu E. *Locuința*, în I. Mărginean, *Tineretul deceniului unu*, Ed. Expert.
- xxx *Trends in Europe and North America*, 1999 The Statistical Year Book of the Economic Commission for Europe, UN/New York, Geneva.
- xxx *Veniturile, cheltuielile și consumul populației*, nr. 1/1998. CNS.
- xxx *Veniturile, cheltuielile și consumul populației*, nr. 1/2000. CNS.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 13-14/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMANA
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ**

INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE – tendințe structurale –

dr. Maria CARTAS

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

PARTEA I. TENDINȚE MAJORE IN INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ SI PE PLAN MONDIAL	419
Capitolul 1. LOCUL ȘI ROLUL INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ÎN ECONOMIA UNIUNII EUROPENE.....	419
Capitolul 2. TENDINȚE GENERALE ÎN EVOLUȚIA, STRUCTURA ȘI NIVELUL DE PERFORMANȚĂ ALE INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE A UNIUNII EUROPENE, COMPARATIV CU SUA ȘI JAPONIA.....	424
Capitolul 3. PRINCIPALII FACTORI AI EVOLUȚIEI STRUCTURII INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE A UNIUNII EUROPENE	434
PARTEA A II-A. TENDINȚE MAJORE IN PRINCIPALELE SECTOARE ALE CONSTRUCȚIEI DE MAȘINI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ SI PE PLAN MONDIAL. DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI PENTRU PROCESUL DE AJUSTARE SECTORIALĂ, ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	446
Capitolul 1. TENDINȚE MAJORE ÎN INDUSTRIA CONSTRUCTOARE DE MAȘINI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	446
1.1. Construcții metalice și produse din metal	446
1.2. Mașini și echipamente	448
1.3. Mașini electrice și echipamente electronice	451
1.4. Mecanică fină, optică și ceasuri.....	454
1.5. Mijloace de transport	456
Capitolul 2. DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI ALE PROCESULUI DE AJUSTARE SECTORIALĂ ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....	460
BIBLIOGRAFIE.....	477

Partea I

TENDINȚE MAJORE IN INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ SI PE PLAN MONDIAL

Capitolul 1

Locul și rolul industriei prelucrătoare în economia Uniunii Europene

Industria prelucrătoare produce *aproape o cincime din produsul intern brut* al Uniunii Europene. Ca tendință generală, această pondere a înregistrat o diminuare ușoară, reflectând acțiunea următorilor factori: creșterea productivității (care duce la scăderea nivelurilor prețurilor, în special în sectoarele de înaltă tehnologie, cum sunt informatica și telecomunicațiile) și creșterea importanței serviciilor (industria prelucrătoare devine sursa sectorului foarte dinamic al serviciilor industriale – multe dintre aceste activități fiind legate direct de inovație, marketing, diferențierea produsului și restructurarea industriei prelucrătoare).

Ponderea valorii adăugate create în industria prelucrătoare în produsul intern brut este mai mare în Europa (20,6%) comparativ cu SUA (18,0%), dar mai mică decât în Japonia (24,7%) (cifrele sunt estimări OECD pentru anii 1994 – SUA și 1995 – UE și Japonia). Ca dimensiune, SUA deține cel mai mare sector industrial, producând 41,5% din valoarea adăugată totală a industriei prelucrătoare pe ansamblul Triadei; Uniunea Europeană se plasează pe locul doi, cu o pondere de 32,8%, iar Japonia pe locul trei cu o contribuție de 25,7%.

Pe ansamblul industriei prelucrătoare a Triadei, între 1989 – 1997 s-a înregistrat o *creștere a cererii* într-un ritm mediu anual de 3,1%. Cele mai dinamice sectoare sunt cele legate de tehnologiile informatice și de telecomunicații, respectiv aparatura de radio, televiziune și comunicații și mașini de birou. O creștere rapidă au înregistrat și industria cauciucului și a maselor plastice, construcția de autovehicule, publicațiile și tipăriurile. În expresie absolută, o contribuție importantă la creșterea cererii de produse manufacturate, la nivelul Triadei, a avut-o și industria de produse alimentare și băuturi. Produsele industriei de confecții, pielărie și instrumentele de precizie au înregistrat ritmuri mai joase de creștere a cererii, în timp ce cererea pentru produsele industriei textile și metalele de bază, fie a stagnat, fie a scăzut.

Tendințele pe termen lung înregistrate în evoluția economiei europene evidențiază principalele *modificări structurale* care au avut loc, în principal, în țările avansate ale lumii, dar și în alte țări. În perioada 1970 – 1997, sectoarele industriei prelucrătoare și-au diminuat ponderea în totalul valorii adăugate la nivelul Uniunii Europene cu peste 10 puncte procentuale, de la peste 30% din total, la peste 20% din total. Tendința de regres a ponderii menționate caracterizează și celelalte sectoare mari de activitate (construcțiile, industria combustibililor și a energiei, agricultura), singura excepție notabilă reprezentând-o sectorul de servicii, care a cunoscut o creștere accentuată de-a lungul ultimelor trei decenii (de peste 17 puncte procentuale), ajungând să dețină circa două treimi din total.

Industria prelucrătoare continuă să se mențină pe locul doi ca importanță, în urma sectorului de servicii, dar la o distanță mult mai mare.

O tendință similară se observă și în ceea ce privește repartitia sectorială a ocupării forței de muncă. În timp ce serviciile dețin aproape 68% din numărul total de persoane ocupate la nivelul Uniunii Europene, înregistrând o creștere de peste 21 puncte procentuale, industria prelucrătoare și-a redus ponderea cu peste 10 puncte procentuale, deținând în prezent mai puțin de 20% din total.

Tendința de reorientare structurală a economiei dinspre industrie (și în special, dinspre industria prelucrătoare) spre servicii (și, în primul, rând spre serviciile de piață -- "market services") se înregistrează și în SUA (într-un ritm mai rapid decât în Europa), ca și în Japonia (unde ritmul este ceva mai lent), în Uniunea Europeană, sectorul de servicii reprezintă un obiectiv tot mai important al politicii economice, pornindu-se de la premisa că acest sector pare să ofere "cheia" creșterii economice, atât sub aspectul creării de bogăție, cât și sub aspectul ocupării forței de muncă. Creșterea spectaculoasă înregistrată de servicii în ultimele trei decenii, în cele trei mari centre de putere economică ale lumii, se datorează în mare măsură modificărilor de structură ale economiei, în condițiile în care firmele din industria prelucrătoare, preocupate de îmbunătățirea performanței lor economice și de creșterea gradului de competitivitate, au renunțat progresiv la activitățile auxiliare activității de bază în favoarea furnizorilor de servicii independenți (ceea ce a avut ca rezultat expansiunea serviciilor de contabilitate, reclamă, întreținere sau protecție). La acestea s-au adăugat factori de creștere de natură endogenă, și în primul rând, expansiunea cererii de servicii determinată de complexitatea crescândă a proceselor de fabricație și comercializare și de introducerea noilor tehnologii.

În ceea ce privește structura sectorială a industriei prelucrătoare în Uniunea Europeană, conform datelor publicate de Eurostat, între cele mai mari zece sectoare de activitate se numără industria produselor alimentare și a băuturilor, industria chimică, industria autovehiculelor și industria de mașini și echipamente, care se situează pe primele patru locuri din punct de vedere al volumului valoric al producției și din punct de vedere al valorii adăugate și pe

primele cinci locuri din punct de vedere al numărului de persoane ocupate, ordinea de mărime diferind în fiecare dintre cele trei situații. Ramurile menționate concentrează circa 62% din volumul valoric al producției totale a primelor zece ramuri (care se cifrează la peste 2 500 de miliarde de ECU), circa 57% din volumul total al valorii adăugate (care însumează 782 de miliarde de ECU) și 53% din totalul forței de muncă ocupate în cele zece ramuri (totalizând peste 16 milioane de persoane). Celelalte șase ramuri sunt: produse fabricate din metal; metale de bază/textile; mașini electrice; publicații, tipărituri și reproducări; cauciuc și mase plastice; alte produse minerale nemetalice. În tabelul următor prezentăm ierarhia principalelor zece sectoare din industria prelucrătoare a Uniunii Europene, cu volumul și locul deținut din punct de vedere al volumului valoric al producției individuale, exprimat în miliarde ECU (A), al valorii adăugate, exprimate în miliarde ECU (B) și al numărului de persoane ocupate, în mii persoane (C).

Tabelul nr. 1
Primele zece sectoare din industria prelucrătoare în UE

Sectorul	A		B		C	
Produse alimentare și băuturi	495	1	112	3	2596	2
Produse chimice	369	2	127	1	1699	5
Autovehicule	334	3	91	4	1797	4
Mașini și echipamente	315	4	116	2	2631	1
Produse din metal	195	5	76	5	2020	3
Metale de bază (A, B) / Textile (C)	186	6	54	7	1011	10
Mașini electrice	144	7	55	6	1232	6
Publicații, tipărituri, reproducări	136	8	53	8	1187	7
Cauciuc și mase plastice	132	9	49	10	1150	8
Alte produse minerale nemetalice	122	10	49	9	1090	9

Sursa: elaborat de autor după datele Eurostat, 1999.

Datele din tabelul de mai sus permit identificarea sectoarelor intensive în utilizarea forței de muncă. Numai trei sectoare utilizează peste două milioane de persoane, pe primul loc situându-se industria de mașini și echipamente (2631 mii), urmată de industria de alimente și băuturi (2596 mii) și, la distanță mai mare, de industria produselor din metal (2020 mii). Sectoarele situate pe locurile 4 -10 numără toate între 1 – 2 milioane de persoane ocupate. Industria textilă apare pentru prima dată în ierarhia primelor zece sectoare (pe locul 10), iar industria chimică coboară pe locul 5, după numărul de persoane ocupate, în timp ce ocupă locul 1 din punct de vedere al valorii adăugate, ceea ce sugerează că productivitatea muncii în această ramură este considerabil mai mare decât în multe alte sectoare ale industriei prelucrătoare din Europa.

Ritmul mediu anual înregistrat de producția diverselor sectoare ale industriei prelucrătoare din Uniunea Europeană, în perioada 1985 – 1995 deparțajează următoarele cinci sectoare ca *cele mai dinamice*: cauciuc și mase plastice (6,9); autovehicule (6,5); publicații, tipărituri și reproduceri (6,5); produse din metal (5,8); mobilă, produse manufacturate nespecificate (5,5), și următoarele cinci sectoare ca *cele mai puțin dinamice*: cocs, țiței rafinat și combustibil nuclear (0,5); textile (1,6); metale de bază (1,6); produse din piele (1,8); alte echipamente de transport (2,9). Se remarcă faptul că cele mai slabe creșteri s-au înregistrat în sectoarele tradiționale ale industriei prelucrătoare, aflate în declin, precum și în sectoare intensiv utilizatoare de forță de muncă, care, fiind confruntate cu concurența făcută de țările cu forță de muncă ieftină, au recurs la relocalizarea unităților de producție din Uniunea Europeană. Cocsul, țițeiul rafinat și combustibilul nuclear reprezintă sectorul cu cea mai lentă creștere în ultimele două decenii, întrucât stocurile locale de cărbuni au fost epuizate, iar programele de raționalizare și privatizare au condus la creșterea importurilor (în special din Uniunea Europeană). În plus, în cazul minelor care au rămas în funcțiune s-a înregistrat o schimbare în modul de organizare a producției, punându-se un accent mai mare pe mașini și echipamente decât pe utilizarea forței de muncă. Alte sectoare care au înregistrat ritmuri de creștere joase sunt industria textilă, metalele de bază și produsele de pielărie, produse la care importurile din țările terțe cu forță de muncă ieftină au asaltat multe piețe europene.

În condițiile globalizării crescânde a piețelor produselor manufacturate, *performanța la export* a căpătat o importanță sporită pentru producătorii europeni. În general, Europa încearcă să se specializeze, la export, în produse cu valoare adăugată înaltă, în timp ce importurile se orientează în principal spre materiale, care au prețuri comparativ mai joase. În același timp, însă, pe piețele multor bunuri de consum se înregistrează un comerț activ.

Primele cinci industrii din Uniunea Europeană care înregistrau în 1998 un *excedent comercial* substanțial (prezentat în paranteză, în milioane ECU) sunt industrii cu grad ridicat de maturitate și anume: mașini și echipamente (65.458), produse chimice (37.652), autovehicule (34.671), alte mijloace de transport (9.534), produse din metal (8.575).

Cele mai mari *deficite comerciale* se înregistrează, în același an, în următoarele cinci sectoare (în milioane ECU, anul 1998): mașini de birou și de calcul (-30.901), confecții și blănuri (-22.034), metale de bază (-15.115), aparatură de radio, televiziune și comunicații (-3.332), mobilă, alte produse manufacturate nespecificate (-3.081). Observăm structura mixtă a activităților menționate: industrii de bază, ca industria confecțiilor și metalele de bază; unele produse de înaltă tehnologie care au devenit bunuri de consum produse pe scară largă în ultimele două decenii, cum sunt calculatoarele și mașinile de birou sau aparatura radio-tv și de comunicații.

În ceea ce privește *orientarea către export* a ramurilor, primele cinci industrii care înregistrează cote de export înalte erau, în 1998, (în paranteză prezentăm partea din producția internă destinată piețelor terțe, în procente): alte mijloace de transport (46,6), aparatură medicală de precizie și optică și ceasuri (37,3), mașini și echipamente (32,2), produse de pielărie (31,6), aparatură de radio, televiziune și comunicații (28,3). În general, aceste sectoare sunt apreciate ca activități relativ mici* sub aspectul producției (cu excepția mașinilor și echipamentelor). Sectoarele producătoare de alte mijloace de transport, aparatură medicală, de precizie și optică, ceasuri pot fi considerate ca activități producătoare de valoare adăugată destul de mare. Pe de altă parte, o serie de produse nu sunt comercializate, în special în afara Uniunii Europene, dată fiind natura lor specifică, și anume, produsele cu grad ridicat de perisabilitate, produsele cu un raport greutate-preț defavorabil sau mărfuri foarte fragile.

Sectoarele cu cea mai scăzută orientare spre export sunt publicațiile (cota de export de 4,3%), produsele alimentare și băuturile (7,4%) și produsele din lemn (8,2%), urmate de hârtie și produse din hârtie (10,2%) și produse din metal (10,4%).

În ceea ce privește *dependența de import*, sectoarele cu cel mai mare grad de acoperire a consumului prin import sunt: confecțiile și blănurile (37%), alte mijloace de transport (36,9%), mașinile de birou și de calcul (36,8%), aparatura medicală, de precizie și optică, ceasurile (36,3%), aparatură de radio, televiziune și comunicații (35,1%) deci atât sectoare bazate pe tehnologie înaltă, cât și sectoare intensive în utilizarea forței de muncă.

Sectoarele cu cea mai mică intensitate a importului sunt: publicațiile, tipărițile și reproducerile (2,1%), alte produse minerale nemetalice (5,4%), produse alimentare și băuturi (5,6%), produse din metal (6,7%) și autovehicule (7,6%). Facem precizarea că datele publicate de Comisia Europeană cu privire la evoluția activităților industriale nu țin seama de proprietarul întreprinderilor (de exemplu, o unitate de producție implantată pe teritoriul unui stat membru de o firmă din afara Uniunii Europene este considerată ca aparținând statului respectiv). Acest lucru este evident în cazul industriei de autovehicule, unde se înregistrează un volum ridicat de investiții străine directe, concurenții din afara Uniunii Europene implantând aici multe unități producătoare (din rațiunea de a se afla în interiorul Pieței Unice, pentru a evita tarifele și cotele de import).

Capitolul 2

Tendințe generale în evoluția, structura și nivelul de performanță ale industriei prelucrătoare a Uniunii Europene, comparativ cu SUA și Japonia

Potrivit studiilor elaborate de Comisia Europeană, în perioada 1989 – 1996, urmând aceeași evoluție ca economia în general, industria prelucrătoare a Uniunii Europene a înregistrat tendințe similare celor înregistrate atât în SUA, cât și în Japonia în ceea ce privește creșterea nominală a valorii adăugate, dar mai puțin favorabile în ceea ce privește ocuparea forței de muncă. În ultimii ani, în SUA s-a înregistrat o creștere mai înaltă, iar în Japonia producția a scăzut.

După mărimea ponderii deținută de industria prelucrătoare în produsul intern brut, Uniunea Europeană se situează, cu o valoare de aproape de circa 21 %, între Japonia (circa 25%) și SUA (18%).

Analiza nivelului general de performanță a industriei prelucrătoare a Uniunii Europene relevă două aspecte majore, și anume:

- Date fiind decalajele industriei prelucrătoare din această regiune în domeniul productivității muncii la nivel agregat, ritmurile modeste de creștere și scăderea rapidă a ocupării forței de muncă, analiza sectorială arată că nu se înregistrează nici o supraspecializare în industriile cu productivitate joasă, nici o lipsă de competență tehnologică și îndemânare profesională, în industriile prelucrătoare.
- Comparativ cu SUA, diferențele structurale apar, în principal, din cauza unei performanțe mai slabe în crearea unor poziții de avans pe piețele foarte dinamice, unde avantajul competitiv se bazează pe investiții intangibile în domeniul cercetării și al marketingului. În condițiile în care avantajele primului plasat creează beneficii substanțiale în domeniul creșterii și al ocupării forței de muncă, SUA pare să dispună de o mai mare abilitate de a obține beneficii de pe urma ritmurilor de creștere deosebit de înalte din aceste sectoare.

În ceea ce privește contextul global de competiție, creșterea mai rapidă înregistrată în alte zone și în primul rând, în țările cu economie dinamică din Asia, a avut ca rezultat o diminuare a cotei totale de piață a Uniunii Europene, Japoniei și SUA. Cu toate acestea, soldul lor comercial total este pozitiv și tinde să crească. Aceasta înseamnă că integrarea globală a piețelor mondiale și competiția crescândă cu țările care plătesc salarii joase s-ar putea să fi redus oportunitățile de ocupare a forței de muncă în industrii specifice, fără însă a contribui direct la scăderea generală a ocupării forței de muncă în industria prelucrătoare a Uniunii Europene.

Balanța de comerț exterior înregistrează un sold favorabil și nu reprezintă în mod curent un factor de limitare a performanței industriei europene. Uniunea Europeană deține pe piețele mondiale ale produselor manufacturate cote de piață mai mari (42,6% în 1997) comparativ cu SUA și Japonia (33,7% și, respectiv, 23,6% în același an). Soldul comercial al Uniunii Europene înregistrat la produsele manufacturate este pozitiv și cu tendință de creștere.

Calitatea exporturilor europene crește: excedentul comercial european este generat de un "premiu de calitate", în sensul că exporturile au valori mai mari decât importurile. Acest avantaj se înregistrează, în special, în cazul schimburilor comerciale cu alte țări decât SUA și Japonia, cum sunt de exemplu țările din Europa Centrală și de Est. În cazul schimburilor cu Japonia, dată fiind specializarea acestei țări în exportul de mărfuri livrate de sectoare industriale care produc bunuri de valori unitare ridicate, valoarea unitară a importurilor Uniunii Europene din Japonia este de două ori mai mare decât cea a exporturilor Uniunii Europene către Japonia. În cazul schimburilor bilaterale cu SUA, se constată că numărul sectoarelor industriale în care Europa are valori unitare mai mari sau mai joase este aproximativ egal cu cel din SUA,

Uniunea Europeană înregistrează, în industria prelucrătoare, o productivitate a muncii mult mai scăzută comparativ cu SUA și Japonia. Ca tendință, aceasta tinde să crească mai lent decât în cazul SUA, iar șansele de depășire a decalajelor față de aceasta din urmă sunt slabe, dată fiind mărimea decalajului inițial, ca și creșterea cererii în ultimii ani în SUA. În perioada analizată, aproape o treime din creșterea productivității înregistrată în Uniunea Europeană s-a datorat modificărilor structurale în favoarea industriilor cu productivitate superioară. Această tendință a fost susținută de scăderea simultană a ponderii populației ocupate în industriile cu productivitate joasă (de exemplu, în industria confecțiilor), ca și de ponderile în creștere ale industriilor cu productivitate înaltă (de exemplu fabricația de medicamente). Creșterea productivității în industria prelucrătoare continuă, totuși, în cea mai mare parte, să fie afectată de factorii generali care acționează în toate sectoarele, iar relativa ajungere din urmă a SUA nu ar fi fost posibilă fără modificări structurale. O creștere mare a valorii adăugate în SUA, așa cum s-a înregistrat între 1997 și 1998, este, în opinia analiștilor europeni, de natură să stopeze încercarea Europei de a prinde din urmă SUA din punct de vedere al mărimii productivității muncii.

În ceea ce privește modelele de specializare sunt evidențiate următoarele aspecte:

- *Competența tehnologică și profesională*

Uniunea Europeană demonstrează o competență tehnologică și profesională considerabilă în industriile prelucrătoare bazate pe tehnologie ("mainstream industries") și în industriile intensive în activitate de cercetare, altele decât tehnologiile informatice. UE este cea mai competitivă în sectoarele de mașini și echipamente, echipamente de transport și produse chimice, care cre-

ează împreună un excedent comercial mai mare decât excedentul global al UE.

- *Rămânerea în urmă pe piețele cele mai dinamice*

Industria prelucrătoare europeană se comportă comparativ slab pe piețele cele mai dinamice, caracterizate fie prin revoluțiile tehnologice recente (este cazul, de exemplu, al industriilor intensive în utilizarea activității de cercetare legate de tehnologiile informatice și de comunicații) fie prin modificări rapide în preferințele consumatorilor. Comparativ cu SUA, ponderile joase în valoarea adăugată totală deținute de industriile intensive în utilizarea activității de cercetare și a reclamei indică unele minusuri în strategiile inovatoare și de marketing pe aceste piețe extrem de dinamice.

- * *Restructurarea la nivel european prin activitatea multinațională a firmelor*

Industria prelucrătoare europeană se caracterizează prin creșterea apreciabilă a investițiilor multinaționale intra-UE. Acest tip de investiții asigură un impuls important pentru procesul de restructurare care are loc în industria prelucrătoare a UE. În special pentru acele industrii care se bazează în mare măsură pe active intangibile specifice ale firmei, cum sunt inovația și marketingul.

- * *Extinderea utilizării celor mai bune practici*

Pentru eliminarea marilor disparități înregistrate în cadrul UE în ceea ce privește, de exemplu, nivelul productivității, o importanță deosebită capătă diseminarea celor mai bune practici evidențiate în interiorul regiunii atât în activitatea de afaceri, cât și în domeniul politicilor de producție și comercializare, al politicilor economice, în general.

Modelele de specializare din Uniunea Europeană. Japonia și SUA sunt în mare măsură asemănătoare la nivelurile sectoriale mai agregate, dar conțin diferențe considerabile la niveluri mai dezagregate ale diverselor industrii. Această observație este în consens cu teoria comerțului, care afirmă că națiunile dezvoltate pot trece de la specializarea guvernată de factori exogeni la specializarea guvernată de strategii de firmă diferențiate, care permit crearea de avantaje pentru primul plasat în ierarhia firmelor și formarea conglomeratelor industriale.

Analiza ponderilor deținute de sectoarele industriei prelucrătoare în valoarea adăugată în Triadă (prezentate în tabelul de mai jos) relevă o distribuție relativ uniformă a ponderilor în valoarea adăugată totală măsurată la nivel sectorial în cele trei mari centre de putere economică, cu o singură excepție notabilă. respectiv fabricația de aparatură de radio, televiziune și comunicații, unde, în 1997, ponderea înregistrată în cazul UE (4%) se situa cu mult în urma nivelurilor înregistrate în SUA (9%) și în Japonia (8%).

Tabelul nr. 2
Ponderea sectoarelor industriei prelucrătoare în valoarea adăugată totală
a ramurii, în țările Triadei, în 1997

- procente -

Sectoarele	UE-15	Japonia	SUA	Total
Produse alimentare și băuturi	10,7	10,9	10,2	10,5
Produse din tutun	0,7	0,3	1,4	1,0
Textile	2,8	2,4	2,0	2,3
Confecții și blănuri	1,5	1,1	1,6	1,5
Pielărie, tăbăcărie	0,8	0,4	0,2	0,5
Lemn, produse din lemn și plută	1,6	1,7	1,7	1,7
Hârtie și produse din hârtie	3,1	2,9	3,8	3,4
Publicații, tipărituri și reproduceri	5,3	5,9	7,2	6,3
Cocs, țiței rafinat și combustibil nuclear	1,7	1,0	1,7	1,5
Produse chimice și farmaceutice	11,9	10,4	12,3	11,7
Cauciuc și mase plastice	4,4	4,8	4,0	4,3
Alte produse minerale nemetalice	4,4	4,3	2,6	3,6
Metale de bază	4,8	4,9	3,4	4,2
Produse din metal	7,1	7,1	5,4	6,3
Mașini și echipamente	11,0	11,4	8,9	10,2
Mașini de calcul și de birou	1,6	2,5	2,7	2,3
Mașini și aparate electrice	5,3	4,7	3,4	4,3
Aparatură radio, tv și de comunicații	3,5	8,1	8,9	7,0
Vehicule cu motor, remorci și semiremorci	9,4	8,7	6,6	7,9
Aparatură medicală, de precizie și optică, ceasuri	2,6	2,0	4,6	3,4
Alt echipament de transport	3,0	2,0	4,3	3,4
Mobilă; produse manufacturate nespecificate	2,8	2,4	3,0	2,8

Sursa: date Eurostat. 2000.

Analiză la nivelul industriilor individuale indică însă un grad de diferențiere în compoziția producției și mai pronunțat. Compararea raportului dintre valoarea adăugată dintr-un anumit sector și cea a totalului industriei prelucrătoare dintr-o anumită țară pentru UE, Japonia și SUA indică specializarea relativă a acestora, demonstrând totodată diversitatea care se manifestă în mod uzual în interiorul sectoarelor.

În industria electronică, Uniunea Europeană înregistrează cel mai înalt grad de specializare, în comparație cu Japonia și SUA. Japonia se remarcă printr-o specializare clară pe bunurile electronice de consum (aparatură audio-vizuală, ceasuri) și componente electronice, iar SUA se detașează în domeniul produselor de tehnologie avansată (aparatură medicală, instrumente de precizie și aparatură optică).

În ceea ce privește vehiculele de transport, Uniunea Europeană este cea mai specializată în fabricația de autovehicule și material rulant de cale ferată.

Comparativ cu totalul la nivelul Triadei, Japonia înregistrează cele mai ridicate ponderi în valoarea adăugată la fabricația de motociclete și biciclete, ca și la componentele auto, iar SUA înregistrează cea mai mare specializare în sectorul avioanelor și al navelor spațiale.

În industria textilă și a confecțiilor, Uniunea Europeană înregistrează cea mai mare specializare în fabricația de fibre textile și prelucrarea pieilor și blănușilor, în timp ce Japonia se specializează în finisarea textilelor și în produse tricotate și croșetate, iar SUA pare să fie înalt specializată numai în articole textile.

Analiza specializării în Uniunea Europeană la nivelul statelor membre evidențiază o serie de trăsături importante. De exemplu, dacă se urmăresc primele cinci sectoare industriale care înregistrează cele mai mari ponderi în valoarea adăugată totală a UE, se observă unele avantaje specifice de țară pronunțate, precum și unele cazuri de localizări industriale de mare succes în interiorul UE. De exemplu, dotarea diferită cu resurse naturale poate fi recunoscută ușor ca fiind suportul ponderilor mari deținute de activitatea de tăiere, rindeluire și impregnare a lemnului și de producția de pastă de lemn și hârtie în Suedia și Finlanda, fabricația de produse din lemn și plută în Portugalia sau prelucrarea peștelui în Danemarca. În plus, ponderile relativ înalte deținute de îmbrăcăminte, valize, poșete și încălțăminte, tăbăcărie și articole din blană și alte produse similare în Portugalia, Spania, Italia și Grecia indică existența avantajelor comparative în ce privește costurile forței de muncă. Pe de altă parte, condițiile specifice ale cererii pot sta la baza specializării în fabricația de nave și ambarcațiuni în Danemarca și în Marea Britanie.

Pe lângă exemplele menționate, modelele de specializare analizate pun în evidență existența unor poluri de cunoștințe tehnologice și competență profesională în marketing specifice localizării și, corespunzător, a unui nucleu de forțe motrice, generate și amplificate de interacțiunea dintre condițiile istorice, realizările antreprenoriale și avantajele de localizare. Între exemplele cele mai sugestive se numără ponderea înaltă deținută de produsele alimentare, jocuri și jucării în Danemarca; produsele agrochimice, prelucrarea produselor alimentare, avioanele și navele spațiale în Marea Britanie; producția de energie sau industriile tipice care produc produse de larg consum (cum sunt: articole de sport, detergenți, produse de curățenie și parfumuri) în Franța; tehnologii de comunicații în Suedia și Finlanda; electronică pentru public în Olanda; diverse tipuri de mașini mecanice și electrice în Germania. Un caz special îl reprezintă Irlanda, primele cinci industrii cu cele mai mari ponderi relative în valoarea adăugată ilustrând din plin "tinerețea" unor sectoare cum sunt: mașinile de birou și înregistrările pe suport magnetic, a căror fabricație a fost demarată aici recent printr-un influx de investiții străine directe.

Pornind de la specializare și modelele diferențiate de producție industrială, analiștii europeni sugerează că, dacă s-ar pune întrebarea, «în ce măsură

contează faptul că Uniunea Europeană este specializată, în principal, în industrii ca produsele minerale sau textilele și confecțiile, în timp ce SUA este specializată în fabricația de avioane și nave spațiale sau aparatură medicală, iar Japonia într-o serie de sectoare ale industriei electronice», pentru a putea da un răspuns valabil este necesar să se facă apel la noțiunea de *competitivitate*. Această noțiune privește în esență performanța firmelor individuale, iar la nivelul economiei agregate îi corespunde mai bine conceptul mai larg de performanță competitivă.

Teoria economică nu definește în mod uzual un cadru uniform ce ar stabili care anume tip de structură este cel mai potrivit pentru a genera venituri înalte și un grad de ocupare a forței de muncă corespunzător care să fie sustenabile. Totuși, pentru a ajunge la unele concluzii în acest sens, au fost identificate trei criterii generale importante pentru o astfel de analiză. În esență, structurile industriale sunt considerate a avea un rol pozitiv pentru performanța economiei în ansamblul ei cu atât mai mult cu cât: a) oferă suport pentru acumularea de cunoștințe și creează externalități pozitive; b) corespund distribuției avantajului comparativ și economiilor de scară dinamice; și c) permit diferențierea produsului și investiții în active de firmă specifice, de tipul inovației și marketingului.

Practica demonstrează că sectoarele care investesc mai mult în cercetare, în acumularea de noi cunoștințe, pot contribui mai mult decât sectoarele care investesc, în principal, în capital fizic la o tendință generală de creștere economică de durată. În consecință, analiza ponderii industriilor avansate din punct de vedere tehnic poate reprezenta un indicator important privind potențialul de creștere economică.

În ceea ce privește avantajele comparative și economiile de scară, teoria tradițională a comerțului poate explica numai comerțul interindustrial între regiuni producătoare dotate diferit cu factori de producție. O pondere însemnată a fluxurilor internaționale de schimburi își are însă proveniența în alte surse decât avantajul comparativ, în special cele ce se desfășoară între parteneri de comerț asemănători. Aceste schimburi intraindustriale contribuie, de asemenea, la modelarea structurilor industriale. Totodată, pe piețele caracterizate prin diferențierea produsului, fiecare țară se limitează la fabricația și exportul unui număr limitat de varietăți ale produsului sau la anumite segmente de calitate, în cadrul cărora firmele sunt capabile să producă volume suficient de mari și să valorifice avantajele economiilor de scară la intern și la extern. Firmele dinamice pot beneficia de avantajul primului plasat în ierarhie pe perioada cât dețin poziția de lider, care le distanțează de restul firmelor. Implicația cea mai directă pentru o analiză structurală ar putea consta în ineficiența politicilor de intervenție, determinată de ignorarea distribuției actuale a avantajelor comparative și a specializării obținute pe baza dinamicii economiilor de scară.

În strădania de a-și optimiza comportamentul pe piață, firmele industriale iau în calcul interacțiunile strategice care au loc în cadrul piețelor specifice. În acest context, se consideră că se atinge starea de echilibru atunci când cererea egalează oferta, iar decizia unei firme se dovedește a fi optimă în funcție de informațiile existente cu privire la acțiunile întreprinse de alte firme. Studiile efectuate în aceste situații se axează, în principal, pe performanța firmelor și a piețelor, urmărindu-se o serie întreagă de factori cum ar fi; alegerea variabilelor care urmează a fi urmărite și strategiile disponibile, modul de acțiune, orizontul de timp pentru interacțiunea strategică, structura informațională și măsurile instituționale specifice.

O importanță deosebită în analiza modelelor de organizare industrială ar putea avea analiza gradului de diferențiere a produsului. Pe piețe omogene, competiția duce la scăderea profiturilor și a prețurilor la un nivel uniform, iar producția se transferă la competitorul cu cele mai joase costuri unitare, în timp ce piețele eterogene permit ca firmele să-și creeze surplusul necesar pentru acoperirea costurilor fixe ale investițiilor făcute în diverse domenii (cum ar fi, de exemplu, diferențierea verticală a produsului, activitatea de marketing și design, activitatea inovațională). Firmele din țările cu salarii mari pot continua să supraviețuiască prin îmbunătățirea calității și modernizarea produselor și a proceselor tehnologice, putând astfel să ofere produse mai puțin sensibile la fluctuațiile de preț și care le asigură păstrarea unui nivel ridicat al veniturilor. Când sunt confruntate cu noi concurenți, ele trebuie să-și diferențieze produsele și să se deplaseze către segmentele fabricației de produse cu prețuri mai mari sau către industriile mai puțin sensibile la nivelurile de preț.

Un rol important în determinarea structurii industriale în Uniunea Europeană revine investițiilor efectuate de societățile transnaționale, care se constituie într-o veritabilă forță motrice în procesul de relocalizare a producției pe plan mondial. Acestea sunt motivate atât de valorificarea avantajelor comparative specifice de localizare, cât și de valorificarea activelor specifice de firmă. Firmele individuale își consolidează avantajele de competitivitate prin acumularea de cunoștințe tehnologice și organizaționale sau prin crearea de mărci de produs și reputație pe piață. De cele mai multe ori, asemenea active sunt utilizate de firme mult mai eficiente în cadrul propriei activități, decât prin comercializare (prin acorduri de licență sau franșiză, de exemplu). Pentru firmele de succes, constrângerile cu care acestea se pot confrunta la un anumit moment dat în dezvoltarea lor pe plan local pot deveni un factor suplimentar de stimulare a tendințelor de expansiune pe piețe externe. Activele specifice de firmă generează economii de scară cu multiple unități de producție, care tind să facă activitatea de investiții mai profitabilă decât în cazul unei firme cu o singură unitate de producție. În aceste împrejurări este de așteptat ca societățile transnaționale să contribuie la modelarea structurii industriale, prin relocalizarea producției și, totodată, să genereze avantaje de productivitate suplimentare, pe

măsură ce firma se dezvoltă și continuă să investească în aceste avantaje specifice de firmă.

Relația dintre export și investițiile străine directe reprezintă un factor determinant pentru măsurarea contribuției acestora din urmă la ocuparea forței de muncă, evoluția structurală și creșterea economică: o relație de tipul substituției implică delocalizarea producției, în timp ce un raport de complementaritate are ca efect creșterea performanței sectoarelor industriale, concomitent cu crearea de noi locuri de muncă atât în țara de origine, cât și în țara-gazdă.

Firmele investesc peste graniță și din motive strategice, angajându-se în activități de fuziuni și achiziții. Deși în aceste situații nu sunt create capacități de producție suplimentare, se poate înregistra un impact semnificativ asupra structurii pieței și asupra intensității competiției pe piață.

Expansiunea activității peste graniță a firmelor transnaționale este determinată și de specializarea în cadrul organizării acestora: ele transferă tot mai mult diverse stadii ale producției peste graniță pentru a beneficia de avantajele comparative ale țărilor-gazdă. Această nouă diviziune a muncii în interiorul societăților transnaționale duce la intensificarea competiției între diversele amplasamente pentru obținerea celor mai atractive segmente ale lanțului de valoare adăugată pe parcursul procesului de fabricație.

Teoria economică privind creșterea, comerțul, investițiile internaționale și organizarea industrială evidențiază importanța distincției între diferitele surse de avantaj competitiv și evoluție structurală. Pe de o parte, configurația distribuției sectoriale a producției industriale este determinată de diferențele istorice sau curente din punct de vedere al avantajelor "naturale" (factorii de natură exogenă). Pe de altă parte, avantajele pot fi "strategice", respectiv pot fi create endogen prin investiții efectuate special în acest sens. Avantajele "strategice" necesită o atenție specială, întrucât astfel de forme de investiții cu scop precis sunt sensibile la politicile guvernamentale: acestea din urmă pot pune accentul pe obținerea de costuri joase sau un factor scăzut al prețurilor sau, dimpotrivă, se pot concentra pe dezvoltarea capabilității de a produce produse din gama superioară a unui evantai diferențiat de produse de înaltă calitate. În cazul în care ambele opțiuni sunt instrumentate simultan, opțiunea care beneficiază în cele din urmă de cel mai mare suport poate avea un rol decisiv în determinarea perspectivelor dinamicii unei economii.

Analiza prezenței industriilor europene pe piețele mondiale evidențiază o situație favorabilă a schimburilor externe: exporturile de produse manufacturate provenind din UE sunt mai mari decât cele ale SUA și ale Japoniei, chiar dacă excludem comerțul intra-UE. Soldul balanței comerciale este pozitiv și manifestă un trend ascendent.

Europa deține, în cadrul Triadei/cea mai mare pondere a exportului (42,6% în 1997), înregistrând o scădere ușoară după 1989, în timp ce ponderea Japoniei s-a redus de la 27,4% la 23,6%, iar a SUA a crescut cu 5 puncte

procentuale, la 33.7%. În expresie absolută, UE și-a majorat excedentul comercial de la 12 miliarde de ECU în 1989 la 169 miliarde în 1997, în timp ce excedentul înregistrat de Japonia a scăzut sub nivelul celui al UE (ia 138 miliarde de ECU), iar SUA și-a majorat deficitul la 171 miliarde de ECU.

Europa înregistrează cele mai mari ponderi la export la produsele sectoarelor bazate pe tehnologii de nivel mediu. Primele cinci sectoare în ordinea mărimii ponderii deținute pe piață sunt: alte echipamente de transport; mașini și echipamente; produse din metal; produse minerale; produse chimice. Sectoarele de mașini și echipamente, mijloace de transport și produse din metal includ opt din cele zece industrii cu cele mai mari creșteri ale ponderii deținute pe piață. Creșterile importante obținute de navele aerospațiale și de echipamentele de transmisie radio-tv, ca și de generatoarele de aburi, arme și muniții indică unele tentative de pătrundere ale UE în industrii mai sofisticate din punct de vedere al nivelului tehnic. Mașinile și echipamentele plus autovehiculele creează împreună un excedent comercial de 100 miliarde de ECU, iar industria chimică încă 32 miliarde de ECU.

Valoarea unitară a exportului de, produse manufacturate al Uniunii Europene este cu 40% mai mare decât cea înregistrată la import, aproape jumătate din acest plus fiind generat de specializarea în industrii cu produse de valoare unitară ridicată și aproximativ jumătate – de gama produselor cu cea mai ridicată valoare unitară din cadrul industriilor respective. Acest avans pe care îl au exporturile față de importuri din punct de vedere al nivelului valorilor unitare "în interiorul industriei" se regăsește la un număr de 18 sectoare din 22 și 71 industrii producătoare dintr-un total de 95. (Pentru SUA și Japonia nu sunt disponibile cifre privind valoarea unitară de export, în sensul acestei analize comparative, întrucât raportările cantitative făcute de unele industrii nu sunt compatibile cu datele publicate de UE).

În comparație cu Uniunea Europeană, SUA deține de departe cea mai mare pondere pe piață în domeniul produselor industriei tutunului, urmate de alte echipamente de transport (cum sunt navele aerospațiale). De asemenea, deține o poziție de vârf la exportul de publicații, produse din hârtie și instrumente de precizie. Detalierea pe produse evidențiază faptul că unele dintre principalele sectoare industriale sunt bazate pe resursele de care dispune țara (tutun, carne, cereale), în timp ce altele sunt bazate, în principal, pe tehnologie (nave aerospațiale, aparatură medicală, instrumente de precizie). Cele mai mari majorări ale ponderii deținute pe piață au fost înregistrate la autovehicule (unde se păstrează un deficit comercial absolut de 46 miliarde de ECU), produse din metal, cauciuc și mase plastice; în toate aceste sectoare creșterile s-au înregistrat în defavoarea Japoniei, dar nu a Europei. În nouă dintre cele zece sectoare în care SUA a obținut ponderi mari pe piață, ponderea Japoniei s-a diminuat. Datele existente evidențiază faptul că SUA nu încearcă să exploateze avantajele comparative în aceeași măsură ca Europa și Japonia prin comer-

țul cu produse: primele trei sectoare din punct de vedere al contribuției la balanța comercială însumează numai 38 miliarde de ECU în cazul SUA, comparativ cu 132 de miliarde în cazul Europei și 122 de miliarde în al Japoniei. O explicație posibilă rezidă în accentul sporit pus de firmele americane pe investițiile în străinătate, ele preferând să exploateze avantajele specifice de firmă (inovație, marketing), în timp ce firmele europene și cele japoneze preferă să exploateze avantajele competitive prin intermediul schimburilor.

Continuând comparația, Japonia se concentrează pe avantajele comparative. Exporturile japoneze se concentrează puternic în special pe produse bazate pe capabilitatea tehnică, în frunte cu autovehicule și mașini și echipamente, urmate de echipamente de telecomunicații, aparatură de radio și televiziune, mașini electrice, instrumente de precizie și alte echipamente de transport. La nivel sectorial, nouă din zece sunt sectoare ale construcției de mașini, electronicii și electrotehnicii, incluzând nave și ambarcațiuni, motocicletele și autovehicule, acumulatori și instrumente optice. Primele patru sectoare din punct de vedere al mărimii exporturilor acoperă 60% din totalul exporturilor japoneze, comparativ cu 48% în Europa și 47% în SUA. La nivel de industrie, primele zece industrii exportatoare asigură 62% din exportul Japoniei, 51% din cel al SUA și numai 42% din cel al UE.

În ceea ce privește importurile, nu se înregistrează deosebiri semnificative ale nivelurilor de cvasiconcentrare în cele trei centre economice, ceea ce indică faptul că forța motrice o reprezintă specializarea și nu diferențierea cererii.

Capitolul 3

Principalii factori ai evoluției structurii industriei prelucrătoare a Uniunii Europene

În contextul unui mediu internațional de afaceri foarte dinamic și, implicit, tot mai concurențial, creșterea competitivității a devenit în prezent motorul evoluției întregii economii mondiale.

Conform Comisiei Comunităților Europene, prin competitivitatea firmelor individuale se înțelege capacitatea acestora de a satisface în mod continuu cerințele clienților lor în condiții mai bune decât ale concurenților, oferindu-le mărfuri și servicii la prețuri și în condiții de livrare mai atractive decât cele oferite de celelalte firme prezente pe piață.

Din această perspectivă o relevanță deosebită capătă *opțiunile strategice ale firmelor în domeniul creării de avantaje competitive specifice*. Se pune problema introducerii unei noi și cuprinzătoare tipologii de industrii prelucrătoare, bazate pe structurile lor tipice de combinații între factorii de producție și investițiile strategice.

Raționalitatea economică pentru noua tipologie se bazează pe accentul care se pune în ultima vreme pe investițiile ireversibile ("sunk costs") ca o cale de diferențiere crescândă și prin aceasta de deplasare dinspre competiția bazată doar pe costuri. Costurile ireversibile pot fi determinate de factori de natură exogenă care țin de tehnologie (implică investiții în capital fizic) sau de factori de natură endogenă, prin deciziile strategice ale firmelor de a investi în active intangibile cum sunt capabilitatea tehnologică, crearea de mărci de produs sau atragerea de clienți. Scopul investiției ireversibile, de exemplu în reclamă sau cercetare, este de a ridica nivelul de percepție a calității și de a stimula disponibilitatea clientului de a plăti o anumită sumă de bani pentru a-și procura un anumit produs, renunțând chiar la posibilitatea de substituire a acestuia.

Noua tipologie, ce ar departaja sectoarele industriale în conformitate cu opțiunile strategice de ansamblu ale firmelor în preocuparea de a-și crea avantaje competitive, clasifică industriile prelucrătoare după intensitățile tradiționale ale factorilor muncă și capital, precum și după cheltuielile făcute pentru activitatea de cercetare și reclamă.

Prezentăm în continuare principalele trăsături calitative ale noilor categorii de industrii, diferențiate din punct de vedere al opțiunilor strategice ale firmelor vizând crearea de avantaje de firmă specifice.

Un sfert dintre industriile prelucrătoare au fost etichetate ca *industrii deosebit de intensive în utilizarea forței de muncă*. Aceste industrii dețin o pondere

de 22,1% în forța de muncă totală ocupată din UE, Japonia și SUA, contrastând cu o pondere mult mai redusă, de 14,6%, în totalul valorii adăugate. Ele furnizează doar 10,2% din exportul total al industriei prelucrătoare, față de o pondere de 15,6% din totalul importurilor. Exemple tipice sunt industria textilă și a confecțiilor, industria materialelor de construcții, industria prelucrării lemnului și industria prelucrării metalelor.

Tehnologiile de fabricație utilizate în aceste sectoare sunt, de regulă, de complexitate redusă și pot fi utilizate cu ușurință în amplasamente slab dotate cu personal calificat. Prin urmare, țările cu niveluri joase ale salariilor pot beneficia de avantaje comparative substanțiale, bazate pe costurile forței de muncă. Cerințele modeste din punct de vedere tehnologic și organizațional limitează oportunitățile care se oferă întreprinderilor individuale de a crea avantaje competitive specifice. În regiunile economice caracterizate prin salarii mari, consecința logică o reprezintă substituirea muncii. Devine astfel tipică creșterea gradului de mecanizare a muncii, așa cum ilustrează industria textilă, industria prelucrării lemnului sau industria prelucrării metalelor.

O a doua modalitate de restructurare, care se evidențiază cu pregnanță, de exemplu, în industria confecțiilor, este relocalizarea procesului de fabricație. Anumite părți din fabricația produsului migrează către regiuni cu niveluri salariale joase, în timp ce în țara de origine a firmei se poate păstra controlul corporatist și activitățile considerate mai valoroase.

În alte cazuri, cum este cel al furnizorilor de materiale de construcții, aceștia își creează avantaje specifice legate de relațiile locale între utilizator-furnizor, beneficiind de costuri mari de transport, dată fiind greutatea fizică mare a produselor respective în raport cu valoarea lor economică.

O a doua grupă de industrii sunt *industriile intensive în utilizarea de capital*. Această categorie de industrii utilizează, în Uniunea Europeană, Japonia și SUA, numai 9,9% din totalul forței de muncă ocupate în industria prelucrătoare și produc 13,4% din valoarea adăugată totală pe ansamblul industriei prelucrătoare. Economii de scară permit specializarea și favorizează schimburile comerciale, astfel că acest grup de sectoare reprezintă circa 17% atât din exportul, cât și din importul total. Exemple tipice pentru acest grup de sectoare sunt industria hârtiei și a cartonului, rafinarea petrolului, produsele chimice de bază, produsele siderurgice.

Industriile intensive în utilizarea de capital produc produsele intermediare de bază, care sunt furnizate altor industrii în aval. Produsele se caracterizează, în general, printr-un grad înalt de omogenitate și au o natură asemănătoare cu cea a produselor din industriile bazate pe tehnologie. Depinzând de cererea din sectoarele prelucrătoare din aval, aceste industrii sunt expuse într-un grad ridicat la fluctuațiile ciclului economic. Dată fiind scara mare a producției și elementul substanțial al investiției ireversibile în capitalul fizic, fluctuațiile prețu-

rilor produselor și ale profiturilor sunt accentuate în plus de lipsa de flexibilitate a capacităților de producție.

În absența oportunităților pentru diferențierea produselor, opțiunile strategice care se oferă firmelor individuale includ, în cele mai multe cazuri, următoarele: desfășurarea unui proces continuu de re-engineering (un concept de reorganizare radicală a întreprinderii, pentru a se putea adapta noilor cerințe ale mediului de afaceri și de competitivitate internațional) și de diminuare a costurilor; integrarea avansată în activități de afaceri conexe; participarea la societăți mixte, fuziuni și preluări de firme, în scopul creării de economii de scară și asigurarea unor poziții strategice de actor principal pe piață.

Industriile prelucrătoare bazate pe tehnologie ("mainstream") reprezintă o categorie reziduală de 25 de industrii, în care combinațiile de input nu indică dependența pronunțată față de vreunul dintre factori. Acest grup de industrii reprezintă aproape un sfert din valoarea adăugată totală produsă în industriile prelucrătoare, ocuparea forței de muncă și export, și numai 15,8% din import, pe ansamblul Triadei (Uniunea Europeană, Japonia și SUA). Exemple tipice pentru acest grup de sectoare sunt industriile producătoare de articole din hârtie, produse din material plastic, echipament electronic, motociclete și mașini și utilaje.

Deși în industriile tipice din această categorie producția are un caracter mai complex decât în industriile intensive în munca, procesele de fabricație se bazează, de regulă, pe regimuri tehnologice tradiționale, cel mai frecvent întâlnite în construcția de mașini electromecanice.

Un exemplu reprezentativ îl reprezintă sectorul fabricației de mașini și echipamente, care intră aproape în întregime în această categorie. Avantajele de firmă specifice se bazează, în principal, pe evoluția comenzilor pentru satisfacerea cerințelor specifice ale clienților. Importanța serviciilor complementare, cum sunt: planificarea, întreținerea și formarea profesională cunoaște în aceste cazuri o tendință de creștere. Devine esențială utilizarea unei forțe de muncă cu pregătire tehnică și modernizarea pe bază de inovație a tehnologiei tradiționale, inclusiv cu aplicații care țin de tehnica telecomunicațiilor și informaticii. O mare importanță o are stabilirea și dezvoltarea unor strânse legături cu industriile din aval. Acestea, în asociere cu cererea de personal calificat, proximitatea geografică și formarea de conglomerate, contribuie la crearea de avantaje de localizare specifice.

Industriile intensive în utilizarea reclamei numără 23 de sectoare, care concentrează 22% din totalul forței de muncă ocupate și valoarea adăugată pe ansamblul Triadei, în contrast cu ponderile scăzute deținute în comerț; 10,0% din exportul total și 14,1% din importul total. Ponderea scăzută deținută de sectoarele din acest grup al industriilor prelucrătoare în schimburile de mărfuri indică importanța mare a producției locale, pe de o parte, și existența investițiilor multinaționale, pe de altă parte.

Cel mai reprezentativ exemplu îl constituie sectorul alimentară, care aparține în întregime acestui grup, la care se adaugă industriile producătoare de detergenți și parfumuri, articole sportive, instrumente muzicale, jocuri și jucării, asociate în proporție ridicată cu activitățile de divertisment și petrecerea timpului liber, toate adresându-se unor piețe de consum foarte dinamice. Industriile respective au adesea un caracter dualist, cu produse de înaltă calitate pe de o parte, și cu produse ieftine, non-marcă, pe de alta.

Caracteristica multora dintre aceste industrii constă în schimbarea rapidă a preferințelor de consum. Produsele noi și schimbările de modă determină adesea modificări semnificative în preferințele cumpărătorilor. În aceste cazuri, crearea de mărci reprezintă o modalitate strategică de diferențiere a produselor și de reducere, în consecință, a posibilității de substituie a produselor, contribuind la reducerea gradului de expunere a firmei la competiția bazată pe cost. În plus, se poate utiliza reclama, în scopul stabilizării preferințelor consumatorilor.

O strategie specială o poate constitui realizarea de linii integrate de produs sub mărci comune, care generează economii de scop între produse conexe, provenind din repartitia cheltuielilor de reclamă. Astfel, numele de mărci de succes asigură avantaje specifice pentru firme și, în consecință, oferă suport pentru strategiile de creștere bazate pe diversificare, precum și pentru activitatea multinațională.

Pe lângă aspectul diferențierii, interdependența strategică între producători și distribuitori reprezintă una dintre cele mai importante provocări în domeniul competitivității, care reclamă cu insistență implementarea unui management specializat în domeniul distribuției. În multe dintre aceste sectoare are loc concentrarea crescândă a canalelor de distribuție. O cale de reducere a dependenței producătorului de sectorul desfacerii o reprezintă crearea de mărci de fabricație și susținerea lor printr-o activitate continuă de reclamă. Această cale este, în primul rând, la îndemâna firmelor mari și mai ales, a celor multinaționale, care au posibilitatea să mobilizeze resursele financiare necesare. La polul opus se situează firmele de talie mică și medie, producătorii "anoniimi" și chiar firme care comercializează cu succes mărci locale; pentru a face față noilor provocări ale mediului de afaceri internațional, extrem de concurențial, inclusiv pentru a contrabalansa nivelurile înalte de concentrare ale rețelelor de distribuție, aceste firme – care dispun în general de o capacitate de manevră pe piață mult mai limitată – tind să încurajeze crearea de societăți mixte, fuziunile și preluările.

Industriile intensive în utilizarea activității de cercetare reprezintă un grup format din 14 sectoare de activitate, cu o pondere cumulată de 25,3% din valoarea adăugată totală și 18,6% din forța de muncă ocupată pe ansamblul industriei prelucrătoare la nivelul Triadei. Produsele acestor industrii se comercializează mult mai bine decât produsele celorlalte sectoare, ca rezultat

al nivelului înalt atins de economiile de scară și de specializarea producției. Ponderea acestor industrii în exportul și importul total analizat se ridică la 38,8% și, respectiv, 37,0%.

Această categorie de industrii cuprinde trei domenii tehnologice distincte: chimie și biotehnologie; informatizare și comunicații; echipamente de transport.

În aceste sectoare, natura competiției tehnologice este extrem de complexă, iar efortul de cercetare-dezvoltare reprezintă o categorie de investiții deosebit de riscantă. Chiar atunci când activitatea de inovare se soldează cu rezultate pozitive din punct de vedere al realizărilor obținute în plan tehnologic, avantajele economice sunt incerte, având în vedere faptul că ele depind extrem de mult de rapiditatea și de momentul introducerii lor pe piață. În ciuda riscurilor mari, posibilitatea de a deveni lider pe piețe diferențiate vertical stimulează activitatea de investiții în domeniul cercetării-dezvoltării prin perspectiva atrăgătoare a obținerii unor profituri ridicate. La fel ca în cazul creării de mărci, activitatea de inovație soldată cu succes reprezintă o motivație puternică pentru investițiile multinaționale.

O evaluare cantitativă a diferențelor aparente înregistrate între categoriile de industrii menționate din punct de vedere al nivelului productivității muncii, salariilor, valorii unitare și creșterii, realizată de Comisia Europeană, indică următoarele *tendințe generale*:

- Firmele din industriile intensive în utilizarea forței de muncă, creatoare de produse comercializabile, nu dispun de opțiuni alternative pentru crearea de avantaje competitive, fiind în consecință extrem de expuse la influențele generate de concurența făcută de firmele străine care înregistrează costuri salariale joase. Aceste firme se confruntă cu perspective modeste de creștere a producției, chiar dacă ajung să practice cele mai scăzute niveluri salariale pe angajat.
- Firmele care activează în industriile intensive în utilizarea de capital își pot permite să plătească salarii mari dat fiind nivelul înalt al productivității. Aceste firme sunt însă extrem de expuse la influențele determinate de stagnarea cererii și, în consecință, la reduceri mari ale numărului de locuri de muncă în toate cele trei mari centre de putere economică.
- Firmele din industriile bazate pe tehnologie, caracterizate prin ritmuri de creștere medii, plătesc salarii mari lucrătorilor calificați, contribuind sensibil la crearea de venit global.
- Pe piețele de consum foarte dinamice, care s-au creat pentru firmele din industriile intensive în utilizarea reclamei, principalele caracteristici ale impactului economic global din ultimii ani au fost ritmurile de creștere înalte asociate cu scăderi modeste de personal.
- Industriile intensive în utilizarea activității de cercetare se prezintă ca fiind cele mai atractive, prin nivelurile înalte ale productivității, salariilor și ritmurilor de creștere. În plus, se consideră că aceste sectoare produc

cele mai favorabile efecte externe din punct de vedere al diseminării cunoștințelor către alte industrii, precum și din punct de vedere al cererii de servicii industriale sofisticate.

Structura sectorială a industriei Uniunii Europene, privită din punct de vedere al ponderilor generale deținute pe piața mondială, ca și în producția internă, indică următoarele trăsături de ansamblu: Uniunea Europeană este cel mai bine plasată în cazul industriilor bazate pe tehnologie, care se axează parțial pe subsegmente intensive în utilizarea de personal calificat. În cazul industriilor intensive în utilizarea forței de muncă. Uniunea Europeană deține ponderi peste medie în totalul valorii adăugate și ponderi sub medie pe piețele de export. Industriile intensive în utilizarea de capital și reclamă dețin ponderi medii în totalul valorii adăugate.

Analiza comparativă a factorilor care determină performanța în domeniul competitivității în Triadă oferă următoarea imagine a *punctelor forte și a slăbiciunilor care caracterizează structura sectorială a industriei Uniunii Europene*. Comparativ cu Japonia și SUA, producția industrială a UE înregistrează cel mai înalt grad de specializare în mai multe industrii tradiționale, care continuă să se bazeze, într-o proporție însemnată, pe inputuri de muncă și capital fizic. UE deține o competență tehnologică și o capacitate profesională considerabile în industriile prelucrătoare bazate pe tehnologie și în industriile intensive în utilizarea activității de cercetare, mai puțin industria de telecomunicații și informatica. Cu toate acestea, nivelul de performanță al UE este slab comparativ cu cel atins de SUA și de Japonia pe piețele cele mai dinamice, caracterizate fie prin revoluții tehnologice (industria telecomunicațiilor și informatica), fie prin mobilitatea mare a preferințelor de consum (industriile intensive în reclamă). Datele analizate arată că UE a ratat oportunitățile de a beneficia în mai mare măsură de caracterul foarte dinamic al acestor industrii, în special în comparație cu SUA.

Din cele de mai sus rezultă că investițiile în activitatea de cercetare și în activitatea de marketing generează avantaje competitive. În opinia specialiștilor, valorificarea acestor avantaje de firmă specifice (generate de deținerea de cunoștințe de specialitate avansate sau stăpânirea unor elemente speciale de *know-how* în materie de organizare, de crearea de mărci de produs de succes, de reputația firmei) este considerată, în mod uzual, ca o motivație majoră pentru dezvoltarea activității multinaționale a firmelor. În plus, limitele pe care ie impune în calea creșterii piața internă (principală piață pentru activitatea unei firme) pot, de asemenea, să stimuleze firmele în tentativa de a-și extinde activitățile peste graniță. Decizia de a înființa unități de producție peste graniță și de a se multinaționaliza este, de asemenea, influențată și de existența barierelor tarifare și netarifare, ca și de mărimea costurilor de transport pe care le implică exportul. Concomitent cu sporirea volumelor de schimburi comerciale, activitatea multinațională apare a fi principală forță motrice a procesului de globaliza-

re, cu influențe profunde atât în planul structurii, cât și în planul performanței economiei.

Așadar, prin decizia de a investi în străinătate se urmărește obținerea de avantaje de proximitate (un acces ușor pe piață, furnizarea de servicii suplimentare, sisteme de distribuție mai eficiente, costuri de transport avantajoase, depășirea obstacolelor tarifare și netarifare din calea schimburilor). În același timp însă existența economiilor de scară la nivelul firmei producătoare tinde să favorizeze exportul, în detrimentul activităților multinaționale.

Totuși, dacă raportul dintre proximitate și mărimea firmei reprezintă adesea factorul care determină adoptarea deciziei de a opta pentru export sau pentru producție în străinătate, acesta nu se constituie în singura explicație a interesului manifestat de firme pentru extinderea activității lor peste graniță. Multe firme investesc în străinătate din rațiuni strategice. În speță, fuziunile și achizițiile realizate din motive strategice formează, în prezent, o parte importantă a investițiilor străine directe.

Un alt aspect important al activității multinaționale îl reprezintă specializarea în cadrul organizării firmei. Tot mai frecvent, părți din procesul de producție sunt transferate în diverse țări în cadrul organizării firmelor multinaționale, în funcție de avantajele comparative ale țării de domiciliu și ale țărilor-gazdă. De exemplu, pentru firmele localizate în țări cu niveluri înalte ale salariilor, aceasta este o strategie importantă pentru păstrarea competitivității pe piețele internaționale.

Costurile și avantajele activității multinaționale în context european depind în mod hotărâtor de motivația care stă la baza acestei activități și de caracteristicile sectorului industrial, precum și de impactul acesteia asupra dezvoltării structurale. Pe de o parte, prin suplimentarea schimburilor comerciale, investițiile străine directe pot crea legături mai puternice între economiile naționale. În cazul investițiilor străine directe intra-UE, acestea pot accelera procesul de integrare europeană. Mai mult, în măsura în care investițiile străine directe facilitează valorificarea avantajelor comparative, ele ar trebui să contribuie la creșterea gradului de specializare în cadrul Uniunii Europene, ceea ce ar avea ca rezultat puternice efecte structurale în domeniul ocupării forței de muncă, productivității și dinamicii sectoarelor industriale. Pe de altă parte, costurile ridicate, suprareglementarea și o dinamică insuficientă în economia europeană ar putea determina investitorii se înființeze unități de producție în amplasamente mai favorabile, utilizând investițiile străine directe pentru substituirea exportului și preferând să aprovizioneze piața europeană prin importuri.

Importanța crescândă a întreprinderilor multinaționale pe piețele individuale ar putea reprezenta uneori un motiv de îngrijorare în planul politicii de competiție: activele deosebit de specifice care conferă întreprinderilor multinaționale un avantaj inegalabil ar putea afecta competiția atât în rândul beneficia-

rilor, cât și în cazul furnizorilor noi, care pot intra pe piață. Într-o asemenea situație, avantajele așteptate de pe urma expansiunii pieței europene ar putea fi limitate de ponderile crescând deținute pe piață de firmele dominante, care au capacitatea să exploateze forța pieței, atât la nivel agregat european, cât și (acolo unde este posibil) pe piețele naționale.

Dimensiunile activității multinaționale, ale gradului de diversificare și concentrare în Uniunea Europeană pot fi apreciate pe baza datelor privind activitatea principalelor firme din industria prelucrătoare din cadrul regiunii, în speță a primilor cinci mari producători din aproape 100 de sectoare dezagregate la nivelul de trei cifre din nomenclatorul de produse. Au fost estimate ponderile deținute pe piață, în cadrul Uniunii Europene, de toate aceste firme, ca și ponderile lor în totalul producției industriale și în fiecare dintre statele membre, datele respective reprezentând o sursă prețioasă de informații privind structura piețelor individuale și cotele de piață, gradul de transnaționalitate și de diversificare a firmelor individuale. Eșantionul de firme selecționat astfel include circa 300 de firme și un număr de 96 de industrii, iar datele disponibile se referă la anii 1987 și 1993. În anii respectivi, firmele selectate au reprezentat circa o treime din cifra de afaceri totală realizată pe ansamblul industriei prelucrătoare în Uniunea Europeană.

Analiza comparativă indică, pentru principalele state membre, o *tendință de creștere a gradului de transnaționalitate în interiorul Uniunii Europene*. Între sectoarele care au înregistrat cele mai mari creșteri se numără industriile cele mai sensibile la existența pieței unice europene, ceea ce confirmă că înființarea pieței unice europene a avut ca rezultat nu numai o creștere a volumelor schimburilor comerciale intra-UE, ci și o stimulare a interesului firmelor pentru crearea de societăți de producție în alte state membre ale UE. Principalul motiv care stă la baza creșterii activităților multinaționale în interiorul Uniunii Europene rezidă în strategia corporatistă. Firmele cu baza în țările membre ale Uniunii Europene își extind producția în celelalte state membre din rațiuni strategice, cum ar fi, de exemplu, pentru a contracara intrarea potențială a unor noi firme exportatoare. Întreprinderile multinaționale cu baza în afara Uniunii Europene au investit expres pentru a ocoli barierele comerciale și/sau pentru a participa la continuarea procesului de integrare a vastei piețe europene. În acest caz, este foarte probabil să aibă toc o substituție de comerț, prin crearea de noi locuri de muncă în Uniunea Europeană.

Analiza comparativă a structurii și tendințelor fluxurilor de investiții străine directe (de intrare și de ieșire) ale principalelor cinci state membre ale UE în raport cu cele ale SUA și ale Japoniei permite identificarea acelor sectoare în care Europa are forță competitivă și testează determinanții comuni ai comerțului și investițiilor pentru a stabili dacă acestea sunt, în primul rând, complementare sau substituenți.

Capacitatea de a atrage investiții străine directe ajută Uniunea Europeană să creeze noi locuri de muncă și să beneficieze de transferul de cunoștințe și tehnologie și, astfel, stimulează procesul de dezvoltare structurală a industriei europene. Pe de altă parte, ieșirile de investiții ale firmelor europene pot contribui la îmbunătățirea pozițiilor competitive ale acestora și favorizează largirea accesului la piețele de desfacere, inclusiv intrarea pe noi piețe. În măsura în care ieșirile de investiții se bazează pe o strategie de minimizare a costului, prin relocalizarea producției în țări cu costuri joase, aceasta ar putea să indice, în același timp, o lipsă de atractivitate a Europei ca amplasament pentru producție.

Investițiile străine directe pot lua o varietate de forme, incluzând investiții noi (greenfield), ca și fuziuni și achiziții ale firmelor existente.

Din punct de vedere conceptual, este deosebit de importantă distincția între investițiile orizontale și investițiile verticale (trebuie să menționăm însă că datele nu furnizează informații în această privință). Se presupune că investițiile orizontale sunt determinate de considerente care țin de proximitate și/sau de dimensiunea firmei producătoare, dar și de costuri. Investițiile verticale au ca scop fie să asigure aprovizionarea cu materiale și produse intermediare, fie sunt orientate spre piață pentru a furniza pe plan local servicii suplimentare. Investițiile verticale nu duc la o delocalizare de producție, dar pot fi privite ca 6 măsură necesară de sporire a performanței exportului. În schimb, investițiile străine directe orizontale pot duce la relocalizarea producției, și prin aceasta, pot reduce oportunitățile pentru ocuparea forței de muncă, depinzând de nivelul barierelor comerciale (și în linii mai generale, de costul lipsei de proximitate față de piețe), existența economiilor de scară în producție și importanța activelor bazate pe cunoștințe specifice de firmă.

Evidențele statistice privind evoluția investițiilor străine directe indică *unele tendințe clare ale dezvoltării investițiilor străine directe comparativ cu schimburile comerciale*. Analiza are la bază datele pentru cele mai mari cinci țări din Uniunea Europeană (care dețin o majoritate covârșitoare a corporațiilor multinaționale situate în fruntea ierarhiei în cadrul industriei prelucrătoare din UE), Japonia și SUA. Tendințele menționate includ următoarele:

1. În UE5 (Franța, Olanda, Germania, Italia, Marea Britanie) investițiile străine directe sunt efectuate, în principal, în interiorul UE. Din totalul ieșirilor de investiții străine directe ale UE5, fluxurile orientate către țările membre ale Uniunii Europene reprezintă peste 55% (acest nivel este chiar mai ridicat dacă facem abstracție de Marea Britanie, țară care investește masiv în SUA). Fluxurile de intrare ale UE5 manifestă o tendință similară, aproape 50% provenind din UE15 (din nou face excepție Marea Britanie, care este strâns legată de SUA).
2. Datele privind relația dintre fluxurile de investiții străine directe de ieșire și produsul intern brut ilustrează faptul că firmele americane au în-

ceput procesul de multinaționalizare anterior firmelor din UE și Japonia; în acestea din urmă, procesul de multinaționalizare a firmelor s-a accelerat începând cu mijlocul anilor '80, în timp ce în SUA s-a înregistrat o dinamică mai slabă și un regres în acest domeniu. În urma recesiunii din 1993, care a afectat sensibil Japonia, și mai puțin UE, în timp ce SUA a înregistrat o tendință fermă de creștere, SUA și UE au ajuns să dețină poziții comparabile.

3. Pe ansamblul industriei prelucrătoare, volumul de investiții străine directe (măsurat prin totalul intrărilor și ieșirilor de investiții străine directe raportate la producție) și, în special, volumul comerțului (măsurat prin exporturi și importuri raportate la producție) înregistrează niveluri considerabil mai înalte în UE5 comparativ cu Japonia și SUA. Conform datelor Comisiei Europene, volumul de investiții străine directe înregistra în a doua jumătate a deceniului trecut niveluri de 19,0% în UE5, comparativ cu 13,1% în SUA și numai 5,1% în Japonia, iar volumul schimburilor comerciale (inclusiv schimburile intra-UE) înregistra niveluri de 73,3% în UE5, 32,4% în SUA și 20,1% în Japonia. Aceste tendințe reflectă, în bună parte, avantaje de proximitate între țările europene și, într-o măsură mai mică, diferențele de mărime între țări. În plus, ele subliniază rolul important al investițiilor străine directe în procesul integrării europene. Datele ilustrează că procesul de integrare europeană este însoțit de o creștere a investițiilor străine directe intra-UE, fenomen care nu a atras o creștere semnificativă a barierelor tarifare din partea outsiderilor, după vârful din 1992.
4. Volumul schimburilor comerciale raportate la producție a înregistrat creșteri pronunțate în UE5 (8,0% în 1989-1995) și în SUA (7,5%) și mai slabe în Japonia (1,3%), iar volumul investițiilor străine directe raportat la producție a crescut cu 2,4% în Japonia, 2,4% în UE5 și 2,3% în SUA (în toate regiunile, creșterea investițiilor străine directe a provenit, în principal, din creșterea fluxurilor de ieșire).

Pentru UE5 și SUA s-a observat o creștere simultană a soldului balanței investițiilor străine directe (stocul de ieșire raportat la stocul de intrare) și a soldului balanței de comerț exterior (export raportat la import), ceea ce sugerează o relație de complementaritate între comerț și investițiile străine directe.

Există mai multe motive care favorizează acest raport de complementaritate. Cel mai puternic îl reprezintă ponderea mare a investițiilor verticale, accesul la piață ca o motivație pentru efectuarea de investiții străine directe și valorificarea activelor bazate pe cunoștințe de specialitate specifice firmei.

În cazul Japoniei, intrările de investiții au mărimi neglijabile (reflectând politicile restrictive aplicate în trecut și obstacolele interne pentru intrarea investițiilor străine directe), ponderea pe departe predominantă revenind ieșirilor

de investiții străine directe. Soldul balanței de investiții străine directe nu pare să indice, în acest caz, complementaritate.

Analiza pe sectoarele mari ale industriei prelucrătoare evidențiază o structură complexă a schimburilor comerciale și investițiilor străine directe, ilustrată prin tabelul nr. 3, elaborat de Comisia Europeană pentru țările Triadei (datele sunt pentru anul 1994, anul ilustrat cel mai complet cu date statistice).

Tabelul nr. 3

Nivelul ratelor de acoperire și al volumelor raportate la producție pentru investițiile străine directe și schimburile comerciale, pe principalele sectoare ale industriei prelucrătoare, în țările Triadei

– în procente –

Țara și sectorul	Rata de acoperire			Ponderea volumului în producție		
	ISD	Comerț	ISD	Intrări ISD	Ieșiri ISD	Comerț
UE5 (Franța, Olanda, Germania, Italia, Marea Britanie)						
Produse alimentare	169,1	99,0	20,2	7,5	12,7	42,1
Produse textile, lemn	127,1	63,5	71,3	31,4	39,9	92,7
Produse din metal, mașini	141,6	138,2	10,9	4,5	6,4	73,9
Petrol, chimie, cauciuc, plastice	185,7	129,3	45,9	16,1	29,8	81,9
Echipamente informatică și comunicații	108,8	81,5	58,3	27,9	30,4	165,8
Vehicule, echipamente de transport	131,2	109,3	11,6	5,0	6,6	78,7
Total industrie prelucrătoare	157,8	108,6	18,2	7,1	11,2	69,9
SUA						
Produse alimentare	138,5	131,8	11,5	4,8	6,7	9,5
Produse textile, lemn	85,6	52,9	20,1	10,9	9,3	18,0
Produse din metal, mașini	152,2	95,1	11,3	4,5	6,8	30,6
Petrol, chimie, cauciuc, plastice	108,6	127,3	30,7	14,7	16,0	22,9
Echipamente informatică și comunicații	98,5	72,0	18,4	9,3	9,1	87,6
Vehicule, echipamente de transport	560,5	76,1	7,2	1,1	6,1	43,0
Total industrie prelucrătoare	117,3	79,1	12,1	5,6	6,5	30,8
JAPONIA						
Produse alimentare	1.311,0	5,0	2,5	0,2	2,4	11,0
Produse din metal, mașini	261,1	295,9	5,9	1,6	4,3	17,4
Total industrie prelucrătoare	685,4	194,8	5,1	0,6	4,4	20,1

1) rata de acoperire: raportul dintre stocul de investiții străine directe și stocul intrărilor de investiții străine directe, respectiv între export și import.

2) volume: stocul intrărilor și ieșirilor de investiții străine directe raportat la producție, respectiv export plus import, raportat la producție. Sursa: EUROSTAT, OECD, calculații WIFO.

Cifrele arată că în UE5 și în SUA ponderile intrărilor și ieșirilor de investiții străine directe în producție tind să fie asemănătoare, sugerând că investițiile străine directe sunt efectuate, în principal, intrasectorial și între țări similar dotate.

De asemenea, ele indică o corelație pozitivă între schimburile comerciale și investițiile străine directe, atât între volume, cât și între solduri. În UE5, ieșirile de investiții sunt mai mari decât intrările de investiții în toate cele șase sectoare ale industriei prelucrătoare, cele mai mari solduri înregistrându-se în cazul sectoarelor de petrol-chimie, produse alimentare, metale și mașini. În cazul SUA, cel mai ridicat sold al balanței investițiilor străine directe se înregistrează în sectorul fabricației de vehicule și alte mijloace de transport, metale, mașini și echipamente, produse alimentare.

Exprimat ca pondere în producție, volumul de investiții în UE5 înregistrează cel mai ridicat nivel în industria textilă și prelucrarea lemnului, birotică, petrol, chimie. În SUA cele mai mari volume de investiții străine directe se înregistrează în petrol-chimie, textile, prelucrarea lemnului și birotică.

În ceea ce privește relația dintre investițiile străine directe și comerț, principalele rezultate ale estimărilor făcute de specialiști indică un grad semnificativ de complementaritate în activitățile din exterior în ceea ce privește intensitatea activității de cercetare-dezvoltare, deschiderea, intensitatea medie a capitalului și mărimea medie a firmei. Există totuși și unele indicii privind o relație de substituție în domeniul costurilor salariale unitare. Activitățile din țară indică o relație de substituție în ceea ce privește mărimea medie a firmei și o relație nesemnificativă în privința costului salarial unitar.

Analiza datelor statistice privind investițiile străine directe evidențiază importanța activelor bazate pe cunoaștere ca un factor comun determinant atât pentru investițiile efectuate în exterior, cât și pentru export. Mai mult, investițiile străine directe par să fie motivate, în principal, de accesul la piețe, și în mai mică măsură, de considerente de costuri. Pe ansamblu, investițiile străine și comerțul par să fie complementare.

Evoluția structurii pe industrii și firme confirmă amploarea creșterii gradului de transnaționalitate intra-UE, ceea ce sugerează că aceasta reprezintă în prezent o caracteristică intrinsecă a structurii corporatiste a majorității firmelor mari. Fenomenul de transnaționalizare este stimulat de rațiuni de strategie a firmelor, iar ca efect se constată că pe o serie de piețe a crescut sensibil gradul de concentrare.

Partea a II-a

TENDINȚE MAJORE ÎN PRINCIPALELE SECTOARE ALE CONSTRUCȚIEI DE MAȘINI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI PE PLAN MONDIAL. DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI PENTRU PROCESUL DE AJUSTARE SECTORIALĂ, ÎN VEDEREA INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Capitolul 1

Tendințe majore în industria constructoare de mașini în Uniunea Europeană

1.1. Construcții metalice și produse din metal

Sectorul fabricației de produse din metal include construcții metalice, rezervoare, cisterne și containere metalice, generatoare de aburi, produse metalice obținute prin deformare plastică și metalurgia pulberilor, unelte și articole de fierărie, alte produse prelucrate din metal (diviziunea 28 CAEN).

Acest sector deține o pondere de aproape 6% din valoarea producției totale a industriei prelucrătoare a UE, cu un nivel de producție de circa 214 miliarde de "ECU (1998), și ocupă 2,1 milioane de persoane. Principala țară producătoare este Germania, care asigură aproape 30% din valoarea totală a producției ramurii la nivelul UE. În cadrul UE, Luxemburg înregistrează un grad de specializare a producției de 200%, iar Austria de 150%.

Produsele din metal sunt în cea mai mare parte bunuri de investiții și produse intermediare utilizate de o serie întreagă de industrii din aval (în principal, industria autovehiculelor și a echipamentelor mecanice și în mai mică măsură industriile energetică, chimică, siderurgică și metalurgică, fabricația de aparatură electrocasnică, electronică, mijloace de transport). Evoluția cererii pentru produsele fabricate de acest sector de activitate urmează, în mare măsură, fazele ciclului economic general; totuși fabricația de produse din metal destinate industriei grele este influențată de fluctuațiile pronunțate ale investițiilor din industriile din aval. Sectorul este confruntat cu concurența crescândă a altor materiale (materiale plastice, materiale compozite), care determină scăderea prețurilor la producător, în special pe piața produselor standard.

În acest sector activează în principal întreprinderi mici și mijlocii, care s-au adaptat la competiția crescândă de pe piață, prin raționalizarea procesului

de producție, cooperare și fuziuni sau specializare pe segmente de piață cu volum mic. Activitățile de cooperare și fuziune cu alte firme au asigurat capital pentru efectuarea de investiții în capacități de producție eficiente destinate piețelor de volum mai mare, dar și capital pentru cercetare-dezvoltare, activitate esențială pentru păstrarea competitivității pe termen lung. Specializarea pe nișe de piețe include oferirea de soluții la cererile specifice ale clienților și acordarea de servicii post-vânzare.

La nivel mondial, industria construcțiilor metalice și a produselor din metal se caracterizează prin existența unui surplus de capacități de producție și prin creșterea concurenței, provenind, în special, din partea țărilor din Extremul Orient și din țările est-europene. Firmele producătoare din UE au delocalizat o parte din capacitățile de producție pentru produse de volum mare, transferându-le în țările cu salarii joase. Ele și-au păstrat competitivitatea, deținând avantajul *know-how-ului* tehnic de care dispun și al calității înalte a produselor.

Evoluția pe termen lung (1988-1998) indică un trend, în general, ascendent în activitatea acestui sector în UE, întrerupt în perioada de recesiune din 1992-1994; pe ansamblul intervalului, producția a crescut cu 60%, valoarea adăugată cu peste 50%, iar forța de muncă ocupată cu numai 2-3%. Deși pe ansamblul sectorului producția a urmat evoluția ciclului economic general, în interiorul lui s-au înregistrat unele tendințe divergente: unele industrii, cum este fabricația de ambalaje ușoare din metal, au fost mai puțin afectate de fluctuațiile economice, comparativ cu industria structurilor metalice, de exemplu, care depinde de situația din ramura construcțiilor; fabricația de unelte manuale a înregistrat, la rândul ei, o cerere în scădere ca efect al creșterii pieței uneltelor electrice. Valoarea producției pe salariat a crescut cu 50% în 1998 față de 1988, trend similar celui înregistrat în SUA și Japonia; ca nivel, acest indicator este cu 20% mai scăzut ca în SUA și cu aproape 60% mai scăzut ca în Japonia.

În ceea ce privește comerțul exterior cu construcții metalice și produse din metal, în mod uzual aceste produse nu sunt comercializate pe distanțe mari, întrucât sunt produse de greutate mare, iar pe de altă parte unitățile de producție sunt adesea situate în apropierea clienților. Cu toate acestea, firmele producătoare din UE și-au sporit activitatea pe piețele externe, realizând un sold pozitiv al balanței comerciale de aproape 9 miliarde de ECU în 1998. Ponderea exportului în producție a crescut cu aproape 3% în deceniul analizat, cifrându-se la peste 10% în 1998, ceea ce ilustrează o tendință de căutare de noi debușee, în exterior, pentru a compensa scăderea cererii interne. Concomitent se înregistrează o creștere a exporturilor pe piața UE din partea firmelor producătoare din R. Cehă, Ungaria și Polonia. Importurile din afara UE au crescut în intervalul analizat cu 170%, gradul de penetrare a importurilor ajungând la 6,7%. Principalele destinații pentru exporturile UE sunt: SUA – 14%,

Elveția – 8%, Polonia – 6%, Norvegia – 6%, R. Cehă – 4%, restul lumii – 62%. Principalele surse de import sunt: SUA – 18%, Elveția – 14%, China – 13%, Taiwan – 8%, R. Cehă – 8%, restul lumii -39%.

1.2. Mașini și echipamente

Industria de mașini și echipamente produce o gamă largă de produse: echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice, mașini de utilizare generală (cupatoare industriale, arzătoare, ventilatoare etc.), mașini agricole și forestiere, mașini-unelte, alte mașini de utilizare specifică (pentru minerit, construcții, metalurgie, industria alimentară, textilă, a hârtiei etc.), armament și muniție, mașini și aparate de uz casnic, toate cuprinse în diviziunea 29 CAEN.

Fabricația de mașini și echipamente are o tradiție îndelungată și continuă să joace un rol important în majoritatea țărilor industrializate, dat fiind faptul că mașinile și echipamentele industriale reprezintă mijloace de producție necesare pentru aproape toate sectoarele industriei prelucrătoare. Mașinile și echipamentele industriale alcătuiesc 90% din totalul producției de mașini și echipamente a Uniunii Europene (restul de 10% constând din aparatură electrotcasnică, arme și muniții) și reprezintă 9% din totalul producției industriei prelucrătoare a UE. Sectorul de mașini și echipamente în ansamblul său deține o pondere de circa 10% în valoarea totală a producției industriei prelucrătoare a Uniunii Europene. Cel mai mare producător european este Germania, cu o valoare totală a producției de 2,4 ori mai mare decât cea a Italiei și de 3,6 ori mai mare decât a Marii Britanii și Franței. Industria germană se bazează în mare măsură pe cererea externă (în special, în anii de recesiune economică). Țările scandinave înregistrează un grad înalt de specializare sectorială.

Activitatea ramurii depinde într-o proporție însemnată de fluctuațiile cereerii, ca și de disponibilitatea față de investiții manifestată de industriile din aval care achiziționează bunuri de investiții. Vânzările de mașini și echipamente sunt stimulate de nevoia de modernizare a proceselor de producție (în scopul reducerii costurilor), importanța crescândă a tehnologiei informatice (producția asistată pe calculator) și modificările intervenite în legislație (de exemplu, cerințele crescânde de protecție a mediului).

Pe termen lung (1988-1998), atât valoarea totală a producției, cât și valoarea adăugată au manifestat o tendință ascendentă (întreruptă în anii de recesiune 1992-1994), majorându-se cu circa 58% și, respectiv, 43%. În ultima parte a anilor '90, nivelul investițiilor a crescut, influențând pozitiv vânzările de mașini și echipamente. Exportul de mașini și echipamente al UE a fost totuși afectat de criza financiară din Asia de Sud-Est. Producătorii europeni speră să-și intensifice exportul către țările est-europene, care simt o nevoie acută de modernizare a industriei. Totodată însă producătorii est-europeni își sporesc prezența pe piețele țărilor membre ale UE, în special pe segmentele de piețe destinate produselor standardizate, cu niveluri reduse de cost. Sub presiunea

acestor tendințe, producătorii vest-europeni s-au reorientat crescând către fabricația de produse specializate și realizate "la comandă" (bazate pe cerințe specifice exprese ale clienților).

Nivelul de cunoștințe tehnologice acumulate în cadrul industriilor respective în UE reprezintă o veritabilă barieră pentru intrarea concurenților străini. Cu toate acestea, pe piețele mature se înregistrează o concurență sporită, iar ca răspuns, producătorii de mașini și echipamente din UE au pus în aplicare programe de raționalizare a producției în scopul reducerii costurilor de fabricație, în principal prin introducerea sau extinderea automatizării proceselor de fabricație. Ca urmare, în perioada 1994-1998, numărul de persoane angajate, raportat la o valoare a producției de un milion de ECU, s-a redus în toate statele membre (în Marea Britanie, de exemplu, acest indicator s-a redus cu 4 persoane, la un număr mediu de 8,2 persoane). Până în 1998, intensitatea muncii s-a redus la 7,3 persoane angajate la o producție de un milion de ECU în Germania și 6,7 în Franța. Unele firme producătoare de mașini și echipamente și-au transferat capacitățile de producție în Europa de Est, urmărind, în majoritatea cazurilor, să beneficieze de avantajul costurilor mai joase ale forței de muncă.

Cea mai mare parte a mașinilor și echipamentelor produse în Uniunea Europeană sunt produse cu valoare adăugată ridicată, deși tehnologiile de fabricație își au originea la începuturile procesului de industrializare. Firmele care au ca domeniu principal de activitate producția de mașini și echipamente industriale și-au diversificat, în general, gama de produse. În anii '90 s-a înregistrat o deplasare către sectorul telecomunicațiilor (de exemplu, grupuri industriale de tipul companiei "Wallenberg" din Suedia sau "Mannesmann" din Germania).

Deși industria mașinilor și echipamentelor industriale nu reprezintă un sector tipic de creștere a economiei, el oferă totuși potențial pentru inovație. În anii '90, producătorii au fost nevoiți să-și modifice tot mai mult produsele sub presiunea dezvoltării și extinderii utilizării tehnologiei informatice. Producătorii de mașini și echipamente industriale specializate au oferit clienților soluții la scara întregului lor proces de fabricație, inclusiv asigurarea de servicii de întreținere și reparații și sprijin pe durata utilizării. În funcție de solicitările utilizatorilor, serviciile post-vânzare, cum ar fi: calificarea forței de muncă și întreținerea utilajelor au devenit o uzanță în cadrul sectorului. Astfel de servicii reprezintă un factor important în competiția nebazată pe preț, în special pentru produsele din partea superioară a gamei. Pe lângă centrele de service, unele firme au început să formeze "centre de service virtuale", bazate pe transferul electronic de informații destinate atât uzului operatorilor, cât și – în cazul soluțiilor mai avansate – controlului datelor și funcționării mașinilor din unitățile amplasate la distanță.

Creșterea cererii de soluții complete a dus la creșterea numărului de acțiuni de cooperare și la sporirea gradului de concentrare pe piețe. Tendința de concentrare s-a extins și în alte sectoare industriale și, în special, în industriile de mașini electrice, electronică și tehnologie informatică.

În ciuda tendințelor recente de creștere a gradului de concentrare în cadrul ramurii, producția de mașini și echipamente continuă să fie dominată de firme de talie medie, care produc produse conforme cu specificațiile clienților sau în serii mici.

Comparativ cu majoritatea celorlalte sectoare, industria de mașini și echipamente s-a confruntat, în general, cu fluctuații ciclice mai pronunțate, capacitatea de investiții reflectând nu numai numărul de comenzi, ci și condițiile de finanțare.

În anii 90, industria de mașini și echipamente s-a orientat tot mai mult către automatizarea procesului de producție, tendință care a avut ca efect reducerea forței de muncă (în intervalul 1993-1998 numărul de persoane angajate în cadrul ramurii a scăzut atât la nivelul UE, cât și în majoritatea țărilor membre). Pe de altă parte, însă numărul de persoane angajate tinde să crească atunci când crește numărul de comenzi (de exemplu, în 1998, acest indicator a crescut cu 9,4% în Italia). De asemenea, tendința de adaptare a produselor la cerințele exprese ale clienților împiedică producătorii din verigile finale ale lanțului de fabricație să uzeze de avantajele automatizării și să obțină o reducere a costurilor, pe calea înlocuirii muncii manuale cu mașini. La rândul lor, liniile de fabricație care produc serii mici de produse necesită lucrători calificați, categorie care nu poate fi raționalizată în orice condiții.

În deceniul care a trecut, în cadrul ramurii analizate s-a înregistrat o tendință generală de creștere a productivității muncii exprimată în mărimea valorii adăugate create de un angajat. În intervalul 1990-1998 acest indicator a crescut cu 16,6 mii de ECU, la 55,4 mii de ECU, în Suedia și cu 8,9 mii de ECU, la 46,9 mii de ECU, în Franța. Italia a înregistrat o creștere substanțială la mijlocul deceniului, dar în 1997 și 1998 productivitatea muncii s-a redus, de la 53,2 mii de ECU în 1996 la 50,6 mii de ECU în 1998.

Schimbările externe ale UE cu mașini și echipamente sunt intense, cu o rată de export de peste 50% și un grad de penetrare a importurilor de peste 30%. Dat fiind faptul că multe produse ale ramurii sunt specializate, firmele producătoare de mașini și echipamente operează adesea pe o piață globală, în care nici firmele mici nu pot să se limiteze la propria lor piață regională. Principalele două țări producătoare de mașini și echipamente din cadrul UE – Germania și Italia – înregistrează niveluri înalte ale gradului de specializare la export. În 1998, industria Germaniei exporta de 1,4 ori mai mult decât media pe ansamblu UE, iar Italia de 1,6 ori. În majoritatea țărilor membre exporturile au crescut mai rapid decât importurile în perioada 1988-1998 (în Marea Britanie, de exemplu, exportul a crescut cu aproape 81%, iar importul cu 30%), cu

excepția Germaniei, care și-a majorat importul cu 100,5%, iar exportul cu numai 67%.

Evoluția comerțului exterior cu produsele ramurii a reflectat atât impactul modificărilor de competitivitate asupra performanței exportului, cât și variațiile înregistrate de ciclul economic în întreaga lume. Japonia și SUA au înregistrat, de asemenea, exporturi mai mari decât importurile, dar excedentul comercial al Japoniei a crescut, în principal, în perioada 1992-1995, când excedentul SUA s-a redus, pentru ca în 1997 să crească spectaculos.

1.3. Mașini electrice și echipamente electronice

Acest sector acoperă produsele industriei de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou (diviziunea 30 CAEN), ale industriei de mașini și aparate electrice (motoare, generatoare și transformatoare electrice: aparate pentru distribuție și comandă electrică; fire și cabluri; acumulatori, baterii și pile electrice; lămpi electrice și echipamente de iluminat; alte aparate și mașini electrice) (diviziunea 31 CAEN) și ale industriei de echipamente, aparate de radio, televiziune și comunicații (diviziunea 32 CAEN).

Aceste produse reprezintă aproximativ o zecime din producția anuală totală a industriei prelucrătoare a UE, pondere comparabilă cu cea a industriei de alimente, băuturi, tutun sau a industriei echipamentelor de transport. În 1998, această ramură înregistra un nivel de producție de peste 360 miliarde de ECU și ocupa un număr de circa 2,3 milioane de persoane. De asemenea, trebuie menționată importanța ei strategică de neignorat: o serie de activități industriale din această ramură stau la baza dezvoltării societății informatice. Industriile respective produc echipamentele (hard) care permit transmiterea și prelucrarea informației, precum și produsele intermediare (componente electronice, cabluri și fire) și, de asemenea, produsele de utilizare finală (calculatoare, terminale de comunicații, aparatură electrică și electronică pentru public).

În ceea ce privește structura sectorului din punct de vedere al contribuției diverselor categorii de produse la valoarea totală a producției acestuia, pe primul loc se situează aparatele de distribuție și comandă electrică, cu o pondere de aproape o cincime din total (67 miliarde de ECU în 1998). Pe locul doi se situează producția de aparate de radio, televiziune și de comunicații, cu o pondere de 17% din total (respectiv, un nivel de producție de 62 miliarde de ECU în 1998), după care urmează producția de mașini de birou și mijloace ale tehnicii de calcul, cu o pondere de 16% (59 miliarde de ECU). Cele mai mici ponderi sunt deținute de producția de lămpi electrice și echipamente de iluminat (3%, respectiv 11 miliarde de ECU) și cea de acumulatori, baterii și pile electrice (1%, respectiv 5 miliarde de ECU).

În cadrul sectorului, Irlanda înregistrează un grad de specializare superior mediei pe UE, în principal ca expresie a fabricației de tehnică de calcul. Un grad relativ ridicat de specializare înregistrează și Finlanda, datorită dezvoltării

sectorului de echipamente telefonice. Pe de altă parte, țări ca Belgia și Grecia, în care aceste activități sunt dezvoltate în mai mică măsură. Înregistrează niveluri de specializare de sub 60%.

Principalele zece firme europene producătoare de echipamente electrice și electronice sunt (în ordinea mărimii cifrei de afaceri, în 1997, în milioane de ECU) : "Siemens" – Germania (56,5), "Philips Electronics" – Olanda (36,6), "Alcatel-Asthom" – Franța (28,6), "Ericsson" – Suedia (16,7), "Electrolux" – Suedia (14,7), Thomson" – Franța (13,4), "Schneider" – Franța (10,9), "Nokia" – Finlanda (7,8), "AEG" – Germania (6,1), "ABB" – Germania (5,1).

Lipsa de date sau caracterul confidențial al acestora în unele țări îngreunează realizarea unei analize pe termen lung a evoluției principalilor indicatori ai industriilor respective. Totuși, din datele existente se poate observa o tendință de creștere relativ puternică pe parcursul anilor '90. În intervalul 1993-1998 nivelurile valorice ale producției au crescut în termeni reali cu aproape 30% (de la 279 miliarde de ECU la 361 miliarde de ECU), corespunzând unei creșteri medii anuale de peste 5,3% pe an. Unele țări au înregistrat niveluri și mai mari (Suedia -23%, Finlanda – 28%, reflectând expansiunea industriei de echipamente pentru telefonie mobilă).

Numărul de persoane ocupate în cadrul industriilor analizate nu a urmat tendința de creștere a producției, ceea ce poate reprezenta un indiciu cu privire la faptul că în cadrul activităților menționate s-au produs unele ajustări structurale, cu modificări în procesele de producție ale segmentelor mature ale pieței mai mari decât au putut fi compensate de creșterile înregistrate pe piețele mai tinere și de noile tehnologii. În 1998, în aceste industrii lucrau 2,3 milioane de persoane (+2% față de anul precedent, dar -16% față de 1990, corespunzând unei scăderi medii de circa 2% pe an sau unei reduceri a circa 450 de mii de locuri de muncă). Cifrele pe țări indică fluctuații considerabile de la o țară la alta, reflectând modelele locale de specializare a producției: de la -2% pe an în Italia și Marea Britanie, la un ritm mediu anual de scădere de -5% în Germania, care a cunoscut cea mai mare scădere în termeni absoluți (85% din cele 450 mii de locuri de muncă desființate): numărul persoanelor ocupate în această țară s-a redus de la 1,1 milioane în 1990 la 758. mii persoane în 1998. Țările europene care s-au specializat în tehnologiile noi, sectoare cu creștere mai rapidă, cum este cazul Irlandei (tehnică de calcul) și al Finlandei (telefonie mobilă), au înregistrat o creștere a forței de muncă ocupate de ordinul a 50% în perioada 1990-1998. Costurile unitare cu forța de muncă variază între sub 25 mii de ECU pe an în Marea Britanie și Irlanda și peste 45 mii de ECU pe an în Belgia și Germania. Trebuie însă menționat faptul că nu există date disponibile pentru țările cu costuri ale forței de muncă situate, de obicei, sub medie, cum este cazul Greciei și al Portugaliei. Cu această mențiune, costurile unitare de personal s-au situat, în general, peste media înregistrată pe ansamblul industriei prelucrătoare, diferența respectivă fiind foarte mare în cazul fabricației de

tehnică de calcul, cu niveluri extreme în cazul Franței și Spaniei, unde depășirea a fost de peste 70%. În schimb, aparatura electrocasnică a înregistrat costuri unitare de personal sub medie în majoritatea țărilor.

Productivitatea ramurii s-a îmbunătățit substanțial în anii '90 ca efect al scăderii continue a numărului de angajați, concomitent cu creșterea continuă a volumului producției. În 1993-1998, de exemplu, s-au înregistrat creșteri ale productivității de 8% pe an în Irlanda și Marea Britanie, peste 6% în Suedia și Finlanda. Măsurată în valoare adăugată pe lucrător, productivitatea muncii înregistra cele mai ridicate niveluri, în 1998, în Finlanda, Irlanda și Belgia (aproape 70 mii de ECU).

Cel mai mare producător de echipamente electrice și electronice din lume este SUA, cu o valoare a producției de ordinul a 500 miliarde de ECU, reprezentând aproximativ 39% din totalul la nivelul Triadei. Pe locul următor se situează Japonia, cu peste 400 miliarde de ECU (33% din total). Uniunea Europeană deține restul de 28%. Aceasta din urmă domină sectorul fabricației de mașini și aparate electrice, cu o pondere de 43% în producția totală a Triadei, dar se situează pe ultimul loc în fabricația de tehnică de calcul, cu o pondere de 23%, față de SUA – 46% și Japonia – 31%, și în sectorul fabricației de electronică pentru public, cu o pondere de 20%, față de SUA – 44% și Japonia – 36%. În domeniul fabricației de aparatură electrocasnică, Uniunea Europeană deține o pondere de 35% din totalul producției Triadei, fiind depășită de Japonia (44%) și depășind SUA (21%).

Cererea de echipamente și aparatură electrică și electronică în cadrul Triadei, măsurată prin consumul aparent, este dominată de SUA (47% din total), urmată de Japonia (30%), Uniunea Europeană situându-se pe ultimul loc, cu o pondere de numai 23% din același total. Structura cererii reflectă structura producției, dar cu o variație mai mare. Mai mult de jumătate din consumul aparent de tehnică de calcul înregistrat în cadrul Triadei se înregistrează în SUA, Uniunea Europeană deținând 26% și fiind urmată de Japonia cu 22%. Pentru aparate și mașini electrice, principala piață este UE, cu o pondere de 40% din total, fiind urmată de SUA (35%) și de Japonia (25%).

Analiza schimburilor comerciale externe ale UE cu produsele menționate evidențiază o creștere de aproape trei ori a exporturilor extra-UE în perioada 1989-1998 (de la 38 miliarde de ECU la 107 miliarde de ECU). Soldul balanței comerciale s-a menținut negativ, importurile din țările nemembre ajungând la peste 130 miliarde de ECU. În cadrul ramurii, Irlanda se detașează ca țara cu cea mai mare orientare spre export, cu o rată de specializare depășind de peste două ori media pe ansamblul UE (235%), Alte țări cu orientare clară spre export sunt Finlanda (150%), Marea Britanie (145%) și Suedia (132%).

Pe industrii, se înregistrează anumite modele de specializare la export în cadrul UE. Astfel, în industria de aparatură de uz casnic se evidențiază Italia (cu un grad de specializare la export de 271%), Grecia (139%), Spania (130%)

și Danemarca (114%); tehnică de calcul și de birou – Irlanda (547%) și Olanda (260%); mașini și aparate electrice – Portugalia (167%) și Germania (131%); electronică pentru public – Finlanda (281%) și Suedia (250%).

1.4. Mecanică fină, optică și ceasuri

Acest segment industrial cuprinde industria de aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasuri (diviziunea 33 CAEN), respectiv producția de aparatură și instrumente medicale, aparatură și instrumente de măsură, verificare și control, echipamente de măsură, reglare și control pentru procesele industriale, aparatură și instrumente optice și fotografice și ceasuri.

Factorii care influențează producția și cererea diferă de la o industrie la alta, îngreunând o analiză la nivelul întregului grup de industrii care intră în această categorie de produse. De exemplu, piețele aparaturii medicale în mare măsură nu reacționează la recesiune, iar în cazul altor produse din cadrul ramurii evoluția cererii depinde, în principal, de evoluția performanței economice sau de tendințele din domeniul modei.

Cea mai mare parte a producției de mecanică fină, optică și ceasuri este concentrată în țările cu niveluri salariale înalte și care utilizează tehnologie înaltă în procesul de producție. Competiția globală pentru firmele producătoare din cadrul Uniunii Europene este concentrată în SUA, Japonia și Elveția. Totodată, pentru produsele din partea inferioară a gamei, se înregistrează o creștere semnificativă a producției firmelor din Asia de Sud-Est. În acest context, pentru a-și putea menține cotele de piață, firmele din UE sunt obligate să-și impulsioneze activitatea de inovație în domeniul produselor și al proceselor de fabricație și să-și sporească cheltuielile de cercetare.

Aceste produse dețin aproape 2% din valoarea totală a producției industriei prelucrătoare a Uniunii Europene, pondere comparabilă cu cea înregistrată în Japonia, dar inferioară celei înregistrate în SUA (3,4%),

Ponderea produselor de mecanică fină, optică și ceasuri, în totalul forței de muncă din industria prelucrătoare a UE, este de circa 3%, nivel comparabil cu cel înregistrat în Japonia, dar inferior celui din SUA (4,4%).

În perioada 1988-1998, producția UE exprimată în prețuri curente s-a majorat cu peste 54%, de la aproximativ 50 miliarde de ECU la aproape 77 miliarde de ECU. După o expansiune rapidă în a doua jumătate a anilor '80, industria de mecanică fină, optică și ceasuri a fost afectată de recesiune la începutul anilor 90, când producția a stagnat, pentru ca din 1994 să înceapă din nou să crească. Principalii "producători europeni sunt: Germania (27,7% din totalul producției UE) și Franța (25,2%). Țările cu un grad înalt de specializare a producției sunt: Danemarca, Franța și Irlanda, dar și Germania și Marea Britanie înregistrează niveluri peste media pe UE. În cazul Franței și al Irlandei, producția industriei de mecanică fină, optică și ceasuri reprezintă peste 3% din

producția lor totală de produse manufacturate, în timp ce în țări ca, de exemplu, Grecia și Portugalia se înregistrează mai puțin de 1%.

Principalele firme producătoare din cadrul acestui domeniu de activitate sunt: "Rank Xerox" – Marea Britanie; "Essilor" – Franța; "Dragerwerk", "Cari Schenk" și "Fielmann" – Germania; "Getinge Industrier" și "Spectra-Physics" – Suedia, "Instrumentarium" – Finlanda; "Polaroid" – Marea Britanie; "Safilo" – Italia; "SFIM" – Franța; "Life Sciences International" și "Abbott Laboratories" – Marea Britanie.

În cadrul Uniunii Europene, pe parcursul deceniului trecut, producția ramurii analizate a crescut rapid în Danemarca, Finlanda, Irlanda și Suedia, singurele țări care au raportat în aceeași perioadă o creștere a numărului de angajați (+4% pe an în Finlanda și în Suedia și peste 6% pe an în Irlanda). Numărul total de angajați în cadrul ramurii la nivelul UE a manifestat o tendință de reducere în deceniul 1988-1998 (de la 760 mii la 638 mii de persoane). Cea mai mare pondere a numărului de angajați din cadrul ramurii în totalul pe ansamblul industriei prelucrătoare se înregistrează în Irlanda (6,1%), în timp ce în Danemarca, Franța, Germania, Suedia și Marea Britanie se înregistrează peste 3%.

Franța deține cea mai mare piață din cadrul UE pentru produsele ramurii, cu un consum aparent de circa 20 miliarde de ECU, urmată de Germania cu circa 16 miliarde de ECU și Marea Britanie cu peste 12 miliarde de ECU.

În cadrul Triadei, principalul producător este SUA, cu o pondere de peste 51%; Uniunea Europeană se plasează pe locul doi, cu circa 32%, înaintea Japoniei (circa 17%). Comparativ cu anul 1988, SUA și UE și-au sporit ponderile cu câte două puncte procentuale, în detrimentul Japoniei, a cărei pondere a cunoscut o scădere rapidă după 1995.

Din punct de vedere al volumului de forță de muncă ocupată în cadrul ramurii, SUA se situează în fruntea clasamentului, cu circa 750.000 de persoane, echivalând cu aproape 47% din totalul la nivelul Triadei. Uniunea Europeană concentrează peste 38%, iar Japonia numai 15% din același total.

Analiza schimburilor externe cu produsele ramurii evidențiază faptul că Uniunea Europeană a înregistrat un deficit comercial în intervalul 1988-1995, după care balanța schimburilor respective a devenit excedentară, iar surplusul a înregistrat o tendință de creștere până în 1998, când s-a redus la 1,2 miliarde de ECU. Principala contribuție la performanța comercială a UE revine în general exporturilor de produse manufacturate ale Germaniei, care înregistra, în anul 1998, de exemplu, un surplus de 6,3 miliarde de ECU. Peste jumătate din exporturile Germaniei se îndreaptă către țări din afara UE. Alături de Danemarca, Irlanda și Marea Britanie, Germania se numără printre țările membre ale UE cu cel mai înalt grad de orientare a producției către export.

Cu un export total de aproape 30 miliarde de ECU în 1998, SUA exportă doar o pătrime din producția sa de profil, în timp ce Japonia, cu un export de

aproape 20 miliarde de ECU, exportă peste jumătate din producția analizată. În cazul Uniunii Europene, exportul și-a majorat ponderea în producția ramurii, de la 26,4% în 1989 la 37,3% în 1998.

Întrucât țările Triadei sunt principalul producător global de produse de mecanică fină, optică și ceasuri, ratele de penetrare a importurilor sunt în general mai joase decât cotele de export. Importul UE reprezenta, în 1998, 36,3% din consumul produselor analizate, nivel comparabil cu cel înregistrat de Japonia, de 36,8%, dar superior celui înregistrat de SUA (20,7%).

La finele anilor '90, SUA, Japonia și UE înregistrau deopotrivă excedente comerciale, mai ridicate în cazul primelor două (6,3 și, respectiv, 8,2 miliarde de ECU) și mai scăzut în cazul UE (2,2 miliarde de ECU).

1.5. Mijloace de transport

În această categorie sunt incluse: industria mijloacelor de transport rutier (autovehicule; caroserii, remorci și semiremorci; piese, accesorii și motoare de autovehicule – toate formând diviziunea 34 CAEN) și industria altor mijloace de transport (construcții și reparații de nave, material rulant de cale ferată, aeronave, producția de motociclete, biciclete și alte mijloace de transport – toate formând diviziunea 35 CAEN).

Industria producătoare de mijloace de transport joacă un rol considerabil în cadrul economiei Uniunii Europene. Această ramură produce circa 11% din producția totală a industriei prelucrătoare pe ansamblul UE, situându-se – la mică diferență – înaintea industriei chimice și după industria producătoare de alimente, băuturi și tutun. Ea este, din mai multe motive, o ramură vitală pentru întreaga activitate economică: asigurarea unui transport eficient este esențială pentru buna desfășurare a fluxurilor economice; expansiunea considerabilă a comerțului internațional este, în mare măsură, rezultatul dezvoltării unui sistem modern și rapid de transport, comunicații și canale de distribuție. În plus, industria producătoare de mijloace de transport are o importanță deosebită pentru un număr mare de sectoare ale industriei (metale, cauciuc, mase plastice, mașini și echipamente, electronică). După ce a jucat rolul de deschizător de drumuri în procesele de producție de masă moderne în prima jumătate a secolului, în prezent această ramură se situează pe primul loc în utilizarea tehnicilor avansate de producție și organizaționale de tipul producției flexibile ("lean" production) și "exact la timp" ("just-in time" production), al "managementului calității totale" sau al "re-engineering-ului continuu".

În cadrul ramurii, de departe cea mai importantă este industria auto, care asigură peste trei sferturi din valoarea producției întregii industrii producătoare de mijloace de transport și jumătate din valoarea adăugată totală, la aceasta din urmă adăugându-se contribuția industriei de componente și accesorii auto, de o cincime din total, urmată de industria de aeronave, cu 14% din valoarea

adăugată totală la nivelul întregii industrii producătoare de mijloace de transport a Uniunii Europene.

Din punct de vedere al gradului de specializare în această activitate industrială, numai patru state membre ale UE înregistrează un nivel substanțial mai mare decât media pe totalul grupării, și anume: Spania, Franța, Suedia și Germania. La polul opus se situează Irlanda și Grecia, cu niveluri de specializare de sub 20%.

De-a lungul timpului, industria mijloacelor de transport și, în primul rând, construcția de autovehicule, a înregistrat ritmuri înalte de creștere. În perioada 1985-1992, valoarea producției a crescut cu peste 60% în termeni nominali, iar valoarea adăugată cu 40%, în condițiile în care numărul de angajați s-a menținut neschimbat. Anul 1993 a fost marcat de un declin pronunțat, multe țări înregistrând pentru toți indicatorii cele mai slabe cifre anuale din întreaga perioadă postbelică. Volumul valoric al producției și valoarea adăugată au scăzut cu 11% în termeni reali, iar numărul de angajați cu circa 8%. În următorii patru ani, valoarea producției și valoarea adăugată au crescut cu circa 30% în termeni reali, în timp ce nivelul ocupării forței de muncă a rămas neschimbat.

Mărima personalului evidențiază ajustările structurale majore care au avut loc în cadrul ramurii în anii '90. Deși în ultimul deceniu (cu excepția anului 1993) s-au înregistrat ritmuri înalte de creștere a producției, în anul 1998 numărul de angajați era cu 12% mai mic decât cel din 1985, corespunzând unei reduceri de 340 mii de locuri de muncă în toate cele 15 țări membre ale UE. Cele mai mari reduceri de personal s-au înregistrat în industria construcțiilor de autovehicule, de aeronave și a construcțiilor navale.

Industria producătoare de mijloace de transport este confruntată cu niveluri peste medie ale salariilor medii orare, acestea fiind în medie cu 15-20% mai mari decât salariile medii orare tipice din industria prelucrătoare. Cele mai ridicate niveluri se înregistrează în Germania de Vest și Belgia (36 de ECU și, respectiv, 28 de ECU pe oră), acestea fiind cu 20% și, respectiv, 14% peste media pe industria prelucrătoare din țările respective. Cel mai scăzut salariu mediu orar se înregistrează în Portugalia, cu un nivel de 9 ECU, deși se constată că și acesta este cu 50% mai mare decât costurile înregistrate de întreprinderile de talie medie din industria prelucrătoare a Portugaliei.

Ritmurile înalte de creștere a valorii adăugate, însoțită de reducerea numărului de locuri de muncă, au contribuit la o continuă îmbunătățire a nivelului productivității. Valoarea adăugată pe angajat a crescut, în perioada 1993-1998, cu un ritm mediu anual de 6% în termeni reali, la peste 56 mii de ECU/angajat în 1998. În același an, valoarea adăugată a depășit costurile de personal cu aproape 50%, nivel mai mare cu 30 puncte procentuale față de cel din 1993 și cel mai ridicat de după 1985.

În ceea ce privește cota de piață, industria mijloacelor de transport din UE și-a sporit ponderea în cadrul Triadei, de la 31% din producția totală în

1985, la 37% în 1988, în timp ce SUA și-a diminuat ponderea cu 5 puncte procentuale, la 38%, iar ponderea Japoniei s-a menținut stabilă, la circa 25%. Deși a progresat din punct de vedere al cotei de piață, industria europeană se situează cu mult în urma celei americane din punct de vedere al mărimii valorii adăugate, contribuția sa la totalul Triadei cifrându-se la numai 34%, comparativ cu 44% în cazul SUA. Deci la o valoare a producției similară a UE-15 cu cea a SUA, valoarea adăugată este mult mai mică în Europa, iar industria europeană a mijloacelor de transport utilizează cu 50% mai mulți angajați decât cea a SUA (circa 900 mii de persoane în UE).

Uniunea Europeană deține o pondere de 36% (1998) în cererea totală de mijloace de transport a țărilor Triadei, pondere în ușoară scădere în cursul deceniului (39% în 1990), reflectând o creștere mult mai puternică a cererii pe piața SUA (+57% în cadrul intervalului), comparativ cu cea înregistrată pe piața europeană (+25% în același interval).

Evoluția schimburilor internaționale cu produsele ramurii ilustrează expansiunea activităților internaționale în cadrul industriei europene. Exporturile extra-UE exprimate în prețuri curente s-au dublat în ultimii zece ani, în timp ce partea din producție exportată către țările din afara UE a crescut cu 50%, cota de export respectivă majorându-se de la 15% în 1990, la 24% în 1998. Sectorul cu cel mai înalt grad de orientare către export din cadrul ramurii este industria aerospațială: 63% din producția de nave aerospațiale a UE este exportată în țările nemembre. Construcțiile navale exportă 36% către țările nemembre. Cea mai scăzută cotă de export se înregistrează la producția de biciclete și motocicletă, respectiv 12% în 1998.

Rata de penetrare a importurilor a înregistrat, de asemenea, o tendință de creștere, gradul de acoperire a consumului aparent prin importuri provenind din țările nemembre majorându-se de la 9% în 1988 la 16% în 1998. Cele mai expuse la competiția furnizorilor externi sunt firmele din domeniul industriei aerospațiale, care participă la acoperirea consumului aparent în proporție de peste 50%. Un alt domeniu în care importurile dețin o mare parte din piața UE este cel al motocicletelor și bicicletelor, unde firmele interne acoperă 35% din consumul aparent. Ponderea importurilor pe piața echipamentelor feroviare este, în schimb, de numai 4%, iar pe piața autovehiculelor – de 8,6% (este important de observat faptul că în industria auto se înregistrează însă un număr însemnat de investiții străine directe provenind din țări din afara UE).

Pe ansamblu, industria mijloacelor de transport a UE înregistrează o balanță comercială activă. În perioada 1988-1998, exporturile UE au depășit importurile cu o medie de 60% (cea mai mică creștere a fost de 30%, în anul 1991, iar cea mai mare – de 90%, în 1995). În 1998, excedentul comercial depășea 46 miliarde de ECU, din care 60% revenea industriei de autovehicule și 20% industriei de componente și piese auto.

Principalii parteneri comerciali ai UE sunt Statele Unite și Japonia. În ultimii ani se observă totuși un nivel crescând al penetrării pieței UE de către exporturile efectuate de producătorii din Coreea de Sud și Europa de Est (regiune în care o serie de producători vest-europeni de autovehicule fie au construit uzine proprii, fie au achiziționat firmele producătoare existente pe plan local).

Capitolul 2

Direcții și orientări ale procesului de ajustare sectorială în vederea integrării României în Uniunea Europeană

În România, *industria prelucrătoare* în ansamblul ei deține ponderi de peste 81% în volumul valoric total al producției și al consumului intermediar și de peste 82% în volumul valorii adăugate brute din întreaga industrie. Industria prelucrătoare reprezintă activitatea economică cu cea mai mare pondere – peste 20% – a valorii adăugate brute în produsul intern brut. În ceea ce privește forța de muncă ocupată în cadrul ramurii, aceasta s-a caracterizat printr-o tendință generală de scădere (-30% în intervalul 1994-1999), mai accentuată decât cea înregistrată pe ansamblul industriei (-16%), ceea ce s-a reflectat în diminuarea ponderii deținute în forța de muncă totală ocupată în industrie cu aproape 4 puncte procentuale (de la 24,53% în 1994 la 20,59% în 1999).

Industria construcțiilor de mașini, electrotehnică și electronică reprezintă sectoare importante ale industriei prelucrătoare românești. De peste un deceniu acestea trec printr-un proces anevoios de transformări, reflectând atât unele carențe care țin de insuficiența voinței politice și de lipsa de claritate a unui concept de reformă și restructurare a activităților componente, cât și de anumite inerții în comportamentul agenților economici, determinate de capacitatea lor financiară și managerială scăzută, care îngreunează procesul adaptării acestora la noile cerințe ale mediului de afaceri; extrem de dinamic și în consecință, foarte solicitant.

Principalii indicatori care caracterizează evoluția acestor sectoare în anii '90 confirmă mersul ezitant al industriilor componente, care încă își caută locul în economia românească și în economia europeană și mondială.

În continuare prezentăm starea actuală a industriilor componente, cu unele sugestii privind direcții și orientări pentru dezvoltarea viitoare a activităților analizate, în cadrul procesului mai amplu de depășire a decalajelor față de țările dezvoltate, în perspectiva integrării în structurile europene.

1. Construcții metalice și produse din metal. Fabricația de construcții metalice și produse din metal deține o pondere de 3,5% din valoarea producției totale a industriei prelucrătoare a României, în scădere față de 1994 (4,3%) și inferioară nivelului de aproape 6% înregistrat în Uniunea Europeană.

Producția acestui sector de activitate s-a majorat, în expresie valorică, în prețuri curente, de 5,1 ori în intervalul 1994-1998. dar ponderea deținută în industria prelucrătoare a țării s-a diminuat de la 4,3% la 3,5%.

Valoarea adăugată brută creată în acest sector a crescut de 5,1 ori în același interval, Ponderea acesteia în producția sectorului s-a majorat ușor

ajungând la 40% în 1998, în timp ce ponderea deținută în valoarea adăugată brută totală din industria prelucrătoare s-a diminuat, de la 4,8% în 1994 la 4,17% în 1998.

Numărul total al persoanelor ocupate în industriile de profil a manifestat o tendință de scădere continuă, reducându-se cu 36% în intervalul 1994-1999, la 87.000 de persoane (-49 mii de locuri de muncă), din care numărul de muncitori s-a redus cu 39%, la 70.000 de persoane (-45 mii de locuri de muncă), scăderi mai pronunțate decât cele înregistrate la nivelul întregii industrii prelucrătoare (-1,6% și, respectiv, -33,2%). Ponderea sectorului în forța de muncă totală ocupată în industria prelucrătoare s-a redus, de la 5,6% la 5,2% (iar, în cazul numărului de muncitori, de la 5,5% la 5,0%). La finele anului 1999, 75,9% din totalul salariaților din industriile de profil lucrau în unități cu proprietate majoritară privată (comparativ cu 67,3% pe ansamblul industriei prelucrătoare și 57,1% pe total industrie), sectorul situându-se din acest punct de vedere pe locul doi în cadrul industriilor analizate, după industriile producătoare de mașini și aparate electrice (77%).

Indicii productivității muncii pe un salariat arată o tendință de scădere după 1995, nivelurile anuale situându-se sensibil sub 100% și sub nivelurile înregistrate pe ansamblul industriei prelucrătoare, acest sector fiind, de fapt, singurul în această situație din cadrul industriilor analizate. Respectivul sector se situează pe ultimul ioc și din punct de vedere al ponderii deținute în totalul întreprinderilor din cadrul sectorului de întreprinderi cu activitate de cercetare-dezvoltare, cu o valoare de sub 7% în 1998 și 1999, față de media de 10,1% pe total industrie prelucrătoare; întreprinderile la care valoarea produselor noi și îmbunătățite deține peste 10% din cifra de afaceri reprezintă circa 2%, față de media pe industria prelucrătoare de 2,8%, și cele cu peste 10% din exportul realizat reprezintă 1,3-1,8%, față de media de 2,5-2,0%, în cei doi ani. În ceea ce privește numărul de întreprinderi care au lansat în fabricație produse noi și modernizate și care au aplicat în producție tehnologii noi și modernizate, sectorul deține de asemenea, o pondere joasă (5% din totalul pe industria prelucrătoare, față de 50,1% reprezentând ponderea totală a prelucrării metalelor și construcției de mașini, echipamente, aparatură și mijloace de transport).

Sectorul contribuie la exportul de produse al întregii industrii prelucrătoare cu o pondere de 2,2% (totalul pentru ramura prelucrării metalelor și fabricația de mașini, echipamente, aparatură și mijloace de transport fiind de 18,3%).

Așa cum menționam în cuprinsul studiului de față, industria construcțiilor metalice și a produselor din metal se caracterizează, la nivel mondial, prin existența unui excedent de capacități de producție și, implicit, prin creșterea concurenței, accentuată de pătrunderea crescândă pe piață a furnizorilor din țările din Extremul Orient și din țările din Europa Centrală și de Est. Firmele producătoare din Uniunea Europeană și din alte țări dezvoltate tind să transfere o parte din capacitățile de producție pentru produse de volum mare către țările cu sala-

rii joase, care îngroașă numărul furnizorilor – potențiali concurenți, iar pe de altă parte se concentrează pe calitatea produselor și păstrarea competitivității bazate pe avantajul *know-how-ului* tehnic. Majoritatea întreprinderilor care activează în UE în aceste industrii, sunt întreprinderi mici și mijlocii, care se adaptează continuu la competiția crescândă de pe piața produselor respective prin acțiuni ferme de raționalizare a procesului de producție, prin cooperare și fuziuni cu firme mai bine poziționate pe piețele de profil sau specializare pe segmente de piață cu volum mic (inclusiv pe oferte de soluții la cereri specifice ale clienților și acordarea se servicii post-vânzare). Acțiunile de cooperare și fuziuni au meritul că asigură resurse suplimentare de capital pentru efectuarea de investiții în capacități de producție eficiente, dar și capital pentru cercetare-dezvoltare, activitate esențială pentru păstrarea competitivității pe termen lung.

Având în vedere faptul că produsele din metal și construcțiile metalice sunt în cea mai mare parte bunuri de investiții și produse intermediare utilizate de o serie întreagă de industrii din aval (în principal, industria autovehiculelor și a echipamentelor mecanice, dar și industriile energetică, chimică, siderurgică și metalurgică, fabricația de aparatură electrocasnică și electronica, industria mijloacelor de transport), acest sector este important pentru economia țării, justificând menținerea lui la un anumit nivel. Pentru aceasta este însă necesară creșterea eficienței sectorului, modernizarea producției și a produselor, inclusiv prin acțiuni de cooperare și investiții străine directe, în consens cu tendințele pieței mondiale a produselor analizate.

2. Mașini și echipamente. Acest sector deține o pondere de circa 5% în volumul valoric al producției totale a industriei prelucrătoare a României, comparativ cu circa 10% în Uniunea Europeană.

Producția sectorului s-a majorat în perioada 1994-1998, de 4,2 ori în expresie valorică, în prețuri curente, dar ponderea sa în industria prelucrătoare s-a diminuat de la 7,31% la 4,95%.

Valoarea adăugată brută s-a majorat, de asemenea, de 4 ori, dar ponderea acesteia s-a redus, atât în producția sectorului – de la 43,29% la 41,52%, cât și în valoarea adăugată brută totală din industria prelucrătoare – de la 9,01% la 6,1%.

În întreprinderile din cadrul sectorului, numărul total de salariați a înregistrat o tendință continuă de scădere, reducându-se cu aproape 50% în perioada 1994-1999, la 182 mii de salariați, din care 144 mii de muncitori (numărul muncitorilor s-a diminuat în aceeași perioadă cu 51,2%). Din numărul total de salariați, numai 25,3% lucrau în întreprinderi cu proprietate majoritară privată (cel mai scăzut nivel din industriile analizate). Reducerea forței de muncă ocupate în industriile de mașini și echipamente a fost mai pronunțată decât cea înregistrată pe ansamblul industriei prelucrătoare (total salariați -30%, număr de muncitori -32,3%).

Indicii productivității muncii pe un salariat s-au situat peste media pe total industrie prelucrătoare în intervalul 1996-1998 (1995=100), dar declinul din ultimii doi ani au avut ca efect coborârea sub această medie în anul 1999.

Din totalul întreprinderilor care activează în industriile producătoare de mașini și echipamente, întreprinderile care au avut activitate de cercetare-dezvoltare dețineau în 1998-1999 o pondere de 26 – 27% (10%), iar întreprinderile la care valoarea produselor noi și îmbunătățite dețin peste 10% din cifra de afaceri – 9,6 -11,7% (2,7 – 2,8%) sau peste 10% din exportul realizat -10,8 – 8,5% (2,5 2,0%) (în paranteză sunt prezentate, pentru comparație, mediile pe industria prelucrătoare din cei doi ani).

Dintre toate industriile analizate în studiul de față, acest sector înregistra în 1998-1999 cel mai mare număr de întreprinderi care au lansat în fabricație produse noi și modernizate și care au aplicat în producție tehnologii noi și modernizate, respectiv 58 și 56 de întreprinderi, reprezentând peste 21 – 23 % din totalul pe industria prelucrătoare.

Sectorul de mașini și echipamente deține o pondere de peste 6% în exportul de produse ale industriei prelucrătoare românești (comparativ cu ponderea de 4,9% deținută în producția totală a industriei prelucrătoare), situându-se din acest punct de vedere pe primul loc între industriile analizate, înaintea mașinilor și aparatelor electrice (3-4%), cu mențiunea că, potrivit cifrelor pe trei ani (1997-1999), ponderea primului grup de produse tinde să scadă, în timp ce ponderea celui de al doilea grup tinde să crească.

Pe plan mondial, fabricația de mașini și echipamente continuă să joace un rol important în majoritatea țărilor dezvoltate, acest sector furnizând mijloace de producție necesare pentru aproape toate sectoarele industriei prelucrătoare. Deși nu reprezintă un sector tipic de creștere a economiei, el oferă totuși potențial pentru inovație. Pe parcursul ultimului deceniu, producătorii au fost nevoiți să-și modernizeze produsele, valorificând avantajele dezvoltării și extinderii tehnologiei informatice. Producătorii de mașini și echipamente industriale specializate au oferit clienților soluții la scara întregului lor proces de fabricație, inclusiv asigurarea de servicii de întreținere și reparații și asistență pe durata utilizării. În funcție de solicitările utilizatorilor, serviciile postvânzare (cum sunt: calificarea forței de muncă și întreținerea utilajelor) au devenit o uzanță în cadrul sectorului, reprezentând totodată un factor important în competiția nebazată pe preț, în special pentru produsele din partea superioară a gamei. Unele firme au început să formeze, pe lângă centrele de service ale clienților, "centre de service virtuale", bazate pe transferul electronic de informații destinate atât uzului operatorilor, cât și, în cazul soluțiilor mai avansate, controlului datelor și funcționării mașinilor din întreprinderile amplasate la distanță. În același timp, creșterea cererii de soluții complete a dus la creșterea numărului de acțiuni de cooperare și la sporirea gradului de concentrare pe

piețe, paralel cu menținerea ponderii dominante a firmelor de talie medie, care produc produse pe baza specificațiilor clienților, sau în serii mici.

Acest sector cuprinde un număr însemnat de subsectoare industriale, în marea lor majoritate importante pentru economia românească. Menționăm aici, în primul rând, industriile care furnizează produse necesare dezvoltării din alte sectoare de activitate economică: tractoarele și mașinile agricole – necesare pentru mecanizarea agriculturii românești; pompele industriale – necesare pentru lucrările de irigații; turbinele industriale – necesare pentru întreținerea și dezvoltarea sistemului energetic. O atenție mare merită industriile importante din punct de vedere al livrărilor la export: rulmenți, utilaj petrolier, utilaj metalurgic. Alte produse (motoare, compresoare) se fabrică în capacități de producție integrate în uzinele producătoare de autovehicule sau tractoare și, respectiv, pe platforme industriale complexe.

Menținerea acestor industrii se justifică din punct de vedere al necesarului intern și al ofertei la export, cu specificarea că firmele producătoare trebuie să acorde atenție maximă creșterii eficienței activității de producție și comercializare, a capacității lor concurențiale, a competitivității produselor, unele dintre ele trebuind să recupereze pozițiile deținute la export sau chiar pe piața internă, scop în care strategiile de fabricație trebuie să impună adaptarea continuă a producției și a produselor la volumul și structura tipodimensională și calitativă a pieței.

Un segment important al sectorului îl reprezintă fabricația de mașini și aparate de uz casnic. Producția de frigidere cunoaște un proces de modernizare care i-a permis recâștigarea unei părți importante din piața internă (circa 40-45%), ca și sporirea ofertei la export. Acest subsector continuă însă să fie confruntat cu o puternică concurență, atât din partea firmelor occidentale de renume, cât și din partea furnizorilor asiatici, care au penetrat întreaga piață europeană (caracterizată printr-un grad ridicat de saturare) cu produse de calitate bună și, în general, mai ieftine – ceea ce impune focalizarea în continuare a atenției producătorilor români pe îmbunătățirea parametrilor tehnico-calitativi ai produselor și creșterea eficienței producției. Piața mondială a electrocasnicelor, în general, cunoaște o intensificare a procesului de concentrare a producției, prin numeroase fuziuni, achiziții și alianțe strategice între firme, într-un efort general de raționalizare a producției și de adaptare continuă a produselor la modificările intervenite în preferințele cumpărătorilor, în scopul menținerii și al sporirii prezenței pe piață. În acest context, producția românească de alte produse electrocasnice (mașini de spălat, aspiratoare, aparatură măruntă), în general mai puțin competitive, trebuie să-și găsească o cale rapidă de restructurare și eficientizare, în consens cu exigențele economiei de piață.

3. Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou. Acest subsector este slab reprezentat în țara noastră, deși este un sector de vârf pe plan mondial, asigu-

rând avantaje competitive considerabile și un avans de necontestat țărilor producătoare. Cu toate că s-a majorat de 14 ori în perioada 1994-1998, dată fiind baza de pornire extrem de joasă, producția românească de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou se menține la un nivel foarte scăzut, deținând o pondere mai mult decât modestă în totalul producției industriei prelucrătoare a țării (0.64% în 1998) și constă în principal din activitate de asamblare. Numărul persoanelor ocupate în această activitate a scăzut de la 3 mii de persoane în anii 1994-1998 la 2 mii în 1998-1999, jumătate dintre acestea lucrând în unități aflate în proprietate majoritară privată.

Participarea sectorului la exportul de produse ale industriei prelucrătoare românești este mai mult decât modestă, deși în ultimii ani aceasta a tins să crească (de la 0,04% în 1997 la 1,3% în 1999). Pentru aceste produse România rămâne o țară preponderent importatoare de produse finite, o piață cu un potențial foarte mare, având în vedere gradul scăzut de dotare cu acest tip de produse și dezvoltarea reținută a cererii ca efect al puterii de cumpărare actuale nesatisfăcătoare a populației.

Data fiind importanța actuală și de viitor a acestui sector, ca și faptul că specialiștii români, în special generațiile formate în anii '90 – când pe piața românească s-au răspândit atât acest tip de produse, cât și cunoștințele de specialitate, inclusiv prin contactul nemijlocit cu tehnicieni și informaticieni străini - au demonstrat o bună capacitate de adaptare la noua provocare, acest sector se recomandă ca un obiectiv de viitor, care nu trebuie neglijat. Desigur, decalajul mare impune o abordare realistă, iar evoluția pieței mondiale a acestor produse, o piață globală, foarte dinamică, oferă oportunități demne de luat în seamă, cum sunt activitățile de asamblare, specializarea pe fabricația de componente, atragerea de investiții străine directe, eventual în cadrul unei societăți mixte sau a unei societăți înființată pe teren gol ("greenfield"), participarea la acțiuni de cooperare și, nu în ultimul rând, stimularea producerii de programe de calculator.

4. Mașini și aparate electrice. Acest sector și-a majorat valoarea producției de 7,7 ori în perioada 1994-1998, precum și ponderea în valoarea totală a producției industriei prelucrătoare a țării, de la 1,9% la 2,4%.

Valoarea adăugată brută s-a majorat de 7,2 ori, pe fondul unei diminuări a ponderii sale în valoarea totală a producției sectorului, de la 41,3% la 38,6%, majorându-și ponderea în valoarea adăugată brută creată pe ansamblul industriei prelucrătoare, de la 2,25% la 2,72%.

Și în cazul acestui sector industrial, forța de muncă ocupată a manifestat o tendință continuă de scădere (total: -33,33%; muncitori: -35,50%), numărând numai 50 de mii de persoane în 1999 (-25 mii locuri de muncă), din care 40 de mii de muncitori (-22 mii locuri de muncă); din totalul salariaților din cadrul sectorului, 77,08% lucrau, la finele anului 1999, în întreprinderi cu proprietate ma-

joritară privată, sectorul situându-se din acest punct de vedere pe primul loc în cadrul industriilor analizate, înaintea construcțiilor metalice (75,9%) și depășind media pe industria prelucrătoare (67,3%) și media pe întreaga industrie (57,1%).

Reflectând creșterea producției în condițiile reducerii personalului, indicii productivității muncii pe un salariat au tins, în general să crească, depășind sensibil nivelurile înregistrate pe ansamblul industriei prelucrătoare.

Ponderea întreprinderilor cu activitate de cercetare-dezvoltare în totalul întreprinderilor din sector (38,6% în 1998, 30,0% în 1999), depășește cu mult media la nivelul întregii industriei prelucrătoare (10%), sectorul numărându-se din acest punct de vedere printre cele mai bine plasate sectoare din cadrul ramurii, alături de echipamente și aparate de radio, televiziune și comunicații (cu ponderi de 40% și, respectiv, 29,2%) și mijloace de transport rutier (peste 31-32%).

Din punct de vedere al numărului întreprinderilor cu produse și tehnologii noi și modernizate, sectorul se plasează pe locul 2-3 în cadrul ramurii, cu o pondere de 7,3% (1998) – 6,3% (1999) din totalul pe industria prelucrătoare, la mare distanță după sectorul mașini și echipamente (peste 21-23%) și la un nivel comparabil cu cel al mijloacelor de transport rutier (7,3-7,1%).

Acest sector participă la export cu o pondere în creștere în ultimii ani (de la 2,7% în 1997, la 3,6% în 1998 și 4,06% în 1999 – din exportul total al industriei prelucrătoare românești), plasându-se pe locul doi din acest punct de vedere în cadrul industriilor analizate, după sectorul de mașini și echipamente (peste 6%) și la concurență cu sectorul de alte mijloace de transport (3,4% în 1998, 4,06% în 1999).

Mașinile și aparatele electrice fabricate de industria românească se caracterizează, în general, printr-un nivel de competitivitate favorabil, produsele respective beneficiind în același timp de o piață activă, factori care permit menținerea fabricației și creșterea producției la următoarele grupuri de produse: grupuri electrogene; motoare asincrone speciale; alternatoare; transformatoare electrice de putere; conductori și cabluri electrice; acumulatori electrice. Totodată, facem precizarea că, la fel ca și în celelalte sectoare industriale, și aici rămâne valabilă necesitatea unor strategii de producție și de comercializare dinamice ale firmelor producătoare, care trebuie să se adapteze din mers la tendințele majore de pe piețele de profil, concomitent cu creșterea eficienței producției și asigurarea unui nivel de calitate a produselor conform cu exigențele utilizatorilor, precum și cu îmbunătățirea formelor și a tehnicilor de comercializare.

5. Echipamente și aparate de radio, televiziune și comunicații. Producția sectorului s-a majorat de peste 4,7 ori în 1994-1998, dar ponderea acesteia în

producția totală a industriei prelucrătoare s-a diminuat în aceeași interval de la 1,78% la 1,36%.

Valoarea adăugată brută a crescut de peste 5 ori. Ponderea ei în cadrul valorii totale a producției sectorului a crescut de la 45,24% la 47,88%, în timp ce ponderea ei în valoarea adăugată brută pe totalul industriei prelucrătoare s-a diminuat de la 2,29% la 1,93%, în același interval.

Numărul mediu al salariaților din acest sector a înregistrat cea mai mare scădere din cadrul ramurii, ajungând la numai 10 mii de persoane în 1999 (-14 mii) din care 6 mii muncitori (-12 mii); acest sector deține cea mai mică pondere în totalul salariaților din industria prelucrătoare: 0,6% din numărul mediu din 1999, față de un total pe industriile analizate de 29,3%. Din totalul salariaților sectorului, la finele anului 1999 un procent de 60% lucra în unități cu proprietate majoritară privată.

Acest sector se numără printre sectoarele mai bine plasate din punct de vedere al ponderii deținute în totalul întreprinderilor din cadrul sectorului cu activitate, de cercetare-dezvoltare (40% în 1998, 29,2% în 1999, comparativ cu 10% pe total industrie prelucrătoare), dar ocupă un loc modest în cadrul ramurii, din punct de vedere al numărului de întreprinderi care au lansat în fabricație produse noi și modernizate și care au aplicat în producție tehnologii noi și modernizate (în 1998 și 1999, acestea reprezentau 3,7% și, respectiv, 2,5% din numărul total al întregii industrii prelucrătoare, fiind cele mai scăzute niveluri relative din cadrul industriilor analizate).

Indicii productivității muncii pe un salariat evidențiază creșteri cuprinse între 32% (1998) și 95% (1999) în perioada 1996-1999 față de anul 1995, sectorul situându-se din acest punct de vedere pe locurile 2-3, după sectoarele de mijloace de transport rutier (ocupantul primului loc în perioada 1996-1999), mașini și aparate electrice (locul doi, 1998) și aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasornicărie (locul doi, 1999).

Din punct de vedere al participării la export, sectorul se plasează pe unul dintre ultimele locuri în cadrul industriilor analizate, alături de industriile de aparatură și instrumente-medice, de precizie, optice și ceasornicărie, cu ponderi subunitare. Dacă adăugăm aici sectorul de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou, cu ponderi chiar mai mici în anii 1997-1998, observăm prezența slabă în cadrul exporturilor românești tocmai a produselor furnizate de industrii avansate și de vârf, care dețin poziții semnificative în exporturile țărilor dezvoltate, și chiar în exporturile unor țări recent industrializate. Produsele sectorului fac parte din produsele de înaltă tehnologie, care au ajuns pe plan mondial la performanțe tehnico-constructive notabile, fiind în același timp susceptibile de noi evoluții, în pas cu progresele care se înregistrează continuu în domeniul electronicii, al tehnologiilor informației și comunicațiilor.

În România, producția de televizoare se bazează, în principal, pe activitatea de asamblare a seturilor furnizate de firme străine, mari producătoare în

domeniu (LG, Daewoo, Samsung, dar și Sony, Thomson etc.) și este puternic concurată de importul de produse finite noi și second-hand, acestea din urmă acoperind o proporție relativ importantă a cererii populației, date fiind prețurile mai accesibile, în condițiile unei puteri de cumpărare reduse. Prin urmare, orientarea acestei industrii trebuie să țină seama de posibilitățile de a se încadra rapid în tendințele pieței mondiale, având în vedere gradul de saturare care este ridicat și în creștere atât pe piața internă, cât și pe piața europeană, dar și alte piețe, precum și faptul că acest sector este dominat de firme care au obținut de-a lungul timpului rezultate remarcabile în dezvoltarea produsului și care continuă să investească în acest sens un efort de cercetare-dezvoltare important. Situația este oarecum similară în domeniul fabricației de radio-receptoare.

Perspective de dezvoltare mai bune are industria de telecomunicații, unde au pătruns investitori străini cu bune rezultate în domeniu (Alcatel, Siemens, Ericsson), care au contribuit la dezvoltarea telefoniei digitale în țara noastră.

Pe ansamblu, situația sectorului reclamă o strategie activă de restructurare și de integrare în tendințele pieței mondiale, bazată pe o politică realistă, care să țină seama de decalajul existent în dezvoltarea acestor industrii în țara noastră, dar și de semnificația acestor sectoare pentru viitorul industriei românești și de posibilitățile de integrare eficientă în structurile industriale europene și mondiale; pe politici de firmă concurențiale, bazate pe raționalizarea și creșterea eficienței producției; această strategie trebuie să se fundamenteze și pe un management performant, sau pe o activitate susținută de pătrundere pe piețele globale, inclusiv prin utilizarea diverselor forme de cooperare și parteneriat cu firme străine – bine poziționate pe piețele respective.

6. *Aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasornicărie.* Acest sector deține cea mai mică pondere în producția industriei prelucrătoare românești, o pondere subunitară, în scădere, de la 0,94% în 1994 la 0,50% în 1998 (este urmat de sectorul de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou, cu o pondere în creștere, de la 0,28% la 0,63% în același interval, singurele două sectoare dintre industriile analizate care au ponderi subunitare în producția industriei prelucrătoare românești). Produsele analizate dețin aproape 2% din valoarea totală a producției industriei prelucrătoare a Uniunii Europene, pondere comparabilă cu cea înregistrată în Japonia, dar inferioară celei înregistrate în SUA (3,4%).

Producția sectorului (exprimată în prețuri curente) a crescut în intervalul 1994-1998 de 3,3 ori, aceasta fiind cea mai mică creștere din cadrul industriilor analizate: celelalte sectoare au înregistrat creșteri cuprinse între 4,2 (mașini și echipamente) și 13,9 (mijloace ale tehnicii de calcul și de birou) ori, față de o medie pe ansamblul industriei prelucrătoare de 6,21 ori.

Valoarea adăugată brută a înregistrat o creștere, de 2,87 ori, de asemenea inferioară comparativ cu celelalte industrii analizate (4,03 ori la mașini și echipamente – 15 ori la mijloacele tehnicii de calcul și de birou) și cu media pe

industria prelucrătoare (5,96 ori). Ca rezultat, ponderea sectorului în valoarea adăugată brută pe totalul industriei prelucrătoare s-a diminuat de la 1,4% în 1994 la 0,7% în 1998. Creșterea valorii adăugate brute a fost mai lentă și comparativ cu creșterea producției sectorului (3,3 ori), ceea ce s-a reflectat în diminuarea ponderii valorii adăugate brute în producție, de la 53,1 % la 46,3%.

Numărul mediu al salariaților din cadrul sectorului s-a redus cu aproape 54% în intervalul 1994-1999, de la 26 de mii la 12 mii (din care numărul de muncitori s-a diminuat de la 20 de mii la 9 mii sau cu 55%), comparativ cu o scădere medie de 40% pe ansamblul industriilor analizate, reprezentând 0,7% din totalul forței de muncă ocupate în industria prelucrătoare românească (comparativ cu circa 3% în UE și Japonia și 4,4% în SUA). Două treimi din populația ocupată în acest sector de activitate lucrează în întreprinderi cu proprietate majoritară privată.

Întreprinderile cu activitate de cercetare-dezvoltare dețin o pondere de aproape 26% (1999) în totalul întreprinderilor din cadrul sectorului, fața de media de 10 % pe industria prelucrătoare, sectorul situându-se din acest punct de vedere pe locul 5 între cele 8 grupe de industrii analizate. Fabricația de aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasornicărie se plasează pe ultimul loc, la concurență cu sectorul de echipamente și aparate de radio, televiziune și comunicații, din punct de vedere al numărului de întreprinderi care au lansat în fabricație produse noi și modernizate și care au aplicat în producție tehnologii noi și modernizate, de numai 6 din totalul de 239 în industria prelucrătoare (2,5% din total față de 50,1% pe ansamblul celor 8 grupe de industrii analizate).

Sectorul ocupă o poziție modestă și din punct de vedere al contribuției sale la oferta de export a industriei prelucrătoare românești, cu o pondere care a oscilat între 0,23-0,39% în anii 1997-1999.

Evoluția nefavorabilă înregistrată în acest sector este rezultatul nivelului din ce în ce mai redus al resurselor disponibile pentru funcționarea, și cu atât mai mult pentru modernizarea sectorului, multe întreprinderi fiind obligate să-și îngusteze activitatea și chiar să se limiteze la prestarea de servicii industriale.

Facem precizarea că fabricația de aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasornicărie reprezintă un sector de activitate important în cadrul ansamblului industriei electrotehnice și electronice, având un rol deosebit în procesul de modernizare a întregii economii. Reabilitarea acestui sector trebuie să țină seama de posibilitățile reale de menținere a acestuia, determinate atât de condițiile concrete ale pieței interne (inclusiv experiența în acest domeniu de activitate și necesarul pieței interne), cât și de tendințele pe plan mondial.

Piața produselor și serviciilor din industria de echipamente electrice și optice în ansamblul său este estimată la 1,5 miliarde de euro (0,1% din volumul pieței mondiale). În cadrul acestei piețe, segmentul ocupat de electronică

depășește 50% și se caracterizează prin ritmuri de creștere mai rapide, în timp ce piața mecanicii fine crește într-un ritm mai lent, iar piața electrotehnicii se restrânge.

În România, piața produselor și serviciilor din industria menționată a înregistrat, în ultimii ani, o tendință de stagnare, care nu reflectă însă o saturare a pieței, ci, dimpotrivă, o lipsă acută de resurse pentru modernizare și dezvoltare, implicit o cerere potențială apreciabilă. Transformarea acestei industrii într-un sector viabil, optim structurat și bazat pe specializare, ar putea reprezenta o soluție de viitor avantajoasă, pe această cale asigurându-se evitarea unei dependențe sporite de import, dar și creșterea ponderii sectoarelor de vârf în totalul industriei prelucrătoare românești, capabilă să favorizeze ameliorarea de ansamblu a structurii producției industriale românești și reducerea decalajelor față de țările avansate, permițând o mai bună capacitate de integrare a economiei românești în structurile europene.

7. Mijloace de transport rutier. Cu o pondere de 4% în totalul producției industriei prelucrătoare românești, acest sector se situează pe locul doi între grupurile de industrii analizate, după mașini și echipamente (4,9% în 1998). Mijloacele de transport rutier împreună cu grupa de alte mijloace de transport însumează 6% din producția industriei prelucrătoare românești, față de 11% în Uniunea Europeană.

În perioada 1994-1998, producția de mijloace de transport rutier s-a majorat de aproape 7,4 ori (în prețuri curente), ritm comparabil cu cel înregistrat în industria de mașini și echipamente (7,7 ori) și industria de alte mijloace de transport (7,3 ori) și depășit numai de industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou (13,9 ori), superior mediei pe ansamblul industriei prelucrătoare (6,2 ori). Ponderea sectorului în producția industriei prelucrătoare românești a crescut în anii 1994-1998 de la 3,4% la 4,6%.

Valoarea adăugată brută a crescut mai lent decât producția, majorându-se în același interval de 6,5 ori, concomitent cu o diminuare a ponderii sale în producție, de la 32,68% la 28,87% în cadrul intervalului. Ponderea sectorului în valoarea adăugată brută totală a industriei prelucrătoare s-a majorat de la 3,16% la 3,46%, nivel care plasează aceste produse pe locul trei între industriile analizate, după mașini și echipamente (6,1%) și construcții metalice și produse din metal (4,17%) și înaintea fabricației de mașini și aparate electrice (2,72%).

Numărul mediu al salariaților din cadrul acestui sector de activitate s-a menținut la peste 100 de mii de persoane în 1994-1996, apoi s-a înscris în tendința generală de scădere, diminuându-se cu numai 21% pe ansamblul intervalului 1994-1999, comparativ cu -40% pe ansamblul industriilor analizate și -32% pe ansamblul industriei prelucrătoare. Din acest total, 35,5% lucrează în întreprinderi aflate în proprietate majoritară privată (nivel comparabil cu cel din

sectorul de alte mijloace de transport, și unul dintre cele mai joase din cadrul industriilor analizate, după mașini și echipamente (25,3%).

Analiza indicilor productivității muncii pe un salariat evidențiază acest sector, care s-a plasat pe primul loc între industriile analizate, în intervalul 1996-1999 (1995=100), cu creșteri de la an la an, cuprinse între +69,9% în 1996 și +145,6% în 1999. Menționăm că indicii medii pe ansamblul industriei prelucrătoare au oscilat în aceeași perioadă între 99,5(1998)-113,1(1999).

Sectorul deține o poziție favorabilă din punct de vedere al ponderii deținute de întreprinderile cu activitate de cercetare-dezvoltare în numărul total de întreprinderi: 31,3% în 1998 (locul trei între industriile analizate) și 32,3% în 1999 (primul loc), comparativ cu 10% pe ansamblul industriei prelucrătoare, ca și din punct de vedere al numărului de întreprinderi care au lansat în fabricație produse noi și modernizate și care au aplicat în producție tehnologii noi și modernizate (20 din 271 pe ansamblul industriei prelucrătoare în 1998 și 17 din 239 în 1999), ocupând locul doi între industriile analizate, după mașini și echipamente.

Ponderea sectorului la export este relativ joasă, oscilând în ultimii ani în jurul cifrei de 2% din exportul industriei prelucrătoare (comparativ cu o pondere în producție de 4%).

Sectorul se află în plin proces de restructurare și privatizare: producția de autoturisme de oraș este privatizată în totalitate (firmele Renault și Daewoo); producția de autoturisme de teren continuă să fie în proprietate de stat, necesitând o urgentare a procesului de privatizare și, respectiv, de asociere cu un investitor bine poziționat pe piața produsului; fabricația de autocamioane se bazează pe licența MAN, modernizată cu forțe proprii, și cunoaște un proces de aliniere la standardele internaționale; fabricația de autobuze se realizează în cooperare cu firme de prestigiu (carosierul De Simon și producătorul de motoare MAN-Voight).

Sunt produse cu o piață internă destul de mare, dar și foarte expuse la concurență, atât pe piața internă, cât, mai ales, pe piața externă. Cererea existentă pe piața internă justifică menținerea și, în același timp, dezvoltarea diferențiată a acestor segmente de fabricație, având totodată în vedere efectul important de antrenare și de dezvoltare a industriilor orizontale (piese, accesorii), impactul asupra ocupării forței de muncă în localitățile unde sunt concentrate, dar și șansa de a oferi cumpărătorilor români produse la prețuri mai apropiate de capacitatea de plată, concomitent cu recâștigarea pozițiilor pe piețele externe. Rămâne esențială nevoia de creștere a competitivității firmelor producătoare din România și a produselor lor, dat fiind gradul înalt de concentrare a fabricației produselor respective pe piața mondială, dominată de firme puternice, ele însele antrenate într-o competiție ascutită, activând pe piețe globale.

8. *Alte mijloace de transport.* Această grupă deține o pondere de circa 2% în producția industriei prelucrătoare românești. Producția sectorului a crescut de circa 7,33 ori în perioada 1994-1998, depășind media pe ansamblul industriei prelucrătoare (6,21%). Valoarea adăugată a crescut mai lent comparativ cu producția, respectiv de numai 6,53 ori, diminuându-și ponderea în valoarea producției, de la 36,39% la 32,4 %, dar a crescut mai rapid decât media pe ansamblul industriei prelucrătoare (5,96 ori), majorându-și ponderea în valoarea adăugată totală din industria prelucrătoare, de la 1,7% la 1,9%, nivel inferior majorității industriilor analizate (depășește doar mijloacele tehnicii de calcul (0,46%) și aparatura și instrumentele medicale etc. (0,7%), sectoare care așa cum am văzut sunt insuficient dezvoltate în țara noastră, din cauzele arătate).

Numărul mediu al salariaților din întreprinderile sectorului a scăzut cu peste 26% în intervalul 1994-1999, cifrându-se la 67 de mii de persoane la finele perioadei (-21 mii locuri de muncă), din care numărul de muncitori s-a redus cu 27%, la 54 de mii (-20 mii locuri de muncă). Din totalul lucrătorilor din acest sector, numai 35,8% lucrează în întreprinderi cu proprietate majoritară privată, unul dintre cele mai joase niveluri în cadrul industriilor analizate și inferior mediei pe ansamblul industriei prelucrătoare (67,3%).

Sectorul se plasează pe unul dintre ultimele locuri în cadrul industriilor analizate și din punct de vedere al ponderii deținute de întreprinderile cu activitate de cercetare-dezvoltare (16,7% din total în 1998, 20,8% în 1999, nivel superior însă mediei pe industria prelucrătoare, de 10%), precum și din punct de vedere al numărului de întreprinderi care au lansat în fabricație produse noi și modernizate și care au aplicat în producție tehnologii noi și modernizate (numai 8 întreprinderi, respectiv 3,3% din totalul pe industria prelucrătoare).

Ponderea sectorului în exportul românesc de produse ale industriei prelucrătoare s-a majorat în ultimii ani, de la 2,6% în 1997 la 4,1% în 1999, sectorul plasându-se din acest punct de vedere pe locul trei între cele 8 grupe de industrii analizate, după construcții metalice și produse din metal și mașini și aparate electrice.

Industriile componente, respectiv producția de mijloace de transport feroviar și construcțiile navale, sunt industrii care pot fi menținute, valorificându-se experiența în domeniu și asigurându-se satisfacerea într-o proporție ridicată a necesarului pieței interne, precum și continuarea/reluarea relațiilor cu clienți străini tradiționali. În cazul materialului rulant de cale ferată, produse de un nivel tehnic mediu în prezent, societățile producătoare trebuie să aplice programe active de modernizare a produselor, inclusiv prin colaborarea cu investitori străini puternici interesați în zonă, soluție care ar putea conduce la o creștere a competitivității produselor fabricate în România și, implicit, o lărgire a cercului de clienți externi potențiali. Construcțiile navale, sector care beneficiază de tradiție și existența unei forțe de muncă specializate, având totodată o bună com-

petitivitate la export (bazată pe raportul calitate-preț), ca și avantajul poziției geografice, are multiple oportunități de dezvoltare, inclusiv posibilitatea dezvoltării unei industrii orizontale, prin realizarea în țară a unor părți componente (construcția metalică, ancore, motoare, echipament electric). Dezvoltarea sectorului trebuie să țină seama însă de nevoia de îmbunătățire a productivității muncii. O problemă dificilă o reprezintă dependența sectorului de împrumuturi bancare pe termen lung, implicând un volum mare de plăți în contul dobânzii.

În *concluzie* la cele de mai sus, apreciem că industriile analizate reprezintă o componentă majoră a procesului de ajustare sectorială a industriei românești în perspectiva integrării în Uniunea Europeană, relansarea ansamblului acestor industrii impunându-se ca obiectiv vital al strategiei de dezvoltare economică a României. Atingerea acestui obiectiv reclamă o abordare realistă și constructivă atât în planul politicii industriale adoptate de Guvern, cât și în planul politicilor de producție și comercializare la nivelul societăților producătoare. Acestea din urmă au un rol foarte important în punerea în aplicare a unor măsuri concrete de modernizare a produselor, de realizare a acestora la parametri comparabili cu produsele realizate în țările Uniunii Europene, inclusiv prin atragerea de parteneri străini care pot asigura pachete importante de inputuri (capital, tehnologie, capacitate tehnică, profesională și managerială sporită, ca și acces la rețele de distribuție bine cotate pe piețele produselor respective), de îmbunătățire a formelor și tehnicilor de comercializare a produselor.

Politicile sectoriale trebuie să țină seama de importanța industriilor respective pentru economia națională, ele fiind producătoare de bunuri de echipament pentru întreaga economie națională și pentru populație, și trebuie să vizeze creșterea competitivității și a performanțelor, reducerea decalajelor față de producătorii din statele avansate și în primul rând, din Uniunea Europeană. Ele trebuie să asigure realizarea unui mediu de afaceri dinamic, dezvoltarea pieței libere și încurajarea concurenței, adâncirea și accelerarea ajustării structurale, prin restructurare și privatizare, asigurarea compatibilității cu mediul înconjurător, dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, întărirea cooperării industriale cu firme de prestigiu, care pot furniza pachete importante de inputuri, antrenând producătorii români în competiția pe piețe globale.

Industria construcțiilor de mașini, a electrotehnicii, electronicii și mecanicii fine reprezintă motorul dezvoltării industriale și economice al unei țări, întrucât aceste industrii sunt, în esență, industrii producătoare de bunuri de investiții și de bunuri industriale de consum de folosință îndelungată.

Produsele ramurii beneficiază de o cerere mare pe piața internă, putând asigura o parte însemnată din suportul tehnic al restructurării celorlalte sectoare ale economiei naționale și acoperirea în proporție crescândă a cererii interne de bunuri de folosință îndelungată. Pe de altă parte, ramura poate și trebuie să-și majoreze contribuția la oferta de export a României, ca factor de creștere

cantitativă și calitativă a potențialului economic național, produsele sale permițând un grad ridicat de valorificare a materiei prime și materialelor (de 6-7 ori).

Prin urmare, gradul de dezvoltare a sectoarelor ramurii, nivelul lor tehnologic, capacitatea lor de a contribui la echiparea economiei naționale cu mașini, echipamente, aparatură, mijloace de transport, la standarde de performanță comparabile cu cele comercializate pe plan internațional, cât și la schimburile internaționale în domeniu sunt probleme care trebuie să preocupe atât specialiștii și autoritățile din cadrul ramurii, cât și forurile de decizie la nivel superior.

Potențialul tehnic și uman existent în diversele sectoare ale ramurii, tradiția și experiența dobândite în acest domeniu oferă premisele necesare susținerii efortului de modernizare și relansare a acestui domeniu de activitate – vital pentru viitorul economic al țării, pentru poziționarea favorabilă a României în arhitectura economică mondială.

Redresarea industriei de profil, restructurarea și modernizarea acesteia – în cadrul unui proces mai amplu de redefinire a rolului ramurii și de reconfigurare în consens cu schimbările dinamice care au loc în economia mondială și aspirațiile țării noastre de integrare în UE – ar putea reprezenta un vector de seamă al relansării economiei românești, conținând în sine un uriaș potențial pentru ieșirea din criză a economiei naționale și pentru crearea premiselor necesare integrării țării în structurile europene, în ansamblul economiei mondiale, o economie care se globalizează și în care cuvântul de ordine este competitivitatea.

Pentru aceasta este însă necesar ca restructurarea și modernizarea ramurii să țină seama de exigențele sporite impuse de dinamica accelerată a progresului tehnic contemporan, cu toate implicațiile pe care aceasta le induce în contextul internaționalizării și al globalizării proceselor economice, și să permită integrarea ei în tendințele de evoluție din țările avansate, concomitent cu valorificarea avantajelor locale, cu luarea în considerare a particularităților și a nevoilor economiei naționale.

Restructurarea ramurii necesită o abordare de ansamblu și sectorială, orientată către o mai bună poziționare a acesteia din punct de vedere al nivelului tehnologic și de competitivitate, în concordanță cu direcțiile strategice pe care le reclamă pregătirea structurii economico-productive a țării în vederea integrării în UE, a racordării la tendințele majore înregistrate în dezvoltarea ramurii pe plan mondial.

Acest proces trebuie să cuprindă, alături de schimbări, adaptări și ajustări la nivel de ramură, la nivel sectorial și intersectorial, și acele transformări – mai sensibile – care vizează comportamentul agenților economici, adaptarea acestora la mediul de afaceri concurențial, motivația pentru dezvoltare, capacitatea de a-și asuma riscurile dezvoltării. El trebuie să includă, de asemenea, modernizarea organizării și conducerii proceselor de producție, promovarea

unor tehnici de management performante, dezvoltarea unei activități de marketing care să asigure încadrarea optimă în dinamica exigențelor pieței.

Produsele ramurii sunt solicitate atât pe piața internă, unde utilizatorii industriali și cei neindustriali manifestă o cerere sporită de produse, cât și pe piețele tradiționale de export, ca și pe alte piețe. Numai că acum, o dată cu deschiderea piețelor, concurența este foarte mare și problema principală este să te adaptezi la cerințele pieței, ia termenele impuse și la prețuri uneori puțin convenabile pentru producătorul român. Acest lucru este valabil atât la intern, unde utilizatorii se orientează rapid spre produse cu caracteristici tehnico-funcționale și performanțe superioare, dar mai ales la „extern, unde oferta este extrem de generoasă, ca diversitate și ritm de înnoire.

Acțiunile de restructurare realizate până în prezent, în general lente și cu efecte pe măsură, s-au bazat în principal pe eforturi proprii, limitate de epuizarea resurselor de autofinanțare a operatorilor economici, care totodată s-au confruntat cu o concurență aprigă, din partea firmelor străine, inclusiv pe piața românească. De altfel, pentru numeroși producători autohtoni de aparatură, și, în general, de mașini și utilaje, o cerință majoră o reprezintă *recucerirea* pieței interne, lucru posibil prin oferirea de produse competitive, la niveluri de preț și performanțe ridicate, și care ar permite în același timp *revenirea pe piețe tradiționale de export* și chiar *pătrunderea pe noi piețe*.

Politica dezvoltării ramurii, ca parte componentă a sectorului industrial pe ansamblul său, trebuie să asigure îmbunătățirea productivității interne concomitent cu creșterea competitivității externe.

Politicile sectoriale promovate în cadrul ramurii trebuie să vizeze o serie de obiective, cum sunt:

- reconfigurarea structurii sectoriale și de fabricație în consens cu criteriile de performanță economică și competitivitate derivate din strategiile de consolidare a economiei de piață în România și de integrare a economiei românești în tendințele de dezvoltare regionale și mondiale, dar și cu nevoia de satisfacere a cererii interne în dinamica sa și de sporire a volumului și eficienței exportului;
- selectarea și redimensionarea întreprinderilor, finalizarea procesului de privatizare, întărirea disciplinei legislative în domeniul concurenței;
- sporirea potențialului concurențial al firmelor românești pe calea alianțelor strategice și a structurilor de tip holding, în scopul adaptării industriei românești la tendințele de globalizare;
- valorificarea potențialului național de cercetare și racordarea crescândă a obiectivelor cercetării la noile cerințe ale integrării eforturilor de modernizare și dezvoltare a economiei românești în tendințele regionale și mondiale, stimulând totodată cooperarea cu parteneri din Uniunea Europeană;
- Îmbunătățirea indicatorilor de performanță tehnico-constructivi' și crește-

rea nivelului tehnic și calitativ al produselor la nivelul standardelor recunoscute în UE și în alte țări avansate ale lumii, inclusiv cu respectarea cerințelor de protecție a mediului și economisire a resurselor, în vederea asigurării dezvoltării durabile, urmărindu-se reducerea progresivă până la eliminare a decalajelor care ne despart de țările dezvoltate;

- intensificarea exportului de produse din cadrul ramurii, concomitent cu îmbunătățirea structurii pe produse prin sporirea ponderii produselor de nivel tehnic ridicat și al celor cu grad ridicat de prelucrare și valoare adăugată mare, urmărindu-se, în principal, poziționarea strategică a României pe piața UE, cât și expansiunea exportului pe piețe tradiționale sau alte piețe;
- sporirea contribuției ramurii la accelerarea procesului de informatizare a economiei românești, ca obiectiv major în cadrul politicilor de ajustare și modernizare structurală a economiei țării în ansamblul său.

În orice tentativă de reconfigurare a structurii industriale a economiei românești este necesar să se pornească de la *nevoia de competitivitate*, principalul criteriu practic de selectare a activităților economice în contextul globalizării. Un sector este viabil dacă se dovedește capabil să asigure creștere într-un mediu deschis, concurențial. Prin urmare, în procesul actual de modernizare și dezvoltare a economiei românești, industria trebuie abordată selectiv, prin prisma segmentelor sale viabile, ca și a capacității sale de modernizare.

În legătură cu aceasta, un rol important revine *cercetării științifice*, capacității ei de a contribui la susținerea ramurii în cursa pentru competitivitate pe piețe globale.

Nevoia susținerii unei activități riguroase în domeniul cercetării științifice, fundamentate și aplicative, nu a fost niciodată mai mare ca în prezent, acest sector de activitate fiind chemat să ajute la depășirea decalajelor și la înscrierea cu sorți de izbândă a industriei românești în tendințele de dezvoltare care se manifestă pe plan regional și pe plan mondial, concomitent cu asigurarea unei dezvoltări durabile, bazată pe utilizarea eficientă și responsabilă a resurselor naturale și pe protecția mediului, pe crearea unui ambient prietenos pentru ființa umană, în dubla sa calitate, de creator și utilizator de produse.

Bibliografie

1. Davies S., Lyons B., Industrial Organization in the European Union – Structure, Strategy and the Competitive Mechanism. Oxford, 1996.
2. Dunning J.H., Multinational Enterprises and the Global Economy, Addison-Wesley, Workingham, 1994.
3. European Commission, Panorama of European Business, 1999, EUROSTAT, THEME 4 – Industry, trade and services.
4. Krugman P., Rethinking International Trade, MIT Press, Cambridge, MS, 1991.
5. UNCTAD, World Investment Report 2001, Promoting Linkages, New York and Geneva, 2001.
6. Colecția BIKI, 1997-1999.
7. Institutul Național de Statistică, Anuarul statistic al României, 2000.
8. Institutul Național de Statistică, Buletin statistic de industrie, colecția 2000-2001.
9. IEM, Conjunctura economiei mondiale, 1997-2000.
10. EM, Piața internațională, Buletin de Informare Economică Operativă, colecția 2000-2001.
11. Tribuna economică, colecția 2000-2001.
12. Adevărul economic, colecția 2000-2001.
13. Alte materiale, articole din presă și informații curente.
14. Studii și articole proprii ale autorilor.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 15-16/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**COSTURI ȘI BENEFICII ALE
RESTRUCTURĂRII MODELULUI
DE FUNCȚIONARE A PIEȚEI
FORȚEI DE MUNCĂ**

dr. Florin-Marius PAVELESCU
(coordonator)
dr. Victor PLATON

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. CLARIFICAREA NOȚIUNII DE MODEL AL OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ.....	485
2. MODELE DE OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ȚĂRILE CU ECONOMIE DE PIAȚĂ CONSOLIDATĂ.....	488
3. TENDINȚE ALE TRANSFORMĂRII MODELELOR DE OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ, ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ȘI EXTINDERII UTILIZĂRII TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE.....	491
4. EVOLUȚIA DURATEI MUNCII	502
5. MODIFICĂRI ALE STRUCTURII PROFESIONALE A POPULAȚIEI OCUPATE.....	514
6. MUTAȚII ÎN STATUSUL OCUPAȚIONAL AL POPULAȚIEI OCUPATE	520
7. DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU CREȘTEREA STABILITĂȚII OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE	524
BIBLIOGRAFIE	530
ANEXE.....	531

Procesul de pregătire a aderării țării noastre la Uniunea Europeană presupune o serie de restructurări în ceea ce privește modul de funcționare a pieței forței de muncă. În acest fel se pot genera premisele unei creșteri sensibile a competitivității, concomitent cu asigurarea compatibilității instituționale dintre economia românească și economia europeană. Pentru ca acest demers să ducă la rezultatele scontate, este necesar un studiu atent al caracteristicilor definitorii ale modelelor de funcționare a pieței forței de muncă în țările cu economie de piață consolidată, precum și al consecințelor pe care extinderea utilizării tehnologiilor informaționale și a globalizării le au asupra posibilităților de utilizare a capitalului uman.

1. Clarificarea noțiunii de model al ocupării forței de muncă

Performanțele obținute de diferitele țări în utilizarea resurselor umane de care dispun la un moment dat sunt condiționate. În mare măsură, de *caracteristicile modelului de ocupare a forței de muncă*. Parte componentă a mecanismului de funcționare a pieței forței de muncă, modelul de ocupare relevă relațiile statornicite pe intervale de timp relativ îndelungate referitoare la alocarea, remunerarea, asigurarea protecției sociale și reconversia forței de muncă.

Modelul de ocupare a forței de muncă este un rezultat al acțiunii unei multitudini de factori de natură tehnologică, instituțională, demografică. Respectivii factori exercită o influență concomitentă, de intensitate și sens diferite. Din acest motiv, este necesar ca analiza modelelor de ocupare să se desfășoare pe mai multe planuri, dintre care cele mai importante sunt:

A. Distribuția pe ramuri și sectoare de activitate a populației ocupate. În literatura de specialitate se subliniază că structura ocupării forței de muncă redă o imagine reprezentativă a activităților desfășurate într-o perioadă de timp în economie și în viața socială, posibilitățile de dezvoltare în viitor, precum și interesele economice pe care acestea le generează. Chiar dacă repartizarea forței de muncă pe diferitele ramuri ale economiei se află într-o continuă schimbare, conexiunile interne ale aparatului productiv duc, pe termen scurt, la o stabilitate structurală. Structura ocupării forței de muncă poate furniza indicii asupra stadiului de dezvoltare economică și socială a unei țări, a gradului de participare la circuitul economic internațional.

Repartizarea populației ocupate pe ramuri și domenii de activitate reflectă intersecția dintre cererea și oferta de forță de muncă. Astfel, în cadrul fiecărei ramuri se pot reliefa următoarele relații:

$$E = C - V \text{ și}$$

$E = O - U$, unde:

E = populația ocupată;

C = cererea de forță de muncă;

V = numărul de locuri de muncă vacante;

O = oferta de forță de muncă;

U = numărul de șomeri.

În acest fel se observă că diferența dintre cererea și oferta de forță de muncă este egală cu diferența dintre numărul de locuri de muncă vacante și numărul de șomeri. În aceste condiții se poate deduce că posibilitățile de utilizare a forței de muncă depind nu numai de mărimea cererii, ci și de calitatea și mobilitatea ofertei de forță de muncă.

Dar pentru a fi încadrate în activitățile utile din punct de vedere economic și social, persoanele active care alcătuiesc oferta de forță de muncă trebuie să posede un anumit nivel de calificare și să li se confere un status ocupațional.

B. Structura populației ocupate pe meserii și profesii. De regulă, în statistica internațională se utilizează următoarea clasificare, adoptată în 1988:

1. membri ai corpurilor legiuitoare, cadre superioare ale administrației publice, conducători și cadre superioare din întreprinderi;
2. profesii intelectuale și științifice;
3. profesii tehnice de nivel mediu;
4. funcționari de birou;
5. lucrători în servicii și comerț;
6. agricultori și lucrători calificați în agricultură și silvicultură;
7. artizani și lucrători în meserii de tip artizanal;
8. operatori de instalații și mașini, lucrători la liniile de montaj;
9. lucrători și funcționari; necalificați;
10. forțele armate.

Structura pe meserii și profesii este determinată de ponderea diferitelor ramuri și domenii de activitate în totalul populației ocupate, pe de o parte, precum și de cerințele proceselor tehnologice, pe de altă parte. De asemenea, ea este influențată și de o serie de factori instituționali, cum ar fi: modul de funcționare a administrației publice, mărimea întreprinderilor, nivelul de educație și instruire a populației active.

C. Structura populației ocupate după statusul ocupațional. Având în vedere recomandările celei de-a 15-a Conferințe Internaționale a Statisticienilor din domeniul forței de muncă care a avut loc în 1993, se pot deosebi șase categorii de status ocupațional:

1. salariați;
2. patroni;
3. lucrători pe cont propriu;
4. membri ai cooperativelor de producție;

5. lucrători familiari;
6. lucrători care pot fi clasificați după statusul ocupațional.

Structura populației ocupate după statusul ocupațional este puternic influențată atât de structura ocupării pe ramuri și domenii de activitate, cât și de acțiunea unor factori instituționali în cadrul diferitelor ramuri. De asemenea, vârsta populației ocupate își pune amprenta asupra ponderii diferitelor categorii de status ocupațional. De regulă, persoanele ocupate de vârstă pre și post-activă sunt mai bine reprezentate în cadrul categoriilor de populație ocupată nesalarială. În același timp, se pot identifica deosebiri pe sexe ale structurii populației ocupate după statusul ocupațional.

D. Numărul de ore lucrate. În analiza caracteristicilor modelelor de ocupare a forței de muncă este necesar să se țină seama și de numărul de ore lucrate. Durata medie a muncii este condiționată, în principal, de caracteristicile procesului tehnologic și de pulsul cererii pe piața bunurilor și serviciilor, de factori instituționali (raportul de forțe dintre patronat și sindicate, formele de utilizare a forței de muncă practicate), sau de caracteristicile sociodemografice ale persoanelor ocupate.

Indicatorii menționați anterior conturează în linii generale modelul de ocupare a forței de muncă existent la un moment dat în cadrul unei economii naționale. Dar în mod indirect, modelul de ocupare a forței de muncă este influențat și de alți factori cum ar fi:

- a) modul de stabilire a salariilor și gradul de segmentare a pieței forței de muncă;
- b) gradul de impozitare a veniturilor salariale și mărimea relativă a contribuției pentru asigurările sociale;
- c) evoluția salariului pe parcursul vieții active;
- d) cadrul instituțional pentru inserția și reinsertația pe piața forței de muncă a persoanelor active;
- e) condițiile de lucru și măsurile de sprijinire a creșterii calitative a ofertei de forță de muncă.

De asemenea, ar trebui să se aibă în vedere și intensitatea fricțiunilor care apar în funcționarea modelelor de ocupare a forței de muncă, reflectate de:

- a) caracteristicile șomajului;
- b) incidența accidentelor și bolilor profesionale;
- c) numărul și durata acțiunilor greviste.

2. Modele de ocupare a forței de muncă în țările cu economie de piață consolidată

Faptul că posibilitățile de utilizare a forței de muncă sunt determinate de factori tehnologici, instituționali sau demografici face ca, în realitate, să existe mai multe modele de funcționare a pieței forței de muncă,

În perioada care a urmat celui de-al doilea război mondial s-au conturat două mari tipuri de funcționare a economiei de piață în țările dezvoltate, respectiv:

- a) *economia de piață de tip liberal* prezintă mai cu seamă în țările anglo-saxone (Regatul Unit, SUA, Canada, Australia);
- b) *economia de piață de tip renan*, care este caracteristică pentru țările dezvoltate din Europa continentală și pentru Japonia.

Tipul concret de economie de piață influențează nu numai funcționarea modelului de ocupare a forței de muncă, dar și alte componente ale mecanismului economic, cum ar fi: sistemul financiar-bancar, guvernanta corporativă, sistemul prestațiilor sociale, etc.

Fiecare dintre tipurile concrete de economie de piață are, din punct de vedere al utilizării forței de muncă, avantaje și dezavantaje.

Astfel, în *economia de piață de tip liberal (anglo-saxon)* în care se privilegiază acțiunea pe termen scurt a forțelor pieței, adaptabilitatea întreprinderilor este asigurată prin flexibilitatea numerică a lucrătorilor, în special a celor cu niveluri de calificare relativ scăzute. De asemenea, se manifestă importante modificări ale nivelului salariului mediu și a dispersiei acestuia în funcție de pulsul conjuncturii. Printr-un sistem de mecanisme și comportamente bine pus la punct este generată o mobilitate accentuată a forței de muncă în plan teritorial.

Pe această cale se asigură premisele unei ajustări rapide a activității firmei în cursul perioadelor de recesiune sau atunci când se impune adoptarea unor schimbări structurale majore. De cele mai multe ori, progresul tehnologic sub diferitele sale forme, este conceput ca un mijloc de reducere a costurilor cu deosebire a celor salariale. Principiul predominant de organizare a muncii este taylorismul, iar confruntarea constituie nota dominantă a raporturilor dintre patronat și sindicate.

În aceste condiții, poate să apară o serie de impedimente în promovarea progresului tehnologic, fie datorită insuficienței resurselor alocate pentru investițiile pe termen lung, fie datorită carențelor existente în nivelul de calificare a forței de muncă. Implementarea unor noi tehnologii tinde să accentueze polarizarea calificărilor nu numai datorită filosofiei manageriale referitoare la diviziunea muncii, ci și asupra statusului social conferit diverselor meserii și profesii. Apare astfel o separație netă între simplificarea până la extrem a conținutului muncii din cadrul activităților de execuție și concentrarea calificării în cazul

personalului care desfășoară activități de control și reglare a producției. De asemenea, se conferă un statut privilegiat persoanelor care desfășoară munci creative. Spre exemplu, în SUA personalul care contribuie la crearea de software beneficiază de un statut social asemănător oamenilor de artă.

Economia de piață de tip renan în care este sprijinită dezvoltarea spiritului antreprenorial concomitent cu implicarea activă a autorităților publice în soluționarea unor probleme ale protecției sociale sau în funcționarea pieței forței de muncă, a dat naștere la mai multe modele de ocupare a forței de muncă.

Astfel, în cazul Japoniei, unde se poate vorbi despre o *economie de piață corporatistă*, ocuparea pe viață în cadrul aceleiași firme, concomitent cu devotamentul nemărginit al angajaților față de valorile și interesele firmei sunt încă părți constitutive ale sistemului economic din această țară. În aceste condiții, se acordă o importanță deosebită în cadrul managementului firmelor ridicării nivelului de calificare al forței de muncă, precum și dezvoltării relațiilor de colaborare între diferitele categorii de personal. Pe acest fundal, variabilele de ajustare ale utilizării capitalului uman devin rotația posturilor și, implicit, generarea unei polivalențe a lucrătorilor. De asemenea, este stimulată inovarea pe produs și creșterea constantă a calității produselor.

Principalul avantaj al modelului de ocupare a forței de muncă menționat anterior apare dacă se adoptă o viziune pe termen lung. Astfel, se asigură premisele unui dinamism tehnologic și, implicit, al unei modificări superioare a capitalului uman, pornindu-se de la exploatarea virtuților relațiilor de cooperare dintre managerii firmelor și salariați.

Dezavantajele apar, mai ales, din perspectiva statisticii comparative. Posibilitățile de diminuare a costurilor salariale pe termen scurt sunt reduse, datorită sistemului de ocupare pe viață a forței de muncă. De asemenea, se manifestă un grad ridicat de segmentare a pieței forței de muncă între marile întreprinderi, unde apar cele mai multe dintre aspectele pozitive menționate anterior, pe de o parte, și micile întreprinderi, reprezentând în realitate subcontractanți ai marilor firme, unde ocuparea forței de muncă are un caracter instabil, pe de altă parte.

În țările vest-europene se poate vorbi de existența unei *economii sociale de piață*. Tradițiile istorice și gradul diferit de dezvoltare economică și socială au determinat apariția a două variante ale acestui tip de manifestare a economiei de piață și, implicit, de model de ocupare a forței de muncă.

În *varianta nordică*, prezenta în țări precum: Germania, Austria sau Suedia relațiile de parteneriat între patronat, sindicate și autoritățile publice centrale sau locale reprezintă unul dintre elementele esențiale ale funcționării mecanismului economic. Este un reflex al unui grad relativ ridicat de sindicalizare, dar și al existenței unui echilibru de forțe între „actorii” pieței forței de muncă.

Drept metode pentru atenuarea tensiunilor de pe piața forței de muncă se utilizează:

- a) asigurarea unei flexibilități salariale, în condițiile unei dispersii relativ reduse a veniturilor din muncă;

- b) organizarea în forme adecvate a formării și reconversiei profesionale;
- c) elaborarea și apoi implementarea în cadrul parteneriatelor sociale de la nivel central și local a unor strategii de reconversie industrială și de stimulare a mobilității forței de muncă.

Această variantă a economiei sociale de piață prezintă unele avantaje dintre care se pot menționa:

- a) afirmarea principiului ocupării depline;
- b) evitarea unei segmentări accentuate a pieței forței de muncă, asigurându-se o anumită omogenitate salarială;
- c) generarea premiselor pentru înlăturarea opoziției forței de muncă la un ritm rapid al modificărilor conținutului tehnologiilor sau de natură organizațională.

Dezavantajele acestei variante a economiei sociale de piață sunt legate de faptul că, utilizând negocierea ca principală metodă de reglare a funcționării pieței forței de muncă, se creează rigidități instituționale. Din acest motiv, se prelungește perioada de implementare a unor inovații în aparatul productiv sau a unor reforme structurale.

Totodată, preocuparea pentru asigurarea unei protecții sociale pentru segmentele defavorizate ale populației are implicații negative asupra competitivității agenților economici, asupra posibilităților de stimulare a personalului în cadrul firmelor, ca și asupra finanțelor publice.

În *varianta sudică a economiei sociale de piață* prezentă în țări precum: Spania, Italia, Portugalia sau Grecia, asigurarea unei protecții sociale cuprinzătoare se face în contextul unei divizări a mișcării sindicale, ceea ce estompează, într-o anumită măsură, aplicabilitatea principiului ocupării depline. Comparativ cu varianta nordică, se observă o pondere mai redusă a salariaților, datorită rolului important deținut de agricultură și de micile întreprinderi în desfășurarea activității economice. Existența unor puternice tradiții antreprenoriale are efecte pozitive asupra stimulării creșterii productivității muncii, a ajustării efectivelor de lucrători în funcție de pulsul conjuncturii economice sau a experimentării unor forme atipice de ocupare a forței de muncă.

Dezavantajele acestui model de funcționare a pieței forței de muncă rezidă mai cu seamă în:

- a) rigiditatea salariilor reale;
- b) mobilitatea redusă a personalului în cadrul firmelor, ceea ce are drept consecință forțarea mobilității externe (interfirme);
- c) tendința de segmentare a pieței forței de muncă.

Insiderii posedă, indiferent de starea economiei, avantaje considerabile comparativ cu outsiderii. De aici, rezultă o serie de efecte negative, dintre care se pot aminti: șomajul de lungă durată, dificultăți în inserția pe piața forței de muncă a tinerilor, proporția însemnată a muncii la negru și a locurilor de muncă instabile, reducerea ratei de activitate a persoanelor apte de muncă.

3. Tendințe ale transformării modelelor de ocupare a forței de muncă, în contextul globalizării și extinderii utilizării tehnologiilor informaționale

În ultimele două decenii ale secolului al XX-lea, modificarea substanțială a mediului economic – determinată, în principal, de apariția unor țări nou-industrializate, de creșterea gradului de globalizare a activității economice, precum și de extinderea utilizării tehnologiilor informaționale a generat puternice presiuni asupra modelelor de ocupare a forței de muncă existente pe plan internațional. A apărut tot mai mult necesitatea flexibilizării în sens larg a funcționării pieței forței de muncă. În mod concret, îndeplinirea acestei cerințe a dus la testarea și apoi extinderea formelor atipice de ocupare a forței de muncă. În acest fel, s-a încercat să se diminueze presiunile exercitate asupra pieței forței de muncă de costurile excesive legate de protecția socială, de mobilitatea redusă și modificările apărute în cadrul ofertei de forță de muncă.

În acest context, țările cu economie de piață consolidată de *tip liberal* (anglo-saxon) au părut să fie mai avantajate, decât cele cu economie de *tip renan*. Cel mai adesea comparația se face între evoluțiile din planul ocupării și utilizării forței de muncă din SUA și Uniunea Europeană. Dacă la mijlocul anilor 70, cele două entități economice se aflau la paritate în ceea ce privește capacitatea de a oferi cetățenilor lor locuri de muncă, după câteva decenii analiza datelor statistice relevă evoluții diferențiate.

Între 1975 și 1998, populația ocupată totală a crescut în SUA într-un ritm mediu anual de circa 2%, în timp ce, pe ansamblul Uniunii Europene, ea a crescut cu aproape 0,5% pe an. Creșterea mai rapidă a populației în SUA este unul dintre motive. Dar, o comparație a ratelor de ocupare a populației în vârstă de muncă (între 15 și 64 de ani) arată că în 1975 aceasta era de 64%, în Uniunea Europeană și 63%, în SUA în 1998, valoarea indicatorului menționat anterior a crescut la 75%, în SUA, în timp ce în Uniunea Europeană ea s-a diminuat ajungând la 61%.

O altă explicație este oferită de ponderea sensibil mai ridicată a sectorului terțiar în SUA comparativ cu Uniunea Europeană. Mai cu seamă. Începând cu anii '80, pe fondul unui nivel sensibil mai ridicat al veniturilor, SUA au evoluat tot mai mult spre o economie de servicii. Experiența internațională a demonstrat că veniturile devin un stimulent al dezvoltării activității și ocupării forței de muncă în sectorul de servicii, numai dacă se depășește un prag, care permite ca în cadrul consumului individual să se realizeze substituția bunurilor cu diversele tipuri de servicii. De asemenea, nu numai nivelul, ci și diferențierea veniturilor exercită o influență deloc neglijabilă asupra posibilităților de dezvoltare a ocupării forței de muncă în sectorul terțiar.

Pe de o parte, diferențierea mai mare a veniturilor stimulează consumul unor servicii tot mai sofisticate, de către persoanele cu câștiguri mai mari în dauna bunurilor manufacturate mai puțin oneroase.

Pe de altă parte, diferențierea veniturilor poate acționa și asupra forței de muncă determinând anumite segmente ale acesteia să accepte, în condițiile unei crize persistente a ocupării, și o serie de munci mai slab remunerate sau care presupun un nivel de calificare relativ redus.

În SUA în anii '80, crearea de noi locuri de muncă a fost rezultatul acțiunii a doi factori:

- a) evoluția relativ constantă a marilor sectoare economice, restructurarea fiind o consecință a ritmurilor diferite de dezvoltare sectorială;
- b) accentuarea diferențierii veniturilor în interiorul sectorului terțiar, respectiv, între segmentele tradiționale, pe de o parte, și cele legate de noile tehnologii, pe de altă parte.

De asemenea, nu trebuie uitat faptul că mobilitatea forței de muncă este considerabil mai ridicată în SUA decât în Uniunea Europeană. Examinarea evoluției între 1983 și 1990 a ocupării forței de muncă în SUA relevă contribuția determinantă a sectorului terțiar la creșterea valorii respectivului indicator (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1
Contribuțiile sectoriale la creșterea ocupării forței de muncă, în SUA, în
perioada 1983 – 1990

-%-

Ramura	Total	Bărbați	Femei
Agricultură	-0,2	-0,2	0,0
Industrie extractivă	-0,2	-0,1	0,0
Industrie prelucrătoare	1,4	1,0	0,4
Energie, gaze și apă	0,1	0,0	0,0
Construcții	1,6	1,5	0,2
Comerț	2,7	1,4	1,3
Hoteluri și restaurante	1,6	0,9	0,6
Transporturi-telecomunicații	1,0	0,5	0,5
Servicii financiare	1,0	0,4	0,7
Servicii pentru întreprinderi	3,7	1,7	2,0
Administrație publică	0,9	0,4	0,5
Educație	1,2	0,2	1,0
Ocrotirea sănătății	2,4	0,4	2,0
Servicii sociale	0,2	0,0	0,2
Alte servicii	0,6	0,3	0,2
Total	17,8	8,4	9,5
Sectorul I	-0,2	-0,2	0,0
Sectorul II	2,8	2,3	0,6
Sectorul III	15,2	6,2	8,9

Sursa: European Commission – Employment in Europe. 1999.

Serviciile care au creat cele mai multe locuri de muncă au fost: cele pentru întreprinderi, comerțul, ocrotirea sănătății și învățământul. De noile locuri de muncă a beneficiat cu precădere forța de muncă feminină, respectivei componente a ofertei de capital uman revenindu-i circa 60% din noile locuri de muncă apărute în sectorul terțiar.

Creșteri semnificative ale cererii de forță de muncă s-au înregistrat în sectorul secundar, mai cu seamă în construcții și industria prelucrătoare. De această evoluție a beneficiat segmentul masculin al ofertei de forță de muncă. Ramurile unde s-au înregistrat diminuări ale efectivelor de lucrători au fost agricultura și industria extractivă.

În cursul recesiunii din 1990-1991, pe ansamblul economiei nord-americane, ocuparea forței de muncă s-a redus cu 0,9% (tabelul nr. 2). Ramurile, care au eliberat forță de muncă au fost, în principal, industria prelucrătoare (-0,6%) și construcțiile (-0,5%). Reduceri ale efectivelor de lucrători au fost consemnate și în comerț (-0,3%) și servicii financiare (-0,2%). Creșteri ale cererii de forță de muncă s-au înregistrat doar în domeniul ocrotirii sănătății (+0,4%) și hoteluri-restaurante (+0,1%). Celelalte ramuri și-au conservat numărul de persoane ocupate. Și în această perioadă forța de muncă feminină a fost relativ avantajată. Reducerile de personal s-au produs în ramuri tradiționale, dominate de forța de muncă masculină, în timp ce noile locuri de muncă au fost create în ramuri ale serviciilor, care utilizează prioritar forță de muncă feminină.

Tabelul nr. 2
Contribuții sectoriale la modificarea relativă a ocupării forței de muncă, în
SUA, în perioada 1990 – 1991, %

Ramura	Total	Bărbați	Femei
Agricultură	0,0	0,0	0,0
Industrie extractivă	0,0	0,0	0,0
Industrie prelucrătoare	-0,6	-0,5	-0,2
Energie, gaze și apă	0,0	0,0	0,0
Construcții	-0,5	-0,5	-0,1
Comerț	-0,3	-0,1	-0,2
Hoteluri și restaurante	0,1	0,1	0,0
Transporturi-telecomunicații	0,0	0,0	0,0
Servicii financiare	-0,2	-0,1	-0,1
Servicii pentru întreprinderi	0,0	0,1	-0,1
Administrație publică	0,0	0,1	0,0
Educație	0,0	0,0	0,0
Ocrotirea sănătății	0,4	0,1	0,3
Alte servicii	0,0	0,0	0,0
Total	-0,9	-0,8	-0,2
Sectorul I	0,0	0,0	0,0
Sectorul II	-1,2	-1,0	-0,2
Sectorul III	0,2	0,2	0,0

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

În anii '90, ritmul de creștere a populației ocupate s-a redus (tabelul nr. 3). În această perioadă rolul decisiv în sporirea posibilităților de utilizare a forței de muncă a revenit sectorului de servicii. Ramurile cu cele mai mari contribuții la mărirea numărului de locuri de muncă au fost: ocrotirea sănătății, serviciile pentru întreprinderi, învățământul și comerțul. Fața de anii '80 se remarcă un proces de feminizare mai puțin accentuat a ocupării forței de muncă. În cadrul noilor locuri de muncă, majoritatea a revenit forței de muncă feminine doar în serviciile sociale (administrație publică, învățământ, sănătate). În serviciile comerciale (comerț, transporturi-telecomunicații, serviciile pentru întreprinderi) majoritatea noilor locuri de muncă a revenit forței de muncă masculine.

Tabelul nr. 3
Contribuții sectoriale la creșterea ocupării forței de muncă, în SUA, în
perioada 1991 – 1997

Ramura	Total	Bărbați	Femei
Agricultură	0,1	-0,1	0,1
Industrie extractivă	-0,1	-0,1	0,0
Industrie prelucrătoare	0,2	0,3	0,0
Energie, gaze și apă	-0,1	-0,1	0,0
Construcții	1,0	0,8	0,2
Comerț	1,7	0,9	0,8
Hoteluri și restaurante	0,6	0,3	0,3
Transporturi-telecomunicații	0,9	0,6	0,3
Servicii financiare	0,2	0,1	0,1
Servicii pentru întreprinderi	2,0	1,1	0,9
Administrație publică	0,1	-0,1	0,2
Educație	0,9	0,2	0,7
Sănătate și servicii sociale	1,9	0,4	1,5
Alte servicii	0,8	0,3	0,4
Total	10,1	4,7	5,2
Sectorul I	0,1	-0,1	0,1
Sectorul II	1,0	1,0	0,1
Sectorul III	9,0	3,8	5,2

Sursa: European Commission – Employment in Europe. 1999.

Cât privește celelalte ramuri, se poate remarca faptul că agricultura, industria prelucrătoare și construcțiile au creat noi locuri de muncă, în timp ce în industria extractivă și în producerea de utilități cererea de forță de muncă s-a relaxat.

Pe ansamblul Uniunii Europene, evoluția ocupării forței de muncă a fost mult mai contorsionată. În cea de-a doua parte a anilor '80, expansiunea cererii de forță de muncă a fost susținută de dezvoltarea sectorului terțiar (tabelul nr. 4). La fel ca și în cazul SUA, pe ramuri, cele mai mari creșteri ale populației

ocupate s-au înregistrat în serviciile pentru întreprinderi, ocrotirea sănătății, comerț. În respectivele domenii de activitate forța de muncă feminină și-a sporit reprezentarea.

Tabelul nr. 4
Contribuția sectorială la modificarea relativă
a ocupării forței de muncă, în Uniunea Europeană,
în perioada 1985 – 1991

%

Ramura	Total	Bărbați	Femei
Agricultură	1,5	0,9	0,6
Industrie extractivă	0,3	0,3	0,0
Industrie prelucrătoare	0,5	0,2	0,3
Energie, gaze și apă	0,0	0,0	0,0
Construcții	0,8	0,7	0,1
Comerț	1,4	0,5	0,9
Hoteluri și restaurante	0,5	0,3	0,3
Transporturi-telecomunicații	0,5	0,2	0,2
Servicii financiare	0,5	0,2	0,3
Servicii pentru întreprinderi	2,0	0,9	1,1
Administrație publică	0,8	0,3	0,6
Educație	0,5	0,1	0,4
Ocrotirea sănătății	1,5	0,3	1,2
Alte servicii	0,6	0,3	0,3
Total	7,8	2,7	5,1
Sectorul I	1,5	0,9	0,6
Sectorul II	1,0	0,6	0,5
Sectorul III	8,3	3,0	5,2

Sursa: European Commission – Employment in Europe.

În sectorul secundar s-a consemnat o creștere a numărului de locuri de muncă datorată expansiunii cererii de forță de muncă în industria prelucrătoare și construcții. În industria extractivă s-a înregistrat o diminuare a efectivelor.

În sectorul primar posibilitățile de ocupare a forței de muncă s-au redus mai cu seamă pentru componenta masculină.

În prima parte a anilor '90, țările Uniunii Europene au fost confruntate cu o scădere a cererii de forță de muncă (tabelul nr. 5). Cele mai puternice reduceri ale populației ocupate au fost înregistrate în industria prelucrătoare. Diminuări ale cererii de forță de muncă au avut loc în agricultură, industria extractivă, producerea de utilități (energie, gaze, apă) și construcții. Chiar dacă sectorul terțiar și-a sporit, pe ansamblu, capacitatea de ocupare a forței de muncă, în interiorul său au existat ramuri unde cererea de forță de muncă s-a diminuat (comerț, transporturi-telecomunicații). În fapt, creșterea ocupării forței de muncă în sectorul terțiar a fost asigurată de dezvoltarea unor activități

precum: serviciile pentru întreprinderi, învățământ, educație, administrație publică.

Analiza modificării structurii pe sexe a ocupării forței de muncă relevă faptul că diminuările de personal s-au efectuat, cu precădere, în ramurile în care segmentul masculin este predominant. În ramurile unde au fost create noi locuri de muncă, forța de muncă feminină a fost principala beneficiară.

Tabelul nr. 5
Contribuții sectoriale la modificarea relativă a
ocupării forței de muncă, în Uniunea Europeană,
în perioada 1991 – 1994

Ramura	Total	Bărbați	Femei
Agricultură	-1,1	0,6	0,5
Industrie extractivă	-0,2	-0,2	0,0
Industrie prelucrătoare	-3,2	-2,0	-1,1
Energie, gaze și apă	-0,1	-0,1	0,0
Construcții	-0,2	-0,2	0,0
Comerț	-0,3	-0,1	-0,2
Hoteluri și restaurante	0,1	0,1	0,0
Transporturi-telecomunicații	-0,2	-0,2	0,0
Servicii financiare	0,0	0,0	0,0
Servicii pentru întreprinderi	0,6	0,3	0,3
Administrație publică	0,2	0,0	0,2
Educație	0,2	0,1	0,2
Sănătate și servicii sociale	0,8	0,2	0,6
Alte servicii	0,1	0,1	0,0
Total	-3,2	-2,8	0,5
Sectorul I	-1,1	-0,6	-0,5
Sectorul II	-3,7	-2,5	-1,2
Sectorul III	1,6	0,4	1,1

Sursa: European Commission – Employment in Europe.

Ieșirea din starea de recesiune nu a însemnat și o relansare viguroasă a cererii de forță de muncă în țările Uniunii Europene. Astfel, în 1997 numărul persoanelor ocupate era inferior celui din 1991. Sectorul primar și cel secundar au continuat să își reducă numărul de lucrători (tabelul nr. 6). În schimb, cererea de forță de muncă a sporit în toate ramurile sectorului terțiar, cu excepția transporturilor-telecomunicațiilor și administrației publice.

Tabelul nr. 6
Contribuții sectoriale la modificarea relativă a ocupării forței de muncă, în
Uniunea Europeană, în perioada 1994 – 1997

	%		
Ramura	Total	Bărbați	Femei
Agricultură	0,4	0,2	0,2
Industrie extractivă	0,0	0,0	0,0
Industrie prelucrătoare	-0,7	-0,4	-0,3
Energie, gaze și apă	-0,1	0,0	0,0
Construcții	0,2	0,2	0,0
Comerț	0,1	0,1	0,1
Hoteluri și restaurante	0,4	0,2	0,2
Transporturi-telecomunicații	-0,1	-0,1	0,0
Servicii financiare	0,0	0,0	0,0
Servicii pentru întreprinderi	1,0	0,6	0,4
Administrație publică	0,1	0,1	0,0
Educație	0,2	0,0	0,2
Ocrotirea sănătății	0,7	0,1	0,5
Alte servicii	0,3	0,1	0,2
Total	1,6	0,4	1,2
Sectorul I	-0,4	-0,2	-0,2
Sectorul II	-0,7	-0,3	-0,3
Sectorul III	2,6	1,0	1,7

Sursa: European Commission – *Employment in Europe*.

Și în această perioadă evoluțiile de pe piața forței de muncă au avantajat, în mod relativ, femeile, cărora le-au revenit 75% din sporul net de locuri de muncă. Mobilitatea inter și intrasectorială a forței de muncă a repetat modelul din perioada anterioară. Ramurile unde a avut loc o scădere a cererii de forță de muncă sunt, prin excelență, dominate de bărbați, în timp ce în ramurile în care au apărut noi locuri de muncă există mai multe posibilități de angajare a femeilor. Tendința de feminizare a ocupării forței de muncă în țările Uniunii Europene reflectă nu numai urmările proceselor de restructurare a aparatului productiv, ci și creșterea ratei de activitate a segmentului feminin al ofertei de forță de muncă.

Analiza modificării relative a ocupării forței de muncă pe parcursul ciclurilor economice relevă faptul că procesul de terțializare se desfășoară pe baza unei curb?? logistice. Pe ansamblul Uniunii Europene, serviciile dețineau 57,4% din totalul populației ocupate în 1985, 60,4% în 1991, 63,9% în 1994 și 65,7% în 1998 (tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7
Evoluția ponderii sectorului terțiar în totalul populației ocupate, în țări ale
Uniunii Europene, în perioada 1985 – 1998

	%			
Țara	1985	1991	1994	1998
Total Uniunea Europeană	57,4	60,4 (0,5)	63,9(1,2)	65,7 (0,5)
Belgia	64,5	66,8 (0,4)	68,2 (0,5)	70,5 (0,6)
Danemarca	65,4	66,7 (0,2)	68,4 (0,6)	69,8 (0,4)
Germania	53,8	55,5 (0,3)	59,7(1,1)	62,8(0,8)
Grecia	45,4	52,1 (1,1)	55,6(1,2)	59,2 (0,9)
Spania	52,0	56,1 (0,7)	60,0(1,3)	61,7(0,4)
Franța	59,4	63,9 (0,7)	67,9(1,3)	69,2 (0,3)
Irlanda	53,6	57,0 (0,6)	59,6 (0,9)	60,7 (0,3)
Italia	55,5	59,3 (0,6)	60,2 (0,3)	61,9(0,4)
Luxemburg	63,5	67,6 (0,7)	69,9 (0,8)	75,3(1,4)
Olanda	66,5	70,1 (0,6)	72,7(0,9)	73,8 (0,3)
Austria	52,3	55,0 (0,5)	58,0(1,0)	64,0(1,5)
Portugalia	44,5	48,6 (0,7)	55,8 (2,4)	55,7 (-0,0)
Finlanda	56,9	62,3 (0,9)	65,4(1,0)	64,6 (-0,2)
Suedia		68,3	71,0(0,9)	71,0(0,0)
Regatul Unit	63,0	66,5 (0,6)	70,1 (1,2)	71,6(0,4)

Sursa: European Commission-Employment in Europe, 1999.

N.B. Între paranteze este arătată modificarea medie anuală a ponderii sectorului terțiar în totalul populației ocupate.

Pe de altă parte, dacă se ține seama de evoluția modificării medii anuale a ponderii sectorului terțiar în totalul populației ocupate, se observă că procesul de terțIALIZARE se accelerează în cursul recesiunii devenind mai lent în perioadele de relansare a activității economice.

Acest tip de evoluție este valabil atât pe ansamblul Uniunii Europene, cât și în cazul a 11 țări membre. În cadrul acestui grup de țări, modificările din 1994 -1998 sunt mai puternice, decât cele din 1986 – 1991 în Danemarca și Germania. În celelalte țări (Grecia, Spania, Franța, Irlanda, Olanda, Regatul Unit, Portugalia, Finlanda, Suedia), în cea de-a doua jumătate a anilor '90, procesul de terțIALIZARE a ocupării forței de muncă s-a încetinit, comparativ cu deceniul anterior.

În schimb, procesul menționat anterior s-a accelerat pe parcursul celor trei intervale de timp analizate în Belgia, Luxemburg și Austria.

Italia reprezintă, într-o anumită măsură, o excepție de la regulă. Creșterea medie anuală a ponderii sectorului terțiar în totalul populației ocupate s-a încetinit în perioada recesiunii, pentru ca apoi să se accelereze în cursul relansării activității economice.

Datele prezentate anterior permit să se tragă o serie de concluzii interesante referitoare la desfășurarea procesului de terțIALIZARE.

Astfel, în contextul actualei faze a progresului tehnologic, tendința de eliminare a unor locuri de muncă din industrie și cu deosebire din industria prelucrătoare reflectă faptul că, sunt mult mai ușor de automatizat procesele industriale cu un grad ridicat de repetabilitate și mai dificil activitățile de servicii. În care este necesar un răspuns flexibil la o paletă largă de situații posibile din partea forței de muncă. Totodată este important de subliniat că deși unele activități din sfera serviciilor ar putea fi automatizate, acest fapt nu se concretizează din considerente economice sau sociale.

Pe de altă parte, serviciile presupun o organizare flexibilă mai puțin riguroasă, decât activitățile industriale. În acest cadru se pot experimenta noi metode de muncă și se poate efectua angajarea unor persoane care în alte condiții nu ar accede pe piața forței de muncă. Drept urmare, în cursul recesiunilor serviciile pot să devină supape pentru protecția temporară a ocupării forței de muncă.

Având în vedere cele arătate anterior rezultă că procesul de terțIALIZARE a structurii ocupării forței de muncă poate să aibă fie un caracter „natural”, mai cu seamă, în cursul perioadelor de expansiune a economiei, fie un caracter „forțat”, în perioadele de recesiune.

De asemenea, în explicarea terțIALIZĂRII utilizării forței de muncă este necesar să se aibă în vedere și acțiunea factorilor instituționali. Creșterea rolului mecanismelor concurențiale în reglarea proceselor și fenomenelor economice are drept rezultat o sporire a cererii de forță de muncă generate de sectorul terțiar.

În contextul tranziției la economia de piață în țările central și est-europene, serviciile și-au sporit semnificativ ponderea în totalul populației ocupate (tabelul nr. 8).

Tabelul nr. 8
Dinamica și ponderea sectorului terțiar în totalul populației ocupate, în țări central și est-europene, în 1989 și 1998

Țara	Dinamica 1998/1989	Pondere 1989	Pondere 1998	Diferență
Bulgaria	88,1	35,4	43,2	7,8
Republica Cehă	115,1	42,0	53,6	11,6
Polonia	115,6	36,4	45,3	8,9
România	92,7	27,1	31,2	4,1
Slovacia	113,9	40,8	56,8	16,0
Slovenia	92,5	44,0	51,7	7,7
Ungaria	92,2	44,7	58,3	13,6
Letonia	96,6	44,4	57,9	13,5
Lituania	114,7	39,0	51,4	12,4
Estonia	105,5	41,8	57,7	15,9

Sursa: calculat după Economic Survey of Europe, No. 1/2000.

Cea mai mare creștere a ponderii sectorului terțiar în totalul populației ocupate s-a înregistrat în Slovacia (+16%), în timp ce majorări de peste 10% s-au consemnat în Estonia (+15,9%), Ungaria (+13,6%), Letonia (+13,5%), Lituania (+12,4%) și Republica Cehă (+11,6%). În Slovenia, Bulgaria și Polonia valoarea indicatorului menționat anterior a crescut cu 7,7 – 8,9 %.

În România s-a înregistrat o creștere de numai 4,1% a proporției serviciilor în utilizarea forței de muncă, drept urmare a procesului de reagrare a structurii ocupării forței de muncă și a existenței a numeroase blocaje în dezvoltarea diferitelor tipuri de servicii. Între factorii care frânează expansiunea cererii de forță de muncă în sectorul terțiar se pot menționa: nivelul scăzut al veniturilor atât în sectorul privat, cât și în cel public, precum și desfășurarea lentă a procesului de restructurare a industriei.

Totodată este important de subliniat că sporirea proporției sectorului terțiar în totalul populației ocupate s-a obținut în condițiile unei reduceri a cererii de forță de muncă. Astfel, față de 1989, numărul persoanelor ocupate în activitățile incluse în sectorul de servicii în anul 1998, reprezenta 92,7%, nivel comparabil cu cel înregistrat în Slovenia (92,5%) și Ungaria (92,2%). Cea mai puternică reducere a numărului persoanelor ocupate în sectorul terțiar a fost înregistrată în Bulgaria (circa 12%), în timp ce în Letonia comprimarea cererii de forță de muncă poate fi apreciată ca fiind moderată (-3,4%). Creșteri ale capacității de ocupare a forței de muncă s-au produs în Polonia (+15,6%), Lituania (+14,7%) și Estonia (+5,5%).

Efectuarea unor comparații între țările central și est-europene care aspiră la integrarea în rândul țărilor membre ale Uniunii Europene arată existența unor decalaje majore în ceea ce privește ponderea sectorului terțiar în totalul populației ocupate. În 1998, gradul maxim de terțializare a ocupării forței de muncă înregistrat în țările candidate (58,3% în Ungaria) se situa sub cel înregistrat de țările membre ale Uniunii Europene, cu excepția Portugaliei.

În relevarea rolului serviciilor pentru utilizarea forței de muncă este necesar să se țină seama și de distribuția persoanelor ocupate în cadrul diferitelor activități. Potrivit datelor disponibile pentru unele țări central-europene, se observă că serviciile distributive (comerț și hoteluri și restaurante), precum și cele de infrastructură socială (administrație publică, învățământ, sănătate) dețineau circa două treimi din capacitatea sectorială de ocupare a forței de muncă (tabelul nr. 9). Serviciile financiare și cele prestate întreprinderilor dețineau fiecare circa o șeptime, în timp ce altor servicii le reveneau între 5,1 și 8,2% din totalul populației ocupate.

Tabelul nr. 9
Structura populației ocupate, în sectorul terțiar, în țările central-europene

Țara/Anul	România (1999)	Rep. Cehă (1998)	Polonia (1998)	Slovacia (1998)	Ungaria (1998)
Comerț	29,5	28,9	30,8	25,5	21,9
Hoteluri și restaurante	3,9	5,6	3,1	3,1	5,6
Transporturi-telecomunicații	15,8	12,9	12,6	13,5	14,0
Activități financiare, bancare și asigurări	2,7	3,3	4,3	3,1	3,8
Servicii pentru întreprinderi	9,3	15,2	10,9	12,7	7,6
Administrație publică	5,5	6,8	6,0	7,5	13,7
Învățământ	16,8	11,6	12,5	16,1	14,2
Sănătate	10,8	10,1	14,7	11,9	11,0
Alte servicii	5,7	5,6	5,1	6,5	8,2
Total sector terțiar	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Servicii distributive	33,4	34,5	33,9	28,6	27,5
Transporturi-telecomunicații	15,8	12,9	12,6	13,5	14,0
Servicii financiare și pentru întreprinderi	12,0	18,5	15,2	15,8	11,4
Servicii de infrastructură socială	36,4	28,5	33,2	35,5	38,9
Alte servicii	5,7	5,6	5,1	6,5	8,2

Sursa: *Anuarul statistic al României 2000 și Economic Survey of Europe No. 1/2000.*

Comparativ cu celelalte patru țări analizate, în România se înregistrează ponderi ridicate la serviciile de infrastructură socială, serviciile distributive și transporturi-telecomunicații. În schimb, posibilitățile de utilizare a forței de muncă în cadrul serviciilor financiare și celor prestate întreprinderilor apar ca fiind foarte reduse.

Din analizele efectuate pe parcursul acestui capitol reiese faptul că terțIALIZAREA forței de muncă a fost cel mai important factor al modificării modelelor de funcționare a pieței forței de muncă. Acest proces nu a reprezentat doar un transfer al forței de muncă dintr-un sector în altul, ci și o modalitate de testare a unor noi forme de ocupare a forței de muncă, de atragere în activități utile din punct de vedere social a unor noi segmente ale populației, dar și de primenire a structurii calificaționale.

În urma acestor evoluții au rezultat din punct de vedere economic și social atât câștiguri, cât și costuri. *Principalul beneficiu* al terțIALIZĂRII ocupării forței de muncă îl constituie creșterea gradului de flexibilitate a funcționării aparatului productiv, precum și creșterea mobilității ofertei de forță de muncă.

Costurile se referă mai cu seamă la tendința de segmentare a pieței forței de muncă, la forțarea unor componente ale ofertei de forță de muncă de a accepta, în condiții dezavantajoase noi, forme de ocupare. În acest fel a crescut gradul de instabilitate a utilizării capitalului uman. Din acest motiv, pentru a determina calitatea modificării modelelor de funcționare a pieței forței de muncă este analizată în continuare evoluția duratei muncii, și cea a structurii profesionale și a statusului ocupațional.

4. Evoluția duratei muncii

Așa cum am arătat anterior, extinderea capacității de ocupare a forței de muncă în cadrul sectorului serviciilor a fost obținută și prin *flexibilizarea duratei muncii*. Acest fenomen se cere a fi cercetat sub cel puțin două aspecte și anume:

- a) gradul de extindere a muncii cu timp parțial;
- b) gradul de extindere a contractelor de muncă, pe durată determinată.

Având în vedere datele statistice de care am dispus, vom analiza în continuare dinamica indicatorilor menționați anterior în țările membre ale Uniunii Europene.

În anul 1998, pe ansamblul Uniunii Europene, numărul persoanelor care erau angajate cu timp parțial reprezenta 17,4% din totalul populației ocupate, (tabelul nr. 10) după ce a înregistrat o creștere constantă în ultimul deceniu, indiferent de starea economiei (recesiune sau relansare).

Tabelul nr. 10 Extinderea muncii cu timp parțial, în țările Uniunii Europene, în perioada 1985 – 1998

Țara	- total populație ocupată % -			
	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	13,0	13,7	15,6	17,4
Belgia	8,6	11,8	12,8	15,7
Danemarca	24,3	23,1	21,2	22,3
Germania	12,8	14,1	15,8	18,3
Grecia	5,2	3,8	4,8	6,0
Spania	5,8	4,7	6,9	8,1
Franta	10,9	12,1	14,9	17,3
Irlanda	6,5	8,4	11,4	12,3
Italia	5,3	5,5	6,2	7,3
Luxemburg	7,2	7,5	7,9	9,4
Olanda	29,4	32,5	36,4	38,8
Austria	11,1	12,9	13,9	15,8
Portugalia	6,0	7,0	8,0	11,1
Finlanda	11,5	10,3	11,8	11,7
Suedia	25,3	23,8	25,0	23,9
Regatul Unit	21,2	22,2	23,8	24,9

Sursa: European Commission – *Employment in Europe*, 1999.

Acest tip de evoluție s-a manifestat în 11 țări membre, excepțiile consemnându-se în Danemarca și Suedia, unde proporția s-a redus, precum și în Grecia și Finlanda, unde s-a menținut constantă.

Cea mai mare proporție a persoanelor ocupate cu timp parțial se întâlnește în Olanda (38,8%). Ponderi de peste 20% se înregistrau în Regatul Unit (24,9%), Suedia (23,9%) și Danemarca (22,3%), în timp ce valori mai mici de 12% erau caracteristice pentru unele țări mediteraneene, precum: Grecia (6%), Spania (8,1%), Italia (7,3%) sau Portugalia (11,1%), dar și într-o țară scandinavă, cum este Finlanda (11,7%).

Gradul de extindere a muncii cu timp parțial se diferențiază puternic pe sexe. Astfel, în 1998, în rândul bărbaților respectivul indicator avea valoarea de 5,9% (tabelul nr. 11).

Tabelul nr. 11
Extinderea muncii cu timp parțial, în țările Uniunii Europene,
în perioada 1985 – 1998

Țara	- bărbați % -			
	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	3,7	3,9	4,8	5,9
Belgia	1,8	2,1	2,5	3,5
Danemarca	8,4	10,5	10,0	10,9
Germania	2,0	2,4	3,2	4,7
Grecia	2,8	2,2	3,1	3,3
Spania	2,4	1,6	2,6	3,0
Franța	3,2	3,4	4,6	5,7
Irlanda	2,3	3,6	5,1	5,4
Italia	3,0	2,9	2,8	3,4
Luxemburg	2,6	1,9	1,0	1,9
Olanda	13,7	15,5	16,1	18,1
Austria	3,4	4,0	4,0	4,4
Portugalia	3,4	4,0	4,7	6,2
Finlanda	6,2	7,0	8,1	6,9
Suedia	6,8	7,6	9,1	9,2
Regatul Unit	4,4	5,5	7,1	8,8

Sursa: European Commission – *Employment in Europe, 1999.*

Peste această medie se află țări, precum: Olanda (18,1%), Danemarca (10,9%), Suedia (9,2%), Regatul Unit (8,8%), Finlanda (6,9%) și Portugalia (6,2%), iar sub medie se situează Luxemburg (1,9%), Spania (3,0%), Grecia (3,3%), Irlanda (3,4%), Belgia (3,5%).

În rândul populației ocupate feminine gradul de extindere a muncii cu timp parțial era în anul 1998 de peste 31% (tabelul nr. 12). Valori de peste 30% erau consemnate în Olanda (67,9%), Regatul Unit (44,8%), Suedia (40,7%), Germania (36,4%), Danemarca (35,8%), Belgia (33,3%) și Austria (30,3%). Ponderi mai mici de 20 % erau caracteristice pentru Grecia (10,6%), Spania (17,2%), Luxemburg (14,1%), Portugalia (17,4%) și Finlanda (16,9%).

Tabelul nr. 12
Extinderea muncii cu timp parțial în țările Uniunii Europene,
În perioada 1985 – 1998

- femei % -				
Țara	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	27,9	26,7	29,6	31,8
Belgia	21,1	27,4	28,3	33,3
Danemarca	43,9	37,8	34,4	35,8
Germania	29,6	30,1	33,1	36,4
Grecia	10,0	7,2	8,0	10,6
Spania	13,9	11,2	15,2	17,2
Franța	21,8	23,5	27,8	31,6
Irlanda	15,5	17,8	21,8	23,2
Italia	10,1	10,4	12,4	14,1
Luxemburg	16,0	17,9	19,7	22,2
Olanda	57,5	59,8	66,0	67,9
Austria	23,1	24,9	26,9	30,3
Portugalia	9,9	11,0	12,1	17,4
Finlanda	17,2	13,9	15,7	16,9
Suedia	45,5	41,8	42,2	40,7
Regatul Unit	44,8	43,7	44,4	44,8

Sursa: European Commission – Employment in Europe 1999.

Analiza relațiilor în care se află gradul de extindere a muncii cu timp parțial (tabelul nr. 13) permite să se identifice mai multe categorii de țări:

- a) țări în care gradul de extindere a muncii cu timp parțial este relativ ridicat atât în rândul bărbaților, cât și al femeilor. Este cazul Suediei, Olandei și Danemarcei, unde decalajul între proporția femeilor și cea a bărbaților care lucrează cu timp parțial este cuprins între 328% și 442%;
- b) țări în care gradul de extindere a muncii cu timp parțial este scăzut atât în rândul femeilor, cât și în cel al bărbaților, cele mai elocvente exemple fiind o serie de țări mediteraneene (Italia, Portugalia, Spania, Grecia), dar și o țară scandinavă, precum Finlanda. În 1998 decalajul între proporția femeilor și cea a bărbaților care lucrau cu timp parțial era cuprins între 244,9% și 573,3%;
- c) țări în care gradul de extindere a muncii cu timp parțial se află sub media Uniunii Europene, în cazul bărbaților, și peste medie, în cazul femeilor. În această categorie de țări intră: Belgia, Germania, Austria, Luxemburg. Decalajul între ponderea femeilor și cea a bărbaților care lucrau cu timp parțial se situa între 688,6% și 1168,4%.

Tabelul nr. 13
Evoluția raportului pe sexe a gradului de extindere a muncii cu timp
parțial, în țările Uniunii Europene, în perioada 1985 – 1998

- femei/bărbați % -

Țara	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	754,1	684,6	616,7	539,0
Belgia	1172,2	1304,8	1132,0	951,4
Danemarca	522,6	360,0	344,0	328,4
Germania	1480,0	1254,2	1034,4	774,5
Grecia	357,1	327,3	258,1	321,2
Spania	579,2	700,0	584,6	573,3
Franța	681,3	691,2	604,3	554,4
Irlanda	673,9	494,4	427,5	429,6
Italia	336,7	358,6	442,9	414,7
Luxemburg	615,4	942,1	1970,0	1168,4
Olanda	419,7	385,8	409,9	375,1
Austria	679,4	622,5	672,5	688,6
Portugalia	291,2	275,0	257,4	280,6
Finlanda	277,4	198,6	193,8	244,9
Suedia	669,1	550,0	463,7	442,4
Regatul Unit	1018,2	794,5	625,4	509,1

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

Tendința generală a ultimilor 15 ani a fost de reducere a decalajelor referitoare la proporția muncii cu timp parțial, între femei și bărbați. De la aceasta regulă au făcut excepție Luxemburgul, Italia și Austria. De asemenea, reduceri nesemnificative ale decalajelor au fost înregistrate în Spania și Portugalia.

Extinderea ocupării cu timp parțial a avut un efect pozitiv asupra detensionării pieței forței de muncă, în condițiile în care posibilitățile de creare de noi locuri de muncă sunt reduse. În acest context, pentru a caracteriza cât mai corect funcționarea pieței forței de muncă *este necesar să se aibă în vedere nu numai indicatori tradiționali, precum rata de activitate sau numărul de persoane fizice ocupate, ci și o serie de indicatori legați de numărul de ore lucrate și distribuția acestora pe sexe, și grupe de vârstă și domenii de activitate*. De asemenea, este important să se determine dacă din punctul de vedere al angajaților, ocuparea cu timp parțial este voluntară sau forțată.

În mod firesc, extinderea muncii cu timp parțial a condus la o scădere a numărului de ore lucrate în raport cu durata standard a muncii.

Pe ansamblul Uniunii Europene, raportul dintre numărul mediu de ore lucrate și durata standard a muncii a scăzut de la 93,1% în 1985 la 91,2%, în 1998. Reducerea a fost relativ lentă în ultima parte a anilor '80, pentru a se accelera pe parcursul anilor '90 (tabelul nr. 14). Ceea ce a părut să fie o adaptare la comprimarea cererii de forță de muncă în perioada recesiunii din

1991 – 1994 s-a transformat, în cursul relansării economice din 1994 – 1998, într-un factor de susținere a creșterii ratelor de activitate mai cu seamă în rândul femeilor.

Tabelul nr. 14
Evoluția gradului de utilizare a timpului standard de muncă,
În țările Uniunii Europene, în perioada 1985 – 1998

- total populație ocupată % -

Țara	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	93,1	92,8	92,2	91,2
Belgia	98,1	96,3	95,0	93,4
Danemarca	87,1	88,4	89,4	88,6
Germania	93,3	92,7	91,8	89,8
Grecia	97,6	98,0	97,9	98,3
Spania	97,1	97,4	96,0	95,4
Franța	96,1	95,3	94,7	95,0
Irlanda	95,9	94,7	93,7	93,6
Italia	96,2	95,9	97,7	97,1
Luxemburg	96,7	96,2	96,0	95,9
Olanda	82,0	80,5	79,7	79,1
Austria	94,4	94,4	94,3	92,7
Portugalia	97,6	97,5	96,7	94,2
Finlanda	93,6	93,6	93,6	94,5
Suedia	88,9	88,9	88,9	89,3
Regatul Unit	87,8	87,0	85,6	85,3

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

Valorile indicatorului menționat anterior se diferențiază pe țările membre. În anul 1998, peste media comunitară se situau Belgia (93,4%). Grecia (98,3%). Spania (95,4%), Franța (95,0%). Irlanda (93,6%), Italia (97,1%), Luxemburg (95,9%), Austria (92,7%), Portugalia (94,2%) și Finlanda (94,5%). Sub nivelul mediu se situau Danemarca (88,6%), Germania (89,8%), Olanda (79,1%), Suedia (89,3) și Regatul-Unit (85,3%).

Variabilitatea pe țări a coeficientului de utilizare a duratei standard a muncii este și un rezultat al diferențierii pe sexe a ratelor de activitate și a gradului de extindere a unor forme atipice de ocupare a forței de muncă.

Astfel. În cazul bărbaților se poate observa că valorile indicatorului pe care îl avem în vedere se înscriu pe o plajă îngustă. Acesta are valori de peste 99% în cazul a cinci țări, între 97 și 99% în cazul a șase țări și între 95 și 97% în cazul a trei țări. Cea mai scăzută valoare (91,5%) se înregistrează în Olanda (tabelul nr. 15).

Tabelul nr. 15
Evoluția gradului de utilizare a timpului standard de muncă în țările
Uniunii Europene, în perioada 1985 – 1998

- bărbați % -

Țara	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	99,5	99,9	99,9	99,6
Belgia	96,8	97,1	98,0	99,1
Danemarca	97,3	96,1	96,4	95,7
Germania	99,7	100,0	99,5	98,8
Grecia	98,5	98,2	98,2	97,5
Spania	99,8	99,6	99,8	100,0
Franța	98,3	98,0	97,6	97,7
Irlanda	96,3	97,0	97,3	96,8
Italia	99,2	99,4	97,7	97,8
Luxemburg	98,9	98,8	98,2	97,3
Olanda	92,5	91,3	92,3	91,5
Austria	99,9	99,9	99,9	99,3
Portugalia	97,4	97,8	97,7	99,5
Finlanda	98,6	98,6	98,6	100,0
Suedia	96,5	96,5	96,5	95,6
Regatul Unit	98,6	99,6	99,2	98,1

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

În ceea ce privește utilizarea forței de muncă feminine se remarcă faptul că mărimea coeficientului de utilizare a duratei standard a muncii prezintă în cadrul Uniunii Europene un grad relativ ridicat de dispersie. Cea mai ridicată valoare era înregistrată, în anul 1998, în Grecia (90,3%) și cea mai scăzută, în Olanda (61,8%). Peste nivelul mediu se situau atât statele din sudul Uniunii (Spania, Italia, Portugalia, Grecia), cât și unele state nordice (Finlanda, Suedia, Danemarca, dar și Austria și Franța). Sub nivelul mediu se găseau țări, precum Germania, Irlanda, Regatul Unit (tabelul nr. 16).

Reducerea duratei medii a muncii s-a accentuat pe ansamblul Uniunii Europene în anii '90. Țările care s-au înscris în această tendință au fost: Germania, Spania, Franța, Portugalia. Evoluții contrare au fost semnalate în Danemarca, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg etc.

În aceste condiții decalajul pe sexe dintre gradele, de utilizare a duratei standard a muncii a crescut în ultimii 15 ani pe ansamblul Uniunii Europene (tabelul nr. 17). Cele mai intense modificări pe sexe ale duratei muncii s-au produs în Belgia, Germania, Irlanda, Luxemburg și Portugalia. Evoluții sinuoase s-au semnalat în Spania, Franța, Italia, Olanda, Finlanda, Suedia, Regatul Unit. Decalajele au tins să se diminueze în Danemarca și Grecia.

Tabelul nr. 16
Evoluția gradului de utilizare a timpului standard de muncă în țările
Uniunii Europene, în perioada 1985 – 1998

- femei % -

Țara	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	81,8	81,7	80,1	79,5
Belgia	88,4	85,4	84,0	82,4
Danemarca	75,0	79,2	81,0	80,1
Germania	82,9	83,0	81,3	77,6
Grecia	89,6	90,8	90,3	90,3
Spania	89,7	91,1	88,6	86,9
Fransa	86,8	86,3	85,3	84,7
Irlanda	80,4	79,2	78,2	78,1
Italia	87,7	87,0	89,2	87,9
Luxemburg	89,1	87,8	85,9	84,4
Olanda	63,3	63,4	61,3	61,8
Austria	86,6	86,6	86,5	84,5
Portugalia	91,1	91,0	89,4	87,6
Finlanda	88,2	88,3	88,3	88,2
Suedia	80,8	80,7	80,7	82,3
Regatul Unit	69,5	70,1	68,9	69,3

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

Tabelul nr. 17
Decalajul între gradul de utilizare a timpului standard de muncă de către
femei și bărbați, în țările Uniunii Europene

- femei/bărbați % -

Țara	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	82,2	81,8	80,2	79,8
Belgia	91,3	88,0	85,7	83,1
Danemarca	77,1	82,4	82,7	83,7
Germania	83,1	83,0	81,7	78,5
Grecia	91,0	92,5	92,0	92,6
Spania	89,9	91,5	88,8	86,9
Fransa	88,3	88,1	87,4	88,9
Irlanda	83,5	81,6	80,4	80,7
Italia	88,4	87,5	91,3	89,9
Luxemburg	90,1	88,9	87,5	86,7
Olanda	68,4	69,4	66,4	67,5
Austria	86,7	86,7	86,6	85,1
Portugalia	93,5	93,0	91,5	88,0
Finlanda	89,5	89,6	89,6	88,2
Suedia	83,7	83,7	83,6	86,1
Regatul Unit	70,5	70,4	69,5	70,6

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

Ca urmare a acestor evoluții, în 1998 decalajul pe sexe din punct de vedere al duratei muncii era cel mai pronunțat în Olanda și cel mai estompat în Grecia. Față de nivelul înregistrat pe ansamblul Uniunii Europene, decalaje mai pronunțate erau caracteristice pentru Regatul Unit și Germania, în timp ce o anumită estompare a decalajelor se putea detecta în Italia, Franța sau Portugalia.

Într-o anumită măsură, decalajele pe sexe ale duratei muncii reflectă diferențele din modelele de ocupare a forței de muncă existente în nordul și sudul Uniunii Europene. Diferențele nivelului de dezvoltare economică și de mentalitate își spun cuvântul. Condițiile mai favorabile permit în nord creșterea ratei de activitate a femeilor, datorită extinderii muncii cu timp parțial. În schimb, în sud, existența unor rigidități de natură instituțională determină menținerea duratei muncii la niveluri ridicate, dar și rate de activitate relativ scăzute.

Pe ansamblul Uniunii Europene, dintre persoanele care lucrează cu timp parțial, 80% sunt femei. Marea majoritate a lor nu doresc un loc de muncă cu timp complet. Pe de altă parte, există persoane care acceptă locuri de muncă cu timp parțial pentru că nu reușesc să se angajeze în activități cu timp complet de muncă. În contextul creșterii importanței activităților cu timp parțial în utilizarea forței de muncă devine tot mai important să se determine caracterul voluntar sau forțat al acceptării de către persoanele active a unor forme atipice de ocupare.

Anchetele efectuate asupra forței de muncă arată că o proporție scăzută, dar în continuă creștere dintre bărbații din grupa de vârstă de 25 – 49 de ani, acceptă munci cu timp parțial, pentru că nu se găsesc posibilități de angajare în activități cu timp complet. Ei reprezintă circa 15% din totalul populației ocupate masculine, proporții mai mari semnalându-se în Franța, Irlanda, Finlanda și Suedia.

În fapt, creșterea ocupării cu timp parțial în rândul bărbaților pare să fie o încercare din partea întreprinzătorilor de a flexibiliza funcționarea aparatului productiv, fără a ține seama de aspirațiile segmentului de forță de muncă pe care îl vizează.

În multe cazuri persoanele care lucrează cu timp parțial surit angajate cu contracte de muncă pe o perioadă de timp determinată, constatarea fiind valabilă mai cu seamă în cazul bărbaților. În 1998 la nivelul Uniunii Europene doar 10% dintre bărbații angajați cu timp complet de muncă desfășurau munci temporare. În schimb, în rândul celor angajați cu timp parțial de muncă proporția era de 31%, nivel depășit în Spania și Portugalia (50%) și, mai ales, în Grecia și Irlanda (peste 60%).

În ceea ce privește femeile, există o diferență mai mică între cele angajate cu contract de muncă pe o perioadă determinată și cu timp parțial de muncă și cele cu timp complet. Astfel, în 1998, circa 15% dintre femeile care lucrau cu timp parțial erau angajate în munci temporare, în comparație cu 13% dintre

femei care lucrau cu timp complet de muncă. La fel ca și în cazul bărbaților, țările unde proporția în rândul femeilor care erau angajate în munci temporare cu timp parțial se situa cu mult peste nivelul mediu al Uniunii Europene sunt: Grecia și Spania (peste 50%), Irlanda și Portugalia (circa 30%).

Numărul locurilor de muncă temporare a crescut rapid în ultimii 15 ani pe ansamblul Uniunii Europene, ponderea acestora în totalul populației ocupate pe sporind de la 8,4% în 1985 la 12,8% în 1998 (tabelul nr. 18).

Tabelul nr. 18
Proporția locurilor de muncă temporare în țările Uniunii Europene,
În perioada 1985 – 1998

- total populație ocupată % -

Țara	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	8,4	10,4	11,0	12,8
Belgia	6,9	5,1	5,1	7,8
Danemarca	12,3	11,9	12,0	10,1
Germania	12,8	14,1	15,8	18,3
Grecia	21,1	14,7	10,3	13,0
Spania	15,6	32,2	33,7	32,9
Franța	4,7	10,2	11,0	13,9
Irlanda	7,3	8,3	9,5	9,4
Italia	4,8	5,4	7,3	8,6
Luxemburg	4,7	3,3	2,9	2,9
Olanda	7,5	7,7	10,9	12,7
Austria	-	-	6,0	7,8
Portugalia	14,4	16,4	9,4	17,3
Finlanda	10,5	12,0	16,5	17,7
Suedia	-	9,8	12,5	12,9
Regatul Unit	7,0	5,3	6,5	7,1

Sursa: European Commission – *Employment in Europe*, 1999.

La fel ca și în cazul muncii cu timp parțial, extinderea angajării salariaților cu contracte de muncă pe perioade de timp determinate a constituit o încercare de flexibilizare a funcționării pieței forței de muncă. Se observă, că pe ansamblul Uniunii Europene, ponderea acestei forme de ocupare a forței de muncă a crescut mai rapid în cursul perioadelor de relansare a economiei (1985 – 1991 și 1994 – 1998), decât în timpul recesiunii din 1991 – 1994. Această tendință poate fi observată și în țări, precum: Germania, Franța și Regatul Unit. În schimb, în țări, precum: Grecia, Danemarca, Irlanda, Olanda, Finlanda, Suedia, locurile de muncă temporare și-au mărit semnificativ ponderea în totalul populației ocupate, în timpul recesiunii, pentru ca apoi să își încetinească creșterea sau chiar să înregistreze diminuări, în mod relativ.

Ca o excepție de la regulă în Grecia se observă o puternică reducere relativă a acestei forme de ocupare a forței de muncă în perioada 1985 – 1994, urmată apoi de o ușoară redresare între 1994 și 1998.

În urma evoluțiilor prezentate anterior, în anul 1998 ponderea cea mai ridicată a muncii temporare în totalul populației ocupate se înregistra în Spania (32,9%) iar cea mai scăzută în Luxemburg (2,9%). Valori cuprinse între 15% și 18,3% se înregistrau în Portugalia (17,3%), Finlanda (17,7%) și Germania (18,3%) iar între 12,9% și 15% în Suedia (12,9%), Grecia (13%), Franța (13,9%). Sub media comunitară se aflau: Regatul Unit (7,1%), Belgia (7,8%), Austria (7,8%), Italia (8,6%), Irlanda (9,4%), Danemarca (10,1%), Olanda (12,7%).

Proporția locurilor de muncă temporare se diferențiază pe sexe. Pe ansamblul Uniunii Europene, în anul 1998, ea era de 12,0%, după o creștere rapidă în perioada 1985 – 1991 și o încetinire în intervalul 1991 – 1998 (tabelul nr. 19).

Tabelul nr. 19
Proporția locurilor de muncă temporare în țările Uniunii Europene,
În perioada 1985 – 1998

Țara	- bărbați % -			
	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	7,6	9,3	10,1	12,0
Belgia	1,8	2,1	2,5	3,5
Danemarca	11,6	11,0	11,1	9,3
Germania	9,2	9,4	9,8	12,1
Grecia	21,8	14,8	10,2	12,0
Spania	14,4	29,3	31,4	32,1
Franța	4,8	8,7	9,7	13,0
Irlanda	2,3	3,6	5,1	5,4
Italia	3,6	4,0	6,1	7,5
Luxemburg	3,5	2,3	2,0	2,4
Olanda	5,9	5,9	7,9	10,2
Austria	-	-	5,7	8,0
Portugalia	13,5	14,8	8,5	16,2
Finlanda	9,6	9,8	13,4	13,3
Suedia	-	7,4	10,5	10,6
Regatul Unit	5,7	3,9	5,5	6,0

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

În 1998, cea mai mare pondere a locurilor de muncă temporare în totalul populației ocupate feminine se consemna în Spania (32,1%), iar cea mai redusă în Luxemburg (2,4%). Valori peste media Uniunii Europene (12,0%) se puteau observa în Franța (13,0%), Portugalia (16,2%) și Finlanda (13,3%), iar valori mai scăzute în Belgia (3,5%), Danemarca (9,3%), Irlanda (5,4%), Italia (7,5%).

În rândul populației ocupate feminine proporția locurilor de muncă temporare pe ansamblul Uniunii Europene este mai ridicată comparativ cu componenta masculină a ofertei de forță de muncă. În raport cu media comunitară (13,7%), proporții mai mari se înregistrau în Spania (34,4%), Finlanda (21,9%), Olanda (16,1%), Portugalia (18,6%), Suedia (15,2%), Franța (15,0%), Grecia (14,7%), în timp ce sub medie se aflau Belgia (10,4%), Danemarca (11,0%), Germania (12,5%), Irlanda (12,1%), Italia (10,3%), Luxemburg (3,7%), Austria (7,7%), Regatul Unit (8,3%) (tabelul nr. 20).

Tabelul nr. 20
Proporția locurilor de muncă temporare în țările Uniunii Europene, în
perioada 1985 – 1998

Țara	- femei % -			
	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	9,7	11,9	12,1	13,7
Belgia	10,9	8,3	7,5	10,4
Danemarca	13,1	12,9	12,9	11,0
Germania	11,1	10,9	11,0	12,5
Grecia	19,6	14,6	10,5	14,7
Spania	18,4	38,2	37,9	34,4
Franța	4,6	12,0	12,4	15,0
Irlanda	10,6	11,5	11,4	12,1
Italia	7,0	7,7	9,3	10,3
Luxemburg	7,0	4,9	4,4	3,7
Olanda	10,8	10,6	15,0	16,1
Austria	-	-	6,3	7,7
Portugalia	15,9	18,6	10,5	18,6
Finlanda	11,3	14,2	19,5	21,9
Suedia	-	12,2	14,4	15,2
Regatul Unit	8,8	7,0	7,6	8,3

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

Decalajul pe sexe în ceea ce privește proporția locurilor de muncă temporare a avut o tendință de scădere pe ansamblul Uniunii Europene, respectiv de la 127,6% în 1985 la 114,2% în 1998 (tabelul nr. 21).

Tabelul nr. 21
Decalajul între proporția locurilor de muncă temporare în rândul femeilor
și bărbaților în țările Uniunii Europene,
în perioada 1985 – 1998

Țara	- femei/bărbați % -			
	1985	1991	1994	1998
Uniunea Europeană	127,6	128,0	119,8	114,2
Belgia	605,6	395,2	300,0	297,1
Danemarca	112,9	117,3	116,2	134,4

Țara	1985	1991	1994	1998
Germania	120,7	116,0	112,2	103,3
Grecia	89,9	98,6	102,9	122,5
Spania	127,8	130,4	120,7	107,2
Franța	95,8	137,9	127,8	115,4
Irlanda	460,9	319,4	223,5	224,1
Italia	194,4	192,5	152,5	137,3
Luxemburg	200,0	213,0	220,0	154,2
Olanda	183,1	179,7	189,9	157,8
Austria	-	-	110,5	96,3
Portugalia	117,8	125,7	123,5	114,8
Finlanda	117,7	144,9	145,5	164,7
Suedia	-	164,9	137,1	143,4
Regatul Unit	154,4	179,5	136,4	138,3

Sursa: European Commission – Employment in Europe, 1999.

Această evoluție nu a fost lipsită de sinuozități. Cele mai mari reduceri au fost înregistrate în Belgia, Irlanda, Italia, Luxemburg. Tendințe de creștere a acestor decalaje au fost înregistrate în Danemarca, Grecia, Franța.

În anul 1998, exceptând Austria, proporția angajării cu contracte de muncă temporare în totalul populației ocupate era mai mare în rândul femeilor, decât în rândul bărbaților. Cele mai mari decalaje se întâlneau în Belgia (297,1%) și Irlanda (224,1%), iar cele mai reduse în Germania (103,3%) și Spania (107,2%).

Decalaje mai mari decât cel existent pe ansamblul Uniunii Europene se întâlneau în Danemarca (134,4%), Grecia (122,5%), Franța (115,4%), Italia (137,3%). Luxemburg (154,2%), Portugalia (114,8%). Finlanda (164,7%), Suedia (143,4%), Regatul Unit (138,3%).

5. Modificări ale structurii profesionale a populației ocupate

Tendința de creștere a ocupării forței de muncă în cadrul sectorului de servicii, care are un grad ridicat de eterogenitate, face necesară o atentă analiză a calității noilor locuri de muncă relevante de structura profesională. În literatura de specialitate, în afară de clasificarea zecimală a profesiilor, se utilizează o regrupare a profesiilor, după cum urmează:

- a) *profesii nonmanuale înalt calificate*, unde sunt grupați: managerii de diferite niveluri, profesiile intelectuale și științifice, precum și tehnicienii;
- b) *profesii nonmanuale cu nivel mediu de calificare* unde sunt incluși funcționarii de birou;
- c) *profesii nonmanuale cu nivel scăzut de calificare*, unde sunt incluși lucrătorii din servicii și comerț;
- d) *profesii manuale calificate*, cuprind lucrătorii calificați din agricultură și silvicultură, artizanii și lucrătorii de tip artizanal, operatorii de instalații și mașini;
- e) *profesii manuale slab calificate*, unde sunt incluși lucrătorii și funcționarii necalificați.

În cursul anilor '80, pe fondul unei creșteri a populației ocupate atât în Uniunea Europeană, cât și în SUA profesiile nonmanuale au crescut într-un ritm susținut. Astfel, în condițiile unui ritm mediu anual de creștere a totalului populației ocupate de 1,1% în Uniunea Europeană și de 2,4% în SUA, între 1983 și 1991. profesiile nonmanuale înalt calificate au înregistrat ritmuri medii anuale de 2,8% în Uniunea Europeană și de 3,7% în SUA. Profesiile nonmanuale cu nivel mediu și scăzut de calificare au crescut într-un ritm mediu de 1,6% în Uniunea Europeană și de 2,2% în SUA. Profesiile manuale au crescut în SUA într-un ritm mediu anual de 1,4%, în timp ce în Uniunea Europeană s-a înregistrat o creștere negativă (-0.4%),

Deci, în contextul terțIALIZĂRII ocupării forței de muncă, al automatizării proceselor de producție se observă o reducere a ponderii profesiilor manuale și o creștere a ponderii profesiilor nonmanuale. În cadrul profesiilor nonmanuale profesiile cu un ritm ridicat de calificare au înregistrat cele mai rapide creșteri.

Examinarea evoluției distribuției pe profesii a populației ocupate în cursul anilor '90 în cazul a zece țări pentru care am dispus de date statistice arată o continuare în linii generale, a tendințelor evidențiate în deceniul anterior (anexele A1-A10),

În cazul a cinci țări (Austria, Danemarca, Spania, Grecia, Regatul Unit) se observă:

- (a) creștere a ponderii profesiilor nonmanuale înalt calificate;

- (b) reducere a ponderii profesiilor nonmanuale cu nivel mediu de calificare;
- (c) creștere a ponderii profesiilor nonmanuale cu nivel redus de calificare;
- (d) scădere a ponderii profesiilor manuale calificate;
- (e) creștere a ponderii profesiilor manuale slab calificate.

Modificările relative s-au produs în contextul creșterii populației ocupate totale. Profesiile nonmanuale înalt calificate, profesiile nonmanuale cu nivel redus de calificare precum și profesiile manuale slab calificate au înregistrat creșteri absolute din punct de vedere al numărului de persoane ocupate. Profesiile nonmanuale de calificare medie *au* înregistrat, în mod absolut, reduceri în Austria și Regatul Unit și o creștere mai lentă în Danemarca. Profesiile manuale calificate și-au redus numărul de practicanți în Austria, Danemarca și Regatul Unit, în timp ce în Spania a loc avut o creștere.

O evoluție asemănătoare a avut loc și în Germania și Cehia, deosebirea constituind-o reducerea absolută și relativă a importanței profesiilor manuale slab calificate. Ceea ce a diferențiat Italia de modelul de transformare a structurii profesionale prezentat anterior este creșterea absolută și relativă a importanței profesiilor nonmanuale de calificare medie, concomitent cu scăderea absolută și relativă a numărului persoanelor cu ocupații manuale slab calificate.

În Portugalia excepțiile de la regulă privesc:

- a) reducerea efectivelor profesiilor nonmanuale înalt calificate, ca și a celor nonmanuale cu o calificare redusă;
- b) creșterea mai rapidă a numărului celor care practică profesii manuale calificate.

În țara noastră, în condițiile unei reduceri a populației ocupate, profesiile nonmanuale înalt calificate au înregistrat scăderi de mare intensitate, aceeași evoluție consemnându-se și în cazul profesiilor manuale necalificate. În schimb, celelalte trei mari grupe de profesii au înregistrat creșteri ale efectivelor.

Privită în ansamblu, modificarea structurii profesionale a populației ocupate a avut intensități diferite de la o țară la alta, fapt relevat de mărimea unghiului dintre vectorii de structură la începutul și sfârșitul anilor '90 (tabelul nr. 22).

Cele mai intense modificări ale structurii profesionale a populației ocupate s-au produs în Cehia și Portugalia (peste 13 grade) iar cele mai lente în Austria (3 grade) și Danemarca (4 grade). În România modificarea structurii profesionale poate fi categorisită ca fiind intensă, reflectând în mod indirect instabilitatea alocării pe ramuri a forței de muncă. În cele mai multe cazuri intensitatea mobilității profesionale a componentei feminine a ofertei de forță de muncă a fost mai mare, decât a celei masculine.

Tabelul nr. 22
Deviația între vectorii structurii profesionale a populației ocupate la
începutul și sfârșitul anilor '90, în unele țări europene

- grade sexagesimate -

Țara	Total	Masculin	Feminin
Austria	3,11	2,14	3,77
Danemarca	4,38	4,06	6,63
Spania	6,35	5,76	6,44
Germania	3,40	5,76	5,46
Grecia	8,17	6,39	11,01
Italia	6,85	5,88	6,51
Portugalia	13,47	10,52	17,46
Regatul Unit	7,91	7,51	7,70
Cehia	13,20	15,01	8,99
România	10,80	18,08	11,33

Sursa: calculat după ILO Yearbook, 2000.

Modificările structurii profesionale relevă atât o tendință de polarizare a calificărilor, cât și fazele în care se află procesul de restructurare a aparatului productiv. Din acest motiv structura pe marile grupe de profesii prezintă variații importante de la o țară la alta.

Astfel, în cazul profesiilor nonmanuale înalt calificate ponderea acestora în totalul populației ocupate este cuprinsă între 16,58%, în România și 38,01%, în Germania (tabelul nr. 23). Proportii ridicate (peste 30%) se întâlnesc în Danemarca, Regatul Unit, Cehia, Austria. În cele mai multe cazuri proporția respectivelor profesii este mai mare în rândul femeilor decât în rândul bărbaților.

Tabelul nr. 23
Ponderea profesiilor nonmanuale înalt calificate în totalul populației
ocupate în unele țări europene, în anul 1999

-%-

Țara	Total populație ocupată	Bărbați	Femei	Femei/Bărbați
Austria	30,26	30,31	30,20	99,6
Danemarca	37,50	38,25	34,66	90,6
Spania	28,52	26,68	31,73	119,0
Germania	38,01	36,04	40,59	112,6
Grecia	30,43	29,73	31,64	106,4
Italia	28,78	26,77	32,33	120,8
Portugalia	20,54	20,47	20,62	100,7
Regatul Unit	36,95	40,18	32,98	82,1
Cehia	35,42	32,44	39,30	111,0
România	16,58	14,69	18,79	127,9

Sursa: calculat după ILO Yearbook, 2000.

Profesiile nonmanuale de calificare medie dețin ponderi de peste 10% în Austria, Danemarca, Germania, Italia, Regatul Unit (tabelul nr. 24), iar ponderi între 7,49% și 9,69% în Spania, Grecia, Portugalia și Cehia. În România aceste profesii apar ca fiind subreprezentate, deținând sub 4% din totalul populației ocupate.

În cadrul acestei grupe de profesii, femeile apar ca fiind suprareprezentate, proporția lor fiind de peste două ori mai ridicată decât cea a bărbaților.

Tabelul nr. 24
Ponderea profesiilor nonmanuale mediu calificate în populației ocupate
în unele țări europene, în anul 1999

-%-

Țara	Total populație ocupată	Bărbați	Femei	Femei/Bărbați
Austria	14,03	8,42	21,13	251,0
Danemarca	11,50	5,69	19,01	334,1
Spania	9,69	6,19	15,82	255,6
Germania	12,64	7,03	20,01	284,6
Grecia	9,52	6,62	14,50	219,0
Italia	8,90	6,62	11,75	177,5
Portugalia	13,79	9,86	20,72	210,1
Regatul Unit	15,06	6,95	25,05	360,4
Cehia	7,49	2,60	13,84	647,7
România	3,92	1,92	6,25	325,5

Sursa: calculat după ILO Yearbook 2000.

Dispersia ponderilor profesiilor nonmanuale de calificare scăzută este cu mult mai redusă (tabelul nr. 25).

Tabelul nr. 25
Ponderea profesiilor nonmanuale de calificare redusă în totalul populației
ocupate în unele țări europene, în anul 1999

-%-

Țara	Total populație ocupată	Bărbați	Femei	Femei/Bărbați
Austria	14,03	8,15	21,78	267,2
Danemarca	16,00	7,25	27,14	374,3
Spania	13,98	9,24	22,26	240,9
Germania	11,58	5,32	19,78	371,8
Grecia	12,04	9,12	17,05	187,0
Italia	15,54	12,62	20,71	164,1
Portugalia	13,16	9,05	18,29	202,1
Regatul Unit	18,66	11,20	27,84	248,6
Cehia	12,03	7,10	18,42	259,4
România	6,69	3,40	10,53	309,7

Sursa: calculat după ILO Yearbook, 2000.

Cea mai mare valoare este de 18,66% (Regatul Unit), iar cea mai mică este de 6,69% (România), în celelalte țări proporțiile fiind cuprinse între 11,58% și 16,00%. Și în cadrul acestei grupe de profesii se constată un accentuat proces de feminizare, ponderea în totalul populației ocupate fiind de 1,64-3,74 ori mai mare în rândul femeilor decât în rândul bărbaților.

Cât privește profesiile manuale calificate se observă că ponderea acestora se situa între 21,90% și 62,40% (tabelul nr. 26).

Tabelul nr. 26
Ponderea profesiilor manuale calificate
în totalul populației ocupate în unele țări europene,
în anul 1999

-%-

Țara	Total populație ocupată	Bărbați	Femei	Femei/Bărbați
Austria	31,50	45,11	13,57	30,1
Danemarca	21,90	35,19	6,34	18,0
Spania	32,71	44,85	11,49	25,6
Germania	27,30	41,82	8,24	19,7
Grecia	40,99	48,55	28,07	57,8
Italia	31,02	39,72	15,69	39,5
Portugalia	43,56	53,37	31,28	58,6
Regatul Unit	28,63	40,62	13,88	34,2
Cehia	35,68	50,17	16,82	33,5
România	62,40	64,49	59,96	93,0

Sursa: calculat după ILO Yearbook. 2000.

Se observă că există o corelație inversă între dezvoltarea sectorului terțiar și valoarea ponderii profesiilor manuale calificate. În cadrul acestei grupe de profesii forța de muncă masculină este dominantă. Aici se concentrează, de regulă, peste 40% din locurile de muncă ocupate de forța de muncă respectivă. Forța de muncă feminină este slab reprezentată, decalajul femei/bărbați din punct de vedere al ponderilor, fiind de 18% în Danemarca, 19,7% în Germania sau 25,6% în Spania. În România, valoarea de 93% reflectă ponderea excesivă a populației ocupate în agricultură din totalul populației ocupate, și gradul ridicat de feminizare al forței de muncă utilizate în această ramură.

Plaja în care variază ponderea profesiilor manuale slab calificate este relativ restrânsă, fiind cuprinsă între 5,89% și 14,61% (tabelul nr. 27). De regulă, în cadrul acestei grupe de profesii, femeile au ponderi mai ridicate decât cele ale bărbaților. Excepția o constituie România unde ponderea femeilor este de peste trei ori mai mică, decât cea a bărbaților.

Tabelul nr. 27
Ponderea profesiilor manuale slab calificate în totalul populației ocupate
în unele țări europene, în anul 1999

-%-

Țara	Total populație ocupată	Bărbați	Femei	Femei/Bărbați
Austria	9,46	6,52	13,34	204,6
Danemarca	11,50	10,97	12,44	113,4
Spania	14,61	12,30	18,67	151,8
Germania	8,04	6,54	10,00	152,9
Grecia	5,89	4,46	8,35	187,2
Italia	8,86	8,06	10,26	127,3
Portugalia	12,82	8,69	17,99	207,0
Cehia	8,14	5,54	11,52	207,9
România	10,40	15,50	4,47	28,8

Sursa: calculat după ILO Yearbook. 2000.

În concluzie, se poate afirma că proporțiile diferitelor grupe de profesii în totalul populației ocupate este un rezultat al acțiunii unui mare număr de factori dintre care se pot enumera, în afară de modificarea structurii pe ramuri a economiei:

- a) schimbări în diviziunea muncii în cadrul firmelor. Avem aici în vedere atât tendința de polarizare a calificărilor, dar și diviziunea pe sexe a muncii;
- b) creșterea gradului de descentralizare a activităților economice și sociale, ceea ce are ca efect creșterea numărului de manageri de diferite niveluri;
- c) creșterea pregătirii profesionale a forței de muncă având drept rezultat expansiunea numărului celor care practică profesiile intelectuale și științifice. Pe de altă parte, creșterea importanței acestei grupe de profesii este o consecință a necesității unui efort continuu de inovare tehnologică din partea agenților economici, ceea ce impune utilizarea într-o proporție crescândă a unor specialiști de înaltă calificare.

6. Mutații în statusul ocupațional al populației ocupate

Mobilitatea intersectorială și profesională a forței de muncă are consecințe mai mult sau mai puțin notabile asupra statusului ocupațional. Ca regulă generală, extinderea activităților industriale și a formelor moderne de servicii duce la extinderea muncii salariate. În consecință, ponderile cele mai ridicate ale salariaților în totalul populației ocupate se întâlnesc în țările cu economie de tip liberal (anglo-saxon) sau în țările europene cu economie socială de piață de tip nordic. Din datele tabelului nr. 28 se observă că în țările respective salariații reprezintă peste 85% din numărul total al persoanelor ocupate, cea mai ridicată valoare înregistrându-se în SUA (92,34%).

Tabelul nr. 28
Ponderea salariaților în totalul populației ocupate în diferite țări, în anul 1999

-%-

	Total populație ocupată	Bărbați	Femei	Femei/Bărbați
<i>Uniunea Europeană</i>				
Austria	86,73	86,25	93,10	107,9
Spania	78,43	76,50	81,79	106,9
Grecia	56,59	55,23	58,91	106,7
Finlanda	85,24	80,60	90,46	112,2
Italia	71,87	68,75	77,39	112,6
Portugalia	71,54	70,71	72,57	102,6
Suedia	89,60	85,20	93,94	110,3
Regatul Unit	87,96	84,06	92,76	110,3
<i>Europa Centrală și de Est</i>				
Polonia	72,77 70,93		75,03	105,8
România	57,80 60,60		54,53	90,0
Slovenia	81,61 79,05		84,63	107,1
<i>Alte țări</i>				
SUA	92,34	91,08	93,80	103,0
Canada	83,05	79,65	87,06	109,3
Australia	85,55	82,95	88,94	107,2
Japonia	82,50	83,92	80,40	95,8
Coreea	61,74	63,20	59,64	94,4
Thailanda	2,91	4,32	1,17	27,1
Mexic	60,82	60,62	61,24	101,0

Sursa: calculat după ILO Yearbook, 2000.

În țările din sudul Europei se constată proporții mai reduse ale muncii salariate, respectiv de circa 78% în Spania, 72% în Italia și Portugalia, 57% în

Grecia. În țările central și est-europene, aflate în tranziție la economia de piață, valorile indicatorului sunt dispersate, respectiv 57,80% în România, 72,77% în Polonia și 81,61 % în Slovenia.

Dacă se extinde analiza și la alte continente se pot remarca procentajul ridicat al salariaților în Japonia (82,50%), și valori de circa 60% în Mexic și Coreea. De asemenea, atrage atenția ponderea deosebit de scăzută (sub 3%) a muncii salariate în Thailanda,

Examinarea distribuției pe sexe a statusului ocupațional relevă faptul că în țările cu economie de piață consolidată (exceptând Japonia) proporția muncii salariate este mai mare în rândul femeilor, decât în rândul bărbaților. Cele mai mari decalaje (peste 112%) se înregistrează în Finlanda și Italia. În schimb, în țările nou-industrializate proporția muncii salariate este mai mică în rândul femeilor decât în rândul bărbaților.

Cea de-a doua mare componentă a populației ocupate din punct de vedere al statusului ocupațional, respectiv patronii și lucrătorii pe cont propriu dețin ponderi care se întind pe o plajă largă, în cazul țărilor pentru care am dispus de date statistice. Astfel, valorile respectivului indicator sunt de 7,56% în SUA și de 38,26% în Thailanda (tabelul nr. 29).

Tabelul nr. 29
Ponderea patronilor și a lucrătorilor pe cont propriu în totalul populației ocupate în diferite țări, în anul 1999

-%-

	Total populație ocupată Bărbați		Femei Femei/Bărbați	
Uniunea Europeană				
Austria	10,58	12,25	8,94	73,0
Spania	18,38	21,22	13,40	63,1
Grecia	32,47	39,73	20,06	50,5
Finlanda	13,85	17,68	9,72	55,0
Italia	23,08	27,40	15,45	56,4
Portugalia	25,47	27,04	23,51	86,9
Suedia	10,33	14,57	5,60	38,4
Regatul Unit	11,67	15,71	6,70	42,6
Europa Centrală și de Est				
Polonia	22,44	25,50	18,68	73,3
România	23,13	29,07	16,20	55,7
Slovenia	12,67	16,60	7,81	47,0
Alte țări				
SUA	7,56	8,86	6,06	68,4
Canada	16,95	20,35	12,94	63,6
Australia	13,64	16,51	9,91	60,0
Japonia	11,67	14,04	-8,21	58,5
Coreea	28,80	34,87	20,03	57,4
Thailanda	38,26	38,86	37,52	96,6
Mexic	28,41	30,82	- 23,55	76,4

Sursa: calculat după ILO Yearbook, 2000.

În țările unde ponderea muncii salariate depășește 80% proporția patronilor și a lucrătorilor pe cont propriu este cuprinsă între 10% și 17%. În celelalte țări proporția este cuprinsă între 18,38% în Spania și 32,47% în Grecia.

Deoarece această formă a muncii nesalariate presupune asumarea unor riscuri mai mari, precum și existența spiritului întreprinzător, proporția ei este sensibil mai ridicată în rândul bărbaților, decât în rândul femeilor. Astfel, raportul dintre proporția patronilor și a lucrătorilor pe cont propriu în totalul populației ocupate feminine și cea în totalul populației ocupate masculine este de 38,4% în Suedia, de 12,6% în Regatul Unit, de 50,5% în Grecia, de 68,4% în SUA, de 86,9% în Portugalia și de 96,6% în Thailanda.

Ponderea ridicată al patronilor și lucrătorilor pe cont propriu în totalul populației ocupate este asociată cu acțiunea unor factori, cum sunt:

- a) un grad ridicat de descentralizare a activității economice. În mod implicit, existența unui mare număr de întreprinderi mici și mijlocii determină o pondere ridicată a patronilor și lucrătorilor pe cont propriu în totalul populației ocupate;
- b) perpetuarea unor structuri economice tradiționale bazate pe proprietatea individuală în agricultură și activități de servicii. Drept urmare, lucrătorii pe cont propriu devin figurile centrale în respectivele zone ale economiei;
- c) tradițiile antreprenoriale și cadrul instituțional existent în diferite țări referitor la micile firme.

Experiența țărilor Uniunii Europene arată că există o relație inversă între extinderea muncii pe cont propriu și rata de ocupare a populației apte de muncă. Acest lucru reflectă în mod indirect nivelul relativ scăzut al PIB/locuitor și rolul încă important al agriculturii în desfășurarea activității economice.

În evaluarea structurii pe sexe a populației ocupate din punct de vedere al statusului ocupațional este necesar să se țină seama de o serie de particularități ale modelelor de ocupare.

Astfel, ponderea bărbaților este, de regulă, superioară celei a femeilor în cazul patronilor și al lucrătorilor pe cont propriu. Drept urmare, în țările cu un grad ridicat de extindere a muncii salariate ponderea femeilor este superioară celei a bărbaților. În schimb, în țările unde munca salariată nu atinge proporții ridicate, lucrătorii familiali neremunerați, în care majoritatea covârșitoare o formează femeile, dețin încă un loc important în utilizarea forței de muncă.

În ultimul deceniu s-a asistat pe plan internațional la o creștere a ponderii salariaților în totalul populației ocupate. Tendința poate fi apreciată ca o expresie a dezvoltării și modernizării economiei și societății. Ponderea patronilor și a lucrătorilor pe cont propriu a avut evoluții sinuoase. S-au înregistrat scăderi în: Austria, Spania, Grecia, Finlanda, Regatul Unit. SUA, Australia, Japonia, Mexic, în timp ce creșteri au fost consemnate în: Italia, Portugalia, Suedia, Canada, Coreea, Thailanda.

În aprecierea modificărilor proporției deținute de patroni și lucrători pe cont propriu în, totalul populației ocupate este necesar să se manifeste o anumită prudență. Deseori în țările dezvoltate această categorie de populație ocupată este privită ca o măsură a dezvoltării spiritului antreprenorial. În realitate, acest status ocupațional este dependent, alături de factorii enumerați anterior și de o serie de măsuri de natură fiscală, care pot să favorizeze, sau nu, adoptarea acestuia de către unele segmente ale populației active.

Examinarea datelor referitoare la evoluția statusului ocupațional în România relevă faptul că, în contextul unei profunde crize a utilizării capitalului uman, ponderea salariaților s-a redus considerabil și a atins un nivel comparabil cu cel al Greciei. Celelalte categorii de populație ocupată și-au sporit în mod substanțial ponderea. Respectivă evoluții sunt o consecință atât a implementării mecanismelor concurențiale care au stimulat apariția clasei antreprenoriale și utilizarea unor forme nesalariate de ocupare a forței de muncă, dar, mai cu seamă, a puternicului proces de reagrare a structurii ocupării forței de muncă.

7. Direcții de acțiune pentru creșterea stabilității ocupării forței de muncă în țările Uniunii Europene

Din analizele efectuate pe parcursul capitolelor anterioare a rezultat că în contextul modificării profunde a mediului economic extern, ca urmare a creșterii gradului de deschidere a economiilor naționale către fluxurile externe de bunuri de servicii și capital, precum și a extinderii utilizării tehnologiilor informaționale asigurarea unei rate ridicate de ocupare a forței de muncă întâmpină, în mod obiectiv, o serie de dificultăți majore.

Încercările întreprinse în ultimul deceniu cu scopul de a determina o creștere a flexibilității funcționării aparatului productiv au avut ca efect o creștere lentă a cererii de forță de muncă, dublată însă în multe cazuri, de precarizarea ocupării forței de muncă. O asemenea evoluție pe termen lung este de natură să genereze puternice tensiuni pe piața forței de muncă și să erodeze puternic bazele coeziunii sociale, chiar în zone caracterizate printr-un nivel ridicat al dezvoltării economice.

Din acest motiv, în Tratatul de la Amsterdam (17 iunie 1997), șefii de state și de guverne au hotărât că ocuparea forței de muncă și drepturile cetățenilor trebuie să fie în centrul Uniunii Europene. Pentru atingerea acestui obiectiv s-a căzut de acord asupra:

- a) alinierii politicilor naționale de ocupare a forței de muncă, de o manieră compatibilă cu politica economică a Uniunii Europene;
- b) promovării creșterii calificării și adaptabilității forței de muncă, precum și a reformei piețelor forței de muncă, pentru a răspunde rapid la schimbările din economie.

De asemenea, s-a trecut la supravegherea multilaterală a politicilor naționale în domeniu.

În continuare, în cadrul Consiliului European extraordinar de la Luxemburg, din noiembrie 1997, statele membre au adoptat o nouă abordare a problemei ocupării forței de muncă și a luptei împotriva șomajului. Pe această bază s-au elaborat „recomandări” pentru coordonarea strategiilor de creștere a ocupării forței de muncă. Începând cu anul 1998 au fost concepute Planuri Naționale de Acțiune pentru ocuparea forței de muncă.

În martie 2000, la Consiliul Special de la Lisabona s-a relevat că unul dintre obiectivele integrării îl constituie asigurarea ocupării depline a forței de muncă, în cadrul unei societăți bazate pe cunoaștere. Pentru aceasta s-a stabilit că pe parcursul unui deceniu (2000-2010) este necesar să se asigure o creștere a ratei ocupării populației în vârstă de muncă de la 61% la 70% și de la 51% la 60%, în cazul femeilor.

Ulterior, la Consiliul de la Stockholm s-au elaborat „obiective intermediare” pentru anul 2005. respectiv o rată de 67% a ocupării populației în vârstă de muncă și de 57%, în cazul femeilor. De asemenea, s-a fixat o rată de ocupare a populației în vârstă de 55-64 de ani de 50% în anul 2010.

Obiectivele propuse pornesc de la premisa că utilizarea eficientă a forței de muncă necesită o viziune pe termen lung, precum și luarea în considerare a tuturor factorilor care pot contribui la îmbunătățirea funcționării pieței forței de muncă.

De asemenea, s-a subliniat că îmbunătățirea utilizării capitalului uman nu se reduce doar la creșterea ratei de ocupare a resurselor de muncă, ci trebuie să se aibă în vedere și îmbunătățirea calității locurilor de muncă, pusă în evidență de nivelul salariilor, stabilitatea contractelor de muncă, durata muncii, condițiile de muncă.

La 19 ianuarie 2001 au fost elaborate „Decizia Consiliului Uniunii Europene referitoare la direcțiile de acțiune ale politicilor de ocupare a forței de muncă în statele membre”, precum și „Recomandarea Consiliului Uniunii Europene referitoare la implementarea politicilor de ocupare a forței de muncă în statele membre”. În cele două documente se arată că, după un deceniu de reforme consecutive, s-au creat în cadrul Uniunii Europene premisele unei evoluții favorabile în ceea ce privește utilizarea forței de muncă. Dar progresul în acest domeniu nu apare automat. El necesită o serie de acțiuni concertate ale statelor membre, dar și o atentă monitorizare și evidențiere a particularităților naționale.

Este necesar ca atingerea obiectivului ocupării depline a forței de muncă să se facă concomitent cu creșterea competitivității și întreprinderea unor pași hotărâți în direcția realizării unei societăți bazate pe cunoaștere. Pregătirea pentru tranziția la respectivul tip de societate necesită modernizarea modelului social european, prin creșterea investiției în oameni și combaterea excluziei sociale.

Pentru obținerea unui nivel ridicat al ocupării forței de muncă se consideră că statele Uniunii Europene trebuie să conceapă strategiile de dezvoltare privind piața forței de muncă pornind de la următoarele obiective orizontale:

A. stabilirea unor obiective pe termen lung în ceea ce privește ocuparea forței de muncă.

B. elaborarea unor strategii cuprinzătoare și coerente pentru asigurarea unei învățări continue. În acest fel se va reuși obținerea unei adaptări la schimbările economice și sociale pe parcursul întregii vieți active. Aceste strategii ar trebui să se bazeze pe responsabilitatea și parteneriatul dintre autoritățile publice, firme, parteneri sociali și indivizi, dar și pe contribuția substanțială a societății civile;

C. dezvoltarea în cadrul statelor membre a Uniunii Europene a unui larg parteneriat social, capabil să implementeze și monitorizeze Strategia de

ocupare a forței de muncă, în funcție de practicile și tradițiile naționale. De asemenea, partenerii sociali de la nivel european sunt invitați să își definească propria lor contribuție și să monitorizeze, să încurajeze și să susțină eforturile întreprinse la nivel național;

D. adoptarea acelor combinații de politici economice care vor favoriza îmbunătățirea utilizării forței de muncă. În acest context se recomandă luarea în considerare a disparităților regionale. Fără a ieși din cadrul general al Strategiei, statele membre pot să se concentreze asupra unor aspecte pe care le consideră ca fiind cele mai importante pentru funcționarea pieței forței de muncă la un moment dat;

E. sprijinirea de către statele membre și Comisia Europeană a dezvoltării unor indicatori comuni, cu scopul de a se evalua în mod adecvat progresele înregistrate. Partenerii sociali sunt invitați să dezvolte indicatori adecvați și să sprijine crearea de baze de date statistice, pentru a se putea măsura progresele din domeniile în care ei dețin responsabilități.

Alături de cele cinci obiective orizontale au fost stabilite un număr de 18 direcții de acțiune, grupate în cadrul a patru piloni după cum urmează:

Pilonul I – Îmbunătățirea capacității de ocupare cuprinzând șapte direcții de acțiune:

1. combaterea șomajului în rândul tinerilor și a șomajului pe termen lung;
2. reformarea sistemelor de impozitare, de acordare a ajutoarelor și de pregătire profesională, astfel încât acestea să devină cu mult mai favorabile ocupării forței de muncă;
3. conceperea de politici care să permită prelungirea prezenței pe piața forței de muncă a persoanelor vârstnice;
4. dezvoltarea calificărilor pentru o nouă piață a muncii, în contextul unui proces de învățare continuă;
5. dezvoltarea învățământului electronic pentru toți cetățenii. Asigurarea de către Statele Membre a accesului școlilor la resursele Internetului și a multimediei, astfel încât până la sfârșitul anului 2002 să se furnizeze tuturor elevilor o alfabetizare digitală pe scară largă;
6. promovarea unor politici active pentru prevenirea dezechilibrelor dintre cererea și oferta de calificări;
7. combaterea discriminării și promovarea incluziunii sociale, prin sprijinirea accesului la ocuparea forței de muncă.

Pilonul II – Dezvoltarea spiritului antreprenorial și crearea de noi locuri de muncă, în care se grupează cinci direcții de acțiune:

8. reducerea obstacolelor administrative și a sarcinilor fiscale care împiedică asupra desfășurării afacerilor;
9. Încurajarea începerii de noi activități antreprenoriale;
10. Îmbunătățirea furnizării de servicii și fructificarea integrală a potențialului de ocupare a forței de muncă al sectorului de servicii, se vor avea în vedere activitățile specifice unei societăți bazate pe cunoaștere și cele le-

gate de protecția mediului înconjurător;

11. În cadrul politicii de ansamblu privind ocuparea forței de muncă se va ține seama și de dimensiunea regională a acesteia. La nivel regional și local, toți partenerii sociali trebuie să fie mobilizați în vederea implementării Strategiei europene pentru ocuparea forței de muncă prin identificarea potențialului de creare de noi locuri de muncă;
12. adoptarea unor măsuri fiscale pentru stimularea investiției în capitalul uman.

Pilonul III – încurajarea adaptabilității întreprinderilor și a angajaților acestora, în care sunt incluse trei direcții de acțiune:

13. modernizarea organizării muncii. Aceasta va trebui să fie un rezultat al negocierilor între partenerii sociali, având drept scop asigurarea echilibrului necesar între flexibilitate și siguranța locurilor de muncă. Aspectele care pot fi abordate în acest cadru sunt: introducerea de noi tehnologii, noi metode de muncă și flexibilizarea timpului de lucru;
14. revizuirea cadrului legislativ pentru a favoriza modernizarea și siguranța locurilor de muncă. Se vor avea în vedere propunerile pentru sprijinirea modernizării și adaptării pieței forței de muncă la schimbările structurale din economie. Avându-se în vedere că formele de ocupare a forței de muncă devin tot mai diverse, este necesar să se încorporeze în legislațiile naționale tipuri de contracte de muncă mai flexibile, asigurându-se o calitate sporită a locurilor de muncă și, implicit, un echilibru între nevoile antreprenorilor și aspirațiile lucrătorilor. De asemenea, se vor promova o serie de măsuri care să conducă la scăderea accidentelor și riscului de boli profesionale;
15. sprijinirea adaptabilității în întreprinderi, ca o componentă-cheie a procesului de învățare continuă. Se urmărește ca pe această cale să se stimuleze inovația, mai cu seamă în domeniul tehnologiilor informaționale. Se vor crea condiții ca până în anul 2003 să se ofere fiecărui lucrător posibilitatea de a obține alfabetizarea specifică societății informaționale.

Pilonul IV – Asigurarea de posibilități egale de acces pe piața forței de muncă pentru femei și bărbați, în cadrul căruia sunt incluse trei direcții de acțiune:

16. relevarea specificului pe sexe al diferitelor tipuri de măsuri pentru creșterea ocupării forței de muncă. În acest sens, se recomandă construirea și îmbunătățirea unui sistem de indicatori statistici care să măsoare progresele realizate în obținerea egalității de șanse pe sexe;
17. reducerea decalajelor de pe piața forței de muncă dintre femei și bărbați, prin susținerea cu prioritate a ocupării în rândul femeilor, ca și a acordării unui salariu egal la muncă egală;
18. reconcilierea vieții profesionale cu viața de familie prin: proiectarea, implementarea și promovarea unor politici de susținere a familiei, care include servicii de îngrijire a copiilor și a altor persoane dependente,

accesibile și de înaltă calitate. Este necesar să se elimine obstacolele din calea reîntoarcerii pe piața forței de muncă a persoanelor care la un moment dat, din motive familiale, au devenit inactive.

Se observă că direcțiile de acțiune prezentate se concentrează mai cu seamă, asupra factorilor care pot să determine un răspuns pozitiv al ofertei de forță de muncă la stimulentele generate de activitatea economică sau de cadrul instituțional. Este, în fapt, un reflex al altui mare obiectiv pe care Uniunea Europeană și-a propus să-l atingă, respectiv acela de a deveni în cel mai scurt timp posibil, cea mai competitivă economie.

Soluția propusă încearcă să îmbine valorificarea tradiției cu promovarea modernizării instituțiilor și a metodelor de organizare a muncii. Astfel, sunt puse în evidență virtuțile parteneriatului social în atenuarea dezechilibrelor de pe piața forței de muncă, în contextul unei profunde restructurări a aparatului productiv. În același timp, avându-se în vedere noile cerințe de calificare impuse de actuala fază a procesului tehnologic, concomitent cu accentuarea procesului de îmbătrânire demografică a ofertei forței de muncă, se acordă o atenție deosebită încurajării utilizării de noi forme de ocupare, astfel încât să se prevină extinderea șomajului în rândul tinerilor și a celui de lungă durată, susținerea creșterii ratei de participare a femeilor în vârstă de muncă, precum și rămânerea pe piața forței de muncă a persoanelor vârstnice.

Pe de altă parte, se ține seama că piața forței de muncă are, între piețele care compun mecanismul economic, cel mai accentuat caracter național. În practica Uniunii Europene s-a adoptat soluția unei monitorizări atente a evoluției ocupării forței de muncă, sub cele mai diverse aspecte în cele 15 țări membre. În acest fel, sunt evidențiate atât aspectele pozitive, cât și cele negative ale funcționării pieței forței de muncă, impactul economic și social al acestora.

Apoi sunt elaborate pentru fiecare țară recomandări pentru îmbunătățirea utilizării capitalului uman. Pe baza respectivelor recomandări se trece la elaborarea în fiecare an a *Planurilor Naționale de Acțiune în domeniul ocupării forței de muncă*. Din experiența de până acum, reiese că aceste instrumente de modelare a comportamentului agenților economici care acționează pe piața forței de muncă reprezintă un exemplu de interacțiune între acțiunea pe plan comunitar, pe de o parte, și cea pe plan național, pe de altă parte, în ceea ce privește îmbunătățirea utilizării capitalului uman.

Fiecare țară membră a Uniunii Europene își poate concepe o strategie pentru îmbunătățirea ocupării forței de muncă. Gradul de îndeplinire a obiectivelor este examinat anual. De asemenea, se ia notă de recomandările formulate de Comisia Europeană. Apoi se formulează măsurile-cheie ale Planului Național de Acțiune în domeniul ocupării forței de muncă pentru anul în curs. Respectivele măsuri sunt de două tipuri:

- a) răspunsuri la recomandările Comisiei Europene;
- b) alte măsuri pe care autoritățile naționale le consideră necesare pentru îmbunătățirea gradului de ocupare a resurselor de muncă, a calității locu-

rilor de muncă sau a egalității șanselor diferitelor componente ale ofertei de forță de muncă.

Apoi măsurile sunt prezentate în cadrul secțiunilor tematice, care sunt apropiate de direcțiile de acțiune preconizate de Comisia Europeană.

Transpunerea în realitate a acestor măsuri are efecte pozitive pe mai multe planuri:

- a) se asigură premisele unei detensionări pe termen scurt a situației de pe piața forței de muncă;
- b) oferta de forță de muncă este pregătită în integralitatea ei, pentru a face față provocărilor generate de înaintarea spre o societate informațională;
- c) se accentuează evoluția convergentă a funcționării piețelor forței de muncă din țările-membre spre un *model european* de utilizare a capitalului uman.

Experiența care se va acumula în acest domeniu va fi deosebit de utilă pentru o țară, cum este România, care se pregătește pentru aderarea la Uniunea Europeană. Pe această bază se poate acționa în mod consecvent pentru asigurarea unei compatibilități între instituțiile și modelul de funcționare a pieței forței de muncă din țara noastră și cele din Uniunea Europeană. Totodată, se creează condițiile implementării aceluiași tip de reforme structurale, care sunt indispensabile pentru generarea dinamismului tehnologic și a creșterii economice durabile. În acest fel se aduce o contribuție esențială la reducerea perioadei de timp necesară României pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Bibliografie

- 1) Boyer R. – „Labour institutions and economic growth”, în *Document du travail du CEPREMAP* no. 18/1992.
- 2) Dobrescu E.; Postolache T. – *Consemnări Economice*, Editura Academiei, București 1990.
- 3) European Commission – *Employment in Europe, 1999*.
- 4) ILO Yearbook 2000, Geneva.
- 5) *Official Journal of the European Communities* – Council Decision of 19 January 2001 on guidelines for Member States employment policies for the year 2001.
- 6) Pavelescu F.M. – *Progresul tehnologic și ocuparea forței de muncă*. Editura IRLI, București 1997.
- 7) Perț S. (coord.) – *Potențialul uman al unor țări din spațiul est și sud-est european*, CIDE, București, 1993.
- 8) xxx – *Procese financiare – monetare ale tranziției: probleme și dileme*, Editura Alpha, Buzău, 1998.

ANEXE

Anexa A1. AUSTRIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1995	1999	1995	1999	(1999/1995) x100	1999-1995
Au-1	255,2	276,5	6,79	7,35	108,35	21,3
Au-2	353,1	359,9	9,39	9,57	101,93	6,8
Au-3	478,2	501,9	12,72	13,34	104,96	23,7
Au-4	528	523	14,05	13,90	99,05	-5
Au-5	492,2	528	13,09	14,03	107,27	35,8
Au-6	253,8	212,2	6,75	5,64	83,61	-41,6
Au-7	669,5	651	17,81	17,30	97,24	-18,5
Au-8	346,6	322,1	9,22	8,56	92,93	-24,5
Au-9	352,8	355,8	9,39	9,46	100,85	3
Au-10	29,4	31,8	0,78	0,85	108,16	2,4
TOTAL	3758,8	3762,3	100,00	100,00	100,09	3,5
Au-M-1	194,3	205,1	8,98	9,59	105,56	10,8
Au-M-2	186,1	183,2	8,60	8,56	98,44	-2,9
Au-M-3	261,6	260,1	12,10	12,16	99,43	-1,5
Au-M-4	180,4	180,2	8,34	8,42	99,89	-0,2
Au-M-5	158,5	174,4	7,33	8,15	110,03	15,9
Au-M-6	128,5	109,2	5,94	5,10	84,98	-19,3
Au-M-7	600,4	587,8	27,76	27,47	97,90	-12,6
Au-M-8	279,7	268,4	12,93	12,54	95,96	-11,3
Au-M-9	143,9	139,5	6,65	6,52	96,94	-4,4
Au-M-10	29,4	31,8	1,36	1,49	108,16	2,4
TOTAL-M	2162,8	2139,7	100,00	100,00	98,93	-23,1
Au-F-1	60,9	71,4	3,82	4,40	117,24	10,5
Au-F-2	167	176,8	10,46	10,90	105,87	9,8
Au-F-3	216,8	241,8	13,58	14,90	111,53	25
Au-F-4	347,6	342,8	21,78	21,13	98,62	-4,8
Au-F-5	333,7	353,5	20,91	21,78	105,93	19,8"
Au-F-6	125,3	103	7,85	6,35	82,20	-22,3
Au-F-7	69,1	63,3	4,33	3,90	91,61	-5,8
Au-F-8	66,9	53,8	4,19	3,32	80,42	-13,1
Au-F-9	208,9	216,4	13,09	13,34	103,59	7,5
Au-F-10	0	0	0,00	0,00	0,00	0
TOTAL-F	1596	1622,7	100,00	100,00	101,67	26,7

Legendă: M = Masculin F = Feminin; 1 - membri ai corpurilor legiuitoare, cadre superioare din administrația publică, cadre superioare din întreprinderi; 2 - profesii intelectuale și științifice; 3 - profesii tehnice de nivel mediu; 4 - funcționari de birou; 5 - lucrători în servicii și comerț; 6 - agricultori și lucrători calificați în agricultură și silvicultură; 7 - artizani și lucrători de tip artizanal; 8 - operatori de instalații și mașini, lucrători la liniile de montaj; 9 - lucrători și funcționari necalificați; 10 - forțele armate; 11 - alte profesii;

Sursa: ILO YEARBOOK, 2000.

Anexa A2. DANEMARCA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1994	1998	1994	1998	(1998/1994) x 100	1998-1994
Dm-1	166,68	187,53	6,5	7,0	112,51	20,85
Dm-2	311,33	345,95	12,2	12,8	111,12	34,62
Dm-3	413,98	477,7	16,2	17,7	115,39	63,72
Dm-4	304,79	309,86	11,9	11,5	101,66	5,07
Dm-5	391,28	429,75	15,3	16,0	109,83	38,47
Dm-6	99,23	67,2	3,9	2,5	67,72	-32,03
Dm-7	308,89	319,9	12,1	11,9	103,56	11,01
Dm-8	227,98	202,39	8,9	7,5	88,78	-25,59
Dm-9	282,97	308,62	11,1	11,5	109,06	25,65
Dm-10	26,97	19,58	1,1	0,7	72,60	-7,39
Dm-11	20,83	23,89	0,8	0,9	114,69	3,06
Total	2554,93	2692,37	100,0	100,0	105,38	137,44
Dm-M-1	127,49	144,15	9,16	9,87	113,07	16,66
Dm-M-2	186,69	209,39	13,41	14,34	112,16	22,7
Dm-M-3	192,49	204,97	13,83	14,04	106,48	12,48
Dm-M-4	77,65	83,07	5,58	5,69	106,98	5,42
Dm-M-5	90,86	105,88	6,53	7,25	116,53	15,02
Dm-M-6	75,79	58 11	5,44	3,99	76,80	-17,58
Dm-M-7	289,71	300,3	20,81	20,57	103,66	10,59
Dm-M-8	164,34	155,22	11,81	10,63	94,45	-9,12
Dm-M-9	143,29	160,21	10,29	10,97	111,81	16,92
Dm-M-10	25,83	18,44	1,86	1,26	71,39	-7,39
Dm-M-11	17,89	20,23	1,29	1,39	113,08	2,34
Total-M	1392,03	1460,07	100,00	100,00	104,89	68,04
Dm-F-1	39,18	4,34	3,37	0,36	11,08	-34,84
Dm-F-2	124,64	136,56	10,72	11,44	109,56	11,92
Dm-F-3	221,49	272,73	19,05	22,86	123,13	51,24
Dm-F-4	227,14	226,79	19,53	19,01	99,85	-0,35
Dm-F-5	300,42	323,87	25,84	27,14	107,81	23,45
Dm-F-6	23,44	9	2,02	0,75	38,40	-14,44
Dm-F-7	19,17	19,59	1,65	1,64	102,19	0,42
Dm-F-8	63,64	47,16	5,47	3,95	74,10	-16,48
Dm-F-9	139,67	148,41	12,01	12,44	106,26	8,74
Dm-F-10	1,05	1,14	0,09	0,10	108,57	0,09
Dm-F-11	2,94	3,66	0,25	0,31	124,49	0,72
Total	1162,78	1193,25	100,00	100,00	102,62	30,47

Anexa A3. SPANIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1994	1999	1994	1999	(1999/94) x100	1999-1994
SP-1	961,6	1126,2	8,20	8,15	117,12	164,6
SP-2	1150,2	1588	9,81	11,49	138,06	437,8
SP-3	768,6	1226,3	6,55	8,88	159,55	457,7
SP-4	1274,6	1339,5	10,87	9,69	105,09	64,9
SP-5	1622,5	1931,8	13,83	13,98	119,06	309,3
SP-6	835,6	702,2	7,12	5,08	84,04	-133,4
SP-7	2113,9	2362,5	18,02	17,10	111,76	248,6
SP-8	1280,7	1454,9	10,92	10,53	113,60	174,2
SP-9	1686,6	2019,3	14,38	14,61	119,73	332,7
SP-10	35,8	66,7	0,31	0,48	186,31	30,9
TOTAL	11730,1	13817,4	100,00	100,00	117,79	2087,3
SP-M-1	653,6	773,8	8,44	8,80	118,39	120,2
SP-M-2	607,3	812,6	7,85	9,24	133,81	205,3
SP-M-3	506,3	759,3	6,54	8,64	149,97	253
SP-M-4	599,2	544,1	7,74	6,19	90,80	-55,1,
SP-M-5	775,8	812,7	10,02	9,24	104,76	36,9
SP-M-6	621,3	530,5	8,03	6,03	85,39	-90,8
SP-M-7	1921	2181,7	24,82	24,82	113,57	260,7
SP-M-8	1100	1230,4	14,21	14,00	111,85	130,4
SP-M-9	920,3	1081,1	11,89	12,30	117,47	160,8
SP-M-10	35,5	64,7	0,46	0,74	182,25	29,2
TOTAL-M	7740,4	8790,9	100,00	100,00	113,57	1050,5
SP-F-1	308	352,4	7,72	7,01	114,42	44,4
SP-F-2	542,9	775,4	13,61	15,43	142,83	232,5
SP-F-3	262,3	467	6,57	9,29	178,04	204,7
SP-F-4	675,3	795,4	16,93	15,82	117,78	120,1
SP-F-5	846,6	1119,1	21,22	22,26	132,19	272,5
SP-F-6	214,3	171,8	5,37	3,42	80,17	-42,5
SP-F-7	, 192,9	180,8	4,83	3,60	93,73	-12,1
SP-F-8	180,7	224,5	4,53	4,47	124,24	43,8
SP-F-9	766,3	938,5	19,21	18,67	122,47	172,2
SP-F-10	0,3	2	0,01	0,04	666,67	1,7
TOTAL-F	3989,7	5026,6	100,00	100,00	125,99	1036,9

Anexa A4. GERMANIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1993	1999	1993	1999	(1999/93) x100	1999-93
D-1	2190	2083	6,02	5,72	95,11	-107
D-2	3563	4586	9,79	12,60	128,71	1023
D-3	6771	7166	18,61	19,69	105,83	395
D-4	4768	4602	13,11	12,64	96,52	-166
D-5	3765	4214	10,35	11,58	111,93	449
D-6	815	784	2,24	2,15	96,20	-31
D-7	6897	6456	18,96	17,74	93,61	-441
D-8	2886	2696	7,93	7,41	93,42	-190
D-9	3021	2926	8,30	8,04	96,86	-95
D-10	470	355	1,29	0,98	75,53	-115
D-11	1235	534	3,39	1,47	43,24	-701
TOTAL	36380	36402	100,00	100,00	100,06	22
D-M-1	1629	1535	7,65	7,43	94,23	-94
D-M-2	2306	2890	10,83	13,99	125,33	584
D-M-3	2992	3020	14,05	14,62	100,94	28
D-M-4	1567	1452	7,36	7,03	92,66	-115
D-M-5	991	1100	4,65	5,32	111,00	109
D-M-6	573	530	2,69	2,57	92,50	-43
D-M-7	6189	5833	29,06	28,23	94,25	-356
D-M-8	2434	2276	11,43	11,02	93,51	-158
D-M-9	1436	1351	6,74	6,54	94,08	-85
D-M-10	470	352	2,21	1,70	74,89	-118
D-M-11	710	320	3,33	1,55	45,07	-390
TOTAL-M	21296	20659	100,00	100,00	97,01	-637
D-F-1	561	548	3,72	3,48	97,68	-13
D-F-2	1257	1696	8,33	10,77	134,92	439
D-F-3	3779	4146	25,05	26,34	109,71	367
D-F-4	3201	3150	21,22	20,01	98,41	-51
D-F-5	2774	3114	18,39	19,78	112,26	340
D-F-6	242	254	1,60	1,61	104,96	12
D-F-7	708	623	4,69	3,96	87,99	-85
D-F-8	452	420	3,00	2,67	92,92	-32
D-F-9	1585	1575	10,51	10,00	99,37	-10
D-F-10	0	0	0,00	0,00	0,00	0
D-F-11	525	214	3,48	1,36	40,76	-311
TOTAL-F	15084	15743	100,00	100,00	104,37	659

Anexa A5. GRECIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1993	1999	1993	1999	(1999/93) x100	1999-93
Gr-1	371,9	441,3	10,00	11,12	118,66	69,4
Gr-2	401,3	487,7	10,79	12,29	121,53	86,4
Gr-3	182,6	278,3	4,91	7,02	152,41	95,7
Gr-4	389,1	377,8	10,46	9,52	97,10	-11,3
Gr-5	412,9	477,7	11,10	12,04	115,69	64,8
Gr-6	774	684,1	20,81	17,24	88,39	-89,9
Gr-7	668,1	626,4	17,96	15,79	93,76	-41,7
Gr-8	264,6	315,8	7,11	7,96	119,35	51,2
Gr-9	215,1	233,8	5,78	5,89	108,69	18,7
Gr-10	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Gr-11	40,7	44,3	1,09	1,12	108,85	3,6
TOTAL	3720,2	3967,2	100,00	100,00	106,64	247
Gr-M-1	287,3	330,6	11,87	13,20	115,07	43,3
Gr-M-2	225,7	261,5	9,33	10,44	115,86	35,8
Gr-M-3	109,8	152,4	4,54	6,09	138,80	42,6
Gr-M-4	184,4	165,8	7,62	6,62	89,91	-18,6
Gr-M-5	212	228,3	8,76	9,12	107,69	16,3
Gr-M-6	450,8	392,6	18,63	15,68	87,09	-58,2
Gr-M-7	554,6	548	22,92	21,88	98,81	-6,6
Gr-M-8	240,9	275,2	9,96	10,99	114,24	34,3
Gr-M-9	117,3	111,7	4,85	4,46	95,23	-5,6
Gr-M-10	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Gr-M-11	36,9	38,2	1,53	1,53	103,52	1,3
TOTAL M	2419,5	2504,2	100,00	100,00	103,50	84,7
Gr-F-1	84,6	110,7	6,50	7,57	130,85	26,1
Gr-F-2	175,7	226,2	13,51	15,46	128,74	50,5
Gr-F-3	72,9	126	5,60	8,61	172,84	53,1
Gr-F-4	204,7	212,1	15,74	14,50	103,62	7,4
Gr-F-5	200,9	249,4	15,45	17,05	124,14	48,5
Gr-F-6	323,2	291,4	24,85	19,92	90,16	-31,8
Gr-F-7	113,5	78,5	8,73	5,37	69,16	-35
Gr-F-8	23,6	40,6	1,81	2,78	172,03	17
Gr-F-9	97,8	122,1	7,52	8,35	124,85	24,3
Gr-F-10	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Gr-F-11	3,8	6,1	0,29	0,42	160,53	2,3
TOTAL F	1300,7	1463	100,00	100,00	112,48	162,3

Anexa A6. ITALIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1993	1999	1993	1999	(1999/93) x 100	1999-93
It-1	565	680	2,73	3,26	120,35	115
It-2	1827	2108	8,82	10,10	115,38	281
It-3	2721	3,217	13,14	15,42	118,23	496
It-4	2708	2877	13,08	13,79	106,24	169
It-5	3199	3243	15,45	15,54	101,38	44
It-6	953	706	4,60	3,38	74,08	-247
It-7	4370	3796	21,11	18,19	86,86	-574
It-8	1880	1971	9,08	9,45	104,84	91
It-9	2043	1848	9,87	8,86	90,46	-195
It-10	399	371	1,93	1,78	92,98	-28
It-11	38	45	0,18	0,22	118,42	7
TOTAL	20705	20864	100,00	100,00	100,77	159
It-M-1	480	552	3,52	4,14	115,00	72
It-M-2	839	971	6,15	7,28	115,73	132
It-M-3	1792	2046	13,14	15,35	114,17	254
It-M-4	1331	1315	9,76	9,86	98,80	-16
It-M-5	1739	1682	12,75	12,62	96,72	-57
It-M-6	637	505	4,67	3,79	79,28	-132
It-M-7	3664	3225	26,87	24,19	88,02	-439
It-M-8	1523	1565	11,17	11,74	102,76	42
It-M-9	1209	1075	8,87	8,06	88,92	-134
It-M-10	399	371	2,93	2,78	92,98	-28
It-M-11	23	24	0,17	0,18	104,35	1
TOTAL M	13635	13330	100,00	100,00	97,76	-305
It-F-1	85	128	1,20	1,70	150,59	43
It-F-2	989	1137	13,99	15,09	114,96	148
It-F-3	930	1171	13,16	15,54	125,91	241
It-F-4	1377	1561	19,48	20,72	113,36	184
It-F-5	1459	1560	20,64	20,71	106,92	101
It-F-6	316	202	4,47	2,68	63,92	-114
It-F-7	706	573	9,99	7,61	81,16	-133
It-F-S	358	407	5,06	5,40	113,69	49
It-F-9	834	773	11,80	10,26	92,69	-61
It-F-10	0	0	0,00	0,00	0,00	0
It-F-11	15	21	0,21	0,28	140,00	6
TOTAL F	7069	7533	100,00	100,00	106,56	464

Anexa A7. PORTUGALIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1992	1999	1992	1999	(1999/92) x100	1999-92
Pr-1	512,5	338,7	11,17	7,13	66,09	-173,8
Pr-2	204,2	284,6	4,45	5,99	139,37	80,4
Pr-3*	478,3	352,7	10,43	7,42	73,74	-125,6
Pr-4	504,4	422,8	11,00	8,90	83,82	-81,6
Pr-5	645,4	625,2	14,07	13,16	96,87	-20,2
Pr-6	326,5	551,2	7,12	11,60	168,82	224,7
Pr-7	1026,2	1105,5	22,37	23,26	107,73	79,3
Pr-8	295,4	413,3	6,44	8,70	139,91	117,9
Pr-9	430,2	609,2	9,38	12,82	141,61	179
Pr-10	74,7	48,6	1,63	1,02	65,06	-26,1
Pr-11	0	0	0,00	0,00	0,00	0
TOTAL	4586,7	4751,9	100,00	100,00	103,60	165,2
Pr-M-1	324,9	229,6	12,53	8,69	70,67	-95,3
Pr-M-2	149,4	128,5	5,76	4,86	86,01	-20,9
Pr-M-3	234,7	182,9	9,05	6,92	77,93	-51,8
Pr-M-4	204,9	174,8	7,90	6,62	85,31	-30,1
Pr-M-5	254,2	239,1	9,80	9,05	94,06	-15,1
Pr-M-6	165,8	274,3	6,39	10,38	165,44	108,5
Pr-M-7	733,1	818,3	28,27	30,98	111,62	85,2
Pr-M-8	250,1	317,2	9,64	12,01	126,83	67,1
Pr-M-9	200,6	229,6	7,74	8,69	114,46	29
Pr-M-10	74,6	47,1	2,88	1,78	63,14	-27,5
Pr-M-11	0	0	0	0	0,00	0
TOTAL M	2593,3	2641,4	100	100	101,85	48,1
Pr-F-1	187,6	109,1	9,41	5,17	58,16	-78,5
Pr-F-2	144,8	156,1	7,26	7,40	107,80	11,3
Pr-F-3	243,6	169,8	12,21	8,05	69,70	-73,8
Pr-F-4	299,5	248	15,02	11,75	82,80	-51,5
Pr-F-5	391,2	386,1	19,61	18,29	98,70	-5,1
Pr-F-6	160,7	276,9	8,06	13,12	172,31	116,2
Pr-F-7	292	287,2	14,64	13,61	98,36	-4,8
Pr-F-8	45,3	96,1	2,27	4,55	212,14	50,8
Pr-F-9	229,7	379,6	11,52	17,99	165,26	149,9
Pr-F-10	0,1	1,6	0,01	0,08	1600,00	1,5
Pr-F-11	0	0	0,00	0,00	0,00	0
TOTAL F	1994,4	2110,5	100,00	100,00	105,82	116,1

Anexa A8. REGATUL UNIT

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1991	1999	1991	1999	(1999/91) x100	1999-91
UK-1	3744,1	4324,6	14,18	15,76	115,50	580,5
UK-2	2470,1	3011,1	9,36	10,97	121,90	541
UK-3	2327,2	2804,7	8,82	10,22	120,52	477,5
UK-4	4188	4133,9	15,86	15,06	98,71	-54,1
UK-5	4374,4	5120,9	16,57	18,66	117,07	746,5
UK-6-9	2346,6	2089,6	8,89	7,61	89,05	-257
UK-7	4005,1	3284,1	15,17	11,97	82,00	-721
UK-8	2649,6	2483,5	10,04	9,05	93,73	-166,1
UK-10	97,5	128,1	0,37	0,47	131,38	30,6
UK-11	196,9	61,8	0,75	0,23	31,39	-135,1
TOTAL	26399,6	27442,3	100,00	100,00	103,95	1042,7
UK-M-1	2596,1	2883,9	17,44	19,05	111,09	287,8
UK-M-2	1519,4	1788,5	10,21	11,81	117,71	269,1
UK-M-3	1184,3	1411,2	7,96	9,32	119,16	226,9
UK-M-4	1056,1	1051,5	7,09	6,95	99,56	-4,6
UK-M-5	1539,5	1695,6	10,34	11,20	110,14	156,1
UK-M-6-9	1134	1103,1	7,62	7,29	97,28	-30,9
UK-M-7	3574,7	3017,7	24,01	19,93	84,42	-557
UK-M-8	2067,8	2028,9	13,89	13,40	98,12	-38,9
UK-M-10	90,7	118,9	0,61	0,79	131,09	28,2
UK-M-11	124,7	39,3	0,84	0,26	31,52	-85,4
TOTAL-M	14887,1	15138,5	100,00	100,00	101,69	251,4
UK-F-1	1148	1440,7	9,97	11,71	125,50	292,7
UK-F-2	950,7	1222,6	8,26	9,94	128,60	271,9
UK-F-3	1142,9	1393,5	9,93	11,33	121,93	250,6
UK-F-4	3131,9	3082,4	27,20	25,05	98,42	-49,5
UK-F-5	2834,9	3425,3	24,62	27,84	120,83	590,4
UK-F-6-9	1212,6	986,5	10,53	8,02	81,35	-226,1
UK-F-7	430,5	266,5	3,74	2,17	61,90	-164
UK-F-8	581,8	454,6	5,05	3,69	78,14	-127,2
UK-F-10	6,8	9,2	0,06	0,07	135,29	2,4
UK-F-11	72,2	22,5	0,63	0,18	31,16	-49,7
TOTAL F	11512,5	12303,9	100,00	100,00	106,87	791,4

Anexa A9. CEHIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1993	1999	1993	1999	(1999/93) x 100	1999-93
CA-1	230	298	5,24	6,25	129,57	68
CA-2	439	499	10,00	10,47	113,67	60
CA-3	887	891	20,20	18,70	100,45	4
CA-4	369	357	8,40	7,49	96,75	-12
CA-5	536	573	12,20	12,03	106,90	37
CA-6	127	99	2,89	2,08	77,95	-28
CA-7	1123	991	25,57	20,80	88,25	-132
CA-8	640	610	14,57	12,80	95,31	-30
CA-9	495	388	11,27	8,14	78,38,	-107
CA-10	75	57	1,71	1,20	76,00	-18
CA-11	11	2	0,25	0,04	18,18	-9
TOTAL	4392	4765	100,00	100,00	108,4	373
CA-M-1	174	228	6,28	8,47	131,03	54
CA-M-2	218	234	7,87	8,70	107,34	16
CA-M-3	391	411	14,12	15,27	105,12	20
CA-M-4	73	70	2,64	2,60	95,89	-3
CA-M-5	172	191	6,21	7,10	111,05	19
CA-M-6	61	56	2,20	2,08	91,80	-5
CA-M-7	927	835	33,47	31,03	- 90,08	-92
CA-M-8	478	459	17,26	17,06	96,03	-19
CA-M-9	193	149	6,97	5,54	77,20	-44
CA-M-10	74	56	2,67	2,08	75,68	-18
CA-M-11	7	1	0,25	0,04	14,29	-6
TOTAL-M	2770	2691	100,00	100,00	97,15	-79
CH-F-1	56	70	2,59	3,38	125,00	14
CH-F-2	221	264	10,22	12,73	119,46	43
CH-F-3	495	481	22,90	23,19	97,17	-14
CH-F-4	296	287	13,69	13,84	96,96	-9
CH-F-5	364	382	16,84	18,42	104,95	18
CH-F-6	65	43	3,01	2,07	66,15	-22
CH-F-7	196	156	9,07	7,52	79,59	-40
CH-F-8	162	150	7,49	7,23	92,59	-12
CH-F-9	302	239	13,97	11,52	79,14	-63
CH-F-10	1	2	0,05	0,10	200,00	1
CH-F-11	5	1	0,23	0,05	20,00	-4
TOTAL-F	2162	2074	100,00	100,00	95,93	-88

Anexa A10. ROMÂNIA

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	1994	1999	1994	1999	(1999/94) x100	1999-94
Ro-1	262,4	240	2,40	2,23	91,46	-22,4
Ro-2	668,8	663,9	6,13	6,16	99,27	-4,9
Ro-3	998,6	882,9	9,15	8,19	88,41	-115,7
Ro-4	418,3	422,5	3,83	3,92	101,00	4,2
Ro-5	514,3	721,3	4,71	6,69	140,25	207
Ro-6	3802	4151,8	34,84	38,53	109,20	349,8
Ro-7	2089,2	1906,5	19,14	17,69	91,26	-182,7
Ro-8	0	665,4	0,00	6,18	0,00	665,4
Ro-9	1577,9	1121,2	14,46	10,40	71,06	-456,7
TOTAL-România	10914,1	10775,6	100,00	100,00	98,73	-138,5
Ro-M-1	192,2	176,9	3,27	3,05	92,04	-15,3
Ro-M-2	360,5	335	6,14	5,78	92,93	-25,5
Ro-M-3	400,8	339,9	6,83	5,86	84,81	-60,9
Ro-M-4	102,1	111,4	1,74	1,92	109,11	9,3
Ro-M-5	124,8	197,3	2,13	3,40	158,09	72,5
Ro-M-6	1650,4	1982	28,10	34,18	120,09	331,6
Ro-M-7	1463,9	1367,5	24,93	23,58	93,41	-96,4
Ro-M-8	0	390,3	0,00	6,73	0,00	390,3
Ro-M-9	1577,9	898,6	26,87	15,50	56,95	-679,3
TOTAL-M	5872,5	5799,1	100,00	100,00	98,75	-73,4
Ro-F-1	70,2	63,1	1,39	1,27	89,89	-7,1
Ro-F-2	308,4	328,9	6,12	6,61	106,65	20,5
Ro-F-3	597,8	543	11,86	10,91	90,83	-54,8
Ro-F-4	316,2	311,2	6,27	6,25	98,42	-5
Ro-F-5	389,5	524	7,73	10,53	134,53	134,5
Ro-F-6	2151,6	2169,8	42,68	43,60	100,85	18,2
Ro-F-7	625,3	539	12,40	10,83	86,20	-86,3
Ro-F-8	0	275,1	0,00	5,53	0,00	275,1
Ro-F-9	582,6	222,6	11,56	4,47	38,21	-360
TOTAL-F	5041,6	4976,6	100,00	100,00	98,71	-65

Anexa B. Modificarea structurii populației ocupate după statusul ocupațional în anii '90

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	I	II	I	II	(II/I) x100	II-I
Total AUSTRIA (I=1994; II =99)	3742	3762,3	100,00	100,00	100,54	20,3
1	3225,7	3263,2	86,20	86,73	101,16	37,5
2	188,5	204,1	5,04	5,42	108,28	15,6
3	204	194	5,45	5,16	95,10	-10
5	123,7	101	3,31	2,68	81,65	-22,7
Total-M	2146,3	2139,7	100,00	100,00	99,69	-6,6
1	1849,3	1845,5	86,16	86,25	99,79	-3,8
2	138,5	147,2	6,45	6,88	106,28	8,7
3	117,6	114,8	5,48	5,37	97,62	-2,8
5	41,4	32,2	1,93	1,50	77,78	-9,2
Total-F	1595,2	1522,7	100,00	100,00	95,46	-72,5
1	1376,4	1417,7	86,28	93,10	103,00	41,3
2	50	57	3,13	3,74	114,00	7
3	86,5	79,2	5,42	5,20	91,56	-7,3
5	82,4	68,9	5,17	4,52	83,62	-13,5
Total SPANIA (1990-1999)	12579	13817	100,00	100,00	109,85	1238,6
1	9273,4	10837	73,72	78,43	116,86	1563,2
2	475,2	744,1	3,78	5,39	156,59	268,9
3	2021	1794,2	16,07	12,99	88,78	-226,8
4	93,6	90,4	0,74	0,65	96,58	-3,2
5	684,4	333,5	5,44	2,41	48,73	-350,9
6	31,2	18,7	0,25	0,14	59,94	-12,5
Total-M	8576	8790,9	100,00	100,00	102,51	214,9
1	6335,7	6725,2	73,88	76,50	106,15	389,5
2	410,4	591,4	4,79	6,73	144,10	181
3	1479,5	1273,4	17,25	14,49	86,07	-206,1
4	71,6	62	0,83	0,71	86,59	-9,6
5	258,6	127,2	3,02	1,45	49,19	-131,4
6	20,1	11,7	0,23	0,13	58,21	-8,4
Total-F	4002,8	5026,6	100,00	100,00	125,58	1023,8
1	2937,7	4111,4	73,39	81,79	139,95	1173,7
2	64,8	152,7	1,62	3,04	235,65	87,9
3	541,5	520,8	13,53	10,36	96,18	-20,7
4	21,9	28,3	0,55	0,56	129,22	6,4
5	425,8	206,4	10,64	4,11	48,47	-219,4
6	11,1	7	0,28	0,14	63,06	-4,1
Total GRECIA (1993-1998)	3720,2	3967,2	100,00	100,00	106,64	247
1	1980,7	2245	53,24	56,59	113,34	264,3
2	268,9	288,1	7,23	7,26	107,14	19,2
3	1019,4	1000,3	27,40	25,21	98,13	-19,1

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	I	II	I	II	(II/I) x100	II-I
5	451,2	433,98	12,13	10,94	96,18	-17,22
Total-M	2419,5	2504,2	100,00	100,00	103,50	84,7
1	1264,8	1383,1	52,28	55,23	109,35	118,3
2	233,7	245,2	9,66	9,79	104,92	11,5
3	798,5	749,7	33,00	29,94	93,89	-48,8
5	122,5	126,2	5,06	5,04	103,02	3,7
Total-F	1300,7	1463	100,00	100,00	112,48	162,3
1	715,9	861,9	55,04	58,91	120,39	146
2	35,2	42,9	2,71	2,93	121,88	7,7
3	220,9	250,6	16,98	17,13	113,44	29,7
5	328,7	307,6	25,27	21,03	93,58	-21,1
Total FINLANDA (1990-1999)	2525	2317	100,00	100,00	91,76	-208
1	2116	1975	83,80	85,24	93,34	-141
2	353	305	13,98	13,16	86,40	-48
5	35	16	1,39	0,69	45,71	-19
6	20	21	0,79	0,91	105,00	1-
Total-M	1329	1227	100,00	100,00	92,33	-102
1	1056	989	79,46	80,60	93,66	-67
2	231	208	17,38	16,95	90,04	-23
5	22	9	1,66	0,73	40,91	-13
6	20	21	1,50	1,71	105,00	1
Total-F	1196	1090	100,00	100,00	91,14	-106
1	1061	986	88,71	90,46	92,93	-75
2	122	99	10,20	9,08	81,15	-23
5	13	7	1,09	0,64	53,85	-6
6	0	0	0,00	0,00	#DIV/0!	0
Total ITALIA (1993-1999)	20705	20864	100,00	100,00	100,77	159,
1	14832	14995	71,63	71,87	101,10	163
2	2467	2466	11,91	11,82	99,96	-1
3	2283	2350	11,03	11,26	102,93	67
4	146	255	0,71	1,22	174,66	109
5	977	798	4,72	3,82	81,68	-179
Total-M	13635	13330	100,00	100,00	97,76	-305
1	9478	9165	69,51	68,75	96,70	-313
2	1949	1889	14,29	14,17	96,92	-60
3	1724	1763	12,64	13,23	102,26	39
4	103	166	0,76	1,25	161,17	63
5	382	347	2,80	2,60	90,84	-35
Total-F	7069	7533	100,00	100,00	106,56	464
1	5354	5830	75,74	77,39	108,89	476
2	518	577	7,33	7,66	111,39	59
3	558	587	7,89	7,79	105,20	29
4	43	89	0,61	1,18	206,98	46
5	596	451	8,43	5,99	75,67	-145

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	I	II	I	II	(II/I) x100	II-I
Total PORTUGALIA (1992-99)	4586,7	4751,9	100,00	100,00	103,60	165,2
1	3425,7	3399,3	74,69	71,54	99,23	-26,4
2	276,9	289,7	6,04	6,10	104,62	12,8
3	799,6	920,5	17,43	19,37	115,12	120,9
4	2,9	0	0,06	0,00	0,00	-2,9
5	81,6	104,3	1,78	2,19	127,82	22,7
6	0	38	0,00	0,80	#DIV/0!	38
Total-M	2593,3	2641,4	100,00	100,00	101,85	48,1
1	1914,5	1867,7	73,82	70,71	97,56	-46,8
2	209,6	215,7	8,08	8,17	102,91	6,1
3	432,1	498,5	16,66	18,87	115,37	66,4
4	2,2	0	0,08	0,00	0,00	-2,2
5	33,9	42,7	1,31	1,62	125,96	8,8
6	0	16,7	0,00	0,63	#DIV/0!	16,7
Total-F	1994,4	2110,5	100,00	100,00	105,82	116,1
1	1511,3	1531,6	75,78	72,57	101,34	20,3
2	67,3	74	3,37	3,51	109,96	6,7
3	367,5	422	18,43	20,00	114,83	54,5
4	0,7	0	0,04	0,00	0,00	-0,7
5	47,7	61,6	2,39	2,92	129,14	13,9
6	0	21,3	0,00	1,01	#DIV/0!	21,3
Total SUEDIA (1990-1999)	4485	4058	100,00	100,00	90,48	-427
1	4074	3636	90,84	89,60	89,25	-438
2	397	419	8,85	10,33	105,54	22
5	15	14	0,33	0,34	93,33	-1
Total-M	2333	2121	100,00	100,00	90,91	-212
1	2033	1807	87,14	85,20	88,88	-226
2	296	309	12,69	14,57	104,39	13
5	4	5	0,17	0,24	125,00	1
Total-F	2152	1946	100,00	100,00	90,43	-206
1	2041	1828	94,84	93,94	89,56	-213
2	101	109	4,69	5,60	107,92	8
5	11	9	0,51	0,46	81,82	-2
Total-UK (1992-1999)	25812	27442	100,00	100,00	106,32	1630,2
1	22404	24139	86,80	87,96	107,74	1735,1
2-3	3226,5	3202,4	12,50	11,67	99,25	-24,1
5	181,1	100,7	0,70	0,37	55,60	-80,4
Total -M	14321	15139	100,00	100,00	105,71	817,1
1	11828	12726	82,59	84,06	107,59	897,7
2,3	2437,9	2377,7	17,02	15,71	97,53	-60,2
5	55,2	35,2	0,39	0,23	63,77	-20
Total-F	11491	12304	100,00	100,00	107,08	813,2
1	10576	11414	92,04	92,76	107,92	837,3

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	I	II	I	II	(II/I) x100	II-I
2,3	788,6	824,7	6,86	6,70	104,58	36,1
5	125,9	65,6	1,10	0,53	52,10	-60,3
Total POLONIA (1993-1998)	14894	15354	100,00	100,00	103,09	460
1	10253	11173	68,84	72,77	108,97	920
2	474	630	3,18	4,10	132,91	156
3,4	3158	2816	21,20	18,34	89,17	-342
5	1011	735	6,79	4,79	72,70	-276
Total-M	8167	8470	100,00	100,00	103,71	303
1	5536	6008	67,78	70,93	108,53	472
2	332	438	4,07	5,17	131,93	106
3,4	1853	1722	22,69	20,33	92,93	-131
5	446	303	5,46	3,58	67,94	-143
Total-F	6729	6884	100,00	100,00	102,30	155
1-	4717	5165	70,10	75,03	109,50	448
2	142	192	2,11	2,79	135,21	50
3,4	1305	1094	19,39	15,89	83,83	-211
5	565	433	8,40	6,29	76,64	-132
Total ROMÂNIA (1994-1999)	10914	10776	100,00	100,00	98,73	-138,5
1	6875,7	6228,4	63,00	57,80	90,59	-647,3
2	142,1	110,9	1,30	1,03	78,04	-31,2
3	2030,7	2381,5	18,61	22,10	117,27	350,8
4	204,1	36,3	1,87	0,34	17,79	-167,8
5	1661,4	2018,5	15,22	18,73	121,49	357,1
Total-M	5872,5	5799,1	100,00	100,00	98,75	-73,4
1	4050,6	3514,5	68,98	60,60	86,76	-536,1
2	106,9	84,8	1,82	1,46	79,33	-22,1
3	1183,4	1601,3	20,15	27,61	135,31	417,9
4	89,9	21,4	1,53	0,37	23,80	-68,5
5	441,8	577,1	7,52	9,95	130,62	135,3
Total-F	5041,6	4976,6	100,00	100,00	98,71	-65
1	2825,2	2713,9	56,04	54,53	96,06	-111,3
2	35,3	26,1	0,70	0,52	73,94	-9,2
3	847,3	780,3	16,81	15,68	92,09	-67
4	114,2	14,9	2,27	0,30	13,05	-99,3
5	1219,6	1441,4	24,19	28,96	118,19	221,8
Total SLOVENIA (1993-1999)	845	892	100,00	100,00	105,56	47
1	715	728	84,62	81,61	101,82	13
2	26	33	3,08	3,70	126,92	7
3	77	80	9,11	8,97	103,90	3
5	27	52	3,20	5,83	192,59	25
Total-M	451	482	100,00	100,00	106,87	31
I	370	381	82,04	79,05	102,97	11
2	19	23	4,21	4,77	121,05	4

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	I	II	I	II	(II/I) x100	II-I
3	53	57	11,75	11,83	107,55	4
5	9	21	2,00	4,36	233,33	12
Total-F	395	410	100,00	100,00	103,80	15
1	347	347	87,85	84,63	100,00	0
2	7	9	1,77	2,20	128,57	2
3	23	23	5,82	5,61	100,00	0
5	18	30	4,56	7,32	166,67	12
Total CANADA (1990-1999)	13165	14531	100,00	100,00	110,38	1366,1
1	11276	12068	85,65	83,05	107,03	792,5
2,3	1821,9	2462,9	13,84	16,95	135,18	641
5	67,4	46,5	0,51	0,32	68,99	-20,9
Total-M	7320,3	7865,8	100,00	100,00	107,45	545,5
1	6022,4	6265,3	82,27	79,65	104,03	242,9
2,3	1285,1	1600,5	17,56	20,35	124,54	315,4
5	12,9	15,8	0,18	0,20	122,48	2,9
Total-F	5844,8	6665,3	100,00	100,00	114,04	820,5
1	5263,5	5803	90,05	87,06	110,25	539,5
2,3	536,8	862,4	9,18	12,94	160,66	325,6
5	54,5	30,7	0,93	0,46	56,33	-23,8
Total SUA (1990-1999)	118793	133488	100,00	100,00	112,37	14695
1	108338	123267	91,20	92,34	113,78	14929
2,3	10097	10087	8,50	7,56	99,90	-10
5	358	135	0,30	0,10	37,71	-223
Total-M	65104	71446	100,00	100,00	109,74	6342
1	58268	65074	89,50	91,08	111,68	6806
2,3	6748	6328	10,36	8,86	93,78	-420
5	87	45	0,13	0,06	51,72	-42
Total-F	53689	62042	100,00	100,00	115,56	8353
1	50070	58193	93,26	93,80	116,22	8123
2,3	3349	3759	6,24	6,06	112,24	410
5	271	90	0,50	0,15	33,21	-181
Total Australia (1990-1999)	7836,6	8747,4	100,00	100,00	111,62	910,8
1	6651,3	7483,4	84,87	85,55	112,51	832,1
2	375,9	348,9	4,80	3,99	92,82	-27
3	744,8	844,2	9,50	9,65	113,35	99,4
5	64,5	70,9	0,82	0,81	109,92	6,4
Total-M	4583,2	4945,3	100,00	100,00	107,90	362,1
1	3793,4	4101,9	82,77	82,95	108,13	308,5
2	256,6	236,4	5,60	4,78	92,13	-20,2
3	508,3	579,9	11,09	11,73	114,09	71,6
5	24,9	27,1	0,54	0,55	108,84	2,2
Total-F	3253,4	3802,2	100,00	100,00	116,87	548,8
1	2857,9	3381,7	87,84	88,94	118,33	523,8

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	I	II	I	II	(II/I) x100	II-I
2	119,3	112,5	3,67	2,96	94,30	-6,8
3	236,5	264,3	7,27	6,95	111,75	27,8
5	39,7	43,8	1,22	1,15	110,33	4,1
Total JAPONIA (1990-1999)	62490	64620	100,00	100,00	103,41	2130
1	48350	53310	77,37	82,50	110,26	4960
2	1930	1840	3,09	2,85	95,34	-90
3	6850	5700	10,96	8,82	83,21	-1150
5	5170	3560	8,27	5,51	68,86	-1610
6	200	210	0,32	0,32	105,00	10
Total-M	37130	38310	100,00	100,00	103,18	1180
1	30010	32150	80,82	83,92	107,13	2140
2	1600	1490	4,31	3,89	93,13	-110
3	4470	3890	12,04	10,15	87,02	-580
5	930	660	2,50	1,72	70,97	-270
6	130	130	0,35	0,34	100,00	0
Total -F	25360	26320	100,00	100,00	103,79	960
1	18340	21160	72,32	80,40	115,38	2820
2	330	350	1,30	1,33	106,06	20
3	2380	1810	9,38	6,88	76,05	-570
5	4240	2910	16,72	11,06	68,63	-1330
6	70	90	0,28	0,34	128,57	20
Total COREEA (1990-1999)	18085	20281	100,00	100,00	112,14	2196
1	10950	12522	60,55	61,74	114,36	1572
2-4	5068	5841	28,02	28,80	115,25	773
5	2067	1918	11,43	9,46	92,79	-149
Total-M	10709	11978	100,00	100,00	111,85	1269
1	6759	7570	63,12	63,20	112,00	811
2-4	3686	4177	34,42	34,87	113,32	491
5	263	230	2,46	1,92	87,45	-33
Total-F	7376	8303	100,00	100,00	112,57	927
1	4190	4952	56,81	59,64	118,19	762
2-4	1382	1663	18,74	20,03	120,33	281
5	1804	1688	24,46	20,33	93,57	-116
Total TAILANDA (1990-1999)	30843	32087	100,00	100,00	104,03	1244
1	380	933	1,23	2,91	245,53	553
2	1849	2759	5,99	8,60	149,22	910
3	6926	9518	22,46	29,66	137,42	2592
4	9176	10176	29,75	31,71	110,90	1000
5	12513	8701	40,57	27,12	69,54	-3812
Total-M	16456	17721	100,00	100,00	107,69	1265
1	296	766	1,80	4,32	258,78	470
2	1193	1633	7,25	9,22	136,88	440
3	3905	5252	23,73	29,64	134,49	1347

	Mii persoane		Structura (%)		Dinamica	Diferențe
	I	II	I	II	(II/I) x100	II-I
4	6623	7151	40,25	40,35	107,97	528
5	4432	2918	26,93	16,47	65,84	-1514
Total-F	14387	14366	100,00	100,00	99,85	-21
1	84	168	0,58	1,17	200,00	84
2	655	1125	4,55	7,83	171,76	470
3	3021	4265	21,00	29,69	141,18	1244
4	2553	3025	17,75	21,06	118,49	472
5	8073	5783	56,11	40,25	71,63	-2290
Total MEXIC (1991-1999)	30534	39069	100,00	100,00	127,95	8535
1	16878	23764	55,27	60,82	140,80	6886
2	2395,6	1580,6	7,85	4,05	65,98	-815
3	7216,8	9515,3	23,64	24,36	131,85	2298,5
4	33,2	9,9	0,11	0,03	29,82	-23,3
5	3968,6	4197,3	13,00	10,74	105,76	228,7
6	42,2	2,4	0,14	0,01	5,69	-39,8
Total-M	21257	26050	100,00	100,00	122,55	4792,8
1	11172	15791	52,56	60,62	141,34	4618,6
2	2188,8	1341,6	10,30	5,15	61,29	-847,2
3	5473,3	6687,9	25,75	25,67	122,19	1214,6
4	32,1	8,8	0,15	0,03	27,41	-23,3
5	2356	2218,4	11,08	8,52	94,16	-137,6
6	34,3	2,4	0,16	0,01	7,00	-31,9
Total-F	9277,2	13019	100,00	100,00	140,34	3742,2
1	5705,2	7972,7	61,50	61,24	139,74	2267,5
2	206,7	238,7	2,23	1,83	115,48	32
3	1743,5	2827,9	18,79	21,72	162,20	1084,4
4	1,1	1,2	0,01	0,01	109,09	0,1
5	1612,6	1978,7	17,38	15,20	122,70	366,1
6	8	0,1	0,09	0,00	1,25	-7,9

Legendă: M = Masculin; F = Feminin; 1 = salariați; 2 = patroni; 3 = lucrători pe cont propriu;
4 = membri ai cooperativelor de producție; 5 = lucrători familiali; 6 = lucrători care
nu pot fi clasificați după statusul ocupațional.

Sursa: ILO YEARBOOK, 2000.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 17/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETĂRI FINANCIARE ȘI MONETARE
„VICTOR SLĂVESCU”

MODELE ȘI STRATEGII
ALE INTEGRĂRII ROMÂNIEI
ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

drd. Floarea IORDACHE

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. STATELE CENTRAL ȘI EST-EUROPENE ÎN CONTEXTUL PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ	555
1.1. Modele ale integrării economice în spațiul central și est-european	555
1.2. Transformările sistemice de după 1989 din Europa Centrală și de Est în contextul procesului integrării europene.....	558
1.3. Integrarea progresivă a statelor central și est-europene în Uniunea Europeană	563
2. INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN STRUCTURILE EUROPENE.....	568
2.1. O scurtă privire istorică asupra relațiilor dintre România și Uniunea Europeană	568
2.2. Transformările sistemice din România după 1989: continuarea și adâncirea lor	569
2.3. Etapele importante ale procesului complex de integrare a României în Uniunea Europeană.....	576
3. NOUA CONSTRUCȚIE EUROPEANĂ ȘI ADERAREA ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ.....	589
Bibliografie selectivă	592

1. Statele central și est-europene în contextul procesului de integrare europeană

1.1. Modele ale integrării economice în spațiul central și est-european

Înainte de prezentarea principalelor modele ale integrării economice în spațiul central și est-european, a căror cunoaștere și analiză este importantă pentru că reprezintă experiențe utile pentru integrarea în această zonă, se impun precizări asupra sferei termenului „spațiu central și est-european” sau „Europa Centrală și de Est”.

Sfera termenului este foarte diferită de la un autor la altul, astfel încât, ea se prezintă ca un tablou extrem de discutabil. Astfel, în timp ce unii autori includ în sfera termenului „Europa de Est” atât țările din fostul „imperiu sovietic extern”, cât și republicile europene din cadrul CSI, alții îl identifică numai cu aria fostului „imperiu sovietic extern”. Există și o altă categorie de autori care consideră că în rândul țărilor „central-europene” se cuprind numai Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și statele baltice, iar restul țărilor aparțin spațiului „est-european” și toate la un loc au fost sub dominația sovietică. De asemenea, nu se prezintă cu claritate nici statutul geopolitic al Federației Ruse și nici acela al Ucrainei. Așadar, dacă în perioada „războiului rece” termenul „Europa de Est” avea puternice conotații ideologice după 1989 capătă o „geometrie variabilă”. În ceea ce privește România, aceasta este, indubitabil, o țară „central-europeană” atât prin poziția ei geografică (mai exact se situează în sud-estul Europei Centrale), cât și prin istoria și cultura sa.

Dacă în ceea ce privește sfera termenului „Europa Centrală și de Est” diverși autori au păreri diferite, în ceea ce privește moștenirea istorică comună a țărilor central și est-europene ei ar trebui să fie unanim de acord. Aceasta înseamnă că încă de la începutul istoriei lor, aceste țări au aparținut părții mai puțin dezvoltate a Europei.

După eliberarea Europei de nazism și divizarea ei în cele două blocuri integrarea s-a desfășurat în mod diferit. Dacă vestul Europei, beneficiind de ajutorul Statelor Unite prin Planul Marshall și utilizând instrumente proprii economiei de piață, își canalizează eforturile spre crearea unor forme integrative (integrarea propriu-zisă se realizează pe orizontală între firme aparținând sectorului public și privat) care să ducă la creșterea și întărirea puterii economice, țările din centrul și estul Europei, intrând în sfera de influență a URSS, desfășoară în paralel o altă experiență integratoare. În acest sens, ele utilizează instrumente aparținând unui sistem economic opus economiei de piață, un

sistem bazat pe proprietatea comună asupra resurselor și centralizarea deciziilor referitoare la alocarea lor și la distribuirea veniturilor. Prin crearea de structuri piramidale în economiile de comandă se urmărește același scop: creșterea volumului producției, obținerea de economii la scară și creșterea profitului, discriminarea în favoarea națiunilor membre și creșterea puterii politice pentru grupul integrat.

La inițiativa a șase state est-europene (Bulgaria, România, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria și URSS) în anul 1949 se formează *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER)*. Mecanismul integrativ pe baza căruia își desfășura CAER activitatea consta, în principal, în facilitarea schimburilor comerciale prin semnarea unor acorduri bilaterale de colaborare. Acestora li se adăuga promovarea progresului tehnic și a specializării în producție. Din această cauză CAER poate fi considerată o formă specifică a integrării comerciale datorită schimburilor intra-CAER.

Inițial, mai precis până în anul 1957, în relațiile comerciale dintre țările din lagărul socialist a fost utilizată ca monedă rubla sovietică, iar mai apoi „rubla transferabilă”. Ele erau diferite doar din punct de vedere juridic (conținutul de aur fin era același), iar motivul înlocuirii nu era altul decât atenuarea impresiei de dominare a sistemului de către rubla sovietică.

Începând cu anul 1964, țările membre CAER convin ca „rubla transferabilă” să devină și mijloc de plată. În scopul reglementării și facilitării schimburilor bilaterale, în același an se înființează Banca Internațională de Colaborare Economică (BICE) cu sediul la Moscova.

Faza a treia începe cu anul 1970 când se decide ca rubla transferabilă să devină și activ de rezervă internațional, iar în scopul creșterii cooperării în domeniul proiectelor de investiții comune ia ființă Banca Internațională de Investiții (BI), cu sediul tot la Moscova.

Prin instituirea mecanismului de compensație multilaterală în ruble transferabile sistemul CAER este unul original. Prin existența celor două bănci proprii (BICE și BI), prin utilizarea rublei transferabile ca monedă de cont unică, prin practicarea unor rate de schimb fixe ca și prin coordonarea planurilor în domenii importante pe baza unor decizii politice CAER se apropie de formele integrative superioare cum ar fi uniunea economică și monetară. Cert este că sistemul a permis creșterea schimburilor dintre țările participante dar cu orientare masivă către URSS.

În ceea ce privește relațiile economice dintre grupările cu caracter integrativ create în perioada postbelică în partea vestică a Europei (Comunitățile Europene, AELS) și cele din partea estică a continentului (CAER) există câteva momente de referință. Astfel, de la situația de aparentă neglijare reciprocă între ele, din primul deceniu al existenței și funcționării Comunităților, se ajunge, în anii '70, la inițierea de negocieri chiar dacă n-au existat în realitate condițiile

care să facă posibilă finalizarea lor. Apoi, anul 1988 este unul de referință când țările CAER recunosc UE ca entitate de sine stătătoare.

Prăbușirea comunismului a dus la eșuarea sistemului CAER. În aceste împrejurări are loc abandonarea rublei convertibile, în locul ei țările participante folosind, în relațiile dintre ele, valutele convertibile și prețurile pieței mondiale.

Prăbușirea totalitarismului, recâștigarea suveranității, dispariția sistemului monetar al acestor țări chiar în perioada când țările Comunității Europene cad de acord cu principalele prevederi ale Tratatului de la Maastricht, întoarcerea către un sistem politic democratic, determină noile democrații să se apropie de structurile europene, de Uniunea Europeană care la început de secol și mileniu reprezintă principalul model economic al lumii viitorului atât din punct de vedere al volumului activității economice, cât și din perspectiva voinței de aderare a tot mai multe state europene dezvoltate. Totuși, se impune, precizarea că nici chiar Uniunea Europeană nu are modele de instituții, structuri etc. de „puritate” maximă, toate fiind supuse procesului intens de reformă.

Așadar, după 1990 în țările foste socialiste integrate economic până atunci în CAER, din care cauză (și din motive politice) au fost oarecum rupte de evoluțiile din economia mondială, se desfășoară un proces de reconceptare a integrării lor în economia mondială, proces desfășurat pe mai multe coordonate:

- modificarea ierarhiei partenerilor comerciali. Dacă până în 1991 (*de jure* sistemul CAER este desființat în iunie 1991) schimburile comerciale erau concentrate către URSS, după această dată țările din centrul Europei se orientează mai ales către Germania, iar alte țări găsesc alți parteneri comerciali dintre care cel mai important este Franța;
- reluarea contractelor și renegocierea acordurilor de participare la anumite instituții sau organizații internaționale (FMI, BIRD, GATT etc.);
- încheierea de diferite acorduri de integrare economică precum *Trilaterală*, *Qvadripartita*, *Pentagonala*, *Hexagonala*, *Euroregiunea Carpatică*, acordurile de asociere la UE și la AELS etc.

De precizat că unele din aceste proiecte regionale n-au putut prinde contur, chiar dacă ele au fost intens mediatizate.

Trilaterală (Triangulă) Central Europeană era inițial alcătuită din Polonia, Ungaria și fosta Cehoslovacie. Ea a fost denumită și *Grupul de la Vișegrad*, după numele localității ungare unde s-a semnat acordul inițial. Între țările menționate, la 21 decembrie s-a încheiat Acordul Central European de Liber Schimb (CEFTA), intrat în vigoare în martie 1993, care reprezintă o formă tipică de liber schimb.

O grupare central-europeană care n-a putut să prindă contur, datorită „scenariului” iugoslav, era *Qvadripartita* din care urmă să facă parte, alături de Iugoslavia și Ungaria, Austria și Italia.

Datorită aceluiași „scenariu”, n-a putut să prindă contur nici *Pentagonala*, care urma să reunească țări precum Italia, Austria, Ungaria, RF Cehă și Slovacă, Croația și Slovenia, nici *Hexagonala* (urma să cuprindă în plus și Polonia).

„Formula” integratoare denumită *Euroregiunea Carpatică* - care urma să cuprindă anumite porțiuni de teritoriu din Polonia, Ungaria, România, Slovacia, Ucraina, Belarus și Bulgaria - a fost privită cu rețineri din partea opiniei publice din diferite țări.

Pentru țara noastră prezintă interes *integrarea economică a Republicii Moldova cu România*. În felul acesta, s-ar crea un spațiu unic în care s-ar asigura libera circulație a persoanelor, mărfurilor, serviciilor și capitalurilor. De asemenea, s-ar putea permite funcționarea coordonată a sistemelor financiar-bancare, fiscale, de prețuri și tarife ca și coordonarea reformelor economice și sociale.

Colapsul comunismului și sfârșitul războiului rece găsește Europa în fața unor probleme majore pe termen scurt, mediu și lung care, sintetizate, ar putea fi, pentru Europa Occidentală, căutarea recâștigării vitalității economice, iar pentru Europa de Est, dobândirea viabilității economice.

1.2. Transformările sistemice de după 1989 din Europa Centrală și de Est în contextul procesului integrării europene

Pentru a evidenția profunde schimbări produse în spațiul central și est-european cu începere din 1989, s-au utilizat fie cuvintele „reformă” sau „tranziție”, fie sintagma de „transformare sistemică”. După părerea noastră, esența și dinamica proceselor din țările Europei Centrale și de Est sunt cel mai bine evidențiate dacă ele sunt subsumate termenului generic de „transformare sistemică”, termen avansat de oamenii de știință germani. Potrivit experților Băncii Mondiale, evaluarea transformărilor produse în țările central și est-europene, ieșite de sub dominația sovietică, are patru mari dimensiuni și anume: liberalizarea, drepturile de proprietate, reforma instituțională și politicile sociale, iar evoluția de până acum scoate în evidență diferențieri între țări, atât în ceea ce privește rapiditatea și secvențialitatea acestora, cât și în ceea ce privește metodele de atingere a obiectivelor transformării, resursele și structurile economice ca și rezultatele obținute.

În ceea ce privește rapiditatea transformărilor, disputele inițiale se refereau la dilema „șoc sau gradualism”. Pe parcursul desfășurării proceselor, aceste dispute se estompează, deoarece, unele transformări, precum liberalizarea prețurilor sau a comerțului exterior, se puteau efectua conform „terapii de șoc”, în timp ce altele, reprezentând majoritatea reformelor, cereau un interval de timp mai îndelungat și gradual (liberalizarea capitalului, marea privatizare, restructurarea sistemului bancar și a celui industrial). În realitate, în aceste țări, unele din transformările presupuse a se efectua conform „terapii de șoc”

s-au realizat gradual, iar altele - care necesitau un interval de timp mai mare - s-au realizat conform „terapii de șoc”. Un exemplu ar fi elocvent în acest sens și mă opresc asupra „gradualismului” reformei din Cehoslovacia unde liberalizarea prețurilor, mica și marea privatizare s-a efectuat în cel mai rapid ritm.

Discuții teoretice ample s-au purtat și pe marginea secvențialității introducerii măsurilor de reformă. Astfel, în legătură cu liberalizarea prețurilor, economiștii au formulat următoarea dilemă: stabilirea prețurilor pe cale administrativă este în contradicție cu politica de eliminare a subvențiilor și cu recunoașterea autonomiei întreprinderilor, în timp ce liberalizarea lor, în condițiile inexistenței competiției, creează posibilitatea unor venituri foarte mari și totodată se mențin structuri de producție ineficiente.

De asemenea, s-a formulat dilema de tipul unor cercuri vicioase și în legătură cu trecerea la convertibilitate, și anume, dacă să se facă pe cale administrativă sau pe cale organică. Și exemplele pot continua.

În ceea ce privește performanțele obținute în urma transformărilor post-comuniste, se poate afirma că s-a realizat foarte mult în această zonă a Europei, dacă ne gândim la povara trecutului, dar decalajul economic global al zonei este foarte mare față de UE. Apoi, în general, progresul s-a realizat aici foarte rapid. Dar unele țări central-europene au reușit să obțină performanțe notabile în aplicarea reformelor, iar altele au rămas în urmă în procesul de tranziție. Este aceeași împărțire a țărilor Europei Centrale și de Est, și anume, într-un grup în care ratele inflației și ratele dobânzii nominale au fost stabilizate și alt grup (România și Bulgaria până în 1999) unde ratele înalte ale inflației arată absența stabilizării macroeconomice și unde ratele dobânzii nominale încorporează o importantă primă de risc. De fapt, țările central-europene s-au situat încă de la început în fruntea grupului de țări aflate în tranziție. La această situație au contribuit, atât condițiile interne (starea economică și socială) favorabile încă de la începutul anului 1989, cât și gradul înalt de implicare a țărilor occidentale în susținerea transformărilor din această zonă a Europei. Țara noastră era considerată, alături de Bulgaria, ca aparținând grupului secund, în timp ce Iugoslavia, Albania și țările ex-sovietice erau incluse în ultimul grup. Lansarea monedei Euro, la 1 ianuarie 1999, generează o adâncire a prăpastiei dintre aceste grupuri de țări central și est-europene. Piețele financiare vest-europene, datorită aplicării politicii monetare comune, oferă oportunități de investiții în condiții echivalente. Astfel, acele țări care prezintă un avantaj comparativ pentru capitalul extern au devenit țintele favorite ale fluxurilor financiare internaționale (este cazul Poloniei, Ungariei, Cehiei, care oferă investitorilor o relativă stabilitate a economiilor, lichidități satisfăcătoare a pieței de capital și rate ale dobânzii atractive).

Pentru toate țările central și est-europene, continuarea reformelor majore din economie, restructurarea și privatizarea acestora, sunt probleme esențiale, iar efectele se vor traduce apoi în domeniul monetar.

De o importanță covârșitoare pentru definirea evoluției acestor societăți o reprezintă reforma instituțională. Unele țări au rămas în urmă, tocmai că au înregistrat un deficit de performanță din punct de vedere instituțional. Reforma instituțională cuprinde atât reforma instituțiilor juridice și mecanismele de aplicare a legilor, care în unele țări au fost mult întârziate, cât și problema corupției, devenită acută în multe țări, reformele administrației fiscale și cele ale administrației publice ca și creditele neperformante cu problemele lor imense.

Indicatorii structurali și de performanță ai țărilor candidate la aderarea la Uniunea Europeană (1998) arată mari discrepanțe între acestea. Astfel, numai indicatorul esențial pentru caracterizarea nivelului de dezvoltare, evidențiat de PIB pe locuitor exprimat în ecu și raportat la cel mediu pe zona euro, arată o mare neomogenitate între țările candidate la aderare (60,8% pentru Cipru, 43,9% în Slovenia, 40,4% în Malta, 24,3% în Republica Cehia, 11,6% în Letonia, 7,5% în România sau 6,6% în Bulgaria), iar concluzia nu poate fi decât una, și anume, aceea că pentru integrarea economică și monetară a acestora este absolut necesar ca atenuarea și depășirea decalajelor lor să se efectueze împreună cu realizarea complementarității structurale cu țările Uniunii Europene. Se impune consolidarea țărilor central și est-europene ca un tot și o mai mare cooperare și susținere reciprocă între ele, în locul concurenței, predominantă până în prezent.

Cum ideea de stabilitate străbate ca un fir roșu construcția europeană iar noile democrații postcomuniste au drept scop final aderarea la Comunitate, se înțelege importanța priceperilor bancare din aceste țări, care, în lipsă, au adus instabilitate fundamentală în sistemele lor monetare. Or stabilitatea monetară este un imperativ pentru asigurarea unei baze sănătoase pentru activitatea economică și pentru ordinea socială. Deci, stabilitatea economică a țărilor candidate la aderare este un factor primordial de care trebuie să se țină seama la realizarea integrării economice și monetare a lor.

Examinarea progreselor realizate de către fiecare stat central și est-european candidat la aderare, în particular a ritmului de reluare a acquis-ului comunitar, a făcut - încă de la sfârșitul anului 1998, și va face obiectul, pentru fiecare dintre ele, al raporturilor permanente înaintate de Comisie către Consiliu, însoțite, dacă este cazul, de recomandări pentru deschiderea de conferințe interguvernamentale bilaterale. Este interesant de arătat, chiar și succint, pozițiile adoptate în managementul monedei de câteva țări est-europene, strădaniile acestor țări în drumul lor de trecere la economia de piață, în drumul lor spre integrarea europeană.

Astfel, în **Polonia**, serviciile financiare în viziunea Comisiei Uniunii Europene, la nivelul anului 1998, erau subdezvoltate, simțindu-se nevoia reformării sistemului bancar și a administrației. De asemenea, era indispensabilă intensificarea luptei împotriva corupției. În această țară, s-a reușit să se pună bazele unei economii monetare moderne și eficiente, iar moneda națională a devenit

convertibilă în toate tranzacțiile efectuate cu conturi curente. De asemenea, planul adoptat de guvern, de reducere a inflației, a dat roade, iar politica ratei de schimb corespunde standardelor europene. Dacă până la 1 ianuarie 1999, Polonia își stabilea valoarea propriei monede naționale pe baza unui coș format din 45% USD și 55% din patru monede europene (35% DEM, 10% GBP, 5% FRF și 5% SFR), după această dată s-a decis înlocuirea monedelor europene cu Euro, în detrimentul USD. În viitor, Polonia are în vedere trecerea la raportarea numai la Euro. Acest lucru se va întâmpla atunci când această țară se va integra în Mecanismul European al Ratelor de Schimb. Cu toate progresele înregistrate, economia Poloniei este încă în transformare, iar, ținând cont de exigențele UEM, moneda națională ar putea fi înlocuită cu Euro cel mai devreme în 2005 și cel mai târziu în 2008. Sunt create condițiile pentru relansarea progresivă a politicii monetare. Polonia a învățat să țină în frâu toți indicatorii macroeconomici, mai ales indicele inflației, a cărei depășire prea mare poate fi periculoasă, sporind vulnerabilitatea țării în fața șocurilor monetare și a „speculațiilor”.

Ungaria, consecventă în efortul de integrare europeană, a dus, începând cu martie 1995, o politică monetară restrictivă. Pe lângă strategia monetară, menită să favorizeze atingerea cât mai rapidă a gradului de convergență nominală și reală necesară pentru intrarea ei în UEM, Ungaria a pus un accent deosebit pe reformele instituționale. Reforma sectorului bancar a dat roade după anul 1997, când bilanțul agregat al societăților comerciale bancare a înregistrat o creștere de 27% în termeni nominali față de anul 1996. Se constată, de asemenea, un stadiu avansat al privatizării băncilor, un volum redus al creditelor neperformante. Toate acestea fac ca Ungaria să fie una dintre cele mai bine cotate țări pe piețele de capital, din rândul țărilor central și est-europene. Ca și autoritățile poloneze, și cele ungare iau decizia introducerii Euro în coșul valutar, începând cu 1 ianuarie 1999, lucru de altfel pe deplin justificat. Și anume, dacă până la această dată Ungaria își stabilea valoarea monedei după un coș valutar ce conținea 30% USD și 70% DEM, începând cu 1 ianuarie 1999 s-a hotărât înlocuirea DEM cu Euro. Începând cu 1 ianuarie 2000, Ungaria își raportează moneda numai la Euro.

În **Republica Cehă**, funcționează economia de piață, dar sectorul financiar și bancar se caracterizează încă printr-o lipsă de transparență, de concurență și o insuficientă informare privind structurile de proprietate, impunându-se îmbunătățiri în acest sens. Chiar începutul anului 1999 pune în fața Cehiei sarcina urgentă de consolidare și finalizare cât mai rapidă a privatizării marilor firme și bănci. Rămânerea marilor instituții de împrumut sub controlul statului n-a făcut decât să aducă prejudicii serioase eficienței intermedierei financiare. În special, acest lucru a afectat expansiunea și supravegherea acordării creditelor. De asemenea, guvernul ceh a aplicat măsuri dure pentru menținerea ratei inflației sub control. Cehia nu și-a schimbat încă politica monetară, permițând

coroanei sale să varieze între anumite limite, comparând-o informal cu DEM.

În **Slovenia**, încă din septembrie 1995, este declarată convertibilitatea completă a monedei naționale, iar pentru dirijarea politicii monetare principalele probleme au rămas zona valutară redusă în termeni absoluți și reali, sensibilitatea sa și permanentul exces de devaloare. De asemenea, aici, încă din 1996 sistemul bancar era eficient, chiar dacă băncile de stat, ca și în cazul Poloniei, dețineau o pondere însemnată. La nivelul anului 1999, se impunea structurarea sectorului financiar și intensificarea luptei împotriva corupției.

Pentru **Bulgaria**, anul 1996 înseamnă o înrăutățire a situației economice, o scădere a comerțului exterior, o scădere a rezervelor valutare, dar, o creștere a obligațiilor de plată către creditorii străini, pe fondul devalorizării lelei. Criza sistemului bancar duce la creșterea foarte mare a inflației. În domeniul regimului valutar, din 1997 s-a trecut de la flotarea liberă la un curs legat de moneda germană. La nivelul anului 1998, Comisia UE, considera Bulgaria incapabilă să facă față presiunii și forțelor pieței de la nivelul UE. Din anul 1999, se înfăptuiește reforma monetară care marchează relativa stabilizare a economiei bulgare pe termen scurt. Dar Bulgaria trebuie să depună încă eforturi considerabile pentru aderarea ei la UE.

Încă din 1998, **Slovacia** avea legislația referitoare la sectorul bancar, firme, mișcarea liberă a capitalului și cea referitoare la securitate aliniată la cea a UE, dar nu îndeplinea toate condițiile de ordin politic.

În **alte țări**, altele decât cele menționate mai sus, dar din grupul celor zece țări central și est-europene cu care Comunitatea a încheiat între 1990-1996 acorduri de asociere, se remarcă în domeniul regimului valutar alte situații și anume, cursul monedei naționale este legat de o valută convertibilă forte sau de o monedă internațională compusă. Astfel, în **Estonia**, țară care funcționează ca economie de piață, cursul valutar este legat de moneda germană, în **Letonia**, unde s-au obținut progrese mari în implementarea economiei de piață, de DST, iar în **Lituania**, unde se impunea intensificarea realizării progreselor în privatizarea pe scară largă, de dolarul SUA.

În urma celor arătate, se constată că la nivelul fiecărui stat asociat la UE, s-au înregistrat progrese în proporții și domenii diferite, dar, și destule dificultăți, ceea ce determină să se spună că până la integrarea lor deplină în structurile europene, mai este nevoie de mult timp, de eforturi susținute din partea acestor state. Cu atât mai mare este perioada apropierei de „nucleul dur” al UEM.

Transformările din țările central și est-europene lansate la începutul anului 1990, inedite pentru istoria societăților sale, pentru Europa întreagă și pentru economia mondială, s-au dovedit a fi dificile și complexe. Aceste țări se pot orienta după experiența țărilor avansate din Occident, dar ele trebuie să-și găsească propriu model de sistem economic, structurile economice și politicile

economice specifice. Aceasta, deoarece „*ceea ce în istoria civilizației e convenit a fi numit „model” se dovedește a fi „irepetabil”, netransplantabil și chiar neimitabil*”.¹

1.3. Integrarea progresivă a statelor central și est-europene în Uniunea Europeană

Uniunea Europeană (UE) și statele din centrul și estul Europei (SCEE) unde evenimentele petrecute la sfârșitul deceniului nouă al secolului 20 au produs transformări profunde, se găsesc acum față în față cu realitatea dură a mecanismului lărgirii. Dacă pentru aceste țări din centrul și estul Europei apartenența lor la UE este elementul-cheie, și pentru UE extinderea spre Europa Centrală și de Est, imposibil de imaginat în momentul publicării Raportului Delors sau chiar la data începerii negocierii Tratatului de la Maastricht, este în prezent, cea mai importantă prioritate. De fapt UE realizează în prezent, în mod paralel, atât lărgirea integrării cu aceste țări, cât și adâncirea procesului integrării țărilor membre.

Privind spre exterior, UE are șansa de a profita de avantajele lărgirii spre Europa Centrală și de Est, de a-și spori prosperitatea, libertatea și a-și reconcilia interesele prin mijloace pașnice. Actualele țări sunt conștiente că lărgirea va însemna schimbări majore pentru UE, care va trebui să rezolve probleme dificile, chiar dureroase pentru unele domenii comunitare. Dar aceste țări cu caracteristici, probleme și oportunități diferite recunosc, ca de altfel și UE, că ele se confruntă cu imense dificultăți pentru a-și îndeplini obligațiile față de aceasta din urmă. Nu numai prin pregătirea lor pentru aderare la UE, și prin acceptarea așa numitului „*acquis communautaire*”, ci și prin accelerarea procesului de reformă economică și politică, aceste țări din centrul și estul Europei va trebui să poarte cele mai mari răspunderi și greutăți.

Din 1973, UE a fost în mai multe etape extinsă, dar între lărgirile din trecut și cele care vor urma există mari diferențe. Astfel, cea mai mare deosebire constă în relația existentă între țările candidate și UE, în sensul că viitoarelor candidate li se oferă sprijin financiar și tehnic înainte de aderare. Se urmărește astfel, reducerea discrepanței economice dintre ele și actualele state membre UE, înlesnirea implementării legilor Uniunii, mult mai complexe și mai cuprinzătoare decât cele din lărgirile anterioare.

Integrarea progresivă a fostelor țări cu economie central-planificată din Europa Centrală și de Est în cadrul economic și politic al UE, formula graduală pentru care a optat UE, a început prin intermediul *Acordurilor de Asociere*, denumite și „*Acorduri Europene*”. Ele au fost semnate în același timp cu

¹ Postolache, Tudorel- „De la identificarea problemelor, la identificarea soluțiilor” în Ioan-Franc, Valeriu - „Din lucrările Comisiei de la Snagov”, - martie-iunie 1995-, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 2000, p. 10.

acordurile interimare care aveau scopul de a permite trecerea imediată la liberalizarea schimburilor comerciale reciproce până la ratificarea acordurilor de asociere propriu-zise de către parlamentele naționale ale țărilor semnatare și avizarea lor de către Parlamentul European. Spre deosebire de Acordurile de Asociere încheiate de UE la începutul anilor '60 cu țări și teritorii din Africa, Asia, Zona Pacificului și America Latină, *Acordurile de Asociere la Comunitatea Europeană* ale celor 10 țări central și est-europene (Bulgaria, Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria) sunt mult mai complexe. Complexitatea este dată de obiectivul politic final declarat, și anume, pregătirea statelor central și est-europene asociate de a deveni membri cu drepturi depline ai UE, dar, fără precizarea datei aderării la nici una dintre țări. Acordurile europene încheiate în perioada decembrie 1991 - martie 1993 cu Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia, România, Bulgaria sunt practic identice, ele referindu-se la aspectele cooperării comerciale, economice și financiare, la instituționalizarea dialogului politic oficial și cooperarea culturală. Așadar, prin conținutul lor, aceste acorduri sunt considerate mixte, fiind de competența Comunității ca și a statelor membre ale acesteia. În viziunea Comisiei Europene, acordurile europene aveau, printre altele, drept obiective crearea unui climat de încredere și stabilitate care să înlesnească aplicarea reformelor economice și politice, dar și acordarea de ajutor acestor țări în perioada de tranziție spre economia de piață. În realitate, sprijinul acordat este mult inferior față de ceea ce ar fi necesar pentru a menține un suflu ridicat al reformelor politice și economice în Est și pentru a asigura stabilitatea pe continent arăta, de pildă, Daniel Dăianu încă din 1996, ca economist șef al BNR. Aceste acorduri, așa cum au fost semnate și puse în aplicare, mai degrabă restricționează accesul economiilor estice pe piețele vestice decât să faciliteze integrarea acestor economii în cadrul Comunității.

Cunoașterea Acordurilor Europene, în general, nu este suficientă pentru înțelegerea Asocierii României la UE, pentru emiterea de judecăți de valoare în acest sens, având în vedere transformările sistemice diferite petrecute în aceste țări, dar, ea este totuși, foarte utilă. Fiecare țară nutrea, în perioada de negociere a Acordurilor Europene, un optimism moderat, izvorât din dorința scurtării tranzițiilor respective, dar, gândindu-se la prețul ce urma să-l plătească pentru aceste asocieri pe termen scurt împletit cu avantajul ce urma să fie pe termen lung.

Se cunoaște că obiectivul final al țărilor central și est-europene este integrarea lor deplină în structurile Uniunii Europene. Recunoașterea oficială a acestui obiectiv, de către șefii de stat și de guvern ai statelor membre ale UE, s-a făcut la Consiliul European de la Copenhaga din 22 iunie 1993, când printr-o declarație oficială, s-a convenit ca „țările asociate ale Europei Centrale și de Est care doresc acest lucru vor putea deveni membre ale UE”. Atunci se spera în integrarea celei de a doua Europe, „*efectiv, rapid, și generalizat până în pri-*

mii ani ai secolului următor".¹ Deschizând porțile pentru primirea de noi membri, Conferința la nivel înalt a UE de la Copenhaga elaborează o serie de noi criterii economice, politice și sociale (criterii neîntâlnite la precedentele largiri) pe care trebuie să le îndeplinească orice candidat asociat pentru a dobândi statutul de membru cu drepturi depline și anume: funcționarea instituțiilor și mecanismelor de piață; capacitatea de a face față presiunilor concurențiale din cadrul pieței unice interne; recunoașterea obiectivelor stabilite pentru realizarea uniunii economice și monetare și posibilitatea de a acționa în direcția îndeplinirii lor; capacitatea de a încorpora în propria legislație „acquisul comunitaire” (corpul de norme comunitare) inclusiv prevederile privind crearea Uniunii Europene; respectarea principiilor guvernării UE; întărirea instituțiilor care garantează funcționarea bună a democrației, supremația legii, drepturile omului și respectul față de minorități. Formularea acestor numeroase condiții specifice pentru țările central și est-europene, doritoare să adere la UE, ne duce cu gândul la Tratatul de la Roma, care specifică o singură condiție, și anume aceea ca țara solicitatoare să fie europeană, și ne determină să ne gândim la șovăiala UE referitoare la largirea ei spre Est, la teama ei justificată față de concurența țărilor asociate doritoare de integrare, dar, de data aceasta, într-o uniune aflată ea însăși în profunde transformări (trecerea la uniunea economică și monetară), într-o evoluție relativ imprevizibilă.

După șovăielile primilor pași, (Consiliul European de la Copenhaga nereușind să transmită țărilor central și est-europene asociate semnale clare privind viziunea UE asupra extinderii în această parte a Europei, dar stabilește lista țărilor asociate care ar putea deveni membre UE), la *Consiliul European de la Essen din decembrie 1994* se încearcă o viziune mai precisă, se adoptă o poziție fermă referitoare la drepturile țărilor central și est-europene de a deveni membre cu drepturi depline ale Uniunii, și anume se schițează o ambițioasă „strategie de preaderare” a acestor țări. La baza ei stau două instrumente principale și anume: Acordurile de Asociere sau Acordurile Europene și „relațiile structurate” dintre țările candidate și instituțiile europene care furnizează un cadru multilateral propice întăririi dialogului și consultărilor. La acestea se adaugă două Cărți Albe (una de pregătire pentru integrarea în piața internă a UE și alta referitoare la securitatea europeană) și programele PHARE și TACIS. Se începe, astfel, calea discuțiilor privind largirea UE spre Est, în condițiile în care la nivelul Comunității au loc schimbări profunde, iar țările candidate prezintă tipologii variate a economiilor lor, prezintă progrese remarcabile pe calea reformelor economice și politice, reforme care trebuie să fie coerente pentru reușita integrării în UE. Conturând atât condițiile ce trebuie îndeplinite de țările central și est-europene, cât și direcțiile principale de acțiune pentru pregătirea acestora pentru aderare, raportul privind proiectul de strategie de pregătire a

¹ Michel Foucher – “L'Europe centrale et les Unions européennes: la double différenciation”, *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, 1996, 4 dec., p. 217.

aderării țărilor asociate la UE arată că în centrul preocupărilor țărilor candidate la aderare trebuie să stea problemele pieței interne comunitare.

Redactarea unei Cărți Albe privind pregătirea țărilor asociate pentru integrarea în Piața Internă a fost propusă pentru prima dată în două comunicări ale Comisiei din iulie 1994, dar aprobarea conținutului celor, de fapt, două volume ale ei se face la 3 și 10 mai 1995. În cadrul primului volum se prezintă natura, obiectivul și contextul în care a fost elaborată Carta Albă, iar volumul al doilea, mai cuprinzător, conține analize sectoriale (sunt identificate 23 de sectoare prioritare) pornind de la articolele cheie din legislația comunitară, explicând scopul și evoluția legislației pentru fiecare sector.¹ Carta Albă reprezintă o completare a Acordurilor Europene, care, deși creează avantaje, fiecare țară asociată trebuie să fie în măsură să le valorifice prin însușirea elementelor din zestrea de legislație comunitară. Ea recunoaște că datorită acestor Acorduri Europene s-au înregistrat progrese, în ritmuri diferite, în toate țările Europei Centrale și de Est. În viziunea experților vestici, Carta Albă nu reprezintă o etapă a procesului de negociere a aderării la UE. Ea este un element al strategiei de preaderare, un instrument prin care țările asociate își pot crea mai ușor instituții și mecanisme care să le facă apte de a fi integrate în piața internă a UE.

Pentru punerea în aplicare a recomandărilor înscrise în Carta Albă, *Consiliul European de la Cannes (iunie 1995)*, cere Comisiei să înceapă consultările bilaterale individuale cu țările asociate. Se are în vedere implementarea programelor specifice care să evidențieze situația și prioritățile specifice fiecărei țări.

Tot în anul 1995 (în decembrie), Consiliul European de la Madrid definitivă strategia de preaderare și restructurare a UE. Consiliul pune accent pe „pregătirea condițiilor pentru integrarea armonioasă a țărilor candidate, în special prin: dezvoltarea economiei de piață; ajustarea structurilor administrative și crearea unui mediu economic și monetar stabil”.² Se stabilește planificarea pe perioada 1996-1997 a analizei cererilor individuale de aderare în cadrul Conferinței Interguvernamentale, iar răspunsul practic la această planificare îl reprezintă Agenda 2000. Ea cuprinde, deci, opinia comisiei formulată pentru toate țările candidate care aveau depuse cererile de aderare și care completaseră chestionarele. Opinia comisiei are la bază analiza profundă a situației din fiecare țară candidată, evaluarea capacității fiecărei țări de a îndeplini condițiile de aderare la UE. Pe această bază, Comisia recomandă începerea procesului de extindere prin negocieri cu cinci țări (Cehia, Estonia, Ungaria, Polonia și Slovenia) plus Cipru.

¹ Bal Ana - „Economii în tranziție - Europa Centrală și de Est”, Editura Oscar Print, București, 1997, p. 181.

² Luțăș Mihaela - „Integrarea economică europeană”, Editura Economică, 1999, p. 133.

Summitul de la Luxemburg (12-13 decembrie 1997) dă mandat clar Comisiei pentru declanșarea negocierilor de aderare în anul 1998, negocieri cu un caracter specific având în vedere „viitorul nostru comun”. Agenda 2000 pune un accent deosebit pe Politica Agricolă Comună, administrarea fondurilor structurale și finanțarea viitoare a actualelor țări membre ale UE pentru ca actuala lărgire spre Europa Centrală și de Est să fie o reușită.

Pentru ca perspectiva aderării la Uniunea Europeană a țărilor candidate să nu fie prea îndepărtată, acestea au solicitat Comisiei Europene și Franței, în cursul anului 2000, să ia măsuri pentru a pune la punct un plan de acțiune în scopul depășirii tuturor dificultăților legate de procesul de aderare. De asemenea, s-a solicitat și stabilirea unui termen concret pentru încheierea negocierilor de aderare. La *reuniunea negociatorilor șefi ai țărilor candidate la aderare de la Vilnius din 14 septembrie 2000*, negociatorii celor 12 țări candidate și-au exprimat convingerea că „negocierile de aderare ar putea fi încheiate pentru toate țările pregătite în cursul anului 2001”, precum și speranța „că această posibilitate să fie înscrisă în „scenariile de aderare” care vor fi adoptate la summit-ul UE de la Nisa,”¹ care a avut loc, de altfel, în decembrie 2000.

¹ “Statele candidate pledează pentru accelerarea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană”, în “Raport asupra negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană”, Guvernul României, septembrie 2000, Mediafax Data Base, București, 2000.

2. Integrarea României în structurile europene

2.1. O scurtă privire istorică asupra relațiilor dintre România și Uniunea Europeană

Despre apartenența României la Europa, la acest continent aflat în prezent într-un proces profund de transformare, s-au purtat discuții numeroase și s-a scris mult. De fiecare dată, în ceea ce privește reperele geografice, sociale, culturale, politice sau spirituale, istoria țării noastre argumenta identitatea europeană a poporului nostru. Dar, „*disputele se referă la spiritul și instituțiile Europei, și, pe acest teren se înfruntă apologeții cu detractorii*”.¹ Acestea se au în vedere când se vorbește despre procesul de integrare a României în structurile europene, despre locul țării noastre în cadrul prezentei entități economico-monetare europene și viitoarei entități politice. Așa trebuie înțeleasă opțiunea strategică fundamentală a țării noastre, de integrare cât mai rapidă și ca membru cu drepturi depline în UE. Cu toate că România aparține ca spațiu geografic centrului Europei, ea s-a aflat în permanență la confluența dintre sferile de influență ale marilor puteri și s-a situat atât în trecut, cât și în prezent, la periferia ei. De aceea, România trebuie să cunoască concepțiile Europei, toate realizările ei și în primul rând prin efort național să evolueze către un sistem economic, social și politic asemănător celui deja prezent în UE, să dorească, deci, integrarea europeană în locul marginalizării la periferia continentului.

Istoria spațiului geografic al României argumentează, de fiecare dată, și legăturile comerciale ale poporului nostru cu statele europene, legături care vin din timpuri îndepărtate. Ca o trăsătură principală a teritoriilor românești, este aceea că în timp și spațiu, evenimentele politice și militare au deschis calea evoluției lor din punct de vedere economic. Referindu-ne la perioada când țara noastră s-a aflat sub sfera de influență a Uniunii Sovietice, se poate spune că accentul principal s-a pus pe așa-numita independență externă față de celelalte state membre CAER sau chiar față de restul lumii, independență prin care se înțelegea și lichidarea datoriei sale externe. Această relativă independență externă s-a obținut printr-o politică ce avea drept scop „dezvoltarea multilaterală a societății socialiste” prin care se înțelegea dezvoltarea forțată, fără a deține un avantaj comparativ, a unui mare număr de sectoare și ramuri ale economiei. Rezultatul aplicării acestei strategii a fost pozitiv în ceea ce privește situația datoriei externe, dar negativ pentru ansamblul economiei, ducând la alocarea ineficientă a resurselor, a lipirii ei pentru mult timp de materii prime și utilaje moderne din import, la forțarea exportului prin valorificarea produselor țării în

¹ Kirițescu Costin C. – „Idei contemporane în acțiune”, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 167.

orice condiții (contracte de export dezavantajoase, prețuri scăzute etc.), la limitarea importurilor. Politica economică promovată de regimul comunist a dus la izolarea din ce în ce mai mult a țării noastre față de țările occidentale. Se poate spune că relația României cu structurile economice interstatale vest-europene a căpătat forme concrete încă din anii '70. Astfel, în perioada anilor de dictatură se remarcă anul 1974 când România a stabilit relații contractuale cu UE semnând *Acordul cu privire la Sistemul Generalizat de Preferințe Vamale* acordat ca semn al recunoaștinței poziției țării noastre de dizidentă în cadrul Pactului de la Varșovia.

Un alt moment important în evoluția relațiilor dintre Comunitatea Economică Europeană (CEE) și România îl reprezintă anul 1980 când se semnează de către acestea *Acordul privind comerțul cu produse industriale* și se creează *Comisia Mixtă România - CEE*. Prin semnarea primului Acord se recunoaște, de facto, CEE ca entitate de sine stătătoare. România este prima țară care semnează un astfel de tip de acorduri, prin care de fapt se stabilesc pentru prima dată (excepție face Iugoslavia) relații comerciale cu UE. În ceea ce privește cel de-al doilea acord, acesta marchează deschiderea pieței comunitare pentru produsele industriale românești chiar dacă ponderea lor în totalul exporturilor românești este foarte scăzută.

După 1980 se intensifică rundele de negocieri și reuniunile la nivel de experți în vederea semnării Acordului bilateral de cooperare comercială și economică care ar fi însemnat recunoașterea diplomatică a Comunității. Evenimentele din 1989 au întrerupt aceste convorbiri, dar, încă din primele luni ale anului 1990, România și-a exprimat în mod deschis atașamentul față de valorile occidentale recunoscând în mod oficial Comunitățile Europene și acreditând un ambasador pe lângă organele comunitare de la Bruxelles. De asemenea, după această dată, relațiile dintre țara noastră și Uniunea Europeană capătă un conținut calitativ diferit, cresc în complexitate, evoluția acestora aflându-se sub influența mediului european și mondial în continuă schimbare. Se poate spune că UE devine principalul nostru partener economic, astfel că, numai în 1995, în relațiile noastre externe aceasta reprezenta peste 50% iar Germania, ca membru UE era primul nostru partener economic.

După revoluția din decembrie 1989, România se angajează în modernizarea accelerată a economiei și a structurilor de protecție socială crescând importanța integrării ei treptate în structurile europene, care nu trebuie sub nici o formă lăsat să se înțeleagă că aceasta înseamnă transformarea țării noastre în debușeu pentru țările dezvoltate.

2.2. Transformările sistemice din România după 1989: continuarea și adâncirea lor

Înainte de a purcede la expunerea etapelor importante ale procesului complex de integrare a României în Uniunea Europeană, a „proiectelor

naționale menite să schimbe însuși cursul istoriei României, să anunțe și să creioneze trecerea țării într-o nouă epocă, cea a noii civilizații europene”,¹ ar fi interesant de relevat, în opinia noastră, transformările sistemice produse în țară noastră după 1989 până în prezent. Justificarea acestui demers o putem găsi în chiar concepția lui Pierre Werner despre noțiunea de „plan în etape” (este vorba aici de „Planul uniunii economice și monetare a Comunității Economice Europene cunoscut și sub numele de „Planul Werner”) și anume că acesta implică „drumul de la un proiect de plecare spre un stadiu final în funcție de care se ordonează fazele intermediare”.²

De asemenea, în concepția d-lui academician Tudorel Postolache, „modalitatea generală de abordare a strategiei atât la nivel de ansamblu, cât și pe fiecare lucrare în parte este aceea de a căuta să fixeze cât mai bine trei puncte nodale: punctul de pornire, punctul de sosire dezirabil și căile de parcurgere a drumului între aceste două puncte, inclusiv evaluarea costurilor, a nodurilor de incompatibilități, a efectelor scontate.”³

La scară națională, punctul de plecare poate fi precizat, în cazul nostru, ținând cont de evaluarea stării actuale a economiei naționale și perspectivele ei, evaluare care trebuie să se facă în condițiile globalizării economiei. Cât privește punctul final, s-ar putea spune că obiectivele strategice majore ale politicii de stat a României, pe termen mediu și lung, sunt integrarea în structurile economice, politice și sociale ale Uniunii Economice, care se bazează pe consensul forțelor sociale și politice și atingerea aceluși nivel general economic care să-i ofere României competitivitate în context internațional. Dar, și înainte de a proceda la analiza, chiar și sumară, a stării economiei României, o economie care trebuie să nu fie izolată, ci tratată în context european (o analiză completă ar trebui să plece de la plasarea economiei țării noastre în context internațional), se cuvine a arăta, pentru a înțelege care este problema fundamentală a economiei românești în prezent, dar și a societății românești în ansamblu (adică acum la mai bine de zece ani de la evenimentele din 1989, dar care era o problemă cardinală și atunci), că și la scară globală există un punct de pornire și unul de sosire, puncte marcate de trecerea economiei mondiale, deci, și a economiei naționale, de la faza descendentă, lungă, a ceea ce în literatura mondială se numește „ciclu secular”, la faza ascendentă a acestuia.

Pentru a înțelege cum se face trecerea economiilor țărilor dezvoltate și ce s-a întâmplat cu economia românească din 1989 până în prezent, trebuie

¹ Iancu Aurel – “Un proiect deschis pentru integrarea europeană”, *Economistul*, Anul X, nr. 279 (1305), 8 februarie 1999.

² Werner Pierre – “Itinerarii luxemburgheze și europene 1945-1985”, Editura Gnosis, București, 1998, p. 220.

³ Postolache Tudorel - “De la identificarea problemelor, la identificarea soluțiilor”, în Ioan-Franc, Valeriu; “Din lucrările Comisiei de la Snagov- martie-iunie 1995”, CIDE, București, 2000, p. 4.

făcută precizarea că acum, la început de secol 21, țările dezvoltate parcurg trecerea de la societatea tehnico-științifică la o societate nouă bazată pe cunoaștere, la societatea cultural-informațională. Simultan cu această tranziție globală, realitățile din țările spațiului ex-sovietic, deci, și din țara noastră se referă la „tema fierbinte”, și anume, la noua „tranziție” către economia de piață.¹

De asemenea, se impune precizarea că trecerea de la economia de comandă la economia de piață rămâne un proces german, iar tranziția țărilor est-europene, deci, și a României, reprezintă doar un sediu important al ei. Locul unde se întâlnesc cele două tranziții și de unde pornesc germeii creșterii economice ai prezentului secol, este spațiul Asia-Pacific, incluzând China, Rusia, SUA, Canada și Japonia.²

Întorcându-ne la fazele „ciclului secular”, (aici se impune precizarea că dezvoltarea economică mondială se realizează în mod ciclic, fazele ascendente ale acestuia alternând cu cele descendente și fiecare din ele având fiecare o durată de 20-25 de ani) se poate spune că factorii structurali ai noilor economii din țările dezvoltate, bazate pe cultură și informație, își pun amprenta asupra relansării lor. Așadar, când la scară globală s-a trecut de la faza lungă, descendentă, la cea lungă, ascendentă, fază care este în curs de desfășurare (între anii 1971, 1973-1989 s-a desfășurat faza descendentă a ciclului lung), în țările avansate erau efectuate restructurările necesare în aparatul de producție. Ca urmare, și faza ascendentă își poate îndeplini acum funcția sa obiectivă.

Dacă se compară mersul economiei românești cu cel al mișcării economiei mondiale, pe baza calculelor efectuate cu mare rigoare de renumiți cercetători și economiști, pentru serii lungi, se constată un fenomen cel puțin paradoxal și anume: în toate fazele lungi, ascendente, scăderile de ritm ale economiei românești au fost mai reduse decât mediile mondiale (și în ultima fază descendentă dintre 1971, 1973-1989, ritmul este superior mediei mondiale), iar în toate fazele lungi, ascendente, economia românească a avut un ritm de creștere superior mediei europene și mondiale. Pe ansamblu, rezultatul a fost o tendință de adâncire a decalajelor absolute față de țările occidentale avansate. Problema de cea mai mare importanță care se pune

¹ *“De ce noua “tranziție” la economia de piață? Pentru că România, ca și întreg estul european, a mai parcurs o tranziție la economia de piață în secolele 18-19... Prima tranziție la economia de piață a fracturat economia Europei în două: în timp ce vestul european își construia structuri industriale moderne, estul continentului pășea într-un tip de economie marfară, cu un decalaj de productivitate ce se dovedește acum că, practic, a fost de nerecuperat”* - extras din *“Economia României – secolul 20 - noua tranziție la economia de piață: premise istorice și perspective -”*, coordonator Tudorel Postolache, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 35.

² Postolache, Tudorel - *Sinteză din prelegerile de economie comparată la seminarul de doctorat*, București, 1998-1999.

este ca în viitor să fie stopată și inversată această tendință având în vedere că România duce tratative cu Uniunea Europeană pentru integrarea în structurile sale. Nu trebuie uitat faptul că tratativele se desfășoară în prezent, dar, integrarea României se va face în viitor, într-o Uniune Europeană în continuă mișcare, în continuă transformare.

România s-a aflat întotdeauna în urma tendinței mondiale, iar meritul incontestabil al prof. Tudorel Postolache este acela de a fi subliniat necesitatea armonizării în țara noastră, a celor două tipuri de tranziție: tranziția la economia de piață și tranziția la societatea cultural-informațională. Până acum, economia românească cu caracteristicile ei nu s-a încadrat în „ciclul secular” cele două faze ale sale neputându-și îndeplini funcțiile. Cu alte cuvinte, nu s-a făcut la timp ceea ce era necesar, și aceasta o ilustrează din plin decalajele față de țările Uniunii Europene, dar, și cele față de țările central și est-europene din fostul spațiu ex-sovietic, decalaje păstrate pe toată perioada 1990-2000 și care se adâncesc continuu. România trebuia să procedeze la reformarea structurală a economiei reale (restructurarea la nivel macroeconomic nu este mulțumitoare în prezent și nu însoțește macrostabilizarea, indisciplina financiară este puternic prezentă și întreținută continuu printr-un management deficitar, procesul investițional este redus, între sectoarele economice reale și sistemul bancar nu există relații corespunzătoare etc.) și a normelor și instrumentelor de natură legislativă, fiscală și monetară ce participă la restructurarea economică. Nu s-a înțeles cu claritate că restructurarea este o parte din vastul proces al noii tranziții al economiei românești la economia de piață, că transformarea principiilor fundamentale de funcționare a sistemului economic este în același timp și o condiție și o finalitate a noii tranziții. De asemenea, trebuia știut clar că integrarea europeană reprezintă un efect al restructurării și redresării, nefiind un scop în sine, iar noua tranziție la economia de piață este pentru țara noastră o necesitate economică, fără contraargumente, așa cum de altfel reprezintă și pentru celălalte țări central și est-europene aflate într-o situație similară.

Se cunoaște că la baza deficitului de performanță economică a țării noastre stau, în principal, două cauze: una de natură tehnologică și alta instituțională. În ceea ce privește cauza instituțională, cu regret, se poate spune că în țara noastră nu s-a cunoscut și aplicat concepția lui Douglas North, a acestui reprezentant de seamă al neoinstituționalismului, căruia în anul 1993, Academia Suedeză îi decernează Premiul în Economie, împărțit, de altfel, cu Robert W. Fogel. Conform concepției lui D. North, performanța economică a unei țări este modelată de amestecul constrângerilor formale (legi, constituție, reguli, contract implicit și explicit etc.) pe care oamenii le folosesc ca instrumente și a celor informale (convenții, norme de comportament la obiceiori, tradiții, coduri de conduită auto-impuse etc.) la care se adaugă caracteristicile de impunere efectivă a acestora și care împreună formează instituțiile. Fiecare națiune, deci, și cea românească, trebuie să știe că adesea, constrângerile formale se pot schimba cu repeziciune, în timp ce constrângerile

informale doar gradual. O țară nu poate obține performanță economică dacă împrumută regulile formale ale altei economii tocmai datorită cunoștințelor informale diferite.

Performanțele macroeconomice sunt decisive pentru toate țările central și est-europene, deci, și pentru țara noastră, care într-o măsură sau alta sunt implicate în procesul de integrare în rândul Comunităților Europene. Cea mai mare parte a lor au înregistrat creșteri ale PIB în anii 1999-2000 (spre exemplu Bulgaria 2,5% în anul 1999 și 4,0% în anul 2000; Ungaria de 3,2% în anul 1999 și de 4,5% în anul 2000; Polonia 2,6% în anul 1999 și 4,8% în anul 2000 etc.).¹ Numai România a înregistrat o cădere incredibil de mare a PIB în perioada 1997-1999 care a fost în termeni reali de -6,9% în anul 1997, de -5,4% în anul 1998 și de -3,2% mai mic în 1999 față de anul 1998. Pentru anul 2000 PIB a înregistrat un fragil reviriment de 2.0% .²

Consiliul European de la Luxemburg (12-13 decembrie 1997), când a procedat la evaluarea candidaților evocați în Agenda 2000 și a luat deciziile necesare pentru lansarea procesului de extindere în întregime, a cântărit eforturile tuturor țărilor candidate pentru respectarea criteriilor de la Maastricht. Comisia, pe baza analizei făcută țării noastre, face recomandarea ca negocierile pentru aderare să înceapă atunci când aceasta va înregistra progrese suficiente în satisfacerea condițiilor definite la Copenhaga. Aceeași comisie ia hotărârea de a recomanda Consiliului European de la Helsinki (decembrie 1999), deschiderea negocierilor de aderare în anul 2000 cu Bulgaria, Letonia, Lituania, Malta, Slovacia și România. Acestea ar putea să se alăture Ciprului, R. Cehe, Estoniei, Poloniei, Ungariei și Sloveniei care au început negocierile de aderare din 1998. Dar, și în anul 1999, Comisia Europeană apreciază progresele obținute în îndeplinirea criteriului politic și constată nerealizarea criteriului economic de aderare a României la Uniunea Europeană (venitul național pe locuitor reprezintă aproximativ 24% din venitul mediu al Uniunii Europene, agricultura necesită modernizări urgente, țara noastră va face cu greutate față competiției de pe piețele din Vest). La fel, raportul Comisiei Europene pe anul 2000 subliniază că România, care nu are o veritabilă economie de piață, nu este capabilă să facă față pe termen mediu forțelor pieței și condițiilor de concurență din cadrul Uniunii Europene. Raportul constată că stabilizarea macroeconomică la nivelul anului 2000 este încă fragilă, din cauza lipsei de progres al reformelor structurale, în special a indiscipliniei financiare, neclarificării drepturilor de proprietate și a privatizării în ritm lent a companiilor mici și mijlocii.

În ceea ce privește evoluția ratei inflației, cât și deficitul public, două dintre criteriile de convergență stabilite atât pentru statele membre ale Uniunii Europene, cât și pentru statele care doresc să adere la structurile comunitare,

¹ Sursa FMI în "Adevărul economic", nr. 2 (458), 10-16 ianuarie 2001, p. 18.

² Sursa FMI în "Adevărul economic", nr. 2 (458), 10-16 ianuarie 2001, p. 18 și Raportul anual pe 1999 al BNR, p. 28.

România s-a aflat și se află în continuare în coada plutonului ce vizează intrarea în Uniunea Europeană. Rata inflației, măsurată prin prețurile de consum (medie anuală), a crescut de la un an la altul atingând 154,8% în 1997, 59,1% în 1998, 45,8% în 1999¹ și peste 40% în anul 2000 (după sursa FMI 42%). Dintre toți indicatorii macroeconomici, se știe că rata inflației este cel mai „nociv” la nivel de performanță. Pentru anul 2001 reducerea ratei inflației la 25% este impetuos necesară, iar în programul de reducere trebuie să se țină cont atât de situația concretă a economiei țării noastre, cât și de modul de funcționare al ei. Astfel, există acum convertibilitatea deplină a contului curent; autoritatea monetară deține importante rezerve valutare spre deosebire de începutul anului 1999, când rezerva valutară era insuficientă, iar datoria externă de peste 2 miliarde USD, pentru a cărei plată BNR a fost nevoită să practice „forțat” o politică de depreciere accentuată a monedei naționale în raport cu principalele monede convertibile (cursul de 11853 lei/USD de la începutul lui ianuarie 1999 ajunge la 17997 lei/USD la sfârșitul aceluiași an, iar în decembrie 2000 depășește 25000 lei/USD, pentru ca în ianuarie 2001 să depășească 26000 lei/USD, iar în martie 2001 chiar 27000 lei/USD); BNR nu mai acordă credite preferențiale anumitor sectoare economice; există un alt comportament al întreprinderilor ca și o organizare mai sofisticată a piețelor etc. Așadar, autoritatea monetară are un rol deosebit de important în lupta contra inflației, dar are nevoie, pentru o reușită deplină, și de sprijinul celorlalte componente ale politicii economice. De fapt, controlul inflației, ca și controlul masei monetare ca obiectiv intermediar prin care BNR influențează evoluția prețurilor, au reprezentat în perioada 1990-1999 cele două obiective ierarhic duale promovate de politica monetară.

Pentru reușita procesului de stabilizare macroeconomică, BNR-ului, ca autoritate monetară a țării noastre, trebuie să i se respecte independența, să nu fie subordonată Executivului, să nu se facă presiuni asupra ei pentru subvenționarea economiei prin bănci pe considerații exclusiv sociale. De asemenea, nu trebuie să existe presiuni în privința ratei de schimb (în actualele condiții se reclamă un curs de schimb real competitiv), a activității de supraveghere și de eliberare de licențe. Este nevoie, deci, în continuare, de perfecționarea și reorganizarea cadrului legislativ în ceea ce privește independența reală a BNR față de executiv, de definirea cu mai multă precizie a competențelor BNR în activitatea de reglementare și supraveghere bancară conform directivelor comunitare în materie, problemă căreia Uniunea Economică și Monetară îi acordă o importanță deosebită.

În domeniul deficitului bugetar, prin lege, BNR nu poate achiziționa titluri de stat de pe piața primară peste un anumit procent din capitalul propriu, astfel că, în linii mari, din acest punct de vedere exigențele intrării în UEM sunt îndeplinite. Dar, autoritatea monetară a sacrificat până acum obiectivul stabilității

¹ Sursa: Raportul anual pentru 1999 al BNR, p. 28.

prețurilor din dorința de a se menține în funcțiune marile întreprinderi industriale la care se adaugă și funcționarea substanțială a deficitului bugetar (spre exemplu, datorită alegerilor din noiembrie 1996). Până în prezent, în domeniul politicii monetare, ținând cont de necesitatea încadrării în criteriile de convergență, se constată că nu numai la rata inflației România a obținut insuccese, ci și la marja fluctuațiilor de schimb la monedele comunitare, aceasta trebuind să se încadreze în tunelul de +/- 2,5%, ca și la ratele dobânzii pe termen lung, unde datorită instabilității monedei, creditele pe termen lung s-au practicat doar în situații de excepție. De acest aspect trebuie să țină seama autoritatea monetară în orientarea strategiei pe anul 2001.

Pentru apropierea și intrarea României în UEM este necesară alinierea la standardele europene atât a obiectivelor, cât și a instrumentelor politicii monetare, aliniere care se întoarce înapoi ca efecte ale procesului de integrare în perioada de preaderare a României la Uniunea Europeană.

Referitor la instrumentele politicii monetare folosite de BNR, deși acestea au devenit tot mai sofisticate (se folosesc unele instrumente indirecte precum rezervele minime obligatorii care se stabilesc zilnic, în funcție de soldul contului de disponibilități și depozite ale clienților unei bănci la sfârșitul unei zile bancare), totuși nu există suficientă experiență în folosirea instrumentelor de piață ale politicii monetare.¹

De asemenea, în domeniul valutar, autoritatea monetară din țara noastră, trebuie să aibă în vedere oprirea deprecierei monedei naționale. S-au înregistrat progrese în alinierea metodologiei românești privind stabilitatea monetară la standardele țărilor dezvoltate și s-a pregătit și inaugurat un sistem uniform de conturi pentru băncile comerciale. BNR a investit sume uriașe pentru modernizarea infrastructurii bancare, pentru dezvoltarea sistemului informațional și pentru modernizarea instituțională. Numeroasele acțiuni întreprinse de BNR au mers pe linia apropierei de realizare a criteriilor de convergență, dar ele demonstrează că au fost mai degrabă încercări de contracarare a efectelor negative într-o perioadă de încercări și schimbări contradictorii în economie pe termen scurt.

Nu se poate spune cu precizie când România va fi în măsură să ia parte la zona Euro, dar participarea ei va depinde de succesul transformărilor structurale care ar trebui să permită atingerea și aderarea în permanență la criteriile de convergență. O premisă fundamentală, (care trebuie să fie o preocupare principală a statului român, a agenților economici, a tuturor cetățenilor acestei țări) pentru integrarea favorabilă a României în Uniunea Europeană, o constituie, tocmai, reducerea cât mai urgentă a decalajelor pe care țara noastră le are

¹ O analiză mai amănunțită a politicii monetare a BNR în perioada 1990 – 2000 va fi cuprinsă în referatul nr. 3 - "Încercare de fundamentare proprie de integrare în domeniul monetar".

față de celălalte țări central și est-europene care doresc integrarea în structurile europene și față de țările membre ale acestei organizații. Așadar, opțiunea complexă pentru integrare este în strânsă legătură cu procesul de reformă din țara noastră și este accentuată de necesitatea realizării dublei tranziții: la economia de piață și la societatea informațională, pentru stoparea urgentă a decalajelor de productivitate față de celălalte țări central și est-europene și față de țările avansate ale Uniunii Europene.

2.3. Etapele importante ale procesului complex de integrare a României în Uniunea Europeană

Evenimentele de la sfârșitul anului 1989 au constituit, pentru țara noastră, momentul de înscriere pe celălalt sens al „drumului lui Hayek” și anume, de întoarcere din servitute, de desprindere, alături de alte țări central și est-europene, din sfera de influență a Imperiului sovietic. Este momentul de înscriere a României pe drumul trecerii de la economia de comandă la cea concurențială, proces ce nu are nici un precedent comparabil în ceea ce privește complexitatea și amploarea fenomenului. Evenimentele trebuiau să constituie punctul de plecare al unor profunde transformări în multiple planuri și nu cu prioritate pe tărâm politic, așa cum de fapt s-a întâmplat.

Economia românească, cu uriașele sale probleme, dar, nicidecum aflată „la cota zero”, trebuia condusă cu succes pe acest drum nou, ce avea menirea să o integreze eficient în economia mondială. Încă din această perioadă România își afirmase pregnant și deschis voința sa de integrare în structurile economice, politice și strategice ale Uniunii Europene.

După cum se știe, într-o lume aflată în continuă schimbare, toate problemele economice reale trebuie să se oglindească în planul ideatic, astfel încât, știința economică să se dezvolte și să se diversifice neconținut. Complexului proces de tranziție de la economia de comandă la cea de piață trebuia să i se găsească instrumentele teoretice corespunzătoare care să-i ofere soluțiile cele mai bune. Din păcate, știința economică nu avea o „teorie a noii tranziții”, elaborarea ei necesita mult timp, iar economia românească nu putea să aștepte până la încheierea ei deplină. Din această cauză, a devenit indispensabilă recurgerea la strategii. În acest sens, schița privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România” reprezintă „primul și cel mai important document oficial privind privatizarea și alte componente ale reformei economice din România”,¹ este „o dovadă concretă asupra modului în care concepem rolul cercetării economice și anume, acela de a forma puncte de sprijin care să constituie suportul gestionării raționale a economiei naționale pe

¹ Iancu, Aurel – „Instituții, drepturi de proprietate, privatizare și postprivatizare”, în „Un proiect deschis – Evaluarea stării economiei naționale – Raport 1999 – Academia Română, Grupul de reflecție ESEN, coordonator- acad. Tudorel Postolache, București, 1999, p. 44.

deasupra intereselor de partid, deoarece în convingerea noastră, economia, mai ales pe timp de criză, trebuie să constituie, în principal, teritoriu al consensului național”.¹ La elaborarea „Schiței...”, a acestui document conceput și elaborat în conformitate cu exigențele demersului științific, cei peste 1200 de participanți (cercetători, profesori, experți din diferite unități economice din țara noastră, dar și prestigioși economiști din străinătate, factori de răspundere din organizațiile economice internaționale), au avut ca punct de plecare starea economiei naționale din aceea perioadă, pe care o cunoșteau foarte bine. Din acest punct de vedere, „Schița ...” relevă stadiul de gândire al colectivului larg de autori de la momentul istoric respectiv și demonstrează cu claritate existența gândirii paralele celei oficiale dinaintea anilor '90. De asemenea, reprezintă și punctul de pornire a unei perioade ce va fi marcată de o anvergură de creație, de apariția, sub egida Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române, a numeroase lucrări științifice, studii, articole etc. Punctul de sosire dezirabil îl reprezintă mecanismul construit al economiei de piață.

Pentru a se ajunge aici, „Schița...” propune simultaneitatea apariției costurilor sociale ale tranziției cu acoperirea acestora, astfel încât standardul de viață din România să fie comparabil cu media europeană la indicatorii sociali de bază în decurs de 6-12 ani.

În „Schița...” principalele studii sunt concentrate asupra a patru dimensiuni majore ale strategiei tranziției și anume:

1. *Cadrul economico-financiar*;
2. *Cadrul general al politicii sociale*;
3. *Probleme specifice diverselor ramuri în procesul tranziției (inclusiv re tehnologizare și modernizare)*;
4. *Cadrul juridic*.²

În cadrul primei dimensiuni se acordă atenția cuvenită reformei sistemului financiar, monetar și de credit care avea drept obiective principale pe de o parte, instaurarea unui nou model de alocare a resurselor financiare pentru producție și investiții pe baza criteriilor pieței (ale cererii și ofertei de fonduri, ale eficienței economice), model adecvat realităților românești, și pe de altă parte transformarea monedei, alături de transformarea bugetului de stat și a creditului în instrumente principale pentru stimularea întreprinzătorilor în realizarea obiectivelor politicii macroeconomice (de exemplu, afirmarea inițiativei și creativității, asigurarea ocupării forței de muncă, stabilitatea monetară, menținerea sub control a tendințelor inflaționiste etc.). De asemenea, se subliniază ca reforma sistemului monetar și de credit să se facă

¹ Postolache, Tudorel (coordonator)- “Economia României – secolul XX – noua tranziție la economia de piață: premise istorice și perspective”, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 22.

² Idem, p. 765.

eșalonat în decursul semestrului 2 al anului 1990 respectiv în semestrul 1 al anului 1991.

Un obiectiv important avut în vedere în „*Schița...*”, ce urma să se înfăptuiască în această perioadă, se referea la separarea funcției de emisiune monetară de cea de creditare a unităților economice. Astfel, prima funcție devine atributul exclusiv al Băncii Naționale iar cea de-a doua funcție, al băncilor comerciale. În legătură cu sistemul bancar, o importanță deosebită o are reorganizarea băncilor, în bănci comerciale și de dezvoltare și constituirea băncilor private.

De asemenea, un accent deosebit cade pe apărarea stabilității monedei naționale, care trebuie conservată pe calea proceselor economice (acestea necesită un timp mai mult sau mai puțin îndelungat necesitând tact în acționarea pârgurilor economice și monetare și mult profesionalism din partea celor ce le aplică) și nu pe calea reformelor monetare. S-au avut în vedere și sursele stabilității monetare, știindu-se că stabilitatea monedei nu depinde de o singură instituție, în speță de Banca Centrală. Astfel, spre exemplu, știindu-se că politica de stabilitate a Băncii Naționale poate fi contracarată de exigențele salariale ale sindicatelor, în „*Schița...*” se menționează expres conjugarea politicii monetare cu cea de control asupra salariilor. Era clar că reușita politicii de stabilizare a Băncii Naționale are sorți de reușită numai într-o ambianță economico-socială favorabilă. Evoluția masei monetare trebuia să fie în concordanță cu cerințele de dezvoltare a economiei și totodată de creștere a rezervelor țării.

Se știe că dobânda este un mijloc important prin care se asigură stabilitatea puterii de cumpărare a monedei. De aceea, se subliniază că aceasta trebuie să devină mijlocul principal atât în atragerea economiilor (la data elaborării „*Schiței...*” economiile populației și ale cooperăției erau singurele surse de atras), cât și în alocarea lor prin intermediul creditului. De asemenea, pentru alocarea resurselor, aveau să se aibă în vedere și alte instrumente specifice pieței monetare și a capitalului a căror structuri urmau să se creeze treptat pentru a răspunde noilor cerințe.

Urmărind sublinierea principalelor obiective ale reformei sistemului monetar și de credit, trasate în „*Schița...*”, și evoluția politicii monetare, ca principal pilon de rezistență al programului de macrostabilizare, numai în primii patru ani de la apariția ei, (nepropunându-ne să facem o analiză amplă pe toată perioada 1990-2001) se poate spune că, abia în anul 1994, ratele dobânzii din economie au fost real pozitive, contribuind la restabilirea echilibrului monetar. Acum are loc creșterea procesului de economisire a populației în sistemul bancar, și, deci, pe această bază, revigorarea resurselor de creditare neinflaționiste a economiei. Referitor la masa monetară, aceasta a crescut pentru prima dată de după 1990, devansând creșterea prețurilor, marcând declanșarea procesului de remonetizare a economiei naționale.

La mai bine de zece ani de la elaborarea primei „strategii” se poate constata că problemele subliniate în legătură cu reforma sistemului monetar și de credit (ca de altfel toate problemele evidențiate și care așteptau răspunsurile corespunzătoare) sunt realiste, foarte complexe, inedite. Ele necesită mare atenție și profesionalism adecvat pentru implementarea cu succes a „*Schiței...*”, pentru o reformă națională coerentă menită să plaseze România în primul eșalon al țărilor central și est-europene în planul realizării tranziției și a integrării europene.

Din păcate, decidenții politici, nu au ținut cont de soluțiile propuse de valoroșii specialiști în acest document, astfel încât, multe componente nu s-au desfășurat în ritmul și în coerența prevăzute aici, criza economică adâncindu-se continuu, decalajele economice de performanță crescând mereu, România aflându-se pe ultimul loc în ceea ce privește integrarea europeană.

Dacă dăm timpul înapoi, încă din mai 1991, țara noastră a înaintat cererea oficială de începere a negocierilor în vederea asocierii la Comunitatea Economică Europeană, și tot acum a intrat în vigoare un nou acord de comerț și cooperare, cu scopul principal de a sprijini România pe calea instaurării economiei de piață și a democrației.

În mai 1992, are loc deschiderea oficială a negocierilor dintre România și Uniunea Europeană pentru încheierea Acordului de asociere, negocieri care se desfășoară în șase runde și care se încheie prin semnarea la Bruxelles (1 februarie 1993) a Acordului european instituind o asociere între România, pe de o parte, Comunitățile Europene și statele membre, pe de altă parte. Semnarea Acordului de asociere a României la Uniunea Europeană, ca și semnarea și aplicarea Acordului interimar de aplicare a prevederilor comerciale reprezintă începutul unei etape noi în ceea ce privește relațiile dintre România și Uniunea Europeană. De asemenea, marchează și un punct deosebit de important în procesul complex al integrării graduale, pe multiple planuri, și el se desfășoară în același timp cu pregătirea țării noastre de admitere în Consiliul Europei.

Mai precis, principalele prevederi ale Acordului de asociere sunt următoarele:

- un „Preambul”, unde se recunoaște că obiectivul final al României este acela de a deveni membră a Comunității Europene și că această asociere are menirea, tocmai, de a ajuta în acest sens;
- „articolul 1”, care stabilește obiectivele acestei asocieri (asigurarea cadrului adecvat pentru dialogul politic între părți; promovarea dezvoltării comerțului și a relațiilor economice armonioase între părți; asigurarea bazei pentru cooperarea economică, socială, financiară și politică; sprijinirea țării noastre în eforturile sale de desăvârșire a tranziției la economia de piață și de consolidare a democrației; stabilirea instituțiilor

adecvate cu scopul de a face o asociere efectivă și asigurarea cadrului necesar integrării graduale a României în Comunitate);

- „titlul 1”, care se referă la instituirea dialogului politic la nivel parlamentar (Parlamentul European, respectiv Parlamentul României);
- „titlul 2”, care cuprinde principii generale (se referă la respectarea principiilor democratice, respectarea drepturilor omului și a principiilor economiei de piață);
- „titlul 3”, care se referă la libera circulație a mărfurilor;
- capitole speciale aplicate produselor industriale, agriculturii, produselor piscicole.

Acordul de asociere a României la Uniunea Europeană nu cuprinde prevederi în domeniile referitoare la politica economică, armonizarea fiscală, politica valutară sau participarea la Sistemul Monetar European. Numai articolul 86 menționează că „la cererea autorităților române Comunitatea va acorda asistență tehnică menită să sprijine eforturile României de a introduce convertibilitatea deplină a leului și armonizarea treptată a politicilor sale cu cele ale Sistemului Monetar European. Aceasta va cuprinde schimbul de informații privind principiile și modul de funcționare a Sistemului Monetar European.”¹

În vederea realizării obiectivelor cuprinse în Acordul de asociere și, deci, în vederea pregătirii aderării României la Uniunea Europeană, în cadrul Guvernului a fost creat Departamentul pentru Integrare Europeană, cu rang de minister. La nivelul acestui Departament, Acordul de asociere a României la Uniunea Europeană împreună cu Acordul interimar și Acordul dintre România și statele AELS (Asociația Europeană a Liberului Schimb) sunt cuprinse sub titulatura de „acorduri de integrare”. Se poate spune că, încheierea acestor acorduri reprezintă un pas important pentru aderarea României la Uniunea Europeană.

Acordul European de asociere a fost ratificat de Parlamentul României în martie 1993 și se aplică efectiv începând cu 1 februarie 1995. Declarația adoptată de Parlamentul României cu această ocazie, nu face altceva decât să afirme voința națională de punere în practică a dispozițiilor Acordului de asociere. În iunie același an, la Cannes, este depusă cererea de aderare a României la Uniunea Europeană, împreună cu o strategie națională de preaderare (cunoscută și sub numele de Snagov 1) și de o declarație semnată de președintele țării, de cel al Senatului, al Camerei Deputaților, de toți șefii partidelor politice parlamentare ceea ce înseamnă că în România există voința politică pentru integrare în structurile europene.

Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană este adoptată într-o perioadă în care evoluția economiei românești atinge un anumit punct de maxim ce trebuia valorificat, pentru înscrierea ei pe

¹ Buletin de Informare și Documentare Nr. 1, Comisia de elaborare a Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, București, martie, 1995.

drumul unei economii de piață moderne care să ducă la reducerea ecartului de productivitate față de țările Uniunii Europene și față de celelalte țări central și est-europene ce doresc integrarea în structurile europene, să ducă la o țintă precisă, și anume, la integrarea ei deplină în Uniunea Europeană. De aceea, procesele economico-sociale nu trebuia să fie lăsate să se desfășoare la voia întâmplării, în mod spontan. Era necesară clarificarea destinului economiei românești și a societății în ansamblul său. *Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană* rămâne o premieră politică, cât și una științifică prin analiza și prognoza referitoare la dezvoltarea României pe baza metodologiilor moderne. Ea a fost concepută astfel încât să se realizeze simultan tranziția la economia de piață și tranziția la societatea informațională. Convingerea coordonatorului Comisiei de Elaborare a Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, academicianul Tudorel Postolache (comisie creată în februarie 1995) în realizarea competitivității economiei românești era legată numai de înscrierea economiei românești pe orbita economiei de piață, acolo unde produsele au o mare intensitate de cultură și informații.

Referitor la punctele de pornire în elaborarea *Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană*, acestea au fost pe de o parte, Acordul de Asociere și documentele specifice ale Uniunii Europene, iar pe de altă parte, lucrările pregătitoare care au constat în:

1. cele 40 de presinteze pe teme și domenii;
2. studii teoretico-metodologice speciale;
3. rapoarte asupra experienței naționale acumulate de diverse țări comunitare în procesul negocierilor;
4. sinteze documentare asupra strategiilor fiecăreia dintre cele 15 țări membre despre pozițiile privitoare la configurarea viitoare a Uniunii Europene și despre integrarea asociațiilor, lucrări elaborate de Ambasadele României în țările respective;
5. presinteza asupra liniilor strategice privind poziția României în problematica viitorului Uniunii Europene, care în mod natural revine Ministerului Afacerilor Externe și Departamentului de Integrare Europeană;
6. poziții ale sindicatelor și ale patronatului în țările membre... ;
7. în sfârșit, Programul-cadru de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană care, probabil, va fi o lucrare de câteva sute de pagini, prefatăată sau însoțită de o scurtă sinteză care să poată circula și în mod independent, aceste ultime două lucrări împreună reprezentând „Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană.”¹

¹ Postolache, Tudorel-discurs rostit la Ședința plenară a Comisiei pentru elaborarea Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, 22 mai 1995, în „Din lucrările Comisiei de la Snagov - martie-iunie 1995 - documentar întocmit de Ioan-Franc, Valeriu; CIDE, București, 2000, p. 14.

Se cuvine a se aminti că perenitatea *Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană*, ca rod al gândirii economice românești, a fost asigurată, conform aprecierii unor specialiști de marcă, de:

1. Plasarea problemelor în contextul global al științei universale, la care au participat masiv oameni de știință și specialiști de la Academia Română, institute de cercetări, universități și specialiști de la instituții guvernamentale.
2. Valorificarea cercetărilor naționale, care însumează peste 300 de volume, multe dintre ele reprezentând cercetări cu vocație strategică.
3. Încurajarea libertății de exprimare a tuturor punctelor de vedere ce au existat asupra problemelor.
4. Identificarea problemelor reale și a contradicțiilor, precum și a soluțiilor oferite de știință și de practica mondială și națională, ceea ce asigură un câmp larg de convergență, fără a se ajunge la o uniformizare a direcțiilor politice.
5. Fixarea la fiecare problemă sau temă, atât la nivel global, cât și la nivel sectorial a trei puncte nodale: punctul de pornire, punctul dezirabil de sosire și drumul de parcurs între cele două puncte limită, cu variante alternative (evaluarea costurilor, a nodurilor de incompatibilitate și a efectelor scontate)¹.

Această strategie optimistă în ceea ce privește etapele concrete de parcurs, măsurile ce trebuie să fie adoptate pentru obținerea compatibilității din punct de vedere economico-social cu cerințele Uniunii Europene, strategie elaborată de o comisie structurată ca o trilaterală (au participat la elaborarea ei reprezentanți ai tuturor partidelor parlamentare, experți desemnați de guvern și personalități academice, universitare, organizații neguvernamentale, reprezentanți ai societății civile) la care ulterior s-au adăugat, ca un cadru foarte puternic, și reprezentanți ai tineretului), a intrat într-un con de umbră astfel încât, după 1995, neacordându-se prioritate direcțiilor de dezvoltare prevăzute de aceasta, are loc o încetinire a procesului de restructurare și, deci, o adâncire a decalajelor față de țările comunitare, o amânare a procesului de integrare.

„Experiența acumulată de-a lungul timpului pe plan internațional demonstrează necesitatea imperioasă ca fiecare țară, mare sau mică, bogată sau săracă în resurse naturale, să dispună de propria sa strategie de dezvoltare economică și socială. În lipsa unei asemenea „busole”, decidenții se pot trezi în situația nedorită ca deciziile lor, bazate pe raționalitate pe termen scurt, să intre în conflict cu raționalitatea pe termen mediu sau lung”².

La cinci ani de la „Esprit de Snagov”, Guvernul României a dat curs soli-

¹ Iancu, Aurel – “Un proiect deschis pentru integrarea europeană”, în *Economistul*, Anul X, nr. 279 (1305), 8 februarie, 1999.

² Văcărel, Iulian - “Politici fiscale și bugetare în România - 1990-2000 -”, Editura Expert, București, 2001, p. 345-346.

citării Consiliului European pentru integrare de a elabora *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu*. Prin invitația la negocierile în vederea aderării, hotărâtă de Consiliul Uniunii Europene de la Helsinki (decembrie 1999), României i se oferă acum o mare șansă, de a realiza împlinirea obiectivului de cea mai mare importanță pentru întreaga societate, și anume, integrarea în structurile europene, șansă ce nu trebuie ratată. În acest sens, Guvernul României a hotărât, la 3 februarie 2000, constituirea *Comisiei de fundamentare a Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu*, pusă sub copreședinția acad. prof. Tudorel Postolache și a prof. dr. Mugur Isărescu, a cărei activitate s-a bazat pe exprimarea de opinii libere și constructive, pe promovarea consensului ca și pe asigurarea caracterului unui proiect deschis.

Și dacă activitatea Comisiei a fost aceasta, atunci *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu* este o operă unificatoare, un proiect deschis, autentic și consensual. Acest document de maximă importanță a fost susținut de întreg spectrul politic parlamentar din țara noastră, de sindicate, patronate, *grupul de reflecție ESEN al Academiei Române*¹, alte grupuri de specialiști, de societatea civilă în ansamblul său, și a fost elaborat în strânsă conlucrare cu experți valoroși ai Comisiei Europene, ale Băncii Mondiale, ai Fondului Monetar Internațional și ai statelor membre ai Uniunii Europene. Așadar, *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu* este străbătută de același spirit de coeziune națională a cărei primă consacrare a fost întâlnită în 1995, prin realizarea a ceea ce s-a numit Snagov 1.

¹ Grupul de reflecție pentru Evaluarea Stării Economiei Naționale (ESEN) s-a înființat în urma reuniunii din 19 mai 1999, inițiată de președintele Academiei Române, domnul academician Eugen Simion, ca "un grup de lucru explorator, care să identifice căile cele mai potrivite prin care Academia să se includă nemijlocit și cu voce proprie în dezbaterile destinului economiei naționale. Coordonatele activității grupului de reflecție se înscriu pe linia unui "Proiect deschis" atât sub raport teoretico-metodologic, cât și din punctul de vedere al structurii și funcționării sale... Sintezele ESEN au stat la baza dezbaterilor în cadrul Comisiei de elaborare a Strategiei Naționale de Dezvoltare a României pe termen mediu, depusă de România la Uniunea Europeană în 21 martie 2000" (*).

(*) - din "Un proiect deschis – Evaluarea stării economiei naționale – Sumarul Raportului ESEN- iunie 2000-", Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală -.

După ce în 1999 a fost inițiat, lansat și în cea mai mare parte realizat ESEN-1, acest program prioritar de cercetare inițiat de Academia Română și condus de acad. prof. Tudorel Postolache, prof. dr. Mugur Isărescu și dr. Mircea Ciumara în ultima fază, în ianuarie 2001, a fost lansat un nou proiect al Academiei Române și anume ESEN-2, care, ca și primul, va fi un proiect deschis, având ca obiectiv examinarea permanentă a stării economiei naționale din perspectiva integrării ei europene ca și urmărirea construcției instituțiilor europene. Programul ESEN-2 va urmări atât aspectele economico-sociale cât și cele juridico-instituționale de pregătire ale procesului de negociere a aderării României la Uniunea Europeană.

„Obiectivul fundamental al acestui proiect îl constituie crearea unei economii de piață funcționale, compatibile cu principiile, normele, mecanismele, instituțiile și politicile Uniunii Europene. Convergența conturată în acest sens se întemeiază pe evaluarea resurselor și posibilităților, a contextului intern și internațional. Ea răspunde dublului imperativ al încheierii tranziției la economia de piață în România și al pregătirii aderării sale la Uniunea Europeană...”¹

De fapt, Comisia de fundamentare a asamblat strategii, a făcut o sinteză a zecilor de pagini de materiale ale partidelor politice, syndicate, patronate, instituții de cercetare etc. În acest sens, *grupul ESEN* a elaborat un proiect: „Fișa – cadru privind elaborarea materialelor și organizarea dezbaterilor pentru aprofundarea pe domenii și probleme ale *Strategiei naționale de dezvoltare economică pe termen mediu*”, care cuprinde: tendințe și experiențe semnificative pe plan mondial și european, starea actuală a domeniului respectiv, obiectivele specifice domeniului respectiv și căile de realizare, cadrul legal și instituțional, lista exhaustivă a propunerilor rezultate, un tabel sinoptic care să cuprindă principalele obiective, măsuri, acțiuni și termenele de realizare ca și finalizarea dezbaterilor.

Strategia națională de dezvoltare economică pe termen mediu are, astfel, capitole ce se referă la starea actuală a economiei românești, dezvoltarea economiei pe termen mediu, politicile macroeconomice (politica financiară, politica monetară și a cursului de schimb și politica comercială), politicile de ajustare structurală și dezvoltare a economiei, resursele umane și politicile sociale, protecția mediului, amenajarea teritoriului și dezvoltarea regională.

În cele ce urmează, vom aborda cu prioritate problemele referitoare la *politica monetară*². În calitatea sa de componentă esențială a *politicii economice*

¹ Postolache, Tudorel ; Isărescu, Mugur-Constantin - „Un proiect deschis: *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu - Documente*”, Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală, București, iulie, 2000, p. 28.

² „*Politica monetară regroupează ansamblul acțiunilor luate de banca centrală sau autoritățile monetare (organismele care exercită un control și afirmă o responsabilitate asupra agenților economici care utilizează moneda) pentru a exercita o anumită influență asupra dezvoltării economiei, a asigurării și menținerii stabilității puterii de cumpărare a monedei naționale, atât pe plan intern, prin ținerea sub control a inflației, cât și pe plan extern, prin realizarea cursului de schimb față de alte valute*” – din Iordache, Floarea- „Importanța utilizării mecanismului scontării în politica monetară”, INID, Colecția Conducerea modernă, 3.09.1998, București.

De asemenea, în formularea ei deplină, „*politica monetară poate fi definită ca ansamblul intervențiilor băncii centrale sau autorităților monetare care se efectuează asupra lichidității economiei, în scopul de a contribui, prin utilizarea tehnicilor sau instrumentelor monetare, la realizarea obiectivelor politicii economice.*” – din Basno Cezar; Dardac Nicolae; Floricel Constantin- „Monedă, Credit, Bănci”, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. 1995.

ce¹ se au în vedere atât obiectivele sale, cât și instrumentele de realizare a acestora. Integrarea României în structurile europene se va produce în funcție de evoluția economiei românești. Integrarea implică îndeplinirea unor condiții denumite „criterii de convergență”, stabilite prin Tratatul de la Maastricht și anume: inflația să nu depășească decât cu cel mult 1,5% media celor mai performante trei țări din cadrul Uniunii Europene; dobânda pe termen lung să nu fie cu mai mult de 2% peste media a trei țări cu cele mai mici dobânzi; să existe stabilitatea cursului de schimb. De asemenea, trebuie să existe o poziție bugetară guvernamentală care să nu includă un deficit excesiv. Acest criteriu vizează două aspecte și anume: deficitul bugetar să nu depășească 3% din PIB, iar datoria publică să nu fie mai mare de 60% din PIB. În perspectiva evoluției politicii monetare, îndeplinirii acestor criterii de aderare li se adaugă armonizarea în timp cu reglementările viitoarei Uniuni Europene Economice și Monetare. După cum se observă, unele criterii sunt aferente politicii monetare (aici se include criteriul referitor la nivelul inflației, stabilitatea cursului de schimb și structura dobânzilor pe piața monetară), altele sunt preponderent aferente politicii fiscal-bugetare (criteriul referitor la nivelul deficitului bugetar și al datoriei publice). Știind că de evoluția de ansamblu a economiei depinde integrarea României în structurile europene, că această evoluție este influențată de modul cum este construit cadrul politicilor macroeconomice, este de înțeles importanța pe care autoritățile țării trebuie să o acorde tandemului celor două politici financiare și anume, politica monetară și cea fiscal-bugetară.

În sprijinul înțelegerii obiectivelor politicii monetare și a cursului de schimb stabilite de *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu*, vine, pe de o parte, evaluarea stadiului actual al economiei românești, declinul economic al României, decalajele în toate planurile țării noastre față de celelalte țări central și est-europene, iar prin rezultatele economice și financiare ale economiei naționale este relevantă caracterizarea, în general, a politicii monetare (aspecte evidențiate pe parcursul referatului), iar pe de altă parte, cunoașterea obiectivului fundamental al Băncii Centrale Europene, și anume, menținerea stabilității prețurilor și sprijinirea politicilor economice generale ale Uniunii Europene, în măsura în care acestea nu contravin obiectivului fundamental.

În perspectiva integrării României în Uniunea Europeană, conform *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu*, politica monetară are o triplă sarcină: ajungerea la o rată a inflației cât mai scăzută (de o cifră), realizarea stabilității relative a cursului de schimb și atingerea unui nivel scăzut al ratei dobânzii pe termen lung.

Se impune precizarea că, în general, obiectivele politicii monetare se

¹ Politica economică trebuie înțeleasă ca reprezentând ansamblul deciziilor autorităților publice în domeniul economic, în scopul de a îndeplini anumite obiective de ordin structural sau conjunctural.

clasifică în: obiective finale, obiective intermediare și obiective operaționale. De asemenea, într-o economie de piață, în care funcționează principiul libertății economice, în general, ordinea în care autoritatea monetară intervine este, mai întâi, atingerea obiectivelor operaționale, apoi pe cele intermediare, pentru ca în final să realizeze pe cele generale, care coincid cu obiectivele finale economice în cadrul cărora sunt organic integrate.

În concepția *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu*, pentru atingerea obiectivului unei dezinflații semnificative, strategia politicii monetare vizează drept obiectiv operațional controlul bazei monetare, iar alături de acesta, ca obiectiv intermediar, masa monetară în sens larg (M2)¹, în condițiile menținerii regimului de flotare controlată a cursului de schimb. Într-adevăr, în perioada tranziției la economia de piață și pentru integrarea României în Uniunea Europeană, pentru asigurarea unei perspective pozitive politicii monetare, obiectivul cantitativ al politicii monetare (agregatele monetare sau de credit cum mai este cunoscut) este cel mai accesibil și adecvat.

Pentru maximizarea eficacității politicii monetare, ținând cont că până la elaborarea *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu* nu s-a reușit amorsarea trendului descrescător al inflației, ceea ce confirmă insuficiența coerenței a mix-ului de politici economice, și pornind de la premisa divizării în două etape a orizontului pe termen mediu, și anume 2000-2002 și 2003-2004, politica monetară își va adapta strategia și cadrul său analitic la condițiile specifice fiecărui interval.

În prima etapă „se va urmări refacerea credibilității instituțiilor statului, pe baza accelerării reformelor, în special în sfera ajustărilor structurale, care vor asigura premisele scăderii accentuate a inflației și eliminării unor surse importante ale deficitelor cvasifiscale”.² A doua etapă (2003-2004) va fi dominată de

¹ Referitor la agregatele monetare (mărimi definite de către autoritățile monetare și care servesc drept suport al politicii monetare reflectând caracterul și obiectivele acesteia, România a adoptat metodologia FMI care combină modalitățile din SUA cu cele din țările europene. Sunt evidențiate trei grupe de agregate și anume:

- prima grupă care reflectă moneda primară (baza monetară sau moneda de rezervă) adică moneda emisă și controlată de Banca Centrală (M0);
- a doua grupă cuprinde masa bănească în sens restrâns (M1) care include în esență banii de tranzacții adică, mai precis, numerarul în afara sistemului bancar și disponibilitățile la vedere;
- a treia grupă care cuprinde: cvasimoneda (cvasibanii) adică economiile populației, depozitele în lei pe termen și condiționate și depozitele în valută ale rezidenților; agregatul masa monetară în sens larg (M2) compus din M1 și cvasimoneda; alte active lichide, contribuția la pensia suplimentară depusă la CEC etc.

² Postolache, Tudorel; Isărescu, Mugur-Constantin – “Un proiect deschis: *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu - Documente*”, Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală, București, iulie, 2000, p. 80.

începerea convergenței reale și nominale care are menirea de a crea premisele integrării în Uniunea Europeană. Principala caracteristică a intervalului va fi adâncirea câștigurilor dezinflaționiste și anume, menținerea unor rate relativ înalte ale creșterii economice. Se preconizează ca în anul 2004 rata anuală a inflației să aibă o singură cifră, respectiv, 9%.

Cum termenul mediu în întregime se va afla sub semnul unor politici macroeconomice prudente, este de înțeles caracterul accentuat restrictiv al politicii monetare din prima etapă. Tot acum, în concepția *Strategiei naționale de dezvoltare economică pe termen mediu*, politica monetară va fi degrevată de orice altă funcție care ar contraveni obiectivului de asigurare a stabilității prețurilor. Pentru a da credibilitate și fezabilitate procesului de reducere durabilă a anticipațiilor inflaționiste se va pune accent pe abordarea prudentă a ritmului dezinflației.

În etapa a doua, un obiectiv principal va fi acela al remonetizării economiei românești prin metode neinflaționiste, al refacerii încrederii în moneda națională. Cursul de schimb, care va rămâne tot într-un regim de flotare controlată, va fi ținută subordonată a politicii monetare.

Desigur, îndeplinirea acestor obiective majore este în strânsă legătură cu îmbunătățirea performanțelor economiei în toate celelalte domenii.

Referitor la instrumentele politicii monetare pe care o bancă centrală le poate folosi pentru atingerea obiectivelor finale ale politicii economice, ca număr și ca tip, ele depind de structura sistemului financiar-bancar, de complexitatea piețelor financiare, de natura activelor care circulă pe această piață. *Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu* are în vedere diversificarea acestora, sporirea gradului de compatibilitate cu economia de piață. Se are în vedere, în acest sens, completarea infrastructurii necesare utilizării instrumentelor conform cu piață și aceasta, chiar în prima etapă. În etapa a doua se vor extinde operațiunile de piață în gestionarea lichidității, iar instrumentelor de natură mai pronunțat administrativă, cum sunt rezervele minime obligatorii, li se vor reduce treptat rolul rămânând în plan secundar în controlul acesteia.

De asemenea, în concepția *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu*, se are în vedere și recâștigarea de către BNR, a poziției de creditor net în raport cu sistemul bancar. Această măsură este necesară exercitării unei influențe efective asupra evoluției ratelor nominale ale dobânzii pe termen scurt.

Așa cum a fost concepută strategia politicii monetare în cadrul larg al *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu*, cu obiectivele și instrumentele ei divizate în cele două etape distincte, va duce la reorientarea și consolidarea economiei de piață, la crearea potențialului necesar integrării eficiente a economiei românești în spațiul european. În prezent,

se poate spune că negocierile de aderare a României la Uniunea Europeană sunt în plină desfășurare pe baza *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu*. Aceste negocieri se realizează prin intermediul unui sistem de asistare tehnică și administrativă a țărilor candidate la aderare de către experții Uniunii Europene. Sistemul este denumit „twinning” adică, „dublare a eforturilor” și se orientează preponderent spre „acquis-ul communautaire”.

Aplicarea *Strategiei naționale de dezvoltare economică a României pe termen mediu* devine o urgență pentru țara noastră, conștienți fiind că o amânare a integrării în Uniunea Europeană ne va costa, pe termen lung, mai mult decât costurile pe care trebuie să le plătim pe termen mediu cu integrarea.

3. Noua construcție europeană și aderarea României la Uniunea Europeană

După cum se cunoaște, de la 1 ianuarie 1999, o dată cu lansarea Euro, s-a trecut, potrivit Tratatului de la Maastricht, la cea de-a treia fază a formării Uniunii Europene, care, în ansamblul său, se caracterizează prin dinamism, printr-o dezvoltare permanentă, prin extinderea în mai multe etape.

Un obiectiv deosebit de important al Uniunii Europene îl reprezintă integrarea în structurile sale a țărilor din Europa Centrală și de Est. Această problemă a integrării este, de fapt, nu numai una individuală ci și una colectivă. Pentru fiecare țară candidată la integrare, deci, și pentru țara noastră, integrarea în structurile europene ar fi o garanție a ireversibilității schimbărilor produse în cadrul ei. Pentru Europa, procesul de lărgire a Uniunii Europene va aduce mai multă stabilitate economică și politică. Văzut din interior, lărgirea Uniunii Europene este o șansă imensă ce va permite realizarea aspirației paneuropene a integrării, a unității europene. Uniunea Europeană, prin această provocare istorică, își va întări capacitatea competitivă cu celelalte centre de putere ale lumii în condițiile extinderii rapide a globalizării. Într-adevăr, integrarea țărilor central și est-europene trebuie să ducă numai la întărirea integrării europene. Extinderea spre noile democrații central și est-europene nu trebuie să fie o frână în calea dezvoltării Uniunii Europene. Apoi, într-o lume instabilă și eterogenă, Uniunea Europeană trebuie să devină chiar ea foarte puternică, pentru a se deschide apoi Europei. Atât pentru țările membre, cât și pentru cele asociate, extinderea reprezintă, așadar, un factor esențial de progres economic, de stabilitate regională și de securitate.

Procesul de lărgire al Uniunii Europene spre țările Europei Centrale și de Est a determinat ca toate instituțiile comunitare să cunoască și să se afle încă în plin proces de restructurare și transformare. Încă *din 1996, la Conferința Interguvernamentală de la Torino* privind reforma Uniunii Europene, tema centrală a dezbaterilor o constituie pregătirea în vederea lărgirii uniunii alături de consolidarea uniunii politice.

La *Amsterdam, în același an*, deși nu se cade de acord asupra reformării Uniunii Europene, necesitând o nouă Conferință Interguvernamentală, totuși, se extinde rolul decizional al Parlamentului Europei, devenind codecizional al Consiliului de Miniștri.

În *decembrie 2000*, are loc *Summitul de la Nisa* la care participă reprezentanți ai guvernelor tuturor statelor membre Uniunii Europene. Prima parte a Tratatului cuprinde modificările de fond asupra Tratatului Uniunii Europene, tratatelor de instituire a Comunităților europene și anumite acte conexe, iar par-

tea a doua cuprinde dispoziții tranzitorii și finale.

În Preambulul *Tratatului de la Nisa*, se arată că, scopul principal este acela de continuare a procesului demarat prin Tratatul de la Amsterdam și anume, pregătirea instituțiilor din cadrul Uniunii Europene în vederea funcționării lor pe baza unor principii comune unionale.

Protocolul privind lărgirea Uniunii Europene înlocuiește protocolul privind instituțiile anexat Tratatului privind Uniunea Europeană și Tratatelor Comunităților europene. Acest protocol cuprinde dispoziții referitoare la numărul de reprezentanți aleși din fiecare stat membru (noua Uniune Europeană va cuprinde 27 state membre, adică celor 15 state din prezent li se vor alătura noile state din Centrul și Estul Europei) pentru Parlamentul european, Consiliul Europei, Comitetul economic și social și Comitetul regiunilor. Deciziile luate la Nisa, referitoare la pozițiile fiecărui stat membru în Uniunea Europeană, au la bază tabele ale Uniunii Europene.

Astfel, pentru Parlamentul European, care reprezintă „popoarele statelor reunite în Comunitatea Europeană” și care de la înființarea sa din 1957 și-a extins și întărit progresiv puterile (mai ales în urma semnării Actului Unic European în anul 1986 și a Tratatului asupra Uniunii Europene în 1992), numărul total de parlamentari va crește la 732. În prezent, numărul de reprezentanți ai celor 15 state care formează Uniunea Europeană, deputați aleși prin sufragiu universal direct, se ridică la 626 și sunt repartizați astfel: Belgia – 25, Danemarca – 16, Germania – 99, Grecia – 25, Spania – 64, Franța – 87, Irlanda – 15, Italia – 87, Luxemburg – 6, Țările de Jos – 31, Austria – 21, Portugalia – 25, Finlanda – 16, Suedia – 22, Regatul Unit – 87. În Parlamentul european al Uniunii Europene lărgite distribuția voturilor pentru cele 15 state actuale membre ale Uniunii Europene va fi următoarea: Belgia – 22, Danemarca – 13, Germania – 99, Grecia – 22, Spania – 50, Franța – 72, Irlanda – 12, Italia – 72, Luxemburg – 6, Țările de Jos – 25, Austria – 17, Portugalia – 22, Finlanda – 13, Suedia – 18, Regatul Unit – 72.

Având în vedere că numărul de deputați va fi procentual cu numărul de locuitori, România va avea în Parlamentul european 33 de reprezentanți, devansând multe state actuale membre ale Uniunii Europene (mai exact va ocupa locul șapte). Spre deosebire de celelalte țări central și est-europene doar Polonia va fi înaintea României cu un număr total de 50 de parlamentari.

În ceea ce privește Consiliul Uniunii Europene, unde statele membre legisfează, fixează obiectivele politicilor, coordonează politicile naționale și totodată reglementează diferendele ce pot exista între ele și alte instituții sau numai între ele, numărul de membri se va ridica la 345. Din acest număr total de membri, România va avea 14 reprezentanți, ocupând locul șapte din cele 27 state ale Uniunii Europene lărgite. De precizat că dispozițiile privind ponderea voturilor în Consiliu, vor înlocui de la 1 ianuarie 2005 paragraful 2 al articolului 105 din Tratatul Comunității europene și articolul 118 al tratatului privind

Comunitatea europeană a energiei atomice. „Pentru deliberările Consiliului care cer o majoritate calificată, voturile membrilor sunt afectate de ponderea următoare: Belgia – 12, Danemarca – 7, Germania – 29, Grecia – 12, Spania – 27, Franța – 29, Irlanda – 7, Italia – 29, Luxemburg – 4, Țările de Jos – 13, Austria – 10, Portugalia – 12, Finlanda – 7, Regatul Unit – 29.”¹

De asemenea, când Uniunea Europeană va cuprinde 27 de state membre, în Comitetul Economic și Social (comitet consultativ compus în prezent din 222 de reprezentanți ai diferitelor categorii sociale și economice ale Uniunii) care va totaliza 344 de membri, România va avea 15 membri, iar în Comitetul Regiunilor (aceasta este cea mai tânără instituție a Uniunii Europene a cărei creare este reflectarea dorinței Statelor membre în respectarea identităților locale și regionale și în același timp participarea regiunilor la punerea în practică a politicilor Uniunii Europene și la dezvoltarea lor permanentă) din 344 de membri va avea tot 15 membri.

Prin parafarea, la 26 februarie 2001, a *Tratatului de la Nisa*, de cei 15 miniștri de externe ai statelor membre, se deschide calea pentru aderarea la Uniunea Europeană a 12 state candidate din Europa Centrală și de Est. Documentul, care trebuie ratificat de parlamentele tuturor statelor membre ale Uniunii Europene ca și de Consiliul Europei, creează premisele accelerării reformelor în aceste state central și est-europene candidate la aderare.

„Deciziile luate la Nisa prin atribuirea unei dimensiuni temporare realizării extinderii ne obligă la adoptarea unei asemenea strategii de pregătire a negocierilor care să prevină situația în care România nu ar fi capabilă să facă față complexității crescânde impuse chiar din interiorul Uniunii, după acceptarea țărilor din grupul Luxemburg”².

Pentru a atenua sau chiar a face să dispară severele critici din raportul de evaluare pe anul 2000, este necesar ca în viitorul apropiat să se acționeze cu spirit de răspundere, să se mobilizeze atât factorii politici și executivi, comunitatea științifică, cât și societatea civilă în ansamblul său.

„Integrarea nu reprezintă un dar, nici un dictat, ci un parteneriat pe care trebuie să îl concepem și să îl desfășurăm în condițiile unor jocuri strategice cu sumă pozitivă. Aceasta înseamnă încercarea de a maximiza prin toate căile posibile efectele favorabile, beneficiile pentru România.”³

¹ „Traité de Nice”, - Bruxelles, le 30 janvier 2001, (OR.fr., SN.1247/01).

² Din discursul prof. Hildegard Puwak, Ministrul Integrării Europene, cu ocazia lansării ESEN-2, Academia Română, 30 ianuarie 2001.

³ Din discursul președintelui României Ion Iliescu, cu ocazia lansării ESEN-2, Academia Română, 30 ianuarie 2001.

Bibliografie selectivă

1. Adumitrăcesei, D. Ioan; Niculescu, G. Niculae – „Economia românească postsocialistă – Încotro? Cum? De ce?” – Editura Economică, București, 1998.
2. ASE – Simpozion științific național – „Relansarea creșterii economice în România”, București, 12 mai 2000, Editura Economică, 2000.
3. Bal, Ana – „Perspectivele integrării depline a țărilor est-europene în Uniunea Europeană”, în Probleme economice nr. 27/1996, CIDE, București, 1996 .
4. Bakker, AFP – „Instituțiile financiare internaționale”, Editura Antet, 1996.
5. Basno, Cezar; Dardac, Nicolae; Floricel, Constantin – „Monedă, credit, bănci” - Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.
6. Berea, Aurel Octavian – „Sistemul bancar românesc și aderarea la Uniunea Europeană”, în Probleme economice, nr. 39/1999, CIDE, București, 1999.
7. Cazan, Leonard – discurs cu ocazia lansării programului prioritar al Academiei Române, ESEN 2, București, 30 ianuarie 2001.
8. Coșea, M. – „Jurnal în tranziție”, Editura Expert, București, 1995.
9. Croitoru, L. – „ Macrostabilizare și tranziție”, Editura Expert, București, 1993.
10. Dăianu, Daniel – „Vitalitate și viabilitate economică – o dublă provocare pentru societatea europeană”, Clavis, 1997.
11. Dobrescu, Emilian – „Integrarea economică”, Editura Academiei Române, București, 1996.
12. Dobrescu, Emilian; Postolache, Tudorel – „Consemnări economice”, Editura Academiei Române, 1990
13. Grigorescu, Constantin – „Criteriul economic și aderarea României la Uniunea Europeană”, în Probleme economice, nr. 45/1999, CIDE, București, 1999.
14. Iancu, Aurel – discurs cu ocazia lansării programului prioritar al Academiei Române, ESEN 2, București, 30 ianuarie 2001.
15. Iancu, Aurel – „Bazele teoriei politicii economice”, Editura All Beck, București, 1998.
16. Iancu, Aurel – „România între liberalism și protecționism”, Oeconomica nr. 4/ 1999, București, 1999.
17. Iancu, Aurel – „Avantajul competitiv și accesul la Uniunea Europeană”, Adevărul economic, nr. 14/1999.
18. Iliescu, Ion – discurs cu ocazia lansării programului prioritar al Academiei Române, ESEN 2, București, 30 ianuarie 2001.

19. Ioan-Franc, Valeriu – „Documentar - Din lucrările Comisiei de la Snagov - martie-iunie 1995- „, CIDE, București, 2000.
20. Ioan-Franc, Valeriu – „Gândirea economică românească în ultimul deceniu al secolului XX. Cu privire specială la contribuțiile INCE, teză de doctorat, București, 2000.
21. Ionescu Lucian – „Tratatul de la Maastricht și perspectivele integrării în domeniul monetar și financiar-bancar”, *Economica*, nr. 3-4/1995, Editura IRLI, 1995.
22. Iordache, Floarea – „Importanța utilizării mecanismului scontării în politica monetară”, INID, *Colecția Conducerea modernă*, București, 3 septembrie 1998.
23. Iordache, Floarea – „Dimensiuni vechi și noi privind Uniunea Economică și Monetară”, INID, *Colecția Conducerea modernă*, București, 3 august 1999.
24. Isărescu, Mugur-Constantin – discurs cu ocazia lansării programului prioritar al Academiei Române, ESEN 2, București, 30 ianuarie 2001.
25. Kirițescu, Costin-C. – „Idei contemporane în acțiune”, *Colecția Biblioteca Băncii Naționale*, Editura Enciclopedică, București, 1996.
26. Luțăș Mihaela – „Integrarea economică europeană”, Editura Economică, București, 1999.
27. Manolescu Gheorghe – „Moneda și ipostazele ei”, Editura Economică, București, 1997.
28. Marga Andrei – „Filozofia unificării europene”, Editura Apostrof, Cluj-Napoca, 1995.
29. Moisuc Constantin (coordonator); Pistol Luminița; Gurgu Elena - „Economie internațională, Probleme globale ale economiei mondiale”, Editura Fundației România de mâine, București, 2001.
30. Năstase Adrian, - „România și noua arhitectură mondială”, *Regia Autonomă Monitorul Oficial*, București, 1996.
31. Nichita V. – „Integrarea europeană”, Editura Deșteptarea, Bacău, 1996.
32. Păun Nicolae – „Construcția europeană modernă”, Editura Fundației pentru studii europene, Cluj-Napoca, 1997.
33. Popescu Dan (coordonator) – „Integrarea euroatlantică și dezvoltarea economică”, *Studii economice*, Editura Economică, 1999.
34. Postolache, Tudorel – „Un projet ouvert. Discours sur l'integration européenne”, Editura Expert, București, 1998.
35. Postolache, Tudorel (coordonator) – „Economia României – secolul XX – noua tranziție la economia de piață: premise istorice și perspective”, Editura Academiei Române, București, 1991.
36. Postolache, Tudorel; Isărescu, Mugur-Constantin – „Un proiect deschis: Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu”, *Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală*, București, iulie, 2000.

-
37. Puwak, Hildegard – discurs cu ocazia lansării programului prioritar al Academiei Române, ESEN 2, 30 ianuarie 2001.
 38. Profiroiu Alina; Profiroiu Marius – „Introducere în realitățile europene”, Editura Economică, București, 1999.
 39. Răducanu Viorica (coordonator), - „Ajustări structurale în perspectiva integrării României în structurile economice ale Uniunii Europene”, în Probleme economice, nr. 6-7/1999, CIDE, 1999.
 40. Rotaru Constantin – „Sistemul bancar românesc și integrarea europeană”, Editura Expert, ianuarie, 2000.
 41. Rotaru Constantin – „Modificări structurale și operaționale ale sistemului bancar în contextul integrării României în Comunitatea Europeană”, în Probleme economice, nr. 14-15/1998, CIDE, București, 1998.
 42. Silași G. – „Integrarea monetară europeană, între teorie și politică”, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 1998.
 43. Simion Eugen – discurs cu ocazia lansării programului prioritar al Academiei Române, ESEN 2, București, 30 ianuarie 2001.
 44. Sută Nicolae (coordonator) – „Integrarea economică europeană”, Editura economică, București, 1999.
 45. Văcărel, Iulian – „Politici economice și financiare de ieri și de azi”, Editura Economică, București, 1996.
 46. Văcărel, Iulian – „Politici fiscale și bugetare în România - 1990-2000”, Editura Expert, București, 2001.
 47. *** Acordul european, în Monitorul Oficial al României, nr. 73/12 aprilie 1993
 48. *** Agenda 2000, Uniunea Europeană, Puncte de vedere ale Comisiei în legătură cu solicitarea României de aderare la Uniunea Europeană.
 49. *** Asistența economică acordată României de grupul țărilor dezvoltate G24, Guvernul României, Departamentul pentru Integrare Europeană, București, martie, 1998.
 50. *** BNR- Raport anual/ 1995-1999.
 51. *** Comisia de elaborare a Strategiei Naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, Buletin de informare și documentare, nr. 1, București, martie, 1995.
 52. *** Conférence des représentants des Gouvernements des états membres, Traité de Nice, Bruxelles, le 30 janvier, 2001.
 53. *** „Conjunctura economiei mondiale” în Studii și cercetări economice nr. 11-12/1999, Institutul Național de Cercetări Economice, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1999.
 54. *** „De la Essen la Cannes. Itinerariul strategiei românești de integrare europeană”, Editura Academiei Române, București, 1995.
 55. *** Hotărârea Guvernului României privind constituirea și funcționarea Comisiei de fundamentare a Strategiei naționale de dezvoltare economică,

-
- nr. 88 din 3 februarie 2000, publicată în Monitorul Oficial, Partea 1, nr. 57 din 7 februarie 2000.
56. *** „Un proiect deschis – Evaluarea stării economiei naționale – Raport 1999”, Academia Română, Grupul de reflecție - Evaluarea Stării Economiei Naționale, Buletin – septembrie, 1999.
57. *** Uniunea Economică Monetară – Delegația Comisiei Europene în România, București, 1996.
58. *** Uniunea Europeană vecinul tău, Documentație europeană, București, 1995.
59. *** Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, Snagov, iunie, 1995.
60. *** Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu, Guvernul României, martie 2000.
61. *** Adevărul economic, colecția anilor 1999-2000.
62. *** Dialog european, Comisia Europeană, Revista integrării europene 1997-1999.
63. *** Economistul, colecția anilor 1995 – 2000.
64. *** Problèmes économiques, colecția anilor 1995 – 2000.
65. *** Tribuna economică, București, colecția anilor 1998 - 2000.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 18/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

DE CE POLITICĂ AGRICOLĂ ARE NEVOIE ROMÂNIA?

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	603
CE POLITICĂ AGRICOLĂ TREBUIE SĂ PROMOVEZE ROMÂNIA?.....	605
1. EVALUAREA POLITICILOR AGRICOLE: RESTRICȚII ȘI OPORTUNITĂȚI	605
2. POSIBILE OPȚIUNI STRATEGICE	607
2.1. Formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale	608
2.2. Relansarea procesului investițional	611
2.3. Formarea unei structuri agrare performante	615
2.4. Facilitarea procesului de creștere a productivității marginale a resurselor de muncă din zonele rurale	619
ANEXĂ.....	624
INTERVENȚII.....	628

Introducere^{*)}

Necesitatea confruntării unor concepții, opinii și puncte de vedere, provenind de la personalități recunoscute inclusiv din sfera politicului, cercetare, învățământ, într-un moment în care politica agricolă a României urmează un traseu deja asumat către pregătirea, acomodarea și adoptarea regulilor Uniunii Europene s-a impus prin caracterul de urgență al clarificării acestei interogații.

S-au degajat câteva idei care se impun a fi reliefate, și anume:

- România, prin angajamentul legat de pregătirea aderării la Uniunea Europeană, consemnat în Documentul de Poziție prezentat la Comisia Europeană, și-a asumat adoptarea politicii agricole comunitare. În aceste condiții politica agricolă a României va fi politica agricolă comunitară;
- în acest an și în perioada de pregătire a aderării se impune modelarea și articularea structurilor, legislației și instituțiilor din România cu cele ale Uniunii Europene;
- țintele obligatorii specifice României sunt: creșterea semnificativă a competitivității producătorilor și produselor, formarea piețelor concurențiale, adoptarea unor mecanisme de susținere nedistorsionante și nediscriminatorii;
- dependența față de măsuri indirecte de susținere din afara agriculturii, cum ar fi: dezvoltarea infrastructurii rurale, stimularea ocupațiilor neagricole și crearea de locuri de muncă în celelalte sectoare ale economiei.

În intervenții s-au făcut referiri la aspecte ale politicilor practicate după 1990, la starea de criză a agriculturii românești, la nevoia și capacitatea de susținere a agriculturii, la opțiunea „fermă familială - asociere orizontală”, la semnificația organizării producției în agricultură.

Intervențiile au fost susținute de:

Alexandru Bogdan – prorector la Universitatea Bioterra, membru corespondent al Academiei Române;

Ioan Bold – prof., membru al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură;

Ioan Davidovici – dr., director adjunct al Institutului de Economie Agrară al Academiei Române;

Mihai Dumitru – dr., director Delegația Uniunii Europene;

Violeta Florian – dr., șef sector „Economie și sociologie rurală” al Institutului de Economie Agrară al Academiei Române, președinte al Asociației Române de Economie Rurală și Agroalimentară „Virgil Madgearu”;

^{*)} Rezumatul discuției mesei rotunde din 17 decembrie 2001, desfășurate cu ocazia sesiunii anuale a Institutului de Economie Agrară la Casa Oamenilor de Știință, București.

Dinu Gavrilesu – prof., director al Institutului de Economie Agrară al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Științe Agricole și Silvice, fost ministru al agriculturii;

Alexandru Lăpușan – dr., chestor al Camerei Deputaților, fost ministru al agriculturii;

Valeriu Tabără - prof. Universitatea Agricolă Timișoara, fost ministru al agriculturii;

Ioan Teșu – dr., fost ministru al agriculturii, membru de onoare al Academiei de Științe Agricole și Silvice;

Letiția Zahiu – prof. Academia de Studii Economice, membru corespondent al Academiei Agricole și Silvice;

Mirela Rusali – drd., cercetător principal III, Institutul de Economie Agrară al Academiei Române.

Ce politică agricolă trebuie să promoveze România?

**Dinu GAVRILESCU
Ioan DAVIDOVICI
Cristina CIONGA
Gheorghe HURDUZEU**

1. Evaluarea politicilor agricole: restricții și oportunități

În condițiile unui semnificativ excedent al resurselor de muncă și a unei extinse și cronicizate penurii de capital de exploatare, una din caracteristicile dominante ale agriculturii României în anii tranziției o reprezintă perpetuarea și adâncirea ineficienței tradiționale în alocarea resurselor. Consecințele pe care le-a generat această mult prea mult timp prelungită situație nedorită asupra creșterii agricole și a competitivității producătorilor agricoli români - sau mai sintetic a performanței - ca de altfel și asupra sărăciei generalizate din zonele rurale, sunt îndeobște bine cunoscute.

Pentru corijarea acestei situații, politicile agricole promovate în anii tranziției nu și-au adus aportul cuvenit. O confirmă în forme vizibile extrem de sugestive realitatea zilelor noastre.

Lipsite de suportul unei strategii bine conturate pe termen lung în domeniu, o strategie care să întrunească în coordonatele esențiale consensul forțelor politice ale țării, politicile agricole promovate în anii tranziției au fost marcate, în cea mai mare parte a lor, de lipsa unei viziuni sistemice și, adeseori, de realism pragmatic. Nu au lipsit incoerența și inconsecvența în aplicarea politicilor. Într-un mediu macroeconomic prea puțin favorabil - specific majorității anilor tranziției românești -, obstinația de a oferi răspunsuri adecvate unor probleme ale zilei - fără îndoială adeseori presante - a trecut, de prea multe ori, pe un plan secundar viitorul, abordarea și soluționarea treptată a problemelor fundamentale ale agriculturii românești.

În acest context în susținerea performanței au eșuat atât politicile productiviste cu o pronunțată tentă verticală, cât și orientările spre o politică mai liberală.

În încercarea de a identifica unele din cauzele esențiale ale eșecului și pe această bază de a trage învățămintele necesare pentru evitarea unor erori ale trecutului în anii următori, am considerat oportun să prezentăm în anexă o succintă evaluare retrospectivă a caracteristicilor definitorii ale politicilor agricole punând în evidență blocajele și/sau restricțiile remanente în calea performanței.

Performanțele producătorilor agricoli români sunt, în prezent, drastic limi-

tate de un complex de factori, între care în prim-plan se detașează:

1. inexistența la nivel sectorial a unui mediu economic predictibil și în caracteristicile esențiale stabil pe termen mediu și lung (inexistența unor reguli clare ale „jocului”);
2. persistența unui mediu concurențial subdezvoltat și puternic dezechilibrat în defavoarea producătorilor agricoli;
3. o structură agrară, în cea mai mare parte incapabilă să susțină competitivitatea indispensabilă unei economii, în mod obiectiv, tot mai deschisă. Neîmplinirile reformei sistemice, ca de altfel și cele ale reformei structurale (în cele două componente esențiale ale acesteia: formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale și reforma întreprinderii), menite să asigure consolidarea sectorului privat, au determinat ca în agricultura României, unitățile agricole subcapitalizate să fie predominante și ceea ce este semnificativ, în cea mai mare parte a lor, cu o extrem de scăzută capacitate de formare a capitalului, cu un comportament economic și managerial atipic, în condițiile unei economii concurențiale și ca urmare cu rezultate economico-financiare extrem de modeste (în frecvente cazuri autentice contraperformanțe economice);
4. existența unui semnificativ surplus al resurselor de muncă în sectorul agricol, în condițiile în care se mențin puternice restricții și blocaje la ieșirea din activitățile agricole;
5. o pregătire profesională cu totul insuficientă în domeniul economico-financiar (cunoștințe economice generale, de management, marketing etc.) a mării majorități a managerilor unităților agricole.

Integrarea țării noastre în Uniunea Europeană constituie o opțiune strategică împărtășită de întregul spectru al forțelor politice din România. Pentru producătorii agricoli români înfăptuirea acestui deziderat va însemna deschiderea unei vaste piețe de produse agroalimentare, caracterizată printr-un mare potențial de absorbție, putere de cumpărare ridicată și stabilitate a prețurilor. În același timp (ca „un revers al medaliei”) se impune să se aibă în vedere faptul că pe această piață unică concurența este extrem de dură sub raportul prețului și calității ofertei, dar și a politicilor de promovare a produselor. Producătorii agricoli români se vor confrunta cu exponenții unei agriculturi performante din punct de vedere al dotării cu factori de producție, al eficacității alocării resurselor și al funcționării piețelor specifice.

Pozițiile diferiților producători pe piață - se știe - sunt determinate de nivelul competitivității, asigurat la rândul său prin performanțele economice ale „actorilor implicați” și a mediului economic în care acționează aceștia. În prezent, după cum s-a relevat deja, performanțele economice ale producătorilor agricoli din România sunt modeste; un ansamblu de factori și condiții restrictive, care au fost reliefate, acționează ca autentice blocaje, care la rândul lor își găsesc exprimarea în starea și dinamica determinantilor fundamentali ai com-

petitivității. Sub raportul acestora din urmă, producătorii agricoli români sunt net dezavantajați față de concurenții din țările Uniunii Europene și din statele vecine, state aflate într-o fază mai avansată de aderare la piața unică europeană. Mai concret, avem în vedere handicapul în ceea ce privește: starea factorilor de producție fundamentali - pământ, muncă, capital (cu o posibilă/discutabilă excepție - calitatea resurselor funciare); potențialul economic și comportamentul (managerial, comercial, investițional, economico-financiar) agenților economici; starea mediului concurențial; condițiile cererii (calitatea produselor solicitate preponderent, standarde de calitate); legăturile cu industriile din amonte (calitatea și prețul inputurilor) și aval.

În aceste condiții, pentru ca procesul de integrare în Uniunea Europeană să nu se transforme într-un blocaj al dezvoltării agriculturii prin pierderea bătăliei în lupta de concurență pe piața unică europeană (a cărei parte integrantă va fi și piața internă din România), în opinia noastră, o prioritate de maximă stringență - în intervalul relativ scurt de timp care ne-a mai rămas la dispoziție - o constituie focalizarea politicii economice, în speță a politicii agricole, pe crearea și consolidarea determinantilor fundamentali ai competitivității.

În situația în care în viitorul imediat nu vor interveni ameliorări semnificative în ceea ce privește starea mediului concurențial, potențialul economic (determinat, printre altele, de volumul și calitatea capitalului de exploatare și a celui financiar aflat la dispoziție) și comportamentul (managerial, comercial, economico-financiar, investițional) agenților economici (ca să ne referim doar la trei din determinantii fundamentali ai competitivității), există riscul ca România să devină cu preponderență o piață de desfacere pentru agricultorii din țările Uniunii Europene, în detrimentul unei mase largi de producători autohtoni condamnați astfel la stagnare, regres economic sau la practicarea unei agriculturi autarhice de subzistență.

În acest context, întrebarea firească pe care ne-o punem este: ce ar fi de făcut?

2. Posibile opțiuni strategice

Ca un prim răspuns general, coordonatele principale ale principiilor politicilor agricole și de dezvoltare rurală pe care le sugerăm sunt:

- mutarea accentului de la politicile intervenționiste de stimulare directă a ofertei (subvenții pentru reluarea ciclurilor anuale de producție, reglementarea piețelor prin politici de susținere financiară masivă, substanțiale subvenții pentru export etc.) la cele structurale (promovarea consecventă a reformei întreprinderii, formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale);
- transferarea accentului de la politica exclusiv agricolă la o politică de dezvoltare rurală reală, în scopul facilitării ocupării în sectoarele neagri-

cole din mediul rural și pe această bază reducerea ocupării resurselor de muncă în agricultură.

În viziunea prezentată, reperele fundamentale ale intervenției guvernamentale, în esență, ar fi orientate spre:

- identificarea factorilor și a acțiunilor care promovează cel mai bine, pe de o parte, formarea, dezvoltarea și stabilizarea piețelor concurențiale/veniturilor producătorilor agricoli, iar, pe de altă parte, procesul de ajustare structurală la nivelul exploatației/întreprinderii agricole;
- susținerea în plan legislativ, instituțional și, după caz, prin intermediul unui sistem eficace de alocare a resurselor bugetare, crearea ansamblului de condiții favorizante pentru punerea în practică a celor de mai sus.

Și astfel revenim la întrebarea: ce este de făcut? În răspunsul nostru vom încerca, pe cât posibil într-o viziune sistemică (în care sectorul agricol este privit ca unul din subsistemele - este adevărat, cu o pondere ridicată - ale sistemului economiei naționale), să sugerăm câteva direcții de acțiune care ar putea constitui repere ale acțiunii guvernamentale.

Punctul de plecare îl constituie un adevăr unanim recunoscut, și anume faptul că sensul și dinamica evoluției sectorului agricol sunt determinate și la rândul lor influențează starea mediului macroeconomic. Asigurarea echilibrelor macroeconomice fundamentale - și în acest context stăvilirea procesului inflaționist; formarea/consolidarea disponibilităților de a munci, a economisi și a investi; constituirea unui mediu economic predictibil (inclusiv pe baza unor reglementări clare și stabile) etc. reprezintă premise indispensabile ale demarării procesului de creștere agricolă asupra semnificației cărora nu vom mai insista.

La nivel sectorial, în opinia noastră, s-ar impune:

2.1. Formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale

În prezent, după cum s-a relevat deja, în sectorul agroalimentar mediul concurențial este subdezvoltat și puternic distorsionat în defavoarea producătorilor agricoli. Pentru o gamă largă de produse agroalimentare piețele continuă să fie segmentate (oferta fiind destinată preponderent unor piețe locale) și lipsite de o legătură corespunzătoare cu piețele internaționale. Semnalele „palide” pe care le emit actualele piețe nu oferă reperele indispensabile pentru orientarea structurii de producție spre cererea reală prezentă și viitoare. Această situație exercită o puternică înrăurire nefavorabilă asupra procesului de creștere agricolă. În lipsa organizării ofertei, gospodăriile țărănești nu dispun de forța necesară pentru a se opune puterii angroșiștilor.

În cazul inputurilor necesare desfășurării activității de producție, cele mai mari dificultăți sunt generate producătorilor agricoli de slaba dezvoltare a pieței serviciilor specifice (în speță a lucrărilor mecanice) și a piețelor financiare, a creditului rural (servicii de *retail banking*). Pentru alte categorii de inputuri (cum

ar fi de exemplu produsele fitosanitare) costurile - cu evidente implicații asupra procesului de creștere agricolă - sunt puternic grevate de pulverizarea cererii (care atrage după sine, în mod inevitabil, costuri mai ridicate de tranzacționare) și de nivelul ridicat al adaosurilor comerciale.

În aceste condiții o contribuție favorabilă la formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale ar aduce:

- organizarea ofertei prin dezvoltarea cooperației rurale în sfera aprovizionării, prelucrării, prelucrării și desfacerii produselor agricole¹. Apariția și dezvoltarea cooperației rurale moderne în țara noastră, în acord cu principiile de funcționare și modalitățile de organizare practicate în țările vest-europene sunt condiționate atât de adoptarea Legii cooperației rurale (Legea cooperativelor agricole), cât și de acordarea de către puterea publică a unui sprijin financiar în etapa inițială de înființare a cooperativei pentru crearea infrastructurii de producție și de comercializare²;
- formarea și consolidarea piețelor la termen (*forward*) și a piețelor bursiere a contractelor la termen și a altor titluri de credit;
- facilitarea procesului de formare și consolidare a unor asociații profesionale funcționale ale producătorilor agricoli pe produse/grupe de produse;
- promovarea unui ansamblu de acțiuni/măsuri de demonopolizare a cereii prin formarea unei „mase critice” de autentici angroșiști - reducerea barierelor de intrare a noilor operatori privați pe piață; fluidizarea tranzacțiilor pe piețele cerealelor și implicit a fluxurilor monetare de la producătorii agricoli la silozuri, producători și, în final, comercianți și bursele de mărfuri prin crearea condițiilor necesare implementării sistemului certificatelor de depozit; dezvoltarea infrastructurii de comercializare; acțiuni

¹ Izolate una de alta, gospodăriile țărănești individuale nu sunt în măsură să asigure realizarea tuturor funcțiilor întreprinderilor (ca, de exemplu, funcțiunea comercială sau cea de cercetare-dezvoltare) și a atributelor managementului/marketingului (ca, de exemplu, funcția de previziune) unei exploatații moderne. Depășirea acestor limite poate avea loc prin formarea și dezvoltarea cooperativelor agricole și a Uniunilor Cooperativelor Agricole.

Cooperativa agricolă reprezintă o formă de organizare economică a gospodăriilor țărănești individuale, realizată pe baza inițiativei proprii a producătorilor agricoli; ea asigură atât resursele necesare pentru funcționarea cooperativei, cât și gestiunea/conducerea întregii activități. Constituite ca organizații de afaceri pe baza proprietății private, cooperativele oferă producătorilor agricoli individuali posibilitatea de a se integra cu succes în fluxurile și circuitele piețelor specifice prin concentrarea cererii de inputuri și organizarea ofertei de bunuri agroalimentare. Prin dezvoltarea acestei forme de asociere, producătorii agricoli dobândesc o poziție mai favorabilă în raporturile concurențiale cu furnizorii de input-uri și cumpărătorii outputurilor agricole, oferindu-le posibilitatea nu numai să se mențină pe piață ci și să își consolideze exploatarea ca premisă a evoluției spre ferma familială competitivă și viabilă într-o economie tot mai deschisă.

² Starea de pauperitate generalizată din zonele rurale precum și practic inexistența infrastructurii de producție și comercializare justifică acest sprijin în faza inițială de formare a cooperativelor agricole.

de promovare a produselor românești pe piețele internaționale; consolidarea și dezvoltarea burselor de mărfuri etc.;

- acțiuni menite să asigure creșterea transparenței piețelor, în primul rând prin formarea unui sistem informațional cu privire la piețele specifice, cuprinzând date care ar urma să fie puse la dispoziția producătorilor agricoli în mod sistematic și - după caz operativ - prin intermediul Agenției Naționale de Consultanță Agricolă;
- crearea unui sistem de control al piețelor sub raportul standardelor de calitate și controlul originii produselor.

Acordând atenția cuvenită procesului de formare și de dezvoltare a piețelor concurențiale ale produselor agroalimentare, o problemă discutabilă sub raportul oportunității (cu un puternic impact asupra procesului de creștere agricolă în țara noastră), o constituie măsurile de reglementare a piețelor în scopul susținerii și stabilizării veniturilor producătorilor agricoli.

În Uniunea Europeană - după cum se știe - funcționează un sistem clar și cuprinzător de reglementare a piețelor care, în esență, include (diferențiat de la un produs/grupe de produse la altul): prețuri de intervenție (prețuri minim garantate) cu achiziționarea în mod garantat a cotelor de producție alocate; fixarea unui preț-țintă și acordarea de compensații producătorilor agricoli; contingente de import scutite de taxe vamale; subvenționarea exporturilor etc.

O dată cu stimulentele create pentru creșterea ofertei, sistemul practicat în Uniunea Europeană a generat uriașe cheltuieli bugetare (formarea și gestionarea stocurilor, plăți compensatorii, subvenții pentru exporturi etc.). Măsurile complementare adoptate pentru frânarea procesului de expansiune a ofertei și-au atins doar parțial scopul. Actualmente, acest sistem de reglementare a prețurilor puternic contestat (îndeosebi în tratativele din cadrul OMC) se află în fața unui inevitabil proces de reformă radicală în direcția reducerii protecționismului și a susținerii din fonduri publice a producătorilor agricoli.

Prelucrarea ca atare a sistemului de reglementare și de gestionare a piețelor din Uniunea Europeană ar impune:

- stabilirea și aplicarea unui sistem de prețuri, taxe și prime de export care, în esență, ar include: prețul minim garantat, prețul indicativ, prețul de intervenție, preț minim de export, taxe de referință, prime de export însoțite de cote de producție și contingente de import;
- constituirea unei agenții de stat pentru intervenții pe piață (achiziție și stocare de produse agroalimentare, vânzări din stocurile create pe piața internă și piețele externe);
- asigurarea - preponderent din resurse bugetare - a fondurilor necesare pentru realizarea acțiunilor de intervenție în scopul stabilizării piețelor și implicit a veniturilor producătorilor agricoli (mărimea acestor fonduri ar depinde de cotele de producție garantate, de obiectivele urmărite la sta-

bilirea prețului minim garantat și de evoluția prețurilor pe piețele produselor garantate la desfacere).

Încercarea de implementare imediată și ca atare a sistemului de reglementare a piețelor agricole din Uniunea Europeană în România o considerăm:

- nesustenabilă, pe baze neinflaționiste¹, în raport cu posibilitățile bugetului actual și din viitorul imediat; sumele care pot fi colectate în cadrul fondului special „Dezvoltarea agriculturii românești” (constituit în baza Hotărârii Guvernului nr. 46/2000 privind atribuțiile și structura organizatorică a Agenției Domeniului Statului) sunt cu totul insuficiente și - în opinia noastră - își pot găsi o mai rațională utilizare în susținerea procesului investițional;
- inoportună - ar însemna adoptarea unei decizii cu „față” întoarsă în trecut (nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că un sistem odată creat, dezafectarea acestuia este dificilă, forțele inerțiale exercită o influență semnificativă).

În aceste condiții considerăm că ar fi de preferat alegerea uneia din următoarele variante:

- finanțarea din resurse bugetare a procesului de depozitare a cerealelor pentru o perioadă de 6-8 luni;
- susținerea și stabilizarea veniturilor producătorilor agricoli prin intermediul unui sistem de plăți compensatorii (pentru producția realizată pe diferite piețe) care ar fi acordate în funcție de evoluția conjuncturii economice și resursele bugetare disponibile.

2.2. Relansarea procesului investițional

În condițiile actuale, unul din factorii limitativi ai capacității de performanță a producătorilor agricoli și implicit a procesului de creștere agricolă în România îl reprezintă volumul și starea calitativă (gradul de uzură fizică și morală) a stocului de capital fizic, rezultat atât al evoluției istorice a agriculturii noastre cât, mai ales, al restricțiilor și blocajelor în calea procesului investițional după anul 1989. Ca urmare, în cadrul exploatației/întreprinderilor agricole, nevoile investiționale sunt stringente și cuprind o gamă largă de obiective: dotarea cu tractoare și mașini agricole; înzestrarea cu utilaje pentru mecanizarea lucrărilor în zootehnie; modernizarea/extinderea plantațiilor

¹ Din studiul elaborat în Institutul de Economie Agrară, din structura Academiei Române - consacrat evaluării impactului generat de aderarea țării noastre la Uniunea Europeană, rezultă că adoptarea actualei politici de preț - piață din cadrul PAC a UE, ar conduce la o sporire a veniturilor producătorilor agricoli (asigurată prin resurse bugetare și suplimentarea cheltuielilor de consum alimentară ale menajelor) cu cca 1,2 miliarde euro concomitent cu creșterea cheltuielilor consumatorilor de produse agroalimentare cu peste 850 milioane euro (Vezi: dr. Cecilia Alexandri, Cornelia Alboiu "Efectele adoptării PAC asupra bunăstării", studiu IEA, București, 2001).

horticole; formarea infrastructurii de producție și de prelucrare a produselor agricole; achiziționarea de animale de reproducție; achiziționarea de terenuri agricole etc. La cele menționate, într-un cadru mai larg, în zonele rurale, în vederea creării condițiilor necesare pentru eliberarea din activitățile agricole a resurselor de muncă excedentare, se adaugă obiective specifice de investiții în măsură să ofere locuri de muncă și implicit surse de venituri alternative.

S-a ajuns astfel ca evoluția unui spectru larg de unități agricole să aibă loc într-un autentic cerc vicios: lipsa de performanță economică generează lipsa resurselor pentru formarea capitalului, iar aceasta din urmă perpetuează și amplifică performanțele economice scăzute. Depășirea situației actuale este condiționată de ieșirea din cercul vicios reliefat. Teoria economică sugerează ca posibile soluții:

- formarea condițiilor necesare pentru creșterea gradului de economisire în cadrul ramurii;
- formarea premiselor indispensabile pentru atragerea pe baze concurențiale a capitalului privat din afara sectorului agricol din țară și străinătate.

În ceea ce privește prima direcție de acțiune - *creșterea economisirii în cadrul sectorului* - în prezent promovarea acestei alternative depinde de unele elemente.

- Asigurarea stabilității macroeconomice (iar, în acest context, stăvilirea procesului inflaționist se detașează ca o prioritate de maximă urgență).

Sub impactul procesului inflaționist, creșterea prețurilor produselor agricole este de regulă mai lentă decât cea a inputurilor necesare producătorilor agricoli. Acționează în acest sens atât specificul cererii de produse agroalimentare și consecințele distorsionante ale eventualelor politici de asigurare a hranei „ieftine” pentru populație cât și gradul de vulnerabilitate a producătorilor agricoli în concurență cu furnizorii de produse industriale. Efectul îl constituie transferul de valoare nou creată din agricultură către sectoarele din amonte și către populație, transfer care îi lipsește pe producătorii agricoli de resursele necesare reluării pe o scară lărgită a activității economice și de formare a capitalului. Realitățile perioadei de tranziție a economiei românești confirmă pe deplin cele relevate.

- Formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale ale bunurilor agroalimentare și a inputurilor necesare producătorilor agricoli.
- Promovarea unei profunde reforme a întreprinderii: privatizarea și restructurarea (sub toate aspectele și în primul rând managerial) a fostelor IAS; clarificarea incertitudinilor și a confuziilor care derivă din structura difuză a relațiilor de proprietate în cadrul societăților/asociațiilor agricole - în planul comportamentului economico-financiar și a celui managerial; concentrarea capitalului funciar și de exploatare în gospodării individuale competitive și viabile într-o economie tot mai deschisă (proces care în mod inevitabil înseamnă reducerea drastică a numărului actual de gos-

podării țărănești). Acțiunile relevate sunt menite să sporească performanța economico-financiară a exploatațiilor/întreprinderilor agricole și pe această bază să ofere posibilitatea asigurării resurselor necesare nu numai pentru reluarea ciclului anual de producție, ci și pentru economisire.

- Potențarea resurselor financiare ale exploatațiilor/întreprinderilor agricole prin resurse bugetare alocate sub formă de credite cu dobândă subvenționată, pentru proiecte investiționale destinate unor obiective bine definite, de natură să contribuie în mod direct la sporirea capacității de performanță a unităților agricole. Mobilizarea acestor resurse de către unitățile agricole ar trebui să aibă loc pe baze concurențiale (concurs de proiecte), într-o competiție deschisă, nediscriminatorie față de anumite categorii de agenți economici.
- Dezvoltarea relațiilor de *leasing*, inclusiv prin elaborarea unui cadru legislativ stimulat, ar contribui, pe de o parte, la potențarea resurselor existente în cadrul unităților agricole, iar pe de altă parte, prin sporirea gradului de acces a producătorilor agricoli la capitalul necesar s-ar stimula procesul de economisire.
- Formarea unor piețe financiare (în primul rând a creditului) funcționale în zonele rurale, oferă posibilitatea colectării disponibilităților bănești, fluidizării circuitelor monetare, reducerii costurilor de tranzacționare a capitalului; sporirii gradului de acces a producătorilor agricoli la sursele de capital etc., stimulând astfel propensiunea spre economisire.

Atragerea de capital privat *din afara sectorului agricol* este dependentă de transformarea acestui sector într-o zonă atractivă pentru plasamente de capital. În această ordine de idei, alături de formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale, o contribuție decisivă o prezintă constituirea unui mediu economic predictibil și stabil, care la rândul lui este condiționat (în contextul asigurării stabilității macroeconomice) de promovare a unor politici agricole transparente cu obiective, instrumente și acțiuni bine definite și stabilite pe termen mediu/lung. Schimbarea frecventă a orientărilor, accentelor și a măsurilor de politică agricolă a constituit una din restricțiile majore în calea plasamentelor private de capital în sectorul agricol. O influență favorabilă ar putea să exercite acordarea de garanții guvernamentale (în limita unor plafoane care nu periclitează stabilitatea macroeconomică) pentru proiecte de investiții în zonele rurale care ar putea fi realizate cu parteneri străini, în principal privind dotarea cu utilaje și formarea infrastructurii de producție și comercializare.

În fine, dar nu și în ultimul rând, relansarea procesului investițional în agricultura românească este dependentă de adoptarea unei legi bine concepute a creditului rural. La baza acestei legi, în opinia noastră, ar trebui să fie situat un ansamblu de principii în măsură să asigure, pe de o parte, un suport pentru eradicarea cât mai rapidă a profundelor dezechilibre structurale din

agricultura românească (la nivelul exploatației/întreprinderii agricole și a piețelor specifice), iar, pe de altă parte, premisele utilizării cu maximă eficiență a resurselor bugetare. Mai concret, avem în vedere:

- Edificarea unui mecanism de alocare a resurselor bugetare destinate susținerii producătorilor agricoli prin credite subvenționate care ar favoriza propensiunea spre creditul pe termen mediu/lung destinat investițiilor în detrimentul creditelor curente pentru producție. În cazul în care opțiunea se îndreaptă spre subvenționarea în forma directă și transparentă a ratei dobânzii, este evident că s-ar impune diferențierea gradului de subvenționare a acestora: un grad de subvenționare mai ridicat pentru creditele de investiții și semnificativ mai scăzut pentru creditele curente de producție.

Opinăm că nivelurile (proporțiile) de subvenționare a ratei dobânzii să fie stabilite anual în raport cu resursele bugetare disponibile și cu evoluția prognozată a procesului inflaționist.

Această discuție pornește de la evidența faptului că orice subvenționare a creditului (și în orice formă s-ar realiza) induce distorsiuni în organismul economic. În același timp nu putem să nu avem în vedere necesitatea atenuării și eradicării cât mai curând posibil a gravelor deficiențe structurale care penalizează drastic competitivitatea producătorului agricol și a produselor românești pe piața internă și pe piețele internaționale. Peste această prioritate se suprapune bine cunoscuta stare de pauperitate a producătorului agricol român. În aceste condiții până la soluționarea problemelor majore ale procesului de ajustare structurală a sectorului agricol, considerăm oportună subvenționarea semnificativă a ratei dobânzii pentru creditele destinate procesului investițional (pe proiecte deschise cu obiective bine definite). Nutrim convingerea că beneficiile relansării procesului investițional vor fi mai mari decât efectele negative generate de distorsiunile induse.

- Accesul la creditele subvenționate, destinate investițiilor să fie asigurat pe baze concurențiale, nediscriminatorii, tuturor categoriilor de producători agricoli în raport cu performanța economică/profitabilitatea proiectelor propuse pentru finanțare.

Introducerea în prevederile legii a unor criterii de selectare prealabilă a câștigătorilor (și implicit a perdanzilor) de tipul mărimii întreprinderii definite prin suprafața de teren utilizată sau efectivele de animale existente¹ nu ar face alt-

¹ O restricționare de acest tip - expresie a preocupării simpliste înțelese pentru eficacitatea utilizării banului public - face abstracție de principiile elementare ale teoriei acțiunilor raționale, care ghidează comportamentul economic/deciziile oricărui întreprinzător privat într-o economie concurențială. Urmărind maximizarea profitului nici un întreprinzător nu va investi dacă nu dispune de premisele necesare ca efortul solicitat să fie recompensat prin efectele economice scontate. Soliditatea și profitabilitatea proiectului propus pentru finanțare prin apelul la creditul subvenționat poate și trebuie să fie evaluate de banca finanța-

ceva decât să discrimineze anumite categorii de întreprinderi (chiar dacă s-ar dovedi profitabile) în favoarea altora îngreunând astfel mult procesul de ajustare structurală a agriculturii românești.

- În afara susținerii financiare a obiectivelor de investiții din cadrul exploatațiilor/întreprinderilor agricole, s-ar impune extinderea prevederilor legii la ansamblul activităților din zonele rurale, care pot contribui la:
 - formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale ale bunurilor agroalimentare și ale factorilor de producție;
 - diversificarea ocupațională în zonele rurale ca premisă esențială a eliminării barierelor la „ieșire” din activitățile agricole (o reducere „nedureroasă” a suprapopulației agricole).

S-ar asigura astfel depășirea situației actuale caracterizată prin segmentarea pieței creditului rural ca o consecință a discriminării activităților „neagricole” fapt care ar crea condiții mai favorabile pentru realizarea procesului de ajustare structurală a sectorului agricol.

- Resursele bugetare, destinate favorizării creditului agricol, să fie utilizate exclusiv pentru subvenționarea dobânzii și nu pentru asigurarea de lichidități din care băncile comerciale să acorde creditele subvenționate.

2.3. Formarea unei structuri agrare performante

Structura agrară constituită în anii perioadei de tranziție - dominată de gospodării țărănești paupere, în mare parte de subzistență, alături de foste IAS, societăți/asociații agricole și exploatații agricole organizate pe principiile firmei private - s-a dovedit inefficientă sub raportul alocării/utilizării resurselor și ca atare, incapabilă să susțină un real proces de creștere agricolă.

Opțiunea spre o politică agricolă cu o pronunțată tentă sectorială în favoarea anumitor categorii de întreprinderi - alternativa pentru care se pare că au înclinat preferințele actualei politici agricole - devine discutabilă din momentul deciziei care trebuie adoptată în legătură cu criteriul sau setul de criterii pentru selectarea câștigătorilor (și implicit a perdanților) în procesul de alocare a resurselor bugetare. Actuala politică agricolă s-a orientat - fără echivoc și în forma explicită - spre dimensiunea întreprinderii evaluată prin prisma unui criteriu unic: suprafața de teren aflată în exploatare sau efectivele de animale existente.

Prin prevederile Ordonanței de urgență (nr. 108/27 iunie 2001) privind exploatațile agricole sunt considerate exploatații comerciale unitățile agricole

toare, care alături de producătorul agricol își asumă riscul inerent oricărei afaceri. Rolul politicilor agricole este de a defini clar/fără echivoc obiectivele prioritare urmărite prin alocarea resurselor bugetare pentru stimularea procesului investițional, ordonarea priorităților și stabilirea regulilor "jocului" de alegere a câștigătorilor pe baza criteriilor economice de profitabilitate.

care dispun de minimum: 110 ha teren arabil în zona de câmpie (respectiv 50 ha zona de deal), sau au 15 vaci cu lapte; sau 100 de porci; sau 5000 de păsări pentru carne etc. Conform estimărilor, actualmente acest segment al unităților agricole cuprinde un număr de cca 10.000 de exploatații agricole (sub 0,5%) din numărul total al exploatațiilor de peste un hectar și utilizează cca 37-38% din suprafața agricolă a României. Acestor unități agricole - prin prevederile proiectului Legii creditului agricol inițiat de MAAP - urmează să le fie destinate în exclusivitate creditele subvenționate (o bonificație de 35% din masa/valoarea creditului, care este extrem de generoasă în cazul creditelor pe termen scurt). Dar și până la adoptarea proiectului Legii creditului agricol, în prezent, în virtutea prevederilor Ordinului MAAP nr. 97/2001, beneficiază de o alocație bugetară în proporție de 55% din prețul utilajelor agricole, pe care le achiziționează numai unitățile agricole care se încadrează în categoria de exploatații considerate comerciale în sensul definit prin proiectul Legii exploatației.

Fără îndoială, concentrarea resurselor bugetare limitate pe direcții prioritare de acțiune este necesară. Considerăm însă că orientarea actualei politici agricole spre „exploatațiile comerciale” este eronată întrucât:

- se pierde din vedere faptul că în cadrul uneia și aceleiași categorii de exploatații (în speță „mare”, „mică”) există la timpul prezent unități profitabile și neprofitabile sau pe termen mediu potențial profitabile sau potențial ineficiente. Criteriul dimensiunii evaluate prin prisma suprafeței sau a efectivului de animale nu constituie singurul determinant al profitabilității și al viabilității diferitelor categorii de exploatații; potențialul de formare a capitalului constituind un criteriu mult mai relevant;
- dimensiunea exploatației agricole este apreciată în funcție de suprafața de teren sau efectivele de animale, un criteriu insuficient de relevant. Mult mai oportună ar fi evaluarea mărimii exploatației în funcție de potențialul economic sau de nivelul integrării acesteia în fluxurile și circuitele piețelor. De altfel, aceste criterii sunt utilizate în țările cu o agricultură dezvoltată. În Uniunea Europeană dimensiunea exploatației este apreciată în raport cu mărimea venitului (marja brută a exploatației), iar în SUA în funcție de cifra de afaceri (dimensiunea vânzărilor).

Prin criteriul de preselecție pentru care a optat MAAP între perdanții cursei pentru însemnate subsidii bugetare (de altfel, excluși din start) se vor afla toate exploatațiile agricole care prin înzestrarea cu resurse funciare depășesc nu numai nivelul mediu al fermelor familiale din Uniunea Europeană (18,4 ha/exploatație), ci și pe cel al fermierului mediu din Marea Britanie (69,3 ha/exploatație) - după cum se știe - țara cu cea mai mare suprafață care revine pe o fermă familială între statele Uniunii Europene. Pentru oricare cititor cunoscător al situației agriculturii din țările Uniunii Europene, o asemenea interpretare este evident departe de realitatea existentă (am putea chiar considera

că vizează absurdul).

Pe lângă absolutizarea rolului economiei de scală, a cărui însemnătate referitor la sectorul agricol este considerată, în literatura de specialitate, discutabilă¹, interesul manifestat pentru exploatarea/întreprinderile mari pare a fi justificat și de convingerea că depășirea actualelor dificultăți din agricultura României este condiționată de dezvoltarea fenomenului asociativ în producția primară. În opinia noastră este o poziție discutabilă cel puțin din două considerente și anume:

Realitățile ultimului deceniu (exprimate prin cifre privind sensul și dinamica evoluției procesului asociativ în producția primară, ca de altfel și puținele informații disponibile privind performanțele economice aferente) analizate în corelație cu experiența țărilor europene și a SUA ne creează puține motive de optimism în legătură cu posibilitatea unui aport determinant al procesului de asociere în producția primară ca soluție pentru inversarea cursului descendent din agricultura românească. De altfel, se impune reamintit faptul că în țările Uniunii Europene fenomenul asociativ în producția primară este foarte puțin dezvoltat și prezintă un rol marginal precumpănitoare fiind fermele familiale;

- Zona potențială de „recrutare” a noi membrii pentru asociațiile agricole existente sau constituirea unora noi este mai puțin extinsă decât pare la prima vedere; proprietarii de terenuri care nu locuiesc în zonele rurale (după unele evaluări 33-40% din proprietatea funciară) sau se află în imposibilitatea fizică de a valorifica în mod direct dreptul de proprietate funciară prin susținerea unei exploatarea de sine stătătoare, în cea mai mare parte a lor fie că sunt deja membrii formali ai unor societăți/asociații agricole, fie că într-o formă sau alta și-au arendat terenul unor exploatarea agricole organizate pe principiul firmei private; proprietarii de terenuri agricole care și-au asumat riscul de a forma o gospodărie țărănească (fie ea și de subzistență) au ca principală sursă de venit (este adevărat cu mult sub nivelul unui trai decent, dovada o reprezintă sărăcia extinsă în zonele rurale), alături de pământ, munca proprie.

În aceste condiții, preferința explicit manifestată de actuala politică agricolă nu o vedem decât în favoarea: actualelor societăți/asociații agricole (a căror performanță economică în frecvente cazuri s-a dovedit îndoielnică) și a celor noi puțin numeroase - în opinia noastră - care se vor înființa, a exploatarea agricole probabil de mari dimensiuni care vor rezulta din privatizarea fostelor IAS și a exploatarea agricole organizate pe principiile firmei private.

Se pare că procesul de formare a fermei familiale - forma de organizare

¹ Vezi: Jean-Marc Boussard, "Economie de l'agriculture", editura "Economica" (collection-économie agricole & agro-alimentaire/Paris, cap. VI, p. 87-106, lucrare în care autorul demonstrează că fenomenul definit prin economia de scală joacă un rol marginal/periferic în sectorul agricol.

predominantă în țările Uniunii Europene - nu intră în preocupările actualilor decidenți ai politicii agricole.

Din cele prezentate nu am dori să se înțeleagă faptul că am considera inoportună existența unor exploatații mari și de foarte mari dimensiuni în agricultura României. Exploatațiile agricole mari dispun de suficiente resurse pentru a se consolida pe baza forțelor și a mecanismelor pieței. Cea mai eficace modalitate de a le sprijini prin acțiunea guvernamentală în sfera politicilor agricole o reprezintă procesul de formare și dezvoltare a piețelor agricole concurențiale conectate la fluxurile și circuitele piețelor internaționale, consolidarea industriilor din amonte și aval și, nu în ultimul rând, creșterea gradului de „sofisticare” a cererii (standarde de calitate aliniate la cerințele piețelor internaționale).

Având în vedere cele relevate, considerăm oportună că, pentru formarea unei structuri agricole performante, jaloanele de bază ale politicii agricole ar trebui să fie îndreptate spre:

- finalizarea cât mai urgentă a privatizării fostelor IAS, ca premisă a restructurării acestei categorii de unități economice spre exploatațiile agricole performante;
- aplicarea fără tergiversări a prevederilor Legii nr. 1/2000 cu amendamentele adoptate prin Ordonanța de urgență a Guvernului (nr. 102/27 iunie 2001) privind modificarea și completarea Legii nr. 1/2001 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și asupra celor forestiere, solicitate potrivit prevederilor Legii fondului funciar nr. 18/1991 și ale Legii nr. 169/1997, precum și modificarea și completarea Legii nr. 18/1991, republicată;
- orientarea eforturilor în politica agricolă spre formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale a factorilor de producție și a bunurilor agroalimentare (direcțiile posibile de acțiune au fost relevate în paragrafele anterioare);
- promovarea unei politici nediscriminatorii de relansare a procesului investițional, o politică care să ofere tuturor producătorilor agricoli șanse egale în accesul pe baze strict concurențiale la resursele bugetare disponibile. Subliniem și cu acest prilej necesitatea adoptării unei Legi a creditului agricol orientată spre stimularea propensiunii pentru credite pe termen mediu și lung și pe această bază facilitarea procesului investițional în exploatațiile agricole și toate activitățile din zonele rurale în măsură să contribuie la formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale și crearea de noi locuri de muncă în ocupații alternative față de cele agricole;
- conceperea și implementarea unei politici de dezvoltare integrată a comunităților rurale ca premisă a ridicării uneia din restricțiile semnificative în calea ieșirii resurselor de muncă excedentare din activitățile agricole, premisă a concentrării capitalului funciar și de exploatare în unități agricole competitive și viabile (aspecte asupra cărora vom reveni).

2.4. Facilitarea procesului de creștere a productivității marginale a resurselor de muncă din zonele rurale

Cercetări empirice au pus în evidență faptul că, pentru un set de produse reprezentative, productivitatea marginală a muncii în agricultură nu diferă semnificativ de zero¹. Această concluzie constituie temeiul pe care se poate afirma faptul că relansarea procesului de creștere agricolă este posibilă și se impune (în condițiile unui raport echitabil între prețul muncii și cel al capitalului) să aibă loc în condițiile unei diminuări accentuate a populației active imobilizate în agricultură ca premisă a sporirii productivității marginale a resurselor de muncă și implicit de creștere a eficacității procesului agricol.

Printr-o pondere de cca 40% a populației active ocupate în agricultură, România deține, în prezent, o poziție unică comparativ cu Uniunea Europeană (o zonă economică în care, pe ansamblul ei, ponderea populației ocupate în agricultură este de 4,7% din totalul populației active) și țările Central și Est Europene, candidate la aderarea la Uniunea Europeană.

În România - la o populație activă în agricultură de 3419 mii de persoane (anul 1998) și o suprafață agricolă de 14731 mii ha - pe un lucrător agricol revin 4,3 ha teren agricol în timp ce pe ansamblul Uniunii Europene (în condițiile unui grad mult mai accentuat de intensificare a producției agricole, atestat convingător de valoarea producției finale/ha), nivelul acestui indicator se situează la 18,2 ha/lucrător agricol - un decalaj relativ de 1 : 4,2, iar în SUA la 65,7 ha/lucrător.

Una din caracteristicile definitorii ale populației rurale o reprezintă un vizibil proces de îmbătrânire pe fondul unei tendințe generale de scădere în timp a numărului de locuitori din aceste zone (o ușoară sporire a numărului de locuitori din zonele rurale a avut loc în perioada 1998-1999).

Conform unor evaluări prezentate în literatura de specialitate, majoritatea covârșitoare a populației rurale lucrează în agricultură. Populația ocupată în agricultură în esență este formată din lucrători pe cont propriu - 48,1% - și din lucrători familiali neremunerați - 44,9%. Comparativ cu populația ocupată din zonele urbane, nivelul de instruire a lucrătorilor din mediul rural este sensibil mai redus.

Posibilitatea de absorbție a populației ocupate în agricultură de către alte sfere și domenii de activitate din zonele rurale sunt condiționate, printre altele, de facilitățile pe care le creează pentru dezvoltarea ocupațiilor alternative starea infrastructurii fizice (sociale și de producție) și posibilitățile de instruire/formare profesională a resurselor de muncă din aceste zone. Ca urmare,

¹ Vezi: Constantin Chircă, Emil Daniel Teșliuc (coordonatori): "De la sărăcie la dezvoltare rurală"; Banca Mondială și Comisia Națională pentru Statistică; București, 1999, p. 44-45 și Cornelia Alboiu "O abordare econometrică a potențialului și limitelor creșterii agricole în perioada 1980-1998"; studiu IEA, București, 2001.

considerăm a nu fi surprinzător faptul că în zonele rurale în afara agriculturii alte alternative de ocupare a resurselor de muncă și pe această bază surse de venituri sunt firave. Pe parcursul întregii perioade de tranziție în mediul rural rolul întreprinzătorilor neagricoli în crearea locurilor de muncă și de asigurare a veniturilor alternative pentru populația ocupată în agricultură a fost extrem de modest (într-o evaluare optimistă), menținându-se într-o poziție marginală.

Pe plan social, perpetuarea suprapopulației agricole, conjugată cu slaba dezvoltare a activităților/ocupațiilor alternative, și-a găsit exprimarea în starea de sărăcie, larg extinsă, în zonele rurale.

Depășirea situației actuale – așa cum, de altfel, s-a mai relevat pe parcursul lucrării - nu este nici simplă și nici nu poate avea loc printr-un „asalt” sau o politică de „campanie”. Imprimarea unui nou curs al stărilor din mediul rural (și implicit din agricultură) este condiționată de un ansamblu de împrejurări favorabile și factori favorizanți între care se degajează: asigurarea și și consolidarea stabilității macroeconomice; relansarea durabilă a procesului de creștere economică și, nu în ultimul rând, acordarea locului cuvenit strategiei de dezvoltare rurală (avem în vedere o strategie de dezvoltare complexă, integrată, a zonelor rurale, concepută și promovată într-o netă opoziție cu o viziune simplistă agrocentristă) în cadrul strategiei de creștere economică a României. Este îndeobște recunoscut faptul că unul dintre aspectele cele mai crude ale tranziției este adâncirea decalajelor de venituri între indivizi și, într-un sens mai larg, între zonele urbane și cele rurale. Dezvoltarea rurală este un concept extrem de cuprinzător și oarecum controversat, implicând, la un nivel de bază, facilitarea accesului la hrană, creșterea veniturilor gospodăriilor rurale și reducerea sărăciei, pe fondul administrării resurselor naturale din perspectiva unei dezvoltări durabile.

În legătură cu cele de mai sus, am dori să subliniem faptul că, în opinia noastră, acțiunile guvernamentale conjugate cu cele ale diferiților donatori internaționali au reale șanse de reușită, într-un mediu în care:

- ratele de schimb, regimul comercial și cel fiscal nu sunt distorsionate în defavoarea agriculturii sau, într-un cadru extins, a spațiului rural;
- prin cheltuielile publice nu se acordă un tratament preferențial zonelor urbane sau anumitor activități, în speța agriculturii;
- sectorul public se manifestă ca un complement al celui privat;
- piețele inputurilor, ale produselor agricole și ale factorilor de producție sunt concurențiale;
- tuturor tipurilor de exploatații (unități) agricole li se oferă șanse egale de a intra în competiția pentru mobilizarea resurselor.

Din nevoia de a găsi factori comuni multitudinii de fațete pe care dezvoltarea rurală le înglobează, sugerăm, pentru considerente pur practice și fără pretenția de a fi exhaustivă, următoarea taxonomie a determinantilor creșterii economice a spațiului rural (cu implicații directe, evidente, în facilitarea proce-

sului de ieșire din activitățile agricole a resurselor de muncă excedentare):

- dezvoltarea capitalului uman;
- dezvoltarea sectorului privat;
- infrastructura.

Dezvoltarea capitalului uman are ca punct de plecare dezvoltarea comunității locale (inclusiv în ceea ce înseamnă asumarea responsabilității) și constituie un pas obligatoriu în descentralizarea democratică: chiar dacă este datorită statului să pună la dispoziția comunității rurale o serie de servicii/bunuri publice de importanță critică, autoritatea locală trebuie să-și asume rolul major în livrarea efectivă a acestora și în formularea măsurilor de politică economică de interes local.

Statul se poate implica în acest proces prin finanțarea, de exemplu, a unor programe de instruire a funcționarilor publici (în discipline relevante precum managementul de proiect), pentru sporirea eficienței și eficacității acestora.

Investițiile în educația formală și informală (inclusiv prin stimulente care să atragă personalul didactic în mediul rural și asistență tehnică pusă la dispoziția producătorilor agricoli și a altor categorii de locuitori sub forma serviciilor de extensie și consultanță) pot contribui hotărâtor la crearea unui profil competitiv al resurselor de muncă din zonele rurale (o condiție esențială a diversificării ocupaționale în acest spațiu economic) și pe această bază la depășirea pragului de sărăcie a unei părți a populației rurale. Câștigurile sociale ale sumelor publice investite în activități neagricole depășesc, s-a dovedit empiric, veniturile marginale ale acelorași sume alocate agriculturii¹.

Dezvoltarea sectorului privat (implicit mărirea numărului de locuri de muncă) este al doilea determinant major în formarea premiselor diversificării ocupaționale și implicit în reducerea pungilor de sărăcie la sate. Concret, statul poate sprijini formarea întreprinderilor mici și mijlocii prin forme variate de subvenții transparente, acordate pe criteriile concursului de proiecte (criterii între care numărul de locuri de muncă create să aibă ponderea decisivă) întreprinzătorilor privați care intenționează să-și lanseze sau să-și dezvolte afaceri în mediul rural.

În același context, benefică s-ar dovedi și sprijinirea înființării și funcționării la nivel local a organizațiilor nonguvernamentale nonprofit care să furnizeze servicii specifice de dezvoltare a inițiativelor întreprinzătorilor privați (inclusiv promovarea și distribuția oportunităților de afaceri, lobby/propagandă pe lângă autorități, asistență tehnică). O formă specifică de asistență tehnică, s-a arătat deja, o constituie serviciile de extensie și consultanță agricolă, care în România sunt finanțate de la buget și puse la dispoziția producătorilor agricoli prin rețea-

¹ López A., Valdés A., *Rural Poverty in Latin America: Analytics, New Empirical Evidence, and Policy*. A World Bank Document, June 1997.

ua agenției specifice care funcționează în structura MAAP. Tot prin programe de asistență tehnică se pot îmbunătăți semnificativ calitatea și distribuția informației despre piață, poate fi promovat exportul produselor agricole, când acesta este oportun, pot fi favorizate premisele constituirii și funcționării instituțiilor specifice economiei de piață sau se poate face instruirea pe care o presupune reconversia forței de muncă din agricultură înspre ramuri neagricole.

Programe guvernamentale coerente și bine definite pot avea drept scop sprijinirea (inclusiv prin alocarea de resurse financiare) înființării cooperativelor de servicii în avalul sau amonte ramurii agricole, contribuind, prin economiile de scară, la coagularea ofertei și creșterea puterii economice a gospodăriilor țărănești (avem în vedere distribuirea de inputuri și, respectiv, colectarea, depozitarea, transportul, procesarea produselor agricole).

Astfel de acțiuni nu-și pot atinge scopul în absența resurselor de credit rural și fără ca statul să sprijine formarea unor rețele de bănci cu răspândire locală (aproape de clienți) și a instituțiilor/instrumentelor de creditare adecvate. Pe lângă cele reliefate, întreprinderile rurale neagricole se confruntă în continuare cu dificultăți mari în atragerea de împrumuturi atâta timp cât încă nu operează în fapt sistemul garanțiilor reale mobiliare. Pe de altă parte, experiența a dovedit peste tot în lume că tentativele guvernelor de a pune la dispoziția producătorilor agricoli credite subvenționate pentru nevoile curente ale producției, în esență, în defavoarea creditului axat pe facilitarea transformărilor structurale, au introdus distorsiuni majore pe piața creditului și au generat probleme în cascadă prin aceea că nu au fost niciodată altceva decât paleative menite să amelioreze pe moment o stare de criză, nefiind în măsură să elimine problemele de fond care au provocat intrarea în criză. Rolul autorității centrale este în mod firesc legat de promovarea cadrului legal și instituțional pe care îl presupune funcționarea eficientă a piețelor financiare rurale: aplicarea clauzelor contractuale, sistemul garanțiilor bancare, dezvoltarea de metode noi de furnizare a creditului clienților individuali, simultan cu reguli mai stricte de supraveghere a băncilor comerciale și de prudențialitate și cu măsuri de liberalizare a circuitelor financiare (inclusiv prin: formarea și dezvoltarea piețelor la termen a produselor agricole; reducerea nivelului rezervelor minime obligatorii ale băncilor etc.).

Un ingredient complementar este dezvoltarea pieței pământului, care succede logic reformei din structura proprietății; în mod concret, aceasta se poate face printr-un pachet de măsuri coerente care să ducă la finalizarea demersului de eliberare a titlurilor de proprietate, să simplifice procedurile de înregistrare cadastrală (cu efecte directe în reducerea costurilor tranzacțiilor), să permită aranjamente flexibile de arendare și concesiune a terenurilor, să stabilească proceduri și reguli clare și nediscriminatorii de impozitare a terenurilor agricole. Importanța critică a acestui tip de măsuri este legată de posibilitatea micului întreprinzător de a accede la surse bancare de împrumut folosind pă-

mântul ori contractul de arendare - concesiune drept garanție/ipotecă.

Infrastructura inadecvată sau inexistentă constituie un obstacol major pentru șansele de evoluție a spațiului rural. Dezvoltarea infrastructurii tehnice nu doar conduce la reducerea directă a diferențelor dintre condițiile de trai dintre sat și oraș, dar, mai ales, stimulează investițiile sectorului privat, generând ocuparea forței de muncă în activități neagricole. Abordarea acestui tip de necesități (sisteme de distribuție și tratare a apei, lucrări de canalizare, colectarea resturilor menajere, construirea și reabilitarea de drumuri comunale, lucrări de telecomunicații și distribuție a energiei etc.) presupune însă obiective de anvergură, care să reunească eventual efortul bugetar central cu cel al comunității locale și să antreneze, dacă este posibil, și alți donatori al căror rol manifest este să contribuie la dezvoltarea economică (de tipul instituțiilor financiare internaționale, Comisiei Europene, FIDA etc.).

Similar, combaterea degradării mediului este o prioritate în contextul dezvoltării rurale. S-a constatat empiric corelația dintre sărăcia rurală și degradarea calității solului prin eroziune, pe fondul exploatării abuzive a acestuia din urmă, în condițiile unei legislații laxă ori fluide a proprietății asupra terenurilor (rezultând într-o structură difuză a proprietății) și a administrării resurselor naturale, la care se adaugă, în cazul României în tranziție, o piață funciară în mare măsură inoperantă.

Anexă

Elemente reprezentative ale politicilor agricole din perioada de tranziție a agriculturii României

Sfera politiciilor	Caracteristici definitorii, evoluții/consecințe		Blocaje și/sau restricții remanente în calea performanței
	anii '90	perioada actuală	
1. Politica sistemică – reforma proprietății	- Reforma funciară - constituirea și reconstituirea drepturilor de proprietate (Legea nr.18/91 și Legea nr.1/2000): - un proces nefinalizat, prelungit timp îndelungat; - o excesivă fărâmițare a proprietății funciare; noii proprietari lipsiți de suportul tehnic și economic necesar consolidării proprietății.	Finalizarea rapidă a reformei funciare nu este nominalizată în forma explicită ca o prioritate a politicii agricole.	- Perpetuarea unei situații neclare a drepturilor de proprietate. - Mentținerea stării de fărâmițare accentuată a proprietății funciare.
	- Privatizarea întreprinderilor de stat declanșate cu o mare întârziere: - un proces marcat de inconsecvență; - aparitia și consolidarea unei structuri difuze a raporturilor de proprietate.	Intenție declarată de accelerare a privatizării fostelor IAS; rezultate modeste până în prezent.	Structura difuză a raporturilor de proprietate în sectorul fostelor întreprinderi de stat neprivatizate, cu toate efectele maligne pe care le generează.
2. Politica structurală: 2.1. Reforma întreprinderii și consolidarea sectorului privat	- Reorganizarea fostelor întreprinderi de stat ca societăți comerciale: - descentralizarea autorității decizionale și, în lipsa privatizării, diluarea responsabilității manageriale; - consolidarea unei structuri difuze a raporturilor de proprietate; - accentuarea pronunțată, în timp, a ineficienței în alocarea resurselor. - Dezmembrarea rapidă a fostelor CAP: - proces haotic; - formarea unui număr mare de gospodării țărănești ca o înzestrare cu resurse și implicit un potențial de producție extrem de scăzut, o slabă legătură cu piețele specifice; în cea mai mare parte lipsite de posibilități de formare a capitalului. - Formarea de asociații în producția primară (Legea nr. 36/1991; Legea nr.	- O politică structurală orientată exclusiv spre unități agricole de mari dimensiuni. - Dezvoltarea procesului de asociere în producția primară - obiectiv explicit al politicii agricole. - Orientarea spre performanță și implicit spre competitivitate a asociațiilor de producție nu constituie un obiectiv declarat al politicii agricole. - Formarea și consolidarea fermelor familiale, ca o struc-	Mentținerea unei structuri agrare, în cea mai mare parte, incapabilă să susțină competitivitatea indispensabilă unei economii, în mod obiectiv, tot mai deschisă.

Sfera politiciilor	Caracteristici definitorii, evoluții/consecințe		Blocaje și/sau restricții remanente în calea performanței
	anii '90	perioada actuală	
	31/ 1991): – în cadrul societăților agricole cu personalitate juridică formate în baza Legii nr. 36/91, în condițiile unei structuri difuze a raporturilor de proprietate, s-a conturat în timp ca fenomen de masă un comportament economic/managerial atipic unei economii concurențiale; orientarea spre performanță a societăților agricole nu a constituit un obiectiv al politicii agricole. • Apariția unor exploatații/întreprinderi agricole organizate pe principiile firmei private. • Reorganizarea fostelor regii autonome: – nu s-au înregistrat progresele scontate pe calea eficacității economice. • Asanarea mediului economic de agenții economici neviabili: – un proces declanșat cu o mare întârziere fără a fi însă însoțit în suficientă măsură de latura constructivă (redistribuirea cu eficacitate a activelor eliberate, stimularea procesului de creare a noi întreprinderi etc.) • Consolidarea sectorului privat a devenit târziu un obiectiv explicit al politicii agricole; un proces marcat de jumătăți de măsură și de inconsecvență.	tură compatibilă cu cea existentă în UE, nu constituie o preocupare actuală; semnificative restricții și blocaje în calea formării fermelor familiale	
2.2. Formarea și dezvoltarea piețelor concurențiale	• În primii ani nu a constituit un obiectiv al politicii agricole; ulterior un obiectiv asumat, dar nerealizat: – un mediu concurențial subdezvoltat și puternic dezechilibrat în defavoarea producătorilor agricoli; – semnificative restricții și blocaje în procesul creșterii agricole.	• Organizarea ofertei un obiectiv programatic, până în prezent neconcretizat	Perpetuarea unui mediu concurențial net defavorabil producătorilor agricoli: – oferta continuă să nu beneficieze de o organizare adecvată; – cererea continuă să fie cvasimonopolizată; – piețele la termen ale produselor

Sfera politiciilor	Caracteristici definitorii, evoluții/consecințe		Blocaje și/sau restricții remanente în calea performanței
	anii '90	perioada actuală	
			agricole inexistente; ca de altfel și piețele secundare ale titlurilor de valoare aferente; – piețele financiare în mediu rural continuă să fie practic inexistente; – o slabă legătură cu piețele internaționale. • Semnalele transmise de actualele piețe continuă să fie „palide” sau greu de recepționat de producătorii agricoli.
3. Politica de preț-piață	• Liberalizarea treptată și tardivă a prețurilor produselor agricole. • În decursul întregii perioade nu a existat o politică de preț-piață coerentă și consecventă.	• O încercare de preluare ca atare a politicii de preț-piață din cadrul PAC a UE în caracteristicile definitorii ale acesteia - din anii '90 ai secolului XX, în beneficiul unităților agricole mari. • O tendință de reglementare excesivă.	• Inexistența unui mediu economic predictibil, favorabil în egală măsură tuturor categoriilor de unități agricole care se înscriu în fluxurile și circuitele piețelor.
4. Politica de susținere financiară a producătorilor agricoli	• În primii ani favorizarea întreprinderilor de stat în detrimentul gospodăriilor țărănești. • Canalizarea cu prioritate a resurselor bugetare în favoarea nevoilor curente și, implicit, în defavoarea procesului investițional. • Inexistența unui sistem sustenabil coerent și stabil; evidente implicații negative la nivel microeconomic, îndeosebi asupra proceselor decizionale care vi-	• În curs de cristalizare un sistem orientat exclusiv spre marile unități agricole. • Perpetuarea procesului de facilitare a nevoilor curente în defavoarea procesului investițional.	• Semnificative restricții/ blocaje în calea procesului investițional și implicit în ajustarea structurală a sectorului agricol: – blocarea procesului de formare și dezvoltare a fermelor familiale • Eficacitate discuta-

Sfera politiciilor	Caracteristici definitorii, evoluții/consecințe		Blocaje și/sau restricții remanente în calea performanței
	anii '90	perioada actuală	
	zează orientarea în viitor a exploatareii/întreprinderilor agricole. • Segmentarea pieței creditului din mediul rural.		bilă în alocarea resurselor bugetare
5. Politica comercială	• La mijlocul anilor '90 un protecționism excesiv; relaxat ulterior. • O politică incoerentă și inconsecventă de promovare a exporturilor.	• O tendință de susținere financiară a exportului anumitor produse în limita acordurilor internaționale. • Nu sunt excluse tentativele de accentuare a protecționismului.	• Insuficiente acțiunile de promovare a exporturilor, în special pe linia activităților de marketing internațional - inclusiv în ceea ce privește cunoașterea de către producătorii agricoli a tendințelor de evoluție probabilă a piețelor internaționale.
6. Politica de dezvoltare rurală	• Predominant un caracter monosectorial; tendințe de diversificare apar în ultimii ani ai secolului XX: – nu a fost în măsură să susțină procesul de ieșire din activitățile agricole a resurselor de muncă excedentare.	Incertitudine.	• Slaba dezvoltare a activităților și implicit a surselor de venituri alternative, o restricție majoră în calea ieșirii din activitățile agricole a resurselor de muncă excedentare.

Intervenții

Dinu Gavrilescu

Există discuții depre politici agricole în România și foarte multă lume le cantonează în ideea: Uniunea Europeană, ce politică face Uniunea Europeană, ce politică a făcut Uniunea... Există astăzi multe puncte de vedere. Mulți sunt europeniști, dar mulți sunt eurosceptici. UE este o putere economică și agroalimentară destul de șubredă în comparație cu Statele Unite și celelalte forțe agricole ale lumii. UE trece acum prin mari transformări. Ne propunem în continuare să urmărim un efect sinergic în perspectivă, adică să vedem în ce direcție o să evolueze politica UE în următorii 3-5 ani și cum ar fi bine ca politica noastră să evolueze spre întâlnirea cu politica UE pentru a avea cel mai mare beneficiu pentru România. Ideea este de a prezenta câteva elemente de politici agricole de susținere.

Vă prezint bugetul MAA în termeni reali de milioane de dolari care tot scade. Bugetul pentru anul 2002 reprezintă o treime din bugetele anilor 1995-1996 și jumătate din bugetele anilor 1997-1998. Bugetul deci nu va crește. Indiferent de mersul politic alocăția prin buget, finanțarea prin buget, este aceasta.

În continuare vă prezint structura acestor subvenții, din care se degajă două tipuri de politici: politici de subvenții la produs extrem de manifeste până în 1996 care revin în anul 2002 și subvențiile la inputuri care, începând cu anii 1997 până în prezent, au reprezentat o altă manieră de subvenționare.

Ideea următoare este că masa subvenției care se dă în agricultura României este asemănătoare cu subvențiile care se acordă și în celelalte țări fost socialiste. Dacă ne referim procentual la cât din bogăția națională se redistribuie, ajungem la concluzia că în România, la bogăția sau la sărăcia ei, din avuția națională se distribuie cel mai mult agriculturii. Concluzia este următoarea: ca masă de subvenție România este undeva la mijloc comparativ cu celelalte țări, ca efort de susținere a agriculturii România se situează deasupra celorlalte țări.

În partea a doua a materialului pe care vi l-am pus la dispoziție vă prezint politica sistemică, reforma proprietății cu paliere ei – reforma funciară, privatizarea și întârzierea ei, reforma cu limitele ei, reforma structurală, reorganizarea, dezmembrarea, exploatațiile, reorganizarea regiilor, asanarea mediului de agenți economici de piață.

Piața românească, chiar dacă ne supără ideea, este o piață nefuncțională, adică în România există o economie de piață, dar aceasta nu funcționează.

Politica de susținere financiară a producătorilor agricoli prin diferitele ei forme n-a avut un fir pe care să-l urmeze și care să fie agreat de toate structu-

rile de decizie care s-au perindat în timp. În momentul actual nu mai există credit agricol, nu se mai dă nimic, cu alte cuvinte. Sperăm ca legea creditului agricol să devină operațională. Legea nr. 165, așa cum era ea susținută, s-a eliminat, cupoanele nu se mai dau, milionul nu se mai acordă (s-a acordat doar câteva luni); în rândul agenților economici există nedumeriri legate de politica agricolă.

În fine, politica comercială cu tipul de protecționism s-a făcut prin mijloace și canale care nu întotdeauna au dus la susținerea într-un fel sau altul a producătorilor agricoli.

În cadrul politicii de dezvoltare rurală, UE prin Programul SAPARD va participa cu peste 150 milioane euro/an, la care trebuie să adăugăm încă 30% co-finanțare națională, bani care nu se alocă însă pentru agricultură decât în mică măsură.

Mihai Dumitru – Delegația Uniunii Europene

Referitor la politica agricolă de care are nevoie România, aş dori să îmi exprim câteva păreri personale care nu au legătură cu instituția în care lucrez. În 6 ani de zile, potrivit termenului pe care România și l-a propus, politica agricolă națională va dispărea și va fi înlocuită în totalitate de politica agricolă comună.

Trebuie să stabilim foarte clar dacă vorbim numai de politica agricolă de care are nevoie România sau de politica sa de dezvoltare rurală. În legătură cu politica agricolă a României trebuie să pornim de la niște restricții evidente: prima restricție este integrarea în Uniunea Europeană. Politica agricolă a României trebuie să convergă spre politica comună. Știm (în linii mari) încotro se îndreaptă politica agricolă comună. Toate țările candidate împărtășesc și susțin punctul de vedere al Uniunii Europene. Punctul de vedere al UE este că noua rundă de negocieri va ataca din nou cele trei mari probleme legate de politici și anume: susținerea internă, accesul pe piață și subvențiile la export. Despre aceste trei elemente s-a discutat și la Runda Uruguay, iar negocierile au durat 4-6 ani. UE propune la noua rundă de negocieri redirecționarea politicii agricole către politica agricolă de dezvoltare rurală și mai ales către securitatea alimentară. În ceea ce privește accesul pe piață, UE propune o tratare diferențiată a țărilor în curs de dezvoltare față de ceilalți parteneri comerciali, datorită faptului că UE este cel mai mare importator de produse agroalimentare și are dreptul să spună ce dorește de la partenerii săi comerciali. Punctul forte asupra căruia s-a căzut cu greu de acord este conceptul de multidisciplinaritate a agriculturii. UE consideră că agricultura nu mai reprezintă o miză mare, dar în schimb există alte elemente, cum ar fi faptul că fermierul nu oferă numai produse, ci și alte servicii cum ar fi cele de protecția mediului. De aceea UE consideră că fermierul trebuie răsplătit de către societate.

În ceea ce privește subvențiile la export tendința este de a renunța la aceste subvenții. Uniunea Europeană propune alte măsuri de sprijin la export și anume creditele la export, precum și alte măsuri. Deci acestea ar fi restricțiile în contextul cărora trebuie gândită politica agricolă românească. Modalitatea de subvenționare a agriculturii românești nu este compatibilă cu politica agricolă comună pentru că la noi există intervenții la intrarea în lanțul agricol, pe când cele mai multe subvenții ale politicii agricole comune se cantonează către ieșirea lanțului agroalimentar. La noi au existat subvenții la inputuri, pe când la ei subvențiile sunt pe produs, la vânzare, iar mai nou la asigurarea veniturilor fermierilor. În cadrul acestui fenomen general al globalizării aceasta este tendința și România trebuie să aibă aceeași tendință. România aplică aceste măsuri care sunt mai puțin distorsionate decât celelalte, dar care sunt specifice unei economii sărace, unei economii agricole care nu are forța necesară și vin să suplinească lipsa creditului agricol; sunt niște subvenții care vin în fiecare an, perpetuează lipsa capitalului circulant și au drept scop reluarea procesului de producție.

În anul 2004, 10 state care au fost nominalizate vor aplica politica agricolă comună, numai România și Bulgaria vor mai avea încă 2-3 ani în care vor mai putea să aplice alte forme de subvenții și de politici agricole decât cele din Uniunea Europeană.

Ioan Teșu

Nu este oare normal ca într-o țară cum este a noastră, în tranziție, să susținem producția? Dacă noi susținem partea finală și nu susținem producția n-o să ajungem nicăieri! În condițiile actuale baza noastră de producție trebuie susținută, pentru că tocmai asta ne lipsește – producția. Dacă ar exista creditul rural sau alte măsuri atunci desigur că subvenționarea inputurilor nu ar mai fi necesară. Creditul agricol ar trebui să fie disponibil pe întreg lanțul. În condițiile în care dobânda este de 45% societatea românească acceptă cu greu să ia credite. Băncile, fiind în marea majoritate private, nu se ambalează să dea credite și nici țărănul la rândul lui nu se implică într-un asemenea proces. Din punctul meu de vedere, politica țării noastre, care amână intrarea noastră în UE, este într-un fel justă. Ungurii, cehii, polonezii subvenționează, iar noi nu putem subvenționa. S-a găsit o nouă soluție, cea a primelor, care mi se pare destul de curajoasă.

Dacă ar fi să intrăm în UE în anul 2004, după părerea mea economia românească ar fi complet distrusă.

Letiția Zahiu

M-am străduit să înțeleg mecanismele politicii agricole comunitare.

Statele Unite au făcut o presiune extraordinară asupra Uniunii Europene

până când în sfârșit au fost acceptate câteva lucruri: reducerea subvențiilor la export și treptat reducerea subvențiilor interne, pentru că orice intervenție cu subvenții distorsionează piața. Cu toate acestea Statele Unite și UE au atins performanțele de astăzi datorită unor puternice intervenții care le-au protejat agricultura. Statele membre UE care au atins un anumit nivel de competitivitate acceptă toate condițiile impuse; pentru România acest lucru înseamnă de fapt depășirea unor etape. Nimeni nu ne oprește ca în limitele acordurilor semnate să nu subvenționăm agricultura, ba dimpotrivă. În documentul de poziție se stipulează în mod clar că vom înființa Agenția de Intervenții și Plăți care este un organism similar celor din țările UE sau similar cu Comodity Credit Corporation din Statele Unite (care există din 1993). Într-un anumit fel Statele Unite ocolesc prevederile Acordului GATT și subvenționează în continuare agricultura.

Ce trebuie noi să facem? Trebuie să aplicăm acum mecanismele de susținere a agriculturii din UE? Nu avem posibilitatea să le aplicăm la nivelul lor de susținere. Noi nu putem să nu dăm credite ieftine agriculturii! Fermierii francezi în anii '60 au ieșit în stradă și au cerut finanțarea agriculturii și au reușit.

După părerea mea Legea exploatației agricole omite o sumedenie de lucruri, această lege trebuie să mai sufere modificări. Noi am specificat în această lege ce dimensiuni putem să susținem, dar aceste dimensiuni nu le putem forma nici în 30 de ani de-acum înainte. În sistemul de clasificare a exploatațiilor agricole în UE nu suprafața este cea care decide încadrarea în anumite limite, ci există mai mulți indicatori, cum ar fi de exemplu marja brută.

Părerea mea este că pe baza legii exploatației nu vom putea finanța exploatația. Creditele care vor fi împărțite la nivel de județe unde vor ajunge oare și pe ce criterii? La care dintre exploatații vor ajunge? Înseamnă că noi distrugem micii producători.

Legea creditului agricol trebuia și ea legată de celelalte credite.

Ioan Davidovici

Am o întrebare deosebit de interesantă legată de subvenții. Subvenționez producția pentru o piață nefuncțională sau îndrept subvențiile spre investiții să modernizez structurile de producție ca să fac ajustarea structurală și prin aceasta îmi asigur performanța viitoare? O altă întrebare ar fi dacă investiția trebuie acordată pe baza unui criteriu cum ar fi suprafața sau pe baza unei competiții deschise în care intră în joc performanța fiecăruia?

Letiția Zahiu

Pentru prima întrebare, răspunsul ar fi din punctul meu de vedere că eu susțin investițiile nu cum a făcut ASAL-ul și o serie de alte fonduri care nu le-au permis investițiile. Noi nu putem spori oferta decât prin investiții pe bază de pro-

iecte cofinanțate. În felul acesta și un fermier cu 2 ha pe care cultivă ciuperci sau are o seră poate fi la fel de performant ca unul care are 100 ha. Problema se pune că trebuie să avem o susținere la export în anumite situații sau să se acorde chiar și prime.

Valeriu Tabără

Dintre toate țările care se apropie de integrarea în UE, România și Polonia au dreptul de a-și promova sectorul agricol în forță.

Performanța în agricultură nu o putem obține de pe 9,3 mil. ha arabil. Să nu ne cramponăm să menținem un teren fără performanțe prea mari. Toate legile pe care le facem îmbracă un mare grad de artificialitate. Vreau să vă spun un lucru : n-am crezut și n-o să cred niciodată că în România nu există bani. Bani există, dar sunt prost gospodăriți. Este incredibil că nu avem un sistem de creditare al agriculturii la ora actuală. Este incredibil să nu vedem că toate elementele de structură agrară nu se construiesc prin lege, ci prin facilități. Dacă nu facem legi care au finalitate, chiar dacă ne plac sau nu ne plac, dar se suprapun peste legislația Uniunii Europene, nu ajungem nicăieri. Această este părerea mea, a unuia care a lucrat în diferite structuri europene. Mi-a plăcut sistemul german foarte mult pentru că din condiții grele au făcut performanță. Îmi place sistemul francez pentru că impune o politică agricolă națională la nivelul UE.

După părerea mea culoarea politică a celor de la guvernare nu contează, obiectivul cheie al acestei țări – politica economică în totalitatea ei trebuie să fie același.

O întrebare care mi-a fost pusă în cadrul unei reuniunii la Banca Mondială a fost : de ce de 10 ani, cu toate susținerile programelor, în România nivelul de trai scade, costurile cresc, performanța nu există. Răspunsul meu a fost că în toată această perioadă am favorizat un singur sector economic: cel comercial.

Dinu Gavrilesco

Aș vrea să lansez o altă idee și anume: ce capacitate are o politică agricolă de a influența dezvoltarea agriculturii; este ea în sine o soluție absolută sau este o părtică în ansamblul de mecanisme care pot contribui la dezvoltarea agricolă? Eu cred că numai o economie care se dezvoltă și care evident va ocupa 90% din produsul intern brut, numai acea economie creează locuri de muncă, care poate să degajeze forță de muncă din agricultură. Trebuie să legăm agricultura și de celelalte sectoare secundare cum ar fi industria și serviciile. Trebuie discutat despre un tot unitar.

Alexandru Lăpușan

Eu cred că marile confruntări care ne așteaptă sunt: CEFTA, Uniunea Europeană, Organizația Mondială a Comerțului. Dacă nu ne convine relația cu CEFTA, avem posibilitatea să ne eschivăm. Putem intra direct în UE, dacă nu ne convine mai putem să cerem și să aplicăm tot felul de mecanisme. Însă valul cel mare al globalizării nu ne va ierta, ceea ce înseamnă un comerț mondial liber fără nici un fel de piedici.

Care ar trebui să fie obiectivele agriculturii românești :

- structuri compatibile cu cele ale UE, cu cele mondiale pentru globalizare;
- structuri performante, viabile.

În momentul actual, agricultura României se află într-o situație mult mai precară decât se afla în 1990.

E foarte dificil să aplici legea în România. Nu cred că nu s-a luat nici un cupon pe nedrept în România sau un milion pe nedrept. Nu putem fi un exemplu în aplicarea legilor, dacă noi nu vrem să impunem aplicarea legilor.

În România terenul agricol este în proprietate privată. Practic este o problemă rezolvată. Forța de muncă din România nu este pregătită să preia tehnologia de vârf europeană sau occidentală. Nu avem nici o școală de specialitate. Mai avem vreo școală de fermieri sau de mecanizatori?

Vreau să fac o mică paranteză. În România pământul este fărâmițat. Dacă un țăran are trei ha și trei copii, peste puțin timp în loc de exploatare de 3 ha vor apărea 3 exploatare a câte un hectar. Va apărea legea impozitului pe terenul agricol care se va aplica probabil de la 10 ha în sus. Vom avea probabil o mulțime de exploatare de 9,99 ha pentru că nimeni nu vrea să fie impozitat. În momentul acesta suntem în prim proces de fărâmițare a proprietății care nu poate să ducă la creșterea exploatare agricole. În 1939 exista o suprafață minimă comercială de 2 ha (nu se putea vinde sau cumpăra și nu putea să rămână o suprafață mai mică de 2 ha). Dacă am introduce acum această condiție, acest lucru ar duce, cu siguranță, la comasarea terenurilor.

Ce politică agricolă trebuie să facem? Dau un citat: „nici un mecanism financiar nu poate substitui creșterea economică”. Ideea este că noi trebuie să sprijinim producția, fie că este vorba de prime sau de altceva, susținerea agriculturii și sustenabilitatea agriculturii de către stat trebuie să existe într-o proporție mai mică sau mai mare. Cred că putem să abordăm susținerea agriculturii pe trei paliere importante: palierul SAPARD-ului, care va avea roade în 5-10 ani, al doilea palier este cel investițional și în final Banca Mondială și alte programe.

În momentul acesta faptul că am eliminat agricultura de la creditare, după părerea mea este o mare greșală.

Ioan Bold

În primul rând vreau să vă mulțumesc pentru invitație și pentru sesiunile pe care le organizează institutul dumneavoastră.

Dezbateri se fac de 12 ani, iar rezultatele se văd foarte bine.

În 170 de ani România a trecut prin șapte reforme agrare. Nici una nu a fost dictată de condițiile specifice din România, ci de forțele din afară. Ultima reformă nu numai că a fost prost făcută, dar a fost și cea mai proastă din cele șapte reforme.

Referitor la legea exploatației agricole, vă dau exemplu concret din teritoriu: avem o suprafață la 35 de km distanță de calea ferată, alta la 10 km și altele la distanțe și mai mari. Toate se unesc în urma unui proces verbal și rezultă o suprafață de 111 ha și aceasta ar trebui să beneficieze de subvențiile pe care le dă statul. Dar cei care dețin aceste suprafețe intrate în asociație nu le exploatează integral, ci doar 1 ha, 1,5 ha, 2 ha etc., deci media nu este 2,4 ha pe o exploatație, ci mult mai mică de 1,3 ha. Probabil că această structură de proprietate va rămâne dominantă și atunci orice strategie, orice politică agrară trebuie să aibă în vedere toate categoriile de producători agricoli care, deși nu sunt nereprezentativi economic, sunt destul de importanți.

Societățile agricole cu statut juridic în strategia actualului guvern s-au redus considerabil. Multe dintre ele s-au transformat în asociații familiale și multe s-au desființat.

Întreprinderile agricole de stat au fost lichidate și procesul încă continuă. Ele ar fi putut să rămână un monopol al statului și ca model de agricultură intensivă care putea fi realizat. Deci tot politica statului a adus lucrurile aici.

Încă din vremea Guvernului Stolojan, care de altfel a avut o reputație bună, dar a procedat cel mai greșit dintre toate guvernele, a fost stabilit prețul obligatoriu la produsele agricole, prețul liber la produsele industriale. Astfel a început dezastrul IAS-urilor.

Dacă nu se rezolvă două lucruri de fond, nu se va realiza agricultură performantă, indiferent de conjunctura internațională. Primul este prețul minim garantat la produsele agricole. De exemplu, ca agricultor mă costă 3300 lei/kg grâul și produsul de vinde cu 2000 lei. Nu este normal. Aici statul trebuie să-i ajute pe producători indiferent de categoria lor, mare, mijlocie sau mică.

A doua chestiune – creditul. Dacă statul, în aplicarea legii exploatațiilor agricole, stabilea credite avantajoase pentru toate formele asociative, fără să stabilească limite, vă asigur că se înscriau cu toții. De exemplu, cum e în Uniunea Europeană, la francezi – credite de la 5-15% pe termen de 20 ani, atunci sigur că ei se înscriu în forme asociative pentru că profitul este asigurat. La fel ar sta lucrurile și la noi.

Altă problemă ar fi: cum a fost posibil ca singurul departament din MAA care se ocupa de noile structuri agricole să fie lichidat? ANCA ține de consiliile județene, e normal așa ceva? Părerea mea este că, la nivel de MAA și în cadrul structurilor aflate în subordinea acestuia, nu există specialiști care să sesizeze adevăratele probleme ale agriculturii în teritoriu.

Statul trebuie să instituie un control nu numai în ceea ce privește prețul minim al produselor agricole, dar și prețul de valorificare. De exemplu, în Franța în magazine la un produs există afișate prețul cu care este achiziționat și prețul cu care se vinde un produs. Un lucru fantastic! Uitați-vă la noi: 1 kg de grâu costă 2000 lei și făina 12500 lei 1 kg, 1700 lei 1 kg de porumb și 13000 lei 1 kg de mălai. Atunci întrebarea este: agricultorul de ce mai cultivă? Ar trebui să fie numai comercianți. Vă mulțumesc.

Violeta Florian

V-aș propune spre analiză următoarea problemă: ce s-ar întâmpla dacă am începe să elaborăm și să implementăm o politică rurală care să nu fie dependentă de politica economică națională, o politică rurală pe zone, pe areale mari în care principala componentă să fie politica agrară sau agricolă? Ce ar fi să privim și elaborarea politicilor într-un cadru descentralizat?

Faptul că agricultura a ajuns unde a ajuns, iar comunitățile rurale se află în stadiul în care se află se datorează politicii rurale care s-a dus în România, politică care a lipsit aproape cu desăvârșire. Am început să vorbim de politică rurală din anul 1997, când s-a înființat un departament în cadrul Ministerului Agriculturii, dar acest lucru nu a avut o continuitate, ci s-a limitat doar la programele PHARE, ISPA și SAPARD. Acum vorbim de politică rurală numai cu SAPARD, care este un instrument de preaderare.

Din punct de vedere al cercetării noi cunoaștem foarte bine care este situația agriculturii la ora actuală, cunoaștem foarte bine care sunt punctele tari și care sunt cele slabe din punct de vedere al Institutului de Economie Agrară. Această cunoaștere științifică nu a stat niciodată la baza legilor sau a instituțiilor create pentru agricultură și pentru condițiile rurale din România. Sunt două lumi complet diferite. Cazul cel mai elocvent îl reprezintă Ordonanța de urgență privind exploatarea agricolă despre care au vorbit și antevorbitorii mei. Nici un cercetător nu a fost mobilizat să-și exprime opinia cu privire la dimensiunile pe care să se bazeze legea exploatarea agricolă. Faptul că ne întâlnim și discutăm este foarte bine, este forma noastră instituționalizată de a ne prezenta și de a vă cunoaște părerile dvs. Din păcate cunoașterea științifică din România nu a ajuns la funcția sa cea mai importantă - cea pragmatică. Pretențiile noastre sunt de ordin științific, de a face studii cât mai fundamentate, care să ne permită o cunoaștere cât mai exactă a ceea ce s-a întâmplat, se întâmplă sau se va întâmpla în agricultură.

În legătură cu dezvoltarea comunităților rurale pot să spun că există un proces continuu de consolidare și de anticipare a economiei țărănești. Atâta timp cât 80% din populația rurală este ocupată în agricultură vorbim despre o economie țărănească.

În concluzie factorilor politici le revine marea șansă istorică de a face politici rurale.

Alexandru Bogdan

Vă felicit pentru tot ceea ce s-a întâmplat astăzi. A fost o deosebită luare de cuvânt. Am două mesaje, efectiv, de transmis. Primul mesaj este că din cei patru miniștri prezenți astăzi, am lucrat în calitate de subaltern cu trei dintre ei și mă mândresc cu asta.

Aș vrea să vorbesc despre problema zootehniei, a zootehnizării agriculturii, având în spate 37 de ani de experiență. Vreau să ridic problema protecției mediului legată de protecția de resurse genetice. Patrimoniul genetic național din producția vegetală îl cunoașteți foarte bine. Resursele acestea trebuie în continuare să fie protejate.

În acest context ar trebui să vorbim și de protecția specialiștilor. Ei constituie la rândul lor un patrimoniu. Putem vorbi și despre protecția producătorului, a fermierului și protecția procesatorului.

Aș dori să închei cu un apel la o unitate internă prin diversitate. Nu ne vor îngenunchea nici UE, nici Banca Mondială. Astăzi s-a văzut clar că există punți de dialog.

Mirela Rusali

România este supusă unei continue monitorizări a progreselor pe care le înregistrează în direcția îndeplinirii criteriilor politice stabilite la Copenhaga, dintre care economia de piață funcțională și capacitatea de confruntare a presiunii competitivității și a forțelor pieței în cadrul UE sunt de o importanță majoră.

Raportul Comisiei Europene din noiembrie 2001 de evaluarea progreselor României pentru aderare ne atrage atenția asupra faptului că mediul economic general continuă să fie nefavorabil agriculturii și diversificării economiei rurale.

Procesul de armonizare legislativă și mai ales de aplicare a legislației necesită grăbirea adoptării legislației secundare și suficiente resurse financiare și umane. În timp ce s-au făcut unele investiții în domeniul infrastructurii de control fitosanitar și pentru sănătatea animalelor, sunt necesare eforturi ulterioare pentru asigurarea implementării adecvate a *acquis*-ului. Este necesară înființarea în România a registrului viilor și sistemelor de control în sectorul vin.

În ceea ce privește măsurile orizontale, procesul de acreditare a Agenției SAPARD se află într-un stadiu avansat. Totuși, se înregistrează un progres limitat în domenii ca: înregistrarea terenurilor, mecanismele comerciale, organizațiile interprofesionale, politicile privind calitatea și sistemului de date pentru contabilitatea agricolă.

Este necesară pregătirea unui cadru conceptual pentru crearea structurilor administrative și sistemelor adecvate administrării cheltuielilor PAC finanțate din secțiunile Garantare și Orientare ale FEOGA.

Este necesară o mai mare susținere a consolidării capacității administrației din sectorul agricol, pentru a elabora și implementa politicile agricole compatibile cu *acquis*-ul comunitar, în mod special privind crearea sistemului integrat de administrare și control, inclusiv a sistemului de identificarea și înregistrarea animalelor.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 19/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE,
MODERNIZAREA ȘI ÎNZESTRAREA
CU FACTORI**

Anghel E. ION

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. CONSIDERAȚII GENERALE	645
2. CONCEPTUL DE INVESTIȚII STRĂINE	649
2.1. Clasificarea investițiilor străine	649
2.2. Investițiile străine, motive, interese	651
2.3. Investițiile străine directe și principalele categorii de investitori ...	654
3. FORMELE INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE	656
4. CORPORAȚIA TRANSNAȚIONALĂ ȘI INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE	657
4.1. Conceptul privind corporația transnațională	657
4.2. Corporațiile transnaționale, creșterea rolului investițional și înzestrarea cu factori.....	660
5. INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE ȘI ÎNZESTRAREA CU FACTORI	662
5.1. Teoria înzestrării cu factori	662
5.2. Teoria avantajelor competitive.....	663
5.3. Rolul investițiilor străine directe în modernizarea factorilor de producție, crearea și susținerea avantajelor competitive în România	666
BIBLIOGRAFIE	672

1. CONSIDERAȚII GENERALE

Resursele naturale exploatabile ale solului și subsolului și capitalurile fixe (clădiri și construcții speciale, agregate și mijloace energetice, mașini unelte, etc.) au caracter relativ lipsit de mobilitate, transferul lor de la o țară la alta neputându-se face decât în condiții speciale.

Structura capitalurilor fixe are un rol determinant asupra structurii economiei în ansamblu. Aceasta este dată de faptul că formarea capitalului fix se face prin investiții în procesul structurării și dezvoltării economiilor naționale. Astfel, prin investiții se realizează dezvoltarea economică, orientarea economiei, adaptarea acesteia la cerințele progresului tehnic, punerea în valoare a resurselor naturale disponibile și potențarea celorlalți factori de producție de care dispune economia.

În sensul cel mai larg „investiția reprezintă sacrificiul unei părți din consumul prezent pentru un (posibil și incert) consum viitor”.¹

Pentru a se asigura un consum viitor (chiar dacă sunt unele riscuri și incertitudini) este necesar ca în prezent să aibă loc un proces de economisire și acumulare.

Prin urmare, în definirea conceptului de investiții trebuie să se țină seama de raportul de complementaritate care există între procesul de acumulare și investiție.

Acumularea reprezintă „un proces obiectiv, complex și permanent cu caracter legic, de creare a unor capitaluri fixe și circulante, de lărgire și modernizare a celor existente, de sporire a bazei culturale a activităților social-culturale, precum și o constituire a resurselor necesare pentru rezerve și asigurare”.² Aceasta denotă faptul că, din punct de vedere economic, acumularea exprimă crearea posibilităților pentru reluarea producției pe scară lărgită.

- În sens larg, acumularea economică înseamnă folosirea tuturor mijloacelor din economie, parte din produsul net, fondul de amortizare, creditul extern, etc., pentru lărgirea producției.
- În sens restrâns, acumularea economică înseamnă transformarea unei părți din valoarea adăugată în bunuri de investiții.

Economiile (E) reprezintă partea rămasă din venit (V) după acoperirea cheltuielilor pentru consum (C), respectiv diferența dintre venit și consum.

¹ Costea Munteanu, Călin Vâlsan: *Investiții internaționale*, Editura Oscar Print, București, 1996, pag. 1.

² Nită Dobrotă (Coord.): *Dicționar de Economie*, Editura Economică, București, 1999, pag. 17.

Astfel:

$$V = C + E \text{ sau } E = V - C$$

În concepția Keynesistă, economiile sunt egale cu investițiile, aceasta fiind condiția fundamentală a echilibrului economic.¹

Economiile nu sunt un scop în sine, ele au o anumită motivație, constituind un act de alegere conștientă din partea subiecților economici care au în vedere folosirea activă a acestora sub formă de investiții, depuneri la bănci, coordonarea de credite, etc.

Investițiile constituie totalitatea cheltuielilor care se fac pentru cumpărarea bunurilor de capital. Problemele teoretice și practice pe care le ridică investițiile pentru evoluția activităților macroeconomice, structurile lor dinamice și eficiența social-economică la nivel de țară precum și pe plan internațional, sunt axate pe dimensiunea, structura, eficiența și impactul acestora.

Analiza raporturilor de mărime dintre economii și investiții se realizează prin luarea în considerare a tuturor principiilor de investigare macroeconomică: temporalitatea și teritorialitatea, punerea accentului pe operațiunile subiecților economici individuali autonomi și apoi agregarea acestora pe funcții și forme investiționale, structurarea activităților economice pe niveluri ale economiei, pe categorii de fluxuri pe plan intern și extern.

O abordare riguroasă a procesului investițional în contextul complex al evoluțiilor economiilor naționale impune efectuarea unei clasificări a investițiilor. Astfel:

- Din punctul de vedere al **modului de folosire a bunurilor de capital**, investițiile pot fi:
 - a) *investiții de înlocuire*: - care sunt destinate înlocuirii bunurilor de capital scoase din funcțiune ca urmare a uzurii fizice și care au ca sursă amortizarea;

¹ Keynes în *Teoria generală*, capitolul VI arată: "Astfel, deși totalul economiilor este rezultatul comportamentului colectiv al consumatorilor individuali și totalul investițiilor este rezultatul comportamentului colectiv al întreprinzătorilor individuali, aceste două totale sunt în mod necesar egale, deoarece fiecare este egal cu excedentul venitului asupra consumului". Această concluzie nu este deloc subordonată vreunei subtilități sau particularități a definiției venitului [...]. Dacă admitem că venitul este egal cu valoarea producției curente care nu este consumată și că economiile sunt egale cu excedentul venitului asupra consumului, toate aceste lucruri fiind conforme cu bunul simț și, în același timp, cu ceea ce admite în mod tradițional marea majoritate a economiștilor, egalitatea economiilor și a investițiilor decurge în mod necesar. Pe scurt: Venit = valoarea producției = consum + investiții; Economii = venit – consum.". La începutul capitolului VII se arată: "[...] Economiile și investițiile sunt în mod obligatoriu de valoare egală, din moment ce, pentru comunitatea respectivă considerată în ansamblul ei, acestea nu sunt decât două aspecte diferite ale aceluiași lucru".

- b) *investiții pentru dezvoltare*: - care sunt destinate creșterii volumului capitalului tehnic real, adică formării nete a capitalului. Sursa acestor investiții o formează veniturile.
- Din punct de vedere al **proprietății**, investițiile pot fi:
 - c) *investiții private*: care sunt efectuate de sectorul privat;
 - d) *investiții publice*: ce sunt realizate de guvern.
 - Din punct de vedere al **teritorialității**, există:
 - e) *investiții interne*: care se efectuează în interiorul granițelor naționale ale unei țări;
 - f) *investiții străine (externe)*: care se efectuează în alte sau către alte țări. Astfel, aceste tipuri de investiții încorporează un element de extraneitate.

Reprezentând „un pariu sui generis privind viitorul”, investițiile necesită o adaptare continuă la incertitudine, modificând quasi-instantaneu stocul de capital existent, în concordanță cu obiectivul maximizării profitului ca rezultat al egalizării, la fiecare secvență dată de timp, a productivității marginale cu costul real.

Evoluția investițiilor (procesului investițional) este influențată de factori ca: randamentul viitor al bunului capital; fluctuațiile profitului la investițiile existente, politica statului, starea generală a economiei naționale, conjunctura economiei mondiale, etc. Se remarcă acțiunea multiplicatoare și acceleratoare a procesului investițional desfășurat în condițiile pieței concurențiale ca postulat al oricărei teorii economice; adesea, în practică, acest lucru este uitat.

Investițiile au un puternic efect de antrenare atât în interiorul economiilor naționale, cât și în cadrul economiei mondiale; efectul investițiilor se manifestă atât în plan economico-social cât și în plan tehnico-științific și cultural. Prin urmare, investițiile stau la baza dezvoltării economice.

Într-un volum și o structură corespunzătoare, investițiile asigură înlocuirea și modernizarea tehnicii și tehnologiilor, sporirea producției și ofertei de bunuri, îmbunătățirea calității și competitivității acestora, crearea de noi locuri de muncă și, nu în cele din urmă, creșterea calității vieții.

Pornind de la aceste considerente, fiecare economie națională construiește într-un mod explicit și implicit o „strategie a dezvoltării economice” în cadrul căreia investițiile au un rol precumpănitor.

Această problemă se pune cu mare acuitate pentru țările din Europa Centrală și de Est, aflate în plin proces de tranziție la economia de piață.

Astfel, o strategie a dezvoltării economice competitive trebuie să aibă o componentă, care în relațiile internaționale să fie manifestată prin amplificarea

avantajelor competitive ale industriilor proprii la concurență cu comportamente similare din alte țări.¹

Izvorul principal pentru realizarea investițiilor îl constituie sursele interne. Totuși, față de ritmul cu care se cere a fi realizată structura și modernizarea producției și tehnologiilor, precum și față de necesitatea dezvoltării și adaptării producției la unele exigențe ale participării la schimburile economice internaționale, nu sunt întotdeauna suficiente mijloace investiționale, precum și tehnologii adecvate disponibile de proveniență autohtonă în raport cu nevoia valorificării unor resurse naturale și cu cerința realizării unor obiective privind dezvoltarea și modernizarea unor ramuri.²

Pentru faptul că nevoia de capital și de investiții se ridică la un nivel mult peste posibilitățile economice actuale, se impune, ca o condiție obiectivă, apelarea la capital străin sub forma atragerii de investiții directe de capital, caracteristică comună tuturor statelor excomuniste.³

¹ Gheorghe Zaman, Grigore Vâlceanu: "Investițiile în economia României", *Probleme Economice* nr. 25/1998.

² Niță Dobrotă, *Economie politică*, Editura Economică, București, 1997.

³ Ioan Denuta: *Investițiile străine directe*, Editura Economică, București, 1998.

2. CONCEPTUL DE INVESTIȚII STRĂINE

Sfârșitul de mileniu este marcat, printre altele, de procesul de globalizare ce reprezintă, poate, unul dintre cele mai importante procese economice cu toate capcanele pe care le implică în plan economico-social. Elementul esențial al acestui proces îl reprezintă interdependența, tot mai accentuată, dintre economiile naționale.

În cadrul acestui proces deosebit de complex, investițiile străine, sub multiplele lor forme, au un rol deosebit; acest rol fiind dat, în principal, de faptul că resursele interne nu sunt suficiente pentru a asigura dezvoltarea și susținerea unei economii moderne și competitive.

Spre deosebire de investiție în general, ce reprezintă cheltuielile care se fac pentru obținerea bunurilor de capital, investiția străină încorporează un element de extraneitate (moneda de plată străină, situarea locului unde se află bunurile vândute într-o țară străină, apartenența contractanților la țări diferite, etc.). Astfel **investițiile străine** reprezintă transferuri de capital dintr-o țară în alta sub diferite forme (investiții directe, investiții de portofoliu, etc.).

2.1. Clasificarea investițiilor străine

Potrivit opiniei diferiților autori și instituții specializate se desprind cel puțin patru criterii privind clasificarea investițiilor străine, respectiv:

- Din punctul de vedere al varietății relațiilor dintre creditor, intermediar și debitor, investițiile străine pot fi:
 - a) *investiții private directe și de portofoliu*, în care creditorul și debitorul sunt fie firme, fie persoane individuale;
 - b) *împrumuturi bilaterale guvernamentale și donații* tratate direct între țările care dau împrumut și țările care primesc;
 - c) *împrumuturi private și oficiale (guvernamentale)* realizate prin agenții financiare internaționale.¹
- Potrivit criteriului **efectelor produse asupra balanței de plăți externe** se au în vedere, în primul rând, *motivele pentru care se realizează aceste investiții străine*, respectiv: *realizarea veniturilor și a transferului de tehnologii* și în al doilea rând, *efectele asupra balanței de plăți (efecte incluse sau autonome, stabilizatoare sau destabilizatoare)*.
- În funcție de durata mișcării capitalului:
 - d) *pe termen scurt*: include instrumentele de credit și se referă la construirea de active în străinătate și repatrierea unor atare active.

¹ John Dunning: *Studies in International Investment*, George Allen and Ltd., Londra, 1970.

e) *pe termen lung*: cuprinde investiții cu o durată mai mare de un an. Acestea presupun o acumulare de capital de portofoliu.¹

- Din punctul de vedere al rolului asupra schimbării și modernizării structurii producției² investițiile de capital se împart în:

f) investiții străine directe și

g) investiții externe de portofoliu.

Ca **investiție străină directă** se distinge plasarea de capitaluri de către investitorii străini pentru înființarea de firme industriale, agricole, de construcții, transporturi, societăți bancare, etc. În unele țări, investițiile străine directe includ și partea din profitul reinvestit. Rezultatul investiției străine directe este formarea de capital real, care poate fi o firmă cu capital integral străin sau o societate mixtă. Semnificativ este faptul că investiția străină directă implică o relație de lungă durată a investitorului străin în economia țării gazdă, acesta participând la controlul asupra folosirii și gestionării resurselor investite proporțional cu cota de participare.

Potrivit Departamentului de Comerț al SUA (1982), în categoria investițiilor străine directe se cuprind toate tranzacțiile care trec dreptul de proprietate direct sau indirect de la o entitate la alta străină a 10% ori mai mult din acțiunile emise de către o firmă. În Franța, procentul este de 20%, iar în Germania de 25%.

Investiția externă de portofoliu, constă în efectuarea de plasamente în străinătate în vederea achiziționării de valori mobiliare (acțiuni, obligațiuni, titluri de credit). De regulă, investiția externă de portofoliu presupune cumpărarea de hârtii de valoare emise de firme sau state străine. Firma care finanțează (prin cumpărarea de acțiuni sau obligațiuni) nu participă la conducerea activității economice a firmei emitente și nici nu deține controlul asupra administrării patrimoniului acesteia.

În condițiile în care investiția directă îmbină plasamentul financiar cu investiția reală, investiția de portofoliu reprezintă, în esență, un plasament financiar, o investiție în titluri financiare tranzacționate pe piața de capital. Când investitorul străin ajunge să achiziționeze și să dețină pachetul de control al acțiunilor, pe lângă plasamentul financiar inițial apar, de regulă, și alte transferuri caracteristice investițiilor directe.³

Încadrarea unei investiții străine într-una din cele două categorii este dificilă. Între investiția directă și cea de portofoliu există o zonă „gri”, în care cu greu se poate desluși frontiera.⁴

¹ Costin Kirițescu: *Relațiile valutare-financiare internaționale*, Editura Științifică și Enciclopedică, Buc., 1978.

² Aurel Iancu, Op. cit.

³ Coord. Niță Dobrotă, Op. Cit.

⁴ Costea Munteanu, Călin Vâlsan, Op.cit.

2.2. Investițiile străine, motive, interese

Investițiile străine directe reprezintă în esență „o funcție a profiturilor așteptate”¹. Separat de această finalitate există multe alte motive cu atât mai mult cu cât, în contextul internaționalizării problemelor economice ale producției industriale, ale mișcării capitalurilor financiare, procesul investițional a devenit unul de natură globală, cu implicații asupra economiilor naționale și a întregii economii mondiale.

Pentru **țările gazdă**, investițiile străine atrase, concretizate în transfer de echipamente industriale și de mijloace tehnice moderne, de tehnologii, de documentații tehnice și de asistență tehnică și managerială, pot contribui la:

- punerea în valoare a factorilor de producție interni și totodată la o creștere a potențialului lor;
- sporirea capacităților productive ale țărilor gazdă și prin aceasta, la îmbunătățirea structurii producției și a tehnologiilor, cu efecte favorabile asupra dezvoltării exportului de produse.

Țările investitoare sunt interesate în efectuarea investițiilor în străinătate pentru motive ce decurg din obținerea de avantaje economice care constau în:

- folosirea unor resurse mai ieftine (forță de muncă, materii prime);
- asigurarea desfacerii produselor pe piețele țărilor gazdă;
- posibilitatea procurării unor materii prime și resurse energetice deficitare pentru nevoile interne;
- evitarea barierelor vamale tarifare și netarifare impuse relațiilor de import-export;
- soluționarea unor restricții de ordin valutar.

Potrivit opiniei specialiștilor, pe plan internațional, se disting cel puțin cinci grupe de motive principale, pentru care firmele multinaționale efectuează investiții directe în străinătate în scopul întăririi poziției lor pe anumite piețe.²

- Pentru a nu-și pierde furnizorii sau clienții principali, care au decis să recurgă la producție internațională, firma caută să-i urmeze. De pildă, micii furnizori japonezi de componente sau piese de schimb pentru automobile, și-au urmat vechii beneficiari - marii producători japonezi de automobile ce au investit în SUA. La rândul lor, aceștia au efectuat investiții directe în aceste țări.
- Continua nevoie de adaptare a produsului la cerințele specifice ale unei anumite piețe din străinătate și la unele caracteristici specifice resurselor

¹ Jamma P.Ayarwal, Andrea Gubitz and Peter Nunnenkam: *Foreign Direct Investment in Developing Countries*, The Case of Germany, J.C.B. Tübingen, 1991.

² Cătălin Postelnicu: *Investițiile directe în străinătate și principalele categorii de investitori strategici*, Tribuna economică nr. 15/1997.

și capacităților de producție locale încercându-se astfel să fie înlăturate anumite dezavantaje pe care le-ar putea avea în comparație cu producătorii locali sau concurența.

- În scopul eliminării cheltuielilor ridicate determinate de distanța până la diferitele piețe, firmele multinaționale investesc în străinătate, urmărind prezența lor pe aceste piețe prin înființarea unor filiale.
- Firma multinațională consideră necesară investiția directă în străinătate în condițiile în care aceasta se încadrează în strategia globală de producție și marketing, astfel încât să se poată anticipa mișcările făcute de concurență.
- Depășirea barierelor vamale impuse de țările unde, ani de-a rândul, firmele multinaționale își exportaseră produsele. Multe dintre aceste firme multinaționale angrenate în producția de bunuri ale industriei prelucrătoare și din servicii au tendința de a efectua investiții directe în străinătate înființându-și filiale de producție și vânzare a propriilor produse la prețuri competitive.

Lărgind analiza privind aria de manifestare a intereselor și a raporturilor pe care acestea le creează între investitorii străini și cei autohtoni se pun mai multe întrebări, ca de exemplu: În ce relație sunt aceste interese la nivel microeconomic?, Cum se manifestă interesele investiționale și în ce relație sunt acestea la nivel macroeconomic?, Cum se manifestă aceste interese în relația dintre statele dezvoltate și țările aflate în tranziție?, Cum se manifestă aceste interese în planul intern al economiilor naționale ale statelor dezvoltate? etc.

Atât investitorii străini, cât și cei autohtoni urmăresc cu prioritate realizarea unui cât mai mare profit, la care trebuie adăugate și efectele propagate.

Piața statelor cu economiile naționale aflate în tranziție prezintă interes din partea investitorilor străini atât datorită calității forței de muncă, cât și a condițiilor de realizare, la costuri mult mai reduse, a unor produse de calitate bună. Ca urmare, speranța obținerii unor profituri ridicate este destul de mare pentru investitorii străini. În același timp, principalii investitori din țările cu economie națională aflată în tranziție la economia de piață sunt firme private care urmăresc obținerea unor avantaje economice cât mai sporite. Acest lucru face ca între investitorii străini și cei autohtoni să existe o anumită convergență de interese.¹ Această convergență de interese realizată între investitori devine, de cele mai multe ori, divergență în raport cu interesele manifestate la nivel macroeconomic.

În timp ce investitorul, luat ca entitate economică, urmărește, în mod deosebit, realizarea de profituri sigure și cât mai mari (mai puțin interesându-l în ce domeniu investește), la nivel macroeconomic, se urmărește o anumită orientare a noilor investiții spre domenii de interes național.

¹ Ioan Denuța: Op.cit., pag. 98 - 103.

Dezvoltarea dezechilibrată a unor zone în care s-a investit dovedește că investitorii străini au acționat de cele mai multe ori în interes propriu, mergând până la desconsiderarea intereselor naționale ale statelor beneficiare de investiții străine.

Totuși, adâncirea proceselor de globalizare economică și intensificarea tendințelor integraționiste în toate zonele lumii și cu deosebire în Europa, creează, pentru statele cu economie în tranziție, condițiile de manifestare a unor interese similare cu cele ale statelor dezvoltate. În principal aceste interese sunt:

- armonizarea nivelurilor de dezvoltare economică și crearea unor posibilități de revitalizare economică a țărilor gazdă aflate în plin proces de tranziție;
- crearea condițiilor de folosire mai intensă a resurselor privind forța de muncă și capacitățile creatoare în țările de reședință ale acestora și prevenirea emigrării spre țările dezvoltate;
- exploatarea cu eficiență sporită, a resurselor de materii prime pe o perioadă cât mai mare de timp și în condiții ecologice adecvate;
- consolidarea cadrului democratic și asigurarea unui mediu de afaceri „sănătos”, bazat pe o economie concurențială ce creează condițiile necesare procesului de integrare economică și politică a țărilor aflate în tranziție.

Separat de aceste interese convergente, statele dezvoltate au și o serie de interese proprii, cum sunt:

- asigurarea unor plasamente mai stabile ale surplusului de capital acumulat pe piața de capital și în băncile occidentale care nu-și găsesc fructificare avantajoasă în propriile economii ;
- crearea de noi piețe de desfacere pentru produsele proprii de înalt nivel tehnologic, competitive și care fără o dezvoltare a nivelului tehnologic sau retehnologizare a celorlalte economii nu își găsesc desfacere în totalitate pe piața țărilor de origine;
- interesul în extinderea capitalurilor și a controlului asupra altor economii naționale pentru a trage foloase din acestea;
- tendința de preluare a controlului asupra unor entități economice sau sectoare de importanță majoră pe calea investițiilor strategice.

În planul intern al economiilor naționale ale statelor dezvoltate, în exploatarea de investiții străine directe apar anumite divergențe de interese care sunt date de orientările spre exterior ale investitorilor potențiali și interesele generale ale guvernelor statelor de origine. Spre exemplu, acestea consideră că realizarea de investiții directe străine produc efecte negative asupra gradului de ocupare a forței de muncă proprii din aceste state. Se apreciază, astfel,

că înfăptuirea de investiții directe este și un export de locuri de muncă făcut de către statele dezvoltate.

2.3. Investițiile străine directe și principalele categorii de investitori

Ținând seama de scopul urmărit, în general vorbind, se pot identifica patru tipuri de activități ale întreprinderilor multinaționale¹ (patru categorii principale de investitori). Împrumutând și extinzând clasificarea folosită de Jack Behrman (1972), cele patru categorii de investitori sunt denumite astfel:

- căutătorii de resurse;
- căutătorii de piețe;
- căutătorii de eficiență;
- căutătorii de active strategice.

Căutătorii de resurse reprezintă acea categorie a întreprinderilor multinaționale care investesc peste graniță în scopul de a exploata anumiți factori de producție la costuri reduse celor la care ar putea fi obținuți în țara de origine. Cu siguranță că exploatarea unor resurse din străinătate la costuri mai mici face ca acești investitori să devină mai profitabili, mai competitivi.

După caracterul resurselor pe care caută să le exploateze se disting trei grupuri de investitori. Primul grup de investitori este alcătuit din **întreprinderi multinaționale care caută resurse de materii prime de bază** (minerale și o serie de produse agricole). Acest grup cuprinde producătorii din industria prelucrătoare care își direcționează investițiile motivați, pe de o parte, de posibilitatea reducerii costurilor de obținere a acestor materii prime, iar pe de altă parte, de necesitatea asigurării surselor de aprovizionare pe o perioadă cât mai îndelungată. Al doilea grup cuprinde **firmele care caută forță de muncă** semicalificată și calificată ce necesită cheltuieli mai mici. De regulă, acești investitori provin din țările în care cheltuielile cu forța de muncă sunt ridicate. Scopul lor este ca prin investițiile directe de capital să folosească forța de muncă ieftină pentru a obține produse intermediare sau finite care să fie exploatate în propriile state sau să fie vândute pe piața locală a statului gazdă. Astfel de investiții au fost realizate preponderent în țări mai avansate din rândul celor în curs de dezvoltare (Mexic, Taiwan, Portugalia, Spania, precum și țări din Europa Centrală și de Est). Al treilea grup de investitori îl constituie **firmele care investesc în scopul obținerii de tehnologii de vârf, management superior și experiență în marketing** (firme multinaționale coreene, taiwaneze, indiene, etc., cu firme americane sau vest-europene)

Căutătorii de piețe reprezintă categoria întreprinderilor multinaționale care investesc într-o țară sau regiune, alta decât cea de origine cu scopul de a-

¹ Dunning John H.: *Multinational Enterprises and The Global Economy*, Addison-Wesley Publishing Company Inc., 1993, pag. 56.

și spori vânzările, fie în țara gazdă, fie în țările vecine acesteia. În acest fel se elimină obstacolele vamale și impactul mărimii și importanței pieței respective, ceea ce face ca pentru investitori producția la fața locului să fie mai eficientă decât exportul.

Căutătorii de eficiență sunt o categorie de investitori care cuprinde firmele multinaționale care își direcționează investițiile directe în scopul optimizării structurii rețelelor de filiale înființate fie pentru exploatarea de resurse din țara gazdă, fie pentru menținerea și consolidarea piețelor. Eficiența acestei categorii de investitori rezultă din: economia de scară, partajarea riscurilor între multitudinea categoriilor de activități și diferite regiuni, arbitrajul diferențelor de preț, de mărime a costurilor, sau a cursurilor valutare.

În cadrul acestei categorii se disting două tipuri de investitori: firme multinaționale care exploatează avantajele ce decurg din diferențele dintre state în ceea ce privește înzestrarea cu factori de producție și firme multinaționale care investesc în țări în general similare din punct de vedere al structurilor economice și nivelul veniturilor, pentru a beneficia de avantajele economiei de scară.

Căutătorii de active strategice reprezintă categoria de investitori care este alcătuită din firme multinaționale ce efectuează investiții directe în străinătate cu scopul de a obține active ale altor firme străine pentru a-și promova obiectivele strategice pe termen lung cu deosebire cele în vederea asigurării creșterii competitivității pe plan internațional. Aceștia urmăresc:

- adăugarea de noi active celor deja existente, pentru a-și întări poziția pe diferite piețe;
- sporirea profiturilor prin cucerirea de noi piețe și centre de cercetare-dezvoltare, diminuarea costurilor tranzacțiilor, creșterea flexibilității și împărțirea riscurilor.

3. FORMELE INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE

Formele investițiilor străine directe reprezintă modalitățile concrete prin care agenții economici (firmele) realizează transferurile de capital dintr-o țară în alta.

Potrivit literaturii de specialitate, investițiile directe în străinătate îmbracă următoarele forme:

- a) Edificarea unor obiective prin activitatea de construcții-montaj, livrări de mașini și utilaje, livrări de documentații și asistență tehnică;
- b) Cumpărări de acțiuni sau de părți din capitalul unor firme existente;
- c) Participarea a două sau mai multe firme din țări diferite la producția în comun a unor produse competitive pe baza unor noi tehnologii și cercetări efectuate;
- d) Livrări de documentații pentru noi tehnologii, efectuarea unor activități în calitate de specialiști sau experți în management, marketing, conducerea proceselor tehnologice, etc.¹

¹ Aurel Iancu: Op. Cit.

4. CORPORAȚIA TRANSNAȚIONALĂ ȘI INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE

Raportul Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (CNUCED) privind investițiile realizate în anul 1998, remarcă emergența unui sistem internațional de producție, potrivit căruia 60.000 de societăți transnaționale și peste 50.000 de filiale străine asigură 25% din producția mondială. Același raport evidențiază că numai filialele au realizat o cifră de afaceri de 11.000 miliarde de dolari în anul 1998, față de 7.000 miliarde de dolari cât au reprezentat exporturile mondiale. În ceea ce privește activele străine, General Electric deține primul loc (97 mld. dolari), urmată de Ford (72 mld. dolari) și Shell (70 mld. dolari).

Este evident că printre alte fenomene ce se manifestă amplu la acest sfârșit de mileniu este și acela al transnaționalizării caracterizat prin expansiune extrateritorială a capitalului investițional și financiar. Fenomenul transnaționalizării pune în discuție unitatea și coerența principiilor, regulilor și modurilor de organizare și de valorificare a resurselor (materiale și nemateriale). Legat de acest lucru se pun serioase întrebări și în legătură cu tot ceea ce cuprinde sistemul „național” (stat național, economie națională, monedă națională, drept național, suveranitate națională, bancă națională, educație națională, cultură națională etc.).

Din punctul de vedere al investițiilor străine, al înzestrării cu factori și al creșterii competitivității, corporația transnațională reprezintă un principal operator. Ca urmare, se are în vedere abordarea în continuare a aspectelor legate de conceptul privind corporația transnațională și relațiile investiționale ale acesteia atât din punctul de vedere al țărilor de origine cât și al țărilor gazdă.

4.1. Conceptul privind corporația transnațională

Pe plan internațional operează o multitudine de firme, dar cea mai importantă este corporația transnațională, fiind caracterizată printr-o integrare complexă a filialelor regionale, naționale și ale funcțiilor ei.

În literatura economică, definirea corporațiilor transnaționale sau multinaționale se face pornind atât de la statutul juridic al acestora cât și de la comportamentul lor economic, financiar și managerial în relațiile internaționale.

O definiție simplă a corporației transnaționale sau multinaționale arată că aceasta este o firmă care deține și conduce unități economice în două sau mai multe țări. Cel mai adesea, ea presupune investiția directă din partea unei corporații și posesiunea de unități economice (servicii, industrii extractive sau întreprinderi industriale) în diverse țări. O asemenea investiție directă (spre deosebire de investiția de portofoliu) înseamnă extinderea controlului manage-

rial peste granițele naționale.¹

Italianul N. Rainelli arată că o societate transnațională este o întreprindere care controlează unități de producție localizate în mai multe țări, indiferent de talia acestora.

Punând condiții restrictive ca aceea ca întreprinderea să fie de mari dimensiuni, Vernon consideră că numărul de țări trebuie să fie minim 6, iar cifra de afaceri de peste 100 milioane dolari.

Alți teoreticieni nu au în vedere criteriul producției ci consideră că „orice mare societate având filiale în mai multe țări este o societate multinațională”².

Considerând-o ca o componentă importantă a capitalismului internațional, W. Andreff prezintă societatea transnațională ca „orice firmă al cărei capital este investit în procesul de acumulare internațională. Ea este o formă sub care se organizează o parte a capitalului internațional”³.

David W. Pearce, dând o definiție mai completă, prezintă societatea transnațională ca pe o „întreprindere de mari dimensiuni având sediul central într-o țară și operând în principal sau parțial prin filialele sale din alte țări. Aceste corporații se extind la scară internațională pentru a valorifica avantajele verticale și orizontale ale economiei de scară”⁴.

Specialiștii români arată că: „societatea transnațională reprezintă extinderea mării întreprinderi în afara granițelor proprii țări. Ea alcătuiește un vast ansamblu la scară mondo-economică, format dintr-o societate principală, societatea-mamă și un număr de filiale implantate în diferite țări.”⁵

Multitudinea de definiții conduc la necesitatea prezentării conceptului de corporație (societate) transnațională (multinațională) atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere juridic. Este cert că, în prezent, corporațiile transnaționale constituie principalii subiecți ai procesului de globalizare a activității economice.

Astfel, în sens larg, corporațiile transnaționale sunt privite ca entități private și publice a căror activitate se realizează prin intermediul filialelor și sucursalelor amplasate în diferite țări și regiuni ale globului.

În sens restrâns, corporațiile transnaționale se definesc ca societăți de capitaluri, care își au sediul social într-o țară determinată și care își desfășoară activitatea în exterior prin intermediul filialelor și sucursalelor pe care le coordonează și controlează, având la bază o strategie gândită la scară globală.

¹ Robert Gilpin: *Economia politică a relațiilor internaționale*, Editura DU STYLE, București, 1999.

² I. Brémond, A. Gélédon: *Dictionnaire économique et social*, Editura Hatier, Paris, 1990.

³ W. Andreff: *Profits et structures du capitalisme mondial*, Paris, 1992.

⁴ David W. Pearce: *Dictionary of Modern Economy*, Macmillan Press, Londra, 1994.

⁵ Coord. Sterian Dumitrescu: *Economia Mondială*, Editura INTERPRINT, București, 1994.

Scopul corporațiilor multinaționale este profitul imediat pentru realizarea căruia sunt înclinate să încalce suveranitatea statelor, plasându-se deasupra legilor.

Corporațiile transnaționale influențează profund diviziunea internațională a muncii prin:

- deplasarea unor activități de producție dintr-o țară în alta în căutarea avantajelor comparative și competitive;
- multinaționalizare (extinderea progresivă a activităților unor întreprinderi, grupuri financiare, prin crearea de filiale sau sucursale în exterior, în baza strategiilor gândite la scară mondială).

În același timp, ele sunt o consecință a liberalizării în cadrul relațiilor economice internaționale, pusă în aplicare printr-o multitudine de convenții care s-au dezvoltat și amplificat cu deosebire după cel de al doilea război mondial.

De asemenea, corporațiile transnaționale reprezintă centre de forță în economia mondială și totodată principalii operatori în relațiile economice internaționale care reglează cvasitotalitatea investițiilor internaționale și sunt la originea principalelor fluxuri financiar-monetare internaționale. Prin urmare, dețin o influență precumpănitoare în asigurarea înzestrării economiilor cu factori. Se apreciază că 500 de corporații multinaționale controlează 70% din comerțul internațional, iar 1% din corporațiile multinaționale dețin în proprietatea lor aproximativ jumătate din numărul total al acțiunilor emise de pe urma investițiilor străine.

Abordate sub aspect juridic, trebuie menționat că societățile (corporațiile) transnaționale, chiar la constituirea lor, se fundamentează pe elemente fără caracter național (cum sunt: capitalul ce provine de la asociați din diverse țări, stabilirea uneori a mai multor sedii principale în țări diferite, etc.) și sunt lipsite de o legătură juridică cu un anumit stat.

În privința acestor entități nu primește vocație nici una din legile naționale, iar litigiile izvorâte din interpretarea și aplicarea actelor lor constitutive sunt scoase (total sau parțial) de sub competența instanțelor naționale, spre a fi date pentru soluționare unor instanțe speciale.

Pe plan juridic, se remarcă existența a două aspecte contradictorii: unul negativ constând din sustragerea acestor societăți de sub incidența legislațiilor naționale ale statelor semnatare ale tratatelor sau convențiilor de constituire a lor, iar altul pozitiv decurgând din consecințele determinate de această împrejurare, concretizat în instituirea unor norme și principii acceptate de statele contractante, care ar putea servi drept premise pentru elaborarea unor legi uniforme, cu aplicabilitate mai largă la anumite categorii de raporturi cărora le dă naștere comerțul internațional.

4.2. Corporațiile transnaționale, creșterea rolului investițional și înzestrarea cu factori

Procesul deosebit de complex al globalizării se manifestă în economia mondială pe mai multe planuri: al integrării sistemului internațional de producție, al integrării unor piețe de mărfuri sau servicii, al convergenței politicilor economice ale economiilor naționale.

În cadrul acestui proces, corporațiile transnaționale constituie componente importante și dinamice care stau la baza unor multiple relocalizări ale diferitelor activități economice.

Pentru o mai bună deslușire a rolului corporațiilor transnaționale în procesul investițional și a contribuției acestora la înzestrarea cu factori a economiilor naționale unde acestea operează se impune o analiză amplă a evoluției lor în timp.

În forma lor incipientă, corporațiile transnaționale au acționat ca niște colonizatori fiind sprijinite economic de către țara de origine, în timp ce țările gazdă nu au întreprins măsuri de protejare a intereselor proprii fie datorită faptului că nu au avut puterea politică necesară, fie datorită rolului mai puțin important jucat de guvern în economie.

În perioada interbelică principala tendință care s-a manifestat a fost cea a integrării filialelor corporațiilor în economia țărilor gazdă. Această tendință a fost determinată de măsurile protecționiste pe linie de comerț. Astfel, principalul rol al filialelor din străinătate (prin investițiile directe făcute) a fost asigurarea accesului la piețele naționale ale țărilor gazdă, pentru societățile-mamă.

Perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial și până la sfârșitul anilor '60 (ca urmare a acordului GATT și Bretton Woods) se caracterizează prin liberalizarea comerțului internațional. Este de menționat faptul că în aceeași perioadă s-au intensificat fluxurile de investiții dinspre Statele Unite, Marea Britanie și țările europene.

Creșterea rolului investițional al corporațiilor transnaționale în această perioadă a fost determinată, pe de o parte, de lipsa de lichidități a țărilor dezvoltate pentru a-și satisface cererea de materii prime, iar pe de altă parte, de lipsa de tehnologie a țărilor în curs de dezvoltare.

Nu poate fi neglijată importanța crescândă pentru drepturile de proprietate intelectuală ca o formă de avantaj competitiv și realizarea de importante profituri ca urmare a exploatarea de către corporații a acestor drepturi.

Către sfârșitul aceleiași perioade pentru corporațiile transnaționale au apărut aspecte noi, printre care: confruntarea cu măsurile protecționiste și antiinvestiționale luate de către noile țări, foste colonii; creșterea rolului factorilor creați (tehnologia, capitalul uman și facilitățile acordate de țările gazdă).

În perioada anilor '70-'80 acțiunea corporațiilor transnaționale se caracte-

sizează prin accentuarea integrării regionale (cu deosebire în Europa), relaxarea climatului investițional din punct de vedere legislativ.

Începând cu mijlocul anilor '80, corporațiile transnaționale își găsesc împlinirea în:

- apariția noilor tehnologii pentru procesarea și transmiterea informației;
- creșterea preocupării pentru cerințele locale în ceea ce privește integrarea în sistemele economice locale acordând totodată o importanță deosebită implicării guvernelor.

De asemenea, se remarcă mutații însemnate în ceea ce privește înzestrarea cu factori, astfel că în această perioadă factorii naturali de înzestrare au început să-și piardă din importanță și se bucură de o atenție tot mai crescândă înzestrarea cu factori creați de corporații (tehnologia, capitalul uman, facilitățile acordate de țările gazdă), concomitent cu factorii creați de națiuni (infrastructură, forță de muncă, politică guvernamentală).

Dacă în decursul evoluției lor, corporațiile transnaționale aveau în principal rolul de furnizori de capital, management și tehnologie pentru filialele din străinătate, în prezent tot mai multe corporații au început să devină orchestrați ai producției în cadrul unui sistem tot mai complex de relații economice internaționale.

5. INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE ȘI ÎNZESTRAREA CU FACTORI

Pentru a evidenția rolul investițiilor în schimbările structurale ale factorilor de producție, ale economiilor naționale și ale relațiilor economice externe, în cele ce urmează se face referire asupra următoarelor probleme: teoria înzestrării cu factori, teoria avantajelor competitive, rolul investițiilor străine directe în modernizarea factorilor de producție, crearea și susținerea avantajelor competitive în România.

5.1. Teoria înzestrării cu factori

Urmare a preocupărilor neoclasicilor privind „îmbogățirea problematicei comerțului internațional cu aspectele înzestrării naturale a țărilor cu factori de producție și cu amplasarea rațională optimă a unităților de producție”, precum și „ruperea definitivă a teoriei costurilor comparative de teoria valorii muncă”, E.F. Hecksher, B. Ohlin și P.A. Samuelson au căutat să dea răspunsuri la următoarele probleme:

- criteriul alocării raționale a resurselor, deci și al specializării internaționale a țărilor;
- mecanismul de funcționare a comerțului internațional și factorii formării prețurilor pe piața mondială, respectiv „terms of trade” între parteneri;
- rezultatele imediate ale comerțului internațional;
- efectele pe termen lung ale comerțului între parteneri din țări diferite;
- politica economică externă optimă.

Abordând problematica alocării raționale a resurselor și a specializării internaționale a țărilor în cadrul primei teoreme, fondatorii modelului au considerat că: „avantajul relativ al fiecărei țări depinde de acea combinație de factori care asigură o proporție comparativ mai mare din factorul abundent și deci mai ieftin, care se va concretiza într-un cost mai redus al mărfurilor exportate”.

Potrivit susținerilor lui B. Ohlin „fiecare regiune este înzestrată mai bine să producă bunuri care cer o proporție mai mare din factorii relativ abundenți acolo; pe de altă parte, ea este mai puțin pregătită să producă bunuri care cer o proporție mai mare din factorii existenți în cantități mai mici în cadrul ei sau din factori de care aceasta nu dispune”.

Prin urmare, modelul H.O.S. lărgiște aria de cercetare a comerțului internațional cu problemele combinării factorilor de producție, amplasarea teritorială și îmbunătățește instrumentarul analitic pentru investigarea alternativelor de folosire a factorilor de producție. De asemenea, admite legitimitatea politicilor protecționiste în anumite situații speciale și în limite restrânse.

Totuși, modelul are și limite. Astfel, se absolutizează teoria subiectivă a prețurilor, se atribuie un rol exagerat factorilor naturali și repartiției geografice, problemele comerțului internațional sunt abordate static, se ignoră marile decalaje economice și practicile protecționiste ale țărilor dezvoltate economic.

Abordând problema capitalului din punctul de vedere al teoriei înzestrării cu factori „țările bogate în capital ar urma să exporte nu numai produse mari consumatoare de fonduri ci și capital în țările cu o cerere mare de investiții, în special în ramurile cu un coeficient de capital ridicat. Ca urmare, firmele create în străinătate s-ar bucura de capitalul mai ieftin din țările cu abundență de capital. Cheltuielile suplimentare cerute de astfel de investiții în țări mai puțin dezvoltate ar putea fi compensate de „ieftinătatea” capitalului în țările investitoare bogate în capital sau, cu alte cuvinte, de faptul că profitul care se realizează în țara de origine este mai redus în comparație cu cel care se obține în țara gazdă”.¹

5.2. Teoria avantajelor competitive

În ultimele decenii, comerțul mondial a cunoscut mutații structurale importante. Aceste mutații se referă la faptul că:

- a) cea mai mare parte a comerțului mondial și a investițiilor externe directe se derulează între țările avansate economic, țări care sunt dotate aproximativ egal cu factori de producție;
- b) o parte semnificativă a schimburilor comerciale externe are loc între filialele societăților multinaționale, schimburi mai ales cu produse intermediare.

La aceste caracteristici se adaugă și alte aspecte ale comerțului internațional. De pildă, este greu să se accepte ideea că folosirea factorilor de producție în diferite țări se face cu aceeași eficiență sau că nu se iau în considerație costurile de transport și tarifele vamale.

Mutațiile și aspectele arătate, conceptul de „productivitate” ca și domeniul „concurenței și strategiei de firmă” (competitive strategy)² au constituit punctele de plecare pentru elaborarea teoriei „avantajelor competitive dinamice” potrivit căreia eficiența comerțului exterior depinde mai ales de modul în care sunt folosiți factorii de producție de către țările specializate, de capacitatea lor de a se angaja în procesul concurențial și mai puțin sau de loc de înzestrarea lor cu resurse și factori de producție.

¹ Aurel Iancu: Op. cit., pag. 191.

² M. Porter, *The Competitive Advantage of The Nations*, The MacMillan Press Ltd., London, 1990.

5.2.1. Determinanții avantajelor competitive și înzestrarea cu factori

Abordarea actuală a conținutului investițional implică avantajele competitive, care pe lângă producție și costurile acesteia au ca sursă un întreg lanț de activități al căror rol este de a determina cumpărătorul să încheie tranzacția.

În literatura de specialitate aceste activități sunt cunoscute ca lanț „al valorii” care include pe de o parte – activitățile primare (producție, marketing, distribuție și service), iar pe de altă parte – activitățile de sprijin (aprovizionare, tehnologie de producție, resurse umane, departamente funcționale).¹

De interacțiunea acestor activități depinde obținerea unei productivități mai mari față de competitori.

În condițiile în care se interpretează competitivitatea în funcție de productivitatea cu care se utilizează resursele într-un anumit domeniu, atunci înseamnă că avantajul competitiv stabilește acel nivel al productivității care permite firmelor competitori să realizeze pe piața internațională exporturi substanțiale către un număr cât mai mare de țări sau să fie generatoare importante de investiții străine directe.

În prezent, pe lângă înzestrarea cu factori un rol însemnat în asigurarea unei competitivități dinamice îl are capacitatea statelor de a genera acel mediu în care firmele trebuie să acționeze pentru îmbunătățirea calității factorilor, creșterea productivității și crearea de noi factori.

Într-o amplă cercetare M. Porter propune un model care se reduce la un sistem și care cuprinde patru categorii de determinanți. Legăturile ce se stabilesc între grupele de determinanți sunt biunivoce.

Modelând mediul economic, acest grup de determinanți favorizează sau descurajează avantajele concurențiale ale firmelor pe piața externă.

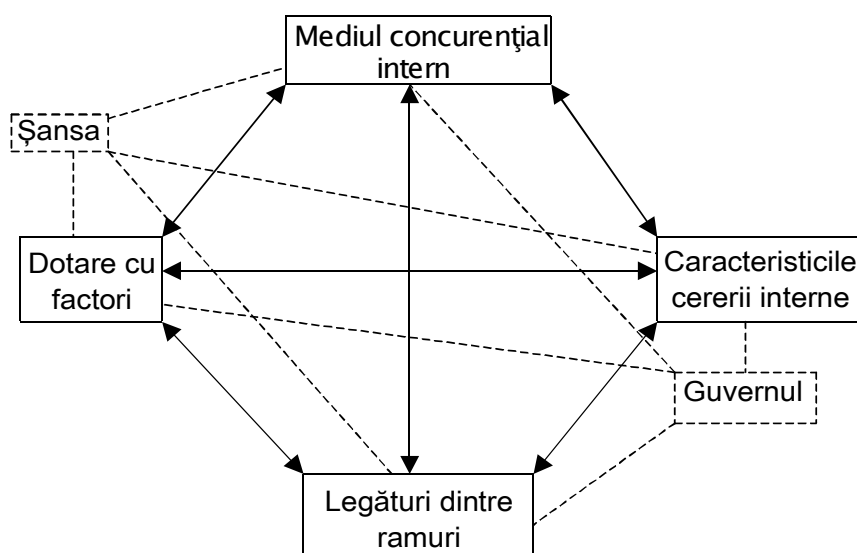
Cele patru grupe ale determinanților avantajului național competitiv sunt următoarele:

- dotarea cu factori: resurse umane, resurse naturale, resurse constând în cunoștințe tehnice, științifice, de piață, capital și infrastructură;
- caracteristicile cererii, respectiv nivelul și structura acesteia, gradul său de sofisticare, capacitatea sa de a formula nevoi cu caracter anticipativ;
- legăturile dintre ramurile furnizoare și cele adiacente, prin nivelul lor de dezvoltare și de competitivitate;
- mediul concurențial intern.

La factorii determinanți și naturali ai competitivității se adaugă șansa și politica guvernului care influențează toate cele patru categorii de factori și implică procesul de punere în valoare a avantajelor competitive.

¹ M.Porter: Op. cit.

Toți acești factori sunt și acționează în interacțiune, explicând „fiecare împreună cu ceilalți” avantajele competitive în comerțul internațional care sunt în același timp generatoare de investiții străine directe.

Sursa: M. Porter: *The Competitive Advantage of The Nations*, The MacMillan Press Ltd., London, 1990.

5.2.2. Stadiile dezvoltării competitive și investițiile străine

Pornind de la faptul că procesul de creare și dezvoltare a avantajelor concurențiale este îndelungat, Porter elaborează prin modelul său o succesiune a stadiilor dezvoltării avantajelor concurențiale naționale. În evoluția unei țări se identifică patru asemenea stadii ale dezvoltării:

- Stadiul dezvoltării bazate pe factori;
- Stadiul dezvoltării bazate pe investiții;
- Stadiul dezvoltării bazate pe inovații;
- Stadiul dezvoltării bazate pe proprietate.

Potrivit cercetărilor ample făcute de Porter, rezultă că în cadrul sistemului determinantilor și a strategiilor dezvoltării un rol destul de important îl au factorii de producție și investițiile.

La nivelul anului 1990, majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, țările care au avut o economie planificată și chiar unele țări cu economie prosperă (în special cele cu abundență în resurse naturale, exemplu: Canada, Australia, Arabia Saudită, etc.) se aflau în stadiul dezvoltării bazate pe factori cu avantajele competitive ce decurgeau din aceștia.

În al doilea stadiu al dezvoltării, volumul și calitatea investițiilor determină avantajul competitiv prin acțiunea de ameliorare a factorilor de producție. Japonia și Coreea de Sud sunt țări a căror politică economică la nivel național vizează reducerea consumului prezent în favoarea investițiilor pe termen lung.

Etapă în care procesele de îmbunătățire tehnologică, managerială, de modernizare a producției sunt indigenizate sau create de firmele naționale reprezintă stadiul dezvoltării bazate pe inovații. Prin urmare, etapa obținerii acestora din afara granițelor este depășită în acest stadiu. Majoritatea statelor dezvoltate sunt sau au parcurs această etapă.

În concepția lui Porter, stadiul dezvoltării bazate pe proprietate conduce la declin. Bunăstarea prin ea însăși conduce la o reducere a interesului pentru investiții susținute, înnoire și perfecționare. Sunt unele țări (Marea Britanie, Italia) care au parcurs întregul ciclu și în care avantajele competitive sunt greu de susținut fiind necesară întoarcerea la primul stadiu.

5.3. Rolul investițiilor străine directe în modernizarea factorilor de producție, crearea și susținerea avantajelor competitive în România

În prezent, pentru țările în curs de dezvoltare sau în tranziție, modernizarea nu este altceva decât o operație fundamentală prin care se întreprind reformele economice și aducerea instituțiilor proprii la nivelul cerințelor sistemului internațional.

Ca urmare, un obiectiv important este cel al creșterii producției de calitate și productivității pentru asigurarea unei competitivități sporite printr-o intensă participare la comerțul internațional.

Fără îndoială că la începutul secolului viitor în viața economică a țărilor în curs de dezvoltare sau în tranziție vizate pentru integrare și globalizare, procesului de relansare îi vor urma procesele de creștere și dezvoltare economică.

În acest context deosebit de complex, printre problemele care se pun pentru România sunt și acelea ale stării resurselor economice, investițiilor în general, a celor străine în particular și rolul acestora în modernizarea înzestrării cu factori.

5.3.1. Resursele economice - factor de bază pentru investiții directe străine în România

În țările aflate în tranziție investițiile străine se dezvoltă diferit de la o țară la alta, interesul investitorilor fiind în funcție de avantajele pe care le creează resursele economice, de condițiile sociale interne și de cadrul legislativ atât intern, cât și extern.

Privită din punct de vedere al resurselor economice, România dispune de avantaje pentru investiții străine. Astfel se poate spune că exploatarea resurselor existente (de bază și generale) reprezintă cea mai importantă sursă a avantajului competitiv al produselor românești. Se au în vedere condițiile și resursele naturale, infrastructura, resursele umane, resursele de cunoștințe și de capital.

Printre avantajele determinate de resursele economice care prezintă interes pentru investitorii străini se pot aminti:

- România are o gamă variată de materii prime și resurse naturale, ea dispunând de țiței, gaze naturale, cărbuni, minerale diverse, metalifere și nemetalifere (fier, cupru, plumb, sare, etc.). Diversitatea și armonia bogățiilor naturale (chiar dacă multe dintre aceste resurse sunt în cantități insuficiente) permite menținerea activă a producției și atunci când în relații economice internaționale intervin anumite sincope;
- Clima, solul fertil, suprafețele împădurite întinse, rețeaua hidrografică, potențialul turistic, constituie surse deosebit de atractive pentru investitorii străini;
- Rețeaua căilor de transport (rutiere, feroviare, fluviale, maritime și aeriene), de comunicație precum și oportunitățile pentru noi căi de transport (autostrada transeuropeană, magistrala fluvială Rin – Main – Dunăre), amenajările portuare din Constanța, etc.;
- Potențialul valoros al resurselor umane cu grad de pregătire ridicat și cost scăzut, mult sub media europeană;
- Structurile industriale diversificate (chiar dacă multe dintre ele au fost supradimensionate și energofage) fac posibilă o cooperare inter și intraramuri și pot da naștere unor oportunități pentru investiții străine pe fondul unor restructurări care să contribuie la creșterea producției, productivității și calității produselor pentru a face față concurenței pe piața internă și externă;
- România are o piață internă care privește circa 23 mil. de consumatori, a doua ca mărime în Europa Centrală;
- Situată din punct de vedere geoeconomic deosebit de favorabilă la intersecția unor drumuri comerciale tradiționale, în centrul unor cercuri concentrice din care primul permite accesul la o piață de circa 200 mil. de consumatori pe o rază de 1000 kilometri, ultimul ajungând până în China.

Pe lângă avantajele ce decurg din înzestrarea cu resursele economice menționate, interesul investițional este alimentat indirect și de alți factori care nu sunt de natură economică, ca de exemplu: stabilitate politică (chiar dacă este totuși fragilă), caracterul unitar al statului (uneori atacat subtil), cultura și civilizația românească „structurată de la origini după modelul occidental” și originea latină a limbii aceeași cu cea a patru țări importante din Europa (Franța,

Italia, Spania, Portugalia), membre fondatoare ale Uniunii Europene.

În procesul complex al fructificării avantajelor existente ca urmare a resurselor economice și acțiunea indirectă a altor factori, un rol important îl are componenta juridică a climatului investițional care are în vedere atât latura internă cât și pe cea externă.

Prin cadrul juridic intern se reglementează situația și activitatea investitorilor străini în România și cuprinde un sistem încheiat de acte normative - legi, hotărâri guvernamentale, norme și regulamente – care își găsesc temeiul juridic general în Constituție.

Trei principii riguroase stau la baza elaborării legislației române care reglementează investițiile străine de capital în România și anume:

- Principiul tratamentului nediferențiat (al egalității de tratament între investitori străini și cei autohtoni);
- Principiul accesului liber al investitorilor străini, la capital, în aproape toate ramurile economiei;
- Principiul imixtiunii minime a autorităților guvernamentale în activitatea investitorilor străini (rolul statului rezumându-se la acela de arbitru și de observator al respectării aplicării legilor).

Cadrul juridic extern cuprinde totalitatea normelor de drept internațional prin care sunt reglementate relațiile economice și internaționale precum și prevederile acordurilor bilaterale și multilaterale la care o țară este parte.

Printre puținele țări ale lumii, România acordă prioritate rezolvării neconcordanțelor între reglementările legislative interne și reglementările din pacte și tratate internaționale la care este parte (art. 20 din Constituție). Aceasta oferă un plus de garanție investitorilor străini.

Nu este mai puțin important și faptul că România este membră în organizații și organisme economice și financiare internaționale, dintre care: Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT), Comisia Economică a ONU pentru Europa (CEE/ONU), etc, este semnatară a unor acorduri bilaterale, cu referire directă sau indirectă la activitatea de investiții.

5.3.2. Starea economiei românești și investițiile străine

În pofida înzestrării cu factori precum și a schimbării de sistem economic și social, după 10 ani mersul economiei românești este sub așteptări.

Agenda 2000, conținând punctele de vedere ale Comisiei în legătură cu solicitarea României de aderare la Uniunea Europeană arată: „Populația [României] reprezintă 6,5% față de cea a Uniunii, iar economia sa doar 1,5%. Produsul intern brut pe cap de locuitor este de cca. 24% din media realizată în Uniunea Europeană”; „România s-ar confrunta cu dificultăți serioase dacă ar fi

expusă pe termen mediu presiunilor concurențiale și forțelor de piață din interiorul Uniunii [...] o mare parte a industriei românești este depășită, iar agricultura trebuie modernizată.”

Este lesne de înțeles cât de mari sunt decalajele existente între economia românească și economiile țărilor Uniunii Europene sau, în general, economiile țărilor dezvoltate.

În prezent, economia românească se caracterizează printr-o accentuare continuă a declinului său: scăderea producției industriale cu 8,9% în perioada 1.01 – 3.08. 1999 față de aceeași perioadă a anului 1998; deficitul comercial FOB/CIF pe ansamblu a șapte luni din anul 1999 a fost de 1083,8 mil. USD (1796,2 mil. USD în aceeași perioadă din anul precedent), pe semestrul I 1999, produsul intern brut (în termeni reali) a fost în scădere cu 3,9% față de același semestru al anului anterior¹.

Se pune întrebarea: care sunt cauzele generatoare ale declinului economiei românești și ce este de făcut?

În opinia specialiștilor atât stoparea declinului economic și cu atât mai mult înviorarea și dezvoltarea economică durabilă nu putea și nu poate fi asigurată atât timp cât:

- În politica economică se manifestă o atitudine politicianistă și populistă în abordarea și în soluționarea problemelor;
- Macrostabilizarea realizată nu este însoțită și consolidată de restructurarea la nivel microeconomic;
- Procesul investițional continuă să se mențină la un nivel extrem de modest în raport cu nevoia de a restructura unitățile economice existente, de a dezvolta altele noi și de a moderniza tehnologiile și de a reînnoi produsele;
- Cererea internă este stimulată de către guvern, în mod artificial, atât prin credite neperformante acordate unor regii și unor mari întreprinderi cu capital de stat de către băncile de stat, cât și prin subvenții de la buget acordate unor întreprinderi pentru acoperirea pierderilor;
- Economia continuă să fie afectată de indisciplină financiară, întreținută de managementul marilor întreprinderi de stat, care nu este supus aproape nici unui control din partea statului în calitate de proprietar.²

Starea actuală a economiei naționale și evoluția principalilor indicatori macroeconomici pun în evidență faptul că efortul trebuie orientat spre stabilizare și restructurare economică, înfăptuirea procesului de reformă în toate domeniile activității economice și sociale.

¹ Comisia Națională de Statistică, *Buletin statistic lunar*, nr. 8/1999.

² Aurel Iancu: *Investiții de capital. Crearea proprietății și dezvoltarea economiei reale* Academia Română, Evaluarea stării economiei naționale, Buletin septembrie/1999, București, pag. 65.

Stoparea declinului și relansarea economică nu se poate face decât printr-un substanțial efort investițional și de punere în valoare a avantajului înzestrării cu factori a economiei românești. Procesul investițional și de restructurare are un caracter complex cuprinzând atât modernizarea utilajelor, a produselor, cât și a economiei naționale în ansamblu.

Pentru înfăptuirea relansării economice și pentru ca România să devină un partener activ, competitiv și respectat se impun câteva direcții de acțiune:

- Stabilirea propriei strategii de dezvoltare;
- O mai mare implicare a statului în procesul de stopare a declinului și în relansarea economică;
- Clarificarea drepturilor de proprietate în toată complexitatea sa;
- Promovarea investitorilor interni și externi;
- Adaptarea reglementărilor corective care să asigure coerența legislației economice;
- Finalizarea structurii instituționale dublată de asanarea financiară a economiei.

5.3.3. Rolul investițiilor străine directe în modernizarea factorilor de producție în România

În contextul actual al economiei mondiale, investițiile străine directe tind să devină alături de resursele proprii fiecărei țări o principală sursă de finanțare și antrenare a dezvoltării economice.

Cu toate că economiile aflate în tranziție privesc investițiile străine directe ca o soluție pentru restructurarea și relansarea economică, acestea sunt încă la un nivel redus.

Un prim rol al investițiilor străine este acela de a contribui la formarea brută și creșterea capitalului în România cu deosebire în sectorul privat.

Prin prisma avantajelor competitive, investițiile străine directe reprezintă o cale prin care în economia acestor țări se introduce comportamentul specific economiei de piață, are loc ameliorarea calității factorilor de producție și se încearcă dezvoltarea „unor avantaje competitive bazate pe factori de producție specializați”.

Astfel, aportul în tehnologie avansată pe care capitalul îl aduce și de care economia autohtonă nu dispune și nici nu are mijloace necesare de plată, se înscrie în procesul de ameliorare a factorilor de producție.

În România investițiile directe străine au un rol benefic de punere în valoare a forței de muncă calificate prin crearea de noi locuri de muncă. De asemenea, investițiile străine directe constituie pârghii de consolidare a „legăturilor internaționale și ale interdependențelor economice. Astfel, se creează avantaje competitive concretizate într-un anume volum al exporturilor pe piața internațională, precum și capacitatea de generare a unor efecte de antrenare asupra

industriilor adiacente.”¹

Rolul pe care trebuie să-l aibă investițiile străine în procesul de relansare și dezvoltare a economiei naționale nu trebuie umbrat de anumite tendințe de marginalizare din partea guvernelor și a agenților economici în fața capitalului autohton, necesar oricărei economii naționale.

De o deosebită semnificație este însă caracterul intensiv al investițiilor străine directe, atunci când acestea sunt realmente investiții directe și nu achiziții de active supuse privatizării.

¹ Ada Mazilu, *Politica de atragere a investițiilor străine directe și crearea avantajelor competitive la nivel național*, Institutul de Economie Mondială, Biblioteca de Economie Mondială, Buletin nr.22/1995, București, pag. 65.

BIBLIOGRAFIE

- Albert M., *Capitalism contra capitalism*, Humanitas, București, 1994.
- Andreff W., *Profits et structures du capitalisme mondial*, Paris, 1992.
- Abraham-Frois G., *Economia politică*, Humanitas, București, 1994.
- Albu D.A. (coord.), *Cooperarea economică internațională*, Expert, București, 1995.
- Ayarwal J.P., Gubitz A. and Nunneham P., *Foreign Direct Investment in Developing Countries, The Case of Germany*, J.C. B. Tübingen, 1991.
- Bal, A., *Economii în tranziție. Europa Centrală și de Est*, Oscar Print, București, 1997.
- Bari I., *Economia Mondială*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.
- Bauman Z., *Globalizarea și efectele ei sociale*, Antet, București, 1999.
- Bălașa M., *Investițiile de capital străin în țările aflate în tranziție*, Tribuna economică nr. 13, 14, 16, 17, 22, București, 1997.
- Ciprian M., *Corporațiile transnaționale*, Tribuna economică nr. 26, București 1997.
- Cojanu V., *Comerțul exterior și dezvoltarea economică în România*, IRLI, București, 1997.
- Denuța I., *Investițiile străine directe în țările est și central-europene*, Editura Economică, București, 1998.
- Dobrotă N. (coord.), *Dicționar de Economie*, Editura Economică, București, 1999.
- Dobrotă N., *Economie politică*, Editura Economică, București, 1997.
- Dunning J.H., *Studies in International Investment*, George Allen and Ltd., Londra, 1970.
- Dunning J.H., *Multinational Enterprises And The Global Economy*, Addison – Wesley Publishing Company Inc., 1993.
- Dumitrescu S. (coord.), *Economie mondială*, Interprint, București, 1994.
- Géledan A., Brémond I., *Dictionnaire economique et social*, Hatier, 1990.
- Gilpin R., *Economia politică a relațiilor internaționale*, Editura Du Stile, București, 1999.
- Iancu, A., *Schimbările economice internaționale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Iancu, A., *Investițiile de capital, Crearea proprietății și dezvoltarea economiei reale*, Evaluarea Stării Economiei Naționale (Raport 1999) Buletin – sep-

- tembrie, Academia Română, București 1999.
- Kirițescu, C., *Relațiile valutar-financiare internaționale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Mazilu A., „Politica de atragere a investițiilor străine directe și crearea avantajelor competitive la nivel național”, Institutul de Economie Mondială, *Buletin nr. 22*, București, 1995.
- Munteanu C., Vâlsan C., *Investiții Internaționale*, Oscar Print, București, 1996.
- Negrițoiu M., *Salt înainte – Dezvoltarea investițiilor străine directe*, Editura Expert, București, 1996.
- Postelnicu C., „Investițiile directe în străinătate și principalele categorii de investitori strategici”, *Tribuna economică* nr. 15/1997.
- Porter M., *The Competitive Advantage of Nations*, MacMillan, London, 1990.
- Popescu D.M., „Globalizarea și supraviețuirea economiilor naționale”, *Tribuna Economică* nr. 1, 2, 3/1998.
- Popa C.V., „Multinaționalele din țări în curs de dezvoltare”, *Tribuna economică* nr. 1,2/1998.
- Strange S., *State și piețe*, Institutul European, București, 1997.
- Sută N., *Comerț internațional și politici comerciale*, Editura All, București, 1995.
- Toffler A., *Puterea în mișcare*, Editura Antet, București, 1995.
- Vernon R., *Les entreprises multinationales*, Calmonn – Levy, Paris, 1973.
- Zaman Ghe.; Vâlceanu G.: „Investițiile în economia României”, *Probleme economice* nr. 25/1998, Centrul de Informare și Documentare Economică, București.
- *** Agenda 2000, Puncte de vedere ale Comisiei în legătură cu solicitare României de aderare la Uniunea Europeană.
- *** Buletin statistic lunar, Anul X, Nr. 8/1999, Comisia Națională pentru Statistică.
- *** Economic Survey of Europe nr. 1/1999, Secretariat of The Economic for Europe, Geneva, United Nations, New York and Geneva, 1999.
- *** România 2020, Programul Națiunilor pentru Dezvoltare, Academia Română, Editura Conspress, București, 1998.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 20-21/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

**IMPACTUL SOCIOECONOMIC
AL FENOMENELOR NATURALE
DEZASTRUOASE ÎN ROMÂNIA**
- inundații, alunecări de teren, secetă -

Dumitru CHIRIAC (coordonator)
dr. Maria MOLDOVEANU
Cristina HUMĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

ECHIPA DE CERCETARE:

dr. Maria MOLDOVEANU, cercet. și. pr. I
Dumitru CHIRIAC, cercet. și. pr. III
Cristina HUMĂ, cercet. și.
Cristina TUDOR, asistent cercet.

CUPRINS

DEZASTRELE NATURALE – FENOMENE MEREU ÎN ATENȚIA SOCIETĂȚII	681
Capitolul 1. SISTEMUL DE CONCEPTE REFERITOARE LA FENOMENE NATURALE DEZASTRUOASE.....	683
Capitolul 2. INUNDAȚIILE, UNUL DINTRE CELE MAI FRECVENTE FENOMENE NATURALE DEZASTRUOASE.....	685
Capitolul 3. ALUNECĂRILE DE TEREN. CONSECINȚE ASUPRA COMUNITĂȚILOR UMANE DIN ROMÂNIA	705
Capitolul 4. MANIFESTĂRI ALE SOLIDARITĂȚII CU POPULAȚIA AFECTATĂ DE UNELE DEZASTRE NATURALE – INUNDAȚII ȘI ALUNECĂRI DE TEREN	709
Capitolul 5. REACȚII ALE POPULAȚIEI LA INIȚIATIVELE DE SOLIDARITATE NAȚIONALĂ	714
Capitolul 6. SECETA, ARIDIZAREA ȘI DEȘERTIFICAREA. EFECTE ASUPRA COMUNITĂȚILOR UMANE.....	716
6.1. Considerații generale asupra fenomenului	716
6.2. Seceta, aridizarea și deșertificarea în România.....	717
6.3. Politici sociale în zonele afectate de secetă, aridizare și deșertificare.....	724
6.4. Strategia prevenirii și combaterii secetei, aridizării și deșertificării în România	725
BIBLIOGRAFIE	727
ANEXE.....	730

DEZASTRELE NATURALE – FENOMENE MEREU ÎN ATENȚIA SOCIETĂȚII

Omenirea s-a confruntat întotdeauna și se confruntă și în prezent cu o serie de evenimente cu caracter catastrofal, care au la bază atât fenomene naturale distructive (inundații, alunecări de teren, secete etc.), cât și fenomene distructive de ordin tehnologic (dezastre industriale).

Cercetările științifice efectuate în ultimii ani confirmă schimbările climatice la nivelul planetei noastre, schimbări care au la bază poluarea tot mai accentuată a mediului înconjurător. Procesul de încălzire a atmosferei, datorat „efectului de seră”, a determinat topirea ghețarilor, modificarea curenților de aer și a cantităților de precipitații. Ca urmare a acestui fapt, Terra este afectată, pe aproape întreaga sa suprafață, de tot mai multe dezastre naturale, al căror bilanț cuprinde, pe lângă importante pierderi materiale, și un mare număr de victime. Potrivit Organizației Meteorologice Mondiale (OMM), fenomenele meteorologice și hidrologice extreme însumează 70% din dezastrele naturale, restul fiind alunecări de teren, cutremure etc.

Se apreciază că, în timp ce accidentele industriale sunt specifice mai ales țărilor dezvoltate, dezastrele naturale se produc cu precădere în țările cu o economie slab dezvoltată și cu un mediu degradat, întrucât resursele financiare nu permit investiții pentru realizarea de mijloace de protecție (diguri, baraje etc.), iar exploatarea unor resurse naturale cu rol de protecție, cum sunt pădurile, se face în mod haotic. În această ultimă categorie de state poate fi inclusă și România, care, după anul 1990, trebuie să facă față atât greutăților specifice tranziției la economia de piață, cât și unor situații neprevăzute, cu un impact socioeconomic major, produse de fenomene naturale cu efecte distructive.

Amploarea fără precedent a dezastrelor naturale, ca urmare a dereglărilor climatice la nivel planetar, a determinat Adunarea Generală a ONU să adopte, la 11.XII.1987, Rezoluția 42/169, care a declarat anii 1990-1999 „Deceniul Internațional pentru Reducerea Efectelor și Dezastrelor Naturale” (IDNDR) (37, p. 59)

IDNDR s-a constituit într-o formă de cooperare multinațională, a cărei strategie a avut în vedere aspecte referitoare la conștientizarea și prevenirea populației în faza predezastru, la îmbunătățirea sistemelor de avertizare, la atenuarea impactului dezastrelor asupra societății, la recuperarea postdezastru și normalizarea situației (18, p. 525).

În același timp, pentru elaborarea unor concepte care să cuantifice impactul negativ al dezastrelor, precum și pentru stabilirea unui limbaj comun la nivel științific internațional, sub egida ONU și a IDNDR s-a editat, în 1992, un

dicționar în limbile engleză, franceză și spaniolă. Acest dicționar definește semantic și metodologic principalii termeni care desemnează fenomenele naturale distructive și cu care specialiștii operează în mod curent.

Prezentăm în continuare sistemul de termeni definitorii pentru fenomenele naturale distructive utilizați în literatura de specialitate.

Capitolul 1

SISTEMUL DE CONCEPTE REFERITOARE LA FENOMENE NATURALE DEZASTRUOASE

Pentru a pune în evidență incidența socioeconomică a unora dintre cele mai frecvente fenomene naturale extreme din țara noastră: inundații, alunecări de teren și secete, care încearcă, după 1990, tot mai greu societatea românească să realizeze o documentare complexă, având ca punct de plecare sistemul de concepte definitorii pentru aceste procese.

Astfel, termenul de **hazard** reprezintă „un fenomen aleator, de mare anvergură, imprevizibil, o nedeterminare în timp și spațiu, un salt calitativ, o treaptă sau un prag în evoluția sistemului, care descarcă energii imense și determină dezordine, dezechilibru pe scara evoluției firești a mediului, în drumul său spre o nouă stare de echilibru” (10, p. 14).

Dezastrul natural (din limba engleză), sinonim cu **catastrofă** (din limba franceză), este definit ca „o gravă întrerupere a funcționării unei societăți, care cauzează pierderi umane, materiale și de mediu, pe care societatea afectată nu le poate depăși cu resurse proprii” (19, p. 9).

Trebuie precizat că înțelesul termenului de dezastru poate varia de la o societate la alta, funcție de posibilitățile de intervenție. Astfel, pentru o țară dezvoltată o situație apreciată drept un „incident minor” devine pentru o țară cu posibilități reduse de intervenție o „urgență majoră”.

De regulă, sunt considerate dezastre naturale inundațiile și fenomenele meteorologice periculoase (furtuni, grindină etc.), alunecările de teren, secetele, seismele. Studiul de față face referiri la fenomenele menționate mai sus, cu excepția seismelor, care în concepția noastră necesită o abordare specială.

Sinonim cu dezastru și catastrofă este termenul de **calamitate**, care desemnează „o nenorocire mare, un dezastru ce lovește o colectivitate” (39, p. 126).

Vulnerabilitatea este considerată ca fiind „gradul de pierderi (de la 0% la 100%) rezultate din potențialitatea unui fenomen de a produce victime și pagube materiale” (19, p. 10).

Un alt termen utilizat frecvent în cazul dezastrelor este cel de **risc**, care este definit ca fiind „numărul posibil de pierderi umane, persoane rănite, pagube asupra proprietăților și întreruperii activității economice în timpul unei perioade de referință și într-o regiune dată, pentru un fenomen natural particular” (19, p. 11).

În raport cu particularitățile riscului a fost stabilită următoarea tipologie

(24):

- a) **riscul natural** – ca fiind probabilitatea acțiunilor naturale periculoase asupra omului sau a tehnosferei;
- b) **riscul ecologic** – riscul pentru mediul natural, generat de tehnosferă și societate;
- c) **riscul tehnogen** – riscul pe care îl reprezintă tehnologia pentru om sau mediul natural;
- d) **riscul social** – riscul care apare în mijlocul societății și este îndreptat contra sa.

Analiza impactului socioeconomic al dezastrelor, indiferent de cauzele producerii (naturale sau antropice), trebuie să aibă în vedere trei elemente importante: aria de producere a fenomenului distructiv, elementele de impact și durata fenomenului (18).

Aria de producere a unei catastrofe poate fi la scară mare, cuprinzând suprafețe întinse de teren (cazul unor inundații, secete etc.) sau punctuală (inundații, alunecări de teren), efectele fiind direct proporționale și cu mărimea acestor areale.

În ceea ce privește **elementele de impact**, acestea se referă la *populație* (persoane decedate, persoane afectate de dezastru), la *pagubele de natură individuală* (case și anexe gospodărești distruse sau avariate, culturi agricole compromise), precum și la *pierderile la nivel comunitar* (obiective economice, obiective sociale și culturale, căi de comunicație, precum și rețele de alimentare cu apă, de canalizare, telefonice etc.), care influențează direct calitatea vieții de zi cu zi, deoarece distrugerea acestora izolează comunitățile, lipsindu-le de surse vitale ale existenței (apă, alimente, medicamente, combustibil etc.).

Durata, ca al treilea element de analiză a fenomenului distructiv, cuprinde atât perioada de desfășurare efectivă a acestuia, cât și perioada postdezastru. Cumulată cu amplitudinea dezastrului, durata fenomenului își pune amprenta asupra proporțiilor distrugerilor, generând situații dintre cele mai dramatice în ceea ce privește salvarea de vieți omenești și de bunuri materiale.

Capitolul 2

INUNDAȚIILE, UNUL DINTRE CELE MAI FRECVENTE FENOMENE NATURALE DEZASTRUOASE

2.1. Dimensiunea și impactul inundațiilor

2.1.1. *Inundațiile pe plan mondial*

Inundațiile se definesc ca o „acoperire temporară de apă a unei porțiuni de teren, urmare a creșterii nivelului unui râu, lac sau altă masă de apă” (19, p. 89).

După cum rezultă din statistici, documente și alte materiale informative, inundațiile reprezintă fenomenul natural distructiv cu cea mai mare frecvență de producere în multe țări de pe glob, inclusiv România, având un impact deosebit de puternic asupra calității vieții comunităților afectate.

Dacă este să ne referim la **ultimii ani ai secolului al XX-lea**, putem să remarcăm atât numărul mare de inundații pe glob, cât și efectele dezastruoase ale acestora, prin creșterea cantităților de apă căzute și, respectiv, a torențialității, în strânsă legătură cu modificările climatice la nivel planetar și cu exploatarea nerațională a pădurilor.

Atenția specialiștilor și a comunității internaționale s-a îndreptat, în mod special, asupra zonelor în care s-au petrecut inundațiile cu cele mai grave consecințe.

Astfel, în 1998, China a cunoscut cele mai mari inundații după cele din anii 1949 și 1954, când au murit 57000 și, respectiv, 33000 de persoane. Oficialitățile au apreciat că amploarea inundațiilor din 1998 s-a datorat, în principal, despăduririlor accelerate din ultimii 20 de ani, care au provocat o puternică eroziune a solului și acumularea de aluviuni, care au determinat ridicarea patului fluviilor și ruperea digurilor. Inundațiile, însoțite în unele locuri și de alunecări de teren, au provocat moartea a circa 3700 de persoane și au afectat alte 240 de milioane de locuitori ai acestei țări. Au fost acoperite de ape peste 21 de milioane de hectare de teren arabil, au fost distruse 5 milioane de locuințe și peste 44000 de școli. La toate acestea s-au adăugat numeroase pagube economice, care au impus adoptarea unor măsuri de austeritate din partea statului chinez.

Tot în anul 1998, ploile musonice care au căzut asupra Bangladeshului timp de câteva luni au afectat grav populația și economia acestei țări, care este una dintre cele mai sărace din lume. Conform declarațiilor oficiale, numărul persoanelor care și-au pierdut viața din cauza inundațiilor prelungite a fost de

peste 500, iar peste 30 de milioane de locuitori au rămas fără locuințe. Datorită pierderilor, care au depășit 3,4 miliarde USD, Bangladeshul a lansat comunității internaționale un apel de ajutor financiar, avându-se în vedere că perioada imediat următoare inundațiilor urma să fie una extrem de critică pentru această țară, unde calamitățile au provocat pagube imense culturilor de cereale.

În spațiul geografic al Asiei au mai cunoscut inundații dezastruoase, în anul 1998, Japonia, Coreea de Sud, India.

În zonele calde ale globului, inundațiile catastrofale sunt produse, de cele mai multe ori, de uraganele care lovesc periodic coastele oceanelor. Organizația World Wild Found (WWF) avertizează că uraganele se vor înmulți în următorii ani, ca urmare a succesiunii periodice a perturbațiilor atmosferice din zona ecuatorială a oceanelor¹. De altfel, acest fapt a fost pus în evidență și de statistici, care arată că dacă între 1995 și 1998 în lume s-au produs 33 de uragane, în 1998 s-au format 10 numai între lunile august și septembrie, iar pe 25 septembrie, în premieră absolută, 4 uragane evoluau simultan.

Unul dintre cele mai devastatoare uragane ale anului 1998 a fost ciclonul Mitch, care în trecerea sa peste America Centrală, a provocat o tragedie de „proporții biblice”: peste 11000 de morți și peste 15000 dați-dispăruți în inundațiile și alunecările de teren din Honduras, Nicaragua, Guatemala și El Salvador. Costurile distrugerilor au fost enorme: 4 miliarde de USD în Honduras (echivalent cu 1/3 din PIB) și 1 miliard în Nicaragua. La toate acestea s-au adăugat suferințele populației: aproape jumătate din locuitorii Hondurasului au fost evacuați, iar 70% au fost lipsiți de apă potabilă. În cazul acestui stat, uraganul Mitch s-a suprapus peste o țară cu grave probleme ecologice, care cu puțin timp în urmă pierduse datorită incendiilor peste 11000 km² de pădure. Ca urmare, efectele devastatoare ale inundațiilor au fost amplificate de inundațiile de teren care au distrus numeroase case, ferme, șosele, poduri etc. (23).

Și în anii care au urmat, populația globului a fost confruntată cu catastrofe naturale de proporții. Astfel, în 1999, în Asia, ploile torențiale au lovit din nou China, unde circa 400 de persoane au murit, 66 de milioane de oameni au avut de suferit, iar 1,8 milioane au rămas fără adăpost. Ploile au devastat Coreea de Sud, Filipine, Thailanda, Cambodgia, Vietnam. În Thailanda, spre exemplu,

¹ Aceste perturbații sunt cunoscute sub numele de „El Niño”, care este un front de aer cald, și „La Niña”, care este un front rece, ambele având drept cauză încălzirea globală a atmosferei datorită efectului de seră. El Niño este un eveniment climatic imprevizibil, care afectează Oceanul Pacific. Vânturile își schimbă direcțiile, iar o imensă masă de aer cald, în mod normal situată de-a lungul coastelor asiatice se deplasează spre coastele americane, perturbând tot ecosistemul acestei jumătăți de glob. El Niño din 1982-1983 a fost foarte violent. Două, de mai mică intensitate, i-au urmat în 1986 și 1991-1992. Cel din 1997-1998 a fost devastator. La Niña, care este o masă de aer rece, urmează adesea trecerii lui El Niño și poate avea efecte total contrarii, dar la fel de devastatoare ca acesta, provocând inundații, furtuni și ploi diluviene în emisfera nordică și secetă în cea sudică.

numai în provincia Chanraburi 100000 de persoane au fost deplasate sau afectate de inundații, circa 600 de case au fost distruse, 665 șosele afectate grav și 27000 ha de teren cultivate au fost devastate. La nivelul întregii țări, pagubele au fost estimate la 8,7 milioane de dolari.

America Centrală, pentru al doilea an consecutiv, a cunoscut efectul ploilor diluviene, care au provocat câteva zeci de morți, evacuarea a peste 100000 de persoane, distrugerea culturilor agricole, a locuințelor și infrastructurii.

Pe data de 16 septembrie 1999, uraganul Floyd a lovit coasta de est a Statelor Unite, provocând 12 morți, inundații și daune imense. Acest uragan enorm, de talia Franței, a dus la exodul spre interiorul țării a peste 2,6 milioane de persoane, un record istoric, așa cum apreciau agențiile de presă.

„2,6 milioane de persoane au pornit pe șosele în căutarea unui adăpost, în cadrul celei mai mari operațiuni de evacuare petrecute vreodată în Statele Unite, într-o dezordine de nedescris. Șoselele au fost luate cu asalt de mașini supraîncărcate, fiecare dorind să-și salveze cât mai multe lucruri. Miercuri (15 septembrie) orașele de pe coasta Atlanticului erau pustii și doar puțini automobiliști mai circulau debusolați”(1).

Efectele acestui dezastru au fost mult diminuate atât datorită măsurilor preventive și postdezastru luate de autoritățile americane, cât și transformării uraganului, în final, într-o furtună tropicală. Cele mai încercate de dezastru au fost statele din sud-estul SUA, care au trebuit să facă față unor puternice inundații.

„Trebuie să mulțumim lui Dumnezeu, Floyd s-a îndepărtat și nu ne-a lovit atât de dur pe cât am crezut” declara președintele Bill Clinton într-o conferință de presă a Agenției Federale pentru Gestionarea Situațiilor de Urgență (FEMA), anunțând deblocarea a 520 de milioane de dolari pentru asistarea victimelor uraganului în statele Florida, Georgia, Carolina de Nord și de Sud, precum și luarea de măsuri speciale în cazul Carolinei de Nord, statul cel mai afectat de trecerea uraganului”(2).

În comparație cu situația creată de uraganul Floyd, mult mai dramatice au fost însă inundațiile catastrofale și alunecările de teren provocate de ploile torențiale care s-au abătut, în luna decembrie a anului 1999, asupra coastei carabiene a Venezuelei. Bilanțul victimelor a depășit 30000 de morți, înregistrându-se peste 200000 de persoane fără locuință și pagube materiale de miliarde de dolari.

Președintele țării, Hugo Chavez, a ordonat evacuarea mai multor căzărmi în care să poată fi adăpostite provizoriu zecile de mii de sinistrați, găzduiți inițial în biserici, școli sau instituții publice din Caracas. „Până în prezent, prioritatea a fost de a salva vieți, de a îngriji mii de victime. Începând de acum avem de-a face cu etapa cea mai dificilă, cea mi dură, aceea a reconstrucției” a arătat ministrul venezuelean de externe Jose Vicente Rangel. Guvernul a planificat deja reinstalarea sinistraților „provizoriu în regiunile unde se află în prezent și încearcă să le asigure o locuință, o slujbă, asistență sanitară”(45).

Cu toate eforturile depuse, Venezuela, țară latino-americană în curs de dezvoltare și cu posibilități scăzute de intervenție și ajutorare a populației sinistrate, a apelat la sprijin internațional. În acest sens, Adunarea Generală a ONU a adoptat în unanimitate o rezoluție, cerând comunității internaționale să furnizeze un ajutor rapid și generos pentru susținerea eforturilor de salvare și reconstrucție a Venezuelei distrusă de inundații și alunecări de teren. Totodată, Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluție generală privind coordonarea acțiunilor umanitare internaționale, în cazul unor catastrofe naturale, în special în țările în curs de dezvoltare.

Anul 2000 a înregistrat, ca și anii precedenți, numeroase inundații catastrofale datorită dereglărilor climatice. Rețin atenția, în mod deosebit, inundațiile din Africa Australă, petrecute în lunile februarie și martie, care au lovit Africa de Sud, Zimbabwe, dar mai ales Mozambicul.

După cum au afirmat autoritățile mozambicane, în urma inundațiilor cel puțin 350 de persoane și-au pierdut viața, 250000 au rămas fără adăpost, iar 1,5 milioane de oameni (la o populație de 17 milioane de locuitori) au fost afectați direct.

„În unele regiuni ale Mozambicului, oamenii, cărora apa le ajungea de-seori până la brâu, înaintau cu dificultate, purtându-și în brațe copiii sau puținele lucruri pe care le-au putut salva spre locuri mai ferite unde elicopterele puteau ateriza. În unele cazuri, familiile au fost separate, copiii fiind încredințați membrilor echipelor de salvare”.

„Elicopterele care au efectuat misiuni aproape fără întrerupere au reușit să salveze sute de persoane din centrul și sudul Mozambicului. Alte câteva sute de civili, care se adăpostiseră pe acoperișuri, în copaci și pe stâlpi au fost urcați la bordul elicopterelor...”(30).

Proporțiile inundațiilor din Mozambic au determinat organizarea unei operațiuni multinaționale de ajutorare a populației sinistrate. La această opera-

țiune au participat elicoptere și avioane aparținând mai multor state, care au efectuat atât zboruri de salvare, cât și transporturi de alimente, apă și medicamente în zonele afectate de inundații. De asemenea, Comisia Europeană și-a manifestat intenția de a procura fonduri pentru reconstrucția economică a Mozambicului în următorii trei sau patru ani.

În cea de-a doua jumătate a anului 2000, inundațiile au afectat, în mod repetat, mai multe țări din vestul Europei. Astfel, în luna septembrie a acestui an, sudul Italiei a fost devastat de puternice inundații datorate ploilor abundente. Un puternic torent a lovit localitatea Soverano, producând moartea a 12 persoane și dispariția altor 11, în timp ce 38 au fost spitalizate. După o lună de la acest dezastru, Italia s-a aflat din nou sub potop. De această dată, inundațiile au avut o arie mai largă, cuprinzând, pe lângă nord-estul Italiei, sudul Elveției și sud-estul Franței. Inundațiile, care au lovit mai ales Italia, au avut un bilanț cutremurător în această țară: 19 morți, 15 dispăruți, peste 500000 de persoane evacuate, numeroase drumuri și căi ferate distruse sau închise, zone fără apă potabilă, curent electric, gaze și telefonie, multe fabrici și școli închise.

Orașul Torino a fost greu încercat de ape. „Padul a depășit cu aproape șapte metri cota de alarmă, inundând o mare parte a orașului, care este rupt în două prin închiderea celor 16 poduri de traversare. Monumentul de piatră din parcul Valentino, care măsoara inundațiile Padului încă de prin anii 1800, a fost acoperit complet de ape, semn că așa dezastru nu s-a mai pomenit. Școlile de toate gradele vor rămâne închise. Spitalul Savia a fost evacuat... a fost inundat și Institutul Politehnic din Torino. Nu a scăpat de inundații nici Palatul de Gheață „Torre Pelice”, căruia i-a căzut acoperișul (acest complex va găzdui „Olimpiada albă” din 2006).”

„La Torino au fost scene de supraviețuire cum doar în război s-au mai văzut: cozi imense la magazine, lume nervoasă la cozile unde se distribuiau apă minerală și lapte.”

„Valea Aosta este cea mai afectată dintre zonele calamitate. Regiunea este complet izolată...fără apă potabilă, alimente, curent electric și căldură. Numărul morților se ridică la zece, iar cel al dispăruților la șapte. Aria inundată și distrusă s-a mărit, zeci de mii de persoane au fost nevoite să-și petreacă nopțile în mașinile cu care s-au refugiat pe coline, în cazărmi și biserici”(27).

Alte țări care s-au confruntat cu inundații în ultimele luni ale anului 2000 au fost Spania, Anglia și, din nou, Italia și Franța. Rețin în mod deosebit atenția inundațiile din Marea Britanie, cele mai grave din ultima jumătate de secol, care au afectat la începutul lunii noiembrie, conform Agenției Britanice a Mediului, circa 3000 de case în întreaga țară. Pentru prevenirea unor astfel de catastro-

fe, Guvernul de la Londra a anunțat alocarea a 51 de milioane de lire sterline.

Intensificarea fenomenelor naturale distructive la nivel planetar, ca urmare a modificărilor climatice, a declanșat o acțiune conjugată a specialiștilor, în urma căreia a fost creat Grupul Interguvernamental privind Evoluția Climei – GIEC –, care reunește circa 2000 de cercetători din întreaga lume. Rapoartele acestui grup scot în evidență riscurile încălzirii planetei datorită efectului de seră și se constituie în apeluri către guverne, care trebuie să se angajeze în alte strategii de dezvoltare, energetice și industriale, pentru a remedia instabilitatea climatică ce se manifestă în momentul de față.

2.1.2. Fenomenul inundațiilor în România

Tipuri de inundații și zonele de risc

Poziția României în cadrul Europei, la interferența maselor de aer uscate din est, cu cele umede din vest și sud, imprimă țării noastre un climat complex, caracterizat prin alternanța perioadelor secetoase cu cele ploioase.

În funcție de regimul precipitațiilor, de influența reliefului și de structura lui geologică, de particularitățile solurilor și ale vegetației, rețeaua hidrografică prezintă mari variații de debite atât în cursul unui an, cât și de la un an la altul.

Astfel, în anii ploioși, când debitele râurilor cresc foarte mult, pe teritoriul țării noastre se produc numeroase inundații. Ca urmare, dintre toate fenomenele naturale cu efecte dezastruoase, **inundațiile**, și, asociate acestora, în unele cazuri, alunecările de teren, au cea mai mare incidență și încearcă greu România, datorită impactului deosebit asupra economiei și mediului, implicit asupra calității vieții populației afectate.

În urma unor asemenea calamități naturale, zone întregi, în care starea de sărăcie nu era o caracteristică economică dominantă, pot deveni peste noapte areale mai mult sau mai puțin continue de comunități sărace sau cu un mare risc de sărăcie. În alte zone, dezastrele se suprapun unor zone în care sărăcia comunitară este un fenomen deja instalat, accentuând și mai mult deteriorarea situației economice a locuitorilor.

În raport cu cauzele care le produc, specialiștii disting următoarele tipuri de inundații (22):

- a) inundații determinate de viituri în albiile râurilor și de depășirea capacității de transport a acestora, ca urmare a ploilor torențiale;
- b) inundații provocate de accidente la construcțiile hidrotehnice sau de nefinalizarea acestora;
- c) inundații determinate de blocarea albiei râurilor cu diverși plutitori sau gheață;
- d) inundații prin creșterea nivelului freatic – așa-numitele băltiri -, ca urmare, în special, a unor cauze antropice (deficiențe la sistemele de irigații, lacuri de acumulare etc.);

- e) inundații dirijate, în scopul salvării unor obiective sau zone locuite;
- f) alte tipuri de inundații.

În România, de-a lungul timpului, s-a conturat o serie de arii care suferă periodic consecințele unor dezastre naturale. Pentru identificarea și delimitarea zonelor în interiorul cărora există un potențial de producere a unor fenomene naturale distructive, în cadrul **Planului de Amenajare a Teritoriului Național (PATN)**, elaborat de Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului în colaborare cu Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului, în **Secțiunea a V-a** sunt prezentate zonele cu risc natural (inundații și alunecări de teren). Această secțiune, în fază de proiect, ce urmează să fie supusă aprobării Parlamentului, constituie un instrument de lucru în elaborarea politicilor de dezvoltare la nivel județean și zonal, stabilind zonele prioritare de intervenție, stoparea efectelor gestionării greșite a arealelor cu astfel de riscuri, măsurile pentru protecția terenurilor, construcțiilor și a oamenilor (47).

Deși harta riscului la inundații arată că cea mai mare parte a României este vulnerabilă la acest tip de dezastru, totuși zonele cu cel mai mare risc sunt situate, în special, în bazinele hidrografice ale unor râuri mari, cum ar fi Mureșul, Someșul, Crișurile, Oltul superior, Siretul. De asemenea, un risc însemnat îl prezintă și zonele situate în lungul Dunării și în delta acestui fluviu, precum și pe râurile mai mici din partea centrală a Moldovei (Jijia, Bahlui, Bârlad).

Se impune precizarea că așezările cu cel mai mare risc de inundații se află în zonele de deal, de podiș și de munte, deoarece cea mai mare parte a acestora este situată în lungul râurilor, unde „valea constituie astăzi, ca și în trecut, de altfel, domeniul de expansiune teritorială și de afirmare economică pentru marea majoritate a localităților rurale” (3, p. 29).

Referitor la frecvența inundațiilor, literatura de specialitate menționează faptul că, în secolul care a trecut, în țara noastră au fost 42 de ani cu viituri importante. Cele mai mari revărsări de ape din ultimii 50 de ani s-au produs în 1966 (în Banat), în 1969 (în bazinul Motru-Tismana și în bazinele hidrografice Jijia, Bahlui și Bârlad), în 1970 (pe arie foarte mare, în nordul Transilvaniei și Maramureș, pe Someș, pe Târnave și pe cursul mijlociu al Someșului), în 1975 (pe Oltul superior, pe Târnave, Arieș, Mureșul superior, Ialomița, Buzău și Trotuș), în 1979 (pe Argeș și Dâmbovița), în 1980 (în vestul țării, pe Crișuri și Barcău), în 1988 (pe Siret și Bârlad) (22).

Din acest lung șir de viituri, inundațiile din 10-15 mai 1970 au fost catastrofale și s-au datorat cantităților mari de precipitații, la care s-au adăugat apele provenite din topirea zăpezilor. Inundațiile au avut o mare extensiune spațială (circa 50000 km²) și s-au produs în Maramureș și nordul Transilvaniei, unde s-au înregistrat debite excepționale pe Someș (probabilitate de producere o dată la 100 de ani), în bazinele Târnava Mare și Târnava Mică, pe cursul mijlociu al Mureșului (probabilitate de producere o dată la 200 de ani).

„Urmările acestor inundații au fost grave: 179 de victime omenești și pagube materiale directe de circa 1 miliard de dolari. Au fost afectate de inundații peste 1500 de localități, principalele pagube fizice fiind:

- peste 83000 de case de locuit inundate, din care distruse sau avariate 40000;
- 20500 alte construcții inundate, din care distruse și avariate 14600;
- 730 km de căi ferate, 2270 km de drumuri, 2200 de poduri și podețe, 1800 de linii electrice, 690 km de linii telefonice distruse sau avariate;
- circa 500000 ha de culturi agricole distruse;
- 37000 de animale și 65000 de păsări pierdute;
- 37 de mari unități industriale avariate, din totalul de 250 unități inundate;
- peste 20000 ha terenuri alunecate, afectând terenuri agricole, căi de comunicație, case etc.” (22, p. 112).

Frecvența inundațiilor în România, în perioada 1991-2000, și efectele acestora asupra populației

După o perioadă secetoasă destul de lungă, țara noastră a intrat în ultimul deceniu al secolului al XX-lea în ciclul anilor ploioși, care au produs inundații soldate cu mari pierderi materiale și de vieți omenești. România a fost luată prin surprindere de amploarea și repetarea, mai mulți ani la rând, a acestor fenomene distructive, în condițiile în care nu dispunea, la începutul anilor '90, nici de legislația necesară, nici de programe adecvate pentru rezolvarea unor stări de criză generate de asemenea situații.

La producerea inundațiilor, care au avut la bază cauze în principal naturale, respectiv cantitățile excesive de precipitații căzute într-un timp foarte scurt, a mai contribuit și o serie de factori de natură antropică. Avem în vedere unele practici cu urmări dintre cele mai nefaste, cum ar fi defrișările iraționale din ultimii ani, lucrările agricole necorespunzătoare sau chiar mari suprafețe necultivate, care generează incapacitatea de absorbție a apei de către sol, eroziunea versanților și colmatarea albiilor de râu, acțiuni cu urmări neașteptate, pe care nimeni nu le-a gestionat în mod eficient. Acestor cauze li s-a mai adăugat rezistența slabă a unor baraje și diguri, nefinalizarea unor lucrări de protecție contra inundațiilor, precum și amplasarea uneori necorespunzătoare a construcțiilor.

• **Inundații provocate de viituri și fenomene meteorologice periculoase**

a) *Aspecte de ordin teritorial*

În perioada 1991-2000, cantitățile mari de precipitații căzute asupra teri-

toriului României au determinat creșteri importante de debite și formarea de viituri pe numeroase râuri, cu depășiri ale cotelor de inundații. Se apreciază că furtunile, precipitațiile excesive, grindina și alte fenomene meteorologice periculoase sunt urmarea directă a schimbărilor climatice globale, determinate de poluare și degradarea mediului înconjurător.

Pentru perioada la care ne referim, inundațiile provocate de viituri au debutat în anul 1991 și s-au datorat precipitațiilor deosebit de abundente căzute la sfârșitul lunii iulie în partea centrală și inferioară a bazinului Tazlău, din cuprinsul județului Bacău.

În anii care au urmat, condițiile meteorologice au accentuat creșterea torențialității și extinderea inundațiilor în aproape toate județele României. Acest lucru a fost posibil și datorită următoarelor situații:

- întreruperea lucrărilor destinate apărării împotriva inundațiilor, din lipsa fondurilor;
- extinderea defrișărilor și neefectuarea de împăduriri;
- neexecutarea de lucrări pentru diminuarea torențialității în zonele montane, în scopul protejării obiectivelor și populației din aval.

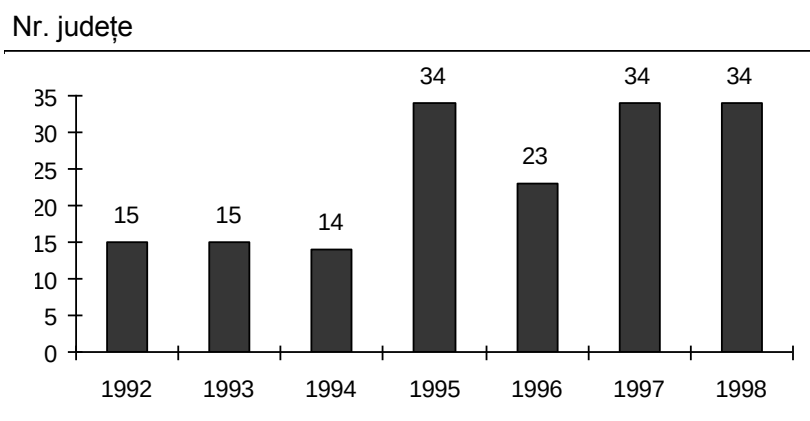
Conturarea dimensiunii spațiale a inundațiilor pe teritoriul țării noastre, în perioada 1992-1998, s-a făcut în baza raportului întocmit de **Comisia centrală pentru apărarea împotriva inundațiilor fenomenelor meteorologice periculoase și accidentelor** din cadrul Ministerului Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului (46).

Astfel se remarcă faptul că, între 1992 și 1998, un număr de 39 de județe au trebuit să facă față furiei apelor, care, pe lângă numeroasele distrugeri materiale și victime, au generat, în multe cazuri, și alunecări de teren, ce au amplificat caracterul distructiv al acestui tip de dezastre.

În funcție de evoluția condițiilor meteorologice, în perioada menționată se conturează două intervale de timp distincte (graficul nr. 1), care se caracterizează prin extensiune spațială diferită, și anume:

- a) intervalul 1992-1994, care corespunde începutului perioadei ploioase, numărul maxim de județe în care s-au produs revărsări de ape fiind de 15;
- b) intervalul 1995-1998, în care inundațiile au avut o amploare deosebit de mare, numărul județelor calamitate ajungând la 34.

Graficul nr. 1. Evoluția numărului de județe afectate de inundații în perioada 1992-1998

Indiferent însă de intervalul de producere a inundațiilor, se constată că, în perioada 1992-1998, unele județe au suferit „lovituri repetate”, a căror frecvență conduce la următoarea ierarhizare de situații (anexa nr. 1):

- a) Județe în care inundațiile au avut o **frecvență mare**, producându-se în decursul a 5 - 7 ani. Numărul acestora s-a ridicat la 18, cele mai multe în Moldova (7) și Transilvania (6), dar și în Banat (2), Crișana - Maramureș (2) și Dobrogea (1).
- b) Județe în care inundațiile au înregistrat o **frecvență medie**, respectiv în decursul a 3 - 4 ani, și al căror număr a fost de 16, dintre care 7 în Muntenia, 4 în Transilvania, câte două în Crișana și Oltenia și unul în Dobrogea.
- c) Județe cu o **frecvență scăzută** a inundațiilor, ce s-au produs în decursul a 1-2 ani, și al căror număr de 6 s-a repartizat astfel: trei în Oltenia, 2 în Muntenia și unul în Moldova.

Pe ansamblul țării se constată că județele cele mai predispuse la acest gen de calamități naturale, după cum rezultă din datele de mai sus, au fost cele din Transilvania și Moldova, urmate de județele din Muntenia, Oltenia, Crișana - Maramureș și Dobrogea. Ceea ce este mai grav este faptul că județele calamitate au trebuit să facă față, într-un interval scurt de timp, *nu numai mai multor ani cu inundații, ci și inundațiilor succesive în cursul aceluiași an*. Exemplificăm cu informații privitoare la anul 1998, pentru care există date suficiente și semnificative.

Astfel, în acest an, inundațiile au afectat un număr de 34 de județe, din-

tre care 25 au avut parte de două, trei sau chiar patru asemenea dezastre (anexa nr. 2).

Este vorba de Bacău, Iași și Suceava cu trei inundații succesive, Botoșani și Neamț cu patru inundații, județe situate în Moldova, urmate de unele județe din Transilvania, Crișana și Oltenia, unde s-au produs mai multe asemenea calamități.

b) *Consecințele inundațiilor produse de viituri*

Dezastrele naturale, între care și inundațiile, au un impact deosebit asupra populației, economiei și mediului înconjurător. Specialiștii consideră că aprecierea mărimii impactului implică o analiză laborioasă și trebuie să se bazeze pe trei criterii principale, și anume: *mortalitate, număr de persoane afectate și estimarea pagubelor (18)*.

Din păcate, legislația aferentă nu ține seamă în totalitate de aceste criterii științifice. Astfel, în ceea ce privește **impactul direct asupra populației** (număr decedați, număr de persoane afectate) H.G. nr. 638/1999 cu privire la **Regulamentul de apărare împotriva inundațiilor, fenomenelor meteorologice periculoase și accidentelor la construcțiile hidrotehnice** nu prevede includerea în conținutul raportului de sinteză (anexa nr. 1), a numărului de persoane care au avut de suferit de pe urma calamităților. Referitor la populație se înregistrează numai numărul de victime. În general, acest raport pune accentul pe pagubele economice, fizice și valorice, fără o evaluare calitativă, în funcție de fiecare comunitate și pe familii afectate.

Conformându-se acestui mod de înregistrare a efectelor inundațiilor, Raportul comisiei centrale pentru apărarea împotriva inundațiilor din MAPPM., în perioada 1992-1998, oferă o imagine incompletă asupra impactului acestui tip de dezastre. Lipsa datelor despre componenta socială a fenomenului se resimte atât la nivelul organelor abilitate să rezolve punctual consecințele inundațiilor, cât și la nivelul structurilor științifice preocupate de evaluări calitative.

Referitor la **pagube**, pentru interpretarea situației referitoare la inundațiile din România, în perioada 1992-1998, am aplicat următoarea metodologie: plecând de la pagubele totale din fiecare an, pe fiecare județ, așa cum au fost ele calculate de respectiva Comisie din cadrul MAPPM., la nivelul prețurilor din septembrie 1998, și aplicând un coeficient de risc, în funcție de numărul dezastrelor înregistrate, s-a obținut gradul de vulnerabilitate la inundații (ponderea pierderilor) a fiecărei unități teritorial - administrative.

Pe baza acestuia, județele au putut fi ierarhizate cu mai multă rigoare, evidențiindu-se modul în care se poziționează ele în contextul hărții României din perspectiva vulnerabilității la inundații (anexa nr. 3). Menționăm că între anii 1992 și 1998 au putut fi delimitate trei categorii de județe, și anume:

- județe cu vulnerabilitate ridicată la inundații (între 4,5 și 12,3% din total pagube pe țară), în număr de 7;
- județe cu vulnerabilitate medie la inundații (între 1,1 și 3,7% din total pagube), în număr de 22;
- județe cu vulnerabilitate scăzută la inundații (între 0,01 și 1,6% din total pagube), în număr de 11.

Fenomenul inundațiilor este atât de dinamic și de complex încât nu este exclus ca, de la un an la altul, anumite județe să se re poziționeze în funcție de indicatorul vizat de noi. De exemplu, județul Mehedinți situat în grupa a treia de vulnerabilitate între 1992 și 1998, a înregistrat în anul 1999 pierderi însemnate, care pot să-l treacă în categoria a doua.

În noaptea de 12/13 iulie 1999, locuitorii satelor mehedințene au cunoscut cel mai mare prăpăd care s-a abătut vreodată asupra acestor locuri. Potopul, care a durat 12 ore, a creat un adevărat dezastru, acoperind cu apă și nămol sute de locuințe din numeroase localități ale județului. Circa 50% din satele Mehedințiului – majoritatea din zona montană și colinară – au fost lipsite de energie electrică și telefon. Unele dintre așezări au fost izolate, datorită căilor de acces devenite impracticabile și a podurilor distruse. „Pe unde a trecut viitura, găsești aproape de toate: de la autoturisme avariate ori făcute zob, până la mobilă, aparatură casnică, covoare și...stupi aduși de pe coaste de ape”. Pagubele au fost evaluate la circa 250 miliarde de lei (32).

Unele institute de profil preferă gruparea județelor după nivelul vulnerabilității în funcție de regiunile de dezvoltare economică. Din acest punct de vedere, după calculele noastre, Regiunea de Nord - Est se situează pe primul loc, urmată de Centrul țării și de Regiunea de Nord - Vest (anexa nr. 4).

Pentru a ne edifica asupra dimensiunii impactului distructiv al inundațiilor și a mărimii pagubelor produse de acestea s-a apelat la datele statistice referitoare la anul 1998.

Astfel, în anul respectiv, regimul excedentar al inundațiilor s-a manifestat, cu precădere, în Transilvania, Maramureș, Crișana, dar și într-o bună parte din Moldova. Ca urmare, pagubele materiale de circa 1925 miliarde de lei înregistrate la nivelul țării s-au datorat distrugerilor produse de acest fenomen în județele Mureș – 290,4 miliarde lei (15,1%), Maramureș – 248,7 miliarde lei (12,9%), Alba – 186,8 miliarde lei (9,7), Hunedoara – 129,3 miliarde lei (6,7%) etc. În aria extracarpatică, județele cu cele mai mari pagube au fost: Vâlcea – 102,2 miliarde lei (5,3%), Neamț – 85,5 miliarde lei (%), Bacău – 76,2 miliarde lei (4,0%), Iași – 59,5 miliarde lei (3,1%), Botoșani – 38,4 miliarde lei (2,0%).

Simpla enumerare a valorii pagubelor ne dă o imagine a dimensiunii in-

undațiilor la care au fost supuse unele zone ale țării. Iar dacă este să ne referim numai la județul Mureș, trebuie să spunem că acesta a suferit cele mai puternice inundații, fiind afectat de trei ori în cursul anului 1998 și de două în 1999. Conform datelor puse la dispoziție de Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului, șase orașe din cele opt ale acestui județ au fost lovite, în 1998, de ape. Cele mai încercate au fost Târnăveni, Luduș și Iernut, ultimul fiind izolat de ape timp de câteva zile. În mai mică măsură au fost afectate Târgu Mureș, Sovata și Luduș. În același timp, 93 de sate aparținând la 58 de comune, au fost atinse de furia apelor.

„Dacă luăm în considerare că, de exemplu, comuna Gheorghe Doja a fost lovită de inundații de cinci ori în ultimii trei ani (1997, 1998 și 1999 – n.n.) și niciodată oamenii nu au fost despăgubiți integral, ne putem face o imagine asupra situației disperate în care se află aceste persoane, cărora gospodăriile și culturile le-au fost distruse în mod repetat de ape”. (43).

Tabloul impactului acestor fenomene distructive nu poate fi complet decât în măsura în care sunt identificate principalele tipuri de efecte economice și sociale ale inundațiilor (anexa nr. 5).

Un prim tip se referă la **pagube de natură individuală**, în speță la: case, anexe gospodărești, terenuri agricole, animale. Fiecare dintre pagubele enumerate înregistrează grade diferite de afectare. Casele, de exemplu, pot fi distruse în totalitate, presupunând reconstrucția lor din temelii, sau pot suferi numai distrugerii parțiale. În același mod se pot evalua și anexele gospodărești. În cazul terenurilor agricole, distrugerile vizează potențialul agricol pe o perioadă mai lungă de timp, ceea ce necesită investiții și lucrări speciale de reamenajare. De asemenea, experiența din perioada analizată a demonstrat că unele familii și-au pierdut toate animalele din gospodărie, ceea ce a avut consecințe economice deosebite asupra nivelului de trai.

Al doilea tip cuprinde **pierderi la nivel comunitar**, cu efecte dintre cele mai mari asupra calității vieții populației din așezările care au avut de suferit. În acest sens, inundațiile afectează:

- *obiective economice și construcții hidrotehnice*, a căror distrugere se resimte pe multiple planuri, inclusiv în ceea ce privește ocuparea populației din zonă;
- *obiective sociale și culturale (spitale, dispensare, școli, așezăminte de cultură și lăcașuri de cult)*. Distrugerile de acest gen trebuie să rețină atenția cu atât mai mult cu cât investițiile din domeniile respective sunt întotdeauna insuficiente și amânate de la un an la altul mai ales datorită unor prejudecăți care le consacră, ca importanță, un loc secundar în raport cu alte investiții;

- *căi de comunicație - rutiere, feroviare, forestiere, poduri și podețe -, precum și rețele de alimentare cu apă, de canalizare, telefonice etc.* Distrugerea acestor dotări comunitare este percepută cu acuitate deosebită de populația din zonă, întrucât îi afectează direct calitatea vieții de zi cu zi, izolând-o și lipsind-o de surse vitale ale existenței (apă, combustibil etc.). În baza acestui studiu a pagubelor, situația generală a efectelor inundațiilor care au avut loc în România, în cursul anului 1998, se prezintă astfel:

- 28 de persoane decedate;
- pagube individuale în valoare de circa 745 miliarde de lei (38,8% din total);
- pagube comunitare de peste 1178 miliarde de lei (61,2%).

La nivelul județelor calamitate de inundații, pagubele individuale au fost cuprinse între 3,3% (Harghita) și 93,8% (Bihor) din totalul pagubelor. Pagube individuale cu ponderi de peste 50% s-au înregistrat în mai multe județe, remarcându-se însă Satu Mare (65,3%), Mureș (68,0%), Neamț (76,8%), Iași (90,0%), Olt (91,8%) sau Bihor (93,8%). Cât privește pagubele comunitare, acestea au avut ponderi care au mers de la 6,2% (Bihor) până la 100,0% (Brăila, Buzău, Teleorman). În acest ultim caz este vorba de județe cu pierderi generale mici, fiind afectate mai ales elementele de infrastructură.

Spre deosebire de intervalul 1991-1998, când inundațiile s-au produs pe arii largi, începând cu anul 1999 s-a constatat o modificare în ceea ce privește modul de producere a inundațiilor. „Acestea au fost provocate de ploi cu caracter izolat care au avut intensități deosebit de mari, pagube materiale înregistrându-se, de regulă, pe râurile mici, necontrolate hidrometric. Local, ploile au fost însoțite de furtuni puternice și izolat de grindină” (23, p. 108). Este vorba de așa-numitele „inundații punctuale”, care s-au produs pe areale în general restrânse, iar uneori chiar la nivelul unei singure localități.

Inundații de acest gen s-au produs în foarte multe locuri din țară atât în 1999, cât și în prima jumătate a anului 2000. Din cauza torențialității crescute, pagubele au fost mari, inundațiile generând situații dintre cele mai tragice în rândul populației.

Dintre numeroasele evenimente care au marcat o serie de comunități se remarcă prin amploare „potopul de la Lipova”, cum l-a numit presa, produs în luna mai 1999. Ploaia torențială însoțită de grindină a făcut în mai puțin de o oră pagubele de peste 5 miliarde de lei. Au fost afectate 108 case, au fost distruse două poduri, au fost inundate numeroase fântâni, precum și circa 570 ha de teren arabil (12).

În luna iunie a aceluiași an, precipitațiile căzute timp de o jumătate de oră sub formă de aversă au creat o puternică viitură pe pârâul Bistra, de pe teritoriul comunei Bicazu Ardelean (județul Neamț). O undă violentă de circa

4 metri a inundat trei sate (Bistra, Telec și Bicazu Ardelean) aparținând acestei comune, înregistrându-se o victimă și pagube de miliarde de lei. Peste 200 de case au fost puternic afectate de ape, liniile electrice și telefo-nice au fost distruse, fântânile au fost inundate, iar sute de animale s-au îne-cat (33).

Pe lângă ploi, o serie de fenomene meteorologice periculoase, cum ar fi, de exemplu, furtunile însoțite în unele cazuri de grindină au făcut de ase-menea, ravagii în mai multe zone ale țării. Astfel, în noapte de 11/12 august 1999, furtunile și ploile au afectat rețeaua electrică din 582 de localități, cele mai multe din județele Vaslui (124), Bacău (57), Călărași (49), Buzău (45), Ialomița (40) etc. (35).

Dar cel mai grav eveniment datorat fenomenelor meteorologice pericu-loase s-a petrecut tot în noaptea de 11/12 iulie 1999 în bazinul hidrografic Râul Mare-Retezat (județul Hunedoara). Cantitățile mari de precipitații (136 l/mp) căzute în decurs de două ore au creat o viitură cu probabilitate de pro-ducere o dată la 1000 de ani. Datorită acestui fapt, toți afluenții Râului Mare au înregistrat debite excepționale, unul dintre aceștia producând o tragedie de proporții în colonia de muncă Brazi, de la barajul Tomeasa. Viitura forma-tă pe un mic ogaș a antrenat o masă imensă de pământ și lemne care a dis-trus câteva clădiri ale coloniei și a provocat moartea a 13 persoane (23). În aval, pe Râul Mare, două sate – Ohaba Sibișel și Răușor – au fost complet izolate prin surparea drumului. Timp de mai multe zile, populația din aceste localități s-a aflat într-o situație deosebit de critică din lipsa alimentelor și a apei potabile, fântânile fiind inundate (20).

Șirul evenimentelor a continuat și în prima parte a anului 2000, când inundațiile au pus la grea încercare multe comunități. Este edificator, în acest sens, cazul orașului Botoșani, care, în noapte de 13/14 iulie, în urma unei ploi torențiale, însoțită de o furtună violentă, a fost transformat într-o „adevărată Veneție”. Întrucât canalizarea nu a mai făcut față orașul a fost inundat în cea mai mare parte, apa intrând în numeroase case și grădini. A fost cu adevărat o noapte neagră, curentul electric fiind întrerupt de furtuna care a distrus rețeaua de distribuție a energiei (5).

- *Inundații produse de accidente la construcții hidrotehnice sau de nefina-lizarea acestora*

Acest tip de inundații este considerat ca fiind unul cu urmări dintre cele mai grave, deoarece viitura creată prin ruperea unui baraj sau dig determină evacuarea unor mese mari de apă într-un timp foarte scurt, nemaifiind posibilă, de cele mai multe ori, alarmarea și evacuarea populației din zona calamită-tă.

De-a lungul istoriei, producerea unor accidente la diguri și baraje a scos în evidență faptul că, realizate pentru a preîntâmpina și atenua efectele unor

dezastre naturale, aceste construcții implică, la rândul lor, un risc asociat. Astfel este cunoscut accidentul produs în Franța, în 1959, când, prin ruperea barajului Malpasset, la 80 km nord de Nisa, orașul Frejus a fost parțial distrus. Bilanțul acestui dezastru a fost de 421 de morți, 1188 de sinistrați, 100 de case distruse total, 700 avariate, 43000 ha inundate, pagubele ridicându-se la 30 miliarde de franci, fără a include barajul (19).

În țara noastră, pentru preîntâmpinarea unor astfel de situații s-au efectuat unele îndiguiiri cu rol de apărare împotriva inundațiilor, pe sectoarele de vale care prezintă riscul cel mai ridicat în acest sens. Aceleași funcții de protecție îndeplinesc și cele mai multe acumulări (hidroenergetice, pentru alimentări cu apă, pentru irigații etc.), care, pe lângă rolul lor economic, permit regularizarea debitelor și evitarea inundațiilor.

În unele cazuri însă dintr-o serie de motive, generate de vechimea mare a lucrării, de eroziune, de înălțarea patului albiilor de râu prin depunerea de aluviuni, de colmatarea bazinelor de acumulare etc., s-au produs și în țara noastră, în condiții de torențialitate crescută, ruperi de baraje sau diguri care au provocat inundații cu efecte dintre cele mai nefaste.

Astfel, un grav accident, în acest sens, s-a produs în noaptea de 28/29 iulie 1991, prin avariarea barajului de la lacul Belci (județul Bacău), colmatat în proporție de 80%, în urma unei viituri excepționale din bazinul râului Tazlău, cu o probabilitate de producere o dată la 100 de ani (28).

„Ruperea barajului la o oră destul de matinală (6:20 – n.n.), fără alarmă sonoră prealabilă, care să avertizeze populația de pericol, a avut ca rezultat inundarea bruscă a localității Slobozia, situată imediat în aval de baraj și apoi o serie de localități din lungul Trotușului, cum ar fi: Gura Văii, Viișoara, Florești, Vrânceni, Heltiu, Boiștea ș.a. Propagarea bruscă a undei de viitură a ocupat aproape în întregime terasa de luncă, provocând mari pagube materiale. Atât prin acest accident, cât și prin viiturile declanșate pe alte cursuri de apă mai mici, județul Bacău a avut cel mai mult de suferit prin pierderea a 97 de vieți omenești, distrugerea a 806 case și inundarea a încă 4377. Au fost compromise culturile agricole pe o suprafață de 4860 de ha și inundate temporar 6900 de ha. Au murit 4603 animale și au fost date dispărute 5732 de animale și păsări. Au fost distruse 69 de poduri și podețe și circa 20 km de căi de comunicații locale. Au fost întrerupte 10 rețele telefonice, 15 rețele electrice, avariate 25 de amenajări de torenți și circa 8 km de apărări de maluri” (28, p. 65-66).

Alte accidente la baraje, din fericire fără victime, dar cu pagube materiale importante s-au mai produs în 1997 și 1998. Astfel, pe data de 2 aprilie 1997, digul lacului de acumulare Cornățel (județul Argeș) a cedat datorită cantităților

mari de precipitații și a afectat trei sate. Circa 150 de gospodării au fost lovite de ape, au murit peste 200 de animale și au fost distruse culturile agricole de pe o suprafață de 300 de ha. Pagubele materiale totale au fost evaluate la câteva miliarde de lei.

În luna septembrie 1998, inundațiile au provocat fisurarea barajului de la acumularea Coștei de pe Bega, care, alături, de alte surse, contribuie la alimentarea cu apă a orașului Timișoara. Din lipsa fondurilor, acest baraj (vechi de 250 de ani) nu a fost consolidat, fapt pentru care, la începutul anului 2000, el a cedat punând în pericol întreaga zonă.

În aceeași stare precară se află și barajele altor acumulări hidrotehnice, în special cele gospodărite de administrațiile locale, precum și digurile din lungul unor râuri. Din cauza vechimii lor, a exploatării defectuoase, dar și din lipsa fondurilor pentru întreținere, acestea nu mai pot proteja în totalitate localitățile din zonă. Inundațiile din ultimii ani au scos în evidență o serie de deficiențe, dovadă numeroasele străpungeri ale unor diguri, care nu au rezistat la presiunea creată de viituri. Pot fi date ca exemple inundațiile provocate, la începutul anului 2000, în orașul Ineu, prin ruperea digului de pe Crișul Alb, cele din Banat, respectiv avarierea digului de pe Timiș în zona localității Grăniceri, a digului de pe râul Bârzava între Bocșa și Ramna etc.

Un caz aparte îl constituie cel al construcțiilor hidrotehnice date în exploatare, dar nefinalizate, care pun în pericol zonele limitrofe. Poate fi dat ca exemplu, în acest sens, lacul de acumulare Berești-Sascut de pe râul Siret (județul Bacău), ale cărui maluri, nefiind taluzate, au generat o eroziune progresivă și inundarea parțială a unui sat (Rogoasa), care tinde să dispară.

O situație specială, generată de lipsa fondurilor, o reprezintă sistarea investițiilor la unele lucrări hidrotehnice, care, pe lângă scopul lor energetic, trebuie să apere de inundații unele localități și importante suprafețe de teren agricol. Un astfel de caz este cel al hidrocentralei Mândra de pe râul Olt, a cărei construcție a fost oprită în anul 1994. Nerealizarea lacului de acumulare al hidrocentralei și a celor 62 km de dig facilitează producerea de inundații la fiecare viitură a Oltului, care afectează mai multe sate din acest sector, precum și peste 6000 ha de teren arabil.

Din cele prezentate mai sus rezultă că managementul riscului în cazul lucrărilor hidrotehnice trebuie să aibă în vedere identificarea tuturor categoriilor de pericole care pot surveni începând cu amplasarea lucrării, cu modul de execuție, de întreținere și exploatare, cu vechimea acesteia și terminând cu modificarea condițiilor naturale, inclusiv cele climatice (31). Toți acești factori de risc au impus recent elaborarea, în țara noastră, a unor reglementări privind siguranța barajelor (Ordonanța de Urgență nr. 244/2000), pentru prevenirea unor accidente sau avarii, care s-ar putea solda cu pierderi de vieți omenești și pagube materiale.

- *Inundații datorate blocării albiei râurilor cu gheață sau diverși plutitori*

Deși riscul producerii unor astfel de inundații este mai mic decât în cazul viiturilor, totuși el este prezent în fiecare an și are consecințe dintre cele mai grave.

Astfel, blocarea râurilor cu gheață, așa-numitele „zăpoare”, se datorează creșterii bruște a temperaturii, care pune în mișcare mase mari de gheață, ce se acumulează în anumite sectoare din aval și determină creșterea nivelului apei în amonte.

Cu toate că este un fenomen specific primăverii, modificările climaterice din ultimii ani au făcut ca inundațiile de acest tip să se producă și iarna. Este cazul anului 1998, când, în luna decembrie, încălzirea bruscă a vremii a determinat formarea de blocaje de gheață pe râul Bistrița, în amonte de lacul de acumulare Bicaz, care, fiind la cotă maximă de umplere, nu a mai putut prelua surplusul de debit. Ca urmare, localitatea Poiana Teiului de la coada lacului a fost inundată, populația acestui sat, precum și a altor comunități de pe valea Bistriței (Topliceni, Zahorna, Ruseeni, Galu) confruntându-se aproape an de an cu acest fenomen, însoțit și de distrugerile provocate de masivele acumulări de gheață, care ajung să le intre oamenilor chiar în gospodării.

În alte situații, inundațiile au drept cauză fie blocarea cursurilor de apă cu diverși plutitori (crengi, bușteni), fie obturarea cu diverse materiale a unor subpasaje de evacuare a apelor.

În caz de un tragism aparte s-a petrecut, în data de 22 iunie 1999, în satul Cuculeasa (comuna Ziduri, județul Buzău), puternic afectat de o viitură excepțională, produsă pe un mic pârâu, în urma unei ploi torențiale. Efectele viiturii au fost amplificate atât de blocarea acesteia în zona unui pod de cale ferată, obturat de diverse materiale și subdimensionat, a făcut să crească brusc nivelul apei în vatra satului cu câțiva metri, cât și de ora la care a avut loc dezastrul (20:45), ce a surprins pe cei mai mulți oameni dormind.

„După o zi de prașilă, spre seară, toți sătenii din Cuculeasa se retrăseră la locuințele lor. În jurul orei 19, din cauza ploilor, sătenii au rămas fără curent electric, așa că după ce s-au spălat și au mâncat, majoritatea s-au culcat. Cei mai bătrâni, rupți de muncă, au adormit fără putință de a se trezi la declanșarea tragediei.

La ora 20:45, timp de două-trei minute, în satul Cuculeasa s-a auzit o huruială puternică, zgomotul panicându-i pe săteni. Nu era altceva decât viitura de apă care pătrundea în sat și curăța tot ce găsea în cale. Animalele dispăreau cu cotețe cu tot, gardurile erau smulse, autoturismele luate de apă și aruncate în zidurile caselor sau în copaci.

În câteva minute, apa a ajuns la nivelul acoperișurilor, înălțimea fiind de doi-trei metri. Persoanele care dormeau și nu s-au trezit au fost acoperite

de apă, murind înecate în somn. Cei mai tineri au reușit să se urce pe acoperișul caselor sau în poduri. O bătrână și-au luat nepotul în brațe și s-a urcat pe soba de teracotă. Cu apa ajunsă până la gât, timp de o oră, ea s-a rugat ca soba de teracotă să reziste și să nu se rupă în bucățele. Și a avut noroc” (11, p. 24).

În urma dezastrului produs la Cuculeasa s-au înregistrat 7 victime și au fost afectate 62 de locuințe, 30 de familii rămânând, practic, fără adăpost. Viitura a făcut de asemenea importante distrugerii materiale și a omorât sute de animale și păsări.

La o lună și jumătate de la acest potop, respectiv în 13 august 1999, satul Cuculeasa avea să cunoască o nouă inundație, de data aceasta de proporții mult mai mici, fiind afectate doar 16 case.

- *Inundații prin creșterea nivelului freatic (inundații prin bălțire sau exces de umiditate)*

Inundațiile de acest tip au la bază fie cauze naturale (cantități excesive de precipitații), fie cauze antropice (construcții hidrotehnice și de hidroameliorații executate defectuos).

În ceea ce privește cauzele naturale sunt cunoscute inundațiile din perioada 1969-1973, care, datorită cantităților mai de precipitații și a ridicării pânzei freatice, au afectat zone întinse din Câmpia de Vest și din Câmpia Română (19).

În ultima vreme însă sunt tot mai frecvente creșterile nivelului apelor freatice, ca urmare a acțiunii combinate dintre factorul natural și cel uman. Cel mai tipic exemplu, în acest sens, este dat de inundațiile produse prin exces de umiditate, în primăvara și toamna anului 1998, care au afectat comuna Dragalina (județul Călărași), situată în Câmpia Bărăganului. „Fenomenul Dragalina” datează din anul 1972, când s-a produs prima inundație de proporții, care a distrus 70 de gospodării. La baza acestui fenomen se află proiectarea și realizarea defectuoasă, în 1970, a unui amplu sistem de irigații, care a permis infiltrații în pânza freatică. Ca urmare, de atunci și până acum, nivelul freatic a crescut an de an, fiind alimentat de canalele de irigații. Fenomenul s-a accentuat după 1990, ca urmare a creșterii cantităților de precipitații, atingând cote maxime în 1998, când apele, care au ieșit la suprafața solului, au distrus 10 case și au pus în pericol alte 220. Au fost inundate străzile, curțile, casele și fântânile, iar procurarea apei potabile a devenit o mare problemă. Viața în această localitate s-a transformat într-un coșmar greu de imaginat pentru locuitorii săi, care au trebuit să trăiască în case în care apa ajungea uneori până la genunchi.

O situație aproape similară s-a produs și în Delta Dunării, unde un dig

prost conceput împiedică evacuarea apelor spre Marea Neagră. Acest lucru a determinat o creștere a pânzei freatice, care pune în pericol atât existența satului Caraorman, cu circa 200 de locuitori, cât și a pădurii cu aceleași nume – zonă protejată prin lege din punct de vedere ecologic.

La fel de nesigură este și existența altor două sate din județul Tulcea – Valea Nucarilor și Iazurile – ale căror case sunt măcinate de apele care se infiltrează în pereți datorită ridicării pânzei freatice (paradoxal, în plină secetă!), ca urmare a unor canale de irigații din apropierea acestor localități.

Exemplele, de genul celor expuse, sunt numeroase la nivelul întregii țări și atestă gravele modificări ale mediului înconjurător, cu repercusiuni dintre cele mai nefaste asupra calității vieții populației.

- *Inundațiile dirijate*

În situații critice, când sunt puse în pericol unele baraje sau diguri, a căror distrugere ar genera adevărate dezastre, se procedează la evacuarea unor cantități de apă și la provocarea dirijată a unor mici inundații, care nu pun în pericol populația și așezările omenești.

Poate fi dat ca exemplu inundația dirijată efectuată în județul Mureș, în aprilie 1997, când, pentru a salva un dig, s-a dat drumul la apă pe un teren de circa 70 de ha.

- *Alte tipuri de inundații*

Uneori, din cauza unor manevre tehnice greșite se pot produce inundații, cu efecte mai mult sau mai puțin grave. Un asemenea eveniment nedorit s-a întâmplat în august 1999, când s-au deschis ecluzele barajului de la acumulația Cerbureni de pe râul Argeș, în amonte de orașul Curtea de Argeș. Neaunțată și prost executată, această manevră s-a soldat cu o puternică viitură, care a făcut trei victime.

Capitolul 3

ALUNECĂRILE DE TEREN. CONSECINȚE ASUPRA COMUNITĂȚILOR UMANE DIN ROMÂNIA

Alunecările de teren constituie procesul de deplasare a unor mase de material din scoarța terestră datorită interacțiunii factorilor naturali (structură geologică, morfologia terenului, precipitații abundente, seisme) cu factori de origine antropică (defrișare, exploatarea necorespunzătoare a terenurilor etc.).

Prin impactul pe care-l au asupra societății și mediului înconjurător, alunecările de teren, spre deosebire de alte procese de degradare a terenurilor (eroziune prin apă, eroziune prin vânt, colmatare/aluvionare etc.), se înscriu în categoria fenomenelor naturale cu caracter distructiv, care, prin amploare, pot genera efecte dezastruoase.

Alunecările de teren, ca și alte fenomene naturale extreme, se produc la scara întregului glob, cu intensități diferite în raport de condițiile locale specifice.

Alunecările de teren au un areal de desfășurare mare și pe teritoriul României, care se confruntă, în ultimul deceniu, cu o amplificare a acestui proces, ca urmare a alternării perioadelor cu precipitații abundente cu cele secetoase, a despăduririlor iraționale, a unor amenajări funciare care nu au ținut seama de anumite reguli.

Planul de Amenajare a Teritoriului Național (PATN) – Secțiunea a V-a – Zone de risc natural (proiect), elaborat de către MLPAT și MAPP(47), identifică zonele cu riscul cel mai ridicat la alunecări de teren. Acestea sunt situate, în general, de o parte și de alta a Carpaților, cu precădere în zonele de dealuri și podișuri (Podișul Moldovei, Podișul Transilvaniei, Subcarpați și Podișul Getic), precum și în unele zonele montane caracterizate prin precipitații mai abundente și printr-o declivitate (înclinare) mare a reliefului. Sub aspect teritorial-administrativ, cele mai afectate de acest fenomen sunt județele: Botoșani, Iași, Vaslui, Bacău, Neamț, Galați, Vrancea, Buzău, Prahova, Gorj, Mehedinți, Hunedoara, Alba, Mureș, Bihor și, în măsură mai mică, Caraș-Severin, Constanța etc.

Determinarea suprafeței ocupate de alunecările de teren la nivelul României este o operațiune dificilă, studiile și rapoartele de specialitate asociind acest fenomen cu eroziunea hidrică a solurilor. Astfel, **Raportul privind starea mediului în România în anul 1999 (50)**, întocmit de Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului (MAPPM.) apreciază că acest tip de degradare a tere-

nurilor se manifestă pe circa 6,5 milioane de ha. O valoare apropiată (7 milioane de ha) avansează **Strategia națională și programul de acțiune privind combaterea deșertificării, degradării terenurilor și secetei (49)** elaborată, în anul 2000, ca o sinteză a studiilor întocmite de mai multe institute, între care și ICCV, la solicitarea MAPPM. **PATN - Secțiunea a V-a – Zone cu risc natural (47)** include în categoria terenurilor afectate și cu risc de eroziune prin apă și alunecări de teren o suprafață de peste 14 milioane de ha, adică peste jumătate din teritoriul țării noastre (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1
Zone de risc natural în România
- alunecări de teren -

Tipuri de terenuri afectate sau cu risc de eroziune prin apă și alunecări	Suprafața - mii ha -
1. Terenuri înclinate (cu pante de 8-30%) din regiuni deluroase și de podiș diferit afectate sau cu risc variat de eroziune prin apă și alunecări:	
- Terenuri relativ stabile, cu eroziune slabă-moderată sau neapreciabilă, cu risc redus de alunecări și risc ridicat de accentuare a eroziunii	5.220,11
- Terenuri moderat stabile, cu eroziune moderată-puternic, cu alunecări mai vechi, mai mult sau mai puțin stabilizate, dar cu risc ridicat de activări în anii ploioși sau prin schimbarea folosințelor (defrișări, deșteleniri) sau lucrări de destabilizare a versanților (tasări), încărcare cu construcții grele (construcții, șosele)	3.092,79
- Terenuri cu stabilitate foarte redusă, afectate de eroziune-excesivă, asociată cu ravenări și alunecări active, sau situații cu exces de umiditate determinate de pânze freatice sau izvoare de coastă	1.086,26
2. Terenuri înclinate-accidentate (pante >15%) predominant sub vegetație naturală (păduri), în general neafectate sau slab afectate de procese de eroziune și alunecări, prăbușiri:	
- Terenuri relativ instabile, cu risc ridicat de alunecări, surpări, prăbușiri în zona muntoasă de fli, zona subcarpatică internă și externă, piemonturi și podișuri puternic fragmentate	1.799,74
- Terenuri relativ stabile, dar cu fenomene locale de prăbușire, căderi de stânci și pietre (zona de cristalin, munții vulcanici, roci sedimentare consolidate, clacare, gresii, conglomerate)	3.089,96

Fenomenul alunecărilor de teren se poate manifesta atât singular, cât și asociat inundațiilor, în care caz efectele sunt și mult mai distructive. De altfel, alunecările de teren o dată declanșate sunt greu de stopat, combaterea lor implicând soluții tehnice de consolidare foarte costisitoare, valoarea unor astfel de lucrări fiind mult mai mare decât strămutarea unor familii din zonele afectate. Indiferent însă de modul de producere, alunecările de teren determină, ca și inundațiile, aceeași stare de spirit a populației și același tip de pagube.

Prezentăm în continuare o serie de urmări ale alunecărilor de teren, la

nivelul unor județe în care aceste fenomene sunt deosebit de frecvente și unde au fost distruse, numai în ultimii ani, numeroase gospodării, obiective economice, social-culturale, elemente de infrastructură rutieră și feroviară, rețele tehnico-edilitare (de alimentare cu apă, gaze și energie electrică), precum și întinse suprafețe de teren arabil, de pășune și chiar de pădure.

Cele mai mari pagube se înregistrează, în general, în situațiile în care alunecările de pământ se produc la nivelul intravilanului unor localități, datorită valorii ridicate a construcțiilor și infrastructurii distruse, precum și a costurilor sociale pe care le implică refacerea acestora pe alte amplasamente. Gradul de afectare a unor localități poate merge până la depopularea acestora.

Astfel, numeroase localități din cele mai sărace județe ale țării – Botoșani, Iași și Vaslui – sunt puternic afectate de alunecările de teren atât datorită defrișărilor și ploilor abundente din ultima vreme, cât și lipsei lucrărilor hidrotehnice de combatere a acestui fenomen. La aceste cauze se adaugă starea precară a construcțiilor de locuit, realizate în majoritatea cazurilor din pământ, cu temelii superficiale și amplasate la voia întâmplării. Una dintre cele mai mari și mai grave alunecări de pământ s-a produs în luna decembrie 1996, în județul Iași, la Pârcovaci, sat aparținând orașului Hârlău. Alunecarea, cu o lungime de circa 2 km și o lățime de 500 m a distrus mai multe case, ceea ce a impus evacuarea a peste 70 de persoane. Tot în județul Iași, o situație la fel de dramatică a cunoscut și satul Todirel (comuna Bârnova), distrus în bună parte, în primăvara anului 1999, de puternice alunecări de teren.

În Transilvania, între județele care fac cu greu față alunecărilor de teren se numără Alba, Mureș și Hunedoara.

Astfel, dacă în urmă cu 25 de ani alunecările de teren au afectat, în județul Alba, doar câteva sate, în ultimii 3 ani acest fenomen s-a produs pe o arie mult extinsă, cuprinzând 222 de localități și distrugând casele a 179 de familii (34). În unele cazuri, proporția dezastrului a fost de natură să determine depopularea unor așezări. Așa s-a întâmplat cu satul Craiva (comuna Cricău), care mai avea, în 1998, doar 3 locuitori. Drama populației acestui sat a început acum peste 27 de ani, când, din cauza alunecărilor de teren, aceasta a trebuit să părăsească treptat așezarea.

Într-o situație similară se află satele comunei Valea Lungă, unde alternanța secetă-precipitații întreține active alunecările de teren, care au produs până în momentul de față importante pagube (distrugeri de locuințe, de drumuri, de vii și livezi).

Un alt județ din Transilvania care se confruntă cu grave alunecări de teren este Mureșul. După repetatele inundații din perioada 1992-1999, care au adus sute de familii în pragul sărăciei, alunecările de pământ constituie un alt risc natural pentru multe așezări mureșene, dintre care unele sunt amenințate chiar cu dispariția. Este cazul satului Șilea Nirajului (comuna Măgherani), unde

o puternică faliere a distrus circa 80 de case, fiind necesară strămutarea populației pe un alt amplasament.

La nivelul întregii țări sunt numeroase situațiile de genul celor prezentate mai sus. Degradările de teren pun în mare pericol nu numai așezările omenești, ci și monumente istorice, obiective social-culturale și elemente de infrastructură.

Astfel, cetatea medievală din Sighișoara, singura din Europa care mai este locuită, stă sub amenințarea unor distrugeri iremediabile dacă nu se iau măsuri urgente de stopare a alunecărilor de teren. Fenomenul este prezent și în cuprinsul altor orașe din țara noastră, cunoscute pentru zestrea lor istorică, arhitectonică și culturală. Este vorba de Iași, Suceava, Cluj-Napoca sau Constanța.

În ultimii ani, alunecările au provocat distrugerea unor școli sau biserici, așa cum s-a întâmplat în unele sate din județele Moldovei (Botoșani, Bacău).

Alte pagube la nivel comunitar s-au produs prin distrugeri ale rețelei tehnico-edilitare, fapt care a determinat mari inconveniente în alimentarea populației cu apă, gaze sau energie electrică. Și în acest caz, evenimentele au fost numeroase, cu urmări nefaste asupra calității vieții populației. Vom menționa doar câteva, care s-au produs în ultimii ani. Avem în vedere ruperea conductelor principale de alimentare cu apă a orașelor Mediaș (în 1998) și Abrud (în 1999), a rețelei de alimentare cu gaze a comunei Jidvei (în 1998), a rețelei de energie electrică din numeroase sate, cum ar fi: Sulița (județul Botoșani), Runc (județul Alba), în 1999 etc.

La fel de numeroase au fost și distrugerile produse de alunecările de teren, în ultimii 10 ani, la nivelul infrastructurii rutiere și feroviare. Astfel, numai în perioada de iarnă, noiembrie 1998 – martie 1999, cinci din cele șapte regionale ale Administrației Naționale a Drumurilor au înregistrat multiple degradări ale arterelor rutiere, pagubele ridicându-se la circa 200 miliarde de lei, dintre care 113 miliarde de lei în cadrul Direcției Regionale de Drumuri și Poduri Iași. Alunecările de teren au afectat și căile ferate, unul dintre cele mai grave evenimente petrecându-se la începutul anului 2000, când linia Galați-Bârlad a fost distrusă pe aproape 500 m, la 5 km nord de Galați. Ca urmare, traficul feroviar a fost întrerupt mai multe zile pe acest traseu.

Având în vedere faptul că, în cele mai multe cazuri, alunecările de teren s-au produs concomitent cu inundațiile și în aceleași zone, compensarea pagubelor individuale s-a făcut fie prin ajutoare de la buget, fie prin ajutoare primite de la populație sau de la fundații și diverse organizații din țară și străinătate.

Capitolul 4

MANIFESTĂRI ALE SOLIDARITĂȚII CU POPULAȚIA AFECTATĂ DE UNELE DEZASTRE NATURALE – INUNDAȚII ȘI ALUNECĂRI DE TEREN

În ultimii ani, de fiecare dată când s-au produs inundații și alunecări de teren, care au avut consecințe nefaste asupra vieții, locuințelor, bunurilor gospodărești, animalelor și terenurilor agricole ale populației, societatea românească, în ansamblul ei, a dat dovadă de solidaritate, mobilizându-se pentru a veni în ajutorul persoanelor sinistrate cu diverse ajutoare.

Cele mai multe ajutoare au constat în bani, oferiți atât de către instituții publice, cât și de asociații, fundații, organizații de presă, societăți comerciale, segmente ale unor comunități umane, oameni obișnuiți - salariați, pensionari și chiar copii.

Ajutoare în bani au venit și de la diverse organizații internaționale. Astfel, pentru refacerea infrastructurilor afectate de inundațiile din 1997 și 1998, Uniunea Europeană a alocat un buget total de 32 milioane de euro, din care 22,9 milioane de euro pentru infrastructurile distruse de inundațiile din 1997 și circa 9 milioane de euro pentru cele afectate de calamitățile din 1998. Deși acest tip de asistență nu este specific finanțărilor PHARE, el a avut un caracter de ajutor de urgență nerambursabil. Totodată, Fondul de Dezvoltare Socială al Consiliului Europei a oferit peste 20 milioane de euro unor comunități afectate din județele Argeș, Alba, Bihor, Dâmbovița, Mureș, Sibiu și Vâlcea lovite de inundațiile din 1999. Tot pentru înlăturarea efectelor inundațiilor din acel an, Guvernul Republicii Cehe a alocat suma de 4 milioane de coroane (peste 1 miliard de lei) unor comunități din județele Argeș, Alba, Bihor, Dâmbovița, Mureș, Sibiu și Vâlcea.

Așa cum s-a arătat, inundațiile și alunecările de teren din anul 1999 au produs mari pagube în cuprinsul județului Mehedinți. Între obiectivele distruse s-a numărat și Centrul de Plasament Minori de la Gura Văii, a cărui refacere a fost posibilă grație celor 250000 DM alocate de către Banca Mondială. Un alt ajutor din străinătate, pentru refacerea unui important obiectiv distrus de inundațiile din primăvara anului următor, a venit din partea Ministerului Federal de Cooperare Internațională din Germania. Este vorba despre o donație de 500000 DM, în scopul reparației barajului Coștei de pe râul Timiș, care contribuie la alimentarea cu apă a municipiului Timișoara.

În situațiile cele mai grele, când inundațiile și alunecările de pământ au

avut urmări dezastruoase, Guvernul României a dispus acordarea de ajutoare în bani pe lângă alte forme de susținere materială și logistică. Spre exemplu, prin HG 877/1998, Guvernul a aprobat alocarea sumei de 14890 milioane de lei din bugetul de stat familiilor din județul Maramureș, ale căror gospodării au fost distruse de inundații și alunecări, precum și unor consilii locale pentru refacearea infrastructurii. Anul 1998, în care inundațiile au pus la grea încercare populația din diverse județe, a constituit pentru Guvern un an de maximă implicare, așa încât ajutoarele în alimente, în îmbrăcăminte, lenjerie, bunuri și obiecte de uz personal etc. s-au ridicat la valoarea de 250,1 miliarde de lei de la buget. Guvernul a intervenit și în anul 1999, când distrugerile provocate de inundații și alunecări au fost de asemenea considerabile. Se poate menționa, în acest sens, HG 252/1999 prin care, la o săptămână după calamitate, s-a acordat un ajutor umanitar populației satului Cuculeasa (județul Buzău), constând în materiale de construcție în valoare de 1,8 miliarde de lei. La nivelul județului Buzău, ajutoarele alocate familiilor sinistrate a fost de 6 miliarde de lei.

Atât instituțiile românești, cât și cele din alte țări au oferit comunităților aflate în dificultate ajutoare pentru refacerea condițiilor de locuit, materiale pentru repararea sediilor unor servicii publice (școli, grădinițe, dispensare etc.), pentru repararea rețetelor de alimentare cu apă și energie electrică, pentru decolmatarea și dezinfectarea fântânilor, pentru reconstrucția de drumuri, pentru remedierea și consolidarea digurilor.

Astfel, în vederea reconstruirii locuințelor din satul Cuculeasa, distruse de inundația din 22 iunie 1999, prin ordinul Ministerului Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului nr. 40/30 iunie 1995, a fost creat un grup operativ de lucru pentru coordonarea tehnică a acțiunilor Comisiei de apărare împotriva dezastrilor (48).

În ședința Consiliului Local al comunei Ziduri, din 2 iulie 1999, s-a aprobat strămutarea a 51 de gospodării afectate (30 de gospodării într-o primă etapă), pe izlazul comunal, ferit de riscul inundațiilor, iar suprafața de teren calamitată din satele Cuculeasa și Zoița a fost declarată zonă de risc natural! În aceeași zi a fost aprobat planul urbanistic general al satului Cuculeasa, necesar noilor locuințe.

Lucrările au demarat prompt. În 7 iulie erau deja săpate gropile de fundație pentru 5 case. Lemnul pentru construcție și cărămizile au fost și depozitate la fața locului. Drumul de acces a fost îmbunătățit cu balast. În 5 august se turnau primele fundații de beton. În 13 septembrie casele erau parțial acoperite, iar la 30 septembrie ... erau aproape gata. Mutarea locatrilor, în cele 30 de case, a avut loc la 15 noiembrie, la 6 luni după dezastru (48, p. 35).

În primăvara anului 2000, de la Agenția Rezervelor Statului au fost trimise în ajutorul sinistraților din cele 19 județe lovite de inundații și alunecări de teren materiale de construcție în valoare de 10,8 miliarde de lei. Este vorba despre cantități importante de materiale (2000 m³ BCA, 2000 t ciment, 200000 bucăți de cărămidă, 3000 m² de geam etc.), care s-au dovedit a fi însă insuficiente în raport cu necesitățile din teren.

În repararea școlilor s-au implicat și diverse organizații umanitare, din țară și străinătate. Astfel, tot în anul 2000, pe baza listei unităților care au suferit avarii, filialele Crucii Roșii Române au mijlocit participarea Crucii Roșii Chineze cu materiale în sumă de 50.000 USD.

Experiența din ultimii ani a demonstrat că multe daune s-au produs din cauza stării de degradare a lucrărilor hidrotehnice cu rol de apărare împotriva inundațiilor. Ca urmare, unele instituții, printre care și armata, s-au implicat în refacerea sau consolidarea unor asemenea lucrări. În februarie 1999, trupe ale MAPN au participat la consolidarea de diguri din lungul unor cursuri de apă din județele Bacău și Bihor, Ministerul Finanțelor s-a implicat în reconstrucția unui drum județean din Vrancea, afectat de inundațiile din 1997 și 1998, iar Departamentul pentru Administrația Publică Locală a Guvernului României, prin reprezentantul teritorial, a sprijinit cu bani și materiale decolmatarea și dezinfectarea fântânilor din județul Vrancea.

Alteori, ajutorul a constat în finanțarea de proiecte și studii de fezabilitate pentru reconstrucția de drumuri și regularizarea unor cursuri de apă. Astfel, în cadrul Programului PHARE 1999 de combatere a dezastrelor cauzate de inundații a fost executat un proiect de consolidare a malurilor și evacuarea apelor meteorice în valoare de 138.520 de euro, aproape 2 miliarde de lei, în județul Vrancea. Institutele românești de profil (ISPH., ISPIF. din București) au manifestat de asemenea solidaritate, contribuind, fără pretenții materiale, la proiectarea unor lucrări de hidroameliorații, poduri și chiar locuințe.

Așa cum s-a arătat, calitatea vieții populației din zonele calamitate a fost afectată pe multiple planuri: locuințe și anexe gospodărești distruse, sedii publice avariate, culturi agricole inundate, surse de apă scoase din funcțiune, bunuri gospodărești și animale pierdute. În raport de diversitatea acestor pagube, numărul cel mai mare și mai impresionant al ajutoarelor venite în sprijinul celor năpăstuiți a constat în alimente și apă minerală, medicamente, păături și obiecte de igienă. De exemplu, pentru mai multe comune din județele cele mai afectate de inundații în vara anului 1999 (Hunedoara, Mehedinți, Alba și Bihor), Crucea Roșie Română a oferit păături și alimente în valoare de peste 800 milioane de lei. La inundațiile din primăvara anului 2000, Agenția Rezervelor Statului a trimis în zonele sinistrate alimente și îmbrăcăminte în valoare de 1,2 miliarde lei.

În astfel de situații, cele mai impresionante rămân totuși gesturile cetățenilor care vin în ajutorul semenilor lor. În vara anului 1998, de exemplu, țărani din Soveja (județul Vrancea), în ciuda nenorocirilor cauzate de două incendii,

care au mistuit 53 de gospodării, au trimis populației sinistrate din Maramureș peste 6 tone de produse agricole (cereale, cartofi, ceapă, fasole etc.).

Gesturile de solidaritate izolate nu au avut însă impactul pe care l-au demonstrat inițiativele de anvergură aparținând unor organisme și instituții. Este recunoscută, în acest sens, acțiunea postului de televiziune PROTV intitulată „Nouă ne pasă”, care a mobilizat, la începutul anului 2000, numeroși factori și resurse uriașe în sprijinul comunităților calamitate.

Fără a ne propune ierarhizarea factorilor care au manifestat solidaritate socială în cazul unor situații critice generate de dezastre, considerăm utilă însă menționarea principalilor actori ai unor astfel de inițiative. Așa cum era de așteptat, promotorul multora dintre acțiunile de ajutorare a fost Guvernul prin: Departamentul pentru Administrație Publică Locală (Ministerul Administrației Publice din decembrie 2000), care administrează Fondul special de ajutor umanitar în situațiile de urgență, comisiile guvernamentale care au evaluat pagubele din diverse zone și Agenția Rezervelor Statului. Unele ministere au avut inițiative proprii de sprijinire a comunităților sinistrate, ca, de pildă, Ministerul de Finanțe, care a decis (prin Ordinul nr. 164/1999) repartizarea unor bunuri de consum provenite din confiscări populației din județele Constanța, Ilfov, Călărași, Prahova, Mehedinți. Numai sinistrații din Mehedinți au primit pe această cale ajutoare de 1,8 miliarde de lei.

În acțiunea de prevenire și înlăturare a efectelor fenomenelor extreme un rol important revine Comisiei guvernamentale de apărare împotriva dezastrelor, condusă de primul ministru, în subordinea căreia se înființează comisii specializate, în funcție de tipurile de dezastre, de către ministerele abilitate. Astfel, la Ministerul Apelor și Protecției Mediului s-a instituit o comisie de „apărare împotriva inundațiilor, fenomenelor meteorologice periculoase și accidentelor la construcțiile hidrotehnice”. În teritoriu înființează comisii județene din subordinea prefectilor, precum și comisii locale (municipale, orașenești și comunale) de apărare împotriva dezastrelor, coordonate de primari. În același timp, în caz de dezastru au fost înființate formațiuni de protecție civilă, care, începând din anul 2001, împreună cu pompierii, funcționează în cadrul Inspectoratului General pentru Situații de Urgență, organ de specialitate, demilitarizat, în subordinea Ministerului Administrației Publice.

În funcție de capacitatea organizatorică a liderilor, consiliile locale și primăriile au demonstrat o eficiență mai mare sau mai redusă în inițierea acțiunilor de întraajutorare sau în mijlocirea unor inițiative naționale. Dacă unele autorități locale au fost în măsură să cunoască situația exactă a gospodăriilor și familiilor afectate și chiar să mobilizeze populația în caz de dezastru, altele au vădit dezinteres, incapacitate organizatorică, subiectivism în repartizarea ajutoarelor etc. - fapte care au generat reacții prompte din partea mass-media.

De fiecare dată după ce au avut loc asemenea dezastre, populația a conștientizat importanța asigurării locuințelor și bunurilor gospodărești, dar sta-

rea de sărăcie în care se găsesc comunitățile rurale i-au determinat pe cei mai mulți să amâne sau să renunțe la această formă de punere la adăpost în situații critice, iar cei care s-au asigurat au făcut-o pentru sume extrem de mici. În urma inundațiilor din 1998, 30 de familii maramureșene au primit numai 125 de milioane de lei, reprezentând contravaloarea asigurării gospodăriilor lor. Și cu acest prilej, ca și în alte situații, societățile de asigurare au demonstrat promptitudine, efectul acțiunii lor fiind diminuat, după cum arătam mai sus, de nivelul scăzut al sumelor la care s-au făcut asigurările.

Capitolul 5

REAȚII ALE POPULAȚIEI LA INIȚIATIVELE DE SOLIDARITATE NAȚIONALĂ

Populația din zonele sinistrate, care a beneficiat de diverse ajutoare (bugetare sau de la organizații și persoane particulare), le-a receptat ca pe manifestări de solidaritate prompte și legitime.

După cum a relatat și presa, preocupată de efectele dezastrelor, unele inițiative de întraajutorare au fost de-a dreptul impresionante. Diverse persoane, ele însele cu venituri modeste, au considerat că este normal să vină în sprijinul celor care și-au pierdut casele, bunurile gospodărești, animalele și recoltele.

Nu în toate cazurile însă repartizarea ajutoarelor s-a făcut după criteriile stabilite la nivelul Guvernului și al prefecturilor, respectiv în funcție de numărul gospodăriilor afectate pe localitate și de volumul pagubelor înregistrate. Ca o confirmare a tendințelor de căpățuire înregistrate în diverse medii comunitare și în cazul fondurilor pentru sinistrați s-au înregistrat abateri grave de la lege și morală ale unora dintre funcționarii publici. Astfel de situații s-au produs în unele județe din Ardeal, deși fenomenul s-a manifestat, în diferite proporții, și în alte zone sinistrate. De pildă, județul Mureș a primit, în 1998, prin Hotărâre de Guvern o sumă de 10 miliarde de lei, din care urmau să fie despăgubiți cei 3438 de sinistrați din 120 de localități. Banii trebuia să fie dirijați, în primul rând, pentru repararea a circa 12000 de case și compensarea proprietarilor a 24000 ha de teren afectate de inundații. În comparație cu evaluarea inițială a pagubelor, care se situa la 220 miliarde de lei, suma alocată, de 10 miliarde de lei, era, desigur, insuficientă. Și totuși, această sumă a fost repartizată în mod subiectiv, fapt contestat de locuitorii înșiși, în acest sens, în 7 sate din comuna Bălăușeri, banii, respectiv 350 milioane de lei, au ajuns direct la Primărie, unde au fost repartizați, preferențial. Astfel, unele persoane îndreptățite nu au primit nimic, fiind nevoite să-și repare stricăciunile cu mijloace proprii, în timp ce 12 gospodării neafectate de inundații și alunecări de teren au primit circa jumătate din suma menționată (14). Nemulțumirile populației și reacția presei au fost cu atât mai îndreptățite, cu cât principalii autori ai ilegalităților au fost reprezentanții Primăriei, unii adjudecându-și sume importante, alții repartizându-le rudelor și prietenilor.

În același mod a procedat și primarul din comuna Gh.Doja, care, împreună cu viceprimarul au dispus după bunul lor plac de sumele care aveau o destinație precisă (13).

Deși în toate cazurile Prefectura județului Mureș a trimis în teritoriu comisii care să verifice modul de alocare a fondurilor și să ia măsuri în consecință, abuzurile semnalate au fost dificil de remediat.

În alte județe, multe localități afectate nu au beneficiat din start de fondurile bugetare pentru despăgubiri. De pildă, în județul Alba, în urma inundațiilor din 1999, unii beneficiari potențiali (11 localități) au fost omiși chiar din faza întocmirii listelor. Alte 27 de unități administrative afectate de inundații și alunecări de teren, deși trecute în evidențele Consiliului Județean, până la urmă nu au primit nici un leu din sumele bugetare destinate populației sinistrate. Cauzele au fost diferite. Unele s-au datorat incompetenței sau superficialității factorilor publici (de exemplu, Direcția Finanțelor Publice Alba, care a elaborat situații nereale), altele incorectitudinii celor desemnați să gestioneze aceste sume. În cazul județului Alba, presa a relevat abuzurile reprezentanților județeni, care, în loc să rezolve problemele presante de după inundații, au optat pentru numeroase și costisitoare deplasări în străinătate (16).

Asemenea situații au fost posibile datorită, pe de o parte, legislației permissive, mai ales în cazul funcționarilor publici, iar pe de altă parte, curențelor educative și degradării morale pe care societatea românească, în diversele ei segmente, le-a înregistrat în această perioadă de căutări și schimbări structurale.

Exemplele sunt numeroase atât în ceea ce privește numărul de localități, cât și formele de deturnare a ajutoarelor de la destinația lor inițială.

Capitolul 6

SECETA, ARIDIZAREA ȘI DEȘERTIFICAREA. EFECTE ASUPRA COMUNITĂȚILOR UMANE

6.1. Considerații generale asupra fenomenului

Seceta, definită ca perioada de timp în care organismele suferă de lipsă de apă, datorită condițiilor climatice (lipsa ploilor sau cantități reduse de precipitații), reprezintă un factor abiotic, cu efecte extrem de nefaste asupra comunităților umane (25). Ea afectează economia, fenomenele demografice, calitatea vieții sub toate aspectele ei.

Seceta prelungită și repetată își pune amprenta asupra mediului înconjurător prin apariția procesului de **aridizare** și, ulterior, a celui de **deșertificare** a pământului.

Aridizarea este considerată ca fiind prima fază în instalarea unui climat uscat și ale cărei consecințe se traduc, între altele, prin coborârea excesivă a nivelului freatic.

Deșertificarea este definită de către Conferința Națiunilor Unite privind Mediul și Dezvoltarea ca „o degradare a terenurilor în zonele aride, semiaride și uscat subumede”, datorită variațiilor climatice și activității umane, degradare ce se manifestă prin reducerea suprafeței de sol acoperită de vegetație și o considerabilă sărăcire și eroziune a solurilor (49).

Modificările climatice globale (creșterea temperaturii medii, schimbarea regimului și cantităților de precipitații) și defrișările au determinat, în ultimele decenii, o creștere a suprafețelor afectate de deșertificare la nivelul întregii planete. De aceea, deșertificarea este considerată ca fiind cel mai mare flagel care amenință Terra.

Necesitatea de a aborda problemele deșertificării a fost subliniată la Conferința Națiunilor Unite privind Mediul Înconjurător și Dezvoltarea, de la Rio de Janeiro (1992), în urma căreia a fost elaborată Convenția privind Combaterrea Deșertificării (CCD), adoptată la Paris pe 17 iunie 1994 și intrată în vigoare la 26 decembrie 1994. Începând din 1997 și România este una dintre țările semnatare ale acestei convenții (Legea 629/1997).

Pe plan mondial, conform datelor prezentate de Convenția privind Combaterrea Deșertificării, o treime din suprafața globului revine terenurilor supuse aridizării și deșertificării. Este afectată o populație de peste un miliard de oameni, din 110 țări de pe toate continentele, inclusiv 5 țări din cadrul Uniunii Europene. Costul anual al deșertificării este apreciat la 42 miliarde dolari (47).

La recomandarea Națiunilor Unite, ziua de 17 iunie a fost dedicată „Combaterii deșertificării, secetei și degradării terenurilor”. În acest fel, comunitatea internațională încearcă, prin marcarea unei date calendaristice, să sensibilizeze opinia publică din întreaga lume și, în special, pe cei care promovează politici de administrare a suprafețelor de teren să acționeze în direcția diminuării efectelor deșertificării, secetei și degradării terenurilor.

6.2. Seceta, aridizarea și deșertificarea în România

Studiile și rapoartele elaborate de către instituțiile de profil din România și de către ONU - FAO demonstrează că și țara noastră este afectată de secetă, respectiv de aridizare și, în câteva areale, chiar de deșertificare însă nu de tip saharian.

Fenomenul de aridizare și deșertificare, în România, s-a declanșat, datorită secetei, cu mai bine de 100 de ani în urmă, în zona de câmpie din sudul țării. Principala cauză a constituit-o defrișarea masivă a pădurilor și, ulterior, distrugerea perdelelor forestiere de protecție. La aceste deforestări s-au adăugat, în anii din urmă, efectele produse de încălzirea climei, care au accelerat extinderea aridizării și deșertificării.

În țara noastră, ca oriunde pe glob, producerea secetei și a fenomenelor asociate acesteia (aridizare și deșertificare) sunt determinate atât de cauze naturale, respectiv cantitățile mici de precipitații sau lipsa acestora o perioadă lungă de timp, cât și de o serie de factori de natură antropică. Avem în vedere unele practici cu urmări dintre cele mai nefaste, cum ar fi; defrișările iraționale, lucrările agricole necorespunzătoare, care generează incapacitatea de absorbție a apei de către sol, eroziunea versanților și colmatarea albiilor de râu, acțiuni cu urmări neașteptate, pe care nimeni nu le-a gestionat în mod eficient. Acestor cauze li se mai adaugă construcția defectuoasă a lucrărilor de îmbunătățiri funciare, nefinalizarea unor lucrări de protecție a solurilor, precum și distrugerea sistemelor de irigații din zonele cu risc mare la secetă.

Seceta în țara noastră, fără a avea un caracter ciclic foarte strict, revine în general pentru intervale de 12-15 ani, în cadrul acestora existând ani extrem de secetoși, dar și unele întreruperi (1-3 ani) cu precipitații suficiente. În ultima sută de ani, perioadele de secetă s-au manifestat în următoarele intervale:

- 1894 - 1905, cu un an extrem de secetos în 1897;
- 1942-1953, cu ani extrem de secetoși în 1946 și 1947;
- 1982 - 1991, cu ani extrem de secetoși în 1988 și 1991.

Seceta în perioada 1982 - 1991 a fost comparată, ca intensitate și durată, cu perioada 1942 - 1953, dar cu extinderea fenomenului pe o suprafață mult mai mare. De la o frecvență a anilor secetoși de 33,4 la sută s-a ajuns în ultima perioadă menționată, la 80,0 la sută. De remarcat este și faptul paradoxal că, după 1991, în România, în timp ce unele județe erau afectate de secetă, altele

trebuia să facă față inundațiilor. Chiar anul 2000, unul dintre cei mai secetoși din ultimul secol, a debutat cu inundații, după care seceta s-a generalizat la nivelul întregii țări. De altfel, acest an a fost declarat un an al recordurilor meteorologice (temperatura media anuală a fost cu 1,8°C mai mare decât media multianuală pe țară, temperaturi maxime record la multe stații meteo, cantitatea de precipitații cu 1/3 mai redusă decât în mod normal, secetă extinsă în toată țara).

Impactul socioeconomic al secetei și al fenomenelor asociate, indiferent de cauzele producerii (naturale sau antropice), are în vedere următoarele aspecte importante:

- a) aria de producere a fenomenului distructiv și durata acestuia;
- b) elementele de impact generatoare de disfuncții demografice și socio-economice.

A. Zonele cele mai vulnerabile la secetă, aridizare și deșertificare din România

În momentul de față, în România, zonele cele mai afectate de secetă, respectiv de aridizare și deșertificare, cuprind sud-estul țării, adică cea mai mare parte a Dobrogei, extremitatea estică a Câmpiei Române (Bărăganul), sudul Câmpiei Olteniei, sudul Podișului Central Moldovenesc. În aceste areale, care se suprapun zonelor de vegetație de stepă și silvostepă,¹ seceta este aproape permanentă, chiar în anii ciclurilor ploioase. În ultimele decenii, agrometeorologii au observat extinderea secetei și spre vestul și centrul țării.

În județele incluse în aceste zone, fenomenul de secetă înregistrează o frecvență mai mare și, implicit, se produce o aridizare și o deșertificare mai accentuată, deoarece stepa și silvostepa, ca zone de vegetație, corespund climatului temperat, excesiv continental, ceea ce favorizează perioade de mare uscăciune în sezonul cald.

La nivelul României, stepa și silvostepa, ca zone deosebit de secetoase, cuprind două categorii mari de județe. Aceste categorii se deosebesc atât din punctul de vedere al dimensiunii teritoriale, cât și al numărului de locuitori, implicit al populației rurale, asupra cărora efectele secetei se manifestă în mod direct și cu cele mai dramatice consecințe (anexa nr. 6).

Prima categorie de unități teritorial-administrative este reprezentată de județele care se includ în totalitate în aria de stepă și silvostepă: Iași, Vaslui, Galați, Brăila, Călărași, Tulcea, Constanța, Teleorman, Giurgiu. Este vorba, în

¹ Stepă - „Ecosistem major, de climat temperat, caracterizat de vegetație de tip ierbos, lipsit de arbori din cauza aridității climei” (25, p. 581).

Silvostepa - „Zonă de vegetație situată între stepă și pădure, în care se dezvoltă arbori rari, alături de o vegetație de ierburi” (25, p. 561).

principal, de partea de est, sud și sud-est a României.

Cea de-a doua categorie este reprezentată de județe cuprinse parțial în zona de vegetație caracteristică stepei și silvostepii. După evaluările noastre, teritoriul unora dintre aceste județe este cuprins în proporție semnificativă în aceste zone de vegetație (de exemplu: Botoșani, Ialomița, Dolj – cu circa 66% din suprafață); altele, mai numeroase, cu jumătate sau mai puțin de jumătate (Vrancea, Buzău, Olt, Timiș – circa 50%, Neamț, Bacău, Bihor, Satu Mare, Arad – cu mai puțin de 30%).

Ponderea suprafeței care se include în zonele de stepă și silvostepă este un **indicator de risc privind expunerea la secetă** și la toate celelalte consecințe care decurg din acest fenomen. În acest sens se conturează trei tipuri de unități teritoriale supuse secetei, aridizării și deșertificării, și anume: **județe cu risc maxim** (a căror suprafață coincide în totalitate cu zona stepă și de silvostepă), **județe cu risc mediu** (cu o pondere de 50% din teritoriu) și **județe cu risc scăzut** (cu o suprafață sub 30%).

Județele cu risc maxim la secetă, în număr de 9, însumează 50.000km², cu 16.542 km² mai mult decât cele 14 județe cu risc mediu și scăzut la secetă (anexa nr. 6). Se poate desprinde ca o primă îndatorire întreprinderea de măsuri urgente și direcționarea politicilor și a investițiilor către comunitățile din această zonă.

După cum arătam mai sus, diferența dintre cele două zone se referă și la numărul total de locuitori și la ponderea populației rurale în ansamblul județului (anexa nr. 7). Acest lucru are importanță mai ales sub aspectul impactului deșertificării. De pildă, județele din zona de risc maxim la secetă și cu o pondere ridicată a populației rurale constituie areale cu cea mai mare sărăcie și, ca urmare, acestea resimt în modul cel mai acut efectele insecurității alimentare generate de secetă, aridizare și deșertificare. Avem în vedere, mai ales, pentru prima categorie, județele Giurgiu, Teleorman, Călărași, Vaslui, Iași.

Ponderea populației rurale în totalul locuitorilor județului este ridicată și în cazul unor unități teritoriale din **zonele cu risc mediu și scăzut la secetă**. Acest fapt explică și accentuarea fenomenului sărăciei în majoritatea comunelor din județele Botoșani, Suceava, Vrancea ș.a.

Fenomenul secetei depinde, pe lângă cantitatea redusă de precipitații, și de lipsa arealelor împădurite. Aserțiunea noastră este susținută de exemplul unor județe incluse în zona de risc maxim la secetă, în care suprafața împădurită are valori extrem de scăzute în raport de media pe țară, care este de circa 26%. Putem cita în acest sens județele Călărași (4,4%), Constanța (5,0%), Teleorman (5,1%), Ialomița (5,8%), Galați (9,8%), Giurgiu (10,6%). Ținându-se seama de faptul că cifra optimă de împădurire se situează în jur de 40%, trebuie să remarcăm că numărul unităților administrativ-teritoriale care suferă de lipsa pădurilor este destul de ridicat, respectiv 15 județe. În legătură cu aceste probleme, oamenii de știință din țara noastră au remarcat faptul că „România

este singura țară din Europa în care suprafața împădurită în loc să crească scade de la an la an. Ne aflăm în situația Franței în urmă cu 250 de ani. Dacă nu se va acorda o mai mare atenție extinderii suprafeței împădurite, România va pieri. În scripte se arată că țara noastră dispune de o suprafață împădurită de 26% din suprafața totală; în realitate avem mai puțin decât se spune. Optim ar fi o medie de 40% (câmpie – 10-15%, munte – 70%). La acest procent se va ajunge, probabil în 50 sau 70 de ani, aceasta în situația în care se va pune un accent mai mare pe activitatea de împădurire”, a arătat prof. dr. docent Victor Giurgiu, membru corespondent al Academiei Române.

B. Elemente de impact generatoare de disfuncții în zonele secetoase din România

Specialiștii apreciază că impactul socioeconomic al secetelor este mult mai mare decât în cazul unor inundații semnificative. Astfel, dacă într-un an ploios sunt afectate cu prioritate zonele joase, inundabile, ale râurilor, în anii secetoși sunt atinse, fără excepție, atât zonele agricole joase, cât și cele din zonele mai înalte. De asemenea, perioadele pe care se fac simțite efectele negative ale secetelor sunt mai îndelungate, ele manifestându-se mai intens în anii următori. În perioadele de secetă, pe lângă distrugerea recoltelor, se produce și o degradare a terenurilor agricole, reducerea sau distrugerea potențialului biologic al solului. De asemenea este afectată activitatea și starea de sănătate a populației, ca urmare atât a temperaturilor ridicate, cât și a afectării sistemelor de alimentare cu apă, a reducerii producției de energie electrică în hidrocentrale etc.

Zonele secetoase din România pot fi încadrate în categoria arealelor fragile, respectiv a celor care se confruntă cu probleme de natură demografică, economică și de risc natural, probleme care generează o sumă de disfuncționalități (7).

- O primă disfuncționalitate este generată de ponderea mare a populației rurale, respectiv a unui mare număr de locuitori care trăiește de pe urma agriculturii, ceea ce poate genera o mare insecuritate alimentară în caz de secetă. Dintre județele situate în zonele secetoase, cu o pondere mare a populației rurale, se remarcă: Călărași (60,3%), Giurgiu (69,9%), Ialomița (58,7%), Olt (60,5%), Vrancea (61,1%) ș.a.
- Este cunoscut faptul că județele cu o densitate mai mică a populației / km² sunt județe cu o economie predominant agrară. În cuprinsul zonelor cu secete frecvente, unde acest lucru este confirmat de majoritatea județelor (Tulcea – 80,0 loc/km², Călărași – 65,3 loc/km², Mehedinți – 65,9 loc/km², Ialomița – 68,5 loc/km², Teleorman – 80,0 loc/km², Vrancea – 80,6 loc/km², Giurgiu – 84,3 loc/km² etc.), există și unele județe care pot depăși densitatea medie pe țară (94,4 loc/km²), cum ar fi: Iași – 151,3 loc/km², Galați – 143,9 loc/km², Bacău – 113,1 loc/km² sau Constanța –

105,7 loc/km² (anexa nr. 8), ceea ce denotă o presiune demografică mare asupra spațiului agricol.

- Un indicator care pune în evidență o importantă disfuncționalitate este cel obținut din raportarea producției industriale pe locuitor la producția agricolă pe locuitor. Pe baza acestui indicator rezultă că în zonele secetoase cele multe județe, respectiv un număr de 16, se includ în categoria unităților teritorial-administrative cu activități preponderent agricole. Este cazul județelor: Arad, Botoșani, Brăila, Buzău, Călărași, Giurgiu, Ialomița, Iași, Mehedinți, Satu Mare, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vaslui și Vrancea.

Cu activități nonagricole figurează doar județele: Bacău, Dolj, Galați, Neamț și Olt.

În primul caz figurează județe care dispun de mari suprafețe agricole și de resurse de forță de muncă localizate în marea lor majoritate în mediul rural.

În cel de-al doilea caz sunt incluse județe cu o economie preponderent industrială și mai dezvoltate sub raport economic decât celelalte.

- Zone cu disfuncționalități majore și acute în cadrul tehnologiei mecanizate.

În zonele de stepă și silvostepă se remarcă faptul că față de ponderea mediei pe țară de 58 ha/tractor, deja ridicată, se înregistrează un deficit maxim în ceea ce privește mecanizarea, respectiv de 108 ha/tractor în județul Tulcea, urmat de județele Botoșani cu 95 ha/tractor, Iași cu 86 ha/tractor, Neamț și Vaslui cu câte 77 ha/tractor.

- Zone cu disfuncții majore ale sistemului de îmbunătățiri funciare.
Din analiza suprafețelor amenajate pentru irigații se desprind două aspecte:
 - un prim aspect este reflectat de ponderea redusă a suprafeței irigate în unele județe cu silvostepă, cum ar fi: Bihor cu 2,5% sau Satu Mare cu 2,1%;
 - alt aspect privește județele în care se impun însemnate subvenții pentru refacerea sistemelor existente, dar și pentru schimbarea actualelor structuri de producție practicate (Constanța, Dolj, Galați, Olt, Tulcea).

- Zone cu disfuncționalități generate de mărimea veniturilor agricole realizate.

Indicatorul referitor la mărimea veniturilor agricole realizate are la bază valoarea producției agricole (vegetale și animale) pe locuitor.

Pe baza acestui indicator se remarcă faptul că, în zonele secetoase, în

cele mai multe județe veniturile populației se bazează preponderent pe producția vegetală (Călărași, Ialomița, Arad, Brăila, Giurgiu, Teleorman etc.), față de numărul redus de județe cu producție animalieră mare pe locuitor (Bihor, Călărași, Ialomița și Timiș).

În ambele situații însă producția agricolă, atât vegetală, cât și animală poate fluctua în mod sensibil în funcție de situația parametrilor climatici.

- **Sărăcia** este cea mai gravă disfuncție din zonele afectate de secetă.

Sărăcia se definește ca o stare de lipsă de lungă durată a resurselor necesare pentru a asigura un mod de viață considerat decent, acceptabil la nivelul unei colectivități (36).

Această definiție sugerează ideea raportării fenomenului la contextul societal mai larg, în speță la starea de sărăcie a întregii populații din țara noastră.

Cercetările întreprinse în vederea stabilirii nivelurilor de sărăcie comunitară în țara noastră evidențiază însă faptul că aceasta se cantonează cu precădere în mediul rural. În acest scop, s-a utilizat un complex de indicatori care au relevat că majoritatea zonelor rurale sunt sărace și numeroși locuitori ai satelor trăiesc în sărăcie.

Chiar dacă factorii sărăciei sunt identificați mai ales în plan economic, politic, social și cultural, analiza noastră demonstrează că originea ei poate pleca și de la un management defectuos al unor fenomene naturale distructive, așa cum se întâmplă în multe zone din România. Între acestea, **seceta** are o contribuție considerabilă. Fenomenul se datorește însă și gradului redus de conștientizare a stării de lucru de către populație și de neimplicare a acesteia în acțiuni de prevenire și diminuare a deșertificării și degradării solurilor. Așa se explică faptul că zonele cu punji de sărăcie persistente sunt și cele care înregistrează o degradare accentuată a terenurilor.

Indicele sărăciei comunitare rurale, calculat și prezentat într-un studiu elaborat de Comisia Națională pentru Statistică în colaborare cu Banca Mondială (40), diferențiază:

- sate foarte sărace (cu indice de sărăcie peste 19,19);
- sate cu risc mare de sărăcie (cu indice cuprins între 15,31 și 19,19);
- sate cu nivel mediu de dezvoltare (cu indice între 11,41 și 15,30);
- sate cu potențial de dezvoltare (cu indice între 6,50 și 11,40);
- sate dezvoltate (indice de sărăcie sub 6,49).

Conform acestui studiu, cele mai sărace comunități, care formează areale compacte, se suprapun, în majoritate, zonelor de stepă și silvostepă. Astfel, în cele 9 județe incluse integral în silvostepă, procentul celor mai sărace comune, în totalul comunelor pe județ, are valori deosebit de mari, și anume:

Vaslui – 84,5%, Teleorman – 53%, Iași – 47,1%, Galați – 33,9%, Călărași – 31,3%, Giurgiu – 30,4%, Brăila – 20,5%.

O situație oarecum similară se identifică și la nivelul județelor incluse parțial în stepă și silvostepă, unde procentul celor mai sărace comune în totalul comunelor oscilează între 0,4% în Timiș și 79,4% în Botoșani (anexa nr. 9).

În județele cuprinse integral în zonele secetoase, valorile maxime ale indicelui de sărăcie comunitară rurală oscilează între 20,10 în Tulcea și 29,60 în Teleorman. Cât privește județele incluse parțial în aceste zone, valorile maxime ale acestui indice variază între 20,22 în Bihor și 29,64 în Vrancea (anexa nr. 10).

Sărăcia rurală din arealele de stepă și silvostepă trebuie explicată și prin frecvența și durata mare a secetelor, cu impact direct asupra agriculturii, care constituie principala activitate a locuitorilor. În aceste zone, veniturile din agricultură sunt mici, ceea ce face ca gospodăriile să fie sărace.

În momentul de față, presiunea populației asupra zonelor agricole, în special în cele cu densitate mare de locuitori, este din ce în ce mai mare, în condițiile în care acest sector de activitate are rolul unui tampon ocupațional pentru personalul disponibilizat din mediul industrial, aflat în proces de restructurare. Densitatea fiziologică din mediul rural (anexa nr. 11), ca raport între numărul de locuitori și suprafața agricolă și arabilă, ilustrează că în județele de stepă și silvostepă din est și nord-est, presiunea umană depășește media pe țară. În același timp, zonele din sudul și vestul țării, unde sunt suprafețe mari de teren (agricol și arabil), valorile densității fiziologice sunt incomparabil mai mici.

Impactul socioeconomic al sărăciei în mediul rural se traduce prin nivelul de trai scăzut al populației, prin deficitul de capital uman, prin dependența demografică ridicată, prin valori înalte ale emigrației și natalității, printr-o infrastructură slab dezvoltată, prin condițiile precare de locuit și prin serviciile publice necorespunzătoare (29).

Un alt efect al sărăciei la sate este **impactul în plan spiritual**, care constă în:

- *diminuarea fenomenului educațional*, ilustrat atât de abandonul școlar, cât și de analfabetismul funcțional (absolvenți cu diplomă, dar slab pregătiți din lipsa cadrelor didactice calificate);
- *reducerea consumului de cultură*, cu efecte negative asupra formării personalității (relații comunitare și familiale tensionate, criminalitate, delinvență și handicapuri psihice);
- *imposibilitatea formării profesionale* (neînsușirea unei meserii și imposibilitatea reconversiei profesionale).

Datorită sărăciei, cele mai multe gospodării din zonele de stepă și silvostepă recurg la culturi și specii de animale tradiționale, fapt care conduce la

obținerea de randamente scăzute în agricultură. O asemenea strategie nu poate avea drept consecință decât perpetuarea sărăciei în mediul rural românesc.

6.3. Politici sociale în zonele afectate de secetă, aridizare și deșertificare

Așa cum s-a arătat, în zonele de stepă și silvostepă din România, în care aridizarea, deșertificarea și seceta au o frecvență și o extensiune apreciabile, se produc fenomene deosebite, începând cu diminuarea cantitativă și calitativă a culturilor agricole, cu scăderea nivelului freatic, cu dispariția vegetației și, implicit, a hranei pentru oameni și animale, până la fenomene cu impact social evident, cum este, de pildă, migrația internă. Dacă măsurile așteptate vor întârzia, există riscul ca, în spațiul Dobrogei, Bărăganului, Câmpiei Olteniei, Câmpiei Tisei, silvostepa să degenereze în stepă, iar zona de stepă să se mute spre regiunea piemontană. În aceste condiții se preconizează că la câmpie se va face agricultură numai cu prețul unor irigații costisitoare.

La baza analizei-diagnostic prezentată în capitolele precedente se impune o strategie având ca scop combaterea efectelor socioeconomice generate de secetă și de degradare a solurilor prin aridizare și deșertificare. Avem în vedere, în acest sens, o serie de propuneri, dintre care, cele mai multe, au fost făcute de Comisia Națională pentru Statistică și Banca Mondială în scopul reducerii sărăciei și șomajului (40) și care sunt valabile și în cazul zonelor atinse de secetă. Le redăm, în continuare, așa cum au fost ele formulate în studiul respectiv.

- Compensarea de către stat din resurse bugetare a pierderilor cauzate de fenomenele analizate.
- Diversificarea bazei economice din mediul rural, prin sprijinirea activă a dezvoltării activităților neagricole. În acest sens se impune inițierea de programe de dezvoltare, prin stimularea industriei mici și mijlocii, dezvoltarea infrastructurii și a serviciilor.
- Asigurarea accesului lucrătorilor pe cont propriu din mediul rural la măsurile active de recalificare de care beneficiază șomerii. Aceste persoane ar trebui cooptate atunci când se pune problema participării lor la politicile active ale pieței muncii.
- Realizarea de lucrări publice de ameliorare a infrastructurii locale, în special a celor care folosesc intensiv mâna de lucru locală. Această propunere este valabilă și în cazul acțiunilor de împădurire a terenurilor din județele deficitare sub raport silvic, precum și în situația remedierii și extinderii sistemului de irigații.
- Înființarea de școli serale pentru adulții din mediul rural, pentru a ajuta populația să-și acopere lipsurile din educația generală și, mai ales, educația ecologică.

- Elaborarea unor programe educative și manuale de educație ecologică a elevilor din învățământul preuniversitar.
- Stimularea pregătirii în domeniul administrării fermelor și tehnologiilor agricole. Subvenționarea cărților (publicațiilor) pe aceste teme poate constitui un mod eficient de atingere a obiectivului.
- Îmbunătățirea legislației referitoare la proprietatea pădurilor și ocrotirea zonelor de silvostepă, vulnerabile sub aspectul riscului la deșertificare, degradare a terenurilor și la secetă.
- Stimularea ONG-urilor care au ca obiectiv de activitate mediul înconjurător, combaterea poluării și atragerea lor în programe pe termen scurt și mediu.
- Intensificarea la nivel comunitar a activității educative de combatere a secetei și degradării terenurilor prin eforturile conjugate ale Consiliilor locale, Poliției, Asociației Proprietarilor de Păduri și mass-media din zonă.
- Includerea în programele de dezvoltare locală a unui capitol de sine-stătător cu privire la combaterea deșertificării, a degradării terenurilor și a secetelor.
- Promovarea sistemelor de asigurări contra factorilor de risc prin: conștientizarea problemei la nivelul populației rurale, diversificarea ofertei de asigurări, încurajarea construirii și funcționării formelor private de asigurări.

6.4. Strategia prevenirii și combaterii secetei, aridizării și deșertificării în România

Strategia prevenirii și combaterii secetei, aridizării și deșertificării trebuie să se **integreze** strategiei generale de dezvoltare a României pe termen mediu și scurt, întrucât gestionarea resurselor financiare, materiale și umane trebuie concepută în mod coerent și echilibrat. În mod explicit, strategia trebuie **corelată** cu toate celelalte concepte și măsuri care privesc dezvoltarea rurală în România.

O particularitate a acestei strategii se referă la faptul că trebuie **centrată** pe comunitățile umane din zonele defavorizate economic, social și cultural. În aceste zone, fenomenele dezastruoase (aridizare, deșertificare, secetă) ocupă un spațiu considerabil și afectează o populație numeroasă. Tratată din această perspectivă, arealele afectate de fenomenele respective sunt susceptibile de a fi susținute financiar și logistic prin diverse programe (interne și externe) adresate zonelor defavorizate din România.

În esență, toate strategiile care vizează satul (atât cele economice și sociale, cât și cele culturale) trebuie concepute, implicit strategia prevenirii și combaterii secetei, aridizării și deșertificării din perspectiva **dezvoltării durabile**.

Ca principii care vizează cu precădere zonele de stepă și silvostepă, respectiv zonele cele mai afectate de fenomenele menționate mai sus, avem în vedere următoarele:

- antrenarea forțelor comunitare din fiecare zonă vizată la realizarea programelor naționale proiectate la nivel central;
- consolidarea exploatațiilor agricole și promovarea unor structuri agricole ecologice în concordanță cu condițiile agropedologice și meteorologice specifice fiecărei unități de relief și zone de vegetație;
- identificarea unor măsuri adecvate zonelor de stepă și silvostepă în vederea diminuării fenomenului sărăciei, cu toate efectele care decurg din această stare – asigurarea nivelului minim de trai, diminuarea șomajului, îmbunătățirea stării de sănătate a populației, reechilibrarea fenomenelor demografice (natalitate, scăderea mortalității infantile, creșterea speranței de viață, diminuarea migrației spre zonele urbane), asigurarea accesului la serviciile publice (economice, edilitare și sociale);
- atragerea de resurse financiare prin sensibilizarea comunității oamenilor de afaceri din zonă, care să participe la proiecte de reconstrucție și de înființare a unor întreprinderi mici/mijlocii, inclusiv de sponsorizare a unor proiecte sociale;
- cerințele exprese pentru aceste zone de stepă și silvostepă privesc amenajări speciale (irigații, îmbunătățiri funciare etc.), moderne și fiabile, care să permită prevenirea și rezolvarea promptă a stărilor de criză generate de deșertificare și secetă; aceste amenajări vor fi în măsură să absoarbă o bună parte a forței de muncă comunitare, să diminueze plecarea tinerilor din zonele rurale și să reprezinte și oportunități investiționale;
- participarea comunității la realizarea unor asemenea strategii și programe presupune înțelegere, convingere și implicare din partea fiecărui individ în parte; de aceea educația ecologică, în general, și educația pentru prevenire și combatere, în special, va reprezenta un obiectiv prioritar și comun pentru toate instituțiile publice.

Fundamentarea și elaborarea strategiei de prevenire și combatere a deșertificării, degradării terenurilor și secetei necesită studii de caz aprofundate în zonele cele mai afectate de aceste fenomene, inclusiv anchete sociologice în rândul locuitorilor. Pe baza acestora se vor evidenția configurațiile particulare ale acestor fenomene dezastruoase în fiecare comunitate, ceea ce va sugera tipuri de intervenție pentru autoritățile centrale și locale, modalități eficiente de evaluare și repere metodologice pentru specialiști și practicieni.

Bibliografie

1. Anghel G., *Ziua uraganelor: Floyd, York și Gert au dansat deasupra Atlanticului*, România liberă, nr. 2883/17 septembrie, 1999.
2. Anghel G.), *Efectul Floyd în Statele Unite: 12 morți, ploi torențiale, inundații, imense daune*, România liberă, nr. 2884/18 septembrie, 1999.
3. Băcănaru I., *Forme de adaptare a vetrei satelor la mediul geografic în Subcarpații și piemonturile dintre Olt și Dâmbovița, prin prisma sistematizărilor*, St.cerc.G.G.G., Seria Geografie, T. XVIII, nr. 1, 1974.
4. Bălan Adrian Robert; Cornel Vilău, *Apa ne-a lăsat săraci lipiți*, România liberă, nr. 2827/14 iulie, 1999.
5. Bălan Adrian Robert, *Veneția s-a mutat la Botoșani*, România liberă, nr. 3137/15 iulie, 2000.
6. Bălțeanu Dan, *Natural hazards in Romania*, R.R. Géographie, 36, 1992.
7. Bara Simona; Minodora Moldovan; Mirela Rusali; Ioana Roman, *Identificarea zonelor rurale cu disfuncții în agricultură, element primordial în proiectarea unor structuri parteneriale viabile*, CIDE., București, 1996.
8. Bogdan Octavia, *Asupra noțiunilor de „hazarduri”, „riscuri” și „catastrofe” meteorologice/climatice*, St. cerc. geogr., T. XXXIX, 1992.
9. Bogdan Octavia, *Un caz excepțional de grindină la Constanța* (1 iulie 1992), St. cerc. geogr., T. XLII, 1995.
10. Bogdan Octavia; Elena Niculescu, *Riscurile climatice din România*, Academia Română, Institutul de Geografie, Grant nr. 3004/1997, 1999.
11. Bostan Călin; Cornel Vilău; Andrei Antică, *Cuculeasa, un sat în lacrimi*, România liberă, nr. 2810/24 iunie, 1999.
12. Brad Liliana, *Potopul de la Lipova a „costat” 5 miliarde de lei*, România liberă, nr. 2785/26 mai, 1999.
13. Ceteraș Șt., *Primari din Mureș care nu dezmint zicala: „Cine-mparte parte-și face”*, România liberă, nr. 2596/8 octombrie, 1998.
14. Ceteraș Șt., *La Bălăușeri, cu 189.996.000 lei au fost „ajutate” 12 familii care nu au avut de suferit de pe urma inundațiilor*, România liberă, nr. 2665/ 4 ianuarie, 1999.
15. Chiriță Elena, *Tragedie de proporții în Retezat*, România liberă, nr. 2826/13 iulie, 1999.
16. Coman Carmen; Florin Mircea Corcoz, *Banii de la buget sunt împărțiți în județul Alba pe criteriile clientelismului politic*, România liberă, nr. 2820/6 iulie, 1999.
17. Corcoz Florin M.; Horațiu Hulea, *În Retezat, iadul pe pământ*, România liberă, nr. 2827/14 iulie, 1999.
18. Cutter Susan L., *Societal responses to environmental hazards*, International Social Science Journal, nr. 150, 1996.
19. Grecu Florina, *Fenomene naturale de risc. Geologie și geomorfologie*, Edit. Universității din București, 1997.

20. Hulea Horațiu, *În Retezat, șoseaua până la colonia Râul Mare - din nou blocată*, România liberă, nr. 2829/16 iulie, 1999.
21. Ianoș Ioan, *Riscul în sistemele geografice*, St. cerc. geogr., T. XLI, 1994.
22. Marinescu Petre, *Aspecte privind inundațiile din România*, Hidrotehnica, vol. 44, nr. 3, 1999.
23. Marinescu Petre, *Aspecte privind efectele negative ale inundațiilor*, Hidrotehnica, vol. 45, nr. 3-4, 2000.
24. Meacov S.M., *Riscul natural: particularități și receptivitate* (în lb. rusă), Vesnic Moscva Univ., Seria Geografie, nr. 4, 1994.
25. Neacșu Petre; Zoe Apostolache - Stoicescu, *Dicționar de ecologie*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
26. Petrescu Iustinian și colab., *Terra - catastrofe naturale*, Edit. Tehnică, București, 1993.
27. Pletosu C., *Scene de supraviețuire cum doar în război s-au văzut*, România liberă, nr. 3219/19 octombrie, 2000.
28. Podani Mircea; Ion Zăvoianu, *Cauzele și efectele inundațiilor produse în luna iulie 1991 în Moldova*, St. cerc. geogr. T. XXXIX, 1992.
29. Stănculescu Manuela Sofia, coord., *Sărăcia în România. 1995-1998*, PNUD, București, 1999.
30. Stănescu Mădălina, *Furia apelor devastează Africa Australă*, România liberă, nr. 3021/29 februarie, 2000.
31. Stematiu Dan, *Considerații privind managementul riscului asociat barajelor*, Hidrotehnica, vol. 44, nr. 3, 1999.
32. Țigănele Gh., *În Mehedinți a fost o zi cât o eternitate*, România liberă, nr. 2827/14 iulie, 1999.
33. Varvara Camelia, *Undă de viitură de patru metri în Bicazu ardelean*, România liberă, nr. 2802/15 iunie, 1999.
34. Vasi Beatrix, *Când pământul o ia din loc*, Monitorul de Alba, nr. 492/8 august, 2000.
35. Vlaicu Sorina, *După eclipsă, vânt puternic, ploaie și descărcări electrice*, România liberă, nr. 2853/13 august, 1999.
36. Zamfir Cătălin, coord., *Politici sociale în România*, Edit. Expert, București, 1999.
37. Zăvoianu Ion; Șerban Dragomirescu, *Asupra terminologiei folosite în studiul fenomenelor naturale extreme* St. cerc. geogr., T. XLI, 1994.
38. X X X, H.G. nr. 371, *privind acordarea, în primă intervenție, a ajutoarelor umanitare populației sinistrate, ca urmare a unor situații excepționale*, Monitorul Oficial nr. 217, 1993.
39. X X X, *Dicționar explicativ al limbii române (DEX)*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, ed. a 2-a, Edit. Univers Enciclopedic, București, 1996.
40. X X X, *De la sărăcie la dezvoltare rurală*, Comisia Națională pentru Statistică - Banca Mondială, București, 1998.

-
41. X X X, *HG nr. 877, privind alocarea unor sume din bugetul de stat pe anul 1998 pentru înlăturarea efectelor inundațiilor produse în perioada 29 octombrie - 5 noiembrie 1998 în județul Maramureș*, Monitorul Oficial nr. 478, 1998.
 42. X X X, *Anuarul statistic al României - 1999*, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1999.
 43. X X X, *Doar jumătate din pagubele produse de inundații, „acoperite” de Guvern*, România liberă, nr. 2822/ 8 iulie, 1999.
 44. X X X, *H.G. nr. 526, privind acordarea unui ajutor umanitar constând în materiale de construcție, populației din satul Cuculeasa, comuna Ziduri, județul Buzău, afectată de inundațiile produse în ziua de 22 iunie 1999*, Monitorul Oficial nr. 318, 1999.
 45. X X X, *Numărul victimelor inundațiilor din Venezuela ar putea ajunge la 25.000*, România liberă, nr. 2965/25 decembrie, 1999.
 46. X X X, *Raport privind efectele inundațiilor și fenomenelor meteorologice periculoase în anul 1998, măsuri întreprinse și măsuri de refacere a obiectivelor afectate și pentru diminuarea sau evitarea pagubelor în perspectivă*, MAPPM, 1999.
 47. X X X, *Planul de Amenajare a Teritoriului Național (PATN) – Secțiunea a V-a – Zone de risc natural (inundații și alunecări de teren) – Proiect*, MLPAT, MAPPM, 1999.
 48. X X X, *Reforma și lucrările publice în România ultimilor ani (1997 - 2000)*, Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului, Edit. Universală, București, 2000.
 49. X X X, *Strategia națională și programul de acțiune privind combaterea deșertificării, degradării terenurilor și secetei*, MAPPM, 2000.
 50. X X X, *Raportul privind starea mediului în România – 1999*, Ministerul Apelor, Pădurii și Protecției Mediului, 2000.

ANEXE

Anexa nr. 1

Gruparea județelor României după numărul anilor de producere a inundațiilor în perioada 1992 - 1998*

A. Județe cu frecvență mare de producere a inundațiilor (7 - 5 ani):

1. Vaslui	10. Sălaj
2. Alba	11. Suceava
3. Bacău	12. Brașov
4. Bistrița - Năsăud	13. Caraș - Severin
5. Botoșani	14. Constanța
6. Iași	15. Covasna
7. Maramureș	16. Hunedoara
8. Neamț	17. Timiș
9. Satu Mare	18. Vrancea

B. Județe cu frecvență medie de producere a inundațiilor (4 - 3 ani):

1. Arad	9. Teleorman
2. Argeș	10. Tulcea
3. Cluj	11. Bihor
4. Giurgiu	12. Brăila
5. Harghita	13. Buzău
6. Mureș	14. Dâmbovița
7. Olt	15. Dolj
8. Prahova	16. Sibiu

C. Județe cu frecvență scăzută de producere a inundațiilor (sub 2 ani):

1. Galați	4. Vâlcea
2. Ialomița	5. Gorj
3. Mehedinți	6. Ilfov

**Prelucrare după „Raportul privind efectele inundațiilor și fenomenelor meteorologice periculoase în anul 1998, măsuri întreprinse și măsuri de refacere a obiectivelor afectate și pentru diminuarea sau evitarea pagubelor în perspectivă”, MAPPM., ianuarie 1999.*

Anexa nr. 2
Gruparea județelor României
după frecvența inundațiilor, în anul 1998*

Numărul inundațiilor produse			
1. Argeș	1. Alba	1. Bacău	1. Botoșani
2. Brașov	2. Arad	2. Bistrița-Năsăud	2. Maramureș
3. Brăila	3. Bihor	3. Caraș-Severin	3. Neamț
4. Buzău	4. Cluj	4. Covasna	4. Tulcea
5. Dâmbovița	5. Dolj	5. Giurgiu	
6. Hunedoara	6. Harghita	6. Iași	
7. Sibiu	7. Mureș	7. Prahova	
8. Teleorman	8. Olt	8. Suceava	
9. Vrancea	9. Sălaj	9. Timiș	
	10. Satu Mare		
	11. Vaslui		
	12. Vâlcea		

* Prelucrare după „Raportul privind efectele inundațiilor și fenomenelor meteorologice periculoase în anul 1998, măsuri întreprinse și măsuri de refacere a obiectivelor afectate și pentru diminuarea sau evitarea pagubelor în perspectivă”, MAPPM, ianuarie 1999.

Anexa nr. 3
Ierarhizarea județelor României după gradul
de vulnerabilitate la inundații, în perioada 1992 - 1998*

Nr. crt.	Județul	Pagube (valoarea aproximativă), în prețuri sept. 1998 (mil. lei)	Număr de ani cu inundații	Coeficient de risc	Pagube	
					mil lei	%
Județe cu vulnerabilitate ridicată (12,3 – 4,5% din total pagube)						
1	Alba	844321,3	6	0,86	726116,3	12,3
2	Vaslui	408379,6	7	1,00	408379,6	6,9
3	Suceava	474817,3	6	0,86	408342,9	6,9
4	Maramureș	426170,7	6	0,86	366506,2	6,2
5	Hunedoara	412562,4	5	0,71	292919,0	5,0
6	Olt	488907,4	4	0,57	278677,2	4,7
7	Mureș	462694,0	4	0,57	263735,6	4,5
Județe cu vulnerabilitate medie (3,7 – 1,7% din total pagube)						
8	Ialomița	722400,0	2	0,28	216272,0	3,7
9	Bistrița - N.	231842,2	6	0,86	199384,3	3,4

Nr. crt.	Județul	Pagube (valoare aproximativă), în prețuri sept. 1998 (mil. lei)	Număr de ani cu inundații	Coeficient de risc	Pagube	
					mil lei	%
10	Neamț	225290,8	6	0,86	193750,0	3,3
11	Prahova	330124,1	4	0,57	188170,7	3,2
12	Arad	325868,7	4	0,57	185745,2	3,1
13	Bacău	209605,8	6	0,86	180260,3	3,0
14	Iași	178550,9	6	0,86	153553,8	2,6
15	Covasna	208894,2	5	0,71	148314,9	2,5
16	Teleorman	257658,2	4	0,57	146865,2	2,5
17	Cluj	254737,1	4	0,57	145200,1	2,5
18	Sălaj	153971,6	6	0,86	132415,6	2,2
19	Botoșani	131501,3	6	0,86	113091,1	1,9
20	Argeș	184751,6	4	0,57	105308,4	1,8
21	Caraș - S.	142525,1	5	0,71	101192,8	1,7
Județe cu vulnerabilitate scăzută (1,6 – 0,01% din total pagube)						
22	Satu Mare	111684,3	6	0,86	96048,5	1,6
23	Bihor	109087,8	3	0,42	93815,5	1,6
24	Dâmbovița	217398,0	3	0,42	91307,2	1,5
25	Vrancea	115206,6	5	0,71	81796,7	1,4
26	Timiș	111649,2	5	0,71	79270,9	1,3
27	Dolj	182400,2	3	0,42	76608,1	1,3
28	Harghita	117894,0	4	0,57	67199,6	1,2
29	Constanța	86355,2	5	0,71	61312,2	1,1
30	Brăila	121886,0	3	0,42	51192,1	1,0
31	Vâlcea	164613,6	2	0,28	46091,8	0,8
32	Tulcea	77539,0	4	0,57	44197,2	0,7
33	Brașov	57623,5	5	0,71	40912,7	0,7
34	Sibiu	89645,1	3	0,42	37650,9	0,6
35	Giurgiu	60526,4	4	0,57	34500,0	0,6
36	Galați	106914,0	2	0,28	29935,9	0,5
37	Buzău	40435,2	3	0,42	16982,4	0,3
38	Mehedinți	29557,8	2	0,28	8276,2	0,2
39	Gorj	11995,2	1	0,14	1679,3	0,02
40	Ilfov	4650,0	1	0,14	651,0	0,01
41	Călărași	-	-	-	-	-
Total		8892 635,1	-	-	5 913 629,4	100,0

*Prelucrare după „Raportul privind efectele inundațiilor și fenomenelor meteorologice periculoase în anul 1998, măsuri întreprinse și măsuri de refacere a obiectivelor afectate și pentru diminuarea sau evitarea pagubelor în perspectivă”, MAPPM, ianuarie 1999.

Anexa nr. 4
Vulnerabilitatea la inundații a regiunilor/subregiunilor de dezvoltare economică, în perioada 1992-1998*

Nr. crt.	Regiunea/ Subregiunea de dezvoltare economică	Pagube	
		Valoare ponderată (mil. lei)	%
1.	Nord-Est	1 457 377,7	24,6
	Bt, Vs, Is	675 024,5	11,4
	Sv, Nt, Bc	782 353,2	13,2
2.	Sud-Est	285 416,5	4,8
	Br, Gl, Ct, Tl	186 637,4	3,1
	Vn, Bz	98 779,1	1,7
3.	Sud	783 074,5	13,3
	Ag, Db, Ph, If	385 437,3	6,5
	Tr, Gr, Il, Cl	397 637,2	6,8
4.	Sud-Vest	411 332,6	7,0
	Dj, Ot, Mh	363 561,5	6,2
	Gj, Vl	47 771,1	0,8
5.	Vest	659 127,9	11,2
	Tm, Ar	265 016,1	4,5
	Cs, Hd	394 111,8	6,7
6.	Nord-Vest	1 033 370,2	17,4
	Cj, Bh	239 015,6	4,0
	Sm, Mm, Bn, Sj	794 354,5	13,4
7.	Centru	1 283 930,0	21,7
	Bv, Sb	78 563,6	1,3
	Cv, Hg, Ms, Ab	78 563,6	20,4
	Total	5 913 629,4	100,0

* Prelucrare după „Raportul privind efectele inundațiilor și fenomenelor meteorologice periculoase în anul 1998, măsuri întreprinse și măsuri de refacere a obiectivelor afectate și pentru diminuarea sau evitarea pagubelor în perspectivă”, MAPPM, ianuarie 1999.

Anexa nr. 5
Situația județelor după natura pagubelor produse de inundații, în perioada ianuarie-noiembrie 1998*

Nr. crt.	Județul	Pagube (mil. lei)				
		Total	Individuale		Comunitare	
			Total	%	Total	%
1.	Alba	186 751,00	40 228,80	21,5	146 552,20	78,5
2.	Arad	96 862,00	20 533,00	21,2	76 329,00	78,8
3.	Argeș	19 642,10	8 392,10	42,7	11 249,90	57,3
4.	Bacău	76 198,67	27 260,67	35,8	48 938,00	64,2
5.	Bihor	4 921,40	4 416,65	93,8	304,75	6,2
6.	Bistrița-Năsăud	49 029,60	20 605,60	42,0	28 424,00	58,0
7.	Botoșani	38 443,90	27 654,60	71,9	10 789,30	28,1
8.	Brașov	7 579,86	2 000,00	26,4	5 579,86	73,6
9.	Brăila	100,00	-	-	100,00	100,0
10.	Buzău	1 215,00	-	-	1 215,00	100,0
11.	Caraș-Severin	3 985,23	896,73	22,5	3 088,50	77,5
12.	Călărași	-	-	-	-	-
13.	Cluj	48 402,30	25 889,30	53,5	22 513,00	46,5
14.	Constanța	-	-	-	-	-
15.	Covasna	14 846,75	6 756,00	45,5	8 066,17	54,5
16.	Dâmbovița	6 680,00	2800,00	41,9	3 880,00	58,1
17.	Dolj	32,56	-	-	32,56	100,0
18.	Galați	-	-	-	-	-
19.	Giurgiu	3 538,08	2 281,08	64,5	1 257,00	35,5
20.	Gorj	-	-	-	-	-
21.	Harghita	68 503,97	2 266,57	3,3	66 237,55	96,7
22.	Hunedoara	129 316,00	64 152,00	49,6	65 164,00	50,4
23.	Ialomița	-	-	-	-	-
24.	Iași	59 560,65	53 605,71	90,0	5 954,94	10,0
25.	Ilfov	-	-	-	-	-
26.	Maramureș	248 735,91	28 988,70	11,7	219 747,21	88,3
27.	Mehedinți	-	-	-	-	-
28.	Mureș	290 387,73	197 375,20	68,0	95 011,52	32,0

Nr. crt.	Județul	Pagube (mil. lei)				
		Total	Individuale		Comunitare	
			Total	%	Total	%
29.	Neamț	85 531, 20	65 666,90	76,8	19 863,80	23,2
30.	Olt	4 747,16	4 358, 96	91,8	388,20	8,2
31.	Prahova	69 033,00	13 165,00	19,1	55 868,00	80,9
32.	Satu Mare	65 268,00	42 584,00	65,3	22 674,00	34,7
33.	Sălaj	83 881,70	10 767,00	12,8	73 114,70	87,2
34.	Sibiu	20 735,08	12 226,90	59,0	8 508,18	41,0
35.	Suceava	37 136,60	19 386,60	52,2	17 754,00	47,8
36.	Teleorman	1 755,00	-	-	1 755,00	100,0
37.	Timiș	84 726,83	40 817,76	48,2	43 909,19	51,8
38.	Tulcea	8 483,50	457,00	5,4	8 026,00	94,6
39.	Vaslui	5 646, 05	438,10	7,8	5 207,95	92,2
40.	Vâlcea	102 280,50	8 244,50	8,1	94 035,60	91,9
41.	Vrancea	546,00	546,00	100,	-	-
	Total	1924838,13	745931,28	38,8	1178906,8	61,2

* Prelucrare după „Raportul privind efectele inundațiilor și fenomenelor meteorologice periculoase în anul 1998, măsuri întreprinse și măsuri de refacere a obiectivelor afectate și pentru diminuarea sau evitarea pagubelor în perspectivă”, MAPPM, ianuarie 1999.

Anexa nr. 6

Unitățile teritorial-administrative ale României incluse în zonele de stepă și silvostepă, afectate de secetă și procese de degradare și deșertificare a terenurilor (1998)

Nr. crt.	Denumirea județului	Suprafața (km ²)
Județe incluse integral în stepă și silvostepă		
1	Iași	5.476
2	Vaslui	5.318
3	Galați	4.466
4	Brăila	4.766
5	Călărași	5.088
6	Giurgiu	3.526
7	Tulcea	8.499
8	Constanța	7.071
9	Teleorman	5.790
	Total	50.000
Județe incluse parțial în stepă și silvostepă*		
1	Botoșani (2/3)	3.320
2	Suceava (1/10)	855
3	Neamț (1/3)	1.963
4	Bacău (1/3)	2.205
5	Vrancea (1/2)	2.428
6	Buzău (1/2)	3.052
7	Ialomița (2/3)	2.966
8	Olt (1/2)	2.749
9	Dolj (2/3)	4.938
10	Mehedinți (1/2)	2.467
11	Timiș (1/2)	4.349
12	Arad (1/8)	970
13	Bihor (1/10)	754
14	Satu Mare (1/10)	442
	Total	33.458
	Total general	83.458

Sursa: Anuarul statistic al României - 1999, CNS, București.

*Notă: calculat din suprafața consemnată în Anuarul statistic al României.

Anexa nr. 7
Populația unităților teritorial-administrative ale României incluse
în zonele de stepă și silvostepă, afectate de secetă și procese
de degradare și deșertificare a terenurilor (1998)

Nr. crt.	Denumirea județului	Populație*		
		Nr. total	Rurală	%
Județe incluse integral în stepă și silvostepă				
1	Iași	828.476	408.719	49,3
2	Vaslui	464.032	262.225	56,5
3	Galați	642.759	253.905	39,5
4	Brăila	688.606	129.908	33,4
5	Călărași	332.309	200.617	60,4
6	Giurgiu	297.368	205.575	69,1
7	Tulcea	265.173	135.457	51,1
8	Constanța	747.218	200.590	26,8
9	Teleorman	463.307	303.194	65,4
	Total	4.429.248	2.100.190	47,4
Județe incluse parțial în stepă și silvostepă				
1	Botoșani	461.889	277.095	60,0
2	Suceava	713.782	458.309	64,2
3	Neamț	584.801	346.138	59,2
4	Bacău	748.894	371.621	49,6
5	Vrancea	391.628	240.550	61,4
6	Buzău	507.607	297.076	58,5
7	Ialomița	304.873	178.196	58,4
8	Olt	512.597	307.421	60,0
9	Dolj	747.840	361.751	48,4
10	Mehedinți	325.167	166.479	51,2
11	Timiș	682.409	262.957	38,5
12	Arad	478.092	230.365	48,2
13	Bihor	624.157	314.040	50,3
14	Satu Mare	392.084	209.929	53,5
	Total	7.475.820	4.021.927	53,8
	Total general	11.905.068	6.122.117	51,4

*Anuarul statistic al României – 1999, CNS., București.

Anexa nr. 8
Densitatea geografică a populației în județele de stepă și silvostepă,
cu risc la secetă – 1998 –

Nr. crt.	Județul	Număr de locuitori	Suprafață (km ²)	Densitate (loc./km ²)
	Total România	22.502.803	238.391	94,4
1	Arad	478.092	7.754	61,7
2	Bacău	748.894	6.621	113,1
3	Bihor	624.157	7.544	82,7
4	Botoșani	461.889	4.986	92,6
5	Brăila	388.606	4.766	81,5
6	Buzău	507.607	6.103	83,2
7	Călărași	332.309	5.088	65,3
8	Constanța	747.218	7.071	105,7
9	Dolj	747.840	7.414	100,9
10	Galați	642.759	4.466	143,9
11	Giurgiu	297.368	3.526	84,3
12	Ialomița	304.837	4.453	68,5
13	Iași	828.476	5.476	151,3
14	Mehedinți	325.167	4.933	65,9
15	Neamț	584.801	5.869	99,2
16	Olt	512.597	5.498	93,2
17	Satu Mare	392.084	4.418	88,7
18	Suceava	713.782	8.553	83,5
19	Teleorman	463.307	5.790	80,0
20	Timiș	682.409	8.697	78,5
21	Tulcea	265.173	8.499	31,2
22	Vaslui	464.032	5.318	87,3
23	Vrancea	391.628	4.857	80,6

Sursa: Anuarul statistic al României – 1999, CNS, București, 1999.

Anexa nr. 9
Județele din zonele de stepă și silvostepă cu cele mai sărace comune*

Nr. crt.	Județul	Număr comune – Total -	Comunele cele mai sărace	
			Număr	%
Județe incluse integral în stepă și silvostepă				
1	Brăila	39	8	20,5
2	Călărași	48	15	31,3
3	Constanța	52	2	3,8
4	Galați	56	19	33,9
5	Giurgiu	46	14	30,4
6	Iași	85	40	47,1
7	Teleorman	83	44	53,0
8	Tulcea	43	1	2,3
9	Vaslui	71	60	84,5
Județe incluse parțial în stepă și silvostepă				
1	Arad	67	-	-
2	Bacău	79	27	34,2
3	Bihor	86	3	3,5
4	Botoșani	68	54	79,4
5	Buzău	81	32	39,5
6	Dolj	94	29	30,9
7	Ialomița	49	19	38,8
8	Mehedinți	59	13	22,0
9	Neamț	70	20	28,6
10	Olt	94	6	6,4
11	Satu Mare	56	4	7,1
12	Suceava	90	9	10,0
13	Timiș	75	3	4,0
14	Vrancea	59	29	49,2

Prelucrare după studiul „De la sărăcie la dezvoltare rurală”, elaborat de Comisia Națională pentru Statistică, în colaborare cu Banca Mondială, București, 1998 și Anuarul statistic al României - 1999, CNS, București, 1999.

Anexa nr. 10
Valorile maxime ale indicelui de sărăcie comunitară din mediul rural al
județelor de stepă și silvostepă*

Nr. crt.	Denumirea județului	Valorile maxime ale indicelui de sărăcie
Județe incluse integral în stepă și silvostepă		
1	Brăila	21,50
2	Călărași	25,78
3	Constanța	22,43
4	Galați	24,11
5	Giurgiu	26,96
6	Iași	25,16
7	Teleorman	29,60
8	Tulcea	20,10
9	Vaslui	28,56
Județe incluse parțial în stepă și silvostepă**		
1	Arad	-
2	Bacău	22,89
3	Bihor	20,22
4	Botoșani	28,37
5	Buzău	26,70
6	Dolj	24,33
7	Ialomița	23,90
8	Mehedinți	22,39
9	Neamț	25,72
10	Olt	22,48
11	Satu Mare	22,31
12	Suceava	24,30
13	Timiș	27,78
14	Vrancea	29,64

* Prelucrare după studiul „De la sărăcie la dezvoltare rurală”, elaborat de Comisia Națională pentru Statistică în colaborare cu Banca Mondială, București, 1998.

** Valorile maxime ale indicelui de sărăcie se referă la toate comunele, nu numai la cele care aparțin zonelor de stepă și silvostepă.

Anexa nr. 11
Estimarea densității fiziologice* a populației totale și rurale din județele
cu risc la secetă – 1998**

Nr. crt.	Județul	Populație		Suprafața (ha)		Populație %			
		Totală	Rurală	Agricolă	Arabilă	Totală/ agricol	Totală/ arabil	Rurală/ agricol	Rurală/ arabil
	Total Ro-mânia	22.502.803	10.154.917	14.801.663	9.350.775	152,0	240,7	68,6	108,6
1	Arad	478.092	230.365	511.603	347.621	93,4	137,5	45,0	66,7
2	Bacău	748.894	371.621	324.276	183.830	230,9	407,4	114,6	202,2
3	Bihor	624.157	314.040	499.535	302.489	124,9	206,3	62,9	103,8
4	Botoșani	461.889	277.095	387.803	291.882	119,1	158,2	71,5	94,9
5	Brăila	388.606	129.908	385.867	344.670	100,7	112,7	33,7	37,7
6	Buzău	507.607	297.076	402.368	255.930	126,2	198,3	73,8	116,1
7	Călărași	332.309	200.617	427.727	412.526	77,7	80,6	46,9	48,6
8	Constanța	747.218	200.590	566.015	487.017	132,0	154,4	35,4	41,4
9	Dolj	747.840	361.751	589.022	487.678	127,0	153,3	61,4	74,2
10	Galați	642.759	253.905	358.780	292.050	179,2	220,1	70,8	86,9
11	Giurgiu	297.368	205.575	277.234	258.723	107,3	114,9	74,2	79,5
12	Ialomița	304.873	178.196	373.872	348.227	81,5	87,6	47,7	51,2
13	Iași	828.476	408.719	379.051	250.442	218,6	330,8	107,8	163,2
14	Mehedinți	325.167	166.479	294.520	186.423	110,4	174,4	56,5	89,3
15	Neamț	584.801	346.138	284.179	170.305	205,8	343,4	121,8	203,2
16	Olt	512.597	307.421	440.063	383.003	116,5	133,8	69,9	80,3
17	Satu Mare	392.084	209.929	317.500	221.727	123,5	176,8	66,1	94,7
18	Suceava	713.782	458.309	349.502	177.801	204,2	401,4	131,1	257,8
19	Teleorman	463.307	303.194	495.899	453.420	93,4	102,2	61,1	66,9
20	Timiș	682.409	262.957	702.358	528.653	97,2	129,1	37,4	49,7
21	Tulcea	265.173	135.457	361.501	288.591	73,4	91,9	37,5	46,9
22	Vaslui	464.032	262.225	391.597	275.343	118,5	168,5	67,0	95,2
23	Vrancea	391.628	240.550	255.172	146.974	153,5	266,5	94,3	163,7

* S-a estimat la 100 ha.

** Prelucrare după *Anuarul statistic al României – 1999*, CNS, București, 1999.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 22-23/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ

PIAȚA INTERNĂ , UNICĂ

**Cornel ALBU, Petre PRISECARU,
Eugen ANDREESCU, Alina DUMITRESCU**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Volumul de față prezintă tema
„PIAȚA UNICĂ EUROPEANĂ”
realizată de Institutul de Economie Mondială
în cadrul

Programului Național de Cercetare CERES.

Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române
„**Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării
în Uniunea Europeană și fundamentarea restructurării economiei României în
contextul tranziției spre o nouă Europă**”.

Contract 155/2001
Etapa a II-a, 2002

*Ediție realizată cu asistență financiară din partea Comunității Europene. grant
B7-030-ZZ00 24.03.08.15. Punctele de vedere exprimate în acest studiu
aparțin autorilor și, prin urmare, nu pot fi considerate în nici un fel ca exprimând
punctul de vedere oficial al Comunității Europene*

CUPRINS

Capitolul 1. CONCEPTUL PIEȚEI INTERNE	749
1.1. Conceptul pieței comune	749
1.2. Conceptul pieței unice (INTERNE)	751
1.3. Strategia pieței interne din 1999	756
Capitolul 2. LIBERA CIRCULAȚIE A MĂRFURILOR	761
2.1. Crearea și funcționarea uniunii vamale	762
2.2. Reglementări de bază în domeniul vamal al Uniunii Europene ...	762
2.3. Uniunea vamală - fundament al UE și element esențial al pieței interne unice	763
2.4. Influența lărgirii UE și negocierilor OMC asupra sistemului vamal al UE	766
2.5. Program de consolidare: Uniunea vamală 2002	767
2.6. Rolul sistemului vamal pe piața internă unică	769
2.7. Efectele creării și funcționării pieței interne unice asupra comerțului intra și extra-comunitar	770
Capitolul 3. LIBERA CIRCULAȚIE A SERVICIILOR	772
3.1. Tratatul de la Roma și libera circulație a serviciilor	772
3.2. Progresul integrării pieței serviciilor	773
3.3. Strategia pieței interne în domeniul serviciilor	774
Capitolul 4. LIBERA CIRCULAȚIE A CAPITALURILOR	776
4.1. Tratatul de la Roma și libera circulație a capitalului	776
4. 2. Impactul Actului Unic European și al Tratatului de la Maastricht	776
4.3. Impactul introducerii euro asupra pieței de capital	777
4.4. Principalele etape ale construcției monetare europene	778
Capitolul 5. LIBERA CIRCULAȚIE A PERSOANELOR ÎN SPAȚIUL UNIUNII EUROPENE	790
5.1. Evoluția conceptului de liberă circulație a persoanelor	790
5.2. Strategia Uniunii Europene privind libera circulație a persoanelor	792
5.3. Impactul liberei circulații a persoanelor din țările central și est- europene asupra UE	795
BIBLIOGRAFIE	799

Capitolul 1

CONCEPTUL PIEȚEI INTERNE

1.1. Conceptul pieței comune

Conceptul de piață comună debutează practic cu tratatul de la Paris, al Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO), semnat la 18 aprilie 1951 și inspirat de ideile lui Jean Monnet și Robert Schuman, care reprezenta o abordare sectorială a integrării regionale. Însă **el a fost consacrat de tratatul de la Roma (CEE), semnat la 25 mai 1957, când a fost definit pe baza celor 4 libertăți fundamentale: libera circulație a mărfurilor, serviciilor, persoanelor, capitalurilor, la care s-au adăugat ca suport cele 4 politici comune (PAC, comercială, concurență, transport)**. Conform unor autori cunoscuți în domeniul integrării europene, cum este Jacques Pelkmans, în cadrul conceptului mai larg de constituție economică introdus de tratatul de la Roma, scopurile sau țelurile Comunității Economice Europene pot fi atinse prin mijloace sau puteri economice specifice, cum sunt piața comună și politicile comune. Aflat în afara definițiilor GATT, conceptul de piață comună ar defini în viziunea unor autori consacrați ca B.Balassa (1961) o uniune vamală în care sunt abolite restricțiile față de factorii de producție sau ar reprezenta al treilea stadiu al integrării regionale, după zona de liber schimb și uniunea vamală. Există desigur mai multe abordări ale conceptului pieței comune, cum ar fi: a) un spațiu în care mărfurile, serviciile, persoanele, capitalurile circulă liber; b) o piață regională cu grad relativ înalt de integrare și reglementare; c) un mijloc de realizare a obiectivelor sau țelurilor Comunității Europene (vezi conceptul de constituție economică); d) un ansamblu de reguli, principii, procedee, mecanisme care promovează integrarea piețelor naționale.

În piața comună au intrat entități diverse - state, regiuni, agenți economici, indivizi - fiecare cu interesele, tradițiile (obiceiurile) și viziunile sale, iar în acest spațiu europenii n-au fost singurii actori. **Au fost factori care au favorizat integrarea piețelor și factori care au frânat procesul, factori de influență endogeni și exogeni.** Mult timp a existat o confruntare între adepții pieței comune, ai regionalismului, reprezentați de locomotiva franco-germană și adepții liberului schimb pe bază multilaterală, ai sistemului GATT, reprezentați de SUA. Totuși atât liberalizarea regională cât și cea multilaterală a comerțului internațional au favorizat procesul de creștere și adâncire a interdependențelor economice, de globalizare a piețelor și economiei mondiale, de accelerare a progresului tehnic și tehnologic.

Pe baza prevederilor legislației primare (tratatele) și pe baza adoptării legislației secundare obligatorii (regulamente, directive, decizii) și neobligatorii

(opinii, comunicări, principii), precum și pe calea implementării unor politici comune (gen PAC, comercială) s-a realizat într-o măsură semnificativă și (îndeosebi) pentru bunurile de larg consum libera circulație a mărfurilor. Progresul a fost făcut în termenii integrării negative (Jan Tindeman), implicând eliminarea taxelor vamale, a restricțiilor cantitative și altor obstacole echivalente între țările membre, uniunea vamală fiind realizată la 1 iulie 1968. În perioada 1962-1968 s-au pus în practică prevederile tratatului de la Roma de creare a unei pieței agricole comune, printr-un ansamblu complex de instrumente și reglementări. Totuși această piață comună agricolă a avut de la început un puternic caracter protecționist și a condus la numeroase dispute comerciale și confruntări în cadrul GATT între SUA și Comunitatea Europeană.

Ulterior intrării în vigoare a tratatului de la Roma libera circulație a mărfurilor industriale, serviciilor și factorilor de producție a fost adesea împiedicată de reglementările naționale menite a proteja consumatorii, sănătatea publică și mediul. Numai o mică parte a acestor reglementări a fost armonizată prin procedura de armonizare legislativă prevăzută de articolul 100 al tratatului CEE și care necesita unanimitate în luarea deciziilor de către Consiliul de Miniștri. Însă realizarea uniunii vamale nu a însemnat automat o piață comună pentru mărfuri dat fiind persistența altor obstacole netarifare, diversele tradiții și obiceiuri de consum, interesele divergente ale producătorilor și consumatorilor, regimul special al sectoarelor economice cu caracter strategic.

Înainte de demararea programului pieței unice integrarea pieței produselor depășise sensibil stadiul uniunii vamale. În privința **accesului pe piață** existau contingente naționale pentru terți la produsele sensibile, precum și restricții voluntare pe baze naționale la export pentru terți, măsurile echivalente restricțiilor cantitative nu erau armonizate pentru terți, plățile erau subiectul controalelor valutare naționale, politica comună în domeniul transporturilor nu devenise o realitate, impozitarea indirectă avea un punct forte în sistemul unic de TVA dar accizele nu erau armonizate, existau taxe la frontieră însă se realizase o cooperare vamală prin armonizarea și unificarea procedurilor de control și vămuire. În privința **condițiilor de concurență pe piață** ajutoarele de stat erau prohibite, achizițiile publice erau deschise dar procedurile nu fuseseră armonizate, monopolurile comerciale de stat aveau interdicția oricăror discriminări, politica concurenței era eficientă pe planul practicilor restrictive în domeniul ofertei și prețurilor, precum și al abuzului de poziție dominantă pe piață. În ceea ce privește **funcționarea pieței** exista o politică regională relativ armonizată cu unele restricții la nivel național, o politică a științei și cercetării puțin armonizată, iar unele standarde și prevederi legislative privind agenții economice fuseseră armonizate sau unificate. Referitor la **politicile sectoriale** exista o politică eficientă în domeniul agricol (PAC) prin care restricțiile naționale fuseseră înlăturate, la fel și o politică comună în domeniul cărbunelui și oțelului, unde prevalau subvenții și restricții comerciale.

1.2. Conceptul pieței unice (INTERNE)

În iunie 1985 ca răspuns la stagnarea procesului de integrare a piețelor și pentru a spori potențialul competitiv al Comunității Europene față de SUA și Japonia este prezentată, de către Comisia prezidată de Jacques Delors Cartea Albă asupra realizării pieței unice. Actul Unic European adoptat de Consiliul European în 1986 și intrat în vigoare în 1987 a fost un program detaliat și precis cu un număr de 282 de propuneri legislative, din care 221 s-au tradus în regulamente și directive, considerate esențiale pentru realizarea pieței unice, concept care l-a înlocuit pe cel al pieței comune. **Programul pieței unice s-a axat pe 3 secțiuni privind barierele fizice (controlul la frontiere), tehnice (standarde, norme), impozitele indirecte (TVA, accize).** Au fost implicate și **procedurile achizițiilor publice** pentru eliminarea caracterului lor protecționist, discriminatoriu și monopolist. Nu s-au abordat chestiuni legate de piața unică care au fost ulterior dezbătute la Maastricht, cum sunt politica socială europeană, care condiționează în mare măsură libera circulație a serviciilor și persoanelor, convergența politicilor economice și uniunea monetară, care pavează drumul unificării piețelor de capital, armonizarea impozitării directe, proces nerezolvat în anii '90. Accelerarea procesului legislativ în cadrul Comunității Europene s-a datorat impunerii procedurii votului majorității calificate prin articolul 100a și a fost acompaniată de amplificarea rolului Parlamentului European prin noile proceduri de luare a deciziilor prevăzute de articolele 189c-cooperarea și articolul 189b-codecizia. Totuși, realizarea programului pieței unice a implicat mai mulți actori, dintre care se detașează pe de o parte instituțiile comunitare, iar pe de altă parte guvernele și parlamentele țărilor membre, asociațiile producătorilor, comercianților și consumatorilor, organizații de standardizare, instanțe juridice, firme și cetățeni.

Programul pieței unice a reprezentat cel mai ambițios obiectiv promovat de Comunitatea Europeană după înființarea sa în urma tratatului de la Roma și a reprezentat un succes deplin, mai ales prin prisma construcției legislative. În perioada 1985-1992 a fost adoptat un volum imens de legislație secundară, iar pentru umplerea unor goluri au fost necesare mai multe seturi de legislație de implementare. Pentru anumite state membre au existat unele perioade de tranziție sau derogări speciale. **Proiectul pieței unice a utilizat două strategii complementare pentru realizarea lui, prima implicând o armonizare legislativă minimă în domeniul protecției sănătății publice, consumatorilor și mediului, a doua o armonizare funcțională bazată pe principiul recunoașterii reciproce, consacrat de CEJ în urma celebrului Cassis de Dijon.**

Realizarea programului pieței unice a însemnat un progres apreciabil pe linia integrării piețelor naționale de mărfuri într-o singură piață comunitară deschisă liberei concurențe și a pregătit terenul pentru adâncirea integrării economice prin crearea Uniunii Economice și Monetare și ulterior pentru noi valuri de largire și transformarea UE într-o comunitate paneuropeană.

Implementarea programului pieței unice poate fi analizată din punct de vedere macroeconomic ca având un impact deosebit pe supply-side (oferta), manifestat prin stimularea producției, sporirea concurenței și reducerea prețurilor, dar care se răsfrânge și printr-un efect puternic stimulat pe demand-side (cererea). Evident există o interconexiune complexă între piața unică, creșterea economică și diminuarea șomajului întrucât o piață funcțională deplin integrată stimulează concurența, restructurarea și inovația, sporește gradul de coeziune economică și socială pe plan regional datorită intensificării comerțului și creșterii investițiilor, contribuie la dezvoltarea și diseminarea de noi calificări și tehnologii în tot cuprinsul comunității. Iată de ce, odată cu Actul Unic European, au apărut noi politici comune, cu caracter orizontal, cum sunt politica cercetării, cea a dezvoltării regionale, politica de protecție a mediului, politica de protecție a consumatorilor, iar politica concurenței a căpătat o importanță deosebită, ca principal instrument de protecție a pieței comunitare și substituent obiectiv al politicii comerciale. Pe de altă parte realizarea unei pieței unice efective a însemnat și asigurarea stabilității economice necesare așezării temeliei UEM, adoptarea monedei unice contribuind la rândul ei la funcționarea eficientă a pieței bunurilor și facilitând integrarea pieței factorilor de producție, îndeosebi a pieței de capital.

La sfârșitul programului legislativ de 8 ani care a dus la realizarea pieței unice în decembrie 1992, Consiliul de Miniștri a cerut Comisiei Europene să prezinte în 1996 o analiză a impactului și eficacității legislației adoptate. În decursul a doi ani au fost elaborate **38 de studii** independente privind diverse sectoare economice, arii legislative sau variabile economice, împreună cu o largă trecere în revistă a mediului de afaceri comunitar, iar pe baza acestor documente însumând cca 10.000 de pagini Comisia a prezentat un raport politic în noiembrie 1996. Concluziile acestui raport relevă importanțele realizări pe linia liberei circulații a mărfurilor și serviciilor, dar și neîmplinirile în privința liberei circulații a persoanelor, legii firmei, impozitării, promovării societății informaționale etc. Dezvoltarea și consolidarea pieței unice nu s-a încheiat în decembrie 1992, întrucât este un proces continuu și extrem de dinamic, fiind legat sau condiționat nu doar de cadrul juridic (legislativ) ci și de extinderea politicilor comune ale UE și de politicile de liberalizare la nivelul statelor membre.

În raportul din noiembrie 1996 Comisia a prezentat și prioritățile pentru agenda pieței unice, evidențiind și problemele ce trebuiau rezolvate în continuare. **În primul rând**, statele membre urmau să-și reînnoiască angajamentele față de programul pieței unice, realizat în octombrie 1996 în proporție de 91% (medie comunitară), îndeosebi prin implementarea legislației primare (completările aduse acordului de la Roma) și secundare. **În al doilea rând**, trebuia evitată tendința de reglementare excesivă la nivel comunitar și național pentru a nu crea presiuni negative asupra mediului de afaceri și economiei

comunitare. **În al treilea rând**, era necesară exprimarea voinței politice a guvernelor naționale pentru înlăturarea obstacolelor rămase în calea desăvârșirii pieței unice, chiar în domenii sensibile cum sunt impozitarea și controlul persoanelor la frontieră (acordul Schengen rezolvând ultimul aspect). **În al patrulea rând**, trebuiau folosite toate instrumentele aferente politicilor comune ale UE pentru a îmbunătăți funcționarea pieței unice, ceea ce a implicat ca pe lângă noile politici comune lansate odată cu tratatul de la Maastricht, cum sunt politica monetară, politica de coeziune, să fie reformate alte politici comune (PAC, politica structurală - vezi Agenda 2000) și să fie avute în vedere politici comune în domeniul industrial și energetic. De asemenea politica comună a concurenței s-a extins și reformat continuu în noi domenii, cum sunt fuziunile, ajutoarele de stat, achizițiile publice. **În al cincilea rând** aplicarea conceptului pieței unice presupune asigurarea unui cadru favorabil mediului de afaceri și manifestării libere, neîngrădite a raporturilor dintre producători, comercianți și consumatori. **Mediul de afaceri comunitar este sprijinit de un ansamblu de politici comunitare**, ambele componente vizând progresul pe plan social, adică crearea de beneficii tangibile cetățenilor UE prin asigurarea unor prețuri mai mici și unor opțiuni mai largi consumatorilor, extinderea sferei de libertăți și drepturi ale omului, ridicarea continuă a nivelului de trai, îmbunătățirea sănătății și siguranței la locul de muncă, sporirea securității și siguranței produselor comercializate, creșterea calității mediului înconjurător.

Studiile care au evaluat impactul programului pieței unice s-au referit la situația comerțului, investițiilor, concurenței, autoturismelor, produselor farmaceutice etc. și au implicat o activitate de cercetare imensă, aproape dublă față de Raportul Cecchini din 1988 referitor la potențialul pieței unice. Totuși au existat și alți factori care au influențat economia UE, cum ar fi ciclul economiei mondiale, procesul de globalizare, progresul tehnic și tehnologic, reunificarea Germaniei, tranziția din estul Europei, instabilitatea cursurilor de schimb sau criza SME din perioada 1992-1993. Studiile au evidențiat numeroase efecte favorabile sau beneficii ale pieței unice. **Beneficiile** realizării pieței unice au fost sensibil superioare costurilor și s-au tradus prin reducerea costurilor afacerilor, economii de scară, creșterea concurenței, raționalizarea și adâncirea specializării în producție, sporirea competitivității firmelor comunitare, crearea de noi locuri de muncă, suplimentarea creșterii PIB-ului comunitar. **Costurile** pe plan național, regional, social, ecologic au fost și ele destul de importante, deși mai dificil de evaluat. Este evident că piața unică sau piața internă cum a fost tot mai des numită în anii '90 este departe de a fi perfect omogenă, existând diverse segmente cu specificul lor și ea implică și o anumită pierdere a identității naționale pe plan economic.

Efectele pozitive evaluate de experții independenți, evaluări însușite în mare parte de Comisie se referă la creșterea economică suplimentară de 1% pe an, suplimentarea locurilor de muncă cu 300-900.000, reducerea ratei infla-

ției cu 1-1,5% pe an, majorarea investițiilor autohtone cu 2,7% și creșterea sensibilă a investițiilor străine în UE (44% din totalul mondial la începutul anilor '90 față de 28,2% în perioada 1982-1987), accelerarea dezvoltării economice a statelor mai puțin dezvoltate și a procesului de restructurare a unor ramuri energo și capital intensive, intensificarea comerțului intracomunitar (la produse manufacturate și servicii ponderea sa a crescut cu 14% și respectiv 7% față de deceniul precedent) dar și a comerțului cu terții (SUA și Japonia), sporirea considerabilă a varietății ofertei de produse și servicii asociată și cu proliferarea tehnologiilor informaționale și revoluția logisticii, deschiderea achizițiilor sectorului public, liberalizarea sectoarelor de telecomunicații și a serviciilor bazate pe informație, diminuarea costurilor pentru comercianți și transportatori cu 5 mrd. ECU pe an datorită înlăturării controlului vamal și fiscal la frontierele interne, reducerea prețului mediu la echipamentul de telecomunicații cu 7% și deci economii de 1,5-2 mrd. ECU pe an pentru clienți, suplimentarea traficului aerian cu cel puțin 20%. Trebuie menționat că programul pieței unice a coincis cu runda Uruguay din cadrul GATT și, că pe baza agendei stabilite pentru respectivele negocieri, UE a promovat liberalizarea comerțului internațional și descurajarea protecționismului comercial, cu excepția sectorului agroalimentar.

Programul pieței unice a avut și **minusurile sale** legate mai ales de beneficiile relativ mai mici pentru IMM-uri decât pentru marile firme, perioada mai îndelungată de implementare și dificultățile de implementare a legislației comunitare în domeniul asigurărilor și achizițiilor publice, întârzierea efectelor depline pe planul creșterii competitivității firmelor comunitare, nerezolvarea problemei șomajului structural, persistența unor reglementări și obstacole naționale în domeniul serviciilor și factorilor de producție.

Este cert că implementarea programului legislativ a condus la un grad înalt de integrare a pieței produselor industriale și la creșterea gradului de integrare a pieței serviciilor, unde existau multe bariere naționale în calea liberei circulații transfrontaliere, precum și la un anumit progres în direcția integrării pieței factorilor de producție. **S-a ridicat întrebarea firească dacă programul pieței unice a reprezentat sau nu o forță motrice într-un anumit sector. Aceasta ar confirma ideea efectului de antrenare sau propagare (spillover effect), susținută de teoria neofuncționalistă. Pe baza unor studii și a unui raport Eurostat efectuat cu ajutorul chestionarelor distribuite la 13.500 de firme comunitare s-a desprins concluzia că măsurile din cadrul programului pieței unice au avut atât efecte de favorizare cât și de antrenare a schimbărilor din domeniul economic.** Aceste măsuri au schimbat în bine climatul de afaceri la nivel comunitar, au contribuit la promovarea unor strategii paneuropene ale marilor firme, mai ales în transportul aerian, transmisiile prin satelit, telecomunicații și telefonie mobilă, corporațiile bancare, producția de autoturisme, domenii în care accesul pe piață a devenit mai facil, concurența transfrontalieră s-a amplificat, vânzările și fuziunile de firme s-au intensificat.

În contrast cu dinamismul unor sectoare cu potențial mare de dezvoltare au existat și alte sectoare economice, cum sunt cel bancar și al asigurărilor, industria farmaceutică, industria energetică care au rămas structurate în granițele naționale, datorită orientării pregnante a ofertei către piețele interne, rolului important jucat de preferințele și obișnuințele consumatorilor, controlului puternic exercitat de guvernele naționale în numele siguranței medicale și securității energetice. Prin prisma situației din aceste domenii se poate aprecia că există un potențial însemnat de dezvoltare în viitor a pieței unice.

Comisia Europeană a încercat încă din 1996 să evalueze efectele liberalizării în trei domenii: energie, telecomunicații/servicii bazate pe informații și transport. Numai liberalizarea din domeniul electricității convenită în vara lui 1996 ar fi trebuit să aducă economii consumatorilor de 4-5 miliarde euro pe an în 2005; liberalizarea telecomunicațiilor combinată cu răspândirea tehnologiilor informației și serviciilor bazate pe informații ar fi contribuit la o creștere a PIB-ului UE cu peste 1% pe an în 2005; iar finalizarea rețelelor de transport transeuropene, combinată cu îmbunătățirea transportului feroviar și prețuri mai avantajoase la toate formele de transport ar aduce economii potențiale beneficiarilor de peste 130 miliarde euro/an sau de 1-1,5% din PIB-ul UE în 2005.

În afara cadrului legislativ asigurat de programul pieței unice s-a creat un cadru instituțional de sprijin reprezentat de Consiliul de Miniștri al Pieței Interne, Directoratul General al Pieței Interne din cadrul Comisiei Europene, Parlamentul European, care este codecident, Curtea Europeană de Justiție. Comisia Europeană este, prin intermediul directoratelor sale generale și al politicilor comune administrate, principalul actor în procesul de dezvoltare și consolidare a pieței interne. **Comisia urmărește modul în care regulamentele sunt respectate și directivele sunt transpuse în legislația națională, iar în cazul în care adoptarea directivelor nu s-a făcut în litera și spiritul prevederilor lor Comisia recurge la presiuni politice sau acțiuni juridice. Comisia monitorizează din 1997 starea pieței interne și modul în care se aplică și se respectă legislația pieței unice, care conferă drepturi și obligații persoanelor juridice și fizice (progresul transpunerii legislației comunitare în cea națională este investigat de 2 ori pe an).** Legislația și dreptul comunitar în acest domeniu (vezi principiile și jurisprudența Curții Europene de Justiție) sunt direct aplicabile, instanțele naționale având competența de a suspenda anumite măsuri și de a acorda compensații. Întrucât acțiunile juridice sunt adesea prea costisitoare pentru cei prejudiciați, reprezentanții cetățenilor din UE, dar și organizațiile consumatorilor și asociațiile producătorilor sunt direct implicate în supravegherea respectării legislației pieței unice. La mijlocul anilor '90 Comisia a lansat o campanie majoră de informare a publicului în domeniul legislației pieței unice, numită Citizens First.

În afara instituțiilor comunitare și autorităților naționale mai există și alți actori importanți implicați în activitatea de reglementare a pieței interne, dintre

care se detașează **noile organizații europene de standardizare, cărora le-a fost delegată de către UE competența elaborării de norme și standarde europene menite a înlocui barierele tehnice naționale**. Pe de altă parte, organizațiile patronale naționale și cele europene, gen Uniunea Confederațiilor Patronale și Industriale Europene (UNICE) au întreprins propriile lor studii și investigații, sugerând importante îmbunătățiri ale procesului de reglementare, inclusiv raționalizarea acestuia.

1.3. Strategia pieței interne din 1999

Pe baza evaluărilor din 1996, a realizărilor și neîmplinirilor din anii '90 Comisia Europeană a lansat în noiembrie 1999 Strategia pe cinci ani a Pieței Interne, care a fost aprobată de Consiliul European și care are menirea să identifice domeniile de progres viitor și cele strategice vitale pentru acțiunea politică a instituțiilor europene. Strategia se concentrează pe patru obiective principale:

1. sporirea eficienței piețelor de capital, produselor și serviciilor (**Markets**);
2. îmbunătățirea mediului de afaceri (**Business**);
3. îmbunătățirea calității vieții cetățenilor (**Citizens**);
4. exploatarea realizărilor pieței interne într-o lume în schimbare (**External**).

Aceste obiective strategice pe termen mediu sunt combinate cu obiective operaționale și acțiuni țintă pe termen scurt, care sunt revizuite și actualizate în fiecare an. Prima analiză a acțiunilor țintă din mai 2000 a stabilit o anumită prioritate a acestora în funcție de impactul deosebit și imediat al lor asupra îmbunătățirii funcționării pieței interne. Multe din acțiunile țintă prioritare au fost fixate plecând de la concluziile summitului Consiliului European de la Lisabona, care a plasat piața internă în centrul Strategiei pe 10 ani lansată la Lisabona în 2000 cu scopul declarat de a transforma economia comunitară în cea mai dinamică și competitivă economie a lumii până în anul 2010.

La reuniunea Consiliului European de la Stockholm din martie 2001, Comisia Europeană a prezentat un raport sintetic privind rezultatele implementării strategiei din noiembrie 1999. Pe baza concluziilor trase de Consiliul European la Stockholm, care subliniază necesitatea consolidării agendei stabilite la Lisabona și continuitatea unor obiective și acțiuni țintă, în mai 2001, Comisia Europeană a dat publicității al doilea raport anual asupra strategiei pieței interne. Raportul confirmă concluzia că progresul pe linia desăvârșirii pieței interne este oarecum dezamăgitor, întrucât din cele 36 de acțiuni planificate a fi realizate până în iunie 2001, doar 20 (55%) puteau fi îndeplinite la timp, responsabilitatea acestor performanțe nesatisfăcătoare revenind Comisiei, celorlalte instituții comunitare și statelor membre. Raportul a subliniat necesitatea unei cooperări strânse între actorii implicați și odată cu evaluarea progresului realizat în perioada următoare primul raport a stabilit și direcțiile politicilor din domeniul pieței interne pentru următoarele 18 luni. O prioritate majoră a

constituit-o elaborarea planului de acțiune în domeniul serviciilor financiare, căruia i s-a acordat o atenție specială în concluziile summitului de la Stockholm.

Comisarul pentru piața internă, Frederik Bolkestein (liberal olandez), a relevat în cadrul celui de al doilea raport importanța deosebită a realizării depline a strategiei privind piața internă, ceea ce ar implica un mare număr de schimbări în funcționarea pieței interne care ar trebui făcute simultan pentru potențarea efectului lor. Provocările globalizării și riscurile încetinerii creșterii economice impun adoptarea cât mai rapidă a acțiunilor propuse în cadrul strategiei. **Domenii importante cum sunt proprietatea intelectuală și serviciile financiare necesită acțiuni rapide și eficiente pentru a nu se pune în pericol poziția competitivă a economiei comunitare și pentru a nu fi afectată politica de dezvoltare a locurilor de muncă.** În acest sens comisarul Frederik Bolkestein a considerat că hotărârea Consiliului European asupra Raportului Lamfalussy referitor la piețele titlurilor de valoare are o importanță esențială pentru flexibilitatea și rapiditatea procesului de decizie la nivel comunitar.

Procesul de schimbare și perfecționare a legislației pieței interne trebuie să țină cont de rapiditatea evoluțiilor din cadrul sectoarelor economice și de pe piețele produselor, serviciilor și factorilor. De aici apare cerința ca procesul de optimizare a funcționării pieței interne sau de maximizare a performanțelor sale să aibă suportul unor angajamente pe termen lung. În fond consolidarea și dezvoltarea continuă a pieței interne nu înseamnă doar activități de ordin legislativ ci reprezintă un proces deosebit de complex, care implică colaborarea instituțiilor comunitare, a statelor membre, cercurilor de afaceri și societății civile.

Realizarea pieței interne unice a condus la creșterea gradului de integrare a piețelor naționale și la sporirea concurenței pe piața comunitară, având un impact notabil asupra economiei UE, care și-a ameliorat performanțele pe planul competitivității și ritmului de creștere. Eforturile făcute de instituțiile comunitare după 1992 de a îmbunătăți și extinde cadrul pieței interne au vizat creșterea calității și gamei de mărfuri și servicii oferite pe piață, reducerea costului utilităților publice, integrarea piețelor de capital și creșterea lichidității lor, asigurarea suportului financiar pentru inovația tehnică și dezvoltarea tehnologiilor de vârf, crearea unui mediu mai favorabil pentru IMM-uri, protecția mai bună a mediului ambiant, creșterea gradului de calificare, ocupare și mobilitate a forței de muncă.

Al doilea raport anual reprezintă o nouă analiză a acțiunilor țintă care au fost regândite în altă ordine de prioritate în funcție de concluziile trase de Consiliul European la Stockholm. Multe din acțiunile țintă considerate prioritare sunt centrate pe domenii vizate deja în 2000, în special sectoare cheie, cum sunt transportul, utilitățile publice, serviciile poștale, achizițiile publice și serviciile financiare. Strategia pieței interne pune accentul pe o nouă abordare în privința simplificării și perfecționării reglementărilor referitoare la calitatea mărfurilor și

serviciilor, precum și pe necesitatea implementării unei noi politici în domeniul serviciilor, care să înlăture barierele naționale din calea comerțului intracomunitar și care să valorifice avantajele societății informaționale, Internetului, creșterii veniturilor personale și intensificării turismului de masă. În domeniul serviciilor, obiectivele strategiei vizează creșterea concurenței, reducerea prețurilor, îmbunătățirea calității, diversificarea gamei oferite, atenuarea influenței factorilor culturali și lingvistici. Mijloacele de realizare a obiectivelor sunt reprezentate de modernizarea și lărgirea cadrului de reglementare, printr-o abordare de tip orizontal și care vizează șase verigi de bază ale pieței: înlăturarea barierelor din calea înființării firmelor, facilitarea vânzărilor transfrontaliere, distribuirea, activitățile promoționale, vânzările și serviceul postvânzare.

În afara elementului de continuitate a activităților ținută, summitul de la Stockholm a introdus noi priorități pentru strategia pieței interne, cum sunt : exploatarea potențialului tehnologiilor de vârf și transpunerea în legislațiile naționale a directivei privind invențiile biotehnologice, conceptul „Noua Piață Europeană a Muncii” (care vizează creșterea mobilității forței de muncă), adoptarea regulamentului patentului comunitar, perfecționarea sistemului de securitate socială și a celui de supraveghere prudentială a fondurilor de pensii suplimentare, recunoașterea reciprocă a diplomelor și calificărilor profesionale, comercializarea la distanță a serviciilor financiare, înființarea comitetelor europene (regulatorii) pentru titlurile de valoare, cadrul revizuit pentru ajutorul de stat acordat cercetării și dezvoltării. Masa Rotundă a Industriașilor Europeni, reunind 46 de conducători de mari firme europene și transnaționale, și-a exprimat la Stockholm atitudinea critică față de implementarea reformelor legate de creșterea competitivității economiei UE și desăvârșirea pieței interne, făcând unele recomandări pentru încurajarea dezvoltării domeniilor de vârf tehnologic, pregătirea și perfecționarea resurselor umane, îmbunătățirea performanțelor administrațiilor publice naționale.

Totuși, în cursul anului 2001 unele evenimente nu au fost favorabile procesului de implementare a strategiei pieței unice. În primul rând la Stockholm, sub presiunea Franței și Germaniei s-a amânat procesul de liberalizare în domeniul energiei. În al doilea rând, stabilirea Patentului European, cu scopul simplificării activității și reducerii costurilor se lovește de dificultățile de ordin lingvistic și de rolul organismelor naționale. În al treilea rând, opoziția Italiei și Spaniei față de preluările unor firme de stat preconizate de Electricite de France a condus la opinia Comisiei că măsurile adoptate la nivel național de menținere a unor acțiuni de aur în firmele strategice distorsionează libera circulație a capitalurilor, însă Curtea Europeană de Justiție a considerat deplin justificate respectivele măsuri. În al patrulea rând, la 4 iulie 2001, Parlamentul European a respins sub presiunea unui puternic lobby german legislația privind reglementările comunitare comune în domeniul preluărilor de firme.

Dificultățile mari ivite în implementarea strategiei pieței unice și implicit a

strategiei de la Lisabona relevă disputele și rivalitățile dintre instituțiile europene, dintre acestea și statele membre, precum și slăbiciunile președinției UE și președinției Comisiei. Au fost evidente disensiunile existente între Parlamentul European și Comisia Europeană în domeniul desfășurării activității legislative pe linia pieței titlurilor de valoare. Președinția UE, atât cea franceză cât și cea suedeză, a făcut prea puțin pentru a impulsiona perfecționarea politicii concurenței, iar Comisia n-a găsit soluții rapide pentru crearea și dezvoltarea pieței comunitare a serviciilor financiare.

Dezvoltarea și consolidarea în continuare a pieței interne rămâne esențial dependentă de eficiența activității legislative și de îmbunătățirea politicilor comune, ambele procese implicând aportul instituțiilor comunitare și al autorităților naționale, dar și de extinderea activității agenților economici naționali peste frontierele naționale.

După summitul de la Stockholm din martie 2001 a urmat summitul de la Barcelona din martie 2002 unde s-a ridicat chestiunea implementării complete a legislației pieței interne ca o cerință esențială pentru funcționarea adecvată a pieței interne. Deși după Stockholm s-a realizat un progres sensibil pe această linie totuși sarcina interimară de transpunere, de 98,5%, stabilită la Stockholm, a fost realizată doar de 7 țări, ceea ce impune mărirea eforturilor făcute de celelalte țări. Consiliul European întrunit la Barcelona a solicitat țărilor membre să îndeplinească această sarcină pentru atingerea unei ținte de transpunere de 100% până la summitul Consiliului European din martie 2003 în cazul directivelor a căror implementare este întârziată mai mult de 2 ani.

De asemenea, Consiliul European de la Barcelona a salutat progresul pe linia modernizării regulilor de concurență și a solicitat Consiliului de Miniștri să adopte un nou cadru juridic până la sfârșitul lui 2002. Consiliul European a solicitat statelor membre diminuarea nivelului general al ajutorului de stat ca procentaj în PIB și redirecționarea lui către obiective orizontale de interes comun, cum este coeziunea economică și socială sau corectarea unor eșecuri de piață identificate. Consiliul European a cerut Consiliului de Miniștri să cadă de acord asupra pachetului legislativ privind achizițiile publice la întrunirea sa din mai 2002.

Consiliul European a cerut Comisiei Europene să facă referiri exprese specifice la barierele tehnice importante în Evaluarea Pieței Interne (Internal Market Scoreboard), deci care ar fi barierele și țările în care ele persistă, precum și progresele înregistrate în procesul de standardizare. Referitor la standardizare Consiliul de Miniștri pentru piața internă, afacerile consumatorilor și turism a adoptat concluzii separate la 1 martie 2002, având în vedere importanța strategică a standardizării pentru implementarea diferitelor politici comunitare și necesitatea de a acorda acesteia o atenție deosebită, ca urmare a raportului Comisiei din septembrie 2001. O prioritate specială va fi acordată în acest context de către organizațiile de standardizare stabilirii de ținte cu scopul

de a îmbunătăți eficiența lor și de a dezvolta un sistem perfecționat de noi produse. Comisia Europeană a fost invitată să prezinte cât mai curând posibil un raport asupra implementării hotărârii CM din 28 octombrie 2001 privind recunoașterea reciprocă și de a stabili domeniile în care ea este mai adecvată și în care armonizarea este mai potrivită.

Comisia Europeană trebuie să prezinte în 2002 continuarea la comunicarea sa asupra strategiei pieței interne pentru servicii, incluzând acțiunile concrete necesare. Planul de acțiune privind implementarea strategiei pieței interne trebuia prezentat de Comisia Europeană Consiliului de Miniștri în semestrul I, 2002, luând în considerare raportul Comisiei Mandelkern. Comunitatea și țările membre trebuie să-și mărească eforturile pentru a simplifica și moderniza legislația și procedurile administrative cu impact asupra mediului de afaceri și a consumatorilor la nivel comunitar, național și regional. În plus actele legislative la nivel comunitar și național trebuie să fie precedate de o evaluare a impactului de reglementare.

În acest deceniu dezvoltarea și consolidarea pieței interne sunt legate de deschiderea și liberalizarea unor piețe, de diminuarea prețurilor exprimate în euro, de creșterea calității mărfurilor și serviciilor, de accelerarea reformei pieței produselor și de sporirea încrederii oamenilor de afaceri și a consumatorilor în acestea, de promovarea dezvoltării durabile și armonioase a comunității, de funcționarea adecvată a piețelor în perspectiva extinderii către centrul și estul Europei, de integrarea dezvoltării durabile și protecției mediului în politicile pieței interne (vezi contribuția Consiliului European de la Göteborg), de integrarea liniilor directoare largi ale politicii economice stabilite de ECOFIN pentru 2001 și 2002 în cadrul strategiei pieței interne de către CM pentru piața internă, afacerile consumatorului și turism.

Capitolul 2

LIBERA CIRCULAȚIE A MĂRFURILOR

În tratatul de la Roma al CEE libera circulație a mărfurilor este tratată în articolele 9-47. În articolele 9-17 se fac referiri la uniunea vamală și la eliminarea taxelor vamale între țările comunitare, în articolele 18-29 la instituirea unui tarif vamal comun față de terți, iar în articolele 30-37 la eliminarea restricțiilor cantitative între țările membre ale Comunității. În titlul II-agricultura - articolele 38 -47 fac referire la Politica Agricolă Comună și la piața agricolă comună.

Libera circulație a mărfurilor s-a realizat într-o primă etapă prin transpunerea prevederilor tratatului de la Roma privind uniunea vamală până în iulie 1968, ceea ce a însemnat eliminarea obstacolelor tarifare și a restricțiilor cantitative existente în calea schimburilor reciproce, însă înlăturarea obstacolelor netarifare a fost mai dificilă și mai îndelungată și s-a realizat prin programul pieței unice.

Mecanismele Politicii Comerciale Comune (PCC) așa cum au fost ele concepute prin Tratatul de la Roma, au suferit modificări importante odată cu adoptarea „Actului Unic European” în 1986 și a Tratatului de la Maastricht în 1992. De exemplu, noțiunea de uniune vamală în sensul de unificare tarifară este, după 1993, depășită ca sferă de cuprindere și importanță. Astfel, prin Articolul 13 al Actului Unic, care se adaugă Articolului 8 al Tratatului de la Roma, piața internă unică este concepută ca un „spațiu fără frontiere în care libera circulație a mărfurilor este complet asigurată”, spre deosebire de uniunea vamală care nu putea realiza acest lucru în condițiile existenței multitudinilor de obstacole netarifare¹. În context, se apreciază că libera circulație a mărfurilor, care este una din cele patru mari libertăți stipulate în tratatul de la Roma și legislate prin Actul Unic, a necesitat o lărgire considerabilă a conceptului de „uniune vamală”, conferindu-i acesteia o însemnătate nu numai tarifară sau bugetară ci „fundamental economică”. În special, obligația de a asigura loialitatea schimburilor și de a plasa ansamblul operatorilor în concurență identică a făcut necesară aplicarea în comerțul cu țările terțe a unei legislații vamale comunitare, omogene și obligatorii, prin adoptarea **unui nou cod vamal comunitar**. Crearea acestui spațiu fără frontiere interne a avut ca efect obligarea legiuitorului comunitar sau național de a suprima orice dispoziție din legislația vamală cu incidență, în termeni de formalități sau de control, asupra trecerii libere a unei frontiere intracomunitare.

¹ Vezi și "L'Union Douanière - Commentaire", în *Joli Communautaire* - iulie 1996 - Luxemburg

2.1. Crearea și funcționarea uniunii vamale

În decurs de peste 30 de ani, Uniunea vamală (UV) a evoluat continuu. Au fost desființate toate taxele vamale interne, țările membre adoptând un tarif vamal comun (TVC) și realizând astfel, treptat, o piață internă unică.

Acceptate în prezent, aceste evoluții constituie rezultatul multor ani de eforturi legislative, negocieri și compromisuri, atât pe plan intra, cât și extracomunitar. Sarcina creării unui sistem vamal al celor 15 țări nu s-a încheiat încă, dar cadrul legal de lucru este operabil. În prezent UE progresează constant către o integrare vamală viitoare la mai multe nivele operaționale. Existența unui comerț și a unei industrii comunitare competitive este și rezultatul unei legislații mai moderne, simple, clare și uniform aplicate.

În eforturile UE către crearea Uniunii Economice și Monetare (UEM), politica vamală joacă un rol important în ceea ce privește simplificarea legislației la importul de mărfuri. Problemele apărute în edificarea UEM reamintesc problemele pe care le-a întâmpinat Comunitatea Europeană în crearea uniunii vamale. Paralela dintre integrarea monetară și cea vamală este evidentă. Așa cum integrarea vamală a deschis calea integrării și în alte domenii, UEM va servi drept cadru și inspirație unor ulterioare cooperări și armonizări în alte domenii, poate chiar și în ceea ce privește fiscalitatea, domeniu mult rămas în urmă.

În prezent, Comisia Europeană este autorizată să pregătească noi obiective pentru politica vamală și aplicarea lor în practică. În opinia experților comunitari, politica vamală reprezintă un instrument multifuncțional care poate deveni cu mult mai eficient și apt în acțiunile sale. Cum a evoluat aceasta, care este exact rolul ei și cum poate face față „provocărilor” actuale sunt aspecte ce vor fi analizate în cadrul acestui subcapitol.

2.2. Reglementări de bază în domeniul vamal al Uniunii Europene

Legislația vamală a UE este fructul unei evoluții îndelungate, care a început în 1958, prin armonizarea progresivă a legislațiilor naționale în domeniu, finalizându-se în 1968 prin instituirea unui tarif vamal comun în schimburile cu țările terțe și ulterior prin adoptarea unui Cod Vamal (1992), acesta din urmă fiind considerat ca singurul compatibil cu funcționarea pieței interne unice.

După 1 ianuarie 1994, legislația vamală a UE se află, în principal, reunită în două acte, unul al Consiliului Ministerial, iar altul al Comisiei Europene, în cadrul cărora sunt regrupate diversele reglementări vamale existente și cărora li se aduc completări și simplificări ulterioare.

În primul rând este reglementarea nr. 2913 din 1992 a Consiliului de Miniștri ce stabilește Codul Vamal comunitar, fondat pe Articolele 28, 100A și

113 ale Tratatului de la Maastricht și modificat, în ceea ce privește definirea „teritoriului vamal” al UE, prin Anexa 13 a Actului privind condițiile de aderare a Austriei, Finlandei și Suediei la UE¹.

În al doilea rând este reglementarea nr. 2454/1993 a Comisiei Europene, din 2 iulie 1993, ce fixează anumite dispoziții de aplicare a Reglementării Consiliului ce stabilește Codul Vamal².

Experții comunitari apreciază că, din nefericire pentru eficacitatea acestor dispoziții, dacă Reglementarea Consiliului a beneficiat după adoptarea sa de o mare stabilitate, Reglementarea de aplicare a Comisiei a fost modificată de 7 serii de dispoziții, cuprinzând peste 200 de amendamente.

În pofida acestor imperfecțiuni se consideră că această nouă legislație vamală constituie cea mai vastă codificare întreprinsă vreodată în dreptul vamal comunitar, ea putând servi ca exemplu și în alte domenii ale integrării europene.

Pe plan **instituțional**, Articolul 247 al Codului a creat „Comitetul Codului Vamal”, compus din reprezentanți ai statelor membre și prezidat de un reprezentant al Comisiei. Dispozițiile necesare de aplicare a Codului sunt decise de Comisie după consultarea Comitetului, potrivit așa-numitei proceduri: „Comitet de Reglementare”.

În anumite cazuri prevăzute în Cod, Comisia are dreptul de decizie, atât în mod automat (de exemplu, restabilirea de taxe vamale atunci când plafoanele fixate au fost atinse), cât și după consultarea cu un grup de experți vamali ai statelor membre (de exemplu, decizii luate ca urmare a unei rambursări de taxe percepute abuziv).

2.3. Uniunea vamală - fundament al UE și element esențial al pieței interne unice

Uniunea vamală a UE a fost, practic, constituită la **1 iulie 1968**, dată la care s-a definitivat - cu un an și jumătate înaintea calendarului inițial stabilit - procesul de eliminare treptată a tuturor taxelor vamale, a restricțiilor cantitative și a altor taxe și măsuri cu efect echivalent, realizându-se, astfel un prim pas spre libera circulație a mărfurilor între cele șase țări membre fondatoare ale CEE.

Față de țările terțe a fost instituit un tarif vamal extern comun, al cărui nivel mediu era pentru produsele industriale de 8,14%, începând cu 1 ianuarie 1972, când s-a aplicat ultima tranșă a reducerilor convenite în cadrul GATT cu ocazia „**Rundeii Kennedy**”. Trebuie remarcat că, în cazul UE, care grupează țări puternic dezvoltate din punct de vedere industrial, acest nivel de taxe, apa-

¹ Vezi și: Journal Officiel al UE - seria "L302"- 19 octombrie 1992, Bruxelles.

² Vezi și: Journal Officiel al UE - seria "L302"- 29 august 1994, Bruxelles.

rent redus, asigură producătorilor comunitari o preferință destul de importantă.

Înfăptuirea uniunii vamale a reprezentat principalul factor de impulsionalitate a schimburilor comerciale între țările membre. În perioada 1958-1972 comerțul intracomunitar a înregistrat un ritm mediu anual de 15,3%, creșterea fiind de **circa 8 ori**, în timp ce schimburile extracomunitare au crescut doar de **circa 4 ori**. Ponderea comerțului intracomunitar în importurile totale UE reprezenta în 1972 **peste 50%**, față de **circa 30% în 1958**.

În concluzie, se poate aprecia că realizarea uniunii vamale a UE a schimbat, astfel, în mod radical, pe de o parte, condițiile de efectuare a schimburilor comerciale intracomunitare iar, pe de altă parte, condițiile de acces pe piețele comunitare ale exporturilor ce provin din țările terțe ale UE.

Uniunea vamală a reprezentat, totodată, un element esențial al liberei circulații a mărfurilor, una din temeliile pieței interne unice a UE, împreună cu celelalte trei libertăți fundamentale: libera circulație a persoanelor, serviciilor și capitalului. Fără echivoc, se poate considera că această piață unică integrată, de 370 milioane consumatori, este cea mai mare din lumea țărilor industrializate. Piața unică fără frontiere economice interne reprezintă un catalizator pentru integrarea economică a UE, efectele desăvârșirii uniunii vamale a UE extinzându-se asupra multor domenii¹.

Uniunea vamală, extinde, dezvoltă și deschide calea către o piață comună unică, unde mărfurile circulă libere oriunde. Ea reprezintă o bază sigură pentru o integrare mai profundă. Fără o uniune vamală nu ar fi fost posibile stimularea dezvoltării economice, aplicarea unei politici comerciale comune, constituirea și consolidarea unei piețe agricole comune și ulterior coordonarea efectivă a politicilor economice și monetare.

Obiectivele inițiale ale uniunii vamale ale UE înscrise în Tratatul de la Roma au fost următoarele:

- să contribuie la buna desfășurare a comerțului mondial;
- să promoveze un comerț liber și ordonat;
- să îmbunătățească competitivitatea UE pe plan industrial și comercial și să contribuie la crearea de noi locuri de muncă;
- să asigure protecția cetățenilor și afacerilor în toate domeniile ce implică importuri sau exporturi pe o cale clară, uniformă, sigură, cât mai eficient posibil;
- să securizeze frontierele pieței unice, asigurând beneficii maxime tuturor;
- să faciliteze un sistem practic de colectare a veniturilor: taxe vamale, TVA și impozitele indirecte;

¹ Vezi și: "L'Union Européenne et le commerce mondial", colecția *L'Europe en mouvement* - Commission Européenne, Bruxelles, 1999.

- să centralizeze statisticile de bază privind comerțul intra și extra-UE.

Unificarea tarifară a „celor 6” a fost încheiată în 1968: toate taxele vamale și restricțiile dintre cele 6 state fondatoare ale Comunității erau eliminate și a fost introdus un tarif vamal comun - un tarif extern fiind aplicat în relațiile cu terți. „Oportunitățile noi de export” create prin eliminarea taxelor interne au dat un imbold economiilor țărilor membre. Comerțul dintre statele membre s-a amplificat, ceea ce a alimentat optimismul în ceea ce privește posibilitățile de dezvoltare a pieței, iar investițiile în Comunitate au crescut. Consumatorii au beneficiat de accesul la o gamă mai largă de produse și de prețuri mai reduse.

Legislația vamală, în afară de aceea care ține în mod esențial de uniunea tarifară, a fost creată progresiv având menirea să impună că orice marfă care era importată în Comunitate era subiectul acelorași reguli tarifare și al acelorași prevederi vamale, asigurându-se că tariful vamal este aplicat în același fel oriunde. Au fost elaborate regulile comune, de origine, procedura de depozitare și toate celelalte instrumente.

Punctul culminant l-a constituit **Documentul Administrativ Unic (SAD-Single Administrative Document)**. În 1998 un pas important l-a constituit simplificarea procedurilor vamale. SAD a fost creat ca o **declarație** ce înlocuia 150 de documente diferite ce erau utilizate anterior de administrațiile vamale din statele membre.

În același timp au fost necesare și introduse alte prevederi sau dispoziții vamale pentru a transforma uniunea tarifară într-o reală Uniune vamală.

Piața internă unică a intrat treptat în vigoare după 1985 asigurând în mod real **transpunerea celor patru libertăți fundamentale**: libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor și capitalurilor într-o piață fără frontiere interne. O consecință a acestei integrări a fost că UE a devenit nu numai cel mai important partener comercial cu țările terțe, dar și comerțul intracomunitar a crescut considerabil.

Piața unică a eliminat rolul punctelor vamale de a colecta taxele indirecte/TVA dintre statele membre și a permis Uniunii vamale ce stă la baza Comunității să devină evidentă pentru toți. În 1994, codul vamal a consolidat întreaga legislație comunitară într-un singur text, a statuat un cadru pentru procedurile de import și export ale Comunității. Principiul de bază a fost că procedurile pot să evite întreruperea fluxurilor comerciale prin stabilirea echilibrului optim între un comerț liber și responsabilitatea comercianților pe de o parte și necesitatea unui control pe de alta. Piața internă unică a reprezentat în anii '90 „motorul” procesului de armonizare într-o multitudine de domenii vamale și nevamale.

Piața internă unică, bazată în mod esențial pe Uniunea vamală, este fundamentul pe care UE își lansează inițiativele privind politicile de creștere economică, competitivitate și ocuparea forței de muncă. Dacă piața internă

unică servește drept catalizator strategiei de dezvoltare economică a UE, acest lucru nu ar putea fi posibil fără existența Uniunii vamale și principiului său de liberă circulație a mărfurilor.

Înainte de constituirea pieței interne unice, libera circulație a mărfurilor în cadrul comunității a fost mai mult un deziderat decât o realitate evidentă, iar Uniunea vamală era realizată doar parțial. Numeroasele formalități vamale erau încă existente, de exemplu modalitățile de colectare a TVA și taxelor indirecte și în scopuri statistice. Înainte de 1993, transportatorii erau opriți la granițele din interiorul Comunității pentru „vamă” (taxe vamale) și chiar pentru inspecții.

Legislația vamală, deși armonizată, nu era aplicată în mod uniform. În pofida absenței taxelor vamale în comerțul dintre statele membre, de fapt existau diferențe în formalitățile administrative sau între comerțul intracomunitar și cel cu țările terțe. Vămuirea la frontierele interne ale Comunității necesita pierdere de timp. „Fluxul” constant de legi, reglementări și standarde noi, atât la nivel comunitar, cât și național privind sănătatea și protecția consumatorilor, etc., erau aplicate în mod formal de serviciile vamale la granițele interne, deoarece ele existau de fapt. **Primul pas în edificarea unei piețe unice reale a fost înlocuirea formalităților la frontierele interne cu noi sisteme statistice, fiscale și alte modalități de control, care nu necesitau control sau documentație în momentul în care mărfurile traversau granițe interne.**

De la 1 ianuarie 1993 toate verificările vamale la granițele interne, inclusiv cele care necesitau Documentul Administrativ Unic (SAD), au fost eliminate la circulația mărfurilor. Verificările s-au păstrat numai pentru medicamente și pentru imigrare, dar cele de rutină la granițele interne au dispărut.

2.4. Influența lărgirii UE și negocierilor OMC asupra sistemului vamal al UE

În prezent sunt 12 țări candidate pentru aderarea la UE. Politica vamală este un domeniu de o importanță deosebită, iar pentru a ilustra mai bine esența acestui proces, experții comunitari pleacă de la „considerentul” că un „lanț are tăria pe care i-o dă tăria fiecărei zale din care este format”.

Rolul și eficiența sistemului vamal depind de crearea unei administrații vamale eficiente moderne, un element indispensabil al pachetului de criterii de aderare. Controlul frontierelor externe pentru o Uniune Europeană lărgită va fi el însuși o sarcină majoră, în timp ce rolul important al vămilor într-o piață unică cere competențe specifice. Recunoașterea acestei importanțe se reflectă în includerea domeniului vamal ca un sector prioritar în accesul partenerilor la procesul de aderare. În consecință el se regăsește în programul PHARE de asistență tehnică pentru țările candidate.

În general, se apreciază că s-a produs deja un progres considerabil în cooperarea mai strânsă dintre administrațiile vamale ale țărilor candidate și ale țărilor membre UE. Se consideră că, este notabilă, îndeosebi, adoptarea unei noi legislații vamale de către țările candidate. Totuși, anumite lucruri au rămas nerealizate, în special în ceea ce privește atingerea unei capacități operaționale echivalente cu cea existentă în UE. Aceasta, în special în cazul unor domenii dificile, de exemplu legate de aplicarea unei politici agricole comune.

Atingerea nivelului de funcționalitate a sistemului vamal din UE și adoptarea legislației comerciale aferente vor reprezenta o sarcină dificilă pentru administrațiile vamale ale țărilor candidate. Pentru aceasta, o strategie specifică a pregătirii a fost adoptată în comun de Comisia UE, țările membre și țările candidate. S-au elaborat „hărți rutiere” pentru a trasa rutele ce vor fi urmate, capacitățile operaționale vor fi fixate folosind ghiduri pentru diferite sectoare ale punctelor vamale. O verificare a progreselor înregistrate este efectuată de subcomitetele mixte pentru probleme vamale din cadrul Acordurilor de asociere (Europene) semnate de UE cu țările candidate.

UE este implicată permanent în multe negocieri comerciale și vamale multilaterale. În ipostaza sa de cel mai mare bloc comercial al lumii UE va continua să joace un rol substanțial în forurile internaționale, în special în OMC. Comisia UE ia parte ca negociator și purtător de cuvânt în numele UE, dar consultându-se cu țările membre.

OMC a anunțat de curând o nouă rundă numită „Runda Mileniului” ce își propune, printre alte obiective, îmbunătățirea accesului la piețe, promovarea comerțului electronic, extinderea comerțului preferențial și facilităților comerciale, în special simplificarea și armonizarea procedurilor vamale.

Simplificarea și armonizarea procedurilor vamale vor fi, de asemenea, abordate și de Organizația Mondială a Vămirilor (fostul Consiliu de Cooperare Vamală) care este un forum mai mult de natură tehnică ce tratează metodele și procedurile vamale, funcționând sub auspiciile OMC.

2.5. Program de consolidare: Uniunea vamală 2002

Interoperabilitatea administrațiilor vamale ale UE și cooperarea dintre ele au avut de întâmpinat dificultăți legate de structurile, responsabilitățile, culturile și tradițiile lor diferite. Armonizarea legislației vamale este în prezent virtual completă. Totuși, diferențele dintre aplicarea detaliată a regulilor comune dintre statele membre poate însemna că efectele sunt ușor diferite. O mai omogenă aplicare a legislației vamale armonizate de către administrațiile vamale ar fi dus la beneficii mai pronunțate pentru țările membre și implicit ar fi asigurat un cadru mai favorabil de funcționare a pieței interne unice.

Acest lucru implică un cadru pentru discuții și decizii privind problemele nelegalității. Aceste probleme au fost cuprinse în programul „Uniunea vamală 2002”.

În 1996, Parlamentul și Consiliul au adoptat propunerile Comisiei Europene privind un program de acțiune în domeniul sistemului vamal al UE după anul 2000. Acesta a înglobat un ghid al serviciilor vamale și al rolului pe care dorește să îl aibă sistemul vamal în UE. Fără a încălca drepturile privind competențele naționale, Programul este prelungit și a fost intitulat „UV 2002” prin includerea programelor de tehnologie informatizată prezente și viitoare (precum Transit) și programul de școlarizare „Mathaeus”. Va fi, de asemenea, deschis accesul țărilor candidate la aderare la aceste programe.

Ce este „Uniunea vamală 2002”?

Obiective

Unul din principalele obiective ale programului este să evite divergențe operaționale în materie la nivel național. Programul de acțiune recunoaște că desființarea granițelor interne cere un control eficient de înaltă calitate la granițele externe.

Acțiunea individuală a fiecărei administrații este incapabilă să atingă acest obiectiv prin forțe proprii.

Metode de realizare

Obiectivul poate fi atins prin adoptarea unui spirit de parteneriat și cooperare care se dezvoltă între Comisia Europeană și statele membre. Acesta este considerat ca unul din cele mai importante elemente ce trebuie puse în funcțiune în atingerea obiectivelor „Uniunii vamale 2002”.

Acțiuni

„Uniunea vamală 2002” prevede, printre altele:

- Vizite pentru a vedea aplicarea efectivă a procedurilor vamale din statele membre de către echipe formate din reprezentanți ai Comisiei Europene și ai statelor membre (denumite echipe de „monitorizare”) pentru a identifica cele mai bune practici, sau eventualele necorelări, în măsurile de control;
- Comisia Europeană și statele membre trebuie să contribuie la combaterea fraudelor vamale. În acest context, ele trebuie să colecteze, să analizeze și să folosească informațiile folosind calculatoarele, asigurându-se că neregulile sunt îndepărtate;
- Comisia Europeană trebuie să susțină orice acțiune de îmbunătățire a metodelor de lucru ale administrațiilor vamale, de exemplu, prin utilizarea analizelor de risc, a tehnicilor de audit postimport prin verifica-

rea performanțelor comercianților și computerizarea procedurilor vamale;

- Organizarea de seminarii, cu participarea operatorilor comerciali, pentru identificarea problemelor apărute și a acțiunilor ce pot fi întreprinse și a celor mai bune practici ce pot fi utilizate în mod general;
- Schimburi de oficiali vamali între diferite administrații pentru a-și împărtăși reciproc experiența și pentru programe comune de școlarizare în vederea unei viitoare dezvoltări;
- Computerizarea procedurilor vamale la nivelul UE.

Computerizarea

Pentru creșterea eficienței este necesară computerizarea tuturor operațiunilor vamale. În prezent, există un sistem computerizat la nivel comunitar numai pentru datele de bază operaționale (TARIC, „tarif de lucru” care combină pentru fiecare produs taxele vamale generale, taxele vamale preferențiale și detalii ale tuturor măsurilor aplicate la import, date de bază privind administrarea sistemului de cote, etc.).

În prezent, există o preocupare deosebită atât a serviciilor vamale comunitare cât și a partenerilor din Convenția Comună de Tranzit pentru computerizarea controlului operațiunilor de tranzit. Operațiunile vamale comunitare de tranzit sunt indispensabile pentru piața unică dacă se permite mărfurilor importate pentru care nu se plătesc taxe vamale să circule către destinația finală fără a fi oprite pentru controale vamale interne.

Din a doua jumătate a anului 1999 un sistem computerizat a început să acopere progresiv necesitățile operaționale ale tuturor statelor membre ale UE și ale partenerilor din Convenția Comună de Tranzit: Norvegia, Islanda, Elveția, Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria.

2.6. Rolul sistemului vamal pe piața internă unică

Expedierea mărfurilor a devenit foarte sensibilă la factorul „timp”. Industria folosește din ce în ce mai mult sistemul de livrare „just in time”, ceea ce face foarte importantă livrarea rapidă. Toate acestea duc la preocuparea sistemului vamal de a găsi noi idei și sisteme pentru dezvoltarea acestor cerințe.

Cum se poate însă găsi echilibrul ideal între facilitatea accesului și control? Crearea pieței interne, sporirea comerțului cu restul lumii și în special cu estul Europei, induc presiuni noi asupra sistemului vamal pentru asigurarea unei mai mari simplificări și reducerea cheltuielilor de control.

Referitor la unificarea vamală, experții Comisiei UE apreciază că s-a parcurs un drum lung, dar procesul nu a ajuns la final, atâta timp cât comerțul intra UE cât și cel cu terții nu poate fi eliberat de orice fel de limitări sau control. Aceștia se întreabă retoric dacă se va întâmpla acest lucru vreodată, răspunsul

dându-l tot ei: „da”, dar nu într-un viitor apropiat. În opinia acestora, rolul vămii trebuie să se adapteze și să se schimbe potrivit noilor necesități, să armonizeze și, poate, să unifice procedurile și practicile din tot teritoriul vamal. În acest sens, se consideră că, primii pași au fost făcuți: 15 servicii vamale naționale activează, în prezent, ca unul singur.

În literatura economică occidentală s-a considerat că elaborarea și înfăptuirea politicii comerciale externe a UE au fost puternic determinate de faptul că această politică era parte integrantă a însuși procesului de integrare economică. „Nu trebuie uitat - remarcă în acest sens reputatul specialist francez, Maurice Bye - că, dacă o politică comercială comună este primul pas al unei politici economice comune, ea nu poate fi decât un mijloc în vederea realizării unor acorduri largi”¹. **În acest sens se consideră că PCC nu trebuie înțeleasă și nici abordată ca un scop în sine, ci doar ca unul dintre mijloacele cele mai importante de asigurare a unei dezvoltări economice accelerate și de concertare a procesului de unificare economică și monetară în UE.** De altfel, în concepția promotorilor acestei „construcții europene”, realizarea PCC avea valoare de simbol, deoarece se consideră că, odată înfăptuită, ea declanșează „reații în lanț” de evoluții integraționiste și de „puncte de ireversibilitate”. Ulterior, efectuarea unor pași importanți pe calea realizării PCC a presupus adoptarea și funcționarea unor reglementări de politică tarifară și netarifară aplicate în mod unitar de către toate țările membre ale actualei UE în relațiile cu țările terțe, care să țină cont nu numai de interesele unei țări sau alteia din cadrul UE, ci și așa-numitele „interese comunitare”. Evoluția în timp a demonstrat că, „medierea” acestor interese a putut fi realizată în domeniul PCC, astfel: pe de o parte, interesele Comunității au impus anumite proceduri obligatorii de negociere, necesare salvagărdării interesului general al sistemului, iar, pe de altă parte, confruntarea în cadrul sistemului între interesul general și interesele naționale a presupus ajungerea la compromisuri.

După cum se menționează în cel mai apreciat „ghid” al construcției „casei comunitare”¹ PCC a UE exprimă însuși dinamica unificării europene: „ea rezultă, atât din motive politice ce figurează în preambulul Tratatului de la Roma, cât și din logica integrării europene”.

2.7. Efectele creării și funcționării pieței interne unice asupra comerțului intra și extra-comunitar

Studiile întreprinse de experții Comisiei UE în ultimii ani relevă efectele deosebit de pozitive ale eliminării barierelor tehnice, fiscale și fitosanitare, precum și armonizarea acestora la nivel comunitar, asupra schimburilor comercia-

¹ Maurice Bye - *Relations économique internationales*, a treia ediție, Ed. Dalloz, 1971, Paris, pag. 481.

¹ *Joli Communautaire - Tome V - "Politique commerciale commune et mesure anti-dumping"*, - Bruxelles, 1996.

le, îndeosebi intra-comunitare.

Analizele efectuate probează faptul că, eliminarea acestor bariere a condus la o creștere a comerțului între țările UE, de ordinul a 20-30% în volum, sporind totodată ponderea schimburilor intracomunitare în totalul schimburilor UE de la 63% în 1993 (data oficială a intrării în funcțiune a pieței unice) la 68% în 1999². În pofida criticilor aduse de partenerii comerciali externi, experții Comisiei UE au precizat că importurile extracomunitare de produse manufacturate au marcat și ele o creștere a ponderii lor în consumul UE, de la 12 la 15% în aceeași perioadă.

În paralel, se apreciază că abolirea formalităților vamale și fiscale a redus cu 2/3 costul livrărilor transfrontaliere, suprimând aproape 60 milioane de formalități vamale și permițând scăderea cu 85% a numărului mișcărilor de bunuri în tranzit în UE. Economii care au rezultat reprezintă 0,7% din valoarea schimburilor intracomunitare, respectiv cca. 5 miliarde de euro pe an.

Eliminarea barierelor tehnice, respectiv armonizarea normelor și standardelor naționale, a permis o creștere a volumului și eficienței schimburilor intra-comunitare prin reducerea costului și timpului destinat operațiunilor de testare și încercare solicitate la nivel național (se apreciază că în 1985 existau cca 100.000 de forme de testare și omologare a produselor industriale la nivel național). Normele și standardele armonizate la nivel comunitar oferă o procedură rapidă de conformitate cu directivele ce permit desfacerea pe piață, fluidizând schimburile intracomunitare. Totuși, se apreciază că, în prezent, cca 25% din producția industrială a țărilor comunitare este încă afectată de norme, standarde și teste naționale nearmonizate la nivelul UE, accesul pe piață al acestor produse fiind dependent de așa numitul principiu al „recunoașterii reciproce”. De asemenea, în domeniul produselor alimentare se consideră că echilibrul între barierele armonizate și cele nearmonizate este precar, interacțiunea dintre diferite texte legislative punând serioase probleme în calea liberei circulații a mărfurilor.

Experții comunitari consideră că trecerea la utilizarea monedei unice-euro constituie mijlocul cel mai important de intensificare sau de creștere a eficienței pieței unice. Nu numai că moneda unică va scădea costurile tranzacțiilor comerciale și va suprima riscurile valutare legate de comerțul și investițiile transfrontaliere, dar utilizarea acesteia va îmbunătăți transparența în materie de preț, intensificând astfel concurența pe piața internă și oferind un avantaj mai larg de alegere pentru consumatori.

² Vezi și "Impact et efficacité de marche unique", capitol inclus în lucrarea anuală *Panorama de l'industrie communautaire*, vol.I, Bruxelles, 2000.

Capitolul 3

LIBERA CIRCULAȚIE A SERVICIILOR

3.1. Tratatul de la Roma și libera circulație a serviciilor

În tratatul CEE serviciile sunt prezentate în articolele 59-66, în care este expus dezideratul liberei lor circulații, se face o clasificare a acestora și o referire la un program general de eliminare a restricțiilor, la nediscriminare pe criterii de naționalitate și rezidență și la liberalizarea lor de către țările membre.

Tratatul de la Roma a fost semnat și a intrat în vigoare într-o perioadă (anii '50) când serviciile erau mai puțin dezvoltate și diversificate, neexistând servicii electronice și prin Internet. La acea vreme existau destule obstacole în calea liberalizării lor, în asigurarea contactului direct și a încrederii reciproce între furnizor și consumator, în libera circulație a lor, din cauza diferențelor de limbă, a tradițiilor diferite și a volumului modest de ISD în CEE, ceea ce în mod evident dezavantaja serviciile aferente afacerilor. Ponderea serviciilor comercializate peste granițe era redusă în totalul producției, iar armonizarea era văzută ca extrem de greu de realizat din cauza particularităților naționale de reglementare și supraveghere.

Într-o primă fază, servicii ca turismul și transportul au fost identificate ca având o importanță economică pentru tranzacțiile transfrontaliere din CEE. Tratatul de la Roma face distincție între serviciile temporare, definite în articolele 59-66, și cele permanente care cad sub regimul dreptului de stabilire din articolele 52-58. Serviciile de transport erau abordate într-un titlu separat, în articolele 74-84. Atât serviciile cât și dreptul de stabilire aveau limitări considerabile, iar aplicabilitatea prevederilor tratatului nu s-a concretizat mulți ani.

În ceea ce privește transportul, integrarea pieței era dificilă, în anii '50 și '60 diversele moduri de transport erau supuse unor reglementări naționale restrictive, incluzând subvenții majore, prețuri administrate, impozite discriminatorii și concurență intermodală controlată. Integrarea era subminată de reglementări imperfecte, de protecționismul piețelor naționale, de limitele infrastructurii fizice, de tipologia serviciilor publice, de chestiuni de securitate națională. S-a căutat găsirea unui echilibru între armonizarea intervențiilor și liberalizare. Datorită factorilor enumerați progresul integrării a fost blocat până în 1985, când Parlamentul European a deschis și câștigat la CEJ o acțiune împotriva CM acuzat de eșecul de a acționa conform articolului 175 al tratatului CEE, iar ulterior s-a pus accent pe liberalizare, limitând armonizarea la cerințe esențiale (cum ar fi siguranța).

În ceea ce privește serviciile financiare, conform articolului 61.2 liberalizarea lor a fost condiționată de liberalizarea progresivă a circulației capitalurilor. La începutul anului 1986 un număr de 6 țări din 12 practicau controlul acestora, una avea o piață valutară cu caracter dual, iar liberalizarea era încă un deziderat, cu excepția dreptului de stabilire pentru bănci și societăți de asigurare.

Serviciile de telecomunicații și cele poștale nu erau menționate în capitolul serviciilor, iar articolul 90 a fost interpretat în sensul acceptării unor drepturi exclusive pentru monopolurile naționale poștale și din telecomunicații. Prevederile articolului 59 nu s-au aplicat acestora, iar liberalizarea lor a început târziu, spre sfârșitul anilor '80.

3.2. Progresul integrării pieței serviciilor

Întrebarea legitimă este legată de consistența capitolului privind serviciile, fără includerea celor 4 domenii extrem de importante: transport, servicii financiare, telecomunicații, servicii poștale. În afara turismului, care n-a ridicat probleme deosebite, o altă categorie este cea a liber profesioniștilor - avocați, notari, contabili, medici, farmaciști – unde lipsa recunoașterii reciproce a diplomelor a constituit un obstacol serios, la fel sistemele diferite de asigurări medicale. Totuși au existat obstacole obiective legate de tradiții, de contactul direct cu clientul, de stabilirea în străinătate (cu excepția serviciilor de consultanță). În privința regimului de stabilire, articolul 54 prevedea atribuții specifice pentru CM și Comisie, ceea ce a favorizat investițiile directe. Directivele privind regimul de stabilire pentru serviciile financiare au fost adoptate târziu, după o perioadă de tranziție de peste un deceniu. În domeniul telecomunicațiilor, serviciilor poștale, transportului feroviar și aerian, existența monopolurilor publice naționale făcea imposibilă stabilirea altor firme străine, deși prevederile articolului 52 puteau fi interpretate în acest sens.

Metoda prin care s-a încercat integrarea a fost combinarea prevederilor articolului 59 de abolire a restricțiilor cu neintroducerea de noi reglementări restrictive și cu programul de eliminare a restricțiilor din articolul 63, aplicarea clauzei de nediscriminare pentru restricțiile rămase la toți rezidenții. Terții nu beneficiau de prevederile tratatului, deși la nivel comunitar nu a existat o politică comună externă în acest domeniu. Aplicarea principiului tratamentului național (recunoscut și de GATT) permitea ca rezidenții străini să nu fie discriminați. Derogările din articolul 56 au frânat progresul integrării, la fel și recunoașterea reciprocă a diplomelor nebazată pe o armonizare minimă.

În ceea ce privește jurisprudența creată de CEJ în domeniul serviciilor, ea este inspirată din domeniul mărfurilor, unde au existat cazuri de referință ca Dassonville, Cassis de Dijon.

Intensificarea procesului de armonizare și recunoaștere reciprocă din cadrul programului pieței unice au condus la progresul liberei circulații a servi-

ciilor. Desigur, transpunerea în legislația națională a directivelor comunitare a implicat în unele cazuri existența unui cadru juridic și instituțional în domeniu. Serviciile financiare – bancare, de asigurări și investiții – au ridicat chestiunea regimului de stabilire și a funcționării lor adecvate, însă crearea unei piețe unice a implicat armonizare și centralizare în unele domenii financiare, ceea ce are implicații pe planul politicilor economice, fiscale și monetare. Consecințele s-au tradus prin coordonarea politicilor și chiar prin centralizarea unora la nivel comunitar.

O arie financiară europeană are patru caracteristici:

- piața internă a serviciilor financiare;
- libera circulație a banilor și capitalurilor financiare;
- o monedă unică;
- armonizarea fiscală și contabilă.

Tratatul de la Roma a recunoscut corelația dintre primele două caracteristici, iar o valută sau monedă unică s-a dovedit necesară din cauza consecințelor pe planul prețurilor și al avantajelor comparative provocate de flotarea valutelor comunitare. Armonizarea fiscală și contabilă creează stimulente pentru schimburile transfrontaliere de servicii financiare. Abolirea controlului valutar și al capitalurilor a constituit premisa stabilirii pieței interne a serviciilor financiare. Totuși mobilitatea transfrontalieră a capitalului a fost frânată de costurile transferurilor financiare, de riscurile decontărilor, de restricțiile aplicate unor investitori (gen fondurile de pensii), de costurile asigurării împotriva riscurilor valutare, de necesitatea aplicării unor standarde prudențiale, de activitatea riguroasă a instituțiilor de supraveghere, de necesitatea protecției micilor clienți, de regimurile regulatorii naționale diferite.

Abordarea din programul pieței unice a avut un impact notabil, cum ar fi a doua directivă bancară și aplicarea principiului recunoașterii reciproce.

3.3. Strategia pieței interne în domeniul serviciilor

La summitul Consiliului European de la Stockholm din martie 2001, Comisia Europeană a prezentat o strategie în domeniul serviciilor menită a facilita comerțul cu servicii, mai ales în contextul punerii accentului pe economia informatizată și pe necesitatea potențării competitivității și creșterii economice, precum și a necesității creării de noi locuri de muncă.

Societatea informațională bazată pe acumularea și prelucrarea de informații, pe utilizarea Internetului, implică o nouă politică în domeniul serviciilor și în primul rând o viziune strategică. Libera circulație a mărfurilor, liberalizarea transporturilor, libera circulație a persoanelor (turismul) și sporirea veniturilor personale favorizează și proliferarea comerțului transfrontalier cu servicii, iar distanțele mari nu mai sunt bariere importante în epoca Internetului. În schimb barierele regulatorii și de altă natură afectează negativ oportunitățile deschise

de noile tehnologii în domeniul serviciilor. La începutul anului 2001 cca 47% din firmele care comercializau servicii în străinătate realizau sub 10% din cifra de afaceri, în afara țării de origine.

Desigur creșterea concurenței pe piața serviciilor este benefică pentru consumatori, care câștigă pe planul calității și prețurilor, iar pentru producători pe planul eficienței, diferențierii, calității, inovației. Factorii culturali și lingvistici influențează comportamentul pieței și constituie încă bariere serioase pentru libera circulație. Potențarea liberei circulații este privită și prin prisma lărgirii UE și a negocierilor din cadrul OMC pe servicii.

Strategia privind serviciile încearcă să suplimenteze abordarea sectorială cu una orizontală, iar cele 6 obiective ale strategiei au fost menționate în capitolul I. Comisia Europeană încearcă să identifice barierele din calea comerțului transfrontalier pentru a accelera procesul de înlăturare a lor. Împreună cu Parlamentul European și țările membre Comisia va urmări liberalizarea serviciilor poștale, comercializarea la distanță a serviciilor financiare și alte progrese. De asemenea, urma să fie revizuită legislația comunitară și să fie aplicate soluțiile nelegislative pentru a îmbunătăți funcționarea pieței interne și a spori competitivitatea producătorilor.

Țările membre se vor implica puternic în înlăturarea barierelor existente în calea liberei circulații a serviciilor și în recunoașterea reciprocă a regulilor și practicilor celorlalți.

Comisia își bazează strategia pe limitarea armonizării la strictul necesar, pe aplicarea principiului recunoașterii reciproce de statele membre pentru legislația secundară implementată la nivel național, pe lansarea de proceduri care să corespundă noilor dezvoltări ale pieței și evoluției cadrului juridic.

Capitolul 4

LIBERA CIRCULAȚIE A CAPITALURILOR

4.1. Tratatul de la Roma și libera circulație a capitalului

În tratatul de la Roma libera circulație a capitalului este tratată în capitolul IV, articolele 67-73, în care se prevăd eliminarea restricțiilor, tratamentul nediscriminatoriu pentru mișcările de capitaluri, coordonarea politicilor naționale în domeniu, liberalizarea promovată de CM și autoritatea sa asupra statelor membre, rolul Comisiei și al Comitetului Monetar.

Regimul stabilit de tratat pentru integrarea pieței capitalurilor este plin de condiționări, mai puțin plățile care au fost asociate fluxurilor liberalizate din cadrul pieței comune reglementate de articolul 106. Liberalizarea fluxurilor de capital a fost influențată de politicile macroeconomice, cum ar fi și controlul valutar. De asemenea ea a fost legată de liberalizarea serviciilor bancare și de asigurări, pe baza articolului 61.2. În plus, liberalizarea pieței de capital este descrisă în articolul 67.1 ca fiind necesară pentru a asigura funcționarea adecvată a pieței comune. Inconsistența pe care prevederile tratatului o relevă s-ar datora tocmai primatului și autonomiei politicilor macronaționale în detrimentul integrării pieței capitalurilor. De aici sugestia că realizarea integrării ar necesita revizuirea prevederilor tratatului pe linia condiționalităților și reducerea autonomiei naționale a politicilor macro.

În anii '60, '70, '80 controlul valutar și al mișcării capitalului a existat în diverse grade și chiar în țările cu o politică liberală s-a observat o protecție subtilă a piețelor naționale de capital, ceea ce însemna practic că stabilirea unei piețe comune a capitalului era la discreția autorităților naționale.

4.2. Impactul Actului Unic European și al Tratatului de la Maastricht

Primul pas real către integrare a fost făcut prin Actul Unic European unde în articolul 8a este definită piața internă ca o arie fără frontiere, inclusiv în domeniul capitalului financiar. În 1988 a apărut directiva privind înlăturarea controlului valutar. Sistemul Monetar European creat în martie 1979 cu scopul de a menține stabilitatea cursurilor de schimb și cea monetară a fost încorporat în Actul Unic European, dar aceasta s-a dovedit insuficientă pentru garantarea unui anumit grad de coordonare a politicilor macroeconomice. Tratatul de la Maastricht a constituit o nouă etapă în depășirea inconsistențelor tratatului de la Roma, prin traseul stabilit Uniunii Economice și Monetare și prin depășirea necorelației dintre libera circulație a capitalului financiar și cea a serviciilor fi-

nanciare pe de o parte și politicile macroeconomice naționale pe de altă parte.

Liberalizarea pieței de capital în cadrul CEE s-a lovit de riscurile asociate evoluției cursurilor de schimb și de influența factorilor ciclici, precum și de impactul evoluției pieței internaționale, de intersubstituțiile componentelor pieței, de explozia pieței eurovalutelor și euroobligațiunilor. Fenomenele de globalizare a pieței de capital, de internaționalizare a instituțiilor financiare și a clienților lor, inovațiile de ordin financiar au făcut practic imposibilă exercitarea oricărui control administrativ eficient, cum este cel valutar, care a dispărut în procesul realizării uniunii monetare. Realizarea criteriilor de convergență stipulate în Tratatul de la Maastricht a însemnat apropierea sensibilă a nivelului indicatorilor macro, inclusiv al ratei dobânzii, ceea ce ar elimina volatilitatea acestora pe termen scurt și lung și ar favoriza libera circulație a capitalului.

În cadrul burselor de valori implementarea noilor tehnologii revoluționare și armonizarea reglementărilor naționale privind accesul și conduita pe piață au avut un impact favorabil asupra integrării pe acest segment, care s-a intensificat apreciabil odată cu introducerea monedei unice, fapt evidențiat de relativ recente fuziuni ale unor burse europene de valori.

4.3. Impactul introducerii euro asupra pieței de capital

Printre consecințele macroeconomice ale introducerii euro, din 1999 ca monedă de cont și de plăți, iar din 2002 ca monedă efectivă care a înlocuit monedele naționale în zona euro, se pot menționa costurile mai mici pentru efectuarea tranzacțiilor, eliminarea oricăror fluctuații ale cursurilor de schimb și controlul mai bun al inflației. Politica monetară a trecut în responsabilitatea Sistemului European al Băncilor Centrale (Banca Centrală Europeană și băncile centrale naționale), iar politica cursului de schimb în sarcina BCE și ECOFIN.

Realizarea completă a UEM la 1 ianuarie 2002 conduce la eliminarea riscurilor și costurilor tranzacțiilor de curs de schimb și de asemenea la un mecanism mai rapid de plăți între partenerii din zona euro, la servicii bancare mai competitive și la piețe de capital cu o mai mare lichiditate, la creșterea presiunilor pentru armonizarea legislativă, fiscală și contabilă în cadru UEM, deși s-au realizat progrese apreciabile în acest sens.

Efectele euro asupra sistemului bancar sunt legate de creșterea concurenței atât pe planul prețurilor cât și pe planul calității serviciilor, de raționalizare a structurilor sistemului bancar, de eliminarea piețelor valutare naționale, de creșterea tranzacțiilor cu decontări în euro pe plan internațional.

În zona UEM băncile au trebuit să revizuiască sistemul și procedurile de operare, care a reprezentat o sarcină majoră în vederea căreia ele au făcut anterior pregătiri intense. Poziția și competitivitatea băncilor comerciale depinde însă parțial de eficiența sistemului de decontări în euro la care sunt conectate. În afara problemelor de logistică băncile se confruntă cu o competiție în

creștere care anterior a avut ca barieră regulile diferite de la o țară la alta în ce privește operatorii străini. Eliminarea acestei bariere conduce la o concurență puternică între diferitele sisteme bancare naționale. Marile bănci vor face tentative de a-și extinde operațiunile lor în zone dominate de băncile locale. Pe termen lung o concurență mai puternică între bănci va impune restructurarea sistemului bancar european, iar băncile eficiente își vor consolida poziția în zona euro prin creșterea volumului operațiunilor și prin absorbția altor bănci. Aplicarea principiilor comerciale și de piață în sistemul bancar va facilita raționalizarea sistemului, similar domeniului industrial, și va facilita avansul procesului de concentrare. Băncile locale vor putea să opereze pe segmente limitate de piață numai în condiții de competitivitate și eficiență economică. În acest fel UEM oferă sistemului bancar facilități pe care programul pieței unice l-a oferit industriei, cum ar fi :

- lărgirea zonei de operare în condiții mai eficiente;
- competiție mai puternică;
- costuri mai reduse;
- îmbunătățirea calității serviciilor.

Prin intermediul relațiilor comerciale, financiare, turism și transporturi, euro va exercita o influență notabilă asupra țărilor nemembre UE. Forța acesteia va depinde atât de utilizarea sa ca monedă de tranzacții cât și de folosirea sa ca monedă de rezervă. Introducerea euro va determina în timp crearea celei mai mari piețe financiar-monetare din lume, estimându-se că după anul 2002 se vor dezvolta europiețe financiare de mari dimensiuni, lichide și perfect integrate. Printre factorii care vor contribui la acest lucru se pot menționa ponderea zonei euro în economia mondială (19,4% în PIB în 2000) și în comerțul mondial (18,6% în 2000, exclusiv comerțul intracomunitar), eliminarea riscurilor legate de fluctuațiile cursurilor de schimb, fie ele reduse ca amploare, existența unei politici monetare unice care favorizează concurența între instituțiile financiare, dezvoltarea unor sisteme noi și eficiente de plăți externe, cum ar fi sistemul Target, armonizarea procedurilor și convențiilor privind reglementarea piețelor financiare, evitându-se concurența neloială.

4.4. Principalele etape ale construcției monetare europene

După semnarea tratatului de la Maastricht, la 7 februarie 1992 și după aderarea Austriei, Finlandei și Suediei la UE, cu începere de la 1 ianuarie 1995, în construcția UEM pot fi selectate 14 mari momente:

1. 26-27 iunie 1995: Consiliul European de la Cannes adoptă:

- confirmarea datei de 1 ianuarie 1999 pentru trecerea la moneda unică;
- continuarea lucrărilor de elaborare a unei strategii de introducere a monedei unice.

2. 15-16 decembrie 1995: Consiliul European de la Madrid adoptă:

- confirmarea datei de 1 ianuarie 1999 pentru trecerea la moneda unică;
- adoptarea numelui monedei europene: euro;
- stabilirea strategiei de tranziție și fixarea datei de încheiere a acestui proces: cel târziu la 1 ianuarie 2002.

3. 21-22 iunie 1996: Consiliul European de la Florența: a urmat după Consiliul informal ECOFIN care a avut loc în Verona, ocazie cu care Comisia Europeană a fost însărcinată cu organizarea unui concurs pentru alegerea desenului pentru fațetele monedelor euro. Ca urmare, au fost organizate concursuri în toate statele membre, cu excepția Danemarcei.

4. 13-14 decembrie 1996: Consiliul European de la Dublin adoptă:

- liniile directoare pentru crearea unui nou sistem monetar european, începând cu 1 ianuarie 1999 între euro și monedele statelor membre UE, dar nemembre ale UEM;
- stabilirea orientărilor pentru punerea în aplicare a unui Pact de Stabilitate Bugetară și de Creștere, începând cu 1 ianuarie 1999, la inițiativa Germaniei;
- validarea cadrului juridic pentru utilizarea monedei unice;
- prezentarea machetelor bancnotelor euro.

5. 16-17 iunie 1997: Consiliul European de la Amsterdam, care a avut ca obiective accelerarea pregătirilor în vederea trecerii la cea de-a treia etapă a UEM. Cu această ocazie, s-a hotărât menținerea locurilor de muncă în prim-planul preocupărilor politice ale UE, la inițiativa Franței.

- mecanismul de schimb în etapa a III-a (SME bis);
- Pactul de Stabilitate și de Creștere;
- programul de stabilitate pentru statele UEM;
- programul de convergență pentru statele care nu vor participa de la început la UEM;
- procedura aplicată în cazul deficitelor bugetare excesive (atunci când deficitul este $>3\%$ din PIB);
- avertismente și/sau recomandări;
- sancțiuni, depozite fără dobândă, amenzi (nu mai mari de 0,5 din PIB);
- „polul economic european” - Consiliul Euro sau Euro X sau Euro XI;
- reglementarea juridică.

6. Consiliul informal ECOFIN de la Mondorf- septembrie 1997. A avut loc ca urmare a unei propuneri comune franco-germane, după întâlnirile bilaterale de la Weimar și Munster. Acesta a decis, cu începere din mai 1998, fixarea irevocabilă a ratelor de schimb bilaterale între monedele țărilor care urmau

să participe la „zona euro”, înainte de fixarea de la 1 ianuarie 1999 a ratelor de schimb ale euro.

7. Summitul privind locurile de muncă care a avut loc la Luxemburg în 20-21 iunie 1997 și care a fost consacrat adăugării unui capitol privind problemele sociale în Tratatul de la Maastricht.

8. 12-13 decembrie 1997: Consiliul European de la Luxemburg. S-a hotărât folosirea tuturor resurselor la nivel comunitar pentru ca noua monedă, euro, să fie solidă, cu lansarea bine pregătită din punct de vedere tehnic și care să dispună la nivelul SEBC (Sistemul European al Băncilor Centrale) și al BCE de instrumentele dispensabile pentru promovarea unei politici monetare care să conducă la atingerea obiectivului de stabilitate financiară și care să inspire încredere opiniei publice și piețelor financiare.

9. 1-3 mai 1998: Consiliul European de la Bruxelles a urmat după publicarea la 25 martie 1998 a rapoartelor Comisiei Europene și al IME (Institutul Monetar European) privind convergența (lista celor 11 state care satisfăceau criteriile de convergență) și după adoptarea, în Adunarea Națională din 21 și 22 aprilie 1998, a unei rezoluții privind rapoartele Comisiei Europene și al IME.

La 1 mai 1998, Consiliul de Miniștri pe probleme economice și financiare (ECOFIN) a adoptat o decizie privind deficitul bugetar excesiv (art. 104, c. 12) și o recomandare care nominalizează statele membre care îndeplinesc condițiile pentru aderarea la „zona euro”.

La 2 mai 1998 a avut loc o sesiune extraordinară a Parlamentului European care a aprobat cu o foarte largă majoritate (476 pentru, 65 împotrivă și 24 de abțineri) recomandarea ECOFIN privind cele 11 țări care urmau să intre în 1999 în „zona euro”. Tot atunci, șefii de state și guverne au decis că cele 11 state membre vor participa la „zona euro” încă de la început și au adoptat toate celelalte măsuri practice pentru trecerea la euro și, în special, regulamentul bazat pe art. 109 L 4 al Tratatului, publicat în 2 august 1997 și adoptat în unanimitate, în mai 1998, de către țările calificate pentru euro. Acest regulament precizează că înlocuirea monedelor naționale cu euro, va fi urmată de o perioadă de tranziție care se va încheia pe data de 31 decembrie 2002, timp în care monedele naționale vor continua să existe ca subdiviziuni ale euro. În această perioadă de tranziție, documentele juridice (legi, regulamente, contracte, etc.) vor fi executate în unitatea monetară în care au fost încheiate, exceptând situațiile în care părțile hotărăsc altfel.

Pentru a facilita răspândirea euro, statele membre vor lua măsuri care să permită piețelor lor financiare (bursele de valori) de a trece la euro începând cu 1 ianuarie 1999. Ele vor putea să-și exprime și în euro datoria publică emisă în monedă proprie.

Monedele și bancnotele exprimate în euro vor fi introduse la 1 ianuarie 2002. Ele vor circula timp de maximum șase luni, în paralel cu monedele și

bancnotele naționale. Cel mai târziu la 1 iulie 2002, monedele și bancnotele naționale vor dispărea în totalitate. Cel mai probabil, durata dublei circulații va fi redusă la două luni.

În data de 3 mai 1998, Consiliul ECOFIN a anunțat ratele de schimb bilaterale între monedele participante în „zona euro” care vor constitui cursul pivot al Mecanismului European de Schimb (MES). Cu această ocazie s-a propus președintele și cei cinci membri ai Consiliului Director al BCE, care au fost investiți în funcții la sfârșitul lunii mai de către șefii de stat și de guvern, după consultarea Parlamentului European și al IME. Tot atunci, s-a adoptat textul legal care fixează euro ca monedă unică pentru statele membre (cf. art. 109 L4) și s-au stabilit specificațiile tehnice pentru monedele euro, adoptându-se în acest sens dispozițiile BCE prevăzute de art. 106.6.

10. 1 iunie 1998: crearea Băncii Centrale Europene (BCE), succesoare a IME cu sediul la Frankfurt, cu o lună înainte de termenul stabilit, precum și nominalizarea președintelui Wim Duisenberg și a membrilor Consiliului Director.

11. 15-16 iunie 1998: Consiliul European de la Cardiff a validat deciziile importante adoptate în semestrul I al anului 1998.

12. 11-12 decembrie 1998: Consiliul European de la Viena. Nici un progres notabil privind subiectele sensibile nu s-a evidențiat: Agenda 2000, reforma sistemului de finanțare a Politicii Agricole Comune (PAC) și a fondurilor structurale, negocierile privind aderarea celor șase țări candidate la UE (de atunci).

13. 1 ianuarie 1999. Cele 11 țări din cele 15 membre ale UE au trecut la introducerea monedei unice, euro, formând „zona euro”.

14. Aprilie 1999. BCE procedează prima modificare a nivelului ratei dobânzii.

Astfel, începând cu 1 ianuarie 1999, statele membre ale UEM au adoptat, pentru prima oară, o singură monedă, la finalul unui lung proces care a necesitat decizii politice din partea șefilor de stat și de guvern și culminând cu îndeplinirea criteriilor de convergență, prevăzute în Tratatul de la Maastricht.

Introducerea euro confirmă apariția unui adevărat „cult” al stabilității în UE, care este esențial pentru constituirea unui cadru economic administrat eficient, rațional și stabil. Este de asemenea un răspuns de globalizare și la evoluțiile recente din economia mondială. Deși euro prin el însuși nu va determina scăderea drastică a șomajului, inexistența sa ar face ca obiectivul stabilit, de creare de noi locuri de muncă, ar putea fi privat de un instrument cheie. UEM va vitaliza economia UE și Piața unică, stimulând investițiile, competitivitatea, fiind utilă atât consumatorilor, cât și celor ce economisesc, ușurând viața cetățenilor care doresc să muncească, dar și să călătorească.

Repercusiunile acestui eveniment important vor fi resimțite dincolo de granițele UE. Utilizarea euro se va răspândi pe scena internațională treptat. Euro va fi cu timpul utilizat în importante tranzacții internaționale, în investiții ca și monedă de rezervă. Euro va demonstra partenerilor săi existența și unitatea UE și va induce o mai mare stabilitate sistemului monetar internațional.

Înainte de introducerea monedei euro, perioada de relansare economică pe care au traversat-o țările membre a condus la o mai bună ocupare a forței de muncă și la menținerea sub control a inflației, finanțele publice situându-se pe o bază mai solidă. Progresele către UEM încep să dea rezultate concrete. Raportul privind convergența, elaborat de Comisia UE, se referă la aceasta: în decurs de numai câțiva ani, statele din „zona euro” au făcut pași uriași pentru apropierea economiilor lor și îmbunătățirea performanțelor lor economice. ținând cont de aceste performanțe unice, Comisia UE a recomandat Consiliului UE ca 11 state membre să adopte moneda euro cu începere de la 1 ianuarie 1999: Belgia, Germania, Spania, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Austria, Portugalia și Finlanda.

Deciziile adoptate de guverne și instrumentele introduse în Tratatul UEM solicită statelor din „zona euro” să continue pe această linie. Numai realizarea echilibrului bugetar pe termen mediu va da posibilitatea orientării politicilor economice. Consolidarea bugetară și un complex de politici pentru echilibrarea bugetului vor facilita o administrare constantă a UEM. Menținerea stabilității prețurilor, datorită existenței BCE, și o mai strânsă coordonare la nivelul UE a politicilor economice naționale, va asigura funcționarea ei efectivă și armonioasă.

UE va culege roadele existenței UEM dacă va fi capabilă să înregistreze progrese și în alte domenii ale politicii economice, cum ar fi piața forței de muncă sau domeniul fiscal.

Îngrijorarea cu privire la bunăstarea generațiilor viitoare îi poate determina pe cei implicați să întreprindă eforturile necesare. La aceasta se adaugă nevoia de a adapta structurile sociale și economice ale UE la început de mileniu III. Numai în aceste condiții, ciclurile economice ce se succed perceptibil în prezent și stimulentele dat de crearea euro vor oferi premisele unei ere a progreselor permanente și a unei creșteri economice susținute în UE.

Euro, o monedă cu stabilitate constantă

Prin ratificarea Tratatului de la Maastricht, statele membre au optat pentru stabilitate, știind din experiență proprie că nivelurile ridicate ale inflației, acumularea de deficite ale datoriei publice și menținerea unor rate ale dobânzilor pe termen lung la un nivel ridicat, distorsionează deciziile și prognozele din economie și transferă aceste poveri către generațiile viitoare, frânează investițiile, încetinește creșterea economică și diminuează crearea de noi locuri de

muncă. Realizarea unui înalt grad de convergență a economiilor statelor membre pune bazele unui cadru economic stabil în UE.

Convergența este un fapt confirmat de UEM. Crearea euro satisface nevoia de stabilitate, de care depinde creșterea economică: colapsul sistemului monetar internațional din 1971 și lipsa instrumentelor pentru cooperarea economică și monetară între statele membre UEM au făcut ca inflația să scape de sub control, creșterea economică diminuându-se drastic, iar rata șomajului crescând puternic.

UE a răspuns acestei situații prin crearea unui mecanism care să asigure solidaritatea economică și monetară. Începând cu 1997, crearea SME și a monedei ECU au însemnat apariția unei zone de stabilitate care a ajutat la diminuarea ratei inflației și la stabilizarea cursului de schimb al celor mai multe state membre SME.

Dar, globalizarea economiei și climatul internațional instabil a necesitat un răspuns corespunzător privind necesitatea integrării europene. A devenit esențială asigurarea unei piețe unice mai cuprinzătoare care să fie protejată de fluctuațiile bruște și substanțiale ale cursurilor de schimb. Prin semnarea Tratatului privind Uniunea Economică și Monetară, statele UE și-au afirmat hotărârea de a asigura o liberă circulație a mărfurilor, serviciilor și capitalurilor, precum și de a facilita o convergență reală a politicilor lor economice care să ofere UE o monedă unică înainte de anul 2000.

În ultimii ani, s-a înrădăcinat convingerea, adeseori reiterată, că este în interesul UE și al statelor membre să adopte cât mai riguros obiectivele, condițiile și calendarul evoluțiilor UEM, așa cum au fost stabilite în Tratatul de la Maastricht. Progresele din ultimii ani sunt impresionante.

Progresul remarcabil făcut de statele membre demonstrează măsura în care economiile lor au atins un grad de convergență corespunzător. Rata medie a inflației în UE s-a diminuat substanțial, situându-se în prezent sub 2% în aproape toate statele membre. Media generală a ponderii deficitului bugetar în PIB-ul UE a scăzut de la 6,1% în 1993 la 2,4% în 1997, ceea ce a permis o reducere structurală a datoriei publice. Aceste progrese au dat posibilitatea reducerii semnificative a ratelor dobânzilor pe termen lung, ceea ce duce la impulsivitatea investițiilor și a creșterii economice a cursurilor de schimb în cadrul SME. Pe baza analizelor cuprinse în raport, Comisia UE a recomandat Consiliului ca statele membre să adopte euro începând cu 1 ianuarie 1999, după ce vor fi îndeplinite condițiile necesare.

Cadrul instituțional este în concordanță cu prevederile Tratatului, așa cum se stipulează în scenariul adoptat de Consiliul European de la Madrid din decembrie 1995: cadrul legal și tehnic (Pactul de Stabilitate și Creștere Economică, statutul legal al euro, etc.), vital pentru buna funcționare a UEM este, în prezent, operabil.

De la publicarea Cărții Verzi a Comisiei Europene, din mai 1995, pregătirile necesare introducerii euro de la 1 ianuarie 1999 s-au finalizat cu rigurozitate de către instituțiile UE.

Chiar înainte de introducerea monedei unice, încrederea a revenit în UE. Faptul că inflația a fost menținută sub control, că finanțele publice au fost reaşezate pe baze solide, iar ratele dobânzilor au scăzut permanent reprezintă elemente care au generat actuala relansare economică, a dus la crearea de noi locuri de muncă și la un climat monetar stabil în UE, în pofida crizei financiare din țările Asiei de sud-est. Creșterea economică s-a accelerat de la un ritm al PIB de 1,8% în 1996, la 2,7% în 1997, la 2,8% în 1998 și la 3,0% pentru 1999. Pentru perioada 1997-1999, oficialii UE au estimat că s-au creat aproximativ 3,4 milioane de noi locuri de muncă la nivelul Comunității.

Aceste evoluții economice încurajatoare au constituit un semnal pozitiv pentru succesul monedei unice. Faptul că cele 11 state membre au îndeplinit la timp condițiile pentru trecerea la moneda unică, demonstrează că UE a pregătit bine terenul pentru această nouă etapă a integrării europene.

Cea de-a treia și ultima etapă a UEM a debutat la 1 ianuarie 1999, dată la care cursurile de schimb ale monedelor celor 11 state participante la „zona euro” au fost fixate ireversibil. BCE și-a asumat responsabilitatea politicii monetare a UE, iar euro a fost adoptată ca monedă comună. Pe o perioadă de tranziție de 3 ani și jumătate, monedele naționale vor face treptat loc monedei euro care va fi, de la 1 iulie 2002, singura unitate monetară ce va circula legal în țările participante.

Într-un recent document de lucru intitulat „Rigiditatea salariilor reale, politicile fiscale și stabilitatea UEM în procesul de tranziție”, trei participanți la programul Departamentului de studii FMI pentru experți externi relevă determinarea pe care au avut-o considerațiile de ordin politic în conceperea și inițierea UEM. Nu este suficient, ținând cont de considerațiile economice, ceea ce va putea avea consecințe grave pentru stabilitatea UE, mai ales în perioada de tranziție, perioadă instabilă prin definiție.

Una din problemele puse la debutul UEM este aceea că, deși ea este o uniune monetară, nu răspunde în totalitate definiției standard a unei zone monetare optime. O uniune monetară care funcționează bine prezintă cel puțin una din următoarele caracteristici:

- șocuri asimetrice puțin frecvente;
- o populație activă foarte mobilă;
- salarii reale flexibile;
- un sistem de federalism bugetar.

Chiar în cazul în care toate aceste condiții sunt reunite, nu există garanția unei stabilități permanente. Aceasta probabil pentru că uniunile monetare

care nu sunt însoțite de o unificare politică rămân permanent într-o oarecare măsură instabile.

La nivelul celor 11 state membre UEM se constată o mare diversitate a structurilor de producție care sunt afectate în mod diferit de șocurile ce apar într-unul sau altul dintre sectoare. Lucru deloc surprinzător, având în vedere întinderea UEM, de la Mediterana la Cercul Arctic.

Pe de altă parte, capacitatea de adaptare la șocuri variază de la o țară la alta, rezultând astfel efecte asimetrice asupra țărilor membre. Ținând seama de diversitatea actuală a caracteristicilor economice și structurale ale participanților la „zona euro” nu este exclusă apariția de asemenea șocuri asimetrice în perioada de tranziție.

În principiu, țările membre UEM se vor adapta șocurilor, fără a provoca o majorare a ratei șomajului, prin patru metode:

- mobilitatea forței de muncă;
- flexibilitatea salariilor;
- politica monetară;
- politica bugetară.

Primul mijloc nu este operabil în cazul UEM, mobilitatea forței de muncă între țările Uniunii fiind redusă în acest moment, iar barierele culturale și lingvistice se vor menține probabil pe o lungă perioadă de timp.

Flexibilitatea salariilor reale

Aceasta este o soluție preferabilă în cazul mobilității scăzute a forței de muncă, deoarece pune în joc forțele pieței. Totuși, dacă la sfârșitul anilor '80 persistența șomajului era o problemă a țărilor UE, acum s-a creat o puternică rezistență la reformele pieței forței de muncă și s-au făcut progrese minore în lupta împotriva rigidității salariale. Salariile reale nu pot servi ca amortizoare ale șocurilor, având în vedere gradul de rigiditate observat în prezent în UE și rezistența la reforme. Se poate astfel presupune că rigiditatea actuală a piețelor forței de muncă din UE va persista în faza de tranziție.

Făcând o retrospectivă pe perioada 1975-1990, se poate spune că politica monetară a fost principalul instrument utilizat pentru a combate efectele negative ale șocurilor de pe piața forței de muncă. Ca urmare a creșterii temerilor cu privire la existența unei rate ridicate și fluctuante a inflației, politica monetară a fost înlocuită cu politica bugetară.

În țările unde salariile reale sunt foarte rigide, presiunile în favoarea unei politici bugetare complementare sunt susținute. Rigiditatea salariilor reale potentează creșterea nivelului ratei șomajului, ceea ce presupune o finanțare bugetară a alocațiilor sociale. Iar o politică bugetară relaxată determină menținerea unei rate scăzute a șomajului, cel puțin pe termen scurt. Dar aceasta poate

determina agravarea deficitului bugetar, iar atunci când șomajul este foarte ridicat, la creșterea datoriei publice. Recurgerea la o politică bugetară complementară este limitată de „Pactul de creștere și stabilitate”. Semnatarea acestui Pact, adoptat în iulie 1997, s-au angajat să asigure echilibrul bugetar pe termen mediu, iar deficitul să fie menținut sub 3% din PIB. Se apreciază că aceste restricții sunt necesare pentru a diminua riscul ca datoria publică să amenințe stabilitate monetară în cadrul UEM.

Lipsa acestor constrângeri ar putea provoca o creștere a datoriei publice a unor țări participante la „zona euro”, precum și a deficitului bugetar, ceea ce ar determina BCE să adopte o politică monetară mai puțin riguroasă și, implicit o creștere a inflației.

Instabilitate în tranziție

Riscul modificării cursului de schimb al monedelor țărilor membre UEM a fost înlăturat, în principiu, la 1 ianuarie 1999. Potrivit Tratatului de la Maastricht, nici un stat membru al UEM nu se poate retrage din „zona euro”, iar aceasta se va extinde treptat la toți membrii UE. Membrii UEM pot considera perioada de tranziție ca o etapă de probă și, în final, pot chiar decide să se retragă din „zona euro” dacă participarea li se va părea prea costisitoare.

Pentru membrii UEM, politica monetară nu mai poate constitui un instrument de adaptare la un anume gen de șocuri. În consecință, presiunea în favoarea adoptării unei politici bugetare relaxate este mai puternică decât în trecut, însă Pactul restrânge, teoretic, utilizarea sa la nivel național.

Dacă Pactul reușește să limiteze utilizarea politicii bugetare la nivel național, creșterea ratei șomajului în unele țări membre ar putea diminua presiunile în favoarea punerii în practică a unui sistem de federalism bugetar în „zona euro”, în care un astfel de sistem face să apese ca o povară excesivă asupra membrilor ce adoptă politici bugetare prudente.

Experiența altor uniuni monetare arată că federalismul bugetar se va stabili sub o formă sau altă, pe termen mediu sau lung, dar este vorba de un sistem complex a cărui elaborare necesită timp care probabil nu va fi operabil în perioada de tranziție. Indiferent de politica bugetară adoptată, țările membre vor trebui să se hotărască dacă vor rămâne în UEM, acceptând costurile, inclusiv un șomaj ridicat sau dacă vor să se retragă.

Desigur că riscul fluctuației cursurilor de schimb în cadrul UEM a fost eliminat din punct de vedere tehnic, prin instituirea euro ca monedă unică. Rămâne însă riscul economic. În economie, nimic nu ține o veșnicie și istoria infirmă conceptul de curs fix irevocabil. Acest lucru este valabil nu numai pentru sistemele de cursuri fixe, ci și pentru uniuni monetare. Decizia unei țări de a rămâne sau a se retrage din Uniunea Monetară depinde de o analiză amănunțită a costurilor și avantajelor.

Tratatul de la Maastricht nu conține prevederi privind retragerea țărilor membre, dar este dificil a obliga un stat suveran să rămână în Uniune. Nu este posibilă oprirea retragerii unei țări dacă aceasta dorește acest lucru. Retragera este posibil să se producă în perioada de tranziție, deoarece este mai puțin costisitoare reintrarea în circulația internațională a propriei monede decât după introducerea definitivă și irevocabilă a unei singure monede, euro.

În concluzie, se poate afirma că perioada de tranziție de trei ani și jumătate între data la care cursul de schimb al monedelor țărilor membre UEM a fost fixat irevocabil și înlocuirea monedelor naționale cu o singură monedă legală, euro, este crucială pentru existența UEM. Șocuri asimetrice de mare amplitudine pot compromite în mod serios viabilitatea Uniunii. Fără salarii reale flexibile și un mecanism de adaptare la șocuri asimetrice, la nivel național sau pe ansamblul Uniunii, atacurile speculative față de monedele țărilor aflate în dificultate economică le pot determina să abandoneze Uniunea dacă rămânerea în UEM ar fi prea costisitoare.

Așa cum se preciza încă din 1990 într-un raport al Comisiei UE, intitulat „O piață, o monedă”, realizarea Uniunii Monetare va conduce la amplificarea beneficiilor economice oferite de realizarea Pieței Interne Unice (PIU). Două mari categorii de efecte permanente se vor face simțite ca urmare a creării UEM:

- creșterea eficienței la nivel microeconomic, ca urmare a eliminării nesigurăței privind cursurile de schimb și costurile tranzacțiilor în UE. Consecința va fi stimularea comerțului intra-UE, acest lucru conducând la creșterea producției;
- efectele stabilității macroeconomice, decurgând din eliminarea cursurilor de schimb intra-UE și din sporirea disciplinei fiscale și monetare, vor conduce la creșterea investițiilor ca urmare a reducerii riscului legat de fluctuația ratelor dobânzilor.

Aceste efecte ale stabilității vor reduce și variabilitatea producției, prețurilor și a altor variabile macroeconomice. Această reducere a variabilității va fi în beneficiul creșterii economice.

Specialiștii Comisiei UE estimau costurile tranzacțiilor legate de existența diferitelor monede în UE la 0,5% din PIB, la mijlocul anilor '80. Un studiu IFO (1996) citat de Comisia UE, estima aceste costuri în medie, la 1% din PIB, în perioada 1986-1995.

Impactul asupra creșterii economice al celorlalte consecințe ce vor rezulta din crearea UEM este dificil de cuantificat. Totuși, majoritatea specialiștilor sunt de acord asupra faptului că introducerea euro va impulsiona substanțial creșterea economică în țările UE.

O consecință a situației expuse mai sus ar fi aceea că cererea comunitară pentru importuri din țările membre ale UE va fi puternic stimulată. Dimensi-

nile acestui efect depind desigur de partea din piața UE deținută de exporturile țărilor terțe. De asemenea, exportatorii din țările membre ale UE vor profita și ei de completările aduse de UEM la fel ca și firmele comunitare. Așa cum arată Comisia UE (1996), crearea PIU a condus la liberalizare față de țările terțe pentru că accesul pe piață a devenit mai simplu datorită existenței unui sistem unic, iar acest efect va fi întărit prin introducerea euro.

Deși efectele introducerii euro asupra creșterii economice în UE sunt dificil de estimat, FMI a efectuat și prezentat o serie de simulări în acest sens. În primele simulări efectuate în 1996, scenariile de convergență au fost elaborate pentru perioada 1996-2000. Aceste scenarii se concentrează pe impactul programelor de convergență ale țărilor membre (efectele stabilizării macroeconomice) și, în particular, asupra impactului reducerii deficitelor bugetare. Aceste măsuri de ajustare vor produce reduceri ale producției pe termen scurt comparate cu perioada de bază, dar creșterea medie a PIB pentru perioada 1996-2000 este mai mare decât în perioada de bază.

În 1997, FMI a prezentat un scenariu în care crearea UEM va servi drept catalizator pentru o serie de reforme structurale. Din punct de vedere fiscal, se presupune pe termen mediu o reducere adițională a cheltuielilor guvernamentale cu 2% din PIB, iar din punct de vedere structural se presupune că liberalizarea piețelor de mărfuri, întărită de câștigurile în eficiență datorate introducerii euro, va conduce la o creștere a productivității, în timp ce reforma pieței muncii va conduce la o mai mare flexibilitate a salariilor și la reducerea ratei șomajului. În acest scenariu nivelul producției în țările membre ale „zonei euro” va fi pe termen mediu (2010) cu 3% mai mare decât în perioada de bază, în timp ce PIB va fi în 2002 cu 1% mai mare decât în perioada de bază. Simularea FMI prezintă și impactul euro asupra evoluției PIB în țările membre ale „zonei euro”.

Impactul UEM asupra creșterii economice, abateri procentuale anuale față de scenariul de bază

Țări	ANI				
	2000	2001	2002	2003	2004
Membre UEM	0,2	0,9	1,0	1,1	2,9
G7 membre UEM	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Alte țări industrializate	-0,1	0,1	0,1	0,0	0,2
Țări în dezvoltare	0,0	0,1	0,1	0,2	0,3

Din aceste stimulări, rezultă faptul că deși efectele introducerii euro asupra țărilor membre „zona euro” sunt considerabile, acestea vor fi mult mai reduse asupra țărilor terțe. Totuși, gradul mare de agregare utilizat în simulările FMI marchează evoluțiile unor țări care vor fi afectate de evoluțiile din UE într-o măsură mai mare decât arată tabelul, datorită relațiilor economice și comerciale strânse cu țările UE. Este cazul țărilor din Europa Centrală și de Est, a țărilor

mediteraneene și a anumitor țări din Africa, care vor fi legate de euro prin mecanismul de schimb (țările dependente de francul francez).

Efectele sincronizării ciclurilor economice din UE

Ca rezultat al funcționării PIU și al influenței integrării financiare, ciclurile economice au devenit sincronizate în interiorul UE, iar specialiștii se așteaptă ca acest fenomen să continue odată cu realizarea Uniunii Monetare (UM). Analizând influența UM asupra ciclurilor economice, specialiștii au ajuns la concluzia că în prezent ciclurile economice ale țărilor UE sunt în mare măsură sincronizate. Ei atribuie acest fapt acțiunii a doi factori: gradul mare de interdependență dintre economiile țărilor UE datorat expansiunii comerțului internațional și circulației fluxurilor de capital între țările comunitare; convergența politică crescută între statele UE, mai ales în ultimul deceniu. Într-un raport al Comisiei UE, publicat în 1997, autorii erau de părere că introducerea euro va produce o mărire a gradului de sincronizare a ciclurilor economice din motivele următoare: creșterea interdependenței comerciale, creșterea integrării piețelor financiare și sporirea convergenței politicilor economice.

Dat fiind gradul înalt de sincronizare al ciclurilor economice din „zona euro”, fluctuațiilor ciclice care vor avea loc în UE, vor afecta din ce în ce mai mult alte regiuni ale lumii, prin legăturile comerciale, prin piețele financiare internaționale și prin fluctuațiile ratei de schimb a euro. Efectul unei mai mari sincronizări a ciclurilor economice ale țărilor UE asupra țărilor terțe este greu de cuantificat, cu atât mai mult cu cât acest efect este variabil, în funcție de gradul de interdependență existent între o țară terță și UE.

Capitolul 5

LIBERA CIRCULAȚIE A PERSOANELOR ÎN SPAȚIUL UNIUNII EUROPENE

5.1. Evoluția conceptului de liberă circulație a persoanelor

Încă din 1957, unul din cele două tratate fondatoare ale Comunității Economice Europene (**Tratatul de la Roma**) cuprindea principii ce stabileau libera circulație a muncitorilor prin eliminarea obstacolelor în calea mobilității forței de muncă între statele membre. Totuși, în acest tratat nu se făceau referiri la modalitățile de traducere în practică a acestor principii, în acel stadiu progresul bazându-se pe deciziile politice ale fiecărui stat membru. În articolele 48-51 ale tratatului Comunității Economice Europene se făcea referire la eliminarea discriminărilor datorate naționalității, la creșterea mobilității forței de muncă, la colaborarea instituțiilor europene cu autoritățile naționale în vederea armonizării legislațiilor și eliminării restricțiilor și a protejării muncitorilor emigranți. În articolele 52-58 se făcea trimitere la dreptul de stabilire, care presupunea eliminarea unor restricții prin programe specifice și prin activitatea complexă a Consiliului și Comisiei.

În 1985 Consiliul European relansează procesul de integrare europeană prin intermediul **Actului Unic European**. În acest document piața internă este prezentată ca un spațiu fără granițe interioare în care este asigurată libera circulație a persoanelor.

Din noiembrie 1993, după intrarea în vigoare a **Tratatului de la Maastricht**, cetățenii Uniunii Europene au putut să circule liber pe baza articolului 14 al tratatului cât și a articolului 18, privind **cetățenia europeană**. Tratatul de la Maastricht cuprinde o serie de aspecte privind politica de azil, traversarea granițelor externe ale Uniunii Europene, politica de imigrare, cunoscute generic sub denumirea de al III-lea pilon (Third Pillar) al Uniunii Europene. Cetățenia europeană definită prin Tratatul de la Maastricht include o serie de drepturi și obligații precum și modalități de participare la viața politică a Uniunii. Acest ansamblu vizează crearea unei identități europene și implicarea activă a fiecărui cetățean în procesul de integrare europeană.

În octombrie 1997, se semnează **Tratatul de la Amsterdam** care include aceste elemente în Tratatul CEE (Articolele 61-69) și asigură o perioadă de tranziție de cinci ani înainte ca prevederile comunitare să fie aplicate integral. În această perioadă de tranziție se urmărește crearea „unei zone de libertate, securitate și justiție”, fără controale la granițele interne a tuturor cetățenilor UE indiferent de naționalitate. În paralel, standardele comune impun controale la granițele externe ale Uniunii Europene pentru vize, politici de azil și imigrare.

Pe 8 decembrie 1998, Consiliul UE și Comisia Europeană au adoptat un program de măsuri pentru atingerea acestor obiective până în 2004.

Trebuie subliniat faptul că Marea Britanie și Irlanda nu au optat pentru noile măsuri privind libera circulație a persoanelor din Tratatul de la Amsterdam. De asemenea, Danemarca semnată a Acordului Schengen are o serie de rețineri privind metodologia comunitară privind libera circulație a forței de muncă.

Ca urmare a intrării în vigoare a Tratatului de la Amsterdam aceste reglementări sunt incluse în acquisul comunitar ce trebuie adoptat de țările candidate la UE. În acest sens, aquisul acoperă puncte ca recunoașterea reciprocă a calificării profesionale, drepturile cetățenilor, libera circulație a lucrătorilor și protecția socială.

În februarie 2001, s-a semnat **Tratatul de la Nisa** pe baza căruia Consiliul UE a adoptat o serie de măsuri legate de libera circulație a persoanelor, esențială fiind impunerea unei **perioade de tranziție**, în cursul căreia circulația cetățenilor din viitoare state membre se va face în mod limitat (numai pe baza permiselor de muncă) timp de 7 ani. Legat de acest aspect trebuie subliniat faptul că poziția comună a UE privind Capitolul 2 de negocieri - Libera circulație a persoanelor - în domeniul acquisului constituie o abordare de substanță a acestei probleme în ultimul stadiu al procesului de preaderare, luându-se în considerare importanța politică și practică a problematicii sociale.

În martie 2002, a avut loc **Consiliul European de la Barcelona** la care s-au stabilit acțiunile prioritare în vederea creării unui model european bazat pe performanța economică, un nivel ridicat de protecție, educație și dialog social. În acest context este esențial să se elimine toate barierele de intrare pe piața europeană a forței de muncă și să se promoveze politici active ale forței de muncă.

Consiliul European de la Barcelona a reluat Strategia Forței de Muncă lansată de Consiliul European de la Luxembourg în decembrie 1997 și a adoptat un plan de acțiune pentru flexibilizarea pieței muncii în UE până în 2005 și pentru stimularea liberei circulații a persoanelor. Prioritățile noului plan de acțiune sunt în concordanță cu cel adoptat la Nisa și urmăresc:

- modernizarea pieței muncii în vederea realizării unui echilibru între cererea și oferta de locuri de muncă prin stimularea ofertei de locuri de muncă;
- eficientizarea pieței muncii printr-un sistem de educație și învățământ care să reflecte „o societate bazată pe cunoaștere”;
- creșterea gradului de participare a populației feminine pe piața europeană a forței de muncă;
- lupta împotriva excluderii sociale (șomajului pe termen lung) printr-un sistem de măsuri active de stimulare a ocupării forței de muncă;

- reducerea barierelor administrative în calea recunoașterii reciproce a diplomelor și altor forme de calificare;
- transpunerea în practică a condițiilor pentru a asigura o reală mobilitate a celor implicați în educație, cercetare și inovație;
- asigurarea unei cunoștințe de bază în domeniul tehnologiei de calcul pentru toți cetățenii pentru a răspunde nevoilor mileniul III.

5.2. Strategia Uniunii Europene privind libera circulație a persoanelor

Cetățenia Uniunii Europene oferă tuturor cetățenilor statelor membre dreptul la libera circulație, dreptul de sejur, de stabilire, dreptul de muncă și studiu în celelalte state membre. Intrarea pe teritoriul altui stat membru nu poate fi interzisă decât din motive de securitate și sănătate publică, iar interzicerea intrării sau expulzarea trebuie să fie justificate.

Libera circulație a persoanelor presupune mobilitatea forței de muncă în spațiul comunitar în vederea garantării dreptului de îmbunătățire a condițiilor de muncă și de viață cât și a promovării profesionale. Principiul de bază îl constituie un tratament egal (salariu, asigurări sociale, protecție socială) cu cel al cetățenilor fiecărui stat membru.

Pentru a încuraja mobilitatea forței de muncă a fost creată o rețea europeană pentru asigurarea unor servicii de angajare (European Employment Services- EURES), în anul 1994. Această rețea cuprinde peste 500 de consultanți în probleme de ocupare a forței de muncă (țările membre ale UE, Norvegia și Islanda) și asigură informații în două mari domenii:

- oferte de locuri de muncă și oportunități de recrutare prin colaborarea cu autoritățile naționale de ocupare a forței de muncă din fiecare stat membru;
- asigurarea unor condiții de trai și muncă stimulative în statele membre și candidate pentru a facilita mobilitatea și integrarea.

Pe 18 martie 1997, a fost prezentat un raport privind libera circulație a persoanelor în Uniunea Europeană de către Grupul la Nivel înalt pentru Liberă Circulație.

Pe baza acestui document s-a conturat **politica UE în direcția stimulării liberei circulații a persoanelor** care presupune un ansamblu de măsuri:

1. mai buna informare a cetățenilor UE despre drepturile lor;
2. crearea unui tip de card de rezidență pentru persoanele care trăiesc temporar pe teritoriul altui stat membru;
3. flexibilizarea regulilor privind dreptul de rezidență pe teritoriul altui stat membru;
4. facilitarea accesului la ocupare în statele membre;
5. definirea cu precizie a serviciilor publice destinate numai cetățenilor;

6. modernizarea sistemului de securitate socială;
7. reguli mult mai flexibile de reuniune a familiilor;
8. centre de limbă și de schimburi culturale;
9. corelarea sistemului de impozitare;
10. îmbunătățirea situației rezidenților care provin din afara spațiului UE;
11. noi modalități de ajutorare a persoanelor cu probleme în exercitarea drepturilor lor și îmbunătățirea căilor de acces la sistemul de protecție;
12. asigurarea unui singur comisar al UE responsabil de libera circulație a persoanelor.

1. Un sistem mai bun de informare privind libera circulație a persoanelor în spațiul comunitar

Numărul persoanelor rezidente pe teritoriul altui stat membru al UE este de 5,5 milioane, comparativ cu 12,5 milioane din afara UE. Totuși, statisticile în acest domeniu sunt incomplete datorită dimensiunii și complexității (imigrația ilegală) acestui fenomen și nu permit o analiză pertinentă a tendințelor în migrația europeană pentru a formula o politică mult mai activă în domeniu. Cauzele care determină migrația forței de muncă includ un șomaj ridicat, schimbarea rolului tradițional al familiei (creșterea procentului populației feminine în populația ocupată), dezvoltarea sectorului serviciilor, îmbătrânirea populației.

2. Introducerea unui card european de rezidență

Se intenționează introducerea unui card de rezidență pentru persoanele care stau mai mult de 3 luni pe teritoriul altui stat membru. Acest card european trebuie emis de statul de origine. Pe baza acestuia proprietarul trebuie să demonstreze că poate să-și acopere asigurarea medicală și are suficiente resurse să-și acopere nevoile de trai. În această categorie nu intră studenții, cei de la cursurile de perfecționare, schimburile de experiență, voluntari, artiști. Acest card nu dă decât dreptul la asistență medicală de urgență pe perioada șederii în alt stat membru.

3. Dreptul de liberă circulație trebuie corelat cu conceptul de cetățenie europeană

Se intenționează flexibilizarea sistemului de eliberare a dreptului de rezidență europeană precum și eliminarea costurilor și întârzierilor datorate unui proces mult prea birocratic. Regula de bază este că în cazul drepturilor de rezidență toți cetățenii europeni trebuie tratați în mod egal.

4. Facilitarea accesului la angajare pe teritoriul altui stat

Se acordă o atenție deosebită dezvoltării EURES pentru a oferi locuri de muncă în alte state membre decât țara de origine. Astfel, UE a adoptat o serie de directive de recunoaștere reciprocă a calificărilor pentru șapte profesii de

bază (cu excepția calificărilor obținute în afara granițelor UE care nu pot fi recunoscute decât pe baza tratatelor bilaterale). Pe lângă acesta există un sistem de recunoaștere reciprocă a diplomelor. De asemenea, europenii trebuie să fie informați prin publicații (ghiduri) ale cetățenilor despre drepturile lor; în timp ce încrederea reciprocă poate fi întărită prin colaborarea între corpurile profesionale și autoritățile din statele membre responsabile de acest domeniu.

5. Deschiderea ocupării în sistemul public național către cetățenii altor state membre

Potrivit articolului 48 din Tratatul CE, statele membre au dreptul să-și rezerve o serie de posturi din sectoarele publice și strategice numai propriilor cetățeni. Sectorul public va rămâne relativ închis atâta timp cât nu există alte delimitări clare între posturile rezervate naționalilor și cele accesibile cetățenilor altor state membre.

6. Modernizarea sistemului de securitate socială

Coordonarea schemelor de asigurări sociale în statele membre pentru a asigura libera circulație a persoanelor se bazează pe Regulamentul CM 1408/71. În condițiile actuale se propun soluții pentru a permite persoanelor să-și prezerve dreptul la pensia suplimentară privată în condițiile în care lucrează în diferite state membre. Un alt aspect legat de modernizarea sistemului de asigurări sociale se referă la posibilitatea de „a exporta” ajutorul de șomaj în condițiile în care se caută un loc de muncă în alt stat membru. Noua strategie în domeniul liberei circulații trebuie să ia în calcul nu numai asigurarea securității sociale a persoanelor care trăiesc permanent pe teritoriul altui stat membru cât și a turiștilor, studenților și a pensionarilor, care locuiesc pentru o scurtă perioadă pe teritoriul altui stat membru. În ceea ce privește asigurarea medicală există în prezent o multitudine de formulare E 111, E 112, etc., care urmează a fi simplificate, realizându-se astfel un sistem operațional de carduri de securitate socială.

7. Drepturile familiei trebuie să fie îmbunătățite pentru a reflecta schimbările sociale

Dreptul la libera circulație presupune ca familia rezidenților străini să aibă posibilitatea de a se reuni cu aceștia. Regulamentul CM 1612/68 asigură că indiferent de naționalitate angajatul are dreptul la reîntregirea familiei. În această categorie intră numai soția și copiii sub 21 de ani.

8. Creșterea rolului centrelor de limbă și promovarea de schimburi interculturale

În Tratatul de la Maastricht în articolele legate de cultură, tineret, perfecționare, coeziune economică și socială se reglementează libera circulație a

persoanelor accentuându-se drepturile sociale în defavoarea celor economice. O contribuție esențială la libera circulație a persoanelor o au programele educaționale și științifice de schimburi profesionale: LEONARDO (perfecționare), SOCRATES (învățământ), KALEIDOSCOPE (cultură).

Pentru a facilita integrarea imigranților și a familiilor acestora în țara de adopție se derulează atât programe de schimburi culturale cât și pentru învățarea limbii țării de adopție.

9. Corelarea sistemului de impozitare

Sistemul de securitate socială este guvernat de reglementările europene în timp ce cel de impozitare de către acordurile bilaterale între statele membre. O serie de diferențe existente în acordurile bilaterale legate de dubla taxare trebuie să fie reglementate, existând posibilitatea ca aceste bariere de impozitare să fie eliminate treptat. În cazul lucrătorilor transfrontalieri trebuie aplicat un tratament egal, iar în unele cazuri acordate chiar și o serie de facilități.

10. Îmbunătățirea situației rezidenților din afara spațiului UE

Cele mai importante direcții de acțiune se referă la extinderea Regulamentului CM 1408/71 privind coordonarea securității sociale și în cazul rezidenților din afara UE. Aceste măsuri vor facilita activitatea administrațiilor din statele membre care în prezent trebuie să aplice regimul UE pentru cetățenii UE și acorduri bilaterale pentru restul.

11. Asigurarea unei mai bune protecții a drepturilor fiecărui cetățean

Asigurarea unui sistem de informare periodică a drepturilor cetățenilor (spre exemplu -Campania „Citizens First”) precum și a sistemului de protecție socială (instituții, legislație) în spațiul comunitar ajută la o mai bună protejare a tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate.

12. Asigurarea unui singur comisar al UE responsabil cu problematica liberei circulații a persoanelor

Strategia UE în domeniul pieței interne, cu componenta ei în domeniul liberei circulații a persoanelor, va urmări remedierea diviziunii responsabilităților în domeniul liberei circulații a persoanelor prin coordonarea acestor activități de către un singur comisar al UE.

5.3. Impactul liberei circulații a persoanelor din țările central și est-europene asupra UE

Multe țări din spațiul UE trebuie să facă față unui proces de îmbătrânire a populației cât și nevoii asigurării de forță de muncă stabilă în vederea stimulării

creșterii economice precum și unei bune funcționări a sistemului de asigurări sociale .

Pentru a contracara aceste tendințe demografice se urmărește:

- reducerea ratei șomajului în UE;
- creșterea ratei de participare pe piața europeană a muncii;
- importul de forță de muncă prin creșterea imigrației.

Un studiu recent al Națiunilor Unite (UN 2000) estimează că o migrație de aproximativ 1,4 milioane persoane anual este necesară în perioada 1995-2050 pentru a menține o forță de muncă stabilă în UE (în perioada 2005-2010 este necesară o migrație de 550.000 persoane anual, iar în perioada 2010-2015 de 1,6 milioane persoane anual).

Potrivit Institutului Federal pentru Muncă (German Bundesanstalt für Arbeit, 1999- Fuchs și Thon), se arată că numai în Germania este necesar un flux de 300.000 persoane anual până în 2020, iar după aceea de 500.000 persoane anual.

Cercetările de specialitate în domeniul liberei circulații a persoanelor arată în condițiile absenței limitelor administrative acest proces este influențat de un complex de factori. Principalii factori sunt:

- diferențele de venit între țări;
- situația pieței forței de muncă în țara de destinație;
- situația pieței forței de muncă în țara de origine;
- apropierea geografică de spațiul UE;
- tradiția emigrării în țara de origine;
- probleme etnice și politice;
- diferențe culturale și lingvistice;
- existența unor rețele etnice și familiale;
- speranțele de progres în țara de origine.

Previziunile privind migrația forței de muncă variază considerabil în funcție de metodologie (modele cantitative) și estimări.

Pe termen scurt, din primele țări candidate central și est-europene se evaluează o migrație de forță de muncă de 70.000-150.000 persoane anual. Alte cifre arată valori mai ridicate(200.000 persoane) incluzând și membrii de familie, studenții și beneficiarii de cursuri de perfecționare. Aderarea României și Bulgariei va aduce un flux adițional de 50.000 persoane anual.

În ceea ce privește distribuția geografică vor fi afectate în principal piețele muncii din regiunile de frontieră (Germania, Austria, Grecia). Astfel, aproximativ, două treimi din imigrație va fi absorbită de Germania (aproximativ 45.000 persoane anual). Pe locul doi se află Austria cu o imigrație estimată la 8000 de lucrători anual.

Pe termen lung, la aproximativ 30 de ani de la aderare vârful de populație imigrată din viitoarele țări candidate va ajunge la un total de 3,9 milioane persoane (aproximativ 4% din populația acestora). Acesta implică o creștere a ponderii imigranților din țările central și est-europene de la 0,2% în 1998 la 1,1% în 2003.

În Germania, numărul rezidenților se estimează să crească de la 535.000 persoane în 1998 la 2,5 milioane persoane în 2030, reprezentând 3,5% din populația Germaniei, față de 0,6% în 1998.

În Austria, numărul rezidenților se prevede că va ajunge la 470.000 în 2030 față de 100.000 în 1998, ponderea acestora urmând să crească de la 1,3% în 1998 la 5,5% în 2030.

Pentru a avea o imagine mai clară asupra fenomenului de migrație trebuie analizate efectele economice asupra statelor membre.

Studii recente asupra integrării europene și liberei circulații a forței de muncă arată că statele membre vor beneficia de pe urma extinderii UE prin dezvoltarea oportunităților de afaceri și a comerțului.

Pe de altă parte, în studiu se arată că veniturile câștigate de imigranți nu împovărează populația internă, deoarece venitul obținut de aceștia este mai mic decât profitul creat de aceștia. De asemenea, migrația forței de muncă are un efect stimulator asupra investițiilor și a consumului intern. În concluzie, ea oferă țărilor gazdă mai multe beneficii nete decât costuri sociale.

Unii cercetători în domeniu arată că procesul de emigrare poate avea doar un efect minim asupra șomajului din statele membre. În acest sens, trebuie făcută o distincție între distribuția de locuri de muncă existente în UE și crearea de noi locuri de muncă (îndeosebi în servicii domestice, construcții pe scară redusă, munci slab calificate) care nu se adresează populației autohtone.

În ceea ce privește impactul negativ asupra salariilor el va fi limitat prin împiedicarea reducerii salariilor sub nivelul legal admis, evitându-se așa zisul fenomen de „dumping social”.

Potrivit aceleași surse, impactul negativ asupra finanțelor publice este neglijabil, influențând chiar pozitiv reducerea poverii asupra bugetelor asigurărilor sociale (ca urmare a fenomenului de îmbătrânire a populației) prin creșterea numărului de contribuabili.

Totuși, există și opinii diferite privind impactul liberei circulații a forței de muncă din viitoarele state candidate. Astfel, o serie de cercetări arată că impactul migrației va fi mult mai puternic în cazul în care nivelul de pregătire a imigranților proveniți din țările central și est-europene este ridicat, intrând în concurență cu populația autohtonă. Structura populației pe domenii de activitate arată că multe persoane din țările central și est-europene pot fi competitive cu populația autohtonă.

În vederea evitării eventualelor efecte negative (scăderea salariului mediu, creșterea riscului de concediere) ale extinderii către est asupra pieței europene a forței de muncă ar trebui ca:

- politicile economice din UE și țările candidate să fie cuplate cu un ansamblu de schimbări structurale;
- să se flexibilizeze activitatea instituțiilor care se ocupă de piața forței de muncă;
- să fie consolidate sistemele de protecție socială.

Trebuie subliniat că în condițiile integrării în UE a țărilor candidate se va asigura un flux mult mai liber de capital și forță de muncă, ceea ce va determina o alocare mai eficientă a resurselor în UE, va stimula eficientizarea producției comunitare și va crește competitivitatea produselor europene. De asemenea, printr-o liberă circulație a persoanelor se va amplifica creșterea bunăstării generale în spațiul UE și în viitoarele state membre.

Bibliografie

- 1) Deborah Hargreaves, Peter Norman, *Financial Times*, „Distressing signals for the single market”, 5 iulie 2001.
- 2) Mario Monti, *The Single Market and Tomorrow 's Europe*, A Progress Report from European Commission, Office for Official Publication of the European Communities, 1996.
- 3) “The Internal Market after Stockholm”, *Single Market News*, nr. 26, mai 2001.
- 4) “Free Movement of Services, Commission Launches New Strategy”, *Single Market News*, nr. 25, martie 2001.
- 5) *Opening Up The Internal Market*, Commission of the European Communities, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1991.
- 6) Klaus Dieter Dorchardt, *European Integration. The Origins and Growth of the European Union*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1995;
- 7) G. Austvik, *Liberalization of the European Gas Market*, 1995.
- 8) L. Hancher, *EU Energy Policy*, Norwegian School of Management- Report 4/1998.
- 9) Paul K. Lyons, *EC Energy Policy. A detailed guide to the Community's impact on the sector*, 1992.
- 10) J.H. Matlary, *From the internal market to a Community energy policy* - Oslo: Fridtjof Nansen Institute, 1991.
- 11) S. Padgett, „The Single European Market: The Politics of Realization”, *Journal of Common Market Studies*, vol.XXX, nr. 1(martie), 1992.
- 12) P.C.Schmitter, „Imaging the Future of the Euro-Policy with the help of New Concepts”, Londra (Ed.Sage), 1996.
- 13) S.Usherwood, „Energy Policy”- apărut în *Guide to EU Policies*, Blackstone Press, Londra, 1998.
- 14) Directiva Gazului 98/30/EC- Comisia Europeană, Bruxelles, 1998.
- 15) “Realizarea pieței interne a energiei „- Comunicare a Comisiei Europene la Consiliul și Parlamentul European, 13 martie, 2001.
- 16) Tito Boeri, *Social Europe: dramatic visions and real complexity*, Centre for Economic Research, Londra, februarie, 2000.
- 17) UE, *An employment agenda for the year 2000: executive summary*, Brussel, 1999.

-
- 18) OCDE, *Employment Outlook*, Paris, 1999.
 - 19) OCDE, *The OCDE Jobs Study*, Paris, 1994.
 - 20) EC, *European Community Competition Policy*, Directorate General IV, 1998.
 - 21) UE, *Agenda 2000 - Enlargement Strategy Paper*, Suplement 3/2000.
 - 22) UE, *The ESC: A Bridge between Europe and Civil Society*, 1999.
 - 23) UE, *Le Marche Unique Européen*, Luxembourg, 1996.
 - 24) *Single Market News*, nr. 26, mai, 2001.
 - 25) Commission des Communautés Européennes: Châpitre sur l'entreprise Européenne - Programme de travail pour la politique d'entreprise 2000-2005, Bruxelles, 18 mai, 2000.
 - 26) Rory Watson, „UE se interesează de achizițiile guvernamentale”, *Dialog European - Revista integrării europene*, nr. 5/1998).
 - 27) Commission of the European Communities, Directorate General for Information, Communication, Culture and Audiovisual, *The Single Market*, 1993.
 - 28) „L'Union douanière - Commentaire”, studiu inclus în *Joli Communautaire*, Luxembourg, iulie, 1996.
 - 29) „The custom policy in the European Union”, colecția *Europe on the move*, European Commission, Brussels, 1999.
 - 30) „L'Union Européenne et le commerce mondial”, colecția *L'Europe en mouvement*, Commission Européenne, Bruxelles, 1999.
 - 31) „Impact et efficacité de marche unique”, anuarul *Panorama de l'industrie communautaire*, vol.I, Bruxelles, 2000.
 - 32) „Journal Officiel”, seria L nr. 302, oct. 1992, Bruxelles.
 - 33) „Journal Officiel”, seria L nr. 308, aug.1994, Bruxelles.
 - 34) *Fifth Framework Programme. 23 Key Actions*, RTD Info/21 February 1999.
 - 35) „Europa - Politicile Uniunii Europene în domeniul industriei, concurenței și competitivității”, Delegația Comisiei Europene în România, august 1996.
 - 36) EUREKA - *Seal of excellence*, HLG Meeting, April 15-16-th 1999, Thalia Convention Centre, Anthalia, Turkey.
 - 37) COST, *European Cooperation În the field of scientific and technical research*, European Communities, Luxembourg, 1997.
 - 38) Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Making a reality of the European Research Area: Guidelines for EU research activities (2002-2006)*, Brussels, 4. oct. 2000.

-
- 39) Colecția revistei *Cordis Focus*, editată de Comisia Europeană.
 - 40) Documentație Internet.
 - 41) The European Commission, „The Cologne Report on Environmental Integration”, *Mainstreaming of environmental policy*, SEC (99) 777, 1999.
 - 42) Council of the European Union, *Environment*, Brussels, 13/14 December 1999.
 - 43) European Environment Agency, *Environment in the European Union at the turn of the century*, 2000.
 - 44) Eckard Reh binder, *Environmental Agreements. A New Instrument of Environmental Policy*, European University Institute, Jean Monnet chair Paper RSC No.97/45, 1997.
 - 45) European Commission, *White Paper on environmental liability*, COM (2000) 66, 2000.
 - 46) *Financial Times*, „Permis de polluer: bientôt un marché”, 6. aprilie 2000.
 - 47) *European Chemical Week*, „Kyoto Protocol: Talks to resume at Bonn gathering, 16-22 iulie 2001.
 - 48) W.Weidenfeld, W.Wessels, *Europe from A to Z*, Institut fur Europäische Politik, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1997.
 - 49) *Oeconomica*, Societatea Română de Economie, IRLI, 2/2001.
 - 50) Walter Cairns, *Introducere în legislația Uniunii Europene*, Editura Universal Dalsi, 2001.
 - 51) Ion Avram, *Uniunea Europeană și aderarea României*, Editura Sylvi, București, 2001.
 - 52) Arnall, A.; Jacobs, F.G, *Free Movement of Persons in Europe. The Role of National Judiciary*, TCM Asser Institute.
 - 53) Belloni, M.P, *A Common Policy of Migration. A Step Towards Citizen`s Europe*, Milano, 1989.
 - 54) Burrows, F, *Free Movement in European Community*, Clarendon Press, Oxford, 1987.
 - 55) Dobrescu, E., *Integrarea economică în Uniunea Europeană*, Editura Oscar Print, 1995.
 - 56) Durand A., *European Citizenship*, Editura ELR, 1979.
 - 57) Groenendikj, Kees; Guild, E.; Barzils, R., *The Legal Status of Third Country Nationals who are Long Term Residents in a Member State of EU*, Centre for Migration Law, University of Nijmegen, 2000.
 - 58) Hreblay,V., *La libre circulation des personnes. Les accords de Schengen*, Editura PUF, 1994.

- 59) De Ruyt, *L'Acte Unique Europeen*, Bruxelles, 1989.
Plender, B, *The Right to Free Movement in European Communities*, London, 1973.
- 60) Stoica Camelia, *Libera circulație a persoanelor în Uniunea Europeană*, Editura Oscar Print, București, 2001.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 24/2002**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ**

**VIITORUL
UNIUNII EUROPENE
LA ORIZONTUL
ANULUI 2010**

dr. Virginia CÂMPEANU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Volumul de față prezintă tema
„VIITORUL UNIUNII EUROPENE
LA ORIZONTUL ANULUI 2010”
realizată de Institutul de Economie Mondială
în cadrul
Programului Național de Cercetare CERES.

Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române
„**Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării
în Uniunea Europeană și fundamentarea restructurării economiei României
în contextul tranziției spre o nouă Europă**”.

Contract 155/2001
Etapa a II-a, 2002

*Ediție realizată cu asistentă financiară din partea Comunității Europene. grant
B7-030-ZZ00 24.03.08.15. Punctele de vedere exprimate în acest studiu
aparțin autorilor și, prin urmare, nu pot fi considerate în nici un fel ca exprimând
punctul de vedere oficial al Comunității Europene*

CUPRINS

INTRODUCERE	809
Capitolul 1. PERFORMANȚELE ȚĂRILOR CENTRAL ȘI EST-EUROPENE CANDIDATE LA ADERARE - PREMISĂ A PROCESULUI DE EXTINDERE A UNIUNII EUROPENE	811
1.1. Progresele țărilor central și est-europene candidate la UE în realizarea criteriilor economice de aderare	811
1.2. Progrese sensibile ale negocierilor de aderare	823
Capitolul 2. STRATEGIA UNIUNII EUROPENE DE EXTINDERE SPRE EST	828
2.1. Strategia extinderii UE și divergențe de opinii în țările membre ..	828
2.2. Scenarii și calendare posibile privind aderarea celor 12 țări candidate.....	830
Capitolul 3. ROMÂNIA ÎN ECUAȚIA INTEGRĂRII EUROPENE	834
3.1. Direcții posibile de dezvoltare a României, în funcție de estimarea costuri-beneficii intersectoriale în perspectiva aderării la UE.....	834
3.2. Impactul tranziției și procesului de integrare europeană asupra României. Modalități de transformare a efectelor negative în efecte pozitive	834
Capitolul 4. UNIFICAREA CONTINENTULUI EUROPEAN - O ABORDARE LA ORIZONTUL VIITORULUI-TRECUT	839
4.1. Anul 2010 - „Visul” de la Copenhaga s-a îndeplinit.....	839
4.2. Costuri și beneficii în plan economic și social după extinderea Uniunii Europene la UE 27.....	842
4.3. Probleme cu care se confruntă UE după extindere	844
BIBLIOGRAFIE	846

Introducere

La începutul secolului XXI, extinderea Uniunii Europene este considerată una dintre cele mai mari șanse de unificare pașnică a continentului european, de realizare a unei zone de stabilitate și prosperitate, o șansă unică și istorică. În conturarea viitorului previzibil al Uniunii Europene nu se poate face, așadar, abstracție de procesul de extindere a acesteia în spațiu și timp, de amplificarea procesului de integrare europeană și de impactul integrării asupra tuturor părților implicate în proces.

Extinderea spre est a UE va avea loc nu pe un teren viran, ci pe unul pregătit de: experiența acumulată în procesul de formare și dezvoltare a comunităților europene, extinderea succesivă de la 6 la 15 membri, mutațiile intervenite după anul 1990 în relațiile dintre Uniunea Europeană și fostele țări comuniste din Europa Centrală și de Est și impactul acestora asupra performanțelor politice, economice și sociale ale țărilor care au devenit candidate la integrare în Europa. Toate acestea se constituie în premise ale procesului de extindere a Uniunii Europene în cursul primului deceniu al noului secol. Fiecare dintre aceste premise are importanța sa în construcția viitorului Uniunii Europene, dar în prezent, pentru România, progresul în realizarea criteriului economic și progresele în negocierile de aderare sunt premise de care depinde momentul aderării la UE.

Obiectivul studiului îl constituie elaborarea unor perspective specifice asupra viitorului Uniunii Europene, acesta fiind adresat în special autorităților române care ar putea să preia unele elemente pe care să le utilizeze la proiectarea direcțiilor de dezvoltare a României în perioada de preaderare la Uniunea Europeană, dar și tinerilor care se specializează pe problemele integrării europene.

Extinderea Uniunii Europene la 27 de țări, prefigurată încă din anii '90, nu are precedent în privința numărului de țări și nici a schimbărilor pe care le implică. Extinderea Uniunii Europene reprezintă deci o provocare atât pentru țările membre UE, cât și pentru țările candidate.

La summit-ul de la Helsinki din decembrie 1999 s-a hotărât invitarea la negocierile de aderare a încă șase state, inclusiv România, pe lângă cele care începuseră negocierile din 1998. Procesul de aderare a devenit apoi tot mai flexibil și cu viteze diferite, ceea ce a condus la o mare concurență între țările grupului Helsinki, pentru a ajunge din urmă țările din grupul Luxemburg și a prinde momentul aderării până în 2006 sau chiar 2004. După Consiliul de la Göteborg (2001) 10 din cele 12 țări candidate, socotite a adera într-un prim val de tip „big-bang” au deschis și închis majoritatea dosarelor (capitolelor de negocieri), sperând fiecare să încheie această etapă până în anul 2003.

În pofida angajamentelor și declarațiilor oficiale de extindere spre est a UE luate de Comisia Europeană, ca și de statele membre, sporește euroscepticismul, care ar mai putea influența încă dinamica procesului de extindere și ar putea determina întârzierea acestuia, chiar și pentru țările din primul val.

Analiza comparativă a performanțelor economice a țărilor candidate relevă diferențe sensibile între stadiul de dezvoltare și cel de pregătire a procesului de integrare, care se constituie în elemente de prefigurare a viitorului UE pe termen previzibil, până în anul 2010.

Scenariul privind viitorul Uniunii Europene la orizontul anului 2010, ca și prognoza pentru România s-au realizat pe baza factorilor de influență a extinderii spre est a UE, la nivelul țărilor candidate și la nivelul UE. Stilul de redactare a scenariului privind viitorul UE, văzut ca retrospectivă a anilor 2000-2010 a fost ales de autor în speranța atenuării rigidității de stil, specifică unui asemenea demers.

Analiza de impact a procesului de integrare europeană își propune relevarea câștigătorilor și perdanților procesului de integrare, atât între țări, cât și intersectorial și în plan social.

Capitolul 1

PERFORMANȚELE ȚĂRILOR CENTRAL ȘI EST-EUROPENE CANDIDATE LA ADERARE - PREMIȘĂ A PROCESULUI DE EXTINDERE A UNIUNII EUROPENE

1.1 Progresele țărilor central și est-europene candidate la UE în realizarea criteriilor economice de aderare

Progresele țărilor central și est-europene candidate la UE în realizarea criteriilor economice de aderare se măsoară prin evoluția următorilor indicatori economici: Produsul Intern Brut (PIB), inflația și deficitul bugetar raportat la PIB. Acești indicatori reflectă stabilitatea economică a unei țări.

Produsul Intern Brut

Acest indicator reflectă creșterea economică pozitivă, negativă sau stagnarea (creșterea zero) a unei țări.

Începutul anilor '90 a fost caracterizat printr-un climat economic nefavorabil la scară internațională, determinat de criza economiei mondiale, manifestată îndeosebi în Europa (1991-1993). Pentru prima oară după 1945, Produsul Intern Brut agregat la scară mondială a marcat o scădere cu 0,4%. Redresarea a început în 1994 în Europa de Vest, dar ritmul creșterii economice s-a stabilizat la circa 2,5-3%, adică la jumătatea celui înregistrat înainte de 1973.

În Europa Centrală și de Est schimbările revoluționare din anii 1989 și 1990 au fost urmate de crize economice fără precedent în această zonă a Europei, comparate de unii analiști occidentali cu „marea depresiune” a anilor 1929-1933 sau cu pagubele provocate de al doilea război mondial. În România, potrivit profesorului și analistului Nicolae Belli¹, perioada 1990-2000 „judecată prin amploarea pagubelor create economiei și populației, ca și prin durata prelungită de recuperare a nivelului economic din 1989, va rămâne în istorie ca o perioadă mai rea și mai păguboasă decât au fost pentru România nu unul, ci ambele războaie mondiale, luate împreună”. Explicația unor crize de o asemenea amplitudine este dată de faptul că „turbulențele economice de la începutul anilor '90 s-au transformat în crize structurale profunde”, începute încă din anii '70.

¹ Belli Nicolae, „Tranziția mai grea decât un război”, România 1990-2000, Editura Expert, București 2001.

Durata și intensitatea recesiunii au fost variabile de la o țară la alta și, putem spune, chiar între țările din Europa Centrală și de Est, fiind mai accentuate în țările din Est (creștere economică negativă de două cifre).

Pentru majoritatea țărilor, criza a durat până în anul 1994. Amploarea ei în fiecare țară reiese din tabelul de mai jos, care prezintă modificările anuale ale PIB din fiecare stat din centrul și estul Europei în perioada 1990-2001.

Tabelul nr. 1
Evoluția PIB în țările din centrul și estul Europei

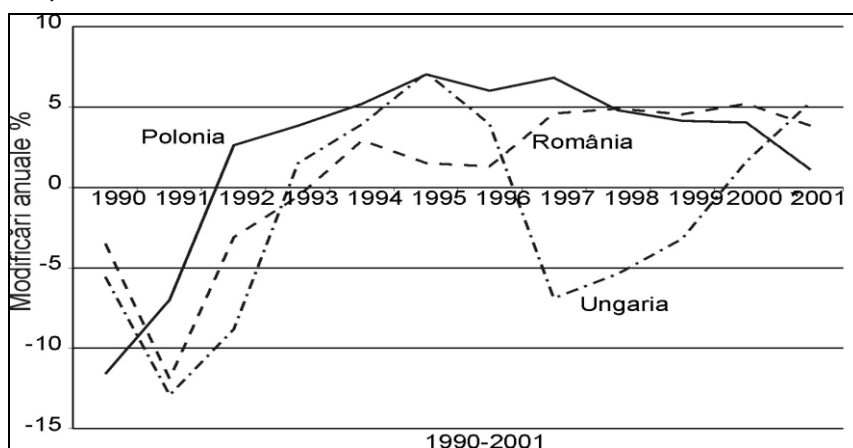
PIB modificări %

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 *	2001 *
Bulgaria	-9.1	-11.7	-7.3	-1.5	1.8	2.9	-10.1	-7	3.5	2.4	5.8	4
Cehia	-1.2	-11.5	-3.3	0.1	2.2	5.9	4.8	-1	-2.2	-0.2	2.9	3.6
Estonia	-8.1	-13.6	-14.2	-8.5	-2	4.3	3.9	10.6	4.7	-1.1	6.9	5.3
Ungaria	-3.5	-11.9	-3.1	-0.6	2.9	1.5	1.3	4.6	4.9	4.5	5.2	3.8
Letonia	-3.5	-10.4	-34.9	-15	0.8	-1	3.3	8.6	3.9	0.1	6.6	7.6
Lituania	-6.9	-5.7	-21.3	-16.2	-9.8	3.3	4.7	7.3	5.1	-4.1	3.9	5.5
Polonia	-11.6	-7	2.6	3.8	5.2	7	6	6.8	4.8	4.1	4	1.1
Romania	-5.6	-12.9	-8.8	1.5	3.9	7.1	3.9	-6.9	-5.4	-3.2	1.6	5.3
Slovacia	-2.5	-14.6	-6.5	-3.7	4.9	6.9	6.6	6.5	4.4	1.9	2.2	3.3
Slovenia	-4.7	-8.9	-5.5	2.8	5.3	4.1	3.5	4.6	3.8	4.9	4.6	3

* estimări FMI.

În România, după creșteri economice succesive în perioada 1993-1996, s-au înregistrat creșteri negative succesive timp de trei ani, cu cel mai ridicat ritm de scădere în 1997 (-6,9%), pe fondul schimbării politicii economice și monetare și al influenței exercitate de criza economică din Asia și Rusia. Dintre celelalte țări central și est-europene candidate la aderarea la UE, doar Cehia a înregistrat o evoluție similară, urmată în 1999 de Estonia și Lituania. Ungaria și Slovenia au marcat cele mai semnificative creșteri economice, cu ritmuri de peste 4%.

Evoluția comparativă a PIB în România, Polonia și Ungaria, 1990-2001

Performanțe reale mai bune în România decât cele anticipate, începând din anul 2000

Proгноze ale Comisiei Europene (martie 2000) privind perspectivele economice ale țărilor central și est-europene pe termen scurt, 2000-2001 constituie un punct de reper. Trebuie precizat că acestea nu au fost influențate de „Strategiile pe termen mediu” ale țărilor candidate (pentru perioada 2001-2004), care au fost definitivate după elaborarea acestei prognoze și care, în general, prevăd creșteri economice anuale superioare nivelurilor indicate în prognoza Comisiei Europene.

Prognoza Produsului Intern Brut în țările central și est-europene candidate

Țara	1999 e	2000 p	2001 p
Bulgaria	2,4	4,5	4,9
Cehia	-0,5	1,8	3,1
Estonia	-1,4	4	5,5
Ungaria	4,3	4,7	5,1
Letonia	0,5	2,5	3,9
Lituania	-4	2,2	3,4
Polonia	4,1	5,1	5,5
România	-3,2	-0,6	2,8
Slovacia	1,9	2,2	3,3
Slovenia	3,7	4,1	4,1
TCEE-10	2,1	3,7	4,6

e- estimări; p- previziuni.

Sursa: Comisia Europeană, martie 2000.

În toate cele zece țări candidate Comisia prelimina o accelerare a creșterii PIB, bazată pe o creștere mai rapidă în UE, Rusia și Asia, pe canalele comerciale refăcute în Balcani și pe refacearea internă a țărilor care aplică programe sistemice de redresare - Bulgaria, Cehia, Lituania, România și Slovacia. Cu toate acestea se pot observa diferențe între țări sau grupuri de țări: pentru cele din grupul Luxemburg (Cehia, Estonia, Polonia, Ungaria, Slovenia) sunt estimate ritmuri anuale de creștere economică superioare țărilor din grupul Helsinki (cu excepția Cehiei). Bulgaria este excepția grupului Helsinki, având unul dintre cele mai ridicate ritmuri de creștere prognozate pentru TCEE-10 în 2001. Cu o astfel de evoluție, este puțin probabil ca decalajele între țările candidate (acumulate nu numai în anii '90) să se diminueze. România ar trebui să înregistreze creșteri economice anuale superioare celorlalte țări (peste 5%), având în vedere că **România se clasa în anii 1990-1999 pe ultimele locuri între cele 10 țări candidate (în multe cazuri chiar pe ultimul) în privința performanțelor economice**. Un ritm de creștere economică negativă pentru anul 2000 și de creștere pozitivă de numai 2,8 % în 2001 (conform prognozei) nu ar fi dat nici o șansă României de a surclasa alte țări candidate și de a ieși din „plutonul codașilor”.

Evoluțiile recente au dovedit însă că această prognoză, cel puțin în cazul României, este pesimistă întrucât în anul 2000 au apărut primele semne de revigorare ale economiei, cu o creștere economică pozitivă, de 1,6%. Spre sfârșitul anului 2000 existau unele elemente pozitive, remarcate în Raportul Parlamentului European despre România, elaborat de baroana Emma Nicholson de Winterbourne: relansarea creșterii economice, progresele realizate în adoptarea legislației comunitare (acquis-ul comunitar), precum și rolul stabilizator al României în regiunea Europei Centrale și de Est

Toate celelalte țări ex-socialiste candidate au înregistrat ritmuri pozitive de dezvoltare economică în anul 2000, cu maxime în Estonia, 6,9%, Lituania, 6,6%, Bulgaria 5,8%, Ungaria, 5,2%.

În anul 2001, ca o consecință a înrăutățirii climatului economic internațional, s-a înregistrat o încetinire a ritmului de creștere economică a statelor candidate; concomitent, creșterea economică globală s-a înjumătățit datorită creșterii prețurilor țițeiului și scăderii investițiilor, factori care au fost amplificați de incertitudinea ce a urmat atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 în SUA. Sfârșitul anului 2001 a fost însă mai bun decât se anticipase, datorită redresării economice rapide a SUA în ultimul trimestru din 2001. În pofida tendinței generale, cele mai multe dintre statele candidate au reușit să limiteze influența încetinerii creșterii economice globale asupra economiilor lor, prin creșterea cererii interne. Ritmul creșterii economice în țările central și est-europene a fost de 3,1% în 2001. Cu excepția Poloniei, cererea internă a sprijinit creșterea economică din toate celelalte țări candidate. Polonia a înregistrat cel mai scăzut ritm al creșterii economice, de 1,1%, în condițiile în care economia nu a fost sprijinită de cererea internă.

În anul 2001, România și statele baltice au înregistrat cele mai ridicate ritmuri de creștere economică între țările candidate la UE. PIB-ul României a crescut cu 5,3% în termeni reali, pe baza consumului privat și a investițiilor. Creșterea economică semnificativă din anul 2001 a depășit nivelul "dezirabil" de 4% prevăzut în Strategia pe termen mediu a României, în condițiile unor schimbări majore în politica economică a României, menite să implementeze integral Planul de Acțiune, parte a Strategiei economice pe termen mediu. Menționăm că Guvernul României a aprobat la 16 martie 2000 Strategia de dezvoltare pe termen mediu, care prevede creștere economică neinflaționistă și durabilă. Acest document este considerat esențial pentru negocierile țării noastre cu UE.

În pofida redresării economice din 2001, evoluția economică mai puțin favorabilă în a doua parte a anului 2001 a avut un impact considerabil asupra ritmului mediu de creștere economică din anul 2002, estimat la 2,9% pentru cele 10 țări central și est-europene. O dată cu revenirea la condiții interne și externe normale, creșterea economică a statelor candidate s-ar putea accelera și ar putea atinge peste 4% în 2003. ***Cel mai important factor va continua să fie creșterea cererii interne, sprijinită pe de o parte, prin majorarea reală a salariilor ce va determina sporirea cererii private, iar pe de altă parte, de reluarea investițiilor, ca urmare a îmbunătățirii perspectivelor economice și a majorării cererii externe.***

Creșterea cererii externe pentru exporturi în 2002-2003 ar putea preveni deteriorarea semnificativă a balanțelor externe, chiar și în condițiile unei cereri interne dinamice. Dat fiind faptul că finanțele publice trebuie ținute sub control, experții de la Comisia Europeană nu se așteaptă la o contribuție importantă a consumului public la creșterea economică.

Continuarea creșterii economice stabilite în Strategia pe termen mediu a României este o necesitate, în caz contrar existând riscul ca România să nu ajungă în rândul țărilor dezvoltate ale Europei și să rămână o țară în curs de dezvoltare pentru o perioadă îndelungată.

Potrivit noilor estimări ale Comisiei Europene realizate pentru perioada 2001-2003, România, Bulgaria și statele baltice vor înregistra în 2002 și în 2003 cele mai importante creșteri economice între statele candidate la integrarea europeană. O asemenea evoluție ar conduce la reducerea decalajelor economice dintre România și alte state candidate din Europa Centrală.

PIB/locuitor

Nivelul de dezvoltare al unei țări este exprimat în mod sintetic prin indicatorul PIB/locuitor, la nivelul parității puterii de cumpărare (PPP)¹. Analiza acestui indicator în țările central și est-europene relevă, pe de o parte, decalaje

¹ A Community of Fifteen, Bruxelles, 2000, p.11: PPP indică un volum identic de produse și servicii care pot fi achiziționate oriunde, indiferent de nivelurile prețurilor.

profunde între statele membre ale Uniunii Europene și statele candidate și, pe de altă parte, decalaje accentuate între țările candidate la aderare.

Nivelul mediu al PIB/locuitor în UE-15 s-a situat în 1999 (conform datelor disponibile cele mai recente) la 20 613 dolari, marcând o creștere de peste 1 500 dolari comparativ cu anul 1997. În toate țările central și est-europene PIB/locuitor se situează sub nivelul zonei euro, EUR-11. Slovenia este singura țară în care nivelul PIB/locuitor (PPP) depășește nivelul Greciei și al Portugaliei, considerate „cele mai sărace” din UE.

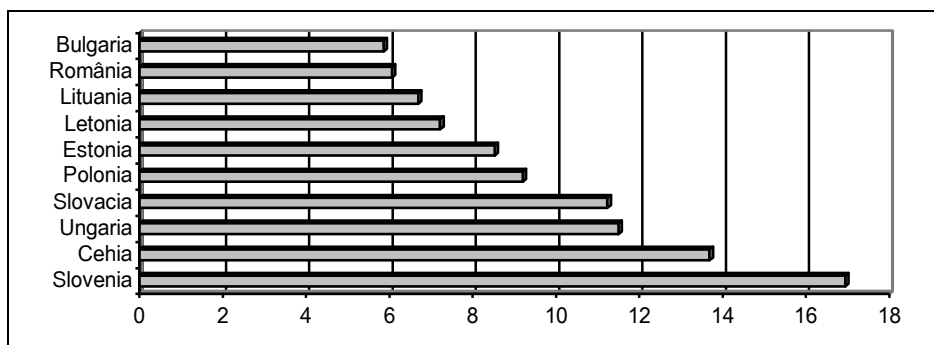
În intervalul 1994-1999, în țările candidate central și est-europene s-a înregistrat o tendință generală de creștere a PIB/locuitor, cu unele mici fluctuații. Singura țară în care Produsul Intern Brut raportat pe locuitor (PPP) a scăzut în anul 1999 este România, cu o redresare ușoară începând cu anul 2000. În acest fel, în România se realiza numai 28,5% din nivelul mediu al PIB/locuitor din UE.

În ceea ce privește decalajele absolute ale României la acest indicator, analiza pe anii 1997-1999 relevă amplificarea acestora în ultimul an al intervalului față de toate țările membre ale Uniunii Europene (cu excepția Franței), în mod special față de Spania, Portugalia și Grecia, țări mai puțin dezvoltate ale Uniunii Europene, care în ultimii ani au luat un avânt deosebit. Decalajele s-au mărit totodată față de Slovenia, Cehia, Ungaria și Polonia, țări care au început negocierile de aderare în primul val.

În România, PIB/locuitor a marcat în anul 2000, pentru al patrulea an consecutiv, o tendință de scădere, ajungând la 5785 dolari /locuitor, ceea ce a făcut ca România să se claseze pe penultimul loc la acest indicator între cele zece țări central și est-europene candidate, înaintea Bulgariei. Situația s-a deteriorat vizibil dacă o comparăm cu anul 1996, când România depășea nu numai Bulgaria, dar și cele trei țări baltice, Estonia, Letonia, Lituania.

În 2001 PIB/locuitor (PPP) în România a marcat o creștere de peste 50% comparativ cu anul 1990, ajungând la nivelul de 6064 dolari (+ 4,6% față de anul anterior). Deși s-a înregistrat o redresare în 2001, (fără a se atinge însă nivelul record al anului 1996) poziția României rămâne neschimbată.

PIB/locuitor (PPP) în anul 2001

Tabelul nr. 2
Evoluția PIB/locuitor (PPP) în statele candidate
din centrul și estul Europei

PIB/loc, PPP \$

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 *	2001 *
Bulgaria	4,487	4,114	4,098	4,195	5,010	5,370	4,988	4,822	4,980	5,170	5,393	5,870
Cehia	9,526	8,721	8,951	9,273	10,760	12,070	13,040	13,320	12,970	13,030	12,932	13,689
Estonia	n.d	4,778	4,433	3,992	3,803	3,834	4,171	4,449	5,082	5,456	8,179	8,531
Ungaria	n.d	n.d	n.d	n.d	8,380	8,930	9,340	10,010	10,580	11,190	11,084	11,506
Letonia	n.d	5,472	5,118	3,463	3,070	3,213	3,312	3,515	3,920	4,136	6,747	7,222
Lituania	n.d	n.d	n.d	n.d	3,681	3,409	3,612	3,853	4,164	4,425	6,142	6,689
Polonia	n.d	n.d	n.d	n.d	6,050	6,708	7,310	7,968	8,380	8,790	8,793	9,203
România	3,966	3,580	3,530	3,700	3,942	6,181	6,628	6,318	6,010	5,870	5,785	6,064
Slovacia	...	...	...	...	7,260	8,026	8,784	9,543	9,990	10,240	10,453	11,236
Slovenia	n.d	n.d	n.d	n.d	11,520	12,439	13,220	14,151	14,780	15,590	15,595	16,948

* estimări FMI.

Inflația

Unul dintre cele mai importante și dureroase fenomene ale crizelor economice din țările Europei Centrale și de Est îl constituie inflația, care se măsoară prin indicele prețurilor de consum și afectează întreaga populație a fiecărei țări care nu o poate controla, alterând totodată mediul de afaceri și fluxul de investiții străine.

Potrivit datelor oficiale publicate de Uniunea Europeană, inflația în statele membre a marcat o scădere cvasicontinuă după începutul anilor '90, când indicele mediu al prețurilor de consum se situa la 5%, la mai puțin de 2% în 1999.

Performanțele statelor candidate la UE privind stăpânirea tendințelor inflaționiste au fost diferite în cursul ultimului deceniu, dar trăsătura comună o reprezintă tendința de scădere a inflației față de anii de intensă criză economică, 1990-1993.

România a înregistrat un nivel maxim al inflației în anul 1993, de peste 256%, dar trebuie menționat că timp de patru ani consecutivi, 1991-1994 inflația a fost de trei cifre. După o scădere în 1995, indicele prețurilor de consum în România se situează pe o nouă curbă ascendentă, cu un maxim de 156% în 1997. Frecvențele corecții ale prețurilor la energie și utilități au constituit un factor important de influență, în sensul creșterii inflației.

De menționat că nu România deține recordul de inflație între țările candidate în ultimul deceniu al secolului trecut, ci Lituania (1161%), Estonia (1076%) în 1992 și Bulgaria (1082%) în 1997. Bulgaria avea o inflație de patru cifre în anul 1997, iar România de trei cifre. Restul țărilor candidate aveau fie inflație de două cifre (11-18%), fie chiar de o cifră: Cehia, Slovenia, Slovacia (sub 10%).

Cu excepția Ungariei și Lituaniei, celelalte state candidate au înregistrat

în anul 2000 uşoare creşteri ale preţurilor la consumator. În România inflaţia anului 2000 s-a situat la un nivel cvasisimilar anului anterior (45,7%).

În anul 2001 scăderea preţurilor internaţionale la materii prime a contribuit la reducerea inflaţiei din ţările candidate.

În România inflaţia a marcat o scădere de 11% în 2001, la nivelul de 34,5%, tendinţă continuată în 2002. Evoluţii pozitive au avut loc şi în Bulgaria, Polonia şi Slovacia care în 2001 au trecut de la inflaţia de două cifre la cea de o cifră.

Tabelul nr. 3
Evoluţia indicelui preţurilor de consum în statele central si est-europene, 1990-2001

	<i>Inflaţie %</i>											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 *	2001 *
Bulgaria	23,8	338,5	91,2	72,8	96	62,1	123	1082	22,3	0,3	10,4	7,5
Cehia	9,7	56,6	11,1	20,8	10	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9	4,7
Estonia	17,2	211	1076	89,8	47,7	29	23,1	11,2	8,2	3,3	4	5,8
Ungaria	28,9	35	23	22,5	18,8	28,2	23,6	18,3	14,3	10	9,8	9,2
Letonia	10,5	172	959	9,2	35,9	25	17,6	8,4	4,7	2,4	2,6	2,5
Lituania	8,4	225	1171	188,8	45,1	35,7	13,1	8,4	2,4	2,5	1	1,3
Polonia	585,8	70,3	43	35,3	32,2	27,8	19,9	14,9	11,8	7,3	10,1	5,4
România	5,1	170,2	210,4	256,1	136,8	32,3	38,8	154,8	59,1	45,8	45,7	34,5
Slovacia	10,4	61,2	10	23,2	13,4	9,9	5,8	6,1	6,1	10,6	12	7,3
Slovenia	551,6	115	207,3	32,9	21	13,5	9,9	8,4	7,9	6,1	8,9	8,4

* estimări FMI.

România este singura ţară candidată din centrul şi estul Europei care în pofida evoluţiei pozitive, îndeosebi în anul 2001, continuă să aibă un nivel al inflaţiei de două cifre.

Potrivit prognozelor Comisiei Europene, inflaţia medie în cele zece state candidate central şi est-europene va atinge 8,1% în 2002 şi 6,7% în 2003, comparativ cu 10,6% în 2001. Tendinţa pozitivă din 2002-2003 va fi în mare parte rezultatul eforturilor de reducere a inflaţiei în România, unde totuşi aceeaşi va avea cel mai ridicat nivel dintre cele zece state candidate, continuând să fie de două cifre.

Şomaj

Somajul este un fenomen relativ nou în Europa Centrală şi de Est, fiind consemnat oficial înainte de 1990 numai în Polonia (0,1% din forţa de muncă activă), Ungaria (0,6%) şi Slovenia (2,9%).

După anul 1990, şomajul a crescut rapid, atingând în unele ţări valori de 15-19%. În Republica Cehă, Estonia, Letonia şi România, şomajul nu a depăşit 10% în cei mai mulţi ani ai deceniului trecut, ca urmare a salariilor scăzute,

care au redus presiunea asupra întreprinderilor, astfel încât mii de muncitori au rămas în mod oficial angajați. Unele studii efectuate la jumătatea anilor '90 vorbesc despre flexibilitatea „remarcabilă de pe piața muncii”, în condițiile în care „muncitorii preferă să accepte salarii mai scăzute decât să piardă locurile de muncă”. Șomajul relativ scăzut din unele țări central și est-europene, inclusiv România, se explică și prin amânarea procesului de restructurare industrială, precum și prin amânarea procedurilor de declarare a falimentului la întreprinderile cu pierderi. În unele state, nivelul scăzut al șomajului se explică prin dezvoltarea rapidă a sectorului terțiar, care a absorbit o mare parte forței de muncă disponibilizate (R. Cehă).

Comparațiile efectuate între statele candidate și statele membre ale Uniunii Europene relevă diferențe mai mici la acest indicator, nivelul mediu al șomajului situându-se în UE în jurul a 10% din forța de muncă activă.

Șomajul a marcat o evoluție descendentă în anii 2000 și 2001 în majoritatea celor zece state candidate, excepție făcând în 2000 Bulgaria, Lituania, Polonia, iar în 2001 Estonia, Polonia, Slovacia. În aceste cazuri se observă o corelare inversă a șomajului cu inflația.

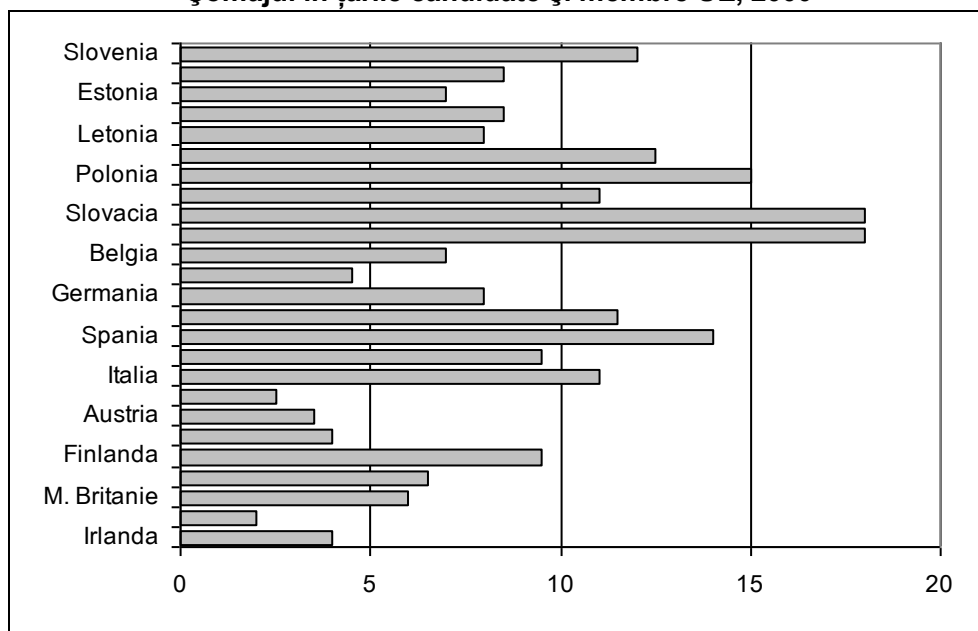
În România, după perioada 1997-1999, de creștere anuală a șomajului (la nivelul maxim de 11,5% în 1999), s-a înregistrat o tendință de scădere în anii 2000-2001, ajungând să reprezinte 9,2% din forța de muncă activă a anului 2001.

De menționat că aceste date se referă numai la persoanele care nu au locuri de muncă, dar primesc asistență socială; ceilalți, lipsiți de locuri de muncă pe termen lung și de sprijin financiar, nu intră în statisticile țărilor, dar în mod cert constituie grupul social cel mai înclinat spre activități economice criminale, îngroșând sensibil numărul celor lipsiți de locuri de muncă.

Tabelul nr. 4
Evoluția șomajului în statele central și est-europene,
candidate la aderare, 1990-2001

	șomaj %											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 *	2001 **
Bulgaria	1,7	11,1	15,3	16,4	12,8	11,1	12,5	13,7	12,2	16	17,9	17,4
Cehia	0,8	4,1	2,6	3,5	3,2	2,9	3,5	5,2	7,5	9,4	8,8	8,6
Estonia	...	...	...	...	4,4	4,1	4,4	4	3,7	5,1	7,3	13,4
Ungaria	1,9	7,4	12,3	12,1	10,4	11,7	11,4	11	9,6	9,6	8,9	5,7
Letonia	...	...	2,3	5,8	6,5	6,6	7,2	7	9,2	9,1	7,8	7,7
Lituania	...	0,3	1,3	4,4	3,8	6,1	7,1	5,9	5,4	8,4	12,6	12,5
Polonia	6,3	11,8	13,6	16,4	16	14,9	13,2	10,3	10,4	13	15,1	16,1
România	0,4	3	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,5	10,5	9,2
Slovacia	0,8	0	4,8	12,2	14,8	13,1	12,8	12,5	15,6	19,2	17,9	18,6
Slovenia	4,7	8,2	11,5	14,4	14,2	14,5	14,4	14,8	14,6	13	12	11,8

* estimări FMI, ** estimări Deutsche Bank Research..

Șomajul în țările candidate și membre UE, 2000

Așa cum reiese din datele statistice ale țărilor comparate, România, alături de Ungaria, Letonia și Cehia deține cele mai scăzute rate ale șomajului la nivelul anului 2001.

În ceea ce privește corelația inversă dintre șomaj și inflație (curba lui Philips), teoria economică este confirmată de evoluțiile din Uniunea Europeană, unde inflația s-a redus după 1991, concomitent cu creșterea șomajului și creșterea producției industriale, pe seama creșterii productivității.

Corelația inversă se verifică și în România anilor '90, unde cotele înalte ale inflației au fost însoțite de scăderea semnificativă a șomajului, iar producția industrială a înregistrat reduceri dramatice, concomitent cu subutilizarea cronică a capacităților de producție. Anul 2001 a marcat însă o abatere „pozitivă” de la teoria economică, în sensul că inflația s-a diminuat concomitent cu reducerea șomajului. Aceeași tendință s-a manifestat în 2001 și în Ungaria, ceea ce ar putea pune sub semnul întrebării opiniile unor experți care susțin că nu se poate reduce inflația fără a crește șomajul.

Deficitul bugetar

Criza economică din perioada 1991-1993 a condus la dezechilibrul balanțelor bugetare din majoritatea țărilor Europei Centrale și de Est, constituind unul dintre factorii de constrângere a creșterii economice și a redresării eco-

nomiilor. În perioada de revigorare, începând cu 1994, s-au înregistrat redresări lente ale balanțelor bugetare în majoritatea țărilor.

Sold buget % din PIB

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 *	2001 **
Slovenia	-0.3	2.6	0.2	0.3	-0.3	-0.3	0.1	-1.9	-0.8	-0.6	-2.3	-1.3
Cehia	n.d	-1.9	-3.1	0.5	-1.3	-1.2	-1.8	-2.2	-1.6	-1.6	-4.2	-3.2
Estonia	n.d	5.2	-0.3	-0.6	3.3	0	-1.6	2.6	-0.2	-3	-0.7	1.1
Ungaria	0.4	-2.9	-6.8	-5.5	-9.2	-6.6	-3.2	-5.4	-7.1	-2.9	-3.1	-5
Letonia	...	...	-0.8	0.6	-1.9	-2.9	-1.3	1.8	0.1	-3.8	-2.7	-1.9
Lituania	-5.4	2.7	0.5	-3.3	-1.7	-1.6	-2.8	-0.7	-3.4	-2.3	-3.3	-1.4
Polonia	3.1	-6.7	-6.7	-3.1	-2.4	-2.1	-2.4	-2.6	-2.1	-2.1	-3.5	-6.3
România	1	3.3	-4.6	-0.4	-2	-2.1	-3.5	-4.4	-3.1	-2.6	-3.8	-3.7
Slovacia	...	...	...	-7	0	0.2	-1.3	-4.4	-2.7	-1.9	-6.7	-7.2
Bulgaria	-4.9	-3.7	-5.2	-10.9	-5.2	-5.1	-15.3	-0.3	1.3	1.9	-0.7	-1

Ungaria a înregistrat cele mai mari deficite bugetare, care au atins 9,2% și 7,1% din PIB în 1994 și, respectiv, în 1998; în 1999, în urma unor măsuri de austeritate, Ungaria a reușit să înregistreze un deficit bugetar de 2,9%. Anii 2000 și 2001 au marcat noi creșteri ale ponderii deficitului bugetar în PIB, la 5% în ultimul an de referință.

Polonia a menținut un nivel scăzut al ponderii deficitului bugetar în PIB în perioada 1994-1999, după care s-a înregistrat o creștere a deficitului, atingând în 2001 peste 6% din PIB.

O evoluție similară a înregistrat și Slovacia unde deficitul bugetar a crescut la 6,7% și 7,2% în anul 2000 și, respectiv, 2001.

Bulgaria, Slovenia, Lituania și Letonia au înregistrat în 2001 cele mai scăzute niveluri ale deficitului bugetar (sub 2% din PIB).

Datele statistice oficiale pentru România relevă reducerea semnificativă a deficitului bugetar în 1999, ajungând la 2,6% din PIB, în baza unei politici economice de austeritate și a introducerii unor măsuri speciale privind disciplina financiară. Dar aceasta a fost de scurtă durată, urmând anul electoral 2000 cu un deficit de 3,8 % din PIB, care a fost ușor redus în 2001 la 3,7%.

Dacă gradul de stabilitate economică, măsurată prin cei trei indicatori - PIB, inflație și deficit bugetar - s-ar referi la întreaga perioadă analizată, am observa fluctuații frecvente, cu perioade caracterizate prin niveluri scăzute ale creșterii PIB în țările candidate, cu niveluri ridicate ale inflației și ale deficitului bugetar, urmate de tendințe de creștere semnificativă a PIB, de reducere a inflației și a deficitelor bugetare. Și curba își continuă șerpuirea, atât datorită politicilor economice interne promovate, cât și factorilor externi, de anvergură internațională, care în era globalizării și-au pus amprenta și pe dezvoltările

economice din țările central și est-europene, candidate la integrarea în Uniunea Europeană. Este suficient să amintim aici criza financiară declanșată în 1997 în țările din Asia și în Rusia, sau evenimentele tragice din 11 septembrie 2001 din SUA. Acești factori au afectat toate țările candidate și se pare că anii 2002-2003 vor fi influențați în continuare de evenimentele din SUA și de criza economică declanșată ulterior în țările dezvoltate. O redresare rapidă a economiei americane ar putea schimba prognozele pesimiste privind mediul economic internațional și influența acestuia asupra economiilor naționale. O asemenea evoluție fluctuantă în ultimii 12 ani conduce la ideea că țările candidate la integrarea în Uniunea Europeană, inclusiv România, nu au asigurată stabilitatea economică și deci nu ar întruni criteriile economice necesare pentru aderare.

Dacă în analiza indicatorilor menționați ne referim numai la ultimul an al perioadei 1990-2001, reiese că majoritatea țărilor candidate au făcut progrese remarcabile în atingerea stabilității economice. România a înregistrat în 2001 o creștere economică accentuată (5,3% comparativ cu anul anterior), o reducere a inflației și a deficitului bugetar.

Cu toate acestea, situația economică actuală, ritmul lent al privatizării, dificultățile mediului de afaceri și problemele sectorului de stat (arierate, controlul salariilor), progresul lent al reformei administrației publice, corupția și consolidarea adevăratei independențe a justiției sunt unele dintre punctele slabe ale României. Aceste puncte slabe necorectate rapid s-ar putea constitui în factori de amânare a momentului aderării României la Uniunea Europeană, ceea ce ar genera dezamăgiri nu numai din partea analiștilor români, ci și a opiniei publice din România.

Performanțele economice ale țărilor central și est-europene candidate ar trebui să reducă decalajele față de Uniunea Europeană și să fie direcționate spre îndeplinirea criteriilor de convergență la Uniunea Economică Monetară (UEM), așa cum s-a specificat, ca obligație de aderare, inclusiv prin integrare monetară.

Pentru a intra în așa-numita „zonă euro” nu este suficientă calitatea de membru al UE, fiind necesară în prealabil realizarea cu strictețe a unor indicatori macroeconomici în anumite limite obligatorii. Acestea sunt „criteriile de convergență”. Acești indicatori arată:

- **stabilitatea prețurilor**, măsurată prin indicii de prețuri de consum. Rata anuală a inflației în țările din zona euro nu poate depăși cu mai mult de 1,5% media primelor trei țări cu cele mai bune performanțe;
- **stabilitatea monetară**: deficitele bugetare trebuie menținute la un nivel de sub 3% din PIB;
- **convergența ratei dobânzilor**: ratele nominale ale dobânzilor pe termen lung nu pot depăși cu mai mult de 2% rata medie a celor mai bine dezvoltate trei țări;

- **stabilitatea cursului de schimb**, fără devalorizări față de moneda națională a oricărei alte țări membre.

Până în anul 2000 aceste criterii au fost îndeplinite de 11 dintre cei 15 membri ai UE, stabilindu-se zona euro „EUR-11”, dar criteriile de convergență sunt urmărite în continuare și după formarea Eurosistemului, preconizat pentru anul 2002.

În fapt, condițiile nu vor fi îndeplinite pe termen scurt sau mediu de România și nici de alte țări din Europa Centrală și de Est și nici nu li s-a solicitat îndeplinirea criteriilor de convergență pentru a deveni membre depline ale UE sau pentru începutul perioadei „de grație” în calitate de state membre ale UE. Dar aceste criterii trebuie luate în considerare de către țările candidate pe termen lung și, atunci când se elaborează politicile de stabilizare economică și echilibru macroeconomic, pe termen scurt și mediu.

1.2 Progrese sensibile ale negocierilor de aderare

Negocierile de aderare cu cele șase țări din grupul Luxemburg - Cehia, Estonia, Polonia, Ungaria, Slovenia și Cipru au debutat la 31 martie 1998. Cu aproape doi ani mai târziu, la 15 februarie 2000 au fost lansate negocierile cu alte șase țări din așa numitul grup Helsinki- Slovacia, România, Bulgaria, Lituania, Letonia și Malta.

Momente importante în lărgirea UE spre est

Faze preliminare:

- Inițierea programului PHARE (1989)
- Acorduri de asociere la UE (1991-1996)

Principiile lărgirii:

- **Consiliul European de la Copenhaga (iunie 1993)**
 - Instituții stabile și garantarea principiilor democratice
 - Economii funcționale de piață
 - Capacitate de a adopta principiile UE (acquis-ul comunitar)
- **Consiliul European Luxemburg (decembrie 1997)**
 - Inițierea procesului de lărgire cu 10 TCEE +Cipru
 - Începerea negocierilor cu R. Cehă, Estonia, Ungaria, Polonia, Slovenia, Cipru
- **Consiliul European Berlin (martie 1999) adoptă AGENDA 2000:**
 - Adoptarea acquis-ului comunitar
 - Stabilirea parteneriatelor și a programelor pentru adoptarea acquis-ului
 - Sprijin în perioada de preaderare (3 miliarde euro/an în perioada 2000-2006)

- **Consiliul European Helsinki (decembrie 1999)**

- Extinderea negocierilor de aderare cu Bulgaria, Letonia, Lituania, România, R. Slovacia și Malta
- Stabilirea cadrului instituțional necesar pentru prima lărgire (termen 2002)
 - **Consiliul European de la Nisa (decembrie 2000):**
- Revizuirea procedurii de luare a deciziei în UE care să conducă la lărgire
 - **Consiliul European de la Goteborg (iunie 2001):**
- Închiderea negocierilor cu țările candidate care sunt gata pregătite înainte de sfârșitul anului 2002
- Participarea acestor țări la alegerile pentru Parlamentul European din 2004

Pentru desfășurarea negocierilor, legislația și reglementările UE (acquis-ul comunitar) au fost împărțite în 31 de dosare sau „capitole”, iar decizia de deschidere a acestora se ia în Consiliul European de către cele 15 țări membre. E.G. Pasquarelli, negociatorul –șef al UE în relația cu România, opinează¹ că „deschiderea de noi capitole nu depinde de capacitatea UE de a discuta noi capitole, ci de pregătirea diferitelor etape de către țările candidate și de timpul necesar acestora „.

Acquis-ul comunitar definește drepturile și obligațiile care le au toți membrii Uniunii Europene în baza legislației UE. Acquis-ul comunitar conține un volum considerabil de acte legislative, circa 60-70 000 de pagini publicate în Official Journal. Acestea reprezintă legislația UE, formată din tratatele fundamentale ale UE și din legislația secundară, adică legile și regulamentele adoptate pe baza acestor tratate și politicile Uniunii².

Situația negocierii dosarelor (capitolelor) țărilor candidate din centrul și estul Europei la sfârșitul anului 2001 se prezenta după cum urmează:

**Progresul negocierilor de aderare ale țărilor central
și est-europene candidate**

Nr. /Capitol de negociere	Bl.	Cip.	Ceh.	Est.	Ung.	Let.	Lit.	Pol.	Ro.	Sk.	Sl.
1. Mișcarea liberă a bunurilor	O	X	X	X	X	X	X	X	--	X	X
2. Mișcarea liberă a persoanelor	O	X	X	O	X	X	X	O	--	X	X
3. Liberalizarea furnizării serviciilor	X	X	X	X	X	X	X	X	--	X	X

¹Krass Media Monitoring, “Problemele integrării europene”, E.G. Pasquarelli, Procesul de negociere pentru aderarea la UE nu este un meci, Integrarea Europeană - Supliment România liberă în colaborare cu Uniunea Europeană, 18 octombrie 2000.

² European Commission, “2000 Regular Report from the Commission on Romania’s Progress towards accession.

Nr. /Capitol de negociere	Bl.	Cip.	Ceh.	Est.	Ung.	Let.	Lit.	Pol.	Ro.	Sk.	Sl.
4. Mișcarea liberă a capitalului	X	X	X	X	X	X	X	O	O	X	X
5 Legea firmei	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
6 Politica concurenței	O	O	O	X	O	X	X	O	O	O	X
7 Agricultura	--	O	O	O	O	O	O	O	--	O	O
8 Pescuitul	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X
9 Politica transporturilor	O	X	X	X	X	X	X	O	O	X	X
10 Politica fiscală	O	O	X	O	X	X	O	O	O	O	X
11 Uniunea economică și mone- tară	--	X	X	X	X	X	X	X	--	X	X
12 Statistica	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
13 Politica socială	O	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X
14 Energia	O	X	X	O	X	X	O	X	--	X	X
15 Politica industrială	X	X	X	X	X	X	X	X	--	X	X
16 Întreprinderi mici și mijlocii	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
17 Știință și cercetare	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
18 Educație și formare	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
19 Telecomunicații și tehnologii ale informațiilor	X	X	X	X	X	O	X	X	O	X	X
20 Politica culturii și audio- vizualului	X	X	X	X	O	X	X	X	O	X	X
21 Politica regională și coordo- narea instrumentelor structurale	O	O	O	O	O	O	O	O	--	O	O
22. Protecția mediului	O	X	X	X	X	X	X	X	--	X	X
23 Protecția consumatorului și a sănătății	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
24 Cooperare în justiție și afaceri interne	O	X	X	O	X	O	O	O	--	O	X
25 Uniunea vamală	O	X	X	O	X	X	X	X	O	X	X
26 Relații externe	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
27 Politica externă comună și de securitate	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
28 Control financiar	X	X	X	X	X	X	O	X	--	O	X
29 Prevederi financiare și bugetare	O	O	O	O	O	O	O	O	--	O	O
Total O	27	29	29	29	29	29	29	29	17	29	29
Total X	15	24	25	21	24	23	27	19	9	22	26

O = Deschis; X = Închis; -- = încă nedeschis.

Sursa: European Commission, December 2001.

La sfârșitul lunii decembrie 2001, România avea 17 capitole de negocieri deschise și 9 închise. Toate celelalte țări candidate au deschis până la aceeași dată 29 din cele 31 de capitole, cu excepția Bulgariei care a deschis 27 capitole.

În prima jumătate a anului 2002, în timpul președinției spaniole a UE, România a accelerat ritmul negocierilor, astfel încât la începutul lunii iulie situația se prezenta astfel:

- 12 capitole închise (provizoriu)
- 14 capitole deschise
- 5 capitole nedeschise încă.

Se preconizează ca în a doua jumătate a anului 2002, în timpul președinției daneze, România să deschidă cele 5 capitole rămase nedeschise și să închidă cât mai multe capitole de negocieri.

Dosare dificile

Negocierile cu două dintre candidatele din „primul val”, Polonia și Ungaria, au atins în aprilie - mai 2000 un punct extrem de sensibil, privind dosarul agricol și cel privind libera circulație a forței de muncă, datorită diferenței mari de opinii în domeniile respective. Majoritatea statelor candidate doresc să beneficieze de întreaga gamă de subvenții agricole ale UE, în timp ce oficialii de la Bruxelles nu doresc ca țările candidate, printre care Polonia, să aibă sectoarele agricole extrem de mari, să aibă acces integral la programele de subvenționare a agriculturii UE și la Politica Agricolă Comună (PAC), întrucât ar putea falimenta bugetul Uniunii Europene (agricultura deține în prezent peste jumătate din cheltuielile bugetare anuale ale UE, de circa 90 miliarde \$). Ca urmare, la 30 ianuarie 2002 Comisia Europeană a anunțat programul de accesare graduală la plățile directe ale UE pentru cele 10 țări care vor adera în 2004: se va începe cu 25% din plățile directe la nivelul UE și se va ajunge în 2013 la 100%. Polonia și Ungaria au contestat cel mai vehement această decizie a Comisiei, continuând fără mari speranțe să negocieze aceste procente.

Cele două părți, Uniunea Europeană și țările din primul val, sunt de asemenea puternic divizate în ceea ce privește libera circulație a persoanelor (forței de muncă): UE se teme de o invazie de forță de muncă ieftină din est, dorind o lungă perioadă de tranziție, în care libera circulație a forței de muncă să nu fie posibilă. Țările candidate consideră că cetățenii lor ar trebui să aibă permisiunea de a lucra oriunde în UE, începând din prima zi a aderării, de vreme ce vor fi membre depline ale UE.

Impactul dosarelor „dificile” asupra negocierilor

Aceste dosare dificile încetinesc progresul negocierilor și determină comentarii speculative despre diminuarea entuziasmului UE privind lărgirea spre est, dar și poziții critice ale negociatorilor.

Relațiile între UE și unele țări candidate (îndeosebi Polonia) au fost afectate de remarcile președintelui Comisiei Europene, Romano Prodi, privind linia „dură” pe care ar trebui să o adopte UE la negocieri. În replică, președintele

Poloniei, Aleksander Kwasniewski, a atras atenția că extinderea UE ar putea fi amenințată de creșterea „virusului egoismului”.

Se pare că tensiunile între Polonia și UE s-au amplificat înaintea publicării rapoartelor de evaluare întocmite de Comisia Europeană pentru anul 2000, privind performanțele țărilor candidate la UE¹, determinându-l pe negociatorul șef al acestei țări în probleme de integrare, Jan Kulakowski, să declare că „în cazul în care Bruxellesul se va dovedi în continuare intransigent și nu va accepta unele compromisuri cerute de Varșovia, Polonia și-ar putea amâna aderarea la Uniunea Europeană după anul 2003”². Semnificativă apare dezmințirea făcută, cu numai două zile înaintea publicării rapoartelor pe țări din anul 2000, de către J. Saryusz- Wolski, ministru polonez însărcinat cu integrarea europeană, privind posibilitatea ca Polonia să amâne momentul integrării, susținând că declarația făcută de Kulakowski cu circa două săptămâni înainte conține „greșeli de traducere”.

Chiar fără să existe aceste presiuni, negocierile dintre UE și cele zece țări central și est-europene se confruntă cu dificultăți, dat fiind că dosarele de reglementări ale UE numără peste 60 000 de pagini, incluzând toate domeniile, de la standardele de mediu și politica antitrust la agricultură și Uniunea Monetară.

¹ data publicării este 8 noiembrie 2000

² Financial Times, London, 24 October 2000.

Capitolul 2

STRATEGIA UNIUNII EUROPENE DE EXTINDERE SPRE EST

2. 1 Strategia extinderii UE și divergențe de opinii în țările membre

Teoretic, în prezent există posibilitatea ca într-un viitor previzibil Uniunea Europeană să cuprindă 27 de țări membre sau chiar 28 la un orizont mai îndepărtat, dacă luăm în considerare și Turcia, țară candidată care, potrivit aprecierilor Comisarului european, G. Verheugen „nu îndeplinește condițiile politice pentru a deveni membră UE”.

La Bruxelles toată lumea percepe problematica extinderii de la 15 la 27 de membri în trei cifre: suprafața UE va crește cu 34%, populația cu 29%, iar bogăția doar cu 8%. Ca urmare, lărgirea Uniunii îi afectează și îi interesează atât pe membrii actuali, cât și candidații. **Iar dosarul cel mai urgent derivă din Conferința Inter-guvernamentală (CIG) din anul 2000, menită să desemneze prefacerile instituțiilor europene și calendarul aderării pentru fiecare țară candidată.**

2.1.1 Reforme instituționale și politice în UE înaintea procesului de lărgire

Cum organizarea actuală a UE-15 nu va mai corespunde unei piețe interne de 27 de țări, se preconizează **reforme constituționale necesare pentru a pregăti Uniunea în vederea extinderii**, a căror dezbateră a început la 7 decembrie 2000 la Consiliul European de la Nisa.

Printre deciziile importante ale Consiliului se află trei probleme de bază:

- mărimea și compoziția Comisiei Europene;
- problema echilibrării puterii de vot în Consiliul de Miniștri, prin reevaluarea numărului de voturi care să reflecte mai corect populația fiecărei țări;
- adoptarea sistemului de vot majoritar în Consiliu, în locul celui de consens, existent în prezent, pentru a preveni paralizarea deciziilor de către un singur stat.

Reforma instituțiilor europene, în opinia Comisarului european pentru extindere, Gunther Verheugen, ar trebui înfăptuită la Nisa „în așa fel încât UE să fie gata să primească noi membri”.

Totodată se urmărește posibilitatea de a se propune un scenariu fiecărei țări candidate, un calendar de aderare, fără a se fixa data aderării, care în opi-

nia lui H. Vedrine, ministrul de externe al Franței este „un factor de mobilizare internă”. Singurul lucru cu grad mare de certitudine este faptul că Uniunea Europeană ar trebui să efectueze reforme instituționale înainte ca primele aderări să înceapă, adică înainte de sfârșitul anului 2002.

Pe de altă parte, extinderea Uniunii Europene cu 10 țări candidate, din care opt central și est europene apare la începutul anului 2002 ca preconizată pentru data de 1 ianuarie 2004. Se pune totuși întrebarea, chiar și în acest stadiu, dacă toate cele zece țări sunt pregătite pentru aderare și dacă însăși Uniunea Europeană este pregătită pentru această mare lărgire, sau va fi vorba de o decizie politică.

2.1.2 Declarații oficiale și „euroscepticism” în țările membre

Oficial, la Bruxelles se afirmă (G.Verheugen, iunie 2000) că negocierile demarate cu cele 12 țări candidate se vor încheia în câțiva ani, majoritatea țărilor candidate devenind membre depline înainte de încheierea mandatului prezentei Comisii, în jurul anului 2005.

La începutul anului 2000 se intenționa ca până la sfârșitul anului să fie prezentat un scenariu al integrării, care să răspundă la întrebările: cine, când și cum.

Oficialii UE afirmă totodată că negocierile nu au progresat suficient de mult și au devenit din ce în ce mai complexe pentru a lua o decizie privind timpul de care mai este nevoie.

Față de declarațiile oficiale care susțin procesul de extindere a Uniunii Europene, în țările membre există așa-numiții „eurosceptici”, cu opinii și atitudini diferite de cele oficiale în privința modalităților de realizare a construcției europene, a momentului și amplitudinii procesului de lărgire a UE.

În privința **modalităților de realizare a construcției europene**, Germania și Italia sunt în favoarea unei Europe de tip federalist, care să beneficieze de noua elasticitate, decurgând din Tratatul modificat.

Franța preferă integrarea la nivel interguvernamental, contestată de Danemarca și Spania.

Pe de altă parte, deși premierul britanic Tony Blair a declarat oficial¹ că Marea Britanie nu este „eurosceptică” și a cerut partenerilor să accelereze extinderea UE, această țară manifestă temeri în ceea ce privește noile situații cu care s-ar putea confrunța UE.

În ceea ce privește **opinia publică din Uniunea Europeană** se observă unele schimbări de atitudine față de extindere:

¹ Într-un discurs ținut la bursa din Varsovia, cu ocazia vizitei în Polonia de la începutul lunii octombrie 2000.

- În anul 2000 se contura o tendință de scădere a susținerii procesului de lărgire a UE față de perioada în care ideea a fost lansată. Potrivit sondajului de opinie realizat în primăvara anului 2000¹, doar o treime dintre cetățenii Uniunii considerau extinderea spre est drept o prioritate. Situația s-a deteriorat în toamna aceluiași an, când, potrivit Eurobarometrului², numai 27% din locuitorii UE consideră că lărgirea spre est a Uniunii este o prioritate. Potrivit aceluiași Eurobarometru, 38% dintre cetățenii UE sunt în favoarea extinderii spre est, cu mari diferențe pe țări: cei mai entuziaști sunt suedezii (61%), iar cei mai sceptici sunt francezii (26%).

Analizii occidentali considerau la începutul anului 2000 că dezbaterile cu privire la viitorul UE și la direcțiile de dezvoltare a instituțiilor acesteia nu se vor calma nici după summit-ul de la Nisa, care va aproba „reforma Tratatelor”. Prevederile lor s-au înlăturat, iar prima reacție adversă după Nisa s-a manifestat în Irlanda, unde prin referendum a fost respinsă ratificarea Tratatului. De remarcat, dictonul utilizat în timpul organizării acestui referendum „dacă nu știți, votați nu”, ce a condus la respingerea Tratatului de la Nisa. Optimiștii consideră că la organizarea unui nou referendum în Irlanda, votul va fi pozitiv.

- În anul 2002 se manifestă un sprijin sporit al opiniei publice din Uniunea Europeană și din țările candidate pentru procesul de lărgire, dar există și dubii și întrebări, consideră Graham Avery, consilier șef al Direcției generale pentru lărgire al Comisiei Europene. Astfel, 50% din opinia publică din UE, 65% din țările candidate și 85% din România se pronunță în favoarea extinderii. (În opinia noastră, în România există mulți care „nu știu” prea multe despre efectele integrării europene, dar spun „da” aderării, ceea ce se va putea corecta prin educație și informare, în sensul ca oamenii să voteze da, dar în cunoștință de cauză).

2.2 Scenarii și calendare posibile privind aderarea celor 12 țări candidate

Calendarul admiterii celor 12 țări candidate la aderare în Uniunea Europeană ar trebui să răspundă la cel puțin la două întrebări: „când” și „cine”, pentru că la cea de a treia posibilă, „cum”, criteriile și condițiile sunt stabilite, dar nici în acest caz nu sunt excluse alternative.

„Când”

Termenul de aderare avansat de UE la începutul negocierilor cu grupul Luxemburg a fost 2001- 2002. Între timp, se pare că UE și-a pierdut entuzias-

¹ Frankfurter Allgemeine Zeitung, preluat de Economistul, 18 octombrie 2000, p. 8.

² Citat de corespondentul Agenției de presă Mediafax la Bruxelles, 7 noiembrie 2000.

mul pentru luarea de noi membri, iar „euroscepticismul” a condus la amânarea procesului de lărgire până în 2004.

Comisia Europeană, care efectuează negocierile Uniunii Europene cu cele 12 țări candidate, susține că procedează cu pregătirile așa cum a promis, inclusiv organizând Conferința constituțională din decembrie 2000 de la Nisa, pentru revizuirea tratatelor și a procedurilor. Astfel, potrivit declarațiilor oficiale, dacă totul merge cum s-a planificat, Uniunea Europeană ar fi gata până la sfârșitul anului 2002 pentru primirea de noi membri, după care, candidații vor putea adera când vor fi și ei gata pregătiți. La începutul lunii octombrie 2000, Gunter Verheugen a declarat la Strasbourg că 2003 este un termen realist pentru intrarea primilor membri. În aceeași perioadă, Parlamentul European a cerut ca primele aderări să aibă loc înainte de 2004, iar țările mai puțin avansate cu negocierile, printre care și **România, să acceadă până în 2009.**

Neoficial, s-a vorbit și de o amânare a momentului aderării primelor țări spre un orizont imprecis, anul 2005 sau 2006. Există un curent puternic în rândul UE care susține ca integrarea primelor țări candidate să nu se facă înainte de a 50- a aniversare a UE.

La Consiliul European de la Goteborg din iunie 2001 s-a stabilit încheierea negocierilor cu țările candidate care sunt gata pregătite înainte de sfârșitul anului 2002 și participarea acestor țări la alegerile pentru Parlamentul European din 2004.

La Sevilla în iunie 2002, cele 15 țări membre ale UE și-au propus:

- să finalizeze negocierile de aderare până la sfârșitul anului 2002 cu țările care sunt pregătite (până la 10 țări);
- să ratifice Tratatul de aderare cu aceste țări în anul 2003 (ratificare de către Parlamentul European, de parlamentele celor 15 țări membre și de către noile țări membre prin referendumuri naționale);
- să realizeze primele aderări în anul 2004;
- noile țări membre să participe în iunie 2004 la alegerile pentru Parlamentul European.

Într-o discuție purtată în octombrie 2000 cu colegii de la Centrul de Studii Europene din Bonn (ZEI), dr. R. Biermann, specialist în integrare europeană, a estimat că **în perioada 2002-2004 se va negocia în continuare situația lărgirii Uniunii Europene, care ar putea dura până în anul 2012, cu primele aderări în ianuarie 2005.** În opinia interlocutorului, România ar trebui să grăbească reformele, astfel încât să nu rămână „în ultimul pluton”, pentru că pierderile ar fi imense.

De atunci însă și până în prezent s-a constatat o dinamică accelerată a evenimentelor privind **situația României.** Ca urmare, la Sevilla (iunie 2002) statele membre UE:

- au apreciat progresele remarcabile făcute de România și Bulgaria;
- au declarat sprijinul total al UE și încurajarea pregătirii accesului celor două țări în UE;
- au stabilit ca până la sfârșitul anului 2002 să actualizeze scenariul de aderare și să precizeze calendarul și stimularea strategiei de aderare a celor două țări;
- au pus problema creșterii ajutorului financiar pentru România și Bulgaria (1,7% din Produsul Intern Brut, 6% din buget), fără însă a lua o hotărâre în acest sens.

„Cine”

La aderarea țărilor din primul val, „bătălia „ se dă pentru Polonia, considerată ca țara candidată cu cea mai mare populație, mărime a pieței și cea mai importantă din punct de vedere strategic. Primirea sa rapidă și sigură în UE a fost o prioritate politică a întregii acțiuni de largire spre est a Uniunii.

Potrivit unor surse din guvernul german¹, Polonia părea la începutul anului 2000 scoasă de pe lista țărilor care vor adera în prima etapă la UE, favoritele fiind Estonia, Slovenia și Ungaria. Șansa Poloniei de a reuși să intre în primul eșalon era apreciată de sursele citate la 10%.

Experții occidentali consideră că lăsând aceste țări să o ia înaintea Poloniei, s-ar submina strategia UE de largire spre est. Pe de altă parte, se consideră că riscul politic ar fi ca în acest caz, opinia publică poloneză, care nu mai este tot atât de optimistă față de integrare, așa cum era în urmă cu câțiva ani, să se întoarcă împotriva UE și atunci, scopul reformei UE ar putea fi compromis.

Din punctul nostru de vedere, la jumătatea anului 2002 Polonia nu pare pregătită (după criteriul economic) pentru integrarea în Uniunea Europeană, economia sa derapând în anii 2000-2001, dar Polonia ar putea adera în primul val, printr-o decizie politică a țărilor membre. Progresele economice remarcabile în ultimii ani ale țărilor baltice, din „grupul Helsinki”, Letonia și Lituania, precum și considerentele de integrare a tuturor țărilor baltice simultan (o dată cu Estonia) va mări numărul țărilor din primul val. Slovacia, cu relațiile „naturale” cu Cehia nu va fi nici ea lăsată deoparte și ar putea adera în primul val. Astfel, opt din cele zece țări central și est-europene se pregătesc intens pentru încheierea tuturor dosarelor de negocieri în 2002 și aderare în 2004.

„Cum”

Și răspunsul la această întrebare se învâрте în jurul Poloniei. El depinde și de modul în care se va adopta aderarea ei, prin decizie politică sau în baza

¹ Der Spiegel, 11 septembrie 2000.

îndeplinirii criteriilor de aderare, stabilite în mod egal pentru toate cele 12 țări candidate. **Cum Polonia nu pare pregătită complet, admiterea sa ca membru deplin al UE ar putea avea loc începând cu 1 ianuarie 2004, numai prin decizie politică, ori vor fi amânate celelalte țări ale grupului celor 10 (8+ Malta și Cipru) până când Polonia va fi gata de aderare.**

Dintre cele două alternative se pare că cea a unei întârzieri a lărgirii este destul de răspândită în rândul analiștilor, ceea ce ar provoca nervozitate în țările care se simt gata pregătite. Repercusiuni ar putea simți și România, care și-a propus ca termen de aderare anul 2007.

În baza performanțelor țărilor candidate, putem estima că dacă începutul lărgirii UE va include Polonia în 2004, atunci și alte țări din grupul Helsinki vor fi gata să adere imediat. Ar putea fi integrate toate cele cinci țări central și est-europene (Estonia, Ungaria, Slovenia, Polonia, Cehia) și cel puțin trei din cele șase țări care au început în 2000 negocierile detaliate - Letonia, Lituania și Slovacia. La jumătatea anului 2002 apare încă drept nesigură situația țărilor insulare - Cipru și Malta.

În cazul unei extinderi de tip „big-bang”, numai Bulgaria și România ar fi putea fi lăsate pentru mai târziu, plus Turcia. În acest caz, pierderile pentru țările candidate rămase în afara UE ar putea fi enorme, din punct de vedere economic, dar și al procedurilor și timpului necesar aderării, întrucât va fi o singură rundă de semnare a tratatelor de aderare, pe care guvernele și parlamentele țărilor UE le vor ratifica împreună.

Aceasta viziune de tip „big-bang” a lărgirii UE se întâlnește la cei caree gândesc viitorul UE și în conversațiile neoficiale. Extinderea de tip „big-bang” nu este respinsă de nici un guvern, dar toate guvernele țărilor membre UE au fost atente să nu facă nici o promisiune legată de timp. Nici Comisia Europeană nu a făcut referiri la această alternativă, până la Consiliul European de la Goteborg. Mai mult, am zice că, Romano Prodi, președintele Comisiei Europene, ar fi direct interesat să vadă extinderea Uniunii Europene începută înainte de ianuarie 2005, când mandatul său la președinția Comisiei se termină.

Capitolul 3

ROMÂNIA ÎN ECUAȚIA INTEGRĂRII EUROPENE

3.1. Direcții posibile de dezvoltare a României, în funcție de estimarea costuri- beneficii intersectoriale în perspectiva aderării la UE

Până la începutul anului 2000, România nu a avut o strategie clară de dezvoltare pe termen mediu, corelată cu obiectivul de integrare europeană. Poate că acesta este motivul real pentru care în România, spre deosebire de țările din grupul Luxemburg, s-au făcut prea puține analize de evaluare a costurilor și beneficiilor integrării europene pe termen mediu și lung (studii de impact), iar cele care s-au făcut ar trebui revizuite în funcție de Strategia de dezvoltare pe termen mediu a României, aprobată de Bruxelles.

Ca urmare, demersul nostru actual de a identifica costurile și beneficiile integrării României în UE se bazează pe studii anterioare, pe observațiile noastre în calitate de cercetători în domeniul integrării europene, precum și pe literatura străină disponibilă, având **rolul de a atrage atenția clasei politice:**

- asupra unor costuri și beneficii pentru România în perioada de preaderare, precum și:
- asupra necesității unor studii de impact laborioase, interdisciplinare și de anvergură realizate în România, în corelație cu Strategia de dezvoltare pe termen mediu, dar și cu scenarii alternative pentru evaluarea efectelor comparative. Avantajul unor asemenea studii de impact este dat de faptul că, în timp, cu o politică adecvată, clasa politică ar putea transforma pierderile în beneficii.

3.2. Impactul tranziției și procesului de integrare europeană asupra României. Modalități de transformare a efectelor negative în efecte pozitive

În România există o interdependență între procesul de tranziție la economia de piață și asocierea la Uniunea Europeană în vederea integrării, ceea ce face ca distincția între efectele produse de cele două procese, care se desfășoară în paralel, să fie destul de dificilă. Trebuie subliniat că atât câștigătorii, cât și perdanții au apărut ca efecte ale tranziției la economia de piață, ale pregătirilor pentru aderarea la Uniunea Europeană și ale proceselor de transformare și globalizare.

Rezultatele pozitive ale procesului de asociere a României la UE ar trebui să fie induse de: liberalizarea comerțului, stimularea schimburilor comerciale și asistența financiară acordată de UE.

Răspunsul la întrebarea simplă - ce pierde și ce câștigă România în procesul de integrare în Uniunea Europeană - ar putea reieși din analiza factorilor de influență a costurilor și beneficiilor integrării europene în perioada de preaderare la Uniunea Europeană, inclusiv în perioada ce urmează după liberalizarea totală a comerțului cu produse industriale între cele două părți.

Identificarea costurilor și a beneficiilor României după momentul în care va deveni membră a UE ar necesita un studiu amplu, interdisciplinar, care să abordeze aspectele politice, economice, sociale și culturale.

Factorii de influență pentru costuri și beneficii ale integrării sunt: Acordul de Asociere la UE (Acordul European), asistența financiară și efortul propriu pentru îmbunătățirea performanțelor economice.

I. Impactul Acordului de asociere la UE (Acordul European) asupra României

În baza Acordului European între UE și România, intrat în vigoare în anul 1995, dar acționând *de facto* din 1993 printr-un Acord Interimar, schimburile comerciale se liberalizează treptat, în decurs de zece ani, în scopul amplificării lor în ambele sensuri și integrării treptate a piețelor.

Costuri sau pierderi

În prezent, exporturile industriale ale României – confecții, produse siderurgice și metalurgice - sunt încă supuse unor bariere tarifare și netarifare pe piața UE, ceea ce limitează dezvoltarea liberă a acestora, în funcție de raportul cerere/ ofertă.

Produsele agricole au condiții nefavorabile la exportul în UE, datorită restricțiilor cantitative și sanitar - veterinar impuse produselor agricole pe piața UE, astfel încât, exportatorii de produse agricole înregistrează pierderi, îndeosebi la produse lactate, carne, cereale și animale vii¹.

Firmele exportatoare de produse agricole, de dimensiuni mici și medii în cele mai multe cazuri, pierd beneficiile potențiale pe piața UE, ca urmare a necunoașterii suficiente a prevederilor Acordului European și a deficiențelor de informare. O asistență atentă acordată exportatorilor agricoli, i-ar putea transforma din perdanți în câștigători.

Liberalizarea tot mai mare a comerțului agricol va spori presiunile concurențiale asupra pieței interne românești de produse agricole, producătorii români fiind perdanți. Este greu de presupus că producătorii agricoli români vor fi transformați din perdanți în câștigători în perioada de preaderare, deși se așteaptă o serie de schimbări în această direcție, în funcție de fondurile europene

¹ Virginia Câmpeanu, "Impactul Acordului European asupra agriculturii", IEM, 1998.

disponibile (SAPARD). Oricum, România nu reprezintă o amenințare pentru piața agricolă a UE (așa cum se întâmplă cu Polonia), agricultura românească fiind puternic afectată de crize accentuate în perioada de tranziție.

Perioada 2001-2006 va constitui etapa finală a liberalizării totale a comerțului între cele două părți, așa cum prevede Acordul, fiind exceptate produsele agricole. Presiunile concurențiale vor atinge niveluri record în această perioadă, în special pentru produsele industriale, astfel încât producătorii interni și exportatorii din multe sectoare industriale vor fi perdanți.

Influențe pozitive sau beneficii

Creșterea și diversificarea exporturilor pe piața țărilor membre UE și sporirea concurenței din partea produselor europene pe piața românească vor conduce la îmbunătățirea calității produselor românești potrivit standardelor europene, beneficiari fiind și consumatorii români.

Partenerii comerciali români ai țărilor membre UE au posibilitatea de a cunoaște, înaintea altor categorii profesionale, politica și mecanismele pieței interne a UE, câștigând pe termen lung numai datorită acestui avantaj.

Producătorii agricoli ar putea beneficia de sprijin financiar de restructurare în perioada de preaderare, transformându-se din perdanți în câștigători, dar pentru aceasta vor trebui să învețe să recurgă la consultanță.

II. Asistența financiară

Asistența financiară acordată României de către Uniunea Europeană, prin fonduri Phare, ISPA, SAPARD, fonduri pentru IMM, pentru dezvoltare regională, pentru dezvoltarea învățământului și a cercetării etc este menită să reducă dezavantajele sau să dezvolte noi oportunități în perioada de preaderare.

Costuri /Pierderi

Instituțiile și agenții economici din România utilizează în prea mică măsură fondurile alocate, fiind binecunoscute situațiile de până în anul 2000 când a trebuit să se returneze Uniunii Europene banii neutilizați, datorită politicilor guvernamentale neadecvate, accesului limitat al administrației la informație și structurilor monopoliste.

O cauză extrem de importantă a neutilizării fondurilor europene este faptul că românii nu cunosc modalitatea (complicată) de a accede la fondurile europene și există prea puțini așa-numiți „project design”-eri, centre sau firme specializate care să acorde consultanță în scrierea unei aplicații, a unei cereri de fonduri europene, iar cei existenți sunt prea puțin mediatizați.

Beneficii

Rețeaua Centrelor de Studii Europene înființate în anul 2000, împreună cu Institutul European Român ar putea să îndeplinească acest rol de consultantță în domeniul „project design”, extrem de important pentru utilizarea în viitor a asistenței financiare acordate de UE, ceea ce ar da naștere la mulți câștigători în diverse sectoare economice și sociale. Aceste centre ar trebui însă să fie mai active în domeniul activităților de consultantță și training și să fie sprijinite în continuare de Uniunea Europeană.

III. Efortul propriu al României pentru îmbunătățirea performanțelor economice și sociale

Performanțele economice scăzute ale României (așa cum rezultă din primul capitol) au determinat șomajul și au majorat nevoia de sprijin social pentru categoriile defavorizate. Alocațiile limitate în volum și timp, au condus la sărăcirea unei mari mase a populației care trăiește sub pragul sărăciei, concomitent cu creșterea infracționalității.

Costuri/ Pierderi

Șomerii pe termen lung, care nu s-au reorientat profesional, proveniți în special din zonele industriale defavorizate, unde întreprinderile de stat cu pierderi au fost lichidate, sunt principalii perdanți. Mulți dintre ei au fost implicați în crima organizată sau în activități criminale. Pentru această întreagă categorie este improbabilă transformarea lor din perdanți în câștigători.

Clasificarea câștigătorilor și perdanților din România, pe sectoare economice și grupe profesionale în perioada de preaderare la Uniunea Europeană relevă următoarele aspecte:

Câștigători pe sectoare economice

- Administrația publică și serviciile publice care beneficiază de sprijinul UE pentru construcția instituțiilor și educație profesională continuă;
- Întreprinderile care constituie monopol de stat (îndeosebi din domeniul utilităților) și primesc subvenții de la bugetul statului sau fonduri de restructurare de la UE;
- Industriile de petrol și gaze;
- Infrastructura care se construiește, restructurează sau se repară;
- Instituțiile de piață, precum, Bursa de Valori și bursele de mărfuri;
- Întreprinderile și instituțiile care primesc fonduri europene de cooperare și dezvoltare regională, la nivel municipal și regional;
- Întreprinderile mici și mijlocii care primesc sprijin financiar din fonduri speciale sau atrase din UE;

- Educația universitară și cercetarea care beneficiază de fonduri europene, nu și cele care se bazează pe finanțare bugetară.

Perdanți pe tipuri de agenți economici

Există două tipuri de întreprinderi perdante:

- Întreprinderi de stat performante, cărora li s-au retras subvențiile bugetare sau alte subvenții instituționale. Acestea se găsesc în:
 - sectoare industriale, precum siderurgia, industria chimică, construcții de mașini și de nave;
 - monopoli de stat, în special în domeniul utilităților;
 - agricultura și domeniul forestier;
 - educația primară și secundară, cercetarea fundamentală;
 - cultura, arta;
 - sănătatea și sistemul asigurărilor sociale.
- Întreprinderi de stat neperformante, care depind în totalitate de subvențiile statului, sau au acumulat arierate.

Consecințele negative asupra perdanților – sectoare economice – ar putea spori pe termen mediu concomitent cu deschiderea piețelor în România și s-ar putea amplifica în continuare, pe măsură ce va crește concurența în diferite sectoare și grupuri sociale.

Pentru a reduce numărul de perdanți ai procesului de preaderare la UE, politica României trebuie să se axeze pe consolidarea economiei de piață, prin introducerea reglementărilor privind piața internă (comună) europeană și prin restructurarea și modernizarea industriilor. Dacă aceste sectoare și activități vor deveni compatibile cu reglementările Uniunii Europene, consumatorii români vor fi câștigători.

Deschiderea negocierilor de aderare cu Uniunea Europeană la începutul anului 2000, constituie un mare câștig pentru România, care va trebui să stabilească mecanismele și instrumentele politice pentru continuarea ajustărilor în perioada de preaderare.

Pregătirea aderării ar trebui să conducă la:

- adoptarea unor politici care să diminueze decalajele față de Uniunea Europeană în ceea ce privește productivitatea și veniturile populației;
- acceptarea derogărilor tranzitorii pe termen mediu pentru acquis-ul comunitar, care să reducă riscul creării mai multor perdanți decât câștigători.

Capitolul 4

UNIFICAREA CONTINENTULUI EUROPEAN - O ABORDARE LA ORIZONTUL VIITORULUI-TRECUT

4.1. Anul 2010- „Visul” de la Copenhaga s-a îndeplinit

Acum, la începutul anului 2010 au trecut 20 de ani de la sfârșitul erei comuniste în Europa de Est și cinci ani de la extinderea Uniunii Europene, cu 10 dintre țările care au candidat la integrarea europeană, aflate în centrul, estul și sudul continentului european.

La 1 ianuarie 2010, încă două țări au întregit „familia europeană”, după numeroase eforturi de realizare a economiei de piață funcționale, de reducere a decalajelor economice față de celelalte 25 de țări, cu care au fost comparate de când au devenit, în prima jumătate a anilor '90, țări asociate la UE. Aceste două țări au reușit, cu forțe proprii și sprijin european să îndeplinească toate criteriile de aderare stipulate de Consiliul European de la Copenhaga- criteriul politic, criteriul economic și acquis-ul comunitar.

Pentru aceste două țări, cel mai greu de îndeplinit a fost criteriul economic, pe de o parte, datorită decalajelor economice, vizibile în 1990 între ele și celelalte țări foste comuniste; pe de altă parte, datorită faptului că au fost puternic afectate de războiul din Iugoslavia, ceea ce le-a diminuat și amânat posibilitățile de redresare.

Acum, în anul 2010, Uniunea Europeană are 27 de state membre, adăugându-se la UE-15 în cursul actualului deceniu, alte 12 state : Bulgaria, Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria.

Față de începutul secolului XXI, UE-27 deține o suprafață mai mare cu 34% și o populație majorată cu circa 30%. În acest fel, Uniunea Europeană a devenit o mare forță economică în lume, o piață cu potențial ridicat, mai mare decât cea a SUA, numărând aproape 500 milioane de locuitori.

În anii 2000-2010 cele 27 de țări care fac azi parte din Uniunea Europeană au traversat o perioadă de mari prefaceri economice, sociale și instituționale, în dorința comună de a se îndeplini „visul” de la Copenhaga anului 1993, visul de extindere a Uniunii Europene spre orice stat european care dorește și care îndeplinește anumite criterii de integrare, visul unificării continentului european într-un climat de pace și stabilitate. Nu trebuie uitat că de-a lungul istoriei continentului european au existat mai multe încercări de unificare a acestuia, caracterizate însă de „utilizarea forței”. Este pentru prima oară când visul unificării se realizează în mod pașnic, pe baza voinței libere a statelor im-

plicate.

Procesul de pregătire a extinderii UE a fost îndelungat și încă nu este încheiat, întrucât alte nouă state din sud-estul Europei se pregătesc intens pentru a adera la marea familie europeană, la UE 27.

UE-15 a trebuit să facă reforma instituțiilor, înainte de a primi noi membri, întrucât instituțiile care fuseseră stabilite pentru o comunitate de șase țări, în urmă cu peste 50 de ani, nu mai corespundeau, oricum, nici pentru Uniunea celor 15 și, cu atât mai mult, pentru Uniunea celor 27.

Consiliul European de la Köln (iunie 1999) a decis să discute la Conferința Interguvernamentală din anul 2000 trei reforme instituționale cruciale: mărirea și componența Comisiei Europene, ponderea voturilor în Consiliu și extinderea sistemului de vot cu majoritate calificată în Consiliul European.

Negocierea reformelor instituționale ale Uniunii a fost dificilă și a durat mai mult decât se previzionase, întrucât existau interese diferite între statele membre, în special, între cele mari și cele mici pentru alocarea „democratică” a voturilor în Consiliu.

Pentru a demonstra că sistemul drepturilor de vot trebuie schimbat, au fost făcute simulări (Giering și Stubb, 1999) privind efectele lărgirii Uniunii Europene asupra drepturilor de vot în Consiliu, ponderate cu populația fiecărei țări membre, în ipoteza păstrării sistemului. Calculele arătau că dintr-un total de 132 de voturi, 87 reveneau UE-15, iar 45 de voturi celor 12 state noi membre. Cele mai mari numere de voturi erau concentrate de șapte state; câte 10 în Germania, Franța, Marea Britanie, Italia, câte opt în Spania și Polonia, șase în România.

Cum negocierile îndelungate asupra celor trei reforme instituționale au atins în anul 2003 un „punct mort”, statele membre ale UE-15 au ajuns la un acord pentru a face doar ușoare schimbări, care să permită extinderea Uniunii cu primul val de 10 țări candidate, care încheiaseră negocierile de aderare.

O dată cu **prima extindere spre est a Uniunii Europene în anul 2005**, balanța între statele membre care susțineau extinderea și cele care susțineau adâncirea integrării europene s-a înclinat spre cele din urmă. Germania, de exemplu, confruntată tot mai mult cu problemele economice și sociale interne nu a mai susținut după anul 2005 ideea extinderii europene, cu atât mai mult cu cât vecinii săi se integraseră. Nici celelalte state nu au manifestat entuziasm pentru noi extinderi, întrucât ar fi presupus alte reforme instituționale. Mai mult, începeau să resimtă eforturile făcute și impactul primei lărgiri și, nu doreau ca acestea să se accentueze. Din punctul nostru de vedere, acestea au fost principalele motive reale ale statelor membre ale Uniunii pentru care cele două țări candidate nu au aderat la momentele pe care și le propuseseră.

Pentru **cele două state rămase în afara Uniunii Europene** situația părea fără speranță în anul 2005, ele rămânând pe aceleași posturi de țări candi-

date pe care le dobândiseră la sfârșitul anului 1999, la Consiliul European de la Helsinki. Deși făcuseră progrese evidente comparativ cu situația anterioară anului 2000, în sensul realizării unor ritmuri superioare de dezvoltare economică și transformări, pentru a ajunge la o economie de piață funcțională (în concordanță cu strategiile lor de dezvoltare pe termen mediu, până în 2004), ele nu au reușit să închidă toate cele 31 de capitole ale acquis-ului comunitar și nici nu au atins asemenea performanțe economice, care să determine reducerea semnificativă a decalajelor față de celelalte țări și să îndeplinească criteriul economic.

Începând cu anul 2005, cele două țări rămase candidate la UE s-au mobilizat cu mai multă ambiție și voință, fiind conștiente de situația dificilă în care se află:

- au implementat o nouă strategie pe termen mediu;
- au accelerat reformele și ritmurile de dezvoltare (peste 6% anual în perioada 2005-2009), fiind sprijinite de fondurile europene;
- au acordat stimulente investitorilor străini și au atras în acest fel influxuri mai mari de investiții străine directe, în special din țările membre ale UE-25;
- au stimulat creșterea consumului intern, care a indus creșterea producției de bunuri și servicii și reducerea șomajului;
- inflația a fost redusă sau menținută la 1 cifră (sub 5%), deficitele bugetare s-au situat sub 3% din PIB, dobânzile medii practicate s-au redus, iar cursurile de schimb s-au cvasistabilizat, apropiindu-se de criteriile de convergență la Uniunea Monetară;
- au negociat în continuare capitolele acquis-ului, astfel încât în anul 2008 au încheiat negocierile de aderare, în 2009 au organizat referendum național pentru ca populația să-și spună cuvântul cu privire la aderare, în paralel cu ratificarea Tratatului de aderare de către Parlamentul European și de către parlamentele țărilor membre și au devenit membre ale Uniunii Europene, începând cu 1 ianuarie 2010.

Cu toate eforturile depuse de țările central și est-europene în primul deceniu al secolului XXI, care au condus la o nouă configurație a Europei, se poate spune acum, în anul 2010, că există încă mari disparități între cele 27 de țări membre ale Uniunii Europene, cu câștiguri și costuri pentru toți participanții la procesul de extindere. Procesul de integrare deplină nu s-a terminat. Am putea spune că el acum de-abia începe, cu alte forme de manifestare și alte condiționări, impuse de piață și de reglementările care trebuie respectate.

4.2. Costuri și beneficii în plan economic și social după extinderea Uniunii Europene la UE 27

Încă de la începutul acestui secol exista opinia larg acceptată că extinderea spre est a Uniunii Europene reprezintă „un proiect cu sumă pozitivă”, în care toți cei 27 de parteneri câștigă pe termen lung mai mult decât pierd. Această estimare continuă să fie valabilă, cu referire la toate aspectele integrării, de la cele politice și de securitate, la aspectele economice și sociale.

În țările central și est-europene tranziția la economia de piață s-a derulat concomitent cu pregătirile de aderare la UE, dar, pentru țările cu tranziția incompletă până în anul 2005, a fost foarte dificil de atins integrarea pe piața unică europeană. Oricum, integrarea europeană a constituit un reper important și „un catalizator” pentru stabilirea și corectarea procesului de tranziție, determinând creșterea sprijinului intern politic și public pentru consolidarea și continuarea reformelor economice.

După aderarea celor 12 state din centrul, estul și sudul Europei la UE, au apărut și continuă să apară noi provocări politice, economice și sociale pentru toate cele 27 de state.

4.2.1. Impactul integrării asupra noilor state membre din centrul și estul Europei

A. Dimensiunea economică

Dimensiunea economică a impactului integrării europene este abordată de diferiți autori¹ din punct de vedere al liberalizării (cu cele patru dimensiuni - liberalizarea mișcării mărfurilor, serviciilor, capitalului și forței de muncă), al politicii agricole comune (PAC), al asistenței financiare și al Uniunii Economice și Monetare (UEM).

a) Liberalizarea comerțului cu mărfuri

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
Exportatori Consumatori Întreprinderi câștigătoare din tranziție (dublu câștigători)	Estonia Letonia Lituania Cehia Ungaria Polonia Slovenia Slovacia	Producători interni care dispar din cauza concurenței	Toate
Producători care se restrucurează cu succes	Toate	O parte din industriile rămase nerestructurate	Cehia Bulgaria România

¹ Helen Tang, „Winners and Losers of EU Integration”, 2000.

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
		Costuri mai mari de integrare, pe măsură ce industriile se expun concurenței	România Bulgaria
Producătorii interni, de pe urma adoptării taxelor vamale comune cu terții	Estonia	Consumatorii, de pe urma adoptării taxelor vamale comune cu terții	Estonia
		Exportatorii din zonele libere, care plătesc taxe la import, după adoptarea taxelor vamale comune cu terții	Toate zonele libere

Sursa: Virginia Câmpeanu, Tabel sinoptic.

b) Liberalizarea serviciilor

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
Consumatorii, beneficiari de calitate superioară și prețuri scăzute, în baza concurenței	Toate	Utilități publice	Toate
Telecomunicații private și cu participare străină	Toate, după abolirea monopolului	Energie monopol de stat	Toate
Bănci, asigurări private	Ungaria Polonia Cehia	Finanțe, asigurări monopol de stat	Toate
Transporturi, avantaje geografice și de costuri	Toate	Căi ferate monopol de stat	Toate
Construcții	Toate	Transporturi aeriene monopol de stat	Toate
Export servicii culturale	Toate		
Turism, comerț cu amănuntul, reparații	Pe măsură ce fac față concurenței		

c) Mișcarea de capital

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
Țările ce atrag mari investiții străine directe (ISD)	Ungaria	Țările care atrag investiții străine directe relativ mici	România Bulgaria
Restructurarea prin atragerea de ISD	Slovenia	Industriile de automobile, camioane, alimente, băuturi	Toate unde ISD au intrat pe piață protejate

d) Mișcarea forței de muncă

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
		Migrație spre țările mai bogate	UE-15
		Diferențe regionale sporite privind șomajul și salariile	Toate

e) Agricultură

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
Fermierii mari, prin primirea subvențiilor mai mari	Țările baltice România Polonia	Fermierii mici	Țările baltice România Bulgaria
Unii producători	Cehia	Consumatorii datorită prețurilor mai mari după integrare	Toate

f) Asistența financiară

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
Regiunile beneficiare de fonduri structurale	Toate		

B. Dimensiunea socială

Beneficii/Câștigători	Țara	Costuri/Perdanți	Țara
Adulți 31-45 ani	Țările baltice	Adulți sub 30 ani	Țările Baltice
		Pensionari fără acțiuni lichide/ convertibile	Toate
		Minorități cu tendința de a fi excluse (rromi)	Cehia Polonia România Bulgaria
Populație sub 35 ani	Toate	Populație peste 35 ani	Polonia
- cu studii universitare de : - drept internațional - economie - bănci- finanțe - limbi străine - inginerie	Toate	Șomerii pe termen lung	România
Oficialii din administrația publică	Toate		

4.3. Probleme cu care se confruntă UE după extindere

- Instrumente politice neadecvate: fondurile structurale care ar trebui să rezolve creșterea disparităților economice și sociale din UE –27 favori-

zează vechii membri față de cei noi și pe cei din primul val față de cei din al doilea val.

- Adâncirea disparităților regionale, determinată de creșterea concurenței după lărgirea UE, nu se poate rezolva prin utilizarea fondurilor structurale, ceea ce constituie o sursă de crize sociale regionale.
- Introducerea politicii agricole comune în noile țări integrate determină creșterea prețurilor la consumatori, afectând, în special, păturile sărace; unele țări solicită admiterea prețurilor de consum diferențiate, până la schimbarea PAC.
- Exacerbarea problemelor de securitate, în condițiile migrației și crimei organizate transfrontaliere.

Bibliografie

1. Avery Graham, *Membership of the EU - A catalyst for Romania*, 5 iulie 2002, București.
2. Badia Carpi J., *EU Industrial Policy and EU Competition Policy*, București-Barcelona, septembrie 2000.
3. Belli Nicolae, *Tranziția mai grea decât un război, România 1990-2000*, Editura Expert, București 2001.
4. Belli Nicolae, *UE-Geneza și instituțiile sale*, CIDE, București, 1995.
5. Câmpeanu Virginia, *Valurile europene- costuri pentru cine, beneficii când?*, volum „Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene, p. 219-272, Ed. Polirom, 2001.
6. Câmpeanu Virginia, *Impactul Acordului European asupra agriculturii României*, IEM, București, 1998.
7. Ciobanu-Dordea A., *Relațiile României cu UE în contextul și starea actuală, Integrarea europeană*, octombrie 2000.
8. Ciupagea Constantin (editor), *O Europă, cinci destine*, IEM, București, 2000.
9. Ehrlich E.; Revesy G., *The state of economy în Central and Eastern Europe compared with the EU requirements*, IWE, Budapesta, 1999.
10. Gutman R. J., *Europe*, nr. 397, iunie 2000.
11. Hughes K., *The political economy of EU : Enlargement, research result*, ACE Quarterly, Phare, 2000.
12. Inotai A., *Political, economic and social arguments for and against EU enlargement*, IWE, Budapesta, 1999.
13. Păun N., Păun A.C., *Istoria construcției europene*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj- Napoca, 2000.
14. A Community of Fifteen, Bruxelles, 2000, p.11: PPP indică un volum identic de produse și servicii care pot fi achiziționate oriunde, indiferent de nivelurile de preț.
15. Pasquarelli, E.G. , *Procesul de negociere pentru aderarea la UE nu este un meci, Integrarea Europeană - Supliment România liberă în colaborare cu Uniunea Europeană*, 18 octombrie 2000.
16. Tang, Helen, *Winners and Losers of EU Integration*, World Bank, 2000.
17. Central Europe, *Emerging Europe*, colecția 1998-2001.
18. Comisia Europeană, *Rapoarte pe țările candidate*, 1999-2001.
19. *Der Spiegel*, 11 septembrie 2000.
20. Krass Media Monitoring, *Integrarea europeană*, Dosar monitorizare media, București, 1999-2002.

-
21. European Commission, „2000 Regular Report from the Commission on Romania's Progress towards accession”.
 22. European Commission, December 2001.
 23. EUR-LEX, PRELEX, OEIL, CELEX- legislație europeană on-line.
 24. *Financial Times*, London, 24 octombrie 2000.
 25. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, preluat de *Economistul*, 18 octombrie 2000, p.8.
 26. *Mediafax* , Bruxelles, 7 noiembrie 2000.
 27. *Central European Business*, 1999-2002.
 28. *Transition Report*, BERD, 1998.
 29. *Tratatul asupra Uniunii Europene*, Maastricht, 1992.
 30. Uniunea Europeană - *Evenimente la zi*, colecția 2001-2002, Supliment, editat de Centrul de Studii Europene al Institutului de Economie Mondială.

INDEX DE AUTORI

- ABRAHAM-FROIS G., 672 (LXV)
 ALBERT M., 672 (LXV)
 ALBOIU Cornelia, 611, 619 (LXV)
 ALBU Cornel, 745 (LXV)
 ALBU D.A., 672 (LXV)
 ALEXANDRI Cecilia, 611 (LXV)
 ALFRED A.M., 183 (LXV)
 ANDREESCU Eugen, 745 (LXV)
 ANDREFF W., 658, 672 (LXV)
 ANGHEL, 641, 727 (LXV)
 APOSTOLACHE-STOICESCU Zoe, 728 (LXV)
 ARROW, K.J., 183 (LXV)
 ATKINSON A., 15 (LXV)
 AUSTVIK G., 799 (LXV)
 AVERY Graham, 846 (LXV)
 AVRAM Ion, 801 (LXV)
 AYARWAL Jamma P., 651, 672 (LXV)
- BĂCĂNARU I., 727 (LXV)
 BADIA Carpi J., 846 (LXV)
 BĂDILEANU Marina, 76 (LXV)
 BAL Ana, 566, 592, 672 (LXV)
 BĂLAN Adrian Robert, 727 (LXV)
 BĂLAȘA M., 672 (LXV)
 BĂLTEANU Dan, 727 (LXV)
 BARA Simona, 727 (LXV)
 BARI I., 672 (LXV)
 BARNETT, H., 183 (LXV)
 BASNO Cezar, 584, 592 (LXV)
 BAUMAN Z., 672 (LXV)
 BELL Nicolae, 811, 846 (LXV)
 BERE A O., 592 (LXV)
 BERTHIN Gerardo, 256, 322 (LXV)
 BETTI G., 11 (LXV)
 BOERI Tito, 799 (LXV)
 BOGDAN Alexandru, 603, 636 (LXV)
 BOGDAN Octavia, 727 (LXV)
 BOLD Ioan, 603, 633 (LXV)
 BONACCI Giorgio, 320 (LXV)
 BOSTAN Călin, 727 (LXV)
- BOUSSARD Jean-Marc, 617 (LXV)
 BOYER R., 530 (LXV)
 BRAD Liliana, 727 (LXV)
 BRADSHAW J., 13 (LXV)
 BRÉMOND I., 658, 672 (LXV)
 BULEARCĂ Marius, 76 (LXV)
 BUNK P. Gehard, 234, 322 (LXV)
 BYE Maurice, 770 (LXV)
- CÂMPEANU Virginia, 805, 846 (LXV)
 CANTILLON B., 15 (LXV)
 CETERAȘ Șt., 727 (LXV)
 CHELI B., 11 (LXV)
 CHIRCĂ Constantin, 619 (LXV)
 CHIRIAC Dumitru, 677, 678 (LXV)
 CHIRIȚĂ Elena, 727 (LXV)
 CHIVU Luminița, 321 (LXV)
 CHRISTOF Ruhl, 321 (LXV)
 CIOBANU-DORDEA A., 846 (LXV)
 CIONGA Cristina, 605 (LXV)
 CIPRIAN M., 672 (LXV)
 CIUTACU Constantin, 231, 237, 320, 321, 322 (LXV)
 COJANU V., 672 (LXV)
 COMAN Carmen, 727 (LXV)
 COMȘA Marin, 76 (LXV)
 CORCOZ Florin M., 727 (LXV)
 COȘEA, 592 (LXV)
 CROITORU L., 592 (LXV)
 CUTTER Susan L., 727 (LXV)
- DACHIN Anca, 211 (LXV)
 DĂIANU Daniel, 321, 564, 592 (LXV)
 DARDAC Nicolae, 584, 592 (LXV)
 DAVIDOVICI Ioan, 603, 605, 631 (LXV)
 DAVIES S., 477 (LXV)
 DEBORAH Hargreaves, 799 (LXV)
 DENUTA Ioan, 648, 652, 672 (LXV)
 DIAMANTOPOULOU Ana, 221, 320 (LXV)
 DOBRESCU E., 530, 592, 801 (LXV)

DOBROTĂ Niță, 645, 648, 650, 672 (LXV)

DRAGOMIRESCU Șerban, 728 (LXV)

DUMITRESCU Alina, 745 (LXV)

DUMITRESCU S., 672 (LXV)

DUMITRU Mihai, 603, 629 (LXV)

DUMONT Gérard-François, 355 (LXV)

DUNNING J.H., 477, 649, 654, 672 (LXV)

EHRlich E., 846 (LXV)

FELDSTEIN M.S., 183 (LXV)

FINCH N., 13 (LXV)

FLORIAN Violeta, 603, 635 (LXV)

FLORICEL Constantin, 584, 592 (LXV)

FOLDEN Daniel, 225, 320 (LXV)

FOSTER C., 211 (LXV)

FOUCHER Michel, 565 (LXV)

FOUQUET Annie, 355 (LXV)

FRANCISZEK Draus, 231, 321 (LXV)

GAVRILESCU D., 604, 605, 628, 632 (LXV)

GÉLÉDON A., 658, 672 (LXV)

GHEȚĂU V., 355 (LXV)

GILPIN Robert, 658, 672 (LXV)

GRAY L.C., 183 (LXV)

GRECU Florina, 727 (LXV)

GRIGORESCU C., 329, 355, 592 (LXV)

GROOTINGS Peter, 234, 322 (LXV)

GUBITZ A., 672 (LXV)

GURGU Elena, 593 (LXV)

GUTMAN R. J., 846 (LXV)

HANCHER L., 799 (LXV)

HANSEN Jakob, 202, 211 (LXV)

HEISE Annie, 225, 320 (LXV)

HUBERT Gérard, 355 (LXV)

HUGHES K., 846 (LXV)

HULEA Horațiu, 727, 728 (LXV)

HUMĂ Cristina, 677, 678 (LXV)

HURDUZEU Gheorghe, 605 (LXV)

IANCU Aurel, 570, 576, 582, 592, 650, 656, 663, 669, 672 (LXV)

IANOȘ Ioan, 728 (LXV)

ILIE Simona, 359, 360 (LXV)

ILIESCU I., 591, 592 (LXV)

INOTAI A., 846 (LXV)

IOAN-FRANC Valeriu, 563, 581, 593 (LXV)

ION Anghel E., 641 (LXV)

IONESCU Lucian, 593 (LXV)

IORDACHE F., 551, 584, 593 (LXV)

ISĂRESCU, 583, 584, 586, 593 (LXV)

KIRIȚESCU, 568, 593, 650, 673 (LXV)

KRUGMAN P., 477 (LXV)

KULA E., 184 (LXV)

KURZ, M., 183 (LXV)

LAMPKIN N., 211 (LXV)

LĂPUȘAN Alexandru, 604, 632 (LXV)

LEMMI A., 11 (LXV)

LOLLIVIER S., 11 (LXV)

LÓPEZ A., 621 (LXV)

LORIAUX Michel, 329 (LXV)

LUȚAȘ Mihaela, 566, 593 (LXV)

LYONS B., 477 (LXV)

LYONS Paul K., 799 (LXV)

MANOLESCU Gheorghe, 593 (LXV)

MARGA Andrei, 593 (LXV)

MARINESCU Petre, 728 (LXV)

MARLIER E., 15 (LXV)

MARSDEN David, 321 (LXV)

MATLARY J.H., 799 (LXV)

MAZILU A., 673 (LXV)

MAZZOLLI B., 11 (LXV)

MEACOV S.M., 728 (LXV)

MIDMORE P., 211 (LXV)

MIHĂESCU C., 325, 330, 335, 338, 355 (LXV)

MIHĂILESCU Adina, 359, 360, 372 (LXV)

MOISUC Constantin, 593 (LXV)

MOLDOVAN Minodora, 727 (LXV)

MOLDOVEANU Maria, 677, 678 (LXV)

MOLNAR Maria, 3 (LXV)
 MONTI Mario, 799 (LXV)
 MORSE, C., 183 (LXV)
 MUNTEANU C., 645, 650, 673 (LXV)
 MUREȘAN Cornelia, 355 (LXV)

NĂSTASE Adrian, 593 (LXV)
 NEACȘU Petre, 728 (LXV)
 NEAGU Cornelia, 76 (LXV)
 NEAGU Gabriela, 360 (LXV)
 NEGRÎTOIU M., 673 (LXV)
 NICHITA V., 593 (LXV)
 NOIAN B., 11, 15 (LXV)
 NORMAN Peter, 799 (LXV)
 NUNNEHAM P., 672 (LXV)
 NUNNENKAM Peter, 651 (LXV)

ODAE Nicoleta, 233, 321 (LXV)
 ODILE Quintin, 231, 321 (LXV)
 OPRESCU G., 233, 237, 321 (LXV)

PADEL S., 211 (LXV)
 PADGETT S., 799 (LXV)
 PANNUZZI B., 11 (LXV)
 PASCARIU Gabriela, 211 (LXV)
 PĂUN A.C., 846 (LXV)
 PĂUN Nicolae, 593, 846 (LXV)
 PĂUNA Bianca, 231, 321 (LXV)
 PĂUNA Cătălin, 231, 321 (LXV)
 PAVELESCU F.M., 233, 321, 481, 530 (LXV)
 PEARCE David W., 658 (LXV)
 PERȚ Steliana, 217, 231, 233, 234, 236, 257, 320, 321, 322, 355, 530 (LXV)
 PETRESCU Iustinian, 728 (LXV)
 PICHIO Antonela, 321 (LXV)
 PISTOL Luminița, 593 (LXV)
 PLATON Victor, 481 (LXV)
 PLETOSU C., 728 (LXV)
 PODANI Mircea, 728 (LXV)
 POPA C.V., 673 (LXV)
 POPESCU D.M., 673 (LXV)
 POPESCU Dan, 593 (LXV)
 PORTER M., 663-666, 673 (LXV)

POSTELNICU C., 651, 673 (LXV)
 POSTOLACHE T., 530, 563, 570, 571, 572, 576, 577, 581, 583, 584, 586, 592, 593 (LXV)
 PREDA Diana, 321, 322 (LXV)
 PRISECARU Petre, 745 (LXV)
 PROFIROIU Alina, 594 (LXV)
 PROFIROIU Marius, 594 (LXV)
 PUWAK H., 591, 594 (LXV)

RĂDUCANU Viorica, 76, 594 (LXV)
 REVESY G., 846 (LXV)
 ROMAN Ioana, 727 (LXV)
 ROMANIUC Anatole, 355 (LXV)
 ROTARU Constantin, 594 (LXV)
 RUSALI Mirela, 604, 636, 727 (LXV)

SCHMITTER P.C., 799 (LXV)
 SCHUBERT Ludwig, 320 (LXV)
 SILAȘI G., 594 (LXV)
 SIMA Cristian, 76 (LXV)
 SIMA Elena, 187 (LXV)
 SIMION E., 583, 594 (LXV)
 STANCIU Mariana, 359, 360, 372 (LXV)
 STÂNCULESCU Manuela Sofia, 728 (LXV)
 STĂNESCU Mădălina, 728 (LXV)
 STEMATIU Dan, 728 (LXV)
 STERIAN Dumitrescu, 658 (LXV)
 STOICA Camelia, 802 (LXV)
 STRANGE S., 673 (LXV)
 SUTĂ Nicolae, 594, 673 (LXV)

TABĂRĂ Valeriu, 604, 632 (LXV)
 TEȘLIUC Emil Daniel, 619 (LXV)
 TEȘU Ioan, 604, 630 (LXV)
 TINDEMAN Jan, 750 (LXV)
 TOFFLER A., 673 (LXV)
 TOWNSEND P., 11 (LXV)
 TREBICI VI., 340 (LXV)
 TUDOR Cristina, 678 (LXV)
 TUDOR-SOARE Cristiana, 76 (LXV)
 TURDEAN Nicolae, 76 (LXV)

ȚIGĂNELE Gh., 728 **(LXV)**

USHERWOOD S., 799 **(LXV)**

VĂCĂREL I., 582, 594 **(LXV)**

VÂLCEANU Grigore, 237, 322, 648,
673 **(LXV)**

VALDÉS A., 621 **(LXV)**

VÂLSAN Călin, 645, 650, 673 **(LXV)**

VARVARA Camelia, 728 **(LXV)**

VASI Beatrix, 728 **(LXV)**

VASILE Valentina, 231, 321 **(LXV)**

VERGER D., 11 **(LXV)**

VERNON R., 673 **(LXV)**

VILĂU Cornel, 727 **(LXV)**

VLAICU Sorina, 728 **(LXV)**

WERNER P., 570 **(LXV)**

ZAHIU L., 211, 604, 630, 631 **(LXV)**

ZAMAN Gheorghe, 233, 237, 321, 322,
648, 673 **(LXV)**

ZAMFIR Cătălin, 728 **(LXV)**

ZĂVOIANU Ion, 728 **(LXV)**